Digitized by Google

Bitveman

14

3

Digitized by Google

EY
LHK
LJG

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IO. GOTTL. HEINECCIVS, IC.

IO. GOTTL. HEINECCII, Ic.

S. REG. MAIEST. PORVSS. QVONDAM A CONSIL. SANCTIOR. IVR. AC PHILOS. IN ACAD. HALENSI PROF. P. O.

OPVSCVLA POSTVMA,

IN QVIBVS

HISTORIA EDICTORVM EDICTIQVE PERPETVI,

IPSIVSQVE EDICTI PERPETVI, ORDINI ET INTEGRITATI SVAE RESTITVTI, PARTES II.

VITA LVDOVICI GERMANICI IMP.

ALIAQVE CONTINENTVR,

OMNIA EX SCHEDIS PATERNIS EDITA

A

IO. CHRIST. GOTTL. HEINECCIO.

HALAE,

SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI.

CIƆ IƆCC XLIIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

VIRO

ILLVSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO,

CAROLO STEPHANO IORDANO,

POTENTISS. PRVSSORVM REGI A CONSILIIS SANCTIORIBVS,

PATRONO OPTIME DE SE MERENTI,

S. P. D.

IO. CHRIST. GOTTL. HEINECCIVS.

Si, quantum apud TE, VIR ILLVSTRIS, *ceterosque patronos paternum mihi nomen profuit, tantum ego grato memorique animo adſequi poſſem: non minorem mihi vtilitatem ad conſeruandam tuendamque voluntatem* TVAM *adferret gratia, quam ad parandam illam attulit Optimi Patris memoria. Verum etſi tanta ſit* TVORVM *in me meritorum magnitudo, vt iam non dicam referri a me, ſed ne ſatis quidem vmquam haberi gratia*

 poſſit;

poſſit; tantaque animi TVI *magnitudo, vt, qui habeam, retuliſſe* TIBI *gratiam videar; nec adhuc tamen ſcio, qua ratione, officio ac potius pietate erga* TE TIBI *mihique ſatisfaciam. Animo enim voluens, quid potiſſimum* TIBI *offeram, tamquam aliquod ſummae obſeruantiae erga* TE *meae pignus, tantorumque beneficiorum, quibus me* TIBI *obnoxium reddidiſti, teſtem, tam me ſenſi inopem, vt parum abfuerit, quin ad nouarum tabularum auxilium confugerem. At hoc modo ſe nexu exſoluere non ingenui, ſed illiberalis animi eſt. Aliud igitur mihi, qui totus* TVVS *ſum, et eſſe debeo, non ſuccurrit remedium, quam verſuram quodammodo faciendi, atque aliena in rem meam conuertendi. Poſtuma itaque haec Optimi Patris opuſcula ſplendidiſſimo nomini* TVO *conſecrare audeo: et gemino id quidem nomine; tum vt publice exſtet aliquod gratiſſimi deuinctiſſimique animi erga* TE *mei monumentum, tum vt orba haec parente ſuo volumina* TE *potiſſimum patronum inueniant. Alterum vero* TIBI, *vt vides, patri alterum debui. Quid eſt enim,* VIR ILLVSTRIS, *quod* TIBI *non debeam? Memini ſane, quanta* TV *me, vt primum* TE *domi inſpexi, humanitate et comitate complexus ſis, quam mihi ſubinde beneuolentiam atque amorem* TVVM *non ſignificaueris ſolum, ſed et declaraueris; ſic vt, ſi nihil poſtea beneficiorum, quibus me ornaſti ac feciſti locupletem, acceſſiſſet, plus tamen iam tum mihi adſequutus viderer, quam ſperare vmquam vel optare ſine audacia poteram. Sed multo etiam his maiora, nec ſcio, an*

non

non ſumma tribuiſti. Quid enim? quod in munere poſſim cum dignitate viuere, quod frui liceat omnibus ad bene beateque viuendum neceſſariis, ſummine haec beneficii loco haberem? Totum vero hoc, quantumcunque eſt, quod certe maximum eſt, totum eſt, inquam, TVVM, *vel certe* TVVM *et* ILLVSTRISSIMI VIRI LIB. BAR. DE COCCEII. *Vtriusque enim veſtrûm ſtudio, opera, auctoritate, dignitate, gratia de me perfectum eſſe, libens agnoſco, grateque, quoad viuam, profitebor. Hoc ergo animo opuſcula haec* TIBI, VIR ILLVSTRIS, *inſcribere auſus ſum, vt haec veluti tabula a* TE *acceptorum publice et palam exſtaret, etiam atque etiam rogans, vt hoc, quidquid eſt, aequi bonique conſulas,*

Officiique leuem non auerſatus honorem,

exiguum iſtud quidem, TIBI *tamen deuotum munus benigne accipias. Sed et patris, dixi, cauſſa me ſcripta illius poſtuma* TVAE *fidei et clientelae committere. Intereſt certe eorum, talem ſe patronum ſortiri, qui ſimul earum rerum, quae hic aguntur, iudex et arbiter eſſe poſſit.* TE *vero,* VIR ILLVSTRIS, *horum omnium nihil fugit. Siue enim veterem hiſtoriam, ſiue antiquitates Graecas et Romanas, ſiue criticam, et, vt generatim dicam, elegantiores litteras cogitem, quae et in his patris ſcriptis vtramque paginam faciunt,* TIBI *profecto de his omnibus vel de plano pronunciandi poteſtas eſt. Mihi ſane omnibusque, qui* TE *norunt, viſum eſt, acerrimum immortalis viri* LACROZII, *veteris* TVI *amici, inge-*

 nium,

nium, quemadmodum inſtructiſſima eiusdem bibliotheca, veluti hereditate eſſe ad TE *delatum. Hinc tantus quotidie ad muſeum* TVVM, *tamquam ad academiam aliquam, principum virorum litteratorumque, ingenii et doctrinae laude florentium, tantus, inquam, numerus confluit, vt nemo tam a muſis auerſus ſit, quin ex doctiſſimis iucundiſſimisque ſermonibus, qui ibi ſeruntur, incredibilem auribus animoque capiat voluptatem. Ecquis denique non ſummo* TVO *in litteras amore in admirationem rapiatur, quo permotus earum cauſſa doctiſſimorum omnis aeui hominum exemplo iter inſtituiſti, quod a* TE *ipſo elegantiſſime deſcriptum, non minus ac vita* LACROZII, *perenne illud monumentum a* TE *tanto viro poſitum, et Diarium litterarium* TVVM, *vberrimum legentibus fructum voluptatemque adfert? Grauiſſimas ergo cauſſas,* VIR ILLVSTRIS, *cur haec ad neminem potius quam ad* TE *detulerim, vides, et ſi vides, in ſpem laetiſſimam adducor, fore vt non omnem ſolum apud* TE *audaciae et temeritatis culpam effugiam, ſed etiam ea* TIBI, *abundantia quadam amoris erga me* TVI, *grata ſint, quae ſine maximo ſcelere a me intermitti non potuerunt. Hac ſpe fretus me meaque omnia* TIBI *etiam atque etiam commendo. Vale,* VIR ILLVSTRIS, *mihique porro praeſidio ſies. Lignicii a. d. IV. Kalendas Iulias* CIↃ IↃCC XLIII.

Digitized by Google

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

IO. CHRIST. GOTTL. HEINECCIVS.

QVemadmodum multas adhuc ſtudioſe rationes circumſpexi, quibus parentare digniſſime Optimo ac deſideratiſſimo Patri poſſem; ita hoc non poſtremum pietatis exiſtimaui opus eſſe, dare operam, ne vllus eius labor, quo iuuare tùm reliqua litterarum ſtudia, tum vero maxime iurisprudentiam ſtuduit, mea culpa depereat, aut

Tineas paſcat taciturnus inertes. a)

Primum itaque iis, quae ad BARN. BRISSONIVM *de verborum, quae ad ius pertinent, ſignificatione* adhuc reliqua erant, exactis, porro ex chartacea eius ſupellectile religioſe omnia conquiſiui, optima et quae operae eſſent, aliquando editurus. Sunt ex illis haec, quae iam vno iuncta faſciculo OPVSCVLORVM POSTVMORVM

b nomi-

a) HORAT. *Epiſt. I, 20, v. 12.*

nomine in lucem prodeunt, reliquis ſcriptis a ſuperſtite publicatis non diſſimilia, ſed argumenti dignitate, luculenta rerum tractatione, dictionis cultu et elegantia, iucunda doctrinae varietate, rerumque vtiliſſimarum vbertate idem Parentis ingenium vſquequaque referentia: quamquam id quidem licebit iis exiſtimare, qui legerint. Scio quidem, quam male audiat, quidquid fere adhuc *poſtumorum* natum eſt. Sed nec minus, quid ſit, cur nullius illa ſuffragium meruerint, quidque tum eiusmodi ſcriptis, tum editoribus potiſſimum vitio datum ſit, ſcio. Quarum tamen reprehenſionum quum nulla in haec noſtra cadat, cur vel immortali, quam ſuo ſibi ingenio condidit ὁ μακαρίτης, famae, vel poſtumis ipſis, vel etiam mihi illa edenti quidquam metuam, ego quidem nihil cauſſae video. Si quis tamen haec, tantum quod ſint poſtuma, inuidioſe culpauerit, citraque examen nec cognita prius cauſſa continuo damnauerit, nae illi metuo valde, ne litem ſuam feciſſe pronuncietur. Quisquis vero faſtidio tam delicato eſt, vt ne deguſtare quidem et periculum facere velit, eius ne in aliis quidem rebus palato quisquam facile crediderit. Pro certo itaque habeo, eorum, qui noſtra cum aliorum poſtumis, irata Lucina editis, paullo diligentius contulerint, niſi qui ſit

Neſcius examen certo compeſcere puncto, b)

fore neminem, cui non oppido ingens aliquod diſcrimen in oculos incurrat. Sed quid ego in cauſſa dicenda operam perdo? Quisquamne adhuc diem dixit? Magis eſt, vt de ſingulis hoc faſciculo comprehenſis, quae te ſcire, CANDIDE LECTOR, tua intereſt, praemoneam. Vno verbo expediam.

Primum locum occupat HISTORIA EDICTORVM OMNIVM ATQVE EDICTI PERPETVI, ipſumque EDICTVM PERPETVVM ordini et integritati ſuae reſtitutum, quantum quidem illius in ſchedis paternis perfectum inueni. Pars haec non magna quidem eſt,

b) PERSIVS *Sat. V. v. 100.*

eſt, nec contemnenda tamen, diu promiſſi diuque exſpectati operis, cui ſi ſupremam imponere manum auctori licuiſſet, rem adſequutus eſſet, quam neſcio an hodie nemo. Summus ſane iuriſprudentiae gradus eſt legum, Senatusconſultorum, edictorumque deperditorum reſtitutio, at ſi quid hoc maius eſt, hoc profecto eſt, totum Iuliani edictum ordini ac integritati ſuae reſtituere. Pauci oppido reperti ſunt, qui, tametſi illis nec paruum ingenium, nec incultum fuerit, nec turpiter hirtum, auſi eſſent

Nauibus amiſſis fluitantia quaerere apluſtra,

pauciores etiam, qui talia conando, operae feciſſent pretium. Attamen ex id genus ſcriptis IAC. GOTHOFREDI, FRANC. BALDVINI, IAC. RAEVARDI, PERIZONII, GER. NOODTII, BRVMMERI, HENR. BRENCMANNI, NOORDKERKII, IO. GVIL. HOFFMANNI, aliorumque inſignium eruditione ingenioque virorum, qui legum veterum fragmenta veluti ſparſa Hippolyti membra admiranda induſtria vndique collegerunt, iuriſprudentiam tantum cepiſſe fructum, animaduertit venerandus pater meus, vt iam diu eamdem bene de illa merendi viam ingreſſus ſit. Tantae vero laudis admirationi, et natae inde honeſtae aemulationi alteram debemus vitam *legum Aeliae Sentiae*, c) nec non *Iuliae et Papiae Poppaeae*, reſtitutori non minus, quam primis legum harum conditoribus gloriae futuram. At non hic ſubſtitit Beati Patris induſtria. Eodem enim conſilio *Edicto Perpetuo* manum admouit. Ac ab anno quidem ſaeculi huius viceſimo quinto, quo primum lucem vidit *commentarius ad Legem Iuliam*, vel ante forte non multo coepit hunc lapidem voluere. Tum certe primum edicti perpetui edendi ſpem fecit. d) Eiusdem rei fidem iterum dedit in *Hi-*

c) *Syntagm. Antiqu. Rom. Lib. I. Tit. VI. §. 12.*

d) *Praefat. ad Comment. de leg. Iul. et Pap. pag. ſi numeres XII.*

ſtoria iuris Rom. et Germanici, e) ſed ita, vt parum ſpei aut ipſe habere, aut aliis relinquere iam tum videretur operis plane abſoluendi. Poſteriore hoc loco quum totius, quod tenuit, inſtituti legumque, quas ſibi in concinnando hoc opere praeſcripſerit, quasue et in fragmentis eius per omnia ſeruatas intelliges, rationem reddat, integra verba exſcribam. *Nos ipſi*, inquit, *in ſchedis habemus Edictum perpetuum, multorum annorum adfectum magis, quam perfectum opus, in quo tria potiſſimum nobis propropoſuimus: primum, vt hiſtoriam edictorum et edicti perpetui demus quam accuratiſſimam: alterum, vt ipſum edictum non modo ordini et integritati ſuae, quoad eius fieri poteſt, reſtituamus, ſed et omnia probationibus luculentiſſimis firmemus: tertium, vt fragmenta veterum iurisconſultorum, qui Edictum perpetuum commentariis ſuis illuſtrarunt, omnia ſuis quaeque locis aptemus, eoque modo genuinam eorum ſpeciem in clariſſima luce collocemus. Vtinam,* addit, *demum colophonem imponere liceret laborioſo operi! Sperarem, iurisprudentiae haud parum lucis ex his vigiliis meis acceſſurum. Sed haec Deo curae erunt.* Secus vero Deo, humanorum conſiliorum arbitro, viſum eſt, atque vt praeſaga mens futuri praeuiderat, vtique accidit. Permultas mihi videor poſſe cauſſas memorare, cur, quam in Belgio exorſus erat, telam non licuerit pertexere. Ex quo enim in Germaniam rediit, nec otii illi ſatis relinquebatur ad exigendum operum omnium longe maximum et laborioſiſſimum, nec eadem forte ad priſtina ſtudia propenſio. Quis enim eſt, qui neſciat, quam varia ac multiplicia ſint munia ab anteceſſore in Germaniae academiis obeunda? Magnopere fallitur, qui hic, quemadmodum in Belgio, ſola abſolui cathedra publicum profeſſoris iuris munus exiſtimat. De omni iure publice priuatimque reſpondere, ſaepe etiam delegati iudicis partibus fungi, quin et in aliis collegiis ac tribunalibus ius dicere, quis haec ab anteceſſore in Belgio requirat? His tamen nihil in Germania frequentius: ſic vt, quum *agant negotium publicum, cognoſcant, iudi-*

e) *Lib. I. §. CCLXXVII. in ſchol.*

Digitized by Google

iudicent, promant et exerceant iuſtitiam, quaeque ipſi docent, in vſu habeant, f) maiore iure hi, quam illi, iurisconſultorum nomen, iudice CICERONE latiſſime manans, ff) ſibi vindicare poſſe videantur. Quid de feriis dicam et vacationibus, quae in *Belgio* profeſſoribus quotannis indulgentur, quaeue ſolae ſuffeciſſent coepto abſoluendo operi. Sed de his ne cogitandum quidem Patri vel Francofurti vel Halae fuit. Sed ſine his etiam, vt dixi, erat, quod illius a perſequendo opere animum auocare poterat, et auocauit vere. Nam vt alii aliis rebus ſtudiisque tenentur; ſic pro aliis atque aliis regionibus etiam variare ſtudia, atque eidem diſciplinarum generi pro genio cuiusque nationis plus minusue tribui, quis non animaduertit? Quid mirum itaque, ſi patrem ad genium popularium, cum quibus illi viuendum rurſus erat, ſeſe totum componentem Belgicis amoribus Germanicos ſurrogaſſe videas? Ac noui ſane hi amores libros progenuerunt vtiliſſimos, quibus tum Philoſophiam tum ius Romanum et Germanicum illuſtrauit: vt aequiore animo res litteraria nunc careat integro Edicto perpetuo, an plus amiſiſſet non legendo cetera ſcripta, difficile ſit iudicare. Sed in viam redeo.

Equidem ad HISTORIAM EDICTORVM EDICTIQVE PERPETVI quod attinet, nihil illi admodum deeſſe videtur, praeter extremam illam ſectionem, qua inquirendum ſibi putauit auctor, ſitne Iuſtinianus vel Tribonianus in vtroque Codice et Pandectis Edicti perpetui ordinem preſſo pede ſequutus? Haud ſcio, an a negantium IAC. GOTHOFREDI, g) et qui illum laudat ANT. SCHVLTINGII, h) nec non VIRI ILLVSTR. CORN. VAN BYNKERSHOEK i) ſententia Optimi Patris abhor-

 reat

f) PLIN. *Epiſt. I, 10.*
ff) *de Oratore I, 48.*
g) *in Manual. Iur.*
h) *Iurispr. vet. Anteiuſtin. p. 684.*
i) *Obſeruat. II, 25.*

Digitized by Google

reat ratio? Vix tamen crediderim. Nihil enim doctiſſimorum horum virorum obſeruatione ſolidius. Abſolutam itaque ac perfectam, quam nemo, quod ſciam, ex inſtituto vmquam adgreſſus eſt, edictorum edictique perpetui habes hiſtoriam, de qua nonnulla adhuc, niſi quid te detinet, audi.

Primum ampliorem ac pleniorem *libro altero* ii) inuenies SALVII IVLIANI *vitam*, quam eſt illa, quae a beato auctore programmatis olim loco publice propoſita, poſteaque *Opuſculorum variorum* συλλογῇ k) inſerta eſt. Deinde, ſi ſcire laboras, quid cauſſae ſit alti de *Aedilitio edicto* ſilentii, dicam. Conſtituerat aliquando beatus Parens omnia, quae ad nobiliſſimum illud Edictum pertinerent, ſingulari commentario complecti. Fidem eius rei etiam publice obligauit. l) Sed praeter ea, quae in aduerſaria retulit, nihil promouit. Quum vero poſtea mihi aliquod edendum litterarium ſpecimen eſſet, quidquid ad celebre hoc edictum hinc inde congeſſerat, mecum communicauit, illisque vtenda fruenda conceſſit. Et hinc natum maximam partem eſt *caput primum* mei de eodem Edicto libelli. Decebat ſcilicet patri reddere, quae patris ſunt. Ceterum auide exſpectamus, quem V. A. EVER. OTTO minatur, ad Edictum Aedilitium commentarium, quo procul dubio ceterorum omnium luminibus officiet.

De *hiſtoria edictorum* hactenus: reſtat vt de ipſo EDICTO PERPETVO priſtinae integritati, quoad eius fieri potuit, reſtituto dicamus. Vnam eius alteramque partem exhibeo ex decem, quibus conſtitiſſe illud olim cum HVB. GIPHANIO m) cenſuit optimus Pater. Reliquas octo cum ipſo patre abſtulit orcus. Ex his tamen totum opus aeſtimare poteris, tamquam ex

ii) *Lib. II. cap. 3. p. 191.*
k) *Exerc. XXIII. p. 788.*
l) *in Praef. ad Comm. de Leg. Iul. et Pap. pag. XII. et in ipſa Hiſtor. Edictor. p. 126.*
m) *in Oecon. iuris p. 122.*

Digitized by Google

ex vngue leonem, in quibus ſi quid exſpectatione tua dignum inueneris, impenſe laetabor. Meum certe fuit rem litterariam non defraudare fructu, quem ex hoc labore capere poteſt. Hoc igitur Catone contenti ſimus. Excitabit fortaſſis alios ſpectatum Patris exemplum ad coepta abſoluenda. Quod ſi fiet, nae ego mihi qualicumque mea opera plaudam.

Succedunt Edicto LIBRI quidam VETERVM IVRISCONSVLTORVM in integrum reſtituti, quae res in reſtitutione legum, Senatusconſultorum, Edictorum, ad quae notarunt, quin et in interpretandis ipſis iurisconſultorum fragmentis, vtramque facere paginam, nemo non intelligit.

TOPOGRAPHIA IVRIS, quae ſequitur, ſiue notitia locorum, vrbium, regionum, quarum in iure ciuili mentio fit, tametſi breuiſſima illa ſit, ſufficere tamen poterit ad ἀγεωγράφους in viam reducendos. Sunt enim, qui extra orbem terrarum ſe delatos, vel in intermundiis agere putant, ſi quod priſcum loci vel regionis nomen apud iureconſultos legant. His itaque Hermae vicem praeſtabit *topographia iuris:* reliqui autem, qui nihil harum rerum neſciunt, illo indice facile carent.

Poſtremo adieci fragmentum bene longum COMMENTARII DE REBVS LVDOVICI GERMANICI, eo conſilio a Patre conſcripti, vt inde primae peti origines iuris publici Germanici poſſint. Non erunt haec ad palatum iis, qui Francica et Carolingica omnia ex iure publico proſcribunt. Francorum enim inſtituta et mores libertati Germanicae, cui tamquam fundamento omne ius publicum ſuperſtruendum eſt, non minus eſſe aduerſos, quam ipſi olim Franci Germanis exitioſi fuerunt. Sed ſi vel ratione vel auctoritate pugnandum eſſet, non deforent forte ſiue argumenta ſiue auctores et iudices, quibus ſe tueri auctor poſſet. Hiſtoriam certe Imperii Germanici, fontem illum limpidiſſimum iuris publici, ab

eodem

Digitized by Google

eodem Rege orditur V. C. IO. DAVID KOELERVS. Diſtinguit ſcilicet Hiſtoriam Germanicam ab Hiſtoria Imperii Germanici, quam ab eo tempore repetit, quo Germania a reliquis Francorum regnis et prouinciis ſeparata, ſingulare regnum effecta eſt. Quod quum ſub Ludouico Germanico anno erae Chriſt. IↃCCCXLIII. factum ſit, ab eodem tempore Hiſtoria Imperii Germanici ordienda videtur. Quidni igitur hic prima quoque iuris publici veſtigia inuenire liceat? Si cui tamen ſecus videtur, vt videtur VIRO PERILL. DE LVDEWIG, n) ego quidem non intercedo. Sunt profecto ea, quae hac de re attulit Vir, de vtraque republica aeque ac omni re litteraria meritiſſimus, vt eius omnia, tam docta, tam luculenta, tam ſolida, vt cum eo nemo non errare malit, quam cum aliis vera ſentire. Quidquid vero quisque de propoſito ſentiat, hiſtoriae tamen amantium puto fore neminem, quin ipſam Ludouici hiſtoriam ex plenae fidei monumentis et diplomatibus, quorum codicem ad calcem reiectum videbis, concinnatam non inuitus legat. Promulſidis loco haec adpoſui, nunc ipſis, CANDIDE LECTOR, ſi non faſtidis, fruere dapibus. Ita vale et his faue,

Quoque magis faueas, non ſunt haec edita ab ipſo,
Sed quaſi de domini funere rapta ſui. o)

n) *in Praef. ad ſingularia iur. publ. p. 60. ſequ.*
o) OVID. *Triſt. I, 6, 37.*

IO.

Digitized by Google

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

OPVSCVLOR. POSTVMOR.

TOM. I.

HISTORIAM EDICTORVM, EDICTIQVE PERPETVI COMPLECTENS.

Digitized by Google

Digitized by Google

HISTORIA EDICTORVM, ET EDICTI PERPETVI.

LIBER I.
HISTORIA EDICTORVM ANTE HADRIANVM.

CAP. I.
DE EDICTIS GENERATIM, ET QVIBVS ROMAE IVS EDICENDI FVERIT.

I. *Hiſtoriam Edictorum nondum ſatis eſſe illuſtratam.* II. *Edicta quid?* III. *Ea Romae proponere ſolitos, qui exercitibus praeeſſent.* IIII. *Itemque ſacerdotes, Pontifices, Decemuiros ſacrorum, Augures.* V. *Maxime tamen magiſtratus.* EDICTVM *aliquando pro lege accipi,* LEGEM *pro edicto.* VI. *Priuati quo ſenſu dicantur* EDICERE? VII. *Diuulgatio per libellos, pittacia, picturas, praecones. Marſyae ſtatua, ex qua ſuſpenſi libelli famoſi.* VIII. *An ius edicendi arceſſendum ſit ab* IMPERIO *magiſtratuum?* VIIII. *Sententia Car. Sigonii expenſa.* X. *Quocumque ſenſu accipiatur imperium, ex eo deriuari non poſſe ius edicendi. Cur ipſa Edicta aliquando vocentur* IMPERIA? XI. *Ius reddendi edicta coniunctum fuiſſe cum* HONORIBVS. *Quinam* HONORATI? XII. *Quid* IVS HONORARIVM?

§. I.

Hiſtoriam EDICTORVM et EDICTI PERPETVI ſcribere adgredior, opus vel eo nomine paullo difficilius, quod nec veterum quiſquam eam rem attigit, nec ipſa edicta adeo multa aetatem tulerunt. Paucae vero illae, quae, tamquam fractae e naufragio tabulae, ſuperſunt, veterum Edictorum reliquiae ita fere comparatae ſunt, vt priſtinam eorum formam ex iis non magis aeſtimare poſſis, quam palatii alicuius priſtinum ſplendorem ex ſaxis quibusdam, quae vetuſtas nondum plane exedit. Accedit, quod ne eorum quidem induſtria, qui poſt felicem illam temporum litterarumque reparationem hiſtoriam iurisprudentiae noſtrae illuſtrare coeperunt, magnopere nobis profuerit. CAMILLVS enim BORELLVS, ſimilesque ſcriptores pleraque ad rem nihil pertinentia conuaſarunt: alii rem exſequuti ſunt obiter ac perfunctorie, plures aliorum ſcrinia expilarunt tam inuerecunde, vt alienos quisque errores ſuos fecerit, eosque nouis tegere ſtuduerit erroribus, ne perplueret ſcilicet. Quandoquidem tamen EDICTVM PERPETVVM, vt recte iam pridem obſeruarunt viri doctiſſimi, veluti fundus ſit iurisprudentiae noſtrae, eiusque proinde vel maxime interſit, partem hanc hiſtoriae iuris non omnino incultam relinqui: iuuabit facere periculum, an de edictis certius aliquid ac ſolidius, quam adhuc ſcriptum ſit, ſcribi poſſit. Vt autem ordinis nobis conſtet ratio: diſſertationem hanc vniuerſam ita partiemur, vt LIBRO PRIORE cum generatim de EDICTIS eorumque origine et varietate, tum de magiſtratibus, iuris honorarii auctoribus; POSTERIORE de EDICTO PERPETVO, Hadriani condito auſpiciis, eiusque hiſtoria, conditore, interpretibus atque inſtauratoribus paullo accuratius diſſeramus. His enim explicatis capitibus, nihil admodum, quod ad EDICTORVM EDICTIque PERPETVI HISTORIAM pertinere videatur, deſiderari poſſe arbitramur.

§. II.

Vt vero rem ab ouo, quod aiunt, ordiamur: EDICTA Romanis erant praecepta, ab iis, qui honoribus fungebantur, de rebus ad eorum curam pertinentibus, promulgata. PLVTARCHVS *Marcell. p. 312.* Καὶ γὰρ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ τῶν ἀρχόντων ἕλληνες μὲν διατάγματα, Ῥωμαῖοι δὲ ΕΔΙΚΤΑ προσαγορεύουσι. *Praecepta magiſtratuum, publice*

publice propoſita, Graeci διατάγματα, *Romani* EDICTA *adpellare ſolent.* Et DIONYSIO HALIC. *Antiqu. Rom. Lib. V. p. 336.* EDICTVM eſt διάγραμμα τῶν ἀρχόντων, ἐν ᾧ θελεύουσι καὶ διατάττουσι, ὅ, τι θέλουσι, τά τε δίκαια, καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, id eſt, *programma, quo magiſtratus praecipiebant, denunciabantque, quae fieri vellent, quaeque ciuibus iuſta honeſtaque futura videbantur.* Recte ſane: niſi quod vterque eam edicendi poteſtatem ſolis magiſtratibus videtur vindicare, quum praeter illos non modo ii, qui exercitus ducebant, (qui et ipſi τῶν ἀρχόντων vocabulo comprehendi poſſunt,) ſed et ſacerdotes, quos ἕτερόν τι παρὰ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς, *diuerſum a magiſtratibus ordinem* eſſe obſeruat ARISTOTELES *Polit. Lib. IV. Cap. XV.* populum edictis monere ſoliti ſint. Id quod iam pluribus erit demonſtrandum.

§. III.

Iis, qui bellum adminiſtrabant, tam veluti proprium erat edicere, VT DONATVS ad illa TERENTII *Eunuch. IV, 7. v. 36: Nunc adeo, miles,* EDICO *tibi,* eleganter notet: *Quam ſuperbe! quaſi militi. Nam* EDICTVM *praetoris dicitur,* et IMPERATORIS. Laudat hoc Romanorum inſtitutum DIONYS. HALIC. Ἀρχαιολ. *Lib. II. p. 87.* ſimul obſeruans, Romanos pleraque in bellis edictis adminiſtrare, in eoque vel maxime eluxiſſe Romuli prudentiam, quod, ſi quid turbidi incideret, non neceſſum primum haberet, tribunos vel magiſtros equitum eligere, vel cenſum delectumque habere, ſed ἀφ' ἑνὸς κελεύματος *ad vnum edictum* omnes in armis adeſſent. Et haec quidem ducum edicta repentina erant, ac ſubitanea, qualia proponebant, ſi quando milites ante certum tempus adeſſe iubebant, LAMPRID. *Alex. Cap. XLV.* iter indicebant, CASSIODOR. *Variar. I, 24.* relictos in hibernis ad ſigna reuocabant, SALLVST. *fragm.* denique in immorigeros ac ignauos inuehebantur, vel in eos, prout mererentur, animaduertebant. HIRT. *de bello Afric. Cap. XLVI.* Aſt praeter haec et iuriſdictionis caſtrenſis et diſciplinae cauſſa quaedam proponebant imperatores, eaque edicta caſtrenſia non minoris apud exercitum auctoritatis erant ac praetorum intra vrbem. Tale apud DIONEM CASSIVM in *Excerpt. Peireſc. p. 601.* erat edictum Marcelli: μηδεμίαν εἰς τὸ τάφρευμα γυναῖκα εἰσιέναι· *ne vlli mulieri acceſſus in caſtra eſſet.* Tale Metelli apud SALLVSTIVM *Iugurt. Cap. XLIV.* quo vno, ſimul ac in Africam venit, adiumenta ignauiae ſuſtulit. Tale denique Germanici, Caeſaris, laudatum ab ARRIO MENANDRO *l. 4. §. 13. D. de re militit.*

lit. quod, tamquam caſtrenſe perpetuum apud poſteros valuiſſe, et ſeuerioris diſciplinae diu poſt praebuiſſe animaduertimus. Quin ſub Marco Antonino reduxiſſe hunc morem videtur Auidius Caſſius, de quo VOLCAT. GALLIC. *Cap. VI: Statim ad ſigna* EDICTI *iuſſit, et* PROGRAMMA *in parietibus fixit, vt ſi quis cinctus inueniretur apud Daphnen, diſcinctus rediret.* Qui et paucis interiectis refert, eumdem interminatum eſſe militibus, eos hiemem ſub pellibus acturos, niſi corrigerent ſuos mores. *Et egiſſent,* inquit, *niſi vixiſſent honeſtius.*

§. IIII.

Sed et ſacerdotes de ſacris faciundis edicta tum repentina, tum perpetua, reddidiſſe, luculenter poteſt probari. De prioribus omnia ſatis nota ac peruulgata eſſe exiſtimamus. Sic enim apud REINES *Inſcript. Claſſ. IV, 6.* KAL. APRIL. L. AEMILIO PAVLLO II. C. LICINIO CRASSO COS. PONTIFEX SEMPRONIVS EDIXIT MEGALESIA. Sic apud LIVIVM *Lib. XL. Cap. XXXVII.* Decemuiri ſacrorum *ſupplicationem in biduum valetudinis cauſſa in vrbe, et per omnia fora et conciliabula* EDICVNT. Immo et propoſiti ab Auguribus huiusmodi edicti exemplum eſt apud VALER. MAX. *Lib. VIII. Cap. II. exemplo IIII.* Id vero non perinde omnibus compertum eſt, Pontifices, ſaltim Maximos, ſub ipſius auſpicia ſacerdotii ciues edicto generali ac perpetuo de faſtis, intercalandi ratione, omnique ſacrorum ordine admonuisſe, quamuis id iam animaduerterint IAC. GVTHER. *de iure Pontif. I, 12.* et IO. ANDR. BOSIVS *de Pontif. max. Rom. IV, 1.* Auctorem ſane eius rei locupletiſſimum habemus CORN. TACITVM *Hiſt. II, 91.* qui de funeſtis omnibus, oblatis Vitellio, agens, obſeruat, *apud ciuitatem, cuncta interpretantem funeſti ominis loco acceptum eſſe, quod maximum pontificatum adeptus, de* CAERIMONIIS PVBLICIS *quinto decimo kal. Auguſti* EDIXISSET, *antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladibus.* Id vero edictum ita comparatum erat, vt exemplo Praetorum aliorumque magiſtratuum pleraque ex deceſſorum edictis in illud transferrent pontifices, et pauca tantum noua, prout res exigere videbatur, eidem adſtruerent. Nam ex vetere illo et tralatitio edicto, vel TABVLA, *quae apud Pontificem max.* erat, verba quaedam nobis ſeruauit GELL. *Noct. Attic. II, 28.* vbi addi merentur, quae de illa tabula erudite diſſeruit HENR. DODWELL. *Adpend. praelect. Cambden. p. 655. ſequ.*

§. V.

§. V.

Praecipue tamen illud edicendi ius erat penes magiſtratus, qui, teſte POMPONIO *l. 2. §. 10. D. de orig. iur. iura reddebant, et vt ſcirent ciues, de qua re quisque dicturus eſſet, ſeque praemuniret,* EDICTA *proponebant.* Quidquid ergo vel populus, vel plebs, vel ſenatus, lege, plebiſcito, SCto ſanxiſſent: quidquid ipſi magiſtratus fieri omittiue vellent: id omne illi ciuibus per edicta denunciabant. Quo factum videtur, VT LEX et EDICTVM promiſcue paſſim accipiantur. Nam CICERONI edictum, vt infra oſtendemus, eſt *lex annua:* PLINIO edictum cenſorium *lex cenſoria:* auctori Gloſſarum nomicarum edictum in genere νόμος, γενόμενος ἀπὸ προστάξεως. Contra *edicta Iulia* pro legibus Iuliis dixit HORAT. *Carm. IV, 15. v. 21,* ceu ACRON in ſcholiis obſeruauit.

Non, qui profundum Danubium bibunt,
EDICTA *rumpent* IVLIA: *non Getae,*
Non Seres, infidiue Perſae,
Non Tanain prope flumen orti.

Certius eſt, eadem notione TERTVLLIANVM *de pudicit. Cap. V.* ipſam legem diuinam *coeleſte* EDICTVM; et libro *de Reſurrect. carn. Cap. XVIII.* conſilium Dei de mortuis in vitam reuocandis EDICTVM *Dei, apud omnes pendens* vocare. At κυρίως tamen eo nomine veniebat, quidquid magiſtratus praeter leges praecipiebant. Quam vocabuli ſignificationem ad res ſacras ſuo more transferens idem TERTVLLIANVS *de coron. milit. Cap. IIII. Dicit,* inquit, *et Apoſtolus: Si quid ignoratis, Deus vobis reuelabit: ſolitus et ipſe conſilium ſubminiſtrare, quum praeceptum Dei non habebat, et quaedam* EDICERE A SEMET IPSO. Vbi Dei praecepta manifeſto comparat legibus; conſilia Apoſtolorum edictis, quibus magiſtratus aliquid praeter leges a ſemet ipſis iubebant. Quemadmodum vero haec edicta magiſtratuum, quae ipſa commendabat aequitas, accedente diuturno vſu eamdem paene, ac ipſae leges, auctoritatem obtinebant: ita de praeceptis illis Apoſtolorum idem obſeruat TERTVLLIANVS, dum ſtatim ſubdit: *Itaque conſilium et* EDICTVM *Apoſtoli diuini iam praecepti inſtar obtinuit de rationis diuinae patrocinio.*

§. VI.

Quae quum ita ſint, minus proprie EDICERE dicuntur magiſtratus, praecipientes aliquid paullo imperioſius. Quamuis enim, quod

quod ad verbi originem et analogiam grammaticam attinet, nihil prohibeat, quo minus et priuatus aliquid poſſit EDICERE, quia hoc in ſe nihil eſt aliud, quam palam, vel libere aperteque dicere, vti monuit STEWECH. *ad Veget. de re milit. III, 51. p. 243.* eodemque ſenſu ſcripſerit TERTVLL. *de Reſurrect. carn. Cap. L. Dum in quem ſtatum non reſurgat*, EDICITVR, *in quem reſurgat*, *ſubauditur:* vſus tamen,

Quem penes arbitrium eſt, et vis et norma loquendi

magis probauit ſignificationem alteram, quam notauit DONATVS apud DIONYS. GOTHOFRED. *Auct. de L. L. p. 1559:* EDICIMVS, *quod iubemus fieri.* Quumque id maxime fieret a magiſtratibus iisque, qui honoribus fungebantur, inualuit demum, vt hi fere tantum EDICERE dicerentur. Quare minus proprie et ex vſu loquuntur veteres, ſi quando vel per iocum, vel elegantiae cauſſa priuatos aliquid edicere, aiunt, veluti PLAVTVS, *Aulul. II, 4. v. 2. et Pſeudol. I, 1. v. 125.* et HORAT. *Serm. II, 3. v. 226.* vbi hominem pecunioſum luxuque diffluentem, illico ait EDIXISSE,

Piſcator vti, pomarius, auceps,
Vnguentarius, ac Tuſci turba improba vici,
Cum ſcurris fartor, cum Velabro omne macellum
Mane domum veniant.

Familiare nimirum eſt poëtis, vocabula et formulas ſollemnes ad res priuatas, easque aliquando nullius momenti, transferre, vt mirum non ſit, apud eos edicere omnes, qui quid praeciperent paullo imperioſius. Attamen ex his locis non magis colligas, priuatos proprie edicere, quam paraſitum vere ac *κυρίως egiſſe* EDICTIONES *aedilitias*, vel EDICTA *comica* vere ac ſerio reddidiſſe hiſtriones, quum tamen vtrisque edicta huiusmodi perridicula adfingat PLAVTVS *Curcul. II, 1. v. 4. Captiu. IV, 2. v. 11. Poenul. prolog. v. 16. ſequ.*

§. VII.

Edictorum itaque loco priuati, ſi quid diuulgatum vellent, proponebant *libellos*, qui et *pittacia* dicebantur *ἀπὸ τῆς πίττης*, *a pice*, qua adglutinabantur ſtatuis vel parietibus. Menag. *ad Diog. Laërt. VI, 89. p. 263.* Aliquando rem ipſam pictura ponebant ob oculos: aliquando conducebant praecones, qui, quod ſcire omnes vellent, in foris, compitis, viisque publicis proclamarent. Quae omnia iam exemplis demonſtrare iuuabit. Sic apud CVRIVM FORTVN. *Schol. Lib. I.* dominus, cuius ſeruum fuga abſtulerat, LIBELLO *propoſito, et*

PER

Digitized by Google

PER PRAECONEM *nuncians, dicit, daturum ſe denarios mille ei, qui ad ſe ſeruum perduxiſſet.* Sic et bibliopolae nouos libros publice proſcribebant, libellis vel pittaciis ex pilis et columnis ſuſpenſis. Quo pertinent illa HORATII *Serm. I, 4. v. 71.*

Nulla taberna meos habeat, neque PILA *libellos.*

Sed et, qui res amiſſas repetebant, modo propoſitis libellis id agebant, modo conductis praeconibus: cuius rei exempla ſunt apud PLAVT. *Rudent. X, 2. v. 7.* PETRON. *Satyr. Cap.* LVCIAN. *in Demonacte p. Tom.* et VLPIANVM *l. 43. §. 8. D. de furt.* vbi conferri merentur, quae de praeconum vſu, apud Graecos et Romanos frequentiſſimo, diſſeruerunt IAC. CVIACIVS *Obſeru. XI, 18.* PETR. PITHOEVS *Aduerſar. I, 2.* MARQV. FREHER. *Parerg. II, 20.* ABR. WIELING. *de furto per lanc. et licium concepto Cap. VII. §. II. ſequ.* Porro et philoſophos, propoſitis libellis vel pittaciis cum auditoribus ſuis egiſſe, teſtatur LVCIANVS, dum *in Hermotimo p. Tom.* ſcribit: Πιττάκιόν τι ἐκρέματο ὑπὲρ τοῦ πυλῶνος, μεγάλοις γράμμασι λέγων ΤΗΜΕΡΟΝ ΟΥ ΣΥΜΦΙΛΟΣΟΦΕΙΝ. *Pittacium ſuſpenderat in veſtibulo, litteris maiuſculis indicans:* HODIE SE NON PHILOSOPHARI. Similibus libellis vtebantur, eosque vel in compitis et porticibus ſuſpendere, vel vicatim ſpargere ſolebant, qui munera gladiatoria, venationes, naumachias erant edituri, vti ex CICER. *Philipp. II, 38.* et SENEC. *Controu. IV, p. 354. edit. Gronou.* probauit IVST. LIPS. *Saturnal. II, 18.* qui eodem loco obſeruat, ab iisdem, qui publicae iſti ſubſeruiebant inſaniae, propoſitas eſſe picturas, quibus ob oculos ponerentur futura certamina, quem morem hodienum imitari animaduertimus agyrtas, ludiones, funambulos, et ceteros circumforaneos. Eo ſane pertinent illa ardelionis apud HORATIVM *Serm. II, 7. v. 95.*

Vel quum Pruſiaca torpes, inſane, TABELLA,
Qui peccas minus, atque ego, quum Fului, Rutubaeque,
Aut Placideiani, contento poplite, miror
Proelia, RVBRICA PICTA *aut* CARBONE, *velut ſi*
Reuera pugnent, feriant vitentque mouentes
Arma viri?

Sed haec quidem, vt dixi, iam a LIPSIO obſeruata ſunt. Nos addimus, libellos famoſos, et fortaſſis etiam picturas, ad differendam aliis famam comparatas, plerumque pependiſſe ex Marſyae ſtatua, in

Digitized by Google

regione vrbis octaua. Eam tanta religione colebant Romani, vt P. Munacium Plancum in vincula coniicerent triumuiri, quod ebrius Marſyae coronam demſiſſet. PLIN. *Hiſt. Nat. XXI, 3.* Et tamen nusquam maior erat aliorum famam ſcriptis lacerandi licentia, nec quisquam ignorat. Iuliae probra maxime huiusmodi litteris e Marſya ſuſpenſis diuulgata eſſe. SENECA *de Benefic. VI, 32.* PLIN. *ibid.* Nam libertatis in ciuitatibus ſignum erant illae Marſyae ſtatuae, teſte MACROBIO *Saturnal. III, 12.* plebi vero, anhelanti magis veram libertatem, quam, in quo conſiſtat, intelligenti, ea demum ſumma libertas videtur, ſi et ſentire, quod velit, et, quae ſentit, eloqui ac in vulgus ſpargere impune poſſit.

§. VIII.

Et hactenus quidem ſatis demonſtratum eſſe arbitramur, poteſtatem edicendi proprie pertinuiſſe ad perſonas publicas, id eſt, ad magiſtratus, imperatores et ſacerdotes. Supereſt, vt, quodnam fuerit eius poteſtatis apud Romanos fundamentum, eadem cura disquiramus. Ea de re ex inſtituto diſputauit vir, publici Romanorum iuris peritiſſimus, CAR. SIGON. *de iure ciu. Rom. Lib. I. Cap. XX.* cuius eo redit ſententia, magiſtratuum Romanorum poteſtatem omnem in quatuor potiſſimum iuribus conſtitiſſe, puta in IMPERANDO, IVRE DICVNDO, REFERENDO et AVSPICANDO: IMPERIVM vero, (nam reliquae iſtius poteſtatis partes huc non pertinent,) comprehendisſe IVS EDICENDI, VOCATIONEM et PRENSIONEM. Quibus ergo magiſtratibus fuerit imperium, eos EDICTIS vel iurisdictionis ſuae formulam propoſuiſſe, vel pro imperio, quae viſa ſint ſalubria, praecepiſſe, ait. Qui VOCATIONEM habuerint, eos, lictoribus, viatoribus, ſeruisque publicis ſtipatos, prodiiſſe in publicum: eos denique, qui PRENSIONEM duntaxat habuerint, viatorum tantum ac ſeruorum publicorum vſos eſſe miniſterio, obſeruat. Haec SIGONIVS, quem ſi audias, tota illa edicendi facultas ex IMPERIO, tamquam fonte ſuo, promanauit.

§. VIIII.

Enimuero, re paullo accuratius expenſa, animaduertere mihi viſus ſum, quaedam hic tradidiſſe virum doctum, quae in antiquitatis Romanae monimentis nullum omnino praeſidium reperiunt. Vera omnino ac ſolida ſunt, quae de *imperio, iurisdictione, referendi* denique *auſpicandique iure* diſſerit. Eadem enim iura magiſtratibus vindicat CICERO *de Legib. III, 3. et 4.* At dum ius redden-

di

Digitized by Google

di edicta cum imperio coniungit, neſcio an eum ratio fugerit quam maxime. Edicta enim proponebant etiam Aediles curules, qui teſte GELLIO *Noct. XIII, 13.* nec vocationem nec prenſionem, adeoque nullam partem imperium habebant: immo et tribuni plebis, quos *ſine imperio eſſe*, ait LIVIVS *Lib. II. Cap. LVI.* Quin et ſacerdotibus commune cum magiſtratibus fuiſſe ius edicta reddendi, paullo ante vidimus. Hos ipſos vero etiam *ſine imperio ac poteſtate fuiſſe*, ſcribit LIVIVS *Lib. IV, 54.* idque ne ipſe quidem negat SIGONIVS *ibid. Cap. XIX.* Quum ergo et ii, quibus nullum erat imperium, edicerent: quis edicendi poteſtatem ex imperio magiſtratuum promanaſſe dixerit? Edicebant omnes, qui cum imperio erant, ſed non ſoli illi, verum etiam Aediles curules, Tribuni plebis, immo & ſacerdotes, quibus nullum Romae imperium. Quod vero commune habuit imperium cum aliis, id ei proprium non fuiſſe, vel ſenſus communis vnumquemque conuincere videtur.

§. X.

Quod vt eo rectius intelligatur, vocabulum illud triplici potiſſimum ſenſu accipi ab antiquis ſcriptoribus. Primum enim imperium κατ᾽ ἐξοχὴν dicitur poteſtas adminiſtrandi bellum, exercitumque tenendi, ſpeciali lege aliquibus demandata, teſte LIVIO *Lib. IX. Cap. XXXVIII.* Aſt hoc imperium nemini competebat intra vrbem, ſed tum demum, quando imperatores paludati vrbe exierant, ſeſe exſerebat, exſpirabatque ſtatim, ſimul ac in vrbem reuertebantur. TACIT. *Annal. III, 20.* Hinc ſi cui decernebatur triumphus, populus ſingulari lege cauebat, vt quo die vrbem triumphans iniret, eo die eſſet cum imperio. SIGON. *ibid. I, 22.* Deinde et illi magiſtratus dicebantur eſſe cum imperio, quibus populus dederat ius gladii, poteſtatemque animaduertendi in facinoroſos homines: nam et hoc imperium a populo ſpeciali lege certis magiſtratibus deferebatur. *l. 3. D. de iurisd. l. 1. pr. D. de offic. eius, cui mand. eſt iurisd.* Denique a VARRONE apud GELL. *Lib. XIII. Cap. XII.* iis quoque magiſtratibus tribuitur imperium, *qui vocationem haberent, adeoque et prendere, tenere, abducere poſſent, ſiue adeſſent, quos vocarent, ſiue acciri iuſſiſſent:* vel, vti rem exprimit VLPIANVS *l. 2. D. de in ius voc. qui coërcere poſſunt, et iubere in carcerem duci.* Iam quocumque ſenſu accipias imperium, fruſtra inde arceſſes poteſtatem proponendi edicta, quae neque imperatorum, qui bella adminiſtrabant,

Digitized by Google

neque eorum magiſtratuum, quibus quaeſtiones de criminibus obuenerant, neque, qui coërcere et iubere in carcerem duci poterant, propria, ſed iis omnibus cum tribunis plebis, Aedilibus curulibus, ipſisque ſacerdotibus communis fuit. Verum equidem eſt, quod obſeruauit IO. FRIDR. GRONOVIVS *Obſ. II, 6.* ipſa magiſtratuum edicta aliquando vocari IMPERIA, veluti in illis TIBVLLI II, 4:

Quin etiam ſedes iubeat ſi vendere auitas:
Ite ſub IMPERIVM, *ſub titulumque, Lares.*

Sed quis edictorum originem ex TIBVLLO eruat? *Edicere* eſt *imperare aliquid pro imperio*, vt loquitur PLAVT. *Poen. prol. v. 44.* ac proinde ipſum edictum a poëta recte vocari potuit *imperium*, quippe quo aliquid imperatur, ac pro imperio praecipitur, quamuis inde non ſequatur, vt facultas edicendi ab imperio illo, quod ſupra deſcripſimus, ſit deriuanda.

§. XI.

Quae quum ita ſint, tam certum videtur, quam quod certiſſimum, ius illud edicendi non cum IMPERIO, ſed cum HONORE fuiſſe coniunctum, ac proinde ius, ex edictis natum, adpellatum eſſe HONORARIVM. Eorum, qui Romae intaminatis fulgebant honoribus, obſeruante ipſo SIGONIO *ibid. I, 18.* tria erant genera, *imperatores*, *magiſtratus* et *ſacerdotes*. Hos vero omnes edicta reddidiſſe, ſupra probauimus. Vnde miror, FABROTVM *ad Theoph. §. 7. Inſt. de iure nat. gent. et ciu.* exiſtimare, ſolum ius praetorium, *honorarii* nomine veniſſe, quia ſolus Praetor dici ſolitus ſit HONORATVS, veluti apud OVID. *Faſtor. Lib. I. v. 51.*

Nam ſimul exta Deo data ſunt: licet omnia fari,
Verbaque HONORATVS *libera Praetor habet.*

Latius enim omnino Romae patebat illud HONORATORVM cognomen, quo omnes, qui domi et militiae reipublicae praeerant, immo et ſacerdotes, quorum nullae partes erant in adminiſtranda republica, condecorabantur. Apud LIVIVM ſane *Lib. XXV. Cap. V.* viri etiam conſulares et cenſorii vocantur *ſenes* HONORATI*que.* Et OVID. *ex Ponto Lib. IV. el. V. v. 2.* eodem elogio ornat Sex. Pompeium, conſulem, quippe quem ita adloquitur:

Ite, leues elegi, doctas ad Conſulis aures,
Verbaque HONORATO *ferte legenda viro.*

Sed et Druſi maioribus, quorum vix vllus intra Praeturam ſteterat, idem

Digitized by Google

idem cognomen attribuit OVIDIVS, dum in *carmine ad Liuiam v. 329.* de Druſo, properantibus fatis exſtincto, canit:

Ille pio, ſi non temere haec creduntur, in aruo
Inter HONORATOS *excipietur auos.*

Addi poſſent alia veterum teſtimonia, veluti SALLVSTII *Catilin. Cap. XXXIV.* HORATII *Epiſt. I, 1. v. 106.* PROPERTII *IV, 11. v. 102.* VELLEII PATERC. *II, 54. et 88.* Scholiaſtae IVVENAL. *ad Sat. X. v. 60.* AVSON. *Praefat. ad Eidill. XXXI.* niſi eorum, quae dicenda ſuperſunt, vbertas me ſubinde admoneret, quanto omnia tranſcurſu dicenda ſint. Iam vel horum teſtimoniis luculenter probatur, omnes, quocumque functos magiſtratu dictos eſſe *honoratos*, itemque HONORE VSOS, apud GRVTER. *Inſcript. p. CCCLIII, 6. CCCLXXXVII, 8. CCCXCII, 1.* FLOR. *I, 13, 9.* Quemadmodum enim Graecis τιμὴ erat qualiscumque magiſtratus, ARISTOT. *Polit. III, 10.* ita eodem exemplo Romani omnis magiſtratus *honores*, omnesque, non modo qui iis functi fuerant, *honoratos* adpellabant, ſed et qui ornamenta Conſularia, Praetoria, Aedilitia, beneficio Principis impetrauerant. IOS. NERIVS *Analect. I, 32.* VALES. *Not. ad Ammian. Marcellin. XIV, 5.* IAC. GOTHOFRED. *ad Cod. Theodoſ. Tom. II. p. 54. et Tom. V. p. 218.* Denique et ſacerdotio publico venerabiles honoratorum vocabulo eſſe comprehenſos, vel lapides clamant, in quibus paſſim occurrit HONOR SACERDOTII, GRVT. *p. CI, 8.* HONOR PONTIFICATVS, *p. CI, 3. CCLXVI, 3.* HONOR PONTIFICATVS PERPETVI *p. CCCCXXXI, 1.* HONOR FLAMIN. *p. CCLXVIII, 3. CCCXXI, 10.* HONOR SEVIRATVS *p. CIV, 11. CL, 4. DCCCLXXXIX, 7.* HONOR AVGVSTALITATIS, *p. CCCLIV, 7.* HONOR FECIALIS, *p. CCCXXI, 10.* HONOR AVGVRATVS, *p. CCXLVIII, 9.* HONORATVS AVGVSTALIS, *p. CCCLVII, 3.* denique HONORATVS VEFLAMEN AVG. P. P. *p. CCCLXIV, 1.* Quam male ergo ſubduxerunt rationes, qui ſolum Praetorem *honoratum*, ſolumque ius eius edictis inuectum *honorarium* dictum eſſe crediderunt?

§. XII.

Tantum ſane abeſt, vt IVS HONORARIVM idem ſit ac praetorium, vt illud iura omnia, quae ex quorumcumque honoratorum edictis in iuriſprudentiam migrarunt, ſuo ambitu complectatur. MODESTINVS *l. 52. §. 6. D. de oblig. et act.* IVRE HONORARIO *obligamur ex his, quae edicto perpetuo, vel* A MAGISTRATV, *fieri praecipiuntur, vel fieri prohibentur.* Et ipſe IVSTINIANVS *§. 7. Inſt. de iur. nat. gent.*

 et

Digitized by Google

et ciu. Hoc etiam ſolemus IVS HONORARIVM *adpellare, quod, qui* HONORES *gerunt, id eſt, magiſtratus auctoritatem huic iuri dederunt.* Et huic ſententiae ſuffragantur, quotquot iureconſultorum non gloſſae, tamquam claudi pilae, inhaerent, ſed in rem praeſentem venire, ipſaque vetera monimenta adhibere in conſilium ſolent. Ex plurimis aliquot tantum doctiſſimorum virorum teſtimonia hic adſcribere iuuabit, ſed quae reliqua omnia auctoritatis pondere facile ſuperabunt. Eſt enim in eo numero IAC. CVIACIVS, qui in *Notis prior. ad* §. 7. *Inſt. de iure nat. gent. et ciuil. Aliud*, inquit, *eſt ius praetorium, aliud* IVS HONORARIVM. *Ius Aedilicium aut Tribunicium* IVS HONORARIVM *eſt, ius praetorium non eſt.* Non minus docte THEOD. MARCILIVS *ad d.* §. 7: *Quinta ſcripti iuris pars,* IVS HONORARIVM, *quo continentur edicta magiſtratuum, vt conſulum, cenſorum, aedilium, tribunorum plebis. Sed Praetorum Edicta numero et vſu iurisdictionis quotidiano excellunt, iisque nititur paene totum Digeſtorum opus et Codicis. Ergo et Praetorum Edicta, aliis omiſſis, commemorantur hoc paragrapho.* Denique IAC. RAEVARDVS *de Auctor. prud. Cap. X. p.* 1008. *Edicta, quae a diuerſis magiſtratibus proponebantur, vno nomine* IVS HONORARIVM *ſunt adpellata.* Et quibusdam interiectis: *Sic quidem* IVS HONORARIVM *in certas ac diſtinctas portiones diuidebatur, et ſingulis magiſtratibus, edicta proponentibus, certa quaedam iuris illius attribuitur portio. Suam enim Praetor vrbanus, ſuam peregrinus Praetor, ſuam Aediles curules, ſuam item Cenſores iuris honorarii habebant portionem, non quidem aequalem, ſed alii aliis pro imperio ac iurisdictionis auctoritate, maiorem et ampliorem.* Neſcio, an non et ſacerdotibus aliqua attribuenda ſit iuris iſtius honorarii portio, et annon ex eorum quoque Edictis quaedam in iurisprudentiam noſtram cooptata ſint. Quae enim in illa paſſim traduntur de rebus ſacris ac religioſis, de religione locum ſacrum, diruto etiam aedificio, occupante, *l.* 6. §. 3. *D. de rer. diuiſ.* de ſacrorum euocatione, *l.* 9. §. 2. *D. eod.* de mortuorum reliquiis non niſi auctoritate Pontificum transferendis, *l.* 44. §. 1. *D. de religioſ.* ea, aliaque his ſimilia procul dubio ſunt ex Edictis pontificum, quae tam arcto vinculo coniuncta videbantur cum iure ciuili, vt negaret Scaeuola, *pontificem aliquem bonum eſſe, niſi qui ius ciuile cognoſſet*, teſte CIC. *de Legib. II*, 19. qui ex paucis iuris pontificii capitibus, quae ibi recenſet, nimirum *de ſacris, de votis, de feriis, de ſepul-*

Digitized by Google

ſepulcris, innumerabilia naſci teſtatur, quibus impleantur iureconſultorum libri. Qua de re certiora nobis dare liceret, niſi fata nobis inuidiſſent C. TREBATII TESTAE *libros de religionibus*, ATEII CAPITONIS *ius pontificium*, ſimiliaque veterum iureconſultorum opera, quae ſaepe laudantur a GELLIO, SERVIO et MACROBIO, ſed cum ipſa Romanorum ſuperſtitione, maiore litterarum, quam religionis, damno interciderunt.

CAP. II.

DE VARIIS EDICTORVM GENERIBVS.

I. *Variae Edictorum diuiſiones.* II. *Magiſtratus ea vel per* PRAECONES *iuſſiſſe recitari, vel in* SCRIPTVRAM *redacta publice propoſuiſſe.* III. *Formula Edictalis*: PALAM VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT. IIII. *Edicta inſcripta ſaxis, aeri, tabulis linteis et ceruſſatis.* V. *Eadem propoſita in* ALBO. VI. *Quid* ALBVM? VII. *Edicta alia* TRALATITIA, *alia* NOVA. *Cur tralatitium vocetur, quod vulgare ac perfunctorium eſt?* VIII. *Formulae Edictales:* BONVM FACTVM. *Itemque:* NON PLACERE. VIIII. *Edicta alia* PERPETVAE IVRISDICTIONIS CAVSSA *propoſita, alia* REPENTINA. X. *Quaedam ex his ad* REIPVBLICAE *adminiſtrationem pertinuiſſe:* XI. *quaedam ad* NEGOTIA FORENSIA. XII. *Edicta* MONITORIA *et* BREVIA. XIII. *Guid. Panciroli de iis ſententia expenſa.* XIIII. *Coniecturae de Edictis monitoriis et breuibus.*

§. I.

QVid Edicta, quibusque ius edicendi fuerit, ſuperiore capite ſatis explicaſſe nobis videmur: proximum eſt, vt ad varias edictorum DIVISIONES progrediamur. Multorum enim illa generum fuiſſe, vel inde colligimus, quod, quum maxima fuerit in ciuitate frequentiſſima negotiorum varietas, fieri non potuerit, vt non varia edictorum materia, varii edicendi modi, varii denique ac diuerſi admodum fines eſſent. Vt tamen omnia ad certa quaedam ſumma genera reuocemus: alia per PRAECONES et VIVA VOCE eſſe recitata; alia IN SCRIPTVRAM REDACTA, locis publicis pependiſſe comperio. Deinde magiſtratus quaedam ex antiquioribus edictis deſcribere, quaedam de nouo adſtruere ſolebant, quorum illa edicta TRALATITIA; haec NOVA adpellata eſſe, nouimus. Vtraque porro vel IVRISDICTIONIS PERPETVAE cauſſa, vel, prout res inciderent, proponeban-

nebantur, quorum illa PERPETVA; haec REPENTINA vocata. Denique et repentina illa vel ſubitanea partim ad REMPVBLICAM, eiusque adminiſtrationem, partim ad NEGOTIA FORENSIA pertinuerunt, eoque et edicta MONITORIA vel BREVIA referenda eſſe exiſtimamus. De ſingulis hoc capite paullo accuratius erit diſſerendum.

§. II.

Aliquando magiſtratus vel ipſos VIVA VOCE, vel per PRAECONES edicta reddidiſſe, diximus. Praeconum enim opera iam inde ab antiquiſſimis vsque temporibus vtebantur magiſtratus ad iuſſa ſua denuncianda ciuibus, de eoque ritu quaedam haud proletaria monuerunt EVER. FEITA *Antiqu. Homer. Lib. II. Cap. V.* CAR. SIGON. *de iure ciu. Rom. II, 15.* et ABR. WIELING. de *furto per lanc. et lic. concepto Cap. VII.* Nos, vt de ipſis magiſtratibus Romanis id demonſtremus, teſtimonia eius rei habemus plurima, eaque ſatis illuſtria. Auctor enim eſt CICERO *de finib. II, 21.* praetores, *inituros magiſtratum, in concionem deſcendiſſe, vt* EDICERENT, *quae eſſent obſeruaturi in iure dicundo.* De P. Seruilio etiam memoriae prodidit LIVIVS *Lib. II. Cap. XXIV. eum* EDIXISSE, *ne quis ciuem Romanum vinctum aut clauſum tenere vellet, quo minus ei dandi nominis apud conſules poteſtas eſſet:* quum eamdem rem referens DIONYS. HALICARN. *Antiqu. Rom. Lib. VI. p. 363.* Seruilium κελεῦσαι τὸν κήρυκα ἀπειπεῖν, *id denunciari per praeconem iuſſiſſe*, dicat, quod et de Sulla refert APPIANVS *Mithridat. p. 211.* At plerumque tamen in SCRIPTVRAM redacta omniumque oculis expoſita eſſe edicta comperio, adeo, vt ſcriptores Graeci ab eo, quod vtplurimum fiebat, edicta vocent διαγράμματα, προγράμματα, διαγραφὰς, προγραφὰς, immo et ἐκθέματα, vti in *Excerpt. Peireſc. p. 145.* quia et litterarum monimentis conſignari, et locis publicis promulgari vel exponi ſolebant.

§. III.

Et ad haec edicta, in ſcripturam redacta, et publice propoſita, pertinet formula ſollemnis: APVD FORVM, PALAM, VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSITVR, PROSCRIPTVM HABVERVNT. Eam in tabula aenea perantiqua reperit, expoſuitque ſuo more IAC. CVIAC. *Obſ. VII, 29.* ſed eamdem iam pridem, tamquam edictalem vel τυπικὴν explicauerat VALERIVS PROBVS *in Notis*, dum litteras: V. D. P. R. L. P. interpretatus eſt: VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT. Vſi

ea

Digitized by Google

ea ſunt magiſtratus in edictis omnibus, quae locis publicis figi voluerunt, ſimulque expreſſerunt, quamdiu ibidem ea expoſita eſſe vellent, veluti Tiberius Caeſar apud IOSEPHVM *Antiqu. Iud. XIX, 4.* qui edictum in Iudaeorum gratiam conditum, vbique in ciuitatibus, municipiis, coloniis, ſociorumque et amicorum populi Romani vrbibus proponi iuſſerat, non minus quadraginta diebus, iis locis, ὅθεν ἐξ ἐπιπέδȣ καλῶς ἀναγνωσθῆναι δύναται· VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT: nec non M. Antonius, Triumuir, qui magiſtratibus Tyriorum imperauerat, vt edictum ſuum, Graecis Latiniſque inciſum litteris, legendum exponerent ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ, ὅπως ὑπὸ πάντων ἀναγινώσκεσθαι δυνήσεται, *in loco maxime illuſtri, vnde ab omnibus legi poſſit.* IOSEPH. *Antiqu. XIV, 12.* Eadem formula et reliquos vſos eſſe, qui edicta reddebant, colligi poteſt ex loco hoc AVSONII *gratiar. act. ad Gratian. Imp. p. 395. edit. Vineti: Has ego litteras tuas in omnibus pilis ac porticibus,* VNDE DE PLANO LEGI POSSINT, *inſtar* EDICTI, *pendere mandauero.* Ceterum qui ita promulgabant edicta aliaſque leges, ii dicebantur PALAM PROSCRIBERE; CIC. *Lib. IX. Epiſt. ad Attic. XXVII.* qua loquutione quum et Praetor vſus eſſet in edicto, quod de actione inſtitoria propoſuerat, verba illa ex antiqua formula ita interpretatur VLPIANVS *l. 11. §. 3. D. de inſtit. actione:* PROSCRIBERE PALAM *ſic accipimus, claris litteris,* VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT.

§. IIII.

Tabulae, quibus inſcribi vel incidi ſolebant edicta, non erant vnius omnes materiae. Aliquando legebantur in ſaxis et marmoribus, quorum is antiquiſſimus erat vſus, teſte SOPHOCLE *Scholiaſta Apollonii, Argonaut. IV. v. 480.* vt iis inſcriberent τὰ δόξαντα, ſeu, quae edicere viſum eſſet. Et ſic ſane Auguſtus apud IOSEPHVM *Antiqu. Iud. XVI, 6.* edictum ſuum Ancyrae iubet στηλογραφεσθαι ἐν τῷ Καίσαρος ναῷ, *columnae inſcribi in templo Caeſaris.* Et Turcii Aproniani, Praefecti vrbi, bina edicta et hodie adhuc Romae leguntur in vetere marmore, vnde illud deſcriptum poſt alios edidit GRVTER. *Inſcript. p. DCCXLVI, 6. 7.* Aliquando tabulis aeneis incidebantur vel ipſorum iuſſu Principum ac magiſtratuum, quo pertinent exempla, in vtroque codice obuia, *l. 4. C. Theod. de priuileg. eor. qui in ſacro palatio. l. 1. C. de aliment. quae inop. l. 2. C. de frum. vrb.* vel impenſis eorum, quorum intereſſe videba-

Digitized by Google

tur, perpetuam ad poſteros manere illorum memoriam: cuius moris exempla exſtant apud PLIN. *Hiſt. nat. XXXIIII, 90.* nec non in inſcriptione apud GRVTER. *p. DLXXIII. ſequ.* vbi veterani, quibus inſignia quaedam beneficia indulſerat Princeps, conſtitutionem illam ſcribendam curarunt in TABVLA AENEA, QVAE FIXA EST ROMAE IN CAPITOLIO AD ARAM GENTIS IVLIAE DEFORAS PODIO SINISTERIORE TAB. T. PAG. I. LOC. XXXIIII. De quo more ac ritu tabulas aeneas dedicandi in Capitolio, ex inſtituto egit IVST. RYCQVIVS *de Capitol. Rom. Cap. XXX. p. 374. ſequ.* Quin ſolebat id aliquando in ipſis edictis exprimi, vt quae in certorum hominum honorem edictis eſſent ſancita, *liceret illis ſcribere tabulis* AENEIS, *vel* ENCAVSTO, *vel* CERVSSA, vti eſt in Conſtantini M. epiſtola ad Florinum: *l. 1. C. Theod. de veteran.* Quo inſigni loco ſimul admonemur, edicta etiam *tabulis ceruſſatis*, vel, vt in *l. 1. C. Theod. de alim. quae inop.* vocantur, *linteis mappis* encauſto inſcribi conſueuiſſe, de qua ſcribendi ratione erudite egerunt CLAVD. SALMAS. *Hiſt. Aug. p. 355.* IAC. GOTHOFRED. *ad Cod. Theod. Tom. II. p. 420. et Tom. IIII. p. 289.* IO. MABILLON. *de re dipl. I, 9.* et BERN. MONTFAVCON *Palaeograph. I, 1. et 2.*

§. V.

At haec omnia extra ordinem facta eſſe animaduertimus, ſi qua edicta perpetuo exſtare vellent: ordinarie enim illa proponebantur in ALBO, idque iam inde ab antiquiſſimis temporibus factum eſſe, vel inde patet, quod iam Ancum Martium, Regem, inſtituta Numae; et Cn. Flauium, anno V. C. CCCCXLIX. faſtos *in* ALBO propoſuiſſe, refert LIVIVS *Lib. I. Cap. XXXII.* et *Lib. IX. Cap. XLVI.* Ex quibus locis probari ſimul poteſt, magnopere falli eos, qui *album* Praetoris fuiſſe proprium, tradunt. Neuter enim tum Praetor erat, quum in albo proponeret edictum, ſed alter Rex, alter Aedilis curulis, qui, quod ſciamus, numquam praetura functus eſt. Praeterea et L. Sullam, Dictatorem, et Octauium, Antonium et Lepidum, Triumuiros, de ferali illa inimicorum proſcriptione λελευκωμένον πίνακα vel λεύκωμα, id eſt, *album* propoſuiſſe, memoriae prodiderunt DIO CASSIVS et IO. ANTIOCHENVS in *Excerpt. Peireſc. p. 658. et 798.* Commune ergo potius album fuit magiſtratibus omnibus, qui quid edictis populo vellent ſignificatum, quamuis non omnes eodem loco, ſed alii in roſtris, alii in tribunali, alii in curiis

et

et baſilicis, quo quemque muneris vocabat ratio, vel vbi praecipue ius dicturus ſui quisque copiam faciebat, album ſuum habuiſſe videantur.

§. VI.

Sed diu eſt, quod crucem viris doctis fixit hoc album, nec hodie, quale illud fuerit, ſatis videtur expeditum. THEOPHILVS *ad* §. 12. *Inſt. de iur. nat. gent. et ciu.* ipſum edictum vocat ἄλβον, et quidem διὰ τὸ λευκοῖς γέγραφθαι γράμμασι, *quod albis litteris eſſet ſcriptum.* Cui et GLOSSA VETVS ſuffragatur, niſi quod haec ſub finem addit: Ἐπὶ γὰρ κονίαματα τὰ διατάγματα καὶ τὰς προσγραφὰς ἐξετίθεσαν. *Nam in opere tectorio, ſeu calce obducto edicta proponebantur.* Quod quidem me vix intelligere fateor. Quis enim albis litteris aliquid ſcriberet ἐπὶ τὸ κονίαμα, ſeu *in opere albario?* Et quis album vocaret, alterius coloris tabulam, cui albis litteris aliquid inſcriptum ſit? Non ergo litterae albae tabulae nomen dederunt, ſed tabula alba litteris alio colore ſcriptis, et recte vidit ACCVRSIVS, album nihil aliud fuiſſe, quam parietem, cui edicta inſcribi conſueuerint litteris atris. Ea enim ſententia non modo gloſſarum, ſed et aliorum veterum auctorum teſtimoniis firmatur. Illae enim album vocant κονίομα. SVIDAS vero in λεύκωμα *Tom. II. p. 433. edit. Kuſt.* Τεῖχος γύψῳ ἀλειλημμένον πρὸς γραφὴν πολιτικῶν πραγμάτων, *parietem gypſo illitum ad res ciuiles inſcribendas.* Nec alio pertinere arbitror verba PLAVTI *Perſ. I, 2. v. 21.*

Nae iſti, faxo, nuſquam adpareant,
Qui hic ALBO PARIETE *aliena oppugnant bona.*

Manifeſto enim comicus pungit calumnioſos litigatores, qui *aduerſarios* ad ALBVM *perducebant, demonſtrantes, quod dicturi eſſent, vel dicentes, quo vti vellent,* vti veterem actiones edendi modum deſcribit LABEO *l. 1. §. 1. D. de edendo.* Et ſi ita verba accipias: nihil eſt illis elegantius, nihil planius: quum contra mera ſomnia ſomniare critici videantur, dum pro *albo pariete* reſcribi iubent *albo rete* vel *albo pariete,* vel neſcio quid aliud. Quare vt dicam, quod ſentio, videtur Praetor parietibus tribunalis ſui edicta formulasque actionum ſuarum inſcripſiſſe, idemque feciſſe alii magiſtratus iis locis, vbi ſuo quisque officio fungebatur. Hinc, quidquid publico nomine ſcriptum in parietibus legebatur, id omne ALBVM dicebatur, eoque ſenſu paſſim occurrit *album curiae, l. 45.*

C. de decurion. l. 142. C. Theod. eod. vel *album decurionum*, veluti *l. 5. l. 10. D. de decur.* quo nihil intelligebant aliud, quam DEFIXA MONIMENTIS ORDINIS DECVRIONVM NOMINA, vti deſcribitur in marmore apud GRVTER. *Inſcr. p. XVIIII, 6.* vel *album ſacri ſenatorum ordinis*, apud CASSIODOR. *Var. III, 25. album ſenatorium*, apud TACIT. *Annal. IV, 42.* λεύκωμα τῶν βȣλευόντων, apud DION. CASS. *Lib. LV. p. 550.* Nec minus notari merentur ALBVM *iudicum* apud SVETON. *Claud. Cap. XVI. Domitian. Cap. VIII.* SENECAM *de benef. III, 7.* ALBVM *pontificum* apud CICER. *de Orat. II, 12.* MACROB. *Saturn. III, 12.* immo et ALBVM *Apoſtolorum* pro catalogo diſcipulorum Chriſti apud TERTVLLIANVM *aduerſ. Marcion. V, 1.*

§. VII.

Et haec quidem eſt prima illa, quam ſupra propoſuimus, edictorum diuiſio: dicendum iam erit de altera, ſecundum quam edicta alia TRALATITIA, alia NOVA dicebantur. Vetus enim atque omnium fere temporum vſu firmata haec erat conſuetudo, vt noui magiſtratus quaedam deceſſorum edicta in ſua transferrent, alia immutarent emendarentue, vel de nouo ſuo arbitrio adderent. Hinc CICERO *Lib. III. Epiſt. VIII.* vbi de edicto ſuo prouinciali agit, ſe eumdem veterem morem ſeruaſſe ſcribit. *Romae*, inquit, *compoſui edictum:* nihil *addidi*, *niſi quod publicari me rogarunt*, *quum Samum ad me veniſſent*, *vt de tuo edicto totidem verbis* TRANSFERREM *in meum. Diligentiſſime ſcriptum eſt caput*, *quod pertinet ad minuendos ſumtus ciuitatum*, *quo in capite ſunt quaedam* NOVA, *ſalutaria ciuitatibus*, *quibus ego magnopere delector.* Itaque in proconſulari Ciceronis edicto erant quaedam TRALATITIA, quae totidem verbis ex Appii Claudii Pulchri edicto deſcripſerat: quaedam NOVA, quae ipſe ſibi prudenter inueniſſe videbatur, quum et Appii Pulchri, et aliorum, qui ante eum Ciliciae praefuerant, oculos emiſtitios fugiſſent. Eiusdem διαιρέσεως et *Lib. V. Epiſt. ad Attic. XXI.* meminit, et aliquoties in Orationibus *in Verrem* veluti *orat. I. Cap. XLV.* et *Orat. III. Cap. XIV.* ex quibus teſtimoniis ſimul diſcimus, fuiſſe quaedam edictorum, tum vrbanorum, tum prouincialium capita, quae, tamquam perpetuo vſu probata conſtanter retinebant ſucceſſores, ac proinde vel eo nomine male audiuiſſe Verrem, quod edicta illa tralatitia, quae iam pridem in ius certum abierant, in gratiam vel odium quorumdam hominum ſuſtuliſſet.

Cete-

Digitized by Google

Ceterum ex hoc antiquo more interpretanda eſt loquutio veterum, qua id, quod vulgare, vel obiter et parum diligenter dictum factumque eſt, tralatitium vocant. Sic ſane *translatitium funus* eſt vulgare, et parum ſumtuoſum: SVETON. *Neron. Cap. XXXIII. publicum et tralatitium ius*, commune, quod nemini denegatur, SVET. *Octau. Cap. X. tralatitium bellum*, id eſt, ludicrum, PETRON *Satyr. Cap. CVIII.* quamuis ibi alii malint *ſclatarium, tralatitia deformitas*, non admodum inſignis vel eximia, IDEM *Cap. CX. tralatitia propinatio*, vulgaris et plane non inuſitata, IDEM *Cap. CXIII.* denique *tralatitia humanitas* communis, quam merito ab omnibus exſpectes. IDEM *Cap. CXIV.* Quum vero et in iure noſtro *defunctorie* et *translatitie* fieri dicatur, quod obiter ac parum diligenter fit: *l. 1. §. 6. D. ad Senatusconſ. Turpill.* et *l. 2. §. 2. D. qui pet. tut.* rationem huius translationis eleganter reddit ANT. AVGVSTINVS *in Modeſtino p. 1563. Tom. IIII. Theſaur. Iur. ciu: In hoc verbo translatio ſumta eſt ab Edictis praetorum* TRALATITIIS, *in quibus nullam curam adhibebant.* Non multum enim curae ac diligentiae adhibebat deſcribendi labor, ſi vetus edictum in nouum transferendum eſſet: ac proinde, quidquid ſine cura ac diligentia fiebat, *translatitium* vel *tralatitium* vocabant, ceu praeter AVGVSTINVM noſtrum obſeruarunt etiam viri docti ad Petronium, et in primis PETR. DANIEL *ad Sat. Cap. CX.* Sed vt ex hoc diuerticulo redeamus in viam, id adhuc obſeruamus, translatitia edicta non modo dici ea, quae ex veteribus in noua translata fuerant, verum etiam repentina, in quibus verba ſollemnia atque antiqua religioſe retinebantur, quale erat illud, *quo conſules, quando Senatores in curiam vocabant, ſeruandae conſuetudinis cauſſa vtebantur*, quod TRALATITIVM diſerte vocat GELL. *Noct. Attic. III, 18.*

§. VIII.

Hinc recte TRALATITIAS dixeris et reliquas formulas edictales, veteres et ſollemnes, quae non temere in vllo edicto praetermittebantur. Vnam iam ſupra vidimus: PALAM, VNDE DE PLANO RECTE AB OMNIBVS LEGI POSSIT: plures ſuo more, id eſt, non translatitie collegit expoſuitque BARN. BRISSON. *de form. et ſollemn. pop. Rom. verbis ineunte Libro III.* Eius generis ſunt verba vere τυπικὰ atque edictalia: BONVM FACTVM, vel, vti eſt apud VALERIVM PROBVM, Q. B. F. QVARE BONVM FACTVM. Aliquando enim his verbis

bis auſpicabantur magiſtratus edicta ſua: aliquando, praemiſſa quadam praefatione, ad ipſum progreſſi edictum, ſubiungebant: QVARE BONVM FACTVM. Quod, vt ex inſtituto noſtro veterum teſtimoniis probemus, Octauius, Antonius et Lepidus Triumuiri in ferali illa proſcriptionis tabula apud APPIAN. *de bello ciu. Lib. IIII. p. 593. ſequ.* de inimicorum inſolentia multa praefati, ſtatim pergunt: ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι ΤΟΙΝΥΝ τῶν ὑπογεγραμμένων τῷδε τῷ διαγράμματι μηδεὶς διεχέσθω μηδένα· κ. τ. λ. QVARE BONVM FACTVM; *ex his, quorum nomina huic ſcripto ſubiuncta ſunt, nemo quemquam recipito. cetera.* Ita bene reipublicae precantur Triumuiri, etiam dum tabulam illam, ſanguine potius, quam atramento ſcriptam, ſuſpendunt, vt de hoc Edicto recte vſurpare poſſis illa TERTVLLIANI *de Pudicit. Cap. I. O edictum, cui adſcribi non poterit:* BONVM FACTVM. Simili, eaque bene longa praefatione apud IOSEPHVM *Antiqu. XVIIII, 5.* vtitur Tiberius Claudius Caeſar, dum rogatu Regum Agrippae et Herodis, Iudaeis per vniuerſum orbem Romanum eadem iura, quibus Alexandriae fruebantur, edicto ſuo indulget: et tum prooemio illo ſtatim ſubiungit: ΚΑΛΩΣ ΟΥΝ ΕΧΕΙΝ, καὶ Ἰυδαίυς. κ. τ. λ. QVARE BONVM FACTVM, *Iudaeos etiam. cetera.* Ita enim vertenda illa ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙΝ, quae in ipſa Hudſoniana peſſime vertuntur: *Proinde aequum eſſe arbitror.* Semper enim fere formulam illam edictalem ita exprimit IOSEPHVS, ceu et ex *Antiqu. Lib. XIIII. Cap. X.* patet, quum contra APPIANVS eam reddat ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι, in marmoribus vero non minus frequentes ſint formulae: ΧΑΙΡΕΤΕ, ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι, ΘΕΟΣ ΑΓΑΘΟΣ, ΑΓΑΘΑΙ ΤΥΧΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΩΤΗΡΙΑΙ, ΑΓΑΘΟΣ ΔΑΙΜΩΝ, et ſimiles. Vid. IOANN. SELDEN. *Marm. Arundel. p. 130.* REINES. *Inſcr. p. 497.* SMITH *de ſeptem eccleſ. Aſiae p. 20. ſequ. 56. 60.* IAC. GRONOV. *Memor. Coſſon. p. 142. 145. 148.* Sed quum hae formulae tantum non omnes ſuperſtitionem Graecam redoleant: maluit IOSEPHVS, tamquam Iudaeus, vti illa καλῶς ἔχειν, cui nihil ineſt, quod a Iudaeorum de Deo ſententia abhorreat. Ceterum ex illa APPIANI formula: ἀγαθῇ τύχῃ colligit BRISSONIVS, veteres edictis aliquando praemiſiſſe formulam: QVOD FELIX FAVSTVMQVE SIT! Sed merito deſidero exemplum ex Latino ſcriptore, quale mihi nondum occurrit: complura vero, quae formulam: BONVM FACTVM edictis praemiſſam demonſtrant. Et quidem tam neceſſaria illa videbatur,

Digitized by Google

vt eam ne tunc quidem praetermitterent, quum vel infamando alicuius perſonae, vel riſus mouendi, cauſſa ſtilum edictalem imitabantur. SVETON. *Iul. Cap. LXXX. Peregrinis in ſenatum adlectis, libellus praepoſitus eſt:* BONVM FACTVM, *ne quis Senatori nouo curiam monſtrare velit.* IDEM Vitell. *Cap. XIV. Statim libellus eſt propoſitus, et Chaldaeos dicere:* BONVM FACTVM: *ne Vitellius intra eumdem Kalendarum diem vsquam eſſet.* Et cui non lectum edictum iſtud hiſtricum, admodum lepidum apud PLAVT. *in prol. Poenuli*, quod et auſpicatur poëta his verbis ſollemnibus, et finit:

BONVM FACTVM 'ST, *edicta vt ſeruetis mea*
BONVM *hercle* FACTVM, *pro ſe quisque meminerit.*

Ex quo loco ſimul patet, et aliquoties interdum repetitam eſſe hanc formulam, et ei aliquando additam admonitionem: PRO SE QVISQVE MEMINERIT, quam eleganter expreſſit IOSEPHVS *Antiqu. XIV, 10.* *καλῶς ἔχειν, καὶ ἡμᾶς ἀπομνημονεύειν.* Tralatitiam denique in edictis fuiſſe loquutionem: PLACERE vel NON PLACERE, vel vti idem IOSEPHVS *ibidem* vertit, ΗΜΙΝ ΑΡΕΣΚΕΙΝ, ΕΜΟΙ ΤΟΙΝΥΝ ΟΥΚ ΑΡΕΣΚΕΙ, iam obſeruauit BRISSONIVS, idque ex SVETON. *de clar. rhetor. Cap. I.* GELL. *Noct. Attic. XV, 11.* SVETON. *Auguſt. Cap. XLIV.* et CIC. *pro P. Quinct. Cap. XXVII.* probauit. Et ſane ſimilem formulam et Franci multo poſt retinuerunt, indeque ſupereſt formula ſollemnis: *Car tel eſt nôtre plaiſir*, qua Franciae reges et hodie vti, nemo ignorat.

§. IX.

Notatu non minus digna videtur tertia Edictorum diuiſio, quam ipſe ſuggerit ſiue Praetor, ſiue Tribonianus, *l. 7. pr. D. de iurisd.* Gloſſema enim redolere illa verba, ſuſpicatus eſt IAC. CVIAC. *Obſ. I, 24.* quae iam ita leguntur: *Si quis id, quod* IVRISDICTIONIS PERPETVAE *cauſſa, non, quod* PROVT RES INCIDIT, *in albo, vel in charta, vel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit: datur in eum quingentorum aureorum iudicium.* Sed ſuſpicio illa interpretationis nec iuſta eſt, (vti infra ad hoc ipſum Edictum oſtendemus,) nec in hanc edictorum diuiſionem, ſed in reliqua tantum verba, quibus diuerſa tantum edictorum materia deſcribitur, pertinet. Ceterum diuiſio ipſa edictorum, quae hic proponitur, et antiqua, et ſolida eſt. Nam et alii veteres auctores edicta, PERPETVAE IVRISDICTIONIS CAVSSA PROPOSITA, accurate diſcernunt a REPENTINIS,

EXTEM-

Digitized by Google

EXTEMPORARIIS, PECVLIARIBVS, quae, *prout res incidit*, proponuntur. CICERO *in Verr. III, 14. Quid? illa cuiusmodi ſunt, quae* EX TEMPORE *ab Apronio admonitus, edixit? Q. Septicio, honeſtiſſimo homine equiteque Romano reſiſtente Apronio*, et *adfirmante, ſe plus decuma non daturum: exoritur* PECVLIARE EDICTVM REPENTINVM, *ne quis frumentum de area tolleret, antequam cum decumano pactus eſſet.* Sed et PLINIVS *Hiſt. Nat. XXXVII, 1.* refert: *diuum Auguſtum inter initia Sphinge ſignaſſe: duas in matris anulis iam indiſcretae ſimilitudinis inueniſſe: altera, abſente eo amicos ſignaſſe epiſtolas et edicta, quae* RATIO TEMPORVM *nomine eius reddi poſtulauerit, non inficeto lepore accipientium, aenigmata adferre eam Sphingem.* Habemus itaque edicta alia EXTEMPORARIA, PECVLIARIA, REPENTINA, quae, PROVT RATIO TEMPORVM POSTVLARE VIDERETVR, vel PROVT RES INCIDERET, reddebantur: alia IVRISDICTIONIS CAVSSA PROPOSITA, de quibus iam agendum erit paullo accuratius.

§. X.

Sed et EXTEMPORARIA illa ac REPENTINA edicta duorum potiſſimum generum erant, aliis ad REIP. ADMINISTRATIONEM, aliis ad NEGOTIA FORENSIA pertinentibus. Illorum maximam varietatem eſſe oportuit in tam vaſto imperio, nouis quippe quotidie emergentibus negotiis, in quibus explicandis maxime ſeſe oſtentabat magiſtratuum ſollicitudo et prudentia. Hinc quamuis operam dederit BARN. BRISSON. *de formul. Lib. III. p. 276.* vt plurima, quae in aduerſaria retulerat, magiſtratuum edicta in certas claſſes diſponeret: vereor tamen, vt vel minimam eorum partem attigerit. Vt quaedam tantum adiiciamus exempla: iam a IANO LANGLAEO *Ot. Semeſtr. VII, 19. p. 456.* obſeruatum eſt; Senatum, quoties condito SC. aliquid ſanxiſſet, ſimul id negotii dediſſe magiſtratibus, vt id propoſitis edictis publicarent: eiusque rei plura exempla ſunt apud LIVIVM *Lib. XXIV. Cap. XI. Lib. XXV. Cap. I. Lib. XXXIX. Cap. XVII. Lib. XLI. Cap. XIII. Lib. XLIII. Cap. XIII.* quibus nunc vnum addimus ex APPIAN. *Lib. I. de bell. ciuil. p. 364.* Ἐφ᾽ ᾧ δὴ μάλιϛα ἡ βȣλὴ διαταραχθεῖσα τȣ̀ς ὑπάτȣς ἐκέλευσε προγράψαι, μηδένα τῶν ȣ̓ φερόντων ψῆφον ἐπιδημεῖν τῇ πόλει, μηδὲ προσπελάζειν ἀπὸ τεσσαράκοντα ϛαδίων παρὰ τὴν ἐσομένην περὶ τῶνδε τῶν νόμων χειροτονίαν. *Non alia res magis ſenatum terruit, moxque SC. factum eſt*, EDICERENT COSS. *ne quis, niſi qui ius ſuffragii habent, vel in vrbe ſit, vel intra quintum ab vrbe lapidem tan-*

tantiſper, dum ſuffragia perferrentur de recens promulgatis legibus. Aliquando magiſtratus, et nullo praeuio SC. populum tumultuantem, vel plane ad ſeditionem pronum edictis obiurgabant, qualia edicta OBIVRGATORIA memorat SVETON. *Octau. Cap. LIII. Caligul. Cap. XVIII.* aliquando EVMDEM in publico luctu CONSOLABANTVR, vti apud EVMDEM *Calig. Cap. VI. Tit. Cap. VIII.* aliquando precibus magis cum illis agebant, quam pro imperio, veluti Balbinus Imp. qui teſte HERODIANO *Hiſt. Lib. VII. Cap. XII.* διάταγμά τι προθεὶς, ἱκέτευε τὸν δῆμον, εἰς διαλλαγὰς χωρῆσαι· *populo per edictum ſupplicabat, vt in gratiam cum militibus rediret.* Porro edictis indicebant funera publica, ſupplicationes, ludos, naumachias, venationes, munera gladiatoria, triumphos, ferias, et maxime ſpectacula. Tale edictum, quo muneris gladiatorii dies dicebatur, eſt apud Senec. *de breuit. vit. Cap. XVI.* Tale et edictum Neronis, quo ſe Callirhoen popello pollicebatur cantaturum, apud PERSIVM *Sat. I. v. 148.* ac denique illud Pompeii, acrioribus confoſſum ſtricturis a TERTVLL. *de Spectac. Cap. X.* Sic et edictis vtebantur magiſtratus, ſi malum ciuem vrbe et Italia exeſſe iuberent, ſi totum ordinem, veluti Chaldaeos et mathematicos, philoſophos, rhetoras vrbe et Italia ſubmouerent, ſi delectum ciuibus, auxilia ſociis, prouinciis pecunias, commeatum, naues, nautas, remiges, imperarent, iisdem nunciarent aduentum ſuum, labaſcentem diſciplinam emendarent, collegis, nouarum rerum ſtudio ſuſpectis obnunciarent, ciues bene de rep. meritos laudibus, honoribus, priuilegiis ornarent. Quae omnia, ſi res tanti videretur, exemplis probari poſſent luculentiſſimis. Sed ne ſic quidem omnia habituri eſſemus edictorum genera. Quidquid enim populum ſcire vellent magiſtratus, id omne propoſitis edictis denunciabant, adeo, vt aliquando ea in re iuſto viderentur diligentiores, ac propterea ludibrium populo deberet Claudius Imp. quod, ſuſcepta morum praefectura, viginti vno die edicta propoſuiſſet, *interque ea quaedam perridicula, vt, vbere vinearum prouentu, dolia bene picarentur, itemque, nihil aeque facere ad viperae morſum, quam taxi, arboris, ſuccum,* de quibus SVETON. *Claud. Cap. XVI.*

§. XI.

Sed et in foro illaque iuris dicundi poteſtate non pauciora quotidie negotia incidebant, quae non niſi propoſitis edictis commode poterant explicari. Quum enim ſaepe latitarent rei, neque ſui

ſui facerent copiam: fieri non poterat, quin edictis euocarentur. *l. 15. §. 31. D. de iure fiſci.* Edictis etiam citabantur propinqui pupilli, quando de iis alendis educandisque incidebat quaeſtio: *l. vlt. D. vbi pupill. mor.* nec non ipſi tutores, qui nec adminiſtrabant, et efficiebant dolo malo, quo minus alimenta decernerentur. *l. 7. §. 2. D. de ſuſp. tut.* itemque, qui fideicommiſſariam debentes hereditatem aberant: *l. 26. §. 9. D. de fideic. her. petit.* quiue, ſuſcepta accuſatione, et datis fideiuſſoribus, tergiuerſationis cauſſa latitabant. *l. 3. C. de his, qui acc. non poſſ.* Omnibus his ac ſimilibus caſibus propoſitis edictis adeſſe iubebantur rei, et ſi nec adeſſent, nec defenderentur, edictum ſequebatur PEREMTORIVM, quod perimebat diſceptationem, nec patiebatur aduerſarium vltra tergiuerſari. *l. 70. ſequ. D. de iudic.* Quod et VNVM PRO OMNIBVS dicebatur, quoties magiſtratus aliquem ſemel, ſed peremtorie tamen citabat. *l. 22. D. eod. l. 53. §. 1. D. de re iud.* Sed et edictis magiſtratus, qui iuri dicundo praeerant, monebant litigatores, ſi quando valetudine vel alia iuſta cauſſa impediebantur, quo minus eo munere fungi poſſent: cuius rei hoc elegans exemplum eſt apud HENR. DODWELLVM *Praelect. Cambden. Adpend. p. 691.* QVVM PRAETOR VRB. FILIAM EO DIE DARET NVPTVM, EDICTO MONVIT, SE IVS NON DICTVRVM, ET VADIMONIA OMNIA IN QVINTVM DIEM DISTVLIT. Proponebantur porro edicta, quoties bona vel a fiſco occupata, vel poſſeſſa a creditoribus, erant diſtrahenda, quale erat illud, quod ſe reformidare negabat TIBVLLVS *Eleg. II, v. 4.*

Ite ſub IMPERIVM *ſub* TITVLVM*que, Lares.*

Cui loco addimus alterum PLINII *Lib. VII. Epiſt. XXVII.* vbi itidem titulus eſt edictum vel programma, quo homines de imminente bonorum diſtractione admonebantur. Sed talia edicta, quum ex ipſo iure noſtro notiſſima ſint, hic accumulare nolumus.

§. XII.

In legum Inſcriptionibus mentio paſſim fit edictorum BREVIVM et MONITORIORVM, quae, quamuis et ipſa ad perpetuam iurisdictionem pertinuiſſe videantur, tantis tamen inuoluta ſunt tenebris, vt de iis vix quidquam, praeter diuinationes et coniecturas proferre liceat. In Indice Florentino inter alia veterum iureconſultorum opera recenſentur Παύλου *Breuion* βιβλία εἴκοσι τρία, ex quibus quatuordecim; nec non Καλλιστράτου *Edicton monitorion*

βιβλία

Digitized by Google

βιβλία ἓξ, ex quibus viginti ἀποσπασμάτια in pandectis ſuperſunt: in ipſis vero legum inſcriptionibus illud PAVLLI opus modo *libri breuium*, modo *libri edicti breuis;* CALLISTRATI vero commentarius conſtanter *Edictum monitorium* vocatur. Quid vero edictum breue? quid monitorium? GVID. PANCIROLVS, qui *Lib. I. Var. Lect. Cap. XXXIV.* copioſiſſime de iis diſſerit, vix quidquam extricaſſe videtur. BREVIA enim ipſi primum ſunt *edicta, quibus Praetor ſe aliquam legem exſequuturum profeſſus ſit, quibusque ſimile fuerit* EDICTVM MONITORIVM, *ad quod ſcripſerit* CALLISTRATVS, *quo moniti fuerint rei, vt actorum interrogationibus reſponderent, vel in iudicio adeſſent:* deinde eodem nomine veniſſe putat *edictum peremtorium, quod quidem perpetuum non fuerit, ſed pro temporis neceſſitate a Praetore emiſſum ſit, prout id iudicii vſus exegerit:* denique fuiſſe etiam ait *edictum* BREVE, *quod Paullus ſit interpretatus. Sed forte ibi ſignificari breuiarium ſeu ſummarium edicti perpetui, conditum a Paullo.* Cui poſtremae ſententiae praeluſiſſe obſeruamus IAC. CVIACIVM *Obſeru. XXV, 16.* IO. BERTRANDVM *de Iurispr. I, 25.* et IO. GOEDDEVM *Commentar. ad tit. de verb. ſignif. p. 570.* niſi quod hi non ipſum edictum, ſed diffuſum illud, quod ſcripſerat, commentariorum opus ab eo in compendium quoddam concinnius redactum eſſe exiſtiment, quaſi opuſculo titulum BREVIS EDICTI vel BREVIVM LIBRORVM ſatis quadrare exiſtimant.

§. XIII.

Sed vti his omnibus quaedam vera ac ſolida ineſſe, non inficiamur: ita quaedam manifeſto falſa, quaedam vera quidem, aſt plane ἀπροσδιόνυσα, et a re alieniſſima videntur. Verum eſt, omnia edicta, quibus vel Principes, vel magiſtratus, populum monebant, vt facerent aliquid omitterentue, dicta eſſe MONITORIA, id eſt, vti DIO *in Excerpt. Peireſc. p. 633.* et HERODIAN. *Hiſtor. II, 13.* exprimunt, περιαγγέλματα vel προαγορεύσεις. Dicebantur enim tunc *edicto admonere*, ſiue quid praeciperent, ſiue prohiberent, ſiue populum obiurgarent, ſiue conſolarentur, ceu docent exempla *l. 39. D. de religioſ.* et apud TACIT. *Annal. I, 9. et III, 6.* Quod adeo verum eſt, vt TERTVLLIANVS, adſuetus loquutionibus iuridicis, *Libro de Anima Cap. III.* dictum Apoſtoli *Coloſſ. II, 8.* de vitanda ψευδοφιλοσοφία eleganter vocet *edictum Apoſtoli* PRAEMONITORIVM. Verum etiam eſt, illa quoque edicta, quibus ſe legem aliquam

 quam

quam exſequuturos profitebantur magiſtratus, nec non euocatoria et peremtoria, recte dici potuiſſe *monitoria*, immo et *breuia*. Nam PLINIVS *Lib. V. Epiſt. XXI.* edictum illud, quod Nepotem Praetorem propoſuiſſe refert de lege repetundarum exſequenda, non modo BREVE vocat, ſed et accuſatores reosque, quid ab iis fieri oporteret, eo edicto ADMONITOS eſſe teſtatur. Sed quis vel PAVLLVM, vel CALLISTRATVM huiusmodi edicta commentariis illuſtraſſe dicat? Ad edictum ſane aliquod euocatorium vel peremtorium nemo temere commentarios ſcripſerit. Edicta de legibus exſequendis ad iudicia et crimina publica pertinuerunt, quorum paene non fieri mentionem animaduertimus in illis CALLISTRATI et PAVLLI fragmentis. Denique prima vocabuli notio tam late patet, vt omnia edictorum genera complectatur. Ea autem omnia commentario illuſtraſſe Calliſtratum, non eſt veroſimile, nec, ſi eiusmodi opus adornaſſet Paullus, illud inſcribi potuiſſet EDICTVM BREVE, quippe quod non potuiſſet non in maximam molem excreſcere. Nec magis veroſimile eſt, PAVLLVM edictum perpetuum, publica auctoritate, ipſiusque Hadriani Imp. auſpiciis conditum, in epitomen vel ſummarium contrahere voluiſſe. Cui enim vſui futurum fuiſſet hoc compendium? Et quid omittere ac expungere potuiſſet, vt compendium daret ſine rerum diſpendio? Epitomae fieri poſſunt eorum operum, in quibus magna eſt verborum rerumque vbertas, magna circumſtantiarum argumentorumque illuſtrantium varietas. His enim detractis, quod ſupereſt, epitomen vel compendium abſoluit. At quid Paullus detrahere potuiſſet edicto perpetuo? verbane? At omnia tam adſtricta breuitate dixerat Praetor, vt nihil redundaret, nihil dici poſſet fruſtra dictum; an integros titulos, et ſententias? Sic vero non dediſſet edictum breue, ſed mutilum, nullique vſui futurum. Denique nullam me fateor excogitare poſſe cauſſam, cur Paullum vaſtum illud Commentariorum opus in compendium mittere voluiſſe credam. An ipſe forte maiori illi ac laborioſiſſimo operi interitum arceſſere voluit? Id enim contingere ſolet maioribus voluminibus, quorum exſtant compendia. An actum agere? Id non ſolent homines, tot occupati negotiis. Et cur, quaeſo ex vtroque opere fragmenta in pandectas retuliſſet Tribonianus, ſi breue illud Edictum nihil aliud fuiſſet, quam maioris iſtius operis compendium? Quis noſtrum hodie

Digitized by Google

hodie IVSTINI vel FLORI exhauriret lacunas, ſi ſincera petere liceret ex TROGI POMPEII et TITI LIVII fontibus? An ergo tantum ſtuporem cadere in Tribonianum, credimus, vt ex compendio deſcribendum exiſtimarit, quod multo rectius ex ipſo opere, tum adhuc ſuperſtite petiiſſet?

§. XIIII.

Quum ergo in re obſcura, denſiſſimisque inuoluta tenebris ariolari liceat: licebit et nobis, quid de edictis illis breuibus ac monitoriis diuinando adſequuti videamur, paucis ediſſerere. Solebant veteres iureconſulti cum alia ad artem ſuam pertinentia, veluti Senatusconſulta, conſtitutiones, reſponſa prudentum, ſupremorumque tribunalium ſententias, tum et edicta magiſtratuum, quae ad iudiciorum ordinem pertinebant, colligere, eaque ſecundum ordinem edicti perpetui diſpoſita commentariis vel notis ac ſtricturis ſuis illuſtrare. Quales συλλογαὶ in ipſo Indice Florentino recenſentur: Πομπονίȣ *Senatusconſulton* βιβλία πέντε, Παύλȣ μονόβιβλον *de Senatusconſultis*, Ἰȣ́ςȣ *Conſtitutionum* βιβλία εἴκοσι, Παύλȣ *Decreton* βιβλία τρία, Παύλου *Sententiōn* ἤτοι *factōn* βιβλία ἕξ, Κερβιδίȣ Σκαιβόλȣ *Quaeſtionum publice tractatarum* βιβλίον ἕν. Eodem ergo ſtudio et edicta conquirebant veteres prudentes, eaque in certa corpora redigebant: qualem edictorum συλλογὴν in bibliotheca Vlpia vidiſſe ſe atque euoluiſſe teſtatur GELLIVS *Noct. Attic. XI, 17.* Quum vero, etiam condito edicto perpetuo permulta ſubinde prodirent edicta magiſtratuum, ſimilia illis, quae hodie vocamus GEMEINE BESCHEIDE, quibus monebantur actores, rei, aduocati, quid fieri oporteat: talia collegiſſe videntur PAVLLVS et CALLISTRATVS, eaque vel notis, vel commentariis, illuſtraſſe, quae vel notae, vel commentaria recte inſcribi poterant *libri edictorum monitoriorum vel breuium*, quo vocabulo vtroque iam PLINIVM vſum eſſe vidimus. Decliui enim iam puriore Latinitate ſcripturae omnes non admodum prolixae, *breues*, *breuia*, βρέβια, dicebantur, eoque vocabulo deſignabantur *tabulae cenſuales* apud SYMMACH. *Lib. X. Epiſt. LX. priuilegia et edicta* ἐν σκρινίοις ἀποκείμενα, apud IVLIAN. *Epiſt. ad comm. Iudaeor. p. m. 223. codicilli nomine principis editi*, apud CASSIOD. *Var. XI, 7. quadrimenſtrui breues*, id eſt, rationes, quae de ſingulis penſionibus conficiebantur a chartulariis, de quibus plura IAC. CVIAC. *ad Cod. Lib. X. tit. XXII. p. 685. Tomo II. Op.* qui et *ad tit. II. p. 650.* ex ZONARA et

ANNA ALEXIADE obſeruat, breuia dicta eſſe quamlibet ἐπιτομὴν, καὶ σύντομον γραφὴν, *omnem chartulam compendioſam, ſeu ſcripturam ſuccinctam*, eamque vocabuli ſignificationem in libris Βασιλικῶν eſſe frequentiſſimam. Plura eius generis obſeruarunt CAR. DV FRESNE *Gloſſ. med. Lat. Tom. I. p. 1293. edit. nouiſſ. Gloſſar. Graec. ſub* βρέβια. SALMAS. *ad Hiſt. Aug. Script. p. 379.* et alii. Haec eſt noſtra de edictis breuibus et monitoriis ſententia, a qua non adeo alienum eſſe video et FRIDR. BRVMMERVM *ad Leg. Cinc. Cap. VI.* Neque illi obſtare arbitramur, quod IAC. GOTHOFREDVS *in Serie edicti perp.* et ANT. SCHVLTING. *Iurispr. vet. anteiuſtin. p. 201.* libros hos PAVLLI et CALLISTRATI ad edicti perpetui ordinem compoſitos fuiſſe, obſeruant. Eumdem enim ordinem ab Hadriani Imp. temporibus ICtos tantum non omnes in libris ſuis obſeruaſſe, inter omnes conſtat. Vid. OB. GIPHAN. *Oecon. Edicti perp. p. 120.* EVER. OTTO *Papinian. Cap. XII. §. VI. p. 259.*

CAP. III.

DE ORIGINE EDICTORVM ET IVRIS EDICENDI.

I. *Tranſitio ad Edictorum originem.* II. *Eam conſuetudinem fruſtra repeti ab aliis gentibus. Qualia Athenis fuerint edicta theſmothetarum?* III. *Romae ab ipſis vrbis incunabulis Reges edicta propoſuiſſe videri.* IV. *Deficiente iure ſcripto, pleraque edictis explicari debere.* V. *Quid* MANVS REGIA? *l. 2. §. 1. D. de orig. iur.* VI. *Regum munia poſtea varios magiſtratus et ſacerdotes obiiſſe. Hinc ius edicendi, Regibus olim proprium ad omnes fere magiſtratus et ſacerdotes eſſe deuolutum.*

§. I.

Edicta Romae reddidiſſe omnes, qui intaminatis fulgebant honoribus, nos primo ſtatim capite abunde probauimus. Oſtendimus etiam ſuperiore capite, quam varii generis edicta iſta fuerint, quibusque potiſſimum occaſionibus illo iure ac poteſtate vſi fuerint magiſtratus. Proximum ergo eſt, vt quae edictorum iurisque edicendi origo ſit, paucis diſpiciamus. Et hic quidem praemonendum videtur, morem hunc vere Romanum, nec vllam aliam gentem fuiſſe, quae tantum iuris ac poteſtatis magiſtratibus ſuis conceſſerit. Equidem ARISTOTELES *Polit. IV, 15.* in tribus potiſſi-

Digitized by Google

tiſſimum capitibus conſiſtere docet magiſtratuum officium, *ἐν τῷ βουλεύσασθαι περὶ τινῶν, καὶ ἐν τῷ κρῖναι, καὶ ἐν* ΤΩ ΕΠΙΤΑΞΑΙ, *in conſultando, iudicando et* PRAECIPIENDO, et de poſtremo ſtatim ſubiicit: *καὶ μάλιστα τοῦτο· τὸ γὰρ ἐπιτάττειν ἀρχικώτερόν ἐστι*, *in primis vero in hoc, quia praecipere magis eorum eſt, qui habent imperium:* ſed his quidem verbis nouum ius edictis conſtituendi poteſtatem magiſtratibus non vindicat philoſophus: ſed *τὸ ἐπιτάττειν* ex eius mente in eo poſitum eſt, vt magiſtratus, tamquam cuſtodes legum edictis ſuis adiuuarent leges, easque negotiis, quotidie obuenientibus prudenter accommodarent. Id quod alio loco *Politic. III, 11.* ita eleganter explicat: *Δεῖ τοὺς νόμους εἶναι κυρίους, κειμένους ὀρθῶς· τὸν ἄρχοντα δὲ ἄν τε εἷς, ἄν τε πλείους ὦσι, περὶ τούτων εἶναι κυρίους, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων. Oportet leges dominas eſſe, ſi ſunt recte latae: qui autem magiſtratum gerit, ſiue vnus, ſiue plures fuerint, decernere de illis, de quibus leges exquiſite aliquid decernere nequeunt, eo quod non facile eſt, generali ſermone ſingulos caſus comprehendere.* Itaque non plus magiſtratibus indulget ARISTOTELES, quam quod monent IVLIANVS et PEDIVS *l. 12. et l. 13. D. de legib.* vt, *quoties lege aliquid, vnum vel alterum introductum eſt, bona ſit occaſio, cetera, quae tendunt ad eamdem vtilitatem, vel interpretatione, vel certe iurisdictione ſuppleri.*

§. II.

Quamuis ergo inficiari nolim, Romanos multa alia inſtituta Graecis aliisque gentibus debuiſſe: non tamen vllam video, cui debere potuerint hunc morem, magiſtratibus edicendi ius concedendi. In imperiis quidem *παμβασιλικοῖς* nihil fuit regiis edictis notius, idque ſatis probant edicta Regum Perſarum, de quibus BARN. BRISSON. *de regno Perſar. Lib. I. §. CCXVIII. ſequ.* Sed *editiones* illae *baſilicae*, vti eas eleganter vocat PLAVT. *Captiu. Act. IV. ſcen. II. v. 31.* non differebant a legibus, profectae quippe ab iis, quibus erat ius leges ferendi: nec antiquitus Romanis tantum erat cum barbaris iſtis commercium, vt eorum mores ſibi exiſtimarint imitandos. Magis probabile videri poterat, Graecos hic Romanis exemplum praeiuiſſe, qui et ipſi magiſtratibus ſuis conceſſerant ius reddendi edicta, quae *διατάγματα* ab illis dicta eſſe, tradit PLVTARCH. *Marcell. p. 312.* qui et *in Agide p. 808.* memoriae prodidit, apud Lacedae-

Digitized by Google

cedaemonios ephoros ineuntes magiſtratum per praeconem edicere conſueuiſſe, *κείρεσθαι τὴν μύστακα. καὶ προσέχειν τοῖς νόμοις, ἵνα μὴ χαλεποὶ ὦσιν αὐτοῖς· vt ſuperius labrum tonderent, legibusque aduerterent animum, ne ipſis graues fierent.* Et de *ſera Num. vind. p. 550.* *Λακεδαίμονι κηρύττουσιν οἱ ἔφοροι, παριόντες εὐθὺς τὴν ἀρχὴν μὴ τρέφειν μύστακα, Lacedaemone edicunt Ephori, ſimulac magiſtratum ineunt, ne quis myſtacem alat.* At hoc quidem edictum Lacedaemoniorum tralatitium, quod, ipſo Plutarcho iudice, ideo fuerat inuentum, vt ciues ad obſequium in rebus etiam minimis magiſtratibus praeſtandum adſuefierent, vix quidquam commune habuit cum edictis Romanorum magiſtratuum, iurisdictionis perpetuae cauſſa propoſitis. Nec magis huc pertinet, quod de Athenienſium Theſmothetis ſcripſit IVLIVS POLLVX *Onomaſt. Lib. VIII. ſegm. 9:* *Ἰδίᾳ δὲ οἱ μὲν θεσμοθέται* ΠΡΟΓΡΑΦΟΥΣΙ, *τότε δεῖ δικάζειν τὰ δικαστήρια, καὶ τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον, καὶ τὰς χειροτονίας, καὶ τὰς προβολὰς εἰσάγουσι, καὶ τὰς παρανόμων γραφάς. Priuatim theſmothetae, quando ius dicendum ſit,* EDICVNT, *et publicas accuſationes in perpetuum promulgant, ac ſuffragia, tum et actionum intentiones introducunt, et iniquitatis actiones.* Quamuis enim haec Theſmothetarum edicta illis magiſtratuum Romanorum non admodum videantur diſſimilia, maxime quum obſeruet VLPIANVS, grammaticus, *ad Demoſth. Olynth. III. p. 43.* eosdem theſmothetas quotannis correxiſſe leges, et hinc *νομοθέτας*, ſeu *legislatores* fuiſſe adpellatos: nemo tamen inde temere colliget, Romam a Graecis migraſſe hanc edicendi conſuetudinem. Quamuis enim theſmothetas illos Athenis anno demum Olympiadis XXIV, tertio creari coepiſſe, norimus: EVSEB. *Chron. n. MCCCXXX.* CAR. SIGON. *de republ. Athen. I, 5. p. 567.* VBB. EMM. *Graec. vet. Tom. III. p. 9.* adeoque edicta illorum edicta antiquiora videantur iis, quae Romani magiſtratus ediderunt: diuerſiſſimae tamen ab his fuere illae theſmothetarum Athenienſium tabulae, quippe non *ad ſupplendum, adiuuandum, corrigendumque ius* Atticum comparatae, quod de magiſtratuum Rom. edictis tradit VLPIANVS *l. 7. §. 1. D. de iuſtit. et iur.* Sed ideo tantum propoſitae, vt ius populi ſuffragiis iam conſtitutum promulgaretur, vt ciuibus dies comitiorum innoteſceret, vt denique actionum formulas in promtu haberent. Equidem et leges quotannis correxiſſe theſmothetas, non modo VLPIA-

NVS

Digitized by Google

NVS, grammaticus, refert, ſed et AESCHINES *in Cteſiph. p. 433.* dum ſcribit: Διαῤῥήδην προστέτακτε τοῖς θεσμοθέταις καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν διορθοῦν ἐν τῷ δημοσίῳ τὺς νόμυς, ἀκριβῶς ἐξετάσαντας καὶ σκεψαμένυς εἴ τις ἀναγέγραπται νόμος ἐναντίος νόμῳ, ἢ ἄκυρος ἐν τοῖς κυρίοις, ἢ εἴπυ νόμοι πλείυς ἑνὸς ἀναγεγραμμένοι περὶ ἑκάστης πράξεως. *Plane imperatum eſt Theſmothetis, vt leges quotannis publice corrigant poſt diligentem inquiſitionem, an aliqua lex alteri legi contraria ſit inſcripta, aut irrita inter ratas, aut ſicubi plures vna leges de qualibet re ſint inſcriptae.* Sed caue exiſtimes, Sexuiros illos Athenienſium edictis ſuis leges pro lubitu ſupplere aut corrigere potuiſſe. Nam ipſe Aeſchines ibidem docet, eos, ſi quid huiusmodi deprehenderint, id referre ſolitos in tabulas, (ἐν σανίσιν,) et ante ſtatuas heroum propoſuiſſe, hinc porro a curionibus indictam eſſe concionem, inſcriptis legislatorum nominibus, et denique itum in ſuffragia, legesque alias hoc modo abrogatas, alias retentas eſſe, vt vna eſſet lex, non plures de re vnaquaque. Itaque theſmothetae tunc magiſtratuum populum rogantium munere fungebantur, non vero propoſitis edictis ius Atticum adiuuabant, ſupplebant, corrigebantque, quod tamen facere ſolebant magiſtratus Romani.

§. III.

Tantum itaque abeſt, vt Romanorum magiſtratus, edicta proponentes vel Graecos, vel vllam aliam gentem ſint imitati, vt mos iſte ab ipſis vrbis incunabulis et ſub ipſis Regibus inualuiſſe videatur. Iam hos enim, nullis adhuc vel pauciſſimis exſtantibus legibus, pleraque edictis conſtituere oportebat. Hinc auctor eſt Liuius *I, 32.* Ancum Martium ſacra Numae inſtituta collegiſſe, *eaque in* ALBVM *relata iuſſiſſe proponi.* Quod planius interpretatus Dionyſius Halicarnaſſ. *Antiqu. III. p. 178.* Τὰς, inquit, περὶ τῶν ἱερῶν συγγραφὰς ἀνέγραψεν εἰς δέλτυς, καὶ προύθηκεν ἐν ἀγορᾷ πᾶσι τοῖς βυλομένοις σκοπεῖν, ἃς ἀφανισθῆναι συνέβη τῷ χρόνῳ· χάλκεαι γὰρ στῆλαι ὔπω τότε ἦσαν, ἀλλ᾽ ἐν δρυΐναις ἐχαράττοντο σανίσιν οἵ τε νόμοι, καὶ αἱ περὶ τῶν ἱερῶν διαγραφαί. *Deinde ſacrorum commentarios in tabulas transſcripſit, easque in foro propoſuit quibuslibet videndas, quae tandem vetuſtate conſumtae ſunt. Nondum enim columnae aeneae tum erant in vſu, ſed in quernis tabulis ſculpebantur et leges, et, quae de ſacris proponebantur, edicta.* Habemus itaque edictum Anci Martii, et quidem perpetuo ex Regis illius intentione

valiturum, qualia procul dubio fuerunt etiam illa de contractibus, quae ſuſtuliſſe Tarquinium Regem, ne veſtigio quidem in foro relicto, teſtatur idem Dionyſ. *Lib. V. p. 278.* qui et *Lib. IIII. p. 216.* de Seruio Tullio ſcribit: Διέθηκεν ἐν φανερῷ διάταγμα βασιλικὸν ἐκχωρεῖν ἐκ τῆς δημοσίας γῆς τοὺς καρπομένους τε καὶ ἰδίᾳ κατέχοντας αὐτὴν ἐν ὡρισμένῳ τῷ χρόνῳ. *Palam propoſuit* EDICTVM REGIVM, *vt omnes, qui agro publico fruerentur, eumue priuatim poſſiderent, intra certum tempus eo decederent.* Denique eumdem Regem Liuius *I, 44. perfecto primo cenſu* EDIXISSE ait, *vt omnes Romani equites pediteſque armati in ſuis quiſque centuriis, in campo Martio prima luce adeſſent.* Quorum regiorum edictorum quum quaedam ad perpetui iurisdictionem pertinuerint, quaedam repentina et ſubitaria fuerint: conſequens ſane eſt, vt iam inde a condita vrbe ab ipſis Regibus edicta tum perpetuae iurisdictionis cauſſa, tum, prout res inciderent, fuerint propoſita.

§. IIII.

Id vero cur factum ſit, intelligere non adeo difficile videtur. Eſt enim ita natura comparatum, vt ſicubi ius ſcriptum ſeu lex deficiat, ibi illum defectum ſuppleant rectorum magiſtratuumque arbitria, ciuibusque pro lege ſit, quidquid illis placet, ſiue iuſtum illud ſit, ſiue iniuſtum, ſiue ſalubre reip. ſiue noxium. Quod ſatis animaduertens Ariſtoteles *Polit. III, 16.* Ὁ μὲν τὸν νοῦν, inquit, κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους· ὁ δ᾽ ἄνθρωπον κελεύων προστίθησι καὶ θηρίον. Ἥτε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. *Qui mentem imperare iubet, Deum et leges iubere imperare videtur. Qui vero hominem iubet, adiungit et belluam. Nam et cupiditas tale quiddam, et ira eos, qui praeſunt, etiam optimos viros detorquet.* Hinc omnibus fere gentibus initio hoc ſatis graue ac moleſtum accidit, quod legibus ac iure ſcripto deſtitutae, principum magiſtratuumque arbitriis ſe ſubmittere cogerentur, et pro lege venerari, quidquid hi edicerent iuberentue. Ita enim conditionem rerump. antiquiſſimam veluti ex compacto deſcribunt, quicumque de gentium ciuitatumque originibus quaedam prodiderunt memoriae. Iuſtinus *Hiſt. I, 1. Principio rerum, gentium, nationumque imperium penes reges fuit, quos ad faſtigium huius maieſtatis non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat. Populus nullis* LEGI-

BVS

Digitized by Google

BVS *tenebatur.* ARBITRIA *principum pro legibus erant.* Idem *Lib. II. Cap. VII.* ſpeciatim de Athenienſibus: *Ciuitati nullae tunc* LEGES *erant, quia* LIBIDO REGVM *pro legibus habebatur.* Denique L. Seneca *Epiſt. XC. Primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti ſequebantur, eumdem habebant et* DVCEM *et* LEGEM, *commiſſi melioris* ARBITRIO. Vbi itaque leges dominantur, ibi parum vel nihil relinquitur magiſtratuum arbitrio, quum contra, ſi vel nullum ius ſcriptum exſtat, vel ſemel ab illo diſceſſum eſt, *omnia ſint incerta, nemoque praeſtare poſſit, quale futurum ſit id, quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine,* ceu loquitur Cicero *Epiſt. ad fam. IX, 16.* Et inde eſt, quod veteres reſpublicas liberas LEGVM; regna PRINCIPVM eſſe dicerent, quin *leges* pro ipſa acciperent libertate, et hinc *legibus reddita* ipſis videretur ciuitas, quae ſeſe in priſtinam libertatem adſeruerat. Lucan. *Pharſal. VI, v. 300.*

Felix, ac libera LEGVM
Roma fores, iuriſque tui, viciſſet in illo
Si tibi Sulla loco.

Quinctilian. *Declam. CCLXVI. Poenitentia iuuenilis temeritatis rempublicam* LEGIBVS *ac populi poteſtati* REDDIDI. Claudian. *Lib. I. de Conſulat. Stilich. v. 331.*

Romuleas LEGES *remeaſſe fatemur.*

Cuiusmodi loquutiones permultas collegit accurateque ſuo more interpretatus eſt Io. Fridr. Gronou. *in Papin. Statii Silu. Diatr. I, 2. p. 11. ſequ.* Iam ergo facile patet, cur priſci Romanorum Reges, quamuis ſe illis ciuitas in ſeruitutem non addixiſſet, ampliſſimam tamen ſibi ſumſerint poteſtatem, edictis, quae e republica viderentur, ſuo arbitrio ſanciendi. *Initio enim ciuitatis populus Romanus ſine lege certa, ſine iure certo primum agere inſtituerat,* vti ait Pomponius *l. 2. §. 1. ff. de orig. iur.* Non poterant ergo tum eorum arbitria non pro legibus eſſe, nec aliter ea communicare cum ciuibus licebat, quam propoſitis edictis, quae reddendi quotidiana Regibus erat occaſio, ſiue de rebus ſacris Deorumque cultu, ſiue de adminiſtrando bello, ſiue de aliis negotiis publicis priuatisque, edictis conſtituendi ea, quae legibus haut fuerant definita. Qua de re Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. X. init.* Οὔπω γὰρ τότε ἦν ὔτε ἰσονομία παρὰ Ῥωμαίοις, ὔτε ἰσηγορία, ὔτε ἐν γραφαῖς ἅπαντα τὰ

δίκαια τεταγμένα, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀρχαῖον οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ΕΤΑΤΤΟΝΤΟ τοῖς δεομένοις τὰς δίκας, καὶ τὸ δικαιωθὲν ὑπ' ἐκείνων, τῦτο νόμος ἦν *Tunc enim nondum erat apud Romanos iuris libertatisque aequabilitas, ſed olim eorum Reges ius, ſi quando opus erat,* EDICTIS *conſtituebant, et, quod ab ipſis ita fuerat conſtitutum, id pro lege erat.* Ita ego interpretor locum, quem vulgo de rerum iudicatarum auctoritate accipiunt, quum τάττεσθαι τὰς δίκας non ſit *lites ordinare*, ſed *iura conſtituere*, et τὸ δικαιωθὲν non *iudicatum* ſed *ius conſtitutum* manifeſto ſignificet, et hoc modo omnia clara ſint ac perſpicua.

§. V.

Ex his vero, quae hactenus diſſeruimus, iam facile intelligitur, quid ſibi velit Pomponius, dum *initio ciuitatis omnia* MANV *a Regibus* GVBERNATA *eſſe*, refert. *l. 2. §. 1. D. de orig. iur.* nec non Tacitus, qui *Annal. III, 26. Romulum Romanis, vt libitum, imperitaſſe*, ſcribit. Quidam hæc de adductiſſimo nullisque circumſcripto legibus imperio interpretantur, et hinc vel grandem dicam ſcribunt Pomponio, vel totam illam legem ſecundam de origine iuris νοθεύσεως poſtulant, quod potiſſimum fecit vir eximius, Scipio Gentilis *in Diſſ. de Principe Romano §. II.* non alia ratione in eam ſententiam adductus, quam quod penes Reges Romanorum ſummum ac liberum rerum omnium arbitrium fuiſſe, neget Dionyſ. Halicarn. *Lib. II. p. 78. et p. 87. ſequ.* Sed quid tunc fiet de Tacito, cuius verba multo facilius in hunc ſenſum detorqueri poſſent? Et vbi, quaeſo, Regibus Rom. tam impotentem dominatum vel Pomponius vel Tacitus vindicauit? Neuter his locis, vt recte obſeruauit V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiſſ. p. 16. ſequ.* de Reip. Romanae forma egit, quam rem Pomponius a §. *14.* demum exſequitur, ſed de origine iuris ciuilis, qualisque fuerit eius ſtatus, quum populus Romanus tum ſine lege certa, ſine iure ſcripto agere inſtituisſet? Reſpondet Pomponius, tum *reges manu omnia gubernaſſe*, Tacitus, *eos fere, vt lubitum, imperitaſſe.* Vterque recte. Quemadmodum enim in ſocietate domeſtica, quae nullis certis legibus regitur, paterfamilias omnia manu regit, et pro libitu imperat, id eſt, praecipit iubetque, quid a familia fieri velit: ita idem euenire oportebat Romae, quum nondum iure certo regeretur ciuitas. Vere ergo *manus regia* ſunt edicta, quibus Reges omnia gubernabant. His etiam

etiam *imperitabant fere, vt libitum erat*, non quaſi, quidquid liberet, licitum eſſe crediderint, ſed quia, deficiente lege, nullis adhuc limitibus coërcita fuerit illa edicendi imperandique poteſtas. Vbi vero vi vel iure non prohibemur, ibi *naturalis eſt facultas eius, quod cuique facere* LIBET. *§. 1. Inſt. de iure perſon.*

§. VI.

Quibus poſitis, ne id quidem obſcurum eſſe poterit, quomodo eiectis Regibus eadem edicendi poteſtas peruenerit ad omnes, qui Romae honores gerebant. Penes Reges initio et imperium in bellis, et curam ſacrorum, et ius denique rogandi populum et ad patres referendi, quin et iuris dicundi poteſtatem fuiſſe, ex Liuio et Dionyſio Halic. ſatis conſtat: adeoque et de his omnibus eos edicta reddidiſſe, nemo dubitauerit. Iam ſacrorum cura paullatim in Pontifices aliosque ſacerdotes transſcripta eſt ab ipſis Regibus, adeo, vt iam Numa, teſte Liuio *I, 20. omnia publica priuataque ſacra Pontificis ſcitis ſubiecerit*, et pauciſſima ſupereſſent ſacra publica, quae Reges ipſi obibant, et quorum cauſſa, iis eiectis creabatur *Rex ſacrificulus.* Liu. *II, 2.* Hinc fieri non poterat, quin iam ſub ipſis Regibus Pontifices ius de ſacris edicendi acciperent. Reliqua Regum munia omnia, abrogato illis imperio, in conſules transferebantur, adeoque hi non modo bella, ſicut antea Reges, gerebant, ſed et populum rogabant, ad Patres referebant, iurique dicundo praeerant, vt recte iudicet Liuius *II, 21. conſulatu nihil ex regia poteſtate eſſe deminutum, ſed omnia iura, omnia inſignia primos conſules tenuiſſe:* et hinc Dionyſius *Antiqu. X. p. 627.* obſeruet, conſulibus, poſtquam regnari deſierit, cum alias Regum partes, tum iuris dicundi poteſtatem ceſſiſſe. Vere ergo tum conſulatus erat *regiae maieſtatis imperium*, vti illud Liuius vocat *Lib. IV. Cap. 2.* et inter regnum et conſulatum, ſi a nomine, numero & imperii duratione diſceſſeris, nullum fere diſcrimen intercedebat. Quum ergo tum, teſte Pomponio, *leges Regiae exoleuiſſent, et ciues iterum incerto magis iure et conſuetudine agere coepiſſent, quam per latam legem: l. 2. §. 3. D. de orig. iur.* quid mirum, ſi conſules exemplo Regum *manu omnia gubernauerint*, id eſt, propoſitis edictis, quid fieri omittiue vellent, denunciarint? Eiectis itaque Regibus duo in vrbe *honorati* erant, qui edicerent: pontifices de rebus ſacris, et conſules de rebus bellicis, ciuilibus et iure dicundo. Et ex illis quidem C. Papi-

 rius,

rius, ſtatim poſt regifugium ampliſſimum edictum propoſuit, ex quo deinde ius Papirianum natum: hi autem fere quotannis, quae e rep. eſſent, praecipiebant, ceu ſequente capite oſtendemus. At vero ne Conſulum quidem illa poteſtas perpetua fuit, maluitque populus eam, veluti in partes diſcerptam cum aliis magiſtratibus, a ſe creatis, communicare, quam nimiam his duobus attribuere potentiam. Hinc ius cenſum agendi, condendi luſtrum, diſciplinamque publicam cuſtodiendi CENSORIBVS; iuris dicundi poteſtatem PRAETORI; defenſionem plebis aduerſus patrum inſolentiam TRIBVNIS PLEBIS; curam aedium publicarum, ludorum, viarum, fori, et eorum omnium, quae ad decus vrbis pertinerent, AEDILIBVS CVRVLIBVS paullatim delegabat. Interdum etiam extra ordinem DECEMVIROS, TRIBVNOS MILITVM CONSVLARI POTESTATE, TRIVMVIROS reipublicae praeficiebat, vel in re crepera dici iubebat DICTATOREM, quem penes ſummum fere eſſet rerum omnium arbitrium. Vt iam praetermittam tot minores magiſtratus, qui paullatim creſcente imperio, gliſcentibusque negotiis publicis creari coeperunt. Plerique ergo horum magiſtratuum eadem poteſtate ſuam quisque partem reip. adminiſtrabant, qua eam antea adminiſtrauerant Conſules, ac proinde, deficiente iure ſcripto, licere ſibi exiſtimabant, *omnia manu gubernare*, id eſt, proponere edicta, tantiſper ſaltim, dum ipſi magiſtratu fungerentur, pro legibus in ciuitate valitura.

CAP. IV.

DE EDICTIS CONSVLVM, DICTATORVM, CENSORVM, TRIBVNORVM PLEB.

§. I. *Errare, qui ſolos Praetores, Procoſſ. et Aediles Edicta propoſuiſſe ſtatuunt.* §. II. *Etiam* CONSVLES *edicta propoſuiſſe et quidem non modo repentina,* §. III. *Sed et ad perpetuam iurisdictionem pertinentia.* §. IIII. *Hos non modo, creatis Praetoribus, ſed et ſub Imperatoribus, iurisdictione aliqua eſſe gauiſos.* §. V. *Edicta* DICTATORVM. *An vel a dictatoribus edicta nomen acceperint, vel dictatores ab edicendo dicti? An edictis ſuis ius nouum introduxerint?* §. VI. *Edicta* CENSORVM *tum repentina, tum perpetua.* §. VII. *Haec etiam* LEGES CENSORIAS *dicta eſſe.* §. VIII. *Edicta* TRIBVNORVM PLEBIS. *Ex edictis ſuis hos etiam ius dixiſſe.* §. VIIII. *An Praetores, ſcripturi Edicta, ſemper in conſilium adhibuerint Tribunos plebis? Locus Ciceronis explicatus.* §. X. QVAESTORES

NES et XXVIROS *edicta reddidiſſe non videri.* §. XI. *Contra eam poteſtatem ſibi vſurpaſſe* DECEMVIROS, TRIBVNOS MILITVM COS. POTESTATE *et* TRIVMVIROS.

§. I.

QVum iam porro de variorum magiſtratuum EDICTIS agendum ſit, initio ſtatim coarguendus erit vulgaris eorum error, qui praeter Praetores, Procoſſ. et Aediles nullum alium magiſtratum edicta propoſuiſſe cenſent. Quid? quod Iaſon *in l. 1. pr. D. de nou. op. nunc. n. 7.* ſolos Praetores olim edixiſſe ſtatuit, ac Edictum ideo definit, quod ſit *lex, Praetoris publico praeconio in albo deſcripta, aliquid mandans vetansue.* Nam quamuis ignorare non poſſet Iaſon, etiam Procoſſ. et Aediles reddidiſſe edicta: tamen et hos e Praetorum numero fuiſſe, pro temporum illorum infelicitate, credebat, idque didicerat ex Gloſſa, quae ad §. *7. Inſt. de iur. nat. gent. et ciu.* perperam ſcribit, *praeſides prouinciarum eſſe praetores, habentes ſub ſe officiales totius territorii, vt ſit poteſtas Florentiae,* itemque, *Aediles quoque fuiſſe ex Praetoribus.* Sed vti falſum eſt, Aediles ex Praetorum fuiſſe numero, et Praeſides prouinciarum omnes ex praetoribus ſumtos: ita non minus ratio fugit eos, qui vel ſolum Praetorem, vel praeter eum non niſi Procoſſ. et Aediles edixiſſe ſibi perſuadent. Fraudi fuit viris doctis, quod horum praecipue Edicta in iure noſtro celebrantur. Sed inde colligere non debebant, magiſtratibus reliquis id ius plane eſſe denegandum. Alia omnia enim diſcere potuiſſent ex *l. 2. §. 10. D. de orig. iur. l. 52. §. 6. D. de obl. et act.* ac in primis a Theophilo, qui in *Paraphr. §. 7. Inſt. de iur. nat. gent. et ciu.* diſerte docet, edicta propoſuiſſe τὺς ἄρχοντας, πόλλυς μὲν καὶ διαφόρυς, γενικῷ δὲ πάντας ὀνόματι κεκλημένυς MAGISTRATVS POPVLI ROMANI, *id eſt, magiſtratus, quorum multi et varii fuerint, et communi nomine vocati ſint* MAGISTRATVS POPVLI ROMANI: poſtea vero, redditurus rationem, cur in eo paragrapho non niſi paucorum magiſtratuum edicta memorentur, ſtatim addit: Κατεξαίρετον δὲ τὸ νομοθετεῖν δεδώκασι τῷ πραίτωρι τῷ Οὐρβανῷ, καὶ τῷ πραίτωρι τῶν Περεγρίνων, καὶ τοῖς AEDILIBVS CVRVLIBVS. *Praecipue autem iuris conſtituendi poteſtas data eſt Praetori Vrbano, Praetori peregrino, et Aedilibus curulibus.* Praeterea errantes in ordinem reuocare potuiſſent Franc. Hoto-

man-

mannus, Herm. Vulteius, Camillus Borellus et Guil. Maranus, quorum hic *in Paratitl. p. 100.* ille *Libro I. de Edict. Magiſtr. Cap. XVII. §. 6. ſequ.* iſti denique in *Commentariis ad d. §. 7. Inſt. de iure nat. gent. et ciu.* diſerte hanc edicendi poteſtatem magiſtratibus omnibus vindicarunt, quamuis in eo non adſentiar Marano, dum ipſe quoque, Iuſtinianum omnes omnino magiſtratus PRAETORIS vocabulo comprehendiſſe, credidit. Vetus enim illa vocabuli notio, qua omnes magiſtratus a *praeeundo* PRAETORES dictos eſſe, nouimus ex Liu. *VII, 3.* et Feſto *in praetor. port.* iam pridem ante Iuſtiniani tempora ita exoleuerat, vt non ſit veroſimile, vel Caium, vel Tribonianum, haec ſcribentes, de illa cogitaſſe. Et cur, quaeſo Praetori ibi iunxiſſent Aediles curules, ſi eo vocabulo omnes in vniuerſum magiſtratus Romanos complecti voluiſſent?

§. II.

Et primo quidem ſatis certum eſt, exactis Regibus edicta propoſuiſſe CONSVLES, et quemadmodum antea *edicta regia*, ita poſtea *conſularia* ſummam in ciuitate auctoritatem eſſe conſequuta. Eorum quaedam *extemporaria* erant ac *repentina*, quorum permulta iam collegit Barn. Briſſonius *de Form. III. p. 279.* quaedam ad ampliſſimam, quae initio iis competebat, *iurisdictionem* pertinebant. Praeterea in aliis eadem ſemper verba ſollemnia conſuetudinis ſeruandae cauſſa retinebant, in aliis nulli certae formulae vel conceptioni verborum ſeſe putabant adſtrictos. Prioris generis erat edictum, quo Senatum vocabant, in quo Coſſ. conſuetudinis ſeruandae cauſſa ſemper hac formula vtebantur: SENATORES QVIBVSQVE IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET. Vnde illud *tralatitium* vocat Gell. *III, 18.* quamuis formulam ipſam non ſemel mutatam eſſe, conſtet ex Liu. *II, 1. XXIII, 32.* et Feſto *in Qui patres p. CXLV.* et *in Senatores p. CC.* Poſterioris generis edicta fere innumera paſſim occurrunt. Aliis enim futura denunciabant comitia, Gell. *XIII, 15.* Liu. *XXXV, 24.* aliis SCa ſeſe exſequuturos pollicebantur, vti apud Liu. *XXXIX, 17.* aliis indicebant delectum. Liu. *II, 24.* Valer. Max. *VI, 3, 4.* nautas in claſſem dandos imperabant, frumentaque intra certum diem in vrbes conuehi iubebant, Liu. *XXIV, 11.* aliis eos, a quibus turbas aut tumultum metuebant, vrbe ac Italia ſubmouebant: Cic. *pro P. Sext. Cap. XIII.* vt iam praetermittam alia, veluti quibus aliquando collega collegae obnunciabat, quod Bibulum Caeſari

Digitized by Google

ſari feciſſe referunt Cicero *Epiſt. ad Attic. II, 21.* et Sueton. *Iul. Cap. XX.*

§. III.

Enimuero praeter iſta repentina atque extemporaria quaedam et *perpetuae iurisdictionis cauſſa* in albo habebant Conſules, de quibus Dionyſ. Halicarnaſſ. *Lib. X. p. 627.* Ὡς δὲ ἐπαύσαντο μοναρχούμενοι, τοῖς κατ᾽ ἐνιαυτὸν ὑπατεύουσιν ἀνέκειτο τά τε ἄλλα τῶν βασιλέων ἔργα, καὶ ἡ τοῦ δικαίου διάγνωσις, καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ὁτουδήτινος ἐκεῖνοι τὰ δίκαια οἱ διαιροῦντες ἦσαν· τούτων δὲ τὰ μὲν πόλλα τοῖς ἐπιτρόποις τῶν ἀρχόντων ἀριστίνδην ὑποδεικνυμένων ἀκόλουθα ἦν ἐπὶ τὰς ἀρχάς. Ita Dionyſius, cuius verba paullo obſcuriora hunc in modum reddidit interpres nouus: *Sed imperio regio ad annuum conſulum magiſtratum translato, inter cetera regia officia iuris quoque cognitio ad eos translata eſt, atque illi, lite inter litigatores quacumque de cauſſa orta, iura decidebant. Huius autem iuris magna pars erat penes ſummos magiſtratus, qui ex ordine optimatium creabantur, eosque in ipſo magiſtratu ſequebantur.* Quae quidem ſenſum Dionyſii paullo rectius exprimunt, quam verſio vetus, at nec ipſa tamen ſatis plana ac perſpicua videntur. Oſtendere enim voluit ſcriptor πολιτικώτατος, exactis Regibus, iuris dicundi poteſtatem cum aliis regum praerogatiuis ad conſules transiiſſe, *conſtitutaque* ab iisdem *iura* pleraque, tamquam tralatitia, ad ſucceſſores migraſſe. Id quod plane de Edictis, ad perpetuam conſulum iurisdictionem pertinentibus, accipiendum eſt. Talia enim quotannis fere propoſuiſſe conſules, et inde patet, quod Dionyſius *Antiqu. II. p. 97.* inter ceteras cauſſas, cur de compilandis legibus XII Tabularum cogitarit populus, et hanc non poſtremam fuiſſe ait, ἵνα μὴ συμμεταπίπτῃ τὰ κοινὰ δίκαια ταῖς τῶν ἀρχόντων ἐξουσίαις· *ne ius commune mutaretur cum poteſtate magiſtratuum.* Atqui magiſtratus tum nulli erant, praeter Conſules, adeoque hos, propoſitis edictis, non ſecus, ac poſtea Praetores, permulta adiuuandi, ſupplendi, corrigendique iuris ciuilis gratia edixiſſe, nemo facile dubitauerit.

§. IV.

At haec quidem omnia ad illa pertinent reipublicae tempora, quibus nondum Romae Praetor iuris dicundi cauſſa fuerat conſtitutus. Quid vero creato iam Praetore? immo quid ſub ipſis Imperatoribus, quibus, (vt eleganter Tacitus *Annal. I, 3.*) *eadem*

magiſtratuum vocabula, nihil priſci et integri moris, omnibus, exuta aequalitate, iuſſa principum adſpectantibus? Sane, quamuis creatis Praetoribus permultum decederet iurisdictioni Conſulum, multoque plus illa detrimenti paullatim caperet ſub Principibus, quum et conſulatus et ipſius praeturae luminibus Praefecturae vrbana ac praetoriana magnopere officerent: non parum tamen alucinantur, qui praeter voluntariam iurisdictionem nihil omnino veteris poteſtatis Conſulibus tunc ſuperfuiſſe exiſtimant. Errauit hunc errorem ipſe Guil. Maranus *in Paratitl. Dig. p. 134.* idque eo magis ego miror, quo accuratius ille alioquin ſubducere rationes ſolet. Nobis compertum eſt, et libera republica, et ſub principatu Conſulibus ſuam conſtitiſſe iurisdictionem, quamuis non omnino ampliſſimam. Si qui, libera adhuc rep. Praetoris iurisdictionem abrogatam volebant, ii adpellare ſolebant Conſules, eiusque rei inſigne exemplum eſt apud Valer. Max. *VII, 7, 6.* Sed et ſub Imperatoribus de cauſſis quibusdam iurisdictio erat penes Conſules et Praetores ſimul, ita tamen, vt illi de maioribus ſummis, hi de minoribus cognoſcerent: *l. 19. §. 1. D. de iurisdict. l. 27. D. de reb. auct. iud. poſſid.* id quod in fideicommiſſis potiſſimum fuiſſe obſeruatum, ex Vlpiani *Fragm. tit. XXIV, 12.* et Quinctiliani *Inſtit. Orat. III, 6.* pridem animaduerterunt Iac. Cuiac. *Obſ. XXI, 34.* et Anton. Schulting. *in Iurispr. vet. anteiuſtin. p. 662.* Accedit, quod iudices arbitrosque etiam a Conſulibus datos colligi poteſt ex *l. 32. D. de iudic. l. 50. D. de condit. et dem.* Quin et alia contentioſae iurisdictionis veſtigia expreſſiſſima deprehendere licet in *l. 99. D. de verb. ſignif.* quae aeque, ac paullo ante laudatae ex VLPIANI LIB. I. et LIB. III. *de officio Conſulis*, quibus ex inſtituto explicata videtur Conſulum iurisdictio, decerptae ſunt. Denique P. Iuuentius Celſus refert, patrem ſuum in conſilio Ducennii Veri Coſ. fuiſſe, et quidem, quum cognoſceretur de fideicommiſſo, quod Otacilius Catulus a liberto concubinae ſuae reliquerat, filia vero ideo praeſtare noluerat, quod libertus, viuo Otacilio, teſtatore, deceſſiſſet. *l. 29. pr. D. de legat. 2.* Non itaque omnem plane iurisdictionem, creatis Praetoribus, amiſerunt Conſules, neque ſub Imperatoribus iſta poteſtate plane exciderunt: vt vix dubitandum videatur, quin et ipſis temporibus edicta quaedam, ad iurisdictionem ſuam comparata, reddiderint. Quamuis enim illa parum celebri-

lebritatis conſequuta ſint, ac proinde vix eorum mentionem factam eſſe ab auctoribus, fateamur: exſtat tamen locus inſignis Dionis Caſſii *Lib. LV. p. 552.* ex quo patet, Auguſtum Coſſ. poteſtatem edicta ſub initium magiſtratuum proponendi reſtituiſſe. En verba: Τὸν δ᾽ ἐν Τιβέριον ἐς τὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἀρχὴν ἀντὶ τοῦ Δρούσου προαγαγὼν, τῇ δὲ ἐπικλήσει ἐκείνῃ ἐγκαύρωσε, καὶ ὕπατον αὖθις ἀπέδειξε· γράμματά τε κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, καὶ πρὶν ἐς τὴν ἀρχὴν ἐσελθεῖν ἐκθεῖναι πρὸς τὸ κοινὸν ἐποίησε. *Ceterum Tiberium ad Imperatorum munus prouehens, Imperatorio ob id nomine decoratum conſulem iterum fecit, iuſſitquè eum, more antiquitus recepto, antequam magiſtratum iniret,* LITTERAS *publice* PROPONERE. En *litteras ſub initium magiſtratus publice propoſitas*, quae nihil aliud ſunt, quam EDICTA. En teſtimonium, id Tiberio conceſſum eſſe non tamquam nouum quid, ſed κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, *ſecundum morem maiorum.* Vt vel ex hoc vnico teſtimonio intelligamus, et antiquitus edicta iurisdictionis perpetuae cauſſa propoſuiſſe conſules, et eum morem ne ſub Imperatoribus quidem plane exoleuiſſe.

§. V.

A Conſulibus ad DICTATORES progredimur, qui extra ordinem aliquando, rebus trepidis, dici ſolebant, inſtituto ſane plerumque ſaluberrimo. Hi vero, quum reip. propemodum cum poteſtate Regia praeeſſent, et in eo priſcos imitabantur Reges, quod manu omnia regerent, propoſitis edictis, quae, teſte Liuio *VIII, 34. pro numine olim obſeruata ſunt.* Quin adeo veluti proprium Dictatoribus erat, reddere edicta, vt alii *edicta* a *Dictatoribus;* alii hos ab *edictis* nomen tuliſſe, ſtatuerint. Priorem ſententiam amplexus videtur Iſid. Hiſpal. *Orig. IX, 3. Dicti*, inquit, DICTATORES, *quaſi principes et praeceptores, vnde et magiſtri populi nominantur: vnde et* EDICTA *dicuntur.* Contra Dionyſius *Antiqu. V. p. 336.* poſteriori ſuffragatur, dictatoremque adpellatum ſcribit διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν καὶ διατάττειν, ὅ, τι θέλῃ τά τε δίκαια, καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ· *a poteſtate edicendi iubendique arbitrio ſuo, quidquid vellet et quod aequum et bonum videretur.* Id quod et Plutarchum velle exiſtimo, dum *in Marcello p. 312.* dictatorem ita dictum ſcribit, διὰ τὸ μὴ προτιθέναι ψῆφον ἢ χειροτονίαν, ἀλλ᾽ ἀφ᾽ αὑτοῦ τὰ δόξαντα προστάττειν· *quod neque ex SC. neque ex plebiſcito, verum ex ſua ſententia, quae viſum eſſet,* EDI-

Digitized by Google

CERE *ſoleat*. Quamuis vero neutra vocabuli origo magis vera videatur, quam illa a Varrone *de Lingua Lat. IV, 14.* tradita, puta quod dictator vocatus ſit, *quaſi qui a conſule* DICERETVR, *et cui* DICTO *audientes eſſent omnes*, et ipſa potius nominis forma argumento ſit, a DICTANDO nomen eſſe inditum dictatori: res ipſa tamen certa eſt, puta ſollemne dictatoribus fuiſſe, edicere, quae e rep. viderentur. Ita exempli gratia M. Valerius, Dictator, tumultuantes ob creditorum ſaeuitiam ciues edicto ad ſanitatem reuocauit apud Liuium *II, 30.* Ita L. Furius, Dictator, edicto indixit iuſtitium, Liu. *VII, 28.* L. vero Sulla inimicos et opulentiſſimum quemque *crudeliſſimis edictis*, vti Florus *III, 21.* vocat, proſcripſit: quemadmodum, diſſimilis moribus, Iulius Caeſar, populis ſociisque, bene de ſe meritis, ſcriptis perhonorifice edictis eximia priuilegia conceſſit. Ioſeph. *Antiqu. Iud. XIV, 17.* vt alia dictatorum edicta, quorum permulta apud Liuium aliosque veteres memorantur, praetermittam. Ceterum quum breue atque extraordinarium eſſet hoc Dictatorum imperium: facile eſt ad exiſtimandum, edicta quoque eorum non niſi repentina ac temporaria fuiſſe, neque ad noua iura conſtituenda, veteraque corrigenda ſupplendaue, pertinuiſſe. *Dictatores*, inquit V. C. Ant. Schulting. Πρώτ. *Lib. I. tit. II. §. X. p. 33. nouum ius iubere potuiſſe, nondum hactenus probatum eſt. immo dictatores leges tulere, adeoque Quirites rogarunt, an eas vellent et iuberent: quin et Tribunos plebis ob Dictatores magiſtratu non abiiſſe docent Polyb. Hiſt. III. p. 331. et Plutarch. Quaeſt. Rom. p. 283.*

§. VI.

Proxima conſulari poteſtas Romae erat CENSORVM, qui quamuis proprie iuri dicundo haut vacarent, multis tamen aliis negotiis grauiſſimis diſtringebantur. Nam et cenſui agendo, condendoque luſtro, et ſeruandae emendandaeque diſciplinae, et locandis agris operibusque publicis praeerant. Quae pleraque fere non facilius, quam propoſitis edictis explicabantur. Eorum etiam alia *ſubitaria* ac *repentina*, alia *perpetua* fuiſſe animaduerto. Prioris certe generis fuere illa C. Claudii Pulcri et Tib. Sempronii Gracchi Cenſorum, delectum edictis ſeueriſſimis adiuuantium, apud Liu. *XLIII, 16.* itemque Cn. Domitii et L. Licinii Craſſi, rhetores Latinos vrbe exeſſe iubentium apud Sueton. *de clar. rhetor. Cap. I.* et Gell. *Noct. Att. XV, 11.* ac denique vicena illa perridicula, quae, ſuſce-

ſuſcepta morum praefectura, vno die Claudium Imp. propoſuiſſe refert Sueton. *Claud. Cap. XVI.* At multo notabilius eſt edictum CENSORIVM PERPETVVM, quod omnia, quae cuſtodiendae diſciplinae coërcendaeque luxuriae cauſſa vnquam ſanxerant Cenſores, complectebatur, et cui ſucceſſores, gliſcentibus ſubinde vitiis, noua quaedam capita adſtruxiſſe legimus: vt et hoc, prout ſingulis luſtris proponebatur, partim TRALATITIVM, partim NOVVM fuerit. Exſtat ea de re locus inſignis Cornelii Nepotis *in vita Caton. Cap. I.* qui de ſeuera viri iſtius ſanctiſſimi cenſura exponens: *Cato*, inquit, *Cenſor cum eodem Flacco factus, ſeuere praefuit ei poteſtati. Nam et in complures nobiles animaduertit, et multas res nouas in* EDICTVM *addidit, quare luxuria reprimeretur, quae iam tum coeperat pullulare.* Habes itaque hic edictum cenſorium, ad emendationem morum, luxuriamque reprimendam comparatum, et tale quidem, quod non tantum ad poſteros valuit, ſed et nouis quibusdam additamentis ſubinde augebatur. Et ſane inſignia quaedam illius cenſorii edicti fragmenta, quae P. Licinius Craſſus et L. Iulius Caeſar illi addiderant, etiamnum ſuperſunt apud Plinium. Is enim *Libro XIII. Hiſt. Nat. Cap. XIII. et XIV, 14.* ſeruauit edicta: NE QVIS VNGVENTA EXOTICA, NEVE VINVM GRAECVM AMINEVMQVE OCTONIS ASSIBVS AERIS IN SINGVLA QVADRANTALIA VENDERET. Et alibi a cenſoribus cautum eſſe teſtatur, VT GLANDIA ET GLIRES COENIS ADIMERENTVR. Vide *Hiſt. Nat. XIV, 14. VIII, 57.* et *XXXVI, 1.* de gliribus vero ſilueſtribus, qui in deliciis fuere veteribus, praeter Apicium *Lib. VIII. Cap. LVII.* et Nonnium *de re culin. Lib. II. Cap. II.* confer viros doctos ad Petron. *Satyr. Cap. XXXI.* Quum enim, vt eſt ingenioſa omnis voluptas, noua gulae irritamenta quotidie reperirentur: quotidiana etiam occaſio erat cenſoribus, locupletandi edictum ſuum, et vincula iniiciendi luxuriae, in dedecus publicum magis magisque pullulanti.

§. VII.

Ceterum ex iisdem Plinii locis patet, etiam LEGIS CENSORIAE nomine veniſſe edictum iſtud cenſorium. Eo enim vocabulo diſerte iſtud adpellatur *Libro XXXVI, 1.* Id quod vel ideo monere viſum eſt, quod viris quibusdam doctis ea dumtaxat edicta, quae de locationibus vectigalium operumque publicorum proponi ſolebant a cenſoribus, LEGES CENSORIAS dicta, videntur. Qua in re mani-

 nife-

nifeſtus eorum error eſt. Tametſi enim fatendum ſit, repentina etiam illa cenſorum edicta, eo vocabulo deſignari a Cicerone *de Conſul. prouinc. Cap. V.* et *de Nat. Deor. III, 19.* Varrone *de Re ruſt. II, 1.* Feſto *in produit p. CLXXVII.* Alfeno Varo in *l. 203. D. de verb. ſign.* ipſoque Plinio *Hiſt. Nat. XXXIII, 4.* idque recte obſeruarunt viri docti Guil. Forner. *Selection. I, 25.* et Gundlingius *in Gundlingian. Part. XVI. Diſſ. I. §. 26.* non tamen inde colligi oportebat, ad perpetuum illud edictum cenſorium hanc adpellationem non pertinuiſſe. Quum enim Cicero *in Verrem I, 42.* edictum a Praetore quotannis propoſitum LEGEM *annuam* vocare non dubitarit: quid, quaeſo, prohibuerit, quo minus edictum etiam cenſorium vocarint LEGEM CENSORIAM? Sed quis alia a nobis flagitet argumenta, quum vel ſolus Plinii locus rem conficere videatur?

§. VIII.

Ampliſſimam porro et TRIBVNORVM PLEBIS fuiſſe poteſtatem, nemo ignorat. Hinc nec dubitari poteſt, quin innumera eorum edicta quotidie proſtiterint, ſed extemporaria illa pleraque ac repentina. Quemadmodum enim in certaminibus Tribuniciis vox eorumdem ex roſtris quotidie exaudiebatur, ibique veluti quoddam regnum erat Tribunicium, quoties plebem concionibus ſuis agitabant: ita et quotidie erat occaſio, proponendi edicta, ſi quid a Senatu plebeue fieri vellent. Hinc edicto eos iuſſiſſe legimus, vt Senatus ante certum diem adeſſet: Cic. *ad Famil. Epiſt. XI, 6.* vt Conſules Senatui dicto eſſent audientes interminatos, ſi aduerſus conſenſum ampliſſimi ordinis vltra tenderent, in vincula ſe eos duci iuſſuros, Liu. *IV, 26.* ne quisquam magiſtratuum munere ſuo fungeretur prius, quam lex, quam ipſi rogarint, perlata eſſet: Plutarch. *Tib. Gracch. p. 829.* ne Coſſ. ſocios Latinumque nomen Roma ſubmouerent, pollicitos ſimul, ſe iis auxilio futuros. Plut. *in C. Gracch. p. 840.* Sed talia paſſim apud Liuium aliosque veteres memorantur. Magis vero iam operae pretium fuerit, obſeruaſſe, quod, quum Tribunis pleb. etiam iuris dicundi poteſtas non plane nulla eſſet, maxime ſi a ciuibus, qui ſe iniquo iudicio oppreſſos exiſtimabant, adpellarentur, ii procul dubio et perpetuae iſtius iurisdictionis ſuae cauſſa edicta, ex quibus deinde ius dicerent, exemplo Praetorum propoſuiſſe videantur. Tale certe, niſi me omnia fallunt, fuit illud, quod, teſte Cicerone *Verr. II, 41.* Tribuni pl. propo-

Digitized by Google

propoſuerunt: NE CVI LICERET ROMAE ESSE, QVI REI CAPITALIS DAMNATVS ESSET. Ex eo enim edicto ius poſtea dicebant, quumque Sthenius quidam, paſſus ſententiam, Romam aduerſus Edictum veniſſe diceretur, accuſatumque eo nomine defenderet Cicero: de collegii ſententia pronunciabant Tribuni plebis: NON VIDERI STHENIVM IMPEDIRI EDICTO, QVO MINVS EI LICERET ROMAE ESSE.

§. VIIII.

Ad alia licet properantibus, non tamen praetereunda nobis videtur quaeſtio, an etiam Praetorem, ſcripturum edictum adiuuerint Tribuni plebis? Hoc enim adfirmare video virum doctiſſimum, qui nuper neſcio quas *Praetoris Romani vindicias* ſcripſit, ſimulque inde duxiſſe argumentum, quo probaret, Praetorem, ſi vel maxime voluiſſet, iura ciuilia euertere edictis ſuis non potuiſſe. Vid. Kortte *Vindic. Praet. Rom.* §. *VI. p. 7. ſequ.* Res omnis redit ad locum Ciceronis *de Offic. III, 20.* quem ipſi adduxeramus *Antiqu. Rom. I, 2, 23. not. n.* vbi Cicero: *Ne noſter quidem*, inquit, *Gratidianus officio boni viri functus eſt tum, quum Praetor eſſet, collegiumque Praetorum Tribuni pleb. adhibuiſſent, vt res numaria de communi ſententia conſtitueretur. Iactabatur enim temporibus illis numus ſic, vt nemo poſſet ſcire, quid haberet. Conſcripſerunt* COMMVNITER *Edictum cum poena atque iudicio, conſtitueruntque, vt omnes ſimul in roſtra poſt meridiem deſcenderent. Et ceteri quidem alius alio. Marius e ſubſelliis in roſtra recta, idque, quod communiter compoſitum fuerat, ſolus edixit. Et ea res, ſi quaeris, ei magno honori fuit. Omnibus vicis ſtatuae, ad eas tus et cerei. Quid multa? Nemo vmquam multitudini fuit carior.* Haec Cicero, cuius ex verbis recte colligitur, aliquando de vtriusque collegii, Praetorii puta ac Tribunicii, ſententia communi edicta compoſita fuiſſe, non autem Tribunos pleb. a Praetoribus, edicta de iurisdictione ſua condituris, adhibitos fuiſſe in conſilium, neque his quidquam ſtatuere licuiſſe illis inſciis atque imprudentibus. Nam quod ad illud Marii Gratidiani facinus attinet, non tum tribuni pleb. a Praetoribus, quam hi ab illis, fuerant adhibiti. Deinde tum non agebatur de edicto, ad jurisdictionem perpetuam pertinente, ſed de repentino et peculiari, quod rei numariae ratio, eo tempore perturbatiſſima, flagitabat. Praeterea rem illam ideo de communi vtriusque collegii ſententia videbatur conſtitui oportere, quia et Tribunorum pleb. erat, dare operam,

operam, ne quid inde plebs detrimenti caperet, et Praetorum, laeſis inde iudicium dare. Edictum enim conſcribendum viſum *cum poena et iudicio;* et tales actiones poenales a Praetore, non a Tribunis pleb. proponi ſolebant. Quae etiam ratio eſt, cur non vnum alterumue ex Praetorum collegio, ſed Praetores omnes conſilio illi intereſſe voluerint Tribuni. Nam numus eiusque vſus communis cum peregrinis eſt ciuibus, adeoque et vrbani et peregrini Praetoris tribunalia eiusmodi querelis perſonabant. Quumque malum iſtud gliſcens in ciuitate, variisque implicitum fraudibus, non modo priuatis, ſed et publicis iudiciis coërcendum videretur: nihil iuſtius profecto erat, quam vt et Praetores reliqui, quibus quaeſtiones, maxime ex Lege Cornelia de falſis ſortito obuenerant, adhiberentur. Quis ergo ex illo vno edicto, de re numaria, ad vtriusque collegii curationem quodammodo pertinente, communiter conſcripto, colligat, Praetores de ſua quoque iurisdictione reddituros edicta, conſilia communicare cum collegio Tribunicio debuiſſe? Et qui fieri denique potuiſſet, vt M. Marius Gratidianus conſcripti tam prudenter edicti laudem non modo collegis, ſed et Tribunis plebis interuerteret, ſi iam populo Ro. notum perſpectumue fuiſſet, Praetorem nihil edicere poſſe, niſi de Tribunorum plebis ſententia? Quae quum ita ſint, veriſſimum quidem eſt, Praetores Tribunosque plebis aliquando communiter edicta compoſuiſſe de rebus, ad vtriusque collegii curationem poteſtatemque pertinentibus: at nihil alterutros ſine alterius collegii conſilio ac ſententia edicere potuiſſe, id vero nec ex illo Ciceronis loco, nec vllo alio idoneo teſtimonio argumentoue demonſtrari poſſe arbitramur.

§. X.

De QVAESTORVM et XXVIRORVM edictis quod dicam, me vix habere fateor. Quamuis enim Quaeſtoribus non defuiſſe videatur occaſio, de praeda venumdanda, vectigalibus et tributis colligendis, adminiſtratione aerarii, ſimilibusque rebus, eorum curae demandatis, edicta reddendi, et tale quid feciſſe videri poſſit M. Cato Vticenſis, cuius ſeueram quaeſturam emendatamque totius aerarii adminiſtrationem maxime collaudat Plutarch. *in Cat. min. p. 766.* neſcio tamen, an vllius edicti Quaeſtorii proferri poſſit exemplum, quod libera adhuc rep. prodierit. Sub Imperatoribus inualuerat, VT QVAESTORES PRO PRAETORIBVS Siciliae, Galliae Narbonenſi,

nenſi, aliisque prouinciis praeeſſent, ceu ex marmoribus Gruterianis *p. CCCCLXVI, 3. CCCCXXXVII, 6. CCCCXCIV, 8. CCCCLXXXI, 1. CCCIII, 1. et CCCLXXXVIII, 5.* demonſtrauit Ez. Spanhemius *de vſu et praeſt. numiſm. Diſſ. X. p. 161. Tomo II.* Hos vero edicta prouincialia, aliorum praeſidum exemplo, propoſuiſſe, vix dubitare licet. At Quaeſtorum vrbanorum alia erat ratio, eosque vix quidquam, niſi iuſſu Senatus ac Coſſ. et Dictatorum nec non Cenſorum auctoritate ac imperio egiſſe, veroſimile eſt. Multo minus, ergo edicta magiſtratuum, qui XXVIRORVM vocabulo comprehendebantur, vsquam exſtare, obſeruauimus. Quin dubitare licet, an ea vmquam exſtiterint, quia de rebus, ad eorum curationem pertinentibus, libera adhuc republica Praetores ac Aediles, et poſtremis temporibus ipſos Principes edixiſſe, argumento eſſe poſſunt edicta vialia, accuratiſſima induſtria expoſita a V. C. Eu. Ottone *de Tutel. viar. publ. tota parte III.* Accedit, quod quum iſte XXviratus veluti primum eſſet honorum tirocinium, adeoque illuſtres adoleſcentes fere iſtis honoribus fungerentur, illi omnes vix ea auctoritate praefuiſſe videantur, vt ipſi propoſitis edictis iura conſtituere auderent, ſed potius in eo vnice elaborarint, vt leges, ſuperiorumque magiſtratuum edicta, ſollerter exſequerentur. Saltim tutiſſimum hic fuerit ἐπέχειν, remque parum exploratam relinquere in medio, donec certiora in partem alterutram doceamur.

§. X.

Magis pro certo adfirmari poſſe crediderim, edicta propoſuiſſe DECEMVIROS, LEGVM FERENDARVM CAVSSA CREATOS, TRIBVNOS MILITVM CONSVLARI POTESTATE et TRIVMVIROS CONSTITVENDAE REIP. Quum enim hi aliquando primum in republica locum extra ordinem tenuerint, et vel loco Conſulum fuerint, vel ſuperius conſulatu adfectarint imperium: quis dubitaret, quin iidem iure ſuo vſi, edicta varia reddiderint, prout conſules feciſſe vidimus? Decemuiros Liuius *III, 34.* primo ſtatim iſtius magiſtratus ſui anno, *ingenti hominum exſpectatione decem tabulas propoſuiſſe*, refert, quae deinde centuriatis comitiis fuerint perlatae. Atqui promulgatio legum fieri ſolebat, propoſito edicto, quo, ante quem diem comitia eſſent futura, denunciabatur, ex quo edicto ſollemnem formulam NE QVIS MAGISTRATVS MINOR DE COELO SERVASSE VELIT, profert Gell. *Noct. Att. XIII, 15.* Eosdem Decemuiros Liuius *III, 38.* Senatores omnes

ruri abſentes *acciri iuſſiſſe, ſenatumque in diem poſterum* EDIXISSE, ſcribit. Quod ad Tribunos militum conſulari poteſtate attinet, quamuis et horum edicta rarius apud Liuium aliosque veteres memorentur, eos tamen conſtat habuiſſe delectus, comitia indixiſſe, aliaque obiiſſe conſulum officia, quae rite ſine edictis vix poterant explicari. Denique Triumuirorum reip. conſtituendae edictum ſane non vnum ipſi ſupra ex Ioſepho et Appiano attulimus, et, ſi alia exempla non exſtarent, vel ſolae iſtae ferales proſcriptionis tabulae, quas non ſine horrore Roma adſpexit, argumento eſſe poſſent luculentiſſimo, edicta eorum non dicam leges correxiſſe, ſed plane pro legibus fuiſſe, neminemque hiſcere auſum eſſe contra tricipitem iſtam et fatalem Romanorum libertati tyrannidem.

CAP. V.
DE EDICTIS PRAEFECTORIIS.

§. I. *Tranſitio ad magiſtratus ſub principatu inuentos.* PRAEFECTORVM PRAETORIO, VRBI *et* AERARIO *potentia et dignitas.* §. II. *Edicta* PRAEFECTORVM PRAETORIO. §. III. *Quid* τύποι γενικοὶ, *formae generales*, ἐπαρχικῶν *libri?* §. IV. *Quamdiu illi edicta noua proponere conſueuerint?* §. V. *Edixiſſe etiam* PRAEFECTOS VRBI. §. VI. *Elegans edictum L. Turcii Aproniani, Praefecti vrbis, de venditione carnium.* §. VII. *Variae ad illud obſeruationes. Quid* MICARE? *quid* SVB EXAGIO VENDERE? *quid* SEVVM *et* SVBIVGVLARE? *Officia Praefecti vrbi.* §. VIII. *Alterum Turcii Aproniani edictum de ſuariis et ordinibus, qui ſuariam faciunt. Quid* TITVLVS CANONIS VINARII. §. IX. *Edicta* PRAEFECTI ANNONAE. *An* PATRICII *etiam edixerint? Quid* ῥωμαϊκὰ τοῦ μαγίστρου λεγόμενα *apud Harmenopulum?* §. X. *Edicta* PRAEFECTORVM AERARII. *Quid* PENDERE SVB EDICTO?

§. I.

PRoximum iam eſſet, vt de Praetorum atque Aedilium Edictis ageremus, niſi ſub Imperatoribus noua quaedam nata eſſent magiſtratuum vocabula, vel ignota libera adhuc republica, vel in alia plane notione accepta. Hi noui magiſtratus, quum non modo Praeturae, ſed omnium reliquorum honorum luminibus vel maxime offecerint, hic non omnino videntur praetermittendi. Inter illos primo fere loco fuerunt PRAEFECTI PRAETORIO, quorum poteſtas,

Digitized by Google

ſtas, initio tantum militaris, in tantum paullatim excreuit, vt Zoſimus *Hiſt. II, 32.* eam τὴν ἀρχὴν δευτέραν μετὰ τὰ σκῆπτρα, *magiſtratum ab auguſta dignitate ſecundum;* Herodianus vero *Hiſt. V, 1.* πρᾶξιν οὐ πολύ τι ἐξουσίας καὶ δυνάμεως βασιλικῆς ἀποδέουσαν, *poteſtatem, quae non multum abſit a principatu*, Socrates denique *Hiſt. Eccl. II, 16.* μείζονα ἄλλων τῶν ἀρχόντων ἐξουσίαν, δευτέραν δε μετὰ βασιλέα, *maiorem ceteris magiſtratibus poteſtatem, et ſecundam ab Imperatore*, adpellare non dubitarint. Nec minus PRAEFECTORVM VRBI poteſtas multum paullatim cepit incrementi, quum Imperatores illis non tantum omnem vrbis curam, et pleraque, quae antea ad Aedilium Curulium curationem pertinuerant, ſed et ius gladii, magnamque iurisdictionis praetoriae partem in vrbe ac intra centeſimum ab ea lapidem concederent. Par praeterea vrbanae huius ac praefectorianae praefecturae erat dignitas, quin in Senatu primus praefecto vrbi locus, ceu praeclare docuit Philipp. Berterius *Pithan. Diatrib. I. Cap. III. p. 811. Tomo IV. Theſaur. Iur. Ciu.* Is enim ſolus, vt de ſe ait Rutilius Numat. *Itiner. I. v. 157. regebat iura Quirini.* Is ſolus erat, *ad quem*, teſte Symmacho *Epiſt. X, 30. ciuilium rerum ſumma pertinebat*,

Quique caput rerum, Romam, populumque, patresque,
Tantum non PRIMO *rexit ſub* NOMINE:

Vt in *Moſella* cecinit Auſonius *v. 409.* Denique et in AERARII PRAEFECTOS omnis aerarii fiſcique cura paullatim translata eſt, vt Quaeſtoribus, quorum antea haec erat adminiſtratio, Praetoribusque, quos Quaeſtoribus antea ſurrogarant Principes, praeter nudum dignitatis vocabulum vix quidquam ſupereſſet. Quum itaque non alio conſilio noui iſti magiſtratus creati eſſent a Principibus, quam vt veterum auctoritas ac potentia tanto magis euileſceret: illis cum aliae praerogatiuae, tum in primis ius reddendi edicta datum eſt, vt iura vetera ad ſtatum monarchicum tanto facilius inflecterent, et ciues, quibus atrocior inſideret priſcae libertatis memoria, cogerent in ordinem, obſequioque, quale deſiderat regnum, ſenſim adſuefacerent. De his vero edictis praefectoriis iam paucis erit exponendum.

§. II.

Et primo quidem ad PRAEFECTOS PRAETORIO quod attinet, tam ampla atque illuſtris eorum erat iurisdictio, vt fere non alii,

 quam

Digitized by Google

quam iuriſconſulti eximii, ad iſtud faſtigium eueherentur. Quare eo minus videtur dubitandum, quin varia propoſuerint edicta, non repentina tantum atque extemporaria, ſed et alia ad perpetuam iuriſdictionem comparata, ceu iam recte obſeruauit V. C. Eu. Otto *in Papiniano Cap. XIV.* §. 4. Probari id poteſt luculento Alexandri Seueri Imp. teſtimonio, quod exſtat in *l. 2. C. de offic. praef. praet. orient. et Illyrici:* FORMAM, *a Praefecto praetorio datam, etſi* GENERALIS *ſit, minime legibus vel conſtitutionibus contraria, ſi nihil ex auctoritate mea innouatum eſt, ſeruari aequum eſt.* FORMAM enim GENERALEM, (pro qua Accurſius in codicibus quibusdam parum emendatis *normam generalem* inuenerat,) nihil aliud eſſe, quam edictum, paullo poſt demonſtrabimus. Quemadmodum itaque edictum praetorium erat forma iuriſdictionis, in foris aliorum magiſtratuum: ita et ſedi praefectorianae ſua erat forma generalis, id eſt, edictum, iuriſdictionis praefectorianae cauſſa propoſitum, ad cuius normam ius dicebatur ab iis, qui vice principis iudicabant. Neque tamen et repentina deerant Praefectorum praetorio edicta, maxime, quum, quidquid paene conſtituerent Imperatores, id deinde Praefecti praetorio edictis ſuis publicarent, ſeque illud exſequuturos minarentur. Vnde frequentes in conſtitutionibus Principum formulae, quibus Praefectis praetorio negotium dant, vt conſtitutiones ſuas *omnibus iudicibus prouinciarum intiment, l. vlt. C. Theod. de itin. mun. propoſito programmate celeberrimis in locis anteferant, l. 37. C. Theod. de haeret. edictis propoſitis diuulgent, faciantque, vt ad omnium notitiam peruenirent: l. 26. C. Theod. de cobort. l. vlt. C. Theod. de decurion. et ſilent.* eas denique *praelata oraculi auctoritate firment: l. vn. C. Theod. ſi per obrept.* de quibus videndus Iac. Gothofred. *in Comment. ad Cod. Theod. Tomo I. p. 3.* qui et in *Notit. Dign. p. 317. Tomo V.* huc refert formulas et ſubſcriptiones: *Data epiſtola Praefecto, cui haec ſacra fuerat antelata: l. 6. C. Th. de cobort. Miſſa a Praefecto praetorio: l. 3. C. Th. ne quid publ. Data epiſtula P. P. l. 8. C. Th. de numerariis.* Sed vt exemplo res fiet clarior, exſtant apud Baronium *ad ann. CCCCXVIII. n. XVIII. et XX.* acta quaedam aduerſus Pelagium et Caeleſtium, haereticos, quae ex tribus codicibus MSC. multo emendatiora edidit Steph. Baluzius ſub finem *Notar. ad Saluianum et Vincent. Lirinenſem p. 374.* In illis primum occurrit Honorii et Theodoſii

Augg.

Digitized by Google

Augg. Reſcriptum ad Palladium, Praefectum praetorio, *datum prid. Kalendas Maias Rauennae DD. NN. Honorio XII. et Theodoſio VIII. Augg. Conſulibus*, quo capita dogmatis exſecrandi, Caeleſtium ac Pelagium, vrbe expelli, ſectatores vero eorumdem ad tribunalia pertrahi, ac deportatione puniri iubent. Quum vero adieciſſent Principes: *Iuuat autem per omne paene imperium noſtrum, qua mundus extenditur, huiusmodi promulgata diffundi: ne ſcientiae forte diſſimulatio paſtum praeſtet errori, atque impune ſe quisque putet audere, quod condemnatum vigore publico ſeſe finxerit ignorare:* Palladius, Praefectus praetorio, vna cum collegis in continenti hoc Edictum propoſuit: *Iunius Quartus Palladius, Monaxius et Agricola, iterum Praefecti praetorio dixerunt*, (lege *edixerunt*,) *contra Pelagium atque Caeleſtium, catholici dogmatis fidem, nefandis tractatibus deſtruentes, ſententia Principis inualuit, vt venerabili vrbe ſummoti, bonorum concilio mulctarentur. Hoc ergo omnes admoneri oportet* EDICTO, *ne quis ſiniſtrae perſuaſionis erroribus credulum praeſtet adſenſum. Et ſi ille ſit plebeius ac Clericus, qui in caliginis huius obſcoena reciderit, a quocumque tractus ad iudicem, ſine accuſatricis diſcretione perſonae, facultatum publicatione nudatus, irreuocabile patietur exſilium. Nam ſuperna maieſtas, vt non colligit exſecrandam ignorationem, ita ineptae diſputationis reiicit iniuriam.* PROPOSITVM EXEMPLVM EDICTI. Hactenus edictum praefectorium, quo Principum conſtitutionem publicauit Palladius. Nec tamen aliae quoque occaſiones deeſſe potuerunt Praefectis praetorio, edicta proponendi, exſtantque talium exempla, quibus denunciabant, quos ex officio ſuo eiecerint, diuerſisque iuſſerint inhaerere muneribus, *l. 10. C. Theod. de diuerſ. offic.* quibus prouinciales iubebant conuenire: *l. 7. C. Theod. de metall.* ſimiliaque quam plurima.

§. III.

Hactenus itaque ſatis, vt opinor, demonſtrauimus, Praefectos praetorio propoſuiſſe edicta, et quidem non ſolum repentina ac peculiaria, verum etiam perpetua, quae vim legum obtinuiſſe, obſeruat etiam vir doctiſſimus, Phil. Bertierius *Pithan. Diatr. I. Cap. VIII. p. 837.* Iam vero porro ſciendum, poſterioris generis edicta praefectoria vocari etiam τύπους ſeu FORMAS, itemque γενικὰς τύπους, ſeu FORMAS *generales: Nou. CLXV in rubr. generales*

FORMAS *ſublimiſſimae ſedis; l. 16. C. de iudic.* denique, (ne quis dubitet, formas edictaque eſſe συνώνυμα.) *generalia* EDICTA *ſublimiſſimae praetorianae ſedis. l. 27. C. de fideiuſſ.* Hac vero formae ſeu edicta, ad perpetuam praefectorum praet. iuriſdictionem pertinentia, quae et condito iam edicto perpetuo, veluti ſub Alexandro Imp. permagnam obtinebant iuris auctoritatem, in certos Codices colligi conſueuiſſe, qui ΕΠΑΡΧΙΚΩΝ nomine venerint, iam obſeruauit Iac. Cuiacius *Obſ. VI, 10.* qui ibidem contendit, conſtitutionum principalium collectiones βασιλικὰ, magiſtrorum vel Patriciorum edicta, in vnum congeſta librum, ῥωμαικὰ inſcribi ſolita. Qua de re tamen vltimo huius capitis paragrapho diſpiciemus. Et ſane ex illis libris ἐπαρχικῶν quaedam paſſim citari videmus non modo a Conſtantino Harmenopulo in *prooemio promtuarii* et *Lib. II. tit. XXV. §. 12.* et Theodoro Balſamone *Nomocan. tit. VIII. Cap. XIII.* verum etiam, (vt iam animaduertit Suareſius *in Notit. Baſilic. §. XXIV.*) in libris βασιλικῶν. Et quid pluribus opus eſt verbis, quum in ipſum ius Iuſtinianeum, quaedam huiusmodi edicta praefectoria migraſſe conſtet? *Nouellas* enim *CLXV.* et *tres inſequentes* nihil aliud eſſe quam γενικοὺς ἤτοι ἐπαρχικοὺς τύπους, et rubricae indicant, et pridem docuerunt Cuiac. *ad Nouell. CLXV. et ſequ.* et Anton. Auguſtin. *Paratitl. Nouell. extr.* quorum ille ſimul monuit, in *Nou. CLXVII.* pro Βώσσου τοῦ ἐνδοξοτάτου ὑπάτου legendum eſſe Βώσσου τοῦ ἐνδοξοτάτου ὑπάρχου. Eo enim ὑπάρχου vocabulo non modo Praefectorum vicarios, ſed et ipſos praefectos veniſſe, oſtendit Philippus Berterius, et proprium hoc fuiſſe praefectorum praetorio elogium, vt ἐνδοξότατοι ſeu *glorioſi* vocarentur, me obſeruare memini *in Comment. ad Leg. Iul. et Pap. II, 2, 2. p. 143.*

§. IV.

Ceterum quum ſub Imperatoribus chriſtianis aliam veluti faciem induiſſet praefectura praetoriana, de qua videndus Zoſim. *Hiſt. II, 33.* non abs re quaeritur, an et tum Praefectis ſalua fuerit illa edicta reddendi poteſtas, et quamdiu ille mos in orbe Romano durarit? Ego hic diſcernenda puto orientale et occidentale imperia, quorum vt diuerſa fata, ita et non eadem praefecturarum vtrobique potentia fuit. In oriente ſaltim ad Iuſtiniani vsque tempora edicta iſta maximam in foro auctoritatem obtinuerunt. Nam vt iam non dicam de edictis ſeu *formis generalibus*, quas inter Nouellas reperiri

riri paullo ante obſeruaui, ipſe Iuſtinianus Iuliano, Praefecto praetorio reſcribit *l. 16. C. de iudic. Apertiſſimi iuris eſt, licere litigatoribus iudices delegatos, antequam lis inchoetur, recuſare, quum etiam* EX GENERALIBVS FORMIS *ſublimiſſimae tuae ſedis ſtatutum ſit, neceſſitatem imponi, iudice recuſato, partibus ad eligendos arbitros venire, et ſub audientia eorum ſua iura proponere.* Et Ioanni P. P. in *l. 27. C. de fideiuſſ. Si fideiuſſor nullam quidem cautionem faciat, oſtendens, ſe fideiuſſorem exſtitiſſe, praeſentibus autem tabulariis hoc confeſſus eſt, quod in fide ſua eum ſuſcepit, dubitabatur a Palaeſtina aduocatione, vtrumne poſt duos menſes liberetur, quaſi ſine ſcriptis fideiuſſione facta, ſecundum* GENERALIA EDICTA *ſublimiſſimae praetorianae ſedis, an, vtpote, ſcriptura interueniente teneatur?* At in occidente, Gothorum armis fere oppreſſo, ſuperſtite licet praefectorum praetorio dignitate, edicta praefectoria paullo citius abierant in deſuetudinem, vel ſi qua ſupererant vetera et tralatitia, nihil certe noui illis adſtruebatur a ſucceſſoribus. Diſerte enim Caſſiodorus *Var. XI, 8.* ſub praefecturae ſuae auſpicia ad prouinciales ſcribit: PRISCVS MOS *fuit,* NOVA IVRA *decernere, vt ſuccedenti populo aliquid, quod omiſſum videbatur, adiungerent. Nunc autem ſufficiens laus conſcientiae eſt,* VETERA DECRETA *ſeruare. Erat ante genus hominum ſub hac nouitate ſollicitum, dum regulam vitae ſuae in aliena agnoſcerent voluntate pendere. Modo vero vnusquisque nouit fixum, quod ab antiquiſſimis pleniſſime non dubitat conſtitutum. Sufficiunt ergo nobis iura, ſi non deſit voluntas eximia.* Quorum verborum ſenſus eſt, non eſſe a ſe exſpectandum edictum nouum, quale olim praefecti praetorio ſub magiſtratus ſui auſpicia proponere conſueuerint. Exoleuiſſe illum edicendi morem, nec locum in foro eſſe edictis nouis, quum iura antiqua edictaque tralatitia bonis ciuibus ſufficere videantur.

§. V.

Progredimur ad PRAEFECTOS VRBI, quorum quam late potuerit iurisdictio, vel ex *titulo Digeſtorum de offic. praef. vrb.* intelligere eſt. Eam vero negotiorum cauſſarumque varietatem nouas ſubinde ſanctiones, nouaque edicta parere oportuit, cum repentina et ſubitaria, tum ad perpetuam jurisdictionem ſedis vrbanae comparata. Eadem enim hic omnia ſunt, ac in Praefectis praetorio. Quemadmodum enim hi in dioeceſibus ſuis, conſtitutiones principum

Digitized by Google

cipum propoſitis edictis promulgabant: ita idem Romae et in prouinciis ſuburbicariis faciebant Praefecti vrbi, eorumque vicarii. Vnde formulae: *Praelata litteris ad* P. V. *l. 11. C. Theod. de metat.* P. P. *in programmate vicarii* V. R. *l. 25. C. Th. de annon. et tribut.* quas debemus V. C. Iac. Gothofredo, qui etiam *Tomo I. in Cod. Theod. p. 4.* obſeruauit, publicationem illam conſtitutionum principalium factam Romae eſſe in locis celebrioribus, veluti in foro Traiani, in foro Aproniani, in foro ſuario, in atrio Mineruae, quo vel maxime homines ſiue mercatus, ſiue negotiorum ciuilium cauſſa, quotidie confluebant. Ne et hic deſit edicti huiusmodi exemplum, dabimus illud ex actis iisdem, quae ſupra a Baronio et Baluzio edita diximus. Quum enim Conſtantius, pater Valentiniani iunioris, Pelagianos, et in primis Caeleſtium, eorum anteſignanum, ex vrbe et regionibus ſuburbicariis exceſſe, reſcripto iuſſiſſet: Voluſianus, Praefectus vrbi, reſcriptum iſtud hoc edicto promulgauit: VOLVSIANVS, *Praefectus vrbi, dixit:* (fortaſſis *edixit,*) *Hactenus Celeſtium, diuinae fidei et quietis publicae turbatorem, iudiciis amica reis ſecreta ſubduxerunt. Iam leges etiam edicti perſequentur abſentem: cui, quod primum eſt, aeternae vrbis negatur habitatio, vt ſi vel in proximis fuerit diuerſatus, debitum non euadat exitium. Pro merito etiam temeritatis atque auſus ſui cunctos huius* EDICTI *cautione praemonemus, ne quis iniquus noxio latebram putet eſſe praebendam, ne quum huiusmodi ſit poſita poena, ſupplicium ac ſtilum neceſſe ſit proſcriptionis incurrere, quisquis reum diuinis humanisque rebus apud ſe putauerit occultandum.* Huiusmodi cauſſae aliae innumerae emergere potuerunt, et reipſa emerſerunt quotidie, ob quas edicta extra ordinem ab iis eſſent proponenda. Sed talia iam curioſius conquirere iam non vacat. Multo enim maioris momenti ſunt edicta praefectorum vrbi, perpetuae iurisdictionis cauſſa reddita, quibus noua ſubinde iura conſtituebant, prauas proſcribebant conſuetudines, aliaque ſalutaria, quae ad vrbis aeternae decus pertinere viderentur, ſanciebant, non minore profecto auctoritate, quam libera olim republica a ſummis magiſtratibus factum fuerat. Hinc Ammianus Marcellin. *XXVII, 9.* Praetextati laudans praefecturam: *Adoleſcebat*, inquit, *gloria praeclari rectoris, plura et vtilia* DISPONENTIS. *Namque et meniana ſuſtulit omnia, fabricari Romae priſcis vetita legibus, et diſcreuit ab aedibus ſacris priuatorum parietes, iisdem inhaere-*

verecunde connexos: ponderaque per regiones inſtituit vniuerſas, quum auiditati multorum, ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. Quod hic de parietum diſcretione, et ponderibus per regiones inſtitutis commemorat annalium ſcriptor, id ſaepius conſtitutum nouimus. Nam nec iura vetera permittebant operibus publicis muriſue ciuitatum, nedum templis quidquam coniungi, immittiue, *l. 9. D. de rer. diuiſ.* et poſtea legibus nouis Arcadii et collegarum aedificia priuatorum publicis operibus contigua deſtrui tollique iuſſa ſunt. *l. 9. C. de aedific. priuat. l. 16. C. de oper. publ. l. 4. C. Theod. eod.* vbi conſulendus Iac. Gothofr. *Tom. V. p. 281.* Sed et pondera etiamnum ſuperſunt, praefectorum vrbi nominibus notata, veluti Q. Iunii Ruſtici, apud Gruter. *Inſcr. p. CCXXII, 1.* quemadmodum et multo vetuſtius, a D. Iunio, L. F. Silano et L. Lucretio L. F. Tricipitino, Quaeſtoribus vrb. anno v. c. DCXL. ex SC. factum, ex Lucae Paeti ICti *Lib. V. de pond. Rom. et Graec.* edidit Thom. Reineſ. *Inſcr. II, 56. p. 281.* At de moenianis locus hic eſt notatu dignior. Meniana vel moeniana, Herodiano *VII. extr.* ξύλων ἐξοχαὶ, aliis, teſtantibus Gloſſis, ἐξῶσται vel ἐξωστάρια, ac denique in *l. 39. C. Theod. de op. publ.* παραπετάσια dicta, a quo, et qua occaſione hoc nomen acceperint, ex Aſcon. Paediani *ſcholiis in Diuinat. Cap. XVI.* et Feſto *in Maeniana* ſatis notum eſt. Quum enim Maenius domum vendidiſſet Catone et Flacco Coſſ. ſibique excepiſſet ius vnius columnae, ſuper quam tectum proiiceret prouolantibus tabulatis, vnde ipſe poſterique munus gladiatorium ſpectarent: hunc imitati alii, vel e lapide, vel e maceria, maeniana in porticibus aedificarunt, vel eadem foribus ac domibus adiecerunt, vnde proſpectus eſſet in vicos et plateas. Id vero non poterat non moleſtiſſimum eſſe vicinis, in tanta ſemitarum viarumque vrbanarum anguſtia, de qua conqueruntur Cic. *Agrar. II, 35.* M. Seneca *Controu. II, 9.* Iuuenal. *Sat. III. v. 236. et Sat. VI. v. 78.* ac proinde non mirum eſt, ſi de moenianis tollendis etiam priſcis legibus cautum fuit, ceu ait Ammianus. At neſcio tamen, quam id verum ſit. Fuiſſe enim in vrbe moeniana libera adhuc republica, ex Val. Max. *IX, 12, 7.* et Plin. *Hiſt. nat. XXXV, 10.* patet. Eadem adhuc viſa ſunt ſub Caligula Imp. ceu diſcimus ex Sueton. *Calig. Cap. XVIII.* ac fortaſſis etiam ſub Alexandro Seuero, ſi vera eſt ſpecies Vlpiani *l. 2. §. 6. D. ne quid in loc. publ.* Quin tantum abeſt, vt illius legis ve-

ruſtioris, moenianis oppoſitae, veſtigium me deprehendere meminerim, vt potius multo poſt Arcadius *in l. 39. C. Theod. de oper. publ.* ea non omnia, ſed quaedam tantum, quae aedibus publicis eſſent contigua, aut vnde incendii immineret periculum, deſtrui iuſſerit. Sed vt ad edicta praefectorum vrbi reuertamur, idem Ammianus Marcellinus *XXVIII, 4.* de Ampelio, praefecto vrbi, refert, eum laetum alias, et ad fauorem populi adipiſcendum aptiſſimum, nonnumquam tamen rigidum fuiſſe. Id tamen in eo deſiderat, quod, parum tenax propoſiti, a rigore iſto multum remiſerit, ſiquidem alias fieri potuiſſet, vt ciuitas ad priſtinam frugalitatem reuocaretur. *Statuerat enim*, inquit, *ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neque aquam vulgarium calefaceret quisquam, vel ad vsque praeſtitutum diei ſpacium lixae coctam proponerent carnem, vel honeſtus quidam mandens videretur in publico.* En denuo congeriem edictorum ab illo praefecto vrbi propoſitorum. Ita nouas quotidie ſanctiones exegit corruptiſſima populi Romani diſciplina, quam viuis vbique coloribus depingit Ammianus, cuique emendandae impares fere erant bonae leges, vt facile adpareat, adulatorium eſſe iſtud Rutilii Numatiani *Itin. I. v. 159.* elogium:

Nam quod nulla meum ſtrinxerunt crimina ferrum,
Non ſit Praefecti gloria, ſed populi.

§. VI.

Fortaſſis iam taedio futurum eſſet lectori, plura hic accumulata videre edictorum a praefectis vrbi profectorum exempla. Et tamen facere non poſſum, quin addam bina perelegantia L. Turcii Aproniani, Praefecti vrbi, quae integra ſuperſunt in marmore apud Gruter. *p. DCCXLVII, 6. 7.* Celeberrima olim Romae fuit gens Aſteriorum Turciorum Apronianorum, et bonarum litterarum ſtudioſiſſima, cuius ideo cum laude meminit antiquiſſimus Virgilii codex Medicaeus, Aſteriorum Turciorum iuſſu deſcriptus, de quo plura Henr. Cardin. Noriſius *Cenotaph. Piſan. Diſſ. IV. Cap. II.* Io. Mabillon. *de re diplom. p. 354.* Fabric. *Biblioth. Latin. Tom. I. p. 220.* et *Tomo II. p. 296.* et Nic. Heinſ. *in Epiſtola*, cum aliis virorum doctorum epiſtolis edita a V. C. Petro Burmanno *Tomo V. p. 193. ſequ.* Ex ea gente fuit noſter L. Turcius Apronianus, quem cum Flauio Aproniano male confundunt Onuphrius Panuinius *in Faſtis* et Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. Tom. V. p. 172.* et *in Notitia*

Digitized by Google

titia dignitatum. *Flauium* enim demum ſub Iuliano Imp. vrbi praefuiſſe teſtatur Ammianus Marcellin. *XXIII, 1.* quum noſter, ceu V. C. Lud. Ant. Muratorius *Tomo I. Anecdot.* et ante eum Almeloveen *in Faſt. conſ. p. 306.* demonſtrauit, Conſtantio iterum et Conſtante AA. Coſſ. anno erae Dionyſiacae cccxxxix. praefectura vrbana functus ſit. Id quod etiam patet ex marmore Tiburtino apud Gruter. *p. MLXXIX, 1.*

CONSTANT.
CONSTANTIS.
AVGVSTORVM.
SENATVS.
POPVLVSQVE.
ROMANVS.
PONTEM. REFECIT.
CVRANTE. L. TVRC.
APRONIAN. PRAEF.
ASTERIO. V. C.
FLAM.

nec non ex alio *p. CCCCLXXVI, 7.* ex quo et aetatem, et parentem, et filium, et religionem denique Turcii noſtri perſpicimus:

ASTERII.
L. TVRCIO. APRONIANO. V. C.
FILIO. L. TVRCI. APRONIANI. V. C.
PRAEFECTI VRBIS. NEPOTI.
L. TVRCI. SECVNDI. C. V. CONSVLIS.
QVAESTORI. PRAETORI. QVINDECIM
VIRO. SACRIS. FACIVNDIS. CORREC
TORI TVSCIAE ET VMBRIAE. OMNI.
VIRTVTE. PRAESTANTI. STATVAM.
EX. AERE. ORDO. SPOLETINORVM.
AD MEMORIAM. PERPETVI. NOMINIS.
CONLOCAVIT.
CVRANTIBVS. FL. SPE. V. P. ET CONDO

 NIO.

NIO. TAVRO. IVN.
POST. AMANTI. ET. ALBINI. CONS.

Huius ergo L. Turcii Aproniani, viri, et antiquitate generis et dignitatibus quam maxime conſpicui, bina exſtant edicta, quorum alterum ita ſe habet:

EX. AVCTORITATE. TVRCI APRONIANI. V. C. PRAEFECTI VRBIS.

RATIO. DOCVIT. VTILITATE. SVADENTE. CONSVETVDINE. MICANDI. SVBLATA. SVB. EXAGIO. POTIVS. PECORA. VENDERE. QVAM. DIGITIS. CONLVCENTIBVS. TRADERE. VT. ADPENSO. PECORE. CAPITE. PEDIBVS. ET. SEVO. LACTANTE. ET. SVBIVGVLARI. LANIO. CEDENTIBVS. RELIQVA. CARO. CVM. PELLE. ET. INTERANEIS. PROFICIAT. VENDITORI. SVB. CONSPECTV. PVBLICO. FIDE. PONDERIS. COMPROBATA. VT. QVANTVM. CARO. OCCISI. PECORIS. ADPENDAT. ET. EMTOR. NORIT. ET. VENDITOR. COMMODIS. OMNIBVS. ET. PRAEDA. DAMNATA. QVAM. TRIBVNVS. OFFICIVM. CANCELLARIVS. ET. SCRIBA. DE. PECVARIIS. CAPERE. CONSVEVERAT. QVAE. FORMA. INTERDICTI. ET. DISPOSITIONIS. SVB. GLADII. PERICVLO. PERPETVO. CVSTODIENDA. MANDATVR.

§. VII.

Tale eſt illud Turcii Aproniani Edictum, quod obſeruationibus quibusdam hac occaſione illuſtrare iuuat. Dicitur illud propoſitum eſſe EX AVCTORITATE TVRCI APRONIANI. V. C. PRAEFECTI VRBIS, quod et in altera edicti parte repetitur. Quamuis vero alias ipſa edicta vocentur *auctoritates*, nec in iure noſtro hoc ſenſu ignorata ſint *auctoritas magiſtri officiorum*, *l. 9. C. de aquae duct. auctoritas iudicis*, *l. vn. C. Theod. ſi cert. pet. edicti perpetui auctoritas*, *l. 3. C. de edendo. iuris auctoritas*, *l. 10. C. Greg. de pact. et transact.* vt praetermittamus exempla, quae eam in rem collegit Iuretus *ad Symmach. Epiſt. III, 69.* hic tamen *auctoritas* iuſſum Turcii Aproniani notat, ſenſusque eſt, eius iuſſu et praecepto edictum marmori inciſum eſſe. Frequens enim in marmoribus eſt huius formulae vſus, et opera publica ſaepe ibi facta eſſe dicuntur vel EX AVCTORITATE IMP. vel EX AVCTORITATE PRAEF. VRBI, cuius rei exemplum

emplum eſt apud Gruter. *p. CCXXII, 1.* Ipſum, quod ſequitur, edictum agit de venditione carnium, quia etiam *cura carnis omnis, vt iuſto pretio praeberetur, ad curam Praefecturae vrbanae pertinebat. l. 1. §. 11. D. de off. praef. vrb.* Eius vero edicti tria ſunt capita, quorum vno Turcius Apronianus pecorum mactatorum carnes non *micando*, ſed ad trutinae examen vendi iubet: altero, ne officia inde ſibi quidquam ſpoliorum nomine vindicent, grauiter prohibet: tertio denique ſanctionem poenalem, eamque ſeueriſſimam ſubiungit. Primo capite, vt iam monui, CONSVETVDINE MICANDI SVBLATA, SVB EXAGIO POTIVS PECORA VENDI, QVAM DIGITIS CONLVCENTIBVS TRADI, iubet, quod poſtea etiam conſtitutione generali ratum habuit Valentinianus *A. l. 4. C. Theod. de ſuar.* Erat autem *micatio* ſpecies ſortitionis, per digitos ſubito expanſos facta, qua ad liquidum perducebatur, venditorne emtoris, an hic illius, numerum atque aeſtimationem ſequi deberet. Vnde Varro *apud* Nonium *de propriet. ſerm. IV, 303.* MICANDVM *erit cum Graeco, vtrum ego illius numerum, an ille meum ſequatur.* Quumque hoc ſortitionis genus lucem vel maxime requireret, ne alteruter falſum nunciaret digitorum numerum, ac proinde veteres, virum integrum vitae incorruptaeque fidei deſcripturi, *dignum eſſe illum*, dicerent, *quocum in tenebris mices:* vid. Eraſm. *Adag. Chiliad. I. Cent. 8. adag. 23.* non ineleganter in marmore noſtro micatio fieri dicitur DIGITIS CONLVCENTIBVS, quemadmodum Gloſſa vetus ab Henrico Stephano edita: *Micat*, λαγχάνει, ΛΑΜΠΕΙ, id eſt, *ſortitur vel lucet.* Vnde falli videntur, qui malunt: DIGITIS CONLVDENTIBVS. Ceterum ea ſortitio veteribus erat familiariſſima non modo in ſponſionibus, diuiſionibus, aliisque certaminibus, ſed et in contractibus et negotiis ciuilibus. Apud Nonnum ſane *in Dionyſiac. Lib. XXXIII. v. 77. ſequ.* micando inter ſe contendere finguntur Cupido et Hymenaeus, arbitro Ganymede, isque luſus ibi ita deſcribitur:

Φιλακερήτων δὲ βολάιων
Λαχμὸς ἔην, μεθέπων ἑτερότροπα δάκτυλα χειρῶν,
Καὶ τὰ μὲν ὀρθώσαντες ἀνέσχεθον, ἄλλα δὲ καρπῷ
Χειρὸς ἐπεσφήκωτο συνήορα σύζυγι δεσμῷ.

Digitized by Google

Vino vero inſanientium iactus et
Sortitio erat talis, quae ſequitur vtrimque conuerſos digitos manuum
Dum alios erectos proiiciebant, alios carpo
Manus, veluti vinculo quodam nexos, conſtringebant.

Et in *Paraphr. Ioann. XIX, 24.* item auctor ritum hunc accommodans hiſtoriae ſacrae, milites inducit de inconſutili Chriſti tunica ita colloquentes:

Οἴνοπα μὴ σχίζομεν ἀληθέα τόνδε χιτῶνα
Θέσκελον ἀμφιέποντα τύπον ξένον· ἀλλ᾽ ὑπὲρ αὐτοῦ
Δάκτυλα χειρὸς ἀφέντες ἑκήβολα σύμβολα νίκης
Λαχμῷ πάντες ἴδοιμεν ἀδηρέτῳ, τίνος ἔσαι.

Purpuream ne diſſecemus veram hanc tunicam,
Diuinam habentem formam peregrinam: ſed pro ipſa
Digitos manus iacientes, procul iacta ſigna victoriae,
Sorte omnes videamus, contentionis expertes, cuius futura ſit.

Eodem itaque ſortiendi et micandi ritu in foris pecuariis et macellis antehac vſi fuerant Romani. Micando enim, non licitando in ſingula pondo, pretia carnibus ſtatuebant, quin ne trutina quidem explorabant earum pondus, ſed omnia veluti fortunae aleae committebant. Quo contrahendi ritu quum fieri non poſſet, quin contrahentium alteruter aliquando ſatis enormiter laederetur: RATIONE DOCENTE, ET VTILITATE SVADENTE, illam micandi conſuetudinem ſuſtulit, et SVB EXAGIO POTIVS PECORA VENDI iuſſit Turcius Apronianus, VT SVB CONSPECTV PVBLICO FIDE PONDERIS COMPROBATA, QVANTVM CARO OCCISI PECORIS ADPENDAT, ET EMTOR NORIT, ET VENDITOR. *Exagium* eſſe trutinam, res ipſa docet, et iam ex gloſſis nomicis conſtat, in quibus ἐξάγιον eſt *penſatio*, ἐξαγιάζειν, *examinare, perpendere*, quo ſenſu etiam Theodoſius et Valens Imperatores vocabulum accipiunt in *Nouell. Theod. et Val. XXV.* Non tamen vniuerſum occiſi pecoris corpus adpendi ſolebat, ſed demtis CAPITE, PEDIBVS, SEVO LACTANTE, ET SVBIVGVLARI, quae partes LANIO CEDEBANT. De ſeuo Plin. *Hiſt. Nat. XI, 37: Cornigera*, inquit, *vna parte dentata, et quae in pedibus talos habent*, SEVO *pingueſcunt: biſulca ſciſſiſue in digitos pedibus, et non cornigera*, ADIPE. Turcius tamen

Digitized by Google

tamen non omne ſeuum lanioni addicit, ſed lactans tantum, id eſt, mollius illud, et pinguedini propius. Ei addidit *ſubiugulare*, quamuis boues et pleraque alia animalia iugulo proprie dicto deſtitui, idem obſeruet Plinius *Hiſt. Nat. XI, 49.* in eo tamen falſus, quod *vni homini iugulos eſſe*, ſcribit, quum et ſimiis, talpis, ſciuris, muribus Alpinis iugulos eſſe, iam obſeruarit Dalechampius. ἀναλογικῶς itaque Turcius per *ſubiugulare* intelligit partes ſub initium pectoris obuias, et iugulis humanis proximas. Has ſolas cum capite et pedibus, nec non ſeuo lactante ſibi retinere ex hoc edicto poterant laniones, quum contra RELIQVAM CARNEM CVM INTERANEIS PROFICERE VENDITORI oporteret. Vbi tamen manifeſto reſcribendum EMTORI, niſi dicere malis, idem eueniſſe hic Turcio, vel lapicidae, quod ſaepe iurisconſultis, aliisque vetuſtis ſcriptoribus, contigiſſe obſeruant Cuiacius *Obſ. XII, 23.* et Radulp. Fornerius *Rer. quotidian. III, 28. et IV, 9.* vt emtoris venditorisque vocabula confunderent. Hactenus primum huius edicti caput. Altero cauit Turcius, ne ex officiis quiſquam praedam ex carne venali caperet. OFFICIA praefecti praetorio, alias *officium vrbanum, l. vlt. C. Theod. de nauicul. officium vrbicariae praefecturae, l. 2. C. Theod. de cond. in publ. horr. vrbaniciani officiales, l. 2. C. Theod. eod.* itemque *praefectiani l. 1. et l. 20. C. Theod. de diuin. off.* generatim erant omnes adminiſtri praefecti vrbis, at ex his tamen quidam in ſpecie hoc nomine veniebant. Hinc in marmore noſtro recenſentur TRIBVNVS, OFFICIVM, CANCELLARIVS et SCRIBA. Nam ſub diſpoſitione praefecti vrbi erant TRIBVNI PLEBIS, *l. 74. C. Theod. de decurion.* quibus eiusmodi munera delegaſſe videtur praefectus, quum vetera illa non amplius admitteret forma reipublicae. Sub eodem erat OFFICIVM, id eſt, domeſtici adſeſſores et iudices veluti ordinarii, qui praefecti nomine cognoſcebant, decernebantque, et aliquando etiam *primates, officii* dicebantur: *l. 3. C. Theod. de adſeſſ. dom. et cancell.* porro CANCELLARII, quibus cancelli, id eſt, praetoria et ſecretaria curae erant, vt rite ornarentur, nec promiſcue eo omnibus pateret aditus, ceu ex Agathia et Caſſiodoro docuit Iac. Gothofredus *ad Cod. Theod. Tomo I. p. 71.* denique SCRIBAE, quorum anteſignanus *primoſcrinius* vocabatur. *l. vlt. C. Th. de ſuar.* Hi omnes quum antea COMMODA quaedam et PRAEDAM, id eſt, certam carnis partem, ſibi DE PECVARIIS capere conſueuiſſent: Turcius noſter Apronianus, DAMNATA illa

PRAEDA,

PRAEDA, et per hanc FORMAM INTERDICTI, id eſt, EDICTI ſui, et DISPOSITIONIS prorſus ſublata, GLADII PERICVLVM interminatus eſt omnibus, hoc edictum ſuum IN PERPETVVM NON CVSTODIENTIBVS. Ex quo patet ad iuriſdictionem perpetuam pertinuiſſe hoc Turcii Aproniani edictum, nec pro repentino aut temporario illud habendum eſſe, ceu vel inde patet, quod illud inciſum marmori in perpetuum exſtare voluit Apronianus. Ceterum mirari quis poſſet ſupplicii grauitatem et legem aedilitiam ſub gladii periculo ſancitam. Sed quum ad eas ſordes, eaque flagitia prolapſa eſſet ciuitas, vt, iudice Ammiano Marcell. *Lib. XXVIII. Cap. IV. nec Epimenides Cretenſis, ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediſſet ad noſtra, ſolus purgare ſuffeciſſet Romam*, quia *maxima pleroſque labes inſanabilium flagitiorum oppreſſerit:* gliſcens improbitas acriore fraeno coërcenda videbatur, a qua ſua ſponte et ſine ſupplicii metu abhorruiſſent ciues, ſi maiorum ſuorum veteris gentis togatae ſimiles eſſe voluiſſent.

§. VIII.

Eodem marmore et alterum comprehenditur Turcii Aproniani edictum, quod ad SVARIOS pertinet. De iis enim illum quaedam ſanxiſſe, nemo mirabitur, qui *et forum ſuarium ſub Praefecti vrbi cura fuiſſe, et ceterorum pecorum, ſiue armentorum, quae ad huiusmodi praebitionem ſpectabant, ad ipſius curam pertinuiſſe*, meminerit. *l. 1. §. 11. De de offic. praef. vrb.* Eſt vero hoc edictum alterum tale:

EX. AVCTORITATE. TVRCI. APRONIANI
V. C. PRAEF. VRB.

LICET. FORMAM. DISPOSITIONIS. ACTA. CONTINEANT. AD. FIDEM. TAMEN. GESTORVM. PLENIVS. MEMORIAE. TRADENDAM. TABVLAM. PLACVIT. ADFIGI. QVAE. PVBLICARET. ORDINEM. RERVM QVOM. SVARIOS. VIDEREMVS. DAMNIS. ADFECTOS. ET. EOS. ETIAM. ORDINES. QVI. SVARIAM. FACIVNT. PROVIDIMVS. HIS. LEVAMEN. ET. EX. TITVLO. CANONICO. VINARIO. VT. VIGINTI. QVINQVE. MILLIA. AMPHORARVM. ANNVA. CONSEQVANTVR. SVB. EA. DIVISIONE. VT. DVAE. PARTES. SVARIIS. TERTIA. VERO. HIS. ORDINIBVS. SVFFICIANT. QVI SVARIAM. RECOGNOSCVNT. ITA. VT. IIDEM. ORDINES.

Digitized by Google

DINES. IVXTA. CONSVETVDINEM. TAM. PROPRIVM. QVOD. ADPELLATVR. QVAM. ANNONAS. EXSOLVANT. ET. MODERATIONE. ADHIBITA. PERINDE. A. POSSESSORE. SVSCIPIANT. ATQVE. SVSCIPERE. SVNT. SOLITI. ANTIQVO. MORE. PRAEEVNTE. INTERDICENTES. NE. INORMIA. ILLA. INDEBITAQVE. PRAESTENTVR. QVAE. TAM. TRIBVNVS. QVAM. PATRONI. DIVERSI. ET. VARIA. CONSEQVEBANTVR. OFFICIA. CONTRA. QVOD. INTERDICTVM. SI. QVI. AVSI. FVERINT. DE. COMMVNI. LARGIRI. ET. SCRIBAE. QVIDAM. CETERIQVE. POENAE. SVBIACENT.

Exemplo eſt hoc perelegans edictum, non ſufficere viſum eſſe magiſtratibus, edicta ſua contineri actis, vel ex albo aliquamdiu pependiſſe, ſed eos etiam illa marmoribus vel aeri incidenda curaſſe, AD. FIDEM. GESTORVM. MEMORIAE. TRADENDAM. PVBLICANDVMQVE. ORDINEM. RERVM. Id quod vel maxime obſeruatum eſſe in promulgandis priuilegiis ac beneficiis, certo ordini conceſſis, ſupra *Cap. II. §. IV.* oſtendimus. Non mirum itaque eſt, hoc quoque edictum non cedro, ſed marmore, dignum viſum eſſe, quod ad *ſuariorum, ordinumque, qui ſuariam faciebant*, priuilegia pertinebat. De SVARIIS in vtroque Codice tituli exſtant ſingulares, de iisque prolixe agunt Iac. Cuiac. *ad Codic. Lib. XI. tit. XVII.* Iac. Gothofredus *ad Codic. Theod. Tomo V. p. 168.* at multo planius atque accuratius Thom. Reineſ. *Inſcr. pag. 145.* vbi eos ita accuratiſſime deſcribit: *Collegium ſuariorum memoratur apud Gruterum Inſcr. p. CCCLXI, 1. 3. Hi cum boariis et pecuariis vnum corpus conſtituebant, et cum bonis, heredibus, poſterisque ſuis, et vniuerſa agnatione, munere procurandae carnis bubulae, ſuillae et obſoniorum, quae Imperatores et fiſcus plebi vrbanae militibusque praetorianis ad quatuor millia pondo diurna elargiri ſolebant, certis per annum diebus praebitionis, quod ſuaria functio et ſuarium obſequium dicitur, l. 1. C. Theod. de ſuar. pecunar. et ſuſcept. vin. obnoxii erant, eoque animalia apud Apulos, Lucanos, Bruttios, et Samnites, qui ſues et boues, ceu canonem, praediis et patrimoniis impoſitum, pendebant, conquiſita ad vrbem transmittere, vel acceptis a poſſeſſoribus, qui ſuariam recognoſcebant, pro ſingulis porcinae libris pretiis, quae vſus publicae conuerſationis per Campaniam attuliſſet, hoc eſt, ſecundum annonam fori, quam deprehenderint,*

rint, *vt loquitur Donatus in Terent. Phorm. ſuo periculo ſpeciem porcinae adſatim praebere tenebantur*, *dicti etiam porcinarii vrbis aeternae*, *l. 6. C. Theod. eod.* Ex quibus verbis ſimul intelligitur, quinam fuerint *ordines ſuariam recognoſcentes*, *vel facientes*, omnes nimirum, qui apud Apulos, Lucanos, Bruttios et Samnites ſues de praediis ſuis praeſtare his ſuariis tenebantur. Nec magis iam obſcurum eſt, cur DAMNIS ADFECTI adhuc dicantur et SVARII, ET II ETIAM ORDINES, QVI SVARIAM FACIEBANT. Quum enim vel ſues ex tam diſſitis regionibus Romam ſuo periculo transferre, vel pretium, non quale Romae, ſed quale in locis illis vſus ſtatuebat, recipere cogerentur: vtrumque cum alea coniunctum eſſe experiebantur, adeoque modo ſuarii, modo ordines ſuariam recognoſcentes maximum capiebant detrimentum, et hinc quotidianae alterutrorum audiebantur querelae. Quibus demum commotus Turcius Apronianus, vtrisque LEVAMEN PROVIDIT, ſtatuitque, VT EX TITVLO CANONICO VINARIO XXV MILLIA ANNVA CONSEQVERENTVR. *Tituli* iis temporibus erant omnia genera functionum publicarum *l. vlt. C. Theod. de equor. collat. l. 49. C. Theod. de operibus publ.* qui et *tituli canonici* ſeu *canones titulorum* itemque *canonicae illationes*, nec non *ſollemnes et canonicae penſitationes* vocabantur. *l. 36. C. Theod. de annon. l. 16. C. Theod. de bon. proſcript. l. 40. C. Theod. de epiſcop. l. 2. C. Th. de concuſſ. aduoc.* Et hae quidem praebitiones annis ſingulis erant praeſtandae eoque diſtinguendae a *titulis ſuperindictitiis*, ceu adpellantur *d. l. 36. C. Theod. de annon. l. 3. C. Theod. de decurion. et ſilentiar.* Quum ergo alii frumentum, alii aurum argentumue, alii naues, alii veſtes, alii equos quotannis inferre tenerentur: in legibus eorum temporum paſſim occurrunt titulus annonarius, *l. 4. C. Theod. tribut. in ipſ. ſpec.* frumentarius, *l. 1. et 3. C. Th. de frum. vrb. Conſt.* qui et *canon populi* Romani apud Lamprid. *Elagab. Cap.* et *canon vrbicarius l. 2. l. 3. C. de can. frum. vrb. Romae Lib. XI.* nauium, *l. 2. C. Theod. de Alexandr. pleb. primat.* canon aurarius, *l. 13. C. Theod. de extraord.* metallicus, *l. 4. C. Theod. de metall.* veſtium, veſtes canonicae, veſtis collatio annua, *l. 2. 3. C. Th. de milit. veſt. l. 1. C. Th. de diſtr. pign. quae tribut. cauſſ.* equorum, *l. 14. de nauicul.* ſimiliumque rerum, quae alioquin generatim *inlationes*, *l. 40. C. de Epiſc. canonicae ſpecies*, *l. 1. C. Theod. de exact. indictiones*, *l. 1. C. de prox. ſacr. ſcrin. penſitationes*, *l. 2. C. de lucr.*

Digitized by Google

de lucr. aduoc. praebitiones, *l. 4. C. Theod. de tribut. in ipſ. ſpec. inſer.* immo et *ſolatia* in *Nou. Theod. et Valent. de releu. ad aer. vel don. poſſ.* vocantur. Nec deerant, qui vinum in vſum plebis Romanae quotannis tenebantur praeſtare, vnde ſingularis *titulus canonis vinarii*, ſeu *arca vinaria*, cuius mentio fit *l. 11. C. de ſuſcept. l. 3. C. Theod. de calcis coctor.* et apud Symmach. *Epiſt. VII, 79. IX, 121. X, 42. et 47.* Ei vino canonico ſuſcipiendo conſtituti erant certi *ſuſceptores*, *d. l. 11. C. de ſuſcept.* ſubiecti *Rationali vinorum*, qui *ſub diſpoſitione viri illuſtris, praefecti vrbi fuiſſe* dicitur in *Notit. imp. occid. p. 15. edit. Pancirol.* Ex quo iam facile patet, vnde tam inſignem vini quantitatem ſuariis et ordinibus, qui ſuariam faciebant, adſignare potuerit praefectus vrbi, ad damnum, quod illi ſe paſſos eſſe conquerebantur, quodammodo reſarciendum. Quandoquidem tamen ſuarii pretium, in Campania locisque vicinis vſu receptum, recipere tenebantur, id vero plerumque procul dubio vilius erat, quam quo pecora Romae, in populoſiſſima vrbe, venibant, adeoque aleam magis ſubire cogebantur ſuarii, quam ordines ſuariam recognoſcentes, hinc illa adſignata vtrisque XXV millia amphorarum vini canonici ita diuidi iuſſerat Turcius, VT DVAE PARTES SVARIIS, TERTIA VERO HIS ORDINIBVS, SVFFICERET, QVI SVARIAM RECOGNOSCERENT. Quam diuiſionem poſtea ratam habuerunt Valentinianus et Valens Augg. *l. 4. C. Theod. de ſuar.* dum ſuariis adſignant *ſeptem et decem amphorarum millia*, id eſt, fere duas tertias XXV millium amphorarum, quas iam antea iis adſignauerat Turcius Apronianus. Addidit vero hic beneficio certas leges, et ordinibus quidem ſuariam facientibus iniunxit, VT IVXTA CONSVETVDINEM TAM PROPRIVM, QVOD ADPELLATVR, QVAM ANNONAS EXSOLVERENT; ſuariis vero, VT, MODERATIONE ADHIBITA, PERINDE A POSSESSORIBVS SVSCIPERENT, ATQVE ACCIPERE SINT SOLITI ANTIQVO MORE PRAEEVNTE, id eſt, vt et illi tam ordinarias, quam ſuperindictitias, collationes recte praeſtarent ſemper, et hi circa veterem ſuſcipiendorum pecorum morem nihil immutarent. Antiquus vero ille mos ita deſcribitur in *l. 4. C. Theod. de ſuar.* quod ſuarii potuerint vel vinum, vel pecuniam loco porcinae ſubuehendae accipere, et tunc vel carnem, vel pretium, quale in foro Romano eſſet, populo praeſtare tenerentur. Denique et hoc edicto Tribuni et officiorum exactiones et rapinas, acriore propoſita poena, prohibet

hibet Turcius Apronianus, quamuis neſciam, an ſatis integrum ſit poſtremum illud edicti caput, in verboque vltimo procul dubio ſcribendum ſit SVBIACENTO pro SVBIACENT. Monuit et alia quaedam circa hoc edictum V. C. Gothofredus *Tomo V. Cod. Theodoſ. p. 174.* quem tamen in eo falſum exiſtimo, quod ex verbis *l. 4. C. Theod. de ſuar. Quibus in rebus illud quoque* A DECESSORE TVO *ſalubriter inſtitutum eſt*, collegit, Apronianum noſtrum paullo ante Praetextatum circa annum Chriſti CCCLXIII. praefectura vrbana functum eſſe: ſiquidem nos et Flauium Apronianum, qui Praetextatum anteceſſit, diuerſum a L. Turcio Aproniano fuiſſe docuimus, et latius omnino patet vocabuli DECESSORIS ſignificatio, quam vt de eo duntaxat, qui aliquem ἀμέσως in officio anteceſſit, neceſſario accipiendum eſſe videatur. Noſter nimirum vrbi praefuit anno Chriſtianae erae CCCXXXIX. Flauius Apronianus annis CCCLXIII. et CCCLXIV. Praetextatus anno CCCLXVI. vti docuit V. C. Theod. Ianſ. ab Almeloueen *in Faſt. Coſ. p. 306. 310. ſequ.*

§. IX.

Fuere et alii magiſtratus vrbani ſub Imperatoribus demum inſtituti, quin et adminiſtri ſacri palatii, quos propoſitis edictis de rebus ad adminiſtrationem ſuam pertinentibus quaedam ſanxiſſe, nullum eſt dubium. Sane enim quum ad PRAEFECTVM ANNONAE erogandae annonae ciuicae cura pertineret, ipſeque praefectus vrbi ſine eo de annona nihil ſtatuere poſſet, *l. 1. C. Theod. de condit. in publ. horr.* quin idem praefectus annonae, teſte Caſſiodoro *Var. VI, 18. ſi querela panis, vt aſſolet, concitaretur, tanquam promiſſor vbertatis, ſeditiones ciuicas momentanea ſatisfactione diſſolueret:* quis negauerit, eum, et prout res inciderent, et, quid nauiculariis, piſtoribus, ſuariis, qui ſub eius diſpoſitione erant, faciendum omittendumue eſſet, edixiſſe? Et id, credo, ſubinnuit Caſſiodorus, dum in eadem formula: *Tribunal*, inquit, *tuum non eſt inter minimas dignitates, quando et Romana gratia frueris, et prouinciis* IVSSA *transmittis.* Deinde ſupra (§. III. huius capitis,) quaedam diximus de libris ῥωμαϊκῶν, quos Cuiac. *Obſ. VI, 10.* de edictis patriciorum vel magiſtrorum, in vnum faſciculum collectis interpretatur. Quae ſi vera ſunt, dicendum fuerit, et hos principum parentes edicta propoſuiſſe. At ego tamen me fateor ea de re dubitare, partim quod patriciatum tanquam dignitatem palatinam,

Digitized by Google

nam, *nihil iurisdictionis habere*, diſerte ſcribit Caſſiodor. *Var. VI*, 2. partim, quod Harmenopulus, qui ſolus laudat ῥωμαικὰ τοῦ μαγίστρου λεγόμενα, ſatis oſtendat, priuati alicuius, qui *Magiſter* κατ' ἐξοχὴν dictus ſit, volumen a ſe citari. Alibi enim ſine addito illum vocat μάγιστρον, veluti *Lib. II. tit. 10. §. 12. Lib. III. tit. 3. §. 130.* et paſſim, nec inepta eſt coniectura Dionyſii Gothofredi, qui in *Notis ad Harmenopuli praefationem* auctorem libri ῥωμαικῶν fuiſſe putat Coſmam, magiſtrum Officiorum ſub Romano Seniore, Imp. Conſtantinopolitano, cuius in honorem fortaſſis ῥωμαικὰ inſcripſerit illam συλλογήν, quemadmodum Conſtantinus Porphyrogenneta opus ſuum βασιλικὰ in honorem Baſilii Imp. aui ſui, vocari iuſſit.

§. X.

Superſunt PRAEFECTI AERARII, quibus, quam primum aerario, ac deinde etiam fiſco praeeſſe coeperunt, (quod a Neronis temporibus factum, nouimus,) quotidiana fere edicta proponendi fuit occaſio. Modo enim reliquatores, eosue, quorum delata fuerant nomina, euocabant edictis, modo ipſos delatores adeſſe edictis iubebant, *l. 15. §. 34. D. de iure fiſc.* modo bona vacantia, caduca, quaſi caduca, ereptitia ſub haſta venumdanda proſcribebant. In primis memorabile eſt, quod refert Suetonius *Claud. Cap. IX.* Claudium, adhuc priuatum, quum ſeſtertium octogies pro introitu noui ſacerdotii coactus eſſet impendere, *ad eas rei familiaris anguſtias decidiſſe, vt, quum obligatam aerario fidem liberare non poſſet, in vacuum lege praediatoria venalis pependerit ſub* EDICTO *praefectorum.* Hic enim merito quaeſiueris, quid ſit *in vacuum pendere ſub edicto?* Vir eximius, Iac. Caſaubonus in Notis id de ipſa Claudii perſona intelligit, idque ex vetere iure putat ſeruatum in cauſſis fiſcalibus, vt, qui ſoluendo non eſſent, ipſi bonaque eorum ex lege praediatoria venirent, et hinc, propoſito a praefectis edicto, proſcriberentur. Sed intercedit Claud. Salmaſ. *de Modo vſurar. p. 739.* Suetoniumque de ſolis bonis ac praediis proſcriptis intelligi iubet, ſimul obſeruans, eodem loquendi genere *pignorari* vel ἐνεχυράζεσθαι dici, qui non ipſe, ſed cuius bona pignora capiantur, quin immo ne intelligi quidem poſſe, ad quid praedes et praedia ab his, qui publico debuerint, exegerint veteres, ſi ipſi, quod ad perſonam, aerario fuerint obnoxii. At vix ego video, quid ponderis inſit his incomparabilis viri argumentis ad euertendam

dam Caſauboni ſententiam. *Pignorare quem* φράσις eſt in foro receptiſſima et rei ipſi plane concinna, qua non poſſunt non vti, qui proprie loqui ſtudent. Contra ſi quem *pendere ſub edicto* dixeris eo ſenſu, quem vrget Salmaſius, impropria haec loquutio, et tropus non minus durus erit, quam in verbis Virgilii:

> - - *Iam proximus ardet*
> *Vcalegon.*

In poëtis talia facile toleramus, immo et in Cicerone, quem saepius ita loquutum eſſe, nouimus, veluti *II. Agrar. XXXVI. III. Agrar. IV. pro domo Cap. VIII. et XX. pro Sextio Cap. XXVI. et ſequ. II. Philipp. XXXI.* at eadem non illico digna ſunt hiſtorico, et maxime Suetonio, qui omnia verbis propriis et quam maxime perſpicuis exprimere ſolet. Deinde nec alterum Salmaſii argumentum rem conficit. Eodem enim iure quaerere liceret, ad quid praedia ceteraque bona proſcripſerint Romani, quum per praedes et fideiuſſores abunde proſpectum fuerit aerario? Contra non deſunt, quae pro illa Caſauboni obſeruatione dici poſſunt, quaeque oſtendunt, illam ſolidiorem eſſe, quam ipſi auctori ſuo, modeſtiſſimo viro, viſa ſit. Iisdem fere temporibus, quibus Claudium ſub edicto pependiſſe ſcribit Suetonius, optimus Seruator noſter parabolam propoſuit de ſeruo, qui Regi reliquator erat ad decies mille talenta. Is quum ſoluendo non eſſet, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ πάντα, ὅσα εἶχε, καὶ ἀποδοθῆναι· *iuſſit eum dominus eius venire cum vxore et liberis, et omnibus, quae haberet, et inde ſoluere. Matth. XVIII, 24.* Parabola haec quidem eſt, fateor: ſed ſolent tamen illae imitari veritatem, nec in iis fingi factum, quod fieri non potuiſſe, vnusquisque ſtatim intelliget. Quum itaque familiam hic venditam audiamus pro debito fiſcali, ad Hebraeorum autem ritus hoc pertinere, nemo adhuc adfirmare auſus ſit: conſequens ſane eſt, vt ad mores Romanorum reſpexerit Seruator. Neque nobis obuerti poterit, ſeruum fuiſſe illum reliquatorem: ſiquidem in ſacris litteris etiam ſummi Regum adminiſtri, quantumuis ingenui, עבדים ſeu δοῦλοι vocari ſolent. *2 Sam. XVIII, 29. 1 Reg. I, 33. 47.* Et ſane ſeruilis conditionis eſſe non potuit hic diſpenſator, qui et vxorem habuit, et liberos, et patrimonium, quorum nihil in ſeruum cadere nouimus. Praeterea non diſpenſatoris, ſed ſuam familiam

liam vendidiſſet dominus, ſi diſpenſator ex eius ſeruis fuiſſet. Quis vero ſanus ſua vendit, vt ſibi inde pro ſeruo debitore ſatisfiat? Deinde notum eſt, quam aſpera apud Romanos fuerit debitorum fiſcalium exactio. Memoriae prodidit Philo *de Special. Leg. p. 801. ſequ.* ſua aetate tributorum exactores fugientium reliquatorum vxores, liberos, parentes, cognatos, per vim abduxiſſe, eos omnes protruſos, excruciatosque, niſi indicarent latebras, aut pro illis dependerent, diro mortis genere necaſſe, quin in tantum ſaeuiiſſe, vt interdum totos vicos et oppida, colonis diffugientibus, et latebras vbicumque quaerentibus, ad ſolitudinem redegerint. Idem *libro de ſepten. et feſt. p. 1185.* conqueritur, exactores illos non tantum facultates excuſſiſſe, *ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σωμάτων, ὕβρισιν, αἰκίαις πρὸς ἀποτομίαν κεκαινουργημέναις βασάνοις, ſed et ex ipſis corporibus, contumeliis, flagris et excogitatis recenter ad immanitatem tormentis,* tributa extundere conſueuiſſe. Quibus fere ſimilia ſunt, quae de cenſu Maximiani Imp. memoriae prodidit Lactantius *de Mort. perſequut. Cap. XXIII.* Atqui ſi ipſa mors exquiſitiſſimique cruciatus manſere illos, qui fiſco debuerunt: qui mirum videatur, eosdem venales ſub edicto praefectorum aerarii pependiſſe? Nonne idem fatum libera adhuc rep. imminebat omnibus, qui cenſum vel militiam ſubterfugerant? Nonne hos veniſſe teſtantur Cicero *pro A. Caecina Cap. XXXIV.* et Vlpian. *Fragm. XI, 1.* Et tamen longe maiora tunc praeſidia ingenuis corporibus circumpoſuerant leges, quam poſtea ſub imperatoribus. Praeterea vſque ad tempora Conſtantini M. qui primus hanc ſaeuitiam lege publica ſuſtulit, *l. 2. C. de exact. trib. et l. 7. et 9. C. Theod. de exaction.* reliquatores fiſci plumbatarum verberibus, ponderibus aliisque tormentis excruciabantur. At plumbatis quum corpora tantum ſeruilia tunderentur, *l. 2. C. Theod. de quaeſtion. l. 8. C. Th. de decurion.* facile patet, pro ſeruis fiſci habitos eſſe, qui non eſſent ſoluendo, et hinc venumdari potuiſſe vna cum familia. Cur porro *in vacuum ſub Edicto pependiſſet Claudius,* ſi de eius tantum bonis diſtrahendis fuiſſet actum. *In vacuum* enim apud Suetonium eſt fruſtra, necquidquam, vt emtorem res proſcripta non inueniret, ceu ipſe Salmaſius *de Modo vſur. p. 740.* eam loquutionem interpretatus eſt. Nihil vero facilius reperire emtorem ſolet, quam res anguſta, qualis erat Claudio, quandoquidem tantillum pecuniae, quantum ei coëmendae ſatis ſit, homines etiam medio-

Digitized by Google

mediocrium facultatum corradere poſſunt, quum contra proſcripta praedia ampliora plerumque vel non facile inueniant emtorem, vel male vendantur, non aliam ob cauſſam, quam quod iuſtum eorum pretium vel nemo, vel pauciſſimi repraeſentare poſſint. At Claudius *in vacuum pependit ſub Edicto praefectorum*, quod vel verecundia vel miſericordia impedirentur emtores, vel nemo emendo Claudium, dubiae ſanitatis hominem, pecuniam ſuam male perdere vellet. Denique et id obſeruo, Suetonium et alibi *Domitian. Cap. IX.* ſimili fere vſum eſſe loquutione. Refert enim, *reos, qui ante quinquennium proximum apud* AERARIVM PEPENDISSENT, *vniuerſos diſcrimine liberaſſe Domitianum, nec repeti, niſi intra annum, eaque conditione, permiſiſſe, vt accuſatori, qui cauſſam non teneret, exſilium poena eſſet.* Qui locus docet, eorum fere nomina ad aerarium pependiſſe, qui capitis adirent periculum. Nam ideo et accuſatores inſcribere in crimen debebant, ſe capitalem exſilii poenam ſubituros, ſi cauſſa caderent. Plus itaque ex lege praediatoria exactum intelligimus, quam bona et praedia, ipſa nimirum debitorum capita, ut ea fiſco obnoxia vna cum bonis venirent. Veroſimillimam ſane hanc coniecturam Caſauboni, in vacuum, vt pleraſque alias, a ſummo Salmaſio fuiſſe impugnatam, plane mihi perſuadeo, facile tamen paſſurus alios et hic ſuo ſenſu abundare.

CAP. VI.
DE EDICTIS PRAETORVM.

§. I. *Praetores olim omnes magiſtratus dictos: non autem ſacerdotes. An Oſtiae fuerit* PRAETOR SACRIS VVLCANI? *Sacrarius Volcani, aliorumque Deorum dearumque.* §. II. *Primus praetor quando creatus?* §. III. *Obtentus patrum, ſub quo praeturam impetrabant a plebe. Praetores collegae Conſulum.* §. IV. *Magiſtratus hic primum patriciorum proprius, poſtea cum plebe communicatus.* §. V. *Primum vnum, nempe vrbanum, poſtea et peregrinum creatum. Praetorem vrbanum* MAIOR *dictum: an et* HONORATVS? §. VI. *Numerum Praetorum ſubinde auctum.* §. VII. *Praetores de* FIDEIC. TVTELARES, LIBERALES, FISCALES, AERARII, *an et* CEREALES? §. VIII. *Praetoris iuriſdictionem conſtitiſſe in* DANDO, §. IX. DICENDO *et* §. X. *in* ADDICENDO. §. XI. *Munera praetorum extraordinaria.* §. XII. *Omnes praetores de iuriſdictione ſua, rebusque curae ſuae demandatis edicta propoſuiſſe.* §. XIII. *Eorum alia tralatitia, alia noua.* §. XIV. *Cur edicta quaedam na-*

taeque

Digitized by Google

taeque inde actiones praetoriae auctorum nomina retineant? §. XV. *Edicere ſolebant Praetores ſub auſpicium magiſtratus ſui, praeſtito ſimul in leges iureiurando.* §. XVI. *Edictum propoſitum in albo, quod duplex habuit praetor.* §. XVII. *Quo loco illud probabiliter fuerit?* §. XVIII. *Praetores indirecte ſibi legiſlatoriam poteſtatem vindicaſſe, legesque euertiſſe edictis ſuis.* §. XVIIII. KORTTII *vindiciae praetoris Romani expenſae.* §. XX. *Status quaeſtionis.* §. XXI. *An Praetores hanc ſibi poteſtatem arrogantes impedire potuerit Romanorum religio circa leges?* §. XXII. *An cura circa ſcribenda Edicta adhibita?* §. XXIII. *An iuiurandum in leges?* §. XXIV. *Edicta frequentiſſime mutata.* §. XXV. *Praetor populo omnino illuſit* NOVIS VOCABVLIS. §. XXVI. *Itemque variis inuentis* EXCEPTIONIBVS. §. XXVII. *Nec non promiſſis* IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS. §. XXVIII. *Denique* FICTIONIBVS. §. XXVIIII. *Concluſio elenchi.* §. XXX. *Elogia Edicti praetorii, et quomodo illud ſenſim iuris ſcripti auctoritatem in foro Romano ſit conſequutum?*

§. I.

IAm demum ad EDICTVM PRAETORIVM contemplandum accingimur, reliquis omnibus non modo celebrius, ſed et in foro receptius, eamdemque fere auctoritatem, cum legibus, conſequutum. De eo vero priusquam dicamus, repetenda quaedam erunt de ipſis praetoribus, ſed non niſi ea, quae ad intelligenda eorum edicta aliquid facere videbuntur, quum reliqua et vulgo nota ſint, et ad inſtitutum noſtrum iam non pertineant. PRAETORIS vocabulum; (vt inde potiſſimum ordiamur,) latiſſimae olim ſignificationis fuit, commune quippe reliquis magiſtratibus omnibus, qui ſummae rerum belli paciſue temporibus praeerant. Primum ergo belli duces, teſte Pomponio Feſto *in Praetoria porta p. CLXXVI.* PRAETORES dicti, quaſi *praeitores*, eoque vocabulo Scriptores Romani et exterarum gentium imperatores et duces adpellitare ſolent, veluti Cornelius Nepos *Milt. Cap. IV. Themiſtocl. Cap. II. Ariſtid. Cap. II.* et alii paſſim. Deinde et vrbanis magiſtratibus idem nomen inditum, exemplo, niſi fallor, Graecorum, qui et ipſi, traducto a re militari ad vrbanas adminiſtrationes vocabulo, omnes magiſtratus στρατηγὲς adpellabant. *Matth. XVI, 35. l. 15. §. 9. ff. de excuſat.* Vnde et Graecos hiſtoriae Romanae Scriptores, veluti Polybium et Plutarchum, etiam Conſules Romanos κατ' ἐξοχὴν vocare ſolere στρατηγὲς vel στρατηγὸντας, itemque στρατηγὲς ὑπάτες, demon-

ſtrauit V. C. Iac. Perizonius *Animad. Hiſt. Cap. I. p. 35. ſequ.* quum tamen vtriusque ſcriptoris aetate iam pridem inualuiſſet, vt auulſa a conſulatu iurisdictione, praetura proprie ϛϱατηγία diceretur, et tunc non eſſent tempora, de quibus Feſtus: *Initio praetores erant, qui nunc conſules.* Ceterum veram eſſe illam Feſti obſeruationem, exemplo non vno poteſt demonſtrari. Iam enim a Plinio *Hiſt. Nat. XVIII, 3.* et Gellio *Noct. Att. II, vlt.* animaduerſum eſt, PRAETORIS mentionem factam eſſe in ipſis XII. Tabulis, quum in vrbe nondum eſſet magiſtratus, qui ſpeciatim id nomen ferret. Sed et Liu. *VII, 3. legis vetuſtae, priſcis litteris verbisque ſcriptae* meminit, qua cautum fuerit, vt QVI PRAETOR MAXIMVS ESSET, ID. SEPTEMBR. CLAVVM PANGERET. Quo loco *praetorem maximum* dictatorem, Conſulem, aliumue ſupremum in vrbe magiſtratum intelligi, facile intelligitur. Aſt ea vocabuli notio priſcis tantum nota fuit temporibus, paullatimque videtur obſoleuiſſe, ex quo, qui iurisdictioni praeerant, κυϱίως dici PRAETORES coeperunt. Quare quemadmodum ſupra *Cap. IV. §. II.* notauimus Maranum, qui illam vocabuli ſignificationem et ſequioribus temporibus obtinuiſſe exiſtimauit: ita nec adſentiri poſſumus V. C. Ger. Noodtio, *Probab. I, 6.* exiſtimanti, in iure noſtro et Aediles praefectosque vigilum aliquando praetorum nomine venire. Multoque minus magnum Scaligerum rem acu tetigiſſe arbitramur, dum in *Indice Gruteriano Cap. III. voce* PRAETOR ipſos quoque ſacerdotes PRAETORES dictos eſſe exiſtimat. Exempla quidem adducit ex aeterno Gruteri Opere *p. CCCXCVIII, 7. et p. CCCXVIII, 7.* vbi laudantur COLONIAE. OSTIENSIS. FLAMEN. PRAETOR II. SACRA. VOLCANI L. et CN. SERGIVS. CN. F. qui VOT. PRISCO. FILIO. SVO. PRAETORI. SACRIS. VOLCANI. EX D. D. AEDILI ADLECTO *fecit:* at inde non probatur, ſacerdotes quosdam dictos praetores, verum illos, qui tum praetura fungebantur in colonia, eodem tempore flamines, et ſacrarios Vulcani fuiſſe. Ita enim ex Marqu. Gudii emendatiore exemplari ſeſe habet inſcriptio, ex qua PRAETOREM SACRIS VOLCANI perperam exſculpſerat Scaliger:

M. CORNELI. M. F. VALERIANI EPA

GATIANI. EQ.

DECVRIONI. SPLENDIDISSIMAE. COLONIAE. OSTI

ENSIS.

FLAMI-

Digitized by Google

FLAMINI. PRAETORI. II. SACRA VOLCANI. L. ....
.... ENQVE. SODALI. ARV. ....
DECVRIONI. LAVRENTIVM. VICI. AVG. EIVS. ..
PATRONO. CORPORIS. LENVNCVLARIORVM. .....
AVXILIARIORVM. OSTIENSIVM.
VIXIT. ANNOS. XLI. ME. I.
M. CORNELIVS. M. F. PALAT. VALERIANVS. DECVRIO.

Non itaque *Praetor Sacris Volcani* fuit M. Cornelius Valerianus Epagatianus, ſed *Decurio Oſtienſis* ibidemque *flamen*, *iterumque praetor*, nec non SACRARIVS VOLCANI. Sic et alia marmora ſiſtunt SACRARIVM, Grut. *p. MLXXXVIII, 9.* SACRARIVM IVNONIS, *ibid. p. CCCVIII, 1.* SACRANEAM, (fortaſſis *ſacrariam*) DEAE CERERIS, *ibid. p. CCCIX, 2.* AB. SACRARIO. DIVI. AVGVSTI apud Vignol. *in Columm. Antonini p. 278.* vt nihil certius videatur, quam Cornelium Oſtiae Sacrarii Volcani ſacerdotio eſſe functum, non Praetoris ſacris Volcani, quale ſacerdotium nusquam terrarum fuiſſe exiſtimamus.

§. II.

Qui iuri dicundo Romae praeerat, Praetor, creatus primum eſt anno V. C. CCCLXXXVII. quum initio Reges, ac deinde Conſules, vti ſupra ex Dionyſii Hal. Antiqu. *Lib. X. p. 627.* oſtendimus, ius in vrbe agroque Romano dixiſſent. Et facile quidem reperta eſt cauſſa, qua populo, neceſſarium illum eſſe magiſtratum, perſuaderetur. Quum enim, vt ſcribit Pomponius *l. 2. §. 27. D. de orig. iur. conſules auocarentur bellis finitimis, neque eſſet qui in ciuitate ius reddere poſſet: factum eſt, vt* PRAETOR *quoque crearetur, qui* VRBANVS *adpellatus eſt, quod in vrbe ius redderet.* Aſt obtentus hic fuit, quo tum palam vtebantur patres, vt nouum iſtum honorem a populo eo facilius impetrarent: ceterum veram, eamque arcaniorem cauſſam, prodidit Liuius *VI, 42.* et *VII, 1.* ideo nempe creari Praetorem voluiſſe patres, vt communicato cum plebe conſulatu, iactura illa nouo hoc honore penſaretur. Quum enim plebs alterum conſulatum perpetuis fere certaminibus demum patribus extorſiſſet: hi de induſtria, ne quid per plebeium Conſulem ageretur, omnia proferebant, idque agebant vnice, vt loco amiſſi communicatique cum plebe honoris alium, eumque ſibi proprium, impetrarent, in quem iurisdictionem omnem, id eſt, prae-

Digitized by Google

cipuam conſularis poteſtatis partem conferrent, vt, quantum huic decederet, tantum accreſceret illi, et ſic nihilominus ſumma iurisdictio facultatumque ciuium arbitrium penes patres ſummumque ex eorum numero Praetorem eſſet, quippe collegam conſulibus, atque iisdem auſpiciis creatum.

§. III.

At ideo noxiam haut nocuit Pomponius, dum aliam reddidit rationem. Vere enim patres eam interſerebant cauſſam, opus eſſe magiſtratu, qui conſulibus bella finitima gerentibus, ius in vrbe redderet. Quis enim ſibi perſuaſerit, plebem, pertaeſam iam dudum impotentis patriciorum dominatus, nouum iſtum honorem iis tam facile fuiſſe conceſſuram, niſi his in promtu fuiſſet cauſſa, quam praetexerent, honeſta ac probabilis? Ea vero non alia eſſe potuit, quam adlata a Pomponio. Quin ne vanam illam eſſe putes, iam inde ab illo tempore, quo praetor creari coepit, manſit inſtitutum, vt profectis ab vrbe conſulibus Praetores cum conſulari imperio vrbi praeeſſent, et *collega Conſulum*, teſtibus Gellio *Noct. Att. XIII, 15.* et Plinio *Panegyr. Cap. LXXVII, 4.* vocaretur, ceu obſeruauit Petr. Faber *Comment. ad l. 2. de orig. iur.* Hinc auctor eſt Liu. *X, 45.* anno v. c. CCCCLIX. abſentibus L. Papirio et Sp. Caruilio, Coſſ. a M. Atilio, Praetore, legationes ſociorum in Senatum eſſe adductas. Idemque *Lib. XXX. Cap. XVII.* memoriae prodidit, anno v. c. DCLXIX. P. Aelium, Praetorem, abſentibus Conſulibus, non modo Maſiniſſae Regis legatis ſenatum dediſſe, ſed et, miſſo ſenatu, pronunciaſſe verba ſollemnia, quibus alioquin Coſſ. vtebantur. P. C. NEMO VOS TENET, vel NIHIL VOS MORAMVR. Gemina his et *Lib. XXX. Cap. XXI. XXII. XXIII.* nec non *Libro XXIV. Cap. IX.* refert Liuius, ſimul obſeruans, anno ab v. c. DXXXVIII. factum eſſe SC, *vt Q. Fuluio, tum Praetori, extra ordinem vrbana prouincia eſſet, isque potiſſimum, Conſulibus ad bellum profectis, vrbi praeeſſet.* Ex quibus facile patet, cum Cicero *Epiſt. ad Famil. X, 12.* ſcripſerit: *Placuit nobis, vt ſtatim ad Cornutum, Praetorem vrbanum, litteras deferremus: qui, quod conſules abeſſent,* CONSVLARE MVNVS *ſuſtinebat* MORE MAIORVM. Quin ſub ipſis Imperatoribus, teſte Tacito *Hiſt. IV, 4.* Praetor eumdem tuebatur locum, et proinde de extremis Caligulae temporibus ſcribit Dio Caſſ. *Hiſt. LIX. p. 659.* Καὶ ἔδει μὲν πυ τὺς ςρατηγὺς, οἷς

τὰ

τὰ τῶν ὑπάτων ἔργα, ὁπόταν ἀποδημήσωσι μέλλει, πάντα αὐτὰ ἐπιτετελκέναι. *Ac debuerant quidem Praetores, quibus per abſentiam Conſulum curanda eorum negotia veniunt, omnia eorum munera obiiſſe.* Quamobrem tanquam ſingulare quid atque inuſitatum, obſeruat Suetonius *Iul. Cap. LXXVI.* ex eoque Ez. Spanhemius *de vſu et praeſt. num. Tomo II: p. 118.* quod Iulius Caeſar, profectis ab vrbe Conſulibus, praefectos pro Praetoribus conſtituerit. Semper enim alias Coſſ. abſentium vice fungebantur Praetores, eo quippe obtentu creati, vt profectis Coſſ. vrbi cum conſulari imperio praeeſſent.

§. IIII.

Ex eo autem iam porro facile intelligitur, magiſtratum hunc initio patribus veluti peculiarem ac proprium fuiſſe. Sane et Sp. Furius Camillus, primus Praetor, et eius in magiſtratu ſucceſſores e gentibus patriciis erant, vſque ad annum v. c. CCCCXVIII. quo plebs, quam ſtatim teſte Liuio *VII, 1.* poenituit: *pro conſule vno tres patricios magiſtratus, curulibus ſellis, praetextatos, tamquam Coſſ. ſedentes, nobilitatem ſibi ſumſiſſe*, primum de plebe Praetorem creauit Q. Publicium Philonem, *aduerſante quidem Sulpicio Coſ. et negante, rationem ſe eius habiturum, at Senatu, quum in ſummis imperiis id non obtinuiſſet, minus in Praetura tendente*, Liu. *VIII, 15.* Quare perperam nonnulli exiſtimant, tum demum iucundiſſima huius honoris poſſeſſione deturbatos eſſe patricios, quum Praetori vnico, qui initio iuri dicundo ſufficere videbatur, alter peregrinus adiungeretur. Nec magis verum eſt, quod ſcripſit doctiſſimus Gundlingius *in* Πρώτ *Pand. I, 14, 3. p. 113. anno* v. c. CCCCXVII. *additum eſſe Praetorem ex plebe.* Neque enim eo anno additus eſt Praetor, ſed demum XCIII annis poſt, ipſo hoc paullo poſt fatente viro doctiſſimo, creari bini coeperunt: nec vnquam cautum legimus, vt ex binis alteruter plebeii generis eſſet, ſed vt Praetor promiſcue ex plebe ac patribus crearetur.

§. V.

De augendo itaque Praetorum numero primum cogitatum eſt, non *poſt aliquot annos* a praeturae origine, vt ſcribit Pomponius *d. l. 2. §. 28. D. de orig. iur.* quem ἐν πλάτει καὶ παρατατικῶς hic loquutum, exemplis defendit Rupert. *in Commentar. p. 247.* ſed anno v. c. DX. id eſt, centeſimo viceſimo tertio poſt, ex quo primum

Digitized by Google

mum vrbs praetorem viderat. Tunc demum Liuii Epitomator *Lib. XIX. duos praetores primum creatos eſſe*, refert. Eorum alter *vrbanam*, alter *peregrinam* iurisdictionem ſortiebatur. Nam *non ſufficiente Praetore vrbano, quod multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret, creatus eſt et alius Praetor, qui* PEREGRINVS *adpellatus eſt, ab eo, quod plerumque inter peregrinos ius dicebat*, inquit Pomponius *l. 2. §. 28. D. de orig. iur.* At non tantum peregrinis inter ſe litigantibus ius reddebat hic praetor, ſed et quoties inter ciues et peregrinos lis intercederet. Vnde in marmoribus audit PRAETOR, QVI INTER CIVES ET PEREGRINOS IVS DICIT. Reineſ. *Inſcr. Claſſ. VII, 10.* itemque ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ. Gruter *Inſcr. p. DIII.* Nimirum bini iſti Praetores, ſingulis ab eo tempore annis creati, ſorte inter ſe transigere quotannis ſolebant, vtri vrbana, et vtri peregrina iurisdictio in illum annum obueniret. Liuius XXXII, 28. *Prius*, inquit, *de Praetoribus transacta res, quae transigi ſorte poterat.* VRBANA *Sergio;* PEREGRINA *iurisdictio Minucio obtigit.* Honorificentiorem tamen fuiſſe praeturam vrbanam, quam peregrinam, inter omnes conſtat, idque vel inde patet, quod licet ambo iisdem crearentur auſpiciis, ſolus tamen vrbanus PRAETOR MAIOR diceretur. Feſtus in maior. conſul. p. LXXXIX. *Maiorem Conſulem L. Caeſar putat dici vel eum, penes quem faſces ſint, vel eum, qui prior factus ſit:* PRAETOREM *autem* MAIOREM *vrbanum, minores ceteros.* Et Plutarchus *in Bruto p. 987.* inter Brutum et Caſſium, licet adfines, conſiliorumque ſocios magnum tamen exarſiſſe ſcribit certamen ob id tantum, quod vterque adfectaret iurisdictionem vrbanam, ὡς πλειόνων στρατηγιῶν οὐσῶν ΤΗΝ ΜΕΓΙΣΤΟΝ ΕΧΟΥΣΑΝ ΑΞΙΩΜΑ. *quae inter multas praeturas maximae fuerit dignationis.* Quale certamen etiam inter Coelium Rufum et Trebonium ortum teſtatur Dio Caſſ. *Lib. XLII. pag. 195.* Non minus enim ille indignatus eſt, ὅτι μὴ ἠστυνόμησε, καὶ ὅτι ὁ Τρεβώνιος ὁ συνάρχων αὐτοῦ, οὐ κληρωτὸς, (ὥσπερ εἴθιστο,) ἀλλ' αἱρετὸς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἐς τὴν ἀστυνομίαν προεκρίθη· *quod ſibi praetura vrbana non obtigerit, ſed collega Trebonius, non ſorte pro more priſco, ſed electione Caeſaris in praetura vrbana ſibi praelatus ſit.* Quin ipſe Caeſar de Bello Ciu. III, 20. in tantum ob id efferbuiſſe ait, turbulenti hominis iram, *vt initio magiſtratus tribunal ſuum iuxta C. Trebonii, Praetoris vrbani, ſellam collocaret, et, ſi quis adpellaſſet, de aeſtimationibus*

Digitized by Google

nibus et de ſolutionibus, quae per arbitrum fierent, vt Caeſar praeſens conſtituerat, fore auxilio pollicetur. Ex quo loco, quod obiter moneo, colligere non debebat V. C. Burch. Gotth. Struuius *Hiſt. Iur. Cap. I. §. XXIII.* Praetorem peregrinum in eadem ſella cum vrbano adſidentem ius dixiſſe. Satis ergo certum atque exploratum eſt, praeturam vrbanam peregrina praeſtitiſſe, eumque, cui haec obtigiſſet, PRAETOREM MAIOREM dictum eſſe: at non aeque expeditum videtur, quod ſtatuit Ezech. Spanh. *de vſu et praeſt. numiſm. Tomo II. p. 119.* etiam HONORATI cognomen Praetorem vrbabanum tuliſſe. Verſus enim Ouidii *Faſt. I. v. 52.*

Verbaque HONORATVS *libera* PRAETOR *habet*

ad praeturam generatim pertinet, et reliquis praetoribus non minus, quam vrbano, ius erat, pronunciare verba ſollemnia DO, DICO, ADDICO, ad quae adludere poëtam, facile adparet.

§. VI.

At ne intra hunc quidem modum ſtetit Praetorum numerus. Florus enim, epitomator Liuii, *Lib. XX.* vbi de rebus anni ab V. C. DXXV. agit: *Praetorum*, inquit, *numerus ampliatus eſt, vt eſſent quatuor.* Paullo poſt ſex creati, de quibus Pomponius *l. 2. §. 32. D. de orig. iur: Capta Sardinia, mox Sicilia, item Hiſpania, deinde Narbonenſi prouincia, totidem Praetores, quot prouinciae in ditionem venerant, creati, partim qui vrbanis rebus, partim, qui prouincialibus praeeſſent.* Res, quam, temporibus non admodum accurate diſtinctis, ἐν πλάτει narrat Pomponius, ita ſe habet. Placuerat ab anno V. C. DXXV. quatuor creare praetores, quorum vnus *vrbanam* iuriſdictionem; alter *peregrinam*, tertius *Siciliam*, quartus *Sardiniam* prouincias ſortiretur. Liu. *XXIII, 30.* His vero anno V. C. DLV. teſte eodem Liuio *XXXII, 27. 28.* et *XXXIII, 26. et 43.* additi duo alii, et tunc *vrbana* iuriſdictio Sergio, *peregrina* Minucio, *Sardinia* Atilio, *Sicilia* Manlio, *Hiſpania citerior* Sempronio, *vlterior* Heluio obtigit. Hinc eſt, quod ἀνιστορησίας Pomponium coarguit ὁ πάνυ Cuiacius, quod, inſuper habita Liuii auctoritate, duabus Hiſpaniis vnum praetorem, ac praeterea Galliae Narbonenſi alterum praefecerit, quum tardius haec prouincia in poteſtatem Romanorum ſit redacta. Sed ſalua omnino res eſt. Non ad temporum rationes ſe ſe hic adſtringit Pomponius, ſed laxiore narratione mutationes omnes, quae ab anno V. C. DLV. vſque ad L. Cornelii

nelii Sullae tempora contigerunt, complectitur: neque etiam abſciſſe de ſenis Praetoribus loquitur, ſed prudenter ſubiicit, *totidem Praetores, quot prouinciae in ditionem venerint, creatos.* Iam ſatis conſtat, non vnam eamdemque ſemper iſto temporis interuallo obſeruatam eſſe rationem ſortiendi iurisdictiones et prouincias. Quum enim aliquando vni ſimul obtigerit vrbana ac peregrina iurisdictio: Liu. *XXXV, 41.* quidni et vtraque Hiſpania coniungi potuerit? et quidni Gallia Narbonenſis, quam Sigonius *de antiquo iure prou. I, 6.* prouinciam praetoriam fuiſſe teſtatur, in ſortem aliquando venerit? Ceterum ſeni iſti, quos aliquamdiu ſingulis annis creatos diximus, modo onerare rempublicam, modo ne ſufficere quidem inſequentibus temporibus videbantur. Hinc anno v. c. DLXXIII. cautum eſt lege Baebia, vt alternis annis quaterni praetores crearentur. Liu. *XL, 44.* Poſtea, quum quaeſtiones publicas de falſo, aliisque criminibus conſtituiſſet L. Cornelius Sulla, praetores additi quatuor, vt iam octo eſſent. Ita recte Pomponius *l. 2. §. 32. D. de orig. iur.* perperam vero illi, qui nullam habentes legis Baebiae rationem, in numero erraſſe Pomponium, et pro decem octo ſcripſiſſe contendunt. Deni praetores demum poſt L. Sullae tempora creati ſunt a C. Iulio Caeſare, de quo Dio Caſſius *Lib. XLII. p. 209:* ἵνα πλείυς αὐτῶν ἀμείψηται, στρατηγὺς δέκα εἰς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε· *vt pluribus referret gratiam,* DECEM BRAETORES *in eum annum deſignauit.* Eum numerum ſubinde poſtea auctum a Caeſare nouimus, primum ad duodecim, *d. l. 2. §. 32. D. de orig. iur.* deinde ad quatuordecim, Dio *Lib. XLIII. p. 237.* tum denique ad ſedecim: Id. *Lib. XLIII. p. 239.* manſitque hic numerus aliquamdiu ſub Auguſto, donec hic illum ad duodenarium reuocauit. Dio *Lib. LVI. p. 586.* Quamuis vero conſtitutum hunc Praetorum numerum primis imperii annis ſancte ſeruaret Tiberius, et, hortante Senatu, vt augeret, iureiurando ſeſe obſtringeret vltro, illum ſe non eſſe exceſſurum: Tacit. *Annal. I, 14.* tantum tamen abeſt, vt ſteterit promiſſis, vt extremis eius temporibus iterum arbitrarius eſſe coeperit praetorum numerus. Dio Caſſ. *Lib. LVIII. p. 634:* Τῷ γῦν ἐπιόντι ἔτει ἐν ᾧ ὅ, τε Γάλβας Σέρουιος ὁ μετὰ ταῦτα αὐταρχήσας, καὶ Λύκιος Κορνήλιος τὸ τῶν ὑπάτων ὄνομα ἔσχον πεντεκαίδεκα στρατηγοὶ ἐγένοντο· καὶ τῦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη συνέβη· ὥστε ἔστι μὲν ὅτι ἑκκαίδεκα, ἔστι δ᾽ ὅτι καὶ παρ᾽ ἕνα ἢ καὶ δύο χειροτονεῖσθαι. *Anno inſequente* (ab v. c. DCCLXXXVI.) *quum Sergius Galba, is, qui poſtea*

poſtea Imperator factus eſt, et L. Cornelius Coſſ. eſſent, quindecim Praetores fuerunt, idque multis annis accidit, vt nonnumquam ſedecim, nonnumquam vno aut duobus plures pauciores ue fierent. Ad ſummum itaque XVIII Praetores in vrbe fuerunt ſub Imperatoribus, nec plures ſaltim ad Hadrianum vsque reperias apud veteres, ceu recte obſeruauit Henr. Dodwell. *Praelect. Cambden. XIII. §. 8. p. 451. ſequ.* Sequentes Principes idem ſibi procul dubio arbitrium vindicarunt augendi minuendiue Praetorum numerum, maxime quum extremis temporibus Praetura, teſte Boëthio *Lib. III. Conſol. ex philoſ. proſa IV.* in *inane nomen, et ſenatorii cenſus grauem ſarcinam*, euaſiſſet.

§. VII.

Inter hos erant et illi, qui notionem de fideicommiſſis, de tutelis, et de cauſſis fiſcalibus, atque etiam inde ſingularia nomina ſortiebantur. Quum enim primo fideicommiſſa, antea inter exempla probitatis ac perfidiae fluctuantia, iam inde ab Auguſti temporibus neceſſitatem iuris accepiſſent, et de illis tamen ius minus diligenter diceretur: Claudius Imperator, vt refert Suetonius *in Claud. Cap. XXIII. iurisdictionem de* FIDEICOMMISSIS, *quotannis, et tantum in vrbe delegari magiſtratibus ſolitam, in perpetuum, atque etiam per prouincias, poteſtatibus demandauit.* Quo ipſo innuere videtur, Claudium iurisdictionem de fideicommiſſis, quum antea in vrbe modo huic modo alteri magiſtratui extra ordinem data eſſet, in prouinciis autem illa plane negligeretur, vtrobique certam ac ſtabilem feciſſe, ac proinde in vrbe certos conſtituiſſe praetores, qui de illis ius dixerint, in prouinciis autem eam notionem poteſtatibus, id eſt, IIuiris municipiorum delegaſſe. Rem omnem ita multo planius exponit Pomponius noſter in *l. 2. §. 32. D. de orig. iur. Poſt deinde diuus Claudius duos Praetores adiecit, qui de fideicommiſſis ius dicerent, ex quibus vnum diuus Titus detraxit.* Ex quo loco ſimul diſcimus, exiſtimaſſe Titum Imp. vnum ſufficere *Praetorem fideicommiſſarium*, vel vt in marmoribus apud Grut. *Inſcr. p. CCCXCIII, 6.* et Car. Caeſarem Maluaſiam Marm. Felſin. *Sect. V. Cap. XI. p. 265.* vocatur PRAETOREM DE FIDEICOMMISSIS, nec opus eſſe, vt per plures ea iurisdictio ſpargeretur. Ceterum non penes ſolum hunc praetorem vniuerſam de fideicommiſſis omnibus notionem fuiſſe, ſed et Conſules de ſummis maioribus ius dixiſſe, iam ſupra *Cap. IV. §. IV.*

Digitized by Google

obſeruauimus. Deinde ſub Imperatoribus et PRAETOR TVTELARIS in vrbe eſſe coepit, a M. Antonino, teſte Iulio Capitol. in vita Marci *Cap. XIII.* primum conſtitutus, quia negligentius eo munere adhuc functi fuerant Conſules, quibus Claudius id negotii dederat. Suet. *Claud. Cap. XXIII.* Tales poſtea *praetores tutelares* in marmoribus paſſim celebrantur, veluti apud Grut. *p. CCCXII, 1.* et Reineſ. *Claſſ. VI, 4.* vbi occurrit ANICIVS AVCHENIVS BASSVS PRAET. TVTELARIS. Nec alius eſt *Praetor, clariſſimus vir, qui tutelaribus cognitionibus praeſidet, l. 3. C. Theod. de tut. et curat.* itemque *iudex tutelaris.* Paull. *Recept. Sent. V, 16, 2.* ac denique *Praetor*, ἐπιτρόπων προκαθήμενος, ſeu *tutorum praeſes*, cuius mentionem facit Iuſtinianus *Nou. VII. Cap. I. §. 1.* Ibidem Iuſtinianus ex praetoribus vnum τῶν ἐλευθεριῶν προκαθήμενον, ſeu *libertatum praeſidem* fuiſſe adfirmat, qui ipſe eſt PRAETOR LIBERALIS, quem de cauſſis liberalibus ius dixiſſe legimus. *l. 1. C. ſi manc. ita ven.* Denique et aerarii ac fiſci curam quidam ex praetoribus aliquamdiu habuerunt. Loco enim quaeſtorum aerario Caeſar primus praefecit Aediles: Dio Caſſ. *Lib. XLIII. p. 237.* poſtea Auguſtus illis praetores aut praetorios praetulit. Id. *Lib. LIII. p. 427.* Suet. *Aug. Cap. XXXVI.* Hinc ſub Claudio aerarii adminiſtratio iterum ad Quaeſtores veluti poſtliminio rediit, Suet. *Claud. Cap. XXIV.* Denique Nero Praefectos aerarii ex viris praetoriis legit, Tacit. *Annal. XIII, 29.* iisque deinde conſtanter aerarii fiſcique cura videtur incubuiſſe, niſi, quod poſt Neronis exceſſum inter bella ciuilia iterum aliquando memorantur Praetores aerarii apud Tacit. *Hiſt. IV, 9.* Sub Auguſto itaque et Tiberio frequenter occurrunt PRAETORES AERARII, vel ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ, non modo apud Tacitum *Annal. I, 75.* Dion. Caſſ. *Lib. LX. p. 671.* Frontin. *de Aquaeduct. Lib. II.* ſed et in marmore apud Gruter. *p. CCCLX, 3.* quum contra a Neronis temporibus qui aerarium tractabant, non amplius praetores, ſed praefecti aerarii dicantur. *l. 12. D. de his, quae vt indign. l. 15. et l. 42. D. de iur. fiſci.* Praetores etiam CEREALES fingunt Alex. ab Alexandro *Genial. dier. II, 15.* Vinc. Grauina *de Orig. iur. ciu. §. XXXVII. p. 65.* et Roſin. *Antiqu. Rom. VII, 1.* et in partes ſuas trahere conantur Pomponium, vt qui *l. 2. §. 32. D. de orig. iur.* memoriae prodiderit, C. Iulium Caeſarem *duos praetores et duos Aediles, qui frumento praeeſſent, et a Cerere Cereales dicerentur, conſtituiſſe.* At certe non praetores

res Cereales conſtitutos refert, ſed Aediles, ceu iam ex inſtituto docuerunt Rupert. *ad Pompon. Enchirid. II, 18. p. 289.* et Bern. Henr. Reinold. *Var. III, 26.* Nimirum Caeſar publici frumenti curam demandauit duobus Aedilibus iisque non Curulibus, ſed plebeiis, de quibus Dio Caſſ. *Lib. XLIII. p. 239.* Καὶ ἐς μὲν τὸ πρῶτον ἔτος πρότερον ἓξ ἀγορανόμοι τότε πρῶτον· δύο μὲν καὶ ἐξ εὐπατριδῶν, τέσσαρες δὲ ἐκ τοῦ πλήθους· ὧν οἱ δύο τὴν ἀπὸ τῆς Δήμητρος ἐπίκλησιν φέρουσιν. Quod vulgo perperam vertunt: *Eodem anno primum ſex aediles ſunt conſtituti, duo patricii, qui Cereris aediles vocarentur, quatuor plebeii:* quum potius ſenſus ſit, *eum in annum primum in vrbe fuiſſe ſex Aediles, duos ex optimatibus, quatuor ex plebe, ex his vero plebeiis binos a Cerere cognomen accepiſſe.* Addit Dio: ὅπερ που καὶ ἐς τόδε ἐξ ἐκείνου καταδειχθὲν ἐμμεμένηκε, *isque mos*, nempe vt duo Aedilium plebis frumentum publicum curarent, *ad noſtram vſque aetatem permanſit:* quod et marmora apud Gruter. *p. CCLXXII, 5.* et *p. CCCXCII, 9.* confirmant, in quibus mentio fit AEDILIVM PLEBIS CERIALIVM.

§. VIII.

Sed haec quidem de Praetorum origine, numero diuerſisque iurisdictionibus dicta ſufficiant. Proximum eſt, vt de eorumdem poteſtate atque officiis, de quibus edicta proponere conſueuerant, diſpiciamus. Paucis vt rem omnem complectar, ordinarium Praetorum munus in iure dicundo conſiſtebat: praeter iſtud autem varia iis extra ordinem delegari ſolebant, quae cum iurisdictione ceteroquin parum aut omnino nihil commune habere videbantur. Iurisdictionem praetoriam tribus verbis exprimebant veteres, Praetoremque, explicantem iurisdictionem ſuam, aut DARE, aut DICERE, aut ADDICERE tradebant. Hinc in legibus antiquis Mamilia, Peducea, Alliena, Fabia de finibus agrorum apud Frontinum frequens formula: EI, QVI IVRI DICVNDO PRAEERIT, DE EA RE IVRISDICTIO, IVDICISQVE DATIO ADDICTIO ESTO. Quin et dies, quibus Praetor ius diceret, ideo FASTOS adpellatos obſeruant, quia Praetor iis verba ſollemnia ſine piaculo fari poſſet, NEFASTOS vero, quibus ea fari nefas eſſet, eaque pronuncians Praetor piaculum faceret. Loca Varronis *de Lingua Lat. Lib. V. p. 50. et 54.* Ouidii *Faſt. I. v. 47. 51.* Macrobii *Saturnal. I, 16.* tanquam in vulgus nota hic adſcribere piget, at magis fuerit operae pretium ſcire, quid demum DEDERIT, DIXERIT, ADDIXERIT Praetor, quando iuri dicundo dede-

 rit

Digitized by Google

rit operam. *Neceſſe eſt* enim, inquit Varro, *Praetorem aliquo eorum vti verbo, quum lege quid peragitur.* DABAT nimirum praetor, ſi poſtularetur, ACTIONEM, eamdemque, ſi ita videretur, etiam negabat, quia eiusdem erat, denegare actionem, cuius erat et dare: *l. 102. §. 1. D. de regul. iur.* cuiusmodi exempla datae denegataeue a Praetore actionis ſunt apud Auct. *ad Herenn. II, 13.* Ciceron. *in Verr. III, 54.* Valer. Max. *VII, 7, 7.* DABAT et EXCEPTIONES, ſi poſtularentur, easque vel inſerebat formulae, vel ſi ad rem nihil facerent, reiiciebat. Sane et hic permultum relictum erat Praetoris arbitrio, et vti bonae fidei iudiciis exceptiones quaedam inerant, *l. 21. ſolut. matr. l. 84. §. 5. D. de legat. I. l. 3. D. de reſcind. vendit.* in negotiis ſtricti iuris ſaepe diſerte adiiciebantur, et tunc quoque iis merito tuendus erat reus: *l. 7. D. de condit. inſtit.* ita reliquis caſibus eo iure vtebantur Romani, vt Praetor ex cauſſa aeſtimaret, an hanc exceptionem dare deberet. *l. vn. §. 6. D. ne quid in flum. publ.* Hinc quaeſtionem videmus exortam, purumne iudicium dandum ſit, an addi oporteat exceptionem? Cic. *de Inuent. II, 20.* Hinc idem Cic. *de Orat. I, 37.* ſuauiter ridet hominem ex numero diſertorum, poſtulantem, vt reo daretur vetus atque vſitata exceptio: CVIVS PECVNIAE DIES FVISSET. Hinc denique adpellandus erat tribunus plebis, ſi quis ſibi exceptionem a praetore iniuria negatam exiſtimaret. Quo adludens Cicero *Acad. Quaeſt. IV, 30.* POSTVLANT, inquit, *vt excipiantur haec inexplicabilia. Tribunum aliquem, cenſeo, videant. a me iſtam exceptionem nunquam impetrabunt.* DABAT Praetor et ADVOCATOS, non habentibus, id enim diſerte promiſerat edicto: SI NON HABEBVNT ADVOCATVM EGO DABO, *l. 1. §. 4. D. de poſtul.* et notus eſt iocus hominis Siculi apud Cic. *de Orat. II, 69.* qui, quum Scipio, praetor, ei poſtulanti daret patronum hoſpitem, hominem nobilem illum quidem, ſed ſtultiſſimum: *Quaeſo*, inquit, *Praetor, aduerſario meo da iſtum patronum, deinde mihi neminem dederis.* Nemo porro ignorat, praetorem DEDISSE IVDICES et ARBITROS, eorumque notionem formula circumſcripſiſſe, DEDISSE, ſi qua ei iuſta cauſſa videretur, RESTITVTIONEM IN INTEGRVM, DEDISSE BONORVM POSSESSIONEM ſiue ex edicto ſuo, ſiue interpoſito decreto. Haec enim in iure noſtro etiamnum vtramque faciunt paginam, ac proinde nota ſunt et illis, qui alioquin nihil ſciunt.

§. IX.

Digitized by Google

§. IX.

Deinde et DICENDO ſeſe exſerebat Praetoris iurisdictio. DICEBAT enim, quoties propoſito edicto fieri omittiue quidquam vellet. DICEBAT in vindiciis viam, de quo vindiciarum ritu Cic. *pro Muraena Cap. XII. Praetor interea, ne pulcrum ſe ac beatum putaret, atque aliquid ipſe ſua ſponte loqueretur, ei quoque carmen compoſitum eſt, cum ceteris rebus abſurdum, tum vero in illo:* SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRAESENTIBVS ISTAM VIAM DICO. INITE VIAM. *Praeſto aderat ſapiens ille, qui inire viam doceret.* REDITE VIAM. *eodem duce redibant.* Sed eum locum nos infra pluribus interpretabimur. DICEBAT deinde Praetor, quoties interdictum vel iuris publici tuendi, vel poſſeſſionis, vel aliarum rerum, moram haut ferentium, cauſſa proponebat. DICEBAT porro mulctam, ſi quis eius iurisdictionem contemtui habuiſſe videretur, vel ei ius dicenti non obtemperaſſet. *l. vn. pr. §. vlt. D. ſi quis ius dic. non obtemp.* In primis vero, quoties vel ludos vel ferias indicebat, quod et ipſum inter ordinaria Praetoris munia erat, DICENDO explicabat officium ſuum, et vel eo potiſſimum nomine Cicero *pro Muraen. Cap. XX.* praeturam vocat *egregiam, et ad conſulatum aptam prouinciam, in qua laus aequitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum* LVDORVM *voluptas concludatur.* Ita Praetor indicebat compitalia, idque verbis ſollemnibus: DIE NONI POPOLO ROMANO, QVIRITIBVS, COMPITALIA ERVNT. QVANDO CONCEPTA FVERINT NEFAS. Gell. *Noct. Att. X, 24.* Ita et, quoties terra in vrbe mouebat, toties ferias aduocata concione, indicebat Praetor, idque Suetonius *in Claud. Cap. XXII.* ad illa vsque tempora obſeruatum eſſe, teſtatur. At nihil celebrius ludis Apollinaribus, in quibus vel maxime exſplenduit Praetoris maieſtas. Faciendis illis ex antiquo Marcii, vatis, carmine apud Liuium *XXV, 12,* et Macrob. *Saturn. I, 17.* praeeſſe oportebat PRAETOREM EVM, QVI IVS POPVLO PLEBIQVE DARET SVMMVM. Is vero erat Praetor vrbanus, vel, ſi hic in vrbe non eſſet, is, qui inter ciues ac peregrinos ius dicebat, quale exemplum exſtat apud eumdem Liuium *XXXIX, 39.* Itaque eos ludos, priusquam iis dies ſtatus, III. Non. Quinctil. praefigeretur, (quod anno V. C. DXLIV factum refert Liu. *XXVII, 23.*) vouebat indicebatque Praetor, iisque deinde praeerat tanta cum oſtentatione maieſtatis, vt triumphali indutus veſte, quadrigis per circum

Digitized by Google

ſublimis veheretur, ceu ex Iuuenal. *Sat. X. v. 36.* et Plin. *Hiſt. Nat. XXXIV, 5.* docuit Ez. Spanhem. *de vſu et praeſt. numiſm. Tomo II. p. 121.* qui etiam obſeruat, ſaluam hanc fuiſſe praetori praerogatiuam, etiam poſtquam ſtatus eſſe coeperat horum ludorum dies, ad Augusti tempora, qui primus hunc ſplendorem Praetori denegarit. Inſequenti tempore vniuerſorum paene ludorum curatio in Praetores translata eſt, eaque fere ſola iſtorum officium abſoluebatur, ceu ex Dione, Symmacho aliiſque ſequioris aeui ſcriptoribus idem Spanhemius *p. 142.* tam luculenter probauit, vt actum hic agere nolimus.

§. X.

Denique et ADDICENDO iurisdictionem explicabat Praetor. Sic ADDICEBAT rem in iure ceſſam. *In iure* enim *ceſſio*, vt eſt apud Vlpian. *Fragm. XIX, 9. fiebat per tres perſonas, in iure cedentes, vindicantes,* ADDICENTES. *In iure cedebat dominus, vindicabat is, cui cedebatur,* ADDICEBAT PRAETOR. Quod accuratius explicans Caius apud Boëth. *Lib. III. Comment. in Topica Cic. In iure ceſſio*, inquit, *fit hoc modo. Apud magiſtratum, vel apud Praetorem, vel apud Praeſidem prouinciae, is, cui res in iure ceditur, rem tenens ita vindicat:* HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. *Deinde, poſtquam hic vindicauerit: Praetor interrogat eum, qui cedit, an contra vindicet? quo negante, aut tacente, tunc ei, qui vindicauerit, eam rem addicit, idque legis actio vocatur.* Ex quibus facile patet, hoc etiam ad adoptiones pertinuiſſe. Adoptabantur enim liberi, quum a parente, in cuius poteſtate erant, tertia mancipatione in iure cederentur, atque ab eo, qui adoptabat, apud eum, apud quem legis actio erat, vindicarentur. Gell. *Noct. Att. V, 19.* Sic et ſeruo, vindicta manumiſſo, Praetor ADDICEBAT libertatem. Ad eum enim ritum adludit Cicero *ad Att. Epiſt. VII, 2.* dum ſcribit: *Itaque vſurpaui vetus illud Druſi, vt ferunt, Praetoris, in eo, qui eadem liber non iuraret, me iſtos* LIBEROS *non* ADDIXISSE, *praeſertim quum adeſſet nemo, a quo recte vindicarentur.* Nec minus praetor ADDICEBAT IVDICES. Quemadmodum enim litigantium erat, eos probare, et quos parum idoneos cenſebant, reiicere: Val. Max. *II, 8, 2.* Cic. *de Orat. II, 70. pro Cluent. Cap. XLIII.* ita Praetorem eos, qui conueniſſent, addicere oportebat, *l. 80. D. de iudic.* idque tanta fiebat auctoritate, vt addicti inuiti quoque eas in ſe partes ſuſcipere

pere tenerentur. *l. 13. §. 2. D. de vacat. et excuſ.* Sueton. *Claud. Cap. XV.* Plin. *Epiſt. III, 20. X, 66.* Vetere iure XII Tabularum et obaeratos creditoribus ADDICEBAT Praetor, de quorum ſtatu et conditione videndus Quinctilian. *Inſt. Orat. VII, 4.* Ex quo vero mitioribus legibus cautum erat, vt non corpora ingenuorum, ſed eorum bona creditoribus eſſent obnoxia: haec proſcripta ſub haſta ADDICEBAT plus licitantibus. Hinc toties mentionem fieri animaduertimus *haſtae praetoris*, Senec. *de Breu. vit. Cap. XI. haſtae decemuiralis*, *l. 2. §. 29. D. de orig. iur. haſtae, cui ſubiiciebantur, quae venumdabantur publice*, de qua Feſt. in Haſtae. Quin inter praecipua praeturae inſignia haſta videtur fuiſſe, eamque ex mea quidem ſententia praefert numus apud Patin. *de famil. Rom. p. 60.* in cuius antica caput Auguſti eſt cum epigraphe: AVGVSTVS; in poſtica menſa et haſta, cum litteris: AVGVSTVS TR. POT. L. CANINIVS GALLVS III VIR. Equidem menſam illam cum haſta pro praetorio habuit Fulu. Vrſinus: pro lectiſternio Vaillantius *de famil. Rom. Tomo I. p. 227.* neutrum vero ibi reperiri expreſſum, accurate docuit Ez. Spanhemius *de vſu et praeſt. numiſm. Tom. II. p. 192.* qui tamen nec ipſe pro certo dicere auſus eſt, quid ſibi illa figura velit. Mihi menſa et haſta illa inſignem aliquam auctionem videntur indicare, qualis illa L. Cornelii Sullae, qui teſte Cicerone *de Offic. II, 8. auſus eſt dicere*, HASTA POSITA, *quum bona in foro venderet, et bonorum virorum et locupletum, et certe ciuium, praedam ſuam ſe vendere.*

§. XI.

Et in his quidem ordinarium conſiſtebat Praetorum officium. At praeter haec iſtis permulta alia extra ordinem vel SCis, vel ſpeciali quadam lege deferebantur, quae alioquin iure proprio explicare non potuiſſent. Huc pertinebat tutorum datio, quae antequam a Claudio Imp. Coſſ. et poſtea a M. Aurelio Antonino praetori tutelari delegata eſſet ex lege Atilia intra vrbem incumbebat praetori cum maiore parte tribunorum plebis *pr. Inſt. de Atil. tut.* Quod quam antiquum ſit inſtitutum, vel inde patet, quod iam anno V. C. DLXVI. *Hiſpalam Fecenniam, quum in nullius manu eſſet, tutorem a* TRIBVNIS *et* PRAETORE *petiiſſe*, teſtatur Liu. *XXXIX, 9.* Ad extraordinariam quoque Praetoris iuriſdictionem pertinebat decretum ſuper transactione de alimentis ex SCo celeberrimo interponendum. Neque enim aliter explicari illud negotium poterat, quam aucto-

auctore Praetore, *l. 8. pr. D. de tranſact.* idque tam videbatur neceſſarium, vt nec mandare ex hac cauſſa iurisdictionem vel praeſes prouinciae, vel Praetor, poſſet. *d. l. 8. §. 18. D. eod.* Id quod ſingulare ac genuinum eſt ſignum delatae lege ſpeciali vel extraordinariae iurisdictionis. *l. 1. pr. D. de offic. eius, cui mand. eſt iurisd.* Simile quid Vlpianus *l. 2. §. 1. D. eod.* obſeruat de decreto ſuper alienatione praediorum minoris interponendo: vt adeo et eam cognitionem ad extraordinariam praetoris iurisdictionem pertinuiſſe dicendum ſit. Omittimus alia, quae pacis bellique temporibus in ipſa reipublicae curatione demandari praetoribus conſueuerunt, veluti viarum publicarum munitionem, fiſtularum, caſtellorum, riuorum, aquaeductuum tutelam, locorum ſacrorum refectionem, librorum ſuſpectorum nefandorumque ſacrorum prohibitionem, ſimiliaque innumera, quorum ſi vel recenſum inſtituere conarer, verendum mihi eſſet, ne taedio ſim futurus lectoribus. Sane qui vel ſolum euoluerit Liuium, ei talia ad ſingulos fere annos quam plurima occurrent, quae Senatus non per alios rectius, quam per Praetores poſſe explicari, cenſuit.

§. XII.

Ex his, quae de Praetorum poteſtate atque officio hactenus diximus, facile vnusquisque intelliget, quam frequentem ac paene quotidianam iis eſſe occaſionem oportuerit, ciues, propoſitis edictis, de rebus variis admonendi, et quidem non modo praetoribus VRBANIS, ſed et reliquis omnibus, quibus vel iurisdictio inter ciues et PEREGRINOS, vel PROVINCIARVM adminiſtratio, vel QVAESTIONES de criminibus publicis ſorte obtigerant. De praetorum vrbanorum edictis res dubio caret: nec magis cuiquam ambigendum videbitur, Praetores etiam prouinciales edicta propoſuiſſe, ad iurisdictionem ſuam comparata. De reliquis, quum res non adeo peruulgata videatur, operae pretium fuerit, hoc paucis demonſtrare. Praetori equidem PEREGRINO ius edicendi negant viri doctiſſimi, Franc. Hotomannus *de Magiſtr. Rom. p. 396.* Georg. Schubartus *de fatis iurispr. Rom. p. 399.* et Nic. Hier. Gundling. *in* Πρῶτ. *Pand. tit. de Orig. Iur. §. XXXI.* in eo tamen inter ſe quodammodo diſcordes, quod Hotomannus Praetorem peregrinum ex Edicto vrbano; reliqui ex iuris naturae et gentium praeceptis ius dixiſſe, contendant. Enimuero Praetorem peregrinum non minus, ac vrbanum edicta

propo-

propoſuiſſe, recte vidit V. C. Bern. Henr. Reinold *Var. Cap. XXXVII. p. 267.* idque inde probauit, quod in iure noſtro laudetur liber trecesimus Labeonis Praetoris peregrini, *l. 9.* §. 4. *D. de dol. mal.* quos libros ipſe cum Ant. Auguſtino *de Nom. propr. Digeſt. p. 23. not. b. et c.* exiſtimat fuiſſe Commentarios ad Edictum Praetoris peregrini. Sed quum ſola coniectura hanc probationem abſoluat, neque ſatis expeditum videatur, de officione praetoris peregrini illis libris egerit, an eius edictum interpretatus ſit Labeo, aliis fortaſſis opus fuerit argumentis ad rem probandam. Laudauimus alibi eam in rem teſtimonium Boëthi, ſcribentis, *edicta magiſtratuum eſſe, quae praetores, vrbani et* PEREGRINI *vel Aediles Curules iura dixerint:* adiecimusque Theophili locum ex *Paraphr.* §. 7. *Inſt. de iure nat. gent. et ciu.* vbi κατεξαίρετον ſeu *praecipue*, edictis noua iura ſanxiſſe dicuntur *Praetor vrbanus et praetor peregrinorum, et Aediles Curules.* Iam adiicimus teſtimonium antiquius Valerii Maximi, qui *Lib. I. Cap. III. ex. 2.* de C. Cornelio Hiſpalo, Praetore peregrino refert, eum M. Popillio Laenate et Cn. Calpurnio Coſſ. id eſt, anno V. C. DCXIV. EDICTO *Chaldaeos intra decimum diem abire ex vrbe atque Italia iuſſiſſe*, eumdemque *eos, qui Sabazii Iouis cultu ſimulato mores Romanos inficere conati ſint, domos ſuas repetere coëgiſſe.* Superſunt praetores, quibus de criminibus publicis quaeſtiones obuenerant. Ii quoque proponebant edicta ad officium ſuum pertinentia, ſed *breuia* pleraque et *monitoria*, de quibus ſupra *Cap. II.* §. *XII. et ſequ.* quantum ſatis eſt, diximus. Nimirum iam inde ab antiquiſſimis vsque temporibus mos inualuerat, vt quoties inſigne quoddam iudicium publicum peragendum eſſet, toties is, qui quaeſtioni praefuturus erat, accuſatores, reum, teſtes, patronos, quin et adparitores, omnesque, quorum eo in iudicio aliquae partes erant futurae, edicto moneret, quid fieri omittiue ab illis vellet. Quod edictum tam accurate ac diligenter perſcribi ſolebat, vt ne vlla quidem circumſtantia temere omitteretur. Quam in rem iam non repetam loca Plinii et Ciceronis, ſupra capite II. adducta, neque expilabo ſcrinia V. C. Fridr. Brummeri, *qui in Comm. ad L. Cinc. Cap. VI.* §. *7. et 8.* de illorum Quaeſitorum edictis ex inſtituto diſſeruit: ſed duo tantum monebo, notatu, vti mihi quidem videtur, digniſſima: primum, in his quoque edictis plurimum valuiſſe gratiam, nec difficile fuiſſe iis, qui quaeſtionibus praeeſſent,

Digitized by Google

reo vel opem ferre, vel negotium faceſſere: cuius rei exemplum eſt in P. Clodii iudicio, quo de vi accuſato a Milone, *conſul, praetor, tribunus plebis, noua noui generis edicta propoſuerunt:* NE REVS ADESSET, NE CITARETVR, NE QVAERERETVR, NE MENTIONEM OMNINO CVIQVAM IVDICVM AVT IVDICIORVM FACERE LICERET. Cic. *pro P. Sext. Cap. XLI.* alterum, quod perantiquum et diſertiſſimum huiusmodi edicti fragmentum exſtet apud Varronem *de Lingua Lat. Lib. V. p. 62. edit. Scalig.* de Trogo capitis accuſato. Quamuis enim Varro id dicat deſumtum eſſe *ex Commentario vetere anquiſitionis M. Sergii, Marii filii, Quaeſtoris:* ipſe tamen nonnullis interiectis addit: *In eodem commentario anquiſitionis ad extremum ſcriptum caput* EDICTI *hoc eſt:* vt dubitari non poſſit, quin hoc fuerit edictum, quale adhuc deſcripſimus, monitorium, iudicio publico praemiſſum, quum T. Quinctius Trogus capitis a M. Sergio Quaeſtore accuſaretur.

§. XIII.

Propoſita a Praetoribus edicta varii generis fuiſſe, facile patet. Alia enim repentina erant, alia iurisdictionis perpetuae cauſſa propoſita. Illorum exempla quamplurima iam ſupra attulimus: de his autem agendum erit paullo accuratius. Nimirum quum quotannis ſub magiſtratus ſui auſpicia edicere ſolerent Praetores: hunc ea in re obſeruabant modum, vt pleraque ex deceſſorum edictis totidem verbis in ſuum transferrent: quaedam tamen adderent de ſuo, prout res ac tempora id exigere viderentur. Hinc vel maxime ad Praetoris edicta pertinet diuiſio, quam ſupra explicauimus, quod TRALATITIA alia, alia NOVA fuerint. De illis Cicero *de Inuent. II, 22. Iura ſunt quaedam ipſa iam certa propter vetuſtatem: quo in genere et alia ſunt multa, et eorum multo maxima pars, quae Praetores* EDICERE *conſueuerunt.* Senſus enim eſt, quaedam edicti praetorii capita eſſe tam antiqua, vt ab origine ſua quotannis in albo ob aequitatem retenta fuerint, ac proinde conſtante vſu iuris certi ac ſcripti conſequuta ſint auctoritatem. Enimuero his quaedam etiam NOVA a plerisque Praetoribus adſtruebantur, ceu patet exemplo Verris, cuius edictum nouum, licet abſurdiſſimum, ac mirifice exagitatum a Cicerone *in Verr. I, 45. ſequ.* a nemine tamen mortalium, durante eius praetura, reprehenſum eſt. Quin tantum abeſt, vt religioni ſibi duxerint Praetores, edictis tralati-

latitiis quaedam noua ſub initium magiſtratus ſui adſuere, vt et intra annum praeturae illa immutarent ſuo lubitu, vel nouis huiusmodi laciniis locupletarent, ceu ex teſtimonio Dionis *Lib. XXXVI. p. 19.* exemploque Verris apud Cic. *in Verr. III, 14.* conſtat, et infra ſuo loco a nobis demonſtrabitur pluribus. Nullus ergo Praetor deceſſorum ſuorum edicta omnia in albo ſuo retinere tenebatur: ſed ſi aequitate ſua ſe commendarent, locum ſuum et ſequentibus annis facile tuebantur, ſin iniqua aut abſurda viderentur, nulla merito eorum habebatur ratio. Vnde de edicto Verris Cicero in *Verr. I, 45: Quid nunc dicam? neminem vnquam poſtea ita edixiſſe? Valde ſit mirum, neminem fuiſſe, qui iſtius ſe ſimilem dici vellet. Ipſe in Sicilienſi edicto hoc non habet: exegerat enim iam mercedem.*

§. XIIII.

Reddi hinc poterit ratio, cur edicta quaedam, nataeque inde actiones atque exceptiones auctorum ſuorum nomina apud poſteros retinuerint, alia nomine huiusmodi διακριτικῷ plane deſtituantur. Ἀνώνυμα enim iſta ſunt vetuſtiſſima, ac ita tralatitia, vt de iis repeti poſſint verba Ciceronis *in Verr. I, 45: ea et ante Verrem, et poſt illum omnes praetores habuiſſe.* Non ergo eſt mirum, auctorum nomina ipſamque originis memoriam, ceu fieri ſolet in rebus vetuſtiſſimis, euanuiſſe. At quaecumque praetorum edicta ab auctoribus ſuis nominantur, ea ſunt noua, et ab illis praetoribus adiecta veteri ac tralatitio, quamuis et ipſa poſtea a ſucceſſoribus retinerentur ob inſignem, quae ex illis elucebat, auctorum prudentiam. Eorum exempla haut pauca paſſim exſtant. Vidimus ſupra EDICTVM DRVSI, laudatum a Cicerone *ad Attic. Epiſt. VII, 2.* quod Corradus tribuit M. Liuio Druſo, Praetori, cuius et alibi meminit Auctor *ad Herenn. II, 13.* Quae coniectura ſi vera eſt, idem Druſus auctor erit edicti, quo actio mandati et aduerſus mandatarii heredes eſt admiſſa. Sic et edicti quod metus cauſſa auctorem, temporibus Sullanis, fuiſſe CN. OCTAVIVM, Praetorem, didicimus ex Cic. *ad Q. Fratr. Ep. I, 7.* id vero poſtea aduerſus tertium poſſeſſorem protuliſſe CASSIVM quemdam ex *l. 4. §. 33. D. de dol. mal. et met. except.* colligitur. Nouimus etiam formulae de dolo malo auctorem eſſe C. AQVILLIVM GALLVM, Cic. *de Nat. Deor. III, 30.* quamuis vtrum edictum ab eo propoſitum, an cautiones quaſdam ab eo inuentas intelligat Cicero, parum exploratum vel

Digitized by Google

ideo videatur, quod vtraque *omnis malitiae euerricula* recte poſſint vocari. Certum porro eſt, cum actionis Publicianae, tum et actionis reſciſſoriae, adeoque totius edicti de reſtitutione maiorum viginti quinque annis auctorem habere PVPLICIVM, PRAETOREM §. 4. *Inſt. de act. l. 35. D. de obl. et act. l. 57. D. mand.* quamuis de huius Publicii praetura ac aetate parum conſtet. Idem dicendum eſt, de SERVIO, SALVIO, CN. PAPIRIO CARBONE, CALVISIO, FABIO, Praetoribus, quos edictorum de actionibus *Seruiana* et quaſi *Seruiana*, de interdictis *Saluiano* et *quaſi Saluiano*, denique edicti *Carboniani* ac denique actionum *Caluiſianae* ac *Fauianae* auctores fuiſſe, nemo ignorat, quamuis quibus illi annis praeturam geſſerint, hodie ſciamus cum ignariſſimis. Certus ac indubius eſt auctor edicti fere vnici *de coniungendis cum emancipato liberis eius*, quippe quod a SALVIO IVLIANO, edicti perpetui conditore, inuentum perpetuoque edicto inſertum eſſe, perſpicue teſtatur Marcellus *l. 3. D. de coni. cum emancip. lib. eius.* Ex quibus facile patet, optandam magis, quam ſperandam eſſe accuratam edictorum praetoriorum chronotaxin, cuius defectum inter iurisprudentiae Romanae naeuos poſuit vir doctiſſimus, Chriſtianus Thomaſius *de Naeu. iurispr. anteiuſtin. Lib. I. Cap. VII. naeu. XIV. p. 39.* quandoquidem et plurimorum edictorum ignorantur auctores, et iis, quorum auctorum nomina ſcimus, in tantis faſtorum tenebris aetatem ſuam adſignare, vere ἐκ τῶν ἀδυνάτων eſſe videatur.

§. XV.

Quando quoue ritu edicere ſoliti ſint Praetores, ſatis exploratum eſt. Dio enim Caſſ. *Lib. XXXVI. p. 19.* cautum fuiſſe ſcribit lege Cornelia, καὶ ἀρχὰς εὐθὺς στρατηγὸς τὰ δίκαια, οἷς χρήσοιντο, προλέγειν, *vt initio ſtatim magiſtratus Praetores iura, quibus vſuri eſſent, praedicerent.* Et Cicero *de Finib. II, 22.* contra eos, qui omnia ad voluptatem referunt, diſputans: *Quid enim*, inquit, *mereri velis iam, quum magiſtratum inieris, et in concionem adſcenderis, (eſt enim tibi* EDICENDVM, *quae ſis obſeruaturus in iure dicundo, et fortaſſe etiam, ſi tibi erit viſum, aliquid de maioribus tuis, et de te ipſo, dices* MORE MAIORVM,) *quid merearis igitur, vt te dicas in eo magiſtratu omnia voluptatis cauſſa facturum eſſe?* Ex quibus locis colligimus, *primum* initio magiſtratus edicta promulgaſſe Praetores: *deinde* id factum eſſe in concione, quam primam habebant, vt habita

bita

bita ad populum oratione praeturam auſpicarentur: *denique* eos tunc edictum recitari iuſſiſſe populo, vt ſub initia ſtatim honoris omnibus innoteſceret, quam illi in iure dicundo rationem in poſterum ſint obſeruaturi. Primum ex lege Cornelia eſſe ait Dio, de qua inſequentis libri initio plura diſſeremus. Quum enim antea Praetores id ſibi arrogarent, vt ſua ipſi edicta pro lubitu mutarent, adeoque intra praeturae annum, quotiescumque et quandocumque viſum eſſet noua edicta redderent, eam iuris incertitudinem ſuſtulerat lex Cornelia, praetoresque ſub initium ſtatim honoris, quomodo ius dicere vellent, populum praemonere, iſtudque edictum deinde per totum annum valere iuſſerat. Alterum, puta concionem auſpicalem, commune cum reliquis magiſtratibus habebant Praetores. Nullus enim eorum rempublicam ſolebat capeſſere, priusquam, vocata concione, ad populum de voluntate ſua, deque maiorum ſuorum rebus geſtis ac meritis dixiſſet. Hinc Cicero iam Conſul *Agrar. II*, 1. *Eſt hoc*, inquit, *in* MORE *poſitum*, *Quirites*, INSTITVTO*que* MAIORVM, *vt ii*, *qui beneficio veſtro imagines familiae ſuae conſequuti ſunt*, PRIMAM *habeant* CONCIONEM. Et Varro *de Lingu. Lat. Lib. V. p. 61. ſequ.* de modo ineundi cenſuram haec refert ex tabulis cenſoriis: Vbi noctu in templum cenſura auſpicatur, atque de caelo nunciatum erit: praeconi ſic imperato, vt viros vocet: QVOD BONVM, FORTVNATVM, FELIXQVE, SALVTAREQVE SIT POPVLO ROMANO QVIRITIVM, REIQVE PVBLICAE POPVLI ROMANI QVIRITIVM, MIHIQVE COLLEGAEQVE MEO, FIDEI, MAGISTRATVIQVE NOSTRO, OMNES QVIRITES PEDITES, ARMATOS PRIVATOSQVE, CVRATORES OMNIVM TRIBVVM, SIVE QVIS PRO SE, SIVE ALTERO DARI RATIONEM VOLET, VOCA INLICIVM HVC AD ME. Conuocata concione, quod et praetores et reliqui magiſtratus ſollemni eiusmodi carmine fieri imperabant, ipſe nouus praetor, habita oratione et gratias agebat populo, et de ſuis maiorumque laudibus quaedam magnifice dicebat, demonſtrans pluribus, quid de ſe ſperare liceat, quamque ipſi ſui maiorumque ſuorum ſimiles ſint futuri. Ita enim orationis iſtius argumentum vtroque loco paullo ante adducto exprimit Cicero, et in primis *Agrar. II*, 1. teſtatur, magiſtratus nouos *gratiam beneficii*, *quod a populo eſſent conſequuti*, *cum ſuorum laude coniungere conſueuiſſe*, *qua in oratione nonnullos*

 aliquan-

aliquando dignos maiorum loco repertos eſſe, pleroſque autem hoc perfeciſſe, vt tantum maioribus eorum debitum eſſe videretur, vnde etiam, quod poſteris ſolueretur, redundaret. Finita hac oratione tum demum edicebant, quae in iure dicundo eſſent obſeruaturi, id eſt, vti ego interpretor, edictum ſuum, facta per praeconem audientia, vel recitabant ipſi, vel alium praelegi iubebant. Quem ritum eleganter imitatum arbitror Plautum, dum *in prologo Poenuli v. 11. ſequ.* commentus neſcio quod *imperium hiſtricum*, imperatorem ſuum fingit ita adloquentem praeconem:

Exſurge, praeco, fac populo audientiam.
Iam dudum exſpecto, ſi tuum officium ſcias.

Hinc recitatur ipſum edictum fictitium:

BONVM FACTVM 'ST, *edicta vt ſeruetis mea.* etc.

quo finito, ſubiicit imperator:

Haec imperata quae ſunt pro imperio hiſtrico,
BONVM *hercle* FACTVM, *pro ſe quiſque vt meminerit.*

Vt adeo ex hoc Plauti loco optime poſſit intelligi, quomodo a nouis magiſtratibus recitari conſueuerint edicta. Nec tamen contenti Praetores viua voce, quae facile elabi memoria potuiſſet, totum edictum, teſte Dione, poſtea συγγράφοντες ἐξετίθεσαν, *ſcriptum proponebant*, vt vnicuique quotidie ob oculos verſaretur. Denique obſeruandum, Praetores, auſpicantes honorem, iurare in leges debuiſſe. Eius tamen iuriſiurandi ideo non meminiſſe Ciceronem arbitramur, quod non ſemper in prima illa concione praeſtitum videatur, ſed interiecto aliquot dierum ſpatio. Ex lege enim, cuius meminit Liu. *XXXI, 50. magiſtratum plus quinque dies, niſi qui iuraſſet in leges, non licebat gerere:* adeoque non abſciſſe in prima concione erat iurandum, modo iuratum eſſet ante quintum diem.

§. XVI.

Vidimus, praetores edicta ſua, non modo in prima, quam habere ſolebant, concione ſollemniter recitaſſe, ſed et eadem redacta in ſcripturam in albo propoſuiſſe. Tale album praetor duplex habuiſſe videtur, alterum, quod edictum iuriſdictionis perpetuae cauſſa propoſitum; alterum, quod actionum forenſium formulas complectebatur. De priore res liquida eſt: ad poſterius ego referre ſoleo locum Labeonis apud Vlpianum *l. 1. §. 1. D. de edendo:*

Eum

Eum quoque edere Labeo ait, qui producat aduerſarium ſuum ad album, et demonſtret, quod dictaturus eſt, vel id dicendo, quo vti velit. Notum eſt, et a nobis alibi pluribus demonſtratum, faſtorum formularumque notitiam olim penes ſolos patricios ac pontifices potiſſimum fuiſſe, qui in latenti habebant horribile iſtud ſecretum, vt tanquam oracula a litigantibus adirentur. Cic. *de Orat. I, 41.* Quinctilian. *Inſt. Orat. III, 1.* et Pompon. *l. 2. §. 6. D. de orig. iur.* Deinde nemo ignorat, iſta myſteria anno v. c. CCCCXL. primum diuulgaſſe Cn. Flauium, ac deinde, quum nouas agendi formulas repeeriſſent patres, easque, ne in vulgus iterum manarent, occultioribus quibusdam notis conſignaſſent, eamdem populo operam circa annum v. c. DLIII. nauaſſe egregie cordatum hominem, Sex. Aelium Paetum. Vnde natum ius Flauianum ac Aelianum, de quo Pomponius, *l. 2. §. 7. D. de orig. iur.* Prius nihil aliud fuit, quam album, in quo Cn. Flauius partim faſtos, qui docerent, quibus diebus lege agere fas nefasue eſſet, partim actionum quarumuis formulas propoſuerat. Poſterius vero rectiſſime dixeris prioris illius acceſſionem ac veluti ſupplementum. Faſtos propoſuiſſe Cn. Flauium, teſtes locupletiſſimos habemus Ciceronem *pro Muraena Cap. XII.* Plin. *Hiſt. Nat. XXXII, 1.* et Liuium *IX, 46.* qui tamen Flauium praeter illos *et* IVS CIVILE *repoſitum in penetralibus pontificum euulgaſſe et circa forum* IN ALBO *propoſuiſſe*, refert: conſentientemque ea in re habet Valer. Maximum *II, 5, 2.* At Pomponius *d. l. 2. §. 7.* diſerte ait, Flauium *populo tradidiſſe* ACTIONES, *ab Appio Claudio in formam redactas:* quemadmodum et Cicero ad Attic. *Epiſt. VI, 1.* eumdem *et faſtos protuliſſe, et* ACTIONES *compoſuiſſe*, alibi vero, nempe *de Orat. I, 41.* Cn. Flauium ACTIONES *primum expoſuiſſe*, teſtatur. Aelianum quoque ius nihil aliud comprehendiſſe, quam ACTIONVM *genera*, idem teſtatur Pomponius: ex eoque conſequitur, vt iam inde ab illis Flauii et Aelii temporibus in foro exſtiterit album, in quo actionum tantum non omnium formulae legebantur. Quum ergo ſemel euulgata eſſent illa myſteria, nec vlla arte efficere ſe poſſe intelligerent patres, vt ſalua ſibi eſſet formularum poſſeſſio: Praetores nihil ſe facere poſſe prudentius iudicabant, quam vt ipſi hanc a populo gratiam inirent, et in albo ſuo perſcriptas haberent actionum formulas, vt litigantibus ſtatim in procliui eſſet, aduerſarios ad album adducere, et digito

Digitized by Google

gito monſtrare formulam, qua in agendo eſſet vſurus. Huius quoque rei teſtem habemus Ciceronem, qui ad illud formularum vel actionum album manifeſto reſpicit, dum *in Orat. pro Q. Roſc. Cap. VIII.* ait: *Fraudabat te in ſocietate Roſcius. Sunt iura, ſunt* FORMVLAE *de omnibus rebus conſtitutae, ne quis aut in genere iniuriae, aut ratione actionis errare poſſit.* EXPRESSAE *enim ſunt ex vniuscuiusque damno, dolore, incommodo, calamitate, iniuria,* PVBLICE A PRAETORE FORMVLAE, *ad quas priuata lis accommodatur.* Habes ergo formulas actionum, a Praetore publice propoſitas de omnibus rebus, et quidem non ex edicto Praetorio demum eruendas, concipiendasque de nouo, ſed EXPRESSAS verbis tam perſpicuis, *vt nemo vel in genere iniuriae, vel ratione actionis errare poſſet.* Recte hoc viderunt Iac. Raeuardus *in Protribunal. Cap. IV. p. 885. ſequ.* et Carol. Bretus *de perantiquo ordine iudic. Cap. XXIV. p. 69.* obſeruantes ſimul, inde arceſſendam eſſe originem diuiſionis actionum DIRECTARVM et VTILIVM, quia, quae totidem verbis in albo formularum habebantur, DIRECTAE; quae ob rationis ſimilitudinem negotio accommodari, verbis leuiter inflexis, poterant, VTILES dici conſueuerint. Quemadmodum itaque ex his, quae diximus, luce meridiana clarius elucet, praeter edictum perpetuum Praetores in albo habuiſſe actionum quarumuis formulas, ac proinde ex Labeonis ſententia, illum quoque actionem edidiſſe viſum eſſe, *qui aduerſarium ſuum produxerit ad album, et demonſtrarit, quod dictaturus eſſet:* mirum ſane eſt, exiſtimare Cuiacium *Obſ. VIII, 15.* et Duaren. *Diſp. Anniuerſ. I, 13.* albo iſto ipſum praetoris edictum a Labeone indigitari, ſolitosque eſſe actores reis eam edicti partem, ex qua actionem inſtituturi eſſent, veluti digito indice oſtendere. At nec omnia negotia ciuilia, de quibus lis in foro incidere poſſet, edicto ſuo expreſſerat praetor, nec quisque ciuium tanta erat ingenii perſpicacia, vt ex edicto, per modum praecepti concepto, formulam actionis ſuo Marte erueret, maxime quum periculoſiſſimum hic eſſet verborum aucupium, et inter omnes conſtet, cauſſa cecidiſſe eos, qui vel erraſſent in eligenda actionis formula, vel eam in iure perperam protuliſſent. Vid. Cic. *de Inuent. II, 19.* Auct. *ad Herenn. I, 2.* Senec. *Epiſt. XLVIII.* Quinctilian. *Inſt. Orat. III, 8. et VII, 3.* Sed quid opus eſt verbis, quum, et condito iam edicto perpetuo, ademtaque magiſtratibus noua edicta proponendi poteſtate, album tamen iſtud

Digitized by Google

iſtud formularum adhuc conſtanter fuerit ob oculos, et in foro proponi conſueuerit? Quid enim aliud vult Alexander Seuerus Imp. dum *l. 1. C. de interdict.* Euocato cuidam reſcribit: *Quum proponas, radicibus arborum, in vicina Agathangeli area poſitis creſcentibus, fundamentis domus tuae periculum adferri: praeſes ad exemplum interdictorum,* QVAE IN ALBO PROPOSITA HABET PRAETOR, *rem ad ſuam aequitatem rediget!*

§. XVII.

Si quis ex me quaerat, quo loco vtrumque illud album praetoris expoſitum fuiſſe exiſtimem? ei ego fatebor, me nullum proferre poſſe veteris cuiusdam auctoris teſtimonium, ex quo id liquido poſſit demonſtrari. Sin tamen locus ſit coniecturae, habere mihi videor non omnino improbabilem. Quum enim, vti paullo ante ex Labeone vidimus, actor editurus actionem, ſolitus ſit reum adducere ad album, ibique demonſtrare quid dictaturus, quaque formula vſurus eſſet: *d. l. 1. §. 1. D. de edend.* neceſſario dicendum eſt, album eo ipſo loco, quo ius dicebatur, adeoque in ipſo tribunali, proſtitiſſe ita, vt ab omnibus dè plano recte legi poſſet. Nimirum praetores olim ius dicebant in foro, et quidem ea illius parte, quae comitium dicebatur, ſiue quod ibi ciues in concionem coire ſolerent, ſiue, quod mauult Plutarch. *in Romulo p. 30.* quia eo loco foedus inter Romulum et Tatium, Sabinorum Regem, coaluiſſet. Hic ergo litigabant homines, idque innuit Plautus, dum in *Curcul. IV, 1. v. 9.* ait:

Qui periurum conuenire vult hominem, mitto in COMITIVM.

et in *Poenul. III, 2. v. 6. ſequ.*

Non potuiſti adducere homines, magis ad rem idoneos,
Nam iſtorum nullus NEFASTVS 'ST, COMITIALES *ſunt meri:*
Ibi habitant, ibi eos conſpicias, quam Praetorem, ſæpius.
Hodie iuris doctiores non ſunt, qui lites creant,
Quam ſunt hi, qui ſi nihil eſt litium, lites ſerunt.

In hac porro fori parte eminebat tribunal, id eſt moles ſublimis, et in hemicicli formam introrſum ſinuata, cuius formam deſcribit Vitruu. *Archit. V, 1.* Quemadmodum ergo in hoc ſúblimis ſellae curuli inſidebat Praetor: ita in vtroque cornu, ceu vocat Tacit. *Annal. I, 75.* eius latera tegebant decemuiri ſtlitibus indicandis, illu-

Digitized by Google

ſtre praetoris conſilium. Iam parietes, quo vtrumque cornu claudebatur, locum dediſſe videtur albo Praetoris, ita vt in vnius cornu extremo pariete edictum praetoris, in altero album formularum legeretur, et ſic vtrumque litigantibus illico incurreret in oculos.

§. XVIII.

Iam porro materiae edicti praetorii non eſt quod immoremur. Res ipſa docet praetores non ſolum leges, propoſitis actionibus, aliisque remediis, adiuuiſſe, ſed multa quoque, quae legislatores praeteruiderant, conſtituiſſe, quin et legum rigorem nimium aequitate temperaſſe, et ſic efficere voluiſſe, ne ſummum ius ſumma eſſet iniuria. Quae eleganter coniungens Papinianus noſter, *ius praetorium introduxiſſe praetores*, ait, ADIVVANDI, *vel* SVPPLENDI *vel* CORRIGENDI *iuris ciuilis gratia propter vtilitatem publicam. l. 7. §. 1. D. de iuſt. et iur.* Haec quamuis perampla poteſtas, ac legislatoriae ſimillima, videri poſſit: tamen non modo hodie viri docti praetores talem poteſtatem leges vel ferendi, vel tam latas euertendi, vnquam ſibi vſurpaſſe, negant, verum etiam olim ipſi praetores nihil habuiſſe prius aut antiquius videntur, quam vt hac ſuſpicione carerent. Hinc ſi quid noui edicto ſanciunt, ſaepe eos videas LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA PRINCIPVM diſerte excipere, ac liberaliter polliceri, ſe nihil, quod aduerſus illa, vel QVO FRAVS CVI EORVM FIAT, factum eſſet, admiſſurum. *l. 7. §. 7. D. de pact. l. 1. §. 8. D. de poſtul. l. 1. §. 1. D. quibus ex cauſſ. mai.* Quin ipſi iurisconſulti veteres praetorem ab hoc crimine abſoluunt, negantque, eum aduerſus leges, vel in earum fraudem edicere quidquam potuiſſe. Hinc quum incideret quaeſtio, an et illi detur Publiciana in rem actio, qui rem per leges alienari vetitam bona fide et ex iuſta cauſſa traditam accepiſſet? reſpondit Paullus noſter: *eo caſu Publicianam non competere, quia his caſibus neminem Praetor tueatur, ne* CONTRA LEGES *faciat. l. 12. §. 4. D. de Public. in rem act.* Similiter Vlpianus, agens de bonorum poſſeſſionibus, generalem hanc commendat iuris regulam: *Vbicumque* LEX *vel* SENATVS, *vel* CONSTITVTIO *capere hereditatem prohibeat, et bonorum poſſeſſionem ceſſare. l. 12. §. 1. D. de bon. poſſeſſ.* Enimuero quamuis vere hunc ſcopum intenderit populus Romanus, dum praetoribus ampliſſimam hanc edicendi facultatem conceſſit, vt eiusmodi edictis non leges nouas ferrent, veteresque conuelle-

uellerent, ſed latas cuſtodirent et exſequerentur, et ſi quid legibus nondum ſatis definitum eſſet, id ſuis edictis tantiſper definirent, donec populus, miſſus in ſuffragia, aliud ſciſceret: veriſſimum tamen eſt, Praetores variis artibus id eſſe conſequutos, vt de rebus plerisque priuatis poteſtas legislatoria penes ſe eſſet, iuraque, eorum edictis introducta, non minorem iurisprudentiae Romanae partem abſoluerent, quam quae legibus, plebiſcitis, Scis, principumque placitis ſancita fuerant. Et hinc ridiculum eſt negare, praetores hanc poteſtatem legislatoriam arrogare ſibi potuiſſe: quum res ipſa doceat, eos ſibi illam reuera arrogaſſe. Quid enim clarius eſt verbis Dionis Caſſii *Lib. XXXVI. p. 19.* Ὀυ γὰρ οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποίυν, ὔτε ἐσάπαξ τῦτ᾽ ἐποίυν, ὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρον· ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον, καὶ συχνὰ ἐν τῦτω πρὸς χάριν, ἢ καὶ κατ᾽ ἔχθραν τινῶν, ὥσπερ εἰκὸς, ἐγίνετο. *Neque enim omnia ea iura, quae ad contractus dirigendos conſtituta erant, obſeruabant, neque* ID VNQVAM FECERANT, *neque* SCRIPTO IVRI STETERANT, *ſed ſaepenumero ea* VARIAVERANT, *crebroque per gratiam vel odium certorum hominum, vt fieri ſolet, in his multa gerebantur.* Haec Dio. Iam eat quis, ac fieri potuiſſe neget: quod quotidie factum eſſe, tot veterum annalium teſtimonio conſtat, quin quod fieri conſueuiſſe ipſe Praetor faſſus eſt, dum propoſuit edictum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, VT IPSE QVANDOQVE EODEM IVRE VTATVR. Quid enim opus erat hoc edicto, ſi non potuiſſet magiſtratus vllus edicto nouo ius aliquod iniquum ſtatuere? Quid iam dicamus? an leges edictis ſuis non euertit C. Verres? An ei iniuriam facit Cicero, illa vbique exagitans *in Oratione I?* Sed ſolus fortasſis Verres, qua fuit audacia, ius ciuile tam inuerecunde mutauerit, aut certe id crimen ei cum paucis, quos Dio notat, commune fuerit. Age, veniamus in rem praeſentem, et vel ſolas XII Tabulas, fontem omnis publici priuatique iuris, in manus ſumamus. Quotam eius iuris decemuiralis partem, cui et lex Aebutia propter venerandam antiquitatem pepercerat, ſtare paſſi ſunt Praetores? quantillum mihi oſtendes, quod non edictis ſuis veluti in exſilium egerint? Decemuiri furem manifeſtum verberari, eique, cui furtum factum eſſet, addici iuſſerant: Gell. *Noct. Attic. XI. vlt.* Praetor eumdem quadrupli damnabat, et ſic, vt ſcribit Theophilus *Paraphr. pr. Inſt. de*

 perp.

perp. et temp. act. κατεφρονήθη ἡ δωδεκαδέλτου νομοθεσία διὰ τὴν τραχύτητα, καὶ πολιτεύεται ἡ τοῦ πραίτωρος. *exploſum eſt ius XII Tabularum propter aſperitatem, et magis iure praetorio vſi ſunt.* Deinde, quae XII Tabulis cauta fuerant de arboribus furtim caeſis, Plin. *Hiſt. Nat. XVII, 1.* de depoſito dolo malo negato, *Pariat. Leg. Moſ. et Rom. X, 6.* de emancipatorum liberorum conditione, §. *9. Inſt. de hered. quae ab inteſt.* de ſucceſſione gentilium, pro quibus ex edicto cognati vocari coeperunt, *l. 1. D. vnde cogn.* de legitima furioſorum et prodigorum tutela, *l. 1. et l. 13. D. de curat. furioſ.* de manu in iure conſerenda, Gell. *Noct. Att. XX, 9.* de fruge noctu demeſſa, Plin. *Hiſt. Nat. XVIII, 3.* de poena iniuriarum, Gell. *Noct. Att. XX, 1.* ſimilibusque iuris capitibus: ea omnia edictis ſuis mutaſſe praetores, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Non magis illos aliis quoque peperciſſe legibus, argumento eſt lex Aquillia, in qua Capita quaedam fuiſſe de ſeruo corrupto, nec non de effuſis ac deiectis, dudum obſeruarunt viri docti, et in his Corn. van Bynkersh. *Obſ. I, 13. p. 61.* at ea omnia non modo in foro, verum etiam ex ipſa hominum memoria euanuerunt, non aliam ob cauſſam, quam quod actiones alias vel in ſpeciem aequiores, vel vtiliores ſaltim edicto inuexerat praetor, eoque effecerat, vt caſcae illae ex lege Aquillia negligerentur.

§. XIX.

Quae quum in oculos incurrant, ſolidisque nitantur argumentis ac teſtimoniis: merito mireris, oleum ac operam perdere, id eſt, *vindicias Praetoris Romani ac iuris honorarii* ſcribere non dubitaſſe virum doctum Gottl. Kortte, Profeſſorem Lipſienſem. Quem quum initio totam cauſſam non ſine bile agere deprehenderem: ſuſpicabar, eum ſub hoc ſchemate litigare de re quadam magna, ac in qua reip. ſalus verteretur, quin exiſtimabam in magna quadam ciuitate nefaria agitari conſilia de abolenda praetura, quae auctori iam deſtinata fuerit communi ſuffragio, vel ſaltim de toto iure praetorio ad vltimos Garamantas relegando. Nec enim aliud ſuccurrebat facinus, tantis iris dignum. Sed lecta diſſertatione demum deprehendi, Praetori Romano hanc operam nauari, cuius maieſtatem tam comiter, prout decet, veneratur auctor, vt ſtilum vindicem cohibere diutius non potuerit. Nam initio ſtatim *Diſſertationis* §. *I. et II. p. 1, 2.* grauiter conqueritur, *inſignem illam naeuorum copiam,*

copiam, quibus in primis recentiores quidam ſcriptores, ius Romanum onerarint, non tam ipſius iuris eſſe, quam ex ignorantia reip. Romanae originem ducere, ex eodemque fonte manare populare illud in Romanum Praetorem odium, ac magno numero conficta crimina, quibus voces non minus multorum in academiis docentium, quam ICtorum multorum libri, pleni ſint. En crimen horrendum, ac parricidio non multo leuius! Si enim P. Caecum Aſprenatem poſtulare volentem auerſa ſella deſtituit praetor, tantum quod inſignia magiſtratus videre ac revereri non poſſet: *l. 1. §. 5. D. de poſtul.* quod ſupplicium ſufficiet illis, qui praetorem odio plus quam Vatiniano proſequuti, innumera paene crimina fingunt, quibus eum onerent, eaque et viua voce et ſcriptis in vulgus ſpargunt impudentiſſime? Iam ego quidem neſciebam ante iſtum diem, quinam ſint praui iſti homines, ac reip. Romanae euerſores, qui aduerſus praetorem Romanum tam nefarie coniuraſſent, neque memineram, me audire voces tam impias, quales in academiis impune audiri, dolet vir doctiſſimus: at non paſſus eſt vindex, vt illum conſenſionis globum ignorarem. Statim enim p. 1. dicam ſcribit hominibus conſceleratiſſimis, *qui in rem alienam et peregrinam immerſi, ac Romanorum inſtitutorum adeo ſaepe ignari, vt, ſi eo vocentur, in alio terrarum orbe ſe pedem poſuiſſe putent, ridicula tamen praeſumtione de ſanctionibus Romanis iudicium ferre audeant.* Ad eum vſque locum mihi omnia conueniebant cum vindice diſertiſſimo. Simul ac vero animaduertebam, illum *p. 3.* proletariae huic turbae dare aduocatos, And. Dominicum Floccum, Ioſephum Auerarium, Georgium Beierum, Nic. Hier. Gundlingium, et inprimis τὸν πάνυ Chriſtianum Thomaſium: non poteram non ſubiraſci vindici, tam magnificum adfectanti triumphum, et ignorantiae poſtulanti eos viros, quibuscum ipſe nulla ex parte eſſet comparandus. Quin quum animaduerterem, me quoque, qui ſub eorum ſignis adhuc militaſſem, triumphum tam ſuperciliosi hominis eſſe ornaturum, niſi me virum praeſtarem: id vnum mihi relictum putabam, vt contrauindicarem, vindicemque vel cum laruis pugnare, vel magno conatu maximas nugas agere, ad oculum demonſtrarem. Quod an praeſtiterim, eorum eſto iudicium, qui et iurisprudentiae, et inſtitutorum Romanorum non ſunt tam ignari, vt, ſi ad ea vocentur, in alium terrarum orbem ſe delatos putent.

§. XX.

Summam criminum, quae a praetore depellere conatur vindex, hanc eſſe ait §. *III. p. 2. Generatim aiunt, praetorem aequitatis obtentu iura vetera euertiſſe, ac libertati Romanorum inſidiatum eſſe. Hinc edictis ſuis non omnes caſus comprehendiſſe, edicta varie immutaſſe, ac ab iis, antequam ferretur lex Cornelia, ſaepe receſſiſſe, inuentis callide nouis nominibus leges eluſiſſe, actiones iure ciuili competentes, datis a praetore exceptionibus eſſe eliſas, pactis conuentis contra legum honorem robur additum, reſtitutionem in integrum contra iuris antiqui placita conceſſam, fictiones denique iuris praetorii, peſtem iurisprudentiae ac meras patriciorum fraudes fuiſſe.* Et ab his ἐγκλήματι praetorem ſe illa diſſertatione liberaturum, ſatis liberaliter pollicetur Kortius, proteſtatus tamen ſatis caute §. *IV. p. 3. ſequ.* eo non tendere defenſionem ſuam, vt praetorum perfidorum ac malitioſorum cauſſam agat, ſed praeturae, quae tantis criminibus ob homines quosdam improbos oneranda non fuerit. Sed ſic, quod praedixi, magno conatu maximas nugas egit vindex. Praetoribus enim bonis, iuſtis, patriaeque amantibus vindiciis non erit opus, quia illos nemo adfecit iniuria. Malis ac perfidis, in quos tamen faba illa cuditur, ipſe negat patrocinium, adeoque cum laruis manifeſto pugnat, ipſe neſcius, quid ſibi velit. Scriptores illi, quibus bellum indixit vindex, nunquam tam ſtolidi fuerunt, vt ipſam praeturam, neceſſarium reipublicae munus, calumniis proſcindere voluerint, multo minus iſti Octauiis, Caſſiis, Catonibus, aliisque eorum ſimilibus, quorum in iure dicundo religio celebratur, dicam ſcribere auſi ſunt: ſed malis et improbis, qualem C. Verrem fuiſſe, ex Cicerone diſcimus. Hi vero ſunt praetores, qui libertati ſtruxerunt inſidias, leges patrias variis fraudibus euerterunt, et edicta ſua, prout collibitum, immutarunt. Horum artes fraudesque detexerunt viri illi docti, quibuscum vindici res eſt. His ergo parandae erant vindiciae, ſi mens non laeua fuiſſet, non praeturae ipſi, quam nemo, cui ſit aliquid cerebri, culpauerit. Iam vero calumniam ſapit illa defenſio, quae in locum reorum, qui defenſione indigent, ſubſtituit alios, quos nemo accuſat, quosque, ab ipſa criminis ſuſpicione vacuos, defendere ſit facillimum. Ceterum ne in Andabatarum pugnam abeat diſputatio: operae pretium fuerit de ſtatu quaeſtionis quaedam praemittere, quae ipſe vindex negle-

Digitized by Google

neglexit, vt tanto facilius falleret incautos, et, vt ita dicamus, quadra miſceret rotundis. Non itaque primo de eo diſceptatur, an non praetura fuerit magiſtratus vtilis, reique publicae Romanae inprimis neceſſarius? ſed annon patres, dum pro conſulatu cum plebe conſulatu praetorem patricium ſibi concedi petierunt, id egerint praecipue, vt ſuprema in ciuium fortunas poteſtas penes patricios eſſet? Nec deinde quaeſtio eſt, an conceſſa edicendi facultate, ſemper abuſi ſint praetores ad leges turpiter euertendas? (id quod nemo temere dixerit,) ſed annon id ſaepiſſime factum ſit? et annon eam in rem variis artibus, veluti nouis vocabulis, reſtitutionibus in integrum, exceptionibus, fictionibus, vſi ſint? Praeterea ne de eo quidem diſceptatur, an non bene meriti fuerint Praetores de iurisprudentia, multaque praeclara aequiſſimaque iura repererint? ſed an non nimia illa edicendi poteſtas, conceſſa praetoribus, ita fuerit comparata, vt homines malitioſi ac perfidi, quales inter praetores fuiſſe, vindex concedit, ea facile abuti potuerint, quin abuſi ſint ſaepius, multaque ſtatuerint εἰς χάριν ἢ καὶ κατ' ἔχθραν τινῶν; *Denique vel* id praecipue in quaeſtione eſt, annon ex ea re *ſummam iuris* incertitudinem naſci oportuerit, et annon ea naeuus fuerit iurisprudentiae illorum temporum maximus? Iam ergo ſi vindex ea diſſertatione demonſtraſſet, primo patres non eo fine praetorem patricium flagitaſſe, vt ipſi iuris dicundi ſummam poteſtatem in poſſeſſione ſua retinerent: deinde, praetores nullam vmquam legem edictis ſuis euertiſſe: nec porro eosdem, inuentis nouis vocabulis, reſtitutionibus in integrum, exceptionibus, fictionibus, noua iura inuexiſſe: praeterea praetores edicta nec ſingulis annis, nec per annum ſaepius mutaſſe: denique, ſi vel maxime id fecerint, ius tamen ideo incertum fieri non potuiſſe: tum demum vindex ſe praeſtitiſſet virum, nosque ei hanc victoriam merito gratularemur. Iam vero quam parum iſtud praeſtiterit, ex iis, quae ſequuntur, ſatis opinor, adparebit.

§. XXI.

Primum, quod ad Praetoris ſui defenſionem facere exiſtimat, argumentum §. *V.* in eo ponit, quod praetorem, ne ſi voluiſſet quidem, in concinnando edicto ſuo tam fraudulenter verſari potuiſſe, contendit. Obſtitiſſe his conſiliis putat inſignem Romanorum in ferendis conſeruandisque legibus curam, ac congenitum quaſi

quaſi illi populo libertatis amorem. Ciues enim eadem vehementia, qua libertatem amplexi ſint, ac vndique munierint, etiam leges, quae vnicae ſint libertatis cuſtodes, tuitos eſſe, vt abſurdum vindici videatur, credere, Romanos praetori ſuo arbitrium legum, hoc eſt, libertatis ſeruitutisque ſuae poteſtatem apertam aut clandeſtinam permiſiſſe. Hinc porro haec omnia in notis illuſtrat egregie, magnumque inſtituit tractatum, de ſollemnitatibus, quas in ferendis legibus adhibuerint, de legum ipſarum clauſulis, de inſigni erga leges XII tabularum reuerentia: ac demum inde colligit, non eſſe veroſimile, homines acutiſſimos non deprehendiſſe praetorum fraudes, aut tam ſtudioſos libertatis vni homini, cuius annuum eſſet imperium, ſeſe addicere in ſeruitutem voluiſſe. At ego iam ſupra obſeruaui, perridiculam eſſe quaeſtionem an aliquid fieri poſſit, de quo tamen certo conſtet, quod ſaepenumero reuera factum ſit. Iam ſaepe praetores iura pro lubitu mutaſſe, vetera euertiſſe, nouaque inuexiſſe edictis ſuis, extra omnem dubitationis aleam poſitum videtur. Diſerte enim ſcribit Dio Caſſius loco ſaepe laudato: ὅτε τὰ γραφέντα δικαιώματα ἐτήρεν· ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον. *Ne ſcriptum quidem ius ſeruarunt, ſed illud ſaepiſſime variarunt.* Et Aſconius Paedianus in *Argum. Orat. pro C. Cornelio maieſt. reo p. 629.* teſtatur. *Legem Corneliam gratiam ſuſtuliſſe ambitioſis Praetoribus, qui* IVS VARIE *dicere conſueuerint.* Vidimus porro ſupra C. Verrem praetorem permulta edixiſſe cum contra edicta deceſſorum ſuorum, tum contra ius ſcriptum, ipſamque naturalem aequitatem. Denique per inductionem, quam vocant dialectici, probauimus, vix minimam XII Tabularum partem ſaluam reliquiſſe praetores, ſed pleraque ſuo arbitrio immutaſſe. Quis ergo ſanus dubitet, quin poſſint fieri, quae facta ſunt? Si hos omnes a mutatione legum nec ſollemnitates in ferendis legibus adhibitae, nec ſanctiones poenales, nec inſignis erga XII Tabulas reuerentia, nec ciuium perſpicacia et acumen, nec denique incredibile libertatis ſtudium deterruerunt: cur ea deterruerint alios his ſimiles? Illud quidem facile largimur vindici, nunquam hanc poteſtatem praetoribus dediſſe populum, multoque minus Romanos ſe illis in ſeruitutem addixiſſe: ſed norunt omnes, rerum ciuilium non prorſus ignari, multa etiam contra populi voluntatem fieri in republica, illumque, quantumuis acutum, quantumuis libertatis ſuae tenacem, ſimulacris tamen liberta-

tis

Digitized by Google

tis innumeris quotidie decipi, quin tunc ſe aliquando liberrimum putare, dum ſub iugum mittitur turpiſſime. Quemadmodum ergo Auguſtus nihil minus prae ſe ferebat, quam quod libertati ſtruere inſidias velit, neque Romani ſe ei vnquam in ſeruitutem addixerant, et ille tamen, non aduertente populo, *inſurgere paullatim, et munia ſenatus, magiſtratuum,* LEGVM *in ſe trahere coepit, nullo aduerſante:* teſte Tacito *Annal. I, 2.* ita non mirum ſane eſt, ſi praetores contra populi voluntatem noua iura ſtatuerunt, neque tamen id animaduertit populus, eo deceptus ſophismate, quod praetoribus ius ſit, *adiuuandi, ſupplendi corrigendique ius ciuile propter vtilitatem publicam.*

§. XXII.

Eiusdem farinae eſt alterum, quo vir clariſſimus §. *VI.* vtitur, argumentum, vt probet, praetores tam fraudulenter in iure condendo verſari non potuiſſe. Mirifice enim iam laudare incipit curam publicam circa ſcribenda edicta adhibitam, obſeruatque, Romanos varios limites poſuiſſe poteſtati praetoris: Praetoremque ad conſilium, immo et Senatum, referre debuiſſe res maioris momenti, ac proinde hos ſaepe ipſa SCa edictis ſuis comprehendiſſe: aliquando edixiſſe de collegii Tribunicii ſententia, quippe quod et intercedere potuerit, ſi quid Praetores aduerſus leges edixiſſent. Praeterea oſtendit, Conſules quoque intercedere potuiſſe iniquis praetorum decretis, nec ratas fuiſſe eorum ſententias vel iniuſtas, vel ex errore latas, multoque minus eo vſque valuiſſe praetoris arbitrium, vt iudices pro arbitrio dare potuerit. Denique Praetorem vel maxime in officiis continere debuiſſe exiſtimat edictum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, VT IPSE EODEM IVRE VTATVR, nec non leges de repetundis, et aſperam tribunorum plebis animaduerſionem, quae illis non modo finito magiſtratu, ſed et eo durante, imminuerit, ſi quid aduerſus leges ſtatuiſſent. Hic multa accumulat vindex, quae parum ſolida ſunt, nec pauciora, quae nihil faciunt ad Edictum. Verum quidem eſt, in iure dicundo ipſi conſilium adfuiſſe Decemuiros ſtlitibus iudicandis: ſed eosdem adhibitos ad ſcribenda edicta, falſiſſimum. Recte deinde dixeris, Praetorem res ad rempublicam pertinentes ad Senatum retuliſſe: vel de eiusmodi rebus ex decreto Senatus edixiſſe, eo enim pertinent M. Retii, praetoris, aliorumque exempla apud Liu. *XLIII, 13. XXXII, 26.*

XLII, 21. aſt eumdem praetorem de iurisdictione ſua et de ſcribendo edicto conſulere debuiſſe Senatum, id vero eſt, quod mihi probari a vindice velim. Senatusconſulta edicto ſuo inſerere potuit praetor, quamuis id ex Plinii *Epiſt. V, 21.* non adpareat, at non ideo ipſi ademta fuit facultas, pleraque de ſuo conſtituendi. Fabulam, quod de collegii Tribunicii ſententia, edicta ſua compoſuerint Praetores, iam ſupra exploſimus, nec exemplum proferet vindex, vbi vel Conſul, vel praetor, vel Tribunus aliquis praetori interceſſerit, propoſituro aliquod edictum, quamuis permulta exſtent, quae oſtendant, eos iniquis praetorum decretis interceſſiſſe. Edicto illo QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT potius iugulari vindicis cauſſam, quam adiuuari, itidem ſupra oſtendimus, ſiquidem eo non fuiſſet opus, ſi publica illa cura efficere potuiſſent Romani, ne ius nouum ac iniquum a praetoribus ſtatueretur. Denique ſi a poenis crimini alicui propoſitis argumentum duci poſſet, tale crimen numquam admiſſum eſſe: eodem argumento ego probauerim, nec perduellem, nec adulterum, nec ſicarium, nec parricidam, nec quemquam alium facinoroſum hominem Romae viſum eſſe, quia et aduerſus haec crimina multo acriora ibi erant legum vincula, et illico culpam poena premebat comes. Atqui nondum exceſſeram ex ephebis, quum mihi magiſter inculcaret regulam, argumentum, iuſto plus probans, nihil probare. Sed quid opus eſt verbis? Verrem, alioſque ei ſimiles, iniqua ſcimus propoſuiſſe edicta: neque hos vel conſilium, vel Senatus impediuit auctoritas, non interceſſit Tribunus plebis, non conſul, non collega, ac ne Piſo quidem, qui tametſi, teſte Cicerone in Verr. I. Cap. *XLVI. multos codices impleuiſſet earum rerum, in quibus Verri interceſſiſſet:* non tamen ideo interceſſerat, quod edicta eius eſſent noua, et legibus aduerſa, ſed *quod iſte aliter, ac edixerat, decreuiſſet:* denique nec edictum: QVOD QVISQVE IVRIS, nec imminens repetundarum iudicium hominem iniuſtiſſimum deterrere potuit ab edictis illis proponendis. Qua fronte igitur dixeris, iniqua edicta a praetoribus Romanis aliis proponi non potuiſſe, quia iis publica cura ac legum ſeueritas obſtiterit?

§. XXIII.

Addit his vindex §. VII. tertium argumentum, quo ſe perſuaſurum lectoribus putauit, praetores non potuiſſe leges edictis

ſuis

Digitized by Google

ſuis euertere. Obſeruat enim, eos initio magiſtratus ſui iu aſſe in leges, iusiurandum vero Romanis fuiſſe ſanctiſſimum: quin, praetores pro religione ſua ſubinde profeſſos, nihil ſe admiſſuros in edictum, quod legibus, plebiſcitis, SCis, edictis ac decretis principum aduerſaretur. Sed quid haec ad rem? An maior vlli hominum generi iurisiurandi religio eſſe poteſt, quam Chriſtianis? An de Ioue ſuo Capitolino Romanos magnificentius putas ſenſiſſe, quam, qui Chriſtianam pietatem profitentur, de Deo optimo maximo? Et tamen permultos proh dolor reperias, qui iureiurando, tanquam pueri calculis, ludunt. Cur vero meliora ſperemus de Romanis, inter quos non deerant, qui ſi violandum eſſet ius, illud regnandi cauſſa violandum, cetera colendam religionem putabant? An ibi meri Curii, Fabricii, Catones Lares poſuerant? Sed ita ineptire demum ſolent homines, qui per omnem aetatem diu noctuque cum Romanis, mortalium cordatiſſimis, verſantur, vt ciuitatem quamdam fingant Platonicam, et ſerio credant, ipſam virtutem Romae ſibi ſedem, exacta in exſilium improbitate, conſtituiſſe, *quaſi non homines* Romani, ſed Dii, nec inter eos fuerint vlli, *qui Iouem lapidem* iuraſſent, dum, quod concupiſcerent, conſequerentur. Quod ad formulas illas attinet, quibus leges, plebiſcita, Sca, edicta decretaque principum excipiebant praetores: fungus ſit oportet, qui eos nihil aduerſus leges admittere poſſe credat, qui ſibi ſanctas eſſe leges, ſollemniter proteſtantur. Sane quum et is aduerſus leges facere videatur, qui quid in earum fraudem facit, id eſt, *qui, ſaluis verbis legis, ſententiam eius circumuenit: l. 29. D. de legib.* nemo ſane negauerit, praetores, quantamcumque prae ſe tulerint legum reuerentiam, leges tamen, prout libitum eſſet, euertiſſe. Rem vno vt illuſtremus exemplo, Leges XII Tabularum primos ab inteſtato vocauerant ſuos, deinde, ſi ſuus non eſſet, agnatos proximos, adeoque procul dubio excluſos voluerant emancipatos, *qui iure ciuili nihil iuris habebant. §. 9. Inſt. de hered. ab inteſt.* Quid vero Praetor? Quamuis iniquum eſſet, emancipatos cum ſuis participes fieri hereditatis, quum illi poſt emancipationem ſibi, ſui patri ſuo omnia adquiſiuiſſent: Praetor tamen callido vſus conſilio illos fratribus bona aduentitia conferri iuſſit, *l. 1. pr. §. 5. 6. l. 2. §. 5. D. de collat.* et ſic illis dedit bonorum poſſeſſionem ex edicto VNDE LIBERI. *l. 1. §. 7. l. 2. l. 4. D. ſi*

 tab.

Digitized by Google

tab. teſt. null. exſtab. Annon haec contra leges? Minime, inquiunt, quia quamuis hae emancipatos non vocent, tamen eos nec expreſſis verbis excludunt. Nam *ſi lex, vel SC. vel conſtitutio capere hereditatem prohiberet, et bonorum poſſeſſio ceſſaret. l. 12. §. 1. D. de bon. poſſeſſ.* Ego vero vel ſtudipidiſſimum ferrem iudicem, annon vere emancipatos excluſerint decemuiri, dum iis praeferri voluerunt agnatos, et annon praetor, qui eos nihilominus admiſit, ſaluis verbis legum, earum ſententiam circumuenerit? Id vero non eſt contra leges facere? Tiberius Imp. Tacito *Annal. II, 30. callidus et noui iuris repertor* audit, quia ſeruos aduerſus leges in caput domini interrogaturus, eos actori publico mancipari iuſſerat. An minus id nomen conueniet praetori, qui emancipatos aduerſus leges vocaturus, eos primum bona aduentitia conferre iuſſit? Hactenus praetores ne potuiſſe quidem aduerſus leges edicere, ſibi aliisque perſuadere voluit vindex, adeoque clientem ſuum in ſtatu, quem coniecturalem vocant rhetores, maſcule defendit. Iam miro defenſionis genere ad qualitatis ſtatum tranſit, et Praetores §. VIII. iura ciuilia edictis ſuis euertiſſe fatetur, ſed id eos iure feciſſe contendit. *Si qua*, inquit, *oſtendi poſſunt, liberius paullo ab iisdem iuris praeſidibus inuecta, id probe conſiderandum, eos interpretes publicos legum antiquiſſimarum fuiſſe, quod officium per ſe poteſtatem, ſimilem legislatoriae, inuoluere videtur. Praetores tamen in eo adeo ab omni culpa liberi ſunt, vt vitium, ſi quod inde in rempublicam redundauit, populi potius Romani fuerit, qui tamdiu vetuſtis, et, quas nemo paene intelligebat, legibus inhaeſit.* Sic demum ergo negare non poteſt vindex, *quaedam a praetoribus inuecta eſſe paullo liberius*, quum id fieri non potuiſſe, acerrime contendiſſet. Sed iure tamen id putat factum, partim quia Praetores fuerint publici legum interpretes, eaque poteſtas ſit legislatoriae ſimilis, partim quia Romani legibus antiquis inhaeſerint, iisque tam obſcuris, vt vix ab Euandri matre intelligerentur, quam in rem multa ex aduerſariis ſuis promit de obſcuritate ſermonis antiqui, quae alii occaſioni reſeruaſſet multo commodius. At quis, quaeſo, vindici credet, adfirmanti, interpretis legum publici officium poteſtatem inuoluere, legislatoriae ſimilem? Interpretis eſt ſenſum legum ex earum verbis et rationibus eruere, non abrogare leges, iisdemue derogare, obrogare, ſurrogare, quod nemo poteſt, niſi quem penes

nes eſt τὸ κύριον in republica. Male ceſſerat Appio Claudio, Decemuiro, talis interpretatio legis, de vindiciis ſecundum libertatem dandis, quum tamen eius praecipuus auctor fuiſſet, adeoque poſſet praeſumi, eum accuratius, quam quemquam, eius ſententiam perſpectam habere. Liu. *III, 45.* An plus Romani indulſerint praetori, quem toties vindex in leges iuraſſe, quemque proteſtatum eſſe, docuit, nihil ſe aduerſus leges, plebiſcita, SCa, principum placita, admiſſurum? Fuerint obſcuriſſimae antiquae leges; quin fuerint abſurdiſſimae: praetorisne erat eas mutare, an populi? At enim ad aequitatem iſtas inflexit Praetor, ac proinde pleraque eius edicta ob aequitatem mirifice commendantur. Quid tum vero? an ideo iure agit, qui legislatoriam inuadit poteſtatem, quod latae ab eo leges ſunt optimae atque aequiſſimae? Vera omnino ac ciuilis prudentiae principiis quam maxime conſentanea eſt ſententia Alcibiadis apud Thucydid. *Lib. VI. Cap. II.* quam ipſe vindex adduxit, τῶν ἀνθρώπων ἀσφαλέστατα τούτους οἰκεῖν, οἳ ἂν τοῖς παροῦσιν ἤθεσι καὶ νόμοις, ἢν καὶ χείρω ᾖ, ἥκιστα διαφόρως πολιτεύουσι. *eos homines tutiſſime agere, qui praeſentibus moribus legibusque, etiamſi deterioribus, minime variantes remp. adminiſtrent.* Quae in gratiam praetoris ſui contra hanc ſententiam diſſerit vindex, id tantum probant, quod legislatoris ſit, leges antiquas, ſtatuique reip. parum congruas, emendare, quin et iis ſurrogare nouas, ſi id citra conuulſionem reip. fieri poſſit, non autem, quod magiſtratus, legum cuſtodes, quibusque nulla competit legislatoria poteſtas, id ſibi arbitrium iure quodam ſuo poſſint arrogare. Id dum auſus eſt praetor, ſiue aequa, ſiue iniqua ſtatuerit, iniuſte egit. Quid enim aliud dixeris iniuriam, quam quod non iure fit?

§. XXIV.

Quae in ſequentibus pro praetore diſſerit vindex, vt, eum omnes caſus edicto ſuo comprehendere non potuiſſe, oſtendat: ἀπροσδιόνυσα ſunt, et plane ſuperuacua. Videtur enim vir bonus hic pugnare cum laruis, nec quemquam tam emotae mentis eſſe arbitror, vt tale quid a legislatore vllo exigat: ſaltim iurisconſultus, id eſſe ἐκ τῶν ἀδυνάτων ſatis ſciet, ex *l. 10. l. 12. D. de legib.* Potius itaque ea expendere iuuabit, quae §. IX. de frequente edicti praetorii mutatione diſſeruit, quum eam vel maxime vitio verti praetoribus ſciamus. Hic vero merito mireris, quam facile clientem ſuum

 expe-

expediat vindex. Primo enim *id non ſemper, ac neceſſario fraudulenter factum eſſe,* contendit. Deinde diſcernenda eſſe monet edicta ORDINARIA ſiue *annua*, et SVBITANEA, *ſiue non perpetua, quae ad iuriſdictionem ſtrictius dictam non pertinuerint.* Paullo poſt *p. 28.* plenius rem omnem explicat, et variationem illam, de qua Dio Caſſius, aliique veteres conqueſti ſint, non de edictis annuis, et ad perpetuam iurisdictionem pertinentibus, ſed de repentinis et ſubitaneis, qualia fuerint citatoria, monitoria, obiurgatoria, conſolatoria, eſſe intelligendam docet, immo et Io. Bertrandum et Ger. Noodtium grauiter notat, quod haec parum diſcreuerint, ac denique *p. 29.* hanc facit cogitationum ſuarum ſummam: *Miſere falluntur, qui haec cum edictis annuis confundentes, Praetorem inconſtantiae accuſant, atque hinc, neſcio quo conſilio, iniquarum ſententiarum vberrimum prouentum deducere conantur.* Semper Praetores in mutandis edictis doloſe verſatos eſſe, nec quisquam forſan dixit, nec ad rem pertinet. Sufficit, id aliquando factum eſſe, veluti a C. Verre, cuius fraudes in variandis edictis mirifice reprehendit Cicero, aliisque Verri ſimilibus, quos Dio *συχνὰ ἐν τȣ́τοις πρὸς χάριν, ἢ καὶ κατ᾽ ἔχθραν τινῶν*, FREQVENTER huiusmodi quid *in gratiam vel odium certorum hominum*, adeoque dolo malo, feciſſe teſtatur. Quod vero ad diſtinctionem attinet inter edicta *ordinaria* et *ſubitanea*, illa quidem recte ſe habet, ſed dum eos miſere falli putat vindex, qui edicta etiam ordinaria a Praetoribus mutata eſſe credunt, ipſe omnino fallitur miſerrime, tantoque minus meretur veniam, quanto petulantius aliis, rectius ſentientibus, inſultat. Rem omnem conficit lex Cornelia, non ſane ideo lata, quod Praetor per annum magiſtratus ſui noua ſubinde edicta ſubitanea, e. g. citatoria, monitoria, obiurgatoria, conſolatoria, proponeret: ſed quod edictum ordinarium, initio magiſtratus propoſitum, quoties collibitum, mutaret. Dio Caſſius *Lib. XXXVI. pag. 19.* dum de variatione edictorum conqueritur, non loquitur de edictis citatoriis, aliisque repentinis, ſed mutata a praetoribus ait *πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διέτακτο· omnia ea iura, quae ad contractus dirigendos conſtituta fuerint.* addit, cautum eſſe illa lege Cornelia, *κατ᾽ ἀρχάς τε εὐθὺς τὰ δίκαια, οἷς χρήσονται προλέγειν, καὶ μηδὲν ἀπ᾽ αὐτῶν παρατρέπειν. et et ſtatim initio magiſtratus praedicerent praetores, quo iure eſſent vſuri, et deinde nequaquam*

ab

ab eo deflecterent. Si ergo Praetores, quod vindici in mentem venit, repentina tantum edicta mutare ſunt ſoliti: conſequens erit, vt et lex Cornelia tantum ad haec edicta pertinuerit, neceſſitatemque impoſuerit praetoribus, ſtatim ſub auſpicia magiſtratus ſui proponendi omnia edicta citatoria, monitoria, obiurgatoria, conſolatoria, quibus per totum annum ſint vſuri. Quod quam frigidum quamque paene ridiculum ſit, nemo non animaduertit. Ita et Aſcon. Paedianus in argum. Orat. *pro C. Cornelio p. 629.* eam ob cauſſam placuiſſe legem Corneliam, ait, quod eo vſque *ius varie dictum ſit* a Praetoribus, vnde cautum, *vt Praetores ex* EDICTIS *ſuis* PERPETVIS *ius dicerent?* An vero ex edictis citatoriis, monitoriis, obiurgatoriis et conſolatoriis ius dicitur? an ea dici poſſunt perpetua, quae ipſe vindex ſubitanea vocat, et repente, prout res inciderent, proponebantur? Sane non poſſumus non mirari inſignem vindicis confidentiam, qua θέμα παράδοξον, ne vllo quidem idoneo argumento firmatum, non modo lectori obtrudit, ſed et miſere falli alios, meliora edoctos, *quaſi* ex tripode, pronunciat. Sub finem politicum agit vindex, et *p. 29. vitium eſſe*, dicit, *edicto perpetuo ſe adſtringere, ita vt nulla ratione, nulla aequitate inde dimouearis.* Fingamus haec vera eſſe, quum tamen ſint falſiſſima: an ideo praetoribus indulgendum erit, vt edicta ſuo arbitrio figant refigantue? nonne ſummam ſequi oportet rerum omnium confuſionem, quin veram in libera ciuitate tyrannidem, ſi quis, quem penes non eſt ſummum imperium, poteſtatem iuris conſtituendi immutandique inuadit?

§. XXV.

His praemiſſis, §. X. ad id ſe accingit vindex, quod caput rei eſt, arteſque illas, quibus Praetorem, euerſurum leges, vſum eſſe, viri docti obſeruarunt, aperto Marte impugnat. Primum impetum facit in *infirmam, licet peruulgatam hodie, querelam, quam de nouis nominibus, a Praetore in fraudem legum excogitatis, iactent, cuius rei inſigne, at vnicum, exemplum ſit* BONORVM POSSESSIO, *quod vocabulum a Praetore ideo confictum eſſe perhibeatur, ne hereditates, quae nemini, niſi ex lege competierint, a ſe contra leges deferri fateretur.* Hic ſtatim fallitur vindex, dum vnicum tantum exemplum callidae iſtius artis praetoriae aduerſariis ſuis in promtu eſſe exiſtimat, adeoque hoſtium ſuorum vires ac copias parum diligenter explorauit. Sunt eius rei exempla plura, eaque non minus illuſtria,

luſtria, quorum pauca iam ſpeciminis cauſſa proferam. Leges ciuiles actionem negabant aduerſus promittentem, ſi pactum tantum nudum interceſſiſſet. *l. 7. §. 4. D. de pact. l. 10. l. 21. l. 28. C. eod.* Quid Praetor? Vt aduerſus argentarios ſine ſtipulatione quid promittentes actionem dare poſſet, nouum excogitauit vocabulum, et argentarios non *nudo pacto promittere*, ſed RECIPERE, dixit, quumque ex prioris generis promiſſo nullam dare actionem poſſet, aduerſus argentarios tamen, aliquid recipientes edicto ſuo inuexit ACTIONEM RECEPTITIAM. *l. 2. C. de conſt. pec.* Tantumne differunt *recipere* et *promittere*, vt ex priore actio dari debeat, ex poſteriore non debeat? Sic quum porro placeret Praetori, receptitiam illam actionem proferre ad alios, qui, quamuis non exercerent argentariam, rem tamen, quae numero, menſura vel pondere conſtat, ex pacto nudo a ſe aliisue debitam ſe praeſtituros promiſerant, nouo iterum opus erat vocabulo, quod, quo erat acumine, facile reperiebat Praetor. Aiebat enim eos non promiſiſſe, ſed CONSTITVISSE PECVNIAM, adeoque commodiſſima occaſio erat, actionem inuehendi de CONSTITVTA PECVNIA, vel CONSTITVTORIAM. *l. 1. §. 1. l. 16. §. 2. l. 18. §. 1. et l. 25. D. de conſt. pec.* Tantumne differunt *promittere, recipere, conſtituere*, vt in foro tam diuerſa effecta producere deberent? Notum eſt denique, pignoris ius nullum iure ciuili conſtitui potuiſſe ſine traditione, vnde et inter contractus, qui re ineuntur, eſt contractus pignoris, ne quis ſibi perſuaderet, pignoris ius nuda conuentione, et ſine traditione in re quadam conſtitui poſſe. *§. vlt. Inſt. quib. mod. re contr. obl. l. 1. §. 6. D. de obl. et act.* Quid Seruius Praetor? Is et pignus inuenit, etiam rei numquam traditae inhaerens, etiam nuda conuentione conſtitutum, et actionem producturum in rem ſaltim pro locatione praediorum ruſticorum oppignoratam. *§. 7. Inſt. de act.* Ne tamen iuri ciuili derogaſſe videretur, nouo inuento vocabulo, quod ne lingua quidem patria ſuppeditare poterat, conuentionem illam HYPOTHECAM adpellauit, fatentibus ipſis iuriſconſultis, inter pignus et hypothecam nihil intereſſe, ſed *tantum nominis ſonum differre. l. 5. §. 1. D. de pignorib. et hyp.* Plura addere liceret, niſi nos ad ſe vocaret BONORVM POSSESSIO, de qua nos egregia quaedam docet vindex. *Primo falſum eſſe*, ait, *quod pro confecto habeant aduerſarii*, BONORVM POSSESSIONEM *et* HEREDITATEM *non niſi vocabulo differre, quum eadem, quae inter res*

man-

mancipi et nec mancipi, differentia eas valide ſatis diſtinxerit: deinde addit, *ipſam bonorum poſſeſſionem etiam in iis ſpeciebus, quae iuri antiquo maxime videantur repugnare, eidem tamen, quantum per aequitatem licuerit, omnino fuiſſe adtemperatam.* Quod ad prius attinet, nemo vnquam aduerſariorum tam fuit in iurisprudentia hoſpes, vt nihil diſcriminis eſſe inter hereditatem et bonorum poſſeſſionem, ſtatuerit. Id modo quaeſiuerunt, an effectus adeo diuerſi fuerit, vt interfuerit multum, heres quis, an bonorum poſſeſſor Lucii Titii diceretur? Fingamus eum duos filios, Caium ſuum ac Seium emancipatum reliquiſſe, illum heredem ipſo iure fuiſſe, hunc bonorum poſſeſſionem ſiue contra tabulas parentis, ſiue ex edicto VNDE LIBERI accepiſſe: an erit, cur Seius Caium beatiorem ſe exiſtimet, illique nomen honorificum heredis inuideat? Rem, quaeſo, conſideremus paullo accuratius. Caius ſuccedebat in vniuerſum ius parentis: at et Seius erat ſucceſſor patris vniuerſalis. *Bona enim* in bonorum poſſeſſione *accipienda ſunt ita, vt* inuoluant VNIVERSITATIS *cuiusque ſucceſſionem, qua ſucceditur in ius demortui. l. 3. pr. D. de bon. poſſeſſ.* Caius erciſcens cum Titio familiam rerum hereditariarum pro parte dimidia fiebat dominus, ſi dominium penes patrem fuiſſet, ſin pater res adquiſiuiſſet bona fide iſtoque titulo, Caius eas vſucapere poterat, et quidem titulo eodem, quo vſucepiſſet parens. Quin ſi de titulo minus conſtaret: tamen vſucapiebat PRO HEREDE. Quid Seius? Is quoque capiebat ſemiſſem facultatum paternarum, et quidem in dominium: *l. 1. pr. D. de bon. poſſeſſ.* Sin pater non habuiſſet dominium, ipſe quoque erat in conditione vſucapiendi, et quidem, ſi de alio titulo haut conſtaret, titulo PRO POSSESSORE. *rubr. tit. D. pro hered. vel pro poſſeſſ.* Caius porro non modo obligationes defuncti in ſe ſuſcipere, ac aes alienum pro rata exſoluere, ſed et legata, fideicommiſſa aliaque ex teſtamento vel codicillis parentis praeſtare tenebatur. Ad ea omnia obſtrictus etiam erat Seius. Nam *bonorum poſſeſſio admiſſa commoda et incommoda hereditaria tribuit, l. 2. D. de bon. poſſ.* et, *ſiue ſoluendo ſint bona, ſiue non ſint, ſiue damnum habeant, ſiue lucrum, ſiue in corporibus ſint, ſiue in actionibus, in hoc loco proprie* BONA *adpellantur. l. 3. pr. D. eod.* Quamobrem et Seius, bonorum poſſeſſor, ad legata praeſtanda, aeque ac Caius, heres, tenebatur, certa ratione etiam eo caſu, quo contra tabulas bono-

bonorum poſſeſſionem impetraſſet. *l. 1. pr. D. de legat. praeſt.* Caio, heredi, ſi alius hereditatem poſſideret, in mundo erat actio, et quidem aduerſus coheredem iudicium familiae erciſcundae, aduerſus eum, qui pro herede vel pro poſſeſſore poſſidebat, hereditatis petitio. Eaedem actiones competebant Seio, bonorum poſſeſſori, *l. 24. §. 1. D. fam. erciſc. l. 1. D. de poſſ. hered. pet.* quamuis diſcriminis cauſſa ab Vlpiano *Fragm. XXVIII, 12. fictitiae;* a reliquis *vtiles* vocentur. Vid. Guil. Maran. *Paratitl. p. 655.* Schulting. *Iuriſpr. vet. anteiuſtin. p. 674.* Iam quum itaque, ceu hactenus demonſtrauimus, tantumdem conſequatur bonorum poſſeſſor, ac heres ciuilis: quum eadem ſint vtriusque iura, eadem commoda ac incommoda, eaedem obligationes et actiones: ſcire velim, an non manifeſto populo illuſerit praetor, inuento illo vocabulo? At hoc nondum concedet vindex, ſed nobis in aurem dicet, hereditatem fuiſſe *rem mancipi*, bonorum poſſeſſionem *nec mancipi*, inter quas permagna fuerit differentia. Magna omnino, fateor, ratione modorum adquirendi et alienandi rituum, reipſa, et, quod ad effectum attinet, paene nulla, vnde Iuſtinianus ea vocabula differentiamque rerum mancipi et nec mancipi, itemque dominii Quiritarii et bonitarii, tanquam *antiquae ſubtilitatis ludibrium, nomenque quod nihil ab aenigmate differat, nec vnquam videatur, nec* IN REBVS *adpareat, ſed vacuum ſit et ſuperfluum verbum*, explodit, *l. vn. C. de nud. iur. Quirit. toll.* et Cuiacius in Paratitlis h. t. fatetur, id *nudum ac inane ius*, quod ad effecta attinet, fuiſſe. Non iam inquiram, an recte ſe habeat illa obſeruatio vindicis, vel potius Guil. Marani p. 658. ſequ. cui vindex illam ſublegit: id modo obſeruabo, falſiſſimum eſſe, quod inde collegit, puta, bonorum poſſeſſores non accepiſſe dominium *Quiritarium*, ſed *bonitarium* tantum. Ignorauit nimirum vir doctus, res etiam nec mancipi eſſe potuiſſe in dominio Quiritario, adeoque non procedere collectionem, bonorum poſſeſſionem eſſe rem nec mancipi, ac proinde tantum tribuere dominium bonitarium. Poterant eum docere Varro *de re ruſt. II, 10.* et Vlpian. *Fragm. XIX, 2. ſequ.* dominium Quiritarium non modo adquiri in rebus mancipi per mancipationem, ſed et in aliis rebus per aditionem, in iure ceſſionem, vſucapionem, ſub corona emtionem, et ſectionem, immo et per traditionem, adiudicationem et legem. Iam quum bonorum poſſeſſori iudicio familiae

erciſ-

erciſcundae vel pars hereditatis vel res ſingularis poſſet adiudicari, *l. 24. §. 1. D. fam. erciſc.* quum idem potuerit vſucapere titulo pro poſſeſſore *rubr. tit. D. pro hered. vel pro poſſeſſ.* quis negauerit, eum dominium Quiritarium adquiſiuiſſe aeque, ac heredem? Quin quum bonorum poſſeſſio ſit *ius perſequendi* RETINENDI*que* PATRIMONII, *ſiue rei, quae cuiusque quum moreretur, fuit: l. 3. §. 2. D. de bon. poſſeſſ.* neceſſario ſane conſequitur, vt eodem iure bona habuerit et retinuerit bonorum poſſeſſor, quo ea habuerat defunctus, adeoque ſi hic in illis habuerit dominium Quiritarium: illud etiam procul dubio deuolutum ſit ad bonorum poſſeſſorem. Vana ergo et inanis eſt illa vindicis obſeruatio de dominio bonitario heredum praetoriorum, ſi vel maxime concedendum ſit, bonorum poſſesſionem fuiſſe inter res nec mancipi. Hactenus itaque male vindici proceſſit demonſtratio, quod notabile aliquod fuerit diſcrimen inter hereditatem ac bonorum poſſeſſionem. Iam vero aliquot comminiſcitur differentias, quibus ipſe magnopere videtur delectatus. Obſeruat enim *primo*, bonorum poſſeſſionem etiam per procuratorem peti potuiſſe, *deinde* nulla in ea petenda opus fuiſſe ſollemnitate: quum hereditatem non niſi praeſens heres, adhibitisque ſollemnitatibus, veluti cretionis verbis, adire potuerit. *Ad haec* praeſcriptionem fuiſſe diuerſam obſeruat, quia bonorum poſſeſſio intra centum dies ab extraneo; a liberis intra annum petenda fuerit, quum triginta annos vixerit hereditatis petitio. *Praeterea* filium familias bonorum poſſeſſionem et ignorante patre petere potuiſſe, hereditatem non niſi eo iubente. *Denique*, quod vindici palmarium viſum eſt, eum, qui ante petitam bonorum poſſeſſionem deceſſerit, ad heredes nihil transmiſiſſe: quum contra hereditas nondum adita ſaltim ad liberos transmittatur, *l. 5. C. de his, qui ante apert. tab.* et ſola animi deſtinatio aliquando pro aditione habeatur. *l. 6. C. de iure delib.* Enimuero hae differentiae omnes partim vanae ſunt, et ſupinam vindicis oſcitationem in peruulgatiſſimis iuris principiis produnt, partim ex illo dominio bonitario bonorum poſſeſſorum, omnium minime fluunt. *Primum* et *alterum*, quod ſtatuit, diſcrimen verum eſt, ſed illud non oritur ex dominio Quiritario et bonitario, verum ex eo, quod hereditatis aditio, non autem bonorum poſſeſſionis agnitio, fuerit actus legitimus. *l. 77. D. de reg. iur.* Itaque eatenus tanto melior fuit conditio bonorum

 pos-

poſſeſſoris, quam heredis, tot vanis adſtricti ſollemnitatibus aditionis cretionisque. Deinde, quod ad praeſcriptionem attinet, in qua *tertium* diſcrimen ſtatuit, eo ipſo ſatis oſtendit vindex, ſe hoſpitem fuiſſe in iurisprudentia, neque hereditatis petitionem et eiusdem aditionem potuiſſe diſcernere. Id quod merito mireris in homine, qui ſui plenus, vel Cuiacium prae ſe fungum putauit. Petitio hereditatis durat xxx annos: at nec citius praeſcribitur poſſeſſoriae hereditatis petitioni, et interdicto quorum bonorum. *pr. Inſt. de perp. et temp. act.* At aditioni hereditatis et cretioni regulariter praefiniti erant centum dies vtiles: totidemque etiam bonorum poſſeſſioni. Vlp. *Fragm. XXII, 28. l. 2. D. de iure delib.* Quid ergo hic differentiae? et quid hoc omne facit ad res mancipi et nec mancipi? ad dominium Quiritarium et bonitarium? Duae *poſtremae* differentiae ex iure nouo ſunt, adeoque ad Praetoris edicta et ius honorarium non pertinent. De filio familias, ignorante patre, petente bonorum poſſeſſionem, Cuiacius in *Paratitl. Cod. Lib. VI. tit. IX.* *Et filiusfamilias*, inquit, *ad delatam ſibi bonorum poſſeſſionem, etiam ignorante patre admittitur. Quae admiſſio iure veteri inutilis eſt, ratum non habente patre*, IVRE NOVO *proficit filio.* Ita et nemo ignorat, a Theodoſio demum et ſucceſſoribus inuentam eſſe transmiſſionem hereditatis nondum aditae: vetere autem iure, eoque tempore, quo inuectae ſunt bonorum poſſeſſiones, et de hereditate valuiſſe regulam, eam nondum aditam ad heredes non transmitti. *l. vn. §. 5. C. de caduc. toll.* Ita in fumum abeunt illae inſignes differentiae, quarum inuentarum gloriam ſibi vindex mirifice procul dubio gratulatus eſt. Quae p. 33. et ſequentibus de aequitate bonorum poſſeſſionum diſſerit, itidem ſunt ἀπροσδιόνυσα. Non enim quaeritur, an non aequitatem ea in re ſequutus ſit Praetor, ſed an ius illi fuerit, leges de ſucceſſione tum teſtamentaria, tum ab inteſtato edictis ſuis immutandi, et annon nouo reperto vocabulo illuſerit populo, vimque intulerit iuri ciuili? Negat id quidem vir doctus: ſed ignoſcet nobis, quibus potior eſt Iuſtiniani auctoritas, adfirmantis, Praetorem, inuentis bonorum poſſeſſionibus, ius ciuile non modo *emendaſſe*, ſed et IMPVGNASSE aliquando. An vero vim nullam infert legibus, qui eas impugnat? Conf. Maran. Paratitl. p. 654. Sed his non magis iam immoramur, quam ſomnio, quod vindex narrat ſub finem p. 33. dum ſcribit:

Acce-

Digitized by

Accedit, quod totum hoc bonorum poſſeſſionis negotium per vſucapionem ab ipſis legibus decemuiralibus introductam, praeclaro veluti praeiudicio eſſet receptum atque confirmatum. Sic ergo vſucapionis ad exemplum inuecta bonorum poſſeſſio? O beatam iurisprudentiam, quam vindex non defraudauit hac arte ſecreta!

§. XXVI.

Quae ſequentibus §. *XI. et XII. p. 37. ſequ.* fuſe diſſerit vindex de pacti aliisque exceptionibus, ea huc redeunt vniuerſa, nihil illis exceptionibus eſſe aequius, nihil reip. ſalubrius. Quaſi vero hoc quisquam mortalium negauerit, et non potius in eo vertatur tota diſputatio, annon is euertat leges ciuiles, qui illas inuentis exceptionibus effectu ſuo priuat? Sufficit, praetori ius non fuiſſe, leges mutandi: ac proinde facile patet, eum dum id fecit inuentis exceptionibus, ſiue aequae ſint illae, ſiue iniquae, quibus neruos iuri ciuili incidit, iniuſte ac callide egiſſe. Et is, quaeſo, cui poteſtas eſt aequas exceptiones dandi, an non iniquas etiam dare poterit? Putatne vindex, quia exceptiones praetoriae omnes, quas hodie in iure Iuſtiniano reperimus, aequitate ſua ſe commendant, tales fuiſſe omnes, quas olim Praetores ſuo arbitrio dederunt? Quam aequa, quaeſo, fuit exceptio, qua miſerum illum Vecilium, lenonem, hereditate C. Iuuentii priuauit Q. Metellus, Praetor, non ſane improbus, ſed ſummam aequitatis laudem conſequutus? Heres ſcriptus erat a Iuuentio Vecilius: petebat bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas: eam non impetrabat miſer, quantumuis proferret tabulas, non minus quam ſeptem ſignaculis ſignatas. Quid obſtabat? Exceptio lenocinii, quam heredibus Iuuentii legitimis dabat Praetor, *ſeparandam ratus fori ac lupanaris conditionem, nec volens aut factum illius comprobare, qui fortunas ſuas in ſtabulum contaminatum proieciſſet, aut huic, tanquam integro ciui iura reddere, qui ſe ab omni honeſto vitae genere abrupiſſet.* Valer. Max. *VII, 7, 7.* Laudauit hoc Q. Metelli εὕρημα vindex §. IX. p. 28. at non laudaſſet vir bonus, ſi iuſti et aequi regulas maioris feciſſet, quam Praetorem ſuum. Recte et ordine faciunt legislatores, qui lenones in ciuitate eſſe non patiuntur. Nec digni ſunt ſordidi iſti nebulones, quibus vel teſtimonium denuncietur, vel habeatur fides. Quin ne id quidem reprehenderit quisquam, ſi leges illos hereditate indignos iudicent, quale quid intendit Conſtantinus M. in *l. 27. C. de inoff. teſt.*

At vbi eiuſmodi leges non exſtant, iure communi frui debent illi, quibus illum quaeſtum facere permittitur, idque eo magis poſtulare poterat Vecilius, quia ipſe Praetor, praeter rei capitalis damnatos a beneficio bonorum poſſeſſionis excluſerat neminem. *l. 13. D. de bon. poſſeſſ.* Rectius Q. Metello rem omnem perſpexerat leno Terentianus, dum in *Adeph. II, 1. v. 34.* iuueni, inferenti iniuriam reſpondebat:

Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium,
Periurus, peſtis: tamen tibi a me facta non eſt iniuria.

Quin ſi Thaidi id eueniſſet, quod euenit Vecilio, illa procul dubio Q. Metello occentaſſet:

Non te dignum
Feciſti. nam ſi ego digna hac contumelia
Sum maxime: at tu indignus, qui faceres, tamen.

Tales procul dubio fuere exceptiones quamplurimae, quas olim conceſſerunt praetores εἰς χάριν, ἢ καὶ κατ᾽ ἔχθραν τινῶν. Nam ſi a Q. Metello huiusmodi quid potuit proficiſci, quid ſani ſperare licuit a C. Verre, eique ſimilibus, quorum iurisdictio nihil aliud quam publica merces erat?

§. XXVII.

Dum §. XIII. p. 47. ſequ. ad reſtitutiones in integrum progreditur vindex, easdem inflat tibias, deque illarum aequitate bene longum ac taedioſum tractatum inſtituit. *Aequiſſimum primo eſt*, inquit, *vt grauiter, et citra culpam ſuam laeſo etiam poſt ſententiam latam in promtu ſit aliquod iuris remedium. Deinde non ob quasuis cauſſas reſtituit Praetor, ſed ob paucas, et quae omnes aequitate ſumma nituntur. Tertio reſtitutionem difficulter, nec niſi omni alia actione deficiente conceſſit. Quarto nec id ei clanculum et fraudulenter facere licuit, ſed cauſſa rite erat cognoſcenda, laeſio a petente valide probanda, et aduocandus audienduſque aduerſarius. Poſtremo, quod omnium maximum eſt, nihil hac in re contra leges et decreta Principum ſe facturum, ipſe ſuo ſe edicto adſtrinxerat.* Ita ſemper extra orbitas vagatur vindex, deque eo diſputat, de quo nulla lis eſt. Nemini vnquam in mentem veniſſe arbitror, impugnare reſtitutiones in integrum, aut iniquum dicere, hominibus praeter culpam ſuam captis aliquo iuris remedio ſubueniri. Quare ſi haec iuris remedia dediſſet populus, quem penes erat legum arbitrium, in iis nihil omnino

mnino eſſet, quod reprehenderes. At Praetorem id ſibi ſumere, vt reſtitutionis cauſſas ſuo arbitrio ſtatueret, et quidem tales, quibus ius ciuile euerteretur manifeſto, id vero nullo modo eſt excuſandum, partim, quod magiſtratui, tanquam cuſtodi legum, nihil in leges permitti debet, partim, quod ita quotidiana fuit occaſio, validiſſima quaeuis reſcindendi negotia, multaque faciendi εἰς χάριν ἢ κατ᾽ ἔχθραν τινῶν. An enim tam bene de Praetorum virtute ſperat vindex, vt eorum in iure dicundo religio nulla vnquam potuerit gratia, nullo odio peruerti? An qui paucas has, easque aequiſſimas, quae hodie in iure Iuſtinianeo reperiuntur, cauſſas edicto inuexit, non potuit inuehere alias, easque iniquiſſimas? Ipſe vindex ex Cic. *Philipp. II, 23.* refert Licinium Denticulum de alea condemnatum, ab Antonio Trib. pl. reſtitutionem in integrum impetraſſe, non ex alia cauſſa, quam quod Antonii colluſor eſſet, neque vllam Antonium populo Romano attuliſſe rationem, cur reſtitui oporteret Denticulum. Quod ſibi tunc ſumſit Tribunus plebis, idem et Praetores facere potuerunt: quin fecerunt idem ſaepiſſime. Verrem enim, Chelidonis, meretricis, nutu ac arbitrio ſaepe *reuocaſſe eos, inter quos iam decreuiſſet*, DECRETVMQVE MVTASSE, aliquando *inter alios contrarium ſine vlla religione decreuiſſe, ac proximis paullo ante decreuerit*, refert Cicero *in Verr. I, 16.* Non integrum tamen, inquit, fuit Praetori, hic quidquam agere clanculum et fraudulenter, quia cauſſae cognitione erat opus. Aſt in ſophiſma abit haec defenſio. Cauſſae enim cognitione opus erat, quoties quis reſtitutionem in integrum ex edicto petebat. Quaeſtio vero iam eſt de reſtitutionum introductione per edictum. Eam a Praetoribus callide, et ſub aequitatis obtentu, id eſt, clam et fraudulenter factam eſſe, contendimus tantiſper, dum illi meliorem vindice noſtro aduocatum inuenerint. De proteſtatione Praetoris, ſe nihil aduerſus leges, plebiſcita, Sca, conſtitutiones principum ea in re facturum, nihil addimus. Diximus de ea iam ſupra, et eſſe quasdam proteſtationes facto contrarias, etiam vulgus non ignorat. Talis autem reuera eſt illa praetoris, qui dum contra ius ciuile dat reſtitutionem, nihil ſe contra ius ciuile facturum ſancte pollicetur.

§. XXVIII.

Denique §. XIV. et ſequentibus vindex ad FICTIONES, praecipuam illam Praetoris artem, delabitur, et in ea diſſertationis parte

tam

Digitized by Google

tam ſtrenue pugnat, vt ſe ipſum potius, quam aduerſarios ſuperare videatur. Primo nos docet, *fictiones, ſi quae in iure antiquo reperiantur, faecundo potius ICtorum ingenio, et diſputationi fori, quam Praetori, acceptas ferendas,* idque ſatis demonſtratum eſſe ait a conſultiſſimo, Dan. Fridr. Hoheiſel, in Diſſertatione de fictionibus in cerebro ICtorum natis: Iam quidem conſultiſſimi iſtius viri lepidum, quantum ex inſcriptione iudico, opuſculum non eſt ad manum, neque eius videndi deſiderio magnopere contabeſco: ſi tamen vel maxime demonſtrauerit ille, fictiones in ICtorum cerebro natas esſe, inde tamen non ſequitur, vt Praetori non aeque faecundum fuerit ingenium, neque hoc vllam enixum ſit fictionem. Nobis iam induciae ſunt cum iureconſultis, de Praetoris fictionibus quaeſtio eſt. Hic Rhodus, hic ſaltandum. Sed haec velitatio tantum fuerit vindicis: iam iuſtum praelium incipit, et non ſine adparatu probare conatur, quae fictiones videantur aduerſariis, *eas, ſi recte aeſtimentur, meras eſſe veritates probabiles, quae a nullo legum interprete ſine magno reip. incommodo negligi poſſint:* quin grauiter admonet, *quo quis magis ſit ab notitia rei Romanae et principiis veteris iurisprudentiae inſtructus, eo pauciores illum in libris iuris deprehenſurum eſſe fictiones, et quam quisque parum ea teneat, eo plures ipſum ſibi fingere.* Hactenus oracula audiuiſti: iam vt ea interpretetur ipſe vindex, animum aduerte. Primum FINGERE ſaepe idem eſſe obſeruat, ac CREDERE, vel EXISTIMARE, quumque hanc verbi notionem reperiſſe ſibi videatur apud Ciceron. *pro Sex. Roſc. Cap. X.* Lucanum *Pharſal. Lib. V. v. 392.* Gratium *in Cyneg. v. 510.* Macrob. *Saturn. VI, 2.* Horat. *Art. poët. v. 366.* Nonium *Cap. IV. n. 201.* Vlpianum denique in *l. 16. D. de captiu.* auctor nobis eſt, vt in poſterum, quoties de fictionibus iuris ſimus loquuturi, pro FINGE dicamus: POSSIBILE EST. Mihi vero nondum licuit eſſe vel tam felici, vt fingere poſſim, fictiones eſſe veritates probabiles: vel tam lynceo, vt hanc notionem verbi in iſtis auctoribus reperirem. In locis tantum non omnibus, quae laudauit vindex fingere eſt *falſum pro vero adfirmare,* et vix vllus eſt, vbi alia ſubiici poſſit notio. In illis ſane Lucani:

FINGIT *ſollemnia campus,*
Et non admiſſae dirimit ſuffragia plebis,
Decantatque tribus.

FINGERE

FINGERE nihil aliud eſt, quam falſum pro vero adfirmare. Caeſar enim, quum tribus non admitteret ad ſuffragia, eas tamen dicis cauſſa vocabat: idemque dirimebat dinumerabatque ſuffragia, quum nulla data eſſent. FINXIT ergo *campus* Martius tum *comitia*, quum *nulla* vere habita eſſent, id eſt, pro vero a Caeſare adfirmabatur, fuiſſe comitia, quum id eſſet omnino falſiſſimum. In reliquis etiam locis fingere non eſt credere vel exiſtimare, ſed *formare* vel *inſtituere praeceptis*. Quam notionem ab arte fictorum traductam ad ingeniorum formationem, tanta teſtimoniorum farragine probare nihil attinebat, quum et iis nota ſit, qui nondum aere lauantur. At fingamus, fingere aliquando apud veteres idem eſſe ac credere vel exiſtimare: an ea ſignificatio verbi fictiones praetorias in tuto collocabit? Faciamus, quaeſo periculum, tantique viri ſequuti conſilium pro fingere ſubſtituamus *poſſibile eſt*. Dum ergo *poſtliminium* FINGIT, *eum, qui captus eſt, in ciuitate ſemper fuiſſe: §. 5. Inſt. quibus mod. ius pat. pot. ſolu.* ſenſus erit ex philologi noſtri ſententia, *poſſibile eſſe, eum, qui captus ſit, nunquam pedem patria extuliſſe.* Dumque in actionibus Publicianis fingitur, vel *eum, qui non vſucepit, vſucepiſſe*, vel, *qui vſucepit, non vſucepiſſe: §. 4. et 5. Inſt. de act.* planiſſimus erit verborum ſenſus: *poſſibile eſſe, et veritatem valde probabilem, poſſe aliquid ſimul eſſe, et non eſſe.* Ohe! iam ſatis eſt. Iam enim perpluit. Immo me audi, inquit vindex. Nonne fieri poteſt, vt qui apud hoſtes eſt, cogitationes omnes domi defixas habeat, et aeque, ac abſens, quod ad iura attinet, ſemper praeſens cenſeri poſſit, perinde ac peregre agens, qui interim ſtatis ex praedio reditibus, reliquiſque iuribus, et abſens fruitur? Ain' tu vero, vindex, captiuum, quod ad iura attinet, ſemper in ciuitate fuiſſe? Annon ille iura omnia captiuitate amiſit perinde ac ſi inter homines eſſe deſiiſſet? *l. 12. §. 1. 3. 4. 5. D. de capt. et poſtlim.* an et mortui, quod ad iura attinet, aeque praeſentes ſunt, ac ſi peregre profecti eſſent? Et quomodo abſentes denique, quod ad ius ſuum praeſentes videri poſſunt, quum ius ſuum vſucapione alterius amiſerint. Video itaque, ex perplexa vindicis doctrina plurima mihi fingenda falſaque pro veris habenda eſſe, ſi ei credere velim, Praetorem nihil finxiſſe. Fingendum eſt, eum, qui iura omnia amiſit, eadem adhuc ſalua habere: fingendum, ciuiliter mortuum, ciuiliter viuere, et iura eius aeque ſalua eſſe, ac peregre agentis: fingendum,

ſeruum eſſe liberum hominem, quin ciuem Romanum: fingendum, abſentem ſemper praeſentem eſſe, quod attinet ad iura, quae vſucapione iam pridem eſſe exſtincta ſunt. Haec omnia vbi credere, et pro veritatibus probabilibus habere didici: tunc demum etiam credere mihi videor, nec finxiſſe aliquid praetorem, et fictionem non eſſe fictionem, ſed veritatem probabilem. O vitae philoſophia dux! Quantum eſt, quot nos homunciones neſcimus! quam iure nunc p. 55. vapulamus a grammatico, *quod imperite tales fictiones ex imperitia, et antiqua defendendi peruicacia deſcendere adhuc cenſuerimus?* quum potuiſſemus non errare, modo a vindice eſſemus edocti, fingere idem eſſe ac rem, etſi incredibilem credere, et id, quod aperte falſum eſt, pro re poſſibili et veritate probabili habere. Sed vt iam ſerio reliqua eloquamur, tota haec obſeruatio tam abſurda eſt, ac frigida, vt verendum fuerit, ne ſi plures eius generis parturiuiſſet iſtud ingenium, lectores ex ſtultis inſanos fuiſſet facturus. Et tamen ille ſuffenus hanc obſeruatiunculam tamquam filiolam exoſculatur, et, qua eſt liberalitate, nouo quodam, atque inaudito ante hunc diem, ſpecimine, conatur oſtendere, *quam facile fictiones, et alia incerta iuris nobis effingamus, ſi non intendamus animum, aut formam antiquitatis ex oculis amittamus.* ICti, quo ſtupore eſſe ſolent, ſeruitutem poenae in fictione conſiſtere, vno ore adfirmant. Vindex hanc ſeruitutem non fictitiam, ſed veram eſſe, docet. Inuexiſſe enim hanc ſeruitutem publicam Graecorum Romanorumque religionem, cuius ex principiis perſuaſi fuerint homines, ſceleratos homines eſſe in ſeruitute furiarum, quae et ποιναὶ dictae ſint, vel furiarum matris, quam et ipſam ποινὴν adpellarint. Hic iam ſe vindici campus aperuit latiſſimus, in quo excurreret. Iam enim, quidquid non modo apud poëtas de furiarum facibus ac tormentis, nec non de earum lictore, Nemeſi, ſed et in ſacris litteris de iuſtitia vindicatrice Dei, et de diris, quibus legis transgreſſores apud Hebraeos deuouebantur, vel legerat ipſe, vel aliis ſublegerat, ex aduerſariis ſuis conducit, eaque teſtium phalange diſpoſita, quaſi praeuideret, aduerſarios ne oculorum quidem aciem ſuſtenturos, hoc canit ἐπινίκιον: *Quando ergo talis Romanorum fuit religio, vt ex ea ſeruitus poenae per ſe ſequeretur, eaque iam obtinuit, antequam ICti Romae, aut Praetor, exſtitit: nullo certe colore ea pro fictione habetur.* Mirum ſic ſane eſt, Chri-

ſtianos

ſtianos hanc poenae ſeruitutem abrogaſſe, quum talis ſit eorum religio, vt ex ea ſeruitus poenae multo luculentius ſequatur. Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας, inquit Seruator *Io. VIII, 34.* et quidem πρὸς θάνατον, *Rom. VI, 16.* Ita ex theologiae Chriſtianae principiis omnis peccator ſeruus eſt peccati, ac proinde mortis, quin ipſius diaboli, prae cuius tyrannide mera terriculamenta ſunt fictitiae furiarum faces. Contra omni illa teſtimoniorum rhapſodia non probauit vindex, ex Graecorum Romanorumque theologia ſceleratos pro ſeruis furiarum habitos eſſe. Fabulabantur quidem poëtae, furias agitare ſceleratos, torquere eos die noctuque, dirisque excruciare modis: at in ſeruitutem ideo redigi homines improbos nemo vnquam dixit, nec magis id dici potuit, quam quod ſerui fiant carnificis, quicumque ab eo excruciantur necanturque. Iam facile porro demonſtrari poterit, ſeruitutem poenae ex illa fabula non eſſe natam. Primo enim Graecis illam fabulam cum Romanis communem fuiſſe, ipſe agnoſcit vindex: et tamen ſeruitutis poenae nullum in iure Graecorum deprehendas veſtigium. Qui fieri id potuit, ſi *ex eo religionis principio ſeruitus poenae per ſe ſequitur?* Deinde quum ex iuris Romani principiis ſeruus adquirat domino: damnatorum bona neceſſario cedere debuiſſent furiis aliisque deabus inferis. Ita ſe enim habebat ius Romanum, vt, ſi quem ſacrum eſſe iuberent leges, τὰ χρήματα αὐτοῦ Δήμητρος ἱερὰ, καὶ ὁ κτείνας αὐτὸν φόνου καθαρὸς ἦ, *bona eius Cereri dicata, isque, qui eum occiderit, purus a caede eſſet.* Et, vt Feſtus *in Sacratae leges* rem eloquitur, *ſacer quis fiebat per leges ſacratas alicui Deorum cum familia pecuniaque.* At bona ſeruorum poenae non Furiis, non ποίνῃ, non aliis deabus inferis conſecrabantur, ſed aerario primum, deinde fiſco cedebant. *l. 1. pr. D. de bon. damn.* Denique furiarum illae lanienae non ſolum capitis damnatos manere credebantur, ſed et illos, qui clanculum peccent, et quibus ob hoc nunquam dictus fuerat dies. At ſerui poenae fiebant capitis tantum damnati. Nihil ergo et hac vindicis obſeruatione vanius, nihil frigidius, vt de ea iure vſurpes illud Horatianum:

Pergula pictorum, veri nil, omnia falſa.

Quae de colore furoris p. 58. diſſerit vindex, quum ad praetoris edictum nihil faciant, merito praetermittimus. Quod ad fictionem Publicianam attinet, paucis ille p. 66. rem omnem exſequitur. Falſiſſimum

ſiſſimum eſſe ait, eam eſſe fictionem, *quia Imp. teſtetur, in edicto eam fuiſſe propoſitam, in quo ſane praetori nec fingere, nec pro arbitrio leges immutare licuerit, id quod ſupra pluribus demonſtrarit.* Lepida ſane et digna tanto philoſopho ratiocinatio! Nos, Praetorem, fictionibus inuentis, leges euertere conſueuiſſe, probamus exemplo fictionis Publicianae. Vindex hanc fictionem eſſe negat, quia Praetor, inuentis fictionibus, leges euertere non potuerit. Dialectici id vocant petitionem eius, quod eſt in principio. At quid eſt, quaeſo, iſtud Publicii εὕρημα, ſi fictio non eſt? *Nihil aliud ſubeſt*, inquit vindex, *quam interpretatio extenſiua antiquarum et rigidarum legum de rei vindicatione et vſucapione, quemadmodum in reſciſſoria, quae eiusdem generis eſt, reſtrictiua obtinet.* Interpretatio legis, ex mea ſententia eſt expoſitio ſententiae legislatoris, ex ratione legis eruenda. Haec ratio, ſi quando latius patet verbis legis, interpretationi *extenſiuae;* ſin verbis anguſtior, *reſtrictiuae* ſuppeditat fundamentum. Lex eſt: *Dominus rem ſuam iure vindicato, vbicumque eam inuenerit*, eiusque ratio conſiſtit in eo, quod dominium eſt ius in re, quod, interuerſa licet poſſeſſione, non extinguitur. Iam an haec ratio latius patet verbis legis? An qui rem alienam bona fide, et ex iuſta cauſſa traditam accepit, etiam conſequutus eſt eiusmodi ius in re, quod ne intercepta quidem poſſeſſione exſpirat? Hoc nec vindex, nec quisquam alius, cui cerebrum eſt, dixerit. Vnde enim illud nactus eſſet, quum is, a quo cauſſam habuit, ipſe de tali iure gloriari non potuerit? Si vero ratio legis caſui huic propoſito non quadrat, quo colore dici poteſt, actionem Publicianam per interpretationem extenſiuam illius legis de rei vindicatione eſſe exortam. Aeque abſurda eſt interpretatio reſtrictiua, ex qua reſciſſoriam fingit natam. Lex eſt: *Qui rem non vitioſam bona fide, iuſto titulo per tempus lege definitum continuo poſſedit, vſucapione dominium nanciſcitor.* Rationem legis alterutram fuiſſe oportet, vel vt demum finis eſſet litium et ſollicitudinis, vel quia praeſumſerunt leges, dominum rem ſuam pro derelicta habuiſſe, quam tanto tempore non vindicarit. Iam vtram elegeris rationem, nullis profecto fidiculis extorquebis interpretationem reſtrictiuam, hanc legem ad abſentes, qui vel vſuceperint, vel alios vſucapere paſſi ſint, non pertinere. Intereſt mea, dominium rerum mearum aliquando certum fieri, ſiue abſens ſit aduerſarius meus, ſiue praeſens

Digitized by Google

ſens ſit. Et qui rem ſuam tamdiu non vindicat, quum poſſet, eam pro derelicta habere praeſumitur, ſiue praeſens ſit, ſiue abſens, maxime quum et hic rem per procuratorem vindicare potuiſſet. Et quid multis? Quae per interpretationem ex lege eliciuntur, ea legi ineſſe oportet: quae ineſſe dicuntur, quum non inſint, procul dubio finguntur. Quis vero legi de vindicatione ineſſe dicat clauſulam, *eum videri vſucepiſſe, qui non vſuceperit.* Et quis legi de vſucapione ineſſe credat alterum iſtud παράδοξον θέμα, *videri aliquem non vſucepiſſe, qui vſuceperit tamen?* Recte ergo, et, vt decet iureconſultum, candide rem expreſſit Theophilus Paraphr. §. *4. Inſt. de action.* μὴ ὐσυκαπεύσας ΠΛΑΤΤΕΤΑΙ ἑαυτὸν ὐσυκαπευκέναι. *Is, qui non vſucepit*, FINGIT, *ſe rem vſucepiſſe.*

§. XXIX.

Sed iam me quoque iuuat, ad finem perueniſſe. Vltimis enim diſſertationis ſuae paragraphis id tantum egit vindex, vt et argumentorum ſuorum, quibus ſibi tantopere placuit, ἀνακεφαλαίωσιν inſtitueret, et, quam inſignem ex meditationibus ſuis fructum ad vitam ac prudentiam ciuilem capere poſſint lectores, oſtenderet. Prius exſequi potuiſſet breuius, ſi dixiſſet, magno conatu ſe maximas nugas egiſſe: poſteriore ſuperſedere potuiſſet penitus. Quae enim ipſa nihili ſunt, ex iis vix poſſunt adeo inſignes fructus ſperari. Ego vindici praeclaros, quos ex hoc ἐλέγχῳ meo capere poſſet, fructus oſtenderem, ſi viueret. Quum vero eum interea, dum has ſchedas recognoſco, morari inter homines deſiiſſe audiam, verto ſtilum, eaque, quae antea ſcripſeram, deleo, eos tamen, qui vix initiati ſacris Themidos, vindicis noſtri exemplo, in iurisprudentiam ſibi omnia permittunt, paucis moneo, vt ſecum habitent tantiſper, et pruritum alios proterue laceſſendi cohibeant, dum cruda ſtudia dies et vſus emendent, credantque tandem aliquando, homines loquaces facilius profiteri iureconſultos, quam eſſe. Haec ſaeculi noſtri labes eſt: haec reipublicae, haec academiarum peſtis, quam niſi Deus auerterit, ilicet, actum eſt!

§. XXX.

Ceterum quamuis Praetoris cauſſam male egerit is, qui eius vindicias ſuſcepit, vir doctiſſimus: tantum tamen abeſt, vt ius honorarium, quale hodie habemus, ideo reprehendendum, aut iniquitatis arguendum exiſtimem, vt illi, ſi quisquam alius, ei iuſtum

ſtatuam pretium. Neque ſane reſtituendo illuſtrandoque edicto perpetuo tot impendiſſem vigilias, ſi illud pro iniquo haberem. Nemo ſanus laudauerit artes, quibus Auguſtus libertati ciuium ſtruxit inſidias, viamque ſibi ad dominatum in ciuitate libera muniuit: et pleraque tamen illius inſtituta non modo reipublicae ſaluberrima, verum etiam admiratione digniſſima fuerunt, quod multis probauimus in Praefatione Commentarii noſtri ad Legem Iuliam et Papiam Poppaeam. Ita, quamuis Praetorem initio malis artibus poteſtatem inuaſiſſe legislatoriam arbitremur, neque fieri potuiſſe exiſtimemus, quin mali ac ſordidi homines ea poteſtate abuterentur: fatendum tamen eſt, pleraque, quae, vt ait Cicero *de Inuent. II, 22. vſu fori comprobata, denique* IVRIS SCRIPTI *auctoritatem propter vetuſtatem obtinuerunt*, eſſe bona, aequa, et quauis laude digniſſima: fatendum, Praetorem, quamuis iniuria hac poteſtate vſum, multa iuris ciuilis capita *ex aequo et bono* dilataſſe: *§. 2. Inſt. de bonor. poſſeſſ.* fatendum denique, vere dixiſſe Martianum, *et ipſum ius honorarium hodie viuam vocem eſſe iuris ciuilis. l. 8. D. de iuſtit. et iur.*

CAP. VII.
DE EDICTIS AEDILITIIS.

Locus hic erat de iis magiſtratibus, qui curandis aedibus atque operibus, nec non viis publicis et foro rerum promercalium ceteriſque rebus praeerant, hoc eſt, AEDILIBVS, diſſerere paullo prolixius, ſimulque hiſtoriam *edictorum aedilitiorum* accurate contexere. Illorum enim iuris dictio et ἐπιμέλεια quum ampliſſima fuerit, nemo non videt, eos de omnibus rebus, ad curam ſuam pertinentibus, edicta propoſuiſſe, neque iſtud aedilitium edictum, quod *Lib. XXI. Digeſt. tit. I. et Lib. IV. Cod. tit. LVIII.* exponitur, duobus vel tribus capitibus, tot enim in iure noſtro ſuperſunt, ſed multo pluribus conſtitiſſe. Verum quum animus ſit, quidquid ad hiſtoriam aedilium edictique aedilitii pertinet, ſingulari libello complecti, totum hoc caput, quod eſt de edictis aedilitiis, ex noſtra edictorum hiſtoria abeſſe iuſſimus. Quare omiſſis his ad alia tranſimus.

CAP.

Digitized by Google

CAP. VIII.

DE PROCONSVLVM, ALIORVMQVE MAGISTRATVVM PROVINCIALIVM EDICTIS.

§. I. *Varii magiſtratus prouinciales.* §. II. *Prouinciae quibus legibus vſae ſint ante communicatam cum toto orbe Romano ciuitatem?* §. III. *Edicta prouincialia a quibus propoſita?* §. IV. *An Praeſidibus fuerit ius Praetorium? Panciroli ea de re ſententia.* §. V. *Ea refellitur.* §. VI. *Argumentaque Panciroli refutantur.* §. VII. *Edicta prouincialia vel tralatitia vel noua.* §. VIII. *Repentina etiam permulta propoſita a Praeſidibus.*

§. I.

QVae adhuc diſſeruimus, pleraque ad vrbanos magiſtratus eorumque edicta pertinent. Nam et praefectis praetorio initio in vrbe tantum poteſtas erat, et quarto demum ſaeculo iis certas adſignari coepiſſe orbis Romani dioeceſes, ſatis conſtat. Proximum iam eſt, vt et de edictis prouincialibus agamus paullo accuratius. Quod commodius fieri vix poterit, quam ſi, per quos et quemadmodum olim ius reditum ſit prouinciis, paucis oſtenderimus. Paucis, inquam, quia totam hanc antiquitatis Romanae partem tam accurate exſequuti ſunt Carolus Sigonius *de iure prouinciarum*, Bulengerus *de Imperatore Rom.* et quod ad extrema imperii tempora attinet, qui Notitiam imperii orientalis et occidentalis itemque Codicem Theodoſianum illuſtrarunt, viri doctiſſimi, vt non opus ſit, hanc telam retexere, nouamque ordiri. Vt compendii faciamus chartam, id monemus, quum initio extra Italiam victricia arma circumferre, prouinciasque facere coepiſſent Romani, in eas iuris dicundi cauſſa miſſos eſſe PRAETORES, iisque redituum publicorum cauſſa adiunctos eſſe QVAESTORES, quorum tamen opera aliquando Praetores et in iure dicundo et in adminiſtrando bello vtebantur. Hinc ſupra obſeruauimus, quo plures prouinciae ſub Romanorum redactae fuerint poteſtatem, eo magis auctum eſſe Praetorum numerum, vt praeter eos, qui jurisdictionem vrbanam et peregrinam ſortirentur, eſſent etiam, qui prouinciis cum imperio praeeſſent. Deinde inualuit mos, vt quoties in prouincia aliqua grauior tumultus vel bellum immineret, vel aliud, quod

quod maius exigere imperium videretur, ea prouincia CONSVLI decerneretur. Adeoque prouinciae aliae *conſulares*, aliae *praetoriae* eſſe coeperunt, prout id res poſtularet. Interim ſaepe eueniebat, vt conſulibus et praetoribus, bene rem gerentibus annus imperii exiret, et hinc religioni ſibi duceret Senatus, eos in tanta ſpe prouinciam pacandi domum reuocare. Hinc ſaepe ipſis imperium, et exacto conſulatu vel praetura prorogabatur. Quo facto PROCONSVLVM vel PROPRAETORVM nomen ſumebant, praeerantque, quoad ipſis ex Senatus decreto ſuccederetur. Et initio quidem penes Senatum eius rei erat arbitrium, qui vbi ſemel ſtatuiſſet, in quas prouincias in eum annum vel conſules, vel Praetores mittendi eſſent, conſules inter ſe *comparare prouincias*, quod inter duos facile erat, praetores *ſortiri* iuſſit, aut ſi inter conſules non conueniret, ipſe ſuo iudicio nominabat, quam quisque obiret, prouinciam. Quae omnia idoneis veterum teſtimoniis firmauit Car. Sigonius *de iure prou. Rom. II, 1.* Sed mutatio quaedam eius rei facta eſt anno vrbis conditae DCIIII. Tum enim L. Calpurnius Piſo Tribunus plebis ad plebem tulit, vt Praetores in vrbe tum iurisdictiones, tum quaeſtiones ex legibus publicis ſortirentur, easque per annum magiſtratus ſui exercerent, eoque exacto tum demum ſuam quisque prouinciam ex SC. ſortiretur: quamuis poſtea C. Sempronius Gracchus noua lege ius ſuum reſtitueret Senatui, et L. Sulla, dictator, id adſtruxit, vt, ſublata Tribunorum pleb. poteſtate agendi cum populo, ii qui SCo accepiſſent prouinciam, imperium tamdiu retinerent, donec in vrbem *reuertiſſent* introiiſſent, prouinciae ipſi tantisper, dum ſucceſſor mitteretur, praeeſſent. Itaque qui ſemel eas nacti erant, poſt illa tempora permultos ſaepe annos in prouincia haerebant, non quod prorogatum iis eſſet imperium, ſed quod ſucceſſor non adeſſet. Quum vero reſtituta Tribunis poteſtate, denuo populi eſſet arbitrium, quos praeficere vellet prouinciis, ſaepe et prorogata ſunt imperia, et ipſis priuatis in certos annos data, ceu Pompeii, Caeſaris, aliaque eorum temporum exempla docent. Multo magis ea res fluctuauit poſt Caeſaris victoriam, donec Auguſtus cum Senatu ita diuideret prouincias, vt huic pacatas relinqueret, veluti Africam, Numidiam, Aſiam, Graeciam vel Achaiam, Epirum, Dalmatiam, Macedoniam, Siciliam, Sardiniam, Cretam, Libyam Cyrenaicam, Bithyniam cum Ponto ac Baeti-

Digitized by Google

Baeticam; ipſe ſuae curae ſeruaret reliquas, in quibus pleraeque legiones erant, Tarraconenſem, Luſitanicam, Gallias, Germanias, Coeleſyriam, Phoeniciam, Ciliciam, Cyprum et Aegyptum. Dio Caſſ. *Lib. LIII. p. 503. ſequ.* Ex eo tempore in prouincias Senatus mitti ſolebant viri Conſulares et Praetorii, iique, quibus ea ſors obuenerat, PROCONSVLES vocabantur, ita tamen, vt Africa et Aſia non niſi Conſularibus decerneretur. Contra prouinciis ſuis itidem praeficere ſolebat viros conſulares et praetores, qui tamen LEGATI AVG. PRO PRAET. dicebantur: et vt illis more maiorum Quaeſtores; ita his Procuratores Caeſaris adiungebantur, qui redituum curam haberent, rationesque conficerent. In ſolam Aegyptum ex arcana ratione non Senatores ire patiebatur, ſed equites, iisque PRAEFECTI AVGVSTALES nominabantur, ſociosque quodammodo imperii habebant IVRIDICOS ALEXANDRINAE CIVITATIS. At ſucceſſores Auguſti multa hic mutarunt pro lubitu. Tiberius enim Achaiam et Macedoniam, populi prouincias Imperatoriis adſcripſit, Tacit. *Annal. I, 76.* Easdem deinde Senatui reddidit Claudius, et hinc Gallion PROCONSVL ACHAIAE laudatur *Actor. XVIII, 12.* Solebant etiam principes prouincias minores dare PROCVRATORIBVS CAESARIS, quales Palaeſtinae praefuiſſe nouimus ſub Tiberio et ſucceſſoribus tanta auctoritate, vt et iurisdictione gauderent et imperio. Hadrianus Italiam in quatuor diuiſit prouincias ſingulisque praefecit CONSVLARES. In eorum locum ſubſtituti ſunt ab Antonino Pio IVRIDICI PER ITALIAM, tum ſequuti CORRECTORES ITALIAE, quorum mentio fit apud Trebell. Pollion. *in Tetrico Cap. XXV.* Grut. *p. CCCCLIX, 7.* et Reineſ. *Inſcr. III, 56.* A Conſtantino iterum CONSVLARES, hinc CORRECTORES denuo, qui et MODERATORES, RECTORES, PRAESVLES vocantur ab Ammiano, Symmacho et Caſſiodoro, ceu docuit Reineſ. *ad Inſcr. p. 397.* Quum ergo vel in ſola Italia toties mutarentur praeſidum nomina: quid in aliis acciderit prouinciis, facile eſt ad ſuſpicandum. Modo enim maiorem in plures minores diuidebant Principes, modo plures coniungebant, easque vni praeſidi ſubeſſe iubebant. Id quod ſaeculo in primis tertio factum nouimus, de quo Lactant. *de Mort. perſequut. Cap. VII. Vt omnia terrore complerentur, prouinciae quoque in fruſta conciſae, multi Praeſides et plura officia ſingulis regionibus, ac paene iam ciuitatibus incubare, item* RATIONALES *multi, et* MAGISTRI *et* VICARII PRAEFECTORVM, *qui-*

bus omnibus ciuiles actus admodum rari, ſed condemnationes tantum, et proſcriptiones frequentes, exactiones rerum innumerabilium, non dicam crebrae, ſed perpetuae, et in exactionibus iniuriae non ferendae. Sequente ſaeculo varia nomina praeſidibus prouinciarum indita animaduertimus. In Notitia enim Imperii occurrunt PROCOSS. COMITES, PRAEFECTI AVGVSTALES, VICARII, DVCES, CONSVLARES, PRAESIDES, CORRECTORES, quibus omnibus aliqua per prouinciam iurisdictio, vel imperium competebat. Aſt quum de eorum temporum diuiſione prouinciarum bene meritus ſit Philipp. Bertierius *Pithanon Diatr. I.* licebit lectorem eo remittere, vbi talia plena manu feruntur.

§. II.

Nobis iam praecipue diſpiciendum eſt, quibus legibus ante communicata cum orbe Romano iura ciuitatis prouincias rexerint Praeſides, et quae his noua iura conſtituendi poteſtas fuerit relicta? Primum itaque ſciendum, ſui iuris eſſe deſiiſſe regna et terrarum tractus alios, ſimul ac in prouinciae formam fuerint redacta, nec tunc amplius ſuis vixiſſe legibus, ſed iis, quas victores victis conceſſerint. Leges iſtas dabat vel Senatus populusque, vel eorum iuſſu Imperator de decem vel quinque Legatorum, qui mitti eum in finem ſolebant, ſententia. Hi ergo conſtituebant, quae in poſterum futura ſit prouinciae formula, quae vectigalia populo praeſtituri ſint prouinciales, quo inter ſe iure vſuri, quae in iudiciis obſeruaturi magiſtratus et ſimilia, eaque deinde in publico prouincialium conuentu, facto prius ſilentio per praeconem iubebant recitari. Talis formula LEX vocabatur prouinciae, eiusque generis in Sicilia erat LEX RVPILIA, quam deſcribit Cicero *in Verr. II, 13.* in Achaia illa, quam T. Flaminius dederat apud Liu. *XXXIII, 31. et 32.* in Macedonia, quam L. Aemilius Paullus pronunciari iuſſerat apud eumdem *Lib. XLV. Cap. XXIX.* Has deinde leges, ſemel conceſſas prouinciae, ſancte ſeruabant Praeſides, eamque in iure dicundo pro norma ac regula habebant. Hinc Cicero *in Verr. II, 13.* Siculis *eſſe* ait *legem Rupiliam, quam Praetor Rupilius ex SC. et decem Legatorum ſententia dediſſet, hanc omnes ſemper in Sicilia Conſules, Praetoresque ſeruaſſe.* Et paullo poſt, *omnes ante C. Verrem Praetores Rupilias leges, et in ceteris rebus, et in iudiciis maxime obſeruaſſe*, adfirmat. Neque tamen omnes prouinciales pari ex

Digitized by Google

ex hiſce legibus iure vtebantur, ſed erant ciuitates, quas Romani victores liberas eſſe et ſuo iure vti patiebantur: erant, quibuscum agerent benignius, erant etiam, quibus duriora imperarent, prout bene vel male meriti fuiſſent de populo Romano. Hinc tot in omnibus fere prouinciis ciuitates, quae in ipſis numis de ἀυτονομίᾳ ſua gloriantur, de quibus copioſe egit Ezech. Spanhem. *in Orbe Rom. Exerc. II, 9.* Quid? quod aliquando totos populos ſuis vti legibus paterentur, veluti Macedones, quos *liberos eſſe iubebant, habentes vrbes easdem, agrosque,* VTENTES LEGIBVS SVIS, *annuos creantes magiſtratus.* Liu. *XLV, 29.* Deinde praeter legem illam, quae formulam prouinciae complectebatur, et priuatum ius legibus conſtituebat imperator, easque procul dubio quantum fieri poſſet, attemperabat iuri Romano. Sic de Aemilio Paullo Liuius *XLV, 32. Leges Macedoniae dedit, cum tanta cura, vt non hoſtibus victis, ſed ſociis bene meritis, dare videretur, et quas nec vſus quidem longo tempore, qui vnus tot legum corrector, experiendo argueret.* Et Iuſtinus *XXXIII, 32. Macedonia leges, quibus adhuc vtitur, a Păullo accepit.* Similem operam Athenienſibus nauaſſe legimus L. Cornelium Sullam, de quo Appian. *in Mithridat. p. 196:* Νόμους ἔθηκεν ἅπασιν ἀγχοῦ τῶν πρόσθεν αὐτοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ὁρισθέντων. *Leges omnibus dedit, easdem ferme, quas prius a Romanis acceperant.* Ius ergo Romanum, quatenus illud vel ad ciuium priuilegia ac praerogatiuas non pertinebat, vel non aduerſabatur formulis illis, de decem legatorum ſententia praeſcriptis, etiam in prouinciis valebat, adeo, vt ſaepe etiam diſertis verbis leges ciuibus initio praeſcriptae et ad prouincias proferrentur. Sic ſane Siciliae Praetores, teſte Dione *in Exc. Peireſc. p. 397.* pupillis et viduis, agnatorum cura deſtitutis dabant tutores, ex Lege Atilia, quum tamen ea lex Romae tantum locum haberet. Vlp. *Fragm. XI, 18.* Idemque Vlpianus paullo poſt §. 20. refert, caput legis Papiae Poppaeae de tutore a Praetore mulieri nupturae dando ad dotem dandam, dicendam promittendamue SCo productam eſſe ad prouincias. Mitto iam *l. 5. pr. D. de manumiſſ.* vbi ſimilis legis, conſtitutione Diuorum Fratrum ad prouincias etiam productae fit mentio. Quin tantum abeſt, vt prouinciales diuerſo a ciuibus iure priuato vterentur, vt plerasque principum conſtitutiones, etiam ante communicatam cum orbe Romano ciuitatem vniuerſales fuiſſe, et prouinciales

les non minus, quam ciues obſtrinxiſſe, multis exemplis demonſtrarit laudatus paullo ante Ezech. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap. VII.* His iuribus ergo regebantur prouinciales a Praeſidibus ſuis: quibus tamen omnibus veluti auctarium aliquod vel ſupplementum accedebant EDICTA PROVINCIALIA, quibus Praeſides Romani, ſub auſpicium magiſtratus ſui, quomodo ius de cauſſis ſingulis dicturi eſſent, prouincialibus denunciabant, vt recte ſcripſerit Car. Sigonius *de Iure prou. II, 5.* *Quum legibus omnia comprehendi non potuiſſent: factum eſt, vt multa edictis ipſis praetoriis ſint permiſſa, ſiquidem, vt Praetores vrbani, Romae magiſtratum ineuntes edicta propoſuerunt, ex quibus ius ſe dicturos eſſe profeſſi ſunt; ſic praeſides in prouincias ingreſſi, et ipſi ſua edicta ſingulis de rebus diligenter ſcripta ediderunt, ad eaque poſtea totam iurisdictionem ſuam accommodarunt.*

§. III.

Et PROCONSVLES quidem talia propoſuiſſe edicta, inter omnes conſtat, idque vel ſola euincit formula in Caii Commentariis ad edictum prouinciale paſſim obuia: AIT PROCONSVL *l. 4. D. quod quisqu. iur. l. 1. D. ſi quis caut. in iud. ſiſt. cauſſ. fact. non obt.* At nolim exiſtimes, iis ſolis ius fuiſſe, edicta prouincialia reddendi. Idem enim faciebant et reliqui, qui cum imperio praeerant prouinciis. In Siciliam ordinarie mittebantur PRAETORES, non proconſules. Et tamen nihil notius eſt edicto Siculo, quale fuit et illud C. Verris, tam acriter reprehenſum a Cicerone oratione in Verrem ſecunda, et aliud L. Domitii, quo teſte Valerio Max. *VI, 3, 6.* inter alia cautum fuerat, *ne quis telum haberet*, ac denique P. Licinii Neruae, de quo Dio *in Excerpt. Peireſcianis p. 633.* refert, eum ingreſſum Siciliam edicto monuiſſe, ἀφικέσθαι πρὸς ἑαυτὸν πάντας τοὺς αἰτιωμένους τι τοὺς δέσποτας σφῶν, ὡς καὶ βοηθήσων αὐτοῖς. *cunctis ſeruis, qui de dominis ſuis conqueſturi eſſent, ſe ſui adeundi copiam facturum, auxiliumque iis laturum.* Sub Traiano Plinius, qui Bithyniae tanquam LEGATVS AVG. PRO PRAET. praeerat, non modo *Lib. X. Epiſt. 64.* Seruilii Calui, anteceſſoris ſui edictum commemorat, ſed et *Epiſt. 97.* eiusdem libri ſuum edictum laudat, quo ſecundum mandata Traiani hetaerias eſſe vetuerit. Quumque paullo verecundior eſſet in edicendo, ac proinde de plerisque ad Traianum Imp. referret: hic *Epiſtola CX.* ideo ſe Plinium prouinciae praefeciſſe monet, *vt ſor-*

Digitized by Google

vt formandis iſtius prouinciae moribus ipſe moderaretur, et ea CONSTITVERET, *quae ad perpetuam eius prouinciae quietem eſſent profutura.* Id quod a Plinio non aliter, quam edictis, fieri potuiſſe, facile vnusquisque intelligit. Nec dubium porro eſt, quin et PRAEFECTI AVGVSTALES Aegypti, eamdem habuerint edicta proponendi poteſtatem. Eos enim Tacitus *Annal. XII, 60.* ea lege Aegypto praefectos eſſe ab Auguſto ſcribit, *vt* DECRETA *eorum perinde haberentur, ac ſi magiſtratus Romani* CONSTITVISSENT: id quod de eorum edictis intelligendum eſſe, vel inde patet, quod non alius ſit modus, quo aliquid noui conſtituere potuerint magiſtratus Romani. Accedit, quod Auilium Flaccum, Praefectum Auguſtalem, crudelem alioquin et omnibus flagitiis coopertum hominem, eo tamen nomine laudat Philo *in Flacc. p. 966.* quod primis praefecturae ſuae annis τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἀνέπλησεν εὐνομίας, *bonas leges in vrbem (Alexandrinam) totamque prouinciam induxerit.* Quod denuo non aliter, quam edicto prouinciali fieri potuit. Et ſane ea edicendi poteſtate, et prout res inciderent, vſum eſſe Flaccum, idem paullo poſt *p. 972.* teſtatur, vbi memorat propoſitum ab eo πρόγραμμα ſaeuum ac minaciſſimum, quo Iudaeos vocarit inquilinos et exteros, iisque ne cauſſae quidem dicendae poteſtatem fecerit, ſed condemnarit inauditos. Edictum ſimile Petronii, Syriae Praeſidis exſtat apud Ioſephum *Antiqu. XIX, 6.* Quin Alexander Aug. *l. 1. C. de interd.* et ſua aetate praeſides *interdicta in albo*, id eſt, in edicto ſuo prouinciali habere ſcribit. Quod quomodo fieri potuerit, condito iam multo ante edicto perpetuo, infra ſuo loco oſtendemus. Et ex his quidem ſatis conſtare arbitramur, non modo Proconſules, ſed et praeſides reliquos omnes et iurisdictionis perpetuae cauſſa, et prout res inciderent, in prouinciis ſuis edixiſſe.

§. IV.

Quae quum ita ſint, merito ſane mireris, virum alioquin doctiſſimum, Guid. Pancirolum *Theſaur. Var. Lect. I, 34. III, 17.* in eum incidiſſe errorem, vt ſolos Proconſules, non perinde Praeſides prouincias ſuas iure praetorio habuiſſe exiſtimaret. Quod ne ſibi aliisque temere perſuaſiſſe videatur, primum ex iure noſtro obſeruat, non potuiſſe Praeſides prouinciarum de cauſſis ſtatuere, quod potuerint tamen Proconſules: *l. 32. §. 7. D. de recept. arbitr. l. 1. C. de ord. iud.* eiusque diſcriminis non aliam fingi poſſe rationem exiſtimat,

mat, quam quod hi participes; illi expertes omnino fuerint iuris praetorii. Deinde teſtimonium denunciat Plinio, *Lib. X. Epiſt. LXXVII.* ad Traianum referenti, quod ſint in prouincia, *qui poſtulent, vt de agnoſcendis liberis reſtituendisque natalibus cognoſceret, exemplo Proconſulum.* Quum vero *SCum ad ea cauſſarum genera pertinens de iis tantum prouinciis loquatur, quibus Procoſſ. praeſint: ideo ſe rem integram diſtuliſſe.* Denique, quod palmarium Panciroło videtur, apud Vopiſcum *in Probo Imp. Cap. XIII.* legit, *eum patribus permiſiſſe, vt Proconſules crearent, Legatos Conſulibus, ius Praetorium praeſidibus darent.* Ex quo loco non poſſe non colligi putat, Praeſides ante ea Probi tempora iure illo Praetorio omnino caruiſſe. Quae ſi recte ſe habent, vt ſunt ſane ſpecioſiſſima: vix adparet, quo iure vel edicta proponere, vel vllam iurisdictionis partem attingere potuerint, quoue pacto defendi poſſint, quae paullo ante nos de edictis plerorumque magiſtratuum prouincialium diſſeruimus.

§. V.

At aliunde ſatis conſtat, Praeſidibus non minus, quam Procoſſ. fuiſſe ius praetorium, idque multo luculentioribus demonſtrari poteſt argumentis, quam illa Panciroli ſententia. Primo nimirum Proculus noſter *l. 12. D. de offic. praeſ.* eum, *qui prouinciae praeeſt, omnium Romae magiſtratuum vice et officio fungi debere,* ſcribit, id eſt, vti *l. 11. D. eod.* interpretatur Marcianus, *omnia prouincialia deſideria, quae Romae varios iudices habeant, ad officium Praeſidum pertinere,* vel, vt Hermogenianus *l. 10. D. eod.* rem exprimit, *ex omnibus cauſſis, de quibus vel Praefectus vrbi, vel Praefectus praetorio, itemque Coſſ. et* PRAETORES *ceterique Romae cognoſcant, Correctorum et Praeſidum prouinciarum eſſe notionem.* Quid vero haec aliud innuunt, quam eodem iure in prouinciis vti Praeſides, quod Romae Praetores aliique magiſtratus maiores habeant? Deinde ſi quis Hermogeniani teſtimonium ideo putet reiiciendum, quod ICtus ille Probo Imp. fuerit aetate poſterior: ei ſuccenturiare poſſumus teſtem alium, eumque omni exceptione maiorem, Corn. Tacitum *Annal. II, 77.* apud quem Domitius Celer ait, *Piſonem, non Sentium, Syriae praepoſitum. Huic faſces, et* IVS PRAETORIS; *huic legiones datas.* Et tamen ille Cn. Piſo non Proconſul erat, ſed Legatus Auguſti pro praetore, ſeu Praeſes Syriae, neque iſta prouincia

uincia tum populi, ſed Caeſaris erat, ceu accurate demonſtrauit Henr. Norisius *in Cenotaph. Piſan. Diſſ. II. Cap. XVI. §. XIII. p. 329.* Iam quid hoc teſtimonio clarius? quid illi Panciroli obſeruationi magis contrarium? Similia de Praefectis Auguſtalibus Aegypti tradit Vlpianus *l. 1. D. de off. Praef. Aug.* Nam et his, licet non eſſent Proconſules, *imperium tamen ad ſimilitudinem* PROCONSVLVM *lege datum eſſe*, teſtatur, idque adeo amplum, vt Strabo *Lib. XVII.* eos τὴν βασιλέως τάξιν ἔχειν, *paene tanquam Reges praeeſſe* adfirmet. Quin tantum abeſt, vt Praeſidibus hoc ius abiudicandum ſit, vt ipſi Procuratores Caeſaris, minoribus duntaxat praefecti prouinciis, poſtremis temporibus eo videantur vſi. Quamuis enim notum ſit ex Tacito *Annal. XII, 60.* Sueton. *Claud. Cap. XII.* et Dione Caſſ. *Lib. LVII. p. 619.* Lucillium Capitonem, Aſiae procuratorem, poenas dediſſe, quod ſibi ius praetorium adrogarit: ipſe tamen Dio monet, olim tantum ita ſe rem habuiſſe, quando adhuc nihil aliud conceſſum fuerit Procuratoribus, ἢ τὰς νενομισμένας προσόδους ἐκλέγειν, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν ἔν τε τῇ ἀγορᾷ, καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐξ ἴσου ἰδιώταις δικάζεσθαι. *quam reditus legitimos colligere, et de controuerſiis (fiſcalibus) in foro ſecundum leges ius dicere:* eoque ipſo non obſcure, opinor, innuit, Procuratores Caeſaris, quum ſemel prouincias regere coepiſſent, impune ſibi iura Praetorum adrogaſſe, nullaque paene re deteriores fuiſſe reliquis Praeſidibus.

§. VI.

Quae Guido Pancirolus nobis obuertit, argumenta, ea omnia profecto non ita comparata ſunt, vt deſerendum ideo exiſtimemus vadimonium. Quod enim ad primum attinet, ſi vel maxime fateamur, Proconſules de cauſſis quibusdam cognouiſſe, de quibus nulla fuerit notio Praeſidum, non tamen inde conſequitur, vt hos ideo ſtatim exſortes putemus iuris praetorii. Erant et Praeſidum quaedam iura, quibus carebant Proconſules, veluti quod legiones ducerent, exercitibus praeeſſent, bellaque gererent in prouinciis ſuis, quod ſane non poterant Proconſules, niſi id illis eſſet a Principe ſpeciatim permiſſum. Dio Caſſ. *Lib. LIII. p. 504.* Lipſ. *Exc. ad Tacit. Annal. I. lit. M.* Hinc praeſes a Petronio *Satyr.* vocatur *imperator prouinciae*, qui honoris titulus in Proconſulem nullo modo cadebat. Contra quaedam iis ademta erant, quae pertinebant ad poteſtatem proconſulum: non quod carerent praeſides iure

Digitized by Google

re praetorio, multo minus, quod eiusmodi cauſſae, ceu ſibi Pancirolus perſuaſit, ad Proconſules remittendae eſſent, ſed quod eas ſibi ſuaeque cognitioni ſepoſuiſſent principes, quorum vice praeerant prouinciis. Talis cauſſa erat reſtitutio natalium, a ſolo Principe impetranda, *l. 1. D. de reſtit. natal.* et quaedam fortaſſis aliae. Nam quod ad cauſſas liberales attinet, quorum notionem Praeſidibus negat Pancirolus, res non adeo expedita eſt, aliaque omnia colligi poſſunt ex *l. 4. D. de ingen. manumitt. l. 1. C. de ord. cogn. l. pen. et vlt. C. vbi cauſſ. ſtat. l. pen. C. ne de ſtatu defunct.* quibus iam pridem probarunt Em. Merill. *Variant. Cuiac. II, 1.* et Marc. Lyklama *Membran. I, 16.* etiam cauſſas liberales ad notionem Praeſidum pertinuiſſe, et in *d. l. 1. C. de ord. cogn.* in qua maximum cauſſae ſuae praeſidium quaerit Pancirolus, non eſſe quaeſtionem, an non Praeſes cauſſam ſtatus principaliter poſſit cognoſcere? ſed an, ſi in alia cauſſa, veluti hereditaria, incidat eiusmodi quaeſtio, Praeſes neceſſario ſit adeundus? Sane enim vel ideo cognoſcere non poſſe videbatur Praeſes, quia de cauſſa hereditaria, tanquam principali datus fuerat iudex, cauſſaeque incidentes alioquin a principalibus diuelli non debent: *l. 10. C. de iudic.* iudex vero pedaneus multo minus eam notionem habere videbatur, quia cauſſae ſtatus maiores requirebant iudices, quam pedaneos. *l. 2. C. de pedan. iud. l. vlt. C. vbi cauſſ. ſtat.* Conſulti itaque ea de re Seuerus et Antoninus, Imperatores, reſcribebant: *Adite Praeſidem prouinciae, et, ruptum eſſe teſtamentum Fabii Praeſentis agnatione filii, docete, neque enim impedit notionem eius, quod ſtatus quaeſtio in cognitione vertitur, etſi ſuper ſtatus cauſſa cognoſcere non poſſit,* (poſtquam nimirum ſemel iudicem in cauſſa hereditatis dedit,) *pertinet enim ad officium iudicis* (pedanei, per quem cauſſam cognoſcit Praeſes,) *vniuerſam incidentem quaeſtionem, quae in iudicium deuocatur, examinare, quoniam* (principaliter) *non de ea, ſed de hereditate pronunciat,* (quamuis per conſequentiam et de quaeſtione incidente ferat ſententiam.) Ita rem explicat doctiſſimus Lyklama, qui et *Lib. IV. ecl. 9.* rem paullo aliter exponit. Si tamen dicendum, quod res eſt, cauſſae ſtatus ante tempora Diocletiani non videntur fuiſſe extraordinariae cognitionis, adeoque et de illis dari potuiſſe iudices. Ac proinde magis adſenſerim V. C. Ger. Noodtio, *Lib. I. de Iurisd. Cap. IX.* exiſtimanti, in *d. l. 1.* ſpecie iudicem pedaneum non datum fuiſſe in cauſſa

here-

hereditatis et teſtamenti Fabii Praeſentis; ſed Praeſidis eam fuiſſe notionem, dubitatum que tantum eſſe, num et de quaeſtione incidente cognoſcere poſſit Praeſes, ſuper qua alias iudex pedaneus dari ſoleret? Sic ſane manifeſtum eſt, cur reſcripſerint Principes: *adeundum eſſe Praeſidem, neque impedire eius notionem, quod ſtatus quaeſtio* (incidenter) *in cognitione vertatur, et Praeſes* (alias principaliter) *ſuper cauſſa ſtatus ipſe cognoſcere non poſſit*, (ſed iudicem dare ſoleat.) *Pertinere enim ad officium iudicis* (eiusdem qui cauſſam principalem cognoſcat,) *vniuerſam incidentem quaeſtionem, quae in iudicium deuocetur, examinare, quoniam non de ea, ſed de hereditate*, (principaliter, de incidente autem non niſi per conſequentiam,) *pronunciet*. Ita vero nihil omnino eſt in lege noſtra, quod ſuffragetur Pancirolo, neque vllatenus inde conſequitur, vt Praeſides expertes fuerint iuris Praetorii, eaque praerogatiua ſoli donati ſint Proconſules. Deinde nec in loco Vopiſci Pancirolo quidquam praeſidii eſt. Nihil enim ibi refert Vopiſcus, niſi quod Probus iura quaedam Senatui reſtituerit, quibus exciderant ſub anterioribus principibus. *Permiſit* enim *patribus, vt proconſules crearent*. Sed idem iis permiſerat iam Auguſtus, permiſerant et ſequentes principes. *Permiſerat Legatos Proconſulibus*, vt ſcribi iubet Iſ. Caſaubonus. Sed ne id quidem nouum, quum ſemper Legatos habuiſſent Proconſules. Denique permiſit patribus, *vt ius praetorium Praeſidibus darent*, at et id vetus ac tralatitium, ſi verba ita intelligas, vt ea intellexit Pancirolus. Quid ergo? Id vnum nouum, quod *patribus id permiſit*. Quum enim antea Principes ſuo arbitrio praeſides praefeciſſent prouinciis, etiam nullo honore, nedum praetura, in vrbe functos, et tamen iis ornamenta praetoria decernerent: Probus quidem ius, praeſides quoscumque conſtituendi, ſibi retinuit, ſed Senatui tamen eum honorem habuit, vt ipſe, non princeps, illis ius ac dignitatem Praetorum daret. Vt adeo tam certum ſit, quam quod certiſſimum, ius praetorium Praeſidibus non minus competiiſſe, quam quibus proconſulare in prouincia fuerit imperium.

§. VII.

Edicta ergo prouincialia totidem erant, quot Romanorum prouinciae, quia vnusquisque Proconſul ac praeſes ſub magiſtratus ſui auſpicium tale proponebat edictum, quo, quomodo ius dicturus ſit, praemonebat prouinciales, eos tanto magis ſibi habiturus

Digitized by Google

obnoxios, quo magis eius aequitas prudentiaque ex edicto illo elucebat. Quo nomine Cicero *Acad. Quaeſt. IV, 1.* mirifice collaudat Lucullum, *in quo tanta prudentia fuerit in conſtituendis temperandiſque ciuitatibus, tanta aequitas, vt illis adhuc temporibus ſteterit Aſia Luculli inſtitutis ſeruandis, et quaſi veſtigiis perſequendis.* Hinc Cic. *Epiſt. ad Attic. VI, 1. edictum Aſiaticum*, ſuumque, quod *Cilicibus* propoſuit, alibi in *Verr. I, 43.* *Sicilienſe* memorat, nec dubium eſt, quin et *Africanum* aliaque reliquarum prouinciarum olim fuerint celeberrima. Ceterum ea edicta prouincialia pro parte TRALATITIA erant, pro parte NOVA. Eam enim διαίρεσιν ipſe fecit Cicero in edicto ſuo, de quo *Lib. III. ad Famil. Epiſt. VIII.* Romae compoſui edictum, nihil addidi, niſi quod publicani me rogarunt, quum Samum ad me veniſſent, vt de tuo edicto totidem verbis TRANSFERREM in meum. *Diligentiſſime ſcriptum caput eſt, quod pertinet ad minuendos ſumtus ciuitatum, quo in capite ſunt quaedam* NOVA, *ſalutaria ciuitatibus, quibus ego magnopere delector.* In altera parte ex edictis deceſſorum retinebant, quidquid in illis reperiebant prudenter et ex aequitate conſtitutum, quaeque a multis annis probauerat vſus, idque adeo verum eſt, vt hominum reprehenſionem non effugerit C. Verres, qui caput eiusmodi in gratiam P. Annii heredum ex edicto Sicilienſi ſuſtulerat. Cic. *Verr. I, 43.* At in nouis adſtruendis edictis id operam dabant, vt vel ipſi quaedam hominibus prouincialibus ſalutaria reperirent, vel ex aliorum edictis prouincialibus optima quaeuis et imitatione digniora decerperent transferrentque in ſuum, vel pleraque ex edicto Praetoris vrbani negotiis prouincialibus accommodarent. Ea omnia ex eodem Cicerone diſcimus, qui *Lib. VI. ad Attic. Epiſt. I.* de edicto ſuo Cilicio diſſerens non modo ſe in illo *exceptionem aliquam* de Bibuli, Syriae proconſulis, edicto, verum etiam *aliam* ἰσοδυναμοῦσαν, *ſed tectiorem, ex Q. Mucii edicto Aſiatico* in ſuum tranſtuliſſe, denique *multa etiam Scaeuolae, et in iis etiam illud, in quo ſibi libertatem Graeci cenſeant datam, vt Graeci inter ſe diſceptent ſuis legibus, ſequutum eſſe,* fatetur, additque, ſe quaedam reliquiſſe ἄγραφα, nempe totam partem *de reliquo iure dicundo*, praeter iſta capita, *quae ſine edicto ſatis commode tranſigi non poſſint, veluti de hereditatum poſſeſſionibus, de bonis poſſidendis, magiſtris faciendis, bonis vendendis, quae ex edicto et poſtulari, et fieri ſoleant.* De reliquis enim omnibus

edixiſſe

Digitized by Google

edixiſſe ſe ſcribit, *ſe de eo genere ſua decreta ad edicta vrbana adcommodaturum.* Ita Cicero, praeter illa, quae, vti paullo ante vidimus, ex deceſſorum edicto in ſuum tranſtulerat, quaedam etiam noua adiecerat, a ſe reperta de ciuitatum ſumtibus minuendis, quaedam ex Bibuli edicto Syriaco, multoque plura ex Q. Mucii Scaeuolae edicto Aſiatico mutauerat, in plerisque autem edictum vrbanum ſe ſequuturum, monuerat. Ex eodem porro Ciceronis loco diſcimus, quomodo edictum ſuum partitus ſit Cicero. Quum enim tribus illud partibus conſtare debuiſſet, primam partem ipſe κατ' ἐξοχὴν vocat *edictum prouinciale, in quo fuerit de rationibus ciuitatum, de aere alieno, de vſura, de ſyngraphis, in eodemque omnia de publicanis.* Alteram partem comprehendiſſe ait omnia, *quae ſine edicto ſatis commode transigi non poſſint, de hereditatum poſſeſſionibus, de bonis poſſidendis, magiſtris faciendis, bonis vendendis, quae ex edicto et poſtulari et fieri ſoleant.* Tertiam denique partem *de reliquo iure dicundo* ἄγραφον, vt dixi, ſe reliquiſſe, et prouinciales ad edictum vrbanum remiſiſſe, ſcribit, eaque διαιρέσει ſua, ceu ipſe vocat, id ſe conſequutum gloriatur, vt *breue eſſet edictum ſuum.* Quamuis vero praeſtare non poſſimus ordinem illum, a reliquis prouinciarum praeſidibus omnibus obſeruatum: nemo tamen dubitauerit, easdem ſaltim partes fuiſſe omnium edictorum prouincialium, quocumque demum diſpoſitae fuerint ordine. Ceterum iam a Car. Sigonio *de antiq. iure prouinc. II, 5.* recte obſeruatum eſt, tria potiſſimum cauere conſueuiſſe praeſides bonos, famaeque atque exiſtimationis ſuae paullo ſtudioſiores: primum, ne quid edicerent contra prouinciae formulam, quod quum C. Verres feciſſet, in Sicilia edicta proponendo contra legem Rupiliam, reprehenſionem bonorum omnium incurrit: Cic. *in Verr. II, 13.* alterum, ne quod in vrbe ante edixerant, in edictis prouincialibus deinde immutarent, vel quaedam iis contraria ſancirent. Nam et eo nomine male audiuit C. Verres, quem obiurgans Cicero *in Verr. I, 46. Iterum,* inquit, *iam quaero abs te, ſicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum poſſeſſionibus, cur ea capita in edictum prouinciale transferre nolueris? Vtrum digniores exiſtimaſti homines eos, qui habitabant in prouincia, quam nos, qui aequo iure vteremur. An Romae aliud aequum eſt, aliud in Sicilia? Non enim hoc poteſt in loco dici, multa eſſe in prouinciis aliter edicenda:*

cenda: non de hereditatum quidem poſſeſſionibus, non de mulierum hereditatibus. Nam de vtroque genere video non modo ceteros, ſed te ipſum, totidem verbis edixiſſe. Tertium denique, quod vel maxime ſibi cauendum exiſtimabant, in eo conſiſtebat, ne vnquam decernerent contra edictum ſuum. Id enim, quamuis homo ferreae frontis, C. Verres, quotidie faceret, tanto maiore ſollicitudine cauebant viri boni, et in his Cicero qui, Scaptio poſtulante quatuor centeſimas vſuras, *quid ais?* aiebat, *poſſumne contra meum edictum?* Cic. *ad Att. Epiſt. VI, 1.*

§. VIII.

Talia erant edicta Proconſulum ac praeſidum prouincialia, quae ad perpetuam eorum iuriſdictionem pertinebant. Tanto minus quemquam arbitramur dubitaturum, quin quotidiana iisdem fuerit occaſio, edicta omnis generis repentina proponendi. Sed his recenſendis non immorabimur, quum et ſupra multa huius generis, et hoc ipſo capite quaedam Petronii Syriae Praeſidis, Flacci, Praefecti Auguſtalis Aegypti, aliorumque Praeſidum edicta ſubitanea produxerimus. Quare potius ad finem libri primi perueniſſe nobis videmur, ſi prius quaedam adhuc de Principum edictis addiderimus, quae ſcitu non plane indigna iudicamus.

CAP. IX.

DE EDICTIS PRINCIPVM.

§. I. *Principes Rom. edicta reddiderunt iam ab ipſis Auguſti temporibus.* §. II. *Quo iure id fecerint, quum tamen prae ſe ferrent initio, ſe non eſſe legislatores, ſed populum.* §. III. *Edicta principum ſaepe SCis firmata, vel Sca edictis promulgata.* §. IV. *Ab Hadriani temporibus nouae leges edictis principum conditae.* §. V. *Edicta generalia, ſpecialia, mandata.* §. VI. *Eorum publicatio.*

§. I.

De magiſtratibus tum vrbanis, tum prouincialibus, qui edicta proponere conſueuerunt, ſatis multa nos hactenus dixiſſe arbitramur. Quemadmodum vero omnium paene magiſtratuum munia paullatim in ſe traxerunt principes, nullo aduerſante, ita illi et de rebus omnibus, ad aliorum magiſtratuum curam

ram

Digitized by Google

ram pertinentibus, edixerunt fere quotidie, quin demum nouas, quotiescumque placuiſſet, leges edictis ſuis ſanxerunt, vt magiſtratibus reliquis non niſi vmbra quaedam priſci iuris poteſtatisque ſupereſſet. Itaque haec quoque edicta non plane praetermittenda videntur in hiſtoria noſtra, maxime, quum res ad illuſtrandam in primis iurisprudentiam noſtram pertineat, adeoque vtilitate ſua, vt opinamur, non ſit caritura. Arrogarunt ſibi hanc edicendi poteſtatem Principes iam inde ab ipſis Auguſti temporibus, et ita quidem, vt vel ex tempore quaedam imperarent, eaque vel vno loco, vel vbique, in orbe Romano, obſeruari iuberent, vel alia, in perpetuum pro lege valitura, praeciperent. Ipſius Auguſti edictum laudatur apud Plinium *Epiſt. X, 71.* de conditione et alimentis eorum, quos vocant θρεπτοὺς, i. e. qui liberi nati, expoſiti, deinde ſublati a quibusdam in ſeruitute educati erant; ſed id quidem et repentinum fuit, et, vt ipſe Plinius monet, ad ſolam Anniam pertinuit. Contra ſubitaneum quidem eſt, ſed generale tamen Auguſti edictum, cuius meminit Lucas *Euang. Cap. II. comm. 1.* dum ſcribit: *ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.* Fruſtra enim eſt Eraſinus, qui δόγμα hic vertit *decretum*, multoque accuratior eſt verſio vulgata et Theod. Bezae, qui habent *edictum*, quum hoc δόγμα non cauſſa cognita, ſed motu Principis proprio prodierit. Vſus enim eſt Lucas phraſi Hebraea: ודתא נפקת Dan. *II, 13.* quod ipſum quoque LXX recte verterunt δόγμα ἐξῆλθε, id eſt, *promulgatum eſt edictum.* Vid. Anton. Bynaei *de Natali Chriſti I, 3. 3. p. 289. ſequ.* Denique nec deſunt Auguſti edicta, quae ille pro legibus perpetuis valere voluit. Tale enim procul dubio fuit illud, ne feminae pro viris ſuis intercederent, quod laudat Vlpianus *l. 2. D. ad SC. Velleian.* nec non alterum, quo teſte Iulio Paullo, *l. 26. D. de liber. et poſtum.* cautum, ne pater filium militem exheredare poſſet: ac denique illud de diris quaeſtionibus caute et prudenter habendis, cuius verba quaedam recitantur ab eodem Paullo in *l. 8. D. de quaeſtion.* Auguſtum ea in re imitati ſunt ſucceſſores omnes vsque ad Hadrianum. Eorum enim edicta omnis generis ſupra recenſuimus quam plurima: quibus iam pauca quaedam ex iure noſtro veluti per lancem ſaturam adiiciemus. Sic Edictorum D. Claudii mentio fit *l. 2. D. ad SC. Velleian. l. 2. D. qui ſine manumiſſ. ad lib. peru. l. 14. §. 2. l. 15. pr. D.* ad

ad L. Corn. de falſ. Veſpaſiani, *l. 4. §. 6. D. de legation.* Titi, *l. 1. §. 3. D. de iure fiſci.* Domitiani, *l. 2. §. 1. D. de cuſtod. et exhib. reor.* Neruae, *l. 4. D. ne de ſtatu defunct.* ac denique Traiani, *l. 9. §. 20. D. de his, quae vt indign. l. 6. §. 1. D. de extr. crimin.* Ab Hadriani temporibus multo frequentius, quam ſub anterioribus principibus, edicta prodierunt, et quidem talia, quibus Imperatores noua plane iura conderent, veteraque interpretarentur, mutarent, abolerent, omnemque adeo leges ferendi poteſtatem, ſoli explicarent, quum ante ea tempora ſaltim aliud prae ſe ferrent Principes, ſuſpicionemque, quaſi ipſi ſibi legum ſumere arbitrium vellent, omni ope a ſe amolirentur. Vnde Tertullianus *Apologet. Cap. IV. Nonne et vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatibus totam illam veterem ac ſquallentem ſiluam legum nouis* PRINCIPALIVM *reſcriptorum et* EDICTORVM *ſecuribus vaſtatis et caeditis?* Atqui floruit ille ſub Seuero et Antonino Caracalla, Imperatoribus, quorum aliorumque Principum, qui Hadriano ſucceſſerunt, edicta adhuc obuia in iure noſtro, ſatis nos conuincunt, vera ſcripſiſſe Patrum Latinorum doctiſſimum.

§. II.

Et de Hadriano quidem, eiusque ſucceſſoribus id non adeo mirandum videtur. Principatum enim hi omnes tenuerunt illis temporibus, quum iam principem ferre didiciſſent Romani, adeoque nec opus amplius videretur, variis libertatis ſimulacris occultare dominatum, quem iam pridem Imperatores Romani adfectauerant. Inualuerat iam pridem prouerbium, cuius meminit Herodianus *Hiſt. I, 6.* ἐκεῖτε ἡ Ῥώμη, ὅπου πότ' ἂν ὁ βασιλεὺς ᾖ. *Roma eſt, vbi Imperator eſt.* cuique geminum illud Mamertini *in Genethl. Maximiani Cap. XII. ibi ſedem imperii videri, quo vterque venerit Imperator.* Pro certo ergo iam perſuaſum erat populo, non opus eſſe ad legem ferendam campo Martio, non roſtris, non curia aliqua vel Capitolio: ſed populi nomine leges et oracula recte fundere principem, ſiue in vrbe ſit, ſiue ruri viuat, ſiue pro republica excubet ſub pellibus, vel peregre ac veluti ſub alio ſole agat, vereque adeo de ſe dicere poſſe principem, quod Lentulus apud Lucanum *Lib. V. Pharſal. v. 28.*

Nam vel Hyperboreae plauſtrum glaciale ſub vrſae,
Vel plaga, qua torrens, clauſusque vaporibus, axis

Nec

Nec patitur noctes, nec iniquos creſcere ſoles,
Si fortuna ferat, rerum nos ſumma ſequetur,
Imperiumque comes. Tarpeia ſede peruſta,
Gallorum facibus, Veiosque habitante Camillo,
Illic Roma fuit.

Hoc ſemel quum perſuaſum fuiſſet populo: non potuit non ille etiam pro certo habere, *quod principi placuerit, id legis habere vigorem, quia populus ei et in eum omne ſuum imperium ac poteſtatem contulerit. l. 1. pr. D. de conſtit. princ.* At paullo difficilius eſt intellectu, qui fieri potuerit, vt iam ante Hadrianum, et ipſis Auguſti temporibus hanc ſibi edicendi poteſtatem arrogarent principes, quum adhuc videri vellent populo faſces, vt ita dicam, ſubmittere, quum adhuc centurias et tribus mitterent in ſuffragia, patres de rebus grauiſſimis conſulerent, quin a populo et Senatu legibus ſe ſolui paterentur, tantum ne ſummum imperium, et poteſtatem legislatoriam ſibi vindicare viderentur? Quomodo enim haec liberrima edicendi poteſtas conciliari poteſt tot ſimulacris libertatis, quibus ſenatui populoque illudebant quotidie. Sed in promtu Auguſto et ſucceſſoribus erat inſigne artificium, quo adhibito, vt ait Tacit. *Ann. I, 2. legum munia in ſe traherent nullo aduerſante*, ita tamen vt id fieri non animaduerteret populus. Id enim dederant operam, vt ſub ſpecie tuendae libertatis omnium magiſtratuum poteſtatumque partes ac munera in ſe deriuarent, in primis autem ſibi decernerentur titulus Imperatoris, Pontificatus maximus, Tribunicia poteſtas et denique proconſulare imperium. Ita Auguſtus teſte Dione *Lib. LII. p. 493. ſequ.* anno v. c. DCCXXV. Imperatoris titulum accepit. Anno v. c. DCCXXXI. vt idem *Lib. LIII. p. 518.* ſcribit, eidem a Senatu decreta tribunicia poteſtas et proconſulare imperium, quorum illa ei concedebatur, *χρηματίζειν περὶ ἑνὸς ἑκάστου, ὅ τι ἂν ἐθελήσῃ κατ' ἑκάστην βουλὴν, κἂν μὴ ὑπατεύσῃ, vt, quoties haberetur Senatus, etiamſi conſulatum non gereret, de rebus omnibus, quidquid vellet, ſtatuere poſſet;* hoc autem *ἐν τῷ ὑπηκόῳ τὸ πλεῖον τῶν ἑκασταχόθι ἀρχόντων ἰσχύειν, vt maior ipſi in prouinciis, quam praeſidibus earum poteſtas eſſet.* Denique his anno v. c. DCCXLI. mortuo Lepido, acceſſiſſe pontificatum maximum, Auguſtumque ideo partem aedium ſuarum publicaſſe, quod pontificem maximum in domo publica habitare oporteret, idem narrat Dio *Lib. LIV. p. 540.* Iam decretis his titulis,

Digitized by Google

titulis, ſatis licet ciuilibus, et in ipſa libera republica non plane ignotis, vere inerat ſummum imperium, idque facile animaduertebant acutiores, ceu patet ex Dionyſio Periegeta, Auguſtei aeui ſcriptore, qui Auguſtum et Tiberium vocat *Reges*, dum *v. 355.* celebrat:

Ῥώμην τιμήεσσαν, ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων,

Romam glorioſam, meorum magnam domum REGVM.

quum tamen Tiberius viuo Auguſto ne princeps quidem aut imperii conſors eſſet, ſed tantum tribuniciae poteſtatis particeps factus eſſet ab Auguſto, teſte Dione *Lib. LV. p. 556.* At eo facilius vocabula fallebant plebem ſtupidiorem, vt Auguſtum non opprimendae, ſed tuendae libertatis cauſſa hos titulos ſuſcepiſſe crederent, quo magis conſtat, ipſum Dionem, virum alioquin πολιτικώτατον, et in republica verſatum, idem exiſtimaſſe, ac proinde diſerte ſcripſiſſe *Lib. LIII. p. 519.* Καί μοι δοκεῖ ταῦτ' ὅτω τότε ὀυκ ἐκ κολακείας, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τιμηθεὶς λαβεῖν· τάτε γὰρ ἄλλα ὡς ἐλευθέροις σφίσι προσεφέρετο. *Ac mihi ſane tunc non adulantes, ſed vere tribuiſſe Romani videntur. Nimirum in omni re cum ipſis, tanquam cum liberis hominibus agebat.* At hi ipſi tituli erant, quibus Auguſtus, iudice Tacito *Annal. I, 2.* inſurgere paullatim, muniaque ſenatus, magiſtratuum legum in ſe trahere coepit: vnde et omnem operam dabant eius ſucceſſores, vt ſibi iidem honores decernerentur, quos etiam in numis et marmoribus diligenter notabant, vt nihil in vtrisque ſit frequentius quam formulae: PONT. MAX. COS. V. IMP. VIII. TRIBVNIC. POTEST. XVIII. P. P. PROCONS. cuius plura exempla adduxit Ez. Spanhem. *de vſu et praeſt. numiſm. Tomo II. p. 392. ſequ. 413. ſeq. 424. ſequ. 463. ſequ.* vbi ex inſtituto agit de his Principum titulis. Iam ergo facile intelliges, quo colore Imperatores pro lubitu iura noua conſtituerint edictis, quamuis nondum prae ſe ferrent poteſtatem legiſlatoriam. Quemadmodum enim libera olim rep. edicendi poteſtatem ideo ſibi arrogabant magiſtratus, quod in Regum ſucceſſiſſent locum: ita Principes propoſitis edictis conſtituebant, quidquid placebat, quia adepti tot magiſtratuum inſignia, ipſos ſe ea omnia iure facere poſſe exiſtimabant, quae magiſtratus illi antea feciſſent. Si quid ergo noui circa res ſacras conſtituere vellent, non opus videbatur, vt vel ad Pontificum et ſacerdotum collegia rem referrent, vel tribus et centurias mitterent in ſuffragia; ſed edicto

Digitized by Google

edicto propoſito, quid fieri vellent, imperabant, tanquam pontifices maximi. Sin quid circa rem militarem emendatum vellent: rem omnem explicabant propoſito edicto, idque tanquam Imperatores. Et quis, quaeſo, eos reprehenſione dignos iudicaſſet, ſi quid in vrbe, vel prouinciis edictis ſancirent, quum pollerent poteſtate tribunicia et proconſulari imperio, eoque ipſo nihil omnino facerent, niſi quod omnes et tribuni plebis faciebant, et proconſules? Eo ergo colore edictis conſtituebant, quidquid putarent eſſe e republica, nec tamen cuiquam in mentem venire poterat, principes poteſtatem legislatoriam populo Senatuiue praeripuiſſe. Ne quis vero haec ſola coniectura niti exiſtimet, en teſtem omni exceptione maiorem, Cornelium Tacitum. Prolixe ille narrat cunctationem, qua Tiberius illuſerit Senatui, imperium illi poſt Auguſti exceſſum offerenti. Interim tamen omnia pro imperio agebat princeps callidus, idque tantum cauebat ſollicite, ne imperare videretur. Id quod qua arte ſit conſequutus, ita refert Tacitus *Ann. I, 7.* *Tiberius cuncta per Conſules incipiebat, tamquam vetere republica, et ambiguus imperandi, ne* EDICTVM *quidem, quo patres in curiam vocabat, niſi* TRIBVNICIAE POTESTATIS *praeſcriptione poſuit, ſub Auguſto acceptae.* Iam ſi ambiguus imperandi Tiberius, edictis propoſitis, omnia agere poterat propter tribuniciam, quam viuo Auguſto acceperat, poteſtatem: quam libere edicere potuiſſe putas principes, quibus praeter illam tribuniciam poteſtatem imperatoria dignitas, Pontificatus maximus et proconſulare imperium fuerat decretum? Sane haec ipſa SCa, quibus Imperatoribus haec omnia decreta ſunt, abſoluunt celeberrimam illam LEGEM REGIAM, qua populus Romanus omne imperium ipſamque facultatem, edictis, quae vellent, conſtituendi in principes contuliſſe dicitur. *l. 1. pr. D. de conſt. princ.* In fragmentis enim legis Regiae, in Veſpaſiani gratiam conditae apud Gruter. *p. CCXLII.* diſerte cauetur:

> VTIQVE QVAECVMQVE EX VSV REIPVBLICAE MAIESTATE DIVINARVM HVMANARVM PVBLICARVM PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSEBIT, EI AGERE FACERE IVS POTESTASQVE SIT, ITA, VTI DIVO AVG. TIBERIOQVE IVLIO CAESARI AVG. TIBERIOQVE CLAVDIO CAESARI AVG. GERMANICO FVIT.

Vides, hic omnium rerum arbitrium permitti principi, diuinarum, tanquam pontifici maximo, humanarum, publicarum priuatarumque, tanquam Imperatori, Tribuniciaque poteſtate et imperio proconſulari praedito, adeoque neceſſario inde colligi debuiſſe, quidquid princeps velit edictoue ſanciat, id legis habere vigorem.

§. III.

Si tamen quaedam maioris momenti, et, quae inprimis ad poſteritatem valere vellent, edicto cauiſſent principes: nihil prius nihilque habebant poſterius, quam vt illa SCis confirmarentur, atque ita in leges abirent. Contra et Senatusconſulta, ſi qua ad eorum voluntatem facta eſſent, ipſi edictis ſuis firmabant, publicabantque, atque ita noua ſpecie libertatis illudebant populo, vt hic omnia de ſententia totius Senatus a Principe fieri crederet. Edictorum ſenatusconſultis firmatorum exempla paſſim exſtant. Inter Iuſtini Martyris opera et Apologiae pro Chriſtianis reperiuntur. Iis adſutum edictum M. Antonini Imp. pro Chriſtianis, quo et victoriam ſe militum Chriſtianorum precibus reportaſſe fatetur, iubetque, vt qui in ius vocatus ſit, quod Chriſto nomen dediſſe diceretur, neque alio praeterea crimine ſe polluiſſet, liberetur, neque a Praeſide prouinciae ad aliquam poenitentiam traducatur, aut confeſſus religionem ideo quidquam de iure ſuo amittat, ſed accuſator, qui eo ſolo nomine hominem in ius adduxerit, tanquam improbus calumniator damnetur, viuusque exuratur. Huic edicto ſubiuncta eſt clauſula: *Ταῦτα δὲ καὶ τῆς συγκλήτου δόγματι κυρωθῆναι βούλομαι, καὶ κελεύω τοῦτό μου διάταγμα ἐν τῷ φόρῳ τοῦ Τραϊανοῦ προτεθῆναι, πρὸς τὸ δύνασθαι ἀναγινώσκεσθαι.* *Haec vero omnia et Senatusconſulto firmari volo, ipſumque edictum hoc meum publice proponi iubeo in foro Traiani, vt de plano recte ab omnibus legi poſſit.* Sed hanc quidem epiſtolam, quam iam ſua aetate circumlatam ſcribit Euſebius *in Chron. n. MMCLXXXIX.* quin et Tertullian. *in Apologet. Cap. V.* manifeſtis falſitatis laborare indiciis, tam euidenter demonſtratum eſt a Ioſ. Scaligero ad Euſeb. *Chron. p. 222. ſequ.* Claud. Salmaſ. *ad Iul. Capitolin. vit. Marci* Imp. *Cap. 24.* Huet. *Demonſtr. Euang. III, 19.* vt mireris haec non animaduertiſſe

tiſſe virum doctiſſimum, qui Edicta veterum principum Rom. de Chriſtianis ſingulari commentatione illuſtrauit, Franc. Balduinum, quippe qui p. 96. iudicare non dubitat, *nullum eo edicto maius teſtimonium religionis et innocentiae reddi, nullaque nobiliori ſanctione libertatem Chriſtianorum communiri potuiſſe.* Itaque alio opus erit exemplo, eoque magis genuino: quod nobis ſuppeditat edictum Auguſti, ne feminae pro viris intercederent, firmatum quippe SCo Velleiano, *l. 2. D. de SC. Vellei.* et quidem anno v. c. IↃCCLXIII. ceu ex marmoribus Grut. *p. CCCCLXX, 1. 2.* alibi docuimus. Simile eſt edictum Claudii Tiberii, cuius mentio fit in *l. 14. §. 2. et l. 15. pr. D. ad Leg. Cornel. de falſ.* vt ex L. Cornelia teneatur, qui ſibi ipſe legatum in alienis tabulis adſcripſerit. In eius enim edicti ſententiam deinde factum eſſe SC. Libonianum, oſtendit vir doctiſſimus Petrus Faber *Semeſtr. I, 25. p. 143.* Nec minus appoſite vir ille doctisſimus laudat edictum Claudianum, in gratiam nauiculariorum et nautarum factum, ex quo paſſim quaedam particulae ſeruantur cum in aliis vetuſtis monimentis, tum in iure noſtro: quales ſunt illae, vt ciuitatem Romanam acciperent, qui non minorem, quam decem millium modiorum nauem fabricarint, Vlp. *Fragm. III, 6.* Sueton. *Claud. Cap. XVIII. et XIX.* vt nauicularii quidam, dum nauigarent, munerum vacationem haberent, *l. 3. §. 3. D. de iure immun. l. 3. de vacat. et excuſ. mun.* Et tamen edictum hoc de variis nauiculariorum praemiis ac priuilegiis poſtea SC. munitum confirmatumque eſſe, ex *l. 3. §. 8. D. de incend. ruin. naufr.* patet, idque Petr. Faber iam recte obſeruauit. At multo plura ſunt exempla edictorum, quibus SC. in vrbe prouinciisque publicarunt Principes, quaſi exſequuturi id, quod Senatus iuſſiſſet, quum ipſi prius Senatum oratione ſua ad id conſtituendum perpuliſſent. Id vero quum ſit notiſſimum, atque inde ipſum SCorum robur edictorumque principalium originem arceſſendam putent viri doctiſſimi, veluti Guil. Maran. *Paratitl. p. 114.* Ant. Dadin. Alteſerra *Recitat. quotidian. p. 182.* et Petr. Burmann. *de Vectig. pop. Rom. Cap. VI. p. 113.* bina duntaxat hic proferemus teſtimonia: alterum Symmachi, qui dum *Lib. X. Epiſt. 21.* ſcribit: *Supereſt, vt ea, quae Serenitas*

Digitized by Google

veſtra patribus deliberanda legauit, cognito Senatusconſulto LEX AVGVSTA *confirmet*, ſatis oſtendit, non valuiſſe SCa, quae firmata non ſint edictis principalibus; alterum Cornelii Taciti, quod *Annal. VI, 12.* occurrit. Nimirum facto per diſceſſionem SCo, ne repertus nuper liber Sibyllinus inter reliquos reciperetur: Tiberius *ſtatim commonefecit*, id eſt, edicto monuit populum, vt libri eius exempla omnia ad Praetorem vrbanum deferrentur. Quumque paullo poſt caſtigandae plebi, ad ſeditionem proniori, compoſitum eſſet SCum, conſulesque ea de re edixiſſent: idem Tacitus capite ſequente obſeruat, *ſilentium Tiberii non ciuile, vt crediderat, ſed in ſuperbiam acceptum eſſe.* Ab Imperatore enim plebs edictum exſpectauerat, non a conſulibus, quumque ille ſileret, contemni ſe putabat a principe. Ex quo ſane luce meridiana clarius patet, SCa plerumque robur ſuum, ac veluti pondus accepiſſe a Principum edictis, quibus ea rata habebantur, ſimulque in populi perferebantur notitiam.

§. IV.

Sed ab Hadriani temporibus, vt diximus, Principes nullo adhibito colore, quidquid placeret, de nouo conſtituere edictis coeperunt. Hinc et populus dudum rogari deſierat, et rarius SCa fiebant de iure conſtituendo, niſi Principes ipſi noui iuris inuidiam in Senatum deriuatam vellent. Quidquid ergo vel ad magiſtratuum, vniuerſitatum, priuatorumque relationem ac preces ſtatuerent, vel pro tribunali, aut de plano decernerent, vel motu proprio praeciperent, id, ſi vellent Principes, pro lege erat, quamuis haec omnia diſtinguerentur vocabulis, et conſtitutiones primi generis RESCRIPTA, et quidem ſi dirigerentur ad magiſtratus EPISTOLAE; ſin ad vniuerſitatem, SANCTIONES PRAGMATICAE; ſi denique ad priuatos, ADNOTATIONES vel SVBNOTATIONES; alterius generis placita, ſi cauſſa cognita pro tribunali interponebantur, DECRETA; ſin de plano, INTERLOQVVTIONES; ac vltima tantum, quae princeps motu proprio, vel, vt Theophilus eleganter loquitur, ἐξ οἰκείας φύσεως κινηθεὶς, praecipiebat, EDICTA dicerentur. Licet enim epiſtolae, ſanctio-

Digitized by Google

ſanctiones pragmaticae, ſubnotationes, decreta ac interloquutiones non ad id comparata erant, vt iis ius nouum conſtitueretur, ſed proprium id eſſet edictorum, quae ideo etiam diſerte vocantur LEGES EDICTALES, *l. 6. C. de ſec. nupt.* PERPETVAE LEGES, *l. 2. C. vbi quis de curial. vel cohortal.* LEGES PERPETVO VALITVRAE, *l. 6. C. de diu. praed. vrb.* tamen et illa maximi faciebant ICti, eaque non modo cum cura congerebant, ſed et iisdem ad cauſſarum deciſionem vtebantur, vti innumeris ex iure noſtro locis poteſt demonſtrari. Quod iniquum ratus Opilius Macrinus Imp. *in iure non incallidus, ſtatuerat omnia reſcripta veterum imperatorum tollere, vt iure, non* RESCRIPTIS *ageretur, nefas eſſe dicens,* LEGES *videri Commodi et Caracalli, et hominum imperitorum voluntates, quum Traianus nunquam libellis reſponderit, ne ad alias cauſſas facta proferrentur, quae ad gratiam compoſita viderentur.* Iul. Capitolin. *in Opil. Macrin. Cap. XIII.* Sed vanus quidem fuit is intercalaris principis conatus, quem ſingulari, dignaque auctore ſuo diſſertatione ad examen reuocauit V. C. Ant. Schultingius. Reſcripta enim et decreta facile eumdem cum edictis locum tuebantur, et poſtea, quum Codices Gregorianus, Hermogenianus conficerentur, ſimul cum edictis in illos migrabant, eoque fiebat, vt pleraque noua iura a temporibus Hadriani, (antiquiorem enim hoc principe conſtitutionem in Codice nullo reperimus,) vel reſcriptis, vel edictis principum, inuecta videamus, eo tamen diſcrimine, vt edicta ſtatim ab origine ſua legum habuerint vigorem, reſcripta et decreta, quae initio tantum inter partes ius faciebant, poſtea demum ad ſimiles caſus prolata ſint a iureconſultis, ac demum plenum conſtitutionum robur eo ipſo, dum Iuſtiniani auſpiciis ac iuſſu in Codicem relata ſunt, acceperint.

§. V.

Ceterum edicta illa Principum alia GENERALIA, alia SPECIALIA fuiſſe comperio. *Illa* ad totum orbem Romanum; *haec* ad vnam alteramue prouinciam vel ciuitatem pertinebant. Sollicite haec diſtinxerunt leges noſtrae, quia ex eo aeſtimandum fuit, vtrum vbique pro lege valere deberet edictum, an vnam alteramue tantum

prouinciam aut ciuitatem obſtringere. Obſeruauit iam hanc differentiam vir illuſtris, Ezech. Spanhemius *in Orbe Rom. Diſſ. II. Cap. VIII.* eiusque luculentum veſtigium reperit in his verbis Plinii *Lib. X. Epiſt. 97. In qua quaeſtione ego, auditis conſtitutionibus Principum, quia nihil inueniebam aut* PROPRIVM, *aut* VNIVERSALE, *quod ad Bithynos ferretur, conſulendum te exiſtimaui:* nec non in ſequente Traiani epiſtola, vbi reſpondet Imperator, *quaeſtionem illam ſaepe tractatam eſſe, nec quidquam inueniri in commentariis eorum principum, qui ante ſe fuerint, quod ad* OMNES PROVINCIAS *ſit conſtitutum. Epiſtolas ſane eſſe Domitiani ad Auidium Nigrinum et Armenium Brocchum, quae fortaſſe debeant obſeruari, ſed inter eas prouincias, de quibus reſcripſerit, non eſſe Bithyniam.* Quaedam ergo edictis praecipiebantur omnibus, qui in orbe Romano viuerent: quaedam certae tantum prouinciae vel ciuitati iniungebantur per modum reſcriptorum, quae tamen poſtea, tanquam edicta, promulgabantur a prouinciarum rectoribus. Ita δόγμα Αὐγούστου *edictum Auguſti Caeſaris* de deſcriptione orbis, obſtringebat πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, *vniuerſum orbem Romanum*, adeoque erat generale. *Luc. II, 1.* Tale etiam erat illud Veſpaſiani, *quo praecipiebatur* OMNIBVS CIVITATIBVS, *ne plures, quam ternos legatos mitterent. l. 4. §. 6. D. de legation.* Talis quoque GENERALIS *illa Epiſtola Diuorum Marci et Commodi, qua declarabatur, et Praeſides, et magiſtratus, et milites ſtationarios, dominum adiuuare debere in inquirendis fugitiuis. l. 4. §. 3. D. de fugit.* Talia occurrunt et alibi, vbi Imperatores meminerunt EDICTI GENERALIS *per omnes prouincias miſſi, l. 7. C. de ſtrator.* GENERALIS LEGIS, *l. vn. C. ne quis in ſua cauſſ. iud. l. 3. C. de tabul.* CONSTITVTIONIS, *quae* GENERALIS LEX *vocata eſt, et* AD OMNES *iuſſa pertinere, vimque obtinuit* EDICTI. *l. 3. C. de legib.* Protulit laudatiſſimus Spanhemius etiam locum ex Actis paſſionis S. Felicis apud Ruinartum *Act. Mart. p. 376.* vbi *Diocletiano octies et Maximiano ſepties Conſulibus Auguſtis exiuiſſe dicitur* EDICTVM IMPERATORVM *et* CAESARVM, SVPRA OMNEM FACIEM TERRAE *et propoſitum eſſe per colonias et ciuitates principibus et magiſtratibus ſuo cuique loco, vt libros Deificos peterent de manibus Epiſcoporum et presbyterorum.* Sed diſtinctius haec narrat Euſebius *Hiſt. Eccl. VIII, 1. 2. et 6.* qui quatuor virulenta huiusmodi edicta a Diocletiano et Maxi-

Digitized by Google

Maximiano Impp. *vbique propoſita* refert, *primum*, quo eccleſiae ad ſolum vſque dirui, ſacri codices flammis abſumi, honorati, ſi in Chriſtianae fidei propoſito permanſerint, infamia notari, plebeii libertate ſpoliari; *alterum*, quo omnes vbique Chriſtianorum antiſtites in vincula coniici, et ad ſacrificandum compelli; *tertium*, quo iidem praeſules iterum in carcerem detrudi, ac *quartum* denique, quo carceri incluſi, ſi ſacrificaſſent, dimitti, ſin minus, tormentis excruciari, iubebantur. Omnia ergo edicta iſta feralia, ad totum orbem Romanum pertinebant, et vbique non modo proponebantur, vti Nicomediae factum, teſtatur Lactant. *de Mort. perſequut. Cap. XIII.* ſed et voce praeconis promulgabantur, vti de Caeſareenſi ciuitate refert Baſilius Magnus *Homil. XIX.* in Gordium Martyrem, dum ſcribit: κηρύγματα δὲ ἦν πανταχοῦ, καὶ διαγράμματα ἤπλωτο κατὰ πᾶσαν ἀγορὰν, καὶ πάντα τόπον ἐπίσημον, μὴ προσκυνεῖσθαι Χριστὸν. *Vbique audiebatur vox praeconis, perque omne forum, omniaque celebriora loca promulgabantur edicta, ne quis Chriſtum adoraret.* Contra non pauciora ſunt, quae Imperatores tantum circa certas prouincias vel ciuitates conſtituiſſe legimus. Eo enim Spanhemius refert omnia, quae Imperatores reſcripſiſſe dicuntur, ad prouincias et ciuitates, veluti ad Lacedaemonios et Achaeos, Plin. *Epiſt. X, 72.* ad Clazomenios, *l. 4. §. 5. D. de legation.* ad Nicomedienſes, *l. 5. D. de decret. ab ord. fac.* ad concilium Baeticae, *l. 1. D. de abigeis.* κοινῷ τῶν Θεσσάλων, *l. 37. D. de iudic. l. 5. §. 1. D. ad leg. Iul. de vi publ.* πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Θράκων, *l. 1. §. 5. D. de adpellat.* ad communitatem Aſiae, *l. 6. §. 1. D. de excuſ.* τῷ κοινῷ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ Ἑλλήνων, *l. 25. D. de adpellat.* et ſimilia. Quamuis enim hae ſanctiones pragmaticae potius fuerint, quam edicta: tamen et illae, ſemel publicatae vim perpetuae legis vel edicti in illa prouincia vel ciuitate obtinebant. *l. 35. C. de epiſc. et cler.* Vnde facile intelligimus, quomodo ab edictis iſtis ſpecialibus differant MANDATA PRINCIPVM, quippe Praeſidibus dari ſolita, aliisque magiſtratibus, vt, quo vſque ſe porrigat eorum poteſtas, accurate ſcirent. Sic enim MANDATIS Traiani, ſibi datis, cautum eſſe, ait Plinius *Epiſt. X, 64. ne reſtitueret ab alio, aut a ſe relegatos: de iis, quos alius relegauerit et reſtituerit, nihil comprehenſum eſſe.* Et in *l. 35. D. de poenis cautum eſſe* dicitur MANDATIS *principalibus, quae praeſidibus*

bus dantur, ne quis perpetuis vinculis damnetur. Itaque Romanis idem fuit *mandatum* principis, quod apud nos vocant *eine Inſtruction:* ac proinde illud exhibendum erat ab eo, qui ſe cum mandatis Principis ſecretis feciſſe iactabat, ceu diſerte ſancitum *l. 1. C. de mand. princ.*

§. VI.

Edicta haec principum, quo pacto publicata ſint, ex his, quae antea paſſim obſeruauimus, facile intelligitur. Supra enim vidimus ea et in charta propoſita, et marmoribus, columnis, tabulis aeneis inciſa, aut tabulis linteis et ceruſſatis inſcripta fuiſſe. Ibidem etiam oſtendimus, quin et ſuperiore §. nouo Baſilii teſtimonio probauimus, praecones eadem in foro aliisque locis celebrioribus promulgaſſe. Denique vbi ſupra de edictis praetoriis egimus, demonſtrare nos meminimus, Principes edicta et conſtitutiones ſuas in vrbem ad Praefectos vrbi, in ſingulas dioeceſes ad Praefectos Praetorio miſiſſe, qui deinde ea communicaſſe videntur cum Proconſulibus aliisque prouinciarum ciuitatumque rectoribus, ſuis quibusque locis more maiorum promulganda. Id enim ex *l. 7. l. 13. et l. 61. C. Theod. de curſu publ. l. 16. C. Theod. de diu. offic. l. 14. Cod. Theod. de bon. proſcript.* ſatis luculenter demonſtrauit Iac. Gothofredus *ad Cod. Theod. Tom. I. p. 3.* ad quem Lectores, ad alia properantes, merito remittimus.

LIBER

Digitized by Google

LIBER II.

DE

HISTORIA EDICTI PERPETVI.

CAP. I.

DE PERPETVIS EDICTIS, QVALIA ANTE HADRIANVM IMP. FVERVNT.

§. I. *Quotuplici ſenſu* EDICTVM *dicatur* PERPETVVM. §. II. *Praetores aliique magiſtratus olim edicta ſua per ipſum magiſtratus tempus pro lubitu mutabant.* §. III. *Senatusconſultum anno* V. C. DLXXXV. *factum, vt Praetores ex edictis ſuis perpetuis ius dicerent.* §. IV. *Illud non valuisſe videri, et cur?* §. V. *Lex Cornelia de edictis perpetuis.* §. VI. *Varii ſcriptorum errores de Lege illa Cornelia.* §. VII. *Ius praetorium ex eo tempore paullo certius factum. Commentarii ad Edictum ſcripti.* §. VIII. *An Ofilius edictum perpetuum ſcripſerit auctoritate et iuſſu Iulii Caeſaris?* §. IX. *Dodwelli ſententia expenſa.*

§. I.

QVae generatim de variorum magiſtratuum, vrbanorum aeque ac prouincialium, edictis, eorumque origine, varietate, formulis atque auctoritate dici poſſunt, ea nobis LIBRO PRIORE ita videmur exſequuti, vt magis vereamur, ne iuſto plura, quam ne ſatis multa in chartam conieciſſe iudicemur. Sed eſt huiusmodi rerum, quae vulgo ignorantur, tanta plerumque vbertas, vt alia ex aliis incidant, ſubeantque calamum, adeoque finis difficilius, quam principium, inueniatur. Ne quis tamen paullo moroſior nobis occentet illud poëtae:

Maxima de nihilo naſcitur hiſtoria:

ſignum dare iuuabit receptui, et pari diligentia inquirere in EDICTI PERPETVI hiſtoriam, eaque occaſione et de vita SALVII IVLIANI, et de aliis hiſtoriae iuris capitibus bene, quoad eius fieri poterit, mereri. Quum vero viros doctiſſimos in eo vel maxime offendiſſe animaduerterim, quod parum accurate diſcreuerint notiones vocabuli, EDICTI PERPETVI, in ipſo huius libri aditu dabo operam,

 ne

Digitized by Google

ne ſimilis lectoris oculis caligo offundatur. PERPETVVM Latini vocant, non ſolum, quod ſine fine, ac aeternum duraturum eſt, ſed quod eſt continuum, nec vlla viciſſitudine interruptum, quamuis non adeo diuturnum. Prior vocabuli ſignificatio, in vulgus nota, procul dubio locum habet, quando Cicero *Tuſc. Quaeſt. I, 41.* loquitur de *perpetuitate conſequentis temporis:* nec non quum Plautus *in Ciſtell. I, 3. v. 46.* conqueritur, *vt ſint humana, nihil eſſe perpetuum datum.* Poſterior vero multo eſt frequentior, et neſcio an vocabulo magis, quam prior iſta, propria. *Oratio* PERPETVA non eſt, quae finem non habet, ſed continua, non interpellata, quam et *continentem* vocat Cic. *Tuſc. Quaeſt. I, 5.* Ita et Caeſar *de Bell. Gall. VII, 57. paludem* PERPETVAM vocat non infinitam, ſed continuam, et quae nullis agris ſiccioribus diſtinguitur. Quin et PERPETVA *amicitia* Q. Ciceroni *in Petit. Conſ. Cap. VII.* non eſt ſempiterna, quae non cadit in hanc mortalitatem, ſed continua nulliſque querelis interrupta. Denique dum apud Terent. *Hecyr. I, 2. v. 12.* Philotis ait, *biennium* PERPETVVM Corinthi *ſe miſeram tuliſſe militem inhumaniſſimum:* manifeſto indicat tempus continuum. Quod eleganter, vt ſolet, exprimens Donatus: *Vt continuationem*, inquit, *ſui caſus oſtenderet*, PERPETVVM *dixit.* Iam vtramque vocabuli notionem locum habere animaduertimus, quando veteres mentionem faciunt EDICTI PERPETVI: nec audito illo vocabulo, illico exiſtimandum eſt, eos nobis memorare edictum, perpetuo et ad omnem poſteritatem valiturum, ſed plerumque loquuntur de edicto, quod per annum vel tempus magiſtratus mutari, aliiſque nouis veluti interpellari non potuit. Quo obſeruato, iam facile etiam intelligimus, qui fieri potuerit, vt demum Hadriano Imp. acceptum feramus EDICTVM PERPETVVM, quum iam pridem ante eius tempora praetores *ex* EDICTIS *ſuis* PERPETVIS *ius dixiſſe* perhibeantur.

§. II.

Vt rem ab ouo ordiamur: duo potiſſimum fuiſſe, ſupra diximus, quae in iure honorario deſiderarent prudentiores: alterum, quod ſingulis annis ei noui quid adſtruerent ſucceſſores: alterum, quod ne eo ipſo quidem anno ſe ſuis edictis obſtrictos exiſtimarent magiſtratus, ſed, quoties collibitum eſſet, nouum quid edicerent. Ex priore id metuendum erat incommodi, ne ius honora-

norarium demum fieret incertiſſimum; ex poſteriore, ne, ſi ſordidi homines honoribus fungerentur, ab iis pleraque fierent *εἰς χάριν, ἢ καὶ κατ᾽ ἔχθραν τινῶν, in gratiam vel odium certorum hominum.* Id quod Romae frequentiſſime factum eſſe, iam ſupra ex Dione Caſſio demonſtrauimus. Iam vtrique malo quaerebatur remedium: ſed quemadmodum pluribus vrgentibus malis, id agere ſolemus, vt, quod maxime nos vexat, illud quam primum a nobis amoliamur: ita idem conſilium ceperunt Romani. Quum enim videretur liberae ciuitati multo intolerabilius, magiſtratibus licere, intra breue anni ſpatium edicta ſua, prout viſum eſſet, mutare ac refingere, eoque modo inſidias honeſtiſſimorum quorumuis hominum fortunis ſtruere, quam ſingulis ſucceſſoribus permitti, vt noui quid attexere poſſent deceſſorum edictis: non mirum profecto eſt, prius Romanos de edicto per totum annum immutabili, quam de ſempiterno et in perpetuum valituro cogitaſſe. Et vtriusque tamen edicta veteres, vti diximus, vocant PERPETVA. Diſpiciendum ergo iam erit, quando primum cautum fuerit, vt edicta ſub auſpicia honoris ſemel propoſita, intra annum iſtum nec refigerentur, nec mutarentur? Deinde, quo tempore edictum perpetuo valiturum, ſit conditum? Iam de prioris generis edicto PERPETVO.

§. III.

De eo primum cogitatum anno v. c. DLXXXV. L. Aemilio Paullo et C. Licinio Craſſo Coſſ. Tunc enim factum eſt SC. ne Praetores, vti huc vſque facere conſueuiſſent, edicta ſua ſaepius per annum mutarent, ſed ex edictis ſuis perpetuis ius dicerent. Praeclari iſtius SCi, cuius nec Liuius, nec quiſquam alius veterum ſcriptorum, meminit, notitiam debemus Actis diurnis, a Steph. Vin. Pighio *Annal. Rom. Tom. II. p. 378.* Reineſio *Inſcr. Claſſ. IV, 2. pag. 340.* et Henr. Dodwello *ſub finem Praelectionum Cambdenianarum p. 665.* editis, in quibus et haec legimus:

V. K. APRILEIS.
FASCES. PENES. AEMILIVM.
BENE. MANE. SACRIFICAVIT. AD. APOLLINIS.
OVE. FECIT. LAVREATVS.
HORA. OCTAVA. SENATVS. COACTVS. IN. HOSTILIA.

 SC.

Digitized by Google

SC. FACTVM. EST. VTI. PRAETORES. EX. SVIS. PERPETVIS. EDICTIS. IVS. DICERENT.

Exprimit nobis hoc quantiuis pretii monimentum eum, qui ſua ad Senatum relatione auctor fuit huius SCi condendi, puta L. Aemilium Paullum: exprimit tempus, quo factum, v. kal. April. anni ab v. c. DLXXXV: exprimit ſollemnitatem, quae illum Senatum anteceſſit; ac denique ipſum SC. luculenter deſcribit. Retulit tum ad Senatum L. Aemilius Paullus, *vir*, ex iudicio Velleii Paterc. *I, 9. in tantum laudandus, in quantum intelligi poteſt virtus.* Ordinarie enim ad Senatum referebat Conſul, quem penes faſces erant, Liu. *IX, 8.* niſi in republica eſſet Dictator, aut Conſul deceſſiſſet aut vrbe abeſſet. Tunc enim et per Praetorem, Tribunum pl. Interregem, Praefectum vrbi, more maiorum Senatus haberi poterat, ceu ex Varrone docet Gell. *Noct. Att. XIV, 7.* vt adeo nulla ſit dubitandi ratio, quin Aemilius, quem penes tum faſces, quique in vrbe praeſens erat, quippe ipſis Kal. Apriles demum in Macedoniam profectus teſte Liuio *XLIV, 22.* de re grauiſſima, id eſt, de edicto perpetuo, ſententias perrogarit. Viri huius ingenium quam maxime abhorrebat a calumnia forenſi, adeo vt Plutarchus *in Aemilio Paullo p. 256.* de eo ſcribat: Οὐ ταῦτα τοῖς εὐδοκιμȣ͂σι τότε νέοις ἐπιτηδεύματα ζηλώσας, ȣ̓δὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀπ' ἀρχῆς πορευθείς. ὄυτε γὰρ λόγον ἤσκει περὶ δίκας, ἀσπασμȣ̀ς τε καὶ δεξιώσεις, καὶ φιλοφροσύνας, ἅις ὑποτρέχοντες οἱ πολλοὶ τὸν δῆμον ἐκτῶντο, θεραπευτικοὶ καὶ σπȣδαῖοι παντάπασιν ἐξέλιπε, πρὸς ȣ̓δέτερον ἀφυῶς ἔχων, ὡς δὲ ἑκατέρȣ κρείττονα τὴν ἀπ' ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης καὶ πίστεως δόξαν αὐτῷ περιποιȣ́μενος, ἐις εὐθὺς διέφερε τῶν καθ' ἡλικίαν. *Non eadem, atque illius ſaeculi iuuenes nobiles, ſequutus ſtudia, neque eamdem a primo ingreſſus eſt viam. Neque enim cauſſas in foro dicere meditabatur, ſalutare, complecti, prenſare, (quibus rebus inſinuantes ſe multi auram popularem captabant, ſedulo populum obſeruando,) prorſus nihil curauit, neutrubi inhabilis, ſed vtroque excellentiorem fortitudinis, iuſtitiae, fidei, quaeſiuit gloriam, quibus illico aequales ſuos anteiuit.* Eiusmodi vero ingenia vix ferunt alios, prauis indulgentes adfectibus, et honore abutentes ſordide. Nihil ergo mirum fuerit, ſi abiturus in prouinciam patriae prius inſigne hoc relinquere voluerit iuſtitiae ſuae monimentum. Scrupulum quidem alicui iniicere poſſet vir doctiſſi-

Digitized by Google

ctiſſimus, Thomas Reineſius, qui Scriptorem huius inſignis monimenti in vitiata Acta vrbana incidiſſe vel ideo exiſtimat, quod in ea Conſules alternis diebus inter ſe mutaſſe faſces dicantur, quum id ex aliorum auctorum ſententia alternis menſibus fieri conſueuerit. Sed erudite hunc ſcrupulum iam exemit Dodwellus *p. 668.* docuitque ex Polybii *Lib. III. Cap. CX.* et Liuii *XXII, 41. et 45.* faſces tum omnino alternis diebus mutatos eſſe, moremque, vt Conſules faſces alternis menſibus haberent, ſatis tarde et breui ante Caeſaris conſulatum inualuiſſe. Tempus conditi huius SCi incidit in ipſas belli Macedonici curas, ad quod qua triduo poſt profectum eſſe Amilium, hoc ipſum monimentum teſtatur, in quo paullo poſt legimus:

KAL. APRIL.

PAVLLVS. COS. ET. C. OCTAVIVS. PRAET. PALVDATI.

EGRESSI. SVNT. VRBE. IN. PROVINCIAM.

MACEDONIAM.

PROFECTI. INGENTI. ATQVE. INVSITATA.

FREQVENTIA. PROSEQVENTE.

Quem diem et Liuium notaſſe, ſupra vidimus. Iam facile eſt ad exiſtimandum, rationes ſonticas habere debuiſſe Paullum, cur inter mille curas, et veluti inter belli grauiſſimi praeludia de hoc SCo cogitarit, idque perfectum voluerit, priusquam vrbe egrederetur. Eas vero non aliunde rectius, quam ex Liuio, peti poſſe arbitramur. Eius enim Epitomator *Lib. XLIII.* obſeruat, *Praetores nonnullos, eo quod* AVARE *et* CRVDELITER *adminiſtraſſent, damnatos eſſe*, idque factum anno V. C. DLXXXII. triennio ante quam hoc SC. conderetur. *Conqueſti erant Hiſpani de magiſtratuum Romanorum auaritia ſuperbiaque, nixique genibus ab Senatu petierant, ne ſe ſocios foedius ſpoliari vexarique, quam hoſtes, pateretur.* Repetundarum quaeri placuerat, iuſſeratque ſenatus, vt Hiſpani ſibi nominarent patronos. Nominarant illi M. Porcium Catonem, P. Cornelium L. F. Scipionem, L. AEMILIVM, L. F. PAVLLVM et C. Sulpicium Gallum. Recuperatores ſumſerant primo cum M. Titinnio Praetore, ſed is quidem bis ampliatus, tertio abſolutus eſt. Poſtea orta inter citerioris ac vlterioris Hiſpaniae legatos diſſenſione, illi Scipionem et Catonem; hi AEMILIVM et Gallum patronos ſumſerunt.

runt. Ad recuperatores adducti ab illis P. Furius Philus, ab his M. Matienus, grauiſſimis criminibus accuſati ambo, ampliatique, quum dicenda de integra cauſſa eſſet, Furius Praeneſte, Matienus Tibur exſulatum abierunt. Liuius, qui *Lib. XLIII. Cap. II.* haec fuſius narrat, non obſcure innuit, parum ſancte peractum eſſe hoc iudicium. *Fama* enim *erat, prohiberi a patronis Hiſpanos, nobiles ac potentes compellare, auxeratque eam ſuſpicionem Canuleius Praetor, quod omiſſa ea re delectum habere inſtituit, dein repente in prouinciam abiit, ne plures ab Hiſpanis vexarentur.* Similes querelas inſequente anno Romam deferebant Graeci, grauiter conqueſti de Lucretii, et Hortenſii, Praetorum, facinoribus et ſpoliis, eiusque rei is exitus fuit, vt dicta illi a Tribunis pl. die decies centum millium aeris conſentientibus quinque et triginta tribuum ſuffragiis damnaretur. Liu. *XLIII, 10.* Tam ſordide, tam auare ac crudeliter iis temporibus munere ſuo fungebantur Praetores, eoque experimento didicerat Aemilius Paullus, non modo illis ex praetura occaſionem eſſe, prouincias pro lubitu expilandi, ſed et nobiles fauere hiſce rapinis, nec e re ſua eſſe putare, vt exempla fierent. Quum vero ſatis perſpectum illi eſſet, Praetores praecipue edictis abuti ad aere emungendos prouinciales, eaque, quoties libitum eſſet, ita refingere, vt non poſſent non homines ſimpliciores in illa incidere, tanquam in laqueos: quis, quaeſo, miretur, virum grauem, et iuſtitiae ſtudioſiſſimum de remedio cogitaſſe? Solebant Romani magiſtratus, antequam de republica vel alia re maioris momenti ad Senatum referrent, ſacrificare. Liu. *XXII, 11. Ita rebus diuinis peractis, de bello reque publica Dictator retulit.* Idem *XXIV, 11. Perpetratis, quae ad pacem Deûm pertinebant, de republica, belloque gerendo, et quantum copiarum, et vbi quaeque eſſent, Conſules ad Senatum retulerunt.* Denique Varro apud Gell. *XIV, 7.* multis docet, *quibus diebus habere ſenatum ius non ſit, immolareque hoſtiam prius, auſpicarique debere, qui Senatum habiturus eſſet.* Obſeruauit haec de edictis praetorum perpetuis ſenatum conſulturus Aemilius Paullus, ac proinde BENE MANE SACRIFICAVIT AD APOLLINIS, QVE FECIT LAVREATVS. Nihil certius eſt, quam veteres ſacrificaſſe coronatos, Romanisque prae ceteris coronas laureas placuiſſe. Prudent. *Apotheoſ. v. 547.*

Nonne

Nonne vides vt thuribulis frigentibus ignis
Marceat? vt canis pigreſcat pruma fauillis?
Ecce palatinus pateram retinere miniſter
Non valet: eliſa deſtillant balſama dextra
Flamen et ipſe ſuas miratur vertice LAVRVS
Cedere, et incertum fruſtratur victima ferrum
Neſcio quis certe ſubrepſit Chriſticolarum
Hic iuuenum.

In primis vero Apollinis ſacra laurum deſideraſſe, teſtis eſt Apollonius Rhod. *Argonaut. II. v. 159:*

Ξανθὰ δ᾽ ἐρεψάμενοι δάφνῃ καθύπερθε μέτωπα.
Flauaque ſunt viridi redimiti tempora LAVRV.

Quin Macrob. *Saturn. III, 12.* diſerte ſcribit, Romanos *ad aram maximam ſola lauro capita, et alia fronde non vincire, viderique et in capite Praetoris vrbani lauream coronam, quum rem diuinam Herculi faciat.* Et tamen, an genuina ſit in monimento noſtro lectio vocabuli LAVREATVS dubitat Dodwellus, quia in Voſſiano exemplari inuenit *Laurentiae.* Hinc enim modo Laurenti, modo Accae Larentiae ſacrificatum eſſe ſuſpicatur, modo legendum putat *oue fecit Laxentina*, modo *oue fecit Tarentina.* Quae omnia nihili eſſe, facile patet. Sacra fecit Aemilius Conſul more maiorum, quia habiturus erat Senatum idque non Laurenti, ita enim dicendum fuiſſet ſtatim initio LAVRENTI BENE MANE SACRIFICAVIT, ſed Romae, AD APOLLINIS aedem, adeoque non Accae Larentiae ſacrificauit, ſed Apollini, quia de edictis perpetuis conſulere Senatum conſtituerat, iurium vero ac legum tutela eſſe credebatur penes Apollinem, vnde et *iuriſperitus Apollo* vocatur a Iuuenale *Sat. I. v. 128.* et *iureconſultos iuxta Apollinis templum ſediſſe et tractaſſe*, ad eum locum notat vetus Scholiaſtes. Hinc et OVE FECIT, quia amica Apollini ouis, adeo vt ei, tamquam ἐπιμηλίῳ, id eſt, *ouium paſtori* Camirenſes, tamquam ἀρνοκόμῃ, vel *agnorum paſtori* multi alii Graeci templa conſecrarint. Macrob. *Saturn. I, 17.* denique ſacra fecit LAVREATVS, quia laurus amica Apollini arbor credebatur, et coronam requirere haec ſacra credebantur, Romani autem in ſacris, ex eo tempore, quo lauretum in Auentino virere coepit, non niſi laurum adhibere ſolebant. Macrob. *ib. III, 12.* Peractis bene mane ſacris, HORA OCTAVA SENATVS

TVS COACTVS EST, quia ſatis rite factum credebatur SC. modo fieret ante ſolis occaſum, et in loco auſpicato, qualis hic erat CVRIA HOSTILIA, pone roſtra inter Capitolium et forum ſita, teſtibus Varrone et Feſto. Obſeruatis itaque omnibus, quae more maiorum oportebat, perrogatisque ſententiis, denique SC. FACTVM EST, VTI PRAETORES EX SVIS PERPETVIS EDICTIS IVS DICERENT. Ex quibus verbis patet, partim quod id SC. non ad ſolos praetores vrbanos, ſed ad omnes, etiam qui in prouincias mitterentur, pertinuerit, deinde quod iis neceſſitas impoſita ſit, per totum annum habendi edictum vnum idemque, idque non mutandi, quoad magiſtratu illo fungerentur.

§. IV.

Quamuis itaque nihil eſſet hoc SC. ſalubrius, nihil aequius: fatendum tamen, illud non eam vim conſequutum vt pro lege valeret. Male procul dubio habuit non modo Praetores, et Praeturae candidatos, ſed et praetoriae factionis homines, quod ea ſanctione permultum potentiae magiſtratus iſti detraheretur, et perfacile illis fuit, in partes trahere aliquem e tribunis plebis, qui et ipſe praeturam ambiturus erat, eumque perpellere, vt intercederet tam inimico praetorum maieſtati SCo. Colligi hoc poſſe videtur ex iisdem Actis diurnis. Nam III KAL. APRILES, adeoque biduo poſt, quam factum erat SC. quum denuo FASCES PENES AEMILIVM eſſent: POSTVMIVS TRIB. PLEB. VIATOREM MISIT AD COS. QVOD IS EO DIE SENATVM NOLVISSET COGERE. Multa hic Dodwellus de iure in vincula ducendi conſules, quod ſibi ſumſerint Tribuni plebis: at nihil de cauſſa ipſa, quae tum in iſtum furorem egit Poſtumium. Senatum cogere noluerat Aemilius, non ob aliam procul dubio cauſſam, quam quia praeuiderat, Sco interceſſurum Poſtumium. Hic ira fremens viatorem ad Coſ. miſit. At in promtu nobilibus erat medium, in patrum plebisque iurgiis iam a longo tempore exploratiſſimum, vt tribunicias minas tribunicia interceſſione eluderent. Eo et tum vtebantur, qui a partibus Aemilii Paulli ſtabant, et Aemilii virtus, ſpesque Macedonicae victoriae, quam omnes fere praeceperant, facile perpulerunt vnum ex collegio tribunicio, vt intercederet Poſtumii, collegae decretis. Et ſic, vti Acta diurna habent, INTERCESSIONE P. DECIMII TRIB. PLEB. RES EST SVBLATA, et biduo poſt Aemilius vrbe exiit paludatus et ingenti atque inuſitata prouincia

Digitized by Google

uincia proſequente, in prouinciam, Macedoniam, profectus, tribunicio iſti bello ſeſe ſubtraxit. Tantum eſt, quod ex ipſius monimenti fragmentis coniectura adſequi licuit. At non deſunt alia argumenta, quibus probetur, non valuiſſe ad poſteros hoc SC. ſed, abſente Aemilio aut interceſſione Tribunorum plebis, aut deſuetudine, aut Praetorum potentia ſublatum, adeoque AVCTORITATEM magis dicendum eſſe, quam SC. Eo enim nomine veniebant Senatus decreta, quibus interceſſerant Tribuni plebis, eaque non alium ſortiebantur effectum, quam vt ea de re iterum aliquando ad Senatum poſſet, ceu diſcimus ex Ciceron. *Epiſt. ad Attic. V, 2.* et *ad Famil. Epiſt. VIII, 7. et 8.* nec non Dion. Caſſ. *Lib. LV. p. 550.* Hinc manſit mos edicta, quoties collibitum eſſet, mutandi per annum, et centum prope annis poſt, anno V. C. DCLXXXIII. C. Licinio Craſſo et Cn. Pompeio Magno Coſſ. C. Verri exprobrat Cicero *in Verr. I, 46. quod non modo edictum ſuum totum eorum arbitratu compoſuerit, qui ab iſto ius ad vtilitatem ſuam nundinarentur, ſed et* IN MAGISTRATV *contra* EDICTVM *illud ſuum ſine vlla religione decreuerit*, itemque, *quod maxima eius fuerit libido in iure dicundo, maxima* VARIETAS DECRETORVM. Quod ſane non permiſſum fuiſſet homini ſordidiſſimo, ſi valuiſſet SCum iſtud ſaluberrimum, VT PRAETORES EX EDICTIS SVIS PERPETVIS IVS DICERENT.

§. V.

Quod ergo et aliis celeberrimis legibus eueniſſe, obſeruat Dodwellus in Adp. *Praelect. Cambden. p. 780.* vt iam olim latae iterum eſſent rogandae: idem huic SCo contigiſſe animaduertimus. Quum enim tum fruſtranea fuiſſet ampliſſimi Ordinis prouidentia: elapſis ab eo annis plus quam centum noua lege opus fuit, quam tulit C. Cornelius Sulla, Tribunus pl. A. V. C. DCLXXXVI. C. Calpurnio Piſone et M. Acilio Glabrione Coſſ. quem Aſconius Paedian. in *Argum. Orat. pro C. Cornelio, maieſtatis reo p. 628.* laudat, *quod* non modo *in illo magiſtratu ita ſe geſſerit, vt iuſtior, ſed pertinacior videretur*, verum etiam quod *praeter diſtrictum propoſitum aduerſus principum voluntatem, cetera vita nihil fecerit, quod magnopere improbaretur.* Offenſus is a Senatu, qui relationem eius ſaluberrimam de pecunia exterarum nationum legatis expenſa non ferenda repudiauerat, varias rogauit leges, ad minuendam Senatus auctoritatem comparatas, veluti, ne quis, niſi per

Digitized by Google

populum legibus ſolueretur, et alias plures, quibus non modo plerique Collegae intercesserunt, verum etiam ſeſe acriter oppoſuerunt Conſules. Vnde tantus exortus tumultus, vt, quum Piſo Cornelium a lictore prendi iuſſiſſet, fracti ſint eius faſces omnes, lapideſque ex vltima concione in conſulem iacti ſint. Ita *per eiusmodi contentiones*, vt ait Aſconius *totus prope tribunatus eius peractus eſt*. Quamuis vero reliquas rogationes omnes callide diſturbarit Senatus, eaque in re pleroſque Tribunos pl. adiutores haberet: praeter illam tamen, de lege ſolutione et alteram, eamque reip. vtiliſſimam, pertulit de edictis Praetorum perpetuis. De ea Aſconius Paedianus: *Aliam deinde legem Cornelius, etſi nemo repugnare auſus eſt, multis tamen inuitis, tulit*, VT PRAETORES EX EDICTIS SVIS PERPETVIS IVS DICERENT, *quae res tum gratiam ambitioſis praetoribus, qui varie ius dicere adſueuerant, ſuſtulit.* Et Dio Caſſ. *Lib. XXXVI. p. 19.* Ἐσηγήσατο οὖν ὁ Κορνήλιος, κατ᾽ ἀρχάς τε εὐθὺς στρατηγοὺς τὰ δίκαια, οἷς χρήσονται, προλέγειν, καὶ μηδὲν ἀπ᾽ αὐτῶν παρατρέπειν. *Igitur rogationem tulit Cornelius, vt et ſtatim a principio praetores praedicerent, quo iure eſſent vſuri, et deinde nequaquam ab eo deflecterent.* Addit Dio, occaſionem ei legi dediſſe nimiam, quam Praetores ſibi permiſerint, licentiam edicta ſaepius in aliorum odium gratiamque mutandi, quem Dionis locum ſupra aliquoties attigimus: ſed tamen illud non impedit, quo minus veroſimillimam putemus coniecturam Ez. Spanhemii, exiſtimantis in *Orb. Rom. Exerc. II. Cap. VIII.* C. Cornelium in primis mouiſſe recentia adhuc et biennio ante iudicio publico vindicata C. Verris facinora. Tantae enim fuerant flagitioſiſſimi illius hominis in vrbana ac Sicilienſi iuriſdictione ſordes, vt omnino in mentem venire potuerit viro bono, fraenum iniiciendum eſſe intolerabili iſti Praetorum licentiae. Ceterum tam aegre ferebant homines nobiles, *ea re gratiam ſublatam eſſe ambitioſis praetoribus*, vt altero ſtatim a tribunatu anno, maieſtatis reum facerent Cornelium, in eoque opprimendo omnem operam induſtriamque collocarent, voti procul dubio damnandi, niſi viro optimo patronus adfuiſſet Cicero, cuius binae orationes ſi integrae exſtarent, vel ſi accuſatoris oratio, quae Aſconii tempore adhuc circumferebatur, aetatem tuliſſet: plura fortaſſis, quae ad illuſtrandam celeberrimam legem perti-

pertinerent, inde haurire liceret, quibus iam non ſine moleſtia hodie caremus.

§. VI.

Quum vero ea, quae adhuc diximus, tam luculentis veterum teſtimoniis probari poſſint: non poſſumus ſane, quin miremur, viris etiam doctiſſimis hic meram caliginem offudiſſe illud edictum perpetuum, ex quo Praetores ius dicere iuſſerat lex Cornelia. Iac. Menardus, *in Not. ad Cic. Verr. I. p. 103.* adeo concoquere non potuit ſanctionem illam Corneliam, vt ideo ipſum Aſconii textum ſollicitet, et pro *ex edictis ſuis perpetuis* legendum putet *ex edictis ſuis propoſitis.* Ridicule, ſi quid aliud. Quaſi enim non et ante legem Corneliam ius dixiſſent Praetores *ex edictis ſuis propoſitis:* et quaſi ea res dici poſſit *gratiam ambitioſis praetoribus ſuſtuliſſe*, quod eos per legem Corneliam ex edictis propoſitis ius dicere oporteret. Propoſuerant ſane edicta omnes ante illam legem Praetores, neque vlla in re minus peccauerant, quam quod in proponendis edictis fuiſſent negligentiores. Immo potius in alteram partem peccauerant, quod plura ſingulis annis propoſuiſſent, ceu diſerte teſtatur Dio, et ideo voluerat Cornelius, vt praetorum edicta eſſent perpetua, vel, vt Dio explicat, *vt ab eo, quod ſe obſeruaturos, ſub auſpicia magiſtratus edicto praemonuiſſent, per totum deinde annum nequaquam deflecterent.* Fraudi itaque fuit Menardo vocabulum *edictum perpetuum*, cuius ille genuinam notionem, ceu primo huius capitis paragrapho praediximus, non eſt adſequutus. Fieri enim non poſſe exiſtimat, vt Hadrianus Imp. primus cogitaſſe de edicto perpetuo dicatur, ſi iam A. V. C. DCLXXXVI. lex Cornelia Praetores ex edictis ſuis perpetuis ius dicere iuſſiſſet. In aliam partem aberrant Ant. Auguſtin. *de Legib. p. 1195. Theſauri Graeuiani* et Simon Leuwius *in Not. var. ad l. 2. §. 10. D. de orig. iur.* et Henr. Dodwell. *Praelect. Camden. p. 113.* exiſtimantes quippe, iam multo ante Hadrianum per legem Corneliam edicta Praetorum ita facta eſſe perpetua, vt ſucceſſoribus iam tum ab eo tempore non amplius licuerit, a deceſſorum edictis recedere. Sed hos quoque vel maxime fugit ratio. Tantum enim abeſt, vt poſt legem Corneliam magiſtratuum edicta eſſe coeperint eo ſenſu perpetua, vt omnes praetores aeque ac proconſules, qui ibant in prouincias, deceſſorum ſuorum edictis aliquid adſtruerent.

Digitized by Google

Quale quid feciſſe Ciceronem, quum ſedecim annis poſt legem Corneliam in Ciliciam iret proconſul, ex ipſius epiſtolis ad Atticum et Appium Claudium ſcriptis ſupra iam demonſtrauimus. Denique neſcire nos fere fatemur, quid in mentem venerit Guil. Grotio, quando *Lib. II. de vit. ICt. Cap. VI.* notat Libergeum, quod annua Praetorum edicta adpellarit perpetua. *Certe*, inquit, *alia edicta iurisdictionis perpetuae cauſſa a praetoribus ſub ingreſſum magiſtratus proponebantur, vt ſcirent ciues, quod ius quisque illo anno dicturus eſſet: alia vero, prout res incidit, id eſt, pro negotii qualitate, quod apud ipſos tractabatur, cuius generis ſunt edicta commonitoria et peremtoria, quam differentiam diuerſis verbis inculcat Iurisconſultus Vlpianus l. 7. D. de iurisd. Sed nusquam ante Hadriani tempora* PERPETVI EDICTI *vox reperitur.* Sed quid illa diſtinctio contra Libergeum? Et annon ideo Praetores edicta perpetuae iurisdictionis cauſſa dicuntur propoſuiſſe, quia per totum annum ex iis ius dixerunt, quum reliqua repentina tantum in vna cauſſa valerent? Et quis non miretur, tam confidenter adſeuerare Grotium, ante Hadriani tempora non reperiri vocabulum edicti perpetui: quum, ſi vel maxime ei condones, quod non viderit Acta diurna, non ignorare tamen debuiſſet, eo vocabulo vſum eſſe tempore Ciceronis C. Cornelium vel ſaltim non multum poſt Auguſti aetatem Aſconium Paedianum?

§. VII.

Quamuis itaque ea Lege Cornelia nondum effectum eſſet, vt vel in vrbe vel in prouinciis exſtarent edicta vere perpetua, quale poſtea conditum eſſe nouimus a Saluio Iuliano: negari tamen haut poteſt, multo certius ex eo tempore factum eſſe Praetorium, nec tam immodeſte, vti antea illud ſubinde eſſe immutatum. Quamuis enim ideo non ademta eſſet Praetoribus poteſtas, noua quaedam, quae iuſta reique publicae ſalubria iudicarent, ſub ingreſſum magiſtratus edicendi: intacta tamen relinquebant pleraque, quae tamquam tralatitia et vſu diuturno probata acceperant a deceſſoribus, atque ita eueniebat, vt eadem quidem edicti capita quotannis in albo legerentur, quamuis aliquando additamentis quibusdam locupletiora. Atque hinc facile intelligimus, qui fieri potuerit, vt iam ante Hadriani tempora in edictum Praetoris Commentaria ſcriberent iurisconſulti. Ea enim interpretabantur edicti capi-

capita, quae tralatitia erant, quaeque proinde noui Praetores quotannis in edicta ſua transſcribebant. Sic SERVIVM SVLPICIVM, ſummum qui Ciceronis aetate floruit, iuriſconſultum *duos libros ad Brutum, perquam breuiſſimos ad Edictum ſubſcriptos reliquiſſe*, teſtatur Pomponius *l. 2. §. 44. D. de orig. iur.* Vbi *τὸ ſubſcribere* indicare videtur breues notas vel ſcholia, quae vel margini edicti adleuerat, vel ipſi edicto ſubiunxerat Sulpicius. Vtcumque vero ſeſe res habeat, Pomponii iſtud teſtimonium ſuffragio ſuo confirmat Vlpianus, a quo laudari videmus Seruii librum primum ad Edictum *l. 5. D. de inſtit. act.* Non multo poſt A. OFILIVS, iuriſconſultus eximius et eques Romanus, C. Iulio Caeſari familiariſſimus *Edictum Praetoris primus diligenter compoſuit. d. l. 2. §. 44. D. de orig. iur.* Quod quamuis ita intelligi poſſit, Ofilium tale quid molitum eſſe ſub Caeſare, quod ſub Hadriano Saluius Iulianus, qua de re paullo poſt diſpiciemus: certiſſimum tamen eſt, eum quoque interpretatum eſſe Edictum, quum eius ſententiam vel interpretationem diſerte laudet Vlpianus *l. 1. D. ne quis eum, qui in ius voc.* ANTISTII porro LABEONIS, qui Auguſti ſaeculo iurisprudentiae principatum tenuit, libros ad Edictum non modo allegat Vlpianus *l. 1. §. 5. D. de fugitiu.* ſed et Gell. *Noct. Att. XIII, 10.* qui *in iis lepide et argute multa reperta inueniri*, ait, et ex libro quarto obſeruat, *ſororem adpellatam eſſe, quaſi quod ſeorſum naſcatur, ſepareturque ab ea domo, in qua nata ſit, et in aliam familiam transgrediatur.* Quin non modo de edicto Praetoris vrbani bene meritus eſſe videtur Labeo, ſed et de praetoris peregrini. Nam vt *libri Praetoris vrbani* memorantur ab Vlpiano in *l. 19. D. de verb. ſignif.* ita et *Praetoris peregrini* librum XXXI. laudari videmus *l. 9. §. 4. D. de dolo mal.* Quo loco non poſſum, quin mea ipſius vineta caedam, retractemque, quam alio loco de his libris propoſui ſententiam. Quum enim olim conieciſſem, prioribus Labeonem de officio Praetoris vrbani, poſterioribus de officio praetoris peregrini egiſſe: iam plane adſentior Henr. Bern. Reinoldo, exiſtimanti, *Var. Cap. XXXVII.* libros Praetoris peregrini nihil fuiſſe aliud, quam edicti iſtius Praetoris interpretationem: idemque iam ſentio de libris Praetoris vrbani, quia Labeonem in illis ipſa edicti verba explicaſſe ex *l. 19. de verb. ſign.* manifeſtum eſt. Hinc libri Praetoris vrbani iidem eſſe videntur cum libris ad Edictum: Libros

Digitized by Google

bros vero praetoris peregrini Commentaria ad Edictum Praetoris peregrini comprehendiſſe cenſemus. Neque enim tam amplum fuit Praetoris illius officium, vt ei deſcribendo libros XXXV. et plures impendere voluerit Labeo. Praeter hos et SABINVM interpretatum eſſe edictum praetoris vrbani, teſtis eſt Paullus *l. 18. pr. D. de operis libert.* vbi Librum V. eorum commentariorum citat. Maſſurius is fuerit an Coelius, non facile dixerim, quamuis priori hos libros tribuere non dubitent Bertrandus *de Iurispr. I, 4.* Guil. Grot. *de vit. ICt. II, 1.* et Fabric. *Biblioth. Lat. Lib. IV. Cap. IX. p. 815. Vol. 1.* At vtrumuis eorum intelligas, commentarium alterutrius in Edictum habes, ante Hadriani tempora ſcriptum, quia priorem ſub Tiberio; poſteriorem ſub Veſpaſiano floruiſſe conſtat. FVLCINIVM quaedam ſcripſiſſe in Edictum, ex *l. 13. D. de condict. furt. l. 29. D. de religioſ.* et *l. 7. D. quib. ex cauſſ. in poſſ. eat.* colligitur. Eumdem anteriorem fuiſſe Hadriano, quin Proculo et Neratio, ex *l. 43. D. de mort. cauſſ. donat. l. 3. §. vlt. D. de act. rer. amot.* diſcimus. Eodem referre fortaſſis liceret VIVIANVM, OCTAVENVM et MELAM, ſi recentiorum tantum auctoritate ſtaremus. Sed vti negari non poteſt, Melam Nerua et Proculo; *l. 11. D. ad L. Aquill. l. 3. §. fin. de act. rer. amot. l. 14. D. de ann. legat.* Octauenum Aburno Valente et Hadriano; *l. 67. D. ad SC. Trebell.* Viuianum denique ſaltim ante Pomponium ſcripſiſſe: ita edictum illos eſſe interpretatos ex inſtituto, mihi quidem nondum liquet.

§. VIII.

Sed inter tot iureconſultos, qui in edicto interpretando ingenia iam ante Hadriani tempora exercuerunt, nullus maiorem ſibi celebritatem peperit A. OFILIO, quem Dodwell. in *Adpend. Praelect. Cambden. p. 780.* tale ſcripſiſſe edictum exiſtimat, quale poſtea Hadriani auſpiciis adornauit Saluius Iulianus. Verba viri doctiſſimi, quamuis prolixiora, ipſa hic legi operae pretium erit. *Sub Iulio*, inquit, *primus edictum perpetuum compoſuiſſe dicitur C. Ofilius, teſte Pomponio. Erat itaque et ante Iulium perpetuum Praetoris edictum, a Sulpicio commentariis illuſtratum, et tamen Iulio iam rerum potiente, primus edictum compoſuit Ofilius. Nec difficile tamen erit, illa inuicem conciliare, ſi dixerimus, Praetores antiquiores ita perpetuum edictum obſeruaſſe, vt locus nullus fuerit gratiae, nec licuerit Praetori ab eo, quod initio Praeturae ſuſceperat, diſcedere. Sic enim*

Digitized by Google

nim locus nullus erat gratiae in cauſſa amicorum. Sed varia ria interim fuerant ſuperiorum Praetorum edicta, pro vario Praetorum annuorum arbitratu. Nec vnum aliquod edictum delegerat Senatus, quo tenerentur annorum futurorum omnium praetores. Erant itaque in illis alia aliis meliora, et pro captu annuorum Praetorum certe gratiora. Hoc vnum cenſuerat Senatus, ne pro arbitratu ſuo Praetor nunc vnum ſequeretur, nunc aliud deceſſorum edictum, nec nouum ſibi ex omnibus colligeret, ſed vnam aliquam eamdemque iuris normam in magiſtratus tempore vniuerſo obſeruaret. Satius eſſe duxit Iulius, ſi bona edictorum omnium in vnum aliquod edictum colligenda curaret, nec in vnum annum, ſed pro vniuerſa praetorum ſucceſſione perpetuum eſſe decerneret. Ergo edicto illi colligendo opera neceſſaria erat viri in iure praeſertim praetorio verſatiſſimi, qualis ille erat Ofilius. Non tamen ſatis erat ad edictum iſtud ſtabiliendum, ſeu Praetoris annui poteſtas, ſeu etiam iuriſconſulti. Ergo compoſitum ab Ofilio ſanciuit Caeſar, Dictatoria eius poteſtate, vel eo forſan auctore atque referente Senatus. Dictator erat reip. conſtituendae cauſſa, quo nomine alia multa in legibus iam conſtitutis innouauit. Hactenus Dodwellus, qui et in ſequentibus inſtituta inter Ofilii et Iuliani edicta comparatione, ambo ſibi perſimilia fuiſſe iudicat. Compoſitum enim ab Ofilio ICto ſanciuiſſe Caeſarem, et a Iuliano iuriſconſulto compoſitum ſimiliter ſanciuiſſe Hadrianum. Id tamen fuiſſe in poſteriore illo exemplo nouum, quod poſterius illud Edictum Hadrianeum commentariis ſuis illuſtrarint, quotquot habeamus in Pandectis, iuriſconſulti, ideoque neglecta ſit priorum edictorum mentio, quod nihil illa commune cum ſcriptorum, quos habeamus, coaeuis moribus haberent. Ex quibus omnibus patet, ad duo praecipua capita reduci poſſe viri in his rebus acutiſſimi ſententiam. Primo enim Ofilium Iulii Caeſaris auſpiciis tale condidiſſe edictum perpetuum exiſtimat, quale poſtea compoſuit Iulianus: deinde illud vel a Caeſare Dictatore, vel a Senatu, ad quem ea de re Caeſar cum praerogatiua ſuffragii ſui referre potuerit, confirmatum et in forum receptum fuiſſe.

§. IX.

Sunt in his, quod ipſe, qua fuit modeſtia, faſſus eſt auctor doctiſſimus, permulta non adeo, quam vel ipſe, vel nos vellemus, comperta atque explorata. Si quis tamen, quid ſentiam,

ex

ex me quaereret, Dodwellum ego DIVIDERE SENTENTIAM vetere formula iuberem. Prius enim, quod de edicto Ofiliano adfirmat, certiſſimum; poſterius vix veroſimile eſſe arbitramur. Vt A. Ofilium, (quem Dodwellus perperam Caium vocat,) Iulii Caeſaris auſpiciis edictum, quod perpetuo et ad omnem poſteritatem valeret, concinaſſe credamus, multa ſunt, quae nobis perſuadent argumenta. Primo enim de Caeſare diſertis verbis refert Suetonius *Cap. XLIV.* eum *deſtinaſſe ius ciuile ad certum modum redigere, atque ex immenſa diffuſaque legum copia optima quaeque et neceſſaria in pauciſſimos conferre libros.* At nihil egiſſet Caeſar, ſi neglexiſſet ius honorarium, nobiliſſimam fere partem, ac veluti *viuam vocem iuris ciuilis. l. 8. D. de iuſtit. et iur.* Deinde quum ICti operam deſideraret labor iſte diffuſiſſimus: cui potius, quaeſo, illum delegaſſet Caeſar, quam A. Ofilio, qui tum et principatum inter iurisconſultos tenebat, ac proinde a Cicerone et Attico magni fiebat, ceu ex *Epiſt. ad Famil. VII, 21.* et *l. 234. D. de verb. ſign.* patet, et ipſi Caeſari erat familiariſſimus. *l. 2. §. 44. D. de orig. iur.* Praeterea adhibitum illum eſſe a Caeſare, ex eo patet, quod Pomponius eum EDICTVM *Praetoris* PRIMVM *diligenter* COMPOSVISSE ſcribit. Primus vero qui compoſuiſſe poteſt, quum ante eum eumdem laborem ipſo teſte Pomponio occuparit Ser. Sulpicius? Primum ergo eum oportet edictum ſcripſiſſe, publica auctoritate, et tale quidem quod et in poſterum in foro perpetuo eſſet valiturum. Accedit, quod quum *Seruium duos libros perquam breuiſſimos ad Edictum ſubſcriptos reliquiſſe* dicat Pomponius, *Ofilium edictum ipſum primum diligenter* COMPOSVISSE, narret. Quae ſane eadem eſt phraſis, qua veteres Saluii Iuliani laborem deſcribunt. Aurel. Victor. *Cap. XIX. Iulianus primus edictum, quod varie inconditeque a Praetoribus promebatur, in ordinem* COMPOSVIT. Eutrop. *Hiſt. VIII, 9. Iulianus, nepos Saluii Iuliani, qui ſub diuo Hadriano perpetuum* COMPOSVIT *edictum.* Paeanius in Metaphraſi: ὃς τὸ διηνεκὲς διάταγμα τοῖς Ἀδριανοῦ χρόνοις ΣΥΝΕΤΑΞΕΝ. Hieronymus *in Chron. Euſeb. n. MMCXLVII. Saluius Iulianus perpetuum* COMPOSVIT *edictum.* Denique Iuſtinianus in Graeca conſtitutione, qua Digeſta confirmauit, §. 18: Ἀδριανὸς τὰ παρὰ τῶν πραιτώρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα ἐν βραχεῖ τινι ΣΥΝΗΓΕ βιβλίῳ, τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβών. *Hadrianus ea, quae a Praetoribus quotannis edicta fuerant, breui complexus eſt libello ad-*

ſum-

ſumto ad id optimo Iuliano. Quare ex ſimilibus verbis colligas, ſimilem fuiſſe A. Ofilii et Saluii Iuliani laborem, et vtrumque ex variis Praetorum edictis vnum perpetuum principum ſuorum auſpiciis compilaſſe. At publica tamen vel Caeſaris Dictatoris perpetui, vel Senatus populique Romani ſanctione confirmatum et in forum receptum eſſe compoſitum illud ab Ofilio edictum, quod poſteriore loco ſtatuit Dodwellus, id vero nec vlla veterum auctoritate niti, et vel ideo parum probabile videtur, quod omnia illa Caeſaris conſilia, quae de emendando iure ceperat, fata turbaſſe, teſtatur Suetonius: *Talia*, inquiens, *agentem atque meditantem mors praeuenit.* Elegans ergo procul dubio fuit is Ofilii labor, et fortaſſis auctore Iulio Caeſare ſuſceptus, quin et perpetuo fori Romani vſui, niſi fallimur, deſtinatus: ſed qui tamen nunquam obtinuit legis publicae robur, fatis eam gloriam Saluio Iuliano deſtinantibus, vt primus et edictum vere perpetuum in ordinem redigeret, illudque SCo firmatum, et pro norma iurisdictionis perpetua atque immutabili in vniuerſo orbe Romano receptum, videret, viuusque, vt ita dicam, poſteritati intereſſet.

CAP. II.

DE TEMPORE CONDITI EDICTI PERPETVI, ET CVR ISTE LABOR SALVIO IVLIANO DEMANDATVS.

§. I. *Edictum vere perpetuum conditum eſt ſub Hadriano Imp.* §. II. *Hadrianus, Numae aemulus, nouarum legum conditor.* §. III. *Genuina conditi edicti perpetui era figenda in ann. erae Dionyſ.* CXXXI. §. IV. *Auctor edicti Saluius Iulianus. Eum tunc praetura functum videri.* §. V. *Et edictum compoſuiſſe auctoritate Hadriani.* §. VI. *Iulianum ex variis aliis edictis collegiſſe edictum ſuum.* §. VII. *Quaedam tamen de ſuo addidiſſe, alia detraxiſſe atque immutaſſe.* §. VIII. *Immo et quaeſtiones, inter Proculeianos et Sabinianos agitatas, decidiſſe.* §. IX. *Illius auctoritas.* §. X. *Quid iurisprudentia* MEDIA. §. XI. *Auctoritatem ſuam edictum perpetuum conſeruauit etiam ſub inſequentibus Imperatoribus. Seueri Imp. irritum conſilium.* §. XII. *Plerique ICti poſt Hadrianum ad Edictum illud ſe frequenter referunt.* §. XIII. *Illud in ſcholis iuridicis ab Anteceſſoribus explicatum.* §. XIV. *An ſectae iurisconſultorum plane ceſſauerint, condito edicto perpetuo?*

Digitized by Google

§. I.

Sed iam demum ad EDICTVM vere PERPETVVM progredimur, id eſt, ad tale, quod ideo conditum, vt in foro Romano ſemper in vſu foret, neque ab vllo futuro Praetore vnquam vel totum, vel ex parte, mutaretur. Hanc acceſſionem iurisprudentia debet non Antonino Pio, cuius auſpiciis edictum perpetuum prodiiſſe putauit Paullus Diaconus *Hiſt. Miſcell.* multo minus Didio Iuliano, Imperatori, cui ex corrupto loco Aurelii Victoris *Cap. XIX.* eam laudem tribuunt Garro *ad l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.* et vir magnus, Hugo Grotius *in Florum Sparſionibus p. 87.* verum Hadriano, ambiguae quidem famae principi, ſed artium tamen omnium, quae pacem ornant, ſtudioſiſſimo. Huic enim iſtud edictum tribuunt non modo Eutrop. *VIII, 9.* ſed et Iuſtinianus Imp. quorum teſtimonia ſuperioris Capitis paragrapho vltimo adlata hic non de nouo adſcribimus. Addimus potius iam alia in ipſo iure noſtro paſſim obuia. Ita in *l. 7. C. de incol.* Diocletianus et Maximianus AA. citant DIVVM HADRIANVM *in Edicto ſuo*, vbi res ipſa docet, in animo illos habuiſſe edictum perpetuum. Sed et Paullus *Recept. Sent. I, 20, 1.* dum ſcribit, *inter fideiuſſores*, EX EDICTO PRAETORIS *ſi ſoluendo ſint, licet ſinguli in ſolidum teneantur, obligationem diuidi*, ſatis indicat, ſe reſpicere ad epiſtolam D. Hadriani, qua beneficium diuiſionis inductum nouimus, *§. 4. Inſt. de fideiuſſ. l. 26. D. eod. l. vlt. C. de conſt. pec.* quamque ſtatim in edictum perpetuum recipi iuſſit princeps, tanquam ius perpetuo valiturum. Id quod ſane ſucceſſorum quisquam non temere feciſſet. Sed nolo immorari demonſtrandae rei, quam hodie non temere quemquam vocare in dubium, arbitror.

§. II.

Id potius obſeruare hic licebit, nulli principi eam laudem magis deberi, quam Hadriano, quem nihil prius, nihilque antiquius habuiſſe conſtat, quam vt veluti nouam ciuitatem legibus conderet, eaque in re etiam, vti in reliquis plerisque Numam Pompilium imitaretur. Sollicitus futuri iuuenis, teſte Spartiano *in Hadr. Cap. II.* Virgilianas ſortes conſuluerat. Excidebat tum ſors, quam alii ex Sibyllinis verſibus ei proueniſſe dicebant, locus puta Virgilii *Aeneid. VI. v. 809. ſequ.*

Quis

Digitized by Google

Quis procul ille autem, ramis inſignis oliuae
Sacra ferens? noſco crines, incanaque menta
Regis Romani, primam qui LEGIBVS *vrbem*
Fundabit, Curibus paruis et paupere terra
Miſſus in imperium magnum.

Sortem probante euentu, totum ſe ad Numae exemplum componebat Hadrianus, adeo, vt in quibusdam κακόζηλος poſſet videri. Pluribus id demonſtrauit Dodwellus *Praelect. Cambden. VII.* §. *6. p. 295. ſequ.* obſeruauitque, principem illum paene in omnibus ſe Numae ſimilem praeſtitiſſe. Quemadmodum Numa ferocem populum pacis artibus imbuebat: ita Hadrianus adeptus imperium, ad priſcum ſe ſtatim morem inſtituit, et tenendae per orbem terrarum paci operam intendit, Spartian. *Hadr. Cap. V.* et imminentia bella vel colloquio repreſſit, Id. *Cap. XII.* vel pacem et cum contemtu ſuo redemit: Id. *Cap. XVII.* eaque re id conſequutus eſt, vt *expeditiones ſub eo graues nullae eſſent, bella etiam ſilentio paene tranſigerentur.* Spartian. *ib. Cap. XXI.* Quemadmodum deinde religionum ad ſuperſtitionem vsque ſtudioſus fuerat Numa: ita eamdem ἐθελοθρησκείαν adfectabat Hadrianus. *Sacra* enim *Romana diligentiſſime curabat, peregrina contemnebat, Pontificis maximi officium peragebat,* teſte Spart. *Cap. XXII.* Artium quoque ac diſciplinarum omnium non ob aliam prope cauſſam patrocinium ſuſceperat Hadrianus, Imp. quam vt ea quoque in re paria faceret cum Numa Pompilio. Hinc Aurelius Victor Schotti *Cap. XIV. Pace ad orientem compoſita Romam regreditur. Ibi Graecorum more, ſeu* POMPILII NVMAE, *caerimonias, leges, gymnaſia doctoresque curare occepit.* Quin ne in minimis quoque diſſimilis Numae videretur, Hadrianus imitari etiam voluit

crines, incanaque menta
Regis Romani.

Nam, vt Xiphilinus *Lib. LXVIII. p. 777.* obſeruauit, Ἀδριανὸς πρῶτος γενειᾶν κατέδειξε, *Hadrianus primus barbam nutriuit,* idque ſatis confirmant eius numi, in quibus primus omnium Imperatorum barbatus ſiſtitur, quum deceſſores eius omnes raſo mento finguntur. τοῦτο γὰρ ἐκ παλαιοῦ πάντες οἱ ἄλλοι, καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες ἐποίουν. *Erat enim haec vetus conſuetudo ciuium Romanorum, ac*

 ipſo-

ipſorum principum, vt eodem loco ſcribit Xiphilinus. At nulla quidem re magis Numae ſimilis eſſe ſtuduit, quam ferendis legibus, eisque ad reipublicae conditionem, qualis tum erat, attemperandis. Hinc vt Aurelius Victor, paullo ante laudatus eum *Graecorum more, ſeu Numae Pompilii* LEGES *curare coepiſſe*, teſtatur: ita Latinus Pacatus *in Paneg. Cap. XI.* eum LEGIBVS *remp. imbuiſſe*, Paullus vero Oroſius *VII, 13.* et Io. Sarisber. *Nug. Curial. VIII, 19. rempublicam iuſtiſſimis legibus ordinaſſe* ſcribunt. Quin Niceph. *Hiſt. Eccleſ. III, 24.* Hadrianum Draconi et Soloni, Graecorum legislatoribus comparat, quod et Athenienſibus leges petentibus ex Draconis, Solonis reliquorumque libris iura conſtituerit, id quod et ante Nicephorum memoriae prodiderunt Euſebius *in Chronic. ad Olymp. CCXXV, 1.* et Caſſiodorus *in Chronico.* Quis itaque miretur, quaeſo, Principem tam legum nouarum cupidum, id ſibi negotium ſuſcepto principatu vel maxime datum eſſe crediſſe, vt et ius Praetorium redigeret in ordinem, illudque ex incerto redderet certiſſimum ac perpetuum?

§. III.

De ipſo anno, quo conditum eſt edictum perpetuum, dubitare nos non patitur Euſebius, quem eo tutius procul dubio ſequimur, quo certius conſtat, eum antiquiora pleraque ex IVLIO AFRICANO deſcripſiſſe, qui non niſi centum circiter annis ab Hadriani abfuit temporibus, chronologiam ſuam perſequutus ad annum Dionyſiacae erae CCXXI. qui Grati et Seleuci Coſſ. nominibus ſignatur, ceu animaduertit Georgius Syncellus *p. 212.* Potuit itaque et Iulius Africanus compertam habere genuinam conditi edicti perpetui eram, et Euſebius illam ex Iulio Africano, Hieronymus ex Euſebio diſcere, vt nulla ſit cauſſa, teſtimonium illud, quod ſolum ex antiquitate ſupereſt, repudiandi. Ait autem Euſeb. *in Chronico n. MMCXLVII. Saluius Iulianus perpetuum compoſuit edictum.* Iſte vero annus ab Abraamo MMCXLVII inchoandus eſt a Kalendis Octobr. anni Dionyſiaci CXXX. ab ipſo Euſebio ſignati conſulatu Κατυλλίνȣ καὶ Ἄπρȣ, id eſt, V. C. DCCCLXXXIV. Quum vero inſequente demum anno Hadrianus celebrarit Quindecennalia, eaque vtplurimum nouarum etiam legum promulgatione illuſtriora reddi ſolerent, vti cum adparatu docuit vir acutiſſimus, Ant. Pagi *Diſſert. Hypatic. Part. II. Cap. IV. §. III. p. 123.* nulli dubitamus, quin

et

et edictum perpetuum proximo demum anno ſit publicatum, adeoque genuina illius era incidat in annum Dionyſiacum CXXXI. conſulatumque Ser. Octauii Laenatis Pontiani et M. Antonii Rufini. Atque is quidem annus, in quem etiam Tillemontius *in Hiſt. Imp. Tom. II. Part. II. p. 408.* reiicit edicti perpetui originem, ſine dubio erit pro genuina edicti perpetui era habendus, niſi Hadrianum vno anno anticipaſſe Quindecennalia, credere malimus laudato Ant. Pagi, *ibid. Cap. XI. p. 209.* quamuis ipſe vir doctiſſimus poſtea annum Dionyſ. CXXXI. praetulerit *in Crit. Baron. Tom. I. p. 127.* Manifeſto itaque errat Ren. Bottereau, qui *in Hadriano Legislat. p. 189.* eram edicti perpetui figit in anno Dionyſ. CXXXII. quo Augurinus et Seuerianus faſces tenuere, et in notatione tamen margini attexta, exiſtimat, ſe ab Euſebio non diſſentire. Licet enim concedamus, Euſebium annos Hadriani completos numerare a III. Id. Aug. tamen et ſic edictum perpetuum publicatum eſſe oportet anno Dionyſiaco non CXXXII. ſed proxime antecedente CXXXI. ceu vnusquisque calculi chronologici non plane imperitus facile animaduertit. Minime omnium opus fuerit, in Baronio refutando haerere, qui, ſicuti temporum rationes fere vbique perturbat: ita et Edictum perpetuum toto triennio facit recentius, promulgatum quippe ex eius ſententia anno erae Dionyſ. CXXXIV. Leuauit nos eo labore, qui vniuerſae Baronii chronologiae ſeueram limam adhibuit, doctiſſimus Pagi, ad quem ideo Lectorem merito remittimus.

§. IV.

Hadrianum eam in rem vſum eſſe opera iurisconſulti eximii, SALVII IVLIANI, inter omnes conſtat. Eum enim huius edicti auctorem ac conditorem celebrant non modo Eutrop. *VIII, 9.* Euſeb. *in Chron. n. MMCXLVII.* et fortaſſis etiam Spartian. *in Seuero Cap. XVII.* verum etiam iura noſtra, veluti *l. 2. §. 18. C. de vet. iur. enucl.* et *l. 10. C. de condict. indebiti* vbi Iuſtinianus eum diſerte vocat *ſummae auctoritatis hominem et praetorii edicti perpetui ordinatorem.* Enimuero quum Hadriani aetate permulti floruerint iurisconſulti eximii, et Iuliano forſan nec doctrina, nec rerum ciuilium vſu poſtponendi, veluti T. Ariſto, Neratius Priſcus, Iuuentius Celſus aliique, quos et *in conſilio Hadriani fuiſſe*, et *omnes a Senatu probatos eſſe,* ſcribit Spartian. in *Hadr. Cap. XVIII.* non abſurde quaeritur,

ritur, cur Iulianum potiſſimum ex omnibus delegerit Hadrianus, qui edictum iſtud perpetuum componeret? Erant tum procul dubio, qui et doctrinae, et aetatis, et honorum praerogatiua, ſuo quodam iure poſtulare poterant, vt ipſi potius ſcribendo edicto adhiberentur. Praeterea inuidiam procul dubio et ſibi et Iuliano non minimam conflaſſet Hadrianus, ſi eum ſolum et prae reliquis omnibus huic operi parem iudicaſſet; ſaltim non potuiſſent non id aegre ferre Proculeiani, ſi Hadrianus, ſuum duntaxat ſequutus iudicium, diuerſae ſectae anteſignano negotium dediſſet ſcribendi edictum perpetuum, in plerisque controuerſiis in poſterum pro norma in foro et ſcholis iuridicis futurum. Oportet ergo cauſſam fuiſſe iuſtiſſimam, cur Iulianum reliquis omnibus eius aetatis iurisconſultis praeferret, et talem quidem, vt ne poſſent quidem reliqui Iuliano inuidere. Qualem vero ego non aliam reperire poſſum, quam quod eo ipſo anno praetura functus ſit Iulianus. Id ſi ponamus, facile rationem ſui iudicii reddere potuit Hadrianus. Cui enim alii edicti praetorii adornandi curam iure potiore demandaſſet, quam Praetori, cui ipſa quodammodo officii ratio hunc laborem imponere videbatur? Et quis quaeſo praetorum magis labori illi par videri poterat, quam iurisconſultus ille nobiliſſimus? Coniecturam hanc ſane ne inanem atque improbabilem ego exiſtimem, multis moueor argumentis. Primo enim Iuſtinianus in Graeca *conſtitutione de confirmatione Digeſtorum* §. *18.* Hadrianum componendo Edicto perpetuo adhibuiſſe ait τὸν κράτιςον Ἰυλιανόν. Κρατίςυς enim dictos, qui honoribus fungerentur, *Lib. I. Cap. I.* §. *XI.* obſeruauimus, et ita ob geſtos honores frequenter adpellatur Vlpianus a Modeſtino *l. 2.* §. *vlt. et l. 4.* §. *1. D. de excuſat. tutor. l. 2.* §. *5. D. qui pet. tut.* nec alia ratio eſt, cur in Actibus apoſtolicis κράτιςοι audiant Feſtus et Felix, Procuratores Caeſaris, apud Plutarchum Fundanus, apud Ioſephum Epaphroditus, apud Iuſtinum Martyrem Diognetus. Itaque honore functum oportet Iulianum, quum Edictum perpetuum concinnaret. Deinde Praeturam illum geſſiſſe, nemo dubitabit, quum ipſae Praeturae ſuae meminerit *l. 5. D. de manumiſſ. vind.* Quid ergo prohibeat, quo minus eum hoc ipſo anno Praetorem fuiſſe cenſeamus, quum nec temporis ratio, nec aliud quidquam huic diuinationi repugnet. Denique, quod palmarium eſt, Iulianum edicto quaedam noua capita, veluti edictum *de coniungendis cum emancipato liberis*

eius

Digitized by Google

eius adſtruxiſſe, infra ſuo loco demonſtrabimus pluribus. Atqui edictis tralatitiis noua adſuere, proprium tum erat Praetorum officium, neque priuatus quisquam temere eam ſibi poteſtatem ſumſisſet. Quare nihil certius puto, quam Saluium Iulianum, quum id edictum ederet, Praetorem deſignatum fuiſſe, eaque fretum poteſtate iuſſu Hadriani ita compoſuiſſe edictum, vt tralatitiis, quae collegerat, more maiorum quaedam noua adſueret, adeoque vltima vice eo iure vteretur, quod ſatis norat, nulli in poſterum praetori relictum iri.

§. V.

Ex iisdem autem, quae ſupra produximus, veterum teſtimoniis ſatis adparet, non priuata induſtria, vti alios iurisconſultos, ſed auſpiciis Principis auctoritateque publica edictum perpetuum compoſuiſſe Iulianum. Vnde merito eorum deſideres iudicium, qui vaſta illud Digeſtorum opera, a Iuliano ac Triboniano compilata cum edicto perpetuo, id eſt, βραχεῖ βιβλίῳ, *breui libello*, ceu vocat Iuſtinianus, confundunt. Id quod tamen faciunt quamplurimi, quamuis, vt fit, ne ipſi quidem inter ſe conſentiant. Sic Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. XXIV.* notat Claudium Colombettum, ſcribentem in praefatione paratitlorum, Saluium Iulianum centum Digeſtorum Edictorum libros edidiſſe. Exſtat etiam Matth. Blaſtaris Hieromonachi Hiſtoria Iuris, quam ex Codice Voſſiano Leidenſi edidit V. C. Io. Alb. Fabric. *Biblioth. Graec. Vol. XII. p. 367. ſequ.* in qua adhuc magis ridicula legas: Ταῦτα πάλιν ὁ πολὺ μετὰ Ἄυγουστον ἄρξας Ἀδριανὸς ἀθροίσας εἰς ἓν τὰ μὲν τῶν ἄλλων πάντων ἰδίαν ἐποιήσατο πραγματείαν ἐν βίβλοις θεωρουμένην πεντήκοντα Δίγεστα τούτοις ἤτοι Πανδέκτην ὄνομα θέμενος, ὡς ἐκ πολλῶν δηλαδὴ συλλέγοντα. *Haec iterum Hadrianus, qui multo poſt Auguſtum imperauit, aliorum quidem praeſcripta omnia in vnum colligens, opus confecit, in quinquaginta libros diſtributum, Digeſtorum ſiue Pandectarum vocabulo ab eo adpellatum, quia e multis erant collecta.* Hic manifeſtum eſt, Colombettum edictum perpetuum cum Iuliani Digeſtis, quorum tamen non centum, ſed nonaginta libri exſtiterunt, Graeculum autem cum ipſis Iuſtinianeis Pandectis turpiter confundere. Falſiſſimum enim eſt Iulianum ſcripſiſſe libros C Digeſtorum edictorum, nec minus falſum, Hadrianum libros L pandectarum compilari iuſſiſſe. Vnde recte has nugas in notula margini ſubiecta reiicit vir doctiſſimus, Io.

Alb.

Digitized by Google

Alb. Fabricius, ſcribitque: *De his pandectis et Codice Hadriani altum apud veteres et Iuſtinianum ipſum ſilentium.* Et tamen idem vir eximius, quod mireris, neſcio quem ſequutus auctorem, *p. 341. ſequ.* ipſe quoque ait: *Edictum quoque perpetuum Hadriani, vt dixi, auſpiciis conditum a Saluio Iuliano ex edictis Praetorum corpus quoddam iuris, quinquaginta libris digeſtum exhibebat.* Quae et ipſa ſine auctore dicuntur. Vt paucis complectar omnia: aliud erat edictum perpetuum, aliud opus Digeſtorum Iuliani. Illud erat συλλογὴ edictorum Praetoriorum βραχεῖ βιβλίῳ, *breui libello* comprehenſa; hoc opus diffuſum, non in centum quidem, nec in quinquaginta, ſed in nonaginta libros diſtributum. Illud publica auctoritate conditum in foro pro norma perpetua iurisdictionis Praetoris erat; hoc non aliam vnquam auctoritatem, quam qualem alia iurisconſultorum ſcripta priuata habere ſolent, eſt conſequutum, et edictum perpetuum aliasque iuris ciuilis partes luculento commentario illuſtrabat: vnde ex illo in Digeſtis noſtris Praetoris verba, ex hoc eorum interpretamenta depromta videmus. Inter quae quantum diſcrimen intercedat, facile vnusquisque animaduertit.

§. VI.

Ceterum opera illa Saluii Iuliani non in eo conſtitit, vt nouum aliquod edictum ex ſuo ingenio contexeret, ſed vt ex veterum Praetorum edictis, quae vſum in foro haberent, decerperet, eaque certo diſpoſita ordine breui libello complecteretur. Hinc veteres talibus plerumque vtuntur verbis, quae non tam noui edicti elucubrationem, quam compilationem quamdam edictorum veterum videntur ſignificare. Aurelius Victor certe id, quod varie inconditeque a Praetoribus promebatur, Iulianum IN ORDINEM COMPOSVISSE, Iuſtinianus *l. 10. C. de condict. indebit.* ORDINASSE et in *l. 2. §. 18. C. de vet. iur. enucl.* eum COLLEGISSE edictum perpetuum dicit, vbi in Graeca conſtitutione eſt συνῆγε, quemadmodum apud Paeanium *in Paraphraſi Eutropii VIII, 9.* συνέταξε, quae verba nihil aliud, quam compilationem quamdam ac veluti teſſelatum aliquod opus a Saluio Iuliano factum exprimunt. Et facile profecto temporibus illis fuit, vetuſtiſſima Praetorum edicta inter ſe conferre, ex iisque optima quaeuis ac ſaluberrima colligere, quum non modo tot ICtorum opera ad edictum, quae ſupra recenſuimus, exſtarent, ſed et vberrimam edictorum veterum ſegetem, vel ſola bibliotheca Vlpia ſuffi-

Digitized by Google

ſufficere poſſet, de qua Gellius, eorumdem temporum ſcriptor, *Noct. Attic. XI, 17.* EDICTA VETERVM PRAETORVM, *ſedentibus forte nobis in bibliotheca templi Traiani, et aliud quid requirentibus, quum in manus incidiſſent, legere ac cognoſcere libitum eſt. Tum in quodam* EDICTO ANTIQVIORE ita *ſcriptum inuenimus:* QVI FLVMINA RETANDA PVBLICE REDEMTA HABENT, SI QVIS EORVM AD ME EDVCTVS FVERIT, QVI DICATVR, QVOD EVM EX LEGE LOCATIONIS FACERE OPORTVERIT NON FECISSE. Bibliotheca ergo haec templi Traiani, quam Vopiſcus VLPIAM vocare ſolet, quamque ſua aetate in thermis Diocletianis collocatam fuiſſe, ſcribit, cum aliis monimentis antiquis, tum et veteribus Legibus, Senatusconſultis, edictis, principumque conſtitutionibus fuit refertiſſima, ceu praeter hunc locum Gellii probant ea, quae inde depromſit Vopiſcus *in vita Taciti Cap. VIII.* et *in vit. Aureliani Cap. VIII.* Et ſane talia antiqua edicta ad manum fuiſſe Saluio Iuliano, edictum perpetuum componenti, colligi poteſt ex *l. 1. §. 1. D. commod.* vbi Iulianus Edictum Pacuuii de commodato emendatum, et pro VTENDVM DARE ſubſtituiſſe dicitur COMMODARE. Ad quem locum Ant. Auguſtinus *de Nom. propr. Pandect. Cap. V. p. 342. Hic* PACVVIVS, inquit, *Praetor fuiſſe videtur, et ante edictum perpetuum in ſuo edicto vtendi verbo, non commodati vſus. M. Pacuuius poëta tragicus fuit propinquus Cn. Pompeii Magni.* Sed hic quidem poëta tragicus, quem honores Romae geſſiſſe, non conſtat, nihil fortaſſis ad Pacuuium noſtrum facit. Magis eſt, vt intelligi putemus C. Ateium Pacuuium, quem inter Ser. Sulpicii auditores recenſet Pomponius, *l. 2. §. 44. D. de orig. iur.* vel de Sex. Pacuuio, quem Tribunum plebis, ſeſe Auguſto more Celtico Hiſpanicoque conſecraſſe, aliisque idem faciendi auctorem exſtitiſſe, refert Dio Caſſ. *Hiſt. LIII. p. 510.* At quum ne de eorum quidem Praetura quidquam compertum habeamus, rem in medio merito relinquimus.

§. VII.

Quamuis vero, vti diximus, id praecipue negotii datum eſſet Iuliano, vt edictum illud perpetuum ex antiquioribus Praetorum edictis colligeret: procul dubio tamen Hadrianus Imp. illi idem indulſerat, quod poſtea Triboniano eiusque collegis indulſit Iuſtinianus, vt non modo quae deeſſe viderentur, adderet ſuppleretque, vel quae non eſſent eorum temporum, omitteret: verum etiam

Digitized by Google

iam deprauata emendaret, incommode dicta mutaret, dubia ac ambigua decideret. Ea enim poteſtate in condendo edicto perpetuo re ipſa vſum eſſe Saluium Iulianum, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Addidiſſe eum aliqua de ſuo, vulgo probant exemplo interdicti Saluiani, quod Iuliano noſtro et originem et nomen debere putant. Sed quum ea res nondum ſatis expedita ſit, aliud, idque certius exemplum nobis ſuppeditat edictum DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS EIVS. Iſtud enim *a Iuliano eſſe introductum*, diſerte refert Marcellus *l. 3. D. de coni. cum emanc. lib. ei.* Omiſiſſe etiam Iulianum quaedam veterum edicta, iam a Bertrando *de Iurisperit. I, 1.* et Ren. Bottereau *Hadr. Legisl. ad ann. Chr. CXXXIV. p. 189.* recte obſeruatum eſt: qui tamen, dum exempli loco adferunt edictum illud de iureiurando Flamini Diali, virginibusque Veſtalibus in omni iurisdictione Praetoris non deferendo, cuius meminerit Gell. *Noct. Att. X, 15.* procul dubio egregie falluntur. Vnde enim ſciunt boni illi viri, nihil huiusmodi fuiſſe in edicto perpetuo? An quia illud in pandectis exſtare paſſus non eſt Iuſtinianus, princeps Chriſtianus? At multa alia fuerunt in edicto perpetuo, quorum nec vola nec veſtigium in Pandectis ſupereſt, veluti edictum *de praediatoribus*, quod ſingulari commentario illuſtrarat Caius, edictum *de vindiciis*, edictum *de cognitoribus*, edictum *de alterutro*, et ſexcenta fortaſſis alia. Quin potius ex ipſo edicto perpetuo haec protulit Gellius, idque diſertis his verbis monuit: *Verba Praetoris ex* EDICTO PERPETVO *de Flamine Diali, et ſacerdote Veſtae adſcripſi:* SACERDOTEM VESTALEM ET FLAMINEM DIALEM IN OMNI MEA IVRISDICTIONE IVRARE NON COGAM. Atqui quum haec ſcriberet Gellius, non aliud in foro valebat edictum perpetuum, quam illud Saluii Iuliani. Floruiſſe enim Gellium temporibus Antonini Pii, et ſub Marco demum Imp. rebus humanis exceſſiſſe tam accurate demonſtrauit Henr. Dodwell. *in Diſſ. de aetate peripli maris Euxini §. X. p. 117. Tom. I. Geogr. min.* vt res hodie dubio videatur carere. Rectius ergo inter omiſſa a Iuliano edicta retuleris, illud, quod paullo ante ex eiusdem Gellii *Lib. XI, 17.* attulimus, de fluminibus retandis. Dum enim Gellius ſe illud *inter edicta veterum Praetorum in bibliotheca templi Traiani inueniſſe* teſtatur, illudque adeo non tamquam vulgo obuium, ſed veluti antiquum, et ob obſoletum RETANDI verbum paullo obſcurius promat atque interpretetur, ſatis pro-

Digitized by Google

profecto luculenter indicat, illud locum non inueniſſe inSaluii Iuliani edicto perpetuo. Immutaſſe denique nonnulla Iulianum, iam exemplo Pacuuiani edicti oſtendimus. In illo enim verba VTENDVM DARE immutaſſe illum, ac pro iis ſcripſiſſe COMMODARE, obſeruat Vlpianus *l. 1. §. 1. D. commod.* idque ob eam cauſſam factum, addit, quod ex Labeone didicerit, *inter commodatum et vtendum tantum intereſſe, quantum inter ſpeciem et genus.* De edicto QVOD METVS CAVSSA ſimile quid narrat Vlpianus, *l. 1. D. quod met. cauſſ. Olim,* inquit, *ita edicebatur:* QVOD VI METVSVE CAVSSA. *Vis enim fiebat mentio propter neceſſitatem impoſitam, contrariam voluntati: metus inſtantis vel futuri periculi cauſſa mentis trepidationem. Sed poſtea detracta eſt vis mentio, ideo quia quodcumque vi atroci fit, id metu quoque fieri videtur.* Sed plura huius generis paſſim in Notationibus noſtris ad Edictum perpetuum obſeruauimus, quae hic repetere nihil attinet.

§. VIII.

Magis operae pretium fuerit, hic notare, eam quoque poteſtatem, indulgente Hadriano Imp. ſibi ſumſiſſe Iulianum, vt, ſi qua ob ſectarum diſſidia, tum vel maxime gliſcentia, dubia ac ambigua eſſent, ea, inſertis edicto perpetuo nouis clauſulis decideret. Quo ipſo quin plerumque ſecundum Sabinianos litem dederit Iulianus, ipſe tum Sabinianorum coryphaeus, ipſa ſectariorum indoles dubitare nos non patitur. Ita profecto comparatum eſt ingenium humanum, vt, vbi penes ſe ſtatuendi quiduis arbitrium eſſe videt, de ſupprimendis aduerſariorum ſententiis, ſuisque euehendis ac ſtabiliendis cogitent, ſiue iuſtas, ſiue nullas eius conſilii ſui adferre poſſint rationes. Nec eam adfectuum intemperiem ſemper euitare poſſunt ingenia etiam erectiora, et candida, quale Saluii Iuliani fuiſſe, non dubitamus, quum et ipſa hominem non exuant, ſuasque partes potentiores eſſe, quam aduerſariorum, ſemper malint. Sed quid opus eſt verbis, vbi res ipſa loquitur? Vetus erat ſcholae Proculeianae ſcitum, ab ipſo Labeone ortum, bona etiam ea, quae ſoluendo non ſunt, qualia *l. 1. pr. D. de iure fiſci* recenſentur, ad fiſcum ipſo iure pertinere. Id tanquam durum atque iniquum exagitabant Sabiniani, maioremque hoc caſu aequitatis, quam iuris ſtricti habendam eſſe rationem exiſtimabant. Quid hic Saluius Iulianus? De eo Calliſtratus *d. l. 1. §. 1. D. de iure fiſci:*

An bona, inquit, *quae ſoluendo non ſint, ipſo iure ad fiſcum pertineant, quaeſitum eſt. Labeo ſcribit, etiam ea, quae ſoluendo non ſint, ipſo iure ad fiſcum pertinere. Sed* CONTRA SENTENTIAM EIVS EDICTVM PERPETVVM SCRIPTVM EST, *quod ita bona veneant, ſi ex his fiſco adquiri nihil poſſit.* Ita finem huic veteri controuerſiae auctoritate ſua impoſuit Iuſtinianus, effecitque, vt iam publica eſſet, quae antea priuata erat Sabinianorum ſententia. Idem et aliis pleriſque locis procul dubio fecit Iulianus, quamuis id non aeque obſeruarint interpretes. Quamobrem non poſſumus non mirari, aduerſus bonum Tribonianum tantos hodie excitari tumultus, ac paene virgas quotidie expediri, non aliam ob cauſſam, quam quod veterum ICtorum fragmenta non talia ſemper, qualia iſta inueniſſet, repraeſentarit, ſed quaedam pro lubitu adſuerit, detraxeritue, quaedem in alium plane ſenſum detorſerit. Quaſi vero non eodem iure ſemper vſi ſint omnes, qui e vetuſtioribus legibus corpus quoddam nouum compilarunt? Tueri ſane ſe Tribonianus poteſt magnis exemplis, non modo Iuliani noſtri, ſed et Decemuirorum, qui ex illa legum Graecanicarum congerie, quam tres viri in Graeciam miſſi aſportauerant, corpus aliquod legum Romanarum componere iuſſi, quidquid reip. patriae parum conuenire videretur, detrahebant, mutabant, ſupplebantque, adeoque ex legibus Graecanicis conficerent XII Tabulas, ab illo iure in pleriſque capitibus diſcrepantes, ceu comparatio illarum Legum decemuiralium et inſtitutorum Graecorum, iam a Pard. Prateio, aliiſque inſtituta, ſatis vnumquemque conuincet. Sed quid opus eſt alia defenſione, quum rem conficiat iuſſus principis, quo freti et Tribonianus et Iulianus opera ſua edolabant? Nihilominus tamen aliud, quo Saluium Iulianum tueretur, argumentum commentus eſt Ren. Bottereau *p. 189.* Credere enim nos iubet, *Iulianum, ſi quid inuenerit dubium, (quemadmodum in ea edicti parte, qua emancipatus, accepta contra tabulas bonorum poſſeſſione liberis et parentibus legata praeſtare iubetur,) Ariſtonem aliosque iureconſultos, quum ipſe nihil ſine Hadriano, Hadrianus nihil ſine Senatorum iuriſperitorumque conſilio conſtitueret, conſulere non dubitaſſe.* Sed omnia haec vir doctus collegit ex *l. 6. D. de legat. praeſt.* quum tamen ex eo loco, Ariſtonem a Iuliano eſſe conſultum, non adpareat, multoque minus, Iulianum tum ab eo expetiiſſe hoc conſilium, quum edictum perpe-

Digitized by Google

perpetuum prae manibus haberet, minime omnium vero, Iulianum nihil ſine Hadriano, Hadrianum nihil ſine ICtorum conſilio conſtituiſſe. Sed de illa lege nos alibi ex inſtituto plura diſſeremus: iam ad alia notatu digniora progredimur.

§. IX.

Perfectum a Iuliano edictum non modo Hadriano Imp. ſed et patribus adeo ſeſe probauit, vt ille oratione, hic SCo ratum iſtud habere et ſanctione munire non dubitarint. Teſtem eius rei locupletiſſimum hebemus Iuſtinianum in conſtitutione Graeca *de confirmatione Digeſtorum* §. 18. vbi λόγον τȣ̃ Ἀδριανȣ̃, ἐν κοινῷ διεξελθόντα ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρης Ῥώμης, ORATIONEM *Hadriani in Senatu veteris Romae recitatam*, et quidem de Edicto per Iulianum compoſito, non ſolum laudari, ſed et integram ex eo ſententiam proferri videmus. Iam huiusmodi orationes Principum ſequebantur SCa, quod adeo notum ac permulgatum eſt, vt ne dupondii quidem ignorare videantur, vnum idemque ius in legibus noſtris modo ex oratione principum, modo ex SCo, deriuari. Habuit ergo et tunc Hadrianus orationem ad Senatum, vel, ſi abſens tum fuit in Aegypto et Oriente, quod videtur probabilius, (vid. Ant. Pagi *Critic. in Annal. Baron. Tom. I. p. 128.*) rem omnem, vti alias ſolebat, *libello complexus eſt*, *l. 20. §. 6. D. de hered. petit.* eumque Romam miſſum recitari in Senatu iuſſit per Quaeſtorem Candidatum, cuius id officium fuiſſe iam ab ipſis Auguſti temporibus, ex Sueton. *Aug. Cap. LXV.* et Dione Caſſ. *Lib. LIV. p. 539.* diſcimus. Conf. Barn. Briſſon. *Antiqu. Sel. I, 17.* Reineſ. *Inſcr. II, 26. VI, 4. VII, 132. et Varr. III, 16.* Ea oratione procul dubio illud Saluii Iuliani opus, ſuis auſpiciis conditum laudauit, Senatuique commendauit, et robur illi in perpetuum addi iuſſit. Nec dubitauerit quisquam, in orationis iſtius ſententiam factum eſſe SCum. Ea enim tum erant tempora, quibus non tam libera erant ſuffragia patrum, vt principis voluntati aduerſari quisquam auderet. Quid? quod ex *l. 102. pr. D. de reg. iur.* ceu infra demonſtrabimus, luculenter patet, non modo SCo confirmatum fuiſſe illud Edictum Iuliani, ſed et idem SCum praefationis loco praemiſſum eſſe Edicto perpetuo, vt vel primo eius conſpectu omnibus adpareret, non eſſe illum libellum priuatum, ſed publicis auſpiciis conditum, et pro lege in perpetuum valitura promulgatum in orbe Romano. Id quod recte obſer-

obſeruauit vir eximius, Iac. Gothofredus *in Comment. ad Reg. Iur. p. 449. Prima*, inquit, *de edictalium numero regula ex ipſa edicti perpetui ſerie ad* PRAEFATIONEM *edicti perpetui pertinet, id eſt, ad SC. quod pro more tum recepto eam orationem ſequutum eſt, qua Hadrianus edictum perpetuum, ſua auctoritate conditum promulgauit, cuius diſerte meminit Iuſtinianus ipſe Oratione ſua ad Senatum.* Hinc ergo ſemper ex eo tempore Edictum iſtud, a Saluio Iuliano compilatum, in foro pro norma iurisdictionis immutabili ac perpetua fuit, dictumque eſt καθ' ἐξοχὴν EDICTVM, *l. 1. l. 2. C. de ſacr. edict. l. 2. C. de bon. poſſeſſ. ſec. tab. l. 1. C. de bon. poſſ. contr. tab.* EDICTVM PERPETVVM, locis innumeris in iure noſtro, nec non apud Gell. *Noct. Att. X, 15.* Eutrop. *VIII, 9.* Paull. *Recept. Sent. IV, 7, 6.* Hieron. *in Chron. ad ann. MMCXLVII.* ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΓΜΑ apud Paean. *Metaphr. Eutrop. VIII, 9.* PRAETORIVM EDICTVM PERPETVVM, *l. 10. C. de condict. indeb.* EDICTVM HADRIANI, *l. 2. §. 18. C. de vet. iur. enucl. l. 7. C. de incol.* EDICTI FORMA, *l. 8. D. de calumn. l. 4. D. de ventr. inſp. l. 14. D. qui ſatisd. cog. l. 1. C. Greg. de arb. tut. l. 1. C. Hermog. de ſucceſſion. l. 2. C. de praed. et al. reb. min. non alien. l. 4. C. arb. tut. l. 7. C. de his, quae vi metusu. cauſſ. l. 4. C. quod cum eo, qui in al. pot.* EDICTI PERPETVI FORMA, *l. vn. C. vti poſſ. l. 18. C. de furt. et ſeru. corr. l. 9. C. de collat. l. 2. C. de condit. inſtit. l. 3. et l. 4. C. de his, quae vi metusu.* EDICTI PERPETVI AVCTORITAS, *l. 3. C. de edend.* IVRIS AVCTORITAS, *l. 10. C. Greg. de pact. et transact.* EDICTI PERPETVI CVRSVS, *l. 6. C. qui adm. ad bon. poſſ.* FORMA CONSTITVTA, *l. 1. C. de inoff. teſt.* FORMA IVRIS, *l. 1. C. ſi tut. vel curat. interu. l. 15. C. Greg. de pact. et transact. l. 1. C. Greg. ſi cert. pet.* FORMA IVRISDICTIONIS, *l. 5. §. 1. D. vt legat. ſeu fideic. cauſſ. cau. l. 13. C. de teſtam.* IVRISDICTIONIS TENOR, *l. 5. C. de his, quae vi met. cauſſ. l. 2. C. de bon. auct. iud. poſſid.* PERPETVA IVRISDICTIO, *l. 2. C. de reſtit. mil.* INDVBITATVM IVS, *l. 2. C. Greg. de pact. et transact.* IVRIS RATIO, *l. 7. C. Greg. eod. l. 1. C. Hermog. de calumniat. et plus petit.* denique IVS PERPETVVM, *l. 5. C. de adpellat.* Quae denominationes omnes ſatis, vt opinor, oſtendunt, edictum iſtud Iuliani auctoritatem iuris perpetui a Principe ac Senatu eſſe conſequutum, quin poſteris tam ſanctum ac venerabile fuiſſe, vt ne Principes quidem, qui ſibi alioquin omnia permittebant, reſcriptis ſuis contra iſtud quidquam indulgere, aut gratiam

eius

Digitized by Google

eius cuiquam facere ſuſtinerent. Hinc paſſim in eorum conſtitutionibus obuiae ſunt formulae: NON CVIQVAM PERMISSVM EST, IVRISDICTIONIS MVTARE FORMAM, VEL IVRI PVBLICO DEROGARE, *l.13. C. de teſtam.* ABSVRDVM EST, IDEO EDICTI PERPETVI NEGLIGI FORMAM, *l. 2. C. de condit. inſert.* RATIO EDICTI PERPETVI HOC NON PERMITTIT, *l.13. C. de procur.* SI EX EDICTO PETIIT, FRVSTRA NOBIS SVPPLICASTI, *l. 2. C. de ſucc. edict.* TEMERE DESIDERAS, POENAM, EDICTO PERPETVO PRAESTITVTAM TIBI CONCEDI. *l. 2. C. de in ius voc.* FRVSTRA A NOBIS REMEDIVM QVAERIS, QVIA TE RATIO IVRIS IMPVGNAT. *l. 1. C. Hermog. de calumn. et plus pet.* Denique quum alias in dubio reiiciendae eſſent adpellationes eorum, qui ſe in iudicio circumuentos, querebantur: eae tamen reiiciendae erant ſtatim, ſi quid eſſet a iudice ſecundum edicti perpetui formam decretum. Paullus libro ſingulari de adpellationibus *l. 7. §. 1. D. de adpell. recip. vel non. Item ſi ex* PERPETVO EDICTO *aliquid decernatur, id quo minus fiat,* NON PERMITTITVR ADPELLARI. Id quod eo eſt obſeruatu dignius, quo magis praetermittitur a plerisque, qui ſcribendis Pandectarum paratitlis animum adpulerunt, praeter Cuiacium, qui tamen neſcio quam ob cauſſam illam Paulli obſeruationem ad miſſionem in poſſeſſionem, quae ex edicto Praetoris dari ſolet, reſtrinxit, quum generale ſit iſtud Paulli enunciatum, et hinc paullo cautius ſcripſerit Donellus *Commentar. Iur. ciu. XXVIII, 6. p. 437. Ius ita ſe habet, vt ſiue res, de qua iudicatum eſt, dilationem non ferat, eademque ad vtilitatem publicam pertineat, ſiue ſententia, quamuis confirmata, vel nihil, vel non admodum noceat aduerſario, ſiue, quod fieri debet, id ex* EDICTO PERPETVO, *vel alio certo iure decernatur, non admittatur adpellatio, quia res ſint eiusmodi, de quibus ſententiae exſequutio differri debere non videatur.*

§. X.

Vetus ergo ſolidaque ea obſeruatio eſt, iurisprudentiam Romanam ab Hadriani temporibus aliam plane ac paene nouam quamdam faciem induiſſe, et vix ſui manſiſſe ſimilem: quin iurisprudentiae Iuſtinianeae partem maximam, non ex illo, quem Liuius *III, 34.* laudat, *iuris vniuerſi publici priuatique fonte,* puta ex XII Tabulis, ſed e ſanctionibus recentioribus, et poſt Hadrianum demum conditis, promanaſſe. In DIGESTIS ſane paginam vtramque faciunt fragmenta ex iurisconſultorum, non libera rep. ſed poſt Hadrianum demum

demum florentium, voluminibus decerpta, pauciſſimis intermixtis fragmentis Q. Mucii Scaeuolae, Aelii Galli, Alfeni Vari, Proculi, Labeonis et Celſi, qui ante Hadrianum enituerunt. In CODICE etiam repetitae praelectionis non niſi vna reperitur conſtitutio ipſius Hadriani, puta *l. 1. C. de teſtam.* reliquae omnes recentiores ſunt, quamuis in inſtitutionibus et pandectis anteriorum Principum reſcripta paſſim laudentur. Denique ne Gregorianum quidem Codicem, nedum Hermogenianum, vllam antiquiorem Hadriano conſtitutionem complexum eſſe, luculenter docuit V.C. Ant. Schultingius *in Iurispr. vet. anteiuſtin. p. 683.* vera ſimul eius rei reddita ratione, *quod pleraeque in illis Codicibus conſtitutiones eo tetenderint, vt de illis, quae edicto illo,* (*quo noua quaedam forma iuri publico et priuato acceſſerit,*) *cauta eſſent, reſponderent, illa interpretarentur, ſupplerent, corrigerent, adiuuarent, mutarent.* Quare, quamuis olim aliter inierim rationes, nunc tamen nihil videtur certius, quam IVRISPRVDENTIAM NOVAM, cui in *§. 3. Inſt. de legit. agn. ſucceſſ.* opponitur MEDIA, non aliunde, quam ab Hadriani temporibus, MEDIAM ab eo tempore, quo Praetores ex Edictis ſuis perpetuis ius dicere lege Cornelia iuberentur, id eſt, ab A. V. C. DLXXXV. eſſe inchoandam, reliqua omnia, quae ante Hadrianum conſtituta ſunt, iura ad ANTIQVAM IVRISPRVDENTIAM pertinere. Poſt legem enim Corneliam pleraque iuris antiqui capita inſignem ſubiiſſe mutationem, nouimus, vſque adeo, vt quum iuuenes antea iurisprudentiae ſtudia ordirentur a XII Tabulis, quae iis, tanquam carmen aliquod neceſſarium, ediſcendae proponebantur, iam ab edicto fieret ſapientiae ciuilis auſpicium, ceu obſeruauit vir doctiſſimus, Iac. Perizonius *de Lege Vocon. p. 193.* Intercedunt ei ſententiae alii, et in his Vdalr. Zaſius, qui *Tomo II. Op. p. 126.* iurisprudentiam mediam ex aeuo Traiani, quo prouenire coeperit illa foetura iurisconſultorum, inchoandam, et ad Iuſtiniani tempora, vel potius ad infelicem illam, quae omnia caligine denſiſſima obduxerit, barbariem producendam exiſtimauit: cuius ſententiam ego aliquando ita emendandam putaui, vt iurisprudentiam ANTIQVAM a legumlatione decemuirali; MEDIAM ab Edicti compoſitione; NOVAM a Conſtantini M. temporibus inchoandam cenſerem. Et ſane diſtinctiſſimae videntur illae iurisprudentiae periodi. Ante Hadrianum enim omnes leges, omniaque plebiſcita, SCa, ac interpretamenta prudentum ad tabulas illas decem-

decemuirales illuſtrandas, ſupplendasque erant comparata, vel ſaltim id prae ſe ferebant auctores, quod ſacroſancto iſti libello nihil derogatum velint. Deinde ab Hadriani temporibus feruebat edictale ſtudium, omnisque a ICtis labor in eo ponebatur, vt aut edictum perpetuum interpretarentur, aut ſpecies in foro, Praefectorumque ac ipſorum Principum auditoriis quotidie obuenientes ex eo definirent, vt illo tempore praecipuus, ac paene vnicus iurisprudentiae fundus eſſet edictum perpetuum. Denique a Conſtantini M. aetate, munito Chriſtianae religioni aditu ad palatium, et ſuperſtitione pagana paullatim labaſcente, hic dies aliam vitam, alios mores poſtulare videbatur, tantaque iterum fiebat iurisprudentiae vniuerſae mutatio, vt Iac. Gothofredus *in Prolegom. Cod. Theod. Cap. I. p. CLXXXIII.* non abſurde ſuſpicetur, ideo codices ſuos compilaſſe Gregorium et Hermogenianum, vt gliſcente Chriſtianiſmo inſtar quoddam exhiberent veteris iurisprudentiae gentilitiae, quae ſub Imperatoribus Chriſtianis nouis ſubinde legibus immutabatur. Auctor ſane eſt Nazarius *Panegyr. Cap. XXXVIII. a Conſtantino nouas leges, regendis moribus et frangendis vitiis, conſtitutas, veterum calumnioſas ambages reciſas, captandaeque ſimplicitatis laqueos perditos eſſe.* Et Euſebius *Vit. Conſtant. IV, 25.* vel maxime eo nomine laudat illum Principem, ὅτι καὶ νόμους, οὓς ἐκ παλαιῶν ἐπὶ τὸ ὁσιώτερον μεταβάλλων ἀνενεοῦτο, *quod plurimas leges ad maiorem ſanctitatem traducens, pro antiquis nouas fecerit.* Id quod deinde Euſebius exemplis quibusdam non elegantibus illuſtrat, quibus multo plura congeſſit iurisconſultus praeſtantiſſimus, Franc. Balduinus *in Conſtantino Magno* ſiue de Conſtantini Imp. Legibus eccleſiaſticis et ciuilibus libris duobus, magno reip. litterariae commodo nuper Halae recuſis. Ita ſane diuiſio illa iurisprudentiae in VETEREM, MEDIAM et NOVAM rei ipſi ſatis congruere olim videbatur. At quum non quaeratur, quot iurisprudentiae periodi conſtitui poſſint quam commodiſſime, ſed quid Caio, aliiue ICto, in §. 3. *Inſt. de legit. agn. ſucceſſ.* fuerit iurisprudentia vetus, media et noua, dubitandum non videtur, quin in illo paragrapho vetus a XII Tabulis; media a lege Cornelia; noua ab Hadriano arceſſenda ſit. Primo enim ICtus ille, ex cuius opere paragraphus ille deſcriptus eſt, procul dubio ante Conſtantinum M. vixit, adeoque iſte de noua iurisprudentia, quae ab illo tempore initium capiat, loqui non potuit. Deinde

ad mediam illam iuriſprudentiam refertur ius illud, quo poſt legem Voconiam feminae agnatarum numero eximebantur, reſtituendae in priſtinum locum per edictum praetoris, quod itidem non quadrat diuiſioni olim adlatae. Contra ſic recte dici poteſt ex illo §. 3. iuriſprudentiam MEDIAM *lege XII Tabularum iuniorem, imperiali autem diſpoſitione*, (quam ab Hadriani potiſſimum temporibus inualuiſſe diximus,) *anteriorem eſſe*.

§. XI.

Ceterum ſingulare id fuit EDICTI PERPETVI, a Iuliano conditi, fatum, vt auctoritatem ſuam in orbe Romano ſub inſequentibus etiam Imperatoribus conſtanter conſeruaret, quum nulla fere ſit lex vetuſta, quin multas ſubinde mutationes paullo poſt originem ſuam ſubierit. De Seuero equidem Imp. memoriae prodidit Spartian. *in vita Cap. XVII. eum Saluii Iuliani* DECRETA *iuſſiſſe aboleri: nec tamen obtinuiſſe:* ſed ſunt, qui dubitant, Spartianum loqui de edicto perpetuo. Quin acutiſſimus Thomaſius *in Naeuis iurispr. anteiuſtin. p. 85.* pro Saluio Iuliano Didium reſcribendum eſſe putat, vt ſenſus ſit, Seuerum de abolendis Didii Iuliani deceſſoris ſui, ſibi quam maxime inuiſi decretis fruſtra laboraſſe. At, ſi dicendum, quod res eſt, omnino de abolendo edicto perpetuo conſilia agitaſſe videtur Sept. Seuerus Imp. De Saluio enim Iuliano, non de Didio, loqui Spartianum, vel inde patet, quod eadem fere narret Aurelius Victor, Seuerum nimirum *Saluii nomen, atque eius ſcripta factaque aboleri iuſſiſſe, idque vnum ab eo non potuiſſe effici*. At nulla alia ſunt Saluii Iuliani decreta, nulla eiusdem ſcripta factaque, de quibus abolendis tantopere ſollicitum eſſe oportuerit Sept. Seuerum, quam conditum ab eo edictum perpetuum. Quid enim referebat Seueri Imp. reliqua Saluii Iuliani opera iuridica eruditorum manibus excuti? Et quis credat, tam ſeuero atque aſpero Principi dicto minus audientem futurum fuiſſe Senatum, ſeruili cuiuis adſuetum obſequio, ſi nihil aliud, quam vel Saluii Iuliani ſcripta, vel Didii Iuliani decreta, voluiſſet aboleri? Sane quemadmodum illorum cauſſa non offenſurus erat Principem: ita multo minus illum periculum aditurum fuiſſe credibile eſt pro decretis Didii Iuliani, exoſi Senatui principis, et in gratiam Seueri capitis ab eo damnati, maxime, quum duobus menſibus et quinque diebus, quibus inter perpetua cum Senatu populoque diſſidia imperauit, iſti

vix

vix videatur fuiſſe occaſio edendi decreta tam reipublicae ſalubria, vt veroſimile fiat, Senatum animum obfirmare voluiſſe aduerſus aſperrimum principem, ea irrita fieri cupientem. Contra ea non difficile eſt intellectu, momordiſſe principem, deceſſoris ſui vel auum vel proauum praeclaro iſto libello exegiſſe ſibi monimentum aere perennius, gloriamque illam cum ipſo eius nepote vel pronepote, Didio Iuliano communicari. Quare non mirum fuerit, ſi quemadmodum Caius Caligula, teſte Suetonio *in vita Cap. XXXIV.* de iuriſconſultorum reſponſis; Opilius Macrinus, teſte Iulio Capitolino *Cap. XIII.* de principum anteriorum reſcriptis abolendis cogitarunt, ita et de edicto Saluii Iuliani e foro eliminando conſilium ceperit Septimius Seuerus, Iulianorum familiae infenſiſſimus. Enimuero ſicuti illis, ita et Seuero reſtitit Senatus, ne exitum haberet tam pernicioſum iuriſprudentiae ipſique reip. conſilium. Qua in re laetus laetitiis omnibus Aurelius Victor, hoc veluti ἐπινίκιον canit: *Tantum gratia doctarum artium valet, vt ſcriptoribus ne ſaeui mores quidem ad memoriam officiant.* Vtcumque ſe res habeat, a Seueri etiam temporibus Imperatores omnes edictum perpetuum, tamquam ius publice receptum laudant, et ad illud ſe frequenter referunt, veluti ipſe SEVERVS et ANTONINVS CARACALLA: *l. 2. C. de cond. inſt. l. 2. C. quod cum eo, qui in al. pot. l. 3. C. de edendo,* ANTONINVS CARACALLA ſolus: *l. 5. C. de procurat. l. 1. C. ſi tut. vel curat.* ALEXANDER SEVERVS: *l. 2. C. de reſt. mil. l. 4. C. arb. tut. l. 1. C. de bon. poſſ. contra tab. l. 1. C. de ſucceſſ. edict.* GORDIANVS: *l. 2. C. de bon. auct. iud. poſſ. l. 2. C. de bon. poſſ. ſec. tab. l. 5. C. de his, quae vi met. cauſſ. l. 2. C. de in ius voc. l. 13. C. de proc. l. vn. C. quand. non petent. part. l. 3. l. 4. C. de his, quae vi metusu. cauſſ. l. 2. C. de praed. et al. reb. min. non al.* PHILIPPVS: *l. 1. C. de inoff. teſt.* VALERIANVS et GALLIENVS: *l. 18. C. ex quib. cauſſ. infam. iur.* DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS, *l. 4. l. 12. C. quod cum eo. l. 1. C. ſi in comm. ead. cauſſ. l. 7. C. de his, quae vi met. cauſſ. l. 3. C. de edendo. l. 11. C. de collat. l. 6. C. qui admitt. ad bon. poſſ. l. 19. C. ad SC. Vellei. l. 3. C. de luit. pign.* et aliis locis quam plurimis. Sub Chriſtianis Imperatoribus locum quidem priſtinum in foro tuebatur edictum perpetuum: ſed eius tamen raro in conſtitutionibus mentionem faciunt Principes, quod non vti anteriores principes, ex-

 plican-

plicandi adplicandique edicti perpetui, ſed iuris plane noui conſtituendi cauſſa, ſuas ederent conſtitutiones.

§. XII.

Nec minus frequens edicti mentio apud ICtos, qui et poſt Seueri tempora floruerunt. Illud enim vtramque facit paginam non modo apud illos, qui illud Commentariis ex inſtituto illuſtrarunt, veluti Furium Anthianum, Calliſtratum, Vlpianum, Paullum, Caium, verum etiam Papinianum, *l. 5. §. 1. D. vt legat. vel fid. ſeru. cauſſ. cau.* Modeſtinum, *l. 52. §. 6. D. de obl. et act.* et Hermogenianum *l. 2. D. de ſtatu hom.* Quod itaque Cuiacium noſtrum in ore habuiſſe ſcribit Papirius Maſſonus, quoties quaeſtiunculis theologicis eum adgrediebantur homines litigioſi: *nihil haec ad Edictum Praetoris* pertinere: id vere pro norma fuiſſe dixeris iurisconſultis antiquis. Nullus enim eorum fuit poſt Hadrianum, quin aut ad edictum ſcriberet, aut libros ſaltim ſuos ad Edicti ordinem attemperaret, aut grauiſſimas iuris quaeſtiones decideret ex edicto. Quaſi ea non pertinere exiſtimaſſent ad iurisprudentiam, quae ad Edictum praetoris haud pertinerent. Recte itaque obſeruauit Ob. Giphanius *in Oecon. Edicti perp. p. 120.* quemadmodum *ante edictum, maxima fuerit auctoritas Sabini, iurisconſulti librorum, adeo, vt ipſius quoque ordinem ſequerentur, et ipſum quoque commentariis interpretarentur, vt videre liceat in libris ad Sabinum Pomponii, Vlpiani, Paulli:* ita condito iam edicto perpetuo *eius ordinem ſequutos eſſe omnes, et iurisconſultos et Imperatores: illos quidem in libris totum ius continentibus, hos vero in iis, quos Codices adpellarint, vt videre liceat in libris Digeſtorum Iuliani, Celſi, Marcelli, Scaeuolae, in libris Quaeſtionum Papiniani, in Hermog. epitome iuris, in Paulli Sententiis, item libris ad Edictum, vt Pomponii, Caii, Vlpiani, Paulli, idem quoque videre licere in Codicibus Hermogenis, Gregorii et Theodoſii. Tantam fuiſſe huius libri, ſiue edicti perpetui, a Iuliano compoſiti, auctoritatem, vt omnes fere de iure libri et commentarii ad hoc edictum fuerint accommodati, qui edicto iſto ſint poſteriores.*

§. XIII.

Neque ergo mirabitur quisquam, edictum perpetuum, poſtquam ſcholae iuridicae Romae, Conſtantinopoli et Beryti inſtitui coeperunt, inter praecipuos fuiſſe libros, in quibus interpretan-

Digitized by Google

pretandis profeſſorum opera vel maxime verſaretur. Iuſtinianus ſane in *conſtitutione omnem reip. §. 1. ad Anteceſſores* prolixe narrat, ante tertium conſulatum ſuum in auditoriis iuridicis eam inualuiſſe methodum, vt, qui ſe iuri conſecraſſent, audirent Caii inſtitutiones et alios quosdam eius libellos, eoque vertente anno ridiculum DVPONDIORVM nomen ferrent: hinc ſecundo anno eosdem admiſſos eſſe ait ad quasdam edicti partes, veluti ad πρῶτα, de iudiciis, de rebus, iisque imbutos doctrinis EDICTALIVM cognomine eſſe gloriatos, quemadmodum anno tertio, auditis Papiniani reſponſis, PAPINIANISTARVM cognomen, non ſine epulis et ſollemnitate ſumſerint. Denique deguſtatis Paulli reſponſis, ΛΥΤΑΣ ac quintis demum ſtipendiis ΠΡΟΛΥΤΑΣ adpellatos eſſe, refert. *Edictales* itaque erant, quibus edictum enarrabatur, non totum illud quidem, quod et multa fori vſus non admitteret, et ſtudioſi, perſpecta illa interpretandi ratione reliqua procul dubio priuata induſtria euoluere, in iisque exercere ingenium iuberentur: ſed quaedam tantum eius partes, quae prae reliquis vtiles cognituque neceſſariae videbantur. Damnat eam methodum Iuſtinianus, idque iure meritoque: quamuis dubitare fas ſit, an meliorem ipſe inuenerit, ſimilique vitio non laboret illa, quam iſta conſtitutione praeſcripſit. Sed hoc quidem non agimus, eo *edictalium* cognomine oſtendiſſe contenti, etiam ſub Chriſtianis Imperatoribus non plane exoleuiſſe edicti perpetui vſum, ſed in foro aeque ac ſcholis illum permanſiſſe ſaeculis quarto et quinto: quamuis vltro fateamur, multum edicti perpetui luminibus offeciſſe Codicem Theodoſianum, quem vna cum quibusdam veterum iurisconſultorum libris, in *l. vn. C. Theod. de reſponſ. prud.* recenſitis paene ſolum in foro ad cauſſarum adhibitum eſſe deciſionem, ſatis compertum eſt. At edicto perpetuo priſtinam veluti vitam ac robur felici iuduſtria reſtituit Iuſtinianus, condito aeterno Pandectarum opere, cui maximam edicti partem vna cum iurisconſultorum interpretamentis intexuit, vt, quidquid hodie ex illo ſupereſt, id omne illi Iuſtiniani diligentiae acceptum feramus.

§. XIV.

Ceterum quum Iulianus in componendo edicto ea quoque vſus ſit libertate, vt multas, quae inter diuerſarum ſectarum iurisconſultos antea agitatae fuerant, quaeſtiones decideret, idque opus

 poſtea

poſtea tantum in foro aeque ac ſcholis iuridicis auctoritatem ſit conſequutum: non abſurde quidam ſibi inde videntur colligere, condito edicto perpetuo, deferbuiſſe omne ſectarum ſtudium, et veteres ICtos, ſancita veluti perpetua obliuionis lege, ſecum inuicem in gratiam rediiſſe. Fuit in ea ſententia iurisconſultus celeberrimus Georg. Franzkius, qui *ad tit. D. de Orig. iur. n. 66. Compoſito*, inquit, *Iuliani induſtria et auctoritate Hadriani, Imperatoris, publicato perpetuo edicto, diuerſae ſcholae ſectatores tantum eſſe deſierunt, adeo quidem, vt Papinianus, Paullus, Vlpianus, Caius et alii, qui deinceps ſequuti, prudentes iuris, nulli ex profeſſo ſectae nomen darent, ſed interdum Sabinianorum, interdum etiam Proculeianorum traditionibus adquieſcerent, non nunquam ab vtraque ſchola recederent, non numquam vtriusque ſententias, licet diuerſas, ſpeciebus diuerſis adcommodarent.* Quibus gemina ſunt, quae hanc in rem differunt Iac. Raeuard. *in Comment. de Reg. Iur. p. 311.* et Gottfrid. Maſcouius *de Sect. Sabinian. et Proculei. Cap. VII. p. 118.* quum contra peritiſſimus harum rerum Emund. Merill. *Obſ. I, 6. p. 10.* demum ſub Seuero et Antonino Caracalla Impp. ſectarum ſtudium refrixiſſe exiſtimet. Cui ſententiae et me calculum adiicere fateor. Primum enim non ferebat ſcopus, quem ſibi in promulgando edicto perpetuo propoſuerat Hadrianus, vt tam breui libello omnes ſectariorum lites componerentur, quum illarum maxima pars in quaeſtionibus theoreticis potius et ſubtilitatibus, quam in rebus, de quibus Praetores edicere ſolebant, conſiſteret. Deinde condito iam promulgatoque edicto perpetuo, ſtricturas ad SALVII IVLIANI opus Digeſtorum ſcripſit Vlpius Marcellus, in quibus ſane innumera exſtant κυριῶν Proculeianae ſcholae δοξῶν veſtigia, vnde eum factioni Proculeianorum recte adſcribunt laudatus Em. Merillius *Obſeru. I, 28. VII, 18.* et Maſcou. *ibid. Cap. V, 4. p. 90.* Praeterea ſexcentae ſunt Principum, qui Hadrianum ſequuti ſunt, conſtitutiones, quibus quaeſtiones huiusmodi inter diuerſas ſcholas agitatae definiuntur. Et eae tamen maximam partem poſt edictum perpetuum prodierunt. Quid vero opus erat illis reſcriptis, de quibus Merill. *Obſ. I, 6.* immo quid opus erat quinquaginta deciſionibus Iuſtiniani, ſi ſectae illae iam ab eo tempore, quo prodiit edictum perpetuum, interiiſſent? Accedit, quod ſub finem Notit. Imp. Orient. et Occid. *p. 30.* Adpend. Honorium Imp. hortatur auctor, vt iuris diſſidia

com-

Digitized by Google

componat. En verba: *Diuina prouidentia, ſacratiſſime Imperator, domi foriſque reip. praeſidiis compoſitis, reſtat vnum de ſerenitate tua remedium ad ciuilium curarum medicinam, vt confuſas legum* CONTRARIAS*que* SENTENTIAS, *improbitatis reſecto* LITIGIO *iudicio Auguſtae dignationis illumines. Quid enim ſic ab honeſtate conſiſtit alienum, quam ibidem* STVDIA *exerceri* CERTANDI, *vbi iuſtitia profitente diſcernuntur merita ſingulorum?* Non ergo interierunt ſectae, condito edicto perpetuo, ſed in quibusdam tantum capitibus ius certius eſſe coepit. Refrixiſſe tamen ſenſim coepiſſe factionum illarum calorem, et, quae ſupererant, controuerſias nullatim reſcriptis Principum definitas eſſe, faciles largimur, idque ipſa ſcripta ICtorum, quorum plerique ercifcundi, ceu vocant, fuerunt, ſatis ſuperque euincunt.

CAP. III.

DE SALVIO IVLIANO IVRISCONSVLTO, EDICTI PERPETVI CONDITORE.

§. I. Vita Saluii Iuliani parum certa explorataque eſt. §. II. *Patria eius non Mediolanum, ſed, quod probabilius, Hadrumetum.* §. III. *Africa cauſſidicorum nutricula.* §. IV. *Maiores Iuliani incerti.* §. V. *Ipſe tamen fuit auctor illuſtriſſimae proſapiae, quae deſcribitur ex mente Spartiani et Iſaaci Caſauboni.* §. VI. *Nec non ex ſententia Reineſii et Ruperti.* §. VII. *Vtriusque ſtemmatis examen.* §. VIII. *Quae Didii Iuliani mater? Quae paterna eiusdem origo?* §. IX. *Iuliani iuriſconſulti nomina.* §. X. *Floruiſſe illum ſub Hadriano.* §. XI. *Itemque ſub Antonino Pio et DD. fratribus.* §. XII. *An fuerit* μακρόβιος *ille, de quo l. 20. D. de fideic. libert.* §. XIII. *Studia Iuliani philologica.* §. XIV. *Peritia antiquitatum Romanarum.* §. XV. *Eiusdem philoſophia.* §. XVI. *Varia ſcientiae philoſophicae ſpecimina.* §. XVII. *Iulianus Stoicus.* §. XVIII. *Doctrinae ſtoicae in Iuliani fragmentis veſtigia.* §. XIX. *An et ſubtilitatum ſtoicarum ſtudioſus fuerit?* §. XX. *Eius iurisprudentia legislatoria.* §. XXI. *Itemque conſultatoria.* §. XXII. *Et iudicialis.* §. XXIII. *Iuliani inter iuriſconſultos auctoritas. Iulianus Berytenſium anteceſſor a noſtro diuerſus.* §. XXIV. *Praeceptor Iuliani Priſcus Iauolenus. An is homo ineptus et ſtolidus?* §. XXV. *Condiſcipuli Iuliani, Aburnius Valens et Tuſcianus.* §. XXVI. *Iuliani auditores.* §. XXVII. *Fuiſſe illum ſectae Sabinianae anteſignanum.* §. XXVIII. *Quos honores in republica geſſerit?* §. XXIX. *An et prouincias rexerit?* §. XXX. *Vitae finis et ſepultura.* §. XXXI. *Scripta Iuliani,* DIGESTA. §. XXXII. *Variorum ad illa Notae.* §. XXXIII.

Libri

Libri ad MINICIVM. §. XXXIV. *Libri ad* VRSEIVM FEROCEM. §. XXXV. *Liber de* AMBIGVITATIBVS. §. XXXVI. *An et ad Edictum, et de praedio dotali ſcripſerit?*

§. I.

Conditorem Edicti perpetui ſuperiore capite eſſe diximus SALVIVM IVLIANVM, de cuius vita et ſcriptis quaedam, non ab omnibus obſeruata, nec vulgo obuia, hoc capite communicare cum lectore conſtituimus. Quamuis enim frequentiſſimum apud veteres ſit IVLIANORVM nomen, adeo, vt eorum, qui inter viros doctos claruerunt, vltra ſexaginta recenſuerit V. C. Io. Alb. Fabricius *in Biblioth. Graeca Tomo II. p. 90.* neſcio tamen, an eorum vllus vel meritis in vtramque rempublicam maior, vel fama obſcurior ſit SALVIO IVLIANO, cuius vitae vix vllam περίστασιν huc vſque certam exploratamque plerisque fuiſſe animaduerto, quum tamen non ſit eorum temporum, quibus

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: ſed omnes illacrymabiles
Vrgentur, ignotique longa
Nocte, carent quia vate ſacro,

nec in vmbra atque otio conſenuerit, nec denique in obſcuro aliquo orbis terrarum angulo latitarit: ſed ſaeculo felice, quo omnes honeſtiores artes excelſiſſime floruerunt, Romae in maxima dignitate celebritateque hominum verſatus ſit, taliaque geſſerit ſcripſeritque, quae poſterorum memoria digniſſima videbantur. Quare facturos nos operae pretium putauimus, ſi quae paſſim de viro doctiſſimo ſcripta inuenimus, paullo accuratius expenderemus, atque ita hiſtoriam Iuliani, quoad eius fieri poterit, pleniſſimam conficeremus.

§. II.

De ipſa ſtatim IVLIANI patria non parum inter viros doctos diſceptatur, vt ei paene videatur accidere, quod accidiſſe ferunt Homero, cuius de patria magna contentio fuit inter celeberrimas ciuitates. Mediolanenſem illum primus, niſi fallor, credidit Bern. Rutilius *in Vitis Iuriſconſ. Cap. LXVI.* eumque deinde Valentinus Forſterus *in Hiſt. Iur. Ciu. II, 73.* Io. Bertrandus *in Vit. Iuriſperit.* *I, 1.*

Digitized by Google

l. 1. Guido Pancirolus *de Clar. Legum Interpret. I, 38. p. 56.* et hos denique, vti fieri ſolet, magna turba ſequuta eſt. Et tamen non alium eius ſententiae fundum video, quam locum Aelii Spartiani, qui *in vita Didii Iuliani Aug. Cap. I. auum Didii Iuliani paternum Inſubrem, Mediolanenſem, fuiſſe*, refert, *maternum ex Hadrumetina colonia.* At quum hodie ſatis exploratum ſit, Didium illum non paternam, ſed maternam originem a iurisconſulto noſtro duxiſſe: falſam profecto eſſe oportet illam de Mediolano, Iuliani patria, ſententiam, vel iſta ſaltim fruſtra elicitur ex illo teſtimonio Spartiani, quippe qui ipſe Saluium Iulianum non paternum, ſed maternum Didii proauum fuiſſe, memoriae prodidit. Hinc et Dio *Lib. LXXIII. p. 835.* Didii patriam recte quidem vocauit Mediolanum, ſed inde non ſequitur, vt et proaui materni origo in Inſubria quaerenda ſit, quum potius ex eodem Spartiani loco non obſcure pateat, Saluium noſtrum gente Afrum, domo Hadrumetinum fuiſſe. Auus enim maternus, quem ex Hadrumetina colonia fuiſſe teſtatur, aut Saluius Iulianus fuit, aut eius filius, et ſatis notum eſt, paternae originis forum ex iuris Romani principiis fuiſſe immutabile. *l. 1. §. 1. 2. l. 6. pr. §. 1. ſequ. l. 22. l. 23. l. 27. pr. et l. 29. D. ad municipal.* Equidem ſi quemadmodum auro a vena, ita magnis ingeniis a patria laudis quidquam accederet: poenitenda Iuliano videri poſſet illa origo, quum non adeo ſplendidum fuiſſe videatur iſtud oppidum, ſaltim temporibus Pomponii Melae, qui *Lib. I. de ſitu orb. Cap. VII.* illud cum Lepti, Clupea et quibusdam aliis *vt inter ignobilia celeberrimum* vocat. Sed vti origine ſua nobile fuit, quippe a Phoenicibus cum aliis ciuitatibus in ora maritima Africae conditum, teſte Salluſt. *de Bello Iugurt. Cap. XIX:* ita Plinius *Hiſt. Nat. V, 4.* obſeruat, fuiſſe iſtud oppidum liberum ſeu *αὐτονόμον*, quodque diu ſuis legibus moribusque viuere, quam in ius coloniae Romanae tranſire maluerit. At ciuitati, exhauſtae ciuibus, ac veluti conſeneſcenti, nouum ſplendorem reddiderat Traianus Imp. deducta eo colonia, quae VLPIA TRAIANA AVGVSTA FRVGIFERA HADRVMETINA adpellatur in marmore apud Gruterum *p. CCCLXII, 2.* Et meruit ſane incredibilis ac paene ſtupenda ſoli fertilitas, vt ne incultus relinqueretur ille tractus, de quo Scylax *in Periplo p. 117.* *Καὶ ἡ χώρα αὕτη ἀρίστη καὶ παμφορωτάτη, καὶ βοσκήματα παρ᾽ αὐτοῖς ἐστι καὶ μέγιστα, καὶ πλεῖστα, καὶ αὐτοὶ πλουσιώτατοι καὶ*

κάλλιςοι. *Regio haec optima eſt et foecunda, gregesque penes ipſos ſunt maximi et plurimi. Ipſi ditiſſimi pulcherrimique.* Et *vetus Expoſitio totius mundi p. 268. Africa, regio diues in omnibus inuenitur, omnibus bonis ornata eſt, fructibus quoque et iumentis, et paene ipſa omnibus gentibus vſum olei praeſtat.* Hinc non immerito oppidum nouis ciuibus colonisque ſuppletum COLONIAM FRVGIFERAM adpellauit Traianus. Terram enim ibi centena et quinquagena fruge fertilem eſſe, obſeruat Pinius *Hiſt. Nat. XVII, 5.* additque, Procuratorem Auguſto ex vno grano quadringenta paucis minus germina; aliumque Neroni CCCCLX. ſtipulas ex vno grano miſiſſe. Quae quidem tam inuſitata, ac paene luxurians eſt ſoli vbertas, vt neſciam, an par illi in hoc terrarum orbe reperiatur.

§. III.

At non minor ibidem olim ingeniorum prouentus fuit. Quae enim olim monſtrorum nutrix habita eſt, Africa, eadem orbi Romano dedit viros doctiſſimos fortiſſimosque, veluti inter illos P. Terentium, L. Apuleium, M. Aurelium Olympium Nemeſianum, Sex. Aurelium Victorem, Dionyſium Periegetem, Marcianum Capellam, Q. Septimium Florentem Tertullianum, Cyprianum, Arnobium, Auguſtinum; inter hos Septimium Seuerum, Clodium Albinum, aliosque plurimos. Docebantur ſane iuuenes Afri honeſtiores artes, Graecas et Latinas, ac proinde de Clodio Albino refert Iulius Capitolin. *Cap. V. eum omnem pueritiam in Africa transegiſſe, eruditum litteris Graecis et Latinis mediocriter, quod eſſet animi iam militaris et ſuperbi.* At iurisprudentiae in primis ſtudioſiſſimi erant Afri, adeo vt terram illam cauſſidicorum nutricem adpellarit Iuuenal. *Satyr. VII. v. 148.* vbi irridens aduocatorum Romanorum lucellum: *Accipiat te*, inquit,

Gallia vel potius NVTRICVLA CAVSSIDICORVM,
AFRICA, *ſi placuit mercedem ponere linguae.*

Nec ignotum eſt, alios quoque iurisconſultos celeberrimos, veluti Tertullianos, ex Africa prodiiſſe. Adeo verum eſt, quod ſcribit Apuleius *Apolog. I. p. 145. Non, vbi prognatus, ſed vt moratus*

quis-

quisque ſit, ſpectandum: nec qua regione, ſed qua ratione vitam viuere inierit, conſiderandum eſt. Olitori et cauponi merito conceſſum eſt, olus et vinum ex nobilitate ſoli commendare: vinum Thaſium, olus Phliaſium. Quippe illa terra alumna multum ad meliorem ſaporem iuuerit, et regio foecunda, et coelum pluuium, et ventus clemens, et ſol apricus, et ſolum ſuccidum. Enimuero animo hominis extrinſecus in corpus hominis immigranti, quid ex illis addi vel minui ad virtutem vel malitiam poteſt? Quando non in omnibus gentibus varia ingenia prouenerunt? quamquam quaedam videantur ſtultitia vel ſolertia inſigniores. Apud ſocordiſſimos Scythas Anacharſis ſapiens natus eſt: apud Athenienſes catos Miletides fatuus. Quae quidem recte ſeſe habere, inſigni exemplo docuit Saluius Iulianus, qui, licet Hadrumetinus Afer, ad ſummam tamen iurisprudentiae laudem adſpirauit.

§. IV.

Nec magis certi ſunt Iuliani maiores. Quamuis enim celebre Romae eſſet ac auſpicatum Saluiorum nomen, quod teſte Pomp. Feſto *in Lacus Lucrinus p. LXXXII. edit. Scalig. in delectu cenſuue primum eloquebantur boni ominis cauſſa*, ipſaque gens Saluia, Ferentino oppido ex principibus Hetruriae oriunda, Sueton. *in Othon. Cap. I.* plebeia primum, poſtea a Claudio Imp. inter patricias adlecta, viros inſignes, praetorios, conſulares, quin ipſum M. Saluium Othonem, Imp. protulerit: (vid. Fulu. Vrſin. *de famil. Rom. p. 245. ſequ.* edit. Patin.) temerarium tamen eſſet, Iuliani noſtri originem ex ea gente deriuare. Iam dudum enim tanta facta erat confuſio familiarum Romanarum, vt ex communi nomine, gentiles fuiſſe Saluium Othonem et Saluium Iulianum, non magis colligere poſſis, quam Cicero *in Bruto Cap. XVI.* ſe Tullii Regis, vel M. Tullii, anno poſt exactos reges decimo Conſulis cum Ser. Sulpicio genti inſerere audebat. Et vere ſcripſit vir eruditiſſimus, Ez. Spanhemius *de vſu et praeſt. numiſm. Diſſ. X. Tomo II. p. 4. Infuſa illa breui ſub Caeſaribus varietas et commixtio, qua omnis interrupta gentilium propago, qua noui homines cupide ſe intruſerunt in veterem ſtirpem, qua priſcae gentes* AEMILIAE, CORNELIAE, FVRIAE, IVLIAE, SEMPRONIAE, *aliaeque nouiſſimae nobilitati acceſſe-*

-*re, qua commercio et adfinitate cum exteris deſciuit a prima origine ſimul ac virtute Romanus ſanguis.* Hinc et ipſos, quos leges noſtrae memorant, Saluios, quamuis et cognomines noſtro, et συγχρόνους, ad eamdem gentem Saluiam tuto referre non poſſumus, veluti SALVIVM, Aquitaniae legatum, *l. 12. D. de cuſt. et exhib. reor.* SALVIVM CARVM, Cretae procoſ. *l. 14. D. ad SC. Turpill.* SALVIVM ARISTONEM, *l. 6. D. de legat. praeſt. contr. tab. bon. poſſ.* SALVIVM MARCIANVM, *l. 9. §. 4. D. de poen.* denique SALVIVM VALENTEM, *l. 7. §. 1. D. de accuſ. et inſcr.* qui omnes ſub Traiano, Hadriano et Antonino Pio floruerunt, adeoque Saluio Iuliano fuere σύγχρονοι. Vnde ne illos quidem Saluios, quorum paſſim mentionem in marmoribus fieri animaduertimus, hic recenſebimus operoſius, quum vix vnus aut alter, de quibus ſuo loco, ad Iulianum noſtrum pertinere videatur.

§. V.

At ne indiget quidem Saluius Iulianus alienis illis, quae a maioribus petuntur, argumentis, qui abundat propriis, et, ſi vel maxime homo nouus fuiſſet, poſteris ſane vigiliis ſuis rebusque praeclare geſtis multo ſolidiorem nobilitatem peperit, quam quae in ſolis maiorum famoſis imaginibus conſiſtit. Idque velle exiſtimo Spartianum *in Did. Iul. Cap. I.* dum *iurisprudentiam eum magis nobilem feciſſe*, ſcribit. Quum itaque maiores eius ignoremus, non iniucundum, opinor, fuerit, poſteros illius, inter quos et Didius Iulianus fuit, deſcribere, eorumque ſtemma, quoad eius fieri potuerit, accuratiſſimum dare. Equidem non eſſe confundendum Didium cum Saluio noſtro, non eſt, quod iterum moneamus. Fecit id Grotius *in Flor. ſparſ. p. 87:* ſed poenas huius παροράματος, dedit ſatis diras, dum et ab iis vapulauit, qui nulla ex parte cum Grotio ſunt comparandi. Dormitauit tum magnus ille Homerus, quando hoc ei excidit calamo, et inhumanum profecto eſt, tantillum ſiue memoriae, ſiue calami lapſum tot aliis eius meritis non condonare velle. Inter Didii ergo Iuliani maiores fuiſſe Saluium noſtrum, diſerte tradidit Spartian. *in Did. Cap. I.* qui totam proſapiam ita deſcribit: DIDIO IVLIANO, *qui poſt Pertinacem imperium adeptus eſt, proauus fuit* SALVIVS IVLIANVS, *bis conſul, praefectus vrbi, et iurisconſultus, quod magis eum nobilem fecit. Mater* CLARA AEMILIA, *pater* PETRONIVS DIDIVS SEVERVS, *fratres* DIDIVS PROCVLVS *et* NVMMIVS ALBINVS,

Digitized by Google

ALBINVS, *auunculus* SALVIVS IVLIANVS. Idem deinde vxorem Didii Iuliani memorat MANLIAM SCANTILLAM et filiam DIDIAM CLARAM, deſponſam CORNELIO REPENTINO, Praefecto vrbi, quam vtramque feminam Auguſtarum cognomine condecorauerat Senatus. Inde ergo ſequens Didii Iuliani ſtemma confecit vir doctiſſimus diligentiſſimusque, Iſaacus Caſaubon. *in Not. ad Hiſt. Aug. p. 110.*

DIDIVS SEVERVS, Inſuber Mediol.
— ∞ —
DIDIVS SEVRVS.
— ∞ —
PETRONIVS DIDIVS SEVERVS. = AEMILIA CLARA

SALVIVS IVLIANVS, IC. Auctor edicti perpetui ſub Hadriano, Hadrumetinus, Afer.
— ∞ —
SALVIVS IVLIANVS
— ∞ —
AEMILIA CLARA   SALVIVS IVLIANVS

— ∞ —
Didius Proculus,   P. DIDIVS IVLIANVS SEVERVS AVG. Vx. MANLIA SCANTILLA, AVG.   NVMIVS ALBINVS.
— ∞ —
DIDIA CLARA, AVG. nupta Cornelio Repentino, Praefecto vrbi.

§. VI.

Tale eſt ſtemma, quod e Spartiani loco excerpſit doctiſſimus Caſaubonus. Sed acutior in his rebus Thomas Reineſ. *Var. Lect. III, 2. p. 343.* veterum lapidum beneficio paullo accuratius inquiſiuit in Didii Iuliani origines, multaque, quae a Spartiano traduntur, emendauit, quaedam etiam ſuppleuit, isque deinde in plerisque ſectatorem habuit συμφιλολογοῦντα ſuum, Chriſt. Adamum Rupertum, qui idem ſchema genealogicum propoſuit *in Comment. ad Pompon. Enchirid. de orig. Iur. p. 470.* Rem omnem ob oculos ponet altera haec tabula, quam e Reineſii Variis hic repetere iuuabit:

SALVIVS IVLIANVS, e colonia Hadrumetina, Afer *Forſt. Hiſt. Iur. Ciu. Rom. II, 73.* male Mediolano ortum dicens, confundit hunc cum pronepote eius Didio Iuliano Aug. Fuit bis Coſ. Praef. vrbi et IC. *Spart.* Auctor edicti perpetui, *Eutrop.* Imperantibus Hadriano, Pio et DD. fratribus clarus. *Riuall.*

DIDIVS SEVERVS Inſuber Mediolanenſis.

FILIA. = C. VIBIVS IVVENTIVS VARVS. Coſ. an. V. C 886.

DIDIVS SEVERVS

SALVIVS IVLIANVS auunculus Didii Saluii Iuliani Aug. *Spart.* Praefect. Praetorio, *Dio* exercitibus praefuiſſe ſcribitur, *Lamprid.* Occiſus a Commodo. *Dio et Lamprid.* Hunc cum Saluio Iuliano IC. confundit *Forſter. d. l.*

VIBIA SALVIA VARA, *Inſcr. p. 459, 2.* Clara Aemilia iuxta *Spartianum*, falſo. = PETRONIVS DIDIVS SEVERVS

NVMIVS ALBINVS *Spart.* et *Inſcr.* Conſ. an. V. C. 939. Grut. p. 175, 8.

NVMIA VARA *Inſcr.*

DIDIVS PROCVLVS, *Spartian.* L. Roſcius Iulianus Proculus *Inſc.*

P. DIDIVS SALV. IVLIANVS SEVERVS AVG. nat. anno V. C. 890. Vxor. MANLIA SCANTILLA.

FILIVS, cuius pudicitiam tentauit Commodus. Lamprid.

FILIVS, cui a Didio Iuliano filia ſecundum *Spart.* deſponſa.

DIDIA VARA Aug. *Spartiano* Didia Clara, nupta Cornelio Repentino, Praefecto vrbi.

Sic

Sic plane aliam rationem, qua Didius Iulianus ex Saluio Iuliano deſcenderit, oſtendunt Reineſius et Rupertus. Quum vero Spartianum, ſcriptorem haut futilem, fere vbique deſerant, ipſeque Reineſius ſibi parum conſtare videatur, ſiquidem *eodem Variarum capite p. 337.* M. Saluium Iulianum, anno ſexto ante imperium Commodi Conſulem, Saluii Iuliani ICti filium, et Didii Iuliani Aug. auum maternum fuiſſe ſcribit, quum in tabula genealogica eumdem fuiſſe fingat C. Vibii Iuuentii Vari Coſ. filium, Saluii Iuliani ICti ex filia nepotem, et Didii Iuliani auunculum: res omnis non adeo expedita videtur, vt in eam non ſit paullo accuratius inquirendum.

§. VII.

Primo itaque nemo dubitat, DIDIVM IVLIANVM, AVG. ex familia illuſtri ac pecunioſa Mediolani natum eſſe. Id enim praeter Spartianum, cuius verba iam vidimus, obſeruauit etiam Dio Caſſ. *Lib. LXXIII. p. 835.* vbi eum χρηματιστὴν, et Mediolanum, τὴν ἑαυτȢ̃ πατρίδα vocat. Praenomen ipſi non fuit *Publio*, vti eum adpellitant Reineſius et Rupertus, ſed *Marco*, quod ſeruant numiſmata illius Imperatoris apud Vaillant. *Num. Imp. praeſt. Tom. I. p. 106. et Tom. II. p. 206.* et Patin. *p. 218.* Varias autem, quibus ante imperium enituit, dignitates ex ſingulari marmore eruit Reineſ. *Inſcr. VI, 42.* docetque, illum CONSVLAREM, PROCOS. AFRICAE, LEGATVM AVG. PRO PRAETORE PONTI ET BITHYNIAE, PRO PR. GALATIAE, DALMATIAE, BELGICAE, GERMANIAE, AFRICAE ET ACHAIAE, PRAETOREM TVTELAREM, TRIBVNVM LEG. XXII. X. V. STLITIBVS IVDICANDIS, ET SODALEM ANTONIANVM fuiſſe. Veriſſimum quoque eſt, quod tradidit Spartianus, vxorem illi fuiſſe MANLIAM SCANTILLAN, quippe quo nomine ſemper in numis adpellatur. Nec dubium porro eſſe poteſt, filiam Didium Iulianum habuiſſe, et quidem DIDIAM CLARAM, non DIDIAM VARAM, vti eam ex ſola coniectura vocare maluit Reineſius. Exſtant enim numi, in eius honorem cuſi, in quibus litteris ſatis claris DIDIA CLARA AVG. vocatur apud Vaillant. *Tomo I. p. 108. et Tomo II. p. 209.* In quibus numis et id memorabile eſt, quod in poſtica eorum adparet figura muliebris, ſtolata, ſtans et dextra palmam praelongam tenens, ſiniſtra cornu copiae, cum epigraphe: HILAR. TEMPOR. Quemadmodum enim principum liberos per palmarum ramos ſignificari, ſcribit Artemidorus *in Onirocritic.* idemque etiam in numis liberorum principum ſymbolum occurrere, iam pridem animaduertit

tit Triſtanus *Tom. I. p. 480.* ita ex ramo illo palmae vnico et praegrandi procul dubio colligendum, vnicam illam fuiſſe Didii Iuliani filiam, et iam adultam, vt credibile ſit, quod refert Spartianus, eam nuptam iam fuiſſe Cornelio Repentino, Praefecto vrbi. Denique et in eo rem acu tetigit Spartianus, quod duos fratres tribuit Didio Iuliano, puta Numium Albinum et Didium Proculum. Eosdem enim reperimus in hoc lapide Brixienſi apud Gruter. *p. CCCCLIX, 2.*

HONORI.
POSTVMIAE. P. F.
PAVLLAE.
IVVENTII. SECVND. COS.
VIBIA. L. F. SALVIA. VARIA.
CVM. NVMIIS.
ALBINO. ET. VARIA.
ET. L. ROSCIO. IVLIANI. PACVLO.
SALVIO. IVLIANO. FILIIS.

Ex quo marmore ſimul Reineſius eruit Didii Iuliani ſororem, NVMIAM VARIAM, vel vti ipſe mauult, VARAM, nec non plena nomina alterius fratris, L. ROSCII DIDII IVLIANI PROCVLI. Ita enim pro PACVLI, nec non pro monſtroſo PAVCVLALIANI, quod apud eumdem Grut. *p. XVIII, 10.* occurrit, recte legere videtur Reineſius. Aſt hoc quoque monimentum hic integrum legere iuuabit:

IOVI. O. M.
CONSERVATORI. POS-
SESSIONVM. ROSCIOR-
VM. PROCVLI. IVLIANI. *
ET. BASSAE FILIORVM-
QVE. EORVM. EX. VOTO.
ROSCIVS. EVBVLVS. NVTRIT.
ET. PROCVRAT. CVM. ROSCIO.
FIRMO. LIB. PROC. EOR.

*) Ita legendum pro PAVCVLALIANI.

In latere praeſtantiſſimi huius monimenti Fabrettus *Inſcr. Cap. X. p. 695.* notat haec exſtare verba: D. IIII. NON. MART. IVLIANO. II. ET. CRISPO. COS. vt adeo monimentum hoc poſitum ſit A. V. C. DCCCCLXXVI. erae Dionyſiacae CCXXIV. annis circiter triginta poſt Didii Iuliani imperium, adeoque non ad Didii Iuliani fratrem et ſoro-

ſororem, ſed ad nepotem et neptem ex fratre pertinere poſſit. Ex his ergo quantiuis pretii monimentis patet, primum Roſciorum neſcio quorum facultates hereditate obueniſſe Didio Proculo, fratri Didii Iuliani, de iisque ita periclitatos eſſe eius liberos et heredes, vt Ioui votum fecerint duo procuratores et liberti, ſi eas heredibus ſeruaret: deinde, Proculum illum Proculi filium habuiſſe ſororem BASSAM, quae aeque ac ipſe Proculus, et heres Roſciorum, et iam eius aetatis fuerit, vt vterque filios ſuſceperit. Haec omnia ex marmoribus marmore certa atque expedita ſunt, adeoque iam certo ſcimus, primo vxorem Didii Iuliani fuiſſe *Manliam Scantillam:* deinde eum filiam habuiſſe vnicam, *Didiam Claram:* tertio illi fratres fuiſſe *Numium Albinum*, et *L. Roſcium Didium Iulianum Proculum:* ſororem *Numiam Varam:* matrem denique *Vibiam L. F. Saluiam Varam.* Vtrum vero hi fratres ac ſorores omnes germani, an vterini fuerint, noua eſt quaeſtio, quam neglexiſſe miror doctiſſimum Reineſium, quum illa vel maxime ad rem facere videatur. Sane fratres illi ac ſorores diuerſa nomina aeque ac cognomina ferunt, quod non ſolent germani. Commune nomen habent *Numius* Albinus et *Numia* Vara: commune etiam *Didius* Proculus, et *Didius Iulianus*, quibus et commune *Iuliani* cognomen eſt. Idem tamen Didius Proculus vocatur *Roſcius*, a qua gente Roſcia nomen etiam pro more tulerunt L. Roſcius Eubulus, Nutritor, et Roſcius Firmus, Procurator eorum. Itaque perquam veroſimile eſt, ex eodem patre fuiſſe Numios, Albinum et Varam, ex alio Didios, Proculum et Iulianum: priorem tamen per adoptionem vel adrogationem transiiſſe in aliam familiam, et hinc Roſcii nomen ex adoptione accepiſſe. Quamobrem prout in priore marmore Numii, Albinus et Vara, itemque Didii Iulianus et Proculus coniunguntur. Haec ergo omnia non aliter conciliaueris, quam ſi matrem Didii Proculi duos habuiſſe maritos ponas, vnum Numium, ex quo Numius Albinus, et Numia Varia, alterum Petronium Didium Seuerum, ex quo Didius Proculus Iulianus prodierit, poſtea a Roſcio quodam adoptatus: denique et Petronio Didio Seuero duas fuiſſe vxores, vnam Aemiliam Claram, ex qua Did. Iulianus, Imp. alteram Vibiam Varam, ex qua Didius Proculus Roſcius natus ſit. Ita enim et marmoribus cum Spartia-

Digitized by Google

no, et res ipſa cum vtrisque praeclare conuenit. Ceterum NVMII ALBINI nobilis fuit poſteritas. Quemadmodum enim ipſe anno V. C. DCCCCLVIII. cum Fuluio Aemiliano; (Vid. Gruter. *Inſcr. CXV, 1.* Boiſſard. *Ant. Rom. Part. VI. p. 104.*) ita filius eius M. Numius Albinus V. C. anno V. C. DCCCCXCIIX. et iterum anno MXV. Conſul ordinarius fuit, quin et Praefecturam vrbanam ab anno MVIII. per aliquot annos geſſit, filiumque habuit Numium Secundum, ceu patet ex monimento, quod ex ſchedis Langermannianis deſcripſit V. C. Thom. Reineſ. *Inſcr. VI, 132.*

M. NVMIO. ALBINO. V. C.
QVAESTORI. CANDIDATO.
PRAETORI. VRBANO. COMITI.
DOMESTICO. ORDINIS. PRIMI. ET.
CONSVLI. ORDINARIO. ITERVM.
NVMIVS SECVNDVS EIVS F.

Ita quidem ſe habere videtur Didii Iuliani Imp. cum Numiis Albinis et Proculis Roſciis cognatio, nec difficile inde reddi poſſe videtur ratio, cur Vibia Vara in marmore priore omnes hos filios, Spartianus etiam omnes fratres adpellitet, quum tamen Didius Iulianus aliam matrem, Aemiliam nempe Claram, habuerit.

§. VIII.

Iam vt ad maiores Didii Iuliani progrediamur: de patre PETRONIO DIDIO SEVERO Inſubre Mediolanenſi, neminem dubitare video. Nouerca eius VIBIA SALVIA VARA, non potuit eſſe C. Iuuentii Vari Coſ. filia, ceu ſuſpicatus eſt Reineſius. Nam in marmore apud Gruterum *p. CCCLIX, 2.* ipſa ſe vocat L. F. id eſt, *Lucii* cuiusdam *filiam*, adeoque fratrem quemdam Vibii iſtius Vari Coſ. vel alium agnatum patrem habuerit. Matrem autem, AEMILIAM CLARAM, *a Spartiano diſerte* SALVII IVLIANI ſororem fuiſſe, vel ideo dubitari non poteſt, quod Spartianus

Cap.

Digitized by Google

Cap. I. eum vocat Didii Iuliani auunculum. Erat hic filius viri meritis non minus, quam dignitate eximii, M. SALVII IVLIANI, quem Commodus Imp. teſte Dione *Lib. LXXII. p. 823.* καὶ δημοσίᾳ περιλαμβάνειν, τε καὶ καταφιλεῖν, καὶ πατέρα ὀνομάζειν, *publice amplecti, oſculari, ac patrem adpellare* conſueuerat. Sed virum hunc Conſularem fortuna priorum ad praefecturam Praetorianam, imperio proximam, euexit, poſtea vero ita depreſſit, vt ludibrio eum haberet Commodus et non modo *togatum, praeſente officio ſuo, in piſcinam detruderet, nudumque ſaltare ante concubinas ſuas iuberet, quatientem cymbala et deformato vultu:* Lamprid. *in Commodo Cap. XI.* ſed et poſtremo crudeliter occideret. Lamprid. *ibid. Cap. VII.* et Dio Caſſ. *Lib. LXXII. p. 823.* Cauſſa odii Saluii huius Iuliani filius patri cognominis, quem Commodus, teſte Lampridio *in Commodo Cap. III. ad impudicitiam fruſtra tentauit, atque exinde Iuliano tetendit inſidias.* Accedebat tamen et alia ratio. Filio enim iſti M. Saluii Iuliani deſponſa fuerat, filia Tarunteii Paterni, ICti et Praefecti Praetorio. Inde enim *Taruntenius a Commodo inſimulatus eſt coniurationis, quum diceret ob hoc promiſſam Iuliani filio filiam Paterni, vt in Iulianum transferretur imperium.* Lamprid. *in Commodo Cap. IV.* Quae quum ita ſint, omnes Saluii Iuliani, ICti poſteri, de quibus hactenus diximus, (Bernardini enim Rutilii ſomnia, quae *Cap. LXXI. vitar. ICt.* de Iuliano, Apoſtata, Imp. ex eadem gente oriundo narrat, iam non moramur,) ſequenti ſchemati includi poſſe videntur:

SALVIVS IVLIANVS IC. et Edicti perpetui auctor, *Eutrop.* bis Conſul et praefectus vrbi et IC. *Spart.* floruit ſub Hadriano, Pio, M. et Lucio fratribus Auguſtis. *Riuall.*

M. SALVIVS IVLIANVS, Dioni male Σέρβιος, Coſ. cum Piſone anno 927. Praefectus Praet. occiſus a Commodo Imp. circa annum 941.

DIDIVS SEVERVS Inſuber Mediol.

DIDIVS SEVERVS.

L. VIBIVS VARVS.

NVMIVS = VIBIA SALVIA VARA, de qua Gruter. *p.* *459, 2.* = PETRONIVS DIDIVS SEVERVS = AEMILIA CLARA.

SALVIVS IVLIANVS, cuius pudicitiae inſidiatus eſt Commodus, et cui infelicibus auſpiciis deſponſata fuerat Tarunteii Paterni, IC. et Praef. praet. filia, de affectato imperio ſuſpectus.

NVMIVS ALBINVS Coſ. anno V. C. 958.

NVMIA VARA.

M. NVMIVS ALBINVS bis Coſ. anno V. C. 998. et 1015. Praef. vrbi 1009.

NVMIVS SECVNDVS, Reineſ. *Inſcr. VI, 132.*

L. DIDIVS PROCVLVS ob adoptionem ROSCIVS. Grut. *Inſcr. p. 459, 2.*

PROCVLVS ROSCIVS IVLIANVS, de quo Grut. *p. XVIII, 10.*

FILII, de quibus idem marmor.

BASSA, de qua marmor apud Grut. *p.* XVIII, 2.

FILII, quorum in eadem marmore fit mentio.

M. DIDIVS SALVIVS IVLIANVS SEVERVS AVG. natus anno V. C. 890. ad imperium euectus et occiſus anno V. C. 945. Vxor MANLIA SCANTILLA.

DIDIA CLARA AVG. deſtinata Didii Proculi filia, nupta CORNELIO REPENTINO, Praefecto vrbi. Spart. *Iulian. Cap. III.*

§. IX.

§. IX.

Sed vt ex diuerticulo hoc, vti opinor, non inamoeno in viam redeamus: iam facile intelligitur, nihil omnino dici poſſe de iuriſconſulti noſtri parentibus, nihil de maioribus reliquis. Quod commune noſter habet cum ICtis tantum non omnibus, qui ab Auguſti temporibus floruerunt. Nomen et cognomen certiſſima ſunt, quum non modo in ipſo iure noſtro paſſim vtroque cognominetur, ſed et eadem apud Spartianum *in Hadr. Cap. XVIII. et in Iulian. Cap. I.* Eutrop. *VIII, 9.* Hieronym. *in Chronic. ad ann. CXXXII.* aliosque veteres paſſim expreſſa legamus. Addunt alii SEVERI cognomen, veluti Bernard. *Rutil. de Vitis ICtor. Cap. LXVI.* Io. Bertrand. *de Iuriſperit. I, 1.* et Vinc. Grauina *de Ortu et Progr. Iur. Ciu.* §. *LXXXII.* Sed eam caliginem offudiſſe viris doctis videtur cognomen Didii Iuliani, quod eum a proauo habuiſſe, perperam exiſtimarunt. Praenomen noſtri, nusquam, quod meminerim exſtat, quia illis temporibus id plerumque negligebatur, ceu obſeruauit Iac. Perizonius *Animadu. Hiſt. Cap. III. p. 132.* MARCI tamen praenomen Saluio Iuliano tribuit Rupert. *p. 470.* qua fretus auctoritate, neſcio, niſi quod eum Onuphrium Panuinium ſequutum eſſe ſuſpicor, quem tamen permulta ſibi in condendis Faſtis Conſularibus indulſiſſe, iam a Reineſio *ad Inſcr. p. 28.* obſeruatum eſt. Attamen ea in re fortaſſis non errauit, quisquis primum cogitauit de hoc praenomine. Neſcio enim an non Saluii noſtri Iuliani libertus fuerit, cuius mentio fit in lapide apud Io. Vignolium *in Adpend. Comment. de Columna Antonini Pii p. 341:*

M. SALVIO. M. L. SECVNDO.
NVMMVLARIO. DE. CIRCO.
FLAMINIO.
SALVIA. M. L. PHAEDIME. PATRONO.
B. M. SVISQVE.

Habemus enim hic Saluium, Marci Saluii libertum, et patronum, Saluiae Phaedimae, vbi ſi Marcus Saluius, M. Saluii Secundi patronus non fuit M. Saluius Otho, potuit eſſe Saluius Iulianus IC. qui ſe ſeruos aliquot in praetura ſua vindicta liberaſſe gloriatur. *l. 5. D. de manum. vind.* Sed haec quidem coniectura eſt, quam ego, ne quis erret, pro certa nemini obtruſerim.

 §. X.

§. X.

Aetatem, quam ingenio doctrinaque illuſtrauit Iulianus, ignorare nos non patiuntur cum vetera de eo teſtimonia, tum fragmenta, quae ex eius libris, tanquam e naufragio ſeruauit Tribonianus. Vt autem certiora, quoad eius fieri poteſt, conſectemur: nos quidem rationes ita inimus. Supra iam oſtendimus, Saluium Iulianum edictum perpetuum iniiſſe anno erae Dionyſ. CXXXII. ab V. C. DCCCLXXXIII. Obſeruauimus ſimul, perquam eſſe probabile, eum hoc ipſo anno praetura functum. Hoc ſi ponamus, quod ſane eſt veroſimillimum, non adeo difficile fuerit, veram IVLIANI aetatem ſi non ad annos ſuos redigere, at proxime ſaltim attingere. Nouimus enim ex Plin. *Epiſt. VII, 16.* tum adhuc religioſe obſeruatas eſſe leges annarias, nec temere ab iis diſceſſum, niſi vel ob liberorum numerum vel principum indulgentia vnus alterue annus remitteretur. Iam Praeturae annus legitimus tum erat trigeſimus, quem iam in prudentiſſima illa Maecenatis oratione apud Dionem Caſſ. *Lib. LII. p. 479.* figi videmus. Quum enim nemini ante annum XXV. rempublicam credi vellet, poſtea ſubiungit: ταμιεύσαντές τε καὶ ἀγορανομήσαντες ἢ δημαρχήσαντες στρατηγείτωσαν τριακοντοῦται γενόμενοι. *Ii vero qui quaeſturam, aedilitatem, tribunatum plebis geſſerint, Praetores fiant, exacto anno aetatis trigeſimo.* Et plerumque ſane tum temporis annis aliquot poſt Praetura fungi coeperunt Romani. Ipſe Hadrianus Praetor factus eſt anno V. C. DCCCLIX. Surano bis et Seruiano iterum Coſſ. teſte Spartiano *in Hadrian. Cap. III.* Tum vero ille annum aetatis agebat XXXII. natus quippe anno V. C. DCCCXXVIII. T. Veſpaſiano ſeptimum et Tito quintum Coſſ. Sed et paullo ante haec tempora Plinius Praeturam, vt ipſe *Lib. III. Ep. XI.* refert, geſſit eo anno, quo philoſophi a Domitiano ab vrbe ſubmouebantur, id eſt, ab V. C. DCCCXLVI. Aſprenate et Laterano Coſſ. Quum vero ipſe ſe *Epiſt. VI, 20.* duodeuiceſimum aetatis annum habuiſſe teſtetur, quum arderet Veſuuius, id eſt, DCCCXXXI. adeoque natus ſit oporteat anno V. C. DCCCXIII: Praetorem illum factum eſſe patet exacto anno aetatis XXXIV. Iam ergo ſi ponas, Iulianum noſtrum legitimo anno praetura eſſe ornatum, id eſt anno aetatis circiter triceſimo, (poteſt enim et aliquanto plures habuiſſe, veluti triceſimum primmum, ſecundum, tertium vel quartum,) demtis triginta annis ab anno V. C. DCCCLXXXIII. quo eum praetorem

fuiſſe

fuiſſe coniecimus, natus is fuerit oportet circa annum V. C. DCCCLIII. erae Dionyſiacae CII. vel aliquot annis ante, vel circa Traiani initia vel ſub Neruae principatu, vel ſub exceſſum Domitiani Auguſti.

§. XI.

Quemadmodum itaque ſub Hadriano praecipue inclareſcere coepit, ita et in Antonini Pii, quin et Diuorum fratrum tempora vitam produxit, vt adeo ad iuſtam ſaltim ſenectutem, id eſt, annum aetatis LXIII. perueniſſe videatur. Si enim eum vel primis Diuorum Fratrum imperii annis deceſſiſſe dixeris: eum tunc ex rationibus noſtris annos habuiſſe oportebit LXII. Antonini Pii tempora attigiſſe Saluium Iulianum, inde probat Io. Bertrandus, quod eius ſententiam de SC. Tertulliani interpretatione laudet Vlpianus in *l. 1. D. ad SC. Tertull.* At eo quidem argumento ego non vterer. Senatusconſultum enim iſtud conditum eſt, non ſub Antonino Pio, vt recte iam obſeruauit Guil. Grotius *de vit. ICt. II, 6.* ſed ſub ipſo Hadriano, *pr. Inſt. de SC. Tertull.* et Cuiacii coniectura, qui in *Not. prior. ad d.* §. Antoninum Pium ſub Hadriani nomine deliteſcere ſuſpicatus eſt, ſatis profligata et a V. C. Ant. Schultingio *in Iurispr. vet. anteiuſtin. p. 669.* Sed et ex eo, quod Antoninus Pius Imp. ad Saluium quemdam reſcribit, *l. 1. C. vt in poſſeſſ. legat.* perperam colligit Bertrandus, eum eſſe ipſum ICtum noſtrum. Plures enim iis temporibus floruiſſe Saluios, ſupra ex iure noſtro oſtendimus, nec quaeſtio, de qua ad imperatorem retulerat Saluius ille, ita comparata eſt, vt tantus Iuriſconſultus illa Imperatorem fatigare voluiſſe cenſendus ſit. Multo certius itaque ex *l. 18. D. quod met. cauſſ.* demonſtro, Iulianum adhuc ſub Pio inter viuos fuiſſe. In illo enim fragmento laudari animaduertimus reſcriptum T. Pii ad Claudium Frontinum. Quumque opus DIGESTORVM, cuius ex Libro LXIV. fragmentum illud depromtum eſt, vltra nonaginta libros complecteretur, nec quiſquam temere de homine negotioſo occupatiſſimoque ſibi perſuaſurus ſit, ei libros XXX. reliquos intra pauculos annos, veluti fungos vna nocte natos eſſe: ſequitur ſane, vt Iulianus pluribus annis ſub Pio vixerit. Id quod et ex eo patet, quod Iulianus in *l. 59. D. ſol. matrim.* Caio teſtimonium denunciat, quem tamen multo poſt Hadriani imperium, quin, mortuo iam Pio, libros pleroſque ſcripſiſſe, eo minus negari poterit, quo certius eſt, Antoninum Pium ab eo vix aliter, quam Diuum, vocat.

l. 1.

l. 1. D. de ſtatu hom. l. 56. D. de legat. 2. l. 96. D. de legat. 3. l. 90. D. de cond. et dem. l. 63. §. 5. D. ad SC. Trebell. et non niſi binis locis eum, tamquam viuum, laudat. *l. 11. D. de iurisd.* et *l. 42. D. de donat. inter vir. et vx.* Vid. V. C. Franc. Caroli Conradi *Schediaſma ſingulare de aetate Caii ICti in Act. Erud. Lipſ. anni MDCCXXVII. menſe Febr.* Fieri itaque non poteſt, vt Iulianus Caium teſtem produxerit, niſi ad Antonini Pii ſaltim tempora perueniſſet. Quin ſuperſtes D. Pio fuit Iulianus, ſiquidem Diui Fratres, quos vocant, eum AMICVM SVVM adpellant in *l. 17. D. de iure patronat.* quo nomine certe principes non honorabant mortuos, ſed viuos, viros nimirum conſulares et iuris prudentes, quos in conſilio et comitatu habebant: qualis erat ille C. Sentius Seuerus in marmore Mediolanenſi, quod protulit Salmaſ. *ad Spartiani Hadr. Cap. XVIII.*

C. SENTIO.
SEVERO.
QVADRATO.
C. V. COS
AMICO. ET. COM. AVG. N.

Vixiſſe ergo Iulianum oportet etiam ſub Marco et Lucio Imperatoribus, quorum ſi vel primos tantum annos vidit, aetatem eum produxiſſe patebit ad annum aetatis ſexageſimum tertium, qui fatalis eſſe ſolet viris doctis ac prudentiſſimis.

§. XII.

At has rationes noſtras, quantumuis vitae Iuliani circumſtantiis reliquis quam conuenientiſſimas, turbare videtur locus inſignis Sex. Pomponii, *l. 20. D. de fideic. libertat.* ex quo plerique colligunt, iam tum eo tempore Iulianum ſeptuaginta et octo annorum ſenem, et in illa aetate tanto vigore animi fuiſſe, vt ſe nihilominus incredibili diſcendi cupiditate flagrare profiteretur. Talia ſane in mentem venerunt Bern. Rutilio *Cap. LXVI.* Bertrando *de Iurisp. I, 1.* quin et, quod mireris, Em. Merillio *Obſ. III, 19.* et Aegid. Menag. *Amoen. Iur. Cap. XXIV. p. 129.* Et ſane in fragmento illo Sex. Pomponius quaedam profert ex Iuliano, et deinde ſubiicit verba elegantiſſima: *Nam ego diſcendi cupiditate, quam ſolam viuendi rationem in octauum et ſeptuageſimum annum aetatis duxi, memor ſum eius ſententiae, qui dixiſſe fertur:* κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. *Etſi alterum pedem in tumulo haberem: non pige-*

pigeret aliquid addiſcere. Sed verba iſta ad Iulianum nihil attinere, facile intelligent omnes, qui fragmentum illud expenderint paullo accuratius. Eſt illud ex Libro VII. Epiſtolarum Sex. Pomponii: in quibus quaeſtiones iuris, a conſultore ſibi propoſitas, paucis ſoluit Pomponius, quemadmodum Reſponſa veterum ICtorum ad facti potius quaeſtiones pertinuiſſe, obſeruant Iac. Cuiac. *ad African. Tract. I.* et Eu. Otto *in Papinian. Cap. XII.* §. *I. et II.* Vtrobique quaeſtiones propoſitas breuiter ex iure conſtituto decidebant, ac veluti oracula quaedam fundebant, non adductis argumentis, niſi ea diſerte poſtularent conſultores, quale quid poſtulari animaduertimus in *l. 26. D. de liberat. leg.* vbi conſultor: PLENIVS *rogo, quae ad haec ſpectant, attingas.* Seruaſſe eam methodum et Sex. Pomponium, perſpicue patet ex *l. 50. D. de min.* vbi integra eius epiſtola ſupereſt. In ea Inius Diophantus praemiſſa ſalute proponit ſpeciem: Minorem viginti quinque annis nouandi animo interceſſiſſe pro eo, qui temporali actione teneretur, tum, quum adhuc decem ſupereſſent dies, et poſtea reſtitutum eſſe in integrum. Poſtea quaeſtionem format: vtrum reſtitutio, quae creditori aduerſus priorem debitorem danda ſit, decem dierum ſit, an plenior? Subiicit conſultor, quid ipſe exiſtimet, ſe nimirum didiciſſe ex tempore in integrum reſtitutionis tantumdem temporis praeſtandum, quantum ſupereſſet. Diffiſus tamen iudicio ſuo ſtatim addit: *Tu, quid de eo putes, velim reſcribas.* Sequitur demum ſubnotatio Sex. Pomponii breuis: *Sine dubio, quod de temporali actione, in qua interceſſit minor, ſenſiſti, puto verius eſſe, ideoque et pignus, quod dederat prior debitor, manet obligatum.* Tales erant Pomponii Epiſtolae omnes, in quibus plerumque conſultor rem fuſius explicabat, quam ICtus, qui reſpondebat, ceu patebit ex *l. 3. D. quib. ad libert. prou. non lic. l. 35. D. de iure fiſci, l. 42. D. de iureiur. l. 61. D. de adm. et peric. tut.* Immo et eiusdem generis fuiſſe nouimus Epiſtolas Proculi, *l. 13. D. de ſeruit. praed. vrb. l. 69. D. de hered. inſt. l. 55. D. de adqu. rer. dom. l. 113. D. de verb. oblig.* nec non Priſci Iauoleni, *l. 33. D. de reb. credit. l. 23. D. de adquir. poſſeſſ. l. 28. D. de reb. auct. iud. poſſid.* Iam ſi ponas eiusdem methodi tenacem fuiſſe Pomponium in *l. 20. D. de fideic. libert.* facile deprehendes, ſententiam illam de ſenectute cum incredibili diſcendi cupiditate coniuncta non eſſe Iu-

liani, ſed conſultoris. Proponit hic locum Iuliani de ſeruo, cui ex fideicommiſſo competat libertas modo ab eo, qui hereditatem ex SC. Trebelliano reſtituerit, modo ab ipſo fideicommiſſario, poſſidente manumittendum. Subiungit quaeſtionem: *An haec vera putes? Nam ego diſcendi cupiditate, quam ſolam viuendi rationem optimam in octauum et ſexageſimum annum aetatis duxi, memor ſum eius ſententiae, qui dixiſſe fertur:* κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. Tum demum ſequitur breue hoc Sex. Pomponii reſponſum: *Belliſſime Ariſto et Octauenus putabant, hunc ſeruum, de quo quaereretur, fideicommiſſae hereditatis non eſſe, quia teſtator, rogando heredem, vt eum manumitteret, non videatur de eo reſtituendo ſenſiſſe. Si tamen per errorem ab herede datus fuerit, ea dicenda ſunt, quae Iulianus ſcribit.* Ex his ergo luculenter patet, non Iuliani eſſe illa verba de ſenectute diſcendique cupiditate, ac ne Pomponii quidem ipſius, de quo Dionyſius Gothofredus ad marginem notauerat: *Pomponius ad octauum et ſeptuageſimum annum aetatis peruenit;* ſed conſultoris neſcio cuius, qui ſenilem profeſſus curioſitatem, hanc veteris philoſophi, Solonis puta, vt Scipio Gentilis *Parerg. Cap. XXI.* oſtendit, elegantem ſententiam adduxit: id quod errantes docere poterat Anton. Auguſtin. *Emend. I, 8.* ſi mens non laeua fuiſſet.

§. XIII.

Iuuenem IVLIANVM elegantiorum artium ſtudiis ingenium ad maiora diligenter praeparaſſe, ipſa eius opera ſatis ſuperque probant, in quorum fragmentis vbique adparent doctrinae ſolidioris veſtigia: nec quisquam fortaſſis hodie ſuffragabitur Em. Merillio, ſera demum aetate eum litteras attingere coepiſſe, exiſtimanti, *Obſ. III, 19.* lapſo in hunc errorem ob eamdem *l. 20. D. de fideicomm.* quam ſuperiore paragrapho explicauimus. Non imperitus ille fuit Graecae linguae, quamuis religioni ſibi duxerit, Graeca ſine neceſſitate immiſcere Latinis, et hinc rarius eiusmodi lacinias adſuiſſe videatur libris ſuis. Pauciſſima ſane Graeca occurrunt in eius fragmentis, ac fere tantum τεχνικὰ vel alioquin ciuitate Latina donata, veluti ἐν πλάτει, *l. 13. D. de ſolut.* ἀναφορικῶς, *l. 8. D. de ſuis et legit. hered.* σωρείτης, *l. 65. D. de reg. iur.* tutor ἀνεκλόγιστος *l. 5. §. 7. D. de adm. et peric. tut.* Legit tamen Ariſtotelem, eique teſtimonium denunciauit in *l. 36. D. de ſolut.* Eſt etiam, vbi Graeciſmum

ciſmum redolet eius Latinitas, vt facile deprehendas, illum haec recentem a Graecorum lectione ſcripſiſſe. In *l. 3. D. de dote praeleg.* ait: *Qui ita legat vxori ſuae:* TITIAE AMPLIVS, QVAM DOTEM, AVREOS HERES MEVS DAMNAS ESTO DARE: *manifeſtus eſt, dotem quoque relegaſſe.* Vbi ſine ratione quidam in dubium vocant lectionem Florentinam, et pro *manifeſtus* reſcribi iubent *manifeſtum.* Eſt enim vere Graeca loquutio, quali et Vlpianus bis vtitur in *l. 22. §. 8. D. ſolut. matr.* vbi de viro vxorem furioſam negligente: *Spernit*, inquit, *infelicitatem vxoris, et non ad eam flectitur, nullamque ei competentem curam inferre,* MANIFESTISSIMVS *eſt.* Et paucis interiectis: *Sin vero dotem ita diſſipare* MANIFESTVS *eſt.* Idem Graeciſmus et aliis eorum temporum ſcriptoribus perquam familiaris eſt. Tacitus *Annal. II, 57. Atrox et diſſentire* MANIFESTVS. Et *Hiſt. I, 53. Mox* COMPERTVM *publicam pecuniam auertiſſe, vt peculatorem flagitari iuſſit.* Auctor *dialogi de cauſſ. corrupt. eloqu. Cap. XVI. Aprum enim ſolere diſſentire, et tu paullo ante dixiſti, et ipſe ſatis* MANIFESTVS *eſt iamdudum, in contrarium accingi.* Alioquin Latina Iuliani oratio pura eſt, nec adfectata tamen aut turgida, vel abrupta breuitate praeceps, qualem ea aetate adfectabant quam plurimi. Fruſtra ergo in eius Latinitate quaeſiueris phaleras, quales et ſcriptiones iuridicae non admittunt, at Latinitatem vbique inuenies non modo caſtam, ſed et aliquando terſam, adeo vt Laurentius Valla et reliqui Latinitatis iuriſconſultorum cenſores emiſſitiis illis oculis ſuis nihil in Iuliani fragmentis repererint, quod, tametſi ab illis reprehenſum, non optimorum ſcriptorum auctoritate atque exemplo tueri poſſis. Dixit *l. 6. §. 6. D. de negot. geſt.* CONTEMPLATIONE EIVS, quod non ferunt teretes iſtorum criticorum aures. Et tamen id ferre tenentur in Iuſtino *Hiſtor. VII, 5. VIII, 3.* et Quinctiliano *Declam. III. p. 40. et Decl. V. extr.* quae loca V. C. Car. Andr. Duckerus *de Latin. Vet. ICt. p. 319.* adduxit. ENIM ſine vllo praepoſito vſus eſt Iulianus, ſi vera eſt lectio Florentina, in *l. 17. quib. mod. vſusfr. vel vſ. amitt.* Sed ſi fingamus etiam veram eſſe: non ideo crucem illico parandam putauerim Iuliano, quum et Ciceronem, Plautum, Terentium ita loquutos eſſe iam pridem docuerint Taubmannus ad Plaut. *Epidic. V, 2. v. 36.* et Gronou. *ad Liu. XXXIV, 32.* Leuicula ſunt, quae obeliſco notant, reliqua omnia, veluti, quod aliquando LIBERTI-

NVM dixerit pro *liberto, l. 20. §. 4. D. de bon. libert.* PENVM pro *penus* vel *penu*, *l. 19. D. quand. dies leg.* NIHILOMINVS pro *nihilomagis. l. 106. D. de cond. et dem.* Quis enim primo fide ſua credere nos iubebit, haec omnia eſſe a Iuliani manu, ac non librarios potius hic aliquid deliquiſſe? deinde, quis ignorat, de terminatione, genere ac flexione vocabuli *penus* ne inter veteres quidem grammaticos conueniſſe? Sane illam ipſam formam, quam improbant in Iuliano, diſerte probant Soſipater et Cledonius apud Voſſium *de Analogia II, 20.* Denique diſerte notarunt Priſcianus *Lib. XVIII. p. 1196.* et Nonius *Cap. XII. n. 46. et 54.* duas abnutiuas apud veteres Latinos aeque, ac apud Graecos, fortius negare, ac proinde *nihilominus* ſaepe occurrere pro *non*, vel *non magis.* Locum Flori *ep. Lib. III, 17.* eam in rem adduxit laudatus Ducker. *de Lat. vet. ICt. p. 366.* Alium ex Ouidio addit Freinshemius *in Indice Flori*, voce *negationes duae:*

Quod ſi NVLLA *tibi* NON *ſit legiſſe voluptas.*

ſed quem me legere non memini. In iure tamen noſtro hunc quoque Graeciſmum frequentiſſimum eſſe, patet ex *l. 7. §. 2. D. pro emtor. l. 2. §. 1. D. de vi bon. rapt. l. 13. §. 11. C. de iudic. l. 56. C. de decurion. l. 1. C. qui dar. tut. poſſ.* idque iam pridem obſeruarunt Cuiac. in Comment. *ad l. 7. Dig. pro emtore*, et Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. Tomo IV. p. 522.* Quam Cuiacii obſeruationem licet ſuo more euertere conetur Io. Robertus *Recept. II, 29.* non magis tamen iuſta eſt illa cenſura, quam alia Laur. Vallae et reliquorum, qui tamquam barbarum proſcribunt GENITVR, quo Iulianum *l. 13. §. vlt. D. de reb. dub.* vſum eſſe pro *gignitur*, obſeruant. At non Iuliani fuit illa loquutio, ſed teſtatoris formula, quam immutare et verbis magis Latinis eloqui, integrum non erat iurisconſulto. Ipſe, dum in illo fragmento formulam teſtatoris attingit ac interpretatur, ab omni ſorde abſtinet, ſenſumque multo purius ita eloquitur: SIVE FILIVS, SIVE FILIA NATI EI FVERINT. Denique vel maxime quibusdam bilem mouet illud ADFLIGERE CVI PRETIVM pro *damnare ad pretium reſtituendum*, quo vſus eſt Iulianus in *l. 30. D. de negot. geſt.* Sed quidam codices MSC. ibi habent INFLIGERE, quo recepto, phraſis iſta non barbara, ſed analogiae conſentanea eſt, et *pretium alicui infligi* non minus recte dicitur, quam *infligi vſurae* pro condemnari in vſuras, qua loquutione vſi ſunt Vlpianus *l. 3. §. 4. D.*

Digitized by Google

4. D. vbi pupill. mor. vel educ. et Paullus *l. 11. pr. et l. 17. §. 3. D. de vſur.* ex quibus exemplis colligas, forenſem fuiſſe eam loquutionem, adeoque ICto, qualis fuit Iulianus, minime exprobrandam. Satis ergo patet et Latinas litteras ſtudio laudabili excoluiſſe Iulianum, et ne lynceos quidem oculos quidquam ſtribiliginis in caſtiſſimo auctore deprehendiſſe. Potius adfirmare nobis licebit, multa, quae ad reconditas litteras pertinent, hodie ignorare criticos praeſtantiſſimos, quae doceri a Iuliano noſtro poterant, niſi eum lectu indignum, neſcio qua praeiudicata opinione, iudicaſſent. Exemplo vt rem illuſtremus, notum eſt, quam crucem criticis pleriſque etiam primi ordinis fixerint notae temporis A. D. III. KAL. quippe quas Rhenanus coniunctim legi iubet *ad III. Kalend.* alii recte quidem exponunt, ANTE DIEM III. KAL. quia et in Graecis monumentis eſt ΠΡΟ Γ. ΚΑΛ. et apud Plutarchum πρὸ ἕνδεκα καλανδῶν Μαΐων· ſed illud tamen idem eſſe putant ac *pridie*, quos ſuauiter ridet Noriſius *in Cenotaph. Piſan. Diſſ. II. p. 342. ſequ.* docetque non ſine adparatu, idem veteribus fuiſſe D. III. KAL. et A. D. III. KAL. Rem omnem conficere potuiſſet Iulianus, qui in *l. 56. §. 5. D. de verbor. obligat. qui ita*, inquit, *ſtipulatur:* ANTE KALENDAS PROXIMAS DARI SPONDES? *nihil differt ab eo, qui Kalendis dari ſtipulatur.* Omitto alia, quae pleniore manu fererem, niſi me non iam ex inſtituto, ſed veluti obiter Saluii Iuliani vitam condere meminiſſem.

§. XIV.

Non minus deinde quaedam hinc inde ſeſe produnt antiquitatis veſtigia. Adhuc enim tum inter iuriſconſulti laudes illa haud poſtrema erat, quam T. Ariſtoni ſuo tribuit Plinius *Lib. I. Epiſt. 22. Quam peritus ille et priuati iuris et publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet?* Antiquum ſane leges ferendi ritum eleganter attingit Iulianus, in *l. 32. D. de legib.* redditurus rationem, cur inueterata conſuetudo pro lege cuſtodiatur, et tacito conſenſu omnium per deſuetudinem abrogetur. *Nam quum ipſae*, inquit, *leges nulla alia ex cauſſa nos teneant, quam quod iudicio populi receptae ſunt: merito et quae ſine vllo ſcripto populus probauit, tenebunt omnes. Nam quid intereſt, ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis et factis?* Non amplius profecto populus vel centuriatim vel tributim ſuffragia ferebat, quum haec ſcriberet Iulianus. Iam pridem teſte Tacito *Annal. Lib. I. cap. 15.* co-

Digitized by Google

15. comitia e campo in curiam tranſtulerat Tiberius, adeoque pleraque a Senatu conſtituebantur, qui tum non amplius ambigebatur ius facere poſſe. *l. 9. D. de legib.* Quin tantum abeſt, vt ſub Hadriano vlla poteſtas νομοθετικὴ penes populum ſuperfuerit, vt ipſe ille princeps iam coeperit inconſulto Senatu, per ſola edicta, quod placeret, ſancire, et vetus illud ius fere quotidie nouis reſcriptis emendare. Et tamen Iulianus et conſuetudinis ſeu iuris non ſcripti auctoritatem a tacito populi ſuffragio; iuris ſcripti ab expreſſo arceſſit, perinde ac ſi iis vixiſſet temporibus, quibus et pontes in campo Martio, et diribitores, et tabulas ciſtasque videre, vel audire potuerit rogationem conſulis: VELITIS IVBEATIS QVIRITES. Sed latet hic ſimulacrum libertatis, quo populus aliquamdiu deludebatur a principibus, quorum intererat, ſeruire ciues, et tamen ſe credere liberrimos. Perſuaſerant enim illis, quidquid a principe vel conſilio Senatus, vel inconſulto illo, fieret, id omne fieri a populo, quia populus ei et in eum omne ſuum imperium et poteſtatem contulerit. *l. 1. princ. D. de conſtit. princ.* Quin quamuis numquam de ferenda lege in commune conſulerent Imperatores Romani, ſed ſaepe Hadrianus Britanniam, Aegyptum, Libyam et Orientem peruagatus, epiſtolis Romam miſſis, quid fieri vellet, praeciperet, talem tamen principis epiſtolam credendam eſſe πόλεως συνθήκην κοινὴν, *communem reipublicae ſponſionem*, quemadmodum adhuc philoſophantur Papinianus et Marcianus, in *l. 1. et l. 2. D. de legib.* Principem enim referre totum populum, eius conſenſum eſſe conſenſum totius reipublicae, *καὶ ἐκεῖ τε τὴν Ῥώμην, ὅπου πότ᾽ ἂν τὸν βασιλέα εἶναι: et Romam ibi eſſe, vbi ſit Imperator.* Herodian. *Lib. I. cap. 6.* Eiusdem generis eſt fragmentum Iuliani, in *l. 5. D. de manum. vind.* vbi ſoluta prius quaeſtione, an qui conſilium praebeat, poſſit apud ſe manumittere; ſtatim addit: *ſe et in praetura et in conſulatu ſuo, quosdam ex ſeruis ſuis vindicta liberaſſe, et quibusdam praetoribus conſulentibus ſe idem ſuaſiſſe.* Vere ea in re morem maiorum ſequutus eſt Iulianus. Ex quo enim primus Conſul Iunius Brutus Vindicium ſeruum, coniurationis indicem per vindictam manumiſerat, inualuerat, vt et Conſules et Praetores, quando primum procedebant, a manumiſſione magiſtratum auſpicarentur, quum boni ominis cauſſa, tum vt factum iſtud Bruti apud poſteros quoque nulla deleret obliuio. Docuit nos illum ritum ex in-

ſtituto

Digitized by Google

ſtituto Petr. Faber tum *in Comment. ad tit. de orig. iur. p. 193.* tum *in Semeſtr. II, 20. p. 269. ſequ.* adduxitque eam in rem locos egregios Libanii, Claudiani, Mamertini, Caſſiodori, Sidonii Apollinaris, vt dubitari non liceat, ſollemnem illam manumiſſionem ſaltim ſaeculo quarto et ſequentibus quotannis fieri conſueuiſſe. Sed longe antiquiorem eſſe ritum, vel eo poſſe demonſtrari putat Faber, quod Vlpianus toto *libro II. de officio conſulis,* fere de nulla alia re, quam de manumiſſionibus egerit, et vnica, quae a Triboniano ſub iſto titulo poſita eſt, lex non niſi de manumiſſionibus agat. Nemo ergo non videt, Iulianum morem illum veterem in conſulatu et praetura ſua reuocaſſe in vſum, quumque forte deeſſent domini, qui ſeruos ſuos manumitti vellent, neque quiſquam alienum ſeruum manumittendo ad libertatem perducere poſſet : *l. 4. C. de de iis, qui a non dom.* ſuos apud ſe manumittere, quam ſollemnitatem illam negligere maluiſſe, non modo praeceptoris exemplo commonitum, ſed et probe gnarum ex iuris principiis, manumiſſionem eſſe legis actionem, adeoque ipſum magiſtratum eam apud ſe ipſum explicare poſſe, non ſecus ac emancipationem, adoptionem, actusque ſimiles. *l. 3. l. 4. D. de adopt. et emancip. l. 2. D. de offic. praet. l. vn. §. 2. D. de offic. conſul.* Ita porro in memoriam reuocat Iulianus *archimimos, l. 25. D. de oper. libert.* quorum et Suetonius *in Veſpaſ. Cap. XIX.* et Scholiaſtes Horatii *ad Serm. I, 6.* meminit, quosque Theod. Marcilius in *not. ad Sueton.* interpretatur praefectos pantomimorum, qualis apud Gruter. *p. MLXXXIX.*

L. ACILIVS L. F. POMPT. EVTYCHES
NOBILIS ARCHIMIMVS COMMVN. MIMOR.
ADLECTVS. DIVRNVS PARASITVS
APOLL. TRAGICO
COMICVS PRIMVS SVI TEMPORIS
ET OMNIBVS
CORPORIBVS AD SCAENAM HONOR.
DECVRIO BOVILLIS
QVEM PRIMVM OMNIVM ADLECTI
PATREM ADPELLARVNT.

cui *adlecti ſcaenicorum aere collato ob munera et pietatem ipſius erga ſe* inſigne monimentum dedicarunt, ſimul propriae inſaniae monimen-

mentum aere perennius ad poſteritatem futurum. Cui ſtolido homini etiam iungere poteris alteram aeque ſtolidam, apud eumdem Gruter. *p. CCCXXX*, 4. FABIAM M. ET Ↄ. L. ARETEN, ARCHIMIMAM TEMPORIS SVI PRIMAM DIVRNAM. Ex quo Iuliani loco ſimul colligi poteſt, quid in poſtrema inſcriptione ſit *diurna archimima*, et in priore *diurnus paraſitus?* Nempe illa fuit liberta, quae diurnas patrono operas tamquam archimima praeſtabat; ſiquidem operae libertorum diurnum erant officium, *l. 1. l. 3. D. de oper. libert.* quamuis alioquin noctu plerumque in ſcenam prodirent mimi. Et hinc in ſuperiore etiam inſcriptione DIVRNVS PARASITVS erit, qui has diurnas operas debebat patrono, vt illum prandentem arte ſua et ſcurrilitate oblectaret, ollasque in capite ſuo confringi pateretur: coenae vero adeſſe non cogeretur. Sed iam non licet omnia eius generis conſectari, quum ſufficiat quaedam eius rei ſpecimina dediſſe.

§. XV.

Progredimur ad philoſophiam, ſine qua nemo temere iurisconſulti nomen cum laude tuebitur. Falluntur enim, quotquot philoſophiae parum debere iurisprudentiam, vel inde colligunt, quod ſero philoſophari coeperint Romani, quum iam pridem XII tabulae, fons vniuerſi publici priuatique iuris, nec non interpretatio prudentum, formulaeque iudiciorum Romae viguiſſent. Nam quis dixerit a Scipionis temporibus, quibus Panaetius philoſophiam docere Romae coepiſſe dicitur, nihil noui iuris amplius eſſe conſtitutum? Deinde quis, poſitis legibus, et aliquot veterum interpretamentis, nec non iudiciorum formulis, nullas amplius iurisconſultorum partes in locupletanda iurisprudentia fuiſſe ſtatuerit? Sane quum, Iuliano noſtro obſeruante, non ita ſcribi poſſint leges et Senatusconſulta, vt omnes caſus omnesque articuli illis ſigillatim comprehendantur: ex his ſane, quae primo fuerant conſtituta, interpretatione certi quid conſtituendum erat. *l. 10. l. 11. l. 12. D. de legib.* Ea in interpretatione plerumque praeſtruebant communia quaedam principia moralia, ex quibus concluſiones pleraſque, legibus non comprehenſas, deriuarunt Iurisconſulti, et diuerſiſſimas quidem, prout huic illiue ſectae ſeſe addixiſſent. Certe id quidem vsquequaque verum eſt, iurisconſultos Stoicorum παραδόξας θέσεις, quae vt a reliquorum philoſophorum ſententiis, ſic ab vſu ciuili remotae fuerint, plane neglexiſſe. Cicero enim *in prooem. Paradox. Cap. I.* animad-

animaduertit: *Catonem, quum in Senatu ſententiam diceret, ſaepe locos graues ex philoſophia tractaſſe, abhorrentes ab hoc vſu forenſi et publico, ſed dicendo tamen conſequutum, vt illa etiam populo probabilia viderentur.* Quin addit, *ſe quoque illa ipſa, quae vix in gymnaſiis et otio Stoici probant, ludentem conieciſſe in communes locos, quae, quia ſint admirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipſis etiam παράδοξα adpellentur, et tentare voluiſſe, poſſentne proferri in lucem, id eſt,* IN FORVM, *et ita dici, vt probarentur.* Quod vero tentarunt Cato et Cicero, qui ſaepe ſubtiliſſimas iuris quaeſtiones in foro enodarunt: an neglexiſſe id putemus Rufos, Tuberones, Brutos, in ipſa ſtoa veluti enutritos, et philoſophiam illam lingua, calamo, moribus exprimentes? Et quid quaeſo opus eſt verbis, vbi ipſa adſunt rerum argumenta. Scribit Paullus: *Si metu coactus adii hereditatem, puto me heredem effici, quia quamuis ſi liberum eſſet, noluiſſem: tamen coactus volui. l. 21. §. 1. D. quod met. cauſſ.* Idem omnes veteres iurisconſultos ſenſiſſe, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Neque enim opus fuiſſet Praetoris beneficio, ſi voluntatem, vi metuque extortam, non eſſe voluntatem exiſtimaſſent. Et tamen quid aliud hoc eſt, quam notiſſimum Stoicorum paradoxon: Sapientem nihil metuere, ad nihil cogi, ſtolidumque adeo cenſendum, qui metu perturbatus quid egerit, ac proinde indignum, qui fructum ex ſtultitia ſua capiat. Talia innumera in iure noſtro occurrunt, vt lucem meridie eſſe videantur negare, qui philoſophiae, praeter notiones generales, nec non Grammaticam et Dialecticam, quidquam debere iurisprudentiam, negare non verentur.

§. XVI.

Et philoſophiae quidem non expertem fuiſſe Iulianum noſtrum, et dialecticam in primis penitus imbibiſſe, vel inde patet, quod in *l. 65. D. de regul. iur.* mentionem facit celeberrimae illius vel ratiocinationis vel cauillationis, quam Graeci σωρείτην adpellant, eamque ita deſcribit, *quod ab euidenter veris per breuiſſimas mutationes diſputatio ad ea, quae euidenter falſa ſunt, perducatur.* Quam definitionem Iuliano ſublegit Vlpianus, in *l. 177. D. de verbor. ſignif.* quippe multo accuratiorem atque euidentiorem, quam illa Cornuti, Scholiaſtae Perſii, *ad Sat. VI. v. 80. Chryſippus, philoſophus ſtoicus, ſyllogismum σωρείτην poſuit et vocauit,*

Digitized by Google

quem per adiectionem et detractionem ex aceruí frumentarii ſimilitudine oſtendit: quamuis ſimilem fere habeat Cicero *Acad. Quaeſt. Lib. IV. cap. 16.* Equidem non ideo laudandus eſt Iulianus, quod illud cauillandi genus perſpectum habuit, multoque minus laude aliqua dignus videretur, ſi illo delectatus ſit, vti permulti Stoici, quorum *nodos veternoſiſſimi artificii* Seneca *Epiſt. LXXXII. vitioſiſſimum argumentorum genus* Cicero *Acad. Quaeſt. IV, 16. aceruos* Perſius *Sat. VI. v. 80.* perſtringunt. Sed illud cordati hominis argumentum eſt, quod homines his inſidioſis interrogationibus parum adſuetos aduerſus aliorum captiones praemuniuit, vt vere hic de eo repeti poſſint illa Perſii:

Inuentus Chryſippe tui finitor acerui.

Nimirum ſoritica illa cauillatione id agebant ſophiſtae, vt quaeſtiones ex quaeſtionibus nectendo, ex earumque ſolutione nouum quid adſumendo reſpondentes, nihil tale ſuſpicatos, ad abſurdum perducerent; tale eſt exemplum apud Diogen. Laërt. *VII, 82.* quamuis ibi perperam tamquam exemplum ἐγκεκαλυμμένυ proponatur: Οὐχὶ τὰ μὲν δύο ὀλίγα ἐςιν; ὀυχὶ δὲ καὶ τὰ τρία; ὀυχὶ δὲ καὶ ταῦτα μὲν; ὀυχὶ δὲ καὶ τὰ τέσσαρα, καὶ οὕτω μέχρι τῶν δέκα· τὰ δὲ δύο ὀλίγα ἐςὶ, καὶ τὰ δέκα ἄρα. *Nonne pauca duo ſunt? nonne etiam tria? nonne iſta quidem? nonne autem et quatuor, atque ita vsque ad decem? Duo autem pauca ſunt, et decem igitur.* Quum vero et in iure ad interrogatiunculas omnia redirent, quoties acceptilatione, maxime Aquilliana, tollenda erat obligatio, adeoque ſubeſſet periculum, ne ſtipulator, qui acceptum rogabat, ſpondentem in errorem induceret caperetque turpiter: ipſe eo remedio vſurus monet, quam captioſa ſit illa σωρίτης, quantoque ἡσυχιασμῷ opus ſit ad fugiendos interrogatiuncularum laqueos. Hanc enim veram eſſe fragmenti iſtius ſpeciem, et de acceptilatione libro Digeſtorum LIV. diſſeruiſſe Iulianum, accurate, vt ſolet, demonſtrauit Iac. Gothofredus *in Comment. ad regul. iur. p. 269. ſequ.* Ex eadem arte Iulianus didicerat tot regulas interpretandi, quales in *l. 15. D. de legib. l. 64. l. 67. D. de regul. iur.* et alibi paſſim tamquam gemmulae quaedam micant. Denique arte hac praemunitus tam praeclare argumentatur, vt neſciam, an aeque ſolidas deciſionum ſuarum rationes vllus veterum iuriſconſultorum dederit, ac Iulianus. Sane modo a pari, vt in *l. 32. §. 1. D. de legib. l. 49.*

§. 2.

Digitized by Google

§. 2. D. de recept. et qui arbitr. l. 6. D. quib. mod. vſusfr. vel. vſ. amitt. l. 32. D. de ſeruit. praedior. vrban. modo a contrario, vt *l. 32. §. 1. D. de legib. l. 25. D. de ſeruit. praed. ruſtic.* modo a genere ad ſpeciem, vt in *l. 26. D. de ſtatu homin.* ab antecedente ad conſequens, vt in *l. 27. D. de adopt. et emanc.* ab effectu ad cauſſam, *l. 25. D. de iudic. l. 27. D. eod. l. 74. §. 2. l. 75. D. eod. tit.* a toto ad partem, *l. 34. §. vlt. D. de vſufr.* a maiore ad minus, *l. 3. D. ſi vſusfr. pet.* a fine, *l. 4. D. eod. tit. l. 19. D. de reb. cred.* a definitione, *l. 42. D. ad leg. Aquill. l. 40. D. de noxal. action.* a cauſſa ad effectum, *l. 51. D. ad leg. Aquill.* ab abſurdo, *l. ead.* Phyſicam Iuliani obſeruationem iam ſupra vidimus ex *l. 36. D. de ſolution.* Nempe quum ibi inciderit in quaeſtionem, quam partem totius debiti petiti ſuam faciat filius eius, qui vxorem praegnantem reliquit? ad Vrſeii Ferocis deciſionem notauit: *Verius eſt, me eam partem perdidiſſe, pro qua heres fuiſſem, antequam certum fuiſſet, neminem naſci, aut quartam partem, quia tres naſci potuerunt, aut ſextam, quia quinque.* Quumque non defuturos praeuideret, qui irrideant hanc deciſionem, nec putent fieri poſſe, vt tot liberi vno partu fundantur: addidit, et auctoritate phyſicorum, et illa rerum magiſtra, experientia, conſtare quinque poſſe naſci: *nam et Ariſtotelem ſcripſiſſe, quinque naſci poſſe, quia vuluae mulierum totidem receptacula habere poſſint, et eſſe mulierem Romae Alexandrinam ab Aegypto, quae quinque ſimul pepererit, et tum habuerit incolumes, idque et in Aegypto adſirmatum ſibi eſſe.* Locum Ariſtotelis de quinque vuluae receptaculis hodie non exſtare, plerique obſeruant: quin eum ſententiam illam, quam Iulianus illi tribuit, διὰ τῦτο πλεῖω γίνεσθαι διὰ τὸ τόπων πλῆθος καὶ τὰς κοτυληδόνας, ὀυχ ἓν ὄυσας, *quod multi generentur, pro numero locorum et acetabulorum, quae vnum non ſunt,* explodere, eamque ὀυδὲν ἐῖναι, *nihili eſſe,* putare ex *Lib. IV. de gener. animal. Cap. IV.* animaduertimus. Nec *Lib. VII. Hiſtor. anim. Cap. IV.* vbi de numeroſo foetu humano ex inſtituto agit, de quinque iſtis vteri receptaculis quidquam legimus. Sed non eſt veriſimile, Iulianum perperam citare Ariſtotelem, virum honeſtiſſimum, et multa ſcripſit philoſophus, quae ad nos non peruenerunt, ceu videre eſt apud Fabric. *Biblioth. Graec. III, 7. p. 185.* inter quae etiam ſunt ἀνατομῶν libri octo, et ἐκλογαὶ ἀνατομῶν α΄, quorum meminit Diogen. Laërt. *V, 25.* in

in quibus forte talia lecta fuerint. Certe integrum fragmentorum Ariſtotelicorum, a Cicerone, Strabone, Plutarcho, Gellio, Galeno, Athenaeo, Sexto Empirico aliisque ſeruatorum aceruum cumulauit Franc. Patricius *Diſcurſ. Peripatet. Tom. I. Lib. VII. p. 74. et ſequ.* quorum hodie nullum in Operibus Philoſophi illius ſupereſt veſtigium. Denique non ideo ſibi parum conſtitit Ariſtoteles, ſi vno loco adfirmauit, naſci poſſe quinque, quia totidem ſint vteri receptacula, et tamen alibi illam receptaculorum multitudinem cauſſam partus multiplicis negauit. Fieri enim poteſt, vt in aedibus, quia plura ſunt cubicula, plures habitent, et tamen amplitudo illa non ſemper cauſſa eſt, cur multis locentur, quod illi ſatis animaduertunt, qui ab eo, quod eſt ἐκ τῶν δυνάτων, non colligendum eſſe, rem vere exſiſtere, prudenter monent. Alia circa hunc locum naſci poteſt quaeſtio, puta an vera ſint illa, quae de quinque vteri receptaculis vel cellulis obſeruaſſe Ariſtotelem, Iulianus teſtatur? Quod vereor, ne plerique, qui noſtris temporibus per ſectionem in minutiſſimarum corporis humani partium conformationem oculis emiſſitiis inquiſiuerunt, negaturi ſint. Certiora ſunt, quae de muliere Alexandrina quinque vno partu Hadriani temporibus enixa refert Iulianus. Idem enim Laelii fide refert Paullus, *l. 3. D. ſi pars heredit. pet.* Caius, *l. 7. D. de reb. dub.* immo et Phlegon *in Mirabil. Cap. XXIX.* et Iul. Capitolin. *in Anton. Pio Cap. IX.* quamuis apud priorem pro Τϱαιανὸς reſcribendum eſſe Ἀδϱιανὸς, poſteriorem autem rem per errorem ad Pii tempora referre, non abs re ſuſpicetur Car. Hannib. Fabrotus *Exerc. II. de numero puerperii p. 1175. Tomi IV. Theſaur. iur.* vbi et alia huius foecunditatis exempla paene admiranda collegit, expenditque, quod et ante iſtum facere coeperat Rigaltius *in Obſeru. ad Tertull. de anima Cap. VI. p. 81.* De moralibus Iuliani ſententiis non eſt, quod multa moneamus, quum de iis paullo poſt, vbi de ſecta philoſophica, quam reliquis praetulerit, differendum, dicendi futura ſit occaſio. Et quis ignorat, tales ſententias excidere etiam ſolere illis, qui numquam philoſophiae ſacris ſunt initiati.

§. XVII.

Satius ergo, vti iam dixi, fuerit, de philoſophiae ſecta, quam praecipue ſibi ſectandam exiſtimauit Iulianus, diſpicere, ſiquidem id ſcire quam maxime intereſt eorum, qui in iurisprudentiae

Digitized by Google

tiae adyta paullo altius penetrare cupiunt. Et Stoicam quidem ſectam, quae teſte Tacito *Annal. XIV. turbidos et negotiorum appetentes facere* videbatur, quam maxime placuiſſe iuriſconſultis, iam in vulgus notum eſt, et quum ab aliis tum potiſſimum ab Edmundo Merillio *Obſeru. I, 8. ſequ.* luculenter demonſtratum eſt. Idem tamen et ſcrupulum nobis iniicere poterat Iulianum inter Stoicos referentibus. Nam *Obſeru. I, 20. et ſeqq.* inter diſſidentes iuriſconſultorum ſcholas Proculeianos magis a partibus Stoicorum fuiſſe, quam Sabinianos, probat argumentis quam plurimis, quin Sabinianos in quibusdam ſaltem doctrinis magis academiam quam porticum ſequutos, loco non vno ſuſpicatur. Vid. *Obſeru. Lib. I. obſ. 24. et Lib. IV. obſ. 40.* et *Comm. in Deciſion. Iuſtin. XXXIX. n. 4.* Quae ſi vera ſint, paullo alieniorem a *ſumma illa Stoicorum philoſophia*, quam Marcianus vocat *l. 2. D. de legibus*, fuiſſe oporteret Iulianum Sabinianorum ſua aetate coryphaeum et facile principem. Enimuero id fortaſſis numquam in mentem venit Merillio, neque ille, dum Proculeianos ſtrictius inhaeſiſſe ſcribit doctrinis Stoicis, ideo inter Sabinianos locum inter illos denegat, aut eos ideo Platonicos fuiſſe adſeuerat, quia in alio philoſophiae capite academicos ſectati ſint. Quamuis ſi vera fateamur, ne id quidem ſatis demonſtrarit, totamque Merillii ſententiam de proportione arithmetica Stoicis, et geometrica, academicis gratiore, nullo idoneo fundamento niti recte oſtenderit Gottfr. Maſcou. *de Sect. Sabin. et Procul. VI, 4. p. 103.* Sane vt Labeo pater, a quo deinde Proculeiani deſcendunt, ita et Ofilius praeceptor Ateii Capitonis, qui Sabinianorum duxit familiam, Stoae fuit addictiſſimus, idque ſatis patet ex *l. 21. princ. D. de furt.* Quumque id veluti proprium haberent Sabiniani, vt non temere a maiorum traditis diſcederent, facile patet, poſteros quoque non facile alia philoſophiae principia admiſiſſe, quam quae admiſerant ſectae auctores, id eſt, ſtoica. Sed obſeruandum praecipue videtur, duorum generum fuiſſe philoſophos ſtoicos, eorumque alios a Fabiano apud Senec. *de Breuit. vit. Cap. X.* recte dictos *cathedrarios*, alios *veros* et *antiquos*. Illi fere verborum ſubtilitatibus immerſi, quidquid e Stoa erat, probabant, lingua, ſomno, cibo, habitu quoque et reliqua vitae ratione ſtoicam triſtitiam praeferentes. Hi inſuper habitis ſubtilitatibus damnataque omni adfectatione tantum e philoſophia petebant, quantum ſatis videbatur ad

Digitized

componendam vitam, resque publice priuatimque cum laude gerendas. Quali Stoicorum albo ſi quis cum reliquorum Sabinianorum tum Iuliani nomen adſcripſerit, non errauerit profecto, meque ſibi omnino habuerit adſentientem.

§. XVIII.

Et Stoiciſmi quidem veſtigium non vnum in Iuliani fragmentis deprehendo. Primo enim, quum Stoici eſſent curioſi verborum aucupes, deque eorum origine, proprietatibus reliquisque adfectionibus ſubtilius paene, quam ipſi grammatici diſputarent: idem quibusdam locis feciſſe video Iulianum. Sic in *l. 51. D. ad leg. Aquill.* quaeſtionem elegantem proponit, ſi ita vulneratus fuerit ſeruus, vt eo ictu certum ſit, eum periturum, medio deinde tempore inſtitutus ſit heres, et poſtea ab alio ictus deceſſerit, an cum vtroque agi de occiſo poſſit ex lege Aquillia? Ad eam ſoluendam, primo disquirit, quid ſit occidere. *Occidiſſe,* inquit, *dicitur vulgo quidem, qui mortis cauſſam quolibet modo praebuit: ſed lege Aquillia is demum teneri viſus eſt, qui adhibita vi et quaſi manu cauſſam mortis praebuiſſet, tracta videlicet interpretatione vocis a* CAEDENDO *et a* CAEDE. Deinde demum ad deciſionem, elegantem profecto ac notabilem, ſeſe accingit. Ita et *l. 60. D. de re iud.* explicat, quid ſit *morbus ſonticus*, nempe, *qui cuique rei agendae impedimento ſit;* non vti apud Gell. *Noct. Attic. XX, 1.* Caecilius et Caſſius apud Venuleium in *l. vlt. D. de edict. Aedilit.* exiſtimat, *morbus grauior, et vim grauiter nocendi habens.* Recte enim peritiſſimus harum rerum Menagius *in Amoenit. Iur. Cap. XXXIX. p. 354.* *Sonticus morbus,* inquit, *dictus eſt non ab eo, quod vim nocendi habeat, ſed quod iuſtam legitimamque cauſſam adferat, vt ne quis in iudicio ſiſti poſſit. Eſt enim* ſons αἰτίαν τινὸς ἔχων, vel αἴτιος. *Gloſſae veteres:* Sontes αἴτιοι, ὑπεύθυνοι, βλαβεροί. Hoc vero poſito porro colligit Iulianus, febrim quoque morbum ſonticum eſſe, adeoque litigatore ob febrim diſcedente, iudicem iure pronunciare non potuiſſe. *Litiganti enim quid magis impedimento eſt, quam motus corporis contra naturam, quem febrem adpellant?* Vbi et febris habes deſcriptionem. Ne vero cuiusuis febriculae obtentu iudicium defugere aut deſerere vadimonium liceat, ſtatim ſubiungit: *Poteſt tamen dici, eſſe aliquam et febrium differentiam. Nam ſi quis ſanus alias ac robuſtus tempore iudicandi leuiſſima febre correptus fuerit, aut ſi quis tam veterem*

quar-

quartanam habeat, vt in ea omnibus negotiis ſupereſſe ſoleat: poterit dici, morbum ſonticum non habere. Qua in re conſentientem habet Hippocratem Ἐπιδημ. *Lib. I. Sect. III. ſegm. 15.* febrem quartanam vocantem ἀσφαλέστατον πάντων πυρετῶν, καὶ ῥήιστον, καὶ μακρότατον, *febrium omnium ſecuriſſimam et facillimam, et longiſſimam.* Non minore diligentia Iulianus noſter disquirit, quid ſit noxa, *l. 200. D. de verb. ſign.* quid adpellatione filii et filiifamilias contineatur, *l. 201. D. eod.* (vbi ſimul *adpellationis* a *nomine* diſtinctio plane ſtoica, quam iam obſeruauit Priſcian. *Lib. II.* apud Putſch. *p. 574.*) quid denique ſint dolia vinaria, et ſeriae, amphorae. *l. 206. D. eod.* Omitto alia huius generis quam plurima, et id tantum obſeruo, Iulianum paſſim immiſcuiſſe breues ac generales iuris regulas, et in eo quoque imitatum eſſe Stoicos, qui vel ideo maximi faciebant Zenonem ſuum, quod omnia regulis atque axiomatibus breuiſſimis esſet complexus. Hinc Arrian. *Diſſ. Epictet. I, 20.* Τί οὖν ἐλπίζεις; ὅτι τὴν μεγίστην τέχνην ἀπὸ ὀλίγων ἐστὶν ἀναλαβεῖν· καί τοι αὐτὸς μὲν ὁ προηγούμενος λόγος τῶν φιλοσόφων, λίαν ἐστὶν ὀλίγος. εἰ θέλεις γνῶναι, ἀνάγνωθι τὰ Ζήνωνος, καὶ ὄψει. *Quid ergo ſperas? Maximam ſcilicet artem te paucis complecti poſſe? Enimuero primitiae, et tanquam ſumma capita rationum pauca traduntur a philoſophis. Si cognoſcere cupis, lege Zenonis ſcripta et videbis.* Tales regulas iuridicis etiam libris quamplurimas immiſcuit Iulianus, e. g. *In his, quae contra rationem iuris conſtituta ſunt, non poſſumus ſequi regulam iuris. l. 15. D. de legib. Qui in vtero ſunt, in toto paene iure ciuili intelliguntur in rerum natura eſſe. l. 26. D. de ſtat. hom. Defenſor, quum ſatisdedit, domini loco habendus eſt, l. 76. D. de procur.* et ſexcenta huiusmodi, quae exſcribere taedioſum eſſet, maxime quum iuris ſtudioſo diligentem hic operam nauarit Iac. Gothofred. *in Manuali Iur. p. 91. ſequ.* Conſultius itaque fuerit, quid in rebus ipſis Stoae debuerit Iulianus noſter, paucis explicare. Huc quidem prae ceteris refero, quae philoſophatur de materia aliena, in *l. 61. D. de rei vind.* Nimirum Minicius interrogatus, ſi quis nauem ſuam aliena materia refeciſſet, num nihilominus eiusdem nauis maneret? reſpondit, manere. At Iulianus, quem ad Minicium notaſſe conſtat, addidit: *Sed ſi in aedificanda ea idem feciſſet, non poſſe* nauem aedificantis manere, *quia proprietas totius nauis carinae cauſſam ſequatur.* Elegans ſane deciſio, et quae vere Stoam redolet. Quamuis enim vulgo

go contendant, Stoicos formam praetuliſſe materiae, idque probent auctoritate Senecae *Epiſt. LXXXVIII.* adpoſite ſcribentis: *Ligna nihil naui conferunt, quamuis non fiat nauis ſine lignis, non eſt, inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri:* Vid. Merill. *Obſ. Lib. I. cap. 21.* iidem tamen Stoici, et fluere omnia et adſidua deminutione atque adiectione eſſe, et neminem noſtrum eſſe mane, qui pridie fuerit, et quidquid videmus, currere cum tempore, nihilque ex his, quae videmus manere, ſtatuebant. Sen. *Epiſt. LVIII.* quocum coniungendi Stobaeus *in Eclog. phyſ. Cap. XXI. p. 37.* Plutarchus *de comm. not. Cap. XXXIX.* M. Antonin. εἰς ἑαυτὸν *II, 17. V, 33.* Iam ſi Socrates manet mane, qui pridie fuit, quamuis quod ad materiam eiusque particulas attinet, non ſit idem, qui fuit pridie, conſequens ſane eſt; vt et Titii nauis maneat, cuius ante fuit, quamuis quod ad materiam, non ſit eadem, quae fuit ante, et quaedam Sempronii tabulae acceſſerint. Atque ita quaeſtionem ſecundum Stoicos recte decidit Minicius. At non minus Stoica eſt Iuliani adnotatio. Non omnes enim Senecae ſententiam de forma, quam *Epiſt. LXXXVIII.* obiter protulit, ſequebantur, ſed diſtinguere ſolebant formam externam ab interiore, illamque plane nihil circa rem mutare contendebant. Eleganter Arrianus *Diſſ. Epictet. IV, 5.* Μὴ γὰρ ἐκ ψιλῆς μορφῆς κρίνεται τῶν ὄντων ἕκαστον· ἐπεὶ οὕτω λέγε καὶ τὸ κήρινον μῆλον εἶναι, καὶ ὀδμὴν ἔχειν αὐτὸ δε, καὶ γεῦσιν· οὐκ ἀρκεῖ δὲ ἡ ἐκτὸς περιγραφή· οὐκοῦν οὐδὲ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἡ ῥὶς ἐξαρκεῖ, καὶ οἱ ὀφθαλμοί. *Quaeque enim res ex ſola figura non eſt iudicanda, alioqui et ceream maſſam dic eſſe pomum; dic habere pomi odorem eſt guſtum. Neque vero externa figura et circumſcriptio ſatis eſt: neque ad hominem conſtituendum naſus et oculi ſufficiunt, ſed decreta humana requiruntur.* Si itaque verum eſt, nullum ens e forma et figura externa iudicari: non potuit ſane non colligere Iulianus, dominium nauis non adquirere, qui ex alienis lignis eam de nouo fabricarit. Si porro et id ad Stoicorum pertinet doctrinas, quod in dubio libertatibus fauendum ſit, quod viſum Merillio *Obſ. I, 15.* inde quoque certo colligere licebit, Iulianum Stoae debere humanitatem illam, qua commotus in dubio pro libertate pronunciare non dubitauit. Nam *l. 30. D. de liber. cauſſ.* quaeſtionem mouet, quid iuris ſit, ſi duobus petentibus hominem in ſeruitutem pro parte dimidia ſeparatim, vno iudicio liber, altero ſeruus iudicatus ſit?

Vide-

Videbatur ſane ſeruus duci poſſe ab eo actore, ſecundum quem fuerat iudicatum, partim, quod alteri, qui ſuccubuerat, nihil in eo iuris eſſet, partim, quod ita ſenſiſſent Sabinus et Caſſius, quibus Iulianus ex ſectae formula alioquin fere ſemper adſtipulabatur. Nihilominus tamen ille ſubductis rationibus *commodius eſſe* adfirmat, *fauore libertatis, liberum quidem eum eſſe, compelli autem pretii ſui partem, viri boni arbitratu, victori ſuo praeſtare.*

§. XIX.

Sed pigebit fortaſſis, triſtibus illis ac ſeuerioribus Stoicorum praeceptis immorari diutius, nec dubito, quin ipſum ſtoae vocabulum lectori taedium aliquod mouere poſſit, ob ſubtilitates innumeras, quibus ſuperſtitioſa illa philoſophorum familia ſeſe oblectaſſe dicitur. Sed ſalua res eſt. E media Stoicorum turba prodiſſe nouimus viros cordatos et prudentes, quibus illae λεπτολογίαι et triſtes ineptiae nihil ad componendum animum profuturae, quam maxime ſordebant, quales in primis ſunt Seneca *Epiſt. XLV. XLVIII. XLIX. LXXXVIII. CVI. et CXI.* Arrian. *Diſſ. Epict. II, 19.* et M. Antoninus, qui *Lib. I. §. 17.* ſe vel eo nomine Deo immortales debere gratias profitetur, ὅπως ἐπεθύμησε φιλοσοφίας, μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τινα σοφιστὴν, μηδὲ ἀποκαθῆσαι ἐπὶ τοὺς συγγραφεῖς, ἢ συλλογισμοὺς ἀναλύειν, ἢ περὶ τὰ μετεωρολογικὰ καταγίνεσθαι· *quod quum philoſophandi cupiditas inceſſiſſet, non in ſophiſtam aliquem inciderit, nec commentariis euoluendis vel ſyllogismis reſoluendis, vel meteorologicis diſcutiendis tempus deſes contriuerit.* Talem profecto animum et Iuliano Deus dederat, non doctas nugas et ineptias, tanquam muſcas, captantem, non eorum cupidum, quae ipſa ſubtilitate ſua admirationi eſſent, ſed ſectantem vtilia, et vitae potius, quam famae profutura. Exemplis vt rem illuſtremus, iam ſupra ex *l. 51. D. ad Leg. Aquill.* vidimus quaeſtionem de ſeruo ab vno ita vulnerato, vt eo ictu certum eſſet eum periturum, poſtea herede inſtituto, ac demum ab alio occiſo. Dubitabatur, an cum vtroque de occiſo agi poſſit ex lege Aquillia? Adfirmat Iulianus, ſed ita, vt aeſtimatio peremti non eadem in vtriusque perſona fiat, ſed qui prior vulnerarit, tantum praeſtet, quanto in anno proximo homo plurimi fuerit, repetitis ex die vulneris trecentis ſexaginta quinque diebus; poſterior in id teneatur, quanti homo plurimi venire potuerit in anno proximo, quo vita exceſſit, in quo pretium quoque hereditatis futurum ſit. Mirum videri poterat,

Digitized by Google

eiusdem ſerui occiſi nomine ab alio maiorem, ab alio minorem praeſtari aeſtimationem: ſed iſte hoc non ait mirandum, quia vterque eorum ex diuerſa cauſſa et diuerſis temporibus occidiſſe hominem intelligatur: ſimulque addit: *Quod ſi quis abſurde a nobis haec conſtitui putauerit, cogitet, longe abſurdius conſtitui, neutrum lege Aquillia teneri, aut alterum potius, quum neque impunita maleficia eſſe oporteat, nec facile conſtitui poſſit, vter potius teneatur. Multa autem iure ciuili contra* RATIONEM DISPVTANDI *pro vtilitate communi recepta eſſe, innumerabilibus rebus probari poteſt. Vnum interim poſuiſſe contentus ero. Quum plures trabem alienam, furandi cauſſa, ſuſtulerint, quam ſinguli ferre non poſſent, furti actione omnes teneri exiſtimantur, quamuis* SVBTILI RATIONE *dici poſſit, neminem eorum teneri, quia neminem verum ſit, eam ſuſtuliſſe.* Similem ſe praeſtat Iulianus in *l. 20. D. de reb. cred.* vbi quaeſtio eſt, ſi tibi pecuniam donaſſem, vt tu mihi eamdem crederes, an credita fiat? Reſpondet, talem contractum neque donationem eſſe, neque pecuniam creditam: donationem non eſſe, quia non ea mente pecunia data ſit, vt omni modo penes accipientem maneret: creditam non eſſe, quia exſoluendi cauſſa magis daretur, quam alterum obligandi. Sed quamuis ita ſe res habeat, ſi ad viuum omnia reſecare velis: ſubtiliora tamen haec viſa ſunt Iuliano, quam vt in iis adquieſceret. Et hinc ſtatim ſubiicit: *Sed haec intelligenda ſunt propter* SVBTILITATEM VERBORVM: *benignius tamen eſt, vtrumque,* (donationem et mutui dationem,) *valere.* Eodem denique pertinet ſpecies elegantiſſima in *l. 13. pr. D. de lib. et poſtum.* Quum enim in teſtamento ſcriptum eſſet: SI FILIVS MIHI NATVS FVERIT, EX BESSE HERES ESTO, EX RELIQVA PARTE VXOR MEA HERES ESTO. SI VERO FILIA MIHI NATA FVERIT, EX TRIENTE HERES ESTO, EX RELIQVA PARTE VXOR HERES ESTO, ac deinde filius et filia naſcerentur: quaerebatur, quomodo as eſſet diſtribuendus? Ruptum videri potuiſſet teſtamentum agnatione poſtumi vel poſtumae: at Iulianus in ſeptem partes aſſem diſtribuendum putauit, ita, vt ex his filius quatuor, vxor duas, filia vnam partem haberet, quia ita ſecundum voluntatem teſtantis filius altero tanto amplius habiturus eſſet, quam vxor, et haec altero tanto amplius, quam filia. Denique addit: *Licet enim* SVBTILI IVRIS REGVLAE *conueniebat, ruptum fieri teſtamentum: attamen quum ex vtroque*

nato

nato teſtator voluerit vxorem aliquid habere, ideo ad huiusmodi ſententiam humanitate ſuggerente decurſum eſt. Quod etiam Iuuentio Celſo apertiſſime placuit. Tam parum Iulianus ſubtilitates curabat, quibus alioquin magnopere delectabantur Stoici, vt de eo vere dicere poſſis, quod de C. Aquillio Gallo praedicabat Cicero pro *A. Caecina Cap. XXVII. eum iuris ciuilis rationem nunquam ab aequitate ſeiunxiſſe.*

§. XX.

Tanta variae doctrinae praeſidia ſibi iuuenis pepererat Iulianus, cuius in eo quoque inſignis prudentia eluxit, quod in his προπαιδεύματι non adquieuit, ſed ad ſublimiora et reipublicae magis profutura adſpirauit, id eſt, ad iurisprudentiam, quae tum plurimum in ciuitate laudis et gratiae habebat, et ad maiora nitentibus decus ac robur erat. Quantum in ea profecerit, ex ipſis eius fragmentis facile intelligitur. Sane quum, vt recte animaduertit Ariſtot. *ad Nicom. VI, 8. ſequ.* trium generum ſit omnis prudentia, adeoque et illa, quae in iure verſatur, νομοθετικὴ, *legislatoria*, βουλευτικὴ, *conſultatrix*, καὶ δικαστικὴ, ſeu *iudicialis:* reliqui ſeu iurisconſulti id quod in arte ſummum eſt, conſequuti ſibi videbantur, ſi in vna aut altera harum facultatum excellerent, Iulianus vero vaſto ingenio omnes ita complexus erat, vt dubitem, an ea in re parem inter antiquos habuerit. Et νομοθετικῆς quidem iurisprudentiae, nullum certius argumentum proferri poteſt, quam quod inter tot praeſtantiſſima, quae tum illuxerant, ingenia, ipſe potiſſimum electus ſit, cui condendi edicti perpetui negotium daretur, quippe τῷ πάντων τῶν ἐν νομοθέταις εὐδοκιμηκότων συφωτάτῳ, *omnium iurisconditorum qui olim fuerunt, prudentiſſimo*, vti vocatur in *Conſt. tanta §. 18.* Sed de hoc edicto ab eo condito paullo ante iam actum accuratius. Nec minus iurisprudentiae legislatoriae laudem tuitus eſt, reddito Edicto DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS EIVS. Id enim a Iuliano introductum eſſe, teſtatur Marcellus in *l. 3. D. de coni. cum emancip.* Notum eſt iure veteri decemuirali patri ſuccedere non potuiſſe niſi ſuos, nec vllam hereditatis partem ad emancipatos perueniſſe, quippe qui non amplius erant pars familiae. Quum vero triſtius videretur, omni iure ſanguinis ideo tantum excidere liberos, quod e patria poteſtate eſſent dimiſſi: Praetor teſtamento praeteritis dederat bonorum poſſeſſionem

 con-

Digitized by Google

contra tabulas, patre vero inteſtato mortuo eosdem vocabat ex Edicto VNDE LIBERI. Sed ita ſaepius eueniebat, vt ſi quis filium emancipaſſet, nepotesque ex eo retinuiſſet in poteſtate, illo petente bonorum poſſeſſione, vel hi totius hereditatis auitae iacturam facerent, vel patri, quo minus conſequeretur hoc beneficium, impedimento eſſent. Huic incommodo vero primus remedium inuenit Saluius Iulianus, edicto illo cauens, vt liberi cum emancipato coniungerentur, et hic acciperet dimidiam, reliquam liberi eius, hisque ille duntaxat bona ſua conferret. Ita neutris fiebat iniuria, et *neque emancipatus ſolus veniebat, et excludebat nepotes in poteſtate manentes, neque nepotes iure poteſtatis obiiciebantur patri ſuo,* quo argumento huius Edicti aequitatem quam maxime commendat Vlpianus, *l. 1. §. 1. D. de coni. cum emanc. lib.* Paullo magis incertum, an et Saluianum interdictum huc referre liceat, tamquam prudentiae legislatoriae argumentum. Illud enim Saluio Iuliano tribuunt viri doctiſſimi, Ant. Auguſtin. *de Nom. propr. Pand. Cap. IV. p. 331.* Cuiac. *in Paratitl. Dig. Lib. XLIII. tit. vlt.* et, qui hos duumuiros ſequuti ſunt innumeri alii. At in dubium id vocarunt Bachouius *ad Treutl. Vol. II. Diſp. 25. th. 2. lit. d.* et *de pignor. III, 20.* Hub. Giphan. *in Comm. ad §. 3. Inſt. de interd.* nouisque vſus argumentis Corn. van Bynkersh. *Obſ. I, 24.* Et ſane vix probabile eſt, Iulianum, in quo alibi pellucent modeſtiae argumenta, tam arrogantis ingenii fuiſſe, vt non contentus, reperiſſe interdictum, et nomen illi ſuum impoſuiſſet, et ita Edicto voluiſſet inſertum. Eo vero nomine id interpretatos eſſe Vlpianum et Paullum in Commentariis ad Edictum ex *l. 2. §. 3. D. de interdict. l. 1. §. 1. et l. 2. D. de Saluian. interd.* ſatis intelligitur, nec vsquam aliud eius interdicti occurrit nomen. Deinde ipſe Iulianus, interpretaturus hoc interdictum, Saluianum illud vocat, idque ſimpliciter ſine vlla nota, qua ſe auctorem prodat. Denique quum ipſe Iulianus ibi diſtinguat caſus, quibus directum et vtile hoc interdictum competat: vix excogitari poſſe rationem exiſtimat illuſtris Bynkershoek, cur non et vtile hoc interdictum directum fuerit, ſed ſua ipſius interpretatione oſtendere voluerit, ſe edictum illud anguſte nimis concepiſſe. Haec vir illuſtris, quae poſtea diluere voluit Cl. Waechtlerus *in Actis Erud. Lipſ. MDCCXVI. p. 264.* Exiſtimat enim, nullam prodere Iuliani arrogantiam, ſi

inter-

interdictum a ſe inuentum, et ab aliis ita dictum eodem nomine citet, nec in tota *l. 1. D. de Salu. interd.* quidquam occurrere, quod non ſalua modeſtia ſcribere potuerit Iulianus: denique nunquam vel Praetorem vel legislatorem vllum fuiſſe, qui omnes cauſſas caſusque, quibus locum habeant, expreſſerit, nec ipſum Deum, qui ſolus poterat eas ſpecies omnes praeuidere, in legibus ſuis ita nobiscum loqui. Sed tamen, ſi vel ea omnia largiamur, incertum manet, auctorem huius interdicti eſſe Saluium Iulianum, quia id nemo veterum dixit, et plures cum ante Hadriani tempora, tum ſub illo e gente Saluia honoribus functi ſint ampliſſimis, quorum vnum aliquem interdicti iſtius auctorem aeque eſſe poſſe ac Iulianum noſtrum, nemo dubitauerit. Itaque hic ἀπέχειν malumus, quam iureconſulto noſtro aliquid tribuere, quod an ipſe, ſi viueret, agniturus ſit, pro certo adfirmare non liceat.

§. XXI.

Nec minor eius prudentia in conſulendo cauendoque illuxit, quippe qua maximam ſibi laudem peperiſſe, aditumque ad ſummos honores recluſiſſe videtur. Notum eſt, ab Auguſti temporibus non promiſcue omnibus, quibus ſtudiorum fiducia erat, de iure reſpondendi facultatem fuiſſe, ſed id pro beneficio peti ſolitum ab Imperatoribus, donec Hadrianus rogatus, a viris praetoriis, vt ſibi reſpondere liceret, reſcripſit, *hoc non peti, ſed praeſtari ſolere, et ideo ſi quis fiduciam ſui haberet, delectari ſe, populo ad reſpondendum ſe praepararet. l. 2. §. 47. D. de orig. iur. §. 8. Inſt. de iur. nat. gent. et ciu.* Exiſtimant plerique viri docti eam iurisconſultis facultatem ab Hadriano redditam eſſe demum condito edicto perpetuo, quod in medio relinquimus, non abs re tamen exiſtimantes, ex eo tempore ſaltim Senatui ſtudia ſua probare debuiſſe illos, qui de iure reſponſuri eſſent ea auctoritate, vt non liceret iudicibus ab eorum ſententia diſcedere, et eatenus veri quid ineſſe verbis Theophili, *in Paraphr. §. 8. Inſt. de iur. nat. gent. et ciu.* ſcribentis, Iurisconſultos eſſe σοφὸς, οἷς τὸ νομοθετεῖν ἢ σύγκλητος ἢ βασιλεὺς ἐπέτρεψε, *quibus iura condere aut Senatus, aut princeps conceſſit.* Nam quod ipſe addidit, ἢ δημὸς, *aut populus*, plane non quadrat temporibus illis, quibus Imperatores rerum potiebantur. Vtcumque ſe res habeat, talem ſane iurisconſultum a Senatu probatum fuiſſe nouimus Saluium Iulianum, de quo Spartian. *in Hadriano Cap. XVIII.*

Digitized by Google

Quum iudicaret, in conſilio habuit non amicos ſuos, aut comites ſolum, ſed iurisconſultos, et praecipue Iuuentium Celſum, Saluium Iulianum, Neratium Priſcum, aliosque, quos tamen SENATVS *omnes* PROBASSET. Hoc ergo fretus ſuffragio de iure reſpondit non modo Principi, cauſſas cognoſcenti, vt ex hoc Spartiani loco patet, ſed et quibusdam Praetoribus ſe conſulentibus, *l. 5. D. de manumiſſ. vind.* Quieto cuidam, *l. 30. D. de vulg. et pupill. ſubſt.* et in primis Saluio Ariſtoni, *l. 6. D. de legat. praeſt.* quem cur a Tito Ariſtone, quem Plinius *Epiſt. I, 22.* tam magnifice laudat, diuerſum ſtatuere, vel cum Bertrando de *Iurisp. I, 1.* Ariſtonem illum pro reſpondente, Iulianum pro conſultore habere velimus, ego quidem non video. Reſponſa praeterea eius fere omnia, quae ſuperſunt, non ſunt de ſpeciebus leuibus ac vulgaribus, quales illa apud Martialem de tribus capellis, ſed de difficillimis, quas omnes ita ſoluit, vt fere ſemper eius ſententiae adſtipulentur reliqui eorum temporum iurisconſulti. Citatur ſane ſaepiſſime Iulianus ab Vlpiano, Paullo, Marciano, Marcello, Hermogeniano, Pomponio, Caio, Modeſtino, Papiniano Abarnio Valente, Calliſtrato, Terentio Clemente, Africano, Venuleio, Licinio Ruffino, Scaeuola, et Valente, ſed ita, vt rarius ab eo horum vllus diſſentiat, ſi a Marciano discesseris. Hinc ſaepe legas; *recte Iulianus putauit. l. 94. D. de legat. II. recepta eſt Iuliani ſententia l. 29. §. 16. D. de lib. et poſtum.* Hoc autem, quod ſentimus, Iulianus quoque probat. *l. 48. §. 1. D. de vulg. et pupill. ſubſtit. l. 62. §. 1. D. de rei vindic. l. 3. D. de except. rei iudic.* Merito Iulianus reſpondit: *l. 19. D. de vi et vi arm.* Iulianus ait, *l. 23. D. de reb. cred.* Eleganter ait, *l. 2. §. 5. D. de iudic.* Scribit Iulianus, *l. 33. §. 1. D. de vſufruct. l. 2. D. de iudic. l. 35. §. 2. D. de procur.* recte ſcribit Iulianus, *l. 21. §. 9. D. de recept. et qui arbitr. l. 39. §. 1. D. de rei vindic.* Id maxime conſequens eſt ei ſententiae, quam Iulianus probauit, *l. 38. D. de condict. indeb.* Semper probaui Iuliani ſententiam, *l. 45. D. de act. emti.* Et ego didici, et Iulianus exiſtimat, *l. 5. D. de oper. ſeru.* Iulianus reſpondit, *l. 33. D. de minor. l. 19. D. de dol. mal. l. 72. D. de hered. inſtit.* Hoc ita interpretari Iulianus noſter videtur. *l. 6. D. de vulg. et pupill. ſubſt.* Iuliani ſententia eſt, *l. 34. D. de pactis.* Plerique Iuliani ſententiam probant, *l. 8. §. 2. D. de in ius voc.* Placet nobis Iuliani ſententia. *l. 6. D. de his, qui ſui vel alien. iur. ſunt.* Quae ſententia Iuliani habet

Digitized by Google

habet rationem, *l. 2. §. 1. D. de noxal. act.* Quae ſententia Iuliani vera eſt, *l. 9. §. 4. D. de Public. in rem act. l. 1. §. 33. D. depoſ. l. 11. §. 16. D. de act. emt. l. 29. D. de vſufr.* Verum eſt, quod Iuliano placet. *l. 28. D. de pact.* Idque et Iulianus ſentit. *l. 35. D. de recept. arbitr.* Iulianus ait, et ita vtimur, *l. 5. §. 9. D. de iur. dot.* Iulianus ſcribit, et ita ſaepius eſt conſtitutum. *l. 3. §. 1. D. de SC. Macedon.* Et Iulianus ſcribit et alii plerique conſentiunt. *l. 10. §. 2. D. de pactis.* Ita et Iuliano et multis aliis viſum. *l. 19. §. 4. D. de iudic.* Eſt verius, quod Iulianus ſcripſit. *l. 6. princ. D. de tutor.* Iuliani ſententia humanior eſt, *l. 23. §. 8. D. de Aedil. edict. l. 2. §. 1. D. de vſufr.* Puto ſecundum Iulianum debere dici. *l. 8. §. 3. D. de negot. geſt.* et ſimiles. Deſerunt aliquando Iuliani ſententiam Vlpianus, Paullus, ſed rarius, et vt plerumque illius dicta magis explicent, vel adhibita diſtinctione vindicent, quam refellant. Acerrimum cenſorem eius ſcripta inuenere Vlpium Marcellum: ſed et ipſe tamen aliquando Iuliani ſententiam adprobat, veluti in *l. 12. D. de auctorit. et conſ. tut. l. 41. D. quib. ex cauſſ. mai.* aliquando, quae de vna ſpecie dixerat iuriſconſultus, ad alias profert, vti *l. 16. D. de pecul. l. 82. §. 3. D. de legat. I. l. 27. §. 6. 7. 11. D. ad SC. Treb.* aliquando, diſtinctione adhibita, deciſionem eius reſtringit, *l. 8. §. 2. D. de SC. Vell. l. 13. D. de mort. cauſſ. don. l. 40. D. de adquir. vel omitt. hered. l. 74. D. de iudic. l. 22. §. 5. D. rat. rem. hab.* Quin immo eſt, vbi, ne nihil dixiſſe videatur, nodum in ſcirpo quaerit, eademque, quae recte dixerat Iulianus, aliis duntaxat verbis eloquitur, vt ne diſſentire quidem illum, adpareat. *l. 23. D. de act. emt.* Notum quoque eſt, ipſos Imperatores in conſtitutionibus ſuis plerumque confirmaſſe et reliquis praetuliſſe Iuliani ſententiam, ac proinde ſaepe nos legimus, ſecundum Iuliani ſententiam eſſe conſtitutum. *l. 3. §. 1. D. de SC. Macedon. §. 5. Inſt. de ſuſp. tut.* et etiamnum exſtant principum conſtitutiones, quibus plerumque Iuliani ſententia probatur, veluti *l. 24. C. de negot. geſt. l. 15. C. de vſufr. l. 10. C. de condict. indeb. §. 8. Inſt. de nupt. §. 2. Inſt. de adſign. lib. §. 2. de obl. quae quaſi ex del. Nouell. LXXXVII. pr.* Denique nec id videtur omittendum, Theodoſium et Valent. Imperatores, quando iuriſconſultorum quorumdam voluminibus auctoritatem in foro ſummam tribuunt, in primo quidem ordine poſuiſſe Papiniani, Paulli, Caii, Vlpiani et Modeſtini ſcripta vniuerſa: at iis tamen adiunxiſſe Scaeuolam, Sabinum,

Digitized by Google

binum, et IVLIANVM noſtrum, quorum tractatus atque ſententias illi quinque viri ſuis operibus miſcuerint: *l. vn. C. Theod. de reſp. prud.* non, quod minorem horum eſſe auctoritatem voluerint, ſi ex integris eorum operibus quidquam in foro citaretur, ſed *quia*, quod recte vidit Anianus, *illi in ſuis corporibus non inueniebantur, ſed in praefatorum opere tenebantur inſerti.* Quamuis enim V. C. Iac. Gothofredus *in Comment. ad Cod. Theod. Tom. I. p. 33.* iurisconſultorum iſtorum ſcripta in occidente tantum, et regno Tholoſano, non autem in oriente, intercidiſſe, recte obſeruat, ſiquidem multo poſt et a Principe Arcadio citantur *l. 3. C. Th. de teſtam.* et a Triboniano inde Digeſta locis quam plurimis locupletata ſunt. At parum obeſt, vt quod ad forenſem vſum intercidiſſe dicantur libri, qui ſe in oriente quoque ita hominum oculis ſubduxerant, vt vix milleſimus eorum partem viderit, quosque ideo ipſe Iuſtinianus in §. 17. *Conſt. tanta de conf. dig.* vocat βιβλία σπάνια, καὶ μόλις ἐξευρημένα, καὶ ὧν οὐδὲ τὰς προσηγορίας οἱ πολλοὶ καὶ τῶν σφόδρα εὐδοκιμούντων ἐπὶ νόμοις ἐγίνωσκον, *libros raros, et qui vix inueniri potuerint, quin quorum paene titulorum etiam viri in iurisprudentia celeberrimi habuerit notitiam.*

§. XXII.

Denique quin et iurisprudentiae δικαστικῆς complura ſpecimina dederit vir prudentiſſimus, qui et tot magiſtratus geſſit, et ipſi Principi, cognoſcenti, in conſilio fuit, nemo temere, vt opinor, dubitauerit. Vnde id modo obſeruare iuuat, eum paſſim libris ſuis miſcere quaedam admonitoria, quae aliis iudicaturis vſui futura exiſtimabat. Ita, quum ſaepe Principes eos, qui ſuam opem implorabant, ad Praeſides prouinciarum remitterent, et hi deinde ambigerent, ipſine tunc cognoſcere deberent, an iudicem dare poſſent: hunc illis ſcrupulum exemit Iulianus, *l. 8. D. de offic. praeſ.* vbi *ſaepe ſe audiuiſſe* ait *Caeſarem dicentem, hac reſcriptione:* EVM, QVI PROVINCIAE PRAEEST, ADIRE POTES, *non imponi neceſſitatem proconſuli vel legato eius, vel Praeſidi prouinciae ſuſcipiendae cognitionis, ſed eum aeſtimare debere, ipſe cognoſcere, an iudicem dare debeat.* Si nimirum erat cauſſa extraordinariae cognitionis, eam tunc praeſidem ipſum cognoſcere oportebat: ſin ordinariae; iudicem dari erat conueniens, neque licebat Praeſidi, illam eo obtentu, quod actor praeſidem adire iuſſus ſit, ad ſuum tribunal trahere, vt pluribus

bus oſtendit iuriſconſultus eximius Ger. Noodt *de Iuriſd. I, 7. p. 100. ſequ.* Alio loco, puta *l. 32. D. de legib.* oſtendit, quam normam iudices in pronunciando tenere oporteat, ſimulque in dubio ius, quo vrbs Roma vtitur, ſeruari debere, ſuadet, quod et Iuſtinianus deinde obſeruari praecepit circa conſuetudinem iudiciorum Conſtantinopolitanorum, in §. *vlt. Inſt. de ſatisdat.* Sed id quidem de moribus vere receptis tacito conſenſu principum intelligendum. Alioquin enim quod contra rationem iuris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentiam, *l. 14. D. de legib.* et iam Proculus *l. 12. D. de off. praeſ.* recte monuit, non tam ſpectandum eſſe Praeſidi, quid Romae factum ſit, quam quid fieri debuerit. Elegantiſſima quoque eſt illa Iuliani νεθεσία in *l. 21. D. de reb. cred.* ex qua denuo adparet, illum aequitatem magis, quam ius ſtrictum iudicantibus commendaſſe. Quaerebatur inter veteres, an qui decem petat, oblata ſibi quinque, et qui fundum petit, oblatam partem accipere, reliqua iudicio perſequi cogendus ſit? Erant, qui negarent actorem ad id compelli poſſe. At Iuliano, aequitatis ſtudioſiſſimo, *in vtraque cauſſa humanius facturus videtur Praetor, ſi actorem compulerit ad accipiendum id, quod offeratur, quum* AD EIVS OFFICIVM PERTINEAT, LITES DEMINVERE. Diuina vox, cedroque digna, quam vtinam ſemper alta mente repoſitam haberent iudices, in id ſaepe vnice intenti, vt lites, quoad fieri poteſt, foueant, quin nouas ex vetuſtis ferant, atque ita in turbido eo felicius piſcentur.

§. XXIII.

Ceterum incredibili illa, quam ſibi tot vigiliis pepererat, doctrina tantam non modo laudem, ſed gloriam conſequutus eſt, vt omnium fere conſenſione iuriſconſultorum ſuae aetatis coryphaeus putaretur. Argumento ſunt tot elogia, quibus eum tanquam ex compacto ornant, quotquot eius in ſcriptis ſuis faciunt mentionem. Spartianus *in vita Did. Iuliani Cap. I.* eum vocat *bis conſulem, Praefectum vrbi et* IVRISCONSVLTVM, *quod magis eum nobilem fecit,* adeoque maiorem eum ſibi celebritatem inſigni illa iuriſperitia, quam tot eminentiſſimis, quibus functus eſt, honoribus, comparaſſe, innuit. Iuſtinianus eum alibi vocat κϱάτιϛον, *Conſt. dedit nobis Deus* §. *18. de conf. Digeſt.* quo vocabulo eos, qui honoribus maximis functi fuerant, compellari ſolitos, oſtendit Me-

Digitized by Google

nag. *in Amoenit. Iur. Cap. XXIV.* et iam ante illum Eraſm. Schmiedius *ad Luc. I, 2.* alibi eum laudat, tamquam legum et edicti perpetui ſubtiliſſimum conditorem, *Conſt. tanta* §. *18. de conf. Digeſt.* alibi virum ſapientiſſimum, *Nouell. LXXIV. princ.* alibi ſummum auctorem iuris ſcientiae *l. 15. C. de vſufr. et hab.* alibi ſubtiliſſimum teſtem, ſummae auctoritatis hominem, et Edicti perpetui ordinatorem. *l. 10. C. de cond. indeb.* Sed et ante Iuſtinianum eum Theod. et Valent. laudant, tanquam magnae exiſtimationis virum et diſertiſſimum iuriſperitum. *l. 5. C. de bonis, quae liber.* Diui fratres tamquam iuris auctorem, amicum ſuum, et clariſſimum virum. *l. 17. pr. D. de iure patron.* Ad eiusdem laudes Alciat. *Diſpunct. II, 27.* et Io. Bertrand. *de Iurisp. I, 1.* pertinere exiſtimant epigramma Theaeteti *Anthol. IV, 1, 2.*

> Τῦτον Ἰυλιανὸν νομικῆς φάος εἶπον ἰδῦσαι
> Ῥώμη καὶ Βερόη, πάντα φύσις δύναται.
>
> *Hunc Iulianum, legitimae ſcientiae lumen, dixere videntes*
> *Roma et Berytus, omnia natura poteſt.*

Sed id quidem epigramma ad alium plane Iulianum, Anteceſſorem Berytenſem, et Iuſtiniano σύγχρονον, et Nouellarum Iuſtiniani interpretem referendum eſſe, iam pridem obſeruarunt Pithoeus, Grotius, Fabrottus, et hic omnino conferendus Menag. *in Amoenit. Iur. Ciuil. Cap. XXIV.* id quod facile etiam inde intelligere potuiſſent viri docti, quod Theaetetus Beroen vel Berytum (hanc enim vnam eamdemque vrbem eſſe ex Nonni Dionyſiacis oſtendit Ioſ. Scaliger *ad Euſeb. Chron. p. 121.*) Iuliani doctrinam ſtupuiſſe tradit, quum tamen ex ſententia Io. Strauchii *de Beryto Cap. IV.* §. *15.* ſaeculo demum tertio, vel vt Hub. Giphanio videtur a Seueri Imp. temporibus florere coeperit ſchola iuridica, eamque adeo doctrina ſua illuſtrare non potuerit Salu. Iulianus, Hadriani aequalis, et, quod caput rei eſt, non ſcholae, ſed reipublicae natus, atque hinc diſſimillimus anteceſſoribus illis, quos, ex quo vetera illa iuris oracula conticuerant, in ſcholarum vmbra conſenuiſſe nouimus.

§. XXIV.

Si quaeras, quem potiſſimum auctorem ducemque habuerit ad iurisprudentiam, ipſe Iulianus nos hoc ignorare non patitur,

Digitized by Google

titur, quippe qui in *l. 5. D. de manumiſſ. vind.* Iauolenum, *praeceptorem ſuum* grato animo adpellat, etiam vbi id factu minus neceſſarium videri potuiſſet. Accedit quod et Pomponius *l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.* vbi totam ſcholae Sabinianae ſucceſſionem deſcribit, diſerte docet, Ateio Capitoni Maſſurium Sabinum, huic C. Caſſium Longinum, huic porro Coelium Sabinum, ei Priſcum Iauolenum, ac huic demum Aburnum Valentem, et Tuſcianum, itemque SALVIVM IVLIANVM ſucceſſiſſe. Fuit ſane Priſcus ille Iauolenus vir maximae auctoritatis ac, vt ex eius fragmentis patet, prudentiſſimus iuris, quin quem et honoribus ſummis functum, et aliquando Africae Proconſulem fuiſſe, ex *d. l. 5. de manum. vind.* recte colligunt viri docti, et in his Grot. *de Vit. ICt. II, 2.* Et fortaſſis ille ipſe Africae proconſulatus Iuliano Afro occaſionem dederit, Iauoleni ſibi amicitiam conciliandi. Eius luminibus haud parum obſtruxiſſe quibusdam videtur Plinius *Epiſt. VI, 15.* vbi non modo refert, cum Paſſienus Paullus elegos recitaret, et pro more coepiſſet dicere: PRISCE IVBES, eum ad hoc, quamuis Paullo amiciſſimum, reſpondiſſe: *Ego vero non iubeo:* ſed et deinde hanc ſubiicit ἐπίχεισιν *Cogita, qui riſus hominum, qui ioci. Eſt omnino Priſcus dubiae ſanitatis: intereſt tamen officiis, adhibetur conſiliis, atque etiam ius ciuile publice reſpondet: quo magis, quod tunc fecit, et ridiculum et notabile fuit.* Parum ſane abeſt, quin hinc Priſcum illum Iauolenum tanquam emotae mentis ineptiſſimumque hominem nobis depingant, vti et Labeonem, quia de illo Horat. *Serm. I, 3. v. 80.*

Labeone inſanior inter
Sanos dicatur.

vel C. Trebatium Teſtam, quia cum illo paullo familiarius iocatur Cicero. Sed iniuria fit optimo ſeni, quem dum Plinius adhuc interfuiſſe officiis, adhibitum conſiliis, et ius ciuile publice reſpondiſſe, fatetur, ſatis probabile eſt, tam dubiae ſanitatis viſum non eſſe aliis, ac ſibi. Et quid quaeſo ſtolidum ineſt illis Iauoleni Priſci verbis a Plinio tantopere exagitatis? Inoleuerat tum ille mos ſua aliorumque ſcripta recitandi: inuitari ſolebant amici, vt adeſſent ſtultitiae teſtes, et plauſu ſuo finirent fabulam, id eſt, vt bonas horas recitatoris cauſſa perderent. Quam moleſtum illud plerisque fuerit, maxime occupatioribus, facile eſt ad intelligendum, idque non tacet Iuuenalis, qui eleganter *Sat. I. v. 2.* ſe ait

Vexatum toties rauci Theſeide Codri.

additque:

Impune ergo mihi recitauerit ille togatas,
Hic elegos? impune diem conſumſerit ingens
Telephus, aut ſummi plena iam margine libri
Scriptus, et in tergo nec dum finitus Oreſtes?

ac demum *Sat. III. v. 5.* ſe iam vel Prochytam praeponere ſuburrae adfirmat:

Nam quid, inquit, *tam miſerum, tam ſolum vidimus, vt non*
Deterius credas, horrere incendia, lapſus
Tectorum adſiduos, ac mille pericula ſaeuae
Vrbis, et Auguſto recitamus menſe poëtas?

An ergo adeo ridiculum quid fuiſſe dixeris Iauolenum, dum amico, huic inſaniae dedito, et ſenem grauioribus diſtrictum negotiis auditorem adhibere non dubitauerat, illam ſtoliditatem lepide exprobrauit, et interroganti: PRISCE IVBES reſpondit: *ego vero non iubeo.* Diſplicet hoc Plinio, in eodem luto cum Paſſieno haerenti, et *Epiſt. I, 13.* ſaeculo gratulanti illam recitationum frequentiam. At non ideo diſplicuiſſe ſenilem illam moroſitatem arbitror aliis, qui grauioribus intenti negotiis recitationes illas cum tanto temporis diſpendio coniunctas, parum curabant, quorumque tum plures fuiſſe nec ipſe Plinius diſſimulat, dum *Epiſt. I, 13.* conqueritur: *Ad audiendum pigre coitur. Plerique in ſtationibus ſedent, tempusque audiendis fabulis conterunt, ac ſubinde ſibi nunciari iubent, an iam recitator intrauerit, an dixerit praefationem, an ex magna parte euoluerit librum: tum demum, ac tunc quoque lenti cunctanterque veniunt: nec tamen permanent, ſed ante finem recedunt, alii diſſimulanter et furtim, alii ſimpliciter et libere.* Si ergo Iauolenus non aliud dedit dubiae ſanitatis argumentum, quam quod recitaturo amico non ſupparaſitari voluit, ego quidem illum ideo inſanum non dixerim. Et fingamus, quaeſo, illi ſeni, et ſuſceptis pro republica laboribus defeſſo, (talem enim illum tum fuiſſe, ipſe Plinius innuere videtur, vt manifeſto erret Iul. Capitolinus, qui eum *in Anton. Pio Cap. XII.* inter Pii conſiliarios refert,) fingamus, inquam, ei iam annis

annis graui accidiſſe, quod illi vitio datur apud Sophocl. *in Oedipo v. 924.*

Καὶ σ᾽ ὁ πληθύνων χρόνος
Γέροντ᾽ ὁμοῦ τίθησι καὶ τοῦ νοῦ κενὸν,
Et te ingraueſcens aetas
Senem ſimul facit, et mente deerrantem,

an inde ſequitur, vt ſemper eum deliraſſe credere debeamus? Equidem ſaepe audiui illud Ariſtophanis *in Nubib. V, v. 72.* ὡς δὶς παῖδες οἱ γέροντες· at nunquam, memini, quemquam exiſtimare, ſemper pueros oportere ſenes fuiſſe, τὰς φρένας νεάζοντας, vti mente hebeſcentes ſenes vocat Anacreon. Tot profecto iurisconſultos eximios Iauolenum formaſſe non credibile eſt, ſi ſemper dubiae fuit ſanitatis, ſaltim ex deliri hominis ſchola nunquam prodiiſſet Saluius Iulianus, qui omnes aetatis ſuae prudentes longo poſt ſe interuallo reliquit.

§. XXV.

Nimirum praeter Saluium Iulianum, etiam Aburnum Valentem et Tuſcianum inter Priſci Iauoleni ſucceſſores refert Pomponius *l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.* vt dubitari non poſſit, eos aut inter eius fuiſſe condiſcipulos, aut certe ex eadem ſchola prodiiſſe. De Aburno Valente parum; de Tuſciano fere nihil compertum habemus. Vtrum cum Aburno idem ſit Saluius Valens, qui inter iuriſperitos, quibus Antoninus Pius vſus eſt, recenſetur a Iulio Capitol. *Cap. XII.* an vero Saluius ſit Iulianus noſter, et ibi diſtinctio ponenda ſit, pro certo non dixerim, quamuis poſterius probabilius videatur. Multo minus ergo cum Pancirolo *Var. Lect. I, 79.* exiſtimandum eſt, ad Aburnium hunc reſcripſiſſe Seuerum et Antoninum Imperatores, *l. 3. C. de edendo.* quum a temporibus Traiani, quibus Aburnum noſtrum floruiſſe nouimus ad tempus, quo conſtitutio iſta prodiit, vltra paene ſaeculum effluxerit. Certius eſt, quod obſeruauit Reineſius *Inſcr. I, 87. p. 123.* Eosdem nimirum eſſe Eburios, Aeburios, Aburios, Aburrios et Aburnos, idque nomen in marmoribus aliisque veterum monimentis non ignotum eſſe, inter quae et illud eſt, quod ipſe protulit:

M. V. S.

EBVRIS EXORATI F.

VEIO EX COM. CAES. COS.

Superſtes fuit Traiano, quem Diuum vocat, in *l.42. pr. D.de iure fiſc.* ſcripſitque libros VII. fideicommiſſorum, et aliquot actionum libros, ex quorum vtrisque quaedam decerpſerunt Digeſtorum conditores. Iauolenum ab eo memorari videmus, in *l.15. D.de ann. legat.* Iulianum in *l.33. D. de minor. et l.94. D.de legat.3.* vt adeo recte huic σύγχρονος dicatur. Alterius Tuſciani ne nomen quidem certum, tantum abeſt, vt pleraque reliqua, quae de illo tradunt viri docti, adeo firmo talo ſubſiſtant. Quum enim non adeo obuium ſit illud nomen, in tam varias formas illud mutarunt, vt a V.A. Cornelio van Bynkeish. *in Praetermiſſ.p.98.* facete Proteus dicatur Tuſcianus. Bertrandus eum transmutat in Tuſcium Fuſcianum, cui reſcripſit D. Pius in *l.7. D. de leg. praeſt.* Guil. Grotius in Viuianum; denique Hotomannus, Rupertus et Menagius in Maecianum, quaſi in Codice quodam vetere lectum ſit - - *luſ - - cianus*, i. e. *Votuſius Maecianus*, atque inde Digeſtorum conditores effinxerint Tuſcianum. Vid. Rupert. *ad §. vlt. Legis 2. de orig. iur. p.468.* Eodem modo in aetate Tuſciani caecutiunt plerique. Nam Guido Pancirolus *Var. Lect. I, 79.* ad eum reſcriptum exſtare ſcribit Seueri et Antonini, *l.1. C. de hered. tut.* et hinc ſuſpicatur, eundem illum eſſe cum Tuſciano, quem Commodi temporibus Praefectum praetorio fuiſſe refert Iul. Capitolin. in *Pertinace Cap. V.* Sed haec omnia nihili ſunt. Non ideo ſtatim mutandum erat nomen, quod non adeo frequens eſſet. Alias enim eodem iure ex iurisconſultorum choro eiicere poſſemus Vrſeium Ferocem, Vindium, Atilicinum, alios. Deinde, quum paſſim apud veteres occurrant Tuſci, Tuſcenii, Tuſcennii, Tuſcilii, Tuſcilli; cur ſuſpectum nobis ſit Tuſciani nomen? Sed ſalua res eſt. Exſtat illud in *l.18. C.mandati.* Exſtat in *l.26. C. Theod. de epiſc. eccleſ.* Exſtat in marmore apud Gruter. *p. CLXIV, 4.* Quamuis enim ibi in textu legatur FOSCANVS: viri tamen docti recte ex *d. l.26. C. Th. de Epiſc. eccl.* oſtenderunt, ei non *Foſcano,* ſed TVSCIANO nomen fuiſſe. Denique nullius plane momenti eſt Panciroli obſeruatio. Nam in *l.1. C. de hered. tut.* et apud Iulium Capitolin. *in Pertinace Cap. V.* non Tuſcianum

num reperimus, ſed Fuſcianum, nec is Iauoleni diſcipulus et ſucceſſor eſſe potuit, qui ſub Seuero et Antonino daemum proconſulatu Numidiae functus eſt. Paucis. Fuit inter Iuliani condiſcipulos Tuſcianus quidam, ſed parum celebritatis conſequutus, quia vel nihil ſcripſit, vel, quae ſcripſit, iam pridem interciderunt, quamuis prius vel ideo magis crediderim, quod a nullo veterum vel ſcripta eius, vel ſententiae ac opiniones, laudantur.

§. XXVI.

Ipſe Iulianus quos diſcipulos formarit, non adeo liquidum eſt, nec ea de re eſt, quod multa dicamus, niſi quod ſuſpicemur, ex ea ſchola prodiiſſe Voluſium Maecianum, Sex. Pomponium Africanum et Terentium Clementem Iurisconſultos celeberrimos, et omnes Iuliano aetate proximos. Primo enim quod ad L. Voluſium Maecianum attinet, is inter M. Antonini praeceptores fuit, teſte Iul. Capitol. *in vita Marci Cap. III.* et proinde recte monet Menag. *Amoenit. Iur. Ciu. Cap. V. p. 31.* apud Antoninum εἰς ἑαυτὸν *Lib. I. ſegm. 6.* vbi praeceptores ipſe ſuos laudat, pro Μαρκιανῦ legendum eſſe Μαικιανῦ, quod et Gatakerum iam ſuſpicatum video. Fuit etiam inter Diuorum Fratrum amicos, ab iisque praeter veterem iuris ciuilis et bene fundatam peritiam anxie diligens vocatur, in *l. 17. D. de iure patron.* Ibidem Diui Fratres ſe cum Maeciano, et aliis amicis ſuis iurisperitis adhibitis plenius dicunt tractaſſe, vt dubium non ſit, eum ſaltim ad ea tempora vitam produxiſſe, adeoque aetate aliquanto minorem eſſe Iuliano. Deinde et ipſe Sabinianarum partium dux fuit, vt ex *l. 30. D. ad Leg. Falcid. et l. 86. D. de condit. et demonſtr.* probat Menag. *ibid. p. 31.* Accedit, quod L. Voluſius Maecianus Iulianum aliquoties vocat *ſuum*, veluti in *d. l. 86. D. de cond. et dem.* et *l. 65. §. 1. D. ad SC. Trebell.* Quod quamuis aliquando alio pertineat, veluti quando Caium *ſuum* vocat Iuſtinianus, in *§. 6. prooem. et §. 5. Inſt. de publ. iud.* et *conſt. omnem §. 1. de iur. doc. rat.* vel quando in epiſtolis ad familiares iſtud poſſeſſiuum nomini amicorum addi ſolet, quod fere perpetuo fieri ſolet apud Plinium, et in iure noſtro: hic tamen vix aliud ſignificare poteſt, quam praeceptorem, quia eiusdem aetatis non fuere Maecianus et Iulianus, et eodem ſenſu etiam Scaeuolam ſuum vocant Iulius Paullus et Claudius Tryphoninus. Vid. Otto *in Papin. Cap. XI. §. 1. p. 209.* Sex. Pomponii paullo incertior aetas eſt,

Digitized by Google

eſt, adeo, vt ſint, qui cum Ant. Auguſtino et Iac. Cuiacio duo eiusdem nominis iuriſconſultos claruiſſe putent, patrem et filium, idque ideo, quia in *l. 41. D. de hered. inſt.* Sex. Pomponius ab ipſo Pomponio laudatur, et alibi tam *Sextus,* quam *Pomponius* tamquam duo auctores citantur. *l. 32. D. de legat. I. l. 1. §. 27. D. de SC. Silanian.* Sed quod ad *l. 41.* attinet, vix dubitandum videtur, quin illa non ſit Pomponii, ſed Iuliani, et inſcriptio non ad ipſam legem, ſed ad vltima verba pertineat, adeoque lex illa cum antecedente coniungi, eiusque poſtrema verba ita legi debeant: *vt refert Sex. Pomponius Libro XII. ex variis lectionibus.* Et quis nobis ſponſor fuerit idoneus, nullum inter antiquos vixiſſe Sextum Iuriſconſultum, quum Sexti medici et philoſophi et rhetores complures celebrentur, in quorum indice, quem bene longum texuit Fabric. in *Bibl. Graeca VI, 7, 6. Vol. XII. p. 619.* etiam eſt Caecilius Sextus iuriſconſultus aeui Traiani, quem laudat Gell. *Noct. Attic. XX, 1.* quique facile hic cum Pomponio citari potuit. Non dicam iam, abſonam futuram fuiſſe citationem tam *Sexti,* quam *Pomponii,* ſi duo fuerint eiusdem nominis et vterque Sexti praenomen tulerit, contra eam admodum pulcram et ἐμφατικὴν, ſi alium ſtatuamus Sextum, a Pomponio diuerſum, et eo nomine imprimis notum. Si ergo vnus fuit Pomponius, quod mihi indubium videtur, is ſane aliquamdiu cum Iuliano vixiſſe, ei tamen ſuperſtes fuiſſe videtur, ſiquidem et Antonino Pio Imp. ſuperuixerit, quippe quem Diuum vocat *l. 14. D. de pollicitat.* et Caio denunciat teſtimonium *l. 39. D. de ſtipulat. ſeru.* quem tamen vixiſſe ſub Marco patet ex *pr. Inſt. de SC. Orfit.* quin ad Antonini Caracallae tempora vitam produxiſſe, ex *l. 42.* iuncta *l. 32. pr. D. de donat. inter vir. et vx.* non male a viro docto Franc. Carolo Conradi colligitur in *Actis Erud. Lipſ. MDCCXXVII. p. 64. 65.* Quum ergo talis ſit aetas Pomponii, vt per nullum commodius, quam per Iulianum proficere potuerit, et ipſe in Enchiridio vltimum omnium ICtorum poſuerit Saluium Iulianum: non temere inde collegeris eum hunc praeceptorem habuiſſe, niſi quem moueat in contrarium, quod quibusdam in partes Proculeianorum paullo videatur pronior, veluti Chr. Ottoni a Boekeln de *diuerſ. fam. ICt. Cap. VI.* quamuis illis temporibus ſenſim iam ita deferbuerat ſectae ſtudium, vt eum alii magis erciſcundis, quos vocant, iuriſconſultis, quam Proculeianis accenſendum putent. Denique non errabit, qui idem

Digitized by Google

idem adfirmet de Africano, et Terentio Clemente, quorum ille plerumque Iuliani ſententiam amplectitur, hic non modo eius auctoritate ſaepius vtitur, ſed et SVVM vocat Iulianum. *l. 6. D. de vulg. et pupill. ſubſt.* Sed multo plures, vt ſupra diximus, ex eius libris profecerunt, et pauci ab eius aetate iurisprudentiae laude floruerunt, quibus Iuliani noſtri opera non fuerint in deliciis, adeo vt communem illum iurisconſultorum praeceptorem non abs re dixeris.

§. XXVII.

De ſecta, cui nomen dederat, dubitare nos non patitur Pomponius, qui eum inter Sabini ſucceſſores diſerte refert. Fuit itaque Sabinianus et Caſſianus, idque iam a multis fuſe demonſtratum eſt, vt mirum ſit eum Proculeianorum albo adſcribere non dubitaſſe Hug. Donell. *Comm. V, 25.* et Io. Goeddeum *in Comm. ad l. 26. D. de verb. ſign. n. 10. ſequ.* Sane enim non modo Sabinianorum more in veterum auctoritate et placitis ſubſiſtit, *l. 51. §. 1. D. ad l. Aquill. l. 31. pr. et §. 1. D. de vulg. et pup. ſubſt.* adeo vt ne in rationes quidem iuris curioſius inquirendum exiſtimet, *l. 20. D. de legib.* verum etiam nominatim ſe fateatur adſtipulari Sabinianis, *l. 11. §. 3. D. de donat. int. vir. et vx.* Sabino et Caſſio, *l. 3. §. 6. D. de lib. et poſtum. l. 1. §. 5. D. de adqu. et amitt. poſſeſſ. l. 30. D. de lib. cauſſ. l. 28. §. 1. D. de iureiur. l. 14. §. 2. D. de act. emti.* Contra Proculeianos paſſim refellit, et ipſum Edictum perpetuum aliquando Labeonis ſententiae oppoſuit, ceu patet ex inſigni loco Calliſtrati *l. 1. §. 1. D. de iure fiſci.*. Plerumque a P. Iuuentio Celſo Proculeiano eum diſſentire, luculenter iam demonſtrauit Cuiac. *Obſ. VIII, 35.* et *XXVII, 13.* quemadmodum eum ſaepiſſime notat Vlpius Marcellus, quem ad Saluii Iuliani libros Animaduerſiones ſcripſiſſe conſtat, Proculi vero partibus addictiſſimum fuiſſe demonſtrat Merill. *Obſ. I, 28. VII, 18.* Hic enim ſectae ſtudio adeo minutatim omnes Iuliani deciſiones excuſſit, vt pro inſigni veritatis argumento habitum fuerit, ſi Marcello illi cum Iuliano conueniret. Cuiac. *Obſ. XIV, 35.* Menag. *Amoenit. Iur. Ciu. XXIV. p. 133.* Sed quantumuis haec recte ſe habeant: veriſſimum tamen eſt, generoſioris indolis fuiſſe Iulianum noſtrum, quam vt vnius auctoritati tanquam claudus pilae inhaereret, et vel omnia a Proculo edicta reprehenderet, vel Sabinianorum placita pro oraculis habuerit.

Digitized by Google

Hinc aliquando a Caſſio diſſentit, *l. 11. §. 12. D. quod vi aut clam.* et a communi Sabinianorum ſententia facit diuortium, *l. 57. D. de manum. teſt.* quin cum Proculo facit *l. 6. D. ad L. Aquill.* et Celſo apertisſime placere ſuam ſententiam gloriatur. *l. 13. D. de lib. et poſtum.* Vere ergo iniuria fit viro ſine exemplo maximo, dum a viro doctisſimo, Chr. Thomaſio *Naeu. Iurisp. anteiuſt. II, 3, 1. p. 84.* depingitur, tanquam *homo, qui in* MSC. *Praeceptorum ſuorum iurauerit*, quum vbique prudente vſus ſit ἐκλογῇ, et res ipſa doceat, eum hac in re ὁμόψηφον fuiſſe Platoni, qui in Critone *Tomo I. Op. p. 46. nulli vnquam ſuorum alii ſe credere potuiſſe*, ait, *quam rationi, quam a ſe animo perpenſam atque examinatam optimam expertus ſit.*

§. XXVIII.

Proximum eſt, vt ad honores, ab eo geſtos, progrediamur. Erant enim tum illa tempora, quibus ad amplisſimas in republica, dignitates non alii felicius, quam aut armis, aut iurisperitia illuſtres adſpirabant. Praeturae et Conſulatus ſui ipſe meminit, in *l. 5. D. de manum. vind.* ad quos tamen dignitatis gradus, quum non niſi per minores honores via pateret, nullum eſt dubium, quin expleto tirocinio forenſi, primum quaeſtura, deinde tribunatu plebis vel aedilitate functus ſit, antequam ad praeturam et conſulatum procederet. Et praeturam quidem eius iam ſupra non ſine probabili, vt opinamur, ratione in annum v. c. DCCCLXXXIII. reiecimus, quo et edictum perpetuum condidit. Conſulatum vero quamuis non ſemel, ſed bis gesſiſſe dicatur Spart. *in Did. Iul. Cap. I.* ipſos tamen annos, quos tantus conſul illuſtrauit, non notarunt Faſtorum Conſularium auctores. Primum ergo illum Conſulem ſuffectum fuiſſe, omnes fatentur. Iterum vero faſces tenuiſſe dicunt Anno v. c. DCCCC. quia eum annum Casſiodorus et alii conſulatu ordinario *Iuliani et Torquati III.* ſignant, cuius ſententiae praeter Onuphr. *in Faſtis ad illum ann.* ſunt Bertrandus *de Iurisp. I, 1.* Grot. *II, 6.* et alii. Sed quamuis hoc ferat temporum ratio, quibus Iulianum floruiſſe ſupra diximus: tamen ex Marqu. Gudii ſchedis, quibus veteres Inſcriptiones incredibili ſtudio collegit, demum luculenter demonſtrauit V. C. Petr. Reland. *in Faſt. Conſ. eius anni*, Iulianum illum Torquatum non Saluium noſtrum eſſe, ſed *C. Iulianum Veterem.* Neutrum ergo conſulatum fuiſſe ordinarium,

rium, ſed bis inter ſuffectos conſulem proceſsiſſe Iulianum oportet, quod et aliis viris illuſtribus tum contigiſſe nouimus. Et ſane ne hunc quidem alterum Iuliani noſtri conſulatum ſignari dixerim in marmore, quod ſupra §. *VIII.* produximus, cuius in latere Fabrettus *Inſcr. Cap. X. p. 695.* inuenit: D. IIII. NON. MART. IVLIANO II. ET CRISP. COS. quia inſcriptio illa meminit Didii Iuliani fratris Proculi Iuliani, quem proauum vidiſſe vix probabile eſt. Eodem teſte Spartiano *in Did. Iul. Cap. I.* etiam ad praefecturam vrbanam adſpirauit. Summa erat huius praefecturae dignitas, adeo vt Romae ipſos praefectos praetorio antecederent praefecti vrbi, ſaltim ſequiori aeuo, ad quod pertinent adducta a Phil. Berterio *Pith. Diatr. I, 3. p. 811.* teſtimonia Symmachi *Epiſt. X, 36.* Caſsiod. *Var. III, 11.* Iuliani *Nou. LVI.* et illud inprimis Auſonii *in Moſella v. 407.*

Aut Italum populos, Aquilonigenasque Britannos
Praefecturarum titulo tenuere ſecundo.
Quique caput rerum, Romam, populumque, patresque
Tantum non PRIMO *rexit ſub nomine.*

Quum vero ſimul ampliſsima eſſet praefecti vrbi, tum intra pomoeria, tum intra centeſimum ab vrbe lapidem iuriſdictio, adeo vt is *regere Iura Quirini* dicatur Rutilio Numat. *Itin. I. v. 157.* non mirum profecto eſt, iuriſconſultis inprimis ad eum honorem aditum patuiſſe. Scimus ſane ſub Veſpaſiano eo honore functum Pegaſum, iuriſconſultum celeberrimum, de quo Iuuenal. *Sat. IV. v. 76.*

Rapta properabat abolla
Pegaſus, attonitae poſitus modo villicus vrbi,
Anne aliud tunc praefecti, quorum optimus. atque
Interpres legum ſanctiſſimus, omnia, quanquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi
Iuſtitia.

Huic ergo iam ex Sabinianorum ſecta iungere licebit alterum, Saluium Iulianum, quem ipſum quoque ea dignitate fulſiſſe ſatis compertum eſt, quamuis, quo anno quoue tempore eam geſſerit, nondum liqueat. Solebant viri praefectorii et conſulares poſtea inter amicos Caeſarum adlegi, eorumque in conſilio eſſe, ſi res maioris momenti inciderent. Sunt hi οἱ σύνεδροι καὶ σύμβουλοι apud Xiphilinum

num comites ſedendi, et participes conſiliorum, *l. 7. C. de offic. adſeſſ.* συγκάθεδροι, *l. 10. §. 6. D. de excuſat.* immo et AMICI PRINCIPVM, ceu ſupra iam monuimus, de quibus fuſe Iac. Guther. *de offic. dom. Aug. I, 18.* Ita Auguſtus quum ius diceret, μετὰ τῶν συνέδρων διεσκέψατο, *rem cum adſeſſoribus communicabat.* Xiphilin. Initio enim quindecim Senatores in conſilium adhibuerat in ſex menſes, poſtea quinto decennio, quum reipublicae adminiſtrationem ſuſcepiſſet, petiit a Senatu συμβούλους εἴκοσιν ἐτησίους, *viginti conſiliarios annuos.* Xiphil. Morem ab eo tempore, quo Tiberius in inſulam ſeceſſerat, interruptum, reuocauit Caius Caligula, ὃς τοὺς συνέδρους, ἐκληφθὲν ἐξ οὗ ὁ Τιβέριος εἰς τὴν νῆσον ἐξεχώρησεν, ἀνενεάσατο. *qui adſeſſores, quod fieri deſierat ex eo tempore, quo Tiberius in inſulam ſeceſſerat, reſtituit.* Dio *Lib. LX.* Poſtea is mos conſtanter viguit, ſaltim ad Alexandri Seueri tempora, et notum eſt, Hiſtoriae Auguſtae ſcriptores prolixos plerumque eſſe in recenſendis iuriſconſultis, quos in conſilium Principes ſinguli adhibuerint. Noſtro is honor, vt ſupra iam ex Spartiano vidimus, contigit ſub Hadriano, et quidem cum Iuuentio Celſo et Neratio Priſco, quos licet diuerſae ſectae, *Senatus tamen omnes probarat.* Suſpicor, eumdem honorem eum tuitum ſub D. Pio, vſo iuriſperitis Vinidio Vero, Saluio Valente, Voluſio Macciano, Vlpio Marcello, et Iauoleno, ſi Iulio Capit. *in vita D. Pii Cap. XII.* credimus. At ſane nullus tum fuit Saluius Valens, ſed Aburnius, de quo ſupra actum, adeoque Saluius Iulianus hic erit intelligendus, qui tum itidem collegam Proculeianum et obtrectatorem habuit, Vlpium Marcellum. Id quod non modo Principum illorum prudentiae, ſed et ipſorum iuriſconſultorum modeſtiae inſigne argumentum eſt. Nam vt illi procul dubio diuerſae ſectae prudentes ideo adhibebant in conſilium, vt prolatis ex vtraque parte argumentis, quid iuſtum verumque eſſet, tanto certius liqueret, expenſiſque omnibus, quae hinc inde dicta ſint, ſubductiſque rationibus, tanto accuratiorem facerent cogitationum ſuarum ſummam: ita hi mira animi moderatione ferebant et diſſentientes, et aemulos, et quamuis in Pandectis perpetuus fere ſit diuerſiſſimarum opinionum conflictus, et crebra diſputatio, vix tamen vllum verbum acrius, nedum conuicium aliquod reperias, quo inter ſe vſi ſint viri illi grauiſſimi. Qua de re digna ſunt, quae integra hic repetantur verba, quibus vir ſummus

Corn.

Digitized by Google

Corn. van Bynkershoek vſus eſt in Dedicatione exaſciatiſſimarum Obſeruationum Iuris ciuilis: *Expedit bono publico, ad rempublicam non adhiberi eos homines, qui aliorum ſententias, vbi a ſua diſcrepant, continuo inſectantur opprobriis, contumeliis, conuiciis, non alia cauſſa irritati, quam quod alius alia mente ſit, perpetui ſcilicet Dictatores in republica eruditorum. Hoc nomine ſemper habita fuit infamis natio Grammaticorum, ab humanitate alieni, dum humanitatis ſtudia tractant: ſed non magis id miremur, quam hac parte grammaticis non cedere, qui pietatem, caritatem, animi manſuetudinem et reliqua viri boni officia in vulgus profitentur. Niſi ſtatim hic pedibus eas in ſuam cuiusque ſententiam, ſtultitiae vel maleuolentiae notam non euadas. Iuriſconſultorum, vtique veterum, ſemper praecipua laus fuit, modeſtia: illi quidem, quod ſibi videtur, ex animi ſui ſententia reſpondent, ſed meliora docti audiunt, et, ſi minus ante ſapuerunt, reſipiſcunt. Labeo noſter in Senatus lectione ſententiae ſuae libertatem aduerſus ipſum Auguſtum magno animo defendebat, hoc ſuperdicto: ſuum quemque iudicium habere. et ſic oportebat. Papinianum noſtrum mente ſolida non deiecit vultus et gladius inſtantis tyranni: nec tamen minus eum, aliter quondam opinatum, in contrarium vocaſſe legimus veriorem Sabini ſententiam. et ſic quoque oportebat.* Haec Bynkershoekius, quae vtinam hodie ad modeſtiam reuocarent, vel in ruborem darent illos, qui ſi vel de ſtillicidiis aut tribus capellis agitur, adeo ferre non poſſunt collegarum diſſenſum, adeo excandeſcunt et in clamores et conuicia prorumpunt, vt eos non arrogantia et ira, ſed furiis ſuis agitari iures!

§. XXIX.

Sed hos quidem honores geſſiſſe Iulianum certum eſt: reliqui non niſi quorumdam coniecturis nituntur. Sic, eum aliquando Aquitaniam Belgicam, Dalmatiam, Germaniam, mox Baeticam rexiſſe, exiſtimat quidem Guido Pancirolus *de Clar. Leg. interp. I, 38.* nec de Aquitania diſſentit Ant. Dad. Alteſerra *Rer. Aquit. IV, 11.* Aſt nititur ea ſententia *l. 12. D. de cuſtud. et exhib. reor. l. 14. D. ad SC. Turpill. l. 9. §. 4. D. de poen. l. 7. §. 1. D. de accuſ. et inſcr.* vbi quidem Saluius quidam, Saluius Carus, Saluius Valens, et Saluius Marcianus memorantur, qui tamen an cum noſtro iidem fuerint, admodum ambiguum, immo alios plane ac diuerſos fuiſſe perquam veroſimile eſſe, iam ſupra diximus. Quum porro Iulia-

Digitized by Google

nus in *l. 5. D. de man. vind. ſe* MEMINISSE ſcribat, *Iauolenum, praeceptorem ſuum et in Africa et in Syria ſeruos ſuos manumiſiſſe, quum conſilium praeberet:* idem Pancirolus inde colligit, eum Iauoleno Proconſuli in Africa et Syria adſediſſe, eaque fortaſſis occaſione ab eo ius edoctum eſſe. Sed et haec incerta. Potuit enim Iauoleno et tamquam Legatus in illis prouinciis adeſſe. Forte et haec referre ſibi Iauolenum meminit, vt ſolemus non eorum ſolum, quae vidimus, ſed et, quae audiuimus, meminiſſe. In Aegypto ſe fuiſſe, ipſe refert Iulianus *l. 36. D. de ſolut.* priuatus, an cum imperio, non addit. Potuit ſane Praefectura Auguſtali ibi fungi, quem honorem ex iurisconſultorum ordine geſſiſſe nouimus Voluſium Maecianum. Vulcat. Gallic. *in Auid. Coſſ.* At fortaſſis etiam in Hadriani principis ibi commorantis comitatu fuit. Omnia et hic incerta et ambigua ſunt, vt non futurum ſit operae pretium, ſolis coniecturis indulgere.

§. XXX.

Enimuero tantam doctrinae copiam, totque fortunae obſequia mors demum, vti fit, euertit: qualis, aeque ignoramus, ac tempus, quo rebus humanis exceſſit. Sua illum morte prouectiore aetate exſpiraſſe, ſperare nos iubent viri merita, principumque, ſub quibus probabiliter obiit, puto Marci et Lucii Caeſarum, clementia, quos vix credimus in tanti tamque honorati viri necem eiuraſſe. De tempore mortis non magis certo conſtat. Quandoquidem tamen ex rationibus noſtris ſupra §. XII. ſubductis anno v. c. DCCCCXV. fuerit ſeptuagenario propior: eum non adeo diu poſtea ſupervixiſſe, ac proinde ſub illis Imperatoribus ſenem deceſſiſſe arbitramur. Quod enim ad Commodi Imp. tempora triſtiſſima vitam produxiſſe, ab eoque crudeliſſimo Principe obtruncatus dicitur a Bern. Rutil. *de Vit. ICt. Cap. LXVI.* manifeſtum errorem redolet, in quem ideo incidit, quod filium a patre non diſcreuit. Habuit enim iurisconſultus noſter filium L. Saluium Iulianum, ſe profecto ac meliore fortuna digniſſimum, quippe virum conſularem et ſub Commodo Praefectum praetorio. Habuit et nepotem, cui iam Taruntenii Paterni filia deſponſa fuerat, quique iam exercitum duxerat, vti ſupra ex Lampridio oſtendimus. Enimuero quum in inimiciſſima virtuti tempora incidiſſent, et nepotem Commodus ad nefandam Venerem fruſtra ſollicitaſſet, quin et ſuſpecta tyranno videretur

deretur

Digitized by Google

deretur adfectata cum Tarunteio adfinitas: pereundum erat et Iuliano Praefecto praetorio et Tarunteio, et fortaſſis etiam filio, cuius poſt truculentum Commodi imperium nullam fieri mentionem animaduertimus. Diximus de his illuſtris familiae fatis ſupra §. *IX.* iisque nihil eſt, quod iam addamus, niſi quod Commodus illum praefectum ſuum, poſtquam ille ſemel gratia ſua excidit, non modo occiderit, ſed et ante mortem variis adfecerit iniuriis. Ait enim Lamprid. *in Commodo Cap. III. Praefectum praetorio ſuum, togatum, praeſente officio ſuo, in piſcinam detruſit, quem ſaltare etiam nudum ante concubinas ſuas iuſſit, quatientem cymbola, deformato vultu.* Tantus virtuti honor erat ſub principe, ex omni vitiorum genere veluti conſlato, et qui ſibi ex magno imperio nihil praeter maximam licentiam retinuerat. Sed tanto tolerabilius fuerit viro ornatiſſimo, ictum excipere ceruice, quam cum monſtro illo perpetuo aetatem agere. Vt ad iurisconſultum noſtrum redeamus, ſepultum illum eſſe in via Lauicana, quinto ab vrbe lapide, ſcribunt Rutilius *ibid.* Bertrandus *de Iurisp. I, 1.* et Guil. Grot. *de Vit. ICt. II, 6.* Sed non aliud habent huius rei argumentum, quam locum Spartiani, qui in *Did. Iuliano Cap. vlt. Corpus eius a Seuero vxori Manliae Scantillae ac filiae ad ſepulturam eſt redditum, et in* PROAVI *monimento translatum milliario quinto, via Lauicana:* vbi non expreſſum eſt, paterni, an materni proaui iſtud fuerit monimentum, quamuis veroſimilius ſit poſterius ob inſignem Saluiae gentis celebritatem, ad quam gens Didia Petronia non adſurgebat. Ceterum via Lauicana aeque ac Praeneſtina a porta Esquilina, aut certe alia illi proxima egrediebatur, et quidem illa a dextris iuxta formam aquae Claudiae, ad Columnam oppidum, haec Gabios ac deinde Praeneſte tendebat. Vid. Io. Barthol. Marlian. *Topogr. ant. Rom. VII, 16.*

§. XXXI.

Supereſt, vt de libris et operibus, quibus ſibi monimentum aere perennius erexit, quaedam ſubiicianus. Inter eos in indice Florentino primo loco comparent ΔΙΓΕΣΤΟΝ ΒΙΒΛΙΑ ΕΝΕΝΗΚΟΝΤΑ. De hoc dici non poteſt, quam vanas ſibi quidam finxerint imagines. Plerique enim hos libros eosdem putant cum ipſo Edicto perpetuo, quod condidiſſe Iulianum nouimus, alii in librorum numero errarunt, alii ipſas pandectas eſſe putant, quas

Digitized by Google

quas iam habeamus, ſuperſtites. Edidit V. C. Io. Alb. Fabricius *in Bibl. Graecae Vol. XII. p. 367. ſequ.* ex Codice Voſſiano Leidenſi Matth. Blaſtaris Hieromonachi Hiſtoriam iuris, in qua et haec habentur: Ταῦτα πάλιν ὁ πολὺ μετὰ Ἄυγουστον ἄρξας Ἀδριανὸς ἀθροίσας εἰς ἓν τὰ μὲν τῶν ἄλλων πάντων ἰδίαν ἐποιήσατο πραγματείαν ἐν βίβλοις θεωρουμένην πεντήκοντα, Δίγεστα τούτοις ἤτοι Πανδέκτην ὄνομα θέμενος, ὡς ἐκ πολλῶν δηλαδὴ συλλέγοντα. *Haec iterum Hadrianus, qui multo poſt Auguſtum imperauit, in vnum colligens, aliorum quidem omnium praeſcripta vnum opus confecit, in quinquaginta libros diſtributum, Digeſta ſiue Pandectarum ab eo nominatum, vt quae ex multis collecta ſunt.* Manifeſtum eſt, Graeculum illum Edictum perpetuum hic cum Iuliani Digeſtis, et haec cum Iuſtiniani Pandectis, quas tantum illorum epitomen fuiſſe credidit, confudiſſe, et hinc mera ſomnia narraſſe. Falſum enim eſt, Hadrianum condidiſſe Digeſta, falſum eſt, vel edictum eius auſpiciis conditum, vel Digeſta Iuliani quinquaginta libris conſtitiſſe, falſum denique Edictum perpetuum et Digeſta illa eſſe vnum idemque opus. Vnde recte *p. 369.* ad marginem ſubnotauit doctiſſimus ille bibliothecae auctor. *De his Pandectis et Codice Hadriani altum apud veteres et Iuſtinianum ipſum ſilentium. Confer quae ſupra p. 341. ſequ.* Sed ibi vir eruditiſſimus, neſcio quem ſequutus auctorem, eadem fere narrat, aitque: *Edictum perpetuum, Hadriani, vt dixi auſpiciis conditum a Saluio Iuliano ex Edictis praetorum corpus quoddam iuris quinquaginta libris digeſtum exhibebat.* Enimuero primo omnium ex ipſis fragmentis liquet, Digeſta illa non fuiſſe ipſum Edictum, quod breui libello, non L libris, Iulianus complexus erat, ſed ampliſſimos Iuris Commentarios, ad Edicti perpetui ſeriem et ordinem compoſitos, vel σύστημα vniuerſi iuris, qualia et alii, veluti Alphenus Varus, Celſus, Vlpius Marcellus, Ceruidius Scaeuola, confecerunt, et familiari iuriſconſultis vocabulo Digeſta inſcripſerunt. Deinde et id liquidum exiſtimo. Iulianum aliquando ipſa Edicti verba inſeruiſſe iſtis Digeſtis ſuis, eaque ſua more eſſe interpretatum. Hinc enim factum, vt *l. 1. D. de his, qui not. infam.* decerpta dicatur ex *Iuliani libro primo ad Edictum*, ad quem locum, quas turbas dent interpretes, infra ſuo loco oſtendimus. Et tamen nihil eſt, quod ibi mutandum videatur. Libri ad edictum iidem procul dubio ſunt ac Digeſta, ad Edicti ſeriem compoſita, nec debuit

Digitized by Google

buit ideo Bertrandus Iuliano ſingulare opus AD EDICTVM tribuere, a Digeſtis illis diuerſum. Quamuis enim Pandectarum conditores alias plerumque verba Edicti ex Vlpiani Commentariis petere ſoleant: fieri tamen potuit, vt eo titulo vel lacunam haberent Vlpiani codices, vel hic verba inſerere neglexerit, adeoque illa ex Iuliano ſupplenda reſtituendaue duxerit Tribonianus. Sane hoc et alibi contigit, nempe in *l. 1. D. vnde legit.* vbi itidem verba Edicti non ex Vlpiano, ſed ex *Iuliani libro viceſimo ſeptimo Digeſtorum* decerpta ſunt. Denique et dubio carere arbitror, nonaginta libris hoc opus conſtitiſſe partim, quod totidem libros numerauit indicis Florentini auctor, partim quod ex pluribus fragmenta haut ſuperſunt, praeterquam quod *l. 32. D. de legib.* deſumta dicitur ex *libro Digeſtorum nonageſimo quarto.* Hinc multo plures Digeſtorum illorum libros nonnulli fuiſſe ſuſpicantur, veluti Bertrandus XCIX. alius centum, Guil. Grotius, quamuis ſubdubitans, ſaltim XCIV. At hanc quidem pugnam facile et ſine pulueris iactu dirimi poſſe crediderim. In Codice enim Florentino *d. l. 32.* ex IVLIANI *Lib. LXXXIV. Digeſtorum* citari, a mala autem manu quartum X ſuperadditum eſſe, teſtatur V. C. Laur. Theod. Gronouius, cui bene ſe id vidiſſe adſeueranti facile fidem habeo cum celeberrimo Ottone *in praefat. Tom. I. Theſ. Iur. Ciu.* Denique non praetermittendum videtur, quod quamuis pulcherrimum hoc opus iam Aniani temporibus pro deperdito habitum fuiſſe ſupra viderimus, illud tamen magno iurisprudentiae bono adhuc in Triboniani bibliotheca delituerit, ac proinde permagnum vſum praebuerit Pandectarum conditoribus, qui ex ſolis his libris CCCLXXVI fragmenta integra nobis ſeruarunt, vt omittamus CXXVI alia loca, quae expreſſo librorum huius operis numero, et CCCCXIV, quae diſſimulato vel libro vel opere ab Vlpiano et aliis iurisconſultis adducuntur.

§. XXXII.

Quanti iam veteribus fuerit hic iurisprudentiae theſaurus, non aliunde rectius intelligitur, quam ex tot Notis et Animaduerſionibus, quibus illum certatim illuſtrare conati ſunt viri iurisconſultiſſimi. Erat hoc in more poſitum iurisconſultis, vt alter in alterius ſcripta notas conficeret, quibus vel reprehenderet refelleretque eius dicta, quod Ser. Sulpicium in Mucii Scaeuolae

ſcriptis feciſſe nouimus, cuius ideo Notas *reprehenſa Scaeuolae capita* vocat Gell. *Noct. Attic. Lib. IV. Cap. I.* vel explicaret, ſuppleret, diſtinctione aut limitatione aliqua adhibita iuuaret, prout vel adfectu, partiumque vel veritatis ſtudio ad hoc vel illud impellerentur: vnde has notas *laudis et culpae adnotamenta* eleganter vocat Gell. *Noct. Attic. XVII, 2.* Et Grammatici quidem ad librorum oram ſigna quaedam adpingebant, veluti litteras, aſteriſcos, obeliſcos et ſimilia, quibus vel commendarent vel reprehenderent arguerentque certa loca, eorumque morem poſtea et Philoſophi et Medici ſunt imitati, de quibus notis multa habent Wouwer. *in Polymath. Cap. XVII.* Reineſ. *Var. Lect. III, 7.* Menag. *ad Diog. Laërt. III, 65. p. 161.* At iurisconſulti, qui ſine ratione ſibi nec ab aliis diſſentiendum, nec iis ſuffragandum putabant, loco ſignorum breues ſtricturas adiiciebant, et tunc quoque *notare* dicebantur. Hinc frequentiſſimae loquutiones: *Marcellus notat, Proculus apud Labeonem notat*, et ſimiles. Iulianus vtriusque generis ſcholiaſtas reperit. Notauit ad illius Digeſta VLPIVS MARCELLVS, ſed diuerſae ſectae, et hinc paſſim Iulianum notare videtur, quamuis collegam, et aliquando nihil tale meritum, quales Marcelli ſtricturae integrae in Pandectis ſuperſunt ſex, in *l. 14. D. de in rem verſ. l. 20. D. de cond. et dem. l. 5. D. de hered. inſtit. l. 80. D. de legat. I. l. 75. D. ad L. Falcid. et l. 34. D. eod.* at locis XXXIV. illae Iuliani aut aliorum fragmentis inſertae reperiuntur. Notarunt ad eumdem Ceruidius Scaeuola et IVLIVS PAVLLVS, ſed Iuliano multo aequiores, vt magis defendendi eius quam reprehendendi cauſſa calamo hanc operam videantur indixiſſe. Et Scaeuolae quidem notae ſuperſunt in *l. 10. D. de per. et comm. rei vend.* et in *l. 54. D. de pact.* Paullinarum autem ſpecimen habebis in *l. 11. D. quod met. cauſſ. l. 4. D. de reſcind. vendit. l. 75. de iudic. l. 3. de collat. l. 15. de mort. cauſſ. don. l. 4. de manum. vindict.* Binis Pandectarum locis, puta *l. 7. §. 2. de pact. et l. 25. §. 1. de vſufructu* citantur MAVRICIANI *Notae ad Iuliani Digeſta*, et ita etiam in Florentino eſt. Alii tamen libri vtrobique habent *Martianum.* Alterutrum itaque ad Iulianum notaſſe, certum eſt, quamuis apud me facile vincat lectio Florentina. Guil. Grotius *de Vit. ICt. II, 6.* et AFRICANVM putat quaedam ad Iulianum notaſſe; ſed fundus huic ſententiae eſt in *l. 39. pr. D. de legat. I.* vbi Vlpianus: *Nam et ſumtum an in hanc rem facere*

cere heres deberet, AFRICANVS *libro viceſimo Epiſtolarum apud Iulianum quaerit, putatque. quod et ego arbitror ſequendum.* Hic vero non dicit Vlpianus, Africanum ad Iulianum notaſſe, ſed ad eum ſcripſiſſe epiſtolam, et quaeſiuiſſe, an heres in perſequutionem ſerui legati, quem fuga aliquo abſtulit, ſumtus facere teneatur, quin et ſententiam ſuam Iuliano expoſuiſſe, quod teneri videatur. Cui ſententiae et Vlpianus adiicit calculum.

§. XXXIII.

Alterum, cuius in indice Florentino mentio fit, IVLIANI opus ſunt ad MINICIVM ΒΙΒΛΙΑ ΕΞ. Miniciorum ſtemma amplisſimum texit Reineſ. in *Epiſt. XXXIV. ad Rupert. p. 251.* oſtenditque ei familiae cum Caſſiis, Aciliis, Iuniis Ruſticis non vnam neceſſitudinem interceſſiſſe. Noſter ſub Veſpaſianis et ſucceſſoribus floruit, et ſub Traiano rexit prouincias, ceu Cuiacius *Obſ. VII, 2.* ex *l. 9.* D. *de feriis* docuit, cui et marmora ſuffragantur, maxime illud apud Gruterum *p. XLI, 6.*

HERCVLI
TIBVRT. VICT.
ET CETERIS DIS
PENAT. TIBVRT.
L. MINICIVS
NATALIS
COS. AVGVR.
LEG. AVG. PR. PR.
PROVINCIAE
MOESIAE INFER.
VOTIS SVSC.

Addatur idem Grut. *p. LIX, 8.* vbi Libyae procoſ. vocatur. Scripſerat libros, quorum ne titulum quidem habemus ſuperſtitem. Quos quum commentario illuſtrarit Iulianus noſter: aliquoties citantur eius libri *ad Minicium*, *l. 10. D. pro emt. ex Minicio l. 61. D. de rei vindic.* et apud *Minicium l. 11. D. de act. emt. vend.* vbi non praetermittendum eſt, Vlpianum citare decimum librum apud Minicium, quum tamen eum ſex tantum ſcripſiſſe referat Index, nec ex pluribus, quam ſex libris fragmenta decerpſerint Pande-

Digitized by Google

ctarum conditores, quum tamen eorum quadraginta integra exſtare voluerint. Vnde in mendo cubare illum Vlpiani locum, et legendum ibi eſſe *librum quintum*, iam alii animaduerterunt. Elegans eſt obſeruatio Hub. Giphanii in *Oecon. Iur. p. 120.* iuriſconſultos ante Iulianum in libris ſuis ſequutos eſſe ordinem librorum Sabini, poſt illum vero magis illis placuiſſe ordinem Edicti perpetui. Quae ſane obſeruatio et in libris ad Minicium videtur iuſtam habere rationem. Nam Lib. I. et II. Iulianus diſſeruiſſe videtur de Teſtamentis, bonorum poſſeſſionibus, legatis et fideicommiſſis; Lib. III. de dominica et patria poteſtate; Lib. IV. de rebus creditis et contractibus; Lib. V. de nuptiis, tutelis, delictis, adquirendo dominio et poſſesſione, et ſtipulationibus; Lib. VI. de interdictis, rei vindicatione et ſeruitutibus; et Lib. VII. denique de iudiciis et iure publico.

§. XXXIV.

Tertium Iuliani opus ita deſcribit Index Florentinus: AD VRSEIVM ΒΙΒΛΙΑ ΤΕΣΣΑΡΑ. Vrſeium Ferocem ſub Tiberio vixiſſe ſuſpicatur Petr. Perennon. *Animadu. Iur. III, 23.* Sed quum ipſe Proculum citauerit, teſte Vlpiano in *l. 27. §. 1. D. ad Leg. Aquill.* et Paullo *l. 11. §. 2. D. de aqu. et aqu. pluu.* et contra ipſe citetur a Caſſio, *l. 1. §. 10. quar. rer. act. non dat.* eum ſub Caligula Claudio et Nerone floruiſſe, probabile eſt. Scripſerat et hic de iure libros, quorum nec numerum nec titulos nouimus. Eos vero itidem libris quatuor illuſtrauerat Iulianus noſter, ex quibus fragmenta XLII. in Pandectis ſeruantur. In iis quoque ordinem Sabinianorum librorum ſeruari obſeruauit Iac. Gothofr. *in Serie librorum Sabini:* quod verum eſſe, comparatis cum illa ſerie tot Iuliani fragmentis, facile vnusquisque animaduertet. Nam Libro I. de teſtamentis, bonorum poſſeſſione et legatis, itemque de poteſtate dominica et patria, et rebus creditis; Lib. II. de nuptiis, dote, tutelis, delictis, acquiſitione dominii et poſſeſſionis, obligationibus; denique Lib. IV. de interdictis et iudiciis egit, quae ipſa eſt Librorum Sabinianorum ſeries. Ferocem quidam Proculeianum fuiſſe cenſent, ſicuti Minicium Sabinianum, vt adeo notae ad Minicium magis ad illuſtrandum eius opus, quas vero ad Ferocem ſcripſit ad auctorem notandum potiſſimum comparatae fuiſſe videantur. At ſicut de Minicio id facile largior ob *l. 61. D. de rei vind.* quam ſupra ſumus inter-

interpretati: ita poſterius non alio probatur argumento, quam quod Proculum aliquoties laudat, id quod tamen et Sabinianus facere potuit. Id vero obſeruatu multo dignius videtur, quod ad eumdem Vrſeium Ferocem iam ante Iulianum noſtrum notas et ſtricturas ſcripſerit Caſſius Longinus, quarum veſtigia ſuperſunt, *l. 10. §. 5. D. quib. mod. vſusf. amitt. l. 16. §. 1. D. ad SC. Vellei. l. 104. §. 1. D. de legat. I.*

§. XXXV.

Supereſt quartum opus, quod in Indice Florentino inſcribitur DE AMBIGVITATIBVS ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝ. Eſt hic titulus plane Stoicus, eique ſectae proprium hoc erat, in enodandis explanandisque ambiguitatibus deſudare. Sic inter Cleanthis opera eſt liber ſingularis περὶ τῶν ἀπόρων, vel *de ambiguitatibus.* Diog. Laërt. *VII, 175.* inter Sphaeri περὶ ἀμφιβολιῶν, *de ambiguis.* Laërt. *VII, 178.* inter Chryſippi περὶ ἀμφιβολιῶν πρὸς Ἀπολλᾶν δ, *de ambiguis ad Apollam quatuor* περὶ τῶν τροπικῶν ἀμφιβολιῶν ά, *de tropica ambiguitate liber ſingularis,* περὶ συνημμένης, τροπικῆς ἀμφιβολίας β', *de connexa trupica ambiguitate libri II.* Πρὸς τὸ περὶ ἀμφιβολιῶν Πανθοίδου β'. *Ad id quod ſcripſit Panthoedus de ambiguis libri II.* περὶ τῆς εἰς τὰς ἀμφιβολίας εἰσαγωγῆς έ. *De introductione ad ambigua quinque:* Ἐπιτομὴ τῶν πρὸς Ἐπικράτην ἀμφιβολιῶν ά. *Epitome ambiguorum ad Epicraten, Lib. I.* συνημμένα πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐν τῶν εἰ τὰς ἀμφιβολίας β'. *Coniuncta ad introductionem ambiguorum Lib. II.* vt adeo ſeptendecim libros illa de ambiguis doctrina impleuerit Chryſippus. Laërt *VII, 193.* Ἄπορα quid vocarint veteres, exponit. Gell. *Noct. Att. IX, 15.* ἀμφιβολίαν vero definiunt Stoici, quod ſit λέξις δύο ἢ καὶ πλείονα πράγματα σημαίνουσα λεκτικῶς ἢ κυρίως, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔθνος, *dictio plures res ſignificans per orationem et proprie et in eadem natione.* Cuius rei elegans illud atque argutum exemplum adducunt Diog. Laërt. *VII, 62.* Sex. *Empir. Pyrrh. Hypotyp. II, 23.* Quinctilian. *Inſt. VII, 9.* αὐλητρὶς πέπτωκε, vel αὐλητρὶς πεσοῦσα. in priore enim αὐλητρὶς eſt *tibicina* et αὐλὴ τρὶς, *aula* vel *domus ter:* adeoque vocabulum eſt ambiguum, quia ſenſum inde elicere licet duplicem, nimirum *tibicinam cecidiſſe* et *aulam terruiſſe.* Poſterius aeque argutius exponit Theon ſophiſta *in Progymnaſm.* πεσοῦσα enim eſt participium ἀπὸ τοῦ πίπτειν: ſed idem poteſt ita exaudiri, quaſi duplex eſſet vocabulum παῖς οὖσα, adeoque itidem ſenſus erit ambiguus, *tibicinam ceci-*

Digitized by Google

cecidiſſe, et *tibicinam puellam eſſe*. Haec ergo, quae innumera ſunt, ad certas regulas reducere conabantur Stoici, quibus adhibitis illa animaduertere, adeoque cauere poſſes, quo minus deciperis. Quum vero et iurisconſulti Stoicorum innutriti praeceptis experiundo diſcerent, non modo in legibus, verum etiam in pactis, ſtipulationibus et maxime in vltimis voluntatibus, in quibus interpretandis quotidie verſabantur, permulta huius generis occurrere: non potuerunt non de ſimilibus regulis cogitare, adeoque ſcribere de AMBIGVITATIBVS. Fortaſſis huc praecipue pertinuit Aelii Galli opus *de Verborum, quae ad ius pertinent, ſignificatione*, ex quo vnicum ſupereſt fragmentum in *l. 157. D. de verb. ſignif.* nec non quae paſſim ICti de rebus dubiis, nec non περὶ ἀπόρων tractant, quale eſt fragmentum Africani in *l. 88. pr. D. ad Leg. Falcid.* Et ſane huius generis etiam fuiſſe videntur, quae in libro de AMBIGVITATIBVS diſſeruit Iulianus noſter, docent tria, quae ex eo ſuperſunt, fragmenta. In primo enim *l. 31. de vulg. et pup. ſubſt.* explicat perplexam ſubſtituendi formulam: QVISQVIS MIHI EX SVPRASCRIPTIS HERES ERIT, IDEM FILIO HERES ESTO, vbi ambiguum eſt, intelliganturne, *qui quandocumque heredes fuerint? an, qui heredes tum futuri ſint, quum filius moriatur*. In altero, quod eſt in *l. 62. D. de leg. I.* explicatur formula: MVLOS DVOS, QVI MEI ERVNT, CVM MORIAR, SEIO HERES DATO. Quum enim teſtator non mulos, ſed mulas moriens reliquiſſet, quum tempore teſtamenti factionis duos mulos haberet: ambigebatur, an ſexus maſculinus et femineum comprehendat. In tertio omnium prolixiſſimo, quod eſt in *l. 13. D. de reb. dub.* plura eius generis ἄπορα definit: e. g. SEIO CVM DVCENTIS, QVAE APVD EVM DEPOSVI, TRECENTA LEGO. In ambiguitatem enim incidunt haec verba, quia parum liquet, connumeratisne illis ducentis, quae depoſita fuerant, trecenta legentur, an extra illa adhuc inſuper trecenta, adeoque in vniuerſum quingenta relicta ſint? Ibidem quaerit, quomodo intelligenda formula: FVNDVM SEIANVM HERES MEVS ACTIO CVM DIONE, MAEVII SERVO, DATO, ἄπορον enim eſt, ſitne Dioni quoque fundus, an Dio ſimul cum fundo legatus? Sequitur formula: SI HOMINEM AVT FVNDVM NON DEDERIS, CENTVM DARE SPONDES? Eſt enim ἐκ τῶν ἀπόρων, vtrum neutro, an altero non praeſtito ſtipulatio committatur? quo et ſequentia in iſto fragmento exempla pertinent. Perſpicua ſatis

videri

Digitized by Google

videri poterat formula: SI QVIS MIHI FILIVS AVT FILIA GENITVR HERES MIHI ESTO, SI MIHI FILIVS AVT FILIA HERES NON ERIT, SEIVS HERES ESTO: et tamen ibi quaerit an non ambiguitas in ea lateat, et an non potius ſcribere debuiſſet teſtator: SI MIHI NEQVE FILIVS, NEQVE FILIA HERES ERIT. Talis fuit Iuliani liber de ambiguitatibus, qui nouum ſufficere poteſt argumentum, eum Stoicos omnino eſſe in philoſophia ſequutum.

§. XXXVI.

Plura Iuliani noſtri ſcripta in Indice Florentino non memorantur, nec alia vel ad manum fuerunt Pandectarum conditoribus, vel a veteribus ICtis laudata ſunt. Et tamen Bertrandus *de Iurisp. I, 1.* duo adhuc alia ſeſe putat eruiſſe, vnum AD EDICTVM ob inſcriptionem *l. 1. D. de his, qui not. infam.* alterum DE DOTALI PRAEDIO ob *l. 5. C. de bon. quae lib.* vbi *tractatum de dotali praedio propoſuiſſe* Iulianus dicitur. Prius iam non multis refellam. Memini enim me iam alibi oſtendere, vnum idemque eſſe opus Digeſtorum et ad Edictum. Poſterius iam Grotius *de Vit. ICt. II, 6.* ſatis exploſit. Suffecerit, erroris fontem monſtraſſe. *Tractatum* Bertrandus in *d. l. 5.* accepit pro libro, adeoque non potuit non exiſtimare, exſtitiſſe Iuliani librum de dotali praedio. Sed aliud fuit veteribus *tractare, tractatum proponere, tractatum habere*, idem nimirum, quod disquirere, diſputare, ſententias diſcrepantes inter ſe comparare. Ita iurisconſulti dicuntur *ſpeciem tractare, l. 23. §. 3. D. de adqu. rer. dom.* eleganter tractare, *l. 1. §. 16. D. de coniung. cum emanc. fil. ei. tractatum habere, l. 9. D. de grad. et adfin.* Tertull. *de Reſurr. carn. Cap. II. Atque adeo et haeretici ex conſcientia infirmitatis nunquam ordinarie tractant*, id eſt, diſputationem infirmitatis ſuae ſibi conſcii ſemper fugiunt. Itaque et Iulianus in aliquo librorum ſuorum, v. g. Digeſtis diſputauerat de fundo dotali, adeoque *tractatum de eo propoſuerat*, non vero ſingularem de illo ſcripſerat librum, ex quo ſane Tribonianus non minus, quam ex Modeſtini libro de differentia dotis, Paulli de dotis repetitione, Caii dotalitiorum libro aliqua in rem verſurus fuiſſet, ſi iſtis adhuc temporibus talis exſtitiſſet libellus. Et haec quidem de Iuliani vita, ſtudiis, honoribus ſcriptisque ex vetuſtis eruere monimentis licuit: coniecturis enim ſolis indulge-

Digitized by Google

dulgere in rebus huiuſmodi nunquam placuit, certiora vero vel ſcriptorum, qui tanti viri parciſſime meminerunt, ſocordia vel iniuria fatorum, quae ab illis tradita aboleuerunt, nobis inuidit.

CAP. IV.

DE AVCTORITATE, ORDINE, ET MATERIA EDICTI PERPETVI, NEC NON DE COMMENTARIIS IVRISCONSVLTORVM AD EDICTVM PERPETVVM.

§. I. *Auctoritatem et robur obtinuit edictum perpetuum a Senatusconſulto illi praemiſſo.* §. II. *An orationem in Senatu ipſe Hadrianus recitarit?* §. III. *De interna edicti perpetui forma.* §. IV. *An in libros diuiſum fuerit edictum perpetuum?* §. V. *De materia edicti perpetui.* §. VI. *De commentariis iuriſconſultorum ad edictum perpetuum, primo* SEX. POMPONII. §. VII. CAII. §. VIII. VLPIANI. §. VIIII. IVLII PAVLLI. §. X. DE CALLISTRATI *Edictis monitoriis, et de* FVRII ANTHIANI *libris ad Edictum.* §. XII. *De aliorum commentariis.* §. XIII. *Ad ordinem ſeriemque edicti perpetui plerique iuriſconſultorum libri ſcripti.*

§. I.

SEd redeamus ad Edictum, in quo componendo qualem ſe geſſerit Iulianus, quantamque illud auctoritatem conſequutum ſit, hactenus dictum eſt pluribus. Iam ſupereſt, vt oſtendamus, quo demum modo tantum obtinuerit pondus libellus Hadriani quidem auſpiciis, at a priuato tamen conditus? Id vero ille debet SCo, quo ratum eſſe eum libellum, eumque in iure dicundo pro norma ſeruari iuſſit Senatus. Iam pridem mos iſte, quod Petr. Faber. *Semeſtr. I, 25. p. 143.* obſeruauit, inoleuerat, vt Principum ipſorum Edicta paullo maioris momenti, vel antequam reddebantur, vel iam promulgata Senatusconſultis confirmarentur. Intererat enim ipſorum Principum, et populum eo libertatis ſimulacro deludi, et edicta ſua, ſe exſtinctis, perpetuam in republica auctoritatem obtinere, quod ſperare vix poterant, niſi Senatusconſulta acceſſiſſent, quae tum vere pro legibus erant. Hinc quum M. Aurelius Antoninus lanienam in Chriſtianos adhuc exercitam cohibuiſſet edicto, quod nobis Graece Iuſtinus Martyr *Apolog. II.* ſeruauit, diſerte addit: Ταῦτα δὲ καὶ τῷ συγκλήτῳ δόγματι κυρωθῆναι βούλομαι ἐν

τῷ

τῷ φόρῳ τοῦ Τραϊανοῦ προτιθῆναι, πρὸς τὸ δύνασθαι ἀναγινώσκεσθαι. *Haec ego SCo firmari volo, iubeoque hoc Edictum meum in foro Traiani proponi palam, vnde recte de plano legi poſſit.* Idem vero et ante promulgationem Edicti perpetui factum eſſe, exploratiſſimum habemus. In *conſtitutione* enim Graeca *Deus dedit* §. *18. de conſ. Dig.* Iuſtinianus τὸν λόγον τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν κοινῷ διεξελθόντα ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, ORATIONEM *D. Hadriani in Senatu veteris Romae recitatam,* non modo laudat, ſed et integram ex ea ſententiam profert. Orationes autem Principum, in Senatu recitatas, ſequuta eſſe Senatusconſulta, ac proinde et orationibus Principum cauta dici, quae inuecta ſunt Senatusconſultis, nemo ignorat. Quin compertum habemus, ſuoque loco demonſtrabimus, ex *l. 102. D. de reg. iur.* Senatusconſultum illud Edicto perpetuo praemiſſum eſſe, tamquam prooemium, vt, qui illud euoluerent, vel primo conſpectu ſcirent, non priuatam eſſe eam Iuliani ſcriptionem, ſed librum publicis ſcriptum auſpiciis, et in perpetuum pro iuris dicundi norma valiturum. Vnde recte Iac. Gothofredus in *Comment. de regul. iur. p. 449. Prima,* inquit, *de Edictalium numero regula ex ipſa Edicti perpetui ſerie ad* PRAEFATIONEM EDICTI PERPETVI *pertinet, id eſt, ad SC. quod pro more tum recepto, eam orationem ſequutum eſt, qua Hadrianus Edictum perpetuum, ſua auctoritate conditum promulgauit, cuius diſerte meminit Iuſtinianus ipſe oratione ſua ad Senatum.*

§. II.

Sed de SCo illo, quaeque eius ſententia fuerit, ſuo loco diſpiciemus. Iam non iniucundum fuerit disquirere, quid de λόγῳ Ἀδριανοῦ. διεξελθόντι ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης exiſtimandum ſit, ipſene Hadrianus eam coram ſiue recitarit, ſiue per Quaeſtorem Candidatum, cuius id munus fuiſſe docuimus in *Antiqu. Rom. I, 2.* recitari iuſſerit, an, quod abſentes facere ſolebant principes, ipſeque Hadrianus in celeberrimo illo SCo Q. Iulio Balbo et T. Iuuentio Celſo, Coſſ. condito, quod *l. 20.* §. *6. D. de hered. pet.* occurrit, ſententiam ſuam libello comprehenſam Romam transmiſerit, iuſſeritque illum in Senatu recitari? Facile adparet, rem omnem in eo verti, vtrum Hadrianus tum Romae fuerit, nec ne? Id vero indagatu eo difficilius eſt, quo minus eius itinera et ADVENTVS in numis aliisque vetuſtis monimentis certo tempori adſignari, iam ill. Ezech. Spanhemius *de vſu et praeſt. numiſm. Diſſ. XIII. p. 620.* conqueſtus

Digitized by Google

eſt, quod eo magis mirandum, quo notius eſt, Hadrianum omnes ante ſe principes peregrinandi ſtudio ſuperaſſe. At iam de aliis eius itineribus non agam, ſed ea tantum exſequar, quae circa haec tempora, quibus Edictum perpetuum prodiit, feciſſe legitur. Eruditiſſimus Noriſius *in Epoch. Syro-Maced. Diſſ. IV. Cap. III. p. 498.* primum pro certo adfirmat, Hadrianum anno v. c. DCCCLXXXII. menſe Martio adhuc Romae egiſſe, idque colligit ex *l. 20. §. 6. D. de her. petit.* vbi Hadrianus tum Q. Iulio Balbo et C. Iuuentio Coſſ. quaedam in Senatu libello propoſuiſſe dicatur. Sed id quidem parum certum eſt, quia in mendo cubare illa SCi verba, et pro PROPOSVIT, legendum eſſe P. P. id eſt, *pater patriae,* iam pridem luculenter demonſtrauit Petr. Pithoeus *Aduerſ. II, 15.* Verba ſane ibi in Senatu feciſſe non dicitur Hadrianus, ſed Conſules, nec oratio Principis, ſed libellus memoratur, quem aeque ab abſente ſubmitti potuiſſe, quam a praeſente adferri, facile patet. Quidquid ſit, eodem anno v. c. DCCCLXXXII. Hadrianum orientem luſtraſſe, et Gazae etiam fuiſſe, ex numis Gazenſium, quos ipſe protulit laudatus Noriſius, luculenter poteſt demonſtrari. Quum enim in illis ſub Hadriano duplex era occurrat, veluti in aliis Γ. ΕΠΙ ΒΤΙΡ. in aliis Δ. ΕΠΙ ΓΤΙΡ. in aliis denique Ε. ΕΠΙ ΔΤΙΡ priorem nouam eſſe docet Gazenſium Epocham; poſteriorem veterem, quam ab anno v. c. DCXCIII. auſpicandam eſſe demonſtrauit. Itaque annus ΒΤΙΡ, id eſt, CXCII. Gazenſium annus eſt ab vrbe condita DCCCLXXXV, idemque eſt tertius erae eorum nouae, quae adeo incipienda eſt ab Octobri anno DCCCLXXXII. Iam illa era, vt idem docet Noriſius, non aliunde ducta eſt, quam ab aduentu Hadriani, adeoque Hadrianum anno v. c. DCCCLXXXII. exeunte iam Gazae fuiſſe oportet, quod iter an tam breui temporis ſpacio, quod a Martio ad Octobrem elabitur, conficere potuerit, alii viderint. Euſebius, qui Chronologicos Phlegontis liberti Hadriani libros legit, Principem hunc docet in Aegypto fuiſſe anno primo Olympiadis CCXXVII. qui fuit v. c. DCCCLXXXIII. Nilo ſubmerſum ibique Antinoum teſtatur, quod quamuis quibusdam dubium videatur, ipſe tamen multo magis dubitauerim, in epocha caſus tam famoſi, et a Chriſtianis vel maxime exagitati, errare potuiſſe vel Phlegontem vel Euſebium. Itaque hoc anno per Gazam ex Syro-Phoenicia et Iudaea in Aegyptum venit, ibique Antinoum ſuum muliebriter fleuit.

Neque

Neque tamen ibi conſtanter haeſiſſe Hadrianus, ſed ſequente vere reuerſus in Aſiam Orientem perluſtraſſe, et cum regibus vicinis de pace et foederibus egiſſe videtur. Sed anno v. c. DCCCLXXXVI. vel ſequente eum rediiſſe in Aegyptum, ſatis conſtat ex numis quam plurimis apud Ant. Pagi *in Annal. ad ann. Chriſti 131.* §. *3.* in quibus ADVENTVM ALEXANDRIAE contigiſſe legimus L. IE. *anno Hadriani XV.* qui eſt ipſe annus v. c. DCCCLXXXVI. et ſequens. Manſit in Aegypto Hadrianus ad annum v. c. DCCCLXXXVIII. quo ad C. Iulium Seruilium Vrſum Seruianum, ſororis maritum, tum III. Coſ. dedit ex Aegypto litteras, de moribus Alexandrinorum, quas ex Phlegonte recitauit Vopiſcus *in Saturnino Cap. VIII.* Ac ex eo demum tempore per Orientem et Thraciam in Occidentem reuertiſſe videtur. Haec omnia incorrupta monimentorum fide nituntur, ſatisque probant, incertum eſſe, an Hadrianus anno v. c. DCCCLXXXII. Romae fuerit, at certiſſimum eſſe eumdem ab anno ſaltim inſequente vſque ad annum DCCCLXXXVIII. Aegyptum et Orientem paene totum eſſe peruagatum. Quum itaque ſupra oſtenderimus, edictum conditum eſſe anno v. c. DCCCLXXXV. erat Dionyſ. CXXXI. ſatis patet, Hadrianum tum abſentem Romae fuiſſe, adeoque λόγον διεξελθέντα ἐπὶ πρεσβυτέρας Ῥώμης, cuius meminit Iuſtinianus, nihil aliud fuiſſe, quam epiſtolam vel libellum, quo conſilium ſuum de edicto illo perpetuo ſtabiliendo fuerit complexus, et in cuius ſententiam poſtea Senatusconſultum more maiorum ſit factum. Neque enim erant tum tempora, quibus Principum voluntati obſequium denegare auderet Senatus, maxime vero Hadriani, qui triſtibus ſatis exemplis oſtenderat, quanto cum periculo ſibi a Senatoribus non obtemperaretur.

§. III.

Ceterum vt ad internam Edicti perpetui formam et conſtitutionem progrediamur: non videtur dubitandum, quin illud in aliquot partes diuiſum fuerit, ſingulaeque partes ſuam habuerint inſcriptionem vel rubricam generalem, quale quid et in Pandectis a Iuſtiniano obſeruatum eſſe nouimus. Manifeſto id velle arbitror Iuſtinianum, dum in *conſtitutione ad Anteceſſores* §. *1. et 2.* meminit et *primae partis legum*, itemque *quae in legibus primum poſita ſit, et iſtam nuncupationem meruerit*, et *partis legum*, *quae de iudiciis nuncuparetur*, et *librorum de iudiciis et de rebus*, quas Ante-

 ceſſo-

ceſſores, antequam corpus iſtud Iuſtinianeum exſtrueretur, in ſcholis iuridicis ſecundo et tertio anno ſoliti ſint praelegere. Eas enim non aliarum legum, quam Edicti perpetui partes fuiſſe, vel ex eo patet, quod earum praelectionum auditores Edictales vocatos eſſe, §. *3.* docet. Habuit itaque Edictum ſuas partes, quarum quaedam iisdem fere inſcriptionibus, quas Iuſtinianus poſtea Digeſtorum partibus praefigi voluit, fuerunt inſignitae. Primam enim vocatam eſſe ΠΡΩΤΑ, alteram DE IVDICIIS, tertiam DE REBVS, ex illa conſtitutione ad Anteceſſores luculenter patet, vt dubitare non poſſis, quin Tribonianus paruerit Iuſtiniano, in *Conſt. Deo auctore §. 5. de concept. Digeſt.* iubenti, *vt totum ius digereretur tam ſecundum Iuſtinianei conſtitutionem Codicis, quam edicti perpetui imitationem, prout* Digeſtoribus *commodius patuerit.* Enimuero in quot partes illud σύςημα fuerit diſtributum, non aeque cognitu facile eſt. Decem recenſet Ob. Giphanius *in Oecon. Edicti perpet. p. 122. ſequ.* quarum *prima* complexa ſit ΠΡΩΤΑ, *ſecunda* tractatum DE IVDICIIS, *tertia* DE REBVS CREDITIS, *quarta* DE DOTIBVS, TVTELIS, FVRTIS, *quinta* DE BONORVM POSSESSIONIBVS et TESTAMENTIS, *ſexta* DE CAVTIONIBVS quibusdam PRAETORIIS, quae vicem actionum obtinuerint, *ſeptima* DE DELICTIS quibusdam, *octaua* de EXECVTIONE ſeu fine iudiciorum, *nona* DE INTERDICTIS, ac *decima* denique, tanquam acceſſoria, edicta DE PIGNORIBVS, EXCEPTIONIBVS et STIPVLATIONIBVS PRAETORIIS complexa ſit. Iacobum Gothofredum contra fluctuaſſe ea in re animaduerto. In ſerie enim Edicti perpetui partes quasdam lineis ſeiungit, et harum numero octo et viginti: alias ex his ipſis, quas procul dubio principales exiſtimauit, litteris maiusculis et vncialibus ſecreuit, earumque numero ſunt XX. Sed niſi me omnia fallunt, et partium edicti numerum retinuit Tribonianus, et in tribus primis Digeſtorum partibus accurate exprimere voluit Edicti partes, adeoque et huius *prima* pars fuere ΠΡΩΤΑ, quae Iulianus quatuor libris primis Digeſtorum expoſuit. *Altera* et in Edicto etiam fuit DE IVDICIIS, quam Iulianus libro quinto et ſequentibus quatuor, ad nonum vſque interpretatus eſt. *Tertiae* de REBVS CREDITIS Iulianus deſtinauit libros decimum et quinque inſequentes vsque ad quintum decimum. Quod ad reliquas partes attinet, ipſe Iuſtinianus *in Conſt. Tanta §. 5. de confirm. Digeſt.* fatetur, tractatum de pignoribus, Edicto aedilitio, et vſuris

ris ſe quartae parti extra Edicti perpetui ordinem intexuiſſe, quibus demtis illam de NVPTIIS, TVTELIS et quibusdam aliis egiſſe patet; ad eamque pertinet Iuliani liber decimus ſextus cum ſex inſequentibus vsque ad XXII. *Quinta* Digeſtorum pars de teſtamentis, legatis, fideicommiſſis; *ſexta* de bonorum poſſeſſionibus, ſucceſſionibus ab inteſtato, damnis imminentibus, donationibus, cauſſis ſtatus, adquirendo dominio et poſſeſſione, nec non de interdictis egit: at in edicto haec contrario ordine poſita fuiſſe animaduerto, adeoque magis eſt, vt *quintam* Edicti partem ſanctiones DE BONORVM POSSESSIONIBVS, TESTAMENTIS, SVCCESSIONIBVS LEGATIS, ET FIDEICOMMISSIS comprehendiſſe exiſtimem, quibus explicandis Iulianus XVII. libros a XXIII. vsque ad XL. impleuit. Contra *ſextam* manifeſto complexam eſſe oportet doctrinas de DAMNIS IMMINENTIBVS et INFECTIS, CAVSSIS STATVS, ADQVIRENDO DOMINIO, et POSSESSIONE, DELICTIS PRIVATIS et RE IVDICATA eiusque exſequutione, et INTERDICTIS, quibus Iulianus impendit libros ſequentes vsque ad XLIX. Denique in *ſeptima* parte Edicti actum eſſe nouimus de EXCEPTIONIBVS et STIPVLATIONIBVS PRAETORIIS, res ipſa docet. An vero haec vltima fuerint edicti perpetui capita, non dixerim. Iuliani enim Digeſtorum non niſi libri LVIII. ad has Edicti partes pertinent, quum, de quibus rebus poſtremi libri XXXII. egerint, non adeo videatur exploratum. Caii etiam Commentariorum, quum libri exſtiterint XXXII. tamen non niſi XXX. has Edicti partes interpretantur, ex reliquis duobus aeque nulla fragmenta ſuperſunt, ac ex Vlpiani et Paulli libris duobus poſtremis; vt facile pateat, fuiſſe in Edicto ad finem quasdam ſanctiones, quas hodie ignoramus, quia illas, tanquam a foro ſuorum temporum alienas, negligendas Iuſtinianus exiſtimauit. Vnde et nos ſub finem DESIDERARI QVAEDAM edicti capita, non abs re ſumus ſuſpicati.

§. IV.

Haec de partibus Edicti. An et in certos libros ſingulae partes deſcriptae fuerint, non aeque certum eſt, niſi quod id maiore veriſimilitudine negandum eſſe videatur. Matth. equidem Blaſtares *in Hiſt. Iur.* quam Io. Alb. Fabricius *Tom. XII. p. 367. Bibl. Graec.* edidit, Edictum perpetuum, quod ipſe Hadriani Digeſta ſeu Pandectas perperam adpellat, quinquaginta libris conſtitiſſe putat, idque etiam ipſe doctiſſimus Fabricius *p. 341. eius Voluminis* adfirmat.

firmat. Sed haec coniectura fundamento deſtitui et ex eo tantum petita videtur, quod Digeſta Iuſtiniani ad Edicti ordinem compoſita in totidem libros diſtributa ſint: id quod ſuo loco, vbi de Iuliani Digeſtis diximus, demonſtrauimus pluribus. Magis exploratum eſt, per certos titulos a Iuliano diſpoſita fuiſſe edicta. Eorum enim ſaepiſſime mentionem fieri animaduertimus. In *l.* 1. *D. de in int. reſt.* Vlpianus ait: *Vtilitas huius* TITVLI *non eget commendatione: ipſa enim ſe oſtendit. Nam ſub* HOC TITVLO *plurifariam Praetor hominibus, vel lapſis, vel circumſcriptis ſubuenit.* Similiter Paullus *l.* 2. §. 3. *D. de interd. Reciperandae poſſeſſionis cauſſa interdicta proponuntur ſub rubrica* VNDE VI. *aliqua enim ſub* HOC TITVLO *interdicta ſunt.* Ita et TITVLVM de furtis citari videmus in *l.* 195. §. 3. *D. de verb. ſignif.* vt iam non dicamus de libris Caii iurisconſulti, quibus varios titulos edicti praetoris vrbani, veluti *de praediatoribus, de publicanis, de liberali cauſſa, de aquae pluuiae arcendae, de damno infecto, de re iudicata, de operis noui nunciatione, qui neque ſequantur neque ducantur,*' ſimilesque illuſtrauit. Ex quibus ſimul patet, ſingulis Edicti titulis praefixa fuiſſe quaedam elogia, quae RVBRICAS vocat Paullus *d. l.* 2. §. 3. *D. de interd.* Sollemnis enim ille mos erat iurisconſultis, vt ſingulis librorum ſuorum ſectionibus, quas ipſi titulos adpellitabant, praemitterent ſummam, quae tituli materiam exprimeret, eamque minio exararent, vt eo facilius incurrerent in oculos: quemadmodum ad illa Iuuenalis *Sat. XIV.*

- *Perlege rubras*
Maiorum leges.

adnotant viri docti, et ad Perſii *Satyr. V. v.* 9. Cornutus Scholiaſtes, quocum iungendus Quinctilian. *Inſt. Orat. XII,* 3. Denique et in paragraphos quosdam ſeu ſegmenta diſtributos fuiſſe ſingulos titulos, non obſcure innuunt interpretes. Edicti enim de poſtulando tria ſegmenta, ſeu *tres ordines*, quos fecerit in eo titulo praetor, accurate recenſet Vlpianus, *l.* 1. §. 1. 3. 5. 7. *D. de poſtul.* Omnes in integrum reſtitutiones ſub vno generali titulo de in integrum reſtitutionibus occurriſſe, idem teſtatur *l.* 1. *D. de reſt. in int.* Vnde, quin totidem fuerint eius tituli paragraphi vel capita, quot cauſſae reſtitutionis, nemo dubitauerit. Denique et titulum

de re-

Digitized by Google

de rebus creditis admodum prolixum fuiſſe, omnesque contractus, quibus alienam fidem ſequimur, comprehendiſſe, oſtendit idem Vlp. *l. 1. D. de reb. cred.* vt alia iam exempla praetermittam. Quis ergo dubitet, quin tot diuerſa capita ſaltim notis quibusdam diſtinxerit Iulianus? Et tales mihi quidem videntur VERSVS fuisſe, quibus libri veterum Iurisconſultorum conſtitiſſe memorat, quorumque trecenties decem millia numerauerat Tribonianus. Quamuis enim de iis permulta diſputent critici et iurisconſulti doctiſſimi, inprimis Menag. *ad Diog. Laërt. IV, 24.* Montfauc. in *Palaeograph. Graeca I, 4.* Ant. Contius *Lect. Subceſ. I, 8.* res omnis tamen eo redit, veteres iurisconſultos *ςιχηρῶς* ſcripſiſſe libros ſuos, adeoque lineam finiiſſe, vbi ſenſus aliquis perfectus eſſet, ſiue comma vnum, ſiue integrum colon, ſenſum plenum abſolueret. Ita ſane Cicero *pro domo Cap. XVII.* illa Clodii: VELITIS, IVBEATIS, VT M. TVLLIO AQVA ET IGNI INTERDICATVR, exagitans. *Hoc vos pati poteſtis, hoc ferre ciuitas, vt ſinguli ciues ſingulis* VERSICVLIS *e ciuitate tollantur?* Et *pro Milone Cap. XXVI.* mentionem iniiciens SCi ſupremi: DARENT OPERAM COSS. NE QVID RESP. DETRIMENTI CAPERET, addit: *Quo vno* VERSICVLO *ſatis armati ſemper Conſules fuerunt, etiam nullis armis datis.* Tales fuere veterum verſus. Eos vero a ſegmentis illis, quae nos paragraphos vel commata adpellamus, parum differre, res ipſa docet: maxime quum veteres, qui alioquin vna ſerie omnia connectere ſolebant, finito eiusmodi verſu, et lineam abrumpere ſolerent. Quod quum accurate in Codice Sacro exarando obſeruari iuſſerint Maſorethae: non abs re ſuſpicatus eſt Rich. Simonius *in Hiſt. Crit. Vet. Teſt. Cap. XXVIII.* eum ſcribendi morem Graecos Romanosque ab Hebraeis accepiſſe. Ceterum ex his *ςίχοις* ſeu verſibus in legibus maximi fiebat primus, quippe qui plerumque et praecipuum legis caput complectebatur, et ipſi legi nomen dare ſolebat. Hinc Cicero *pro C. Rabirio Poſtum. Cap. VI. Glaucia,* inquit, *ſolebat, homo impurus, ſed tamen acutus, populum monere, vt quum lex aliqua recitaretur, primum verſum attenderet.* Nec aliud voluiſſe arbitror Caium noſtrum, dum in *l. 1. D. de orig. iur. cuiusque rei potiſſimam partem principium eſſe,* docet. Atque inde factum arbitror, vt iurisconſulti fere omnes primum ſingulorum titulorum paragraphum vocarent PRINCIPIVM, et inuecto ſenſim

Digitized by Google

ſenſim more, paragraphos numerandi, principium extra numerum eſſe vellent, quaſi qui ſit totius tituli verſus primarius.

§. V.

Quod ad materiam Edicti attinet, merito quaeritur, an illud ſola iſta, quae ad ius honorarium pertinent, comprehenderit, an et de aliis rebus iure ciuili inuectis in eo actum ſit? Qua quidem in re Ob. Giphanio ſuffragor, qui in *Oecon. Edicti perpetui p. 127.* pereleganter monet: *De his actionibus nulla Edictorum verba, vt puto, exſtant, vt neque de rei vindicatione. Cuius rei cauſſa videtur eſſe haec, quod hae actiones ſint ciuiles, in Edicto autem ſua, hoc eſt, praetoria plenius; ciuilia nude tantum propuiſſe et interdum de iis multa omiſiſſe, exceptis tantum actionibus.* Sane enim multa in Edicto fuere de iudiciis, hereditatis petitionibus, vindicationibus, ſeruitutibus, contractibus, delictis, quae non a praetore reperta, ſed ex ipſis XII Tabulis aliisque legibus depromta ſunt. Quamobrem ordinarium hoc fuiſſe ait Vlpianus *l. 1. D. de poſſ. her. pet.* poſt CIVILES ACTIONES *rationem habere praetorem etiam eorum, quos ipſe velut heredes faciat.* Praeterea in Edicto repetita nouimus haud pauca capita L. Aquilliae, Aeliae Sentiae, Iuniae Norbanae, SCorum item Macedoniani, Velleiani, Syllaniani, Trebelliani, Pegaſiani et ſimilium, vt fragmenta manifeſto docent, et nos infra exemplis quam plurimis demonſtrabimus. Quin quamuis aedilitio edicto locum in Edicti ſerie nullum dederit V. C. Iac. Gothofredus, ſatis tamen manifeſtum eſt, et illud in Edictum migraſſe. Diſerte enim Iuſtinianus in *Conſt. ad Anteceſſores* §. 4. vbi loquitur de libris Digeſtorum, quos de hypothecis, de edicto Aedilium et redhibitoria actione, et de euictionibus nec non duplae ſtipulatione quartae operis iſtius parti inſeruerat, tertio ſtudiorum anno Auditoribus enarrandis, haec ſubiungit: *Quum enim, quae pro emtionibus et venditionibus legibus cauta ſunt, in libris de* REBVS *praefulgent: hae autem* OMNES, *quas diximus,* DEFINITIONES, (adeoque etiam Edictum Aedilitium,) *in vltima parte* PRIORIS EDICTI *fuerant poſitae: neceſſario eas in anteriorem locum tranſtulimus, ne a venditionibus, quarum quaſi miniſtrae ſunt, vicinitate vlterius diuagentur.* Et in *conſt. tanta* §. 5. *de confirm. Pandect.* de iisdem agens Pandectarum libris inſititiis, eandem conſilii ſui reddit rationem, *quia* nimirum HAEC OMNIA *titulis emtionum et venditionum conſentanea ſint et* PRAEDICTAE ACTIONES, *quaſi pediſſe-*

diſſequae illarum ab initio proceſſerint, in vetuſtioris tamen EDICTI *ordinatione in loca deuia et multum diſtantia diuagatae ſint.* Quid quod et Vlpianus *Libro LXXX.* Paullus *libro LXXIX. Commentariorum ad Edictum* actiones etiam aedilitias, puta redhibitoriam et quanti minoris expoſuerit, ceu patet ex *l. 60. et l. 61. D. de Aedilit. Edict.* Quibus obſeruatis, non adeo difficile fuerit, rationem reddere, cur, quum edictum aedilitium ſatis prolixum fuerit, et Iuſtiniani aetate adhuc exſtiterint Caii, Vlpiani et Iulii Paulli libri bini ad Edictum Aedilium curulium, quibus verba Aedilium τυπικὰ integra fuerant inſerta, nihilominus tamen ſola illa de ſeruis et iumentis venumdandis, nec non de animalibus eo loco, vbi vulgo iter fit, non habendis, pars facta ſint iuris Iuſtinianei, quia ſcilicet eorum tantum capitum, quae in Edictum migrauerant, rationem in Digeſtis habendam putaſſet Imperator, reliqua autem vel ideo, quod a praetore, vel Iuliano potius, neglecta fuerant, iam pridem in deſuetudinem abiiſſent.

§. VI.

Operae pretium fuerit et de iis, qui Commentariis ſuis hoc Edictum illuſtrarunt, dicere. Quem laborem iam inde ab Hadriani temporibus, quibus hoc Edictum compoſitum eſt, complures ſibi vltro depopoſcerunt viri doctiſſimi. Quum vero de IVLIANI Digeſtorum opere iam ſuo loco dictum ſit, dicendum iam erit de reliquis, quorum primus, niſi fallor, fuit SEX. POMPONIVS, iurisconſultus celeberrimus, quem Diuorum Fratrum, quos vocant, aetatem viuendo attigiſſe, ex eo patet, quod Conſtitutionem D. Pii laudat in *l. 14. D. de pollicit.* De eo iam quaedam monuimus in vita Iuliani. Iam addimus, eum ſcripſiſſe *ad Edictum* libros quam plurimos, quamuis eorum numerus plane ignotus ſit. In Pandectis enim fragmenta non ſuperſunt, ſed citantur Pomponii quaedam ex Libris VI. VII. XXV. XXXIII. XXXIX. LXIII. LXVIII. LXIX. LXXIX. et LXXXIII. ab Vlpiano, in *l. 7. §. 6. D. de pact. l. 39. §. 6. D. de procurat. l. 11. §. 5. D. de recept. arbitr. l. 3. princ. D. de adminiſtr. et peric. tut. l. 1. §. 9. D. de collat. l. 1. §. 8. D. de Carbon. edict.* et omiſſa a Labitto, *l. 1. §. 14. D. ſi quid in fraud. patron.* a Marciano, *l. 13. §. 2. D. de pignor.* Paullo, *l. 21. D. de rei vindic. l. 1. §. 3. D. de tutel.* et tamen in his libris LXXXIII. ſi Gothofredo credimus, edicti non niſi priorem partem vſque ad titulos de teſtamentis ex-

ſequutus eſt: vt adeo volumen iſtud, ſi ad finem perductum ſit, libris plus quam centum conſtitiſſe oporteat. Eius operis non meminit Index Florentinus; fortaſſis nec Iuſtiniani temporibus exſtitit, quia ex libris illis nullum omnino fragmentum in pandectas migrauit. Quod etiam iam Ant. Auguſtinus *de Nom. propr. Pand. p. 95.* recte animaduertit. Itaque facile intelliges, cur nos in reſtituendo Edicto perpetuo rationem non habuerimus pauciſſimarum iſtarum citationum. Nec enim ad eruendum edicti ordinem multum fecerunt, et vix vnquam nobis ſuppeditant edicti ſententiam, tantum abeſt, vt verba quaedam edictalia debeamus Pomponio.

§. VII.

Proximus eſt CAIVS, quem in Iure noſtro perperam plerumque GAIVM adpellitari videmus, de cuius aetate iam alio loco quaedam monuimus. Neque quidquam hic addimus de aliis, ad eius vitam pertinentibus, quae iam diligenter exſequuti ſunt Bertrandus, Grotius, quibuscum iungenda, quae in notulis Schultingius, in Amoenitatibus iuris ciuilis Aeg. Menagius diſſeruit. De edictis ille, ſi quis alius optime meritus eſt, ſiquidem non ſolum Edictum aedilitium, libris duobus illuſtrauit, verum etiam vrbano ac prouinciali eamdem nauauit operam. Primo enim in Florentino Indice laudantur Γαΐȣ *ad Edictum prouinciale* βιβλία λβ, ex quibus etiam, ſi duos poſtremos excipias, fragmenta quam plurima ſuperſunt: deinde *ad Edictum vrbicum* τὰ μόνα ἑυρεθέντα βιβλία δέκα. Quod enim numerum auget Bertrandus, et XII. adhuc ad Iuſtiniani aetatem perueniſſe putat, aeque fundamento caret, ac quod *de Libris XV. ad Edictum publicum* ſuſpicatus eſt Angelus Politianus. Res ita ſe habet. Decem exſtitere tum Caii volumina ad Edictum vrbicum pertinentia, puta

I. ad titulum de praediatoribus.

II. ad titulum de publicanis, ad quem titulum etiam refero *l. 139. D. de reg. iur.* quamuis ibi *liber ad Edictum praetoris vrbani*, omiſſo titulo laudetur.

III. ad titulum de liberali cauſſa, quo etiam *l. 6. D. de lib. cauſſa* referenda, quamuis ibi *liber ad edictum praetoris vrbani* titulo haut expreſſo memoretur.

IV. ad titulum de aquae pluuiae arcendae.

V. ad titulum de damno infecto.

VI.

VI. ad titulum de re iudicata.
VII. ad titulum de operis noui nunciatione.
VIII. ad titulum qui neque ſequantur, neque ducantur.
IX. ad Edictum praetoris vrbani de teſtamentis.
X. De legatis ad Edictum praetoris vrbani.

Haec ergo ſunt τὰ μόνα εὑρεθέντα βιβλία δέκα, quae Iuſtiniani temporibus ſuperfuerunt. At ex his commentarius ad Edictum de teſtamentis libris duobus, ad Edictum de legatis tribus conſtitit: fortaſſis et de liberali cauſſa libri II. exſtiterunt. Nam ex CAII *libro ſecundo ad Edictum praetoris* VRBANI *titulo de liberali cauſſa* decerptae eſſe dicuntur *l. 30. D. de bon. libert. l. 1. D. de colluſ. deteg. l. 10. D. de vi et vi arm.* His ergo et libro illo ἀνωνύμῳ, quem *l. 6. de lib. cauſſa* et *l. 139. de reg. iur.* laudari videmus, connumeratis, non decem, ſed XV. Iuſtiniani aetate ſuperfuiſſent: et hinc Politianus, vt videtur, numerum in indice expreſſum turbauit, et pro libris decem, quindecim repoſuit. Quod tamen eo minus admittendum, quo manifeſtius eſt, librum ἀνώνυμον ab illis X. diuerſum non eſſe, et Indicis auctorem non libros, ſed volumina, quae de ſingulis titulis exſtabant, numeraſſe. Vnde vero Bertrandus numerum duodenarium exſculpſerit, ego quidem non video, niſi quod et Ant. Auguſtinum *Emend. I, 5.* ſimilem errorem erraſſe conſtat, quod viri doctiſſimi παρόραμα deinde ſuum feciſſe videtur Bertrandus. Quamuis autem haec fragmenta ad illuſtrandum Edictum faciant: in reſtituendo tamen ordine nos illa parum iuuerunt, quippe libri ſeparati et ſuo veluti numero et ordine eiecti. At tanto praeclariores ſunt alterum *ad Edictum prouinciale Libri XXXII.* partim quod ex eo ſuperſunt fragmenta quam plurima, partim quod iis ſaepe ipſa Edicti ſententia praeclare exprimitur. Quod ad ordinem etiam attinet, nihil ab edicti vrbani ſerie differre videmus edicti prouincialis ordinem. Quin ex eius fragmentis primum collegimus, vnum idemque fuiſſe Edictum vrbanum ac prouinciale, vel paruum ſaltim inter illa diſcrimen interceſſiſſe. Qua de re ſuo loco plura diſſeruimus.

§. VIII.

Excipit Caium VLPIANVS, νομοθέτης ἄριστος, καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθεῖναι, καὶ τὸ μέλλον εὐστόχως συνιδεῖν δύνατος, *iuriſconſultus praeſtantiſſimus, qui et rebus praeſentibus recte vti, et futura proſpicere poterat*, ceu eum vocat Zoſim. *Hiſt. I, 11.* De eius vita, honoribus, doctri-

doctrina, rebus geſtis, ipſoque fato, quo periit, nihil iam dicam, quum omnia conſectari, intempeſtiuum, pauca delibare, nefas videretur. Neque de reliquis eius operibus quidquam addam, ſed quaedam duntaxat monebo de eius COMENTARIIS ad Edictum, quorum βιβλία ὀγδοήκοντα τρία recenſentur in Indice Florentino. Ex his omnibus etiam fragmenta quam plurima ſuperſunt, praeterquam ex duobus poſtremis libris, quos tanquam capita iuris minus vſu recepta complexos, inſuper habuit Tribonianus. Scriptos eſſe hos libros ſub Antonino Caracalla, loca quam plurima docent. Eosdem vero ante libros ad Sabinum prodiiſſe, ex eo peracute collegit Cuiac. *Obſ. XI, 15.* quod Vlpianus ipſe in *l. 32. §. 27. D. de donat. inter vir. et vxor.* depromta ex Libro XXXIII. ad Sabinum ſententiam Labeonis adducit, quam *et a ſe, et a Papiniano libro X. Quaeſtionum probatam*, ait, ipſe vero eam probauit Libro XXXV. ad Edictum, ceu patet ex *l. 9. D. de ſponſal.* Quamuis ergo et illos ad Sabinum libros ſub eodem Principe compoſuerit, idque adpareat ex *l. 23. §. 1. D. de cond. indeb. l. 3. pr. et l. 32. pr. D. de donat. int. vir. et vxor.* maiores tamen natu, vt ita dicam, fuere libri ad Edictum, omniumque eorum, quos Vlpianus compoſuit, parente ſuo digniſſimi, vt mirum non ſit, decerpta ex iis fragmenta vtramque paginam in Pandectis facere. Quantum ex tot eorum reliquiis colligimus, in concinnando hoc opere eam ſibi legem praeſcripſerat Iurisconſultus praeſtantiſſimus, vt primo ſingulorum fere titulorum inſignem vſum, aequitatem ac rationem oſtenderet, veluti *l. 1. pr. D. quod quisque iur. l. 1. pr. D. de edendo. l. 1. pr. de pact. l. 1. pr. D. de poſtul. l. 1. pr. D. de negot. geſt. l. 1. pr. de in int. reſt.* et locis aliis quam plurimis: aliquando et connexionis titulorum redderet rationem, veluti *l. 1. pr. D. ſi pars hered. pet. l. 1. pr. D. de poſſeſſ. hered. pet. l. 1. de fid. hered. pet. l. 1. pr. D. de rei vind. l. 1. pr. de pecul.* et alias paſſim. Deinde propoſuiſſe illum nouimus ipſa verba Edicti, quin et aliquando criticas quasdam addiſſe obſeruationes de Edicti verbis typicis, eorumque integritate vel mutatione, quales ſunt illae in *l. 1. D. quod met. cauſſ. l. 1. §. 1. D. commod.* Hinc porro ſingulis edicti verbis expoſitis, in quibus aliquando operoſiſſime verborum ſignificationes et differentias rimatus eſt, varias intermiſcet quaeſtiones, diſputationes et caſus, qui ea de re obuenerint? Si quando verba praetoris

toris admodum perſpicua eſſent, materiam ipſam, praemiſſis definitionibus, deuiſionibusque, in certa capita partitus, ſingulaque accurate exſequutus eſt, ceu docet exemplum *l. 1. §. 1. D. de ſuſpect. tut.* Quanto adparatu in elucubrando eximio hoc opere vſus ſit Vlpianus, vel ex eo intelligere eſt, quod ſingulis ſere paginis non modo quam plurima edicta, decreta, reſcriptaque principum, ſed et tot veteres nouosque omnis generis ſcriptores adduxerit, quot neſcio an vllus eorum temporum iurisconſultus. Sic ſane paſſim laudat conſtitutiones Iulii Caeſaris, Auguſti, Claudii, Titi, Domitiani, Neruae, Traiani, Hadriani, Antonini Pii, Diuorum Fratrum, Marci Aurelii Antonini, Commodi, Didii Iuliani, Seueri, et Antonini Caracallae. Ex melioris aeui legislatoribus auctoribusque ipſi paſſim laudantur Homerus, Solon, Draco, Hippocrates, Cicero, Auguſtus in vita ſua: Ex iurisconſultis Cato, Brutus, Rutilius Rufus, Aquillius Gallus, Q. Muc. Scaeuola, Ser. Sulpitius, Alfenus Varus, Aulus Ofilius, Aufidius Namuſa, Cinna, Publicius Gellius, Trebatius, Caſcellius, Q. Aelius Tubero, Ateius Capito, Maſſurius Sabinus, Caſſius, Cael. Sabinus, Labeo, Proculus Nerua, Pegaſus, Celſus pater, Plautius Atilicinus, Vitellius, Arrianus, Cartilius, Minicius, Puteolanus, Aulus, Vrſeius Ferox, Pedius, T. Ariſto, Fulcinius Priſcus, Valerius Seuerus, Vindius Viuianus, Octauenus, Iulianus, Neratius, Iauolenus, Voluſ. Maecianus, Pomponius, Africanus, Marcellus, Ceruidius Scaeuola, Papinianus, Tertullianus, Marcianus, Iun. Mauricianus, Arrius Menander, Q. Saturninus, et Modeſtinus, vt alias omittam micantes in his aureis libris priſcae variaeque eruditionis ſcintillulas. Vtinam vero paullo diligentius vbique librorum numerum notaſſent aut Digeſtorum conditores, aut qui ea deſcripſerunt, librarii. Multis enim locis illum in mendo cubare, aliis variare editiones, infra paſſim obſeruauimus, magnoque ſtudio medicinam illi morbo parauimus, an feliciter ſatis, ii viderint, quibus talia non plane ſunt incomperta.

§. IX.

Eiusdem fere cum Vlpiano aetatis, ſtudii, dignitatis fuit IVLIVS PALLVS, Vlpiani non obtrectator quidem, ſed vere aemulus. Quamuis enim quod de eorum ſimultatibus et diſſen-

 ſioni-

ſionibus vulgo dicunt, non probem, quum non magis ac liberius Paullus ab Vlpiano, quam a reliquis omnibus diſſentiat, idque iurisconſulti veteres omnes ſine rancore animi ac acerbitate facere ſoliti ſint: laudabilis tamen quaedam inter Vlpianum et Paullum interceſſiſſe videtur aemulatio. Idque vel inde colligas, quod praecipuus eorum labor in iisdem paene iuris capitibus verſatus ſit, quaſi contendere inter ſe atque experiri voluiſſent, vter alterum ingenio atque acumine ſuperaret. Scripſit Vlpianus ad Legem Iuliam et Papiam Poppaeam Libros XX. Paullus decem; Vlpianus Sabinum Libris LI. Paullus Libris XVI. illuſtrauit. Fideicommiſſorum libros Vlpianus ſex; Paullus III. Vterque porro ſcripſit ad Edictum Aedilium Curulium, de adulteriis, de officio proconſulis, de officio praefecti vrbi, de officio praetoris tutelaris, de adpellationibus, de cenſibus. Vtriusque etiam habemus Inſtitutiones, Reſponſa, Regulas, Notas ad Papinianum. Denique ſicuti Vlpianus, ita et Paullus ſcripſit ad Edictum, et hic quidem libros LXXX. ex quibus omnibus, ſi a duobus poſtremis diſceſſeris, fragmenta ſuperſunt quam plurima. Ceterum breuius et adſtrictius fuiſſe videtur hoc Paulli opus, quam Vlpiani, quamuis huic librorum numero parum cedat. Rarius ſane niſi vocabulorum vel ambiguitas vel ἔμφασις id exigat, eius induſtriam in interpretandis praetoris verbis verſari animaduertimus, plerumque Edictum ipſum exponit, variasque quaeſtiones eo pertinentes mouet, quas deinde liberrimo iudicio, vt ſolet, ſoluit. Obſcuritatem ſtili haut pauci accuſant, quae tamen neſcio an maior ſit, quam aliorum eius aeui ſcriptorum. Eſt, vbi breuitas lectorem moratur: ſed non niſi parum attentum, vel eius lectioni haut ſatis adſuetum. Si vero difficilia quaedam ac δυσνόητα et in Paullo occurrunt, non eius ſermoni et ſtilo hoc tribuendum eſt, ſed ipſi quaeſtionum, quas decidit, ſubtilitati. Videtur enim adſpernatus vulgaria et vbiuis obuia, non niſi ſublimiora et recondita conſectari, nec tam tyronibus ac dupondiis, quam iurisperitis, et in ipſo foro verſantibus ſcribere voluiſſe, ſaltim in operibus illis diffuſioribus. Nam et illorum ſtudiis pro virili conſuluit libris breuioribus Regularum, Sententiarum, Manualium, Inſtitutionum, et ſimilibus. Praeter ampliſſimum illum Commentarium, aliud Paulli exſtitit Edictale opus, nempe BREVIVM vel BREVIS EDICTI libri tres et viginti, quamuis ex libris

tantum

Digitized by Google

tantum III. VI. VII. VIII. et XVI. quatuordecim in vniuerſum fragmenta ſuperſint. Ex quo tantillo numero facile aeſtimes, non adeo liquido inde conſtare, quod plerique tamen pro certo adfirmant, libros hos *breuium* non niſi maioris operis epitomen fuiſſe. Nos, quae huic ſententiae obuerti poſſint, qualiaque fuiſſe videantur Edicta illa breuia, ſupra, quantum ſatis eſt, diximus.

§. X.

Eodem loco etiam diſſeruimus de CALLISTRATI Edictis monitoriis, quibus iam plura addere nihil attinet, niſi quod nos in reſtituendo edicto et Calliſtrati et C. Iuuentii Celſi operi inſtitimus, non quaſi eos ad Edictum commentarios ſcripſiſſe putem, ſed quod eos Edicti ſeriem ſequutos animaduerterim, quamuis ex Calliſtrati libris non omnibus ſex, ſed quatuor tantum prioribus fragmenta in vniuerſum viginti et vnum in Pandectis inuenerint locum. Supereſt itaque FVRIVS ANTHIANVS ſeu ANTHIVS, cuius de aetate vitaque omnia incerta ſunt. Scripſiſſe eum *Libros V. ad Edictum* ex Indice Florentino diſcimus: ſed ex eodem intelligere eſt, opus illud ad Iuſtiniani aetatem integrum haut perueniſſe. Florentiae enim, teſte αὐτόπτῃ Laur. Theod. Gronouio *de Emendat. Pand. Cap. XXV. p. 81.* non legitur Ἄνθου ἤτοι Φωρέου Ἀνθιάνου μέρος Ἐδίκτου βιβλία πέντε, vti et Haloander et Taurellius expreſſerunt, ſed μέρος Ἐδίκτου βιβλίων πέντε, id eſt, *pars Edicti librorum quinque.* Ex his enim quinque libris non niſi pars, aut particula potius quaedam Iuſtiniani temporibus ſuperfuit, puta liber I. ex quo ſolo tria tantum eaque perbreuia fragmenta ſuperſunt, *l. 62. D. de pact. l. 40. D. de dol. mal.* et *l. 80. D. de rei vind.* vt adeo illa nos parum iuuerint in reſtituendo edicto, eiusue ordine, quamuis ea in ſerie Edicti ſuis locis aptauerit Iac. Gothofredus.

§. XI.

Exſtitere et tres alii, qui poſt Iuliani aetatem Edictum illuſtrarunt commentariis: ſed ex quorum ſcriptis nihil omnino hodie ſupereſt. Vnde breuem eorum notitiam hic ſubiicere iuuabit. Primus eſt VIVIANVS, Iuliano, vt videtur σύγχρονος, ſaltim non multo poſterior, quippe qui a Pomponio laudatur. *l. 17. §. 4. D. commod.* Scripſiſſe eum quaedam ad Edictum, ex eo patet, quod eius ſententias ſuper illo frequenter laudat Paullus *l. 4. §. 2. D. naut. caup. ſtab. l. 24. §. 9. D. de damn. inf. l. 1. §. 45. de vi et vi arm.*

Digitized by Google

vi arm. l. 1. §. 6. D. de itin. et actu priu. Sed ex eo quidem opere nihil omnino in Pandectas migrauit. Idem dicendum de altero, Q. SATVRNINO, qui an idem ſit cum Venuleio et Claudio Saturninis, diſquiſiuimus *in Exerc. de variis Saturninis, Opuſculis hiſtor. iur. illuſtr. inſerta p. 353.* Certum eſt, quod ſcripſerit ad Edictum: eius enim operis librum X. laudat Vlpianus *l. 19. §. 7. D. de aur. arg. leg.* Denique et SEX. PEDIVS his accenſendus eſt, quem poſt Iulianum floruiſſe, colligunt ex *l. 32. §. 16. D. de recept. arbitr.* quia ibi probaſſe dicitur Iuliani ſententiam. Opus eius ad Edictum ſaepius laudant Vlpianus et Paullus, *l. 6. §. 9. D. de negot. geſt. l. 1. D. de dolo mal. l. 4. §. 2. D. de alienat. iud. mut. l. 7. l. 13. §. 2. D. de recept. arb. l. 7. §. 3. D. de pecul. l. 1. §. 1. D. de tribut. act.* et in primis *l. 6. §. fin. D. de bon. poſſeſſ.* ex quo loco patet, ſatis diffuſum fuiſſe hoc opus Edictale, quippe cuius ibi Liber XXV. a Iulio Paullo citatur.

§. XII.

Alii iuriſconſulti, quamuis non iuſta commentaria in Edictum conficerent, libros tamen ſuos fere ad ordinem ſeriemque Edicti perpetui diſponere ſolebant. De Digeſtis Celſi, Marcelli, Scaeuolae, Quaeſtionibus Papiniani, Hermogenis Epitome iuris, Paulli ſententiis id obſeruat Ob. Giphan. *Oecon. Edict. Perp. p. 120.* qui et Codices Hermogenis, Gregorii et Theodoſii eo ordine compoſitos eſſe contendit, additque: *Tanta fuit huius libri, ſiue edicti perpetui a Iuliano compoſiti auctoritas, vt omnes fere de iure libri et Commentarii ad hoc Edictum fuerint accommodati, qui edicto iſto ſunt poſteriores.* Quibus fere ſimilia habet Euer. Otto *in Papinian. Cap. XII. §. 6. p. 259.* Et de Celſo quidem id certiſſimum, alibique iam a nobis obſeruatum eſt, *in Diſſ. de P. Iuuentio Celſo p. 517. Opuſcul.* vbi comparatis inter ſe fragmentis Celſi omnibus, ſubductisque rationibus hanc fecimus ſummam cogitationum noſtrarum: *Ordo Edicti in his Digeſtis obſeruatur a libro I. ad librum XXVII. Libro XXVIII. de Legibus Cincia et Velleia; Libro XXIX. de Fuſia Caninia, Aelia Sentia, Iunia Norbana; Libris XXX. et ſex ſequentibus, quod et Iac. Gothofredus in Comment. ad Reg. Iur. p. 748. obſeruauit, de Lege Iulia et Papia Poppaea; Libro XXXVII. de Legibus iudiciorum publicorum, libro XXXVIII. de ſtipulationibus, ac poſtremo libro XXXIX. de iure fiſci, re militari, aliisque, quae ad ius*

ius publicum pertinent, *tractauerat*. Praeterea et fragmenta Celſi, non modo, quae ad Leges Iuliam et Papiam Poppaeam pertinent, in Commentario noſtro ad illas Leges ſuis quaeque locis et capitibus adcommodauimus, ſed et infra in Notis ad Edictum idem tentauimus in fragmentis librorum priorum XXVII. vt de ſoliditate huius obſeruationis neminem dubitaturum arbitrer. Aeque verum certumque eſt, Marcelli Digeſta hunc Edicti ordinem ſeruaſſe. Libro enim I. ille egit de magiſtratibus municipalibus et iurisdictionis modo. Libro II. de edendo, de pactis, de in ius vocando, poſtulando, cautione iudicio ſiſti, procuratoribus, negotiis geſtis, et quibusdam in integrum reſtitutionibus. Libro III. de reliquis reſtitutionum cauſſis, arbitris, ſatisdando, iudiciis et inofficioſi querela. Lib. IV. de hereditatis petitione, rei vindicationibus, ſeruitutibus. Lib. V. de damnis, iudiciis diuiſoriis, iureiurando, religioſis et ſumtibus funerum. Lib. VI. de rebus creditis et contractibus. Lib. VII. de ſponſalibus, nuptiis, iure dotium, et cognatis materiis. Lib. VIII. de donationibus inter virum et vxorem, diuortiis, rerum amotarum, ventre in poſſeſſionem mittendo, agnoſcendo partu, de tutelis, de furtis, publicanis, operis libertorum. Lib. IX. de bonorum poſſeſſionibus. Lib. X. de teſtamento militis et teſtamentis. Libro XI. de ſucceſſionibus ab inteſtato. Lib. XII. de inſtitutionibus, ſubſtitutionibus, conditionibus, SCo Syllaniano. Lib. XIII. XIV. et parte XV. de legatis et fideicommiſſis, reliqua parte libri XV. de noui operis nunciatione, damno infecto, aquae pluuiae arcendae actione. Libro XVI. de cauſſis ſtatus. Libro XVII. de poſſeſſione et vſucapione. Lib. XVIII. de re iudicata et exſequutionibus. Lib. XIX. de interdictis. Lib. XX. de exceptionibus. Lib. XXI. de ſtipulationibus. Reliquis libris Marcellus exemplo Iuliani et Celſi ſuppleſſe videtur aliqua iuris capita, quae deeſſe in Edicto exiſtimabat. Eumdem ordinem et in Scaeuolae Digeſtis recte obſeruauit Giphanius, nec non in Papiniani Quaeſtionibus, quibus et Reſponſa huius ICti addere iure potuiſſet. Vtrumque enim Opus Edicti perpetui ordinem ſequi ſatis adparet ex Indice horum operum, quem *Papiniano ſuo Cap. XVII. p. 406. et p. 420.* ſubiungit V. C. Euer. Otto. Recte id de Hermogene etiam Giphanius obſeruauit. Nam is ipſe ſe eum ordinem obſeruaſſe indicat *l. 2. D. de ſtatu hom.* quamuis hic quaedam de

Digitized by Google

ſtatu perſonarum, praemiſerit, quum in primis Edicti titulis ea de re nihil dictum a Praetore nouerimus. Immo ne in ceteris quidem adeo religioſe ordini edicti inhaeſiſſe videtur Hermogenianus, ſiquidem diſerte ait, poſt doctrinam de ſtatu hominum, *ſe de ceteris, ordinem Edicti perpetui ſequutum*, *et* HIS PROXIMOS et CONIVNCTOS ADPLICANTEM TITVLOS, *vt res paſſura ſit, dicturum.* Denique et in Paulli Sententiis Receptis, nec non Codice Gregoriano, quamuis plures tituli culpa Aniani interciderint, eum Edicti ordinem deprehenderunt viri doctiſſimi, Iac. Cuiac. *ad l. 10. D. vſufruct. quemadm. cau. ad Paull. ad Edict. Lib. XL.* et Ant. Schulting. *in Iurispr. vet. Anteiuſtin. p. 211. et p. 684.* De Hermogeniano id pro certo adfirmari non poteſt, quia ex eo tituli ſuperſunt pauciſſimi, deque iis ne ſciri quidem poteſt, an is ordo, qualem editores nobis dederunt, ſit genuinus. Immo ne de Codice quidem Theodoſiano plane falſus eſt Giphanius. Quamuis enim libri eius poſtremi vndecim fere de iure publico et ſacro agant: in quinque tamen prioribus, qui ius priuatum comprehendunt, agitur primum de variis magiſtratuum officiis, deinde de ordine perſequendi iuris et de praeparatoriis iudiciorum, de reſtitutionibus in integrum, iudiciis, actionibus ex dominio, tribus iudiciis diuiſoriis, et de rebus creditis variiſque contractibus, hinc porro de emtione venditione, nuptiis, tutelis, tum de bonorum poſſeſſionibus, teſtamentis, cauſſis ſtatus, poſſeſſione et vſucapione, re iudicata et ceſſione bonorum, nec non de interdictis, ac denique de legitimis ſucceſſionibus et quibusdam aliis, ceu recte obſeruatum eſt a Iac. Gothofredo *in Proleg. Cod. Theod. Cap. XII. p. CXCIX.* Quae omnia fere ordinem Edicti perpetui redolere, nemo non videt, ipſeque obſeruaſſe videtur Gothofredus, dum ſcribit: *Certe Gregoriani Codicis ordinem ferme ſequutos conditores huius Codicis deprehendo, neque ab eo ſemper recedit Iuſtinianus.* Gregorianum enim Codicem Edicti ordinem ſeruare, paullo ante vidimus. Poſſemus addere plures ex veteribus, quibus ille ordo Edicti magnopere placuit, niſi vel haec exempla ſufficere exiſtimaremus.

FINIS HISTORIAE EDICTORVM, ET EDICTI PERPETVI.

Digitized by Google

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

OPVSCVLOR. POSTVMOR.

TOM. II.

EDICTI PERPETVI, ORDINI ET INTEGRITATI SVAE RESTITVTI,

PARTES II.

PRAEMISSIS VETERVM SCRIPTORVM DE HOC TESTIMONIIS,

CONTINENS.

Digitized

Digitized by Google

DE EDICTO PERPETVO VETERVM SCRIPTORVM TESTIMONIA.

GELL. *Noct. Attic. Lib. X. Cap. 5.*

VErba praetoris ex EDICTO PERPETVO de Flamine Diali et de ſacerdote Veſtae adſcripſi.

ANTONINVS PIVS apud CALLISTR. *l. 32. D. ad leg. Corn. de falſ.*

Diuus Pius Claudio reſcripſit, pro menſura cuiusque delicti conſtituendum in eos, qui apud iudices argumenta protulerunt: aut ſi plus meruiſſe videantur, quam ex FORMA IVRISDICTIONIS pati poſſunt, vt imperatori deſcribantur, aeſtimaturo, quatenus coërceri debeant.

CERVID. SCAEVOLA *l. 4. D. de ventr. inſpic.*

Quaeſitum eſt, quum vxor defuncti praegnantem ſe dicat, an ſorori, procuratoriue eius, ſecundum FORMAM EDICTI ventrem inſpicere, et partum cuſtodire permittendum ſit? Reſpondi. κ. τ. λ.

CALLISTRATVS *l. 1. §. 1. D. de iure fiſci.*

An bona, quae ſoluendo non ſunt, ipſo iure ad fiſcum pertineant, quaeſitum eſt. Labeo ſcribit, etiam eo, quod ſoluendo non ſint, ipſo iure ad fiſcum pertinere. Sed contra ſententiam eius EDICTVM PERPETVVM ſcriptum eſt, quod ita bona veneunt, ſi ex his fiſco adquiri nihil poſſit.

SEVERVS et ANTONIN. AA. *l. 2. C. quod cum eo, qui in al. pot.*

Eius rei nomine, de qua cum filiofam. contractum eſt ſiue ſua voluntate, ſiue eius, in cuius poteſtate fuit, ſiue in peculium ipſius, ſiue in rem patris ea pecunia redacta eſt, ſi paterna hereditate abſtinuit, actionem, niſi in id, quod facere poſſit, non dari, PERPETVI EDICTI interpretatione declaratum eſt.

SEVERVS et ANTONIN. AA. *l. 3. C. de edendo.*

Edita actio ſpeciem futurae litis demonſtrat, quam emendari vel mutari licet, prout EDICTI PERPETVI monet auctoritas, vel ius reddentis aequitas.

IIDEM *l. 2. C. de condition. inſert.*

Nec exemplum legati vel hereditatis, in quibus conditio diuortii nonnumquam remitti ſolet, huic rei comparandum eſt: quum abſurdum ſit, ideo PERPETVI EDICTI negligi FORMAM, quia patris ſui voluntati non obtemperatur.

ANTONINVS CARACALLA Imp. *l. 1. C. ſi. tut. vel curat. interu.*

Quod ſi legitimam aetatem impleſtis, idque tempus, quo in integrum reſtitui poteſtis, exceſſiſtis, curatores veſtros, ſi aduerſus eos nondum experti eſtis, iudicio SECVNDVM FORMAM IVRIS conuenite.

PAPINIANVS *l. 5. §. 1. D. vt legat. vel fideic. cauſſ. cau.*

Sicuti, quum de bonis ſuis conferendis filius, accepta poſſeſſione cauere non poteſt, quia denegamus ei actiones, defertur ei conditio cauendi fratribus ex FORMA IVRISDICTIONIS, quod ex portione fratris fuerint conſequuti, quum bona propria conferri coeperit, ſe reſtituturos.

IDEM *l. 77. §. 29. D. de legat. 2.*

Iure ſucceſſionis ad duos eiusdem gradus poſſeſſione deuoluta, rationibus aequitatis, et PERPETVI EDICTI exemplo, pro parte dimidia mulierem reuelandam, reſpondi.

ANTONIN. CARAC. *l. 5. C. de procurat.*

Actionem ei, qui abſentis nomine agere vult, ſi non eum defendat, denegari oportere, iam EDICRO PERPETVO expreſſum eſt.

ALEXANDER Imp. *l. 1. C. de bon. poſſeſſ. contra tab.*

Liberi contra tabulas parentum bonorum poſſeſſione admiſſa, ſolis parentibus et liberis legata praeſtare, ſecundum EDICTVM debent.

IDEM *l. 9. C. de legat.*

Si in fraudem eorum, quae teſtamento relicta ſunt, admiſſus eſt accuſator, qui teſtamentum falſum diceret: Praeſes prouinciae ſecundum IVRISDICTIONIS FORMAM ſolui legata iubebit.

ALEX.

Digitized by Google

ALEXANDER Imp. *l. 11. C. de ſucceſſ. edict.*

Si mater tua propter furorem ſuum patris ſui bonorum poſſesſionem non accepit, tu filius eius ad eorumdem bonorum patrui magni ex EDICTO, quo prioribus non petentibus ſequentibus permittitur, admiſſus es.

IDEM *l. 6. C. vt in poſſeſſ. legat.*

Certa eſt FORMA IVRISDICTIONIS, qua fideicommisſi ſeruandi cauſſa in poſſesſionem rerum, quae in cauſſa hereditaria ſunt, aut dolo malo eſſe deſierunt, is, cui legati vel fideicommisſi nomine non ſatisdatur, mittitur.

IDEM *l. 2. C. de reſtitut. milit.*

Si quid de bonis eorum, qui reip. cauſſa abſentes ſunt deminutum eſt, actioneue qua competente eis aliquis liberatus fuit: in integrum reſtitutio PERPETVA IVRISDICTIONE intra annum vtilem permittitur.

IDEM *l. 4. C. de arbitr. tut. l. 1. C. Gregor. eod.*

Eum, qui bonis paternis ſecundum EDICTI FORMAM abſtentus eſt, hereditariis actionibus conueniri, nulla ratio ſuadet.

VLPIAN. *l. 5. D. de extraord. crim.*

In eum, cuius inſtinctu ad infamandum dominum ſeruus ad ſtatuam confugiſſe compertus eſt, praeter corrupti ſerui actionem, quae ex EDICTO PERPETVO competit, ſeuere animaduertitur.

IDEM *l. 8. D. de calumniat.*

Id, quod illicite extortum eſt, ſecundum EDICTI FORMAM, quod de his eſt, qui pecuniam, vt negotium facerent, aut non facerent, accepiſſe dicerentur, reſtitui iubeat.

PAVLL. *Rec. Sent. Lib. I. tit. XX. §. 1.*

Inter fideiuſſores ex EDICTO PRAETORIS, ſi ſoluendo ſint, licet ſinguli in ſolidum teneantur, obligatio diuiditur.

IDEM *Recept. Sent. Lib. IV. Tit. VII. §. VI.*

EDICTO PERPETVO cauetur, vt, ſi tabulae teſtamenti non adpareant, de earum exhibitione interdicto reddito, intra annum agi posſit.

IDEM *l. 7. §. 1. D. de adpellat. recip. vel non.*

Item, ſi ex PERPETVO EDICTO aliquid decernatur, id, quo minus fiat, non permittitur adpellare.

PAVLL.

PAVLL. *l. 14. D. qui ſatisd. cog.*

Filius familias defendit abſentem patrem: quaero an iudicatum ſolui ſatisdare debeat? Paullus reſpondit, eum, qui abſentem defendit, etiamſi filius vel pater ſit, ſatisdare petituro ex FORMA EDICTI debere.

GORDIANVS Imp. *l. 5. C. de his, quae vi metusu. cauſſ.*

Si adhibita vi compulſi ſunt poſſeſſiones ſuas, quae maioris valebant, minimo diſtrahere: IVRISDICTIONIS TENORE, vt id, quod improbe factum eſt, in priorem ſtatum reuoluatur, impetrabunt.

IDEM *l. 2. C. de praed. et al. reb. min.*

Quod ſi creditores id fecerunt, ita demum iuxta FORMAM EDICTI beneficium tibi impertietur, ſi fraudulenta venditione, participante conſilio emtoris damnum tibi inflictum eſſe doceatur.

IDEM *l. 13. C. de procurat.*

Nam ſi integra res eſt, ratio PERPETVI EDICTI acceptam tibi non permittit alieno nomine actionem intendere.

IDEM *l. 3. C. de his, quae vi metusue cauſſ.*

Si vi vel metu fundum auus tuus diſtrahere coactus eſt, etiamſi emtor eum alii vendidit, ſi tamen tu auo tuo heres exſtitiſti, vt tibi, reddito a te pretio reſtituatur, poſtquam placuit, in rem quoque dari actionem, ſecundum FORMAM PERPETVI EDICTI, adito Praeſide prouinciae, poteris poſtulare.

IDEM *l. 4. C. de his, quae vi metusue cauſſ.*

Si per vim vel metum mortis aut cruciatus corporis venditio a vobis extorta eſt, et non poſtea eam conſenſu corroboraſtis: iuxta PERPETVI FORMAM EDICTI intra annum quidem agentes, quo experiundi poteſtas eſt, quadrupli condemnationem referetis.

IDEM *l. 2. C. de in ius voc.*

Quum confitearis, patroni tui filium ſine permiſſu praeſidis te in ius vocaſſe, poenam EDICTO PERPETVO praeſtitutam reſcripto tibi concedi, temere deſideras.

IDEM *l. 2. C. de bon. poſſeſſ. ſec. tab.*

Bonorum quidem poſſeſſionem ex EDICTO PRAETORIS non niſi ſecundum eas tabulas, quae ſeptem teſtium ſignis ſignatae ſint, peti poſſe, in dubium non venit.

GOR-

Digitized by Google

GORDIANVS Imp. *l. vn. C. quando non petent. part. petent.*

Quoties pluribus liberis, ceſſante legitima ſucceſſione, bonorum poſſeſſio defertur, beneficium EDICTI PERPETVI, quibusdam omittentibus, his ſolis, qui bonorum poſſeſſionem agnouerunt, portionem non petentium accreſcere, in dubium non venit.

IDEM *l. 2. C. de bon. auct. iud. poſſid.*

Eſt IVRISDICTIONIS TENOR promtiſſimus, indemnitatisque remedium EDICTO PRAETORIS creditoribus hereditariis demonſtratum, vt, quoties ſeparationem bonorum poſtulant, cauſſa cognita, impetrent.

PHILIPPVS Imp. *l. 1. C. de inoffic. donat.*

Non iniuria iuxta FORMAM de inofficioſo teſtamento CONSTITVTAM ſubueniri vobis, vtpote quartam partem non habentibus, deſideratis.

MODESTINVS *l. 52. §. 6. D. de obl. et action.*

Iure honorario obligamur ex his, quae EDICTO PERPETVO vel a magiſtratu fieri praecipiuntur, vel fieri prohibentur.

HERMOGENIAN. *l. 2. D. de ſtatu hom.*

Quum igitur hominum cauſſa omne ius conſtitutum ſit: primo de perſonarum ſtatu, ac poſt de ceteris, ordinem EDICTI PERPETVI ſequuti, et his proximos et coniunctos adplicantes titulos, vt res patitur, dicemus.

VALERIANVS et GALLIENVS AA. *l. 18. C. ex quib. cauſſ. infam. irrogatur.*

Non damnatos quidem duntaxat iniuriae, ſed pactos quoque PERPETVVM EDICTVM infamat. Verum pactos eos tantum, qui vllos aduerſariis numos pro mala conſcientia ex transactione numeraſſent, in hac cauſſa placuit intelligi.

CARVS et NVMERIANVS AA. apud *auctorem conſultationis veteris ICti §. I.*

Quum fraudis ſtudio transactionem interpoſitam eſſe dicas, quod inter vos geſtum eſt, infirmat IVRIS AVCTORITAS.

Digiti

DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS AA. *l. 2. C. rer. amot.*

Diuortii cauſſa rebus vxoris a marito amotis, vel ab vxore mariti amotarum EDICTO PERPETVO permittitur actio.

IIDEM *l. 12. C. quod cum eo, qui in alien.*

Dominum per ſeruum obligari non poſſe, ac tantum de peculio, deducto ſcilicet, quod naturaliter ſeruus domino debet, eius creditoribus dari actionem, vt ſi quid in rem eius verſum probetur, de in rem verſo EDICTO PERPETVO declaratur.

IIDEM *l. 9. C. eod.*

Si ex alio contractu, non ex illicita mutui actione debitor exſtitiſti, vel quod patrem tuum in fidem ſuſcepiſti, tam in patris poteſtate iure teneris, quam etiam morte genitoris tui iuris effectus, et ſiquidem patri heres exſtitiſti, in ſolidum, alioquin in quantum facere potes, ſecundum EDICTI FORMAM.

IIDEM *l. vn. C. de alienat. iudic. mut. cauſſ.*

In rem actionem poſſeſſio parit aduerſario, alienatione etiam iudicii mutandi cauſſa celebrata, in integrum reſtitutio EDICTO PERPETVO permittitur.

IIDEM *l. 1. C. ſi aduerſ. ſolut.*

Exemplo ceterorum debitorum tutores etiam, quae ex adminiſtratione tutelae debent, curatoribus ſoluentes liberantur: ſed ante tempus in integrum reſtitutioni praeſtitutum, EDICTO PERPETVO permiſſum beneficium implorari, et an ſit tribuendum per cauſſae cognitionem aeſtimari poteſt.

IIDEM *l. 1. C. ſi in comm. eademque cauſſ.*

Si cognitis, quae geſſit, his conſenſum poſt viginti quinque annos aetatis commodaſtis, quamuis illa minor pro portione ſua reſtitutionis auxilium implorare poſſit, vobis tamen ad communicandum EDICTI PERPETVI beneficium eius aetas patrocinari non poteſt.

Digitized by Google

DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS AA. *l. 7. C. de his, quae vi metuſue cauſſ.*

Si donationis, vel transactionis, vel ſtipulationis, vel cuiuscumque alterius contractus obligationis confectum inſtrumentum metu mortis vel cruciatus corporis extortum, vel capitales minas pertimeſcendo, adito praeſide prouinciae, probare poteris, hoc ratum haberi ſecundum EDICTI FORMAM non patietur.

IIDEM *l. 9. C. de patr. pot.*

Nec filium cuiquam negare eſſe liberum, SCo de partu agnoſcendo, ac denunciata poena, item praeiudicium EDICTO PERPETVO propoſitum, et remedium alimentorum, quod Praeſidem maiori trimo petenti, nomine eius monſtratum iura manifeſto declarant.

IIDEM *l. 13. C. de teſtam.*

Teſtandi cauſſa de pecunia ſua legibus certis facultas eſt permiſſa: non autem IVRISDICTIONIS mutare FORMAM, vel iuri publico derogare cuiquam permiſſum eſt.

IIDEM *l. vn. C. vti poſſid.*

Vti poſſidetis fundum, de quo agitur, quum ab altero nec vi, nec clam, nec precario poſſideatis, rector prouinciae vim fieri prohibebit, ac ſatisdationis vel transferendae poſſeſſionis EDICTI PERPETVI FORMA ſeruata, de proprietate cognoſcet.

IIDEM *l. 18. C. de furt. et ſeru. corrupt.*

In eum, qui ex naufragio vel incendio cepiſſe, vel in his rebus damni quid dediſſe dicitur, intra annum vtilem ei, cui res abeſt, quadrupli, poſt annum in ſimplum actionem proditam, praeter poenam, olim ſtatutum, EDICTI FORMA PERPETVI declarat.

IIDEM *l. 9. C. de collation.*

Ab inteſtato te ad ſucceſſionem paternam venientem ad collationem FORMA EDICTI PERPETVI certo iure prouocat.

Digitized by Google

DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS AA. *l. 6. C. qui admitt. ad bon. poſſeſſ.*

Iuris ignorantiam nec mulieribus prodeſſe, in EDICTI PERPETVI curſu de agnoſcenda bonorum poſſeſſione manifeſtum eſt.

IIDEM *l. 11. C. de collat.*

Poſtumo praeterito, patris teſtamentum rumpenti, atque inteſtato ſuccedenti, emancipatum, petita bonorum poſſeſſione conferre debere bona ſua, PERPETVO EDICTO cauetur.

IIDEM *l. 19. C. ad SC. Velleian.*

Quum ad eas etiam obligationes, quae ex mulieris perſona calliditate creditoris ſumſerunt primordium, decretum patrum, quod de interceſſione feminarum factum eſt, pertinere, EDICTO PERPETVO declaratur: ſi tamen creditor. κ. τ. λ.

IIDEM *l. 3. C. de luit. pign.*

Cum etiam EDICTO PERPETVO actione propoſita, pecunia ſoluta creditori, vel ſi per eum factum ſit, quo minus ſolueretur, ad reddenda ea, quae pignori acceperat, iure eum ſatis euidenter vrgeri, manifeſtum eſt.

IIDEM *l. 8. C. de iniur.*

Dominum pro atroci iniuria, quam ſeruus eius paſſus eſt, EDICTI PERPETVI actione propoſita, qua damni etiam haberi rationem, verbis euidenter exprimitur, agere poſſe conuenit.

IIDEM *l. 2. C. ſentent. reſc. non poſſ.*

Peremtorias exceptiones omiſſas in initio, antequam ſententia feratur, opponi poſſe, PERPETVVM EDICTVM manifeſto declarat.

IIDEM *l. 6. C. de reuoc. quae in fraud.*

Si actu ſollemni praecedentem obligationem peremiſti, proſpicis, aduerſus fraudatorem intra annum, in quantum facere poteſt, vel dolo malo fecit, quo minus poſſit, EDICTO PERPETVO tantum actionem permitti.

DIOCLE-

Digitized by Google

DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS AA. *l. 2. C. de ſucceſſ. edicto.*

Si is, quem quarto gradu conſtitutum eſſe non ambigitur, ex EDICTO petiit, nec hoc te latuit, fruſtra nobis ſupplicaſti.

IIDEM *l. 7. C. de incol.*

Ciues quidem origo, manumiſſio, adlectio vel adoptio; incolas vero, (ſicut et D. Hadrianus EDICTO SVO manifeſtisſime declarauit) domicilium facit.

Fragmentum regularum veteris iureconſulti a Petro Pithoeo primum editum §. *II.*

Sed conſtitutiones Imperatoris ſimiliter honorandum quid (f. *honorarium quid*) eſt, et PRAETORIS EDICTVM ſimiliter, vel PROCONSVLIS.

DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. *l. 15. Cod. Gregor. de pact.*

Pactum, quod contra IVRIS FORMAM prouinciae rector factum animaduertet, id infirmare minime dubitabit.

AVRELIVS (f. *Diocletianus*) *l. 1. C. Hermogen. ex delict. defunct.*

Auditis partium adlegationibus V. C. Proconſul prouinciae Africae, amicus noſter, in pronunciando FORMAM IVRIS ſequetur.

DIOCLET. et MAXIM. AA. *l. 1. Cod. Hermog. de ſucceſſ.* add. Auct. *veteris Conſult.* §. *VI.*

Si ſecundum EDICTI FORMAM teſtamentum ſignatum exſiſtit, bona, quae quum moreretur auctor tuus, eius fuerunt, ſollemniter petis. (f. *pete.*)

EVSEB. *Chronic. n. MMCXLVII.*

Saluius Iulianus PERPETVVM condidit EDICTVM.

SPARTIAN. *Seuer. Cap. XVII.*

Saluii Iuliani DECRETA iuſſit aboleri, quod non obtinuit.

Digitized by Google

FEST. *in poſſeſſio p. CLXX.*

Itaque in legitimis actionibns nemo ex his, qui poſſeſſionem ſuam vocare audet, ſed ad interdictum venit, vt PRAETOR his verbis vtatur: VTI NVNC POSSIDETIS EVM FVNDVM, QVO DE AGITVR, QVOD NEC VI NEC CLAM NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, ITA POSSIDEATIS, ADVERSVS EA VIM FIERI VETO.

AVREL. VICTOR Schotti *in Didio Iuliano pag. 137. edit. Daceriae.*

Genus ei praenobile, iuriſque vrbani praeſtans ſcientia, quippe qui primus Edictum, quod varie inconditeque a praetoribus promebatur, in ordinem compoſuerit.

EVTROPIVS *Lib. VIII. Cap. IX.*

Poſt eum Saluius Iulianus rempublicam inuaſit, vir nobilis et iuris peritiſſimus, nepos Saluii Iuliani, qui ſub D. Hadriano PERPETVVM compoſuit EDICTVM.

PAEANIVS *in Metaphr. Graec. ibid.*

Ἰȣλιανὸς δὲ ἦν ὁ ταύτην ἐγείρας τὴν στάσιν, ὃς καὶ τὴν βασιλείαν ἥρπασεν. ἐπιφανὴς μὲν καὶ νόμȣς ἐξησκημένος· Ἰȣλιανȣ̃ γὰρ ἔκγονος ἦν, ὃς τὸ ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΓΜΑ *τοῖς Ἀδριανȣ̃ χρόνοις συνέταξεν, ὃ μέχρι νῦν* ΑΔΡΙΑΝΙΟΝ *καλεῖται, κατὰ τὴν τῶν Ἰταλῶν φωνὴν* ΗΔΙΚΤΟΝ ΠΕΡΠΕΤΟΥΟΝ.

Eam vero ſeditionem Iulianus ille excitauerat, qui poſtea et imperium illico inuaſit: vir illuſtris, et in iurisprudentia exercitatiſſimus, nepos quippe Iuliani iſtius, qui EDICTVM PERPETVVM Hadriani temporibus compoſuerat, quod adhuc HADRIANEVM, Latinis EDICTVM PERPETVVM vocatur.

IVSTINIANVS *l. 10. C. de condict. indeb.*

Et huius ſententiae ſubtiliſſimum teſtem adducit Saluium Iulianum, ſummae auctoritatis hominem, et PRAETORII EDICTI PERPETVI ordinatorem.

IVSTI-

Digitized by Google

IVSTINIANVS *Conſtit. Graeca ad Senatum* §. 18. *de confirm. Digeſt.*

Καὶ οὐκ ἡμέτερόν γε τοῦτο λέγομεν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ πάντων τῶν ἐν νομοθέταις ηὐδοκιμηκότων σοφούτατος Ἰουλιανὸς αὐτὸ τοῦτο φαίνεται λέγων, καὶ τὴν ἐκ τῆς βασιλείας ἐπὶ ταῖς ἀναφυομέναις ζητήσεσιν ἐπικαλούμενος ἀναπλήρωσιν, καὶ πρός γε Ἀδριανὸς, ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως, ὅ τε παρὰ τῶν Πραιτώρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα ἐν βραχεῖ τινι συνῆγε βιβλίῳ, τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβὼν κατὰ τὸν λόγον, ὃν ἐν κοινῷ διεξῆλθεν ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, αὐτὸ δὴ τοῦτο φησὶν, ὡς εἴ τι παρὰ τὸ διατεταγμένον ἀνακύψειεν, προσῆκον ἐστὶν τοὺς ἐν ἀρχαῖς τοῦτο πειρᾶσθαι διαιρεῖν καὶ θεραπεύειν κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἤδη διατεταγμένων ἀκολουθείαν.

Et hoc non primum a nobis dictum eſt: ſed ab antiqua deſcendit proſapia, quum et ipſe Iulianus, legum et EDICTI PERPETVI ſubtiliſſimus conditor, in ſuis libris hoc retulerit, vt ſi quid imperfectum inueniatur, ab imperiali ſanctione hoc repleatur. Et hoc non ipſe ſolus, ſed et diuus Hadrianus in compoſitione Edicti, et SCo, quod eam ſequutum eſt, hoc apertiſſime definiuit. *l. 2. §. 18. C. de vet. iur. enucl.*

IDEM *l. 1. §. 5. C. de vet. iur. enucl.*

Quumque haec materia ſumma noſtri numinis liberalitate collecta fuerit, eam pulcherrimo opere exſtruere, et quaſi proprium et ſanctiſſimum templum iuſtitiae conſecrare: et in libros quinquaginta et certos titulos totum digerere, tam ſecundum noſtri Codicis conſtitutionem, quam EDICTI PERPETVI imitationem.

IDEM Conſtit. *omnem reip. §. 1. ad Anteceſſor.*

Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur, non ſecundum EDICTI PERPETVI ordinationem, ſed paſſim, et quaſi per ſaturam collectum, vtile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata.

IDEM *ibid. §. 3.*

In ſecundo autem anno, per quem ex EDICTO nomen antea eis poſitum, et a nobis probatur. κ. τ. λ.

PAVLL. DIAC. *Hiſtor. Miſcell. Lib. X. Cap. XX.*

Poſt eum Didius Saluius Iulianus, ortu Mediolanenſis, nonus decimus

mus ab Auguſto, rempublicam inuaſit, vir nobilis et iure peritiſſimus, nepos Saluii Iuliani, qui ſub Diuo Antonino PERPETVVM compoſuit EDICTVM.

LEO IMP. *Prooem.* Βασιλικῶν.

Ἰουστινιανὸς, ὁ βασιλέων περιώνυμος ἅτε παρὰ Ἀδριανοῦ, τοῦ πάλαι Ῥωμαίων ἄρξαντος συνελέγη λαβὼν καὶ ταῦτα ἐν τεύχεσι ν' διατάξας ἰδίαν καὶ διακεκριμένην ἀπειργάσατο πραγματείαν, Δίγεστα τούτοις ἤτοι Πανδέκτην ὄνομα θέμενος.

Iuſtinianus celeberrimus inter Imperatores nominis ea, quae Hadrianus, Romanorum Imperator collegerat, accipiens, eaque in libros quinquaginta redigens, proprium et ſeparatum opus confecit, Digeſtorum ſeu Pandectarum ei nomen imponens.

MATTH. BLASTARES, Hieromonachus, *in Hiſtoria iuris apud* Io. Alb. Fabricium *Biblioth. Graecae Vol. XII. p. 367. ſequ.*

Ταῦτα πάλιν ὁ πολὺ μετὰ Αὔγουστον ἄρξας Ἀδριανὸς ἀθροίσας εἰς ἓν τὰ μὲν τῶν ἄλλων πάντων ἰδίαν ἐποιήσατο πραγματείαν ἐν βίβλοις θεωρουμένην πεντήκοντα ΔΙΓΕΣΤΑ τούτοις, ἤτοι πανδέκτην ὄνομα θέμενος, ὡς ἐκ πολλῶν δηλαδὴ συλλέγοντα.

Haec iterum Hadrianus, qui multo poſt Auguſtum imperauit, aliorum quidem praeſcripta omnia in vnum colligens, opus confecit, in quinquaginta libros diſtributum, Digeſtorum ſiue Pandectarum vocabulo ab eo adpellatum, quia e multis erant collecta. [*Quae quam male deſcripta et imprudenter interpolata ſint a* BLASTARE, *ex comparatione huius loci et eius, quem paullo ante ex* LEONIS *Imp. prooemio decerpſimus, manifeſtum eſt.*]

EDICTI

EDICTI PERPETVI, ORDINI ATQVE INTEGRITATI SVAE RESTITVTI,

PARS I.

QVAE IN PANDECTIS ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ NOMINE VENIT.

HVB. GIPHAN. *Oecon. Iur. p. 122.* Videtur ergo Edictum perpetuum IVLIANI in decem partes diſtribui poſſe, quarum PRIMA dicatur τὰ πρῶτα, et prima, ſiue praeparatoria iudicii contineat.

SENATVSCONSVLTVM EDICTO PROOEMII LOCO PRAEMISSVM. a)

(VLPIAN.

PROBATIONES ET ADNOTATIONES.

a) PRAEMISSVM.] Sollemne erat Imperatoribus Romanis, edicta alicuius momenti Senatusconſultis firmare ceu probant CVIAC. *ad Paulli Lib. XXX. ad Edict. p. 447. Tom. V. Op. edit. nouiſſ.* et PETR. FAB. *Semeſtr. I, 24.* Nobis ergo probandum erit, *primum*, etiam edictum perpetuum SC. firmatum eſſe, *deinde*, illud prooemii loco praemiſſum eſſe edicto, et easdem *denique* ſententias, quas (HEIN. *Opuſc. Poſtum. Tom. II.*) hic expreſſimus comprehendiſſe. PRIMVM probatur ex celeberrima IVSTINIANI *conſtitutione ad Senatum et omnes populos de confirmatione Digeſt.* §. 18. vbi non modo laudat τὸν λόγον τοῦ Ἀδριανοῦ, ἐν κοινῷ διεξελθόντα ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρης Ῥώμης, *orationem D. Hadriani in Senatu veteris Romae recitatam:* ſed et integram ex ea ſententiam adducit. Orationes autem Principum SCis praemit-

 teban-

Digitized by Google

(VLPIAN. PAVLL. CAIVS. IVLIANVS. CELSVS LIB. I.)

A. D. *** b) Ser. Octauius Laenas Pontianus et M. Antonius Rufinus, COSS. c) verba fecerunt de his, quae IMP. CAESAR, DIVI TRAIANI, PARTHICI, FILIVS, DIVI NERVAE NEPOS,

tebantur. Et mirum ſane videretur, ſi rem tanti momenti cum Senatu non communicaſſet Hadrianus, de quo DIO CASS. *Lib. LXIX. p. 790:* ἔπρατ]ε δὲ καὶ διὰ τοῦ βουλευτηρίου πάν]α τὰ μεγάλα καὶ ἀναγκαιότα]α. *Res magnas et valde neceſſarias non gerebat, niſi interpoſita Senatus auctoritate.* ALTERVM demonſtrari poteſt ex VLPIANI LIB. I. *ad Edict. l. 102. pr. D. de reg. iur.* vbi interpretationem verborum ADVERSVS EDICTVM FACERE ad hoc prooemium vel SC. noſtrum pertinere, recte vidit IACOB. GOTHOFRED. *Comm. de regul. iur. p. 449.* quum CVIAC. *Tomo VIII. Op. p. 707.* id fragmentum perperam referat ad caput edicti perpetui: *Quod quisque iuris in alt. ſtat.* TERTIVM denique probatu facillimum eſt. *Primus* enim paragraphus ſollemnia SC. verba et formulas continet. *Alterius* ſententiam nobis ſeruauit IVSTINIANVS conſtitutione paullo ante laudata §. 18. *Tertii,* qui ſanctionem poenalem complectitur, veſtigia expreſſisſima exſtant apud VLPIAN. *d. l. 102. pr. D. de reg. iur.*

b) *A. D. ***]* Verba haec ſollemnia expreſſimus ex SCo, quod noſtrum paucis annis anteceſſit, et integrum exſtat *l. 20. §. 6. D. de hered. petit.* Quumque ex eo intelligamus, in principio ſtatim notari conſueuiſſe diem et conſules, quod et de aliis SCis probant BRISSON. *de formul. Lib. II. p. 192.* et NORIS. *Cenotaph. Piſan. II, 17. p. 342.* nobis vero quum de die et menſe, quibus hoc SC. factum eſt, nihil certo conſtet: relinquenda hic fuit lacuna, quam aſteriſcis expleuimus.

c) COSS.] Habes hoc par Conſulum in marmore apud GRVTER. *p. CLXXIX, 6.* vbi vocantur SER. LAENAS PONTIANVS et M. ANTONIVS RVFINVS, nec non in alio *p. CCCXXXVII.* vbi tamen poſterior Coſ. perperam vocatur ANNIVS RVFINVS. Incidit horum conſulatus in annum erae Dionyſ. CXXXI. eoque anno edictum perpetuum conditum eſſe, tradit EVSEB. *in Chron.* qui ad annum

POS, HADRIANVS AVG. PONT. MAX. P. P. d) die ***, qui pro-

num Hadriani XV. Olymp. CCXXVII, 3. *p. 167. edit. Scalig.* ſcribit: *Saluius Iulianus perpetuum compoſuit Edictum.* Idque eo probabilius eſt, quo certius conſtat, Hadrianum eo anno celebraſſe quindecennalia, quibus, vti et decennalibus, et vicennalibus Principes pleroſque actus, memorabiles ad poſteritatem, explicare ſolebant. ANT. PAGI *Diſſert. hypat. Part. II. Cap. XI. p. 209. Critic. in Baron. Tom. I. p. 127.* Et ſane didiciſſe hoc potuit EVSEBIVS ex IVL. AFRICANO, qui opus ſuum Chronologicum abſoluit Grato et Seleuco Coſſ. anno erae Dionyſ. CCXXI. GEORG. SYNCELL. *p. 212.* adeoque non multum abfuit ab Hadriani temporibus, quibus conditum eſt Edictum perpetuum.

d) PONT. MAX. P. P.] Paullo aliter Hadriani titulos recenſeri videmus in SCo, quod alioquin hic nobis pro norma fuit, *l. 20. §. 6. D. de hered. petit.* Ibi enim Hadrianus vocatur IMPERATOR MAXIMVSQVE PRINCEPS, eodem fere modo, ac olim Perſarum Parthorumque Reges dicebantur μεγάλοι βασιλεῖς. ARISTOPH. *Plut. v. 170.* IVLIAN. IMP. *Orat. VI.* Sed in mendo cubare illam legem 20. et verba: MAX. P. P. ab aliquo mutata eſſe in illa MAXIMVSQVE PRINCEPS PROPOSVIT, iam ſuſpicatus eſt PETR. PITH. *Aduerſar. II, 15.* Et recte quidem ex mea ſententia. Nam primo vocabulum IMPERATOR *d. l. 20. §. 6.* in eodem titulo ſine exemplo bis repetitur. Deinde illud PROPOSVIT non poteſt cum conſequentibus verbis conſiſtere, quum contra omnia eleganter fluant hoc modo: *Coſſ. verba fecerunt de his, quae Imp. Caeſ. D. Traiani, Parthici, filius, D. Neruae nepos, Hadrianus, Aug. Pontifex max. pater patriae, libello complexus eſſet.* Fatendum tamen eſt, Hadrianum aliquando omnino dictum eſſe OPTIMVM MAXIMVMQVE PRINCIPEM, GRVTER. *Inſcr. p. CCXLIX, 2.* REINES. *Inſcr. III, 13 et 15.* quin et ἀσυνδέτως OPTIMVM MAXIMVM: CAPAC. *Hiſtor. Neapolit. II, 12.* quum tamen id cognomen ſolius Iouis fuiſſe, contendat REINES. *ad Inſcript. p. 331.* Simili OPTIMI MAXIMIQVE PRINCIPIS titulo vſi ſunt Antoninus Pius apud REINES. *III, 23.* itemque Seuerus eiusque filius Antoninus Caracalla, teſte CVIAC. *Obſeru. II, 33.*

xime fuerunt, libello complexus eſt, e) QVID FIERI PLACEAT. DE QVA RE ITA CENSVERVNT.

§. I. Quod IMP. CAESAR DIVI TRAIANI, PARTHICI, FILIVS, DIVI NERVAE NEPOS, HADRIANVS, AVG. edicta praetorum, proconſulum ac praeſidum prouinciarum, varie adhuc quotannis propoſita, in ordinem redigi, ac per [M.] SALVIVM IVLIANVM, V. C. f) brèui libello comprehendi g) componique iuſſerit: PLACE-

e) LIBELLO COMPLEXVS EST.] *Libellus* idem eſt, ac oratio principis, quae praemitti ſolebat Senatusconſultis, *l. pen. D. ad SC. Tertull. l. 8. pr. D. de transact.* IVSTINIANO in laudata conſtitutione §. *18.* λόγος ἐν κοινῷ διεξελθών. Maluimus tamen *libello*, quam *oratione:* partim quod eadem loquutio eſt in *l. 20. §. 6. D. de hered. petit.* partim quod Hadrianus eo tempore ab vrbe abfuit. ANT. PAGI *Crit. in Baron. Tom. I. p. 128.* Abſentes vero principes loco orationum, quas ipſi aliquando recitare ſolebant, ad Senatum mittebant epiſtolas vel libellos, quorum recitatio ad officium Quaeſtorum candidatorum pertinebat: *l. vn. §. vlt. D. de offic. quaeſtor.* BRISS. *Antiqu. Sel. I, 17.* REINES. *Inſcr. II, 16. VI, 4. VII, 132.* et *Variar. III, 16.* idque iam ab Auguſti temporibus. SVETON. *Octau. Cap. LXV.* DIO CASS. *Lib. LIV. p. 539.*

f) IVLIANVM V. C.] Eſſe hunc Edicti perpetui auctorem, in vulgus notum eſt. De eius vita plura ſuo loco. MARCI praenomen ei, neſcio quem ſequutus auctorem, tribuit RVBERTVS *ad Pompon. Enchirid. p. 470.* Nos illud, tamquam non ſatis certum vncinulis incluſimus. Addidimus epitheton V. C. quod iam ante Hadriani tempora proprium Senatoribus fuiſſe, lapides docent. REINES. *Inſcript. VII, 11.*

g) COMPREHENDI] In hoc conſtitit Saluii Iuliani opera, quam his ſimilibusque verbis deſcribunt veteres. AVREL. VICT. *Schotti Cap. XIX. Hadriani iuſſu, quod varie inconditeque a Praetoribus promebatur,* IN ORDINEM COMPOSVIT. EVTROP. *Hiſt. VIII, 9. Iulianus, nepos Saluii Iuliani, qui ſub Hadriano perpetuum* COMPOSVIT *edictum.* Quod ita expreſſit PAEANIVS: ὃς τὸ διηνεκὲς διάταγμα τοῖς Ἀδριανοῦ χρόνοις ΣΥΝΕΤΑΞΕΝ. EVSEBIVS: *Saluius*

Digitized by Google

PLACERE, vt illud edictum, a [M.] SALVIO IVLIANO V. C. compoſitum, in vrbe ac prouinciis h) vim auctoritatemque edicti

 perpe-

nius Iulianus perpetuum COMPOSVIT *edictum.* Denique IVSTINIANVS ſaepe laudata conſtitutione ad Senatum et omnes populos *de confirm. Digeſt.* §. *XVIII.* Ἀδριανὸς τὰ παρὰ τῶν πραιτώρων κατ᾽ ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα ἐν βραχεῖ τινὶ ΣΥΝΗΓΕ βιβλίῳ, τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβών. *Diuus Hadrianus ea, quae a Praetoribus quotannis edita fuerant, breui* COMPLEXVS *eſt libello, adſumto ad id optimo Iuliano.* Nec omittendus locus *l. 10. C. de condict. indeb.* vbi Iulianus vocatur *praetorii perpetui Edicti* ORDINATOR. Quae omnia eo pertinent, quod Iulianus non modo vetera edicta collegerit, et in vnum redegerit corpus, ſed et eadem iuſto et concinniore ordine digeſſerit. Quod tamen ab eo vix potuit fieri, quin quaedam, quae pridem exoleuerant, praetermitteret, quaedam ad temporum ſuorum mores inflecteret mutaretque, quaedam denique, quae dies poſtulare videbatur, adiiceret: vt adeo IVLIANVS in componendo edicto perpetuo eadem prope vſus ſit libertate, qua poſtea in compilandis Digeſtis principumque conſtitutionibus, permittente Iuſtiniano, vſi ſunt Tribonianus eiusque ſocii, REN. BOTTEREAV *Hadrian. legisl. ad ann. CXXXXIV.* §. *1.*

h) PROVINCIIS.] Diuerſa fuiſſe edicta VRBANVM et PROVINCIALE, vulgo credunt, idemque et nos olim credidimus, antequam in hoc ſtudium edictale incumberemus. Iam aliter ſentimus, argumentis conuicti quam plurimis, idemque edictum, quod in vrbe *vrbicum, vrbanum, praetorium* dictum ſit, in prouinciis dictum eſſe *prouinciale* vel *proconſulare*, ſtatuimus. Nam primo de condito quodam ſingulari edicto prouinciali, nemo veterum auctorum quidquam prodidit memoriae. Quis vero credat, omnes veluti ex compacto de lege tam celebri, et per vniuerſum orbem Romanum vigente, tacere potuiſſe, ſi huiusmodi edictum prouinciale, ab vrbano diuerſum vmquam exſtitiſſet? Deinde CAIVS, qui edictum prouinciale commentariis luculentiſſimis illuſtrauit, edicti perpetui praetorii ordinem per omnia ſeruauit, argumento luculentiſſimo, illud cum prouinciali

 vnum

Digitized by Google

perpetui habeat, ac proinde vbique in locis publicis PALAM, VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT, i) proponatur, neque fas

vnum idemque fuiſſe. Praeterea idem ICtus, recitans verba edictalia, promiſcue vtitur formulis: AIT PRAETOR, et AIT PROCOS. *l. 4. D. quod quisque iur. in alt. ſtat. l. 1. §. 2. D. quod cuiusque vniu. nom.* Quis vero non riſiſſet iureconſultum, ſi modo ex vrbano modo ex prouinciali edicto periochas aliquas decerptas explicaſſet, et tamen iſtam rhapſodiam inſcripſiſſet *Commentarios in Edictum prouinciale?* Quum porro eo conſilio edictum compilari iuſſerit Hadrianus, ne varie et incondite, vti olim edicta proponerentur: quid probabilius eſt, quam eum idem vbique ius in vrbe ac prouinciis vigere voluiſſe? Conſtat ſane, libera adhuc republica, nouos prouinciarum magiſtratus edicta vrbana plerumque in prouincialia ſua tranſtuliſſe. CICERO *Epiſt. ad Attic. VI, 1.* et *Verrin. I, 46.* Quanto magis inſequentibus temporibus operam dediſſe Principes, probabile eſt, vt in vrbe ac prouinciis vnum idemque ius vigeret? Denique ARISTIDES *Orat. in Romam p. 390.* diſerte teſtatur, aetate ſua, (ſcripſit autem hanc orationem ſub M. Antonino Imp.) non amplius fuiſſe leges diuerſas, ſed θεσμὰς καὶ τάξεις ἀφύκτυς ἅπασι ἐπιςαθεῖσας, *leges atque ordinem perpetuum omnibus praeſcriptum:* addens *p. 395.* non opus eſſe amplius, vt, quibus ſingulae ciuitates vtantur, leges operoſe recenſeantur, quandoquidem Romani νόμυς κοινὺς, *communes leges* dederint omnibus, et iam vniuerſum orbem Romanum (ἅπασαν τὴν οἰκυμένην,) tamquam vnam domum adminiſtrent. Quae omnia de edicto perpetuo accipienda eſſe, recte vidit EZECH. SPANHEM. *Orb. Rom. II, 7. p. 285.* Et haec quidem argumenta inducere potuerunt ANTONIVM PAGI, vt in *Critica Baron. Tom. I. p. 127.* ſcriberet, *edicto perpetuo omnes ciuitates Romanae vrbis leges ſequi iuſſas eſſe.*

i) LEGI POSSIT.] Formula, in Senatusconſultis ipſisque principum magiſtratuumque edictis frequentiſſima, quam VALERIVS PROBVS *in Notis* expreſſit litteris: V. D. P. R. L. P. id eſt, *vnde de plano ab omnibus legi poſſit*, vel vti in vetere tabula aenea eſt: VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSITVR. CVIAC. *Obſ. VII, 30.* Exempla

fas ſit vlli praetori, proconſuli, praeſidiue prouinciae alia noua, atque huic aduerſa, edicta iurisdictionis ſuae cauſſa proponere, vel ſecundum ea ius dicere. k)

§. II. Itemque placere, ſi in aliqua parte edicti manifeſta fuerit ſententia, poſſe eos, qui iurisdictioni praeſunt, ad ſimilia procedere, atque ita ius dicere. l)

§. III.

xempla habes apud IOSEPH. *Antiqu. Iud. XIIII, 12. XVIIII, 4.* VLPIAN. *l. 11. §. 3. D. de inſtitor. act.* et AVSON. *in gratiar. act. p. 395.* edit. El. Vineti.

k) *Ius dicere.*] Edicta olim erant *leges annuae.* CIC. *in Verr. I, 42.* At Hadrianus ideo edictum perpetuum condi iuſſerat, ne amplius prodirent *τὰ κατ᾽ ἔτος ἕκαστον νομοθετέμενα. l. 2. §. 18. C. de vet. iur. enucl.* Ex eo ergo tempore nihil amplius edicere poterant magiſtratus, quod edicto perpetuo aduerſaretur. Sunt, qui magiſtratibus, condito hoc edicto perpetuo, omnem edicendi poteſtatem ademtam fuiſſe, ſtatuunt, veluti BOTTEREAV *Hadr. legislat. ad ann. CXXXIIII. p. 189.* MENAG. *Amoen. iur. ciu. Cap. XXXIIII. p. 129.* Sed multo poſt Alexander Imp. meminit interdictorum, quae Praeſes *in* ALBO *propoſita habeat.* Et edictorum a praefectis vrbi et praetorio propoſitorum exempla pasſim exſtant apud AMMIANVM MARCELLINVM, GRVTERVM *in Inſcriptionum Theſauro,* ipſisque *Nouellis CLXV. et ſequ.* vbi *ἐπαρχικὸι τύποι*, nec non *γενικὸι τύποι* vocantur. CVIAC. *Obſ. VI, 10.* Edicere ergo poterant magiſtratus, etiam condito edicto perpetuo, ſed non aliquid ſtatuere, quod illi vlla ex parte aduerſaretur. Attamen ſaeculo ſexto edicta proponi paullatim deſiiſſe etiam a Praefectis praetorio, colligimus ex CASSIOD. *Var. XI, 8.*

l) *Ius dicere*] Huius paragraphi III. ſententiam ipſe nobis ſeruauit IVSTINIANVS conſtitutione ſaepe laudata *ad Senatum et populum §. 18.* vbi Hadrianum libello iſto, in Senatu recitato, ſanxiſſe ait, *ὡς, εἴ τι παρὰ τὸ διατεταγμένον ἀνακύψειεν. προσῆκον ἦ τὺς ἐν ἀρχαῖς τῦτο πειρᾶσθαι διαιρεῖν καὶ θεραπέυειν κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἤδη διατεταγμένων ἀκολυθείαν. vt, ſi quid praeter id, quod iam ordinatum eſt, emerſerit: conueniens eſſet, eos, qui magiſtratus gerant, illud conari interpretando*

§. III. Placere denique, ne quis aliquid ADVERSVS HOC EDICTVM, m) vel quo fraus ei fiat, FACERE velit: quiue tale quid feciſſe dicetur, in eum magiſtratum, qui iurisdictioni praeeſt, prout res eſt, animaduertere debere cenſuerunt.

do decidere, et remedium interponere ſecundum eorum, quae iam edicto ordinata ſint, conſequentiam. Quin et ipſe IVLIANVS hanc SCi ſententiam videtur in animo habuiſſe *l. 12. D. de legibus.* Vnde eam hic ipſis eius verbis exprimere voluimus. Cur vero id SCo ſuo monendum duxerit patres, facile intelligitur. Breuius enim quum eſſet hoc edictum perpetuum: dubitare quis potuiſſet, an ſuffecturum ſit tot cauſſis, quae quotidie emergunt, iure terminandis. At Senatus ab interpretatione remedium petere iubet magiſtratus, quale et PEDII conſilium reperimus in *l. 13. D. de legib.*

m) HOC EDICTVM.] Verba τυπικὰ ſeu edictalia, quae ſuo more interpretatur VLPIANVS *Lib. I. ad Edict. l. 102. pr. D. de reg. iur.* Quumque ibi moneat iureconſultus, eum videri ADVERSVS EDICTVM FACERE, qui vetante praetore facit: veroſimilis profecto eſt coniectura IAC. GOTHOFREDI *in Commentar. p. 451.* Vlpianum explicare hic voluiſſe differentiam phraſeon: ADVERSVS EDICTVM et IN FRAVDEM EDICTI FACERE. Quod non alio pertinere potuit, quam ad formulam ſollemnem, et in edictis paſſim obuiam: NE QVIS ADVERSVS EDICTVM, VEL QVO FRAVS EI FIAT, FACERE VELIT. Quam breuioribus verbis ita exprimit PLAVT. *prol. Poenuli v. 16: Bonum factum'ſt,* EDICTA VT SERVETIS MEA.

TITV-

TITVLVS I. a)
DE ACTIONE DANDA. b)

BONVM FACTVM! c) SI QVIS

a) TITVLVS I.] Ne quis miretur, edictum perpetuum a nobis in certos *titulos* diſtingui, ſingulisque titulis praemitti ſuas *rubricas:* idem a IVLIANO in concinnando edicto perpetuo obſeruatum eſſe, ſemel monuiſſe ſuffecerit. Id ſane non modo ex indice Florentino, ſed et ex ipſo iure noſtro, veluti ex *l. 1. D. de in integr. reſtit. l. 2. §. 3. D. de interd. l. 195. §. 3. D. de verb. ſign.* luculenter poteſt demonſtrari. Sequutus ergo eſt IVLIANVS morem veterem iureconſultorum, qui *minio adnotabant legum titulos*, vti rem exprimit ſcholiaſtes PERSII *Sat. V. v. 9.* Addi posſunt QVINCTILIAN. *Inſtitut. Orat. XII, 3.* et viri docti ad illa IVVENALIS *Sat. XIIII.*

Perlege RVBRAS
Maiorum leges.

b) ACTIONE DANDA.] Recte obſeruarunt OB. GIPHANIVS *Oecon. iur. p. 124.* et CVIAC. *ad l. 1. de V. S. Tom. VIII. Op.* initio edicti perpetui de iurisdictione, et plerisque, quae eo pertinent, materiis fuiſſe actum, quum contra nihil ſolidi inſit obſeruationi MERILLII *Obſ. IIII, 5.* quod in Edicto, primo ſtatim loco de ſtatu hominum actum, et in ſequentibus quoque idem, qui in Pandectis occurrit, ordo ſeruatus ſit. Neque hanc coniecturam firmat *l. 2. D. de ſtatu hom.* vbi ſane HERMOGENIANVS non tradit, in edicto perpetuo primo ſtatim capite actum eſſe de ſtatu hominum, ſed, ſe eam doctrinam praemiſſurum promittit, et tum demum RELIQVA *ſecundum ordinem edicti perpetui exſequuturum.* Primo ergo omnium actum eſſe *de danda actione*, idque edicti caput a prooemio proximum fuiſſe, colligimus ex VLPIANI *Lib. I. ad Edict. l. 102. D. de reg. iur.* in cuius principio quaedam ad edicti prooemium pertinentia occurrunt, in §. *I.* de danda denegandaque actione agitur. Vid. IAC. GOTHOFRED. *Comment. de reg. iur. p. 451.*

c) BONVM FACTVM!] Formula et haec edictalis eſt, qua edicta tantum non omnia auſpicari ſolebant magiſtratus Romani. BRISSON. *de Formul. Lib. III. p. 274.* et

QVIS d) actionem a me poſtulabit, e) eam, prout res eſt, f) DABO,

et viri docti ad illud PLAVTI *prolog. Poenuli v. 16.*

BONVM FACTVM 'ST, *edicta vt ſeruetis mea.*

A Graecis haec formula exprimitur verbis ΑΓΑΘΗ, ΤΥΧΗι, vel ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ, ΑΓΑΘΟΣ ΔΑΙΜΩΝ, ΘΕΟΣ ΑΓΑΘΟΣ. APPIAN. *de bello ciuil. Lib. IIII. p. 595. et 607.* IOSEPH. *Antiqu. Iud. XIIII, 7.* SELDEN. *Marm. Arundel. p. 130.* REINES. *Inſcr. p. 497.* SMITH. *de ſept. eccl. Aſiae p. 20. ſequ. 56. 60.* IAC. GRONOV. *Memor. Coſſonian. p. 142. 145. 148.* Quum ergo in edicto tum ſollemni hanc formulam exſulaſſe? non ſit veroſimile: eam illi merito praemiſimus.

d) SI QVIS.] Verba haec, tamquam edictalia explicat VLPIANVS *Lib. I. ad Edict. l. 1. D. de verb. ſign.* Quum enim feminis poſtulantibus alias parum faueat praetor, exiſtimare quis potuiſſet, eum hic maſculis tantum actionem promittere: maxime quum alias coniungere ſoleat vtrumque ſexum: QVI QVAEVE. *l. 2. §. 1. D. de cap. minut. l. 1. pr. D. ad exhib.* At euellere hunc ſcrupulum volens VLPIANVS, verbum hoc SI QVIS tam feminas, quam maſculos, complecti. Quod et alibi monuit *l. 3. §. 1. D. de negot. geſt.* Quare genuinam *legis 1. de V. S.* ſpeciem non vidit CVIAC. *Tom. VIII. Op. p. 478. ſeq.* dum illam ad damni infecti cautionem retulit.

e) *Poſtulabit.*] Actionem dabat praetor, ſed non niſi poſtulantibus. *l. 1. pr. D. de ſuperfic.* Exempla paſſim obuia ſunt. Apud CICERONEM *in Verr. III, 11.* poſtulatum videmus iudicium de profeſſione agrorum. Apud EVMDEM *Epiſt. ad Att. II, 24.* damnatus iudicium poſtulaturus fuiſſe dicitur. Denique Seium apud praetorem vtilem de euictione actionem ſibi aduerſus Titium dari poſtulaſſe refert IVLIANVS *l. 39. pr. D. de euict.* Infames actionem non niſi pro certis perſonis poſtulare poterant, veluti pro fatuis. CAI. *Lib. I. ad Edict. prou. l. 2. D. de poſtul.* Et hinc de infamibus, veluti de iis, qui mercede conducti in ſcenam prodiiſſe dicuntur, quaedam ad hunc edicti titulum notauit IDEM *ibid. l. 2. D. de his, qui not. infam.*

f) *Prout res eſt.*] Dabat praetor poſtulantibus actionem, ſed cauſſa cognita. Hinc ſaepe eamdem poſtulantibus denegabat, idque iure. Nam *eius eſt denegare actionem, cuius eſt et* DARE:

ait

Digitized by Google

DABO. g)

TIT. II.
DE MAGISTRATVVM MVNICIPALIVM POTESTATE ET OEFICIO. a)

SI

ait VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 102. §. 1. D. de reg. iur.* quem locum de abſolutione et condemnatione perperam exponit CVIAC. *Tomo VIII. Op. p. 868.* Ita actionem praetor denegabat contra ſeruum, quocum nulla erat actio: CAI. *Lib. I. ad Edict. prou. l. 107. D. de de reg. iur.* nec non contra patrem vel filium, niſi de peculio caſtrenſi: CAI. *ibid. l. 4. D. de iudic.* item aduerſus eum, cui priuilegium erat domum reuocandi: IVLIAN. *Lib. I. Dig.* *) *l. 2. pr. D. eod. l. 25. l. 27. D. eod. l. 15. D. de iurisd.* vel eum, qui tutus erat exceptione, ſiue temporali, CAI. *ibid. l. 3. D. de except.* ſiue perpetua, veluti rei iudicatae. VLP. *Lib. I. ad Edict. l. 3. pr. D. de popul. act.* Sed et actio aliquando ideo denegabatur, quod ei praeſcriptum eſſet; vel quod non competeret aduerſus heredes: VLPIAN. *ibid. l. 8. D. eod.* vel, ſi vnius in actionibus popularibus minus intereſſet, quam alterius: VLP. *ibid. l. 3. §. 1. D. eod.* vel vnus altero minus videretur idoneus. PAVLL. *Lib. I. ad Edict. l. 2. D. eod.* Ita ad hunc Edicti titulum commode referuntur tot veterum fragmenta, quorum ſpeciem vix vllus peruidit.

g) DABO.] En verbum ſollemne. Omnis enim praetoris iurisdictio abſoluebatur DANDO, DICENDO, ADDICENDO. Varro *de Lingua Lat. V, 4.* Ouid. *Faſt. I. v. 47. ſequ.* At aliquando iuſto plus ſibi indulgebat in dandis denegandisue actionibus, nec omnes hac in re eandem normam ſeruabant, ceu patet ex Auctore *ad Herenn. II, 13.* Quin aliquando praetor actionem iuſtiſſime poſtulatam negabat. Qualia exempla ſunt apud Ciceron. *in Verr. III, 54.* et Valer. Maxim. *VII, 7, 7.* Quae quum ita ſint, non mirum ſane eſt, poſtulationem illam atque impetrationem actionum demum ſublatam eſſe primum a Conſtantino M. ac deinde a Theodoſio. *l. 1. et l. 2. C. de formul. et impetration. action. ſublat.* vbi omnino euoluenda ſunt *Paratitla* Cuiacii.

a) POTESTATE ET OFFICIO.] Hic tractatus de magiſtratuum municipalium iurisdictione, qui in pandectis poſtremum paene locum

SI QVIS MVNICIPVM INCOLARVMVE b) magiſtratibus, IVS DICENTIBVS, c) muneraue publica obire iubentibus,

cum occupat, inter primos fuit in Edicto perpetuo: idque recte obſeruarunt Cuiacius, Ob. Giphanius, Iac. Gothofredus, et V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſeru. II, 25.* Nobis hic probandum eſt, I. hunc titulum a primo *de actione danda* proximum fuiſſe: II. illud quatuor haec capita, quae hic ſiſtimus comprehendiſſe. *Prius* facile praeſtamus. Quum enim ex *l. 102. D. de reg. iur.* conſtet prooemium proxime excepiſſe titulum *de danda actione*, VLPIANVS autem *Lib. I. ad Edictum* de nulla alia, praeter illam, materia agat, quam de magiſtratuum municipalium iuriſdictione: conſequens profecto eſt, vt titulum *de danda actione* proxime ſequutus ſit hic ipſe *de iurisdictione magiſtratuum municipalium. Poſterius* non minus facile demonſtramus. Nam primi capitis ſententiam ſeruauit CAI. *Lib. I. ad Edict. prou. l. 29. D. ad municipal.* et VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. vn. D. ſi quis ius dic. non obt.* ſecundum ex VLP. *ibid. l. 1. D. de fugitiu.* tertium ex VLP. *ibid. l. 4. D. de damn. infect.* poſtremum ex eodem *l. 4. §. 7. D. eod.* et *l. 6. D. de magiſtr. conu.* eruimus.

b) INCOLARVMVE.] Hoc edicti caput multo breuius exhibuerunt Guil. Ranchinus et Ger. Noodt *ad Pand. II, 3. p. 51.* Sed poſterior ipſe addit: *Haec verba collegi ex rubrica et l. vn. D. ſi quis ius dic. non obt. nec dubito fuiſſe plura. eſt enim veroſimile, etiam in edicto fuiſſe a praetore propoſitum, cui danda ſit haec actio, et cui adplicanda poena, in edicto expreſſa.* Neſcio, an rationes bene ſubduxerit Nodtius. Id vero ſcio, verba, quae hic expreſſimus fuiſſe edictalia. Ea enim ex inſtituto explicant CAI. *Lib. I. ad Edict. prou. l. 29. D. ad municip.* et CELS. *Lib. I. Dig.* * *l. 27. §. 2. D. eod.*

c) IVS DICENTIBVS.] Intelliguntur hic magiſtratus, non vrbani, (quippe qui ipſi in immorigeros animaduertere poſſunt ex lege Ateria Tarpeia, de qua Dionyſ. Halicarn. *Lib. X. p. 674.*) ſed municipales, quibus ea poteſtas non conceſſa eſt. Hinc VLPIAN. *lib. I. ad Edict. l. vn. pr. D. ſi quis ius dic. non obt. Omnibus magiſtratibus,* NON TAMEN DVVMVIRIS, *ſecundum ius poteſtatis ſuae conceſſum eſt, iurisdictionem ſuam defendere poenali iudicio.* Res ipſa ergo exige-

bus, d) NON OBTEMPERABIT, e) in eum, QVANTI RES ERIT, f) intra

exigebat, vt praetor illis iurisdictione ſua ſubueniret. Ex quo ſimul patet, in mendo cubare libros, qui in *d. l. vn. pr.* pro *non tamen*, quod et Haloandrina, et Florentina probat, legunt *non tantum.* Ant. Auguſtin. *Emendat. III, 6.*

d) IVBENTIBVS.] Magiſtratuum municipalium erat, municipes atque incolas ad obeunda munera publica compellere. Quum vero ab illis maximopere abhorrerent homines: e re viſum eſt praetori, in hac quoque muneris parte iis ſubuenire. Saltim munerum publicorum hic factam eſſe mentionem colligimus ex loco CAII *Lib. I. ad Edict. prou. l. 29. D. ad municipal.* vbi iureconſultus: INCOLA *et his magiſtratibus parere debet, apud quos incola eſt, et apud quos ciuis eſt: nec tantum municipali iurisdictioni in vtroque municipio ſubiectus eſt, verum etiam omnibus* PVBLICIS MVNERIBVS *fungi debet.*

e) OBTEMPERABIT.] Verba haec edictalia, quae tum *in rubrica*, tum in *l. vn. D. ſi quis ius dic. non obt.* ſuperſunt, ita ibidem interpretatur VLPIANVS: *Is videtur ius dicenti non obtemperaſſe, qui, quod extremum in iurisdictione eſt, non fecerit, veluti, ſi quis rem mobilem vindicari a ſe paſſus non eſt, ſed duci eam vel ferri paſſus eſt. Ceterum ſi et ſequentia recuſauit, tunc non obtemperaſſe videtur.* Cui loco, ſatis in ſe perſpicuo, meras tenebras offundunt interpretes. Balduinus enim et Ranchinus ipſum textum ſuo arbitrio refingunt: celeberrimus vero Noodtius *extremum* accipit pro fine. Sed ſalua res eſt. Extremum in iurisdictione non eſt exſequutio, quae iam mixti imperii pars habetur, ſed ſententia. Qui ergo ſententiae non paret, ſed rem ad exſequutionem peruenire patitur, is ius dicenti non videtur obtemperaſſe, ceu exemplum ab VLPIANO additum docet. Si non tam actor vel reus, quam eorum tutores, curatores vel procuratores ius dicentibus obtemperare nolint: ipſi tutores, curatores, procuratores iudicio hoc poenali tenentur. VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. vn. §. 2. 3. ſi quis ius dic. non obtemp.*

f) QVANTI RES ERIT.] *Hoc iudicium non ad id, quod intereſt, ſed quanti ea res eſt, extenditur:* inquit VLPIANVS *ibid. §. 4.* id eſt, in veram quantitatem, quam al-

 terutri

Digitized by Google

intra annum iudicium dabo. g)

§. I. Magiſtratus ac duumuiros ciuitatium h) ſeruos FVGITIVOS i) inueſtigare ac perſequi, ADPREHENSOSque k) et IN PVBLI-

terutri addixit iudex, ceu ex locis ſimilibus *l. 5. §. 1. D. ſi quis eum, qui in ius voc. vi exem.* et *l. 5. §. vlt. D. qui ſatisdare cog.* probat Iac. Gothofred. *Animadu. iur. ciuil. Cap. I.*

g) *Iudicium dabo.*] Quia hoc iudicium meram poenam continet: ideo neque poſt annum, neque in heredem datur. Ita VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. vn. §. vlt. D. eod.*

h) *Ciuitatium.*] Occaſione iurisdictionis municipalis hic quaedam de fugitiuis edixiſſe Praetorem, recte obſeruarunt Iac. Gothofredus, aliique viri docti, et in his Ger. Noodt *Comm. ad Pand. p. 258.* et Ant. Schulting. *Iurispr. vet. anteiuſtin. p. 230.* idque luculenter probari poteſt ex fragmentis VLPIANI *Lib. I. ad Edict. l. 1. D. de fugit.* et *l. 22. D. de iniur.* Nam et in hoc potiſſimum poſitum erat magiſtratuum municipalium officium, vt ſeruos fugitiuos e fuga retraherent, poena iis propoſita, qui negligentius hoc fungerentur officio. *l. 1. §. 2. l. pen. D. de fugitiu.* Speciatim LIMENARCHIS id negotii fuerat datum, *l. pen. D. eod.* id eſt, portuum cuſtodibus, quorum et alibi inter munera publica municipalia fit mentio: *l. vlt. §. 10. D. de mun. et hon. l. 38. C. de lib. cauſſ.* et apud Gruter. *Inſcr. p. CCCCXXVII, 9.* Vbi enim facilius deprendi potuiſſent fugitiui, quam in portubus?

i) FVGITIVOS.] Hic quemadmodum alias ab *errone* diſtinguatur, docet Labeo apud Vlpianum *l. 17. §. 14. D. de edicto Aedilit.* In hoc edicto et erro inter fugitiuos eſt: non autem ex fugitiua natus. IDEM *ibid. l. 1. §. 5. D. eod.*

k) ADPREHENSOSque.] Inueſtigandis adprehendendisque fugitiuis operas locabant FVGITIVARII, de quibus ex inſtituto Cuiac. *Obſ. V, 8. XVII, 10. XXI, 11.* Quum vero hi, ad quaeſtum ſuum attentiſſimi, iſtis plerumque ingenuis manus iniicerent, eosque pro fugitiuis in publicum deducerent: his iniuriarum actionem competere monuit VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 22. D. de iniur.* Ceterum et fugitiuariis, et magiſtratibus, fugitiuos perſequen-

Digitized by Google

PVBLICVM DEDVCTOS, l) DILIGENTI CVSTODIA m) coercere, perſcriptisque NOMINIBVS ac NOTIS n) ad PRAEFECTVM

ſequentibus, quam maxime fauebant leges, partim quod maxima pars facultatum pleruinque in mancipiis conſiſteret: partim quod ipſius reipublicae intereſſet, omnibus modis cauere, ne fugitiui ad hoſtes vel barbaros elaberentur. Et eo pertinent omnia SCa et Edicta, de inueſtigandis fugitiuis, puniendisque, qui illis receptum dederint, quae fuſius recenſet VLPIANVS *Lib. I. ad Edict. l. 1. pr. §. 1. et 2. D. de fugitiu.*

l) DEDVCTOS.] Vnusquisque, qui fugitiuum adprehenderat, eum in publicum deducere debebat. IN PVBLICVM vero DEDVCI dicebantur, qui magiſtratibus municipalibus tradebantur, publicisque miniſteriis. Ita verba haec Edictalia explicat VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 3. et 6. D. de fugitiu.*

m) DILIGENTI CVSTODIA.] Fugitiuorum tam ingenioſa eſt improbitas, vt eos vix Argus cuſtodiat. Plaut. *Captiu. I, 2. v. 7.*

Liber captiuus auis fere conſimilis eſt.
Semel fugiendi ſi data eſt occaſio,
Satis eſt: numquam poſt illum poſſis prendere.

Merito ergo monentur magiſtratus, fugitiuos DILIGENTER CVSTODIRE, ne euadant. VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 1. §. 4. D. de fugitiu.* qui et §. 7. addit, DILIGENTEM CVSTODIAM *etiam vincire permittere.*

n) NOTIS.] Fuiſſe haec in Edicto, teſtem habemus VLPIANVM *Lib. I. ad Edict. l. 1. §. 8. D. eod.* ita ſcribentem: *Tamdiu autem cuſtodiuntur, quamdiu ad Praefectum vigilum vel ad Praeſidem deducantur, eorumque* NOMINA et NOTAE, *et cuius ſe quis eſſe dicat, ad magiſtratum deferantur, vt facilius agnoſci et percipi fugitiui poſſint.* NOTAE *autem verbo etiam cicatrices continentur.* Quae de NOTIS hic monuit Praetor, ea non ſolum ad cicatrices fortuitas, vel in poenam inflictas, ſed et maxime ad illas, quibus certae gentes vel religionis vel diſcriminis cauſſa ſuos deformabant. Sane de Aſſyriis tale quid memoriae prodidit Lucian. *de Dea Syra Tom. II. p. 684.* de Aegyptiis Sex. Empir. *Pyrrhon. hypot. III, 24.* de Aethiopibus Idem *ibid. I, 14.* de

FECTVM VIGILVM o) praeſidemue prouinciae mitti iubebo.

§. II. Si quem magiſtratus vel duumuiri ciuitatium DAMNI INFECTI p) ſuo nomine promittere, alienoue ſatisdare iube-

de Zabiis Hottingerus *Hiſtor. orient. I, 8.* de Thracibus Herodot. *Lib. V.* de Dacis et Sarmatis Plin. *Hiſt. nat. XXII, 1.* et Sext. Empir. *ibid. III, 24.* de Gelonis Virgil. *Georg. II, 115.* et Claudian. *in Ruffin. Lib. I. v. 313.* de Britannis et Pictis Tertullian. *de vel. virg. Cap. X.* et Claudian. *de bello Get. v. 417.* Praeterea ipſi Romani ſeruos ſuos typo quodam, vt ab aliis internoſci poſſent, notabant, vti et milites, fabricenſes et aquarios. Veget. *de re milit. II, 5. l. 3. C. de fabric. l. 10. C. de aquaed.* Stewech. *ad Veget. p. 82.* et Turneb. *Aduerſ. XXIIII, 12.* Quum ergo hae notae non modo patriam, ſed et ſcelera ipſumque dominum fugitiui proderent: nemo non intelligit, cur notas illas accurate perſcribi iuſſerit Praetor.

o) PRAEFECTVM VIGILVM.] Sequimur hic VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 1. §. 8. D. de fugit.* Et ſane ad Praefecti vigilum officium et hoc pertinebat, vt fugitiuos conquirerent, eosque redderent dominis. *l. vlt. D. de off. praef. vig.* De praeſidibus prouinciarum praeter Vlpianum teſtem habemus Paullum *l. 4. D. de fugitiu.*

p) DAMNI INFECTI.] De *damno infecto* quaedam initio ſtatim edicti ſui ſanxiſſe Praetorem, viderunt viri docti, quotquot de edicti perpetui ſerie atque ordine fuere ſolliciti, veluti Ob. Giphanius *Oecon. iur. p. 124.* Iac. Cuiac. *Obſ. VII, 15.* Corn. van Bynkersh. *Obſ. II, 25. p. 210.* Et ſane res extra omnem dubitationis aleam poſita eſt. De ea enim cautione ipſo *Commentariorum Libro I.* egerunt VLPIANVS *l. 1. l. 4. D. damn. infect.* PAVLLVS *l. 5. D. eod.* CAIVS *l. 6. D. eod.* Occaſionem, qua praetor quaedam ad hanc cautionem pertinentia occupauit, ita deſcribit VLPIANVS *d. l. 1. Quum res celeritatem deſideraret, et periculoſa dilatio Praetori videretur, ſi ex hac cauſſa iuriſdictionem ſibi reſeruaret: magiſtratibus municipalibus delegandum hoc recte putauit.*

Digitized by Google

iubebunt, q) neue ante praefinitum diem promiſſum ſatisue datum erit: r) eum, cui, de calumnia iuranti, cautum non erit, in poſſeſſionem EIVS REI, s) cuius nomine, vt caueatur, poſtulatum eſt, mittent. Si quis rem ex magiſtratuum vel duumuirorum decreto poſſideri paſſus non erit: ego t) rem, cuius

q) *Satisdare iubebunt.*] Cautio damni infecti ideo neceſſaria erat, quia *eueniebat, vt nonnumquam damno dato nulla competeret actio, non interpoſita antea cautione: veluti ſi vicini aedes ruinoſae in noſtras aedes ceciderint, adeo, vt plerisque placuerit, ne cogi quidem eum poſſe, vt rudera tollat, ſi modo omnia, quae iaceant, pro derelicto habeat.* Ita CAI. *Lib. I. ad Edict. prou. l. 6. D. damn. infect.*

r) *Satisue datum non erit.*] Duas res magiſtratibus municipalibus praetor praeſesue iniunxerat, CAVTIONEM et POSSESSIONEM: cetera ſuae iurisdictioni reſeruauerat. VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 4. §. 3. D. damn. inf.* Quamuis enim iubere caueri praetoria ſtipulatione, et in poſſeſſionem mittere, imperii magis ſit, quam iurisdictionis, VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 4. D. de iurisd.* eaque, quae magis imperii ſunt, quam iurisdictionis, veluti reſtituere in integrum aut bona rei ſeruandae cauſſa iubere poſſidere, aut dotis ſeruandae cauſſa, aut legatorum ſeruandorum cauſſa, a magiſtratibus municipalibus explicari nequeant: PAVLL. *Lib. I. ad Edict. l. 26. D. ad municipal.* damni tamen infecti nomine caueri ideo recte iubebant, quod praetor hoc illis ſpeciatim mandaſſet. *d. l. 4. §. 3. D. damn. infect.* Cuic. *Recitat. ad Paull. Lib. I. ad Edict. p. 4. 5.*

s) EIVS REI.] Haec quoque verba edictalia ſunt, quae ita interpretatur PAVLLVS *Lib. I. ad Edict. l. 4. §. 1. D. damn. infect. Si intra diem a praetore conſtituendum non caueatur: in poſſeſſionem eius rei mittendus eſt.* EIVS REI *ſic accipe, ſiue tota res ſit, ſiue pars rei.*

t) *Ego.*] Magiſtratus municipales decernere miſſionem, at non admittentem miſſum ne pignoribus quidem captis coërcere poterant. Hinc ſi forte duraretur non caueri, vt poſſidere liceret, quod cauſſa cognita fieri ſolebat, non duumuiri, ſed praetor, vel Praeſes permittebat, item-

Digitized by Google

cuius nomine caueri POSTVLATVM EST, u) DVM EI, QVI ABERIT, PRIVS DOMVM DENVNCIARI IVBEAM, x) cauſſa cognita poſſideri iubebo. y) Contra ipſos quoque magiſtratus duumuiroſue

itemque, vt ex cauſſa decederetur de poſſeſſione. VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 4. §. 2. et §. 4. D. eod.* Rem omnem eleganter explicat Cuiac. *Recit. ad Paulli Lib. I. ad Edict. p. 6. 7.*

u) POSTVLATVM EST.] Nam iudicium hoc certam habet conditionem, SI POSTVLATVM EST. Alioquin datur ei, qui non eſt admiſſus, actio in factum. VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 4. §. 2. eod.*

x) DENVNCIARI IVBEAM.] Sunt et haec verba Edictalia, quae ſeruauit expoſuitque VLPIAN. *ibid. d. l. 4. §. 5. eod.* vbi obſeruat, ABESSE et eum videri, qui in iure non eſt: DENVNCIARE vero DOMVM idem eſſe, ac denunciare ad praedium, vel procuratori abſentis, vel inquilinis, vel, ſi non ſit, cui fieri poſſit denunciatio, (quod iacente hereditate, vel non exſiſtente herede contingere poteſt,) libellum ad ipſas aedes proponere. Satis vero verecunde praetor DENVNCIARI DOMVM iubet, non extrahi de domo ſua. VLPIAN. *ibid.* Nemo enim de domo ſua extrahi debet. PAVLL. *Lib. I. ad Edict. l. 103. D. de reg. iur.* Et quamuis is, qui domi eſt, aliquando in ius vocari poſſit: de domo tamen ſua extrahi non debet. PAVLL. *Lib. I. ad Edict. l. 21. D. de in ius voc.* Satis enim poenae ſubire videtur, qui non defenditur et latitat, quod aduerſarius in poſſeſſionem bonorum eius mittitur. Si tamen aditum ad ſe praebet, aut ex publico conſpicitur, eum recte in ius vocari, dixerat Iulianus. PAVLL. *Lib. I. ad Edict. l. 19. D. eod.* Quae loca omnia ad hunc *de damno infecto* titulum recte retulit Cuiac. *Recitat. ad Paulli Lib. I. ad Edict. p. 9. 10.*

y) *Poſſideri iubebo.*] Tunc miſſus eſt in conditione vſucapiendi. Si plures cauere iubentur, vno non cauente, in eius portionem fit miſſio. Contra plures, hanc exigentes cautionem, aequaliter omnes in poſſeſſionem eunt. Quin dominus et vſufructuarius, exigentes hanc cautionem, ſimul audiuntur. PAVLL. *Lib. I. ad Edict. l. 5. D. damn. inf.* Si dies cautioni praeſtitutus praeteriit, praetoris vel praeſidis eſt, ex cauſſa vel reum notare, vel protelare diem: et, ſi hoc localem exigit inquiſitionem,

Digitized by Google

roſue ciuitatium, qui neque caueri, neque poſſideri iuſſerint, z) quanti ea res eſt, cuius nomine damni infecti cautum non erit, POSTVLANTI aa) iudicium dabo. bb)

§. III. Si qua alia in re officio ſuo minus diligenter functi eſſe dicentur: cc) quanti ea

nem, rem ad magiſtratus municipales remittere. VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 4. pr. D. eod.*

z) *Poſſideri iuſſerint.*] Sententiam hanc debemus VLPIANO *Lib. I. ad Edict. l. 4. §. 7. D. damn. infect.* vbi illam his verbis complectitur: *In eum, qui quid eorum, quae ſupra ſcripta ſunt, non curauerit, quanti ea res eſt, cuius damni infecti nomine cautum non erit, iudicium datur, quod non ad quantitatem, ſed ad id, quod intereſt, refertur, et ad vtilitatem venit, non ad poenam.* Attamen §. 9. ceſſare monet hoc iudicium, ſi tam vicinum vrbi ſit municipium, vt, magiſtratu ſe non interponente, praetor vel praeſes adiri potuiſſet.

aa) POSTVLANTI.] POSTVLARE hic proprie dicimus pro tribunali petere, non alibi. VLPIAN. *ibid. l. 4. §. 8. eod.* Vbicumque enim cauſſae cognitio eſt, ibi praetor deſideratur. PAVLL. *Lib. I. ad Edict. l. 105. D. de reg. iur.* Ceterum ex priore loco, magiſtratus municipales tribunal habuiſſe, male colligit Cuiac. *Recitat. ad Paull. Lib. I. ad Edict. p. 10.* Neque enim hic locus ad magiſtratus municipales, ſed ad praetorem vel praeſidem, a quibus haec actio ſubſidiaria aduerſus duumuiros impetranda erat, pertinet. Tribunal quidem duumuiris Aedilibusque municipalibus tribui animaduertimus apud Sueton. *de claris Rhetor. cap. VI.* et in marmoribus apud Reineſ. *Inſcript. II, 89. VI, 44.* ſed tunc id nomen καταχρηστικῶς tribuitur biſellio, de quo poſt Chimentellium *de honore biſellii* plura dixit Noriſ. *Cenotaph. Piſan. Diſſ. I. Cap. III. p. 39.*

bb) *Iudicium dabo.*) Quae actio quum rei habeat perſequutionem, et heredi, et in heredem, et in perpetuum datur. VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 4. §. 10. D. damn. infect.*

cc) *Functi eſſe dicentur.*] Caput hoc de actione ſubſidiaria aduerſus magiſtratus hic locum inueniſſe, plura, quae paullo poſt adferemus, interpretum fragmenta

Digitized by Google

ea res erit, aduerſus illos dd) iudicium dabo. ee)

TIT. III.
DE MODO IVRISDICTIONIS.

(VLPIANVS LIB. II.)

Magiſtratum ROMAE a) vel in municipiis extra terminos iurisdictio-

menta teſtantur. At qualis diligentia exigitur a magiſtratibus? Reſpondet VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 6. de adminiſtr. rer. ad ciuitat. pertin.* eos non ſolum dolum, ſed et latam negligentiam, et hoc amplius etiam diligentiam praeſtare debere.

dd) *Aduerſus illos.*] Et quidem ſi plures, aduerſus ſingulos pro rata, quoties ex culpa vel negligentia conueniuntur; aduerſus ſingulos in ſolidum, ſi ex dolo. *l. 7. D. de magiſtr. conuen.* Plures enim magiſtratus vnius hominis vicem ſuſtinent. Et hoc plerumque lege municipali eis datur. Verum etſi non eſt datum, dummodo non denegatum, moribus competit. VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 25. D. de adminiſtr. rer. ad ciu. pert.*

ee) *Iudicium dabo.*] Datur et aduerſus magiſtratuum heredes ex reſcripto D. Pii, quod fuſius explicat VLPIAN. *ibid. l. 6. D. de magiſtr. conuen.* immo et aduerſus patrem, quo volente magiſtratum ſuſcepit.

a) ROMAE.] Proximum in edicto fuiſſe hoc *de modo iurisdictionis* caput, recte obſeruauit Iac. Gothofredus in *ſerie Edicti perpetui.* Ipſam Edicti ſententiam breuiter, ſuo more, complexus eſt PAVLLVS *Lib. I. ad Edict. l. vlt. D. de iurisd.* dum ait: *Extra territorium ius dicenti impune non paretur.* TERRITORIVM proprie non erat vrbis et prouinciarum, ſed municipiorum: vti recte obſeruauit Cuiac. *Recitat. ad Paulli Lib. I. ad Edict. p. 2. ſequ.* Ex quo recte colligit vir doctiſſimus, hoc fragmentum non ad vrbanam vel prouincialem, ſed ad municipalem iurisdictionem pertinere. Et priorem ſane obſeruationem ſatis eſſe ſolidam, patet ex Siculo Flacco *de condit. agr. p. 24. 25.* et Nic. Rigaltii *gloſſis agrimenſ. p. 324.* At veriſſimum tamen eſt, praetorem etiam Romanarum iurisdictionum fines rexiſſe.

dictionis ſuae, b) vel de maiore NOMINE c) cauſſaue, quam cuique

rexiſſe. ROMAE ſane hic factam eſſe mentionem, diſcimus ex PAVLLI *Lib. I. ad Edict. l. 2. pr. D. de verb. ſign.* vbi id vocabulum exponit, et, quid inter *Romam* et vrbem interſit, luculenter oſtendit.

b) *Iurisdictionis ſuae.*] Si manifeſtum erat, magiſtratum extra iurisdictionis ſuae terminos ius dicere: ad eum vocatus impune non parebat. Contra ſi dubia eſſet iurisdictio: idem PAVLLVS *Lib. I. ad Edict. l. 2. D. ſi quis in ius voc. non ierit.* monet, vocatum venire debuiſſe, vt hoc ipſum ſciretur, an eius ſit iurisdictio.

c) NOMINE.] Verbum edictale, quod ita interpretatur PAVLLVS *Lib. I. ad Edict. l. 4. D. de verb. ſign.* NOMINIS *adpellatione rem ſignificari, Proculus ait.* Et ita quidem Florentiae legitur, nec aliter in codice, quo vſi ſunt auctores Βασιλικῶν, qui id exprimunt per γραμματεῖον, id eſt, *rationes* vel *nomina*, vt mirum ſit, lectionem vulgarem, quae pro *nomine* ſubſtituit *pecuniam*, tam acriter defendere non modo Alciatum, ſed et Io. Goddeum *in Comment. ad tit. de verb. ſignific. p. 113. ſequ.* Quod ad rem ipſam attinet, nulli omnino magiſtratui licebat de maiore nomine vel cauſſa, quam conceſſum erat, ius dicere. Idque non modo de magiſtratibus municipalibus intelligendum eſt, *quos* SVPRA IVRISDICTIONEM SVAM ius dicere poſſe negat Paullus *Recept. Sent. V, 5, 1.* verum etiam de vrbanis, vti mox ex inſtituto demonſtrabimus. Attamen ſupra modum iurisdictionis ius dici non videtur, I. ſi quis cum eodem pluribus actionibus agit, quarum ſingularum quantitas intra iurisdictionem iudicantis eſt. II. Si maior quidem quantitas, at per modum reconuentionis petitur. III. Si plures agant, ac ſinguli ratam ſuam petant, veluti iudicio familiae erciſcundae. Ita Ofilius et Proculus: quamuis hoc tertio caſu magis totam rem, quae petitur, conſiderandam eſſe contendant Caſſius et Pegaſus, quorum ſententiam probat CAIVS *Lib. I. ad Edict. prou. l. 11. D. de iurisd.* IIII. Si ita conuenerit inter litigantes, vt de re maiori apud magiſtratum minorem agant. PAVLL. *Lib. I. ad Edict. l. 28. D. ad municipal.* V. Si ex poſtfacto reus poſſidere aliquid coeperit, quod iurisdictionis modum excedat. PAVLL. *Lib. I. ad Edict.*

cuique conceſſum eſt, d) ius dicere non patiar, nec quemquam, vt, ita ius dicturo obtemperet, cogam.

TIT. IIII.
DE VADIMONIIS. a)

Qui in ius vocatus, vades ſe daturum promittet, eum fideiuſſores vadimonii ſiſtendi cauſſa PRO REI QVALITATE LOCVPLETES DARE IVBEBO. b)

§. I.

Edict. l. 4. D. de hered. petit. Quam genuinam huius legis ſpeciem eſſe, recte vidit Cuiac. *Recitat. ad Paull. Lib. I. ad Edict. p. 13.*

d) *Conceſſum eſt.*] Saepe ad certam ſummam vel cauſſam reſtricta erat iurisdictio. Exemplo eſſe poſſunt fideicommiſſa, quorum de maiore ſumma conſules; de minore Praetores fideicommiſſarii ius dicebant. Quinctilian. *Inſt. Orat. III, 6.* CVIAC. *Obſ. XXI, 34.*

a) *De vadimoniis.*] Ordinem hunc ipſa praeſtabunt veterum interpretum, quae ſuo ſingula loco adferemus fragmenta. Nec de ſententia huius edicti quisquam dubitabit, qui adnotationes noſtras paullo accuratius expenderit.

b) DARE IVBEBO.] Hanc edicti ſententiam nobis ſeruauit PAVLLVS *Lib. I. ad Edict. l. 1. D. in ius vocatus vt eat. Edicto cauetur, vt fideiuſſor, iudicii ſiſtendi cauſſa datus, pro rei qualitate locuples detur, exceptis neceſſariis perſonis: ibi enim qualemcumque accipi iubet.* Vbi tamen duo monenda ſunt. *Primum*, quod in edicto procul dubio non fuerit: *iudicii ſiſtendi cauſſa*, ſed *vadimonii ſiſtendi cauſſa.* Erat enim haec loquutio huic rei propria, et non modo Iuliani temporibus, ſed et multo poſt in foro recepta, ceu patet ex loco *Pariatoris legum Moſaic. et Roman. II, 6.* a Triboniano demum et reliquis Pandectarum collectoribus vbique expuncta. Salmaſ. de modo *vſurar. Cap. XVI.* *Alterum*, quod exceptio de perſonis neceſſariis et coniunctis, quam hic adſuit PAVLLVS, vera quidem ſit, ſed ad hunc titulum omnino non pertineat, quia edictum illud de perſonis coniunctis, quod integrum ſupereſt, *Libro* demum V.

ad

§. I. Si de certo die, quo die abſens ſiſtatur, non conuenerit: c) itineri faciundo VICENA MILLIA PASSVVM IN SINGVLOS DIES, PRAETER EVM DIEM, QVO CAVTVM PROMISSVM, ET IN QVEM SISTI OPORTEBIT, DINVMERARI IVBEBO. d)

§. II. Si quis vadimonium non obibit, neque MAIORE PARTE DIEI, e) ad quem eum adfuturum promiſſum eſt, ſiſtetur,

ad Edictum interpretatus eſt VLPIANVS *l. 2. §. 2. ſequ. D. qui ſatisd. cog.*

c) *Non conuenerit.*] Vadimonium ita concipiebatur, vt fideiuſſores, reum certo die adfuturum, ſponderent, *l. 8. pr. D. qui ſatisd. cog.* qui dies plerumque erat perendinus: vnde *comperendinare* et *comperendinatio* apud Ciceron. *pro Muraena Cap. XII. in Verrem II, 11.* Plin. *Epiſt. VI, 2.* de qua *comperendinatione* eruditam diſſertationem edidit Io. Albertus Spies, Noribergenſis, Lipſiae anno MDCCXXVIII. Quum vero et pro abſentibus aliquando promitteretur vadimonium, ne in eorum bona iretur: Cic. *pro P. Quinct. Cap. V.* non potuit non quaeſtio naſci, quot dierum induciae concedendae ſint reo, pro quo promiſſum ſit vadimonium? Quam ipſam quaeſtionem hic decidit Praetor.

d) DINVMERARI IVBEBO.] Huius edicti non modo ſententiam, verum etiam verba ipſa ſeruauit CAIVS *Lib. I. ad Edict. prouinc. l. 1. D. ſi quis caut. in iud. ſiſt. cauſſ. fact. non obt. Vicena,* inquit, *millia paſſuum in ſingulos dies dinumerari praetor iubet, praeter eum diem, quo cautum promittitur, et in quem ſiſtere in iudicium oportet. Nam ſane talis diei dinumeratio neutri litigatorum oneroſa eſt.* Qualia fere etiam ſunt, quae habet VLPIAN. *Lib. II. ad Edict. l. 3. pr. D. de verbor. ſignif.* Vicenorum millium paſſuum erat iter diurnum, admodum modicum, cuius et in aliis cauſſis forenſibus habebatur ratio. *l. 2. §. 3. D. quis ordo in bon. poſſeſſ. §. 16. Inſt.* et *l. 13. §. 2. D. de excuſat. tut.* Iter ſane illud diebus aeſtiuis ſingulis conficiebat iuſtus exercitus. Veget. *de re milit. I, 9.* immo et Hadrianus Imp. id ſaepe pedibus feciſſe fertur. Spartian. *Hadrian. Cap. X.*

e) MAIORE PARTE DIEI.] Sunt haec verba τυπικά, quae ita interpre-

tur, neque defendetur excuſabiturue: f) in fideiuſſores, quanti ea

terpretatur PAVLLVS *Lib. I. ad Edict. l. 2. §. 1. D. de verb. ſignif.* *cuiusque* DIEI MAIOR PARS *eſt horarum ſeptem primarum diei, non ſupremarum.* Similiter Seruius *ad* illa Virgilii *Aeneid. VIIII. v. 156.*

Nunc adeo MELIOR *quoniam*
PARS *acta* DIEI *eſt.*

MELIOR, inquit, *id eſt,* MAIOR *et prima. Septima enim ab ortu hora, ſtrepitus forenſis conticeſcere ſolebat.* Martialis *Epigramm. IIII, 8.*

Prima *ſalutantes atque* altera *continet hora:*
Exercet raucos tertia *cauſſidicos:*
In quintam *varios extendit Roma labores:*
Sexta *quies laſſis:* ſeptima *finis erit.*

Quibus geminum eſt vetus epigramma Graecum, quod ſimul αἰνιγματῶδές τι continet, adlatum a Grotio *Florum ſparſ. p. 299.*

Ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται, αἱ δὲ μετ᾽ αὐτὰς
Γράμμασι δεικνύμεναι ΖΗΘΙ λέγουσι βροτοῖς.
Sex operis aptae, poſt has, quas exigis, horas
Prandia litterulis ſumere quosque monent.

Vbi Scholiaſtes vetus: Φησὶ, δεῖν μέχρι τῆς ἕκτης ὥρας τῆς ἡμέρας ἐργάζεσθαι· μετὰ δὲ ταύτην ἐπ᾽ ἄριστον ἔρχεσθαι. Τοῦτο δὲ φησὶ δηλοῦν καὶ τὸ ὡρολόγιον. Τὰ γὰρ μετὰ τὴν ἕκτην σημεῖα, τουτέστι τὸ τῆς ἑβδόμης τὸ Ζ, καὶ τῆς ὀγδόης τὸ Η, καὶ τῆς ἐννεάτης τὸ Θ, καὶ τῆς δεκάτης τὸ Ι, κατὰ συλλάβας συναπτόμενα ΖΗΘΙ δίδωσιν ἀναγινώσκειν, τουτέστι προτρέπεται· Φάγε ἵνα ζῆν ἔχῃς. Hoc dicit: *Ad ſextam vsque diei horam laborandum eſſe, poſt eam eundum ad prandium. Idque ipſum horologium indicare. Nam poſt ſextam horam pro ſeptima nota eſt* Z, *pro octaua* H, *pro nona* Θ, *pro decima* I. *Quae litterae in ſyllabas collectae dant vocem* ZHΘI, *id eſt, edere te iubent, vt viuere poſſis.* Quum itaque iam ſeptima hora ſtrepitus forenſis conticeſceret: fieri non potuit, quin deſertum vadimonium commiſſaque videretur ſtipulatio, ſi quis reum, lapſa iam maiore diei parte non ſtitiſſet.

f) *Excuſabiturue.*] Iuſtam excuſationem praeter alias cauſſas praebebant feriae, eaeque non modo a Principibus, ſed et certo caſu a prouinciarum praeſidibus indictae: PAVLL. *Lib. I. ad Edict. l. 4. D. de fer.* quia diebus feriatis

Digitized by Google

ea res eſt, actionem dabo. g)

TIT. V.
DE LITE VINDICIARVM. a)
(PAVLLVS LIB. II.)

Qui

feriatis ius non dicitur, niſi res moram non fert. VLPIAN. *Lib. II. ad Edict. l. 3. D. eod.* Excuſandi quoque videbantur fideiuſſores, quoties reus ante condemnationem deceſſerat. CAI. *Lib. I. ad Edict. prou. l. 5. D. qui ſatisd. cogantur.* Denique multo minus committi videbatur ſtipulatio, ſi quando ipſe praetor differret vadimonium: id quod eum facere potuiſſe, patet ex Epitomatore Liuii *LXXXVI.* et Iuuenale *Sat. III. v. 213.*

g) *Actionem dabo.*] Ita haec actio deſcribitur *l. 2. §. 5. D. ſi quis caut. in iud. ſiſt. cauſſ. fact. non obtemb.* Si in duplum, triplum, quadruplum conuentus erat reus, in tantum etiam fideiuſſores condemnabantur, quippe qui, quanti res erat, tenebantur. CAI. *Lib. I. ad Edict. prouinc. l. 3. D. ſi quis caut. in iudic. ſiſt.*

a) DE LITE VINDICIARVM.] Proximum hunc fuiſſe *de lite vindiciarum* titulum, partim ex interpretum fragmentis colligimus, partim ex Paulli *Recept. Sent. I, 11, 1.* vbi et pleraſque huius edicti ſententias ſeruauit. Et ſane quum PAVLLVS libro Commentariorum primo de vadimoniis egerit, hic autem nouum auſpicatus ſit librum: de ordine dubitari vix poterit. Quid vero fuerit apud veteres LIS VINDICIARVM, luculenter docet Aſconius Paedianus, *ad Ciceron. in Verrem I, 45.* cuius verba, quamuis pluſcula, hic merito adſcribimus: LIS VINDICIARVM *eſt, quum litigatur de ea re, cuius incertum eſt, quis debeat eſſe poſſeſſor. Et ideo, qui eam tenet, ſatisdet pro* PRAEDE LITIS VINDICIARVM *aduerſario ſuo, quo illi ſatisfaciat, nihil ſe deterius in poſſeſſione facturum, de qua iurgium eſſet: rurſus ſponſione ipſe prouocatur ab aduerſario certae pecuniae aut aeſtimationis, quam amittat, niſi ſua ſit hereditas, de qua contenditur.* PRAEDES *ergo dicuntur ſatisdatores locupletes pro re, de qua apud iudicem lis eſt, ne interea qui tenet, diffidens cauſſae poſſeſſionem deteriorem faciat,*

Digitized by Google

[Qui de vindiciis litigant, b) eos SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRAESENTIBVS VIAM DICAM, VINDICIASque

recta diſſipet, excidat arbores, et culta deſerat. Quae omnia quin edicto ſuo expreſſerit Praetor, nemo dubitauerit.

b) *De vindiciis litigant.*) Qui in XII Tabulis MANVM IN IVRE CONSERERE dicebantur: eos inſequente tempore de VINDICIIS LITIGARE vel CONTENDERE dicebant. Nimirum olim, qui de poſſeſſione litigabant, veniebant in rem praeſentem, ibique, facta manuum conſertione, quem actor ſuum eſſe fundum contendebat, eum contrauindicabat reus verbis ſollemnibus: Ad quem ritum adludens Plaut. *Rudent. IIII, 3. v. 85.*

GR. *Neſcio, neque ego iſtas veſtras leges vrbanas ſcio:*
Niſi quia HVNC MEVM ESSE DICO. TR. EGO ITEM AIO ESSE MEVM.

At moris iſtius, quem veterem illam barbaramque μονομαχίαν adumbraſſe cenſet V. C. Abraamus Wielingius *de furto per lanc. et lic. conc. I, 5. p. 15.* demum pertaeſum eſſe Romanos, docet Gell. *Noct. XX, 10.* cuius en verba: *Poſtquam Praetores, propagatis Italiae finibus, datis iurisdictionibus, negotiis occupati, proficiſci vindiciarum dandarum cauſſa in longinquas res grauati ſunt: inſtitutum eſt contra XII Tab. tacito conſenſu, vt litigantes non in iure manum conſererent, ſed* EX IVRE MANVM CONSERTVM VOCARENT, *id eſt, alter alterum ad conſerendam manum in rem, de qua agebatur, vocaret, atque profecti ſimul in agrum, de quo litigabatur, terrae aliquid ex eo, vti vnam glebam in ius in vrbem ad Praetorem deferrent, et in ea gleba, tamquam in toto agro vindicarent.* Haec Gellius, ex quo diſcimus, primum ipſum praetorem cum litigantibus in rem praeſentem iuiſſe, ibique hos conſerta manu vindicaſſe et contrauindicaſſe: poſtea vero ſolos litigantes, altero alterum ex iure manum conſertum vocante, eo profectos eſſe, adlataque gleba, vel ſimili rei ſymbolo in ea vindicaſſe. Quod iam Ennii tempore factum eſſe, patet ex eius verſibus apud Ciceronem:

Non EX IVRE MANVM CONSERTVM, *ſed mage ferro*
Rem repetunt, regnumque petunt vadunt ſolida vi.

Vbi et verba forenſia, prout ea deſcripſit Gellius, occurrunt, et *ſolida vis* opponitur forenſi illi atque

que SVMERE iubebo. c) Poſt deinde alterutri vindicantium, qui REM, d) de qua agitur, nec vi, nec clam, nec precario ab altero poſſidet, e) dummodo ſe ea in re nihil deterius factu-rum, PRO PRAEDE LITIS VINDICIARVM f) ſatisdede-rit,

que *imaginariae*. Denique et iter hoc litigantium in rem praeſentem obſoleuit, ritus vetuſtisſimi tantum vmbra quadam relicta. Solebat enim actor quidem reum ex iure manum conſertum in rem praeſentem vocare: ſed reus eumdem illico reuocabat verbis ſollemnibus: VNDE TV ME EX IVRE MANVM CONSERTVM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO. Tum e ſublimi proclamante praetore: SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRAESENTIBVS VIAM DICO. INITE VIAM, litigatoribus, duce quodam ſapiente, adhibitisque teſtibus, iter imaginarium per forum conficiebant, ac clamante iterum praetore: REDITE VIAM, eodem duce, redibant. Ita enim hiſtrioniam hanc forenſem deſcribit, nec ſine ſale exagitat Cicero *pro Muraena Cap. XII.*

c) *Iubebo.*] Fuerunt haec olim in Edicto. Feſtus: SVPERSTITES, inquit, *teſtes praeſentes ſignificat. Cuius rei teſtimonium eſt, quod* SVPERSTITIBVS PRAESENTIBVS, *ii, inter quos controuerſia eſt*, VINDICIAS SVMERE *iubebantur.* Vbi vero iubebantur. Non ſane in XII Tabulis, ſed in Edicto Praetoris, vti iam obſeruauit Iac. Gothofredus *ad Leges XII Tab. p. 213.* Attamen quia haec verba ſummam vetuſtatem redolent, nec adeo certum eſt, ea in edicto ſuo retinuiſſe Iulianum: illa, tamquam edictalia, praetermittere quidem noluimus, includenda tamen putauimus vncinolis, quippe incerti, an in edicto perpetuo talia exſtiterint.

d) REM.] Vocabulum et hoc edictale eſt, quod interpretatur, eiusque differentiam a PECVNIA oſtendit PAVLLVS *Lib. I. ad Edict. l. 5. D. de verb. ſignif.*

e) *Ab altero poſſidet.*] Poſſesſio vitioſa numquam alterutri litigantium proderat. Eſſe vero haec tria poſſeſſionis vitia, non iureconſulti tantum ſciunt, ſed et Donatus *ad Terent. Eunuch. II, 3. v. 27.* monuit.

f) PRO PRAEDE LITIS VINDICIARVM.] Sunt et haec verba ſollemnia, quemadmodum Aſconii Paediani teſtimonio probauimus. Iam addimus locum Ciceronis *in Verr. I, 45. Si quis teſtamento heredem ſe eſſe arbitraretur,*

rit, g) et ab aduerſario prouocatus, SPONSIONEM in eamdem pecuniam fecerit, h) vindicias dabo. i)

§. I.

quod tum non exſtaret: lege ageret in hereditatem, aut pro PRAEDE LITIS VINDICIARVM, *quum ſatis accepiſſet, ſponſionem faceret. Ita de hereditate certaret. Hoc, opinor, iure et maiores noſtri, et nos ſemper vſi ſumus.* Apud Valerium etiam Probum exſtant notae: P. P. L. V. id eſt, PRO PRAEDE LITIS VINDICIARVM. Ex quibus omnibus intelligitur, forenſem fuiſſe hanc formulam, quam in Edicto ſuo inſuper habuiſſe praetorem, vix probabile eſt. Neque obſtat, in iure noſtro Iuſtinianeo de praede litis vindiciarum altum eſſe ſilentium. Idem enim hic egiſſe Tribonianum, quod ſupra de expuncto vadimonii vocabulo obſeruauimus, nemo non animaduertit.

g) *Satisdederit.*] Quum fieri non poſſet, vt, qui pro praede litis vindiciarum ſatis accipiebat, omnes fundi arbuſculas dinumeraret, et ſingulas non deteriores fore, ſibi ſtipularetur: ad certam pecuniae ſummam redigebatur illa cautio, e. g. DECEM MILLIA SALVA FORE PROMITTIS? de qua ſtipulatione ad hunc titulum egit VLPIAN. *Lib. II. ad Edict. l. 67. pr. D. de verb. oblig.*

h) *In eamdem pecuniam fecerit.*] Ad ſponſionem faciendam prouocatum eſſe eum, ſecundum quem praetor dederat vindicias, iam Ciceronis et Aſconii Paediani teſtimoniis probauimus. Addimus iam locum Arnobii *aduerſ. gent. Lib. IIII. p. 138.* qui ad eumdem adludens ritum: *Quis*, inquit, *quaeſitor? quis arbiter ceruicibus tantis erit, vt inter perſonas huiusmodi aut* VINDICIAS *iuſtas* DARE, *aut* SACRAMENTA *conetur pronunciare non iuſta?* Sacramentum enim hic eſt ſponſio. Ceterum edictale hoc fuiſſe vocabulum, diſcimus ex loco PAVLLI *Lib. III. ad Edict. l. 7. D. de verb. ſignif.* vbi illud ita interpretatur iurisconſultus: SPONSIO *adpellatur non ſolum, quae per ſponſus interrogationem fit, ſed omnis ſtipulatio promiſſione:* id eſt, proinde eſt, ſiue quis interroget: PROMITTISNE? an SPONDESNE? Grot. *Florum ſparſ. p. 304.*

i) *Vindicias dabo.*] Ei duntaxat vindicias dabat praetor, qui ciuiliter animoque ſibi habendi posſidebat. Non ergo depoſitario, niſi depoſitum in creditum abiiſſet, de quo caſu diſſeruit VLPIAN. *Lib.*

Digitized by Google

§. I. Si, qui poſſidet, pro praede litis vindiciarum non ſatisdabit, petitori ſatisdanti vindicias dabo. k)

§. II. Neutro ſatisdante, poſſeſſorem, vti poſſidet, posſidere, l) vel, ſi qua mihi iuſta cauſſa viſa fuerit, m) rem IN SEQVESTRE DEPONI n) iubebo.

§. III. Si quis hominem liberali cauſſa manu adſeret, o) ſiue

Lib. II. ad Edict. l. 10. D. de reb. cred. neque commodatario, quia nemo commodando rem facit eius, cui commodauit. VLPIAN. *ibid. l. 9. D. commodati.* neque conductori, quia non ſolet locatio dominium mutare. VLPIAN. *ibid. l. 39. D. locat.* Qua occaſione et VLPIAN. *ibid. l. 32. D. pro ſoc.* de differentia ſocietatis et communionis, et PAVLLVS *Lib. II. ad Edict. l. 5. §. 1. D. de verb. ſignif.* de locatione operarum et operis differuiſſe videntur.

k) *Vindicias dabo.*] Sententiam hanc integram debemus Paullo *Recept. Sent. I, 11, 1.* cuius verbis paene gemina ſunt illa Diocletiani et Maximiani Augg. *l. 1. C. vti poſſid. Vti poſſidetis fundum, de quo agitur, quum ab altero nec vi, nec clam, nec precario poſſideatis, rector prouinciae vim fieri prohibebit. Satisdationis vel* TRANSFERENDAE POSSESSIONIS *edicti perpetui forma ſeruata, de proprietate cognoſcet.* Poſtrema enim verba ad hunc ipſum *de translatione poſſeſſionis* paragraphum pertinere, comparatis inter ſe Paulli et horum Imperatorum verbis, facile intelliges.

l) *Poſſidere.*] Sequuti et hic ſumus Paullum *Recept. Sent. I, 11, 1.* In pari enim cauſſa meliorem poſſidentis conditionem eſſe debere, expeditiſſimi iuris eſt.

m) *Cauſſa viſa fuerit.*] Sequeſtrationi non niſi ob iuſtam cauſſam locum eſſe, ſatis conſtat. Vid. *l. 7. §. vlt. D. qui ſatisd. cog. l. 21. §. vlt. D. de adpellat. l. 22. §. 8. D. ſolut. matrim.*

n) IN SEQVESTRE DEPONI.] Verba haec edictalia ſeruauit, expoſuitque PAVLLVS *Lib. II. ad Edict. l. 6. D. depoſ. Proprie* IN SEQVESTRE EST DEPOSITVM, *quod a pluribus in ſolidum certa conditione cuſtodiendum reddendumque traditur.* Eodem fere modo vocabulum explicat Gell. *Noct. Att. XX, 10.*

o) *Manu adſeret.*] Talis lex in ipſis XII Tabulis exſtitit. Liu. *III, 43.* Dionyſ. Halicarn. *Lib. X. §. 18.*

Digitized by Google

ſiue eum in ſeruitutem vindicabit: SECVNDVM LIBERTATEM VINDICIAS DABO. p)

TIT. VI.
DE IVDICIS DATIONE. a)

Qui iurisdictioni praeſunt, b) quibusue mandata eſt iurisdictio,

§. *18. l. 2. §. 24. D. de orig. iur.* Eam vero deinde, vti alias leges decemuirales, in edictum migraſſe, colligimus ex *rubrica*, et *l. 2. l. 4. l. 6. l. 9. l. 11. l. 13. D. de liberal. cauſſa,* quamuis ex his textibus de loco, vbi de vindiciis ſecundum libertatem dandis egerit praetor, nihil certi conſtare, fateamur.

p) SECVNDVM LIBERTATEM VINDICIAS DABO.] Verba haec antiqua et ſollemnia ſeruaſſe praetorem, perquam veroſimile eſt. Rationem, cur ſecundum libertatem vindicias dandas putauerint Romani, hanc reddidiſſe videtur PAVLLVS *Lib. II. ad Edict. l. 106. D. de reg. iur.* quod libertas ſit res inaeſtimabilis. Recte. Nam de re inaeſtimabili non deteriore reddenda nemo pro praede litis vindiciarum poterat ſatis promittere. Quare recte et acute Iac. Gothofred. in Comm. *de reg. iur. p. 462.* hoc PAVLLI fragmentum ad edictum *de lite vindiciarum* retulit, at perperam contra Cuiacium negauit, inaeſtimabile hic eſſe, quod certo pretio nequeat aeſtimari, aliter procul dubio initurus rationes, ſi ſpeciem huius legis ſatis perſpectam habuiſſet.

a) IVDICIS DATIONE.] Poſteriorem hunc titulum illo *de lite vindiciarum* fuiſſe exiſtimamus, quia vindiciae iudicis dationem, quin et ipſam petitionem antecedebant. Priorem vero eumdem fuiſſe titulo *de formula iurisdictionis et albo corrupto,* ex eo patet, quod VLPIANVS et PAVLLVS de iudicis datione libro II. de formula iurisdictionis libro III. ad Edictum egerunt.

b) *Iurisdictioni praeſunt.*] Iudicem dare eſt actus iurisdictionis, quippe quae in DECERNENDO et IVDICIS DATIONE conſiſtebat. *Decernebat* magiſtratus, quoties ipſe extra ordinem cognoſcebat. Ordinarie vero, auditis litigantium adlegationibus, iudices, arbitros, recuperatores dabat. *l. 12. §. 1. D. de iudic.* Sigon. *de iure ciu. Rom. I, 20.* Ger. Noodt *de iurisdict. I, 5. p. 99. Tomo I. Op.*

dictio, c) ii, ſi ipſi non cognoſcent, d) iudices, e) ARBITROS,

c) *Mandata eſt iurisdictio.*] Iis quoque, quibus mandata fuerat iurisdictio, iudices dare ius erat. *d. l. 12. §. 1. D. de iudic.* Edicto vero hoc fuiſſe expreſſum, colligimus ex IVLIAN. *Lib. I. Digeſt. l. 5. D. de iudic.* vbi, quinam mandare iurisdictionem poſſint, ex inſtituto diſquirit: itemque ex PAVLLI *Lib. II. ad Edict. l. 6. D. eod.* et *l. 12. D. de offic. procoſ.* vbi et de mandata iurisdictione, et de datis a mandatario iudicibus diſſerit.

d) *Non cognoſcent.*] Notio magiſtratus, quae ſine iudicis datione explicabatur, κυρίως vocabatur IVRISDICTIO, veluti in lege Thoria apud Car. Sigon. *de iure Ital. II, 2.* itemque COGNITIO, cui in iure Iuſtinianeo plerumque additur epitheton EXTRAORDINARIA. Sed eo nos vti noluimus, quia viri docti id a Triboniano inuentum, ſaltim non admodum antiquum eſſe exiſtimant. Salmaſ. *de modo vſurar. Cap. XIII. p. 111.* Schulting. Πρώτ. *Dig. II, 1, 23. p. 187.* Neque tamen in magiſtratuum arbitrio erat, ipſine decernere, an iudices dare mallent: ſed certae erant cauſſae, de quibus extra ordinem cognoſcebant, quae *cognitiones;* aliae, quas iudicibus delegabant, quae *cauſſae ordinarii iuris* dicebantur. Sueton. *Claud. Cap. XV.* eoque pertinent PAVLLI et CALLISRRATI *libri Cognitionum,* de quibus Merill. *Obſ. II, 26.* Erant etiam cognitiones, quas ipſi ſibi Principes reſeruauerant, delegari ſolitae aliis, qui vocabantur IVDICES SACRARVM COGNITIONVM, Gruter. *Inſcr. p. CII, 9. CCLXXI, 4. CCLXXXIIII. ſequ.* Reineſ. *Inſcr. II, 16.* IVDICES EX DELEGATIONIBVS SACRIS, Gruter. *p. CCCCXXXIII, 4.* VICE SACRA IVDICANTES, *l. 16. C. Theod. de adpellat.* SACRI COGNITORES, *l. 3. C. vbi ſenat. l. 5. C. quorum adpell. non recip.* a quibus an prouocari potuerit, diſquirit Cuiacius *Obſeru. XVI, 2.*

e) *Iudices*] Iudices, arbitri, recuperatores legebantur ex decuriis iudicum, quarum initio tres, poſtea ex inſtituto Auguſti quatuor fuere, addita quippe decuria DVCENARIORVM. Quintam porro decuriam adiecit C. Caligula, teſte Sueton. *Calig. Cap. XVI.* Hinc IVDICES EX QVINTA DECVRIA memorantur in marmore apud Grut. *Inſcr. p. LI. p. CCCCII, 5. p. CCCCXXXXVI, 2. 3. p. CCCCLXXXIIII, 3.* et alibi

TROS, f) recuperatoresue, qui de cauſſa iudicent, ſententiamque ex formula ferant, g) dabunt.

§. I.

bi paſſim. Sextam adiici petentibus id negauit Galba. Suet. *Galb. Cap. XIIII.* Pedanei cur dicti ſint, quia res in vulgus nota, non addo. Id tamen moneo, hoc nomen illis non ideo eſſe inditum, quod pedites inceſſerint, quamuis id ſibi perſuaſerit Pancirol. *de claris Legum interpret. I, 2. p. 16.*

f) ARBITROS] Vocabulum hoc edictale ſeruauit expoſuitque PAVLL. *Lib. II. ad Edict. l. 1. D. de recept. arbitr.* vbi de arbitrorum compromiſſariorum et a magiſtratibus datorum diſcrimine egiſſe videtur, quamuis Digeſtores eam tantum partem, quae ad prius arbitrorum genus pertinet, inde decerpſerint. Coniunximus vero IVDICES, ARBITROS et RECVPERATORES, quia omnibus his vocabulis veteres vtebantur. IVDICES enim vocati, qui in iudiciis ſtricti iuris; ARBITRI, qui in bonae fidei et arbitrariis iudiciis fuerant dati. Cicero *pro Q. Roſcio Cap. IIII.* Seneca *de Benefic. I, 7.* Addatur Gonzal. Tellez *ad Cap. I. X. de arbitr. Tom. I. p. 1009.* RECVPERATORIBVS, de quibus Feſt. *in reciperator* et Gell. *Noct. XX, 1.* locus in iudiciis potiſſimum recuperatoriis erat. Plaut. *Bacchid. III, 3.* Sueton. *Veſpaſ. Cap. VIII.* Plin. *Lib. III. Epiſt. penult.* At eodem poſtea nomine veniebant ciues Romani, qui in Praeſidum erant conſilio: Vlpian. *tit. I. §. XIII.* Theoph. *ad §. 4. Inſt. qui et ex quib. cauſſ. manum.* quorumque conſeſſus vocabatur CONSILIVM, Theophil. *ibid.* vel συμβέλιον, *Act. XXV, 12.* De eo plura Schulting. Πρόστ. *Dig. II, 1, 13. p. 188.*

g) *Ex formula ferant.*] His finibus circumſcriptum erat iudicum, arbitrorum, recuperatorum officium, vt excuſſo diligentius facto, auditisque probationibus ex formula ferrent ſententiam. *Iudex* enim ſemper dabatur ad totam cauſſam, quum *arbiter* aliquando et ad quaeſtionem incidentem excutiendam daretur. *l. 10. D. qui ſatisd. cog.* Et hinc cum curatoribus iudices comparaſſe videtur PAVLL. *Lib. II. ad Edict. l. 15. D. de tut. et cur. dat.* quia et curator ad totam cauſſam, in locum tutoris reip. cauſſa abſentis, datur. Sed re paullo accuratius expenſa, inſcriptio huius fragmenti mendoſa

§. I. Si conuenerint h) iudices, arbitri, recuperatores: magiſtratus eos addicent, iudiciumque, prout res erit, i) ordinabunt.

TIT.

ſa videtur. Pro *libro* enim *II. ad Edictum* legendum *Lib. XII.* quo libro PAVLLVM titulum Edicti *de eo, quod falſo tut. auct. vageſt. eſſe dicitur* explicaſſe, patet ex *l. 2. l. 4. l. 6. l. 8. D. de eo, quod falſo tut. auct.*

h) *Si conuenerint.*] CONVENIRE dicebantur IVDICES, qui non reiiciebantur a litigantibus. Valer. Maxim. *II, 8, 2.* Licebat enim his, vel accipere iudices, qui a Praetore ferebantur, vel, iis recuſatis alium PROCARE. Cicero *pro A. Cluent. Cap. XXXXIII. Neminem voluerunt maiores noſtri non modo de exiſtimatione cuiusquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima, eſſe iudicem, niſi qui inter aduerſarios* CONVENISSET. Add. Plinius *Panegyr. Cap. XXXVI.* et Cicero *de Orat. II, 70.* Qui conuenerant, iudices a Praetore ADDICEBANTVR. *l. 80. D. de iudic.* et quidem etiam inuiti. *l. 13.* §. *2. D. de vacat. et excuſ. mun.* Suet. *Claud. Cap. XV.* Plin. *Epiſt. III, 20. X, 66.* Quum ergo omnia haec verba et ſollemnia, et forenſia fuerint, ea in edicto ſuo retinuiſſe praetorem, admodum eſt opinabile.

i) *Prout res erit.*] Formulae, iudicibus praeſcriptae, variae erant pro cauſſarum varietate. In iudiciis STRICTI IVRIS iudex iubebatur reum in certam ſummam condemnare, ſi pareret, eum debere. Hinc eiusmodi negotio nulla inerat exceptio, nec quod ante tempus fuerat ſolutum, condictione indebiti repetebatur. VLPIAN. *Lib. II. ad Edict. l. 17. D. de condict. indeb.* Si tamen reus iuſta exceptione tutus ſibi videretur: poſtulandum erat a Praetore, vt exceptionem illam inſereret formulae. Cic. *Quaeſt. Academ. IIII, 30.* Hinc de variis exceptionibus hic agunt interpretes, veluti REI IVDICATAE, VLPIAN. *Lib. II. ad Edict. l. 1. D. de except. rei iud.* et PLVS PETITIONIS, PAVLL. *Lib. II. ad Edict. l. 4. D. de vſufr. l. 1. D. de operis ſeru.* Contra in BONAE FIDEI iudiciis formula erat laxior, facultasque dabatur arbitris aeſtimandi, quid alter alteri dare facere oporteret EX FIDE BONA, Valer. Max. *VIII, 2.* vel

Digitized by Google

TIT. VII.

DE FORMVLA IVRISDICTIONIS, ET ALBO CORRVPTO. a)

(VLP. LIB. III. PAVLL. LIB. III. IVLIAN. LIB. II.)

Qui magiſtratum poteſtatemue habebunt, ſi de NOMINIBVS REBVSVE, b) quae ad eorum iuriſdictionem EX LEGIBVS, c) Sena-

reum condemnandi in id, QVOD AEQVIVS MELIVS videretur, quod in rei vxoriae actione potiſſimum fiebat: Cicero *pro Q. Roſcio Cap. IIII. de offic. III, 15. l. 3. §. penult. D. ſol. matr. l. 82. fin. D. de ſolut.* vel iubendi ſatisfieri pacto fiduciae: VTI INTER BONOS BENE AGIER OPORTEAT, ET SINE FRAVDATIONE. Cic. *Epiſt. ad Fam. VII, 12.* Topic. *Cap. XVII.* Hinc pacta in continenti adiecta ineſſe dicuntur negotiis bonae fidei. PAVLL. *Lib. II. ad Edict. l. 6. D. de reſcind. vend. l. 68. de verb. obligat.* et contractuum horum interpretatio religioni iudicantium relinquitur, ſecus ac in ſtricti iuris negotiis. VLPIAN. *lib. II. ad Edict. l. 76. D. de legat. 3.* Denique in IVDICIIS ARBITRARIIS ita concipiebatur formula, vt ex aequo et bono arbitrari liceret iudici, quantum reſtituere vel dare facere oporteat reum, et, ſi arbitrio non pareretur, condemnatio in amplius quid fieret, quod *ἰδικῶς ἐγκεῖσθαι ταύταις ταῖς ἀναγωγαῖς*, obſeruat Theophil. §. 4. *Inſt. de action.* Quid in iudiciis diuiſoriis, quorum vnum tantum, *finium regundorum*, arbitrarium eſt, iudici vel arbitro ex formula liceat, explicat VLPIAN. *Lib. II. ad Edict. l. 55. D. fam. erciſc.*

a) ALBO CORRVPTO.] Quum hic nouum Commentariorum librum inchoënt VLPIANVS, PAVLLVS et IVLIANVS: certum eſt, hunc titulum poſteriorem fuiſſe ſuperioribus. Praeceſſiſſe autem illum edictum *quod quisque iuris in alt. ſtatuit* ex ordine in Pandectis obſeruato colligimus.

b) NOMINIBVS REBVSVE.] Verba edictalia, quae ſuo more interpretatur VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 6. pr. D. de verb. ſignif.*

c) EX LEGIBVS.] Id quoque vocabulum edictale eſt, explicatum ab VLPIANO *ibid. l. 6. §. 1. D. de verb. ſignif.* cuius legis ſpeciem plane non vidit Ioann. Goedd.

Digitized by Google

Senatusconſultis, Principumue edictis ac conſtitutionibus pertinent, decernent, d) neque eis obtemperabitur, mulctam pro modo iurisdictionis ſuae dicent. e)

§. I. SI QVIS f) ID, QVOD IVRISDICTIONIS PERPETVAE CAVSSA, [non prout res incidit, g)] IN ALBO, VEL CHARTA, VEL

Goedd. *Comment. tit. de verb. ſignif. p. 149.*

d) *Decernent.*] Praeterquam ſi reo competit ius domum reuocandi, de quo VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 2. pr. et §. 1. D. de iudic.* Praeterea ſibi, vxoribus, liberis, ceterisque, quos ſecum habeant, ius dicere non poſſe magiſtratus, hoc loco monuit VLPIAN. *ibid. l. 10. D. de iurisdict.*

e) *Dicent.*] Sententiam hanc, quam hic expreſſimus, debemus VLPIANO *Lib. III. ad Edict. l. 2. §. vlt. D. de iudic.* vbi ille: *His datur mulctae dicendae ius, quibus publice iudicium eſt, at non aliis, niſi hoc ſpecialiter iis permiſſum eſt.* Permiſſum vero hoc erat non magiſtratibus municipalibus, de quibus ſupra *ad tit. II.* ſed vrbanis, et poſtea prouinciarum praeſidibus. Quod enim ad priores attinet, iam lege Ateria Tarpeia fuerat cautum ἵνα ταῖς ἀρχαῖς πάσαις ἐξῆ τοὺς ἀκοσμοῦντας, ἢ παρανομοῦντας εἰς τῶν ἑαυτῶν ἐξουσίαν ζημιοῦν. vt *magiſtratibus omnibus fas eſſet, inſolentes et iurisdictioni ſuae non obtemperantes mulctare.* Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom. Lib. X. p. 674.*

f) SI QVIS.] Integrum hoc edictum ſeruauit, ſuoque more interpretatus eſt VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 7. D. de iurisdict.*

g) *Non prout res incidit.*] Verba, vncis incluſa, habentur in *d. l. 7. D. de iurisd.* At ea gloſſema redolere videntur Cuiacio *Obſeru. I, 24.* Et ſane vti veroſimillima eſt haec eius coniectura: ita non aeque videtur audiendus, dum et inſequentia verba: VEL CHARTA VEL ALIA MATERIA ſollicitat. Nam quamuis antiquiſſimis temporibus praetor ſolo fortaſſis *albo* vſus ſit, id eſt, alba tabula, alboue pariete, vel λευκώματι: potuit tamen Saluii Iuliani aetate alius mos inoleuiſſe. Sane ſimile quid legimus apud Paullum *Recept. Sent. I, 13, 3.* Vid. Ian. a Coſta *ad §. 12. Inſt. de action. p. 534.* et Ant.

Digitized by Google

VEL ALIA MATERIA h) PROPOSITVM HABVERIT, i) DOLO MALO k) CORRVPERIT, l) IN EVM m) QVINGENTORVM

Ant. Schulting. *Iuriſp. vet. anteiuſtin. p. 247.*

h) ALIA MATERIA.] In hiſtoria Edicti perpetui et de ALBO et de aliis materiis, in quibus Principum et magiſtratuum edicta proponi conſuecuerint, plura diximus. Modo enim illa incidebant marmoribus, quorum hunc vſum antiquiſſimum eſſe τὰ δόξαντα ἐν αὐτοῖς ἀναγράφειν, obſeruauit Sophocl. ſcholiaſtes Apollonii *ad Lib. IIII. Argonaut. v. 480.* modo aeri, veluti apud Gruter. *Inſcr. p. DLXXIII, 4. l. 4. C. Theod. de priuil. eor. qui in ſacro palat. l. 1. C. Theod. de alim. quae inopes* modo eadem inſcribebant mappis linteis tabuliſque ceruſſatis, de quibus Salmaſ. *ad Hiſtor. Aug. p. 355.* Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodoſ. Tom. II. p. 420.* Mabillon. *de re diplom. I, 9.* modo in chartis, de quibus, ipſaque eas conficiendi ratione fuſius diſſeruit laudatus Salmaſ. *ad Hiſt. Aug. p. 444. ſequ.* Quae ideo hic repetere viſum eſt, vt vel hoc argumento demonſtraremus, non eſſe rationem, cur haec verba, quae in *d. l. 7. D. de iuriſd.* occurrere diximus, pro gloſſemate vel emblemate Triboniani cum Cuiacio habenda eſſe cenſeamus.

i) PROPOSITVM HABVERIT.] Immo ne id quidem impune erat facinus, ſi quis edictum, antequam proponeretur, dolo malo corrupiſſet. VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 7. §. 2. D. de iuriſdict.*

k) DOLO MALO.] Excuſandus ergo videtur, qui ob imperitiam, vel ruſticitatem, vel iuſſu ipſius Praetoris vel caſu corrupit. VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 4. D. eod.*

l) CORRVPERIT.] Siue raſerit, vel aliquid in eo mutauerit. Paull. *Recept. Sent. I, 13, 3.* Multo magis ergo mulctandus, qui integrum dolo malo ſuſtulit. VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 4. D. de iuriſd.*

m) IN EVM.] Aduerſus plures corrumpentes haec actio datur in ſolidum. VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 4.* CAI. *Lib. I. ad Edict. prou. l. 8. D. de iuriſdict.* Si ſeruus inſcio domino corrupit, aduerſus hunc agitur noxaliter: ſin eo ſciente, in ſolidum. Qualis autem hic ſcientia ſufficiat, diſquirunt VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 3. l. 5. l. 7. D. de noxal. act.*

Digitized by Google

RVM AVREORVM n) IVDICIVM DABO. o)

TIT.

act. et PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 4. D. eod.* Quid obtineat, ſi tota familia album corruperit, docuit PAVLLVS *Lib. III. ad Edict. l. 9. D. de iurisd.*

n) QVINGENTORVM AVREORVM.] Accurſius maluit QVINQVAGINTA, idque et aliis poſt eum placuit, veluti Mureto et Arn. Vinnio *ad §. 12. Inſt. de act.* tantam pecuniae ſummam maiorem rati, quam quae ob delictum non nimis grande exigi potuerit. Et ſane Hadriani temporibus, quibus Edictum perpetuum in lucem prodiit, aurei quadraginta libram, ac proinde D aurei XII libras cum dimidia conficiebant. Io. Fridr. Gronou. *de pecun. vet. III, 4. p. 321.* Iam libra auri teſte eodem, *ibid. IIII, 13.* conſtabat LXX ſolidis, et ſic librae XII cum dimidia dant ſolidos DCCCLXXV. quumque idem vir doctiſſimus *Libro IIII. Cap. XV.* probarit, ſolidi valorem fuiſe ſex Carolinorum, vel trium imperialium: tota quingentorum aureorum ſumma fuerit 5250 Carolinorum, vel 2625 Imperialium. Quae mulcta ſic ſatis magna videtur pro delicto non maximo. Sed recte Cuiac. *Obſ. X, 10.* hic nihil mutandum cenſuit. Nam et Florentiae leguntur quingenti aurei, et eumdem numerum ſeruant Baſilica. Praeterea mulcta 2625. Imperialium et dimidii ſatis modica videri potuit in tanta Romanorum opulentia. Ceterum in ſeruum, a domino non defenſum multo grauius animaduerſum legimus, quippe cuius corpus torquebatur. VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 7. §. 3. D. de iurisdict.* Sed et qui Principis edictum corruperat, poenae legis Corneliae de falſis erat obnoxius. *l. 32. D. ad leg. Corn. de falſ.* Sed neſcio, an vlli mortalium huiusmodi facinus peius ceſſerit, quam Chriſtiano cuidam, qui quum Diocletiani et Maximiani Augg. edictum aduerſus Chriſtianos propoſitum, dilaceraſſet, *non modo extortus, ſed et legitime* (fortasſis *lentiſſime*) *coctus cum admirabili patientia poſtremo exuſtus eſt*, teſte Lactant. *de Mortib. perſequut. Cap. XIII.*

o) IVDICIVM DABO.] Eſt hoc iudicium populare, quippe quod pro tuenda Praetoris maieſtate cuiuis ex populo datur. VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 7. §. 3. D. de iurisd.* Ad agendum tamen non admittebantur, niſi perſonae integrae

TIT. VIII.

QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, VT IPSE EODEM IVRE VTATVR. a)

QVI MAGISTRATVM POTESTATEMVE HABEBIT, SI QVID IN ALIQVEM NOVI IVRIS b) STATVERIT, c) IPSE d) QVANDOQVE, ADVER-

tegrae exiſtimationis, et quae per edictum poſtulare poterant. Id enim de actionibus popularibus in genere hac occaſione obſeruat PAVLLVS *Lib. III. ad Edict. l. 4. D. de popular. action.*

a) EODEM IVRE VTATVR.] Ordinis rationem iam ſuperiore titulo reddidimus. Priorem vero fuiſſe hunc titulum titulo *de edendo*, ex eo patet, quod VLPIANVS demum Libro Comm. IIII. longiſſimum de edendo tractatum inſtituit. Ceterum et hoc edictum integrum ſupereſt apud VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 1. D. quod quisque iur.*

b) NOVI IVRIS.] Nouum ius hic idem ac iniquum. VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 3. pr. D. quod quisque iur. in alt. ſtat.* Eodem ſenſu Tiberium *noui iuris repertorem* vocat Tacitus *Annal. II, 30.* vti iam obſeruauit Schulting. Πρώτ. *II, 2, 1.*

c) STATVERIT.] Et quidem cum effectu. Neque enim ſolus conatus ſufficit: VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 1. D. quod quisque iur. in alt. ſtat.* quia cogitationis poenam nemo patitur. VLPIAN. *ibid. l. 18. D. de poen.* Si magiſtratus de adſeſſorum ſententia ius nouum ſtatuerat: (pertinebat enim hoc ad adſeſſorum officium, vt magiſtratibus, edicta ſcripturis adeſſent, *l. 1. D. de offic. adſeſſ.*) id adſeſſoribus potius, quam magiſtratui imputabatur. PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 2. D. quod quisque iur. in al. ſtatuer.* quam legem a violenta Ant. Fabri emendatione vindicat Bachou. in Πρώτ. *h. t.* De culpa ab adſeſſoribus praeſtanda quaedam etiam monuit Iac. Cuiac. *Obſeru. XXIII, 40.* Quid vero obtineat, ſi filiusfamilias magiſtratu functus ius nouum atque iniquum ſtatuerit? diſquirit VLPIANVS *Lib. III. ad Edict. l. 3. §. 4. D. quod quisque iur. in alt. ſtat.*

d) IPSE.] Non vero eius heres. Quod quamuis ex ipſa actionum poenalium natura atque indole facile intelligatur, ſuo tamen

ADVERSARIO POSTVLANTE EODEM IVRE VTI DEBEBIT. e)

§. I. SI QVIS APVD EVM, QVI MAGISTRATVM POTESTATEMVE HABEBIT, ALIQVID NOVI IVRIS OBTINVERIT, f) QVANDOQVE POSTEA, ADVERSARIO EIVS POSTVLANTE, g) EODEM IVRE ADVERSVS EVM DECERNETVR. h) PRAETERQVAM SI QVIS EORVM CONTRA FECERIT, QVI IPSE EORVM QVID FECISSE dicetur. i)

tamen more monendum duxit VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 3. §. 5. D. eod.*

e) IVRE VTI DEBEBIT.] Nec quidquam intereſt, ſiue iam natae ſint actiones, ſiue poſtea demum adquiſitae. Non tamen *quod* ex nouo atque iniquo edicto ſolutum eſt, tamquam indebitum repetitur. VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 3. §. 6. 7. D. quod quisque iur.* Cuius iuris ratio eſt rei iudicatae auctoritas, quae pro veritate eſt. Vnde nec pecunia ex cauſſa iudicati ſoluta condicitur. *l. 1. C. de condict. indeb.* Neque obſtat, iniquam eſſe ſententiam. Praetor enim ius reddere dicitur, etiam quum inique decernit, relatione ſcilicet facta non ad id, quod ita praetor fecit, ſed ad illud, quod praetorem facere conuenit. *l. 11. D. de iuſt. et iure.*

f) OBTINVERIT.] Requiritur ergo, vt quis ius nouum ac iniquum et poſtulauerit, et obtinuerit. VLPIAN. *Lib. III. ad Edict. l. 3. pr. D. quod quisque iur.* De tutore vel curatore, ius nouum poſtulante videndus IDEM *ibid. l. 3. §. 1. D. eod.*

g) POSTVLANTE.] Etiamſi is poſtulet, qui nouo illo ac iniquo iure non eſt laeſus. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 2. D. eod.*

h) DECERNETVR.] Multae hic natae quaeſtiones, veluti an praeter actionem etiam exceptio ex hoc edicto naſcatur? qualis ſit illa exceptio? cur huic actioni etiam aduerſus heredes locus ſit? De quibus occaſione loci VLPIANI *Lib. III. ad Edict. l. 3. §. 5. D. eod.* disquirunt Cuiac. *Obſeru. XI, 40.* et Schulting. Πρώτ. *II, 2, 6. ſequ.*

i) FECISSE *dicetur.*] Vltima haec edicti verba nobis ſeruauit interpretatusque eſt CAIVS *Lib. I. ad Edict. prou. l. 4. D. quod quisque iur.* Quidam pandectarum edito-

Digitized by Google

editores etiam verba inſequentia: SCILICET VT QVOD IPSE QVIS IN ALTERIVS PERSONA AEQVVM ESSE CREDIDISSET, ID IN IPSIVS QVOQVE PERSONA VALERE PATIATVR, litteris maiuſculis, quaſi edictalia eſſent, exprimunt. At non praetoris haec verba ſunt, ſed iureconſulti, aequitatem vel rationem huius edicti oſtenſuri, vti iam obſeruarunt Hotoman. *Obſ. VIII, 15.* et Ger. Noodt. *ad Pand. h. t. p. 50.* Ceterum pernecessarium omnino erat hoc edictum, quia, obſeruante Dione Caſſio *Hiſt. Lib. XXXVI. pag. 19.* οὐχ οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐπόιουν, οὔτε ἐσάπαξ τοῦτ᾽ ἐπόιουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν· ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον, καὶ συχνὰ ἐν τούτῳ πρὸς χάριν, ἢ καὶ κατ᾽ ἔχθραν τινῶν ὥσπερ εἰκὸς ἐγίνετο. *Nec praetores illud ius, quod ad contractus dirigendos conſtitutum erat, ſeruabant, neque ſtricto iuri ſtabant, ſed ſaepenumero ea variabant, crebroque per gratiam odiumque certorum hominum permulta gerebantur.* Acriore ergo remedio opus videbatur coërcendae tum ciuium nefariorum, tum ipſorum magiſtratuum edicta in aliorum gratiam vel odium ſuo arbitratu mutantium iniquitati. Ceterum tralatitium eſt hoc edictum, et ſatis antiquum, quippe quod iam Cn. Octauius in albo habuit, teſte Cicerone *ad Quint. fratr. I, 1, 7.* cuius verba adſcribere non piget: *His rebus nuper Cn. Octauius iucundiſſimus fuit - - - Qui in magiſtratibus iniurioſa decreuerant, eodem ipſis priuatis erat iure parendum. Haec illius ſeueritas acerba videretur, niſi multis condimentis humanitatis mitigaretur.* Noui huiusmodi atque iniqui edicti a C. Verre propoſiti exemplum exſtat apud Ciceron. *in Verr. I, 41. ſequ.* Dum vero hoc caput in edicto perpetuo exſtare voluit IVLIANVS: id nouo nobis argumento eſt, magiſtratus, condito edicto perpetuo, non ſtatim deſiiſſe noua edicta, ſub magiſtratus ſui auſpicia proponere. Quid enim opus fuiſſet edicto hoc poenali, ſi iis omne ius noua iura ſtatuendi fuiſſet ademtum. Vidit ſane huius argumenti pondus Maran. *Paratitl. h. t. p. 176.*

TIT.

TIT. VIIII.
DE EDENDO. a)
(VLPIANVS LIB. IIII.)

Qua b) quisque ACTIONE c) apud me vti volet, eam illum EDERE aduerſario d) OPORTEBIT.

a) DE EDENDO.] Poſterior ſuperiore fuit hic titulus, quia de illo VLPIANVS *Libro III.* de hoc *Libro IV.* egit. Priorem autem fuiſſe titulo de pactis, ordo in pandectis et codice obſeruatus perſuadet. Eumdem ordinem Edicti hic agnoſcunt Ob. Giphanius *Oecon. iur. p.124.* et Iac. Gothofredus *in Serie edicti perpetui.*

b) *Qua.*] Primi huius capitis ſententiam ſeruauit VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 1. pr. et §. 1. D. de edendo.*

c) ACTIONE.] Vocabulum edictale, quo actiones in rem, in perſonam, vtiles, praeiudicia, ſtipulationes Praetorias, interdicta, iudicia duplicia, non autem exceptiones contineri, monet PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 8. §. 1. D. de verb. ſignif.* Merito autem actionem, qua quisque vſurus eſt, edi iubet praetor, *quia ſcire oportet reum, vtrum concedere, an contendere vltra debeat, et, ſi contendendum putet, veniat inſtructus ad agendum, cognita actione, qua conuenitur.* Ita ſuo more rationem reddit, vtilitatemque huius edicti commendat VLPIANVS *Lib. IIII. ad Edict. l. 1. pr. D. de edendo.*

d) EDERE *aduerſario.*] Vocabulum hoc edictale, EDERE ita interpretatur VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 1. D. de edendo:* EDERE *eſt copiam deſcribendi facere, vel in libello complecti, et dare, vel dictare. Eum quoque* EDERE, *Labeo ait, qui perducat aduerſarium ſuum ad album, et demonſtret, quod dictaturus eſt, vel id dicendo, quo vti velit.* Sic *editae ex* ALBO *actionis* mentio fit in antiquioribus editionibus Velleii Paterculi *Hiſt. II, 28.* Sed pro *ex albo* ibi legendum eſſe *ex alto* cenſuerunt Iuſt. Lipſ. *Quaeſit. per epiſtol. III, 8.* et Io. Fridr. Gronou. *Obſeru. II, 23.* quod deinde Schegkius, Heinſius et reliqui editores omnes probant. Edenda autem erat actio demum in iure apud praetorem, non ſimul ac quis in ius vocabatur. Plaut. *Perſ. IIII, 9. v. 8.*

Digitized by Google

TEBIT. e)

§. I. Semel editam emendari mutariue, dumne plus petierit actor, permittam. f)

§. II.

D. *Quid me in ius vocas?*
SA. *Illic apud praetorem dicam: ſed ego in ius voco.*

Nec obſtat locus Terentii *Adelph. II, 1. v. 39.*

Neque vendundam cenſeo,
Quae libera eſt: nam ego liberali illam adſero cauſſa manu.
Nunc vide, vtrum vis argentum accipere, an cauſſam meditari tuam.

Non enim haec eſt actionis editio, ſed argumentum, quo lenoni perſuadet, vt accepta pecunia ſecum tranſigat. Ipſa actionis editio demum in iure fiebat. Plaut. *Aulul. IIII, 10. v. 30.*

Iam quidem ad praetorem, hercle, te rapiam, et tibi ſcribam dicam.

vbi vetus gloſſarium Terentianum DICAM exponit per *ſchedulam*, id eſt, libellum, quo actor actionem ſuam in iure complectitur, quo ſenſu et Graeci dicunt λαγχάνειν δίκην, ἐπάγειν δίκην, ἐπάγειν γραφὴν, ἀποφέρειν δίκην. κ. τ. λ.

e) OPORTEBIT.] Vocabulum et hoc edictale eſt, quod interpretatur PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 8. princ. D. de verb. ſignif.* vbi pro OPORTEBIT OPORTET reſcribendum eſſe fruſtra monent Coel. Caleagninus et Fornerius in Commentariis. Iam enim ipſe PAVLLVS obſeruauit, verbum hoc tam praeſens, quam futurum tempus ſignificare, quod non poteſt dici de verbo praeſentis temporis, *oportet*, quod non aeque facile ad futurum, quam *oportebit* ad praeſens tempus referri, vel inde patet, quod ſaepiſſime coniunguntur OPORTET OPORTEBIT, veluti *l. 76. §. 1. et l. 89. D. de verb. oblig.* vbi legendus Grot. *in Florumſparſ. p. 304.* Accedit, quod et in Baſilicis hic retentum eſſe animaduertimus futurum ΟΠΟΡΤΕΒΙΤ. Τὸ ὀπορτεβιτ ῥῆμα καὶ τὸν ἐνεστῶτα, καὶ τὸν μέλλοντα δηλοῖ. *Baſilic. II, 2.* Denique, quod caput rei eſt, legislatorium praetoris ſtilum magis omnino ſapit futurum OPORTEBIT, quam praeſens OPORTET.

f) *Permittam.*] Hanc edicti ſententiam debemus Seuero et Antonino Augg. *l. 3. C. de edendo.* vbi hi Principes: *Edita*, inquiunt, *actio ſpeciem futurae litis*

§. II. Inſtrumenta quoque, g) quibus in iudicio h) vti volet actor, aduerſario EDI COGAM SINE DIE ET CONSVLE. i)

§. III. ARGENTARIAE MENSAE EXERCITOREM k) RATIO-

tis demonſtrat, quam emendare vel mutare licet, prout EDICTI PERPETVI *monet auctoritas, vel ius dicentis decernit aequitas.*

g) *Inſtrumenta quoque.*] Sententiam huius paragraphi nobis ſuggeſſit VLPIAN. *Lib. IIII. ad Edict. l. 1. §. 2. D. de edendo.*

h) *In iudicio.*] Non cogitur quis edere inſtrumenta, quibus non eſt vſurus, VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 2. D. eod.* niſi ſint communia. *l. 2. l. 7. C. eod.* Ita nec reus regulariter edere tenetur inſtrumenta, niſi in quibus exceptionis ſuae ponit fundamentum, quia tunc reus excipiendo actor eſt. VLPIAN. *ibid. l. 1. D. de except.* Immo ne actor quidem ſemper ad edendum compellitur, veluti, quando reus ipſe inſtrumentum domi habet. PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 2. D. de edendo.*

i) SINE DIE ET CONSVLE.] Verba haec τυπικὰ interpretatur VLPIAN. *Lib. IIII. ad Edict. l. 1. §. 2. D. eod.* addita ratione: *ne quid excogitetur ex die et conſule, quod praelato die fiat.* Quae verba ſatis obſcura diuerſimode explicant interpretes, et in his Cuiac. *Obſeru. III, 7. X, 14.* et Sam. Petit. *Iur. Attic. IIII, 3.*

k) EXERCITOREM.] Edictum hoc prope integrum exſtat apud VLPIAN. *Lib. IIII. ad Edict. l. 4. pr. D. de edendo.* vbi tamen acute obſeruat Muret. *Obſ. iur. Cap. VIIII.* ex verbis, vti in vulgata exſtant, aliquid excidiſſe, reſcribendumque eſſe: RATIONES CVIQVE, QVAE AD SE PERTINENT. Neque enim alias edicto quadrarent verba VLPIANI: *Huius edicti ratio aequiſſima eſt. nam quum ſingulorum rationes argentarii conficiant: aequum fuit, id, quod mei cauſſa confecit, meum quodammodo inſtrumentum mihi edi.* ARGENTARII vel ARGENTARIAE MENSAE EXERCITORES dicebantur, qui publica auctoritate pecuniam foenori locabant, auctiones faciebant, aliis ſoluebant, conſtituebant pro aliis, rationes conficiebant, pecuniam denique ſuo periculo traiiciendam credebant. Cic. *pro Flacco Cap. XVIIII.* Menſas ac tabernas ſuas habebant ad forum, vel ad aedem Ca-

 ſtoris,

RATIONEM cuique, QVAE AD SE PERTINET, l) EDERE IVBEBO m) ADIECTO DIE ET CONSVLE:

ſtoris, vbi et militum erant ſtationes, ſecuritatis cauſſa diſpoſitae. Iuuenal. *Sat. XIIII. v. 258.*

Si ſpectes, quanto capitis diſcrimine conſtent
Incrementa domus, aerata multus in arca
Fiſcus, et ad VIGILEM *ponendi Caſtora numi.*

quem locum ſolus fere recte interpretatus eſt Ioannes Britannicus. Cuiuis porro tabernae argentariae praefixum erat certum ſignum διακριτικὸν, e. g. SCVTVM CIMBRICVM in *Actis diurn.* quae poſt Steph. Vin. Pighium et Thom. Reineſium pleniora edidit Henr. Dodwell. ſub finem *Praelectionum Cambdenianarum.* Plura de argentariis, menſariis, trapezitis, numulariis diſputarunt Cuiac. *Obſeru. X, 14.* Salmaſ. *de modo vſur. Cap. XVII. p. 499.* Deſid. Herald. *Animadu. ad ius Attic. et Rom. II, 24. p. 173.* quae hic non repetimus, id monuiſſe contenti, argentariorum officium publicam quodammodo cauſſam habere, CAI. *Lib. I. ad Edict. prouinc. l. 10. §. 1. D. de edendo.* ac proinde feminas remotas eſſe a menſa argentaria: CALLISTR. *Lib. I. Edict. monit. l. 12. D. eod.* quum contra filiifamilias argentariam recte faciant. VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 4. §. 2. 3. 4. D. eod.* Cur vero rationes omnibus edere teneantur argentarii, ad numularios autem hoc edictum non pertineat, disquirunt VLPIAN. *ibid. l. 6. §. 1.* et PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 9. §. 1. D. de edendo.* Add. Herald. *Animadu. ad ius Attic. et Rom. II, 24, 7.*

l) QVAE AD SE PERTINET.] Quid ratio ſit, docent VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 6. §. 5. D. de edend.* et CAIVS *Lib. I. ad Edict. prou. l. 10. §. 2. eod.* Eam *grandem codicem* vocat Iuuenal. *Sat. VII. v. 110.* vbi conſulendus vetus Scholiaſtes. Ad quem vero pertineant rationes, oſtendunt VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 6. §. 5.* et PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 9. §. 4. D. de edend.* Quumque praecipue ad creditores pertineant rationes, hac occaſione, quis creditor vocetur, expoſuit CAIVS. *Lib. I. ad Edict. prou. l. 11. D. de verb. ſignif.*

m) EDERE IVBEBO.] EDERE hic eſt vel dictare, vel tradere libellum, vel codicem praeferre. VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 6. pr. §. 7. D. de edend.* Non alibi autem edere

SVLE: n) dummo is, qui ſibi edi poſtulabit, o) EAS NON CALVMNIANDI CAVSSA SIBI EDI POSTVLARE iurabit.

§. IIII. Item ARGENTARIO, p) EIVE, QVI rationes ITERVM SIBI EDI POSTVLABIT, CAVSSA COGNITA EDI IVBEBO. q)

§. V. Si quis r) DOLO MALO s) non edet: in eum, quan-

edere rationes quisquam tenetur, quam vbi fecit argentariam, niſi quis exemplum ſibi ſuis ſumtibus transmitti petat: VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 4. §. 5. D. eod.* quo caſu et ſpacium temporis, ad deſcribendas proferendasque rationes, argentario merito indulgetur. PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 5. D. eod.*

n) DIE ET CONSVLE.] Neque enim accepta et data adparere poſſunt, ſine die et conſule. VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 1. §. 2. l. 6. §. 6. D. eod.*

o) *Edi poſtulabit.*] Ita PAVLLVS *Lib. III. ad Edict. l. 9. §. 3. D. eod.* Nec intereſt, cum ipſone argentario ſit controuerſia, an cum alio. CAI. *Lib. I. ad Edict. prou. l. 10. pr. D. eod.*

p) Item ARGENTARIO.] Supereſt haec edicti pars apud VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 6. §. 8. D. de edendo.* Cauſſae autem cognitio ideo neceſſaria eſt, quod ordinarie rationes non redduntur argentario, ſed ſi ſe forte ruina, naufragio, incendio, ſimilue caſu, codicem perdidiſſe, probauerit. VLP. *ibid. l. 6. §. 9. D. eod.*

q) EDI IVBEBO.] Id quoque iubet praetor non aliter, quam cauſſa cognita. VLPIAN. *ibid. l. 6. §. 10. D. eod.* Iuſtas vero cauſſas, ob quas quis ſibi rationes iterum edi poſtulare poſſit, recenſet PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 7. pr. D. eod.* qui paullo poſt §. 1. monet, ITERVM hic non eſſe δευτέρως, *ſecundum*, ſed πάλιν, id eſt, quotiescumque opus ſit. Videatur Strauch. *Lexic. Partic. iur. p. 112. ſequ.*

r) *Si quis.*] Hanc edicti partem reſtituimus ex VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 8.* et PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 9. D. de edendo.*

s) DOLO MALO.] DOLO MALO non edere et is videtur, qui edidit, ſed malitioſe, vel qui in totum non edidit: VLPIAN. *ibid. l. 8. pr. D. de edendo.* non autem, qui a loco, vbi edendum eſt, abeſt. Nam fruſtrandae actionis cauſſa latitare non videtur, qui

quantum poſtulantis intereſt, rationes editas non eſſe, t) cauſſa cognita, iudicium dabo. u)

TIT. X.
DE PACTIS ET CONVENTIONIBVS. a)

PACTA

qui praeſens ſuſcipere iudicium non compellitur. VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 3. D. de iudic.* Atqui ne praeſens quidem iudicium ſuſcipere cogitur argentarius, quia edere non tenetur rationes, niſi eo loco, vbi argentariam exercuit. *l. 4. §. 5. D. de edendo.* Denique et iis, qui ob aetatem, ruſticitatem, vel lubricum ſexus non ediderunt, ſubuenire ſolere praetorem, docet VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 5. D. de edendo.*

t) *Editas non eſſe.*] Datur haec actio in id, quod intereſt. VLPIAN. *ibid. l. 6. §. 4. D. eod.* Additur autem: RATIONES EDITAS NON ESSE. Inde enim aeſtimatur, quantum actoris interſit, illo tempore, non quantum poſtea intereſſe coeperit. VLPIAN. *ibid. l. 8. §. 1.* CAIVS *Lib. I. ad Edict. prou. l. 10. §. 3. D. eod.*

u) *Iudicium dabo.*] Eſt haec actio IN FACTVM DE EDENDO, quae tunc datur, quando alia non ſuppetit. Procuratorem enim noſtrum ad edenda inſtrumenta compellimus actione *mandati:* ſocium actione *pro ſocio,* tutorem *arbitrio tutelae.* PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 9. pr. D. de edendo.* Ceterum haec actio heredi quidem, at non aduerſus heredem, niſi ex proprio eius facto, immo ne poſt annum quidem dari, monet VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 13. D. eod.*

a) DE PACTIS ET CONVENTIONIBVS.] Rationem ordinis iam ad ſuperiorem titulum reddidimus. Integrum edictum ſeruauit VLPIAN. *Lib. IIII. ad Edict. l. 7. §. 7. D. de pact.* et ex parte Iuſtinianus Imp. *l. 29. C. eod.* iuſtis vero commentariis illuſtrarunt Ge. Conrad. Cruſius, (vid. *Theſaur. Iur. ciu. Tom. I. p. 672.*) et Ger. Noodt, cuius libellus bonae frugis pleniſſimus *Tomo I. Operum p. 483.* occurrit. Inter alia obſeruat Cruſius, titulum hunc inſcriptum fuiſſe *de pactis et conuentionibus*, ſimilemque fuiſſe rubricam in Codicibus Gregoriano, Hermogeniano et Theodoſiano, nec non in *Paulli recept. ſent. I, 8.* ac proinde mirum videri, Cuiacium apud Paullum reſcribendum putaſſe: *de*

Digitized by Google

PACTA CONVENTA, b) QVAE NEQVE DOLO MALO

de pactis et conuentis: quum tamen vetus *Auctor conſultationis* ab ipſo Cuiacio editus, hunc Paulli titulum laudet ſub rubrica: *de pactis et conuentionibus vel transactionibus.* Enimuero in Codice Gregoriano *titulus II. Libri I.* et in Hermogeniano *titulus IIII.* inſcribitur *de pactis et transactionibus*, non *de conuentionibus.* Et *auctor conſultationis* non ſemel illum Paulli titulum, ſed diuerſimode admodum citat. Nam *Capite III.* laudat Paulli titulum *de pactis et conuentionibus vel transactionibus: Capite VI. de pactis et transactionibus. Cap. VII.* modo *de pactis*, modo *de pactis et conuentis:* vt omnino incertum ſit, quomodo ſeſe habuerit illa rubrica, quamuis omnino veriſimillimum videatur, Praetorem ſcripſiſſe *de pactis et conuentionibus*, vel *de pactis conuentis*, vel, quod aeque Latinum eſt, *de pactis et conuentis.* Transactionis in rubrica factam eſſe mentionem, dubitare me fateor, immo plane adſentior Ant. Schultingio, ita ſcribenti *in Iurispr. anteiuſtin. p. 218. De transactionibus ſeparatum Edictum propoſitum non fuit: ſed, quae in pactis habent locum, et in transactionibus, quae interueniente pacto fiunt, ordinarie obtinebunt. Quia tamen in transactionibus nonnulla aliter ſe habent, ac in aliis pactionibus; Tribonianus de illis quoque ſpeciali titulo in Pandectis et Codice agi, conſultius eſſe exiſtimauit.*

b) PACTA CONVENTA.] CONVENTIO quid ſit, oſtendit VLPIAN. *Lib. IIII. ad Edict. l. 1. §. 3. D. de pact.* Eius ſpecies ſunt PACTVM et CONTRACTVS. PACTVM a *pactione* dictum exiſtimat VLPIANVS. *ibid. l. 1. §. 1. 2. D. eod.* quum potius vtrumque ſit a vetere verbo *pago*, quo decemuiros vſos eſſe in XII Tabulis, nouimus. Auct. *ad Herenn. II, 13.* Quinctilian. *Inſt. Orat. I, 6.* Quum vero pactum ſit duorum vel plurium in idem placitum conſenſus, vel, vti rem exprimit Ariſtot. *ad Nicomach. VIIII, 6.* περὶ τὰ πρακτὰ ὁμόνοια· conſequens eſt, vt paciſci poſſint, qui poſſunt conſentire, PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 4. §. 1. D. de pact.* ſiue EXPRESSE per verba, ſiue TACITE et ipſo facto, veluti redditione chirographi, PAVLL. *ibid. l. 2. D. eod.* vel illatione rerum in aedes conductas. PAVLL. *ibid. l. 4.*

Digitized by Google

MALO, c) NEQVE ADVERSVS LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA PRINCIPVM, d) NEQVE QVO FRAVS

l. 4. pr. D. eod. Sic et conditiones quasdam pactis tacite ineſſe, obſeruat IDEM *ibid. l. 4. §. 2. D. eod.* Aliquando iis accedebat iusiurandum, quod, quoties propter certam rem praeſtandum eſt, ne parentibus quidem, vel patronis remittitur. IDEM *ibid. l. 14. D. de iureiurando.* Ex quibus fragmentis eorumque ἀλληλεχία ſatis intelligitur, edicti interpretes longiſſimum hic inſtituiſſe tractatum de PACTIS, vel CONVENTIONIBVS, diuerſisque eorum generibus. Nos hic praecipuas tantum partitiones adferemus. Primum pacta vel PVBLICA ſunt, de quibus VLPIAN. *Lib. IIII. ad Edict. l. 5. D. de pact.* vel PRIVATA. Haec vel LEGITIMA, de quibus PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 6. D. eod.* vel IVRIS GENTIVM. Ex his porro alia actiones producunt, quae hodie NON NVDA vocamus, alia exceptionem tantum pariunt, quae NVDA adpellantur. VLPIAN. *Lib. IIII. ad Edict. l. 7. §. 4. D. eod.* NON NVDA ciuilem obligationem producunt, vel quia NOMEN vel CAVSSAM habent, ac proinde in CONTRACTVM tranſeunt, vel quod in continenti ACCEDVNT contractibus bonae fidei. VLPIAN. *ibid. l. 7. pr. et §. ſequ. D. eod.* Denique pacta vel IN REM ſunt, vel IN PERSONAM: quorum pactorum differentiam non tam ex verbis, quam ex mente atque intentione contrahentium aeſtimandam eſſe, monet VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 8. l. 22. l. 26. D. eod.* In dubio ſaltim magis in rem, quam in perſonam concepta eſſe praeſumuntur, niſi is, vnde petitur, contrarium liquido probet. CELS. *Lib. I. Digeſt. l. 9. D. de probat.*

c) DOLO MALO.] Quid ſit DOLO MALO paciſci, ad hunc locum docet VLPIANVS *Lib. IIII. ad Edict. l. 7. §. 9. 10. 11. D. de pact.* Eo pertinent omnia pacta contra bonos mores inita, vel ad circumueniendos alios comparata, quale eſt illud: DO TIBI DECEM, VT VIGINTI REDDAS, de quo PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 17. D. eod.* itemque ſi ſibi ſtipulatur maritus, vt in dote praeter dolum malum nihil praeſtare cogatur. VLPIAN. *Lib. IIII. ad Edict. l. 6. D. de pact. dot.*

d) EDICTA PRINCIPVM.] Pacta, contra leges inita, irrita eſſe, tralatitium eſt. *l. 5. C. de legib.* eoque

FRAVS e) CVI EORVM FIAT, FACTA ERVNT, f) SERVABO.

eoque pertinent fragmenta CAII *Lib. I. ad Edict. prou. l. 28. pr. D. de pact.* et VLPIANI. *Lib. IIII. ad Edict. l. 7. §. 16. D. eod.* Quo poſteriore loco iureconſultus: *Generaliter*, inquit, *quoties pactum a iure communi remotum eſt, ſeruari hoc non oportet, nec* LEGARI, *nec iuſiurandum de hoc adactum, ne quis agat, ſeruandum eſt.* At quid PACTVM LEGARE? Alios malle: NEC LIGAT, QVVM NEC IVSIVRANDVM *d. h. a. ſ. ſ.* refert Cuiacius *Obſeru. I, 24.* qui tamen τὸ LEGARI defendit, quod et Florentinus Codex illud habeat, et Graeci hic ſeruarint Latinum ληγατεύειν, et ſenſus liquidus ſit, contra leges nec pactum, nec legatum, nec iuſiurandum ſeruandum eſſe. Sed quamuis ſenſus ita ſit ſatis commodus: neſcio tamen, an eum fundant verba Vlpiani. Quare aut fallor ego, aut probanda eſt coniectura Mureti *Obſ. iur. Cap. X.* legentis ADLEGARI, aut ex lege geminationis reſcribendum: *Et generaliter, quoties pactum a iure communi remotum eſt, ſeruari hoc non oportet. Oportet nec legari, nec iuſiurandum. cetera.* Hinc ſeruanda non ſunt pacta priuatorum contra rempublicam inita, quum de priuatis quisque iure paciſcatur, VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 13. D. eod.* adeoque et de iniuriis: PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 17. §. 1. D. eod.* immo et de re iudicata, quamuis tranſigi, ſi de ea litigantibus ſatis conſtat, non poſſit. VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 13. D. eod.* et *l. 11. D. de transact.* Alia pacta contra leges et ius commune inita recenſent VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 18. ſequ. l. 10. l. 29.* et CAIVS *Lib. I. ad Edict. prou. l. 28. pr. et §. 1. et 2. D. de pact.*

e) FRAVS.] Quis IN FRAVDEM LEGIS aliquid facere dicatur, explicat VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 30. D. de legib. l. 7. §. 10. D. de pact.* Idem ſequente *§. 11.* meminit verborum edictalium: NEQVE FIAT, ex quibus Accurſius collegit, quaedam Edicti verba periiſſe. Sed verba haec non alia eſſe, quam quae hic exſtant, recte obſeruauit Muret. *Obſ. iur. ciu. Cap. X.* quamuis eius coniecturam de ſiglis parum probabilem exiſtimemus.

f) FACTA ERVNT.] Hic veteres iureconſulti varias quaeſtiones ſuo more, mouent, veluti de pactis procuratorum: VLPIAN. *ibid. l. 10. §. 2. l. 12. D. de pact.*

VABO. g)

TIT. XI.

DE IN IVS VOCANDO. a)

(VLP. LIB. V. PAVLL. LIB. IIII. CAI. LIB. II.)

Eum, qui magiſtratum poteſtatemue habebit, b) quiue legatione

PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 11. l. 13. D. eod.* tutorum et curatorum: PAVLL. *ibid. l. 15. D. eod. l. 22. D. de adminiſtr. et peric. tutor.* filiorum familias et ſeruorum: PAVLL. *ibid. l. 19. l. 21. D. de pact.* CAI. *Lib. I. ad Edict. prou. l. 18. l. 20. l. 30. D. eod.* fideiuſſorum: PAVLL. *ibid. l. 23. l. 25. D. eod.* correorum: IDEM *ibid. l. 25. l. 27. D. eod.* magiſtrorum ſocietatis: VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 14. D. eod.* denique emtorum hereditatis. VLPIAN. *ibid. l. 16. D. eod.*

g) SERVABO.] Seruat pacta praetor, tum ex nudis dando EXCEPTIONEM, VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 7. §. 2. 3. 4. 5. D. de pact.* tum ex legitimis et quibusdam adiectis ACTIONEM indulgendo. PAVLL. *Lib. III. ad Edict. l. 6. D. eod. l. 7. D. de naut. foen.* VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 7. §. 5. 6. D. de pact.* Compromiſſum etiam inter pacta eſt, quod tamen actionem non parit, ſed exceptionem, quamuis ex eo, ſi ſtipulatio interceſſit, peti poſſit poena conuentionalis. VLPIAN. *Lib. IV. ad Edict. l. 2. D. de exception.* Ex transactione vero et actio naſci poteſt, et exceptio. HERMOGEN. *Lib. I. Epitom. iur. l. 16. D. de transact.*

a) DE IN IVS VOCANDO.] Titulos, qui ad in ius vocationem pertinent, ſuperioribus poſteriores fuiſſe, vel id argumento eſt, quod ab eo nouos Commentariorum libros inchoarunt VLPIANVS, PAVLLVS et GAIVS. De ipſorum inſequentium titulorum ordine nulla eſt dubitandi ratio. Tribonianum enim in Pandectis, multoque preſſius in Codice hic ſequutum eſſe Edicti perpetui ordinem, iam obſeruarunt Ob. Giphan. *Oecon. Iur. p. 124.* et Ger. Noodt *Tomo II. Op. p. 64.* Rubricam huius tituli his ipſis verbis conceptam eſſe, diſcimus ex *l. 1. §. 11. D. de poſtul.*

b) *Poteſtatemque habebit.*] Poteſtatem habere dicuntur, qui coërcere, et in carcerem duci iubere poſſunt. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 2. D. de in ius voc.* Veteres iureconſulti hos magiſtratus VOCATIONEM, adeoque et PREN-

gatione fungetur, d) item infantem, e) furioſum, mente captum, ſeruum, f) denique quemcumque de domo ſua,

PRENSIONEM habere dicebant, quum contra, qui *prenſionem* habebant, non ideo et *vocationem* habere dicerentur. Qua de re ex Varrone et Ateio Capitone quaedam excerpſit Gell. *Noct. Attic. XIII, 12.* Varronem hic audire operae fuerit pretium: *In magiſtratu,* inquit, *alii habent* VOCATIONEM, *alii* PRENSIONEM, *alii neutram.* VOCATIONEM, *vt conſules et ceteri, qui habent imperium:* PRENSIONEM, *vt Tribuni plebis et alii, qui habent viatorem: neque* VOCATIONEM *neque* PRENSIONEM, *vt Quaeſtores et ceteri, qui neque lictorem habent, neque viatorem. Qui* VOCATIONEM *habent, iidem prendere, tenere, abducere poſſunt, et haec omnia, ſiue adſunt, quos vocant, ſiue acciri iuſſerunt.* Qui itaque *vocationem* habebant, iis ius erat et abſentes vocandi, et prehendendi praeſentes. Qui *prenſionem,* praeſentes tantum prehendi, non vocare abſentes poterant. Qui *neutram,* ii nec coërcebant iure quemquam, nec in carcerem duci iubebant. Quamobrem hi recte in ius vocantur, vti denuo obſeruauit Varro apud Gellium *Noct. Attic. XIII, 13,* dum ſcribit: *Qui poteſtatem neque* VOCATIONIS *populi viritim habent, neque* PRENSIONIS, *eos magiſtratus a priuatis in ius vocari eſt poteſtas. M. Laeuinus Aedilis Cur. a priuato ad praetorem in ius eſt eductus: nunc ſtipati ſeruis publicis, non modo prendi non poſſunt, ſed et vltro ſubmouent populum.* In ius ergo vocari poterant XXviri, Quaeſtores, immo et Aediles curules, antequam ſeruis publicis ſtipati incederent: idque vetus principium et IVLIANI adhuc temporibus omnino valuit.

d) *Legatione fungetur.*] Legati enim gaudebant iure domum reuocandi, de quo CAI. *Lib. II. ad Edict. prou. l. 8. D. de iudic.*

e) *Infantem.*] Ita VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 4. pr. D. de in ius voc.* iuncta *l. 22. pr. D. eod.* Pubertati proximus ob delictum quoque recte vocabatur, capax quippe et furandi, et iniuriae faciendae. CAI. *Lib. II. ad Edict. prou. l. 111. pr. D. de reg. iur.*

f) *Seruum.*] Siue ex contractu, ſiue ex delicto ſeruorum aliquid petatur, non aduerſus ſeruum, ſed aduerſus dominum agitur.

Digitized by Google

ſua, g) vel inde, vbi litis, h) officii, i) ſollemnitatisue vel reipublicae cauſſa k) adeſſe quemquam oportebit, vel die feria-

gitur. Ex contractu actionibus quod iuſſu, tributoria, de peculio, de in rem verſo, ſimilibusque actionibus: ex delictis actionibus noxalibus, de quibus ad hunc locum pluribus agit CAIVS *Lib. II. ad Edict. prou. l. 1. D. de noxal. act.* Sane nec ad titulum *de noxalibus actionibus*, nec ad alterum *ſi ex nox. cauſſ. agatur, quemadm. cau.* pertinere potuit hoc fragmentum, quia CAIVS haec edicta aliis Commentarii ſui libris expoſuit.

g) *De domo ſua.*] Plerique putarunt, neminem de domo ſua in ius vocandum eſſe, quia ſua cuique domus tutiſſimum refugium ac receptaculum ſit, adeo vt inde aliquem extrahens iniuriam inferre videretur. *l. 18. D. de iniur.* Cicero *pro domo ſua Cap. XXXXI. Quid eſt ſanctius, quid omni religione munitius, quam domus vniuscuiusque ciuium? Hic Dii Penates, hic ſacra, religiones, caerimoniae continentur. Hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus, vt inde abripi neminem fas ſit.* Sacra itaque Deorum Penatium religionem, ac veluti ius ἀσύλȣ conciliabant domibus. In iis enim erat ἐφέστιον, *ſacrarium, lararium*, vbi Dii Penates ſumma religione colebantur, adeo vt aliquando illa *pars domus conſecrata* diceretur. Sueton. *Galb. Cap. IV.* Non mirum itaque videri poteſt, iniuriarum poſtulari potuiſſe, qui quem ex aedibus ſuis in ius rapuiſſet, quemadmodum monuit OFILIVS, vetus edicti interpres apud PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 23. D. de iniur.*

h) *Litis.*] Non erat in ius vocandus, qui apud Praetorem agebat cauſſam, vel qui litigandi cauſſa neceſſe habebat in iure vel certo loco ſiſti. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 2. fin. l. 4. pr. D. de in ius voc.*

i) *Officii.*] Hinc vocandus non erat iudex, dum cauſſam cognoſcebat. VLPIAN. *ibid. l. 2. D. eod.* Finito tamen officio recte vocabatur, veluti ſi litem ſuam fecerat. Quod iudicium contra IVLIANI ſententiam ſtatuit VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 16. D. de iudic.*

k) *Sollemnitatisue vel reip. cauſſa.*] Ex hac ratione in ius vocari nequeunt pontifices, ſacerdotesque, dum ſacris operantur,

Digitized by Google

rantur, nec reliqui, qui iis adſunt, quique propter loci religionem inde ſe mouere non poſſunt. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 2. D. de in ius voc.* At quinam illi, qui ſe inde propter loci religionem mouere non poſſunt? Ex plerorumque ſententia ipſi ſacerdotes, quos et alibi Vlpianus *l. 13. pr. D. de vacat. et excuſ. mun.* a ſacerdotio diſcedere ſine religione poſſe, negat. Sed aliud eſt, a ſacerdotio iudicandi cauſſa diſcedere, aliud, propter religionem loco ſe mouere non poſſe. Conſilium quoque ſatis calidum eſt Franc. Duareni, qui *in Comment. ad h. t. Cap. III.* verba illa Tribonianiſmum redolere, et ad monachos pertinuiſſe ſuſpicatur. Nobis omnes, qui ſacris intererant, videntur intelligendi. Illi enim propter loci religionem inde ſe mouere non poterant, priusquam ſacerdos exclamaſſet: ΛΑΟΙΣ ΑΛΕΣΙΣ, vel apud Latinos: ILICET! Marqu. Freher. *Parerg. II, 18.* Praeterea ſollemnitatis cauſſa in ius vocari non potuiſſe exiſtimant eos, *qui equo publico in cauſſa publica transuehebantur.* VLPIAN. *ibid. l. 2. D. h. t.* Locum enim hunc capiunt de ſollemni illa equitum transuectione, quae quotannis, ipſis Idib. Iuliis fiebat ex aedibus Honoris in Capitolium, de qua Iſaac. Caſaubon. *ad Sueton. Aug. Cap. XXXVIII.* Iac. Raeuard. *Var. II, 15.* et, qui nuper ſingulari ac pereruditа diſſertatione hunc ritum expoſuit, V. C. Io. Erardus Kappius. Sed huic Duareni, Cuiacii, Raeuardi, aliorumque doctiſſimorum virorum ſententiae, vti ipſi animaduertunt, non parum refragantur verba IN CAVSSA PVBLICA, pro quibus Raeuardus IN CAPITOLIVM, Hotomanus *Obſ. III, 21.* IN CENSV PVBLICO reſcribi iubent, maiore audacia, quam veroſimilitudine, quum et Florentiae legatur: *in cauſſa publica*, et haec verba in ſuo exemplari inuenerint auctores Baſilicorum *Lib. VII. tit. VIII.* qui illa vertunt: διὰ δημοσίαν χρείαν. Itaque non ſollemnem illam equitum transuectionem in animo habuit VLPIANVS, ſed curſum publicum τὸν δημόσιον δρόμον, vti eſt in Baſilicis. Quibus enim in cauſſa publica iter celerius erat faciendum, ii, diſpoſitis per ſtationes equis publicis transuehebantur, eiusque rei cauſſa diploma a Principe accipiebant, vt, eo oſtenſo, equi illico praeberentur. Plin. *Epiſt. X, 14. 54. 121. ſequ.* Iulius Capitolin. *in Pertinace Cap. I.* Id diploma *ſigillum* vocat Lactant. *de mort.*

feriato, l) IN IVS VOCARI m) veto.

TIT.

perſequ. Cap. XXIV. id eſt, teſſeram, qua non exhibita equi non praebebantur. Scheffer. *de re vehicular. Cap. XVIII. p. 264.* *Diplomata* vero illa, vel *ſigilla*, vel *teſſeras* Princeps quibusdam neceſſitatis cauſſa, aliis pro beneficio dabat, eique rei praeerat LIBERTVS AVGVSTALIS A DIPLOMATIBVS, qualis fuit Aurelius Symphorus, apud Reineſ. *Inſcr. VI, 13. p. 309.* Hi ergo vere *equo publico, in cauſſa publica transuehebantur:* ac proinde in hoc ipſo loco Vlpiani omnino intelligendi ſunt, vti iam pridem viderunt Io. Coraſ. *in Miſcell. VI, 11.* et Freher. *Parerg. II, 18.* Denique, vt in viam redeamus, ſollemnitatis cauſſa in ius vocandi non erant, qui vxorem ducebant, vel quae nubebant, itemque qui funus familiare ducebant, iuſtaque faciebant mortuo. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 2. D. eod.* Quod poſtremum et ad eos, qui funus proſequuntur, porrectum eſt. *l. 3. D. eod.*

l) *Die feriato.*] Id Marci Aurelii Imp. oratione et ad ferias meſſis et vindemiarum productum eſt. *l. 1. pr. D. de fer.* Erant tamen cauſſae, de quibus et feriatis diebus ius dici poterat, de quibus VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 2. D. de fer.*

m) IN IVS VOCARI.] *In ius vocare* eſt iuris experiundi cauſſa vocare. PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 1. D. de in ius voc.* De ritu in ius vocandi omnia peruulgata ſunt. Monere tamen iuuat, videri illos falli, qui vilioris tantum conditionis homines, veluti fures, raptores, lenones, obtorto collo in ius rapi potuiſſe contendunt, et in his Hopperum *de arte iur. Lib. III.* Raeuardum *ad XII Tab. Cap. V. p. 27.* Bachou. *ad Treutler Diſp. IV, 1. litt. B.* et Gundlingium, cuius ſingularem ea de re diſſertatiunculam inſertam Gundlingianis, legere me memini: nec minus falli, qui inter honeſtiores vilioresque perſonas hoc diſcrimen ſtatuunt, quod illae non niſi praeuia anteſtatione, hae et ſine illa in ius potuerint rapi, idque velle exiſtimant Plautum, *Perſ. IV, 9. v. 10.*

DO. *Nonne anteſtaris?* SA. *Tuin' ego cauſſa, carnufex,*
Cuiquam mortali libero aures atteram?

Sed iocum comicum ſapit illa oratio. Leges ipſae inter perſonas honeſtiores vilioresque non diſtin-

TIT. XII.

IN IVS VOCATI VT EANT AVT SATIS VEL CAVTVM DENT. a)

Qui ex quacumque cauſſa IN IVS VOCATI erunt, eos aut IRE, AVT de iudicio ſiſti SATIS CAVTVMVE DARE oportebit. b)

§. I.

diſtinguunt: et exempla docent, eodem modo et honeſtiores et viliores perſonas in ius vocari conſueuiſſe. Narrantem ſupra audiuimus Varronem, *M. Laeuinum, Aedilem Curul. a priuato ad praetorem in ius* DEDVCTVM ESSE. Et multo poſt etiam integrae exiſtimationis homines in ius raptos, legimus. Sic Dinonem auditorem, nullius criminis reum, ob didactrum non ſolutum, in ius rapit philoſophus, *περιθεὶς γε αὐτῷ θοιμάτιον περὶ τὸν τράχηλον, καὶ ἐβόα, καὶ ὠργίζετο, pallio eius collo iniecto, vociferans et excandeſcens admodum.* Lucian. *Hermotim. p. 511. Tomo I. Op.* Et apud Eumdem *in Lexiph. p. 829. Tom. I.* ob diuulgatum initiatorum quorumdam nomen a ſacerdotibus obtorto collo in ius rapitur Dinias, homo cetera honeſtiſſimus. Paſſim equidem occurrunt in ius vocandi formulae paullo duriores, et quas vix conueniri dixeris viris honeſtioribus, quales illae: Ἔιληφά σε, ὦ κατάρατε, *Cepi te, o ſceleſte, ἕπου μιαρὲ πρὸς δικαστήριον, ſequere, ſceleſte, ad tribunal*, Lucian. *in bis accuſ. Tom. II. p. 221.* nec non illa apud Horat. *Serm. I, 9. v. 75. Quo tu*, TVRPISSIME? et apud Martialem *Epigr. I, 104. v. 11.*

In ius, O FALLAX *atque* INFICIATOR, *eamus.*

Sed qualis vir, quem vocabant, talis et oratio erat, nec probabile eſt, viros etiam honeſtiores verbis tam iniurioſis compellatos eſſe: quamuis, quod ad ipſam in ius vocationem attinet, eos nulla praerogatiua donauit praetor, ſed parentes tantum, patronos, patronas, matronas, de quibus plura ſuo loco.

a) CAVTVM DENT.] Eumdem hic ordinem ſeruaſſe praetorem, quem in Pandectis deprehendimus, iam ſupra dictum. Edicta vero, quae ad in ius vocationem pertinent, per plures titulos ſparſa fuiſſe obſeruat Hub. Giphan. *Oecon. iur. p. 124.*

b) *Oportebit.*] Verba edictalia, litteris expreſſa maiuſculis in rubrica ſuperſunt, ex qua et ipſam edicti

§. I. Si ſatisdare volent, c) eos fideiuſſores LOCVPLETES d) dare iubebo.

§. II. SI QVIS PARENTEM, e) PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS AVT PARENTES PATRONI PATRONAEVE, LIBEROSVE SVOS, f) EAMVE, g) QVAM IN POTESTATE

edicti ſententiam eruimus. Ceterum praetor hic ob oculos habuiſſe videtur legem XII Tabularum: SIN IVS VOCAT, ATQVE AT, apud Ciceron. *de Legib. II, 4.* Aliquando et ad incompetentem vocatus magiſtratum ire tenebatur: VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 5. D. de iudic.* idque ideo, vt exceptionem vel praeſcriptionem fori ibi opponeret. Quare et iis erat eundum, qui priuilegio domum reuocandi gaudebant, quamuis hi non recte in ius vocarentur. VLPIAN. *ibid. l. 5. D. eod.* multoque magis eundum erat iis, qui ius agendi eſſe negabant aduerſariis. VLPIAN. *ibid. l. 41. D. de locat.* CAI. *Lib. II. ad Edict. prouinc. l. III. §. 1. D. de reg. iur.*

c) *Satisdare volent.*] Haec quoque ſententia facile probatur ex toto hoc titulo, et maxime ex *l. 2. D. qui ſatisd. cog.*

d) LOCVPLETES.] Quinam ſint fideiuſſores LOCVPLETES, ad hunc locum explicauit VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 2. D. qui ſatisd. cog.*

e) SI QVIS PARENTEM.] Integram hanc edicti partem ſeruauit VLPIAN. *ibid. l. 2. D. qui ſatisd. cog.* vbi et matrem, et patrem in aui poteſtate conſtitutum parentum nomine venire, praetoremque magis ad naturalem neceſſitudinem, quam ad poteſtatem patriam, reſpexiſſe obſeruat.

f) LIBEROSVE SVOS.] Hoc edictum ad omnes liberos, ſiue ex maſculino, ſiue ex feminino ſexu deſcendentes, ac proinde et ad nepotes ex filiabus pertinet. VLPIAN. *ibid. l. 2. §. 3. D. eod.*

g) EAMVE.] Pleraeque editiones hic habent: EVMVE, QVEM IN POTESTATE HABEBIT. Sed quid attinebat ſeorſum exprimere eum, qui in poteſtate eſſet, quum iam antea liberos memoraſſet? Primus ergo monuit Cuiac. *Obſeru. VII, 11.* reſcribendum eſſe EAMVE, QVAM IN POTESTATE HABEBIT, quam emendationem exempla ſequentia *vxoris* et *nurus* manifeſto exigunt. Vxores enim, quae in manum conuenerant, vel in mariti; vel, ſi filiofamil. nupſiſſent, in ſoceri poteſtatem tranſiſſe,

STATE HABEBIT, VELVTI VXOREM VEL NVRVM, IN IVDICIVM VOCABIT, QVALISCVNQVE FIDEIVSSOR h) IVDICIO SISTENDI CAVSSA ACCIPIATVR.

TIT. XIII.

SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT.

NI IERIT, a) qui in ius erit vocatus, neue ſatis cautumue dederit, is, prout res erit, mulctabitur. b)

§. I. Si quis ſatis cautumue dederit, neque ille ſiſtetur c) in fideiuſſorem, QVI QVEM IVDICIO SISTI PROMISIT, TANTI,

transiſſe, oſtendimus *in Commentar. ad Leg. Pap. II, 11. p. 238.*

h) FIDEIVSSOR.] *Qualiscumque fideiuſſor*, id eſt, etiam non locuples, quod ad facultates attinet. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 2. §. 4. D. in ius voc. vt eat.* Pro locuplete enim accipitur fideiuſſor qualiscumque in perſonis neceſſariis. PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 3. D. eod.*

a) NI IERIT.] Vetus eſt haec formula, quam ab ipſis Decemuiris Praetor veluti per manus traditam acceperat, qui in XII Tabulis dixerant: NIT ANTESTAMINO. Porphyrion *ad Horat. Serm. I, 9. extr.* Eam ſuo more retinuiſſe Praetorem, ex rubrica huius tituli patet.

b) *Mulctabitur.*] Mulctam interminatum eſſe Praetorem iis, qui in ius vocati non ierint, diſcimus ex *l. 2. §. 1. D. eod.* Quum vero huius mulctae quantitas nusquam exprimatur: probabile eſt, eam fuiſſe arbitrariam *pro iurisdictione iudicis*, (vel potius magiſtratus,) vti loquitur ſiue Paullus, ſiue Tribonianus, *d. l. 2. §. 1. D. h. t.* vbi et exceptiones, quae ab hac mulcta liberant, recenſentur.

c) *Neque ille ſiſtetur.*] Attamen liberabantur fideiuſſores, ſi reus, priusquam ſiſteretur, deceſſerat. PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 4. D. qui ſatisd. cog.* Mortuum enim ſiſti, eo minus intererat actoris, quo certius eſt, ne hoſtem quidem, fato functum, ſi vel maxime offerretur, receptum eſſe a gentibus humanioribus. Exemplum huiusmodi deditionis, ob mortem irritae, eſt apud Liuium *VIII, 39.*

Digitized by Google

TANTI, QVANTI EA RES ERIT, d) ACTIONEM DABO, vel IN BONA EIVS, QVI, QVVM IVDICIO SISTENDI CAVSSA FIDEIVSSOREM DEDISSET, e) FRAVDATIONIS CAVSSA LATITABIT, VEL CVI HERES NON EXSTABIT, QVIue EXSVLI CAVSSA SOLVM VERTERIT, NEQVE POTESTATEM SVI FECERIT, f) NEQVE DEFENDETVR, g) IRI IVBEBO.

TIT. XIIII.
QVI NEQVE SEQVANTVR, NEQVE DVCANTVR. a)

PAREN-

d) EA RES ERIT.] Verba haec Edictalia ſeruauit interpretatusque eſt VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 2. D. qui ſatisd. cog.* vbi, fideiuſſores in veram quantitatem conueniri, monet, niſi in certam tantum ſummam fideiuſſerint.

e) FIDEIVSSOREM DEDISSET.] Hanc quoque Edicti partem debemus VLPIANO *Lib. V. ad Edict. l. 2. D. ex quib. cauſſ. in poſſeſſ. eat.* Ceterum veterem illam, ac tralatitiam eſſe Edicti partem, probamus ex inſigni loco Ciceronis *pro P. Quinct. Cap. XIX. Recita Edictum:* QVI FRAVDATIONIS CAVSSA LATITABIT. *Non eſt is Quinctius, niſi ſi latitant, qui ad negotium ſuum, relicto procuratore proficiſcuntur.* CVI HERES NON EXSTABIT. *Ne id quidem.* QVI EXSVLI CAVSSA SOLVM VERTERIT.

f) POTESTATEM SVI FECERIT.] Poteſtatem ſui non facit, qui id agit, ne ſui copiam habeat aduerſarius. Itaque Praetor latitantis bona poſſideri iubet. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 2. §. 4. D. ex quib. cauſſ. ad eumd. iud. eat.*

g) NEQVE DEFENDETVR.] Intelligendum hoc παρατατικῶς, vt neque ſufficiat, defendiſſe vmquam, niſi duret defenſio, neque obſtet, ſi nunc offeratur defenſio. Contra et is defendi intelligitur, qui per abſentiam in nullo deteriorem cauſſam aduerſarii fecit. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 2. §. 4. D. ſi quis in ius voc. non ier.* Quae omnia inſignem lucem capiunt ex laudata Ciceronis oratione *pro P. Quinctio.*

a) NEQVE DVCANTVR.] Titulum hunc cum hac ipſa rubrica exſtitiſſe in Edicto Praetoris, ex eo patet, quod CAIVS librum ſingularem edidit *ad titulum Edicti vrbici: Qui neque ſequantur, neque ducantur*, ex quo libro ſuper-

PARENTEM, b) PATRONVM, c) PATRONAM,

ſupereſt fragmentum *l. 48. D. de verb. ſignif.* Add. Cuiac. *Obſeru. II, 66.* et Duaren. *Diſp. anniuerſ. I, 1.* Subiunximus eum ſuperiori, quia et in pandectis coniungi videmus rubricas: *Si quis in ius vocatus non ier. ſiue quis eum vocau. quem ex Edicto non debuer.* Ceterum primum huius edicti caput integrum ſeruauit VLPIANVS *Lib. V. ad Edict. l. 4. §. 1. D. de in ius voc.*

b) PARENTEM.] Hoc nomine hic veniunt adſcendentes omnes, quamuis, qui vltra tritauos ſunt, maiores potius, quam parentes, vocentur. Nec intereſt, ſiue ex ſeruili contubernio, ſiue ex iuſto matrimonio, ſiue ex illegitimo concubitu liberos procrearint. VLPIAN. *ibid. l. 4. §. 2. D. de in ius voc.* Ita ſaepe veteres *parentes* vocant omnes maiores, veluti Virgil. *Aen. II. v. 448.*

Auratasque trabes veterum decora alta PARENTVM.

Add. *Aeneid. III. v. 95. et X. v. 827.* De matre quoque eo minus dubitatur, eam parentis vocabulo comprehendi, quo illa ſemper certior eſt. PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 5. D. eod.* Ad adoptiuum patrem hoc edictum, ſoluta poteſtate, non pertinet: naturalem autem, ne durante quidem adoptione, vocare licet. PAVLL. *ibid. l. 7.* VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 8. pr. D. eod.* Emancipatus tamen impetrata venia parentem recte vocat. *l. 3. C. de in ius voc.*

c) PATRONVM.] PATRONVS quis fit MANVMISSIONE, IVREIVRANDO, DETECTA COLLVSIONE et RE IVDICATA. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 8. §. 1. D. de in ius voc.* Quod ad MANVMISSIONEM attinet, nihil intereſt, directe quis manumiſerit, an ex fideicommiſſo. Nam et ita manumittens in ius vocari nequit, praeterquam in id, vt manumittat. PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 9. D. eod.* Sed et, qui hac lege emit, vt manumittat, nec manumiſſor, capite minutus, (excepto deportato,) a liberto recte in ius vocatur. VLPIAN. *ibid. l. 10. §. 6. D. eod.* Porro patronus vocari non poteſt, qui libertum inſcius adrogauit, vel is, cuius libertus ius aureorum annulorum impetrauit: VLPIAN. *ibid. l. 10. §. 6. eod.* nec is denique, qui in villa, lictore non praeſente, manumiſit. Eo enim pertinet fragmentum elegantiſſimum VL-

PIANI *ibid. l. 8. D. de manum. vind. Ego, quum in villa cum Praetore fuiſſem, paſſus ſum apud eum manumitti, etſi* LICTORIS *praeſentia non eſſet.* Quamuis enim manumiſſio per vindictam ſine lictore non poſſet explicari, et libertas poſita videretur

In feſtuca, quam LICTOR *iactat ineptus.*

Perſ. *Sat. V. v. 175.* et ibi Cornut. tantus tamen erat libertatis fauor, vt et manumiſſio ſine lictore et feſtuca facta ſeruo prodeſſet, quamuis hic ad plenam libertatem non adſpiraret. Hinc apud Plaut. *Menaechm. V, 9. v. 88.* Meſſenio, ſeruus, a Menaechmo liber eſſe iuſſus, gratulanti alteri libertatem reſpondet: *Sed meliore opus eſt auſpicio, liber perpetuo vt ſiem*, id eſt, vindicta, vti illum locum recte interpretatur Lipſius et Petr. Pithoeus. Nec minus eſt notabile exemplum Antiſtii Labeonis, patris, qui teſte, Appiano *de bello ciuili Lib. IV. p. 669.* quum iam mori decreuiſſet πιστοτάτου τῶν οἰκετῶν τῆς δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν, ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπεστρεφομένῳ δὲ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε· *fideliſſimum ſeruorum dextra prehendens, et circumagens in girum, vti mos eſt Romanis manumittentibus, ei tradidit gladium, iugulumque praebuit.* Denique neſcio, an non eodem pertineat vetus monimentum, quod exhibuit V. C. Io. Fridric. Chriſtius *Noct. Halenſ. Specim. II.* vbi domini quidem et ſeruorum manumittendorum itemque Praetoris imagines: nullum lictoris veſtigium: immo ipſe potius Praetor tenet virgam vel ſcuticam, quam alias lictor iactare ſolebat. Et tamen antiquiſſimum eſt hoc monimentum, ex Iac. Marchuccii *Antiquitatibus ſtatuariis vrbis Romae*, quae Romae MDCXXIII. prodierunt, deſumtum. Vt vero e diuerticulo redeamus in viam, ad hanc Edicti partem porro monent interpretes noſtri, in ancillam ea lege venditam, vt proſtituta libera eſſet, et tamen contra legem venditionis proſtitutam, non emtorem, ſed venditorem iura patronatus habere. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 10. §. 1. D. de in ius voc.* Non autem erat patronus, contra quem iudicatum fuerat, quoue deferente iurauerat ſeruus, ſe eſſe ingenuum, vel a quo coactus ſeruus iurauerat, ſe libertum vxorem non ducturum. VLPIAN. *ibid. l. 8. §. 1. 2. D. eod.* Cuius iuris originem oſtendimus *in Commentar. ad Leg. Iul. et Pap. II, 17. p. 306.*

Deni-

NAM, d) LIBEROS, e) PARENTES PATRONI PATRONAE IN IVS SINE PERMISSV MEO f) NE VOCET. g)

§. I. SI QVIS h) EVM eamue, QVEM quamue EX EDICTO meo NON DEBVERIT, VOCABIT: i) EVM eamue NEQVE SEQVI,

Denique nec ei ſalua erant patronatus iura, cuius libertus natalium impetrauerat reſtitutionem: multoque minus in ſeruum publicum manumiſſum iura illa vindicare ſibi poterant municipes ſinguli. VLPIAN. *ibid. l. 10. §. 4. D. eod.*

d) PATRONAM.] PATRONA alias dicitur, quae manumiſit. At interpretatione hoc edictum et ad patroni vxorem prolatum eſt. *l. 1. C. de in ius voc.*

e) LIBEROS.] *Liberi* hic intelliguntur omnes, etiam in adoptionem dati, immo et nepotes, in familia adoptiua ſuſcepti, modo nondum emancipati. VLPIAN. *ibid. l. 10. §. 5. 7. 8. 9. D. de in ius voc.* Si liberta ex patrono peperit, ne hoc quidem caſu ſe mutuo vocant liberta eiusque filii. VLPIAN. *ibid. l. 10. §. 10. D. eod.* Contra indignus eo honore videtur, qui capitis accuſauit libertum, vel qui illum per calumniam in ſeruitutem petiit. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 10. §. 11. D. de in ius voc.*

f) SINE PERMISSV MEO.] Permittit vero praetor has perſonas vocari, ſi actio non ſit famoſa, vel quae pudorem ſugillet. Ob huiusmodi enim cauſſas non permittit, niſi cauſſa cognita. VLPIAN. *ibid. l. 10. §. 12. D. eod.*

g) NE VOCET.] Quod edictum ne tunc quidem ceſſat, quando patronus, tamquam alterius tutor, curator, actor, defenſor, in ius vocandus eſt. At ipſius patroni tutor vel curator impune vocatur. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 10. §. 13. D. eod.*

h) SI QVIS.] Verba ipſa Edicta, praeter pauca, quae litteris minuſculis expreſſimus, quaeque ipſa res exigit, ſuperſunt in rubrica, quam ſupra inueniri monuimus in *l. 48. D. de verb. ſignif.*

i) VOCABIT.] Hic non ſolum omnes perſonae, quas paullo ante recenſuerat praetor, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetendae, ſed et illae adiiciendae videntur, quae morbo, alioue caſu, veluti vinculis vel cuſtodia impeditae non eunt. Eo enim pertinet fragmentum CAII ex *libro ſing. ad Edict. vrbicum, qui neque ſequ. neque duc. l. 48. D. de verb. ſignif.*

Digitized by Google

SEQVI, NEQVE DVCI k) oportebit.

§. II. Tum in eum quoque, qui aduerſus edictum meum l) quemquam ſciens, dolo malo, m) in ius vocabit, quinquaginta aureorum iudicium dabo. n)

TIT. XV.

NE QVIS EVM, QVI IN IVS VOCABITVR, VI EXIMAT. a)

NE

k) NEQVE SEQVI, NEQVE DVCI.] Sunt haec verba τυπικὰ vel edictalia, vti ex eodem CAII fragmento patet. SEQVI vero eſt volentis, DVCI nolentis et inuiti. Attamen alias et volentes ducuntur, eoque ſenſu poëta:

DVCVNT *volentem fata; nolentem* TRAHVNT.

l) *Aduerſus edictum meum.*] Datur ergo haec actio aduerſus ipſum vocantem, non aduerſus heredes, neque vltra annum, quia poenalis eſt. VLPIAN. *ibid. l. 24. D. de in ius voc.*

m) *Dolo malo.*] Moderanda videbatur iurisdictio, ſi poeniteret libertum, ſiue patronus non ierit, vel non inuitus ierit: PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 11. D. eod.* multoque magis, ſi ab ignorante ſine dolo malo aliquid aduerſus edictum factum eſſet. CALLISTR. *Lib. I. Edict. monitor. l. 2. D. in ius voc. vt eat.*

n) *Iudicium dabo.*] Si libertus, inopia preſſus, tantam inferre mulctam non poteſt, a praefecto vrbi, tamquam inofficioſus caſtigatur. *l. vlt. D. de in ius voc.* Ignoſcendum tamen minori. Quamuis enim alias haec poena, edicto perpetuo conſtituta, non temere remittatur: *l. 3. C. de in ius voc.* tamen fere in omnibus iudiciis poenalibus et aetati, et imprudentiae ſuccurritur. PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 108. D. de reg. iur.* Add. Iac. Gothofred. *in Comment. p. 465.*

a) VI EXIMAT.] Edictum hoc, cuius maxima pars ſupereſt, ideo propoſuerat praetor, vt metu poenae coërcerentur ii, qui in ius vocatos vi eximerent. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 1. pr. D. ne quis eum, qui in ius voc.* Saepe enim eueniebat, vt in ius raptus clamore conuocaret homines, et hi illum eripere conarentur. Sic leno apud Plaut. *Rudent. III, 6. v. 29.* in ius vocatus voci-

Digitized by Google

NE QVIS EVM, b) QVI, IN IVS VOCATVS ERIT, c) VI EXIMAT, d) NEQVE FACIAT DOLO MAGIS EXIMATVR.

vociferatur: *Obſecro, ſubueni mi, Charmida, rapior obtorto collo. Viden' me, vt rapior. Non ſubuenire mihi audes?* Et hic quidem leno ſurdo narrabat fabulam. At aliquando miſertum eſt in ius rapti, veluti apud Lucian. *Hermotim. p. 511. Tom. I.* Καὶ εἰ μὴ τῶν συνήθων τινὲς ἐν μέσῳ γενόμενοι ἀφείλοντο τὸν νεανίσκον ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, εὖ ἴσθι, προσφὺς ἂν, ἀπέτραγεν αὐτοῦ τὴν ῥῖνα ὁ γέρων. οὕτως ἠγανάκτει. *Niſi e familiaribus quidam e manibus illius adoleſcentem* ERIPVISSENT, *qui forte fortuna ei rei interfuerunt, periculum erat, ne naſum miſero mordicus euulſiſſet ſenex. Adeo impotenter debacchabatur, impulſus iracundia.*

b) NE QVIS EVM.] Nec tamen incidit in edictum, qui perſonam, quae in ius vocari non poteſt, vi eximit: VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 2. D. h. t.* PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 2. D. eod.* nec qui alio, quam quo debuerat, vocatum eximit: PAVLL. *ibid.* nec qui ſeruum eximit, quem actor non in ius vocare, ſed exhiberi petere debebat. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 3. pr. D. eod.* Nec tamen excuſatur, qui exemit eum, qui ſe per calumniam vocatum queritur, quum non ad eximentem, ſed ad iudicem pertineret ea cognitio. PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 4. §. 1. D. eod.*

c) VOCATVS ERIT.] Quum aliud ſit IN IVS, aliud ad IVDICEM vocare: ad priorem tantum caſum hoc edictum pertinet, neque in illud incidit, qui vocatum ad iudicem exemit. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 3. §. 1. D. h. t.*

d) VI EXIMAT.] VIS hic et ſine dolo malo ſufficit. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 2. D. h. t.* EXIMERE autem et ERIPERE quomodo differant, docet PAVLL. *Lib. IV. ad Edict. l. 4. pr. D. eod.* Sunt, qui huc referendum putant locum VLPIANI *Lib. V. ad Edict. l. 9. D. de verb. ſignif.* vbi docet, quid ſit PERISSE, vel, vt in Haloandrina eſt, RAPVISSE, quam poſteriorem lectionem acriter tuetur, qui et ipſe hoc fragmentum Edicto noſtro adcommodat Io. Goeddeus *in Comment. de verb. ſignif. p. 187.* Sed priorem lectionem non modo codex Florentinus probat, ſed et Baſilica hic habent ἀπολέσθαι. Immo huic lectioni ipſa ſuffragatur VLPIANI interpretatio. Et quid hoc fragmentum ad

Digitized by Google

TVR, e) ſi quid aduerſus ea factum erit, f) QVANTI EA RES ERIT AB ACTORE AESTIMATA, DE QVA CONTROVERSIA EST, g) in factum iudicium dabo.

TIT. XVI.
DE POSTVLANDO. a)

(VLPIAN.

ad Edictum noſtrum, in quo de eo, quod perierat, vel raptum fuerat, non magis agitur, quam de eo, quod fractum, raptum ruptumque eſt. Itaque nos cum Cuiacio *Tom. VIIII. Op. p. 487.* potius in numero libri erratum, fragmentumque hoc ex VLPIANI *Libro XV. ad Edictum*, decerptum eſſe, exiſtimamus. Et talis error etiam in inſcriptione *l. 1. D. ſi pars her. pet.* manifeſto admiſſus eſt.

e) EXIMATVR.] Edictalia haec verba reſtituimus ex fragmento PAVLLI *Lib. IV. ad Edict. l. 4. §. 2. D. ne quis eum, qui in ius voc.*

f) *Aduerſus ea factum erit.*] Perinde vero eſt, ſiue per ſe quis exemerit, ſiue per alios. VLPIAN. *Lib. V. ad Edict. l. 5. pr. D. eod.* Si plures exemerunt, aduerſus ſingulos agitur, et exemtus nihilominus manet obligatus. VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 3. 4. D. eod.* Si ſeruus exemit, Dominus ſciens in ſolidum, ignarus rei noxaliter conuenitur. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 1. D. eod.*

g) CONTROVERSIA EST.] Verba haec edictalia explicat VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 1. 2. D. h. t.* Quis vero genuinus huius formulae ſenſus ſit, acriter diſceptatum eſſe nouimus inter Io. Steckium *Vindic. leg. anticrit. Cap. I.* et Iac. Gothofred. *Animadu. iur. ciu. Cap. I.* quorum ille Ant. Fabrum; hic ipſum Steckium impugnat.

a) DE POSTVLANDO.] Quum hic nouum Commentariorum librum auſpicentur VLPIANVS, PAVLLVS et CAIVS: nemo dubitabit, quin titulus hic ſuperioribus omnibus, qui ad in ius vocationem pertinent, fuerit poſterior. Et quia nulla eſt ratio, cur ab ordine in Pandectis et Codice ſeruato diſcedendum exiſtimemus: nulla quoque ratio ſuadet, vt priorem illum fuiſſe negemus titulo *de his, qui notantur infamia.* Rubrica tituli iisdem verbis exprimitur ab VLPIANO *Lib. VI. ad Edict. l. 1. pr. D. h. t.* et ex eiusdem fragmenti

(VLPIAN. LIB. VI. PAVLL. LIB. V. CAI. LIB. III.)

Eum, qui annos ſeptendecim non in totum compleuerit, b) ſurdumque, qui prorſus non exaudit, pro ſe aliisque POSTVLARE c) veto. SI NON HABEBVNT ADVOCATVM, EGO

menti §. 1. 3. 5. et 7. diſcimus, tribus partibus hoc totum edictum conſtitiſſe, quarum quodnam fuerit argumentum, ipſe his verbis oſtendit: QVOSDAM *Praetor in totum prohibuit poſtulare:* QVIBVSDAM *pro ſe permiſit:* QVIBVSDAM *et pro certis tantum perſonis et pro ſe permiſit.* INITIVM *autem facit Praetor ab his, qui in totum prohibentur poſtulare, in quo Edicto aut* PVERITIAM, *aut* CASVM *excuſat.* En iuſtam huius edicti ἀνάλυσιν. Ceterum EXCVSARI hic idem eſſe, ac prohiberi, res ipſa docet, ſimilemque verbi notionem deprehendimus in *l. 11. D. de decurion.* vbi Cuiac. *Obſeru. XXVI, 37.* pro *excuſare excuriare* legi iubet.

b) *In totum compleuerit.*] Ita huius edicti ſententiam exprimit VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 1. §. 3. D. de poſtul.* Quamuis enim adoleſcentulis Romanis iam anno aetatis decimo ſexto toga virilis vel pura dari ſoleret, Noriſ. *Cenotaph. Piſan. II, 4. p. 114.* eodemque tempore illi non ſine celebritate in forum deducerentur: Ouid. *Faſtor. III. v. 787.* Sueton. *Octau. Cap. XXVI. Neron. Cap. VII.* Io. Fr. Gronou. *Obſeru. II, 21. p. 398. ſequ.* non tamen illico poſtulabant, ſed commendati viro cuidam prudenti et facundo, aliquando ſeſe ad militiam illam forenſem praeparabant. Gronou. *Obſ. III, 23. p. 654.* Hinc modicam XVII annorum aetatem iudicabat praetor, ad procedendum in publicum, maxima quum eadem aetate, et paullo maiore Nerua, filius, de iure reſponſitaſſe diceretur. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 3. h. t.* Quo loco *reſponſitare* minus eſſe, quam *reſpondere*, tradiderunt Maranus, Mornacius et Dionyſ. Gothofredus: ſed ſine idonea ratione, ceu demonſtrauit Aegid. Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. II.*

c) POSTVLARE.] Aelius Donatus apud Dionyſ. Gothofredum *vet. grammatic. p. 1335.* hoc verbum ita interpretatur: POSTVLARE *eſt, quaedam dicere de altero apud alterum.* At iureconſultis dicuntur POSTVLARE, qui deſiderium ſuum vel amici in iure apud eum,

Digitized by Google

EGO DABO. d)

§. I. Femina, e) isque, qui vtroque lumine orbatus,

eum, qui iuriſdictioni praeeſt, exponunt, vel alterius deſiderio contradicunt. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 2. h. t.* Quumque hoc ſenſu et creditores *poſtulare* dicantur: ea occaſione de creditoribus quaedam dixiſſe videtur VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 10. l. 12. pr. et §. 1. D. de verbor. ſignif. et l. 2. D. de re iudic.*

d) EGO DABO.] Hanc quoque edicti partem, ipſaque eius verba legitima ſeruauit, ſuoque more expoſuit VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 4. D. de poſtul.*

e) *Femina.*] Alterum hoc eſt Edicti caput, de quo ex inſtituto VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 1. §. 5. D. h. t.* Poſtulare non potuiſſe feminas, ſatis notum eſt, ac proinde eas ita loquentes inducit Iuuenal. *Sat. II. v. 51.*

Numquid nos agimus cauſſas? ciuilia iura
Nouimus? aut vllo ſtrepitu FORA *veſtra mouemus*

Cur vero feminis pro aliis poſtulare nefas fuerit, non aeque expeditum eſt. Si credas VLPIANO *ibid. l. 1. §. 5. h. t.* occaſionem huic edicto dedit *Carſania* vel potius *C. Afrania*, Licinii Buccionis, ſenatoris, vxor, inuerecundius, quam pro ſexus ſui pudore poſtulans. Hanc enim mulierem VLPIANO iſta ſcribenti in animo fuiſſe, recte poſt Andr. Alciatum docent Perizon. *ad Valer. Max. VIII, 3, 2.* et ampliſſimus Corn. van Bynkershoek *Obſeru. IV, 12.* Sed ſi dicendum quod res eſt, nihil fere eſt in illa VLPIANI narratione extra omnem dubitationis aleam poſitum. Femina illa Vlpiano *Carſania;* Valerio Maximo *VIII, 3, 2. C. Afrania:* quod merito praeferimus, quamuis et *Carſaniae* et *Carſiniae* nomina non ignota Romanis fuerint. Vid. Iuuenal. *Sat. II. v. 69.* Gruter. *Inſcr. pag. CCXXXXI, 3. DCCCCLX, 3. DCCCCLXXXXIV, 2.* ac proinde eam formam retinendam exiſtimet Cuiac. *Obſeru. XXVI, 38.* Carſania Vlpiani pro aliis procul dubio poſtulauerat: quia alias non fuiſſet ratio, cur praetor ob illius latratus edicto prohibere voluerit, ne feminae pro aliis poſtularent: at C. Afrania Valerii Maximi pro ſe poſtulauerat inuerecundius. Vlpianus, Carſaniam ſuam edicto occaſionem dediſſe ſcribit. Valerius Max. talis edicti ne verbo quidem meminit,

tus, f) quiue corpore ſuo muliebria paſſus, g) aut capitali crimine damnatus erit, h) quiue operas, vt cum BESTIIS i) DEPVGNARET,

minit, ſed tantum C. Afraniam *inuſitatis latratibus tribunalia ita exercuiſſe* ait, *vt muliebris calumniae notiſſimum euaſerit exemplum, et pro crimine improbis feminarum moribus C. Afraniae nomen obiici conſueuerit.* Denique ex Plutarchi *comparatione Numae et Lycurgi p. 77.* videre eſt, iam inde ab vrbe condita foro interdictum fuiſſe mulieribus, adeo, vt muliere aliquando cauſſam agente, Deos conſulendos cenſuerit ſenatus, τίνος ἄρα τῇ πόλει σημεῖον εἴη τὸ γενόμενον; *ecquid hoc exemplum ciuitati portenderet?* Sed fortaſſis initio ſtatim mulieres a poſtulando repulerant Romani: interiecto autem tempore frontem perfricare, et non modo pro ſe, ſed et pro aliis poſtulare coeperant. Quum vero verecundiae fines omnes transſiliiſſet C. Afrania, praetor fraena iniicienda putauit illi muliebri licentiae, vetuitque, ne ſaltim pro aliis poſtularent feminae. Quum ergo pro ſe poſtulare omnino poſſent: non fecit contra edictum femina, quam Chriſtus in parabola inducit παρέχουσαν τῷ κρίτῃ κόπον, καὶ ὑπωπιάζουσαν αὐτόν, adeoque pro ſe inuerecundius poſtulantem. *Luc. XVIII, 5.*

f) *Vtroque lumine orbatus.*] Caecus enim inſignia magiſtratus, nec videre, nec venerari poterat. Quam rationem reddit, ipſamque rem exemplo P. Caeci, Nonnii Aſprenatis patris illuſtrat VLPIANVS *Lib. VI. ad Edict. l. 1. §. 5. D. h. t.* vbi legenda, quae notarunt Cuiac. *Obſ. XXVI, 38.* et Corn. van Bynkersh. *Obſeru. IV. 12.* Caecus ergo, quamuis et ſenatoriam dignitatem retineret, et magiſtratum recte gereret, (vti Appii Claudii Caeci exemplum docet *l. 2. §. 36. D. de orig. iur. Liu. Epit. XIII.*) poſtulare tamen pro alio non poterat. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 5. D. h. t.* Addantur Duaren. *Diſp. anniu. I, 23.* et Donell. Comment. *Iur. ciu. XVII, 24.*

g) *Muliebria paſſus.*] Niſi quis forte vi praedonum vel hoſtium tam nefanda paſſus ſit. VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 1. §. 6. D. h. t.*

h) *Damnatus erit.*] Quod SCo et ad eos porrectum eſt, qui ob admiſſam in iudicio publico calumniam damnati ſunt. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 6. D. eod.*

i) BESTIIS.] Verba haec, quae litteris maiuſculis expreſſa ſunt, tam-

Digitized by Google

GNARET, LOCAVERIT, pro aliis apud me ne poſtulent. k)

§. II. QVI LEGE, l) PLEBISCITO, SENATVSCONSVLTO, EDICTO DECRETOVE PRINCIPVM, m) NISI PRO CERTIS PERSONIS, POSTVLARE PROHIBENTVR, HI PRO ALIO, QVAM PRO QVO LICEBIT, NE POSTVLENT. QVI EX HIS OMNIBVS, QVI SVPRA SCRIPTI SVNT, n) IN INTEGRVM RESTITVTVS NON ERIT, o) PRO ALIO NE POSTVLET, PRAETERQVAM PRO PARENTE, p) PATRONO,

tamquam edictalia, interpretatur VLPIAN. *ibid. l.1. §.6. D. h. t.* vbi diſtinguit operasne quis ad beſtias conficiendas locauerit, an hoc ſine mercede, et virtutis oſtentandae cauſſa fecerit, nec in arena ſe honorari paſſus ſit: itemque, vtrum in arena cum beſtiis pugnarit, an mercede conductus extra arenam venatus ſit feras, quae regioni nocent. Quod ideo monendum duxit VLPIANVS, quod et amphitheatralis illa laniena VENATIONIS nomine veniret. Iuſt. Lipſ. *de Amphitheatro Cap. V.*

k) *Ne poſtulent.*] Poſtulare tamen poſſunt, ſi tutorum curatorumque officio funguntur, et pupillorum minorumue cauſſam agunt. VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l.1. §.6. l.6. pr. D. h. t.*

l) QVI LEGE.] Tertii huius capitis et ſententiam, et ipſa verba τυπικὰ debemus VLPIANO. *ibid. l. 1. §. 7. 8. 9. 11. et l. 7. D. h. t.*

m) DECRETOQVE PRINCIPVM.] Omnes, qui ex edicto, legibus et conſtitutionibus Principum infamia notantur, (de quibus titulo inſequente erit dicendum,) hac edicti parte poſtulare prohibentur. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 8. D. h. t.*

n) SVPRA SCRIPTI SVNT.] Puta hac ipſa §. *II.* Si enim ſint ex ſuperioribus, reſtitutionem non facile impetrabunt. VLPIAN. *ibid. l.1. §. 9. D. h. t.*

o) RESTITVTVS NON ERIT.] Reſtitutio haec non poteſt dari, niſi a Principe vel Senatu. An et a Praetore data reſtitutio ſufficiat, ad hunc locum diſquirit VLPIAN. *ibid. l.1. §.10. h. t.*

p) PARENTE.] Haec omnia ſe alibi plenius exſequutum ait VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 1. §. 11. D. h. t.* Ac proinde nos remittit ad *titulum Edicti XII.* vbi occaſione ſatisdationis de iudicio ſiſti fuſius de parentibus, patronis,

Digitized by Google

NO, PATRONA, LIBERIS PARENTIBVSQVE PATRONI, PATRONAE, LIBERISVE SVIS, FRATRE, SORORE, VXORE, SOCERO, q) SOCRV, GENERO, NVRV, VITRICO, NOVERCA, PRIVIGNO, PRIVIGNA, PVPILLO, PVPILLA, FVRIOSO, FVRIOSA, r) CVI EORVM A PARENTE, AVT DE MAIORIS PARTIS TVTORVM SENTENTIA, s) AVT AB EO,

nis, patronorumque liberis et parentibus diſſeruit.

q) SOCERO.] Haec quoque edictalia verba debemus VLPIANO *ibid. l. 3. §. 1. 2. D. eod.* vbi et proſocerum et proſocrum, progenerum et pronurum, dummodo adhuc duret adfinitas, intelligi debere, monet. Adfinitatem enim apud Romanos aeque, ac Graecos, ſoluto matrimonio exſpiraſſe, ſatis notum eſt, idque ex Terent. *Hecyr. II, 2.* aliisque veterum teſtimoniis probauimus *in Comment. ad Leg. Iul. et Pap. II, 17. p. 311. ſequ.* Add. Arn. Vinn. *ad §. 6. Inſt. de nupt.* Henr. Bern. Reinold. *Var. Cap. XXIV.* et Ger. Noodt *ad tit. D. de nupt. p. 495. Tom. II. Op.*

r) FVRIOSO, FVRIOSA.] Ex interpretatione prudentum etiam *pro fatuo* et *fatua. l. 2. D. eod.* Pro omnibus enim, qui in curatione ſunt, etiam perſonae viliores et infames poſtulare poſſunt, ceu pluribus oſtendunt VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 3. §. 3.* et PAVLL. *Lib. V. ad Edict. l. 4. D. de poſtul.*

s) DE MAIORIS PARTIS TVTORVM SENTENTIA.] At quomodo tutor curatorue dari poteſt DE MAIORIS PARTIS TVTORVM SENTENTIA? Eſt haec non alia, quam tutela *ceſſitia.* Quemadmodum enim tutela veluti in bonis erat: ita et cedi poterat alii, eaque ceſſio in iure fiebat, qua de re quidquid hodie ſcimus, debemus VLPIANO *tit. XI. §. VII. ſequ. et XVII.* vbi praeclara multa adnotauit V. C. Ant. Schulting. *in Iurispr. vet. anteiuſtin. p. 596. et 600.* Ceterum ex hoc loco, quem interpretes ne attingunt quidem, patet, tutelam cedi potuiſſe *de maioris partis tutorum ſententia*, quum alias in re communi melior ſit conditio prohibentis. *l. 12. l. 28. D. comm. diuid.* Praeterea ex eodem diſcimus, parum ſolidam eſſe Cuiacii lectionem in VLPIANO *ibid. §. VIII.* feminarum ſaltim tutelam ceſſitiam *legem Claudiam* SVSTVLISSE. Quomodo enim ſubla-

Digitized by Google

EO, CVIVS EA DE RE IVRISDICTIO FVIT, EA TVTELA CVRATIOVE DATA ERIT. t)

TIT. XVII.

DE HIS, QVI NOTANTVR INFAMIA. a)

INFAMIA NOTANTVR, QVI AB EXERCITV b) IGNOMINIAE

ſublatum dici potuit, quod tempore Hadriani adhuc immotum ſtetit, et in ipſum migrauit Edictum perpetuum?

t) DATA ERIT.] Haec quoque verba debemus VLPIANO *Lib. VI. ad Edict. l. 3. D. eod.* qui ſimul monet, merito Praetorem exprimere debuiſſe etiam *mutum, ſurdum, prodigum, adoleſcentem*, quia et his curatores ſoleant dari.

a) NOTANTVR INFAMIA.] De ordine titulorum horum iam ſupra diximus. Ipſum Edictum, quod ſub hoc titulo exponimus, integrum exſtat in *l. 1. D. h. t.* cuius inſcriptio et Florentiae ita ſe habet: IVLIANVS *lib. I. ad Edictum.* Addit Taurellius: *Sic in Piſanis: putamus tamen* VLPIANVS. *nam* IVLIANVS *non ſcripſit ad Edictum.* At ne VLPIANVS quidem hoc edictum libro commentariorum ſuorum primo, ſed ſexto demum, interpretatus eſt, ac proinde ſi quis Taurellii coniecturam probat, ei ſimul mutandus libri numerus, reſcribendumque erit: VLPIAN. *libro ſexto ad Edictum.* Quid ſi Digeſtores ſcripſerint: IVLIANVS *libro perpetui edicti*, indicaturi, ſe hoc edictum bene longum non, vti ſolent, ex VLPIANI, PAVLLI, CAII commentariis, ſed ex ipſo edicto perpetuo deſcripſiſſe? Sed ita mireris, cur in ſolo hoc titulo, relictis lacunis, ipſos adierint fontes. Quare ego hunc nodum, quum ſoluere non poſſim, ſecare nolo. Adde tamen Ant. Auguſt. *de nomin. propr. Pandect. Cap. I. claſſ. III. p. 61. Theſauri iur. Tom. I.*

b) AB EXERCITV.] Siue miles ſit caligatus, ſiue alius, vsque ad centurionem, vel praefectum cohortis, vel aleae. Immo et, qui exercitui praeeſt, quamuis conſularibus inſignibus condecoratus, et dux notantur, ſi ignominiae cauſſa et cum indignatione principis miſſi ſint, non ſi cui eorum ſucceſſor ſine principis indignatione datus. VLPIAN. *Lib. I. ad Edict. l. 2. pr. §. 1. D. h. t.* vbi et, quid ſit EXERCITVS, ſuo more oſtendit. CALIGATOS milites eſſe gre-

NIAE CAVSSA c) AB IMPERATORE, EOVE, CVI EA DE RE STATVRE STATVENDI IVS FVERIT, DIMISSVS ERIT: QVI ARTIS LVDICRAE d) PRONVNCIANDIVE CAVSSA IN SCENAM e) PRODIERIT:

gregarios, vel ex ipſo iure noſtro *l. 6. D. de re milit.* diſcimus, cum quo textu iungendus eſt Lipſ. *ad Tacit. Annal. I, 41.* et Torrent. *ad Sueton. Aug. Cap. XXV.* Exemplum Tribuni mil. C. Auieni, a Iulio Caeſare ab exercitu ignominiae cauſſa remoti, exſtat apud Hirt. *de bello Afric. Cap. LIV.*

c) IGNOMINIAE CAVSSA.] Hac occaſione de variis miſſionum generibus diſſeruit VLPIAN. *ibid. l. 2. §. 2. D. h. t.* Quemadmodum enim honeſte, et exactis ſtipendiis, miſſi honorifico veteranorum cognomine ſe iactabant, ſeque in marmoribus adpellitant VETERANOS HONESTAE MISSIONIS vel HONESTE MISSOS: Reineſ. *Inſcr. VIII, 55. I, 300.* ita ignominiae cauſſa miſſi infames habebantur. Briſſon. *de Formul. IV. p. 364. ſequ.* Pet. Fab. *Semeſtr. I, 17.* Ita mittebantur adulterii damnati: VLPIAN. *ibid. l. 2. §. 3. D. h. t.* non qui munerum euitandorum cauſſa militiam ſequebantur, dimittendi illi quidem, nec pro reip. cauſſa abſentibus habendi, ſed ſalua tamen exiſtimatione. VLPIAN. *ibid. l. 1. D. de re milit. l. 2. §. 2. D. de his, qui not. infam.* Ceterum a MISSIONE diſtinguenda EXAVCTORATIO, de qua Lipſ. *ad Taciti Annal. I. p. 37.* An vero et exauctorati aliquando notati fuerint infamia, disquirit Cuiac. *Obſeru. XXVII, 8.*

d) ARTIS LVDICRAE.] Non vero artem ludicram facere videntur, qui virtutis cauſſa exercentur, veluti athletae, thymelici, xyſtici, agitatores, nec qui aquam equis ſpargunt, nec vlla aliorum miniſteria, qui ſacris deſeruiunt. VLPIAN. *ibid. l. 4. pr. D. h. t.* De his omnibus conſulendi ſunt Petr. Faber *in Agoniſtic.* et qui de omni re agoniſtica praeclare aliquot ſpeciminibus mereri coepit, V. C. coniunctiſſimusque collega Io. Henr. Schulzius. De iis, qui aquam equis ſpargunt, elegans eſt obſeruatio Philippi Rubenii *Elect. II, 18.* Deſignatores vero et βραβευτὰς deſcripſit Donat. *ad Terent. Adelph. I, 2. v. 7.*

e) IN SCENAM.] SCENA quid ſit, ad hunc ipſum locum oſtendit VLPIAN. *ibid. l. 2. §. 5. D. h. t.*

Digitized by Google

RIT: f) QVI LENOCINIVM FECERIT: g) QVI IN IVDICIO PVBLICO CALVMNIAE h) PRAEVARICATIONISVE i) CAVSSA QVID FECISSE IVDICATVS ERIT: k) QVI FVRTI, l) VI BONORVM RAPTORVM, m) INIV-

f) PRODIERIT.] Modo quaeſtus cauſſa prodierit. VLPIAN. *ibid. d. l. 2. D. h. t.* Tales praeter hiſtriones erant arenarii, gladiatores, mimi, pantomimi, de quibus vid. Balduin. *ad Leg. Iul. et Pap. p. 73.* et nos in *Comment. ad eamdem legem II, 1. et 2.*

g) LENOCINIVM FECERIT.] Siue principaliter id agat, ſiue quaeſtu illo, tamquam cauponariae alteriusue negotiationis acceſſione, vtatur. Sed et ii, qui in ſeruitute peculiaria mancipia quaeſtui habuerunt, ob eam rem, etiam liberi facti, notantur. VLPIAN. *ibid. l. 4. §. 2. 3. D. de his, qui not. infam.* Et tamen etiam honeſtiores turpi hoc quaeſtu rem faciebant, domique habebant lupanaria, in quibus ancillas proſtituerent. *l. 27. §. 1. D. de hered. petit. l. 38. pr. D. de oper. libert.* Merill. *Obſ. II, 12.*

h) CALVMNIAE.] Condemnatum autem calumniae eſſe oportet ſententia: nec ſufficit, calumniatum aliquem eſſe. VLPIAN. *ibid. l. 4. §. 4. D. de his, qui not. infam.* Hinc ne a Cenſore quidem ob hoc aliudue crimen notati infamiam contraxiſſe videntur. Io. Bodin. *de Rep. III, 3. VI, 1.* Reinold. *Var. Cap. XV. p. 110.*

i) PRAEVARICATIONISVE.] Quid ſit PRAEVARICATOR, ad hunc Edicti locum expoſuit VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 1. pr. D. de praeuaric. l. 4. §. 4. D. de his, qui not. infam.* vbi in lege priore eſt: PRAEVARICATOR *eſt, qui in vtraque parte conſiſtit, quin immo in altera:* in poſteriore vero: *immo ex aduerſa.* Alterutrum ſubleſtum; neutrum abſurdum; poſterius tamen veroſimillimum eſt.

k) IVDICATVS ERIT.] Praeuaricationis proprie damnabantur accuſatores: at poſtea eius criminis rei etiam facti ſunt aduocati. VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 1. §. 1. D. de praeuaricat.* Plin. *Epiſt. I, 20.* Cuiac. *Obſ. IX, 40.*

l) FVRTI.] Siue nec manifeſti, ſiue manifeſti. VLPIAN. *ibid. l. 6. pr. D. de his, qui not. infam.*

m) VI BONORVM RAPTORVM.] Praetore de vi interloquente: VIM FECISTI, ex interdicto damnatus ſaluam habet exiſtimationem; ex delicto omnino infamis

INIVRIARVM, DE DOLO MALO ET FRAVDE, SVO NOMINE n) DAMNATVS, o) PACTVSVE ERIT: p) QVI PRO SOCIO, TVTELAE, MANDATI, DEPOSITI SVO NOMINE, q) NON CONTRARIO IVDICIO r) DAMNATVS ERIT:

famis habetur. VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 32. D. de poen.*

n) SVO NOMINE.] Non notantur procuratores, defenſores, tutores, et curatores, immo ne heredes quidem damnati. Quin et ipſe reus, lite per procuratorem ſuſcepta, ſaluam retinet exiſtimationem. VLPIAN. *ibid. l. 6. §. 2. D. h. t.* Illud mirum videri poſſet, quod ne ſeruus quidem notatur, quamuis domini heres, ſi dominus eius nomine noxale ſuſtinuerit iudicium, ſi vel maxime demum ipſe ſeruus heres condemnetur. PAVLL. *Lib. V. ad Edict. l. 14. D. eod.* Mittimus alias quaeſtiones, veluti qualis condemnatio infamet? an et is notetur, qui grauiore poena, quam leges comminantur, adfectus eſt? an et extraordinaria crimina infament? an ſubſequente vitae emendatione haec macula eluatur? ceteras, quas ſoluit VLPIAN. *ibid. l. 13. §. 5. 6. 7. 8. l. 24. D. h. t.*

o) DAMNATVS.] Quid ſi damnatus adpellationem interpoſuerit? De eo caſu agit VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 6. §. 1. D. eod.*

p) PACTVSVE ERIT.] Edictalia haec verba laudant Valerianus et Gallienus Augg. *l. 18. C. de cauſſ. infam. irrogant.* Pactum autem aliquem eſſe oportet interpoſito pretio, ac proinde non notatur, qui precibus veniam impetrauit, vel qui iuſſu Praetoris pactus eſt, vel delato iureiurando ſe deliquiſſe negat. VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 6. §. 3. 4. D. de his, qui not. inf.* Pacti enim, dato pretio, confeſſi videntur. PAVLL. *Lib. V. ad Edict. l. 5. D. eod.* ac proinde et ii notantur, qui in cauſſa fiſcali cum delatoribus paciſcuntur. VLPIAN. *ibid. l. 4. D. de iure fiſci.*

q) SVO NOMINE.] Heres ergo non notatur, niſi ex dolo proprio in cauſſis mandati et depoſiti. VLPIAN. *ibid. l. 6. §. 6. D. h. t.*

r) CONTRARIO IVDICIO.] Actione contraria ex his contractibus conuentus haud notatur, niſi quod mandans fit infamis, qui fidem, quam pro eo fideiubens eſt

ERIT: s) QVI EAM, QVAE IN POTESTATE EIVS ESSET, GENERO MORTVO, QVVM EVM MORTVVM ESSE SCIRET, t) INTRA ID TEMPVS, QVO ELVGERE VIRVM u) MORIS

eſt ſequutus, dolo malo non liberat. VLPIAN. *ibid. l. 6. §. 5. D. h. t.* Alias in actionibus contrariis non de perfidia, ſed de calculo, agitur, ac proinde omnino ceſſat infamia. VLP. *ibid. l. 6. §. 7. D. eod.*

s) DAMNATVS ERIT.] Non ſi pactus fuerit. Id enim ſalua exiſtimatione fieri poſſe, docet PAVLL. *Lib. V. ad Edict. l. 7. D. h. t.*

t) MORTVVM ESSE SCIRET.] Ne ignorantia puniatur. Si multo poſt, mortuum eſſe generum, cognorit, dies luctus cedit a tempore mortis. Quare ſi, exacto iam legitimo tempore, reſciuerit: mulier eodem die et ſumet lugubria, et ponet. VLPIAN. *ibid. l. 8. D. eod.*

u) ELVGERE VIRVM.] Luctus tempus primis temporibus decem menſium, poſtea annale fuit. Initio enim Romulus ordinans annum, eum in decem tantum menſes deſcripſerat, et tamdiu etiam maritum lugebant viduae, quia totidem menſes in vtero latitare partus videbatur. Ouid. *Faſtor. I. v. 30.*

Eſt tamen et ratio, Caeſar, quae mouerit illum:
Erroremque ſuum, quo tueatur, habet.
Quod ſatis eſt, vtero matris dum prodeat infans,
Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.
Per totidem menſes a funere coniugis vxor
Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.
Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,
Quum rudibus populis annua iura dedit.

Sed neſcio, an videre hoc potuerit trabeati cura Quirini, ſi verum eſt, quod memoriae prodidit Plutarch. *in Numa p. 67.* Numam primum ſtatuiſſe, τȢ μακροτάτȣ πένθȣς χρόνον εἶναι δεκαμηναῖον, ἐφ᾽ ὅσον καὶ χηρεύȣσιν αἱ τῶν ἀποθανόντων γυναῖκες. *vt maximi luctus tempus eſſet decem menſium, et tamdiu viduae etiam mortuos maritos lugerent.* Vtut ſe res habeat, quum luctus hic indictus ſit viduis, ne qua fieret turbatio ſanguinis, *l. 11. §. 1. 2. D. de his, qui not. infam.* ea vero metuenda non videretur, exactis decem menſi-

Digitized by Google

menſibus: decimeſtrem illam viduarum luctum ſufficere creditum eſt, quamdiu libera ſtetit respublica, nec mutatum quidquam toto illo tempore, quamuis circumferretur narratiuncula, eum, qui primus Gracchorum hoc cognomen tulerit, duodecim menſes in vtero fuiſſe. Varro apud Chariſ. *Inſtit. Gramm. Lib. I.* Nihil, inquam, Romanos mouebat illa fabula, ſatis quippe gnaros, *τὸ ἅπαξ ἢ δὶς παραβαίνειν τοὺς νομοθέτας· Quod ſemel aut bis fit, praeterire legislatores. l. 6. D. de legib.* Sed et ſub Auguſti, Antonii et Lepidi triumuiratu mos ille vetus manſit. Quum enim M. Antonius Octauiae nuptias adfectaret: illa more maiorum in manum non conuenire poſſe videbatur, niſi Senatusconſulto lege ſolueretur, *οὐκ ἐῶντος νόμου πρὸ δέκα μηνῶν ἀνδρὸς τελευτήσαντος γαμεῖσθαι· non permittente lege, vt femina antequam decem menſes a morte mariti transiiſſent, nubat.* Plutarch. *in M. Anton. p. 929.* C. Caligulam quoque non auxiſſe tempus luctus, certiſſimum eſt, quippe potius nuptias promiſcue indulgens etiam intra luctus tempus, dum mulier non praegnans eſſet. Dio Caſſ. *Hiſt. Lib. LIX. p. 645.* Sub Hadriano demum de tempore, quo femina vterum gerat, acriter diſceptatum eſt, isque, *requiſitis philoſophorum et medicorum ſententiis, decreuit, poſſe et vndecimo menſe partum edi.* Gell. *Noct. Attic. III, 16.* quum Cenſorin. *de die natali Cap. VII.* recenſitis omnium paene veterum ſententiis, de vndecimeſtri partu ſubiiciat: *Ceterum vndecimum menſem Ariſtoteles ſolus recipit* (puta *Lib. VII. de Hiſt. animal. Cap. IIII.*) *ceteri vniuerſi improbarunt.* At quamuis Hadrianus demum hanc Ariſtotelis ſententiam decreto ſuo probaret: non tamen ideo lege ſanxit, vt viduae duodecim menſes lugerent maritos, ſed primi iis tam diuturnum luctum indixiſſe videntur Gratianus, Valentinianus et Theodoſius AAA. ceu ipſi fatentur *l. 2. C. Iuſtin. et l. 1. C. Theod. de ſec. nupt.* Quamuis enim et ante id tempus aliquando per integrum annum maritos lugerent viduae, veluti apud Apuleium *Aſin. aur. Lib. VIII. p. 181. edit. Beroaldi.* id tamen non ex neceſſitate faciebant, ſed ex pietate, et vltro, quia parum honeſtum videbatur, viri deſiderium citius ponere. Hinc Seneca *Epiſt. LXIII. Annum feminae ad lugendum conſtituere maiores*, NON VT TAM DIV LVGERENT, *ſed ne diutius.* Non lege id ſancitum eſſe ait Seneca, ſed

MORIS EST, X) ANTEQVAM VIRVM ELVGERET, IN MATRIMONIVM

ſed moribus: nec neceſſitatem hac conſuetudine imponi feminae, ſed in eius arbitrio eſſe, quamdiu lugere velit, dumne non pauciores, quam decem menſes, aut anno diutius lugeat. Quamuis vero extra omnem dubitationis aleam poſitum videatur, primos illos Imperatores, Gratianum, Valentinianum et Theodoſium decem luctus menſibus duos alios adieciſſe: non tamen eſt, cur cum Iac. Gothofr. *Comm. ad Cod. Theodoſ. Tom. I. p. 182.* inuehamur in Tribonianum, eumque tum in edicto, tum apud VLP. et PAVLL. *l. 8. l. 10. et l. 11. D. h. t.* expunxiſſe verba: DECEM MENSES, et iis illa, quae hodie ibi legimus: INTRA TEMPVS LEGITIMVM, vel: INTRA QVOD TEMPVS VIRVM ELVGERE MORIS SIT, ſubſtituiſſe ſuſpicemur. Cur enim vel praetor, vel Vlpianus, vel Paullus, his verbis vti non potuiſſent? Annon et decem menſes fuere tempus legitimum, vel intra quod virum elugere moris erat? Sed redeundum eſt ad ipſa edicti noſtra verba, ad quae id quoque notant interpretes, viro non eamdem incubuiſſe neceſſitatem lugendi vxorem, ac vxori elugendi virum, PAVLL. *Lib. V. ad Edict. l. 9. D. h. t.* Quamuis enim vix dubitandum videatur, quin et mariti et reliqui propinqui, amiſſis vxoribus et propinquis lugubria ad aliquot menſes vel dies ſumſerint. Em. Merillius *Obſeru. V, 37. et 38.* tamen ne id quidem erat neceſſitatis, ſed honeſtatis tantum, ac proinde nec nuptiis impedimento erat hic luctus, VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 11. pr. D. eod.* nec ideo, quod huius luctus eum taeduiſſet, notabatur infamia. VLPIAN. *ibid. l. 23. eod.* In alia omnia ire videtur Paull. *Recept. Sent. I. extr.* Sed, non tam Paullum, quam interpolatorem eius, Anianum diſſentire; oſtendit Corn. van Bynkersh. *Obſ. V, 13.*

X) MORIS EST.] Attamen ſi talis erat maritus, qui more maiorum non eſſet lugendus: lugubria quidem ſumere nefas erat, nec tamen viduae licebat intra legitimum illud tempus nubere. Tales vero, quos lugere non licebat, erant hoſtes, perduelles, ſuſpendioſi, et quicumque ſibi non vitae taedio, ſed ex conſcientia criminis manus intulerant. VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 11. §. 1. 2. 3. D. de his, qui not.*

Digitized by Google

NIVM COLLOCAVERIT, EAMVE SCIENS QVIS VXOREM DVXERIT, NON

not. inf. De HOSTE nota eſt Horatii vox, ſororem obtruncantis: *Sic eat, quaecumque Romana lugebit hoſtem.* Liu. *I, 26.* PERDVELLES quoque lugere, iam antiquitus vetitum. Saltim Tiberius, legem maieſtatis exercens, propinquis interdixit, ne propinquos capitis damnatos lugerent. Suet. *Tiber. Cap. LXI.* Et quamuis veteribus mors voluntaria magis paene pro virtute, quam pro crimine eſſet: ſemper tamen genus mortis turpiſſimum viſum eſt laqueo frangere gulam, conſtrictisque faucibus miſerum ſpiritum elidere. Hinc Euripid. *in Helena v. 305.*

Πῶς θάνοιμ' ἂν ὖν καλῶς;
Ἀσχήμονες μὲν ἀγχόναι μετάρσιοι,
Κᾂν τοῖσι δούλοις δυσπρεπὲς νομίζεται·
Σφαγαὶ δ' ἔχουσιν εὐγενές τι καὶ καλόν.

Quo vero modo bene moriar?
TVRPES *enim ſunt* LAQVEI *ſublimes.*
In ſeruis etiam hoc FOEDVM *creditur.*
Sed caedes aliquid generoſum et pulcrum habet.

Nec minus elegans eſt Seruii locus ad illud Virgilii *Aen. XII. v. 603.*

Et NODVM INFORMIS LETHI
trabe nectit ab alta.

Addit enim grammaticorum doctiſſimus: *Sciendum, quia cautum erat in pontificalibus libris, vt, qui laqueo vitam finiiſſet, inſepultus abiiceretur. Vnde bene ait poëta:* INFORMIS LETHI, *quaſi mortis infamiſſimae. Ergo quum nihil ſit hac morte deformius, poëtam etiam pro reginae dignitate dixiſſe accipiamus. Caſſius autem Hemina ait, Tarquinium Superbum quum cloacas populum facere coëgiſſet, et hanc ob iniuriam multi ſe ſuſpendio necarent, iuſſiſſe corpora eorum cruci ſuffigi. Tunc primum turpe habitum eſt, mortem ſibi conſciſcere. Et Varro ait: Suſpendioſis, quibus iuſta fieri ius non ſit, ſuſpenſis oſcillis, veluti per imitationem mortis parentari. Docet ergo Virgilius ſecundum Varronem et Caſſium, quia ſe laqueo induerat, letho periiſſe deformi.* Denique de his βιοθανάτοις parum honorifice ſenſiſſe video Baebium, Saſſinatem, qui municipibus et incolis locum ſepulturae legauit in praedio ſuo EXTRA EOS, QVI SIBI LAQVEO MANVS

NON IVSSV EIVS, y) CVIVS IN POTESTATE EST, ET QVI EVM, QVEM IN POTESTATE HABERET, EAM, DE QVA SVPRA COMPREHENSVM EST, VXOREM DVCERE PASSVS FVERIT: z) QVIQVE SVO NOMINE, aa) NON IVSSV EIVS, IN CVIVS POTESTATE ESSET, EIVSVE NOMINE, bb) QVEM QVAMQVE IN POTESTATE HABE-

MANVS INTVLERINT, ET QVI QVAESTVM TVRPEM PROFESSI SINT. Reineſ. *Inſcr. VII, 20.*

y) NON IVSSV EIVS.] Infamia notatur, qui, quum ſui iuris eſſet, SCIENS viduam, nondum circumacto luctus tempore, duxit. Neque tamen omnis ignorantia excuſat, ſed facti tantum. Contra excuſatur, qui patris iuſſu duxit, veniaque dignus habetur, qui obtemperauit: VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 11. §. 4. D. h. t.* ſi vel maxime ſoluta patris poteſtate vxorem retineat. PAVLL. *Lib. V. ad Edict. l. 12. D. eod.* Quamuis enim diſſentiente filiofamilias ſponſalia fieri non poſſint, PAVLL. *ibid. l. 13. D. de ſponſal.* ac proinde Donatus ad illud Terentii *Andr. I, 5. v. 3.*

Vxorem decrerat dare ſeſe mihi hodie: nonne oportuit
PRAESCISSE *me ante? nonne prius* COMMVNICATVM *oportuit?*

recte ſcribat: COMMVNICATVM, *inquit, quia non omnis nuptiarum poteſtas in patre eſt:* nullum tamen crimen patitur, cui in obſequio gloria relicta fuit, quique non prohibuit, quum prohibere poſſet. PAVLL. *ibid. l. 109. D. de reg. iur.* Ita ſane legitur Florentiae, nec aliter in Baſilicis: Οὐδὲ ἓν ἔγκλημα ὑπομένει ὁ δυνάμενος κωλῦσαι, καὶ μὴ κωλύσων. Quare recte hanc lectionem tuetur, quamuis genuinam legis ſpeciem non adſequutus Iac. Gothofred. *in Comment. p. 469.*

z) PASSVS FVERIT.] Non ſi poſtea demum nuptias ratas habuerit. VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 13. pr. D. h. t.*

aa) SVO NOMINE.] Siue per ſe, ſiue per alium, ſiue per epiſtolam. VLPIAN. *ibid. l. 18. D. de ſponſal.*

bb) EIVSVE NOMINE.] Non omnis, qui alieno nomine conſtituit, notatur, ſed qui nomine liberorum conſtituit, conſtituique paſſus eſt. VLP. *ibid. l. 13. D. h. t.*

HABEBIT, BINA SPONSALIA, cc) BINASVE NVPTIAS IN EODEM TEMPORE dd) CONSTITVTAS HABVERIT.

TIT. XVIII.
DE PLVS PETENDO. a)

(VLP. LIB. VII. PAVLL. LIB. VI.)

Eum, qui a me iudicem poſtulabit, b) rem, quam petet, itemque,

cc) BINA SPONSALIA.] Itemque ſi nuptias conſtituerit cum femina, quam ducere nefas eſt, vel ſi alii deſponſa, alii nupta ſit femina. VLP. *ibid. l. 13. §. 1. D. h. t.*

dd) EODEM TEMPORE.] Quod non de initio ſponſaliorum intelligendum eſt. Sufficit enim tempus, quo ſponſalia bina facta ſunt, concurrere. VLPIAN. *Lib. VI. ad Edict. l. 13. §. 2. D. de his, qui not. infam.*

a) DE PLVS PETENDO.] De pluris petitione titulum in Edicto exſtitiſſe, ex Senecae *Epiſt. XXXXVIII.* probauit Iac. Raeuard. *Var. III, 14.* At hunc locum tenuiſſe hunc titulum, nec Ob. Giphanius, nec quisquam, quod ſciam, alius, praeter Iac. Gothofredum, animaduertit, cuius ſententiam aliquot veterum interpretum fragmenta omnino confirmant. Quamuis enim Tribonianus ex inſtituto ſuo, huius iuris, iam ante Iuſtinianum maximam partem abrogati, vix veſtigium vllum in pandectis exſtare paſſus ſit: bina tamen loca, quae ad illud manifeſto pertinent, communem illam ſtragem euaſerunt, alterum PAVLLI *ex libro VI. ad Edictum l. 6. D. de rei vindicat.* alterum VLPIANI *ex libro VII. l. 44. D. locat.* Quod vero ad ipſius Edicti ſententiam attinet, priorem eius partem ex *§. 33. Inſt. de action.* et Paulli *Recept. ſentent. I, 10, 1.* poſteriorem ex eadem *§. 33.* et quibusdam aliis veterum teſtimoniis expresſimus.

b) *Iudicem poſtulabit.*] Poſtulabatur IVDEX, quoties actio erat ſtricti iuris. Alias ARBITER dabatur, vti iam ſupra ad *Tit. VI.* monuimus. Inter hos autem quid fuerit diſcriminis, docet Cicero *pro Q. Roſc. Cap. IV.* dum ſcribit: *Pecunia tibi debetur certa, quae nunc petitur* PER IVDICEM, *in qua legitimae partis ſponſio eſt. Hic tu, ſi amplius* HS *numo* PETISTI, *quam tibi debitum,* CAVS-

que, quid quantumque ſibi alterum reſtituere, dare, facere oporteat, deſignare iubebo. c) Qui iuſto plus petet, d) eum cauſſa

CAVSSAM PERDIDISTI. IVDICIVM *eſt pecuniae certae. Ad* IVDICIVM *hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus. Ad* ARBITRVM *hoc modo adimus*, (de quo verbo forenſi ADIRE vid. Io. Fridr. Gronou. *ad Senec. Trag. Herc. fur. v. 733.*) *vt neque nihil, neque tantum, quantum poſtulauimus, conſequamur.* Quare is demum, qui in iudicio ſtricti iuris, nec non in actione arbitraria, plus petierat, cauſſa cadebat: non item, qui in bonae fidei iudiciis plus intentione ſua complexus fuerat. Vid. Franc. Hotom. Matth. Weſenbecius, Ian. a Coſta et Euer. Otto *ad d. §. 33. Inſtit. de action. Quid eſt*, inquit Tullius, *in* ARBITRIO? *Mite, moderatum*, QVANTVM AEQVIVS MELIVS *ſit dari. Ille tamen confitetur*, PLVS SE PETERE, *quam debeatur, ſed ſatis ſuperque habere dicit, quod ſibi ab arbitrio tribuatur.* Sic quamuis locare ſeruitutem nemo poſſit: VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 44. D. locat.* non tamen plus petiiſſe videbatur, qui ſeruitutem ſibi vna cum praedio locatam eſſe aiebat, quia actio conducti bonae fidei eſt.

c) *Deſignare iubebo.*] Non modo ergo actionibus perſonalibus certi quid, quoad licet, petendum, verum etiam realibus. Quod argumento eſt, regulam illam: *qui plus petit, cauſſa cadit*, etiam in actionibus arbitrariis locum habuiſſe. Schulting. *Iuriſpr. vet. anteiuſtin. p. 241.* Hinc tam ſollicite disquiri animaduertimus, an et partem incertam vindicare liceat? *l. 76. §. 1. D. de rei vind.* itemque quid deſignare oporteat eum, qui materiam factam, infectam, argentum ſignatum, veſtimenta, vaſa, hominem, fundum ſit vindicaturus. PAVLL. *Lib. VI. ad Edict. l. 6. D. de rei vind.*

d) *Plus petet.*] Plus petitur vel RE, vel TEMPORE, vel LOCO, vel CAVSSA. *§. 33. Inſt. de action.* Paull. *Recept. Sent. I, 10, 11.* Euſeb. *de Paſchate homil. XI.* quem locum elegantiſſimum attulit Rupert. *ad Enchirid. Pompon. p. 188.* Attamen haec omnia non edicto expreſſa, ſed interpretatione prudentum inducta videntur. Diſerte enim Diocletianus et Maximianus AA. *l. 2. C. Hermog. de calumn. et plus petit. Plus*, inquiunt, *petitur*, SICVT RESPONSIS PRVDENTVM CONTINETVR,

cauſſa cecidiſſe decernam. e)

§. I. Si tamen minor XXV annis iuſto plus intentione ſua complexus, ſiue alia iuſta cauſſa mihi viſa fuerit, in integrum reſtituam. f)

TIT. XVIIII.

SI EX NOXALI CAVSSA AGITVR, QVEMADMODVM CAVEATVR. a)

SI

TVR, *ſumma*, *loco*, *tempore*, *cauſſa*, *qualitate*, *aeſtimatione*. Ecquid interfuerit inter petitionem ante diem, et ante exſiſtentem conditionem, disquirit Em. Merill. *Obſeru. III, 26.*

e) *Cauſſa cecidiſſe decernam.*] Ita ſeſe habebat ius antiquum, ceu patet ex *d.* §. *33. Inſt. de act.* Hinc quum apud Plaut. *Moſtell. III, 1. v. 121.* Daniſta dixiſſet, *nihilo plus ſe petere:* adludens ad hoc edictum Tranio, ſeruus reſpondet:

Velim hercle, vt vno numo plus peteres?

Et auctor *Queroli*, Comoediae Plauto vulgo tributae: *Si paraſitus amplius, quam praefinitum eſt, poſtulauerit*, PLVS PETITI PERICVLO *ſtranguletur*. Add. Quinctilian. *Inſt. Orat. III, 6.* Quomodo vero ſenſim hoc ius immutatum ſit, ipſe docet Iuſtinianus *d.* §. *33.* Quumque binae conſtitutiones, eo pertinentes, hodie in Codice noſtro deſiderentur, eas reſtituit Iac. Cuiac. *Obſeru. XII, 21.* et alia quaedam, quae huc pertinent, notauit *Obſ. VII, 27.*

f) *In integrum reſtituam.*] Ad hanc edicti partem adludens Seneca *Epiſt. XXXXVIII. Quid enim aliud*, inquit, *agitis, quum eum, quem interrogatis, in fraudem inducitis, quam vt* FORMVLA CECIDISSE *videatur? Sed quemadmodum illum praetor; ſic illos philoſophia* IN INTEGRVM RESTITVIT. Hinc Claudium, Imperatorem collaudat Sueton. *Claud. Cap. XIV.* quod eos, qui apud priuatos iudices plus petendo formula cecidiſſent, reſtituerit. Ceterum ſententiam huius edicti integram debemus Iuſtiniano §. *33. Inſt. de action.*

a) QVEMADMODVM CAVEATVR.] Hunc demum locum tenuiſſe titulum, *ſi ex noxali cauſſa caueatur*, facile intelligitur ex tot fragmentis VLPIANI ex *Lib. VII.* et PAVLLI ex *Lib. VIII.* ad Edictum deprom-

SI QVIS EVM, DE QVO NOXALIS ACTIO EST, b) IVDICIO SISTI PROMISIT, IN EADEM CAVSSA c) EVM d) EX-

depromta. Itaque ratio fugit Ob. Giphanium, dum titulis *de poſtulando*, et *de his, qui not. infam.* proximum fuiſſe caput *de procuratoribus*, immo haec capita omnia titulum generalem conſtituiſſe exiſtimat. Rectius rationes ſubduxit Iac. Gothofredus, qui in *ſerie edicti perpetui*, titulo *ſi ex nox. cauſſ.* hunc locum adſignauit, in eo tamen falſus, quod illi praemiſit duos alios *de cautione iudicio ſiſti*, et *de vadimonio deſerto* ob fragmenta *l. 17. D. de auct. tut. l. 110. §. 1. D. de reg. iur. l. 16. D. qui ſatisd. cog.* et *l. 7. D. de iudic.* Quis enim ſibi perſuaderi patiatur, praetorem bis de eadem re edicere, adeoque actum agere voluiſſe? Fragmenta quoque illa alio pertinere, mox adparebit. Et haec quidem de ordine, ipſius edicti verba τυπικὰ ſuperſunt apud VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 1. pr. D. ſi ex nox. cauſſ.*

b) NOXALIS ACTIO EST.] Quae ſint ACTIONES NOXALES, hic oſtendiſſe videtur CAI. *Lib. III. ad Edict.* (ita enim legendum omnino videtur,) *l. 2. D. de noxal. act.* Dantur illae et aduerſus bonae fidei poſſeſſorem: VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 11. D. eod.* quin et aduerſus vſufructuarium, ſuo quippe iure priuandum, ſi ſeruum fructuarium non defenderit. VLPIAN. *ibid. l. 3. D. eod.*

c) IN EADEM CAVSSA.] Id eſt, in ea conditione, vt ius actoris non fiat deterius. Hinc in eadem cauſſa non ſiſtitur ſeruus, ſi actor vel mutata ſerui perſona, vel loco, in deteriore cauſſa eſſe coeperit, veluti ſi ſeruus venditus aut potentiori datus, vel alii noxae deditus ſit. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 1. D. ſi ex noxali cauſſ.* Quod tamen iure nouo quodammodo mutatum eſſe, monet PAVLL. *Lib. VI. ad Edict. l. 2. pr. D. eod.* In criminalibus iudiciis noxae deditioni non eſt locus: ac proinde ſtipulatio: NOXIS SOLVTVM IRI, non committitur, ſi ſeruus crimen publicum admiſerit. IVLIAN. *Lib. II. Digeſt. l. 200. D. de verb. ſignif.* Nec mutata conditione ſeruus, criminis publici reus, a poena ſeruili liberatur, eo quippe modo plectendus, cui locus fuiſſet tempore admiſſi criminis: Ita Vlpianus *l. 1. pr. D. de poen.* immo tempore accepti iudicii, vti idem Vlpianus *l. pen. D. ſi ex nox. cauſſ.* in quorum loco-

Digitized by Google

d) EXHIBERI e) IVBEBO, IN QVA TVNC EST, DONEC IVDICIVM ACCIPIATVR.

TIT. XX.

DE EO, PER QVEM FACTVM ERIT, QVO MINVS QVIS IN IVDICIO SISTAT. a)

QVI

locorum conciliatione ſudant Cuiac. *Obſ. X, 22.* Iul. Pac. *Antinom. I, 74.* Ger. Noodt *ad Pandect. h. t. p. 59. ſequ.* et omnes ἐναντιοφανῶν ſcriptores reliqui.

d) EVM.] Abſente ſeruo, praeſens dominus iudicium ſuſcipere, et de ſeruo, quamprimum poterit, exhibendo cauere debet. Si falſo negat, ſeruum in poteſtate ſua eſſe, vel ſi eum dolo poſſidere deſiit, in ſolidum conuenitur. PAVLL. *Lib. VI. ad Edict. l. 2. §. 1. D. ſi ex nox. cauſſ. l. 12. D. de nox. act.* Si alius in maiorem ſummam, quam poſtea iudicatum eſt, ſatis promiſerit: id ſtipulatori non obeſt, quia in eo, quod plus eſt, ſemper ineſt et minus PAVLL. *ibid. l. 110. pr. D. de reg. iur.* cuius legis genuinam ſpeciem peruidiſſe non videtur Iac. Gothofredus *Comm. p. 473.* Neminem tamen alterius nomine ſatis promittere cogit praetor, multoque minus tutorem cogit ad interponendam, (ſi pupillus cauere velit,) auctoritatem. PAVLL. *ibid. l. 17. D. de auct. tut.* Non admittitur porro abſentis domini defenſor, niſi cauerit: quia nemo alienae rei expromiſſor ſine ſtipulatione intelligitur. PAVLL. *ibid. l. 110. §. 1. D. de reg. iur.* Qui iuratus ſatis promiſit, non videtur peieraſſe defenſione ex iuſta cauſſa deſerta. PAVLL. *ibid. l. 16. D. qui ſatisd. cog.* quemadmodum contra non liberatur, ſi in ius vocatus forum mutarit. VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 7. D. de iudic.* Si dominum abſentem nemo defendit, ſeruus iuſſu praetoris erit ducendus, data domino ſuperuenienti cauſſa cognita facultate, ſeruum iam damnatum defendendi. PAVLL. *Lib. VI. ad Edict. l. 2. §. 1. D. ſi ex nox. cauſſ.*

e) EXHIBERI.] Quia homo mortuus exhiberi non poteſt, poena rei impoſſibilis nulla committitur. VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict.* (ita recte Florentiae legitur,) *l. 69. D. de verb. ſignif.*

a) IN IVDICIO SISTAT.] Quemadmodum in pandectis, ita et in edicto hic titulus ſuperiori, *ſi ex*

 nox.

QVI DOLO MALO FECERIT, b) vel fieri quid PASSVS ERIT, c) QVO MINVS IN IVDICIO SISTAT, d) in eum, e) quanti actoris

nox. cauſſ. agitur quemadm. cau. proximus fuit. Eodem enim libro vtrumque titulum interpretati ſunt VLPIANVS et PAVLLVS, ille *Libro VII. hic libro VI. ad Edictum.* Ipſum edictum praeter paucula verba ſupereſt partim in rubrica, partim in *l. 1. D. h. t.* ex quibus aliisque, quae attulimus, teſtimoniis etiam de ipſius edicti ſententia, qualem nos hic exhibemus, ſatis ſuperque conſtat.

b) DOLO MALO FECERIT.] Dolo malo feciſſe dicitur, qui ſuis manibus, vel per alios retinuit, qui alios rogauit, vt iturum detinerent, vel abducerent, vel venienti triſte quid nunciauit. VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 1. §. 2. 3. D. de eo, per quem fact.* Idem dicendum erit de eo, qui nomine Praetoris falſas litteras reddidit, vel falſum edictum propoſuit, quamuis, qui tale quid feciſſe dicitur, etiam ex lege Cornelia teneatur. VLPIAN. *ibid. l. 25. D. ad leg. Corn. de falſ.*

c) PASSVS EST.] Sunt et haec verba edictalia, quae reſtituimus ex fragmento PAVLLI *Lib. VI. ad Edict. l. 110. §. 2. D. de reg. iur.* vbi docet, pupillum non intelligi PATI poſſe, puta dolo malo fieri, quia alias vix procederet regula. Quum vero et qui fecit, et, qui fieri aliquid aduerſus edictum paſſus eſt, aduerſus edictum feciſſe videatur, alterutrum ad poenam ſufficit, quia vbi verba coniuncta ſunt, (non copulatiue, ſed disiunctiue,) ſufficit alterutrum. PAVLL. *ibid. l. 110. §. 3. D. de reg. iur.* et ibi Gothofred. *in Comment. p. 476.*

d) IN IVDICIO SISTAT.] Haec quoque verba edictalia in rubrica ſuperſunt. In rubricis enim pandectarum verba edictalia plerumque latitare, iam ab aliis obſeruatum eſt.

e) *In eum.*] Si plures dolo malo fecerunt, quo minus quis iudicio ſiſtatur: ſinguli tenentur in ſolidum, at, vno tamen ſoluente reliqui liberantur. VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 1. §. 4. D. h. t.* Locum haec actio habet etiam aduerſus pubertati proximum, ſi ipſe dolo malo fecerit, non ſi paſſus tantum ſit aliquid fieri, ceu paullo ante ex PAVLLI fragmento oſtendimus. Pubertati enim proximum doli capacem eſſe,

ris interſuturum eſt, eum non ſtitiſſe, f) in factum iudicium dabo. g)

TIT. XXI.
DE COGNITORIBVS. a)

Omnes,

eſſe, et furandi et iniuriae faciendae, notauit CAIVS *Lib. III. ad Edict. prou.* (ita enim legendum videtur,) *l. III. pr. D. de reg. iur.* Contra heredes non datur haec actio, at heredibus tamen: quia in heredes transire non ſolent actiones, quae ſunt poenales ex maleficio. CAI. *ibid. l. III. §. 1. D. de reg. iur.* niſi forte heredes lucrum ex dolo defuncti ceperint. VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 1. §. 6. D. h. t.* Si ſeruus tale quid fecit, contra dominum agitur noxaliter. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 6. eod.* Immo et tunc haec actio ex mente Sabini competit, ſi ſeruus actoris, inſcio domino, dolo malo quid fecit, non ſi eo ſciente, vel, quum poſſet, non prohibente dolo fecit, ſiquidem tunc exceptionem aduerſus actorem ſufficere, obſeruauit Ofilius, edicti interpres: PAVLL. *Lib. VI. ad Edict. l. 2. D. h. t.* quemadmodum et aduerſus ipſum actorem, dolo malo quid facientem, haec exceptio ſufficit. VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 1. §. 3. D. eod.* Si ſtipulator dolo Titii; promiſſor dolo Maeuii impediti ſunt: vtrique contra impedientem competit actio: promiſſore autem et ſtipulatore ſe inuicem impedientibus, dolus compenſatur. IVLIAN. *Lib. II. Digeſt. l. 3. §. 2. 3. D. h. t.*

f) *Non ſtitiſſe.*] Quomodo hic fiat aeſtimatio eius, quod intereſt, multis docet IVLIAN. *ibid. l. 3. pr. §. 1. D. eod.* vbi addit, ſi impediens non ſoluendo ſit, aequum eſſe, vt aduerſus ipſum reum detur actio reſtitutoria.

g) *Iudicium dabo.*] Non tamen vltra annum. VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 1. §. vlt. D. de eo, per quem fact.*

a) DE COGNITORIBVS.] De cognitoribus hic edixiſſe Praetorem, nec Ob. Giphanius, nec Guil. Ranchinus, nec quiſquam alius, praeter Iac. Gothofredum et Ant. Schulting. *in Iurispr. vet. anteiuſt. p. 222.* vidit. Et ſane etiam Paullus *Rec. Sent. II, 12.* titulo *de procuratoribus* praemittit titulum de *cognitoribus* et in Codice

dice Theodoſiano vtraque materia *de cognitoribus et procuratoribus* eodem titulo tractatur. Quod ſimul argumento eſt, cognitores non modo Paulli aetate, ſed et multo poſt ſub Theodoſio II. in foro non ignotos fuiſſe, ac proinde non potuiſſe fieri, vt Praetor illos in Edicto ſuo ſicco pede praeteriret. Quamuis vero cognitorum in pandectis ac codice nec vola exſtet, nec veſtigium, et Tribonianum in expungendo hoc vocabulo diligentiſſimum fuiſſe, vel ex ſola *l. 28. §. 7. D. de poen.* comparata cum Paulli *Recept. Sent. V, 25, 10.* ὀφθαλμοφανεςῶς poſſit demonſtrari: ſuperſunt tamen quaedam VLPIANI et PAVLLI fragmenta, quae ad nullum alium, quam hunc ipſum *de cognitoribus* titulum commode referri poſſe videntur. Cur plura exſtare paſſi non ſint Digeſtores, a pluribus quaeſitum, quam ad liquidum perductum eſt. Parum ſane ſolida eſt Theodori Marcilii ratio, quam in *Notis ad §.1. Inſt. per quos ag. poſſ.* attulit, puta, quod cognitoribus tantum locus fuerit in iudiciis ordinariis, adeoque nullus eorumdem vſus potuerit funereſſe, ex quo omnia iudicia coeperint eſſe extraordinaria. *§. vlt. Inſt. de interd.* Vnde enim probari poteſt, cognitoriam operam tantum in iudiciis ordinariis eluxiſſe? Nec magis veroſimile eſt commentum Iac. Gutherii, *de offic. dom. Aug. I, 25.* exiſtimantis, ex eo demum tempore, quo vice ſacra iudicantes *cognitores* dici coeperint, exoleuiſſe cognitorum forenſium nomen, ne quid hac denominatione illorum dignitati decedere videretur. Quum enim Procuratorum Caeſaris dignitas ampliſſima non obſtaret, quo minus procuratores forenſes vetus nomen retinerent: cur ob cognitorum dignitatem ſublatum eſſe cognitorum forenſium nomen, ſtatuamus? Minime omnium credimus Pandulpho Prateio *Iurispr. med. II, 9.* totam hanc mutationem ſupinae Triboniani negligentiae tribuenti. Immo nos potius inde eius diligentiam prudentiamque elucere arbitramur, quod ſeruauit inſtitutum, nihilque in corpus ſuum, niſi quod in ipſis obtineret rerum argumentis, admiſerit. Ego cognitorum vocabulum ideo expunxiſſe ſcio Tribonianum, quod eorum in foro nomen iam pridem exoleuiſſet: cauſſam, cur exoleuerit, fateor me ſcire cum ignariſſimis. Ceterum Iac. Gothofredus *in Serie Edicti perpetui* huic *de cognitoribus* titulo praemittit alium *de mulie-*

Omnes, qui ex edicto meo infamia notantur, quiue apud me poſtulare prohibentur, b) vel conſtituere c) cognitores, d) vel

muliere, de dote, abeſſe, amiſiſſe. Sed Dauus hic ſum, non Oedipus, nec ſcio, quid ſibi hac rubrica velit vir eximius. Sunt quaedam fragmenta, in quibus explicantur verba MVLIER, ABESSE, AMISISSE: ſed ea ad huncipſum titulum pertinuiſſe arbitror, nec ideo fingenda fuit rubrica, quae non magis aliquid ſignificat, quam τὸ βλίθρι.

b) *Poſtulare prohibentur.*] Sententiam huius edicti expreſſimus ex Paulli *Recept. Sent. I, 2, 1.* qui ſolus ex iureconſultis doctrinam de cognitoribus expoſuit. Ait enim: *Omnes infames, qui poſtulare prohibentur,* COGNITORES *fieri non poſſunt, etiam volentibus aduerſariis.* Quis vero hoc prohibuerit, niſi Praetor, qui de his rebus edicere ſolitus eſt? Accedit, quod idem fere tradidiſſe videtur CAIVS *Lib. III. ad Edict. prou. l. 7. D. de poſtul.* quamuis verba eius mutila eſſe exiſtimemus. Ait enim: *Quos Praetor apud ſe prohibet poſtulare, eos omnino prohibet,* (omiſiſſe Digeſtores videntur verba: *etiam cognitores fieri*) *etiamſi aduerſarius eos patiatur poſtulare.*

c) *Vel conſtituere.*] Apud Paullum hoc hodie non legimus. Olim tamen id lectum fuiſſe, ex hoc Aniani interpretamento patet: *Infames ad agendas cauſſas nec mandatum* DARE, *nec ſuſcipere ab altero poſſunt, etiamſi hoc eorum aduerſarii adquieſcant.* Quam Aniani adnotationem hic non eſſe contemnendam, recte vidit V. C. Ant. Schulting. *Iurispr. vet. p. 222.*

d) *Cognitores.*] COGNITORES dicebantur, qui praeſentes a praeſentibus conſtituebantur in ipſo iudicio, et quidem ad negotia iudicialia explicanda. Procuratori enim et alia extra iudicium peragenda mandari poterant: cognitori iudicialia tantum. Ille et abſens, et domi; hic praeſens tantum et coram ipſo iudice erat conſtituendus, et hinc vocatur PRAESENTIS COGNITOR, *l. vlt. C. Theod. de cognit. et procur.* itemque AD COGNITIONEM ALIENI IVRGII SVFFRAGATOR. *l. 6. C. Theod. eod.* Hinc Feſtus: *Cognitor eſt, qui litem alterius ſuſcipit* CORAM EO, *cui datus eſt.* Et Aſcon. Paedian. *ad Cicer. Diuinat. Cap. IIII. Qui defendit alterum in iudicio, aut* PATRONVS

vel a PRAESENTIBVS e) conſtitui vero.

NVS *dicitur, ſi orator eſt; aut* ADVOCATVS, *ſi aut ius ſuggerit, aut praeſentiam ſuam accommodat amico: aut* PROCVRATOR, *ſi negotium ſuſcipit: aut* COGNITOR, *ſi praeſentis cauſſam nouit, et ſic tuetur, vt ſuam. Ergo Cicero cognitorem modo dixit* FAMILIARISSIMVM DEFENSOREM. Locum hunc operoſe explicat Io. Fr. Gronou. *de pecun. vet. IV, 3.* ſimulque ibidem adducit locum Manilii *Lib. V. Aſtron. v. 313. ſequ.*

Non vllo careat digito, quaue iuerit haſta,
Defueritque bonis ſector, poenamque lucretur
Noxius, et patriam fraudarit debitor aeris,
COGNITOR *eſt vrbis.*

ex quibus contra Salmaſium probari poſſe exiſtimat, cognitorem eumdem cum ſectore bonorum eſſe. Quod et Scaligero in mentem veniſſe video *in Not. ad illum Manilii locum p. 379. edit. Boecl.* Sed eum locum potius argumento eſſe cenſeo, omnes dictos eſſe COGNITORES, qui in foro cuicumque negotio pro praeſentibus amicis interuenerint, ſiue mancipes hi fierent, ſiue ſectores, ſiue quadruplatores. Gloſſa: *Cognitor*, ἔκδικος. Ergo *cognitor vrbis* erit apud Manilium, qui ſe omnibus amicorum rebus, ad ſe nihil pertinentibus, tamquam magnus ardelio immiſcet, qualis ille apud Horat. *Serm. I, 5. v. 38.* qui obuio eam operam promittens:

Ire domum, atque
Pelliculam curare iube, cui
COGNITOR *ipſe.*

Ex quo Horatii, nec non Ciceronis loco *pro Q. Roſc. Cap. II.* ſimul diſcimus, cognitore ſemel a praeſente domino conſtituto, huic poſtea abeſſe a foro licuiſſe.

e) A PRAESENTIBVS.] Vocabulum hoc fuit Edictale, quod ad hunc ipſum locum explicaturus VLPIANVS *Lib. VII. ad Edict. l. 5. et l. 7. D. de procurat.* PRAESENS, inquit, *habetur, et qui in horto eſt:* quemadmodum et eum, *qui in foro, vrbe ac continentibus aedificiis eſt*, PRAESENTES *dici* monet PAVLL. *Lib. VI. ad Edict. l. 6. D. eod.* quamuis vterque procul dubio non omiſerit, cognitores ab iis demum, qui in ipſo foro praeſentes ſint, recte conſtitui poſſe. Ceterum haec loca Duarenus perperam ad titulum Edicti *ſi ex nox. cauſſ. ag.* pertinuiſſe putat, quia VLPIANVS ſtatim

veto. f)

§. I. MVLIERI, g) non niſi in rem ſuam, cognitoriam operam ſuſcipere permitto.

§. II. Sed et alios quoscumque, h) veluti quorum culpa aliquid

ſtatim addit: *Et ideo procurator eius praeſentis eſſe videtur.* Quid vero aliud eſt procurator praeſentis quam cognitor? Et ſane quum ſaepe contingeret, vt quis, licet praeſens, in forum tamen, quoties opus eſſet, deſcendere non poſſet: *ex bono et aequo eſſe videbatur, quod maior annis LX, et cui morbus cauſſa eſſet cognitorem dare poſſet.* Ita Auct. ad Herenn. *II, 13.*

f) *Conſtitui veto.*] Hinc frequenter in foro incidit diſceptatio, poſſitne quis cognitor eſſe, nec ne. Vid. Quinctilian. *Inſtit. Orat. III, 8.*

g) MVLIERI.] Huius quoque alterius paragraphi ſententiam debemus Paullo, qui *Recept. Sent. I, 2, 2. Feminae*, inquit, *in rem ſuam cognitoriam operam ſuſcipere non prohibentur.* NON PROHIBENTVR, puta a praetore, qui his rebus modum praeſcribere ſolebat. In edicto tamen fuit vocabulum MVLIER, quod ad hunc ipſum locum, tamquam edictale explicat VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict.* (ita enim Florentiae legitur,) *l. 13. pr. D. de verb. ſignif.* eoque et virginem viri potentem contineri, obſeruat. Quod et Seruius notat ad illa Virgilii *Aeneid. XI. v. 687.*

Aduenit, qui veſtra, dies muliebribus armis
Verba redarguerit.

h) *Quoscumque.*] Hic quoque nobis ante oculos fuit locus Paulli *Recept. Sent. I, 2, 3. In rem ſuam cognitor procuratorue ille fiet, qui pro aliis poſtulat.* Quum vero hic vocabula ABESSE et AMISISSE interpretentur VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 13. §. 1. 2. 3. D. de verb. ſignif.* et PAVLL. *Lib. VI. ad Edict.* (ita enim quaedam editiones habent, quamuis in codice Florentino ſit *Liber VII.*) cogitandum fuit de caſu, quo quis ob rem, quae ABESSET, quaeue AMISSA ESSET, in rem ſuam cognitor fieri potuerit: isque ſe nobis facile obtulit. Fingamus, creditorem, ſoluto debito, amiſſi ſua culpa pignoris aeſtimationem praeſtare debere, idque illum facere ceſſo ſibi prius a debitore pignoris amiſſi dominio: hic ſane creditor, qui antea pignus amiſſum nec actione hypotheca-

aliquid ABESSE i) vel qui quid AMISISSE k) dicentur, in rem ſuam cognitores dari permittam, dum tales ſint, qui pro omnibus apud me poſtulare poſſint.

TIT. XXII.

DE PROCVRATORIBVS. a)

(VLPIAN.

ria perſequi, nec illud vindicare poterat, facta ſibi praeſenti a praeſente ceſſione recte illud vindicabit tamquam cognitor in rem ſuam, dum talis ſit, qui pro aliis ex edicto praetoris poſtulare poſſit. Et poſita quidem huiusmodi ſpecie edicto huic facillime aptabuntur verba Edictalia: MVLIER, ABESSE, AMISISSE, ex quibus Iac. Gothofredus ſingularem rubricam, nihil ſignificantem finxerat.

i) ABESSE.] Quae ABESSE dicantur, exponunt VLPIAN. *Lib. VII. ad Edict. l. 13. §. 1. 2. 3.* et PAVLL. *Lib. VI. l. 14. D. de verb. ſignif.*

k) AMISISSE.] Id quoque verbum AMISISSE, tamquam τυπικὸν explicat PAVLL. *ibid. d. l. 14. §. 1. D. de verb. ſign.* vbi docet, *rem* AMISISSE *videri, qui aduerſus nullum eius perſequendae habeat actionem:* quemadmodum in ſpecie paullo ante propoſita nullam pignoris amiſſi perſequutionem habebat creditor, non hypothecariam actionem, quia debito ſoluto ceſſat pignoris perſecutio, nec rei vindicationem, quia ante ceſſionem non erat dominus. Quae itaque de ſtipulationibus iudicialibus hic accumulauit Ioannes Goeddeus *in Comment. p. 224. et 230.* non inerudita ſunt, aſt plane ἀπροσδιόνυσα, quia praetor de his ſtipulationibus in hac Edicti parte non egit.

a) DE PROCVRATORIBVS.] Proximum hunc fuiſſe Edicti titulum, vel iureconſultorum fragmenta probant. VLPIANVS enim huic Edicti Capiti duos *libros*, VIII. et IX. PAVLLVS tres, VII. VIII. et IX. deſtinarunt. Ex PAVLLI *libro VII.* tria fragmenta in indicem retulit Iac. Labittus. Sed *l. 14. D. de verb. ſignif.* potius ex *Libro VI.* decerptam eſſe oſtendimus; *l. 9. D. de vi publ.* quam potius ex *Libro XVII. ad Edict.* deſumtam eſſe, ex *l. 6. D. de vi et vi arm.* patet. Solum ergo genuinum eſt, quod ſupereſt in *l. 5. D. de reſt. in integr.* ex quo ſimul colligimus, in prima

ſtatim

(VLPIAN. LIB. VIII. et VIIII. PAVLL. LIB. VII. et VIII.)

Procuratorem in quacumque cauſſa, ſi mandatum ei erit, b) ab eo, qui eius actionis dominus erit, c) datum admittam, dum

ſtatim Edicti parte praetorem expreſſiſſe, qui procuratores eſſe poſſint.

b) *Mandatum ei erit.*] Siue expreſſe, ſiue tacite, ſiue verbis, ſiue litteris, ſiue nutu. §. *1. Inſt. per quos ag. poſſ.* Nam et DELEGARE ſolo nutu ſurdus et mutus poteſt. VLPIAN. *Lib. VIII. ad Edict. l. 17. D. de nouat.*

c) *Dominus erit.*] Quia actiones omnes inter legis actiones erant, *l. 2. §. 6. D. de orig. iur.* lege vero per procuratores agi non poterat: *l. 123. D. de reg. iur.* procuratoribus in foro plane non erat locus, praeterquam acturis pro populo, pro libertate, pro tutela, et furti ex lege Hoſtilia eorum nomine, qui apud hoſtes eſſent, vel reipublicae cauſſa abeſſent, quiue in eorum, cuius tutela eſſent. *pr. Inſt. de iis per quos ag. poſſ.* Hinc ipſi adeſſe cogebantur litigatores, adeo, vt ne MORBVS quidem AEVITASVE, id eſt, ſenectus liberarent a neceſſitate adeundi praetorem. Gell. *Noct. XX, 1.* Quod quum permoleſtum demum videretur: illum iuris antiqui rigorem vſus fori paullatim emolliuit, repertusque eſt modus, quo procuratores ſaluis antiqui iuris principiis admitterentur, puta vt DOMINI LITIS facti fingerentur, ſiquidem tunc iudicio, tamquam ſtipulatione contraxiſſe videbantur, *l. 3. §. 11. D. de pecul.* tota lite, quaſi per nouationem in procuratorem translata. *l. 11. l. 29. D. de nouat.* Ne tamen in praeiudicium domini ipſius vergeret fictum iſtud dominium: quaedam procurator ſine ſpeciali domini mandato ſuſcipere non poterat, inter quae an et iusiurandum in litem fuerit, diſputat VLPIAN. *Lib. VIII. ad Edict. l. 7. D. de in lit. iur.* Quum ergo procurator dominium litis per litis conteſtationem conſequeretur: ipſum, a quo conſtituebatur, dominum eſſe debuiſſe, patet, qualem et filiumfamilias certis caſibus eſſe, docet VLPIAN. *ibid. l. 8. D. de procurat.* Sane et hic ex omnibus cauſſis tamquam paterfamilias obligatur, et ob id cum eo agi, tamquam cum patrefamilias poteſt. CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 39. D. de oblig. et act.*

dum talis ſit, cui ex edicto meo poſtulare liceat. d)

§. I. Eos, e) qui ſuo nomine agere non poſſunt, f) itemque furioſos, g) mente captos, infamia notatos,

d) *Poſtulare liceat.*] Sane et minor admittitur, dummodo ſit ſeptemdecim annorum. §. *5. Inſt. ex quib. cauſſ. manum. non lic. et l. 8. D. de inſtitor. act.* Nec obſtat, quod minori non videatur deneganda reſtitutio in integrum. *Non* enim *videtur* (a munere procuratoris) *excluſus, quem praetor in integrum ſe reſtiturum, pollicetur.* PAVLL. *Lib. VII. ad Edict. l. 5. D. de in int. reſtit.* Ita perſpicua eſt ſpecies huius legis, ipſeque eius intellectus facillimus, vt merito mireris, τὸν πάνυ Cuiacium, in his alioquin acutiſſimum hunc textum ad materiam de furto et vi bonorum raptorum, de qua hac parte edicti plane non egerat praetor, referre non dubitare. Vid. eius Comment. ad Paulli libros edictal. *p. 102. Tomo V. Op.*

e) *Eos.*] Sententiam huius edicti nobis ſeruauit Paullus *l. 43.* §. *1. D. de procur.* *Quando quaeritur, an alicui procuratorem habere liceat: inſpiciendum, an non prohibeatur procuratorem dare, quia hoc* EDICTVM *prohibitorium eſt.* Ergo procuratores habere poſſunt, qui non prohibentur. Quos autem prohibeat praetor, aliunde conſtat, et mox diſtinctius explicabitur.

f) *Agere non poſſunt.*] Regulam hanc habemus *l. 17.* §. *20. D. de iniur.* *Omnibus, qui* SVO NOMINE *actionem habent, procuratoris dandi facultas eſt.* Qui enim ſuo nomine agere non poteſt, non eſt dominus litis, ac proinde nec in alium transferre poteſt hoc litis dominium. Procuratorem ergo recte conſtituit filiusfamilias, at non ſeruus. VLPIAN. *Lib. VIII. ad Edict. l. 33.* §. *1. D. de procur.* Quamuis enim huius legis inſcriptio praeferat *librum IX.* notandum tamen eſt, §. *3. et ſequ.* demum ex *libro IX.* decerptos eſſe, quum priores ſint ex *libro VIII.* Id et alibi contigiſſe animaduertimus. Vniuerſitas porro non procuratorem dat, ſed ſyndicum, qui tunc actor eſt reipublicae ſeu vniuerſitatis, non ſingulorum. VLPIAN. *ibid. l. 2. D. quod cuiusc. vniu.*

g) *Furioſos.*] Procurator dabatur ab abſente. Pro abſente alias et furioſus habebatur: non hic tamen, quia *in eo animus deeſt, vt ratum habere non poſſit.* PAVLL.

tos, h) eosque, qui popularem actionem inſtituere volent, i) procuratores dare et habere veto. k)

§. II. PROCVRATOREM, l) AD LITEM SVSCIPIENDAM

PAVLL. *Lib. VIII. ad Edict. l. 2. §. 1. D. de procurat.* Quamobrem furioſi et mente capti non dant procuratores, ſed pro iis agunt actionesue ſuſcipiunt eorum curatores, vel conſtituti ab his actores. Nec tamen iure nouo ſoli agnati curabant furioſos, quamuis eos ſolos ad hanc curationem vocaſſent leges XII Tabularum. CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 13. D. de curat. furioſ.*

h) *Infamia notatos.*] Huc pertinent omnia fragmenta, quae ex VLPIANI *Lib. IX.* et PAVLLI *Libro IX.* ad titulum *de his, qui not. infam.* relata ſunt, vt *l. 10. l. 15. l. 16. l. 17. l. 18. l. 19. l. 23. D. eo tit.* vbi de feminis, quae intra annum luctus nupſerunt, iisque, qui illas vel elocarunt, vel duxerunt, agitur. Has vero aliasque perſonas infames procuratores dare non potuiſſe, diſcimus ex *§. vlt. Inſt. de iis, per quos ag. poſſ.* Hinc vetus exceptio procuratoria: EO, QVOD NON LICVISSET ADVERSARIO DARE VEL FIERI PROCVRATOREM, de qua *l. 19. §. 2. D. de prob. et praeſumt.* et Quinctilian. *Inſt. Orat. IV, 7. VII, 1.*

i) *Inſtituere volent.*] In iudiciis popularibus, rei quidem procuratorem dare poterant, non actores: PAVLL. *Lib. VIII. ad Edict. l. 5. D. de pop. act.* niſi ad hos res directe pertinebat. PAVLL. *ibid. l. 42. pr. D. de procur.* Quae vero ſint actiones populares, ea occaſione oſtendit IDEM *ibid. l. 1. D. de popul. act.*

k) *Habere veto.*] Prohibitorium fuiſſe hoc edictum, paullo ante ex *l. 43. §. 1. D. de procur.* probauimus. In prohibitoriis autem edictis verba praetoris ſollemnia erant: FIERI VETO. Briſſon. *de form. pop. Rom. Lib. III. p. 382.*

l) PROCVRATOREM.] De hoc Edicti capite, quod ad reorum procuratores pertinet, eodem *libro VIII.* egerunt VLPIANVS et PAVLLVS, quum ille de procuratoribus actorum libro demum VIIII. diſſeruerit, argumento ſatis luculento, hunc §. ordine priorem fuiſſe. Procuratorem autem ſe coacturum edicit Praetor, quicumque, quum habilis ſit, non inuitus eam operam in ſe ſuſcepit, non tamen militem, qui non niſi in cauſſa

DAM DATVM, m) PRO QVO CONSENTIENTE n) DOMINVS IVDICATVM SOLVI EXPOSVIT, IVDICIVM ACCIPERE o) CO-

cohortis et in rem ſuam procurator fieri poteſt. VLPIAN. *Lib. VIII. ad Edict. l. 8. §. 1. 2. D. de procurat.* Si plures dati ſunt: melior eſt conditio occupantis, id eſt, eius, qui prius litem conteſtatus eſt. PAVLL. *Lib. VIII. ad Edict. l. 32. D. eod.*

m) DATVM.] Poteſt et ſuſcepta iam lite procurator dari, dum pro eo dominus cautionem iudicatum ſolui exponat. CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 46. D. de procur.* vbi et de officio procuratoris, actionibusque, quae inter dominum et procuratorem intercedere poſſunt, agitur.

n) QVO CONSENTIENTE.] Nam iudicium ſuſcipere non cogitur, pro quo ignorante dominus defunctus iudicatum ſolui expoſuit. VLPIAN. *Lib. VIII. ad Edict. l. 15. pr. D. de procur.* Cautio vero illa ſemper exigitur. Immo in communi diuidundo iudicio duplex requiritur cautio, quia idem procurator et ad agendum et ad defendendum conſtituitur. VLPIAN. *ibid. l. 15. §. 1. D. eod.* Sed et defenſor abſentis emtoris, litem venditori denuncians cauere huic praeterea debet, rem ratam habiturum dominum. VLPIAN. *Lib. III. Digeſt. l. 75. D. eod.*

o) IVDICIVM ACCIPERE.] Omnia procurator, tamquam dominus agit, adeo, vt et interrogatus in iure reſpondeat, conceſſo tamen ad deliberandum ſpacio. CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 5. D. de interr. in iure fac.* Hinc et tunc defendiſſe cenſetur, quando, praeſtita de rato cautione, quid fieri paſſus eſt, quod paſſurum dominum probabile eſt. PAVLL. *Lib. VIII. ad Edict. l. 36. D. de procur.* Neque tamen procuratori recte ſoluitur, niſi ſpeciali mandato inſtructo. PAVLL. *ibid. l. 86. D. de ſolut.* Actionem porro iudicati datam eſſe aduerſus procuratorem, tamquam dominum litis, ſolide demonſtrauit collega coniunctiſſimus, Iuſt. Henn. Boehmerus *Diſſ. de domin. lit. Cap. II. §. XV.* Attamen quum exceptione doli mali elidi poſſet haec actio, *l. 28. D. de procur.* non mirum eſt, veteres aliquando negare, actionem iudicati aduerſus procuratorem competere. *l. 61. D. de procur. l. 4. D. de re iudic.* Recte enim PAVLLVS *Lib. VIII. ad Edict. l. 112. D. de reg.*

COGAM. p)

§. III. Accepto q) ſemel iudicio r) procuratorem mutari,

reg. iur. obſeruat, nihil intereſſe, ipſo iure quis actionem non habeat, an per exceptionem excludatur. Cuius notiſſimae regulae ſpeciem denuo non vidit Iac. Gothofr. *in Comment. ad d. l.* 112.

p) COGAM.] Non tamen cogitur procurator in rem ſuam venditorem defendere. CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 34. D. de procur.* Immo nec vllus alius cogitur, ſi iuſta non defendendi cauſſa ſit, veluti inimicitia capitalis: VLPIAN. *Lib. VIII. ad Edict. l. 14. D. eod.* dignitas ſuperueniens: VLPIAN. *ibid. l. 8. §. 3. D. eod.* valetudo: peregrinatio: CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 9. D. eod.* immo et praeſentia domini, ſi hic ad defendendum cogi poſſit. PAVLL. *Lib. VIII. ad Edict. l. 11. D. eod.* Expenſis ergo rei circumſtantiis, cauſſa cognita aeſtimandum eſt, cogendusne, an excuſandus procurator videatur; CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 12.* VLPIAN. *Lib. VIII. ad Edict. l. 13. D. de procur.* an reo non defenſo actorem in poſſeſſionem mitti oporteat. *l. 3. C. de procur.*

q) *Accepto.*] Hoc caput inter ſuperius et ſequens fuiſſe intermedium, vel inde patet, quod VLPIANVS de procuratore rei, deque mutatione procuratoris *libro VIII.* de procuratore actoris *libro IX.* egerit. Adde, quae notauimus ad *litt. s.*

r) *Semel iudicio.*] Ante litis conteſtationem liberrima eſt poteſtas vel mutandi procuratorem, vel iudicium per ſe accipiendi. PAVLL. *Lib. VIII. ad Edict. l. 16. D. de procurat.* Nam quia nondum in procuratorem tranſiit litis dominium, dominus omnia integra habet, licetque ipſi vel cauſſam ſuam meditari, vel eam alii mandare, idque et coram, et per internuncium, et per epiſtolam, pure aeque, ac in diem vel ſub conditione facere poteſt. VLPIAN. *Lib. IX. ad Edict. l. 1. l. 3. D. de procurat.* PAVLL. *Lib. VIII. ad Edict. l. 4. D. eod.* Sed haec omnia, vti diximus, ante litis conteſtationem et nondum accepto iudicio. Poſtea enim, translato ſemel dominio litis, procurator mutari non poteſt, niſi cauſſa cognita. VLPIAN. *Lib. IX. ad Edict. l. 17. pr. et §. 1. D. de procur.*

tari, litemque ab eo transferri, niſi cauſſa cognita, s) non permittam. t)

§. IIII. CVIVS u) NOMINE x) QVIS ACTIONEM

s) *Niſi cauſſa cognita.*] Hunc locum explicans VLPIAN. *Lib. IX. ad Edict. l. 17. §. 2. D. de procurat. In hac,* inquit, *cauſſae cognitione non ſolum ea verſantur,* QVAE SVPRA DIXIMVS *in procuratore non cogendo ſuſcipere officium* (ex quibus verbis hunc paragraphum illo ſuperiore de procuratore rei poſteriorem fuiſſe, luculenter patet:) *verum etiam aetas.* Iure quoque procuratorem mutat dominus, ſi ille ſuſpectus, aut in vinculis, aut in hoſtium poteſtate eſt: VLPIAN. *Lib. VIIII. ad Edict. l. 19. D. eod.* aut ſi iudicio publico, vel priuato, vel valetudine, vel maiore re ſua diſtringitur: PAVLL. *Lib. VIII. ad Edict. l. 20. D. eod.* nec non ſi latitat, aut inimicitiam concepit; CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 21. D. eod.* vel ſi adfinitatem contraxit cum aduerſario, eiue heres factus eſt: PAVLL. *Lib. VIII. ad Edict. l. 22. D. eod.* vel ſi longa peregrinatio ei impedimento eſt. VLPIAN. *Lib. VIIII. ad Edict. l. 23. D. eod.* Quibus vrgentibus cauſſis multo magis ipſe procurator recte renunciat mandato ſuo. PAVLL. *Lib. VIII. ad Edict. l. 24. D. eod.* Non autem remouendus eſt procurator ex cauſſa, quae famam ſugillare poſſet, ſi velit ille pudorem purgare, nec remouendus procurator in rem ſuam, nec qui vult vti iure retentionis, niſi dominus ei ſoluere paratus ſit. VLPIAN. *Lib. VIIII. ad Edict. l. 26. D. eod.*

t) *Non permittam.*] Ne cauſſa quidem cognita id permittit Praetor, niſi vt tota cauſſa transferatur, et, ſi id ex parte actoris fit, ſtipulatio committatur. VLPIAN. *Lib. VIIII. ad Edict. l. 27. D. de procurat.* An vero procurator aliquando et ſine Praetoris arbitrio mutetur, idem disquirit VLPIAN. *ibid. l. 31. §. 1. 2. D. eod.*

u) §. IIII. CVIVS.] Integrum hoc Edictum ſeruauit VLPIAN. *Lib. VIIII. ad Edict. l. 33. §. 3. D. de procur.*

x) NOMINE.] Nihil intereſt, cuiuscumque dignitatis aut quocumque nomine agat procurator. Hinc idem iuris eſt circa CVRATORES furioſorum et prodigorum: VLPIAN. *Lib. VIIII. ad Edict. l. 5. D. de poſtul.* nec non circa

NEM y) DARI SIBI POSTVLABIT, IS EVM VIRI BONI ARBITRATV DEFENDET, z) ET EI, QVO NOMINE AGET, ID

circa TVTORES, pupillis etiam iis, qui de ſtatu ſuo litigant, datos. VLPIAN. *ibid. l. 17. D. de tut. dat.* Diuiſa tutela, is, qui adminiſtrat, contutoribus in agendo praefertur. VLPIAN. *ibid. l. 4. D. de adm. et peric. tut.* Nec tamen tutores, acturi pro pupillis de rato cauent. VLPIAN. *ibid. l. 23. D. eod.* Praeterea idem iuris eſt circa ACTORES, a tutoribus vel curatoribus ſuo periculo conſtitutos, PAVLL. *Lib. IX. ad Edict. l. 24. D. eod.* quamuis hi de rato cauere teneantur. VLPIAN. *Lib. IX. ad Edict. l. 9. D. rem rat. hab.* Nec minus huc referendi PROCVRATORES IN REM SVAM, de quibus VLPIAN. *ibid. l. 35. D. de procur.* Immo et aliquando FEMINAE, quippe quibus pro parentibus, ſenibus, vel aegrotis, cauſſa cognita agere permittitur. PAVLL. *Lib. IX. ad Edict. l. 41. D. eod.* Poſtremo et de DISPENSATORIBVS monet PAVLL. *ibid. l. 51. D. de ſolut.* eos procuratores non eſſe, niſi habeant mandatum, quo reuocato nihil eos poſſe: praeterquam quod debitor, ignorans, reuocatum eſſe mandatum, recte eis ſoluit. Erant autem DISPENSATORES, vt ex *Gloſſis* Iſidori patet, *arcarii*, eorumque non modo in marmoribus paſſim fit mentio, verum etiam in iure noſtro, veluti *l. 41. §. 17. D. de fideic. libert.* Eleganter hoc officium deſcribit Theophil. *Paraphr. §. 10. Inſt. de mand.* DISPENSATOR ἐστὶν ὁ οἰκέτης, ὃς εἴωθεν ἐκδανείζειν τὰ δεσποτικὰ χρήματα. DISPENSATOR *eſt ſeruus, qui foenori dare ſolet pecunias domini.* Talis diſpenſator, *breuiarium rationum offerens* apud Sueton. *Galb. Cap. XIV.* Talis diſpenſator Trimalchionis, *aureos numerans* apud Petron. *Satyr. Cap. XXX.* Quare vetus interpres οἰκονόμον *Luc. XII, 42.* non ſatis commode vertit *diſpenſatorem*, rectiusque eum, *cui dominus committit pecuniam ſuam, diſpenſatorem* dicendum eſſe monet Auguſt. *ſerm. XIX. ex nouis.*

y) ACTIONEM.] Regulariter quilibet actionem alieno nomine intentare poteſt. VLPIAN. *Lib. IX. ad Edict. l. 29. D. de procur.* Interdictum tamen de liberis ducendis alieno nomine poſtulanti non datur. VLPIAN. *ibid. l. 40. pr. D. eod.*

z) DEFENDET.] Quid hic ſit DEFENDERE,

ID RATVM HABERE EVM, aa) AD QVEM EA RES PERTINET, BONI VIRI ARBITRATV SATISDET. Si non defendet, bb) neue ſatisdabit, cc) actionem ei non dabo, praeterquam ſi praeſentis procurator erit. dd)

§. V. Parentes, ee) liberos, fratres, adfines proximos, patronos, libertos, maritos, ſi ratam rem habituros eos eaſue, ad

FENDERE, docent VLPIAN. *ibid. l. 35. l. 37. l. 39. pr. D. de procurat.* et PAVLL. *Lib. IX. ad Edict. l. 43. l. 45. D. eod.*

aa) RATVM HABERE EVM.] Ad hanc cautionem pertinent, quae fuſe diſſerit VLPIANVS *ibid. l. 35. §. 3. l. 39. §. 1. ſequ. l. 40. §. 1. ſequ. D. de procurat. l. 9. D. rem rat. hab. l. 23. D. de admin. ac peric. tut.*

bb) *Non defendet.*] Hanc clauſulam fuiſſe in Edicto, patet ex *l. 5. C. de procur.* vbi id *edicto perpetuo expreſſum* dicitur, et *l. 3. C. eod.* vbi ita *ſecundum formam iurisdictionis* ſeruari diſcimus. Vnde non obſcurum eſt, quo pertineat fragmentum PAVLLI *Lib. IX. ad Edict. l. 43. §. 4. D. de proc. Poena non defendentis procuratoris haec eſt, vt denegetur actio.*

cc) *Satisdabit.*] V. C. Ger. Noodt de hoc edicti capite, ſi quis alias, optime meritus verba haec reſtituit ex Paulli *Recept. Sent. I, 10. §. vlt.* vbi iureconſultus: *Si ſatis non det procurator abſentis*, ACTIO *ei abſentis nomine non datur.*

dd) *Procurator erit.*] Ita Diocletianus et Maximianus Augg. *l. vn. C. de ſatisdat. Non eſt incerti iuris, eum, qui apud acta factus eſt agentis procurator, non compelli, ratam rem habiturum dominum, ſatisdare. Hoc enim caſu quaſi* PRAESENTIS PROCVRATOREM INTERVENIRE *intelligendum eſt.* Hunc quoque locum obſeruauit Clariſſimus Noodt *ibid. p. 88.* qui tamen perperam huc refert *l. 5. l. 6. et l. 7. D. de procur.* quippe ex PAVLLI *Libro VI.* et VLPIANI *Libro VII. ad Edictum* decerptas, ac proinde alio pertinentes. Vid. ſupra *tit. XXI. litt. e.*

ee) *Parentes.*] Sententiam huius capitis nobis ſuggerit VLPIANVS *l. 3. §. 3. D. iudic. ſolui. Sed et ſi forte ex liberis vel parentibus interueniat aliquis, vel vir vxoris nomine, a quibus mandatum non exigitur, an committatur ſtipulatio, quaeritur. Magisque erit,*

ad quos quaſue ea res pertinebit, boni viri arbitratu ſatisdabunt, nec voluntas eorum mutata erit, et ſine mandato admittam.

TIT. XXIII.

QVOD CVIVSCVMQVE VNIVERSITATIS NOMINE, VEL CONTRA EAM AGETVR. a)

QVOD CVIVSCVMQVE b) VNIVERSITATIS c) NOMINE, *erit, ne committi debeat, niſi fuerit ei mandatum, vel ratum habitum. Quod enim eis agere permittitur* EDICTO PRAETORIS, *non facit eos procuratores.* V. C. Ger. Noodt eodem refert fragmentum VLPIANI *Lib. IX. ad Edict. l. 35. de procurat.* vbi tantum ὡς ἐν παρόδῳ huius iuris fit mentio. Denique ex *l. 1.* et *l. 2. C. de conſort. eiusd. lit.* diſcimus, hoc edictum poſtea et ad litis conſortes prolatum eſſe.

a) CONTRA EAM AGETVR.] Quum hoc edictum iisdem *libris IX.* expoſuerint VLPIANVS et PAVLLVS: nulla ſane nos mouere potuit ratio, vt ab ordine pandectarum recederemus. Verba edictalia, litteris maiuſculis expreſſa, in ipſa rubrica ſeruata ſunt. Reliqua ſuo quaeque loco vera praeſtabimus.

b) CVIVSCVMQVE.] *Cuiuscumque* dicit praetor, quia nihil intereſt, municipii, an collegii, an totius prouinciae nomine agatur. Quo vltimo caſu et proximae inſulae ad prouinciam pertinere videntur. VLPIAN. *Lib. IX. ad Edict. l. 9. D. de iudic.* Sed et ſinguli conuentus ac dioeceſes ad prouinciam referendae, quia *toto et pars continetur.* CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 113. D. de reg. iur.* vbi male Gothofredus exiſtimat, rationem reddere voluiſſe CAIVM, cur vniuerſitas in vna perſona ſuperſtite ſubſiſtat? Quoties enim hoc contingit: non pars toto continetur, ſed pars nomen tantum totius adſumit. Non ſane ſolet CAIVS, elegantisſimi ingenii iureconſultus, tam ſubleſtas rationes reddere.

c) VNIVERSITATIS.] Intelligenda eſt vniuerſitas licita. Neque enim ſocietatem, neque collegium, neque huiusmodi corpus paſſim habere omnibus conceditur, ſiquidem legibus, et SCis, et Principum conſtitutionibus res illa continetur. Ea occaſione licita quaedam collegia recenſet

MINE, d) VEL CONTRA EAM AGETVR, de eo actori e) a maiore parte vniuerſitatis electo, f) et in eum iudicium dabo.

§. I. Si nemo vniuerſitatem DEFENDET, res eius poſſideri vel VENIRI IVBEBO. g)

§. II. Extraneum quoque, defenſurum vniuerſitatem, ſi iudicatum ſolui ſatisdederit, admittam. h)

TIT,

cenſet CAIVS *Lib. III. ad Edict. prouinc. l. 1. pr. D. quod cuiusc. vniu. nom.* plura nos ex antiquitatibus eruimus *in Diſſert. de collegiis et corp. opific. Cap. I.* Licitis collegiis permiſſum eſt habere res communes, arcam communem, immo et actorem vel ſyndicum, per quem tamquam in republica quadam, quod communiter fieri deberet, fieret. CAI. *ibid. l. 1. §. 1. D. eod.* Hinc in marmoribus ARCARII COL. Reineſ. *Inſcr. p. 431. Var. Lect. III, 16.* ARCA SEVIRORVM AVGVSTALIVM, SOCII SEV. AVGVSTAL. QVIBVS ARCAM HABERE PERMISSVM A DIVO PIO. Gruter. *Inſcr. pag. CCCCXIV, 2. 7. 12.*

d) NOMINE.] Siue in rem agatur, ſiue in perſonam. Nam et res communes habent vniuerſitates, quae an publicae dici posſint, quaerit CAI. *ibid. l. 16. D. de verbor. ſignif.* quemadmodum et VLPIAN. *Lib. IX. ad Edict. l. 41. D. de adqu. rer. dom.* disquirit, an ſtatuae in publico poſitae ſint ciuium?

e) *Actori.*] Non magis tamen quisquam municipum vel collegarum hoc officium ſuſcipere cogitur, quam priuatus operas procuratoris. Neque enim hoc eſt munus publicum, de quo hac occaſione egiſſe videtur PAVLL. *Lib. IX. ad Edict. l. 18. D. de verb. ſignif.*

f) *Electos.*] Modum eligendi conſtituendique ſyndicos et actores ad hunc locum deſcripſerunt VLPIAN. *Lib. IX. ad Edict. l. 3. D. h. t.* et PAVLL. *Lib. IX. ad Edict. l. 4. D. eod.*

g) VENIRE IVBEBO.] Cum ſententiam huius edicti, tum verba τυπικὰ VENIRE IVBEBO ſeruauit expoſuitque CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 1. §. 2. D. h. t.*

h) *Admittam.*] Poſtremam etiam hanc ſententiam debemus CAIO *Lib. III. ad Edict. prou. l. 1. §. 2. D. h. t.* Ait enim ibi iureconſultus: *Et ſi extraneus defendere velit vniuerſitatem: permittit*

TIT. XXIV.
DE NEGOTIIS GESTIS. a)
(VLPIAN. LIB. X.)

SI QVIS b) NEGOTIA c) ALTERIVS, d) SIVE QVIS NEGOTIA,

mittit PROCONSVL, *ſicut in priuatorum defenſionibus obſeruatur, quia eo melior conditio vniuerſitatis ſit.* Vbi non ex ICtorum interpretamentis hoc ius eſſe, ſed *proconſulem* (adeoque et *Praetorem*) id edicto permiſiſſe, dicit Caius. Animaduertit hoc etiam Ger. Noodt *ad Pandect. p. 93.* cui tamen non adſentimur, inſerenti verba: SICVT IN PRIVATORVM DEFENSIONIBVS OBSERVATVR. Eſſe enim haec CAII, non ipſius praetoris, verba, nemo non animaduertit.

a) DE NEGOTIIS GESTIS.] Hunc *de negotiis geſtis* titulum ſuperioribus fuiſſe poſteriorem, inde adparet, quod de procuratoribus et ſyndicis VLPIANVS egit *Libro Commentariorum IX.* de negotiis geſtis *Libro X.* Praeceſſit autem hic titulus illum *de calumniatoribus*, quia PAVLLVS titulum *de negotiis geſtis Libro IX.* titulum *de calumniatoribus* demum *Libro X.* enarrauit. Idem ergo hic ordo, qui in pandectis. Ipſa Edicti verba ſeruauit VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 3. pr. D. de negot. geſt.* Eiusdem vero inſignem vtilitatem *l. 1. D. eod.* ſuo more commendat.

b) SI QVIS.] Hic quoque, ſub genere maſculino femininum comprehenditur. Nam et femina negotia poteſt gerere: VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 3. §. 1. D. de negot. geſt.* immo et pupillus. VLP. *ibid. l. 3. §. 4. D. eod.* nec vlla neceſſitas eſt, hic textum ſollicitandi cum Cuiacio *Obſ. XIII, 7.* Vid. Reinh. Bachou. Πρώτ. *b. t.* De eo, qui in ſeruitute geſſerat negotia, diſputat PAVLL. *Lib. VIIII. ad Edict. l. 18. D. eod.*

c) NEGOTIA.] Siue vnum, ſiue plura. VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 3. §. 2. D. eod.*

d) ALTERIVS.] Siue maſculi, ſiue feminae, ſiue vnius, ſiue plurium. VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 3. §. 3. D. h. t.* Si alter SOCIORVM paſſus eſt geri negotia, alter prohibuit, ſaltim cum altero patiente agendum eſt. IVLIAN. *Lib. III. Digeſt.* * *l. 8. §. 3. D. de negot. geſt.* Recte etiam geri poſſunt negotia PVPILLO-

 RVM:

GOTIA, QVAE CVIVSQVE, QVVM MORITVR, e) FVERINT,

RVM: IVLIAN. *ibid. l. 6. pr. D. eod.* immo et is, qui pro tutore, tamquam tutore, geſſit, pupillum habet obligatum. VLPIAN. *ibid. l. 5. D. de eo, qui pro tut.* Recte item negotia geruntur FVRIOSORVM: VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 3. §. 3. D. eod.* Immo et negotia FILII FAMILIAS vel ANCILLAE gerendo obligationem quis adquirit, dummodo vel peculium habeant, vel in rem patris dominiue verſum ſit. VLPIAN. *ibid. l. 14. D. de negot. geſt.* Similiter et CAPTIVI negotia geri poſſunt ab eiusdem fortunae ſocio, qui pro eo λύτρον ſoluit, eoque pertinet locus elegantiſſimus PAVLLI *Lib. IX. ad Edict. l. 21. pr. D. de neg. geſt.* Denique ex negotiis ſuis geſtis et MVNICIPIA obligantur. VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 7. D. quod cuiusc. vniu. nom.* Nam et vniuerſitates tenentur ex eo, quod in eorum rem verſum eſt: VLPIAN. *ibid. l. 27. D. de reb. cred.* maxime quum eorum bona non publica, ſed priuata ſint. VLPIAN. *ibid. l. 15. l. 17. D. de verb. ſignif.* Si adminiſtratores ciuitatis contrahere quem iuſſerunt cum ſeruo ciuitatis: non negotiorum geſtorum, ſed quod iuſſu, agendum eſt. VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 4. D. quod iuſſu.* Ceterum pro quo quis geſſerit, ex initio geſtionis aeſtimandum eſſe, monet VLPIAN. *ibid. l. 15. D. de neg. geſt.*

e) QVVM MORITVR.] Verba haec adiecit praetor, quia, qui mortui negotia gerit nondum adita hereditate, neminem videtur obligatum habere: VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 6. D. de negot. geſt.* quamuis ipſius hereditatis negotia geri poſſe, expediti iuris ſit. PAVLL. *Lib. IX. ad Edict. l. 21. D. eod.* Suſtinetur tamen et illa negotiorum mortui geſtio per fictionem iuris, eoque fundamento nititur ACTIO FVNERARIA. VLPIAN. *ibid. l. 1. D. de religioſ.* Nimirum gentes tantum non omnes ea olim peruaſerat opinio, animas, inſepulto corpore male ſe habere. Hinc Sibylla apud Virgil. *Aen. VI. v. 325.* interrogata ab Aenea, quaenam ſit illa animarum turba, quam Charon repellat tranſituque Stygis prohibeat?

Haec, inquit, *quam cernis, inops* INHVMATAque *turba eſt:*
Portitor ille Charon: hi, quos vehit vnda, SEPVLTI.

Nec

Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos, volitantque haec littora circum:
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reuiſunt.

Ad quae verba poëtae notat Seruius: *Duo*, inquit, *dicit: id eſt, nec legitimam ſepulturam habet, nec imaginariam.* INOPEM *enim dicit ſine pulueris iactu. nam ops terra eſt, id eſt, ſine humatione. Vult autem oſtendere, tantum valere inanem, quantum plenam ſepulturam. Nam et Deiphobi vmbra tranſuecta eſt, cui Aeneas cenotaphium fecit, vt:*

Hunc egomet tumulum Rhoeteo in littore inanem
Conſtitui.

Bene autem SEPVLTOS, *id eſt, fletos: (Nam ſine fletu ſepultura non eſt.)* Et paucis interiectis: *Centum autem annos ideo dicit, quia hi ſunt legitimi vitae humanae, quibus completis poteſt anima tranſire ripas, id eſt, ad locum purgationis peruenire, vt redeat rurſus in corpora.* Nec aliter philoſophatur Patrocli vmbra apud Homerum *Iliad. XXIII. v. 69.*

Ἕυδεις αὐτὰρ ἐμοῖο λελασμένος ἔπλευ, Ἀχιλλεῦ;
Ὀυ μέν μευ ζώοντος ἀκήδεις, ἀλλὰ θανόντος.
Θάπτε με ὅττι τάχιστα, πύλας αἴδαο περήσαι.
Τῆλέ με εἴργουσι ψυχαὶ εἴδωλα καμόντων,
Ὀυδέ με πως μίσγεσθαι ὑπὲρ ποταμοῖο ἐῶσιν,
Ἀλλ' αὔτως ἀλάλημαι ἀν' εὐρυπυλὲς ἄιδος δεῦ.
Καί μοι δὸς τὴν χεῖρ' ὀλοφύρομαι. ὀ γὰρ ἔτ' αὖτις
Νίσσομαι ἐξ αἴδαο, ἐπήν με πυρὸς λελάχητε.

Dormis, an mei oblitus es, Achilles?
Non quidem me viuentem negligens, at mortuum.
Sepeli me quam celerrime, portas Plutonis vt intrem.
Procul me arcent animae, ſimulacra mortuorum,
Neque me aliquo miſceri ſuper flumen ſinunt:
Sed temere erro per latiſſimarum portarum domum Plutonis.
Da mihi manum, vt deplorer. Non enim rurſum
Redibo ex inferis, poſtquam me ignis abſumſit.

Et *Odyſſ. libro VI.* vbi Vlyſſi iter ad inferos facienti Elpenora ſocium occurriſſe fingit, hanc addit rationem:

Ὀυ γάρ πω ἐτέθαπτο ὑπὸ χθονὸς εὐρυοδείης.

Nondum enim ſepultus erat ſub terra, longas vias habente.

Tum

RINT, GESSERIT: f) IVDICIVM EO NOMINE DABO.

Tum porro *v. 66. ſequ.* hunc Elpenora ita inducit loquentem:

Νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι, ὀ παρεόντων,
Πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρὸς, ὅς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα,
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες,
Μή μ' ἄκλαυτον ἄθαπτον ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν,
Νοσφισθεὶς μήτι τοι θεῶν μήνιμα γένωμαι.
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν, ἅσσα μοι ἐστιν,
Σῆμα τ' ἐμοὶ χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης.

Nunc te per eos, qui poſt te ſunt, oro non praeſentes,
Perque vxorem, et patrem, qui enutriuit paruulum,
Telemachumque, quem vnicum reliquiſti in aedibus.
Ne me indefletum inſepultumque diſcedens poſt te relinquas.
Seiunctus ne qua tibi Deorum indignatio fiam:
Sed me combure cum armis, quaecumque mihi reſtant,
Sepulcrumque mihi erige ſpumoſi in littore maris.

Ex qua veterum de ſtatu inſepultorum perſuaſione facile eſt ad intelligendum, cur diriſſima quaeuis imprecaturi hoſtibus, id iis in primis imprecati ſint, vt inſepulti manerent, veluti Agamemnon apud Homer. *Iliad. VI. v. 59.*

Ἅμα πάντες
Ἰλίου ἐξαπολοίατ' ἀκήδεστοι καὶ ἄθαπτοι.

Simul omnes
Ilio peribunt incurati et inſepulti.

Add. Homer. *Iliad. XXII. v. 335.* et Virgil. *Aeneid. IV. v. 620.* Quisquis ergo ſepeliebat mortuum, is videbatur τῷ θανόντι χάριτα ποιῆσαι, *grata feciſſe mortuo:* Euripid. *Helen. v. 1304.* et hinc actione funeraria impenſas ab herede iure repoſcebat. VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 12. D. h. t.*

f) GESSERIT.] Nec intereſt, animum quis gerendi habuerit, an ſibi mandatum eſſe per errorem crediderit. Quia nec error quidem in perſona obeſt. VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 5. D. de neg. geſt.* Non vero obligatur, qui negotia geſſit prohibentis: PAVLL. *Lib. IX. ad Edict. l. 40. D. mand.* vel cui negotiorum geſtoris opera nulla adlata eſt vtilitas. Hinc is actionem quidem habet, qui abſenti neceſſaria emit: CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 22. D. de negot.*

DABO. g)

TIT. XXV.
DE CALVMNIATORIBVS. a)

(PAVLL.

got. geſt. non autem, qui, mota lite, legata integra ſine cautione ſoluit. PAVLL. *Lib. IX. ad Edict. l. 41. D. ad Leg. Falcid.* Hinc de negotiorum geſtoris officio plura hic tradidit VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 8. D. de negot. geſt.*

g) NOMINE DABO.] Eſt haec ACTIO NEGOTIORVM GESTORVM, de qua prolixe ad hoc edictum diſſeruerunt CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 2. D. h. t.* VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 3. §. 7. ſequ. l. 10. l. 20. D. eod.* IVLIAN. *Lib. III. Digeſt. l. 6. D. eod.* PAVLL. *Lib. IX. ad Edict. l. 13. l. 21. §. 3. D. eod.* An et vſurae et quales hac actione petantur, disquirit VLPIAN. *ibid. l. 27. D. de vſur.* Etiamſi enim non promiſſae ſint ab abſente, quippe geſtionem ignorante: tantumdem tamen in bonae fidei iudiciis poteſt iudicis officium, quantum in ſtipulatione nominatim eius rei facta interpretatio. PAVLL. *ibid. l. 7. D. de neg. geſt.* Ceterum actio negotiorum contraria ceſſat ob impenſas inutiliter et praeter abſentis conſuetudinem factas, quia tunc et mandati actio ceſſat, ſi mandatarius fines mandati exceſſit. CAI. *ibid. l. 41. D. mand.* Immo ob impenſas inutiles iam ſolutas minor petere poſſe videtur reſtitutionem in integrum, eoque fortaſſis pertinuerit fragmentum VLPIANI *Lib. X. ad Edict. l. 6. D. de min.* Ceſſat deinde actio, ſi quis donandi animo geſſerit. Quod in dubio tamen non praeſumitur, quia in obſcuris inſpici ſolet, quod veroſimillimum eſt, et quod plerumque ſolet fieri. PAVLL. *Lib. VIIII. ad Edict. l. 114. D. de reg. iur.* An itaque maritus, negotia gerens vxoris officio potius ductus in rem eius aliquid impenderit, ex eius rei modo et impenſarum genere aeſtimandum eſt. CELS. *Lib. I. Dig. l. 47. D. de don. int. vir. et vxor.*

a) DE CALVMNIATORIBVS.] Poſteriorem ſuperiore hunc titulum fuiſſe in edicto, ſupra iam demonſtrauimus. Eumdem vero anteceſſiſſe edicta de reſtitutionibus in integrum, ex eo patet, quod VLPIANVS et PAVLLVS illa *libro* demum XI. enarrare coeperunt. Sententiam, ipſaque verba Edictalia, maiuſculis expreſſa litteris, ſeruauit VLPIAN.

(PAVLL. LIB. X. CAL. LIB. IV.)

In eum, qui, vt CALVMNIAE CAVSSA b) NEGOTIVM FACERET, vel non faceret, vel a lite improba DESISTERET, c) pecuniam ab aliquo accepiſſe d) DEPECTVSue ESSE

Lib. X. ad Edict. l. 3. §. 1. D. de calumniatorib.

b) CALVMNIAE CAVSSA.] Verba haec τυπικὰ interpretatus eſt VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 3. §. 1. D. h. t.* oſtenditque, nihil intereſſe, ſiue in publico, ſiue in priuato iudicio calumniae cauſſa accepta pecunia negotium alicui faceſſere voluerit. VLPIAN. *ibid. l. 2. §. 1. D. eod.* Nec minus huic actioni locus eſt, ſi quis calumnioſe poſſeſſione fuerit deiectus ab eo, qui pecuniam eo nomine accepit, quamuis aduerſus deiicientem habeat etiam interdictum vnde vi. VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 4. D. de vi et vi arm.* quemadmodum ſi in publico iudicio pecunia calumniae cauſſa accepta eſt, etiam repetundarum iudicio locus eſt. VLPIAN. *ibid. l. 1. D. de calumn.*

c) DESISTERET.] Hoc quoque verbum edictale ſeruat explicatque VLPIANVS *Lib. X. ad Edict. l. 21. D. de minor. l. 10. D. de iudic.* Eodem pertinent fragmenta Paulli *Recept. Sent. I, 6.* quibus abſurda praemittitur rubrica *de reis inſtituendis.* Schulting. *Not. ibid.*

d) *Ab aliquo accepiſſe.*] Qui pecuniam eo nomine dederat, eum cauſſa cadere voluit Antoninus Caracalla, Imp. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 3. D. h. t.* At CALVMNIATOR proprie eſt, qui pecuniam accepit, depectusue eſt, vel aliud ſenſit ex ea re compendium: VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 5. l. 3. pr. D. eod. l. 115. pr. D. de reg. iur.* veluti ſi cui eo nomine gratis vtenda data eſt pecunia, vel res aliqua minore pretio vendita vel minoris locata ſit, vel qui pecuniam alii dari iuſſit. PAVLL. *Lib. X. ad Edict. l. 2. D. de calumniat.* Qui pecuniam ſibi ſtipulatus, eam tamen non accepit, videri poterat hac actione non teneri, quia *non videtur* ACCEPISSE, *qui ſtipulatus exceptione ſubmouetur:* PAVLL. *ibid. l. 115. §. 1. D. de reg. iur.* Et tamen tenebitur, quia DEPECTVS EST. Nihil porro intereſſe videtur, ſiue quis ab aduerſario acceperit depectusue ſit pecuniam, ſiue eius mandatu ab alio,

ESSE e) dicetur, intra annum f) in quadruplum eius pecuniae, quam accepiſſe depectusue eſſe probabitur, poſt annum in ſimplum in factum actionem dabo. g)

TIT.

alio, ſiue, poſtquam ea data eſt, rem ratam habuerit dominus. PAVLL. *ibid. l. 7. pr. D. de calumniat.* Quin et publicanus tenetur, qui, ne retineret mancipia aliena, pecuniam indebite accepit. PAVLL. *Lib. X. ad Edict. l. 7. §. 2. D. eod.* Sic CALVMNIATOREM occaſione huius tituli deſcribunt iureconſulti, fere, vt Socratis diſcipulos Ariſtophan. *Nub. v. 97.*

Ἀυτὸι διδάσκυσ᾽ ἀργύριον ἤντις διδῷ
Λέγοντα νικᾷν καὶ δίκαια κἄδικα
Hi docent, dummodo quis iis argentum det,
Hominem orantem cauſſas aequas et iniquas vincere.

e) DEPECTVS*ue* ESSE.] DEPECTVS eſſe dicitur, qui turpiter pactus, inquit VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 3. §. 2. D. de calumn.* Haec an genuina ſit verbi notio, erudite disquirit V. C. Car. Andr. Ducker. *de Latinit. vet. iureconſ. p. 284. ſequ.* Dum vero idem vir doctiſſimus *p. 290.* ſcribit, *verba huius edicti fuiſſe tantum de eo, qui pecuniam accepiſſe dicatur, nec quidquam Praetorem loquutum de eo, qui* DEPECTVS SIT, *ac proinde poenam edicti interpretatione iureconſultorum ad eum productum videri:* vereor, vt illi adſentiri poſſimus. Neque enim iureconſulti, qui leges veteres interpretantur, alia vocabula, quam legitima, ſolent explicare. Potuit ergo edictale eſſe hoc vocabulum, ſi vel maxime in eo interpretando humani quid paſſus ſit Vlpianus. Ceterum ex ipſa Praetoris intentione non abs re colligit VLPIANVS *Lib. X. ad Edict. l. 1. §. 8. D. de calumniat.* ad eos, qui tranſigendi animo pecuniam acceperunt, hoc edictum non pertinere.

f) *Intra annum.*] Annus vero hic ex perſona eius, qui dedit, ne ſecum ageretur, ex momento temporis, quo dedit; in illius vero perſona, cum quo vt agatur, ex eo tempore, quo quis, datam eſſe pecuniam, nouit, computatur. CAI. *Lib. IIII. ad Edict. prou. l. 6. D. h. t.*

g) *Actionem dabo.*] Datur haec actio partim ei, qui dedit, ne ſibi fieret negotium, partim ei, propter quem data eſt pecunia. Proinde contingere poteſt,

TIT. XXVI.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS. a)

(VLP.

reſt, vt vterque hanc actionem habeat. VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 3. §. 3. D. eod.* Neque tamen haec actio heredi datur: CAI. *Lib. IIII. ad Edict. prou. l. 4. D. eod.* nec contra heredem, niſi quatenus ad eum peruenit. VLPIAN. *ibid. l. 5. pr. D. eod.* Porro haec actio inſtitui non poteſt contra patronum, quippe qui nec aliis actionibus famoſis, iisque, quae non famoſae quidem, at fraudis tamen mentionem habent, conueniri non debet. VLPIAN. *Lib. X. ad Edict. l. 5. l. 7. D. de obſequ. par. et patr.* Quod adeo verum eſt, vt vxor liberta ne iusiurandum quidem marito rerum amotarum nomine recte deferat. VLPIAN. *ibid. l. 16. D. de iureiurando.* Idem honor et aliis perſonis habendus eſt, quibus debetur reuerentia: non iis, qui pro his interuenerunt. VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 5. D. de obſequ. par.* Liberti quoque heres omnia extranei iura integra habet aduerſus defuncti patronum. PAVLL. *Lib. X. ad Edict. l. 8. D. eod.* Denique haec actio et patri datur, cuius filio, vt negotium fieret, pecunia data eſt, quemadmodum et aduerſus illum agitur, ſi filiusfamilias pecuniam accepit. PAVLL. *ibid. l. 7. §. 1. D. h. t.*

a) RESTITVTIONIBVS.] VLPIANVS *Libris Commentariorum XI. XII. et XIII.* PAVLLVS *Libris XI. et XII.* non aliam paene materiam, ac reſtitutiones in integrum explicarunt. Idem ergo et hic ordo, qui in pandectis. At Praetor reſtitutiones illas non per plures titulos ſparſerat, vti id in Pandectis et Codice factum eſſe animaduertimus, ſed vno titulo generali omnia comprehenderat reſtitutionis in integrum genera. Primus id obſeruauit Ob. Giphan. *Oecon. iur. p. 125.* idque luculenter probatur ex loco VLPIANI *Lib. XI. ad Edict. l. 1. D. de reſtit. in int.* vbi iureconſultus noſter: *Vtilitas huius* TITVLI *non eget commendatione: ipſa enim ſe oſtendit. Nam* SVB HOC TITVLO *plurifariam praetor hominibus vel lapſis, vel circumſcriptis, ſubuenit, ſiue* METV, *ſiue* CALLIDITATE, *ſiue* AETATE, *ſiue* ABSENTIA, *inciderint in captionem.*

(VLP. LIB. XI. XII. et XIII. PAVLL. LIB. XI. et XII. IVLIAN. LIB. IV. CELS. LIB. II.)

QVOD b) [VI] METVSVE CAVSSA c) GE-

b) QVOD.] Verborum edictalium pars haud minima ſupereſt apud VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 1. D. quod met. cauſſ.* Ideo autem neceſſarium videbatur hoc beneficium, quod alias iureconſulti, ſtoae addictiores, coactos etiam homines velle, ſtatuerent, *l. 21. §. 5. D. eod.* adeoque negotium ideo, quod metus cauſſa geſtum eſſet, pro nullo non putarent habendum. Nimirum Stoicis ſoli ſapientes liberi, ceteri omnes ſerui videbantur. Cicero *Parad. V.* Iam quum libertas iisdem ſit ἐξουσία αὐτοπραγίας; ſeruitus vero στέρησις τῆς αὐτοπραγίας· Diog. Laërt. *VII, 121.* porro inde colligebant, σοφὸν, ὡς ἐλεύθερον ζῆν, ὡς βούληται, ὃν οὔτ᾽ ἀναγκάσται ἐστὶν, οὔτε κωλύειν, οὔτε βιάσασθαι *ſapientem tamquam liberum viuere, vt velit, et nec cogi poſſe, nec prohiberi, neque vi ad aliquid adigi.* Arrian. *Diſſ. Epictet. IV, 1.* Hinc magnifica illa vox Senecae *Epiſt. LI. Non ſum imperata facturus. Iugum non recipio, immo, quod maiore virtute faciendum eſt, excutio. Non eſt molliendus animus. Si voluntati ceſſero: cedendum erit dolori, cedendum labori, cedendum paupertati. Idem ſibi iuris in me volet eſſe ambitio et ira.* Et *Epiſt. LXXIV. Sapiens non hominem* TIMET, *non fortunam.* Itaque ſtulti videbantur Stoicis, qui ſe vi et metu ad aliquid dandum faciendumue adigi patiebantur: eosque indignos eſſe exiſtimabant, quibus ſubueniretur. Nam inter eorum ſcita et illud erat: *Sapientem neque ignoſcere, neque miſereri*, de quo Lipſ. *manuduct. ad philoſ. Stoic. III, 19.* Adoptatis itaque his principiis, non poterant non ſtatuere iureconſulti, coactum etiam velle, et ex facto ſuo omnino obligari. Menag. *Amoen. Iur. Cap. XXXI.* Cauſſam enim metus non eſſe illum, qui eum excuſſerit, ſed qui ſibi eum incuti paſſus ſit. Simplic. *ad Epictet. Enchirid. Cap. X. p. 66.* Εἰ τοίνυν μήτε ὁ θάνατος μήτε τι τῶν τοιούτων δεινόν ἐστιν δῆλον, ὅτι οὔτε αὐτὰ, οὔτε οἱ ἐπάγοντες αὐτὰ τῆς ταραχῆς ἡμῖν εἰσιν αἴτια, ἀλλ᾽ ἡμεῖς αὐτοὶ ἑαυτοῖς, καὶ δόγματα ἡμῶν, ἢ λύπης, ἢ φόβου, ἢ τινὸς ἄλλου τοιούτου· ἀλλ᾽ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ ἡμέτερα δόγματα. *Quod ſi neque mors, nec huiusmodi quidquam terribile eſt: conſtat, neque ipſa, neque eos, qui illa inferunt,*

c) GESTVM ERIT, d) RATVM NON HABE-

ferunt, perturbationis nobis cauſſam eſſe, ſed nosmet ipſos, noſtrasque opiniones. Numquam ergo perturbationis noſtrae cauſſa alteri adſcribenda eſt, ſiue is dolor ſit, ſiue METVS, *ſiue quid aliud eiusmodi, ſed nobismet ipſis, et noſtris opinionibus.* At poſtea haec philoſophia non viſa eſt publici ſaporis, ac proinde ſubueniendum omnino eſſe vi ad aliquid adactis ſtatuebant, ita tamen, vt permultum intereſſe videretur, vtrum in BONAE FIDEI, an in STRICTI IVRIS negotio aliquid metus cauſſa geſtum eſſet. Prius ipſo iure nullum eſſe, cenſebant, quia bonae fidei nihil eſſet tam contrarium, quam vis et metus. *l. 116. D. de reg. iur. l. 3. D. de reſc. vendit. l. 21. D. ſol. matrim. l. 5. D. de legat. I.* Poſterius ratum quidem eſſe volebant leges, non autem praetor, qui hoc caſu reſtitutionem in integrum edicto ſuo promiſerat. Ger. Noodt. *de formula emend. dol. mal. Cap. XVI. p. 382. Tomo I. Op.* Auctorem huius edicti idem vir doctiſſimus Caſſium fuiſſe credit, ob *l. 4. §. 33. D. de doli mali et met. except.* Contra C. Octauio, qui anno V. C. DCLXXVIII. praetura functus eſt, rectius illud tribuit Paull. Manut. *ad Ciceron. de offic. I, 11.* Nam idem hoc edictum *formulae Octauianae* nomine venire animaduertimus apud eumdem Ciceron. *in Verr. III, 65.* Nimirum primum C. Octauius eos, quibus vi aliquid extortum fuerat, reſtituebat in integrum, ſed tantum aduerſus eos, qui vim intulerant, non aduerſus quoscumque rerum vi extortarum poſſeſſores. Cic. *Epiſt. ad Q. Fratrem I, 1, 7.* et *in Verr. III, 65.* Deinde Caſſius, neſcio quis, (non ſane Lucius ille, cuius tribunal ſcopulus reorum vocabatur: Valer. Max. *III, 7, 9.*) actionem etiam aduerſus poſſeſſorem dedit, at non exceptionem, quia ſufficere videbatur exceptio doli mali. Poſtea ſequentibus praetoribus aequiſſimum viſum eſt, et exceptionem quod metus cauſſa dari, quia et huic aduerſus quemcumque poſſeſſorem locus eſſe posſit. *l. 4. §. 33. D. de doli et met. except.*

c) [VI] METVS [VE] CAVSSA.] Quae vnciis incluſimus, verba, ea verba olim in edicto lecta eſſe, certiſſimum eſt. Cicero *in Verr. III, 65. Aditum eſt ad Metellum, eductus eſt Apronius: eduxit vir prima-*

primarius, C. Gallius, Senator: poſtulauit a L. Metello, vt ex edicto ſuo iudicium daret in Apronium: QVOD PER VIM AVT METVM ABSTVLISSET, *quam formulam Octauianam et Romae Metellus habuerat, et habebat in prouincia.* Nec aliter M. Seneca *Controu. IIII, 26. Lex:* PER VIM METVMVE GESTA NON SINT RATA. Sed Saluius Iulianus vocabulum VI expunxit, quia quod vi atrociore fit, id metu quoque fieri exiſtimabat. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 1. D. quod met. cauſſ.* Quare edicti verba et vim et metum continent, ſed atrocem illam quidem et iniuſtam, non, quam magiſtratus iure licito honoris, quem ſuſtinet, intulit. VLPIAN. *ibid. l. 3. D. eod.* Per METVM enim non quilibet intelligitur timor, ſed metus maioris MALITATIS VLPIAN. *ibid. l. 5. D. eod.* de quo rariſſimo vocabulo videndus V. C. Car. Andr. Duckerus *de Latinit. vet. iureconſult. p. 325.* Metus porro hic accipiendus non vani hominis, ſed talis, qui cadit in virum conſtantem: CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 6. D. eod.* qualis timor ſeruitutis ſimiliumque malorum. PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 4. D. eod.* Non ergo reſtituitur, qui tuta quaeuis timuit, quamuis et ei, qui in furto vel adulterio ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehenſus, vel dedit, vel promiſit, id beneficium non denegetur. VLPIAN. *ibid. l. 7. D. eod.* Reſtituitur etiam, qui inſtrumenta ingenuitatis interuerſuro, vel ſtuprum illaturo, vel liberis ſuis intolerabilem iniuriam intentanti pecuniam promiſit vel dedit. PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 8. D. eod.* Poſtremo metum non illum, quo quis iam defunctus eſt, ſed praeſentem, hic eſſe intelligendum, monet VLPIAN. *ibid. l. 9. D. eod.*

d) GESTVM ERIT.] Ex quo Caſſius, vti ſupra dictum, hanc actionem aduerſus quemcumque rei vi extortae poſſeſſorem conceſſit: generaliter loqui coepit Praetor, et IN REM, nec adiecit, a quo geſtum ſit. VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 1. D. quod met. cauſſ.* Itaque haec actio eſt in rem ſcripta: cuius iuris aequitatem ex inſtituto tuetur M. Seneca *Controu. IIII, 26.* dum ait: *An ſi eſt* IN RE *vis et neceſſitas, ita tamen reſcindantur, quae per vim et neceſſitatem geſta ſunt, ſi vis et neceſſitas a paciſcente adhibita eſt? Nihil, inquit, mea, ſi tu cogaris, ſi non a me cogeris. meam culpam eſſe oportet, vt mea poena ſit. Non, inquit. Neque enim lex adhibenti vim iraſcitur, ſed paſſo ſuccurrit, et iniquum illi*

HABEBO. e) Sed ſi quid PER [VIM AVT] METVM ABLATVM

illi videtur, id ratum eſſe, quod aliquis non, quia voluit, pactus eſt, ſed quia coactus eſt. Nihil autem refert, per quem illi neceſſe fuit. iniquum enim, quod reſcinditur, facit fortuna eius, qui paſſus eſt, non perſona cogentis. Quamuis vero verbum GESTVM, quo hic vtitur Praetor, ab aliis ſimilibus, veluti ACTVM vel CONTRACTVM omnino differat: VLPIAN. *ibid. l. 19. D. de verb. ſignif.* hic tamen illo vocabulo et contractus et alia negotia continentur, adeo vt Pomponius ſcribat, etiam ad manumiſſionem et aedificii depoſitionem, quam quis coactus fecerit, hoc edictum eſſe proferendum. Praecipue tamen hic intelligi oportet quaeuis ſtricti iuris negotia: quia *vox iuris et legum eſt, bonae fidei contractum non poſſe reſcindi.* Symmach. *Epiſt. II, 87.* Nimirum bonae fidei contractus ob vim et metum ipſo iure nullus eſt: *l. 1. C. de reſc. vendit.* quia nihil tam contrarium eſt conſenſui, quo bonae fidei iudicia ſuſtinentur, quam vis et metus, quem comprobare contra bonos mores eſt. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 110. pr. D. de reg. iur.* Contra PROMISSA, *quae coactus quis* METV, *vel quae deceptus dolo promiſit, pleraque* IVRE PRAETORIO, *nonnulla* LEGIBVS *liberantur. Cic. de offic. I, 10. Iure praetorio,* quae promiſſa ſunt in negotiis ſtricti iuris; *legibus,* quae in bonae fidei contractibus quis recepit.

e) RATVM NON HABEBO.] Reſtituit Praetor, dando et ACTIONEM, et EXCEPTIONEM *quod metus cauſſa.* VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 3. D. quod met. cauſſ.* Immo praeter hanc actionem perſonalem, et in rem ſcriptam hoc caſu etiam actio in rem datur, qua poſſeſſor non modo rem reſtituere, ſed et de dolo repromittere cogitur, quamuis haec actio, ſi quadruplum quis iam conſequutus ſit, ceſſet. VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 4. 5. 6. D. eod.* Ceterum impetrata reſtitutione omnia reducuntur ad priorem ſtatum: quod, quomodo fiat, exemplis variis oſtendunt VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 7. 8. l. 12. princ. D. eod.* CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 10. D. eod.* PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 21. D. eod.* et *ad Iulianum l. 11. D. eod.* IVLIAN. *Lib. IV. Digeſt. l. 12. §. 1. et 2. D. eod.* vbi ſimul docemur, ceſſare hoc Edi-

TVM eſſe dicetur, f) NEQVE EA RES ARBITRIO IVDICIS RESTITVETVR, g) INTRA ANNVM, QVO PRIMVM EXPERIVNDI POTESTAS ERIT, h) in quadruplum, poſt annum in ſimplum, i) CAVSSA COGNITA, k) iudicium dabo. l) In heredem quoque, quate-

Edictum, ſi quis vim vi repulerit: ſi creditor debitorem ad ſoluendum vi adegerit: ſi quis creditorem ſine malitia fideiuſſoris coëgerit, vt huic acceptum ferret: ſi debitor, exceptione perpetua tutus, acceptum ſibi ferre creditorem coëgerit. PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 14. pr. D. quod met. cauſſ.*

f) ABLATVM *eſſe dicetur.*] Huius clauſulae ſententiam reperimus *l. 14. §. 1. D. quod met. cauſſ.* ex quo textu edictum ſupplere conati ſunt alii, et in his Nic. Ciſnerus *de reſtit. in integr. Tit. II. n. 1.* qui tamen procul dubio fallitur, dum priorem partem ita concipit: *Si res metu mortis, aut cruciatus corporis tradita, cautione vel acceptilatio extorta, aut alioquin aliquid alicui ablatum eſt.* Haec enim non ex edicto, ſed ex prudentum interpretamentis eſſe, facile vnusquisque intelligit. Nos ſequuti ſumus verba Ciceronis *in Verr. III, 65.* SI QVID PER VIM AVT METVM ABLATVM.

g) RESTITVETVR.] Verba ipſa edictalia habet VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 14. pr. §. 1. D. quod met. cauſſ.*

h) POTESTAS ERIT.] Ad haec verba, tamquam τυπικὰ prouocat Gordianus *l. 4. C. eod.*

i) *In ſimplum.*] Quadruplatur omne id, quod reſtitui oportet, ſi reus poenam reſtitutione euitare vellet. In ſimplum actio et poſt annum datur, at non niſi CAVSSA COGNITA. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 14. §. 1. D. quod met. cauſſ.*

k) CAVSSA COGNITA.] In hac cauſſae cognitione verſatur primum, an alia actio in promtu ſit? VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 2. D. eod. l. 4. C. eod.* Deinde, an vere vis facta ſit? VLPIAN. *ibid. l. 5. D. de vi et vi arm.* non autem, an ipſe rei poſſeſſor vim fecerit? vel rei fuerit conſcius? VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 3. D. quod vi aut met. cauſſ.*

l) *Iudicium dabo.*] Eſt enim actio arbitraria, aliquando continens abſolutionem. VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 4. 5. 6. D. eod.* Quid quadruplo illo contineatur, idem docet VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 7. 8. 9. 10. 14. D. eod.* Si homo, vi extortus,

quatenus ad eum peruenit, actionem dabo. m)

§. I. QVAE n) DOLO o) MALO p) FACTA ESSE DICEN-

tus, ante rem iudicatam ſine dolo vel culpa rei periit, tripli tantum poena eſt. VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 11. 12. D. eod.* vbi et de fugitiuo ſeruo quaeſtio ſoluitur. Porro, qui metum incuſſit, is et de dolo tenetur. VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 13. D. eod.* Pluribus incutientibus metum, aduerſus ſingulos agitur in ſolidum: at vno ſoluente reliqui liberentur. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 14. §. 15. D. eod.* PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 15. D. eod.* Idem dicendum, ſi alter metum incuſſerit, ad alterum res peruenerit. Aduerſus dominum agitur noxaliter, qui, paratus ad noxae deditionem, nihilominus adhuc conuenitur, ſi res ad eum peruenerit. VLPIAN. *ibid. l. 16. pr. §. 1. D. eod.* Varios denique caſus, quibus haec actio ceſſat, ſubiungit PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 21. D. eod.*

m) *Actionem dabo.*] Aduerſus heredem agi, in quantum ad illum peruenit, iam ſupra vidimus. Aequum enim eſt, vt, quod ſcelere quaeſitum eſt, ad compendium heredis non pertineat. VLPIAN. *ibid. l. 16. §. 2. D. eod.* Clauſulam hanc edicti deſumſimus ex CAIO *Lib. IV. ad Edict.' prou. l. 19. D. eod.* vbi illam tantum ad actionem in ſimplum perpetuam pertinere, docet. Quid porro ad heredem perueniſſe dicatur, diſquirit VLPIAN. *L. XI. ad Edict. l. 20. D. eod.* Ceterum Nic. Ciſner. *de reſtit. in integr. p. 5.* huic Edicto adſuit clauſulam: *Si ſeruus metum intulerit, eius nomine in dominum aut de peculio, aut noxale iudicium dabo.* Sed quod de noxali iudicio ait, id procul dubio eſt ex interpretationibus prudentum. De peculio vero actionem promiſiſſe praetorem, ne veroſimile quidem eſt: quia ea actio ad delicta filiorumfamilias et ſeruorum non pertinet. *l. 58. D. de reg. iur.* quamuis damnato filio vel ſeruo, actio iudicati de peculio aduerſus patrem vel dominum detur. *l. 57. D. de iudic. l. 3. §. 11. D. de pecul.*

n) QVAE.] Edicti huius auctor eſt C. Aquillius Gallus, iureconſultus celeberrimus. Cic. *pro Caecin. Cap. XXVIII. de nat. Deor. III, 30.* Verba ipſa Edicti ſuperſunt apud VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 1. §. 1. D. de dolo mal.* vbi et inſignem huius edicti aequitatem vtilitatemque commendat.

DICENTVR, q) SI DE HIS ALIA ACTIO NON ERIT,

mendat. Inueniendae vero formulae *de dolo malo* eadem fere cauſſa fuit, ac ſuperioris, *quod metus cauſſa.* Stoici enim, quorum principia iureconſulti quam maxime ſequebantur, ſapientem nec decipi, nec errare, iactabant. Hinc παράδοξον Zenonianum apud Laërt. *VII, 121.* μὴ δοξάσειν τὸν σοφὸν, τουτέστι ψευδεῖ μὴ συγκατατίθεσθαι· *non opinaturum ſapientem, id eſt, falſo nulli vmquam adſenſurum.* Cui gemina ſunt illa ſcriptoris veteris apud Stobaeum *Eclog. p. 183.* Ἀγνοεῖν μηδὲν τὸν σοφὸν, *nihil ignorare ſapientem:* itemque αὐτὸν πάντα εὖ ποιεῖν, *eum omnia recte facere.* Laërt. *VII, 125.* Stobaeus *ibid. p. 180.* Ex quo porro conſequi videbatur, vt nec fallat quemquam ſapiens, nec a quoquam fallatur. Stob. *ibid. p. 183.* Is ergo, qui ſe decipi paſſus erat, nec ſapiens erat, nec dignus videbatur, cui ſubueniretur. Sed primus haec principia deſeruit C. Aquillius Gallus, propoſita hac formula, quam *omnis malitiae euerriculum* vocat Cicero *de nat. Deor. III, 30.*

o) DOLO.] Huc pertinent variae DOLI definitiones, ab Aquillio, Seruio et Labeone confectae, quas expendit VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 2. D. de dol. mal.*

p) MALO.] Non contentus fuit praetor DOLVM dicere, adiecit MALVM, quoniam et dolus bonus eſt, id eſt, ſollertia iure permiſſa, veluti qua hoſtes et latrones circumueniuntur. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 1. §. 3. D. de dolo mal.* Sane non Latini tantum, ſed et Graeci hoc vocabulum ἐκ τῶν μέσων eſſe exiſtimabant, ac proinde vtrique *dolum bonum*, a *malo*, τὸν δόλον ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ diſtinguebant. Muret. *Var. Lect. XVIII, 4.* Eu. Otto *diſſ. ſing. de dolo bono.*

q) DICENTVR.] Modo is, qui ſe deceptum dicit, non ſit ius publicum ſequutus. *Neque enim capitur, qui ius publicum ſequitur:* inquit VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 116. §. 1. D. de reg. iur.* Hunc textum potius ad reſtitutionem minorum referendum exiſtimat Iac. Gothofr. *in Comment. p. 408. ſequ.* quia de hac quoque laudatus Vlpianus *libro XI.* ad Edictum egit, et *legi* illi *116.* plane gemina ſunt, quae tradunt Papinianus *l. 51. §. pen. D. de fideiuſſ.* et Zeno Imp. *l. vlt. C. de in int. reſt.* Sed quum principium *l. 116.* ad titulum *quod metus*

ERIT, r) ET IVSTA CAVSSA ESSE VIDEBITVR, niſi iudicis

metus cauſſa; §. 2. ad titulum *de dolo malo* manifeſto pertineant, quo colore intermedius §. 1. ad titulum *de minoribus* referri poſſit, me quidem haud intelligere fateor. Nec deeſt profecto ſpecies, ſi vel maxime haec lex ad titulum *de dolo malo* accommodetur, puta illa ipſa *l.* 51. §. *pen. D. de fideiuſſ.* quae aeque ad dolo deceptos, quam ad minores referri poteſt.

r) ACTIO NON ERIT.] Non enim datur actio haec famoſa, quamdiu ſupereſt aliud quodcumque remedium. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l.* 1. §. 4. 5. 6. 7. *D. de dolo malo* Hinc aere pro auro pignori dato, vel *furti* agendum erit, ſi dato iam pignore debitor aes pro auro ſubiecerit, vel *pignoratitia*, ſi in ipſa pignoris datione, vel *ex ſtellionatu*, ſi rem alienam, vel alii iam oppignoratam tradiderit: VLPIAN. *ibid. l.* 36. *D. de pignor. act.* quemadmodum qui in mandato exſequendo doloſe verſatus eſt, *mandati;* VLPIAN. *ibid. l.* 42. *D. mandati.* qui in emtione venditione, *emti venditi*, vel aliquando *praeſcriptis verbis* conuenitur. VLPIAN. *ibidem l.* 50. *D. de contrah. emt. l.* 32. *D. de act. emt.* Ceſſat quoque haec actio, ſi alius ſit, a quo indemnis praeſtari debeat deceptus. PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l.* 2. *l.* 4. et VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l.* 7. *pr. D.* Hinc qui pupillus deceptus eſt, non agit aduerſus tertium decipientem, quia ei actione *tutelae* ſatis proſpectum eſt: VLPIAN. *ibid. l.* 1. §. 8. *l.* 3. §. 5. *D. de dolo malo.* niſi forte tutor ſoluendo non ſit. CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l.* 6. *D. eod.* Quod ad contractus attinet, notum eſt, diſtinguere iureconſultos veteres, ſintne *bonae fidei*, an *ſtricti iuris:* et circa priores permultum intereſſe, cauſſamne contractui dederit alterius contrahentis dolus, an hic in ipſum contractum inciderit, quum priore caſu nullus ſit contractus, poſteriore per actionem ex ipſo contractu emendetur. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l.* 7. *pr. D. de dol. mal.* vbi non neceſſarium eſt, vt cum Noodtio integram propoſitionem textu eiiciamus. * Valet ergo et hic regula Symmachi *Epiſt. II,* 87. *Vox iuris et legum eſt, bonae fidei contractum non poſſe reſcindi:* adeoque haec reſtitutio datur tantum in contractibus ſtricti iuris,

Digitized by Google

cis arbitrio reſtituetur, s) intra annum, quo primum experiundi poteſtas eſt, CAVSSA COGNITA, t) IVDICIVM DABO. u) In heredem eius, x) qui dolo feciſſe videbitur, quatenus

ris, vel *ob promiſſa, quae quis deceptus dolo promiſit*, vti loquitur Cicero *de Offic. I, 10.* Plures caſus ſpeciales, vbi huic reſtitutioni locus ſit, vel non ſit, expendit VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 7. §. 2. ſequ. l. 9. pr. §. 1. 2. 3. 4. l. 21.* et *l. 24.* PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 18. §. 2. ſequ. l. 20. l. 22. l. 25.* et CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 8. D. de dol. mal.*

s) *Reſtituetur.*] Eſt enim actio *de dolo malo* ARBITRARIA, et hinc reus tum demum, ſi arbitratu iudicis non reſtituit, in tantum condemnatur, in quantum actor in litem iurauit. PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 18. pr. D. de dolo malo.* Re ab eo, qui ſe liti obtulerat, vindicata, poſſeſſor adhuc tenetur. PAVLL. *ibid. l. 7. D. de rei vind.*

t) CAVSSA COGNITA.] Edictalia haec verba explicat VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 9. §. 5. D. de dolo malo.* Cognoſcit autem Praetor inter alia, an minor forte ſit ſumma, quam vt danda videatur famoſa haec actio. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 9. §. 5.* PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 10. D. eod.* Quamobrem et libello exprimendum erat, quid dolo malo factum eſſet. PAVLL. *l. 16. D. eod.*

u) IVDICIVM DABO.] Si plures conueniuntur, aduerſus ſingulos actio datur in ſolidum, ita tamen, vt, vno ſoluente, reliqui liberentur. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 17. D. de dolo malo.*

x) *In heredem eius.*] Tale quid in edicto fuiſſe, recte obſeruarunt Eguin. Baro *Manual. iur. p. 68.* et Ciſner. *de reſtitut. in integr. p. 33.* quamuis his, plures alias adſuentibus lacinias, minime adſentiamur. Teſtem omni exceptione maiorem habemus CAIVM *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 26. D. de dolo malo.* cuius en verba: *In heredem eatenus daturum ſe eam actionem,* PROCONSVL POLLICETVR, *quatenus ad eum peruenit.* Add. CAI. *ibid. l. 28.* VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 17. D. eod.* Heredes tamen ex dolo defuncti non notantur infamia, ac proinde actio aduerſus illos perpetua eſt: PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 29. D. eod.* nec in heredum perſona cauſſae

nus ad eum perueniſſe dicetur, y) iudicium erit. z) Denique in eum, qui dolo fecerit, poſt annum; itemque aduerſus patronos, patronas, coniuges, aa) pupillos bb) perſonasque, quibus reuerentia debetur, cc) in factum actionem dabo.

§. II. QVOD CVM MINORE, dd) QVAM VIGINTI QVINQVE

cauſſae cognitio eſt neceſſaria. VLPIAN. *ibid. l. 30. D. eod.*

y) *Perueniſſe dicetur.*] Vel quatenus dolo eorum factum eſt, quo minus perueniret. PAVLL. *ibid. l. 27. D. eod.*

z) *Iudicium erit.*] Id nec famoſum eſſe, nec anni terminis circumſcribi, iam antea notauimus. PAVLL. *ibid. l. 29.* VLPIAN. *ibid. l. 30. D. de dolo malo.*

aa) *Coniuges.*] Hanc quoque edicti partem reſtituerunt Eguin. Baro et Nic. Ciſnerus, quibus omnino adſtipulantur tot fragmenta, quibus illa explicatur. Inter coniuges ſaltim non huic actioni, ſed *rerum* amotarum erat locus. CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 26. D. rer. amot.*

bb) *Pupillos.*] Ne aduerſus hos quidem de dolo malo agitur, niſi tamquam heredes conueniantur, vel pubertati ſint proximi, vel ad eos aliquid peruenerit. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 13. §. 1. l. 15. pr. D. de dolo malo.* PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 14. D. eod.* Nec magis aduerſus municipes ex facto adminiſtratorum ciuitatis, vel aduerſus dominum ex facto procuratoris, datur de dolo actio, niſi quatenus ad eos peruenit. Ac proinde deſignari oportet in libello, cuius dolo malo quid factum ſit, ſecus ac in actione quod metus cauſſa, quippe in rem ſcripta. VLPIAN. *ibid. l. 15. §. 1. ſequ. D. de dolo mal.*

cc) *Reuerentia debetur.*] Aduerſus omnes illos *in factum* agendum eſt, quibus debetur reuerentia, quales ſunt, quos recenſent VLPIANVS *Lib. XI. ad Edict. l. 15. §. 1. D. de dolo malo* et PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 12. D. eod.* ſiquidem contra hos nec aliis actionibus, quae fraudis habent mentionem, experiundum eſt, veluti *ſerui corrupti.* PAVLL. *ibid. l. 6. D. de obſequ. par. et patr.* Competit tamen de dolo actio aduerſus harum perſonarum heredes, quippe quibus non eadem ſemper, ac defunctis reuerentia debetur. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 13. pr. D. de dolo mal.*

dd) MINORIBVS.] Minoribus laeſis

laeſis primum ſubuenit LEX LAETORIA, quam iam ante Plauti tempora latam eſſe, conſtat, fortaſſis a M. Laetorio Planciano, Tribuno pleb. A. V. C. CCCCLXXXX. Plura fuiſſe videntur eius legis capita, quorum paſſim meminerunt veteres. Sic ſane haec lex definiuit annos minorennitatis, eosque ad annum aetatis XXV. ſine ſexus diſcrimine produxit. *l. 2. C. Theod. de donat.* Vnde et LEX QVINAVICENNARIA vocatur a Plauto *Pſeudol. I, 3. v. 68.* Deinde eadem lege cautum fuerat, vt minoribus, ſi peterent, curatores cauſſa cognita darentur, quum antea ex lege XII Tabularum non niſi furioſi et prodigi curatores acciperent. Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* Tertio eadem lex adoleſcentes vetuerat inſtipulari, adeoque eorum promiſſis vim obligandi detraxerat. Sueton. apud Priſcian. *Lib. XVIII.* Hinc Labrax, leno, apud Plaut. *Rudent. V, 3. v. 24.*

Cedo, quicum habeam iudicem,
Ni dolo malo inſtipulatus ſis, niue etiamdum ſiem
Quinque et viginti natus annos.

ad quem locum, praeter Plauti interpretes, videndus Raeuard. *Protribun. Cap. X.* Quarto hac lege creditoribus negata videtur actio aduerſus minores, qui mutuam ſumſerant pecuniam, atque ita interpretanda querela Callidori adoleſcentis, apud Plaut. *Pſeudol. I, 3. v. 68.*

Perii, annon tum lex me perdidit quinauicennaria?
Metuunt credere omnes.

Denique inter praecipua legis capita fuit, quo cautum, vt minores, in quocumque contractu dolo malo circumuenti, in integrum reſtituerentur. Cic. *de Offic. III, 15. Atque iſte* DOLVS MALVS *etiam legibus erat vindicatus, vt tutela XII Tabulis, et circumſcriptio adoleſcentium* LEGE LAETORIA. Quum vero ob lubricum aetatis adoleſcentuli ſaepe et ſine alterius dolo malo laederentur: Praetor, naturalem ſequutus aequitatem, minorum, quocumque modo laeſorum tutelam ſuſcepit. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 1. pr. §. 1. D. de minorib.* Hinc id intereſt inter legem Laetoriam et Edictum, quod ex illa minoribus non niſi DOLO MALO circumſcriptis et actio et exceptio daretur, eaque prodeſſet et iis, *qui pro minoribus viginti quinque annis* CIRCVMSCRIPTIS *fideiuſſiſſent: l. 7. §. vlt. D. de except.* Cuiac. *Obſeru. XIX, 29.* immo et iudicium publicum aduerſus decipientes poſſet inſtitui, de quo Cicero *de nat. Deor. III, 30.* Edicto autem remedium proditum eſſet

QVE ANNIS NATV, ee) GESTVM ESSE DICETVR,

eſſet minoribus, etiam dolo malo non circumſcriptis, modo, res ſuas deteriores eo negotio factas eſſe, demonſtrarent.

ee) NATV.] Poſt hos enim annos demum virilem illum vigorem, et quamdam veluti maturitatem ingenii, exſerere ſeſe exiſtimabant. Et ſane quum communi plerarumque gentium ſuffragio centum annorum aetas longiſſima ſit hominum: *l. 56. D. de vſufr. l. 23. C. de ſacroſ. eccleſ. l. 8. D. de vſufr. leg.* Plin. *Hiſt. Nat. VII, 4.* (Nam ſententiam Arnobii *Lib. II. adu. gent.* et Trebellii Pollionis *Vit. Claud. Cap. I.* qui cum mathematicis quibusdam CXX. annos homini ad viuendum datos eſſe ſtatuunt, ſeſe non magis probauit aliis, quam Epigenis, qui annis CXII; Beroſi, qui CXVI; Herodoti, qui CXX; Heſiodi, qui LXXXXVI; Sibyllae, quae annis CXXII. vitam hominis longiſſimam definiuerunt: Cenſorin. *de die nat. Cap. XVII.* et ibi Lindenbrog. *p. 87.*) Laetorius primum longiſſimae huius aetatis quadrantem adoleſcentiae attribuiſſe, et ſic minorennitatem finiſſe anno aetatis quinto viceſimo, videtur. Et ad hunc vſque annum minores curatorum auxilio reguntur, nec iis antea rerum ſuarum committitur adminiſtratio, quamuis bene rem gerentibus. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 1. D. de min.* Ceterum, quemadmodum infans ne ſtipulari quidem poteſt, VLPIAN. *ibid. l. 70. D. de verb. oblig.* infantia maior ſtipulatur quidem recte, at non promittit, nec mandat ſine tutoris auctoritate: VLPIAN. *ibid. l. 25. D. de fideiuſſ.* ita minor haec omnia quidem recte agit, at laeſus, non minus, quam impubes, reſtituitur in integrum, ac proinde nec honor illi tuto committitur, ſi ſubſit laeſionis periculum. VLPIAN. *ibid. l. 8. D. de mun. et honor.* nec reſtitutioni tunc obſtat decretum Coſſ. vel praeſidis, ſed ſolius Principis. VLPIAN. *ibid. l. 3. pr. D. eod.* Impetrata venia aetatis valide ſeſe obligat adoleſcens. Nam Princeps bona concedendo etiam obligationes conceſſiſſe videtur. PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 21. D. de verb. ſignif.* Ceterum initiumne contractus, an finem ſpectari oporteat? itemque an tacita poſt minorennitatem ratihabitio noceat? quomodo hoc tempus computandum ſit? denique an et filiisfamilias et ſeruis id beneficium

TVR, ff) VTI QVAEQVE RES ERIT, gg) intra annum, quo primum

ficium pateat? disquirit VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 3. §. 1. ad §. 11. l. 5. D. de min.*

ff) ESSE DICETVR.] GESTVM hic accipitur qualiter qualiter: ſiue contractum ſit, ſiue quid aliud contigerit, e.g. ſi pecunia a debitore paterno ſoluta perierit: ſi minor interuenerit: ſi hereditatem obaerati adierit: ſi, legata optione rem deteriorem pro optima elegerit. cetera. VLPIAN. *ibid. l. 7. l. 9. pr. D. de minor.* HERMOGEN. *Lib. I. Epit. iur. l. 8. et 35. D. eod.* Sed et mulier minorennis reſtituitur, ſi laeſa ſit in dote promittenda, non ſi delinquendo damnum ſenſerit, e.g. diuertendo. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 9. §. 1. 2. 3. 4. 5. l. 11. §. 1. D. de min.* Fieri etiam non poteſt, vt praetor aduerſus libertatem det reſtitutionem, VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 6. l. 11. princ. D. eod.* niſi ex magna cauſſa id a Principe fuerit conceſſum. PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 10. D. eod.* An et contra curatorem, qui ex falſa cauſſa excuſationem meruit, detur reſtitutio, elegante propoſita ſpecie, disquirit VLPIAN. *ib. l. 11. §. 2. D. eod.*

gg) QVAEQVE RES ERIT.] Neque enim PASSIM ſubuenitur adoleſcentibus: ſed cauſſa cognita. VLPIAN. *Lib. XI. l. 11. §. 3. ſeq. D. de min.* vbi PASSIM opponitur tribunali, vt in *l. 7. §. 1. D. de ventr. in poſſeſſ. mitt.* Quae enim tribunal non requirunt, ea PASSIM poſſunt explicari, etiam *quando Praetor in balneum vel in theatrum it. §. 2. Inſt. de libertin.* In eo vero cauſſae cognitio inter alia vertitur, an cum aeque minorenni fuerit negotium? VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 11. §. 6. D. de minorib.* Nam tunc alterutri laeſo non ſubuenitur, quum contra mulieri, apud minorennem intercedenti, recte opponatur exceptio minorennitatis, quamuis ei actio aduerſus debitorem, ſi ſoluendo eſt, reſtituatur: CAI. *Lib. IIII. ad Edict. prou. l. 12. D. eod.* quia generatim is, pro quo conſtitutum eſt, obligatus manet. CAI. *ibid. l. 28. D. de conſt. pecun.* Deinde id quoque in cauſſae cognitionem venit, ſolisne minoribus, an et his, qui ſe pro illis obligarunt, ſubueniendum ſit? itemque an in rem danda videatur reſtitutio. VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 13. D. de minor.* PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 14. D. eod.* CAI. *Lib.*

primum experiundi poteſtas erit, hh) ANIMADVERTAM. ii)

§. III. QVI QVAEVE, POSTEAQVAM QVID CVM HIS ACTVM kk) CONTRACTVMVE SIT, CAPITE DEMINVTI

Lib. IIII. ad Edict. prou. l. 15. D. eod. Denique vel maxime diſpiciendum eſt, an non minorennis alia actione recuperare rem ſuam poſſit? VLPIAN. *Lib. XI. ad Edict. l. 16. D. eod.*

hh) *Poteſtas erit.*] Verba haec ob locum *l. vlt. C. de temp. in int. reſtit.* huic edicto inſerenda eſſe, iam vidit V. C. Ger. Noodt *ad h. t. p. 112.* Dabatur ergo haec reſtitutio intra annum vtilem, qui ne exſuli quidem prorogabatur, neque maiori, qui intra tempus reſtitutionis conteſtatus, deſtituerat. VLPIAN. *ibid. l. 20. D. de minor.* Quid hic *d. l. vlt. C. de temp. in int. reſt.* mutarit Iuſtinianus, in vulgus notum eſt.

ii) ANIMADVERTAM.] Ita animaduertunt reſtituuntque tum praefectus vrbi, tum alii magiſtratus pro iurisdictione ſua, etiam in aliis cauſſis, quam contra ſententiam ſuam. VLPIAN. *ibid. l. 16. §. vlt. D. de min.* Sed et Praefectus praetorio contra ſuam ſententiam reſtituit, quamuis ab eo adpellare non liceat. HERMOGEN. *Lib. I. Epit. iur. l. 17. D. eod.* Attamen minor magiſtratus reſtituere non poteſt contra maiorum vel ipſius Principis ſententiam, niſi hic cauſſam de nouo induci in auditorium ſuum patiatur: cuius rei exempla adfert VLPIAN. *ibid. l. 18. pr. §. 1. 2. 3. 4. D. eod.* Praeterea obſeruandum, reſtitutionem minoris et ſucceſſoribus, quantumuis maioribus, prodeſſe. VLPIAN. *ibid. l. 18. §. vlt. D. eod.* Alia, ad effectum huius reſtitutionis pertinentia, attulerunt VLPIAN. *ibid. l. 21. D. de min.* PAVLL. *ibid. l. 23. l. 26. D. eod.* CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 25. l. 27. eod.* et CELSVS *Lib. II. Digeſt. l. 28. D. eod.*

kk) CVM HIS ACTVM.] Qui ſe alteri obligauerat, is aliquando mutabat ſtatum, et vel *maximam*, vel *mediam*, vel *minimam* patiebatur CAPITIS DEMINVTIONEM. Qui maiorem paſſi fuerant, ex contractibus, antea initis, non magis obligabantur, quam mortui: at quia tamen habebant ſucceſſores, ſaltim fiſcum: ſalua

NVTI DIMINVTAEVE ESSE ll) DICENTVR: IN EOS EASVE, PER-

ſalua erat actio aduerſus illum illosue, ad quem quosue eorum bona peruenerant. VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 2. pr. D. de cap. minut.* PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 5. pr. §. 1. l. 7. §. 2. 3. D. eod.* At alia erat ratio capitis deminutionis minimae, quam adoptiui atque emancipati patiuntur. His enim manifeſto accidebat capitis deminutio: quum emancipari vel in adoptionem dari nemo poſſit, vt non in imaginariam SERVILEM CAVSSAM deduceretur: PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 3. §. 1. D. de cap. min.* In ſeruilem autem perſonam nulla obligatio cadere poterat. *l. 22. D. de reg. iur.* Non autem ea reſtitutione opus erat ob adrogationem, quia filiusfamilias non minus, quam paterfamilias, obligatur. *l. 39. D. de oblig. et act.* Bachou. *in* Πρώτ. *h. t. p. 1149.* Vinn. *Comment. ad §. 3. Inſt. de adquiſ. per adrogat.* Schulting. Πρώτ. *h. t. §. 1. p. 464. ſequ.* Et quamuis hic diſſenſiſſe a reliquis videantur Sabinus et Caſſius: contra eorum tamen ſententiam obtinuit, vt ex adrogati etiam antegeſtis aduerſus adrogantem de peculio actio detur. VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 42. D. de pecul.* Ceterum in hoc Edicto, cuius verba ſuperſunt apud VLPIAN. *ibid. l. 2. §. 1. D. de cap. min.*; ponebatur, aliquid ACTVM CONTRACTVMVE ESSE, ante adoptionem vel emancipationem. Ac proinde illud non pertinebat ad delicta: VLPIAN. *ibid. l. 2. §. 3. D. eod.* (Ex iis enim orta obligatio cum capite ambulat: PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 7. §. 1. D. eod.*) nec ad ius teſtandi, quia id in filiumfamilias non cadit: VLPIAN. *ibid. l. 20. D. de verb. ſignif.* immo ne ad ipſos quidem contractus, poſt capitis deminutionem initos, quia, qui poſtea cum iis contraxit, id ſibi ipſi debet imputare: VLPIAN. *ibid. l. 2. §. 1. D. de cap. min.* nec denique ad adrogatorem, qui debitorem ſuum adrogauit, quamuis poſtea ſui iuris factum. VLPIAN. *ibid. l. 2. l. 4. D. eod. l. 11. D. de iudic.* nec denique ad ſubſtitutum capitis deminutionem paſſum. Nec enim per illam perit ſubſtitutio, partim quia nondum competebat, partim quod extra bona eſt. PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 42. D. de adquir. rer. dom.*

ll) DEMINVTAVE ESSE.] CAPITIS DEMINVTIO eſt ſtatus mutatio. CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 1.*

 de

PERINDE, QVASI ID FACTVM NON SIT, IVDICIVM DABO. mm)

§. IV. QVOD EO AVCTORE, nn) QVI TVTOR NON FVE-

de cap. min. Maxima et media morti aequiparabantur. Quod adeo verum eſt, vt captiui et ſententiam paſſi diem illum, quo libertatem iure poſtliminii, vel ciuitatem principis populiue beneficio receperant, *natalem ſuum* vocarent, et *alterius vitae quoddam quaſi initium:* Cic. *poſt redit. Cap. XI.* et *ad Attic. Epiſt. IV, 1.* quemadmodnm et Athenienſes eosdem δευτεροπότμυς, quaſi *ſecunda fata exorſos* dicebant, teſte Heſychio. Gronou. *Diatr. ad Stat. Cap. XII. p. 69.* Hinc qui ſtatum mutarant, vel de eo ſaltim dubitabant, non habebant teſtamentifactionem: VLP. *Lib. XII. ad Edict. l. 15. D. qui teſt. fac. poſſ.* et minima quoque omnes obligationes, non quidem naturales, ſed ciuiles, perimebat. CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 8. D. de cap. min.* PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 9. D. eod.* Peribant porro negotia priuata, non publica, veluti officium magiſtratus, dignitas ſenatoria, PAVLL. *ibid. l. 5. §. 2. D. eod.* tutela, praeter legitimam, quae ex XII Tabulis deſcendit. PAVLL. *ibid. l. 7. pr. D. eod.* Cuiac. *Obſ. IX, 7.* Iac. Gothofr. *ad XII Tab. p. 96.* Quid de iure hereditario capite minutorum fiat, ad hunc locum itidem diſpexiſſe videntur interpretes, eoque pertinere arbitramur longum tractatum de actionibus hereditariis apud PAVLL. *ibid. l. 40. D. de action.*

mm) IVDICIVM DABO.] Quae actio et perpetua eſt, et heredi ac in heredem datur: VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 2. §. 5. D. de cap. minut.* non autem in eos, qui ſimiles heredibus. PAVLL. *Lib. XI. ad Edict. l. 5. D. de alien. iud. mut.* Fragmentum enim hoc plane fugitiuum, et a Digeſtoribus loco alieniſſimo poſitum, non ad Edictum *de alienat. iud. cauſſ.* quod PAVLLVS libro demum XII. enarrauit, ſed ad hunc ipſum titulum referendum eſt. Ceterum quum perpetuam eſſe hanc actionem, ex *l. 2. §. 5. D. de cap. minut.* oſtenderimus: merito mireris, virum eximium, Ger. Noodt. *ad h. t. p. 123.* huic edicto adſuiſſe laciniam: *intra annum, quo primum experiundi poteſtas eſt.*

nn) EO AVCTORE.] Digeſtorum compilatoribus hoc caput ſeiun-

Digitized by Google

FVERIT, oo) GESTVM ESSE DICETVR, pp) SI ACTOR IGNORAVERIT, qq) DABO IN INTEGRVM RESTITVTIONEM rr) IN EVM, QVI,

ſeiungere a reliquis, et in *Librum Pandect. XVII.* reiicere placuit. Sed tot interpretum fragmenta ſatis euincunt, Praetorem illud inter reliquas reſtitutionis ſpecies hoc ipſo loco tractaſſe. Ob. Giphan. *Oecon. iur. p. 125.* Et haec eſt illa in integrum reſtitutio, quam OB IVSTVM ERROREM dari ſcribit Paull. *Recept. Sent. I, 7, 2.* et *l. 2. D. de reſtit. in integr.* Edicti verba ipſa pleraque exſtant apud VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 1. §. 1. 6. l. 7. pr. D. quod falſ. tut. auct.* reliqua ſuo quaeque loco vera praeſtabimus.

oo) NON FVERIT.] Sunt haec verba τυπικά, in quibus tamen multa, quae exprimenda erant, praetermiſiſſe Praetorem, exemplis quibusdam oſtendit VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 2. 3. 4. 5. D. eod.*

pp) ESSE DICETVR.] Sunt et haec verba τυπικά, depromta ex ipſa rubrica: *Quod falſo tutore auctore geſtum eſſe dicitur.*

qq) IGNORAVERIT.] Verba et hic habes edictalia, quae ideo adiecerat Praetor, quia non ſcienti, ſed ignoranti ſubuenire ſtatuerat. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 6. D. eod.* Ignoraſſe vero et is videtur, qui monenti, hunc non eſſe verum tutorem, in continenti non credidit. PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 2. D. eod.* Si, quod geſtum, ipſo iure nullum eſt, ne ſcientia quidem nocet: VLPIAN. *ibid. l. 3. D. eod.* quemadmodum nec minori vllo modo fraudi eſſe poteſt, quod cum falſo tutore contraxerit: VLPIAN. *ibid. d. l. 3.* nec ei, qui a Praetore ad gerendum cum falſo tutore negotium compulſus eſt. VLPIAN. *ibid. l. 5. D. eod.* Pupilli quoque ſcientia non computatur, ſed tutoris, daturque reſtitutio, etiamſi pupillo de dolo cautum ſit. PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 6. D. eod.*

rr) RESTITVTIONEM.] Plus eſt in RESTITVTIONE, quam in EXHIBITIONE. *Exhibere* enim eſt praeſentiam corporis praebere: *reſtituere*, poſſeſſorem facere, et fructus reddere. Pleraque etiam *reſtitutionis* vocabulo continentur. CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 22. D. de verbor. ſign.* quamuis hoc fragmentum multo commodius ad Edictum *de alienat. iudic. mut. cauſſ. fact.* referri poſſe fateamur, idque infra

 fra

QVI, QVVM TVTOR NON ESSET, DOLO MALO ss) AVCTOR FACTVS ESSE DICETVR, IVDICIVM DABO, VT QVANTI EA RES ERIT, tt) IN TANTAM PECVNIAM CONDEMNETVR. uu)

§. V. SI xx) CVIVS QVID DE BONIS, QVVM IS METV,

ſra ſuo loco oſtenſuri ſimus pluribus.

ss) DOLO MALO.] Non ergo ſufficit, falſum tutorem ſcientem auctorem eſſe factum: ſed dolus eius malus requiritur. Si enim coactus auctoritatem interpoſuit: nonne excuſari debet? VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 1. D. quod falſo tut. auct.*

tt) QVANTI RES ERIT.] His vero verbis non poena continetur, ſed veritas, ſumtibus, in reſtitutionem factis, computatis. Quo fit, vt vno ex pluribus falſis tutoribus ſoluente, reliqui liberentur. VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 2. 3. 4. D. eod.* PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 8. D. eod.* Sed et alia incommoda falſus tutor perinde ſuſtinet, ac ſi eo tempore vere tutor fuiſſet, e. g. ſi per eum factum ſit, vt actionis dies exierit, vel res vſucapta ſit. CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 10. D. eod.* Cuiac. *Obſ. XXII, 19.*

uu) CONDEMNETVR.] Eſt haec actio in factum praetoria, quae heredi quidem ceteriſque ſucceſſoribus, nec tamen in heredem, nec poſt annum competit. Rationem reddit VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 9. D. quod falſo tut. auct.*

xx) §. V. SI.] Sequitur ſexta reſtitutionis cauſſa, ABSENTIA. Quum enim ſaepe contingat, vt vel abſentis res vſucapiatur, vel abſens, qui ſui copiam non facit, vſucapiat: aequum viſum eſt Praetori, *laeſum ius ſuum per id tempus, quo quis reipublicae operam daret, vel aduerſo caſu laboraret;* praeſentemque, quod ad abſentem attinet, *integrum habere.* VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 1. pr. D. quib. ex cauſſ. mai.* Auctorem huius edicti PVBLICIVM, Praetorem fuiſſe, duplici argumento probamus. Primo enim actio reſciſſoria, qua haec reſtitutio petitur, diſerte in iure noſtro vocatur PVBLICIANA. *l. 35. D. de obl. et act.* vbi Publiciana illa, *quae ad exemplum vindicationis datur,* ab altera, *quae reſciſſa vſucapione redditur,* diſerte diſtinguitur. Deinde vtraque actio eiusdem naturae ac indolis eſt. Quemadmo-

Digitized by Google

METV, yy) AVT SINE DOLO MALO zz) REIPVBLICAE CAVSSA ABES-

admodum enim priore praetor ita permittit agere in rem, *vt actor dicat, ſe quaſi vſucepiſſe, quod non vſuceperit:* ita in poſteriore *poſſeſſor dicit, aduerſarium non vſucepiſſe, quod vſuceperit.* §. 3. *Inſt. de action.* Quis fuerit ille Publicius, vtriusque actionis auctor, hodie ignoramus. Id vero compertum habemus, nec Carolum Sigonium, qui *libro I. de iudiciis Cap. XVII.* has actiones demum ſub Imperatoribus inuentas eſſe exiſtimat, nec Ioannem Bertrandum, qui *Lib. II. de vit. iurisp. Cap. XVI.* eas Q. Publicio, praetori, cuius meminit Cicero *pro Cluent. Cap. XXXXV.* tribuit, rem acu tetigiſſe. Nam haud paullo ante illa tempora huius actionis reſciſſoriae mentionem facit Terentius *Phorm. II, 4. v. 9.* vbi ita loquentem inducit rabulam:

Mihi
Sic hoc videtur. Quod TE ABSENTE, *hic filius*
Egit, RESTITVI IN INTEGRVM
aequum eſt, et bonum:
Et impetrabis. Dixi.

Non enim ex iuris Attici principiis loqui cauſſidicum, ceu viſum eſt Grotio *Florum ſparſ. p. 131.* ſed ex Romani, nec eumdem de minorennium, ſed de abſentium reſtitutione intelligendum eſſe, res ipſa docet. Ceterum ipſum Edictum integrum, quamuis parum caſtigatum, exſtat apud VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 1. D. quib. ex cauſſ. mai.* Nitori tamen ſuo pleraque reſtituit Ger. Noodt *Comment. ad Pand. p. 123.*

yy) METV.] Metum iuſtum, talemque, qui cadit in virum conſtantem, non timorem ſuperuacuum, intelligit praetor. CALLISTRAT. *Lib. II. Monit. Edict. l. 2. §. 1. D. quib. ex cauſſ. mai.* Iuſtusne vero ſit metus, necne, prudentis iudicis eſt, aeſtimare. VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 3. D. eod.*

zz) SINE DOLO MALO.] DOLO MALO ABESSE videtur, quamuis reip. cauſſa abſens, qui alterius grandis commodi cauſſa id egit, vt reip. cauſſa abeſſet. CALLISTR. *ibid. l. 4. D. eod.* Quo inprimis pertinebant LEGATIONES LIBERAE, quas viri primarii, quoties in quadam prouincia illis negotium priuatum eſſet, ſibi decerni petebant, vt vel publicis auſpiciis ſumtibusque iter facerent, vel tanto maiore ſaltim cum dignitate illis locis verſarentur. Cicero

ABESSET, aaa) AVT IN VINCVLIS, bbb) SERVITVTE,

ro *pro Flacco Cap. XXXIV. An* LEGATIONES *ſumere* LIBERAS *exigendi cauſſa, ſicut et tu ipſe nuper, et multi viri boni ſaepe fecerunt, rectum eſt. Quod ego non reprehendo: ſocios video queri.* Idem *orat. Agrar. II, 17. Atque illud circumſpicite veſtris mentibus, vnaque legatos noſtros, homines auctoritate tenui, qui rerum priuatarum cauſſa* LEGATIONES LIBERAS *obeunt, tamen exterae nationes ferre vix poſſunt.* Earumdem liberarum legationum et alibi paſſim meminit Cicero, veluti *Epiſt. ad Attic. XV, 11.* vbi Atticum docet, *liberas legationes definitum tempus lege Iulia habere, nec facile addi poſſe.* Quod ideo procul dubio cautum eſt, quod permulti data opera abeſſent quam diutiſſime, vel maturius proficiſcerentur, quibus hoc edicto non ſubueniri, oſtendit VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 5. pr. D. quib. ex cauſſ. maior.* Omnia ergo haec veterum fragmenta ad legationes liberas pertinent, quas Calliſtrati adhuc temporibus decerni conſueuiſſe, patet ex *l. 14. D. de legat.* vbi ipſe Vlpianus: *Qui,* inquit, LIBERA LEGATIONE *abeſt, non videtur reip. cauſſa abeſſe: hic enim non publici commodi cauſſa, ſed ſui, abeſt.* Vid. Cuiac. *Obſeru. IX, 29.*

aaa) REIP. CAVSSA ABEST.] Reipublicae cauſſa abeſſe non videntur, qui Romae operam dant reipublicae, veluti magiſtratus. VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 5. D. quibus ex cauſſ. mai.* PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 6. D. eod.* Militantes tamen Romae pro reip. cauſſa abſentibus ex priuilegio habentur. VLPIAN. *ibid. l. 7. D. eod.* Tales erant milites *vrbani,* qui, vbi tria confecerant ſtipendia, in *praetorianorum* numerum referri poterant. Doſitheus *Sentent. et Epiſt. Hadriani §. VI.* ἐν τοσούτῳ εἰς τὴν πολιτικὴν στρατεύῃ, καὶ ἐὰν καλὸς στρατεύτης ἔσῃ, τρίτῳ ὀψωνίῳ δυνήσῃ εἰς τὸ πραιτώριον μεταβῆναι. *Interim in vrbana milita, et, ſi bonus miles fueris, tertio ſtipendio poteris in praetorianam transire.* Praeterea non cenſebantur reip. cauſſa abeſſe legati municipiorum, quia municipia iure rerumpublicarum non vterentur, niſi quod et his ex conſtitutione Marci et Commodi AA. ſubueniretur. PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 8. D. eod.*

bbb) IN VINCVLIS.] Haec verba ad omnem captiuitatem pertinent,

TVTE, ccc) HOSTIVMVE POTESTATE ESSET. ddd) POSTEAVE eee) demi-

tinent, quamuis vincula alicui non eſſent iniecta. CALLISTR. *Lib. II. Edict. monitor. l. 9. D. eod.* VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 10. D. eod.* Nec tamen ideo ſibi non conſtat Vlpianus, quando *l. 216. D. de verb. ſignif.* ſcribit, *eum, qui in carcere cluſus eſt, non videri neque* VINCTVM, *neque* IN VINCVLIS *eſſe, niſi vincula adhibita ſint eius corpori.* Hoc enim fragmentum, teſte inſcriptione pertinet ad legem Aeliam Sentiam, quae vinctos manumiſſos in miſeram dedititiorum conditionem detrudebat: quam acerbam ſanctionem ad quam pauciſſimos par erat pertinere. Edictum autem noſtrum, tamquam inſigne beneficium, cum quam plurimis communicari, aequiſſimum videbatur.

ccc) SERVITVTE.] Siue bona fide ſeruiat, ſiue liber homo inuitus detineatur. CALLISTR. *Lib. II. Edict. monit. l. 11. D. quib. ex cauſſ. maior.* Non autem ad eos pertinet Edictum, qui de ſtatu ſuo litigant, ſi lis iam coepta ſit: VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 12. D. eod.* multoque minus ad ſtatuliberos, qui nec bona habent, et vere ſerui ſunt. PAVLL. *Lib. XII. l. 13. D. eod.*

(HEIN. *Opuſc. Poſtum. Tom. II.*)

ddd) POTESTATEVE ESSET.] Intelliguntur hic capti ab hoſtibus, non transfugae, quibus nec ius poſtliminii conceditur. CALLISTR. *ibid. l. 14. D. quib. ex cauſſ. maior.* At captis ab hoſte ſubuenit Praetor, ſiue poſtliminio reuerterint, ſiue apud hoſtes deceſſerint, ſiue denique ibi nati ſint. VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 15. pr. D. eod.*

eee) POSTEAVE.] Si in abſentis bona itum, auctore Praetore, (id quod variis ex cauſſis fieri poſſe, hac occaſione oſtendit VLPIAN. *ibid. l. 1. D. quib. ex cauſſ. in poſſeſſ.*) tunc cuius bona poſſideri iuſſit Praetor, ei ſuccurrit ex hoc edicto, non ei, cuius praeſentis in bona itum eſt. VLPIAN. *ibid. l. 15. §. 2. D. quib. ex cauſſ. mai.* Quomodo hic intelligendum ſit aduerbium POSTEA, et quantum laxamenti detur domum reuerſo ad inſtituendam actionem, idem docet VLPIAN. *ibid. l. 15. §. 3. D. quib. ex cauſſ. maior.* Non enim negligentibus ſubuenitur, ſed neceſſitate rerum impeditis. PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 16. D. eod.* quia negligentes res ſuas potius pro derelictis habere exiſtimantur. Quo pertinere videtur frag-

deminutum erit, fff) SIVE CVIVS ACTIONIS EORVM, CVI DIES EXISSE DICETVR, ggg) item hhh) SI QVIS QVID VSV SVVM FECISSET, AVT QVOD NON VTENDO AMISSVM SIT, CONSEQVVTVS, iii) ACTIONEVE SOLVTVS OB ID, QVOD DIES EIVS EXIERIT, QVOD ABSENS NON DEFENDERETVR, kkk) INVE VINCVLIS ESSET,

fragmentum VLPIANI *Lib. XII. ad Edict. l. 1. D. pro derelicto.*

fff) *Deminutum erit.*] Haec verba, quae textu exciderunt, ipſe ſenſus exigit, ceu recte obſeruauit V. C. Ger. Noodt *Comment. ad Pandect. p. 123. Tomo II. Op.*

ggg) DIES EXISSE DICETVR.] Quando exiiſſe dicatur dies, ex inſtituto ad hunc ipſum locum docuit VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 17. D. quib. ex cauſſ. maior.* PAVLL. *ibid. l. 18. pr. D. eod.*

hhh) *Item.*] Hac edicti parte praetor praeſentibus auxilium pollicetur aduerſus eos, qui abſentes eorum res vſuceperunt. VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 21. pr. D. quib. ex cauſſ. mai.*

iii) CONSEQVVTVS.] Praeſentes reſtituens, praetor non quaerit, qua ex cauſſa abſint aduerſarii, modo non defendantur. Nec intereſt, per ſe, an per alios, poteſtati ſuae ſubiectos, vſuceperint. VLPIAN. *ibid. l. 21. §. 1. 2. D. eod.* Nam et ea, quae ſeruus peculiariter nactus eſt, dominus abſens vſucapit, praeterquam ſi talis ſit, vt ne ſuo quidem nomine quidquam vſucapere poſſit. PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 8. D. de vſurp. et vſuc.* Reſtitutione vero hac non opus eſſe, ſi rem ſacram, aliamque commercio exemtam abſens poſſideat, ad hunc locum monuit CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 9. D. de vſurpat. et vſucap.*

kkk) NON DEFENDERETVR.] Si enim abſens reliquit procuratorem, qui conueniri potuiſſet, reuerſus dominus inquietari non debet: Quis vero DEFENDI dicatur, fuſius hic oſtendit VLPIAN. *ibid. l. 21. §. 2. D. quib. ex cauſſ. mai.* Hinc abſentis amici interrogandi, velintne abſentem defendere? et ſi interrogari nemo poſſit, teſtatione id complecti oportebit. Quae omnia illuſtrari poſſunt ex Cicer. *Orat. pro P. Quinct.* Ceterum hoc edictum et ad furioſos, prodigos, infantes, ciuitates pertinet. PAVLL. *Lib. XII. ad Edict.* (ita enim reſcribendum eſſe iam ſupra monuimus) *l. 15. D. de tut. et curat. dat.*

ESSET, lll) SECVMQVE AGENDI POTESTATEM NON FACERET, mmmm) AVT QVVM EVM INVITVM VOCARE NON LICERET, nnn) NEQVE DEFENDERETVR, ooo) QVVMQVE MAGISTRATVS EA DE RE ADPELLATVS ESSET, SIVE CVI PER MAGISTRATVM SINE DOLO IPSIVS ppp) ACTIO EXEMTA ESSE DICETVR,

lll) VINCVLIS ESSET] Expreſſerat hanc perſonam praetor, quia fieri poteſt, vt quis in vinculis, et praeſens tamen ſit, qui procul dubio vſucapit, modo non ſit in ſeruitute. VLPIAN. *ibid. l. 23. D. quib. ex cauſſ. maior.* Qui apud hoſtes eſt, quia ſeruit, nec vſu adquirit, nec coeptam adimplet poſſeſſionem, niſi quod vſumfructus quaſi poſſeſſionem poſtliminio recipit. VLPIAN. *ibid. l. 23. §. 1. 2. 3. D. eod.* Qui enim ipſe poſſidetur, poſſidere non poteſt. VLPIAN. *ibid. l. 118. D. de reg. iur.*

mmmm) NON FACERET.] Quamuis enim actor in latitantis bona mitti poſſit: contingit tamen, vt nec mittatur actor, nec reus latitare dicatur, e. g. ſi iudici mora contingat: VLPIAN. *ibid. l. 23. §. vlt. D. quib. ex cauſſ. mai.* vel ſi reus fruſtretur, vel tergiuerſetur, et quauis ſollertia id efficiat, ne ſecum agatur. PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 24. D. eod.* vel ſi reus non quidem fruſtrandi cauſſa, vel multitudine rerum diſtrictus hoc agat: GAI. *Lib. IV. ad Edict. l. 25. D. eod.* vel ſi denique per ipſum praetorem ſtet, quo minus quis poſſit conueniri. Aduerſus relegatum praeſenti ſubuenitur ex generali clauſula praetoris, ipſi vero relegato non ſubuenitur, quia praetorem relinquere potuit. VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 26. pr. §. 1. D. eod.*

nnn) NON LICERET.] De iis loquitur praetor, quos omnino in ius vocari non patitur, veluti de Coſſ. et ſimilibus. Qui enim, permittente praetore, vocari poſſunt, ad eos edictum non pertinet. Cur enim, qui vocaturus erat, Praetorem non adiit? VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 26. §. 2. D. ex quib. cauſſ. mai.*

ooo) DEFENDERETVR.] Haec clauſula ad omnes ſupraſcriptos pertinet, praeterquam ad abſentes, qui vſuceperunt, de quibus iam antea cautum fuerat. VLPIAN. *ibid. l. 26. §. 1. D. eod.*

ppp) SINE DOLO IPSIVS.] Siue dilatione iudicis eximatur actio, ſiue magiſtratus non fuerit copia, ſiue alias ius non dixerit. Si enim ius dixit, cauſſaque cognita denegarit

negarit

TVR, qqq) EARVM RERVM ACTIONEM INTRA ANNVM, QVO PRIMVM EA DE RE EXPERIVNDI POTESTAS ERIT, reſtituam. rrr) ITEM SI QVA ALIA IVSTA CAVSSA VIDEBITVR, SSS) IN INTEGRVM RESTITVAM, QVOD EIVS PER LEGES, PLEBISCITA, EDICTA DECRETAVE PRINCIPVM LICEBIT. ttt)

§. VI.

negarit actionem: ceſſat omnino reſtitutio. Sin magiſtratus per ſordes, vel per gratiam, ius non dixit: vel ex hac edicti parte agi poteſt, vel ex ſuperiore clauſula: SECVMVE AGENDI POTESTATEM NON FACIAT. Id enim egit litigator corrumpendo iudicem, ne ſecum ageretur. VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 26. §. 4. ſequ. D. quib. ex cauſſ. maior.*

qqq) ACTIO EXEMTA ESSE DICETVR.] EXEMTA dicitur actio, quando agi poſſe deſiit. VLPIAN. *ibid. l. 26. §. 5. D. quib. ex cauſſ. mai.*

rrr) *Reſtituam.*] Verbum hoc, quod ipſe ſenſus exigit, merito reſtituimus. Vocatur autem haec actio, vti iam ſupra ſub litt. xx. oſtendimus, PVBLICIANA vel RESCISSORIA, de cuius natura omnia in vulgus nota ſunt.

sss) IVSTA CAVSSA VIDEBITVR] Eſt haec poſtrema pars edicti de reſtitutione *ob abſentiam*, eaque clauſula inſerta eſt neceſſario, quia multi caſus eueniri poſſunt, qui deſiderant reſtitutionem, nec ſingulatim tamen enumerari a praetore potuerunt. Sic ex hac Edicti parte ſubuenitur legatione pro municipio functis, licet proprie non abſint reipublicae cauſſa. Subuenitur etiam teſtimonii, vel adpellationis, vel cognitionis, vel alterius negotii neceſſarii cauſſa euocatis, vel peregrinantibus: VLPIAN. *Lib. XII. ad Edict. l. 26. §. 4. D. quib. ex cauſſ. maior.* immo et ob probabilem cauſſam veluti ob ſtudia: itemque iis, qui nec in vinculis, nec in cuſtodia, ſed ſub fideiuſſoria cautione ſunt. VLPIAN. *ibid. l. 28. pr. D. eod.* PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 27. D. eod.* vbi hic addit, abſentes ex neceſſitate reſtitui, quamuis nihil e bonis amiſerint, ſed tantum non lucrati ſint.

ttt) LICEBIT.] Non hic quaeritur, an leges reſtitutionem permittant, ſed annon prohibeant. Ceterum et ACTIONEM pollicetur praetor et EXCEPTIONEM: illam tamen non niſi intra annum vtilem, qui quomodo computandus ſit, diſquirit VLPIAN. *Lib. XII.*

ad

§. VI. SI QVA uuu) ALIENATIO IVDICII MVTANDI CAVSSA

ad Edict. l. 28. §. 2. 3. 4. 5. 6. D. quib. ex cauſſ. mai. et PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 30. D. eod.* vbi ſimul obſeruat, ſi miles, qui vſucapit, deceſſerit, et heres adimpleuerit vſucapionem, aequum eſſe, vt reſcindatur, quod poſtea vſucaptum eſt, vt eadem in heredibus, qui in vſucapionem ſuccedunt, ſeruentur: quia nemo plus commodi heredibus ſuis relinquit, quam ipſe habuerit. PAVLL. *ibid. l. 120. D. de regul. iur.* De EXCEPTIONE RESCISSORIA videndus eſt Noodt. *Comment. ad Pandect. p. 129. Tomo II. Op.* Et haec quidem ſunt, quae ad hoc caput pertinent, veterum fragmenta. Vnum ſupereſt CALLISTRATI *Lib. II. Edict. monitor. l. 2. pr. D. quib. ex cauſſ. maior.* vbi iureconſultus docet, reſtitutionem hanc reip. cauſſa abſentium ideo vſu minus frequentari, quod illis ex ipſis legibus, SCis Principumque conſtitutionibus ius extra ordinem dici ſoleat.

uuu) SI QVA.) Eſt hoc poſtremum reſtitutionum in integrum caput, cuius verba priora debemus cum rubricae, tum PAVLLO *Libro XII. ad Edict. l. 8. pr. §. 1. D. de alien. iud. mut. cauſſ.* Ipſa ſententia Edicti ex tot interpretum fragmentis tam manifeſta eſt, vt verborum reliquorum reſtitutio non admodum difficilis eſſe videatur. IVDICII vero MVTANDI CAVSSA ALIENARE videtur is, qui ſuo facto alienam cauſſam reddidit deteriorem, e. g. alterius prouinciae hominem, aut potentiorem aduerſario ſuo opponens. CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 1. D. eod.* aut quemcumque alium, qui vexaturus ſit aduerſarium: VLPIAN. *Lib. XIII. ad Edict. l. 2. D. eod.* vel neceſſitatem huic imponens agendi in alia prouincia: vel ſeruum, quem quis petit, manumittens; vel locum, in quo opus factum, cuiusque nomine intenditur *quod vi aut clam*, vel *aquae pluuiae*, vel in quo *nouum opus nunciatum eſt*, alienans. CAI. *Lib. IIII. ad Edict. prou. l. 3. pr. D. eod.* Quin et tunc huic edicto locus eſt, ſi res ab eo, cui alienata, vſucapta ſit: VLPIAN. *Lib. XIII. ad Edict. l. 4. pr. D. eod.* ſiue per venditionem, ſiue alio modo alienata ſit: non tamen ſi cui legata, vel hereditate relicta, vel venditori redhibita: PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 8. §. 2. 3. 4. D. eod.* vel in ſolutum data ſit. VLPIAN. *Lib. XIII. ad Edict.* (per-

CAVSSA XXX) DOLO MALO YYY) FACTA ERIT: neque priſtina cauſſa reſtituatur, zzz) aduerſus eum, qui alienauerit, aaaa) ei, ad quem ea res pertinebit, quanti eius intererit, alium aduer-

peram enim inſcriptio praefert *Libr. XII.) l. 10. pr. D. eod.* Non autem alienare intelligitur, qui tantum amittit poſſeſſionem. VLPIAN. *Lib. XIII. ad Edict. l. 119. D. de reg. iur. l. 4. §. 1. D. de alienat. iud. mut. cauſſ.*

XXX) IVDICII MVTANDI CAVSSA.] Superuacuum videri poſſet hoc edictum, quia, qui dolo poſſidere deſiit, pro poſſeſſore habetur: *l. 131. l. 151. D. de regul. iur.* ſed fuit tamen omnino vtiliſſimum. Namque ea regula iure antiquo non valuit quippe ex interpretatione SCi, Hadriano imperante facti, ſero demum nata: *l. 27. §. 3. D. de rei vindic.* Ceterum contingere poteſt, vt iudicii mutandi cauſſa, at ſine dolo malo; vel dolo malo quidem, at non iudicii mutandi cauſſa poſſidere quis deſierit: VLPIAN. *ibid. l. 4. §. 1. D. de alienat. iudic. mutand.* Immo fieri poteſt, vt, qui alienauit, iudicium accipere adhuc paratus ſit. Quibus caſibus ceſſat haec ex edicto reſtitutio. CAI. *ibid. l. 3. §. 5. D. eod.*

yyy) DOLO MALO.] DOLVS hic praecipue requiritur. Si enim vlla iuſta alienandi cauſſa ſubeſt, edictum ceſſat. VLPIAN. *ibid. l. 4. §. 2. 3. 4. D. de alien. iud. mut.* Ex ipſa tamen alienatione non leuis doli praeſumtio naſcitur. *Difficile enim eſt, vt bona cauſſa ſit, cuius actio in ius alterius deſperatione transfertur.* Symmach. *Epiſt. X, 45.* Alienante tutore, vel furioſi curatore vtilis actio datur, quia conſilium huius fraudis inire non poſſunt. VLPIAN. *ibid. l. 10. §. 1. D. eod.*

zzz) *Cauſſa reſtituatur.*] Non enim rem exhiberi ſufficit, ſed et priſtina cauſſa arbitratu iudicis reſtituenda eſt. PAVLL. *Lib. XII. ad Edict. l. 8. pr. D. eod.* Hinc adpoſite ad hunc locum notauerat CAIVS *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 22. D. de verb. ſignif.* plus eſſe in RESTITVTIONE, quam in EXHIBITIONE. Vid. ſupra *litt. rr.*

aaaa) *Qui alienauerit.*] Eo refero locum PAVLLI *Lib. XII. ad Edict. l. 8. D. de rei vindic.* vbi diſputat de fundo, quem duo ſiue pro diuiſo, ſiue pro indiuiſo poſſident, quantum ab alterutro peti poſſit?

aduerſarium non habuiſſe, bbbb) intra annum, quo primum experiundi poteſtas eſt, cccc) in factum actionem dabo.

TIT. XXVII.

DE RECEPTIS [*arbitris,*] ET QVI ARBITRIVM RECEPERVNT, VT SENTENTIAM DICANT. a)

(PAVLL.

bbbb) *Aduerſarium non habuiſſe.*] Petitur hac actione, quod intereſt. Si ergo res petitoris non fuerit, vel ſeruus alienatus ſine alienantis culpa deceſſerit, iudicium hoc ceſſat, niſi quid praeter id actoris interſit. VLPIAN. *Lib. XIII. ad Edict. l. 4. §. 5. D. de alienat. iud. mut.* CAI. *Lib. III. ad Edict. prou. l. 3. §. 4. D. eod.* Eſt ergo haec actio rei perſequutoria, non quidem contra heredem, at heredi tamen datur. VLPIAN. *ibid. l. 4. §. 6. D. eod.* Nam et heredem reſtitui in integrum, expeditiſſimi iuris eſt. VLPIAN. *ibid. l. 6. D. de in integr. reſt.*

cccc) *Poteſtas eſt.*] Poſt annum vtilem non datur haec actio: VLPIAN. *ibid. l. 6. D. de alien. iud. mut.* quia ad rei quidem perſequutionem pertinet, attamen ex delicto dari videtur. CAI. *Lib. IV. ad Edict. prou. l. 7. D. eod.* Interdum tamen ſucceſſori pluſculum indulgetur temporis, ſi forte eius aetas praetorem moueat. Eo enim pertinere videtur fragmentum VLPIANI *ibid. l. 19. D. de minor.* Quaedam hac occaſione de reſtitutionibus generatim diſſeruiſſe VLPIANVM, colligo ex fragmentis *l. 25. D. de adminiſtr. tut. l. 2. D. de except. rei iudic. l. 16. D. de nou. op. nunc.* ex eodem *Libro XIII. ad Edict.* deſumtis.

a) SENTENTIAM DICANT.] Poſterior hic titulus fuit edicto *de in integrum reſtitut.* quia de hoc PAVLLVS *libro ad Edictum XIII.* de illo XII. egit. Priorem autem eumdem fuiſſe titulo: *Nautae, caupones, ſtabularii,* ex eo patet, quod illum *Libro* demum *XIIII.* expoſuit VLPIANVS. Idem ergo hic ordo Edicti, qui Pandectarum. Rubricam ita, vti nos, exemplar Accurſii exhibuit. Qua lectione nihil verius eſſe, oſtenderunt Radulph. Forner. *Rer. quotid. II, 1.* et Ger. Nood. *Comment. ad Pandect. h. t. p. 135.* Nec aliter ſe habet rubrica in codice: DE RECEPTIS ARBITRIS.

(PAVLL. LIB. XIII. CAI. LIB. V.)

QVI b) ARBITRIVM, c) PECVNIA COMPROMISSA

BITRIs. Verba τυπικά, tamquam diſperſa Virbii membra collegimus ex VLPIAN. *Lib. XIII. ad Edict. l. 3. §. 2. l. 15. D. de recept. arbitr.*

b) QVI.] Antiquiſſima eſt diſceptatio coram arbitris, quam, et nondum conſtitutis ciuitatibus, locum habuiſſe probabile eſt. In eos vero et conſtitutis rebuspublicis compromittebant, quicumque abhorrebant a litibus et ſtrepitu forenſi. Hinc lex Attica apud Demoſthen. *aduerſ. Mid. p. 618.* Ἐὰν δέ τινες περὶ συμβολαίων ἰδίων πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητῶσι, καὶ βούλονται διαιτητὴν ἐλέσθαι ὀντινοῦν ἐξέστω αὐτοῖς αἱρεῖσθαι, ὃν ἂν βούλωνται διαιτητήν. ἐπειδὰν βούλωνται κατακοινόν, μενέτωσαν ἐν τοῖς ὑπὸ τούτου διαγνωσθεῖσι, καὶ μηκέτι καταφερέτωσαν ἀπὸ τούτου ἐφ' ἕτερον δικαστήριον ταυτὰ ἐγκλύματα, ἀλλ' ἔστω τὰ κριθέντα ὑπὸ τοῦ διαιτητοῦ κύρια. *Si qui de priuatis contractibus litigarint, et arbitrum ſumere voluerint quemcumque: iis liceat, quemcumque voluerint, ſumere arbitrum. Quod ſi communiter voluerint: adquieſcant in eius ſententia, neque ab hoc in aliud iudicium easdem actiones deferant: ſed, quae ab arbitro iudicata fuerint, rata ſunto.* De qua lege pluribus agunt Petit. *Leg. Attic. tit. V.* et Deſ. Herald. *Animadu. ad Ius Attic. et Rom. V, 14.* Et ſane vix vlla lis oriebatur inter Athenienſes, quin in vicinos et amicos compromitterent. Vnde Chremes apud Terent. *Heaut. III, 1. v. 90:*

Paullulum negoti mihi obſtat. Simus et Crito,
Vicini noſtri, hic ambigunt de finibus.
Me cepere ARBITRVM. *Ibo, ac dicam, vt dixeram,*
Operam daturum me: hodie non poſſe his dare.

His moribus et Romani vſi ſunt. Nam et apud hos compromiſſa quodammodo ad ſimilitudinem iudiciorum redegit Praetor, modo legibus bonisque moribus non aduerſarentur. VLPIAN. *Lib. XIII. ad Edict. l. 3. pr. D. de recept. arb.* Requiritur tamen, vt quis hanc in ſe operam receperit. Sicuti enim neminem cogit Praetor, vt recipiat: ita, vbi quis ſemel recepit, rem ad curam et ſollicitudinem ſuam pertinere exiſtimat. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 1. D. eod.*

c) ARBITRIVM.] Recipere arbitrium

SA d) RECEPERIT: e) EVM SENTENTIAM DICERE COGAM. f)

trium poſſunt omnes, cuiuscumque dignitatis: etiam conſulares, non tamen conſules, praetores, aliiue, quos Praetor cogere non poteſt. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 3. D. eod.* PAVLL. *Lib. XIII. ad Edict. l. 4. D. eod.* Poteſt et filiusfam. arbiter eſſe, etiam in cauſſa patris: potuiſſet enim aduerſarius in eum non compromittere. VLPIAN. *ibid. l. 5. D. eod.* CAI. *Lib. V. ad Edict. prou. l. 6. D. eod.* Nihil porro intereſt, in ingenuum, an in libertinum; in integrae exiſtimationis hominem, an in infamem compromiſſum ſit, modo non in ſeruum. Quod adeo verum eſt, vt, ſi qui in Titium et ſeruum compromiſerint, neuter compellatur: VLPIAN. *ibid. l. 7. D. eod.* niſi ita ſit compromiſſum, vt alterutrius ſententia valeat, tunc enim Titius compellitur. PAVLL. *ibid. l. 8. D. eod.* Sententia tamen ab arbitro iam libero dicta ideo non eſt nulla, quod in eum adhuc ſeruum compromiſſum eſt. VLPIAN. *ibid. l. 9. pr. D. eod.* Praeterea arbitri ſumi non poſſunt pupilli, furioſi, ſurdi et muti, nec iudices in iis cauſſis, in quibus dati ſunt iudices. Denique manifeſto infames, quamuis arbitri eſſe poſſint, a Praetore tamen non coguntur, infamati ab ipſis litigatoribus cauſſa cognita excuſantur. VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 1. 2. 3. 4. 5. l. 11. pr. D. eod.* PAVLL. *Lib. XIII. ad Edict. l. 10. D. eod.*

d) PECVNIA COMPROMISSA.] Arbiter ſententiam dicere non cogitur, niſi compromiſſum interuenerit. Pecunia autem compromiſſa intelligitur, ſiue poena numaria, ſiue alia res vice pecuniae promiſſa, ſiue vtrimque aliquid eum in finem depoſitum, ſiue ab vno pecunia, ab altero res promiſſa, ſiue de non petendo compromiſſum ſit. Sed et eo caſu arbitrum Praetor non cogit ſententiam dicere, ſi alteruter tantum aliquid promiſit. Denique, ſi ſub conditione compromiſſum eſt: non prius cogit ſententiam dicere, quam ſi exſtiterit conditio. VLPIAN. *ibid. l. 11. §. 1. 2. 3. 4. 5. D. eod.* PAVLL. *ibid. l. 12. D. eod.* Coactioni porro non eſt locus, ſi poena alteri accepto lata ſit, nec ſi quis de cauſſa alia, quam de qua compromiſſum, poenam promiſerit. VLPIAN. *ibid. l. 13. pr. §. 1. D. eod.* Formulam ſtipulandi poenam: SI ITA FACTVM NON ERIT, vel: SI ADVERSVS ID FACTVM ERIT, expo-

exponit VLPIAN. *ibid. l. 71. D. de verb. oblig.* Qui enim NON FACIT, quod facere debet: videtur facere aduerſus ea, quia non facit. Et qui FACIT, quod facere non debet: non videtur facere, quod facere iuſſus eſt. PAVLL. *Lib. XIII. ad Edict. l. 121. D. de reg. iur.* Accedebant aliquando compromiſſo fideiuſſores, de quibus VLPIAN. *Lib. XIII. ad Edict. l. 26. D. de recept. arbitr. l. 12. D. de conſt. pec. l. 36. D. ad SC. Trebell.*

e) RECEPERIT.] Aliquando tamen arbitri excuſantur. Sic nemo cogitur iis diebus dicere ſententiam, quibus iudex non cogitur, niſi dies compromiſſi exitura eſſet: nec cogitur is, qui ſibi nondum liquere, iurauit, quippe cui ſpatium denegari ad deliberandum non debet. VLPIAN. *ibid. l. 13. §. 3. 4. D. eod.* Reliquas cauſſas, cur ad dicendam ſententiam cogi non debeant arbitri, recenſent VLPIAN. *ibid. l. 15. et l. 17. D. eod.* et PAVLL. *ibid. l. 16. pr. et §. 1. D. eod.*

f) COGAM.] Quid ſit DICERE SENTENTIAM, quidque in ſententiae dictione obſeruandum ſit, oſtendunt PAVLL. *ibid. l. 19. D. h. t.* VLPIAN. *ibid. l. 21. pr. §. 1. 2. 3. 4. 5. 11. D. eod.* CAI. *Lib. V. ad Edict. prou. l. 20. D. eod.* Sententiae vero ſemel dictae ſtandum eſt: et quamuis praetor nec ſtare quemquam cogat ſententiae, nec adpellationem admittat: dat tamen victori actionem ex ſtipulatu ad conſequendam poenam compromiſſo inſertam. VLPIAN. *ibid. l. 21. §. 12. l. 25. l. 27. l. 29. l. 31. D. h. t.* PAVLL. *ibid. l. 21. l. 24. l. 28. l. 30. l. 32. l. 34. D. eod.* CAI. *ibid. l. 35. D. eod.* IVLIAN. *Lib. IV. Digeſt. l. 37. D. eod.* Elegans eam in rem locus eſt Luciani *in Abdicato Tomo I. p. 715.* Ὁρᾶτε γάρ που καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δικαστηρίοις, ὡς ἀπὸ μὲν τῶ κλήρῳ λαχόντων δικαστῶν, ἤν τις ἄδικον οἴηται γεγενῆσθαι τὴν κρίσιν δίδωσιν· ὁ νόμος ἐς ἕτερον ἐφεῖναι δικαστήριον. Ἢν δέ τινες ἑκόντες αὐτοὶ συνθῶνται δικαστάς, καὶ προελόμενοι ἐπιτρέψωσι διαιτᾷν, οὐκ ἔτι. Οὓς γὰρ ἐξῆν μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν ἐμμένειν, εἰ τούτους τις αὐθαίρετος εἵλετο, στέργειν ἐστὶ δίκαιος τοῖς ἐγνωσμένοις. *Etenim illud conſiderato, quemadmodum in reliquis iudiciis, vbi iudices ſortibus ferunt ſententiam, ſi quis perperam pronunciatum exiſtimet, permittitur alios adire iudices. At ſi qui ipſi ſua ſponte iudices conſtituerunt, delectisque arbitris cauſſam commiſerunt, poſthac non idem licet. Etenim, ſi quis, quorum ſententiis initio ſtare non cogebatur, hos ſponte delegerit, iam aequum eſt, boni conſulere, quae ſtatuerint.*

TIT.

TIT. XXVIII.

NAVTAE, CAVPONES, STABVLARII RECEPTA VT RESTITVANT. a)

(VLPIAN. LIB. XIV.)

NAVTAE, b) CAVPONES, STABVLARII, c) QVOD CVIVSQVE

a) RESTITVANT.] Poſteriorem ſuperiore hunc titulum fuiſſe, iam ſupra probauimus. Anteceſſiſſe autem illum edictum *de ſatisdando*, vel id argumento eſt, quod PAVLLVS hoc *Libro* demum *XIV. ad Edictum* expoſuit. Verba ipſa ſeruauit, ſummamque edicti aequitatem magnopere commendauit VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 1. pr. D. naut. caup. ſtabular.* De nautarum, cauponum, ſtabulariorum probitate parum honorifice ſentiebant veteres, quibus ideo male audiebat forum Appii,

Differtum NAVTIS, CAVPONIBVS, *atque malignis.*

Horat. *Serm. I, 5. v. 3.* Acrioribus ergo opus eſſe videbatur legum vinculis, ne impune ſpoliare poſſent vectores et viatores, quos iſtorum hominum fidem ſequi oportebat.

b) NAVTAE.] Eo nomine veniunt omnes, qui nauem exercent, quales et ratium exercitores, lintrarii, eorumque magiſtri et ναυφύλακες, non remiges, et meſonautae, per quos exercitores non obligantur. VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 1. §. 2. 3. 4. D. eod.*

c) STABVLARII.] Per CAVPONES et STABVLARIOS intelliguntur omnes, qui cauponam et ſtabulum exercent, eorumque inſtitores, non mediaſtini, atriarii, focarii, et his ſimiles. VLPIAN. *ibid. l. 3. D. eod.* Sunt vero MEDIASTINI *extremae inter ſeruos conditionis, quorum miniſterium erat, domum ſcopis mundare, purgamenta euerrere, ſpongiis detergere gradus, nitidas oſtendere columnas, et prorſus facere id, quod Aeſchinem feciſſe cum patre ſuo, Trometo cauillatur Demoſthenes:* τὰ βάθρα σπογγίζειν, καὶ τὸ παιδαγωγεῖον κορεῖν, οἰκέτου τάξιν οὐκ ἐλευθέρου παιδὸς ἔχοντα. Reineſ. *Inſcript. p. 623.* Nec multo melior erat ATRIARIARIORVM vel ATRIENSIVM conditio, qualis apud eundem Reineſ. *Inſcript. XI, 39.*

QVE d) SALVVM ESSE RECEPERINT, e) NISI RESTITVENT, f) IN EOS

RHOE, ATRIENSIS DE BASILICA ASINIA. Nam et horum erat, *ſupellectilem exponere, ferramenta deterſa nitidare, ac rubigine liberare, ceteraque, ſi refectionem deſiderent, fabris concinnanda tradere.* Columella *de re ruſt. XII, 3.* Eosdem et DIAETARIOS vel DIAETARCHAS dictos eſſe ſcopariisque praefuiſſe, cenſet Cuiac. *Obſeru. X, 34.*

d) QVOD CVIVSQVE.] Omnes res, mercesque, quas ſaluas fore receperunt, ad hoc edictum pertinent, etiam, quae iis accedunt, nec non veſtimenta, quibus vectores in nauibus vtuntur, et cetera, quae in quotidianum vſum habentur. Parum quoque refert, noſtrasne, an alienas res intulerimus, dum noſtra interſit, eas ſaluas eſſe. Quod exemplis illuſtrat VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 6. 7. D. naut. caup. ſtab.* Vir eximius, Io. Goedd. *in Comment. ad tit. D. de verb. ſign.* huc etiam refert fragmentum VLPIANI ex *Lib. XIIII. ad Edict. l. 23. D. de verb. ſignif.* vbi VLPIANVS, quid RES ſit, exponit. Sed quid hic moneri attinebat, per RES etiam *cauſſas* et *actiones* intelligi, quas nautae ſaluas fore, numquam recipere ſolent? Quare illum locum VLPIANI potius ad ſequentem titulum pertinere, mox oſtendemus.

e) RECEPERINT.] RECEPISSE ſufficit, nec intereſt, ſiue adſignatae ſint ſingulae, ſiue non. Facta enim receptione non modo nautarum et famulorum, ſed et vectorum viatorumque facta praeſtant. Quin licet res in nauim nondum intulerint, eaeque in littore perierint, periculum tamen ad eos pertinet. VLPIAN. *Lib. XIIII. ad Edict. l. 1. §. 8. l. 3. pr. D. naut. caup. ſtap.* CAI. *Lib. V. ad Edict. prou. l. 2. D. eod.* Aequum enim eſt, vt, qui mercedem pro rei cuſtodia accipit, is et periculum ferat. CAI. *ibid. l. 40. D. locat.* Sed et, ſi mercedem non accipiant, cuſtodiae tamen nomine merito tenentur. Nam et fullo et ſarcinator, non praeciſe pro cuſtodia, ſed pro arte mercedem accipit, et tamen ad cuſtodiam ex locato tenetur. CAI. *ibid. l. 5. pr. D. naut. caup. ſtab.*

f) NISI RESTITVENT.] Vel reſtituere coguntur res, quas ſaluas fore receperunt, vel ſoluendo alioue modo ſatisfacere. Nam et ſatisfactio pro ſolutione eſt.

EOS IVDICIVM DABO. g)

TIT. XXIX.
DE SATISDANDO. a)

(PAVLL.

eſt. VLPIAN. *Lib. XIIII. ad Edict. l. 25. D. de ſolution.* Solutio vero facta cenſetur, etiamſi et alius pro alio ignorante ſoluerit. CAI. *Lib. V. ad Edict. prou. l. 53. D. eod.* Sed et ſeruo, habenti peculii adminiſtrationem recte ſoluitur, ſiquidem et nouandi ius habet. CAI. *ibid. l. 21. D. de iureiurando.* Si vector vel viator, nautae vel cauponi iusiurandum detulerit, isque iurarit, etiam iusiurandum loco ſolutionis cedit. CAI. *ibid. l. 27. D. eod.*

g) IVDICIVM DABO.] Dat Praetor actionem IN FACTVM, quam cur neceſſariam duxerint veteres, ac non potius locati vel depoſiti actiones ſufficere exiſtimarint, disquirit VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 4. D. naut. caup. ſtabul.* vbi et docet, cui, et contra quem detur haec actio? an ea cum actione furti cumulari posſit? Praeterea an non etiam nautae, caupones, ſtabularii actionem furti habeant aduerſus eos, qui res vectorum vel viatorum ſubtraxerunt? disquirit PAVLL. *Lib. XIII. ad Edict. l. 4. D. eod.* qui et *l. 41. D. locati* obſeruat, nautas et caupones, ſi ſeruum ſibi locatum ſurripuerint, et locati et furti teneri. Eadem porro *in factum* actio datur, ſi nauta nautae, vel caupo cauponis res ſurripuerit, itemque ſi poſt merces aliae res illatae perierint, quarum alias vectura non debetur, e. g. veſtes quotidianae. PAVLL. *Lib. XIII. ad Edict. l. 4. §. 1. 2. D. naut. caup. ſtabul.* VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 1. §. 6. D. eod.*

a) DE SATISDANDO.] Quum CAIVS *de ſatisdationibus* adhuc *libro Commentariorum V.* de *iudiciis ſexto* demum egerit: edictum hoc de ſatisdationibus priorem obtinuiſſe locum oportet. Poſteriorem vero illo ſuperiore titulo locum huic ideo tribuimus, quia PAVLLVS *edictum de nautis, cauponibus, ſtabulariis libro XIII; de ſatisdando libro* demum XIIII. expoſuit: vt iam non dicamus, eumdem ordinem a Paullo *Recept. Sent. I, 11.* ipſoque Iuſtiniano *in Codice* obſeruari. Non autem hic actum de vadimonio, ſeu cautione iudicio ſiſti, de qua ſupra: ſed de ea

(PAVLL. LIB. XIV.)

Eum, vnde petitur, vel a quo RES b) vindicatur, c) eiusue procuratorem, omneſque, qui ALIENO NOMINE IVDICIVM ACCIPIENT, d) IVDICATVM SOLVI, e) neque rem deminui, f) ſatisdari iubebo. g) Si poſſeſſor victus neque rem, neque

ea cautione, quae iam intentata actione, factis ſponſionibus, datoque et addicto iudice praeſtanda erat IVDICATVM SOLVI: de qua plura Car. Sigon. *de iudic. I, 25.* et Car. Brett. *in Ordine perant. iudic. Cap. XXVIII.*

b) RES.] Vocabulum hoc edictale explicatur ab VLPIANO *Lib. XIV. ad Edict. l. 23. D. de verb. ſign.* quem locum Io. Goeddeum perperam ad ſuperiorem titulum retuliſſe, paullo ante obſeruauimus.

c) *Vindicatur.*] *Olim* enim, *ſi in rem agebatur*, SATISDARE *poſſeſſor compellebatur, vt, ſi victus eſſet, nec rem ipſam reſtitueret, nec litis aeſtimationem, poteſtas eſſet actori, aut cum eo agendi, aut cum fideiuſſoribus,* inquit Iuſtinianus *pr. Inſt. de ſatisd.* Quo loco illum ſatisdationem, ex edicto Praetoris deſcendentem exponere, ex poſtremis principii verbis patet: *Tutores vero et curatores eodem modo, quo et procuratores, ſatisdare debere,* VERBA EDICTI *faciebant.*

d) IVDICIVM ACCIPIENT.] Hanc quoque ſententiam exprimit Iuſtinianus *d. pr. Inſt. de ſatisd. Multo magis, qui in rem actione conueniebatur, ſatisdare cogebatur*, ſi ALIENO NOMINE IVDICIVM ACCIPIEBAT.

e) IVDICATVM SOLVI.] Haec etiam verba procul dubio edictalia ſunt. Iuſtinianus *ibidem: Quae ſatisdatio,* inquit, *adpellatur* IVDICATVM SOLVI. *Vnde autem ſic adpelletur, facile eſt intelligere. Namque ſtipulabatur quis, vt ſolueretur ſibi, quod fuiſſet iudicatum.*

f) *Rem deminui.*] Eam deminutionem praetor prohibuerat maxime in hereditate. Addiderat D. Pius, vt et de non diſtrahenda hereditate caueretur. VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 5. pr. D. de hered. petit.*

g) *Satisdari iubebo.*] Quid ſit SATISDARE, et vnde *ſatisdatio* dicta ſit, explicat CAI. *Lib. V. ad Edict. l. 1. D. qui ſatisd. cog.* Nimirum ſtipulatio iudicatum ſolui praetoria eſt, *l. 2. §. 2. D. de praet. ſtipul.* et hinc perſonas deſiderat

Digitized by Google

neque litis aeſtimationem petitori praeſtabit: vel aduerſus illum, vel aduerſus fideiuſſores actionem dabo. At ſi iuſta cauſſa videbitur, CAVSSA COGNITA, ETIAM POST LITEM COEPTAM DEMINVTIONEM FIERI CONCEDAM. h)

§. I. Procuratores, TVTORES, CVRATORESue, i) alieno nomine in rem perſonamue agere volentes, k) REM RATAM HABITVRVM ſatisdare iubebo, l) niſi vel pro ciuitate

ſiderat pro ſe interuenientium. VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 7. D. eod.* Si dubitatur, ſintne fideiuſſores idonei, nec ne, arbitri dantur, a quibus, ſi iniquius arbitrati ſint, aeque ac a iudicibus poteſt adpellari. CAI. *ibid. l. 9. D. qui ſatisd. cog.* Quis dies in hac ſtipulatione conſtituendus ſit, docet PAVLL. *Lib. XIV. ad Edict. l. 8. pr. D. eod.* quo loco et alia, quae ad fideiuſſorum perſonam atque obligationem pertinent, obſeruat. Fideiuſſoribus vero an ea in re ſimiles ſint MANDATORES, diſputaſſe hac occaſione videtur VLPIANVS, qui de mandatoribus agit *Lib. XIV. ad Edict. l. 28. D. mand.* quemadmodum et de iis, qui pro alio conſtituunt, ad eumdem locum diſſeruit *d. Lib. XIV. ad Edict. l. 27. D. de conſt. pecun.* CAI. *Lib. V. ad Edict. prou. l. 53. D. de ſolut.*

h) FIERI CONCEDAM] Verba haec edictalia VLPIANO debemus, qui illa ſuo more interpretatur *Lib. XIV. ad Edict. l. 5. pr. et §. ſequ. D. de hered. pet.*

i) TVTORES CVRATORES*ue*] Fuiſſe haec totidem verbis in edicto, colligimus ex *pr. Inſt. de ſatisdat. Tutores vero et curatores eodem modo, quo procuratores, ſatisdare debere*, VERBA EDICTI *faciebant.* Perperam ergo Giphanius, Weſenbecius, Vinnius, aliique inſtitutionum interpretes, Iuſtiniano hic edictum *de procuratoribus l. 33. §. 3. D. de procurat.* in mente fuiſſe, cenſent.

k) *Agere volentes.*] Non tamen admittebatur, qui legis actionem alieno nomine volebat explicare, ſi vel maxime cauere vellet, quia *nemo alieno nomine* LEGE AGERE *poteſt.* VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 123. pr. D. de reg. iur.* cuius fragmenti, vtut hoc modo admodum perſpicui mirabilem ſpeciem fingit Iac. Gothofredus *in Comment. ad h. l.*

l) *Satisdare iubebo.*] Hanc quoque

tate agent, vel bonis curatores erunt dati. m)

§. II. Eum quoque, qui reum, quocum in perſonam agitur, in iudicio defendere volet, IVDICATVM SOLVI ſatisdare iubebo. n)

quoque Edicti ſententiam expreſſit Iuſtinianus *pr. et* §. *1. Inſt. de ſatisdat.*

m) *Erunt dati.*] Iuſtinianus *d. pr. Inſt. de ſatiſd. Sed aliquando*, inquit, *his agentibus ſatisdatio remittebatur.* Quibus vero remitti conſueuerit, patet ex *l. 9. D. rem rat. hab.* vbi iureconſultus: *Actor*, inquit, *ciuitatis nec ipſe cauet, nec miniſter vniuerſitatis, nec curator bonis conſenſu creditorum datus.* Poſtea tamen id mutatum, in eumque ſenſum Tribonianum detorſiſſe verba VLPIANI, *l. 23. D. de admin. et peric. tut.* exiſtimat Vinn. *ad Inſt. p. 857.*

n) *Satisdare iubebo.*] Haec cautio indefinite praeſtanda eſt in id, quantum ſoluendum eſſe iudex poſtea in ſententia expresſerit. VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 9. D. de iudic. ſolui.*

PARTIS I. EDICTI

FINIS.

EDICTI

Digitized by Google

EDICTI PERPETVI

PARS II.

QVAE IN PANDECTIS

DE IVDICIIS

INSCRIBITVR.

HVB. GIPHAN. *Oecon. iur. p. 125.* Proximo deinde loco in edicto fuiſſe videtur titulus de IVDICIIS. Hunc titulum videntur ſingulae actiones ſubſequutae, et in edicto fuiſſe propoſitae.

EDICTI PERPETVI

PARS II. a)

DE IVDICIIS.

TIT.

a) PARS II.] Alteram hanc Edicti partem non obſcure deſignat IVSTINIANVS, dum veterem ſtudii iuridici ordinem deſcripturus, ſecundo curriculi academici anno ſtudioſis quaedam ex *ea parte legum, quae* DE IVDICIIS *nuncupatur*, itemque *ex illa, quae* DE REBVS *adpellatur*, tradita eſſe, refert. *Conſtit. Omnem reipubl.* §. 1. *ad Anteceſſor.* De EDICTI enim PERPETVI partibus loqui Imperatorem, vel id argumento eſt, quod ſecundo illo anno EDICTALIVM nomen ferrent ſtudioſi. Accedit, quod omnes edicti interpretes, praeter VLPIANVM, nouos hic Commentariorum ſuorum libros auſpicati ſunt, veluti PAVLLVS, CAIVS, IVLIANVS, CELSVS. Cur idem non fecerit VLPIANVS, isque *librum XIIII.* quo poſtremos partis I. titulos expoſuerat, per duos titulos ſecundae partis continuare maluerit, non facile dixerim, niſi quod res ipſa docet, veteres in partiendis operibus ſuis, non tam rerum, quam ſingulorum librorum

TIT. XXX.

DE IVDICIIS, ET VBI QVISQVE AGERE VEL CONVENIRI DEBEAT. b)

(PAVLL. LIB. XV. XVI. XVII. XVIII. et XIX. GAI. LIB. VI. IVLIAN. LIB. V. CELS. LIB. III.)

Filios filiasuefamilias cum patre; ſeruos, ancillas, pupillos, pupil-

rum quantitatis rationem aliquando habuiſſe.

b) CONVENIRI DEBEAT.] Titulum *de iudiciis* exſtitiſſe in Edicto, recte obſeruarunt Iac. Gothofredus et Ob. Giphanius *Oecon. iur. p. 125.* quamuis hic, *ſe Edicta ſub hoc titulo comprehenſa reperire ſatis liquido certoque non potuiſſe*, ingenue fateatur. Et ſane nullum ſupereſt ex hoc titulo fragmentum, nullum vocabulum edictale vel τυπικὸν, nullum de ſententiis huius edicti teſtimonium. Neque hic tuto ſequi licet Egu. Baronem et Ranchinum, qui multas hic ſententias, huc plane non pertinentes, accumulant. Coniecturam tamen ſatis probabilem ſuppeditat PAVLLVS, qui quinque libris hunc titulum diligentiſſime expoſuit. Ex iis hodie exſtant fragmenta quatuor et quinquaginta: quibus inter ſe paullo accuratius comparatis, illico patet, virum illum diligentiſſimum *Libro Comment. XV.* ex quo vnica ſupereſt *l. 2. D. de publ. iud.* rubricam interpretatum, varia iudiciorum genera recenſuiſſe: *libro XVI.* de perſona ſtandi in iudicio; *Libro XVII.* de ipſis iudicibus, eorumque officio; *Libro XVIII.* de reis; *Libro* denique *XVIIII.* de actoribus ſeu petitoribus egiſſe. Itaque dubitari nequit, quin totidem fuerint edicti huius capita. Ceterum de ipſa huius tituli rubrica refert Cuiac. *Obſ. VII, 30.* dicere ſolitum eſſe virum quemdam clariſſimum, in edicti perpetui Digeſtis *ante Iuſtianum non* DE IVDICIIS, *ſed* DE VINDICIIS, *ſcriptum eſſe, generali titulo, quandoquidem proponantur in ea parte Digeſtorum vindiciae, ſeu vindicationes.* Sed recte addit, eam ſe coniecturam numquam probaſſe, idque repetit *Recit. ad Pand. h. t. p. 130. Tom. VII. Op.* Et ſane multum intereſt inter *vindicias* et *vindicationes;* et *de vindiciis* iam prima Edicti parte actum eſt.

pupillas, etſi infantia maiores, denique furioſos c) cum quocumque aduerſario in iudicio conſiſtere non patiar.

§. I.

c) *Furioſos.*] Ad hoc primum huius tituli caput, in quo de perſona ſtandi in iudicio actum eſſe, ex PAVLLI fragmentis collegimus, pertinet *titulus Codicis qui legitimam perſonam ſtandi in iudicio habeant vel non. Lib. III. tit. VI.* Quinam autem legitimam perſonam in iudicio ſtandi habeant, aliunde notum eſt. Sic SERVIS cum nullo ingenuo conſiſtendi ius erat: *l. 44. §. 1. D. de iudic. l. vlt. C. de noxal. act.* multoque minus inter ipſum dominum et ſeruum erat actio, quamuis hic, intolerabili adfectus iniuria, ad Principis confugere ſtatuam, et de domino conqueri poſſet. *l. 1. §. 1. 8. D. de off. praef. vrb.* Poſtea tamen et ſeruis permiſſum, in certis cauſſis conſiſtere aduerſus dominos, quas recenſet HERMOGEN. *Lib. I. Epit. iur. l. 53. D. de iudic.* Paucae tamen illae exceptiones non ex edicto, ſed ex Principum conſtitutionibus natae eſſe videntur. Deinde nec FILIISFAMILIAS erat perſona legitima ſtandi in iudicio, ſi cum patribus conſiſtere vellent, praeterquam ſi lis eſſet de peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi, *l. 4. D. de iudic. l. 11. D. eod.* Immo iure vetere ne cum extraneis quidem diſceptare eos potuiſſe, oſtendit Ger. Noodt *Comment. in Pandect. p. 148.* quamuis id iure nouo mutatum eſſe, nemo ignoret. Porro nec PVPILLI PVPILLAEVE, immo nec MINORES recte in iudicio ſtabant ſine tutoribus et curatoribus: *l. 1. l. 2. C. qui leg. perſ. ſtandi in iud. hab.* praeterquam in cauſſis momentaneae poſſeſſionis *l. 3. C. eod. l. vlt. C. Theod. vnde vi* FVRIOSI hic mentionem feciſſe praetorem, non ſurdi et muti colligimus ex fragmento PAVLLI *Lib. XVI. ad Edict. l. 124. D. de reg. iur.* cuius en verba: *Vbi non voce et praeſentia opus eſt, mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri reſpondere. idem in ſurdo. hic quidem et reſpondere poteſt.* FVRIOSVS *abſentis loco eſt, et ita* POMPONIVS *Lib. I. Epiſtolarum ſcribit.* Docuiſſe ergo videtur Paullus, ſurdum vel mutum recte in iudicio ſtare et reſpondere poſſe, ſi rationis vſu polleat, non aeque furioſum. Vnde hoc fragmentum ad titulum *de iudiciis*, et quidem ad caput *de his, qui perſonam legit. ſtandi in iudic. hab.* recte refert Iac.

 Gotho-

Digitized by Google

§. I. Qui iurisdictioni praeſunt, d) quibusue mandata eſt iurisdictio, e) vel Romae, vel vbi quisque domicilium habet, f) vndeue ortus eſt, vel vbi contraxit, deliquitue, de con-

Gothofred. *in Commentar. p. 531.*

d) *Qui iurisdictioni praeſunt.*] Iudices dabant, quibuscumque id lege, SCo vel conſtitutionibus Principum concedebatur, non modo qui ſuo nomine ius dicebant, ſed et quibus mandata erat iurisdictio, veluti Legati proconſulum. Idem et praefecto vrbi propter vim imperii, ceterisque Romae magiſtratibus, moribus conceſſum fuerat. PAVLL. *Lib. XVII. ad Edict. l. 12. §. 1. D. de iudic.* Si Praeſes iudicem dederat, antequam aduenisse ſucceſſorem cognoſſet, id non minus erat ratum, ac ſi manumiſerat, vel tutorem dederat. CELS. *Lib. III. Digeſt. l. 17. D. de offic. praeſid.* Hinc et Praefectus Auguſtalis Aegypti recte dabat iudicem, quamdiu eius ſucceſſor Alexandriam non eſſet ingreſſus, quamuis veniſſet in prouinciam, ceu patet ex loco VLP. *Lib. XIV.* (non Lib. XV.) *ad Edict. l. 1. D. de offic. praeſ. Aug.*

e) *Mandata eſt iurisdictio.*] Hos dare potuiſſe iudices, iam antea exemplo legati Procoſ. oſtendimus. Addit hic IVLIANVS *Lib. V. Digeſt. l. 3. D. de offic. eius, cui mand. eſt iurisdict.* mandatarium tunc non pro ſuo agere imperio, etiamſi Praetor ſit, qui alienam iurisdictionem exſequatur.

f) *Domicilium habet.*] Sunt haec ordinaria fora DOMICILII, tum *proprii*, tum *communis*, quale Romae omnes agnoſcebant, ORIGINIS, CONTRACTVS, DELICTI, et REI SITAE. Ad fora *domicilii* et *originis* pertinet fragmentum VLPIANI *Lib. XIV. ad Edict. l. 123. §. 1. D. de reg. iur.* vbi *temporariam permutationem ius prouinciae mutare*, negat. Quamuis vero de huius legis genuina ſpecie permulta diſputent Cuiac. *Obſ. XXIV, 2.* et *Tomo VIII. p. 714.* Raeuard. *ad d. l. 123. de reg. iur.* et alii: certiſſimum tamen videtur, illam ad titulum *de iudiciis* ipſumque forum domicilii atque originis eſſe referendam. Solebant enim Imperatores Romani pro belli neceſſitate vel ob alias vrgentes cauſſas prouincias ſuas cum Senatus prouinciis permutare: auctorque eſt Suetonius *Aug. Cap. XXXXVII.* Auguſtum, quam-

contractu delictoue, nec non, vbi res, quae petitur, ſita eſt, iudices dabunt. Eos, dum iuſtae aetatis, taleſue ſint, qui per naturam, leges, plebiſcita, Senatusconſulta, decreta edictaue Principum, iudicare non prohibentur, g) ſententiam ferre, h) reosue, ſi ipſis liquebit, vel abſoluere, vel ad rem

RESTI-

quamuis prouincias validiores, et quas annuis imperiis magiſtratuum regi nec facile, nec tutum videretur, ipſe ſuſceperit, ceteras proconſulibus ſortito permiſerit, *nonnullas tamen interdum* COMMVTASSE. Sic ſane Cyprum et Galliam Narbonenſem eum populo tradidiſſe, recepta Dalmatia, memoriae prodidit Dio Caſſ. *Lib. LIII. p. 523.* Eius exemplum et ſucceſſores imitati ſunt, qui et ipſi aliquando commutabant prouincias, vti Marcus Aurelius apud Iul. Capitolin. *vit. Marci Cap. VIII.* aliquando duas coniungebant, quale exemplum eſt apud Plin. *Hiſtor. Natur. III, 14.* aliquando vnam in duas pluresue partes diſtrahebant. *l. 3. D. de offic. adſeſſor. l. 9. D. de poſtuland.* quod in Diocletiano et collegis acriter reprehendit Lactant. *de mort. perſequut. Cap. VII.* Omnia haec, quia ad tempus fiebant, non mutabant ius prouinciae, et ſic e. g. Syrus adſeſſoris munere non fungebatur in Palaeſtina, ſi vel maxime Syriae detracta eſſet. Ita et de iudicibus quaeri poterat, an Syrus in Palaeſtina, Palaeſtinus in Syria dari poſſit? Speciem hic plane non peruidit Cuiac. *ad d. l. 123. Tom. VIII. Oper.*

g) *Non prohibentur.*] Quum Praetor vnum iudicare vetat, ceteris id permittit. Prohibentur autem aliqui LEGE, veluti qui ſenatu moti, alii NATVRA, vti ſurdi, muti, perpetuo furioſi, impuberes, alii MORIBVS, vt feminae et ſerui. Ceterum ſi qui iudices eſſe non prohibentur, perinde eſt, ſiue in poteſtate, ſiue ſui iuris ſint. PAVLL. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 12. prin. §. 2. 3. D. de iudic.*

h) *Sententiam ferre.*] Tale quid in edicto fuiſſe, inde colligimus, quod hic prolixe diſputant iurisconſulti de cauſſis, ob quas iudex a ferenda ſententia excuſetur, nec non de modo dicendi ſententiam. Ita IVLIANVS *Lib. V. Digeſt. l. 74. princ. D. de iudic.* diſerte ſcribit, de

qua

RESTITVENDAM, i) vel in certam ſummam, idue, quod intereſt, k) condemnare l) cogam.

§. II.

qua re cognorit, de ea iudicare cogendum eſſe iudicem, etiam de ſumma maiore, quam iuſſus ſit, ſi inter litigatores conueniat. Et IDEM *ibid. l. 60. D. de re iudic.* disquirit, an laturum ſententiam febris litigantium impedire poſſit? In primis quaerunt, ſi plures ſint dati iudices, quid in concipienda ſententia obſeruandum ſit? CELS. *Lib. III. Digeſt. l. 39. D. eod. tit.* PAVLL. *Lib. XVII. ad Edict. l. 36. D. eod. l. 38. D. eod.* vbi conferri meretur Cuiac. *Obſeru. X, 20.*

i) RESTITVENDAM.] RESTITVERE is intelligitur, qui ſimul etiam cauſſam actori reddit, quam is habiturus eſſet, ſi ſtatim iudicii accepti tempore res ei reddita fuiſſet, id eſt, et vſucapionis cauſſam et fructuum. PAVLL. *Lib. XVII. ad Edict.* (ita enim habent pleraeque editiones, habuitque et illa, qua Iacob. Labittus vſus eſt.) *l. 3. D. de verb. ſignific.* Vnde ſimul patet, edictale fuiſſe hoc verbum. Quia vero dubium aliquando ſuboritur, quid quantumue alter poſſideat, eiusque rei difficillima plerumque probatio eſt: PAVLL. *ibid. l. 3. D. de interrog. in iur. fac.* eius rei cauſſa interrogationes in iure, antequam ad iudicem veniebatur, fiebant. PAVLL. *ibid. l. 12. D. eod.* Contra quem experiundum ſit deponenti, ſi plures heredes reliquerit depoſitarius, diſputat PAVLL. *ibid l. 9. D. depoſiti.*

k) *quod intereſt.*] Ita in interdicto VNDE VI condemnatio facienda eſt, quanti intereſt poſſidere. PAVLL. *ibid. l. 6. D. de vi et vi arm.* Si vero ſemel in certam ſummam quem condemnauit iudex, verba non ſunt captanda, e. g. dena pro decem. IVLIAN. *Lib. V. Digeſt. l. 79. D. de legat. I.*

l) *Condemnare.*] Qui DAMNARE poteſt, poteſt et ABSOLVERE. PAVLL. *Lib. XVII. ad Edict. l. 3. D. de re iudic.* Quod ideo monuiſſe videtur iuriſconſultus, quod praeſcriptae iudicibus formulae, non abſolutionis, ſed condemnationis tantum facerent mentionem: SI PARET, L. TITIVM EX MVTVO DEBERE CENTVM, TV ILLVM IN CENTVM CONDEMNA. Briſſon. *de formul. Lib. V. p. 370.* Ceterum aut abſoluere aut condemare oportebat iudicem, niſi litigatores tranſegiſſent. CELS. *Lib. III. Digeſt. l. 12. D. de tranſact.*

l. 51.

Digitized by Google

§. II. Eos, qui rem poſſident, m) et a quibus quis ſibi dari fieri quid oportere, probabit: n) niſi iuſta exceptione tuti ſint, o) iudicium

l. 51. D. de oblig. et action. l. 16. D. de condict. cauſſ. dat. l. 26. D. de nouation. Qui textus omnes ad officium iudicis pertinuiſſe videntur.

m) *Rem poſſident.*] Si ſcilicet, qui agunt, ius aliquod ſibi ea in re eſſe dicant. Alias *bona fides tantumdem poſſidenti praeſtat, quantum veritas, quoties lex impedimento non eſt.* PAVLL. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 136. D. de regul. iur.* In re depoſita ad excludendam alterius actionem ſufficit, ſi depoſitarius eam ſine dolo malo poſſidere deſierit, adeo, vt ne cauere quidem hic teneatur, SI DEPREHENDERIT, EAM REDDI: quamuis ſi res ad illum iterum peruenerit, depoſiti teneatur. PAVLL. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 20. D. depoſiti.* Si poſſeſſor malit cedere poſſeſſione, quam iudicium accipere, audiendus eſt, quod tamen non procedit, inſtituta actione aquae pluuiae arcendae, ſi reus ſuo nomine conuenitur, ſed ſi quando aduerſus bonae fidei emtorem agitur. PAVLL. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 7. D. de aqu. et aqu. pluu.* Reales actiones ea in re imitantur in rem ſcriptae, veluti noxales, quae aduerſus quemcumque poſſeſſorem competunt. Et hinc de actionum noxalium indole longum hic tractatum inſtituerunt CAI. *Lib. VI. ad Edict. prou. l. 4. D. ſi ex noxal. cauſſ. l. 15. l. 23. l. 25. l. 27. l. 29. D. de noxal. action.* et PAVLL. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 22. l. 24. l. 26. D. eod. tit.* quum tamen ille *Lib. VII.* hic *Libro XXII. Comment.* edictum de actionibus noxalibus explicarit.

n) *Probabit.*] De rebus amotis permittendum marito, vt vxori de quibusdam rebus iusiurandum deferat, de quibusdam probet. PAVLL. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 14. D. de act. rer. amotar.*

o) *Exceptione tuti ſint.*] Sunt enim quaedam exceptiones litis ingreſſum impedientes, quaecumque nimirum in continenti probentur. Talis in primis exceptio IVRISIVRANDI, quod transactionis ſpeciem continet, maioremque habet auctoritatem, quam res iudicata: PAVLL. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 2. D. de iureiur.* dummodo id praeſtitum ſit, vti delatum eſt. Nam ſi ego ita detulerim, vt per Deum iura-

iudicium accipere cogam. p)

§. III. Eum, qui dominus hereſue erit, aliudue ius in qualibet re habebit, q) vel qui eam ſibi ex iuſta cauſſa traditam, bonaque fide acceptam amiſit, r) in rem agere: itemque eum,

iurares, tu per caput filiorum tuorum, (vti M. Regulus homo nequiſſimus, apud Plin. *Epiſt. II, 20.*) iuraueris: ratum non erit id iuſiurandum. PAVLL. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 4. D. eod. tit.* Pluribus de hoc iureiurando voluntario diſſerit IDEM *ibid. l. 17. l. 20. l. 21. l. 26. l. 8. l. 10. l. 28. l. 30. D. eod.* nec non *l. 5. D. de except.* vbi eum, qui ſe iuraſſe dicit, non impediri ait, quo minus et aliis exceptionibus vna cum illa vtatur.

p) *Accipere cogam.*] Qui ſub impoſſibili conditione promiſit, fideiuſſorem adhibere nequit, ac proinde nec promiſſor, nec fideiuſſor iudicium accipere cogitur. PAVLL. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 29. D. de fideiuſſ.* Eadem occaſione de ſtipulationibus alternatiuis, itemque de formulis ſtipulandi: QVIDQVID TE FACERE OPORTET: OPORTET, OPORTEBIT: PRAESENS IN DIEMVE, diſputat PAVLL. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 76. D. de verb. obligat.* Nec alio pertinere crediderim, quod de eo, qui abſentem defenſurus, eo iam mortuo acceperat iudicium, damnatusue ſoluerat, diſſerit IVLIAN. *Lib. V. Digeſt. l. 74. D. de iudic.*

q) *In qualibet re habebit.*] Actiones de ſeruitutibus ruſticorum vrbanorumque praediorum eorum ſunt, quorum ſunt praedia. Sepulcra autem noſtri non ſunt dominii: at viam ad ſepulcrum poſſumus vindicare. VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 1. D. ſi ſeruit. vindic.*

r) *Amiſit.*] Modo vere poſſederit. Nam ecce, neque ſeruus, neque per ſeruum dominus, qui apud hoſtes eſt, poſſidet. PAVLL. *Lib. XIX. ad Edict. l. 11. D. de vſurpat. et vſucap.* Si qui rem bona fide poſſeſſam amiſit, et qui eamdem poſſidet, pari iure ac titulo nitatur: pro hoc pronunciandum, quia in pari cauſſa potior poſſeſſor haberi debet. PAVLL. *Lib. XIX. ad Edict. l. 128. princ. D. de regul. iur.* Ex quo facile reddideris rationem, cur de actione Publiciana, itemque de actione quaſi Seruiana, tam multa ad hunc titulum adcumulauit PAVLL. *Lib. XIX. ad Edict. l. 2. l. 4. l. 6. l. 10. l. 12. D. de Publician. in rem act.* et *l. 18. D. de*

eum, cuius intereſt, aliquid dari, fieriue, s) illud condicere ab aduerſario, cui iuſta exceptio non erit, t) permittam.

TIT. XXXI.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. a)

(PAVLL.

D. de pignor. quum tamen titulum de Publiciana in rem actione demum *Lib. XXI. ad Edict.* ex inſtituto illuſtrarit.

s) *Dari, fieriue.*] Siue ex contractu alterum obligatum habeat actor, ſiue ex delicto. Hinc de multis actionibus perſonalibus hic diſſeruerunt interpretes, veluti de EFFVSIS et DEIECTIS, CAI. *Lib. VI. ad Edict. prou. l. 2. l. 7. D. de his, qui effud. vel deiec.* PAVLL. *Lib. XIX. ad Edict. l. 4. l. 6. D. eod. tit.* de SERVO CORRVPTO, CAI. *ibid. l. 15. D. de ſeru. corrupt.* PAVLL. *ibid. l. 2. l. 4. l. 6. l. 8. l. 12. l. 14. D. eod. tit. l. 2. l. 4. D. de aleator.* item de INIVRIIS. PAVLL. *ibid. l. 26. D. de iniur.* Non ſolum autem, qui alterum obligatum habent, ipſi agere poſſunt, verum etiam eorum heredes et bonorum poſſeſſores. *Qui* enim *in vniuerſum ius ſuccedunt, heredum loco habentur.* PAVLL. *lib. XIX. ad Edict. l. 128. §. 1. D. de reg. iur.* vel vti rem exprimit VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 2. D. de bonor. poſſeſſ. in omnibus vice heredum bonorum poſſeſſores habentur.*

t) *Exceptio non erit.*] Talis et hic exceptio IVRISIVRANDI, quod et tunc pro praeſtito habetur, ſi alteri, parato ad iurandum, deferens id remittat. PAVLL. *Lib. XIX. ad Edict. l. 6. D. de iureiur.* Sic tot veterum, et PAVLLI, inprimis fragmenta, tametſi diuerſiſſimi argumenti, ſuis quaeque locis horum edicti capitum aptari poſſe, oſtendimus. Fateor tamen, me nondum perſpicere, quo pertineat fragmentum ex PAVLLI *eod. Lib. XIX. ad Edict. l. 8. D. de hered. petit.* Viderint, quibus plus otii eſt, alii.

a) DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.] Querelam inofficioſi teſtamenti ex Edicto praetoris eſſe, ſuſpicati ſunt Petr. Pithoeus *ad Pariat. Leg. Moſaic. et Rom. XVI, 3.* et Herm. Vulteius *ad princ. Inſt. de inoffic. teſtam. n. 3.* At id non magis verum eſt, quam quod ea ex lege quadam Glicia, vel ex principum conſtitutionibus promanarit: quamuis eae ſententiae magnos

magnos habeant auctores, et prior quidem Iac. Cuiac. *Obſeru. II, 21. XVII, 17.* et Siccam. *de centumuir. iudic. II, 6.* poſterior Franc. Duaren. *ad tit. D. de inoffic. teſtam. Cap. II.* Quemadmodum enim ex conſtitutionibus non poteſt eſſe querela, quae iam tempore liberae reipublicae paene quotidie in foro audita eſt: Cic. *in Verr. I, 42.* Val. Maxim. *VII, 7, 2.* et quae de lege illa Glicia habent viri docti, non niſi dubiae lectionis inſcriptione *l. 4. D. de inoffic. teſtam.* nituntur: ita praetori actionis huius inuentae gloria fruſtra adſignatur, quum diſerte negent leges noſtrae, *praetorem ſuccurrere exheredatis. l. 8. princ. D. de bonor. poſſeſſ. contra tabul.* quod ſane negari ſalua fronte ab vllo iurisconſulto non potuiſſet, ſi ex Edicto profecta eſſet haec actio. Id vero non impediuit, quo minus et de inofficioſo teſtamento caput aliquod in Edicto reperiretur, quum praetor et de aliis multis, vel lege ſancitis, vel vſu et moribus paullatim receptis, perinde, ac ſi a ſe inuenta eſſent, edixerit. Ceterum prima huius querelae origo vere iurisconſultis debetur. Quum enim iudice Seneca *de Clement. I, 14. nemo ſanus filium ad primam offenſam exheredet, niſi magnae ac multae iniuriae eius patientiam euicerint,* ac proinde apud Lucianum *in Abdicato Tom. I. p. 730.* filius abdicationem attribuat recurrenti priſtinae patris inſaniae, a qua eum paullo ante liberauerat, eamque eleganter vocet τὰ τῆς πάλαι μανίας προοίμια, *ſuperioris inſaniae prooemia:* ita fingebant iurisconſulti, non integrae mentis fuiſſe patrem, qui filium, nihil tale commeritum, exheredem ſcripſerit, ac proinde nec iniuriam fieri patri, cuius teſtamentum contra officium pietatis factum ſub hoc colore reſcinderetur. V. A. Corn. van Bynkershoek *Obſeru. II, 12.* Id quod iurisconſulti Romani a Graecis aliisque gentibus videntur didiciſſe, quae inſanire dicebant omnes, qui liberos et cognatos non male de ſe meritos poſtponerent extraneis. Demoſthen. *in Olympiad. p. 1072.* Διέφθαρται, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καὶ παραφρονεῖ. *Emotae mentis eſt, iudices, et deſipit:* idque orator inde probat, quod, ſororibus neglectis, meretricem domi alat ſumtuoſiſſime, eamque auro et veſtibus inſtruat. Nec aliter Teron apud Ioſeph. *Antiquit. Iudaic. XVI, 11, 4.* qui Herodem, ſaeuientem in filios, ita adloquitur: Ποῖ ποτε ᾤχοντό σοι καὶ πεπτώκασιν ἐκ τῆς ψυχῆς αἱ φρέ-

PAVLL. LIB. XX. IVLIAN. LIB. VI. CELS. LIB. IV.

Qui b) teſtamentum c) INOFFICIOSVM DICERE volet,

φρένες; Ποῖ δὲ καὶ ὁ περιττὸς ἐκεῖνος νᾶς, ᾧ πολλὰ καὶ μεγάλα κατωρθώσας; τίς δὲ ἡ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν ἐρημία. *Sanusne es? aut vbi eſt excellens iſtud ingenium, quo tot tantasque res adſequutus es? quae eſt iſta amicorum cognatorumque ſolitudo?* Iſaeus *Orat. I.* quae eſt *de Cleonymi hereditate, p. 365.* Πῶς γὰρ ἂν εὐφρονῶν, ὦ ἄνδρες, κακῶς ποιεῖν ἡμᾶς ἠβυλήθη, τὺς μηδὲν ἀυτὸν ἠδικηκότας; *Quo pacto ergo mentis compos dici poſſet, iudices, qui nobis voluiſſet nocere, nobis inquam,* (cognatis) *nulla re ei moleſtis?* Hoc ergo COLORE, ſeu, vt eleganter vocat Quinctil. *Inſt. orat. IV, 2.* hac *falſa expoſitione,* quam tueretur dicentis ingenium, vtebantur iureconſulti, vt eorum, qui proprium ſanguinem odiſſent, teſtamenta euerterent, atque inde demum nata eſt illa inofficioſi querela, quam praetor in edictum ſuum recepit, tamquam diuturno vſu probatam. Poſtremo quod ad ordinem attinet, eum facile praeſtamus. Sequutus enim hic titulus eſt ſuperiorem de iudiciis, quia de iudiciis PAVLLVS *Lib. XIX. ad Edictum,* de querela inofficioſi *Lib. XX.* egit. Praeceſſit vero caput de hereditatis petitione, quia VLPIANVS iudicium de inofficioſo teſtamento *Lib. XIV.* alterum de hereditatis petitione *Lib. XV.* eſt interpretatus. Verba edicti, qualia nos poſuimus, ipſa huius actionis natura atque indoles requirit. Vnde illa eodem fere modo expreſſit Guil. Ranchinus et alii.

b) *Qui.*] Quum haec querela daretur ſub colore furoris ac dementiae, eam initio inſtituebant et ii, qui ob neceſſitudinem hereditatis ſpem conceperant, quamuis ipſis non deberetur portio legitima. Hinc teſtamenta materna tamqnam inofficioſa accuſabant liberi, etiam antequam eos ad ſucceſſionem vocaret SC. Orphitianum. Plin. *Epiſt. V, 1.* Valer. Maxim. *VII, 7.* Schulting. *exercit. ſingul. ad illud Caput Valerii Max.* addita editioni Torrenianae. Id vero iure nouo aliter ſe habere, obſeruat VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 1. D. de inoffic. teſtam.* Cognatos enim proprios, qui ſunt vltra fratrem, melius, ait, facturos, ſi ſe non vexent ſumtibus inanibus, quum obtinendi ſpem non habeant. Ceterum

volet, d) eo, quod ſe iniuſte exheredatum, praeteritumue, neque quartam partem e) portionis ab inteſtato debitae ſibi relictam

terum quod ad liberos attinet, teſtamentum paternum reſciſſuros, nihil intereſt, poſtumi ſint, an viuo teſtatore nati, an vtero extracti. Si, cui ius ſuccedendi non eſt, hanc querelam inſtituit, non actori prodeſt victoria, ſed ei, qui ius ſuccedendi habet. Heredibus etiam ius eſt de inofficioſo queri, ſi iam bonorum poſſeſſionem agnouerit defunctus, vel querela ipſa ſit praeparata. VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 6. D. eod. tit.* An pater filii nomine, eoque inuito recte queratur? item an exheredatus, qui tamen hereditatem poſſidet, querelam per modum contradictionis recte moueat? denique an et impubes arrogatus ac poſtea exheredatus, quartam D. Pii hac querela conſequatur? disquirit VLPIAN. *ibid. l. 8. pr. §. 13. et 15. D. eod. tit.*

c) *Teſtamentum.*] Nec ideo ſubſiſtit teſtamentum, quod in eo princeps heres eſt inſtitutus. VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 8. §. 5. D. eod. tit.* Semper enim boni Principes adſpernabantur illa morientium iudicia, quae pietatem laederent, et cum cognatorum iniuria eſſent coniuncta: *§. 8. Inſt. quib. mod. teſt. infirm.* ſecus ac Caligula, qui teſtamenta omnia, quibus ſibi nihil eſſet relictum, tamquam ingrata et inofficioſa reſcindebat. Sueton. *in Calig. Cap. XXXVIII.* Praeterea et contra patris veterani teſtamentum huic querelae erat locus, non tamen ſi eſſet militare, et miles intra annum a miſſione deceſſiſſet. VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 8. §. 3. 4. D. de inoffic. teſt.* iuncta *l. 1. D. de pecul. caſtrenſ.*

d) INOFFICIOSVM DICERE.] Edictalia fuere haec verba, quae ex inſtituto interpretatur Marcellus *Lib. III. Digeſt. l. 3. D. de inoffic. teſtam.* Attamen huic actioni locus non eſt, ſi quis litem ſimul dereliquerit, vel pater pupillariter ſubſtituerit filio, matre excluſa, vel ſi quis praeteritus exheredatusue teſtamentum agnouerit. cetera. VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 8. §. 1. 5. 6. 7. 10. 11. 12. D. de inoffic. teſtam.*

e) *Quartam partem.*] De quartae origine nos alibi. Recte enim Ian. a Coſta *ad princ. Inſt. de inoffic. teſtam.* Chifflet. *de legit. port. Cap. III. p. 726. Tom. V. Theſaur. iur. ciuil.* Anton. Schul-

lictam eſſe queratur: illi eo nomine intra quinquennium querelam dabo. f)

TIT.

Schulting. *Iuriſpr. vet. anteiuſtin. p. 381.* oſtenderunt, eam vere eſſe ex lege Falcidia, eiusque interpretatione. Nam et in quarta portionis ab inteſtato debitae conſtitit, et diſerte vocatur QVARTA FALCIDIA, tum a Paullo *Recept. Sent. IV, 5, 5.* tum ab VLPIANO *Lib. XIV. ad Edict. l. 8. §. 9. et 14. D. eod. tit.* De modo computandi portionem legitimam idem agit VLPIAN. *Lib. XIV. ad Edict. l. 8. §. 8. 9. D. eod. l. 42. D. ad leg. Falcid.*

f) *Querelam dabo.*] CONQVERI vel QVERI εὐφημίας ἕνεκα dicuntur, qui cum cognatis aliisque neceſſariis agunt. Voſſ. *Inſtit. Orat. I, 6,* 2. Ger. Noodt *Comment. ad Pand. p. 148.* Ant. Schulting. *ad Valer. Maxim. VII, 7. p. 908. ſequ.* De effectu huius querelae agit VLPIAN. *ibid. l. 8. §. 14. et 16. D. de inoffic. teſtam. l. 4. D. de his, quae vt indign. l. 14. D. de adpellat.* Posſitne vna cum hac querela ſimul inſtitui iudicium de libertate, an illud potius differendum ſit, disquirit idem VLPIAN. *ibid. l. 7. princ. §. 1. 2. D. de hered. petit.* eoque etiam pertinent fragmenta ex *eod. Lib. XIV. l. 1. D. de fideicomm. libert. et l. 19. D. de ſtatulib.* Ceterum mirum eſt, ne vnicum quidem ſupereſſe PAVLLI fragmentum, quod ad hunc titulum referri poſſet. Cuius rei non aliam video rationem, quam quod hic iurisconſultus ſingulari libro de inofficioſo teſtamento hoc caput iuris exhauſerat, immo praeter illum ediderat etiam librum de *centumuiralibus iudiciis.* Ita enim legendum in inſcriptione *l. 18. l. 23. l. 32. D. de inoffic. teſtam.* non de *ſeptemuiralibus iudiciis,* vti Florentiae legitur, quamuis haec lectio adriſerit Cuiacio *Obſeru. XIV, 14.* Quod cum alii, tum accuratiſſime demonſtrauit Io. Frid. Gronou. *Obſeru. IV, 2.* Quum vero in centumuiralibus illis iudiciis vel maxime audirentur querelae de inofficioſis teſtamentis, vti docuit Ted. Siccama *de iudic. Centumuir. I, 5. et 6.* fieri non potuit, quin Paullus hanc materiam et in hoc libello accuratius exponeret. Quid ſi ergo vir occupatiſſimus praeteruectus ſit hoc Edictum, lectoremque, vti fieri ſolet, ad haec opera ſua remiſerit?

TIT. XXXII. a)
DE HEREDITATIS PETITIONE.
(VLPIAN. LIB. XV.)

Si quis HEREDITATEM, b) quam ſibi obueniſſe dicat, petet, c) ei

a) TIT. XXXII.] De ordine iam ſupra diximus. Sententiam reſtituere non adeo difficile fuit, quia quinquaginta ſuperſunt fragmenta, quae ad eius interpretationem pertinent. Quin non infeliciter hoc edictum iam reſtituit Ger. Noodt *Comment. ad Pandect. p. 175.* qui etiam recte obſeruat, non ex edicto, ſed ex SCo, Hadriani temporibus facto, eſſe laciniam, quam nonnulli huic capiti adſuunt: ITEM SI QVID IN HEREDITATE DAMNI DATVM FACTVMVE ERIT, SIVE QVID EO NOMINE AVT ABERIT ALICVI, AVT AD EVM PERVENERIT, PRAESTETVR.

b) HEREDITATEM.] Hac occaſione non modo HEREDITATEM definiuerunt Edicti interpretes, veluti IVLIAN. *Lib. VI. Digeſt. l. 62. D. de regul. iur.* CAI. *Lib. VI. ad Edict. prouinc. l. 24. D. de verb. ſignif.* verum etiam quibus modis deferatur hereditas, explicarunt. Nimirum illa ad nos pertinet vel VETERE IVRE, vel NOVO. Vetere, veluti ex lege XII. Tabularum, vel *ex teſtamento*, vel ab inteſtato: nouo, veluti ex SC. Tertulliano et Orphitiano, conſtitutionibus principum, cetera. CAI. *Lib. VI. ad Edict. prouinc. l. 1. l. 3. D. de hered. petit.* Deinde heres quis efficitur vel SVO NOMINE, ſi ipſe ſit inſtitutus, vel a LEGE ad hereditatem vocatur, vel PER ALIOS, veluti per liberos et ſeruos ſuos. VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 2. D. eod. tit.* Per πρόληψιν hic monuit idem VLPIAN. *ibid. l. 4. D. vt leg. vel fideicomm. cauſſ. caueat.* hereditatem petiturum ex fideicommiſſo, vel eamdem ex fideicommiſſo poſſidentem legatariis legatorum ſeruandorum cauſſa cauere debere, eoque non cauente, hos in poſſeſſionem eſſe mittendos.

c) *Petet.*] Petit heres, cui vere delata eſt hereditas. Vtilem tamen hereditatis petitionem habet etiam is, qui hereditatem vel totam, vel pro parte a fiſco mercatus eſt. Sed et heres debitoris hereditatem petendo id, quod defunctus pignori dederat, conſequitur. IVLIAN. *Lib.*

ei aduerſus eum, qui PRO HEREDE, d) PROVE POSSESSORE POSSIDEBIT, e) iudicium dabo, vt reſtituatur. f)

Lib. VI. Digeſtor. l. 54. pr. §. 1. D. de hered. petit.

d) PRO HEREDE.] Tenetur petitione hereditatis, qui vel ius vel rem hereditariam pro herede vel pro poſſeſſore poſſidet. VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 9. D. eod. tit.* Rem hereditariam diximus, et quidem etiam minimam. Qui enim ex aſſe, vel pro parte heres eſt, intendit quidem hereditatem ſuam eſſe, ſiue totam, ſiue pro parte: attamen id ei tantum reſtituitur officio iudicis, quod aduerſarius poſſidet. CAI. *Lib. VI. ad Edict. prouinc. l. 10. D. eod. tit.* Ceterum PRO HEREDE POSSIDERE dicitur, qui ſe putat heredem eſſe. Sed et bonorum poſſeſſor pro herede poſſidere videtur. VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 11. pr. D. eod. tit.* Qui alteri hereditatem ex fideicommiſſo reſtituit, non tenetur, niſi dolo malo id fecerit. VLPIAN. *ibid. l. 13. §. 2. 3. D. eod.* At tenetur emtor hereditatis, vel qui hereditatem reſtituit, retenta ſibi certa quantitate, vel certis fructibus. VLPIAN. *ibid. l. 13. §. 4. vsque ad 11. D. eod. tit.* Praeterea petitur hereditas tantum ab eo, qui ſuo, non alieno, nomine poſſidet: VLPIAN. *ibid. l. 13. §. 12. D. eod. tit.* niſi quis liti ſe offerat. CELS. *Lib. IV. Digeſt. l. 45. D. de heredit. petit.* Denique pro poſſeſſore habetur, qui dolo poſſidere deſiit, niſi poſſeſſor iudicium accipere paratus ſit. VLPIAN. *l. 13. l. 14. D. eod. tit.* De debitore hereditatis pluribus egerunt VLPIAN. *ibid. l. 13. §. 15. l. 16. pr. D. de hered. petit.* PAVLL. *Lib. XX. ad Edict. l. 14. D. eod.* CAI. *Lib. VI. ad Edict. prou. l. 15. D. eod. tit.* PAVLL. *ibid. l. 2. D. quor. bonor.* De iis denique, qui pretia rerum hereditariarum poſſident, negotia hereditaria geſſerunt, vi deiecti ſunt, deiecerunt ve, aliisque, a quibus poſſit, vel non poſſit peti hereditas, diſſeruerunt VLPIANVS *Lib. XV. ad Edict. l. 16. §. 1. vsque ad 7. l. 18. princ. §. 1. D. de heredit. pet.* CAI. *ibid. l. 17. D. eod. et l. 1. D. pro emtor.*

e) PRO POSSESSORE POSSIDEBIT.] *Pro poſſeſſore poſſidet*, qui interrogatus cur poſſideat, nihil habet, quod reſpondeat, niſi illud: poſſideo, quia poſſideo, nullamque adeo cauſſam poſſeſſionis dicere poteſt. Vnde et fur et raptor hereditatis petitione tenentur. VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 11.*

11. §. 1. l. 13. pr. D. eod. Talem cauſſam reddit Paris apud Libanium, qui interrogatus, cur poſſideat Helenam, reſpondit: ὅτι ἔλαβον, *quia accepi*, itemque apud Plutarchum Philippus Macedo, qui de poſſeſſa Haloneſo interpellatus: ἔχω, inquit, ὅτι ἔχω, *habeo, quia habeo.* Grot. *Florum ſparſ. p. 137.* Poteſt vero quis omnibus titulis pro poſſeſſore poſſidere, veluti *pro emtore*, ſi e.g. a furioſo ſciens emerit, *pro dote*, ſi a minore XII. annis acceperit. VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 13. §. 1. D. de hered. petit.* Eam enim ante aetatis annum XII. iura vxoris non habuiſſe, nec proinde dotem conſtituere potuiſſe, oſtendimus *in Comment. ad Leg. Iul. et Pap. II, 5. p. 182.* Item titulo *pro ſuo*, quem titulum ex inſtituto hic explicauit VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 13. §. 8. D. de hered. pet. l. 126. princ. D. de regul. iur.*

f) *Reſtituatur.*] Hereditatis petitio olim vere erat iudicium in rem, in quod praeſtationes perſonales non veniebant. Ger. Noodt *Comment. ad Pand. h. t. p. 175.* Poſtea illa tum ex Edicto perpetuo, tum ex SCo vix biennio ante hoc Edictum condito actionis mixtae naturam induit. Ex eo itaque tempore in hereditatis petitionem veniebant I) vniuerſae RES HEREDITARIAE, tum iura, tum corpora; VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 18. §. 2. D. de hered. petit.* et ex his illa quoque, quorum periculum ad heredem pertinet, quamuis in defuncti bonis non fuerint, e. g. res ei oppignoratae, PAVLL. *Lib. XX. ad Edict. l. 19. pr. D. eod. tit.* ſiquidem et pignoris perſequutio per ſe actionem in rem parit, VLPIAN. *ibid. l. 17. D. de pignor.* nec non a quibus poſſeſſor retentionem habuit, non tamen ſeruitutes, PAVLL. *Lib. XX. ad Edict. l. 19. §. 2. 3. D. de hered. pet.* quamuis ſi ipſa praedia ruſtica vel vrbana poſſeſſoris negligentia deteriora facta ſint, peti poſſit aeſtimatio, IVLIAN. *Lib. VI. Digeſt. l. 54. §. 2. D. eod. tit.* Deinde in hereditatis petitionem veniunt, II) quae HEREDITATIS CAVSSA erant COMPARATA, vti mancipia, pecora, item quae pecunia hereditaria hereditatis cauſſa emta. Quae enim ſui cauſſa emerat poſſeſſor, non ipſa petuntur, ſed eorum pretium. VLPIAN. *ibid. l. 20. princ. D. eod. tit.* Quod adeo verum eſt, vt iniuriarum actionem habeat, qui ſeruum, quem pecunia quidem hereditaria, at ſui tamen cauſſa comparauit, diſtrahere volens, ab herede prohibetur. VLPIAN. *ibid. l. 24. D. de iniur.* Sed pleraque haec, vti diximus, originem

nem debent Senatusconſulto, paullo ante Edictum perpetuum condito, quod integrum exſtat apud VLPIANVM *Lib. XV. ad Edict. l. 20. §. 6. D. de hered. petit.* Quum ergo in eo interpretando prolixiſſimi fuerint, quicumque ex veteribus Edictum perpetuum iuſtis commentariis illuſtrarunt, et ego in ſcriniis meis reperiam diſſertatiunculam, in qua multis abhinc annis de hoc SCo quaedam in chartam conieceram, lectu omnino non indigna: putaui me gratiam initurum a lectore humaniſſimo, ſi facta digresſione, potiora inde decerpta, hic exhiberem.

DE SENATVSCONSVLTO HADRIANI TEMPORIBVS FACTO, QVOD EXSTAT L. XX. §. VI. DIG. DE HEREDIT. PETIT.

EXCVRSVS.

Dies et Coſſ. quibus hoc SC. conditum.

I. SOllemne erat Romanis, ſcripturis Senatusconſultum, diem et Coſſ. eius anni, quo conditum illud fuerat, in principio ſtatim accurate exprimere, vt nec tempus, quo prodiiſſet, nec magiſtratus, qui ea de re ad Senatum retuliſſet, a poſteris ignoraretur. Obſeruatum id ſane in SCis omnibus, quae integra ſuperſunt, quaeque mira diligentia collegit Briſſon. *de Form. Lib. II. p. 192.* Neque ab eo more diſceſſum in SC. antiquiſſimo de bacchanalibus, quod e tabula aenea, quod a Iac. Gronouio, Raph. Fabretto et Io. Clerico editum pereruditо commentario illuſtrauit V. A. Corn. van Bynkershoek *de relig. peregr. p. 259. ſequ.* Ita et SCi noſtri auctores: PRIDIE IDVS MARTIAS Q. IVLIVS BALBVS ET P. IVVENTIVS CELSVS TITIVS AVFIDIVS OENVS SEVERIANVS CONSVLES VERBA FECERVNT. Inde vero diſcimus, conditum eſſe hoc SC. anno V. C. DCCCLXXXI. quippe cui anno licet conſules ab Euſebio dentur ΚΕΛΣΟΣ ΚΑΙ ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ, a Proſpero Aquitanico vero, Caſſiodoro et auctore faſtorum Oxonienſium apud Petr. Reland. *Faſt. p. 799.* CELSVS ET MARCELLINVS: SCo tamen noſtro plane ſuffragatur vetus marmor apud Gruter. *Inſcr. p. DLXXIII, 2.* quod XII Kal. Mart. eiusdem an-

 ni

ni praefert P. IVVENTIVM CELSVM. II Q. IVLIVM BALBVM COS. At quum et Marcellus Coſ. quem Euſebius Proſper Aquitanicus et Caſſiodorus Iuuentio collegam adiungunt, in vetuſto monumento repertus ſit ab Henr. Noriſio *Epoch. Syro-Maced. Diſſ. V, 3. p. 498.* in eoque occurrant MARCELL. ET CELS. II COS. oportet ſane Q. Iulium Balbum agnomen Marcelli vel Marcellini tuliſſe, vt adeo SC. hoc ſcriptum ſit prid. Id. Martias *Q. Iulio Balbo Marcello* et P. *Iuuentio Celſo Coſſ.*

An in eo Coſſ. ordinariis iungantur ſuffecti?

II. Sed ne ſic quidem res in vado eſt. Quo enim pertinere dixeris tot alia nomina et cognomina, TITVS (vel, vti Florentiae legitur, TITIVS) AVFIDIVS, OENVS, (al. ARRIVS) SEVERIANVS? Suffectos hos eſſe, ſuſpicantur plerique, quamuis ne hi quidem in nominibus eorum genuinis ſatis conueniant. Onuphrius enim Panuinius eos vocat *T. Aufidium* et *Arrium Seuerianum*, alii *T. Aufidium* et *Hoenium Sueuerianum*, alii *T. Aufidium* et *Ennium Sergianum:* Almeloueen *in Faſt. Coſſ. p. 86. T. Aufidius Fronto* et *Arrius Seuerianus.* Immo Rupertus omnia illa cognomina vni tribuit T. Aufidio, et ſic nobis fingit hoc par conſulum: *T. Aufidium Hoenium Seuerianum* et *Neratium Marcellum.* Sed pleraque haec omni fundamento deſtitui, obſeruauit V. C. quo olim collega ſuauiſſimo vſus ſum, Petrus Weſſelingius *Obſeru. var. II, 21. p. 233.* Et ſane ſine exemplo eſt, in SCis ſimul exprimi conſulum ordinariorum et ſuffectorum nomina: et in codice Florentino non *Titus* legitur, ſed *Titius*, quod non praenomen, ſed nomen eſt: Alciat. *Parerg. V, 20.* praeterea Panuinius, et qui eum ſequuti ſunt, non e vetuſtis monimentis eruerunt hoc par conſulum, ſed ex ipſo SC. noſtro, quod aliter explicari non poſſe exiſtimarunt, quam ſi ponamus, P. Iuuentium Celſum et Q. Iulium Balbum ordinarios. T. Aufidium et Oenum Seuerianum ſuffectos Coſſ. fuiſſe. At laudatus Weſſelingius oſtendit, nihil nos cogere, vt haec conſulum ſuffectorum nomina eſſe exiſtimemus: quum illo aeuo, quo SC. hoc prodiit, fere in mores iuiſſet, vt viri primarii ſex pluribusque variarum gentium Romanarum cognominibus vterentur, eiusque rei luculentiſſima exſtent apud Gruter. *Inſcr. p. CCCCXXXVII, 1. p. CCCLXXV. p. CCCCXXXIII, 4.* et paſſim alibi. Quare veroſimilius

milius eſt, omnia haec fuiſſe Iuuentii Celſi cognomina, ac proinde hoc SC. conditum eſſe PRIDIE IDVS MARTIAS Q. BALBO (Marcello,) et P. IVVENTIO CELSO, TITIO, AVFIDIO OENO SEVERIANO, COSS.

Libellus huic SC. praemiſſus.

III. Senatusconſulta tum fiebant non tam de ampliſſimi ordinis ſententia, quam ex voluntate Principum, qui ideo, oratione praemiſſa, quid fieri vellent, Senatui ſignificabant. Vnde paſſim oratione Principis cautum dicitur, quod SCo aliquo fuerat cautum. *l. 9. D. ad SC. Tertull. l. 4. C. de profeſſor. l. 2. D. de fer. l. 1. D. ne de ſtatu def. l. 16. l. 60. l. 67. §. 3. D. de ritu nupt. l. 16. D. de ſponſ.* de quo more plura obſeruauit Barn. Briſſon. *Select. Antiqu. Lib. I. Cap. XVI.* Idem etiam hic factum eſſe animaduertimus. Coſſ. enim tum VERBA FECERVNT DE HIS, QVAE IMP. CAESAR, D. TRAIANI, PARTHICI, FILIVS. D. NERVAE NEPOS, HADRIANVS AVG. PONT. MAX. P. P. V. NONAS MARTIAS, QVAE PROXIME FVERVNT, LIBELLO COMPLEXVS FVERAT, QVID FIERI PLACEAT: DE QVA RE ITA CENSVERVNT. Quae ad Hadriani titulum, qui in Pandectis noſtris corruptiſſimus eſt, pertinent, ea iam in commentario hoc ad Edicti prooemium occupauimus. LIBELLVS autem vocatur haec Hadriani oratio, fortaſſis, quod tum abeſſet Hadrianus. Solida enim ſatis videtur obſeruatio Iac. Gutherii *de offic. dom. Aug. I, 30.* Imperatores praeſentes *orationibus;* abſentes *epiſtolis* vel *libellis* monuiſſe Senatum, quid fieri vellent. Ita enim ipſum Auguſtum feciſſe refert Sueton. *Cap. LXV. Abſens et* LIBELLO, *per Quaeſtorem recitato, de filia notum Senatui fecit.* Et de Tiberio teſtis eſt Dio Caſſ. *Lib. LVIII. p. 627.* eum libello, (quem ipſe vocat ἐπιστολὴν μακρὰν,) Capreis Romam miſſo de Seiani criminibus conqueſtum eſſe, eoque et illa Iuuenalis *Sat. X. v. 71.* pertinent:

Verboſa et grandis EPISTOLA *venit*
A Capreis.

Vbi Scholiaſtes: *Multa ſuperflua ad populum Principes ſolent* SCRIBERE. Noriſius quidem Cardinalis *de Epoch. Syro-Maced. Diſſ. V, 3. p. 438.* et Tillemont. *Hiſtor. Impp. Tomo II. Part. II. p. 403.* ex hoc ipſo libello in Senatu tum lecto, colligunt, Hadrianum ineunte illo anno adhuc Romae fuiſſe: ſed tantum abeſt, vt id inde probari

bari poſſit, vt vel hoc teſtimonium ſufficere videatur, ad eius abſentiam demonſtrandum, niſi iam alii aliunde obſeruaſſent, Hadrianum eo tempore luſtraſſe Syriam et Arabiam. Conf. Ren. Bottereau. *Hadr. Legisl. p.17.*

Ex eo libello quaedam fragmenta ſuperſunt.

IV. Attamen quemadmodum Suetonius *Tiber. Cap. LXV.* epiſtolam illam Capreis Romam a Tiberio miſſam, *orationem* vocat, eaque vocabula et alios auctores frequenter vſurpaſſe promiſcue, Caſaubonus ad eum locum obſeruat: ita et libellum hunc Hadriani ORATIONEM non ſemel adpellitat PAVLLVS IC. *Lib. XV. ad Edict. l. 22. et l. 40. princ. D. de hered. petit.* Immo et verba quaedam ibidem ſeruauit ex hoc libello: et quidem *d.l. 22.* ſequentia: DISPICITE, PATRES CONSCRIPTI, NVMQVID SIT AEQVIVS, POSSESSOREM NON FACERE LVCRVM, ET PRETIVM, QVOD EX ALIENA RE PERCEPERIT, REDDERE, QVIA POTEST EXISTIMARI, IN LOCVM HEREDITARIAE REI VENDITAE PRETIVM EIVS SVCCESSISSE, ET QVODAMMODO IPSVM HEREDITARIVM FACTVM: *lege* vero *XL. pr. D. eod.* haec pauca: VT POST ACCEPTVM IVDICIVM ID ACTORI PRAESTETVR, QVOD HABITVRVS ESSET, SI EO TEMPORE, QVO PETIT, RESTITVTA ESSET HEREDITAS. Plura huius orationis fragmenta me deprehendere non memini. Vel ex his autem ſatis conſtat, tota illa oratione id egiſſe Hadrianum, vt Senatui huius nouae ſanctionis aequitatem verbis argumentisque exquiſitiſſimis commendaret.

Occaſio SC. ex hereditate caduca Ruſtici. Quis ille Ruſticus?

V. Sed redeundum iam eſt ad ipſum SC. cuius occaſionem nobis verba, quae proxime ſequuntur, luculenter deſcribunt. Ait enim Senatus: QVVM ANTEQVAM PARTES CADVCAE EX BONIS RVSTICI FISCO PETERENTVR, HI, QVI SE HEREDES ESSE EXISTIMANT, HEREDITATEM DISTRAXERINT. Celeberrima iis temporibus fuit Ruſticorum familia, quae ſeuerioris philoſophiae laudem, tamquam gentilem quamdam poſſeſſionem quamdiutiſſime retinuit. Eorum iuſtum ſtemma, quantum fieri potuit, confecit Thom. Reineſ. *Epiſt. ad Rupert. XXXIV. p. 216.* quod hic paullo locupletius et nos exhibebimus:

Digitized by Google

L. IVNIVS MAVRVS, Lar. Auguſt. Magiſter, apud Gruter. *Inſcript. p. MLXVIII,8.*

IVNIVS MAVRCIVS
ſub initium principatus Veſpaſiani.
Tacit. *Hiſtor. IV,40.*

vxor II. vxor II.

POMPONIA GRATILLA vxor II. A-
ruleni Ru-
ſtici, cui vi-
dua nupſit.
Relegata a
Domitia-
no. Plin.
*Epiſt. III,
11.*
= N. =

IVNIVS ARVLENVS RVSTICVS, philoſo-
phus Stoicus, a
Domitiano inter-
emtus. Sueton.
Domitian. Cap. X.
Tacit. *Agricol. II.*
Dio Caſſ. *Lib.
LXVII. p. 765.*
Plutarch *de cu-
rioſ. p. 522. Tom.
II.*

IVNIVS MAVRICVS, exſul ſub Domi-
tiano. Plin. *Epiſt.
I,5. et 14. III,22.*

IVNIA ſoror = Vettius Bo-
lanus, legio-
nis ductor.
Tacit. *An-
nal. XV,3.*
rexit Britan-
niam anno
821. Tacit.
*Hiſt. II,65.
Agric. Cap.
8. et 16.*

*Aſſudius
Curianus*,
Gratillae
ex priore
matrimo-
nio filius, a
matre ex-
heredatus,
Plinio here-
de inſtituto.
Plin. *Epiſt.
V,11.*

Q. IVNIVS RVSTICVS, cui rhe-
torem
quaerit
patruus
Iunius
Mauri-
cus. Plin.
*Epiſt. II,
15* Coſ.
ann. 872.

Fratres quidam
Iunii Ruſtici,
quorum memi-
nit Plin. *Epiſt.
II, 15.* inter
quos fortaſſis
*Iunius Mauri-
cianus*, ICtus,
de quo infra
§. 309.

Iunia vir-
go, cui
Plinius
maritum
inuenit.
Plin. *E-
piſt. I,14.*
= Minucius
Acilianus
Brixienſis
Trib.
pleb.
Praetor
et Sena-
tor. *Epiſt.
I,14.*

M. Vettius Ru-
ſticus Bolanus
Coſ. anno 863.
Gruter. *Inſcript.
p. CXXVIII, 5.*
et *CLXIX,7.*

IVNIVS RVSTICVS, philoſophus Stoicus, Marci Antonini Imp. praeceptor, Iul. Capitol. *Marc. Cap. II.* et M. Antonin. εἰς ἑαυτὸν *Lib. I. cap. 7.* Conſul ſuffectus anno 915. Gruter. *Inſcr. p. CLXXXI, 3.* praefectus vrbi et amicus Imperatorum vocatur a DD. fratribus. *l. 1. § 3. D. de adpellat.* idem vt videtur, qui Iuſtinum Martyrem capitis damnauit. *Acta S. Iuſtini philoſophi et ſociorum eius*, apud Ruinart. *Act. mart. ſel. p. 58.*

Iam ex hac tabula facile patet, non poſſe hic intelligi *Iunium Arulenum Ruſticum*, qui iam Domitiani temporibus perierat. Sueton. *Domit. Cap. X.* nec *L. Iunium Ruſticum*, qui diu poſt SC. noſtrum ſuperfuit, et anno DCCCCXIV. conſul fuit: nec *Q. Iunium Ruſticum* vel *M. Vettium Ruſticum Bolanum*, qui filium reliquerunt, vt adeo vix adpareat, cur caducae factae ſint partes quaedam hereditatis, ab iis relictae. Ruſtici ſane, cuius in SCo ſit mentio, PARTES CADVCAE FISCO PETEBANTVR, isque non ſuos heredes reliquerat, ſed eos, QVI SE HEREDES ESSE EXISTIMABANT, ac proinde hi eius hereditatem bona quidem fide poſſidebant, nec tamen heredes erant, vti verba illa interpretatur VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 20. §. 12. D. de hered. petit.* Iam quum notum ſit, caduca non ceſſiſſe fiſco, ſi quis teſtamento facto deceſſiſſet, isque liberos parentesue vsque ad tertium gradum heredes haberet, ſiue alios quoscumque, qui heredes haberent, heredes inſtituiſſet: Vlpian. *Tit. XVIII. §. I.* Ruſticum illum, cuius SC. noſtrum meminit, non liberos aliosue legitimos heredes reliquiſſe oportet, quippe quibus ius fuiſſet capiendi caducas coheredum partes, ſed extraneos, quibus ſolis fiſcus portiones caducas praeripiebat. Qua de re ex inſtituto diximus *in Comment. ad Leg. Iul. et Pap. III, 3. p. 385. ſequ.* Id vero in neminem rectius quadrare dixeris, quam in IVNIVM MAVRICVM, cuius ſenectus in hanc aetatem incidit, quique liberos non videtur reliquiſſe, quamuis fratris Aruleni liberos, tamquam ſuos, diligeret, teſte Plinio *Epiſt. II, 18.* Poteſt tamen et ex Aruleni Ruſtici filiis, quibus Plinius rhetorem quaerebat, aliquis ἄπαις et teſtatus obiiſſe, inſtitutis extraneis, ab iisque fiſcus petiiſſe partes caducas, maxime, quum non ſatis certum ſit, ipſum Iunium Mauricum vel Ruſtici tuliſſe cognomen, vel vitam ad annum DCCCLXXXI. produxiſſe.

Proprie hoc SC. ad caduca et vacantia pertinuit: an ad ſola?

VI. Quum itaque Ruſticus ille, quisquis fuerit, condito teſtamento extraneos ſcripſiſſet heredes ac legatarios, ex iisque quidam vel poſt mortem teſtatoris ante aditam hereditatem, vel ante exſiſtentem conditionem deceſſiſſent, vel ob caelibatum ſimilemue cauſſam tantum capere per leges non poſſent: (ex his enim cauſſis partes caducas factas eſſe nouimus ex Vlpiani *tit. XVII.* et *l. vn. § 2. C. de caduc. toll.*) et coheredes, antequam fiſcus illas portiones pete-

peteret, pleraſque res hereditarias diſtraxiſſent, non ignari, ex iuris veteris principiis ab heredibus peti nihil poſſe, quod ipſi non poſſiderent: Hadrianus, ne huiusmodi quid in fraudem legis caducariae in poſterum quoque fieret, ius iſtud antiquum hoc SC. duxit emendandum, ſanxitque prudenter, vt et, qui dolo poſſidere deſiſſet, pro poſſeſſore haberetur, et pretium ex rerum hereditariarum diſtractum in locum rerum ipſarum ſuccederet. Vtrumque enim primum hoc SCo inuectum eſſe, patet ex *l. 27. §. 3. l. 20. §. 17. D. de hered. petit.* Quamuis vero hoc SC. proprie pertineret ad bona caduca et vacantia, quae fiſco vel ciuitati petebantur: illud tamen poſtea et ad petitiones priuatorum, immo et ad omnes petitiones vniuerſitatis, veluti peculii caſtrenſis prolatum eſſe, monet VLPIAN. *ad Edict. l. 20. §. 7. ſequ. D. eod.* Quare recte ICti duce ipſo Hadriano, inde formarunt regulam iuris: *pretium in vniuerſalibus ſuccedere in locum rei. l. 22. D. eod. l. 18. D. quod met. cauſſ. l. 23. D. de adim. legat.*

Primum SC. caput de vſuris pretii rerum hereditariarum venditarum non exigendis.

VII. Progredimur ad ipſam ſanctionem, cuius primum caput tale fuit: PLACERE REDACTAE EX PRETIO RERVM VENDITARVM PECVNIAE VSVRAS NON ESSE EXIGENDAS. *Redacta* dicitur pecunia, non modo quae iam exacta eſt, ſed et, quae exigi potuit, licet nondum exacta ſit. VLPIAN. *ibid. l. 20. §. 15. D. eod.* Huius vero vſuras hoc caſu ideoab heredibus Ruſtici exigi vetat Senatus, quod, ANTEQVAM PARTES CADVCAE EX BONIS RVSTICI FISCO PETERENTVR, HEREDITATEM DISTRAXISSENT., adeoque nec in mora ſoluendi fuiſſent. Ceſſante autem mora, vſuras etiam in bonae fidei iudiciis peti non poſſe, expeditiſſimi iuris eſt. *l. 32. §. 2. D. de vſur.* Ac proinde aliter procul dubio eſſet pronunciandum, ſi, qui pro herede vel pro poſſeſſore poſſident, petita iam hereditate, res hereditarias diſtraherent. Tunc enim aut res ipſae cum fructibus in hoc iudicium veniunt, aut pretium eiusque vſurae: vtrum nimirum petitor eligit, niſi forte vero ac iuſto pretio diſtractae ſint res ſteriles et tempore perituræ. VLPIAN. *ibid. l. 20. §. 16. D. de hered. petit.* Ne ergo et malae fidei poſſeſſores res hereditarias quocumque tempore ſe impune alienare poſſe exiſtimarent: non ſine cauſſa

cauſſa addit Senatus: IDEMQVE IN SIMILIBVS CAVSSIS SERVANDVM: vt ſcirent omnes, tunc demum pecuniae ex rerum hereditariarum diſtractione redactae vſuras exigendas non eſſe, ſi CAVSSA eſſet per omnia illi heredum Ruſtici SIMILIS, puta ſi qui bona fide pro herede poſſident, hereditatem, nondum petitam diſtraxerint. Attamen poſtea et ad malae fidei poſſeſſores hoc SC. quodammodo produxit Seuerus Imp. in Epiſtola ad Celerem, cuius meminit VLPIAN. *ibid. l. 20. §. 12. 13. 14. D. eod.*

Caput ſecundum de pretio in locum rerum ſuccedente.

VIII. Sequitur alterum caput SC. de pretio in locum diſtractarum rerum hereditariarum in poſterum ſucceſſuro: ITEM PLACERE, A QVIBVS HEREDITAS PETITA FVISSET, SI ADVERSVS EOS IVDICATVM ESSET, PRETIA, QVAE AD EOS RERVM EX HEREDITATE VENDITARVM PERVENISSENT, ETSI EAE ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERISSENT DEMINVTAEVE FVISSENT, RESTITVERE DEBERE. Qua ſanctione, ceu res ipſa docet, cauetur, vt pretia rerum hereditariarum diſtractarum petitori non minus, quam res ipſas reſtituere cogantur poſſeſſores, contra quos fuerit iudicatum. Vt vero ei iuri locus ſit, requiritur primo, VT ADVERSVS POSSESSORES IVDICATVM SIT: alias enim ea eſt poſſidentium praerogatiua, vt rem tamdiu iure retineant, quamdiu eam alter ſuam eſſe non probauerit. §. 4. *Inſt. de interdict.* Deinde redactam ex illis pretiis pecuniam ad poſſeſſores PERVENISSE oportet. *Perueniſſe* autem creditur, ſiue exegerit illam, ſiue nondum exegerit, quum habeat actionem venditi, quam qui habet, rem ipſam habere intelligitur. *l. 15. D. de reg. iur.* Attamen eo caſu ceſſa actione liberari hereditatis poſſeſſorem, aequiſſimum cenſet VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 20. §. 18. D. de hered. pet.* Si quis vendiderit res hereditarias, iisque ab alio euictis, pretium inde redactum emtori reſtituere coactus ſit, nihil reſtituit petitori, partim quod ad poſſeſſorem hereditatis nihil peruenit, partim quod res illae euictae non fuerunt hereditariae. Aliud ſi rem hereditariam ſibi venditam redhibuerit emtor. Tunc enim ipſam rem hereditariam poſſidet, et ipſam adeo, non eius pretium reſtituere cogitur. Quae omnia latius exſequitur VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 20. §. 17. ſequ. de hered. pet.* Sed ſi quid ad heredem peruenit ex dolo defuncti, et heres

in

in id, quantum ad eum peruenit, conuenitur, ſufficit, ſi vel momento ad eum peruenerit. PAVLL. *Lib. XX. ad Edict. l. 127. D. de reg. iur.* Diſquirit ea occaſione IVLIANVS *Lib. VI. Digeſt. l. 20. §. 18. D. de hered. petit.* an reſtituere teneatur poſſeſſor id, quod indebite exegit? itemque an imputari debitori poſſit, quod indebite ſoluit? et vtrumque negat. Cuius deciſionis rationem reddere videtur PAVLL. *Lib. XX. ad Edict. l. 23. D. de negot. geſt.*

Quid ſi res apud emtorem deperierint, deminutaeue ſint?

§. IX. Porro ad hoc ſecundum huius SC. caput obſeruandum eſt, Senatum, quod ad rerum hereditariarum diſtractarum pretium attinet, nihil intereſſe cenſuiſſe, ſiue res illae diſtractae exſtent apud emtorem, ſiue ANTE PETITAM HEREDITATEM DEPERIERINT, DEMINVTAEVE SINT. Vbi CAIVS *Lib. VI. ad Edict. prou. l. 21. D. de hered. petit.* DEPERDITVM *intelligi, quod in rerum natura eſſe deſierit:* DEMINVTVM, *quod vſucaptum eſſet, et ob id de hereditate exiiſſet.* Et huc referendum etiam fragmentum VLPIANI ex *Libro XV. ad Edict.* (ita enim legendum eſſe pro *Libro V.* iam ſupra ad *tit. XV. litt. d.* monuimus,) *l. 9. D. de verb. ſignif.* vbi τῷ PERISSE etiam ſciſſum et fractum et vi raptum contineri dicitur. Siue vero *deperditum* aliquid, ſiue *deminutum ſit:* is, qui pro herede poſſidet acceptum, eius rei pretium reſtituere cogitur, et malae quidem fidei poſſeſſor res ipſas reddere iubetur, vel ſi recuperare eas nequeat, tantum, in quantum in litem iuratum eſt: VLP. *Lib. XV. ad Edict. l. 20. §. 21. D. de hered. petit.* bonae autem fidei poſſeſſor, in quantum factus eſt locupletior, adeo vt et poenam conuentionalem, quam emtor ob tardiorem ſolutionem praeſtitit, reſtituere cogatur: VLPIAN. *ibid. l. 23. D. eod.* non autem, ſi quid, quia vi deiectus eſt, vel quia ad iudicium non venit aduerſarius, poenae nomine eſt conſequutus. PAVLL. *ibid. l. 24. D. eod.* Similes caſus ad hanc partem edicti explicant VLPIANVS *Lib. XV. ad Edict. l. 25. pr. et §. 1.* et PAVLL. *Lib. XX. ad Edict. l. 22. D. eod.*

Tertium SC. caput de iis, qui dolo poſſidere deſierint.

X. Tertium SC. caput ita ſe habet: ITEM (placere,) EOS, QVI BONA INVASISSENT, QVVM SCIRENT AD SE NON PERTINERE, ETIAMSI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT, QVO MINVS POSSIDERENT, PERINDE CONDEMNANDOS, QVASI POSSIDERENT, EOS AVTEM,

QVI IVSTAS CAVSSAS HABVISSENT, QVARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT, VSQVE EO DVNTAXAT, QVO LOCVPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT. Magnum ergo diſcrimen ſtatuit Senatus inter praedonem et bonae fidei poſſeſſorem, eo caſu, quo bona hereditaria non amplius exſtant. Illum ita deſcribit, QVOD BONA INVASERIT, QVAE SCIAT AD SE NON PERTINERE, adeoque iſti praedones ſunt, qui hereditatem inuaſerunt, quum ab initio nullam cauſſam haberent poſſidendi. VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 25. §. 3. D. de heredit. petit.* De caſu, ſi ab initio quidam poſſeſſionem ex iuſta cauſſa adeptus eſſet, poſtea vero conſcius, ad ſe nihil hereditatem pertinere, praedonio more verſari coepiſſet, nihil quidem dixerat Senatus: at VLPIANVS tamen parum referre putat, ab initio quis doloſe in hereditate verſatus ſit, an poſtea hoc facere coeperit? At magis intereſt, factum quis ſciuerit, an in iure errarit. Nam ſi putaſſet, recte factum teſtamentum, quum eſſet inutile, vel proximum ſe credidiſſet agnatum, quum eum alius antecederet, praedo dici non poteſt, qui dolo caret, quamuis in iure erret. VLPIAN. *ibid. l. 25. §. 5. et 6. D. eod. tit.* Tales itaque praedones pro poſſeſſoribus habentur, ETIAMSI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT, QVO MINVS POSSIDERENT. Quod ideo adiectum, quod poſt litem conteſtatam, immo poſt controuerſiam motam omnes incipiunt malae fidei poſſeſſores eſſe, et quaſi praedones tenentur. VLPIAN. *ibid. l. 25. §. 7. D. eod. tit.* In malae fidei poſſeſſore autem et dolus praeteritus in petitionem hereditatis deducitur, immo et culpa. IDEM *ibid. l. 25. §. 2. D. eod. tit.*

Regulae huius ſenſus et origo.

XI. Itaque, qui praedo dolo malo fecit, quo minus poſſideat, ex SC. noſtro PERINDE CONDEMNANDVS EST, QVASI POSSIDERET, idque ſiue dolo poſſidere deſierit, ſiue dolo poſſeſſionem noluerit admittere: VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 25. §. 8. D. eod. tit.* Ex quo loco etiam diſcimus, clauſulae huic locum eſſe, ſiue res adhuc exſtet, et ab alio poſſideatur, ſiue in totum non exſtet. Priore enim caſu et a poſſeſſore et ab eo, qui poſſidere dolo malo deſiit, hereditas peti poteſt, et ſi per multos ambulauerit poſſeſſio, omnes tenentur, et quidem non modo ad hereditatem, ſed et ad fructus. Poſteriore caſu aduerſus vtrumque in litem iuratur. VLPIAN. *ibid. l. 25.*

Digitized by Google

l.25. §.8.9.10. D. eod. tit. En itaque originem regulae totius, a iureconſultis noſtris inculcatae: *Eum, qui dolo malo poſſidere deſiit, pro poſſeſſore habendum eſſe. l. 131. D. de regul. iur. l. 150. l.157. D. eod. tit.* Non illa ſane vetus eſt, nec apud vllum veterum iurisconſultorum, qui ante edictum conditum floruerunt, reperitur, ſed hoc ipſo SCto introducta, poſteaque interpretatione producta eſt ad pleraque alia iuris capita, veluti ad rei vindicationem, *l.17. §.3. D. de rei vindic.* ad actionem ad exhibendum, *l. 9. D. ad exhibend.* ad interdicta quorum bonorum, *l. 1. princ. D. quor. bonor.* quod legatorum, *l. 1. §. 7. D. quod legator.* de tabulis exhibendis, *l. 3. §. 6. D. de tabul. exhibend.* de liberis exhibendis, *l.1. princ. D. de liber. exhib.* de precario, *l.2. D. de precar.* ne quid in loco publico fiat: *l.2. §.42. D. ne quid in loc. publ.* denique ad actiones noxales, *l. 12. D. de noxal. act.* vbi ſemper qui dolo deſiit poſſidere, pro poſſidente damnatur. Omnia, inquam, haec ex SCo noſtro ſunt, nec mirum eſt, Iulianum, qui poſt hoc SC. Edictum compoſuit, ad regulam illam pleraſque actiones, vbi aduerſus poſſeſſores agendum eſt, accommodaſſe. Viderunt hoc viri doctiſſimi, Iac. Raeuard. *ad l. 131. D. de reg. iur.* Ger. Noodt *in Comment. ad Pand. p.135.* et Schulting. in *πρώτ. tit. de alienat. iudic. mut. cauſſ. fact.* In alia omnia vero iuit doctiſſimus Gundling. *in πρώτ. ad eumd. tit. §. XII. p. 391.* ſed argumentis fiſus nimis dilutis, quam vt euidentiſſimo teſtimonio Paulli in *l. 27. §. 3. D. de rei vindic.* opponi posſint.

Bonae fidei poſſeſſor non reſtituit fructus perceptos, niſi quibus eſt locupletior factus.

XII. Ita de praedonibus et malae fidei poſſeſſoribus ſanxerat Senatus: Quid vero de bona fide poſſidentibus? EOS, QVI IVSTAS CAVSSAS HABVISSENT, QVARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT, VSQVE EO DVMTAXAT, QVO LOCVPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT, condemnandos cenſuit. In rei vindicatione bonae fidei poſſeſſor fructus perceptos ante litis conteſtationem omnes ſuos facit, *l. 48. D. de adquir. rer. domin.* adeo, vt nec de conſumtis teneatur, etiamſi ſit factus locupletior. *l. 4. §. 2. D. fin. regund. §. 2. Inſt. de offic. iudic.* At id non placuit Hadriano in hereditatis petitione, aequiusque viſum eſt, poſſeſſorem non

 facere

facere lucrum, *l. 22. D. de heredit. petit.* Quemcumque ergo ſumtum fecerint ex hereditate, vel ſi quid dilapidauerint, perdiderint, vel ſi inde lautius ſplendidiusque vixerint, vel ſi dimidiam hereditatem conſumſerint, dum ſe re ſua abuti putant, nihil praeſtant: multoque minus, ſi quid alicui donauerint, quia eo non facti locupletiores, niſi forte ἀντίδωρα pretioſiora receperint. Quae omnia multis propoſitis caſibus explicant VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 25. §. 11. ſequ. l. 27. l. 29. l. 31. l. 33. l. 37. D. de hered. petit.* PAVLL. *Lib. XX. ad Edict. l. 26. l. 28. l. 30. l. 32. l. 34. l. 36. l. 38. l. 40. D. eod. tit. l. 4. D. de except.* CAI. *Lib. VI. ad Edict. prouinc. l. 35. l. 39. l. 41. D. eod. tit.* Omnia enim haec excerpere, et taedioſum, et ab inſtituti ratione alienum eſſet futurum.

A quo tempore hereditas fiſco petita intelligatur?

XIII. Denique, quum petitae fiſco hereditatis mentio in SCo facta eſſet: ſubiungendum Senatus putauit hoc vltimum caput: PETITAM AVTEM FISCO HEREDITATEM EX EO TEMPORE EXISTIMANDVM ESSE, QVO PRIMVM SCIERIT QVISQVE, EAM A SE PETI, ID EST, QVVM PRIMVM AVT DENVNCIATVM ESSET EI, AVT LITTERIS VEL EDICTO EVOCATVS ESSET, CENSVERVNT. Quaeri enim poterat, a quo tempore hereditas fiſco peti videatur? Et reſpondet Senatus, EX EO TEMPORE QVO SCIERIT QVISQVE, EAM A SE PETI. Nam vbi ſcit: incipit malae fidei poſſeſſor eſſe. VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 20. §. 11. D. de heredit. petit.* Scire autem hoc poſſeſſor intelligitur, ex quo ei denunciatum eſt. Nam qua fronte quis ignorantiam praetenderet, qui vel litteris vel edicto euocatus eſt? Nec tamen id ita intelligendum, ac ſi is, cui denunciatum non eſt, bona fide poſſideat, ſi vel maxime ſciat, hereditatem fiſco deberi. Nam et ſic vſuras debet, quia malae fidei poſſeſſor eſſe incipit. Contra ſi denunciatum ſit, et tamen neſciat, veluti, quod non ipſi, ſed procuratori eius ſit denunciatum: haec denunciatio illi fraudi eſſe nequit, quia Senatus poſſeſſori denunciari voluit, niſi forte procurator illum ea de re fecerit certiorem. Ceterum a quo denunciatum ſit, nihil intereſt, quia ea de re nihil omnino Senatusconſulto cautum eſt. VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 20. §. 11. D. de hered. petit.*

Con-

Digitized by Google

Concluſio diſſertationis.

XIV. * Et haec quidem ſunt, quae ad illuſtrandum hoc SC. longe celeberrimum pertinere viſa ſunt: quaeque vel ideo praetermittenda non duximus, quod eius vſus quam latiſſime patet, et iurisconſulti noſtri, qui edictum interpretati ſunt, illi plus fere chartae, quam ipſi edicto de hereditatis petitione impenderunt. At ne longius euagari videamur, iam e diuerticulo in viam redimus.

TIT. XXXIII. a)
SI PARS HEREDITATIS PETATVR.

SI PARS HEREDITATIS PETITVR, b) ei, qui eam partem ſuam eſſe dicet, aduerſus eum, qui pro herede proue poſſeſſore poſſidebit, iudicium dabo, c) vt ea pro indiuiſo reſtituatur. §. I.

a) TIT. XXXIII.] Eumdem hic fuiſſe Edicti, qui Pandectarum, ordinem, certiſſimum eſt ex loco VLPIAN. *Lib. XV.* (ita reſcribendum eſſe pro *Lib. V. ad tit. XV. ſub litt. d.* monuimus,) *ad Edict. l. 1. D. ſi pars hered. pet. Poſt actionem, quam proponit Praetor ei, qui ad ſe ſolum hereditatem pertinere contendit,* CONSEQVENS FVIT *et ei proponere, qui partem hereditatis petit.* Nec exiſtimandum eſt, vno titulo generali, ſicuti reſtitutiones in integrum, omnia haec hereditatis petitionis genera complexum eſſe Praetorem. Id enim ſi factum eſſet, vix crediderim, VLPIANVM a titulo de fideicommiſſaria hereditatis petitione nouum Commentariorum librum auſpicari voluiſſe.

b) PETATVR.] Edictalia haec verba in rubrica ſeruaſſe Tribonianum, recte obſeruauit Gerard. Noodt *in Comment. ad Pandect. h. t. p. 188.* cui et ipſum edictum nos maximam partem debere non diffitemur.

c) *Iudicium dabo.*] Qui hereditatem eiusue partem petit, is non ex eo metitur, quod poſſeſſor occupauit, ſed ex ſuo iure, et ideo, ſiue ex aſſe heres ſit, totam hereditatem petit, licet tu vnam rem poſſideas. Quod fuſius interpretantur, variisque caſibus illuſtrant VLPIAN. *Lib. XV.*

Digitized by Google

§. I. Quandoque et incerta pars petetur, d) cauſſa cognita iudicium dabo.

TIT. XXXIV. a)
DE POSSESSORIA HEREDITATIS PETITIONE.

Cui

XV. ad Edict. l. 1. §. 1. 2. 3. 4. D. ſi pars hered. et CAI. *Lib. VI. ad Edict. prouinc. l. 2. D. eod. tit.*

d) *Incerta pars petetur.*] Fundamentum huius clauſulae habes apud VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 1. §. vlt. D. ſi pars hered. pet.* vbi *Praetorem interdum et incertae partis hereditatis petitionem indulgere, idoneis cauſſis interuenientibus*, monet. Et eo pertinet belliſſimus caſus de tergeminis in *l. 3. D. eod. tit.* VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 4. D. eod. tit.* Alia huiusmodi exempla geminorum, tergeminorum, pluriumque ſimul editorum paſſim occurrere apud Ariſtotel. *Hiſtor. Animal. VII, 4.* Phlegont. Trall. et Antigon. *de Mirabil. II, 9.* Gellium *Noct. Attic. X, 2.* Tertullian. *de anima Cap. VI.* iam obſeruauit Grot. *in flor. ſparſ. p. 138.* Nos hic addimus Plin. *Hiſt. natur. Lib. VI.* Strabon. *Lib. XV. l. 3. D. de reb. dub. l. 36. D. de ſolution.* ſimulque obſeruamus, non ſatis conuenire inter Paullum et reliquos. Ille enim mulierem quinquies quaternos enixam eſſe in Peloponneſo, Plinius, eamdem quater quinos peperiſſe ſcribit. Non mirum autem tergeminorum etiam naſcendorum curam fuiſſe Romanis, quibus Horatiorum tergeminorum virtus imperium ſeruauerat. In horum ſane memoriam priuilegium dederant tergeminis, vt ex publico alerentur. Dionyſ. Halicarn. *Lib. III. Antiquit. Rom. p. 215.* adeoque eorumdem procul dubio virtuti id dederunt, vt nondum natis partes hereditatis paternae ſeponerentur. Sed haec hactenus. Illud quoque hic non praetermittendum, quod ex Iuliano hic monet VLPIAN. *Lib. XV. ad Edict. l. 3. D. de except. rei iudic.* exceptionem hanc obſtare, quoties eadem quaeſtio inter easdem perſonas reuocetur, ac proinde, ſi rebus ſingulis petitis hereditatem quis petat, vel contra, eum hac exceptione eſſe ſubmouendum.

a) TIT. XXXIV.] De huius quoque tituli genuino loco dubitare nos non patitur VLPIAN. *Lib. XV.* *ad*

Cui ex edicto meo bonorum poſſeſſio data erit, illi, ſi eam ſuam eſſe petet, aduerſus eum, qui pro herede proue poſſeſſore poſſidebit, iudicium dabo, vt reſtituatur. b)

TIT. XXXV. a)

DE FIDEICOMMISSARIA HEREDITATIS PETITIONE.

(VLPIAN. LIB. XVI.)

Si hereditatem petet is, cui ex Senatusconſulto b) ea reſtituta erit, c) aduerſus eum, qui pro herede proue poſſeſſore poſſi-

ad Edict. l. 1. D. de poſſeſſ. hered. petit. vbi ſimilis tranſitio: *Ordinarium fuit, poſt ciuiles actiones, heredibus propoſitas, rationem habere praetorem etiam eorum, quibus bonorum poſſeſſio data eſt.* Edictum ipſum iam ante nos feliciter reſtituit Gerard. Noodt *in Comment. ad Pandect. h. t.*

b) *Reſtituatur.*] Per hanc hereditatis petitionem tantumdem conſequitur bonorum poſſeſſor, quantum ſuperioribus actionibus ciuilibus conſequi poteſt. CAI. *Lib. VI. ad Edict. prouinc. l. 2. D. de poſſeſſ. hered. pet.*

a) TIT. XXXV.] Ordinem et hic facile praeſtabimus. VLPIANVS enim hic non modo librum Commentariorum XVI. auſpicatus eſt, ſed et in *l. 1. D. h. t.* hac tranſitione vtitur: *Ex ordine occurrit actio, quae proponitur his, quibus reſtituta eſt hereditas.*

b) *Senatusconſulto.*] Trebelliano, temporibus Neronianis condito. *Nam quisquis ſuſcepit reſtitutam hereditatem ex SC. ex quo actiones transeunt, fideicommiſſaria hereditatis petitione vti poterit*, inquit VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 1. D. de fideic. her. pet.* Quamuis enim alioquin heres fiduciarius iure ciuili, et poſt reſtitutam hereditatem, heres maneat: SC. tamen id temperatum eſt, *neque ambigitur Senatum ius facere poſſe.* VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 9. D. de legib.*

c) *Reſtituta erit.*] Non intereſt, mihi quis rogatus ſit reſtituere, an ei, cui heres exſtiti, cuiue bonorum poſſeſſor ſim, vel alius ſucceſſor. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 3. princ. D. de fideic. hered. pet.* Intelligitur autem reſtitutio non re, ſed verbis, vel per epiſtolam facta, dum ea rite, et, ſi pupillus reſtituat, cum tutorum auctoritate facta ſit. VLPIAN.

poſſidebit, d) iudicium dabo, vt reſtituatur. e)

TIT. XXXVI. a)
DE REI VINDICATIONE.
(PAVLL. LIB. XXI. CAI. LIB. VII. IVLIAN. LIB. VII. CELS. LIB. V.)

Si quis b) rem, c) tamquam ſuam iure domi-

PIAN. *ibid. l. 37. D. ad SC. Trebellian.* De qua rite facienda reſtitutione, translatisque hoc modo actionibus agunt etiam VLPIAN. *ibid. l. 39. D. eod. tit.* et PAVLL. *Lib. XX. ad Edict. l. 38. l. 40. l. 42. D. eod. tit.* Ceterum facta reſtitutione eae actiones transferuntur, quae transeunt ad heredes et in heredes competunt. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 2. D. de fideicomm. hered. petit.*

d) *Poſſidebit.*] Hanc enim actionem ſciendum eſt, aduerſus eum, qui hereditatem reſtituit, non competere. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 3. §. 1. D. eod. tit.*

e) *Reſtituatur.*] Itaque haec actio eadem recipit, quae hereditatis petitio ciuilis. PAVLL. *Lib. XX. ad Edict. l. 2. D. de fideicommiſſ. hered. petit.*

a) TIT. XXXVI.] Ordinem hic quoque eumdem, ac in pandectis obſeruatum eſſe, luculenter probatur teſtimonio VLPIANI *Lib. XVI. ad Edict. l. 1. princ. D. de rei vindic. Poſt actiones, quae de vniuerſitate propoſitae ſunt, ſubiicitur* ACTIO *ſingularum rerum petitionis.* Quae ſingularum rerum petitionis actio non alia eſt, quam REI VINDICATIO. Ipſum edictum periit. At quum ſuperſint fragmenta veterum interpretum vltra quadraginta; non adeo difficile fuerit, illud reſtituere. Et iam occupauit hanc operam Ger. Noodt *in Comment. ad Pandect. h. t. p. 190.* quem in plerisque ſequimur.

b) *Si quis.*] Patet haec actio omnibus, qui rem tamquam ſuam vindicare cupiunt. Enimuero quum paullo difficilior plerumque ſit dominii probatio; vtiliſſima eſt admonitio CAII *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 24. D. de rei vind. eum, qui deſtinarit rem petere, animaduertere debere, an aliquo interdicto nanciſci poſſit poſſeſſionem, quia commodius ſit poſſidere, et aduerſarium ad onera petitoris compellere, quam alio poſſidente petere.*

c) *Rem.*] Non intereſt, *mobilis*

Digitized by Google

bilis ſit res an *immobilis*, et illa quidem *animata* an *inanimata*, dum ſit *corporalis*, et in dominio noſtro conſtituta. *Incorporales* enim, quae nec traditionem nec vſucapionem, adeoque nec dominium admittunt, hac actione peti non poſſe, facile intelligitur. CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 43. §. 1. D. de adquir. rer. domin.* Hinc LIBER HOMO, in poteſtate noſtra conſtitutus, actionibus quidem praeiudicialibus potius, aut interdicto, aut cognitione praetoris petendus eſt, quam vindicandus: attamen et vindicari poteſt adiecta cauſſa EX IVRE QVIRITIVM. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 1. §. 1. 2. D. de rei vindic.* Nimirum quum patria poteſtas nihil aliud fuerit, quam dominium iuris Quiritium. Bynkersh. *de iur. occid. lib. Cap. I. p. 145.* et hinc recte Lactant. *Diuin. Inſtit. IV, 3. dominum eumdem eſſe* adfirmat, *ac patrem, idque etiam iuris ciuilis rationem demonſtrare:* conſequens erat, vt, quemadmodum *pater habebat liberorum auctoramentum*, teſte Seruio *ad Virgil. Aeneid. XI. v. 558.* eosque tamquam res mancipi mancipare atque abalienare poterat: Cai. *Inſt. I, 6, 3.* ita eidem et vindicare eosdem liceret, et quidem EX IVRE QVIRITIVM, quia nulli erant alii homines, qui tali in liberos poteſtate vtebantur, qua Romani vel Quirites vtebantur. *§. 2. Inſt. de patr. poteſt.* Deinde non modo res ſingulae vindicantur, ſed et VNIVERSITATES, non tamen *iuris*, ſed *rerum*, veluti grex, armentum, equitium, licet ſingula capita noſtra non ſint, dum maior pars ad nos pertineat. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 1. §. 3. et l. 3. D. de rei vindic.* PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 2. D. eod. tit.* Contra et ACCESSORIA rerum ſeparatim vindicantur, veluti armamenta nauis et ſcapha. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 1. D. eod. tit.* MASSA ex diuerſorum dominorum rebus ita CONFVSA COMMIXTAQVE, vt deduci et ſeparari nequeant materiae, pro rata vindicantur a ſingulis dominis. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 2. l. 5. princ. et §. 1. D. de rei vindic.* quamuis et communi diuidundo, et furti, et ad exhibendum hoc caſu recte agatur. PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 4. D. eod. tit.* Ita et dominus equae, quam alterius equus impraegnauit, recte EQVVLEVM vindicat, et dominus fundi ARBOREM alienam, quae in fundo ſuo radices egit, quum contra, ſi ea nondum coaluit, a domino recte vindicetur. VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 2. D. eod. tit.* Vindicare etiam quis poteſt FVNDVM, eum-

dominii d) vindicabit, neque ea res arbitrio iudicis reſtituetur,

que totum, quamuis alter in eo vſumfructum habeat, quia vſusfructus non dominii pars eſt, ſed ſeruitutis, nec falſo dicitur meum eſſe, cuius nec vlla pars dici poteſt alterius eſſe. Ita cum IVLIANO PAVLLVS *Lib. XXI. ad Edict. l. 25. princ. D. de verb. ſignif.* qui et ſequente §. de PARTE diſputat, vtrum eius adpellatione res pro indiuiſo an pro diuiſo ſignificetur. Prius Q. Mucio Scaeuolae videbatur: at Seruius Sulpicius eo vocabulo vtrumque ſignificari ſtatuebat, quem et PAVLLVS ſequitur. Tam ſubtiliter hic vindicantur veteres, mereturque de quaeſtione, an vſusfructus ſit pars dominii, legi Ger. Noodt *de Vſufructu I, 2. p. 389. Tom. I. Op.* de controuerſia vero illa inter Mucium et Seruium Franc. Balduinus *in Iurisprud. Mucian. p. 244. ſequ.* Vtrum plures agentes rem CONIVNCTIM, an DISIVNCTIM vindicent, ex verbis actorum iudicandum eſt. Oratio tamen, quae neque coniunctionem neque diſiunctionem habet, ex mente pronunciantis vel pro coniuncta, vel pro diſiuncta accipitur. PAVLL. *ibid. l. 28. §. 1. D. de verb. ſignific.* Denique CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 40. D. de rei vindic.* hic recte monet, mulierem, quae intercedens fundum pignori dederit, eum, quamuis a creditore diſtractum, actione in rem recte petere, quia nullum pignus creditor vendidiſſe cenſeatur.

d) *Iure dominii.*] Haec in rem actio competit ei, qui aut *iure gentium* aut *iure ciuili* dominium adquiſiuit. Quumque adquiri illud non poſſit in rebus, quarum non eſt commercium: conſequens eſt, vt loca ſacra et religioſa, tamquam noſtra, vindicari non magis poſſint, PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 23. princ. §. 1. D. de rei vindic.* quam littora et viae publicae, niſi ſimul vendita. PAVLL. *ibid. l. 51. D. de contrab. emt.* Recte contra vindicamus non modo, quae per OCCVPATIONEM adquiſiuimus, et adhuc retinemus in dominio; verum etiam per modum ACCESSIONIS ius vindicandi conſequimur in brachio vel pede alieno ſtatuae noſtrae *adiuncto*, in *ſcriptura*, *pictura* chartae tabulaeque noſtrae illita, (quamuis quod ad poſteriorem attinet, ob artis praeſtantiam rem mutauerit Iuſtinianus Imp. §. 34. *Inſt. de rer. diuiſ.*) item in *adferruminatis*, non tamen

tur, e) aduerſus illum, qui eam poſſidere dicetur, f) iudicium dabo.

men in *ariete*, qui ſe gregi noſtro adiunxit, nec in *tigno iuncto.* PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 23. §. 2. 3. 4. 5. 6. 7. D. de rei vindic.* Sed et per TRADITIONEM ius vindicandi conſequimur, ſiue ab ipſo domino, ſiue ab eius procuratore facta ſit. Non tamen rei dominicae dominium transfert Procurator Caeſaris, niſi negotium Caeſaris gerens conſenſu ipſius tradat. Qua de re ex inſtituto VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 1. D. de offic. procur. Caeſar.* quemadmodum, licet Procurator Caeſaris in venditione duplum vel triplum pro euictione promiſerit: fiſcus tamen tantum ſimplum praeſtat. Contra ſi ab eo, cui res fiſci diſtrahendi ius eſt, diſtractum quid fuit, res illa, pretio ſoluto, ſtatim fit emtoris. VLPIAN. *ibid. l. 5. D. de iur. fiſc.* In priuatis diſpiciendum eſt, an domini ſint, an alienandi ius habeant, ſiquidem tunc nec dominium, nec ius vindicandi traditione transferre poſſunt. Hinc nec eos, quibus bonis a praetore interdictum eſt, traditione quidquam transferre, nec curatores furioſorum, ſi horum res, tamquam ſuas, tradiderint, quamuis res ſuas, tamquam furioſi, tradere eos poſſe, non dubitetur. VLP. *Lib. XVI. ad Edict. l. 10. D. de curat. furioſ.* Quomodo et per ſeruos proprios et communes, immo et homines bona fide poſſeſſos, denique ſeruos fructuarios eorumque vicarios adquiratur, diſquirit CAIVS *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 43. pr. et §. 2. et l. 45. D. de adquir. rer. domin.*

e) *Reſtituetur.*] Exigit hanc formulam ipſa negotii natura. Eſt enim rei vindicatio actio arbitraria, adeoque ad officium iudicis pertinet, iubere reſtitui, et poſſeſſore nolente eum condemnare ſimul in fructus pro qualitate poſſeſſionis. §. 2. *Inſt. de offic. iudic.* PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 35. §. 1. D. de rei vindic.* Add. Ger. Noodt *in Comment. ad Pandect. h. t. p. 195.*

f) *Poſſidere dicetur.*] Qui petitorio iudicio vtitur, ne fruſtra experiatur, prius requirere debet, vtrum is, quocum inſtituturus eſt actionem, poſſeſſor ſit, doloue poſſidere deſierit. CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 36. princ. D. de rei vindic.* Quo fine in rebus mobilibus prodita eſt actio ad exhibendum: vnde, quid EXHIBERE ſit, ad hunc locum docet

dabo. g)

§. I.

cet PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 2. D. ad exhibend.* Tenetur ergo primum POSSESSOR, ex quacumque cauſſa poſſideat, dummodo habeat facultatem reſtituendi. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 9. D. de rei vindic.* et tempore litis conteſtatae poſſideat. PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 27. §. 1. D. eod. tit.* Nec intereſt, ſiue per ſe, ſiue per filium, ſeruumue quis poſſideat, quamuis his abſentibus ſine culpa patris vel domini tempus dandum, vel cauendum ſit de reſtitutione. PAVLL. *ibid. l. 27. §. 4. D. h. t.* Quid vero ſi res mobilis petatur, eaque non praeſens ſit, cuiusnam illa ſumtibus erit reſtituenda. De eo caſu diſputant PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 10. l. 12. D. eod.* et VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 11. D. eod.* Deinde et, qui DOLO POSSIDERE DESIIT, hac in rem actione conuenitur, PAVLL. *ibid. l. 27. §. 3. D. h. t.* Quum vero dolo quis poſſidere deſinat per alienationem: quid ALIENATIO ſit, ad hunc locum exponit PAVLL. *Lib. XXI.* (ita enim Florentiae legitur,) *ad Edict. l. 28. princ. D. de verbor. ſignif.* Denique et illum pro poſſeſſore haberi, qui SE LITI OBTVLIT, docet idem PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 27. princ. D. eod. tit.*

g) *Iudicium dabo.*] Puta REI VINDICATIONEM, quae datur ad REM reſtituendam cum omni CAVSSA. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 13. l. 15. l. 17. l. 19.* PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 14. l. 16. l. 27. §. 1. D. de rei vindic.* Reſtituendae etiam ACCESSIONES et FRVCTVS, et a bonae quidem fidei poſſeſſore tantum exſtantes, a malae fidei poſſeſſore non modo conſumti, ſed et percipiendi. VLPIAN. *ibid. l. 17. D. h. t.* CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 20. l. 30. l. 36. D. eod. tit.* PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 31. l. 33. D. eod. tit.* Non tamen pro malae fidei poſſeſſore habetur, qui in ſolutum accepit: *quia nihil* DOLO *facit creditor, qui ſuum recipit.* PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 129. princ. D. de regul. iur.* Aliquando et CVLPA praeſtanda, de qua prolixe PAVLL. *ibid. l. 21. D. de rei vind.* VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 22. D. eod.* CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 36. §. 1. D. de rei vindic.* Contra et poſſeſſori IMPENSAS in rem factas repetere licet. Qua in re quid iuris ſit, disquirunt PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 27. §. 5. D.*

Digitized by Google

§. I. Superficiario etiam, CAVSSA COGNITA, IN REM ACTIONEM DABO. h)

TIT. XXXVII.

DE PVBLICIANA IN REM ACTIONE. a)

SI QVI BONA FIDE EMIT, b) VEL ID, QVOD TRADITVM

D. eod. tit. et CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 28. D. eod. tit.* Sed haec omnia ita intelligenda ſunt, ſi ad rem reſtituendam condemnatur poſſeſſor. Alias enim, quando cauſſa principalis non conſiſtit, nec ea quidem, quae ſequuntur locum habent: PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 129. §. 1. D. de regul. iur.*

h) IN REM ACTIONEM DABO.] Fuiſſe haec in Edicto, quia haec verba τυπικὰ adhibuiſſe Praetorem, colligo ex VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 73. §. 1.* iuncta *l. 75. D. de rei vindic.* vbi iurisconſultus: *Superficiario*, inquit, *Praetor cauſſa cognita, in rem actionem pollicetur.* Ad quae verba PAVLLVS *Lib. XXI. ad Edict. l. 74. D. eod. tit.* explicat, quis dicatur SVPERFICIARIVS, nempe *qui in alieno ſolo ſuperficiem ita habet, vt certam penſionem praeſtet.*

a) DE PVBLICIANA.] De Publiciana in rem actione iisdem libris adhuc agunt VLPIANVS, PAVLLVS et reliqui interpretes, quibus de rei vindicatione egerant, vt dubitari nequeat, quin edicti ordinem religioſe hic ſeruarint pandectarum conditores. Ipſa Edicti verba debemus VLPIANO *Lib. XVI. ad Edict. l. 1. princ. D. de Public. in rem act.* ſed non ſatis integra. Nam in *l. 7. D. eod. tit.* explicantur etiam verba edictalia: QVI BONA FIDE EMIT, quae in illa Edicti formula non occurrunt. Itaque ſupplendum illud fuit, eo modo, qui iam placuit Ger. Noodt *Comment. ad Pandect. p. 202.*

b) BONA FIDE EMIT.] Non enim omnis emtio prodeſt, vt Publiciana quis vti poſſit, ſed ea demum, quae bonam fidem habet, quamuis venditor in dolo verſetur. Contra et ſucceſſori prodeſt bona fides emtoris, licet is dolo fecerit. Si ſeruus emerit, eius dolus erit ſpectandus, non domini. Reſpicitur autem ad tempus emtionis, vt nec quod ante emtionem, nec

Digitized by Google

DITVM c) EX IVSTA CAVSSA d) NON A DOMINO,

quod poſt eam dolo malo factum, obſit. Nec tamen ſola bona fides prodeſt, ſed accedere oportet traditionem. Haec vberrime VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 7. §. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. D. de Public. in rem act.*

c) TRADITVM.] In *l. 1. princ. D. h. t.* legitur: TRADITVR, quod exemplo *oritur*, pro *ortus*, nec non enallage temporum tuetur Gerard. Noodt *ibid. p. 202.* Sed concinnior multo eſt lectio Hotomani et Anton. Fabri, quam ſequuti ſumus. Traditionis autem mentionem facit Praetor, quia quamuis multae ſint iuris partes, quibus quis dominium ſine traditione nanciſcitur, veluti legatum, VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 2. D. de Public. in rem act.* et aliae cauſſae pleraeque: IDEM *ibid. l. 3. princ. D. eod. tit.* traditionem tamen factam eſſe oportet, vt Publicianae locus ſit. Non tamen intereſt, pretium ab emtore ſolutum ſit, nec ne, quia de hoc nihil expreſſerat Praetor, atque inde coniectura capi poſſe videbatur, nec id eum requirere. CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 8. D. de Public. in rem act.* Nec deinde intereſt, emtori res ſit tradita, an eius heredi, breui manu, an alio modo. Quando duobus res tradita ab eodem venditore, prioris emtoris; ſin a diuerſis venditoribus, poſſidentis cauſſa potior eſt. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 9. princ. §. 1. 2. 3. 4. D. eod. tit.*

d) EX IVSTA CAVSSA.] Tertium hoc requiſitum eſt. Nam qui iuſtam traditionis cauſſam habet, vtitur Publiciana. Tales iuſtae cauſſae praeter bona fide emtionem ſunt dotis datio, traditio ex cauſſa iudicati, VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 1. D. eod. tit.* noxae deditio, VLPIAN. *ibid. l. 5. D. eod. tit.* adiudicatio, donatio, aliaeue cauſſae lucratiuae, item permutatio et ſimiles. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 7. princ. §. 1. vſque ad §. 5. D. eod. tit.* Quaecumque enim ſunt rerum adquirendarum iuſtae cauſſae, ex iis datur haec in rem actio. Non autem prodeſt poſſeſſio iniuſta, et cui habilis ad transferendum dominium titulus non accedit. Vnde facile intelligitur, an qui a mandatario, vel a pupillo emit, hanc actionem habeat? Vid. CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 13. D. eod. tit.* VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 14. D. eod.* Iuſtam autem cauſſam

Digitized by Google

NO, e) ET NONDVM VSVCAPTVM f) PETET, g) niſi ea arbitrio iudicis reſtituetur, h) aduerſus eum, qui poſſidere dicetur, cauſſa cognita, i) IVDICIVM DABO. k)

TIT.

cauſſam ideo deſiderat praetor, quia Publiciana actio ad inſtar proprietatis, non ad inſtar poſſeſſionis reſpicit. VLPIAN. *ibid. l. 7. §. 6. 7. D. eod. tit.* Non autem locum habet haec actio de rebus, quae vſucapi non poſſunt, veluti de fugitiuis ſeruis vel rebus furtiuis. VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 5. l. 11. pr. §. 1. D. eod. tit.* Poteſt tamen peti partus ancillae furtiuae, apud bonae fidei emtorem conceptus. VLPIAN. *ibid. l. 11. §. 2. ſequ. D. eod. tit.* Partum enim non eſſe partem rei furtiuae, Scaeuola *Lib. XI. Quaeſtionum* ſcripſerat. VLP. *ibid. l. 10. §. 2. D. de vſurpat. et vſucap. l. 26. D. de verbor. ſignif.* Qua de ſubtili controuerſia, non modo inter Ceruidium Scaeuolam et Marcellum agitata, ſed et ex vetere P. Scaeuolae et Bruti diſſenſione orta, adeoque antiquiſſima, erudite diſſerit Franc. Balduin. *in Iurisprud. Muciana p. 53.* Ita et res aliena bona fide emta Publiciana petitur, quia a tempore traditionis vſucapi poteſt, non autem ſeruitus, niſi vna cum praedio. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 10. princ. et §. 1. D. de vſurp. et vſucap.* multo minus res ab eo emta, quem praetor alienare vetuit. PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 12. D. eod. tit.*

e) NON A DOMINO.] Si enim a domino traditum eſſet, verum tranſiret dominium, locusque eſſet ipſi rei vindicationi. *§. 40. Inſt. de rer. diuiſ.*

f) VSVCAPTVM.] Nam etſi vſucaptum eſſet, actio ciuilis competeret, neque deſideraretur honoraria. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 1. §. 1. D. h. t.*

g) PETET.] Haec actio in rem heredi et honorario ſucceſſori competit. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 7. §. 9. D. h. t.* immo et heredi futuro, ſi ſeruus hereditarius: ſed et municipibus, ſi ſeruus publicus bona fide emerit. VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 6. D. h. t.*

h) *Reſtituatur*] Exigit hanc clauſulam natura huius actionis, quippe arbitrariae, ceu recte vidit Ger. Noodt. *in Comment. ad Pand. h. t. p. 202.*

i) *Cauſſa cognita.*] Cauſſa cognita dari Publicianam, obſeruauit Papinianus, in *l. 57. D. mandati.*

k) IVDICIVM DABO.] In hac Publi-

TIT. XXXVIII.

SI AGER VECTIGALIS PETATVR. a)

(VLPIAN. LIB. XVII.)

SI AGER VECTIGALIS b) PETETVR, neque is arbitrio iudicis reſti-

Publiciana actione eadem omnia erunt, quae et de rei vindicatione dicta ſunt. VLPIAN. *Lib. XVI. ad Edict. l. 7. §. 8. D. de Public. in rem act.*

a) SI AGER VECTIGALIS PETATVR.] Quum PAVLLVS, IVLIANVS, CAIVS iisdem commentariorum libris, quibus ſuperiores actiones explicauerant, etiam de hac actione agant: dubitare non licet, quin materiam ſeruitutum hic titulus anteceſſerit. Sequutum autem eumdem eſſe edicta de rei vindicatione et Publiciana in rem actione, vel id argumento eſt, quod *Librum XVII. Commentariorum* hic auſpicatus eſt VLPIANVS. Ceterum priora Edicti verba in rubrica ex parte ſuperſunt: reliqua ipſa huius actionis natura omnino exigit.

b) AGER VECTIGALIS.] Varii generis ſunt agri, de quibus copioſe hic egerunt veteres. Tales fuere agri *tributarii* et ſtipendiarii, de quibus VLPIANVS *Lib. XVII. ad Edict. l. 27. D. de verbor. ſignif.* vbi conferendi Cuiac. *Obſeru. VII, 3. et 4.* et Goedd. *in Comment. ad h. t. p. 381.* In primis huc pertinent agri *vectigales*, de quibus PAVLLVS *Lib. XXI. ad Edict. l. 1. princ. D. h. t.* VECTIGALES, inquit, *vocantur, qui in perpetuum locantur, id eſt, hac lege, vt tamdiu pro illis vectigal pendatur, quamdiu neque ipſis, qui conduxerint, neque his, qui in locum eorum ſucceſſerunt, auferri eos liceat.* Nimirum initio agri publici inculti populo Romano ita locati, vt certum inde vectigal quotannis penderetur, agri vectigales dicebantur. Quam rem omnem exponit Appian. *de Bell. ciuil. Lib. I. p. 353.* Ῥωμαῖοι, inquit, τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ κατὰ μέρη χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον, καὶ πόλεις ἐνῴκιζον, ἢ ἐς τὰς πρότερον οὔσας κληρούχους ἀπὸ σφῶν κατέλεγον· καὶ τὰ δὲ μὲν ἀντὶ φρουρίων ἐπενόουν. *Mos erat Romanis, nunc hos, nunc illos Italiae populos ſubiugando parte agri mulctare, in eumque colonias deducere, aut in iam ante condita oppida nouos colonos ſui generis adſcribere. Hae coloniae, tamquam praeſidia, partis bello prouinciis imponeban-*

Digitized by Google

reſtituetur, aduerſus eum, qui poſſidere dicetur, cauſſa cognita iudicium dabo. c)

TIT. XXXIX.
DE VSVFRVCTV, OPERIS SERVORVM, VSV ET HABITATIONE. a)

Ei,

nebantur. Addit his Appianus, conſueuiſſe eosdem, quantum erat culti agri colonis diuidere, aut vendere elocareue, incultum vero iure *ἐμφυτεύσεως*, quibus vellent, dare. De quo vltimo inſtituto porro ait: *τὴν δὲ γῆν ἀργὸν ἐκ τοῦ πολέμου τότε οὖσαν, ἣ δὴ καὶ μάλιστα ἐπλήθυεν, οὐκ ἀγαγόντες πω σχολὴν διαλαχεῖν, ἐπεκήρυττον ἐν τοσῷδε τοῖς ἐθέλουσιν ἐκπονεῖν, ἐπὶ τέλει τῶν ἐτησίων καρπῶν, δεκάτῃ μὲν τῶν σπειρομένων, πέμπτῃ δὲ τῶν φυτευομένων ὥριστο δὲ, καὶ τοῖς προβατεύουσι τέλη μειζόνων τε καὶ ἐλαττόνων ζώων.* *Quidquid incultum ſupererat, vt fere bellum ſequi ſolet vaſtitas, quia ſub ſortem mittere non vacabat, per praeconem inuitatis adſignabatur, quibuscumque liberet colere, excepta ſibi vectigalis nomine in ſingulos annos ex arbuſtis prouentus parte quinta, frugum vero decima. Quin et gregibus vectigal indictum erat, tam minoris, quam maioris pecoris.* Plura huius generis collegit V. C. Petr. Burmannus *de vectigal. populi Rom.* (HEIN. *Opuſc. Poſtum. Tom. II.*) Sane contractum, quo Romani in elocando agro publico inculto vti ſolebant, poſtea et municipia ac coloniae in rebus vniuerſitatis, PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 1. §. 1. D. ſi ager vectig.* quin et priuati in agris ſuis elocandis adhibebant, ad quos ipſos quoque poſtea hoc edictum prolatum eſt.

c) *Iudicium dabo.*] Qui agrum vectigalem in perpetuum conduxerunt a municipibus, quamuis non efficiantur domini, tamen placuit eis competere in rem actionem aduerſus quemuis poſſeſſorem, ipſosque municipes. PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 1. §. 1. D. eod. tit.* Idem eſt, etſi ad tempus habuerint conductum, nec tempus conductionis finitum ſit. PAVLL. *ibid. l. 3. D. eod. tit.*

a) HABITATIONE.] Hanc de ſeruitutibus perſonalibus doctrinam veteres Edicti interpretes iisdem libris interpretantur, quibus de ſeruitutibus praediorum egerunt. VLPIANVS praeterea

Librum

Ei, qui apud me VSVMFRVCTVM, b) OPERAS SERVORVM,

Librum XVII. iam a ſuperiore titulo fuerat auſpicatus. Vicinos ergo in Edicto fuiſſe oportet titulos de agris vectigalibus, de ſeruitutibus perſonalibus et de ſeruitutibus praediorum, nec vllam comminiſci licet rationem, cur Pandectas et Codicem hic ab Edicti ordine diſceſſiſſe exiſtimemus, ceu iam non modo a Iac. Gothofredo, *in Serie edicti*, ſed et ab Obert. Giphanio *in Oeconom. Iur. p. 126.* recte obſeruatum eſt.

b) VSVMFRVCTVM.] Perlongum hic tractatum inſtituere iuriſconſulti de natura vſusfructus, et quemadmodum quis vtatur fruatur, ceu tot fragmenta, quae ſuperſunt, ſatis ſuperque demonſtrant. Ita ad hunc titulum *primo* diſputarunt, quibus modis vſusfructus conſtituatur, quod pluribus modis fieri poſſe, monet CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 6. D. de vſufruct.* veluti legato, et adiudicato in iudiciis diuiſoriis. CAI. *ibid. l. 74. D. eod. tit.* vbi priore caſu locus eſt iuri adcreſcendi, de quo VLPIAN. *Lib. XVII. ad Edict. l. 10. D. de vſufruct. adcreſc.* et CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 5. D. eod. tit.* In qua lege Cuiac. *in Africano Tractat. V. p. 428.* abundare obſeruat verba: *deducto vſufructu*, quia et non deducto vſufructu idem obtineat. *Deinde* hic veteres disquiſiuerunt, quarum rerum vſusfructus ſit, *itemque* quomodo quis rebus ſingulis vtatur fruatur boni viri arbitratu, *denique* quomodo vſufructuarius fructus percipiendo ſuos faciat. Eo enim pertinent elegantes quaeſtiones, quas CAI. *ibid. l. 30. D. de verbor. ſignif.* tractaſſe videtur de vſufructu ſiluae caeduae et non caeduae, terrae noualis et integrae, glandis caducae, ſiluae paſcuae et ſimilium; vbi addendus Cuiac. *Obſeru. XXIV, 5.* De ſtipula etiam illecta eo loco non alio fine egerat CAIVS, quam vt elegante exemplo doceret, percipiendo vſufructuarium fructus ſuos facere, ſimulac a fundo ſeparati ſint, quamuis nondum collecti. Io. Goedd. *Comm. ad tit. de verbor. ſignif. p. 410.* Nec minus huc referenda quaeſtio, an, qui vendidit fructus, vtatur fruatur? Quod adfirmat CAI. *ibid. l. 39. D. de vſufruct.* quia, qui pretio fruitur, non minus habere intelligatur, quam qui principali re vtatur, fruatur. Poſtremo ad generalem

hanc

RVM, c) VSVM, d) HABITATIONEM ab altero e) petet, vel eorum iurium aliquod AD ALIVM PERTINERE NEGABIT, f) in rem actio-

hanc de natura vſusfructus tractationem pertinet etiam quaeſtio de impenſis ab vſufructuario ferendis, quam tractat CAIVS *ibid. l. 45. D. de vſufruct.*

c) OPERAS SERVORVM.] Equidem et in hominis vſufructu ſunt operae, et ob operas mercedes. CAI. *ibid. l. 3. D. de oper. ſeruor.* attamen plus eſt in vſufructu, quam in operis. Nam his ſolis fruitur is, cui illae legatae, quamuis et merces pro operis imponi poſſit, teſte Labeone apud CAI. *ibid. l. 13. D. eod. tit.* Ceterum capitis deminutione non amitti operas, ad hunc locum monuit VLPIAN. *Lib. XVII. ad Edict. l. 2. D. eod. tit.*

d) VSVM.] *Nunc videndum de vſu et habitatione*, inquit CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 1. pr. D. de vſu et habit.* vt adpareat, eumdem hic verborum ordinem in Edicto ſeruatum eſſe, qui a nobis eſt repraeſentatus. Hunc vero vſum ſine fructu iisdem modis conſtitui, quibus conſtituitur vſusfructus, idem monuit CAI. *ibid. l. 1. §. 1. D. eod. tit.*

e) *Ab altero.*] Quocumque poſſeſſore. IVLIAN. *Lib. VII. Digeſt. l. 5. §. 1. D. ſi vſusfr. petat.* Hinc et ab emtore vſusfructus peti poteſt, qui tamen tunc litem denunciare poterit venditori, perinde ac ſi pars fundi ab eo peteretur. CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 49. D. de euict.* Multo minus ergo dubitari poteſt, quin haec actio detur aduerſus eum, qui dolo poſſidere deſiit. Qui enim accepto iudicio ſine dolo deſierit poſſidere, abſoluitur, quod ſecus ſe habet, ſi quis liti ſe obtulerit. PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 6. D. ſi vſusfr. petat.*

f) *Petet.*] Modo ius adhuc ſaluum habeat. Hinc tractatum hic a veteribus, quibus modis hae ſeruitutes amittantur. Quo pertinet inter alia fragmentum CAII *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 19. D. quib. mod. vſusfr. amitt.* quo docuit, ſi fundus ad alium proprietarium peruenerit, vſumfructum ideo non perire. Nam *neque vſusfructus*, inquit, *neque iter actusue, dominii mutatione amittitur.* Eodem pertinet pereleganſ CAII obſeruatio, ex eodem *Lib. VII. l. 30. D. eod. tit.* carnem et corium mortui pecoris in fructu non eſſe, quia eo mortuo

 vſus

actiones dabo. g)

§. I. De vſufructu quoque pecuniae, olei, tritici, ceterarumque rerum, quae vſu conſumuntur, h) minuunturque, easdem actiones dabo, dum is, qui hoc ius ex Senatusconſulto petet, cauerit, SE QVANDOCVMQVE MORTVVS AVT CAPITE DEMINVTVS FVERIT, EIVSDEM QVALITATIS RES, earumue rerum aeſtimationem, RESTITVTVRVM. i)

TIT.

vſusfructus exſtinguitur. * Ex quo conſequitur, vt, ſi praeſcriptio obſtet, fruſtra adhuc vſusfructus petatur, de quo IV. IAN. *Lib. VII. Digeſt. l. 3. D. ſi vſusfr. pet.*

g) *In rem actiones dabo.*] Actiones nimirum CONFESSORIAM et NEGATORIAM, quae quibusnam dentur, hac occaſione oſtendit VLPIAN. *Lib. XVII. ad Edict. l. 5. princ. §. 7. D. ſi vſusfr. petat.* itemque aduerſus quos? IDEM *ibid. l. 5. §. 1. D. h. t.* et ad quid denique comparatae ſint? IDEM *ibid. l. 5. §. 2. 3. 4. 5. 6. D. eod. tit.*

h) *Conſumuntur.*] Quaſi vſusfructus non ex Edicto praetoris eſt, ſed ex Senatusconſulto: VLPIAN. *Fragm. XXIV, 26. et 27. l. 1. D. de vſufr. ear. rer. l. 24. D. de vſufr. leg. l. vlt. D. vſufruct. quemadm. cau. l. 69. D. ad leg. Falcid. l. 1. C. de vſufr.* et quidem non libera adhuc republica condito, quum vſumfructum corporum tantum, non item quantitatum et iurium eſſe, adhuc docuerint Cicero *in Topic. Cap. III.* ſed tamen non multo poſt ſub Auguſto, vel ſub initia Tiberii, quia hoc SC. iam interpretati ſunt Maſſurius Sabinus, Nerua, Caſſius et Proculus, ceu colligi poteſt ex *l. 5. §. 1. et l. 3. D. de vſufruct. ear. rer.* Qua de re plura M. Aurel. Galuan. *de vſufruct. Cap. III.* Ger. Noodt *de vſufr. II, 20.* Ant. Schultingius *in iurispr. vet. anteiuſt. p. 658.* et nos *in Antiqu. Rom. II, 4. et 5. §. 7.* Quamuis vero praetori hoc ius non debeat originem: Praetorem tamen et in Edictum ſuum illud admiſiſſe, patet ex fragmentis CAII *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 2. et l. 7. D. de vſufr. ear. rer. quae vſ. conſ.*

i) *Reſtituturum.*] De pecunia recte caueri oportet his, a quibus eius pecuniae vſusfructus legatus eſt. Nam eo SC. non id effectum eſt, vt pecuniae vſusfructus proprie ſit, (nec enim naturalis

Digitized by Google

TIT. XL.
DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM ATQVE VRBANORVM PRAEDIORVM. a)

Item ſi quis SERVITVTEM b) praedii vrbani

turalis ratio auctoritate Senatus commutari potuit,) ſed vt, remedio cautionis introducto, coeperit quaſi vſusfructus haberi. CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 2. D. de vſufr. ear. rer.* Non ſolius tamen pecuniae mentionem a Senatu factam, ſed et VINI, OLEI, TRITICI, ex VLPIAN. *Fragm. l. c.* diſcimus. Earumdem rerum hic mentionem factam in Edicto, colligimus ex CAII *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 7. D. eod. tit.* vbi monet, ſi VINI, OLEI, FRVMENTI vſusfructus fuerit legatus, proprietatem ad legatarium transferri debere, cautionemque ab eo deſiderandam, VT QVANDOQVE MORTVVS AVT CAPITE DEMINVTVS FVERIT, EIVSDEM QVALITATIS RES RESTITVATVR, aut aeſtimatis rebus certae pecuniae nomine cauendum, itemque de ceteris quoque rebus, quae vſu conſumuntur, eſſe intelligendum.

a) PRAEDIORVM.] Quum iisdem libris de ſeruitutibus perſonalibus et praedialibus egerint veteres edicti interpretes, nulla eſt ratio ſuſpicandi, alium in Edicto, quam in Pandectis ordinem fuiſſe. Id vero notatu dignum, in Codice huic titulo praefixam eſſe rubricam *de ſeruitutibus et aqua*, id quod Iac. Cuiac. *in Paratitl. h. t.* Πρωθύστερον eſſe putat, dictum pro *de aqua et aliis ſeruitutibus*, quemadmodum et titulum Digeſtorum, *de rebus creditis, ſi certum petatur*, eodem modo exponit: *ſi certum petatur, de rebus creditis.* conf. eiusd. *Paratitl. Digeſt. XII, 1.* Vt ut ſit, certum profecto eſt, in Pandectis aeque ac in Codice pleraque fragmenta, ex commentariis ad hunc Edicti titulum depromta ad ſeruitutes aequaeductus, aquae hauſtus, pecoris ad aquam adpulſus, aquae rota ex flumine tollenda, ſimilesque pertinere, vt veriſimile ſit, ſi non in ipſa rubrica aquae ſpeciatim facta fuerit mentio, ſaltim interpretes vtiliſſimas iſtas ſeruitutes ceteris accuratius expoſuiſſe.

b) SERVITVTEM.] Hic iurisconſulti permulta more ſuo accumularunt *de ſeruitutibus* cum *in genere*, tum *ſpeciatim* de ſingulis.

 Nam

Digitized by Google

Nam *primo*, quum ſeruitutes, teſte Iuſtiniano, §. 5. *Inſt. de reb. corpor. et incorporalibus*, etiam *iura praediorum* adpellentur: CELSVS *Lib. V. Digeſt. l. 86. D. de verbor. ſignif.* monuit, multo latius patere huius vocabuli notionem. *Quid enim aliud*, inquit, *ſunt iura praediorum, quam praedia qualiter ſe habentia, vt bonitas, ſalubritas, amplitudo.* vbi erudite monet Cuiac. *Paratitl. Codic. III, 34.* praedia qualiter ſe habentia eſſe loquutionem Stoicorum, qualis illa Senecae *Epiſt. L. Quid enim aliud eſt animus, quam quodammodo ſe habens ſpiritus?* Quemadmodum itaq̄ue Lipſius *Phyſiolog. Stoic. III, 9.* ſpiritum quodammodo ſe habentem exponit πνεῦμα τὸ ποιὸν, id eſt, *ſpiritum certa qualitate praeditum:* ita *praedia qualiter ſe habentia* erant praedia certis qualitatibus praedita, veluti bonitate, ſalubritate, amplitudine, vt non ſit neceſſe cum Alciato *in Comm. ad l. 86. D. de verbor. ſignific.* reſcribere *aequaliter*, quippe quod nec ſequentia exempla ferunt. *Deinde* de definienda ſeruitute procul dubio fuerunt ſolliciti, quumque noſſent, eam eſſe ius in praedio alieno: prudenter monuerunt, rem propriam domino ſeruire non poſſe. Hinc ſi quis binas aedes habeat, vna contignatione tectas, et vtrasque diuerſis legauerit, vel ceſſerit, nec antea fuit ſeruitus, quia vnus vtriusque aedificii dominus, nec in poſterum eſt, quia tigna erunt duorum, ex regione cuiusque. IVLIAN. *Lib. VII. Digeſt. l. 37. D. de ſeruit. vrban. praed.* iuncta *l. 36. D. eod. tit.* Aliter tamen ſe res habet, ſi quando duorum praediorum dominus alterum ea lege alicui dederit, vt id praedium, quod datur, ſeruiat ei, quod ipſe retinet, vel contra. Tunc enim iure impoſita cenſetur ſeruitus. CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 3. D. commun. praed.* Quum porro praedia vicina vicinis ſeruiant, ſecundum definitionem: hanc quoque definitionis partem haud intactam reliquerunt. Eo enim pertinet quaeſtio, an et quatenus vicinitatem vel contiguitatem praediorum deſiderent ſeruitutes? de qua PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 1. princ. D. de ſeruit. praed. vrban. l. 7. §. 1. D. de ſeruit praed. ruſtic.* *Tertio* veteres interpretes hic non minus ſolliciti fuerunt de ſeruitutum diuiſione, inter quas notiſſima illa in *praediorum vrbanorum* et *ruſticorum:* de qua paullo poſt. Aliam habet PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict l. 3. D. de ſeruit.*

uit. quod ſeruitutum quaedam in SOLO, quaedam in SVPERFICIE conſiſtant, quam plerique eamdem cum ſuperiore eſſe exiſtimant, adeo, vt iam Graeci ideo ſeruitutes ruſticorum praediorum δȣλείας ἀγρȣ̃, vrbanorum δȣλείας τῶν οἰκῶν adpellare non dubitarint. Vnde non mirandum, ſententiam hanc adoptaſſe viros doctiſſimos, in primis Ger. Noodt *in Comm. ad Pandect. h. t.* Enimuero ſeruitutes non ſeruientis, ſed dominantis qualitas diſtinguit: Paulli vero diuiſio ad praedia ſeruientia pertinet. Deinde quem praeſtantiorem Paulli interpretem quaeramus ipſo Paullo? Is vero diſerte ſcribit et fundum fundo ſeruire poſſe, et aedificia fundis, et fundos aedificiis. *l. 12. D. commun. praedior.* Sic ſane aedificium poteſt aquaeductum debere alii aedificio. *l. 11. §. 1. D. de Public. in rem act.* et haec ſeruitus vrbana, in ſolo tamen conſiſtit. Et aedificium alterius areae debere poteſt ſeruitutem altius tollendi, quum tamen haec ſeruitus in ſuperficie praedii ſeruientis conſiſtens, fit ruſtica, ceu iam ab Em. Merillio *Obſeru. I, 32.* obſeruatum eſt. Quare nulla videtur iuſta ratio deſerendi ſententiam vulgarem, puta, ruſticorum et vrbanorum praediorum ſeruitutes vſu eſſe diſtinguendas. Ita enim et *ſeruos ruſticos* et *vrbanos, veſtem, togam, penum, ſupellectilem ruſticam* et *vrbanam* veteres diſtinxiſſe, patet ex *l. 99. D. de legat. III. l. 4. §. 5. D. de pen. legat. l. 12. D. de ſupell. legat.* vbi quaedam haud proletaria notauit idem Merill. *Obſeru. III, 5.* *Praeterea* hac occaſione diſputarunt interpretes, quomodo conſtituantur ſeruitutes? vbi CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 5. D. de ſeruit.* monet, iisdem fere modis conſtitui ſeruitutes praediorum, quibus et vſusfructus, vſumque earum et temporibus ſeruari poſſe. Ita ſane illae et emtione interueniente adquiruntur. IVLIAN. *Lib. VII. Digeſt. l. 16. D. ſi ſeruit. vindic.* Nec intereſt, totus fundus ſeruitute oneretur, an pars illius, ſiquidem ad certam fundi partem ſeruitus et remitti et conſtitui poteſt. PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 6. D. de ſeruit.* dummodo qui conſtituit, liberam de praedio diſponendi facultatem habeat. Vnde facile intelligitur, in re communi neutrum, altero inuito, ſeruitutem cuiquam conſtituere poſſe. VLPIAN. *Lib. XVII. ad Edict. l. 2. D. de ſeruit.* quemadmodum nec parietem communem alterutri vicinorum demoliendi ius eſt. CAI.

Lib.

vrbani c) ruſticiue d) VINDICABIT, e) VEL EAM AD ALIVM PERTI-

Lib. VII. ad Edict. prou. l. 8. D. de ſeruit. praed. vrban. Poſtremo et quibus modis ſeruitutes amittantur, fragmenta quaedam ad hunc titulum pertinentia oſtendunt, veluti *confuſione*, IVLIAN. *Lib. VII. Digeſt. l. 27. D. de ſeruit. praed. ruſt.* CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 1. D. quemadm. ſeruit. amitt.* itemque *non vſu*, ita tamen, vt qui et iter et actum habet, ſi ſtatuto tantum tempore ierit, actum non vſu amiſiſſe non videatur. PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 2. D. eod. tit.* ſiue ipſe, ſiue ſocius, fructuarius vel bonae fidei poſſeſſor iuerit: CELS. *Lib. V. Digeſt. l. 6. D. eod. tit.* ſiue pupillus mihi ſocius ſit, et neuter noſtrum iuerit. PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 10. pr. D. eod. tit. Morte* et *capitis deminutione* iura praediorum non perire, vulgo traditum eſſe, monet CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 3. D. eod. tit.*

c) *Praedii vrbani.*] Seruitutes praediorum vrbanorum plures hic recenſet CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 2. D. de ſeruit. praed. vrban.* interque eas et ſeruitutem ALTIVS TOLLENDI, cuius naturam ſatis obſcuram eſſe conſtat. Quae alii hic diuinarint, iam non dicam. Solam Alex. Arn. Pagenſtecheri attingemus ſententiam. Acute ille coniicit *in Sicilim. manip. III. p. 70.* fuiſſe nonnumquam vicino ius, alterius vicini aedes ſumtibus ſuis tollendi altius, ita vt ſuperior illa contignatio quamuis vicini impoſita aedibus, tollentis eſſet, vicinusque id pati in ſuo teneretur. Et ſane non deſunt eius rei exempla. Quod enim de Arado, Phoenices vrbe, ſcribit Pomponius Mela *de Situ Orbis II, 7. p. 43. Arados in Phoenice eſt parua, et quantum patet, tota oppidum: frequens tamen, quia et ſuper aliena tecta ſedem ponere licet.* Idem et Romae frequenter contigiſſe conſtat, maxime poſt ἅλωσιν Gallicanam. Vnde Dionyſ. Halicarn. *Lib. X. Antiquit. Rom. p. 659.* Ἐισὶ δὲ καὶ σύνδυο καὶ σύντρεις, καὶ ἔτι πλείονες, συνιόντες οἰκίαν κατεσκευάζοντο μίαν, ἑτέρων μὲν τὰ κατάγεια λαγχανόντων, ἑτέρων δὲ τὰ ὑπερῷα. *Nonnulli etiam duo ſimul et tres pluresue vnas aedes, collatis impendiis exſtruxerunt, aliis infimas earum partes, aliis ſuperiores ſibi capientibus.* Et Liuius *Lib. XXXIX. cap. 14.* meminit

minit *coenaculi ſuper aedes*, *ſcalis ferentibus in publicum*, *ſed obſeratis tum, aditu in aedes verſo*. Quae ipſa loca iam pridem etiam obſeruauit Cuiac. *Obſeru. XIII, 26.* Enimuero licet haec veriſſima ſint: non tamen ita intelligas, quid interſit inter ſeruitutem *oneris ferendi* et *altius tollendi*, hoc modo explicatam. Vtraque enim conſiſteret in eo, quod alterius parietes aedificium meum ferre debeant. Et ſi vel maxime cum Strykio *in Vſu Pandect. VIII, 2. 7.* fingas, commodum noſtrarum aedium ex vicini aedibus a nobis altius ſublatis promoueri, non autem in dominio noſtro eſſe hanc contignationem, vicini aedibus immiſſam: ne ſic tamen quidem res in vado eſt. Nam formulam actionis confeſſoriae, quod ad hanc ſeruitutem attinet, talem fuiſſe ait Iuſtinianus *in §. 2. Inſt. de action.* AIO MIHI IVS ESSE, ALTIVS AEDES MEAS TOLLENDI, qua vti ſane non poteſt, qui vicini aedes altius tollendi ſibi ius eſſe contendit. Accedit, quod in *l. 4. D. de ſeruit. praed. vrb.* ponatur ſpecies, alicui ius eſſe, inuito vicino, aedes ſuas altius tollendi, vel non tollendi, et hinc PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 5. D. eod. tit.* exponat, quid in ſeruitutibus dicatur, altero inuito fieri. At in vtroque caſu, qualem et Pagenſtecherus et Strykius fingit, non aedes noſtrae altius tolluntur, ſed vicini, nec in poſteriore quiſquam ſibi perſuaſerit, eo inuito fieri, vt aedes ſine eius impendio altius tollantur. Itaque etiamnum nihil cauſſae eſt, cur a vulgari huius ſeruitutis explicatione diſcedere velimus, quam optime ſuo more illuſtrauit Ger. Noodt *Comment. ad tit. Pand. de ſeruit. praed. vrb. p. 211. Tom. II. Op.* Sed ne videamur et ipſi iuſto altius hic tollere, paucis addimus, veteres interpretes hic quam maxime ſollicitos fuiſſe videri de differentiis ſeruitutum ruſticorum vrbanorumque praediorum, inter quas et hanc eſſe monent, quod vrbanae non vſu non exſtinguantur, niſi ſeruientis praedii dominus vſucceperit libertatem: in ſeruitutibus ruſticis ſolus non vſus ſufficere videatur. Huc enim pertinent fragmenta CAII *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 6. D. de ſeruit. praed. vrban.* et IVLIANI *Lib. VII. Digeſt. l. 32. D. eod. tit.*

d) *Ruſticiue.*] Hic quoque varias huius generis ſeruitutes explicarunt interpretes, ceu patet ex fragmentis, quae ſuperſunt, quamplurimis. Sane ad ſeruitutes ITINERIS, ACTVS, VIAE, perti-

PERTINERE NEGABIT: in rem f) actiones g) dabo.

TIT.

pertinent fragmenta VLPIANI *Lib. XVII. ad Edict. l. 4. pr. §. 1. 2. 3. 4. 5. D. ſi ſeruit. vindic.* PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 7. pr. D. de ſeruit. praed. ruſtic.* CELSI *Lib. V. Digeſt. l. 9. D. de ſeruit.* CAII *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 8. pr. D. de ſeruit. ruſtic. praed.* Ad ſeruitutem AQVAEDVCTVS et ius *aquam per rotam ex flumine tollendi*, VLPIAN. *Lib. XVII. ad Edict. l. 2. D. commun. praed.* Ad AQVAEHAVSTVM eiusque vſum, VLP. *ibid. l. 3. §. 3. l. 5. §. 1. D. de ſeruit. praed. ruſtic.* Ad ſeruitutem PASCENDI, VLPIAN. *ibid. l. 3. pr. D. eod. tit.* Ad ſeruitutes *fructus cogendi, coactosque habendi*, itemque *rudus et ſaxa iaciendi*, VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 1. 2. D. eod. tit.* Ad ſeruitutes denique *calcis coquendae, cretae eximendae, pecoris ad aquam adpulſus*, VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 1. D. eod. tit.* Nec eſt, quod his explicandis immoremur, quum haec omnia plena manu ferantur in iurisconſultorum libellis.

e) VINDICABIT.] Quae maiuſculis litteris expreſſimus, ea τυπικὰ fuiſſe arbitramur ob *rubricam tit. ſi ſeruit. vindic. vel ad alium pertin. neget.* Ceterum hic monuerunt interpretes, ſi plures coheredes ſint, ab eo vindicandam eſſe ſeruitutem legatam, quem teſtator demonſtrauit. VLPIAN. *ibid. l. 5. pr.* iuncta *l. 4. D. de ſeruit. praed. ruſtic.* Alioquin vindicari ſeruitus poteſt a quocumque poſſeſſore, qui etiam hic non tenetur dicere, pro qua parte poſſideat, hoc enim petitoris munus eſt in ſpeciali actione, non poſſeſſoris. Quin et a ſuperficiario poteſt peti ſeruitus, ceu docuit VLPIAN. *ibid. l. 37. D. de rei vind.* Alia tamen eſt actio, qua poſſeſſorem praedii dominantis ad reficiendum compellimus. Si alter vſumfructum praedii habet, alter eiusdem proprietatem, non cum illo, ſed cum hoc de onere reficiendi agendum eſt. PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 1. §. 1. D. de ſeruit. praed. vrban.*

f) *In rem.*] In rem agere non poſſunt, qui extra ſeruitutis vſum aliquid in alieno faciunt, veluti qui in aliena area aedificant. VLPIAN. *Lib. XVII. ad Edict. l. 37. D. de rei vindic.* item redemtores operum ſuis caementis in alieno ſolo aedificantes. VLPIAN. *ibid. l. 39. princ. D. eod. tit.* Nec magis in rem agit, poſt adlatam meliorem conditionem, qui cum pacto addictionis in diem

emit

TIT. XLI.
SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICETVR. a)

(VLPIAN.

emit. VLPIAN. *ibid. l. 41. D. eod. tit.* nec filiusfam. rem peculiarem extra cauſſam caſtrenſem vindicaturus, quamuis depoſiti recte agat. VLP. *ibid. l. 19. D. depoſ.* Contra in rem agere non prohibetur mulier de fundo, quem intercedens pignori dedit, quamuis ille a creditore diſtractus ſit. VLPIAN. *ibid. l. 39. §. 1. D. de rei vind.* nec non qui fundum a ſeruo, filioue familias, liberam adminiſtrationem habente, vel procuratore venditum traditumque accepit. VLPIAN. *ibid. l. 41. §. 1. D. eod. tit.* vel qui a muliere non vxore fundum donatum per epiſtolam accepit, quem tamen illa ab eo conduxit, quia per illam adquiſiuiſſe poſſeſſionem videtur, tamquam per colonam. VLPIAN. *ibid. l. 77. D. eod. tit.* denique qui mortis cauſſa donauit, et conualuit. VLPIAN. *ibid. l. 29. D. de mort. cauſſ. donat.* Vt adeo ex inſtituto hac occaſione de iis, qui in rem agere poſſint, diſputaſſe videatur Vlpianus.

g) *Actiones.*] CONFESSORIAM puta et NEGATORIAM, de quarum natura ſuo more prolixius agunt VLPIAN. *Lib. XVII. ad Edict. l. 2. l. 4. §. 2. ſequ. l. 6. pr. l. 8. D. ſi ſeruit. vindic.* PAVLL. *Lib. XXI. ad Edict. l. 7. l. 9. D. eod. tit.* Atque hic quidem colophonem impoſuere IVLIANVS *libro Digeſtorum VII.* VLPIANVS *libro XVII. Comment. ad Edict.* PAVLLVS *Lib. XXI. ad Edict.* Nec ex fragmentis horum librorum vllum eſt, quod non ſuo loco adcommodari potuerit, praeter IVLIANI *l. 12. D. de ſtatulib.* et VLPIANI *l. 45. D. de donat. int. vir. et vxor.* cuius obſcuritatem ipſe agnouit Cuiac. *Obſeru. V, 36.* Sed inſcriptionem manifeſto deprehendes in mendo cubare, ſi contuleris *l. 130. D. de regul. iur.* vbi idem fragmentum ex VLPIANI *Lib. XVIII. ad Edict.* occurrit. Citatur etiam ex VLPIAN. *Lib. XVII. ad Edict. l. 60. D. de ceſſ. bonor.* quae tamen ad materiam de ſeruitutibus pertinere potuit, quia agit de onere reficiendi, de quo frequentiſſimam eſſe quaeſtionem circa ſeruitutes, nemo temere negauerit.

a) FECISSE DICETVR.] Actionem de pauperie ex legibus XII. Tabularum deſcendere, recte vidit Iuſtinianus, *princ. Inſt. ſi quadrup. paup.* ſequutus VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 1. pr. D. eod. tit.* Nihilominus tamen et

 prae-

(VLPIAN. LIB. XVIII. PAVLL. LIB. XXI. IVLIAN. LIB. VIII.)

SI QVADRVPES b) PAVPERIEM FECISSE DICETVR: c) eum, qui poſſidebit,

praetor ea de re edixerat, idque patet ex eiusdem VLPIANI verbis in *d. l. 1. §. 3. D. eod. tit.* vbi iureconſultus: *Ait Praetor:* PAVPERIEM FECISSE. Alibi et verba quaedam huius edicti ſeruauit, puta illa: NOXAE DEDERE. *l. 1. §. 14. D. eod. tit.* Sententiam legis XII. Tabularum eamdem, procul dubio, cum edictali, habet idem in *l. 1. pr. D. eod.* Vt adeo non admodum difficile fuerit, inde edictum ipſum exſtruere, cuius de loco dubitare nos non patiuntur tot interpretum, nouos hic libros auſpicantium, fragmenta.

b) QVADRVPES.] Pertinet haec actio directe ad omnes quadrupedes, quae dorſo et collo domantur: VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 1. §. 2. D. ſi quadrup. paup. fec.* vtilis actio etiam ad non quadrupedes. PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 4. D. eod. tit.* Quo referenda etiam quaeſtio de cane feroce, qui in tabernam ſe immittentem laedit, apud eumdem PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 2. §. 1. D. eod.*

c) PAVPERIEM FECISSE.] PAVPERIES eſt damnum ſine iniuria facientis datum. Nec enim poteſt animal iniuria feciſſe, quod ſenſu caret, inquit VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 1. §. 3. D. ſi quadrup. paup. fec.* eodem modo philoſophatus, ac Seneca *de Ira II, 26. Atqui vt his iraſci dementiae eſt, quae animo carent, ſic et mutis animantibus, quia nulla eſt iniuria, niſi a conſilio profecta. Nocere itaque nobis poſſunt, vt ferrum aut lapis: iniuriam quidem facere non poſſunt.* In ſequentibus huius *l. 1.* paragraphis ad vndecimum vsque accurate docet, actionem hanc non dari, ſi quadrupes propter loci iniquitatem, aut culpa mulionis, aut ex dolore, aut inſtigatione alterius animalis pauperiem fecerit, aut ſi fera fugiens nocuerit; non intereſſe vero ſiue corpore pauperiem dederit quadrupes, ſiue per aliam rem, quam tetigit, veluti ſi plauſtrum euertendo hominem obtriuerit. Addit his CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 3. D. eod. tit.* dari hanc actionem etiam ob liberum hominem a quadrupede vulneratum, non quidem, vt deformitatis ratio habeatur, vel noxia

Digitized by Google

debit, d) NOXIAM e) ſarcire, aut animal NOXAE DEDERE f) iubebo.

TIT.

noxia aeſtimetur, ſed ad impenſas in curationem factas, operasque amiſſas et reliqua damna conſequenda.

d) *Eum, qui poſſidebit.*] Noxa enim caput ſequitur, ac proinde agitur non aduerſus dominum, cuius fuit quadrupes, quum noceret, ſed cuius nunc eſt. VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 1. §. 12. D. h. t.* Datur etiam aduerſus heredes, ceterosque, non tamen iure ſucceſſionis, ſed eo iure, quo domini ſunt. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 17. D. eod. tit.* Hinc ſi ante litem conteſtatam perierit animal, actio exſtinguitur. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 13. D. eod. tit.* Sufficit tamen, ſi quis in iure interrogatus reſponderit, ſuam eſſe quadrupedem. VLP. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 7. D. de interrog. in iur. fac.* Si commune eſt animal, cum ſingulis agitur in ſolidum. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 14. D. ſi quadrup. paup.*

e) NOXIAM.] *Noxia* eſt ipſum delictum, inquit VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 1. D. eod. tit.*

f) NOXAE DEDERE.] Noxae dedere eſt animal tradere viuum. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 14. D. ſi quadrup. paup.* Itaque agendum eſt alternatiue, vt aut noxia ſarciatur, aut quadrupes noxae dedatur, praeterquam ſi quis ſe poſſidere falſo negauerit, ſiquidem tunc in ſolidum condemnabitur. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 15. D. eod. tit.* vel ſi animal fortaſſis a tertio poſt litem conteſtatam ſit occiſum, niſi dominus actori actionem aduerſus occidentem cedere malit. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 16. D. eod. tit.* Eadem occaſione monuerunt veteres interpretes, actionem hanc et heredi ceterisque ſucceſſoribus dari. IDEM *ibid. l. 1. §. 17. D. eod.* immo et iis, quorum intereſt, veluti commodatario, fulloni, ceteris. Recte etiam monuit Iuſtinianus *Imp. §. 1. Inſt. ſi quadrup. paup.* actionem de pauperie concurrere cum actione aedilitia de cane, verre, vrſo, leone, ibi habitis, vbi vulgo iter fit. Cuius iuris rationem redditurus VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 130. D. de regul. iur. Actiones*, inquit, *praeſertim poenales, de eadem re concurrentes, alia aliam non conſumit.* Quumque eadem regula iisdem paene verbis occurrat in *l. 60. D. de oblig. et action.* et ibi tamen inſcriptio praeferat VLPIANI *Lib. XVII. ad*

Edict.

TIT. XLII.

DE LEGE AQVILLIA. a)

Eum,

Edict. vix ambigere licebit, inſcriptionem illam, ceu iam ad praecedentem titulum *ſub litt. g.* notauimus, in mendo cubare, et pro LIB. XVII. reſcribendum eſſe LIB. XVIII. Sub finem moneo, noxae deditionem animalis etiam placuiſſe Soloni, de quo Plutarch. *in Solon. p. 91.* nec non Platoni *in Legib. Lib. XI.* ſed eos non tam accurate diſtinxiſſe quadrupedes et reliqua animantia, adeo vt de cane eiusmodi actionem dederint. An vero haec ex lege Hebraea *Exod. XXI.* ad Phoenices, atque ab his ad Graecos manarint, quod ſuſpicatus eſt Grotius *in Flor. ſparſ. ad hunc tit. p. 141.* non facile dixerim. Saltim lex Hebraeorum in noxae deditione bouis cornupetae non adquieſcit, ſed eum lapidibus obrui iubet.

a) DE LEGE AQVILLIA.] De ordine non eſt, quod multum laboremus, quippe quem ſatis demonſtrant tot fragmenta, quae ex omnium fere veterum commentariis ad hanc edicti partem ſuperſunt. Magis videri poſſet dubium an in Edicto titulus de lege Aquillia fuerit, quia res ipſa docet, iureconſultos veteres hic non tam verba praetoris, quam ipſius legis Aquilliae eſſe interpretatos. Vnde et Ranchinus edictum, quod ad hanc legem pertineret, proponere non eſt auſus. Enimuero et in Edicto ſuo hanc legem habuiſſe praetorem, liquido patet ex *Pariatore Legum Moſaic. et Roman. Tit. II. §. 4.* quippe qui ibi citat VLPIANVM *Lib. XVIII.* (ita enim eſt in Codice Scaligeriano, eamque lectionem firmat *l. 28. §. 17. D. ad leg. Aquill.*) *ad Edictum, ſub titulo: ſi fatebitur, iniuria occiſum eſſe in ſimplum.* Itaque non modo in Edicto fuit titulus de lege Aquillia, vel damno iniuria dato, ſed ille etiam in varia capita, ſeu paragraphos, quos Pariator ille *titulos* vocat, diſtinctus fuit. Quumque probabile ſit, verba legis, quae apud CAIVM *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 2. D. ad leg. Aquill.* et VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 27. §. 5. D. eod. tit.* habentur, ſeruaſſe praetorem: non adeo difficile fuerit, edictum hoc ſuae integritati reſtituere.

Digitized by

Eum, QVI SERVVM SERVAMVE, ALIENVM ALIENAM QVADRVPEDEM VEL PECVDEM b) INIVRIA c) OCCIDERIT,

b) PECVDEM.] Ita legendum putamus pro eo, quod Balduin. *de lege Aquill. p. 125.* aliique habent: QVADRVPEDEMVE PECVDEM, quamuis et ipſe aliquando hanc lectionem probarim. Quis enim dubitare potuiſſet, an et ſus ad hoc caput pertineat, ſi Aquillius de iumento tantum, quod gregatim paſcitur, eſſet loquutus? Probabilius itaque eſt, non coniunctim eſſe accipienda verba, QVADRVPES PECVS, ſed disiunctim, vt in primum caput incidat, quisquis vel *quadrupedem*, quae dorſo et collo domatur, vel *pecudem*, quae gregatim paſcitur, iniuria occiderit. Haec enim animalia ſeruis exaequauit lex Aquillia, non canes, multo minus beſtias, veluti vrſos, leones, pantheras. Contra iis vocabulis et elephanti, et cameli continentur, quia, licet ferae naturae, iumentorum tamen operam praeſtant. CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 2. pr. D. ad leg. Aquill.* Ceterum quid iureconſultis ſit QVADRVPES, oſtendit VLPIANVS *Regul. tit. XIX. §. I.* Quid PECVS, Varro *de Lingu. Lat. Lib. IV. p. 25. edit. Scalig.* Seru. *ad Virgil. Aeneid. IV. v. 158.* Quid denique BESTIA, Iſidor. *origin. XII, 2.* quibus addi poſſunt, quae eam in rem diſſeruit v. Illuſtr. Corn. van Bynkersh. *de reb. mancipi et nec manc. Cap. VI. p. 119. ſequ.*

c) INIVRIA.] Merito haec adiici notat VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 3. D. h. tit.* quia non ſufficiat, occiſum, ſed oporteat id iniuria eſſe factum. Id vero in vtroque capite perinde habetur, ſiue dolo, ſiue culpa quid contra legem factum ſit. PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 30. §. 3. D. eod. tit.* Ex quo conſequitur, vt hac lege non teneatur, qui ſeruum alterius, inſidiantem ſibi, tamquam latronem occiderit, quum et aduerſus periculum naturalis ratio permittat ſe defendere, et lex XII Tabularum furem nocturnum deprehenſum occidi patiatur, modo id occidens cum clamore teſtificetur. CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 4. D. eod. tit.* At quamuis eodem loco moneat CAIVS, interdiu furem non aeque facile poſſe occidi: tamen et ipſe, et VLPIANVS *Lib. XVIII. ad Edict. l. 5. D. eod. tit.* addunt, nec eum videri iniuria occidiſſe, qui quemcumque cum ferro ineuntem

Digitized by Google

DERIT, d) QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVIT,

tem occiderit, modo eum non potuerit adprehendere. INIVRIAM enim hic non notare contumeliam, ſed omne, quod non iure factum, et quamuis plerumque concurrant actiones damni et iniuriarum, diuerſas tamen eſſe damni et contumeliae aeſtimationes. Ita et, qui occidit deprehenſum in adulterio ſeruum alienum, hac lege non magis tenetur, (PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 30. pr. D. eod.*) quam furioſus, infans, impubes, niſi hic iam ſit capax iniuriae. VLPIAN. *Lib. XVIII. l. 5. §. 2. D. eod. tit.* Quid vero ſi magiſter in diſciplina ſeruum vel occiderit, vel vulnerauerit? Sane quamuis hic iniuriarum non teneatur, et dubitari poſſit, an non locati actio ſufficiat, quia leuis tantum caſtigatio docentibus conceſſa eſt; ex lege tamen Aquillia illum conueniri poſſe, docet VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 3. l. 7. princ. D. eod. tit.* quia praeceptoris nimia ſaeuitia culpae adſignatur. PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 6. D. eod. tit.* Quid ſi quis in colluctatione, vel in pancratio, vel dum pugiles inter ſe exercentur, alius alium occiderit? Tunc VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 7. §. 4. D. eod. tit.* diſtinguit, vtrum id in publico certamine factum ſit, in quo, quum gloriae ac virtutis, non iniuriae cauſſa, occiſum ſit, Aquilliam ceſſare ait: an extra certamen publicum, quo caſu ei locum eſſe concedit, niſi ſeruus colluctatus ſit, domino committente. At notat tamen iurisconſultus, prius contingere non poſſe, quoniam ingenui tantum certare ſoleant; at in filiofamilias vulnerato locum fore actioni ex lege Aquillia. Et ſic non obſcurum eſt, quo ſenſu ſcribat Tertullian. *Scorpiac. Cap. VI. iniuriarum actiones extra ſtadium.*

d) OCCIDERIT.] Occiſum accipere debemus, ſiue gladio, ſiue fuſte, vel alio telo, ſiue manibus: item ſi quis forte ſtrangulauerit eum, calceue petiit, vel lapide, vel qualiter. Hinc iureconſulti eo referunt caſus, ſi quis plus iuſto oneratus deiecerit onus, et ſeruum occiderit, vel ſi lapſus ſeruum alienum oppreſſerit, vel ſeruum alienum leuiter percuſſerit, et is obierit, vel eum de ponte deiecerit, vel medicus imperite ſecuerit, medicamento perperam vſus ſit, curationem dereliquerit, vel ſi mulio

FVIT, e) TANTVM AES DOMINO f) DARE ex lege Aquil-

mulio per imperitiam vel infirmitatem mulas retinere non potuerit, et damnum hoc modo dederit, vel obſtetrix medicamentum mulieri ſuis manibus ſuppoſuerit, vel aliquis per vim ſuaſumue medicamentum alicui infuderit, vel per luſum iaculans occiderit, niſi ſeruus per campum iaculatorium iter intempeſtiue fecerit, vel ſi tonſor eo loco, quo pila luditur, ſeruum ſub dio totonderit, et pila aduolans nouaculae ſerui gulam praeciderit. Quos caſus omnes prolixe hic explicarunt VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 7. §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. l. 9. l. 11. pr. D. ad leg. Aquill.* CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 8. D. eod. tit.* PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 10. D. eod. tit.* ſimul monentes, omnibus his caſibus non directam, ſed in factum actionem dari, quoties non ἀμέσως corpore occiſus ſit ſeruus, quin plane ceſſare actionem, ſi caſu caedes facta ſit, veluti SI TELVM MANV FVGIT MAGIS, QVAM IECIT, cuius exceptionis vel *arietis iuriſconſultorum*, ceu vocat, meminit Cicero *in Topic. Cap. XVII.* Quid iuris ſit, ſi plures occiderint, disquirit VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 11. §. 1. 2. 3. 4. D. eod. tit.* Similiter, quid ſit pronunciandum, ſi tota familia occiderit, et an tunc eadem ſit iuris diſpoſitio, ac in titulo, *ſi familia furtum feciſſe dicatur*, itemque, an ſi quis ſeruum primum vulnerauit, ac deinde occidit, ex vtroque legis capite actio poſſit inſtitui, disputauit CAIVS *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 32. D. eod. tit.*

e) PLVRIMI FVIT.] Ea clauſula habet aeſtimationem damni, quod datum eſt, ita faciendam, vt annus retrorſus computetur, ex quo quis occiſus, aut, ſi ex vulnere, interiecto tempore, periit, a momento, quo vulneratus eſt. VLPIAN. *ibid. l. 21. pr. §. 1. D. ad leg. Aquill.* Sed praecipue hic monent veteres, in aeſtimationem venire non ſolum ipſius corporis occiſi pretium, ſed et, quod domini intereſt. Quod multis exemplis illuſtrat VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 21. §. 2. l. 23. princ. §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. D. eod. tit. l. 14. D. de euiction.* PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 22. D. ad leg. Aquilliam.*

f) DOMINO.] Datur enim haec actio domino et heredi ceteriſque ſucceſſoribus, non in heredem

Aquillia g) DAMNABO. h) *** i)

§. I.

dem vel ceteros, quia poenalis eſt, niſi heres ex damno locupletior factus. Hinc et ei datur, qui ſeruum adhibiturus erat, vel cuius ſeruus fugitiuus occiſus, non ei, cuius intereſt, nec vſufructuario, vel vſuario, nec libero homini, ſuo nomine agenti, nec creditori, cui ſeruus oppignoratus, quamuis his caſibus aliquando vtilis vel in factum actio competat. VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 11. §. 6. 7. 8. 9. 10. l. 13. l. 15. l. 17. l. 19. D. ad leg. Aquill.* PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 14. l. 30. §. 1. D. eod. tit.*

g) *Ex lege Aquillia.*] LEX AQVILLIA *omnibus legibus, quae ante ſe de damno iniuriae loquutae ſunt, derogauit, ſiue XII. Tabulis, ſiue alia quae fuit, quas nunc referre non eſt neceſſe:* inquit VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 1. D. h. t.* Ego vero vellem, quod et Franc. Balduino in votis fuit, et valde profecto vellem, VLPIANVS hic retuliſſet antiquas illas leges, quae ante Aquilliam de damno iniuria dato loquutae ſint. Sane praeter legem XII. Tabularum nulla eſt, cuius memoriam ſeruarint veteres: ac ne iſta quidem talis ad nos peruenit, vt quid ea hanc in rem cautum ſit, ſatis intelligamus, quum praeter vocabula aliquot antiqua et legitima, SARCITO et RVPITIAS, a Feſto explicata, et fragmentum *de membro rupto* et *oſſe fracto*, nihil omnino effugerit commune iſtud rerum veterum naufragium. Franc. Balduin. *de leg. Aquill. p. 216. ſequ.* Pergit VLPIANVS: *Quae lex Aquillia plebiſcitum eſt, quum eam Aquillius, Tribunus plebis a plebe rogauerit.* At quis quaeſo ille Aquillius, Tribunus plebis? Certe non ille cautionum egregius artifex, Ciceronis aequalis, cuius vitam oratione ſollemni explicatam, publici iuris fecimus, quamuis hoc ſibi aliiſque perſuadere voluerit Ian. Vinc. Grauina *Orig. iur. ciuil. §. LX. p. 97.* quum iam multo ante Brutus et Q. Mucius hanc legem vel illuſtrarint, vel memorauerint ſaltem in libris ſuis, *l. 27. §. 22. D. ad leg. Aquill. l. 39. D. eod. tit.* et L. Caeſulenus, accuſator de plebe, *mulctam ex lege Aquillia de iuſtitia* (legendum forte *iniuria*) petiiſſe dicatur a Cicerone *in Bruto Cap. XXXIV.* quod vel ideo dudum ante C. Aquillii

Galli

§. I. CETERARVM RERVM PRAETER HOMINEM ET PECVDEM

Galli aetatem factum oportuit, quia Caeſulenus ille, teſte eodem Cicerone aequalis fuit M. Bruti, accuſatoris illius vehementis, quem filium fuiſſe Bruti, iuris ciuilis in primis periti, alibi obſeruauit, *de Offic. Lib. II. cap. 14.* Hinc nihil probabilius video, quam quod iam in *Antiquit. Rom. IV, 3. 4.* ſuſpicari me profeſſus ſum, nempe legem hanc latam anno V. C. DLXXII. a L. Aquillio Tribuno plebis, qui poſtea anno DLXXVI. praeturam geſſit, teſte Liuio *XLI, 18.* Adde *Hiſt. iur. ciu. Lib. I. §. 87.*

h) DAMNABO.] Hac occaſione de natura actionis ex legis Aquilliae capite primo egit VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 21. §. 8. D. h. tit.* Obſeruauitque, eam dari, non quidem contra heredem, quum ſit poenalis, niſi forte heres ex damno factus ſit locupletior, ſed tamen heredibus, ceteriſque ſucceſſoribus, adeoque et ei, cui Stichi legati ac poſtea occiſi portio, repudiata a collegatario adcreuit, quia retro ei adcreuiſſe dominium videtur. VLPIAN. *ibid. l. 35. D. eod. tit.* Idem notauit, hanc actionem aliquando cumulari cum perſequutione ex lege Cornelia de ſicariis. VLPIAN. *ibid. l. 21. §. 9. D. eod. tit.* nec non cum actione furti, VLPIAN. *ibid. l. 27. princ. D. eod. tit.* immo et noxalem eam aliquando eſſe, ſi ſeruus alienus ſeruum noſtrum occiderit. VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 27. §. 1. 2. 3. D. eod. tit.*

i) * * *] Deſiderari hic videri poterat ſecundum legis Aquilliae caput, quod in deſuetudinem abiiſſe obſeruat VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 27. §. 4. D. eod. tit.* quodque in vſu non eſſe ait Iuſtinianus §. *12. Inſt. de leg. Aquill.* Id vero non aliunde factum ego arbitror, quam quod in Edicto non inuenerit locum, illiusque luminibus offecerint tot alia Praetoris edicta, quibus illud iuris ciuilis caput vel ſuppleuerant, vel ob aequitatem emendauerant. Siue enim de ſeruo corrupto in illo actum fuerit, ſiue de effuſis et deiectis, (de vtroque enim aliquid in lege Aquillia actum eſſe, ex *l. 4. et l. 5. §. 2. D. de ſeru. corrupt.* et *l. 31. D. ad leg. Aquill.* diſcimus,) Praetoris edicta de iis quaſi delictis edita efficere potuerunt, vt hoc caput in deſuetudinem ſenſim abierit. Nulla ergo hic lacuna eſt, vti quis ſuſpicari poſſet,

DEM OCCISOS, k) SI QVIS ALTERI DAMNVM FAXIT, QVOD VSSERIT, l) FREGERIT, RVPERIT m) INIVRIA, QVANTI EA RES IN TRI-

ſet, neque in Edicto hoc caput expreſſerat Iulianus, quum vix probabile ſit, illud intra tam breue temporis interuallum, quod inter Hadriani et Vlpiani tempora interceſſit, adeo euaneſcere potuiſſe ex hominum memoria, vt ne eius quidem argumentum commemorandum putauerint interpretes.

k) OCCISOS.] Hac enim actione agitur de omnibus animalibus laeſis, etiam, quae pecudes non ſunt. Immo et magiſtratus municipales, ſi pignori capiendo pecudem damnum iniuria dederint, hac lege conueniuntur. VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 29. §. 6. 7. D. ad leg. Aquill.*

l) VSSERIT.] Veluti ſi quis ſeruum, face obiecta aduſſerit, vel ſi arbuſtum, villam, vel inſulam incenderit, vel ſi cuius fornicarius ſeruus ad fornacem obdormiuerit, et villa exuſta fuerit, vel ſi cuius furnus damnum dederit, vel apes alterius ad ſe aduolantes exuſſerit, de quibus caſibus agit VLPIAN. *ibid. l. 27. §. 7. ſequ. D. ad leg. Aquill.* additque, etiam capitis, tamquam incendiarium damnari poſſe, qui dolo malo alterius inſulam exuſſerit. VLPIAN. *ibid. l. 10. D. ad leg. Cornel. de ſicar.*

m) FREGERIT, RVPERIT.] RVMPERE hic eſt *corrumpere*, ait VLPIAN. *ibid. l. 27. §. 13. 16. D. ad leg. Aquill.* nec dubium eſt, quin vetus illud RVPITIAS, quo Decemuiros vſos eſſe in XII Tabulis diximus, receptiore vocabulo exprimere voluerit praetor. Ceterum ampliſſima hic exemplorum huc pertinentium ſeges apud interpretes occurrit. Quaerunt enim, an huic actioni locus ſit, ſi quis lolium aut auenam in alienam ſegetem, (vti eſt in parabola Matth. *XIII, 24.*) iniecerit, ſi vinum ſpurcauerit, effuderit, acetum fecerit, ſi vulnerauerit, pugnis, loris, virgis ceciderit, ſi veſtimenta ſciderit, ſi frumentum vel milium effuderit in flumen, ſi eidem arenam aliudue quidquam immiſcuerit, quod difficulter ſeparetur, ſi quis numos de manu excuſſerit, ſi mulierem pugno, vel equam ictu percuſſerit, vt foetum eiiceret, ſi mulam alicuius plus iuſto onerando ei membrum ruperit, ſi nauem perforarit, oliuam immaturam decerpſerit, vel ſegetem immaturam crudamue vineam deſe-

Digitized by

deſecuerit. Ex quo ſimul patet, cur VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 31. D. de verb. ſignif.* hic PRATVM definiuerit, quod ſit, in quo ad fructum percipiendum falce dumtaxat opus ſit, *pratum* dictum, quaſi *paratum ad fructum capiendum.* Vid. Goedd. *Comm. de verb. ſignif. p. 415.* Porro eadem occaſione quaeſiuere veteres, an Aquillia teneatur, qui ſiluam caeduam, adhuc immaturam vel ſalictum interceperit? De omnibus his diſputat VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 27. §. 14. ad §. 27. D. ad Leg. Aquilliam.* Quumque, quod ad poſtremam ſpeciem attinet, obſeruauerit iurisconſultus, eum, qui ſiluam caeduam iam maturam interceperit, etiam furti et arborum furtim caeſarum reum eſſe: PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 11. D. arbor. furt. caeſar.* addit, manere etiam nihilominus actionem ex legibus XII. Tabularum, idque ob eam rationem, quod quoties lex obligationem introducit, niſi ſi nominatim cauerit, vt ſola ea actione vtamur, etiam veteres actiones maneant, adeo, vt ſi ex eodem facto duae competant actiones, poſtea iudicis potius partes ſint, vt quo plus ſit in reliqua actione, id actor ferat, ſin tantumdem aut minus, nihil conſequatur. PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 41. D. de oblig. et action.* Ita lego cum Cuiac. *Obſeru. XIII, 23.* quamuis plerique codices pro *nihil conſequatur*, habeant *id conſequatur.* Quamuis enim eam emendationem reprehendat Io. Robert. *Animadu. I, 21.* ipſa tamen res et ſenſus eam tam manifeſto exigunt, vt eam probare non dubitarint Franc. Hotoman. *Quaeſt. illuſtr. XXVII.* Mercat. *Notat. I, 29.* et Franc. Balduin. *de lege Aquill. p. 236.* Porro inter exempla, quae ad hanc Edicti partem adcumularunt veteres, et illa ſunt de puero caſtrato, de quo erudita exſtat V. A. Euer. Ottonis *diatribe*, de calice diatreto fracto, de margaritis a marito commodatis et ab vxore perforatis, foribus aedium perfractis, aedificio vel aquaeductu diruto, item de lapide, qui ex plauſtro cadens nocuit, de eo, qui imperitum mulionem locauit, (ſiquidem et imperitia culpae adnumeratur. CAI. *Lib. VII. ad Edict. l. 132. D. de regul. iur.*) qui laccum vino plenum pertudit, laqueos poſuit, protectum alterius incidit, naui ſua in alterius nauem impegerit, et quae ſunt huius generis alia, de quibus fuſe VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 27. §. 28. ad finem l. 29. pr. §. 1. ſequ. D. ad leg. Aquill.* Quo poſtremo caſu etiam quaeritur,

TRIGINTA DIEBVS PROXIMIS FVIT, n) TANTVM AES eum DARE DOMINO DAMNABO.

§. II. SI EVM FATEBITVR INIVRIA OCCISVM, vſtum, fractum, ruptum eſſe, IN SIMPLVM; contra inficiantem in duplum actionem dabo. o)

TIT.

ritur, an et actioni ex edicto nautae, caupones, ſtabularii recepta vt reſtituant, locus ſit, apud PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 6. D. naut. caup. ſtabul.* et VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 7. D. eod. tit.* Denique et iſtae quaeſtiones incidunt, an actioni huic locus ſit, ſi quis alienum vinum vel frumentum conſumſerit, emtorem in numero iugerum circumuenerit, ſtuprum alterius ſeruo intulerit, ſepulcrum intulerit? De quibus caſibus PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 30. §. 2. D. ad leg. Aquill.* VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 34. D. de contrah. emt. l. 25. D. de iniur. l. 2. D. de ſepulcr. viol.*

n) PROXIMIS FVIT.] Haec verba etſi non habeant PLVRIMI, ſic tamen eſſe accipienda conſtat, perinde ac ſi illud adiectum eſſet. VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 29. §. 8. D. ad leg. Aquill.*

o) *Actionem dabo.*] Fuiſſe in Edicto huius tituli paragraphum, cuius principium ita ſe habuerit, iam ſupra *ſub litt. a.* ex *Pariatore leg. Moſaic. et Roman.* demonſtrauimus. Sententiam ipſam illius paragraphi habemus apud VLPIAN. *ibid. l. 2. §. 1. et l. 23. §. 10. D. ad leg. Aquill.* Nec dubium eſt, quin ad eiusdem explicationem pertineant fragmenta VLPIANI *Lib. XVIII. ad Edict. l. 23. §. 11. l. 25. D. h. t.* et PAVLLI *Lib. XXII. ad Edict. l. 24. l. 26. D. eod. tit.* vbi quaeritur, quatenus falſa etiam confeſſio confitentem oneret? Quam in rem multa diximus in Diſſert. *de religione iudicantium circa reorum confeſſiones.* Fuerintne plura legis Aquilliae capita, nos quidem in medio relinquimus, quamuis ita viſum ſit Ger. Noodt *de lege Aquill. Cap. I. p. 137.* et V. Illuſtr. Corn. van Bynkershoek *Obſeru. I, 13.* Saltim in Edicto plura non fuiſſe arbitramur, quum aliorum, quam quae hactenus expoſuimus, nec vola nec veſtigium in iure noſtro exſtet.

Digitized by

TIT. XLIII.
DE NOXALIBVS ACTIONIBVS. a)

Si filiusfamilias, b) vel ſeruus ſeruaue, inſciente patre vel domino noxiam c) commiſiſſe dicetur, eum, cuius in poteſtate

a) DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.] Quamuis titulum *ad legem Aquilliam* in Pandectis proxime excipiat ille *de his, qui effuderint, vel deiecerint:* tantum tamen abeſt, vt capita illa in Edicto quoque vicina fuerint, vt VLPIAN. *Lib. XXIII.* demum de effuſis et deiectis egerit, ceu poſt Hub. Giphanium in *Oeconom. iur. p. 127.* recte obſeruauit Iac. Gothofred. *in Serie Edicti perpetui.* Proximus ergo fuit titulus de actionibus noxalibus, de quibus iisdem adhuc libris egerunt interpretes. Partem edicti, quam huc pertinere exiſtimes, ſeruaſſe credideris VLPIANVM *l. 21. §. 2. D. h. t.* Sed quum hoc fragmentum ex *Lib. XXIII.* decerptum ſit, illud alio erit referendum. Attamen quum ſententia huius edicti ex ipſa harum actionum natura facile intelligatur: non difficile etiam fuit, verba effingere, id quod iam veroſimillima ratione fecit Ger. Noodt *in Comm. ad Pand. p. 231.*

b) *Filiusfamilias.*] Eius adhuc meminiſſe in Edicto Iulianum, nullum eſt dubium, quum noxae deditio filiorumfamilias adhuc in vſu fuerit, non modo temporibus Iuliani, ceu patet ex *l. 34. D. de noxal. action.* ſed et Sex. Pomponii, *l. 33. D. eod. tit.* immo et Papiniani, Vlpiani et Paulli, ceu diſcimus ex *Collat. Leg. Moſaic. et Rom. II, 3. l. 3. §. 4. D. de liber. homin. exhib.* et Paulli *Recept. Sent. II, 31. 9.* vt adeo ad poſtrema tantum tempora et nouam iurisprudentiam pertinere videantur, quae diſſerit Iuſtinianus. *l. pen. C. de furt. et ſeru. corrupt.* et *§. vlt. Inſt. de noxal. action.*

c) *Noxiam.*] Ita vocatur omne delictum priuatum ac quaſi delictum. Hinc Feſtus *in Noxa p. CLXXVI. Noxa ponitur pro peccato aut pro peccati poena. Quum lex iubet noxae dedere pro peccato.* Quo et ſequentia pertinent, illaque Seruii *ad Virgil. Aeneid. I. v. 45. Hoc intereſt inter noxam et noxiam, quod noxia culpa eſt, id eſt, peccatum, noxa autem poena. Quidam: noxa, qui nocuit; noxia,* id

teſtate erit, d) quantum ob eam rem aequum et bonum iudici videbitur, e) tantum aes dare, aut noxae dedere f) filiumfamilias ſeruumue vel ancillam iubebo.

§. I.

id quod nocitum, accipiunt. Quam poſtremam ſententiam et iuris auctores probarunt, §. 1. *Inſt. de noxal. action.* quamuis eosdem in ipſo vſu horum vocabulorum fluctuare, iam obſeruauit Vinn. *in Comment. ad d.* §. 1. *Inſt. eod. tit.* Hinc facile patet, cur adiectitiae qualitatis eſſe dicantur hae actiones, itemque cur illae modo ciuiles ſint, modo praetoriae. §. 4. *Inſt. eod. tit.* denique, cur, vbi plures ex vno delicto actiones naſcuntur, etiam plures noxales dentur. Sic e. g. quemadmodum cum raptore non modo *vi bonorum raptorum,* ſed et *furti* recte agitur: *pr. Inſt. de vi bonor. rapt.* ita idem dicendum, quoties agitur noxaliter, ita tamen, vt qui vi bonorum raptorum egit, non amplius habeat actionem furti nec manifeſti, qui furti agit, adhuc vi bonorum raptorum recte agat, vt, quod in hac actione amplius eſt, conſequatur. PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 1. D. eod.*

d) *Poteſtate erit.*] Id eſt, contra patrem, vel dominum, quamuis dominus, qui dolo poſſidere deſiit, et hic non minus pro poſſeſſore habeatur, PAVLL. *ibid. l. 131. D. de reg. iur.* quam qui interrogatus in iure, ſeruum ſuum eſſe reſpondit. PAVLL. *ibid. l. 8. D. de interrog. in iur. fac.* Quo refero etiam fragmentum IVLIANI *Lib. VIII.* (ita enim pro *Lib. IX.* reſcribendum puto,) *l. 39. D. de noxal. action.*

e) *Videbitur.*] Quia enim agebatur ciuiliter ex delictis priuatis, iudicum erat haec notio: quin et magiſtratuum municipalium, quamuis alioquin his non liceret ſupplicium a ſeruis ſumere. VLP. *Lib. XVIII. ad Edict. l. 12. D. de iurisdict.*

f) *Noxae dedere.*] Filii itaque familias vel ſerui nomine agendum erat noxaliter. Manumiſſi enim ipſi directe tenebantur. VLPIAN. *ibid. l. 6. D. h. t.* Quid iuris ſit, ſi plures ex diuerſis delictis noxaliter agant: vel ſtatuliber noxiam commiſerit, conditioque interea exſtiterit: vel ſi in re communi damnum datum ſit, itemque ſi ſeruus domino, operas eius ab vſufructuario conducenti, vel ſerui nauem exercentis vicarius in naue damnum dederit, diſputat VLPIAN. *Lib. XVIII.*

Digitized by Google

§. I. g) Si quid ſciente h) patre dominoue factum erit, ſine noxae deditione iudicium dabo.

TIT. XLIV.
FINIVM REGVNDORVM. a)

(VLPIAN. XVIII. *ad Edict. l.* 14. *pr.* §. 1. *D. de noxal. act.* et PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l.* 17. §. 1. *l.* 19. *pr.* §. 1. 2. *D. eod. tit.* Nec minus bella eſt quaeſtio, quam tractat CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l.* 20. *D. eod. tit.* quo euentu nimirum quis ob plures noxias diuerſis temporibus agat? Eleganter enim, vt ſolet, reſpondet, ſi ille ex vna noxia dominium ſemel nactus ſit, nullam eum amplius actionem habere: at ſi priore iudicio litis aeſtimationem ſit conſequutus, nihil impedire, quo minus deinde ob quamcumque aliam noxiam agere noxaliter poſſit. Ceterum antiquiſſimam eſſe eam noxae deditionem, ac gentibus plerisque vſitatam, iam ab aliis obſeruatum eſt. In Latio ſaltim diu ante Romae natales recépta fuit, ſi vera ſunt, quae de Caco, ab Euandro Herculi noxae dato, ſcribit Aurel. Victor *de orig. vrb. Rom.* Nam alii auctores eum ab Hercule claua percuſſum occubuiſſe ferunt, veluti Liuius *Lib. I. cap.* 7.

g) §. I.] Duo fuiſſe huius edicti capita, eorumque poſteriore de delictis conſciis parente vel domino commiſſis actum eſſe, diſcimus ex VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l.* 2. *pr. D. de noxal. action.* vbi et ſententia huius paragraphi habetur.

h) *Sciente.*] SCIENTE altero factum dicitur, quod quis non prohibuit, ſi vel maxime non iuſſerit. VLPIAN. *Lib. XVIII. ad Edict. l.* 1. §. 1. *D. de noxal. act.* Quid ſi ſeruus communis, ſciente alterutro deliquerit? De ea quaeſtione agit PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l.* 10. *l.* 17. *pr.* §. 1. *D. de noxal. act.* qui et alibi disquirit, quid iuris ſit, ſi ſeruus, quem tibi commodaueram, furtum fecerit? PAVLL. *ibid. l.* 22. *D. commod.* itemque ſi damnum tibi datum ſit a ſeruis meis, in aedibus, tibi a me locatis, vel ſi ſeruos ipſos, qui tibi nocuere, locauerim. IDEM *ibid. l.* 45. *D. locat. conduct.*

a) FINIVM REGVNDORVM.] Quum hic nouos Commentariorum libros auſpicati ſint VLPIANVS, PAVLLVS, IVLIANVS: CAIVS vero

(VLPIAN. LIB. XIX. PAVLL. LIB. XXIII. IVLIAN. LIB. VIII.)

FINIVM REGVNDORVM b) ſi agetur

vero tria illa iudicia diuiſoria ac duplicia adhuc *Libro VII.* expoſuerit: dubitari non poteſt, quin iudicia illa actiones noxales in Edicto quam proxime exceperint. Nec ratio fuit ab ordine in Pandectis inter iudicia illa obſeruato diſcedendi. Ipſius Edicti, quod iam Ger. Noodt reſtituere conatus eſt, *in Comm. ad Pand. p. 233.* rationem mox reddemus: iam obſeruamus CAIVM *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 13. D. de iudic.* et *l. 2. §. 1. D. commun. diuid.* in anteceſſum de tribus iſtis iudiciis notaſſe, in iis quaeri, quis actor intelligatur, quia par omnium videatur cauſſa: ſed magis placuiſſe, eum videri actorem, qui ad iudicium prouocarit.

b) FINIVM REGVNDORVM.] Originem debet hoc iudicium XII Tabulis, quae quinque pedum ſemitam, ſeu ſpatium, intra fundos relinqui iuſſerant, quod et μεθόρια, ſeu limitare iter dicebatur, ceu pluribus oſtendit Iac. Gothofred. *ad Leg. XII. Tabul. p. 132.* Idem ſpatium quinque pedum et lex Mamilia, quae de finibus lata fuerat, probauerat. Qua de re Flaccus Sicul. *de condit. agror. p. 8. edit. Goeſ. Signantur* (arbores finales,) *vtrimque, id eſt, ex vtraque poſſeſſione* INTRA PEDES QVINQVE, *vt Legis Mamiliae commemoratae locum habeant.* Itemque Aggenus Vrbic. *in Frontin. de limitib. agror. p. 53. De fine enim* LEX MAMILIA QVINQVE (*aut ſex*) PEDVM) *latitudinem vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri, quod vſucapi non poteſt.* Vbi verba: *aut ſex*, parentheſi incluſa, expungenda eſſe recte monet Goeſius *in not. p. 149.* Frontinus porro *ipſe de limitib. agror. p. 40. De rigore controuerſia eſt finitimae conditionis, quoties inter duos pluresue terminos ordinatos, ſiue quae alia ſigna, ſecundum* LEGEM MAMILIAM QVINQVE PEDES *agitur.* Denique Simplicius *p. 83. Lex Mamilia fini latitudinem praeſcribebat, de qua lege iuriſperiti adhuc habent quaeſtionem, neque antiqui ſermonis ſenſus proprie explicare poſſunt,* QVINI PEDES *latitudo dati ſint, an in tantum quisque.* Erat ergo hoc ſpatium vel limitare iter inter fundos, et in ipſis finibus, *non quaquauerſus circum fines*, ceu ſibi perſuaſerat Franc. Hotoman. *in Epit. Digeſt. tit. fin. regund.*

Digitized by Google

regund. notatus ideo a Guil. Goeſio *in Not. ad Sic. Flacc. p. 129.* Et horum quidem quinque pedum nulla olim erat vſucapio, quemadmodum iam ex Aggeni Vrbici loco vidimus, et in hoc quoque vtrique legi, Decemuirali et Mamiliae inter ſe conuenit, eodem obſeruante Goeſio *p. 191.* et ante eum Andr. Alciato *de quinque ped praeſcript. Tomo III. Oper. p. 345.* Si quando ergo de his quinque pedibus oriebatur controuerſia, quod imminuti eſſe ab alterutro vicinorum dicerentur, ea vocabatur *controuerſia finalis* vel *de finibus*, eaque terminanda erat iudicio finium regundorum, nulla obſtante vſucapione. Sin de ipſo agro lis incideret, erat haec *controuerſia de loco*, et tunc res non ad agrimenſores et arbitros, ſed ad Praetorem pertinebat. Poſtea, quamuis vſucapioni locus non eſſet in quinque illis pedibus: inualuerat tamen conſuetudo, vt longiſſimi temporis praeſcriptione adquiri poſſe crederentur. Verum et id mutandum exiſtimabant Valentinianus, Theodoſius et Arcadius Auguſti *l. 4. C. Theod. fin. regund.* quam legem difficillimam, et vix cuiquam intellectam operoſe expoſuit et a Iac. Gothofredi ψευδερμηνεία vindicauit Goeſius *ad Script. de limitib. p. 192.* Denique quum Iuſtinianus *l. 3. C. fin. reg.* vt ſpatio illi quinque pedum triginta annorum poſſeſſione praeſcribi poſſet, denuo indulſiſſet: ſpatium iſtud ſenſim penitus abolitum eſt, et fines facti ſunt lineares, de quibus itaque regundis quotidianae quaeſtiones naſcuntur. Ceterum hoc finium regundorum iudicium cum olim, tum hodie, ad praedia tantum ruſtica pertinet, neque intereſt, ſiue riuus priuatus, ſiue arbores intercedant, modo via publica non interueniat. Praedia enim vrbana *vicina* quidem, at non *confinia* adpellantur, adeoque nec in illis huic iudicio locus eſt. VLPIAN. *Lib. XIX. ad Edict. l. 2. pr. D. fin. regund.* PAVLL. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 4. §. 10. 11. l. 6. D. eod. tit.* Id quod etiam dicendum de fundo communi, de quo itidem inter ſocios non poteſt accipi iudicium. PAVLL. *ibid. l. 4. §. 6. 7. D. eod. tit.* Contra iudicium finium regundorum manet, quamuis ſocii communi diuidundo egerint, vel alienauerint fundum. IVLIAN. *Lib. VIII. Digeſt. l. 9. D. eod. tit.* Nihil denique intereſt, inter duos an plures fundos hoc iudicium accipiatur, itemque vectigales ſint agri, an vſufructuarii, an oppignorati. PAVLL. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 4. §. 8. 9. D. finium regund.*

c) *Si*

tur c) inter confines: arbitros d) dabo, vt fines eorum arbitratu regantur. e)

§. I. Item ſi quid damni datum factumue erit, ſiue quid eo nomine alicui aberit, aut ad eum peruenerit, id praeſtari iubebo. f)

TIT.

c) *Si agetur.*] Quam actionem *eſſe perſonalem, licet pro vindicatione rei ſit*, id eſt, *mixtam*, obſeruat PAVLL. *ibid. l. 1. D. fin. regund.* Eadem enim paene loquendi figura alibi quoque vſus Paullus, iudicium communi diuidundo magis ex re, quam ex perſona ſocii naſci, ait. *l. 29. D. commun. diuid.*

d) *Arbitrum.*] In iudicio finium regundorum arbitri dabantur, et ex lege quidem XII. Tabularum tres: ex lege, Mamilia, quam et Praetor obſeruaſſe videtur, vnus tantum. Ita enim intelligendus videtur locus Ciceronis *de Legib. Lib. I. cap. 21. Ex hac autem non rerum, ſed verborum diſcordia, controuerſia nata eſt de finibus, in qua quum vſucapionem XII Tabulae inter quinque pedes eſſe voluerunt, depaſci veterem poſſeſſionem Academiae ab hoc acuto homine non ſinemus, nec* MAMILIA LEGE SINGVLI, *ſed ex iis* (XII Tabulis) TRES *arbitri fines regemus.* De cuius loci vera ac genuina lectione ac ſenſu multa diſputant Alciatus, Cuiacius et alii, quae videri poſſunt apud Turnebum *in Aduerſ. IV, 24.* Gruter. *ad Cicer. ibid.* et Goeſium *in Not. ad Agrimenſ. p. 191.*

e) *Regantur.*] Dirimendi ergo fines: quod vbi fieri non poteſt, adiudicatione et condemnatione dirimenda controuerſia, id quomodo fieri debeat, pluribus exſequuntur VLPIAN. *Lib. XIX. ad Edict. l. 2. §. 1. D. fin. regund.* CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 3. D. eod. tit.* et PAVLL. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 4. princ. et §. 5. D. eod.*

f) *Praeſtari iubebo.*] Nam in hoc iudicio et eius habetur ratio, quod intereſt, nec non in bonae fidei poſſeſſore fructuum poſt litis conteſtationem perceptorum, quum a malae fidei poſſeſſore et ante litis conteſtationem percepti recte condicantur. PAVLL. *Lib. XXII. ad Edict. l. 4. §. 1. 2. D. fin. regund.* Aliquando et contumacia rei in ſuccidenda arbore, vel aedificio in finibus poſito deponendo, aliquando et crimen exarati deiectiue termini inter-

Digitized by

TIT. XLV.
FAMILIAE ERCISCVNDAE. a)

FAMILIAE ERCISCVNDAE b) ſi agetur, inter coheredes

interuenit, eoque caſu iudex, qui de criminibus, idem et de finibus cognoſcit. PAVLL. *ibid. l. 4. §. 3. 4. D. fin. regund.*

a) FAMIL. ERCISCVNDAE.] Ordinis rationem quum iam in antecedente titulo reddiderimus, quaeſtioni huic iam quidem non immoramur. Ipſum Edictum iam recte reſtituit Ger. Noodt *in Comment. ad Pand. p. 237.* adeo, vt quidquam in eius formula immutare non fuerit neceſſe, quia omnia proba et ſolida eſſe, ex ipſa fragmentorum comparatione didicimus. Illud addo, Edicti de familiae erciscundae iudicio mentionem facere Seuerum et Antoninum AA. *in l. 3. C. famil. erciſc.* vbi Rufo cuidam reſcribunt: *Aduerſus coheredes tuos diuidundae hereditatis iudicio ſecundum* IVRIS FORMAM *experire. Iudex datus, ſi quid a coherede etiam tuae portionis ex hereditate ſublatum fuerit probatum, factis adiudicationibus ſecundum* IVRIS FORMAM *eum tibi condemnabit.* Iuris enim formam hic nihil eſſe aliud, quam edictum Praetoris, in Hiſtoria Edicti luculenter demonſtraſſe videmur.

b) FAMILIAE ERCISCVNDAE.] Verba haec ſunt antiqua et legitima, quae Praetorem ſeruaſſe, vix dubito, quia rubricae FINIVM REGVNDORVM, FAMILIAE ERCISCVNDAE, et COMMVNI DIVIDVNDO non minus exprimere videntur verba edicti initialia, quam illae: QVOD METVS CAVSSA, QVORVM BONORVM, VT LEGATORVM, et ſimiles. De *Φράσει* eiusque Latinitate non repetemus, quae fuſe diſputarunt Voſſius *in Etymol. voc. erciſcere* Salmaſ. *in Exercit. Plinian. p. 891.* et V. C. Petr. Burmannus *ad Petron. Cap. CXLI.* Quid enim attinet fluctus in ſimpulo mouere, quum Feſtus *in Erctum p. LV.* diſerte ſcribat: ERCTVM CITVM *ſit inter conſortes, vt in libris legum Romanarum legitur:* ERCTVM *a coërcendo dictum, vnde et* ERCISCVNDAE *et* ERCISCI. CITVM *autem eſt vocatum a ciendo.* Quid clarius, quaeſo, quam *τὸ erciſcere* eſſe vocabulum iuridicum ex verbis ERCTVM CITVM, quibus Decemuiri in XII. Tabulis

redes c) arbitros d) dabo, vt eorum arbitratu res ſingulis adiudicentur. e)

§. I.

bulis vſi ſunt, formatum? Quis non videt, *erctum* veteribus idem fuiſſe, ac totum, vel indiuiſum, et quaſi coërcitum ſuis finibus? *Ciere* autem ſignificare diuidere, iam pridem obſeruauit Seru. ad Virgil. *Aeneid VIII. p. 642.* Itaque *familiam erciſcere* erit hereditatem adhuc pro indiuiſo poſſeſſam diuidere inter coheredes, ipſumque *erctum citum* διαίρεσις τῶν ὑπαρχόντων, vti vetus gloſſa habet: vt mirum ſit Salmaſium *in Exercitationibus Plinian. p. 1262. ſequ.* huius φράσεως originem referre ad Tribonianum, quae totidem verbis apud Cicer. *pro Caecin. Cap. VII.* aliosque veteres occurrit. Haec de verbis. Ipſum familiae erciſcundae iudicium ex legibus XII. Tabularum deſcendere ad hunc locum obſeruat CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 1. pr. D. h. t.* ſimulque monuit §. *1.* familiae erciſcundae inter ſe agere coheredes, vbi VLPIAN. *Lib. XIX. ad Edict. l. 2. pr. D. eod.* addit, nihil intereſſe, ex teſtamento quis heres ſit, an ab inteſtato, vel lege quacumque. Generatim enim eorumdem hereditatem diuidi poſſe, quorum peti poſſit. Attamen inter hoc iudicium et hereditatis petitionem permultum nihilominus intereſt, ſiquidem non poſſumus perſequi per hereditatis petitionem, quod iudicio familiae erciſcundae perſequimur. IVLIAN. *Lib. VIII. Digeſt. l. 7. D. ſi pars hered. pet.* Vnum tamen aduerſus alterum familiae erciſcundae agere, et ab hoc rurſus hereditatis petitione pulſari poſſe, elegante ſpecie oſtendit IVLIAN. *ibid. l. 51. §. 1. D. fam. erciſcund.*

c) *Inter coheredes.*] Hic prolixe disquirunt veteres, quinam accipere hoc iudicium poſſint? quaenam res in illud veniant? an et nomina, mala venena, libri improbatae lectionis, tabulae et inſtrumenta hereditaria? Quo pertinent fragmenta VLPIANI *Lib. XIX. ad Edict. l. 2. §. 2. 3. 4. 5. l. 4. l. 6. l. 8. l. 10. D. famil. erciſc.* CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l. 3. et l. 5. D. eod. tit.* PAVLL. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 9. et l. 11. D. eod.* Sic porro quaerunt, an et fructus ad hoc iudicium pertineant? VLPIAN. *Lib. XIX. ad Edict. l. 12. l. 14. l. 16. pr. §. 1. 2. 3. D. eod. tit.* PAVLL. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 15. D. eod.*

Digitized by Google

§. I. Item ſi quid damni datum factumue erit, ſiue quid eo nomine cui aberit, aut ad eum peruenerit, id praeſtari iubebo. f)

TIT.

D. eod. tit. itemque an damna et lucra? VLPIAN. *ibid. l. 16. §. 4. ad fin. l. 18. l. 20. l. 22. l. 24. D. eod. tit.* CAI. *ibid. l. 17. l. 19. D. eod. tit.* PAVLL. *ibid. l. 21. l. 23. l. 25. pr. et §. 1. et ſequ. vsque ad §. 19. D. eod. tit.* IVLIAN. *Lib. VIII. Digeſt. l. 57. pr. D. eod.*

d) *Arbitrum dabo.*] *Arbitri familiae erciſcundae* mentionem fieri animaduertimus apud IVLIAN. *Lib. VIII. Digeſt. l. 51. pr. D. famil. erciſc.* Papinianum *l. 57. D. eod. tit.* et Vlpianum *l. 43. D. eod. tit.*

e) *Adiudicentur.*] Officium iudicis circa hanc actionem eleganter deſcribit Iuſtinianus *§. 4. Inſt. de offic. iudic.* vbi fere ſimul totius edicti ſententiam habes, quam pluribus illuſtrant PAVLL. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 25. §. 20. 21. 22. l. 27. l. 56. D. famil. erciſc.* CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 26. l. 28. D. eod. tit.* Ceterum hereditatem etiam augent ſerui, poſt mortem teſtatoris ab hoſte reuerſi. VLPIAN. *ibid. l. 43. D. ad leg. Falcid.* niſi a teſtatore ſint manumiſſi, quod fieri poteſt, licet nec teſtamenti nec mortis tempore teſtatoris, ſed hoſtium, fuerint. VLPIAN. *ibid. l. 30. D. de manumiſſ. teſtam.* An et oues a lupis ereptae, et ab alio vindicatae, ad hereditatem pertineant, eleganter diſputat VLPIAN. *ibid. l. 44. D. de adquir. rer. domin.* De nominibus adhuc obſeruat IVLIAN. *Lib. VIII. Digeſt. l. 3. D. de condict. ſine cauſſ.* quod coheres, ſine cauſſa obligatus, incerti condictione conſequi poſſit, vt liberetur.

f) *Iubebo.*] Quae ad huius paragraphi probationem faciunt, iam ſupra occupauimus *ad litt. c.* Nos adhuc corollarii loco addimus, apud multos populos inter duos, familiam erciſcentes, maiori natu ius faciendi partes; minori ius ex portionibus iſtis alterutram optandi, conceſſam eſſe. Ita ſane cautum *Iure prou. Saxon. Lib. III. art. XXIX.* Ita et plurium non modo Germanicarum, ſed et aliarum quoque ciuitatum gentiumque ſtatutis et moribus inualuit, de quibus Carpzou. *Part. III. Conſt. XV. defin. 8.* Beſſ. *de ſtatut. et pact. famil. illuſtr. Cap. IV. §. 10. ſequ.* Aemil. Ferret. *Conſil. 1.* Coſtal. *in*

Digitized by Google

TIT. XLVI.
COMMVNI DIVIDVNDO. a)

COMMVNI DIVIDVNDO b) ſi agetur, c) inter eos, quorum

in l.1. D. fam. erciſc. Anton. Faber *in Codic. eod. tit. decad. II.* Chriſtin. *Vol. II. Deciſ. CLXXX.* Guid. Papa *Quaeſt. CCLXXX.* et alii. Quamuis vero recte Hertius *Paroem. iur. I, 24. p. 433.* obſeruet, id nec ex diuino iure, locoque *Geneſ. XIII, 9.* vnde hanc conſuetudinem repetunt Auguſtin. *de Ciuit. Dei XVI, 20.* et Ambroſ. *de Abraamo I, 3.* nec non ex *Concilii Africani Can. LXXXV. Lat.* decerptoque inde *c. 1. X. de paroch. et alien. parochian.* vbi alii id ius ſibi reperiſſe videntur, promanaſſe: certum tamen eſt, ob inſignem aequitatem illud iam antiquis tum in hereditatis, tum in aliarum rerum diuiſione placuiſſe, eiusque veſtigia exſtare non modo apud vtrumque Senecam *Declam. VI, 1.* et *de Benef. V, 16.* verum etiam in iure noſtro *l. 1. C. de his, qui ſe defer. l. 2. C. de metat. et epidem. l. 2. C. quando et quib. quart.* Qua de re plura habent Cuiac. *Obſeru. XIII, 24.* Forner. *Rer. quotid. V, 22.* Grot. *ad Geneſ. XIII, 9.* Vinn. *Quaeſt. Select. I, 34.* Gonz. Tellez *Comment. ad Decretal. III, 29. 1. p. 573. Tom. III.* Sed, ſi quid huiusmodi apud Romanos quoque inualuerat, id tantum in domeſtica rerum hereditariarum diuiſione obſeruabatur. Nam vbi ſemel ad diuiſionem prouocatum fuerat, res iam vel iudicis arbitrio, vel ſorte dirimenda erat. *l. 4. l. 5. D. fam. erciſc. l. 2. C. quand. et a quib. quart.* §. 4. *Inſt. de offic. iudic.*

a) DIVIDVNDO.] Ordinis rationem iam ad ſuperiores titulos reddidimus. Sententiam ex legibus huius tituli prioribus, nec non ex §. 3. *Inſt. de obligat. quae quaſ. ex contr.* §. 5. *Inſt. de offic. iudic.* et §. 20. *Inſt. de action.* denique ex Iſidor. *Orig. V, 25. p. 931.* reſtituit V. C. Ger. Noodt *in Comm. ad Pand. p. 242.*

b) COMMVNI DIVIDVNDO.] Hoc iudicio ideo fuit opus, quia pro ſocio actio magis ad perſonales inuicem praeſtationes pertinet, quam ad communium rerum diuiſionem. PAVLL. *Lib. XXIII. ad Edict l. 1. D. h. t.*

c) *Si agetur.*] Quod fieri non poteſt, niſi res ſit communis. PAVLL. *ibid. l. 1. D. h. t.* Nec intereſt, cum ſocietate, an ſine

rum res communes eſſe dicentur, arbitros dabo, quorum arbitratu res communes diuidantur. d)

§. I. Item ſi quid in his damni datum factumue erit, ſiue quid eo nomine cui aberit, aut ad eum peruenerit, id ei praeſtari iubebo. e)

TIT.

ſine ea res communis ſit. CAI. *Lib. VII. ad Edict. prouinc. l. 3. pr. D. eod. tit.* Perinde etiam eſt, ſiue omnes, ſiue quidam ad diuiſionem prouocent. An vero et locus huic iudicio ſit inter heredem et legatarium, ſi incertum ſit, an Falcidia detrahenda, disquirit PAVLL. *ibid. l. 8. §. 1. D. eod. tit.* Plures quoque huiusmodi quaeſtiones, qui et ſuper quibus rebus poſſint hac actione experiri, ex inſtituto tractat VLPIAN. *Lib. XIX.* (ita enim legendum pro *Lib. XXI.*) *ad Edict. l. 7. D. comm. diuid.*

d) *Diuidatur.*] In hoc iudicio nihil peruenit vltra diuiſionem rerum ipſarum, quae communes ſunt, et ſi quid in his damni datum factumue eſt, ſiue quid eo nomine abeſt alicui ſociorum, aut ad eum peruenit ex re communi. In arbitratu tamen ſuo arbiter pactis ſociorum non minus, quam in duobus praecedentibus iudiciis ſtabit. *l. 3. pr. §. 1. D. commun. diuid.* Pertinet vero hoc iudicium ad diuiſionem rerum corporalium, non hereditatis, etiam putei, ſi ſolum eius commune, immo et ad diuiſionem rerum, quae, facta inter ſocios diuiſione, in communione manſerunt. VLPIAN. *Lib. XIX. ad Edict. l. 4. pr. §. 1. 2. D. commun. diuid.* Ceterum et hic locus eſt adiudicationi, etiam tali, vt vnus proprietatem, alter vſumfructum conſequatur. VLP. *ibid. l. 6. §. 10. 11. D. eod. tit.*

e) *Iubebo.*] Itaque et hoc edictum etiam ad praeſtationes perſonales, veluti ad impenſas in rem communem factas, itemque ad fructus ab vno ſociorum ex re communi perceptos pertinet, qui peti poſſunt, etiamſi fundus communis alienatus ſit. VLPIAN. *ibid. l. 4. §. 3. 4. l. 6. pr. §. 1. 2. 3. 4. D. commun. diuid.* IVLIAN. *Lib. VIII. D. l. 24. D. eod. tit.* Immo et ad acceſſiones, VLPIAN. *ibid. l. 6. §. 4. 5. ſequ. vsque ad §. 12.*

TIT. XLVII.

QVEMADMODVM ACTIONES PER INFICIATIONEM DVPLENTVR. a)

(VLPIAN.

§. 12. *D. eod. tit.* et reliqua lucra, CAI. *Lib. VII. ad Edict. prou. l.* 7. *D. eod. tit.* denique et ad damna, PAVLL. *Lib. XXIII. ad Edict. l.* 8. §. 2. 3. 4. *l.* 10. *pr.* §. 1. *D. eod. tit.* vbi et §. 2. arbitrum inſtruit, quid in eo iudicio circa aeſtimationem pretii rerum et euictionem obſeruare teneatur.

a) *Per inficiationem duplentur.*] Hactenus inoffenſo pede, et non amiſſo filo Ariadnes progredi in hoc labyrintho licuit; iam eo loco ſumus, vt quocumque nos vertamus, *inexplicabiles vias, ambagibus huc illuc remeantibus, ſed continuo anfractu et ſaepe reuocatis porticibus ancipites,* (quod de Labyrintho Aegyptio dixit Pompon. Mela *de Sit. orb. I, 9.*) animaduertere nobis videamur. Iac. Gothofred. in *Serie Edicti perp.* quum obſeruaſſet, VLPIANVM *Lib. XX. ad Edict. l.* 7. *D. commun. diuid.* adhuc de illo iudicio diuiſorio ex inſtituto diſſerere: eum duobus *libris XIX. et XX.* de tribus illis iudiciis, *finium regundorum, familiae erciſcundae et communi diuidundo* egiſſe, LIBRVM autem XXI. actionibus, *ſi iudex litem ſuam feciſſe dicatur*, et *fraudatoriis* eum deſtinaſſe exiſtimat, quia ad priorem *l.* 15. *D. de iudic.* ad poſteriorem *l.* 30. *D. de hered. inſtit. l.* 44. *D. ad leg. Falcid. l.* 42. *D. de oblig. et act. l.* 33. *D. de verb. ſignif.* et *l.* 134. *D. de reg. iur.* ex hoc ipſo Libro XXI. decerptae, manifeſto pertineant. Sed multa hic coniecturae refragari, re ipſa expertus ſum. Primo enim inter fragmenta, quae ex Lib. XXI. VLPIANI ſuperſunt, vnicum, puta *l.* 7. *D. commun. diuid.* ad iudicia diuiſoria referri poteſt. Reliqua omnia de aliis iuribus agunt, quae nihil habent cum illis commercii. Deinde pleraeque aliae leges, quae ex PAVLLI *Lib. XXIV.* CAII *Lib. VIII.* et IVLIANI *Lib. IX.* ſuperſunt, itidem de plane aliis iuris capitibus agunt, vt pauciſſimae duobus illis titulis, *de iudice litem ſuam faciente*, et *actionibus fraudatoriis* accommodari poſſint. Denique vix excogitari poterit ratio, cur praetor in tanto breuitatis ſtudio actum agere, et Edictum *de iis, quae in fraudem creditorum facta,*

Digitized by Google

ſta, hic propoſitum ſub finem Edicti repetere voluerit. Quod ſane factum eſſe, ſatis adparet ex VLP. *Lib. XVI. ad Edict. l. 1. l. 3. l. 6. D. quae in fraud. credit.* et PAVLLI *Lib. XLII. l. 7. l. 9. D. eod. tit.* Hinc in alia omnia hic iuit Hub. Giphanius *in Oecon. iur. p. 126.* coniecitque, poſt iudicia diuiſoria quaedam in Edicto fuiſſe *de actionibus propter inficiationem creſcentibus*, et de *beneficio diuiſionis*, quod fideiuſſoribus ex Epiſtola D. Hadriani competere nouimus, cui ipſi coniecturae quoque quaedam veterum interpretum fragmenta, ſed non omnia tamen ſuffragantur. Denique Io. Goeddeus *in Comment. ad tit. D. de verb. ſignif. p. 421. 429. et 432.* poſt iudicia diuiſoria, hac edicti parte actum a praetore exiſtimat *de praetoriis ſtipulationibus*, quibus interueniente ſatisdatione cauetur, *rem ſaluam fore, iudicatum ſolui*, etc. item *de mora*, *de litis conteſtatione*, immo fortaſſis etiam *de tutoribus*. Quam tamen viri doctiſſimi diuinationem vel ideo minus probabilem dixeris, quia de praetoriis ſtipulationibus praetorem ſub finem demum Edicti, et de reliquis quoque capitibus vel plane non, vel aliis certe locis, edixiſſe nouimus. In tantis itaque anfractibus quem exitum nos, praeuia diuturna ac ſeuera meditatione inueniſſe nobis videamur, paucis dicemus, ſi nobis operam dare volueris. *Primum* obſeruauimus, nulla parte Edicti pluribus mendis laborare legum inſcriptiones, quam in hac, quae iam prae manibus eſt. Sane, quae ex CAII *Lib. VIII. ad Edict. prouinc.* eſſe feruntur *l. 1. et l. 3. D. de gradib. et adfin.* manifeſto ſunt ex eiusdem *Lib. XVII.* mendumque hoc ipſe Iac. Gothofredus in *Comm. ad tit. Digeſt. de regul. iur. p. 557.* iam pridem obſeruauit, qui et *l. 31. D. de mort cauſſ. donat.* quae eamdem inſcriptionem praefert, ſimili in mendo cubare ſtatuit. Sic et, quae ex VLPIANI *Lib. XX. et XXI. ad Edictum* ad nos perueniſſe dicuntur, fragmenta non multo integriora videntur. Nam *l. 3. D. de ſepulcr. viol.* et *l. 37. D. de regul. iur.* in aliis exemplaribus depromtae dicuntur ex VLPIAN. *Lib. XX. ad Edict.* in aliis plerisque *ex Lib. XXV.* Et *l. 7. D. ad Leg. Pomp. de parricid.* in aliis editionibus ex *Lib. XX.* in aliis ex *Lib. XXIX.* eſſe dicitur. Porro et *l. 2. D. de ceſſion. bonor.* quae a Iac. Labitto *in Indice* inter fragmenta *Lib. XXI.* VLPIAN. *ad Edict.* refertur, in plerisque, quas euolui, editionibus deſumta eſſe dicitur ex *eiusd. Lib.*

(VLPIAN. LIB. XX. PAVLL. LIB. XXIV. CAI. LIB. VIII. IVLIAN. LIB. IX.)

Si ex cauſſa iudicati, b) vel ob id, quod incendii, ruinae, naufra-

Lib. XXI. non *ad Edict.* ſed *ad Sabinum.* Poſtremo etiam, quae vulgo ex PAVLLI *Lib. XXIII. ad Edict.* citatur, *l. 32. D. de verbor. ſignif.* in Codice Florentino ex *Lib. XXIV.* depromta dicitur, quo etiam omnino pertinet. Deinde ſequeſtratis fragmentis, quae huc non pertinent, comparatisque inter ſe reliquis, animaduerti, PAVLLVM *in Receptis Sententiis,* in quibus Edicti ordinem ſequutus eſt, poſt iudicia illa diuiſoria *Lib. I. tit. XIX.* poſuiſſe titulum: *quemadmodum actiones per inficiationem duplentur*, ac deinde *tit. XX.* de *fideiuſſore et ſponſore*, vel potius de competente fideiuſſoribus beneficio diuiſionis. Quumque fragmenta veterum non pauca eo referri poſſe viderem: dubitare non potui, quin hi ipſi tituli in Edicto a tribus illis diuiſoriis iudiciis proximi fuerint, adeoque acutius Iac. Gothofredo hic viderit Hub. Giphanius. Denique quum fragmenta omnia, quae ex VLPIANI *Lib. XXI. ad Edict.* ſuperſunt, ad doctrinas de iudice litem ſuam faciente, et actionibus fraudatoriis manifeſto pertineant: hos titulos proximos fuiſſe, non abs re exiſtimaui. Nec multum me torſit, quod mihi ſupra obuerti, argumentum. Sub finem enim Edicti praetor quidem actionem Paullianam, qua in fraudem creditorum alienata reuocantur, propoſuit, at hic tantum, quae in fraudem creditorum geruntur, rata ſe non habiturum, edixiſſe videtur. Nec inſolitum fuit praetori, de vna eademque re diuerſis locis diuerſa proponere edicta. Quibus poſitis, ſeriem Edicti hanc fuiſſe oportet.

TIT. XLVII. QVEMADMODVM ACTIONES PER INFICIATIONEM DVPLENTVR.

TIT. XLVIII. DE DIVISIONIS BENEFICIO INTER FIDEIVSSORES.

TIT. XLVIIII. DE IVDICE LITEM SVAM FACIENTE.

TIT. L. DE HIS, QVAE IN FRAVDEM CREDITORVM FIVNT.

TIT. LI. DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE FACIENDIS.

Primi tituli ſententiam PAVLLVS *Recept. Sent. I, 19.* ſeruaſſe videtur. Saltim ex inſtituto ibi actiones, ex quibus lis inficiando creſcit, recenſet.

b) *Ex cauſſa iudicati.*] Apud PAVL-

naufragii cauſſa depoſitum fuit, c) vel ob legatum per damnationem

PAVLLVM *Recept. Sent. I, 19, 1.* legitur: *iudicati depenſi*, quod nihili eſt. Hinc Cuiacius ſuſpicatur, legendum eſſe: *iudicati, depoſiti*, eamque coniecturam adeo probauit Conr. Rittershuſio, vt hic eam emendationem in textum recipere non dubitarit. De depoſito mox videbimus. Iam de iudicati actione, quam inficiando creuiſſe, vel ex loco Ciceron. *pro Flacco Cap. XXI.* patet, vbi Cicero: *Frater meus*, inquit, *pro ſua aequitate prudentiaque decreuit, vt ſi iudicatum negaret, in duplum iret: ſi metu coactos diceret, haberet eosdem recuperatores. Recuſauit.* Habemus itaque actionem iudicati, ex qua lis inficiando creſcit, ſed tum demum, ſi, qui ſuccubuit, negarit, ita eſſe iudicatum, qualis quaeſtionis, in foro incidentis, mentio fit in *l. 1. princ. D. quae ſent. ſine adpell. reſc.*

c) *Depoſiti.*] Ita ſcripſiſſe PAVLLVM, primum ſuſpicatum Cuiacium, paullo ante vidimus. At depoſiti ita generatim meminiſſe non potuit iurisconſultus, quia actionem depoſiti aduerſus inficiantem in duplum, a Decemuiris inuectam, Praetor Edicto ſuo iam pridem aboleuerat, et ex ſolo depoſito miſerabili, dolo malo negato, actionem in duplum dederat. Ipſe PAVLLVS *apud Pariat. Legum Moſaic. et Roman. tit. X. §. 7. Ex cauſſa depoſiti*, inquit, *lege XII. Tabularum in duplum actio datur,* EDICTO PRAETORIS *in ſimplum.* Decemuiris ſane fides non aliter conſtare videbatur, quam ſi metu contineretur. *Depoſitum hoc eo magis vindicandum, quod fere ſecreta ſint circa probationem*, ait Quinctil. *Declam. CCXLV.* At Praetor id ad depoſitum miſerabile reſtrinxit, ex quo lis inficiando duplicatur, teſte Iuſtiniano, *§. 26. Inſt. de action.* et *l. 1. §. 1. D. depoſiti.* quamuis ibi generaliter loquatur Praetor, et non modo inficiationem, ſed et quidquid alias dolo malo factum, duplo coërcendum edicat. Nec tamen ideo cum V. C. Ant. Schultingio *iurispr. vet. Anteiuſt. p. 771.* exiſtimamus, reſtrictionem ad inficiationem ex iure poſt Edictum perpetuum inducto eſſe, quum dolus malus depoſitarii non poſſit fere in alio, quam inficiatione, conſiſtere.

tionem relictum, d) vel damnum iniuria datum, e) modumque agri a venditore falſo pronunciatum, f) apud me agetur, reo

d) *Damnationem relictum.*] Inficiantem huiusmodi legatum, ad duplum ſoluendum obligatum fuiſſe, diſerte teſtantur PAVLLVS *Recept. Sent. I, 19, 1.* et Iuſtinianus §. *vlt. Inſt. de obligat. quae quaſi ex contr.* Et quamuis ipſe Iuſtinianus *d.* §. *vlt.* fateatur, ſe hoc ius mutaſſe, et conſtitutione ſua ad legata ſacroſanctis Eccleſiis et ceteris venerabilibus locis relicta reſtrinxiſſe, priusque ex *l. 2. C commun. de legat. et fideicommiſſ.* ſatis conſtet, contra conſtitutio ipſa de legato ſacroſanctis eccleſiis et venerabilibus locis relicto dudum perierit: negari tamen non poteſt, Digeſtorum conditores quaedam huius iuris veſtigia expresſiſſima reliquiſſe in *l. 71.* §. *3. D. de legat. I.* et *l. 61. D. ad leg. Falcid.* Ceterum huius iuris ratio non eſt, quam reddit Merill. *in notis ad* §. *vlt. Inſt. de oblig. quae quaſi ex contr.* quod heres hoc legatum facilius inficiari potuerit, quam alia, (cur enim heredi perfido ſordidoque difficilius fuerit, legatum per vindicationem vel ſinendi modo relictum negare?) ſed quod a teſtatore damnatus heres perinde obligari videbatur, ac ſi ſententia iudicis fuiſſet damnatus. Quum itaque iudicatum inficians in duplum teneretur: aequiſſimum videbatur, eum quoque, qui perfricta fronte negaret, ſe a teſtatore ad praeſtandum legatum damnatum in duplum condemnari. Viderunt iam hoc Vinn. *in Comm. ad* §. *vlt. Inſt. de oblig. quae quaſi ex contr.* et Schulting. *in iuriſpr. vet. anteiuſt. p. 259. et 650.*

e) *Damnum iniuria datum.*] Diximus ea de re ſupra *ad Tit. XLIII.* §. *1. ſub litt. o.* Et res aliunde nota eſt. Abſurde vero Anianus, vel quisquis interpretamentorum ad PAVLLI *Recept. Sent. I, 19, 1.* auctor eſt, exiſtimauit, omnes omnino actiones, in quibus lis inficiando creſcit, ex lege Aquillia oriri. V. Illuſtr. Corn. van Bynkersh. *Obſeru. Lib. I. cap. 13.*

f) *Falſo pronunciatum.*] Debemus et haec PAVLLO, qui non modo *Recept. Sent. I, 19, 1.* ſed et *II, 17, 4.* huius antiqui iuris meminit, dum ſcribit: *Diſtracto fundo, ſi quis de modo mentiatur, in duplo eius, quod mentitus eſt, officio iudicis aeſtimatione*

reo factum dolo malo inficiante, lis inficiando in duplum creſcet. g)

TIT.

ne facta conuenitur. Retinuit haec Praetor ex XII. Tabulis, ex quibus non ſolum ob modum agri falſo pronunciatum, ſed ob omne id, quod lingua nuncupatum eſſet, lis inficiando creſcebat. Cicero *de Offic. Lib. III. cap. 16. Quum ex XII. Tabulis ſatis eſſet, ea praeſtari, quae eſſent lingua nuncupata, quae, qui inficiatus eſſet, dupli poenam ſubiret, a iuriſconſultis etiam reticentiae poena eſt conſtituta.* Sed et hic Praetor, ius antiquum ad caſum reſtrinxit, ſi venditor falſum agri modum pronunciaſſet: quamuis PAVLLVS *Lib. XXIV. ad Edict. l. 6. D. ſi menſ. falſ. mod. dix.* ea occaſione monuerit, perinde eſſe, ſiue de itineris latitudine, ſiue de ſeruitute immittendi proiiciendique quaeratur, ſiue aream vel tignum vel lapidem metiendo mentitus fuerit. De venditore enim loqui eam legem, quam Digeſtorum conditores ad menſorem, qui falſum modum dixit, referunt, tam certum videtur, quam quod certiſſimum.

g) *In duplum creſcet.*] Addit PAVLLVS *Recept. Sent. I, 19, 2.* de eiusmodi actionibus pacto decidi, id eſt, tranſigi non potuiſſe, quemadmodum quod ex his cauſſis per errorem ſolutum eſt indebite, repeti non poſſe ſcribit Iuſtinianus, §. *vlt. Inſt. de oblig. quae quaſi ex contr.* Ideoque exiſtimari poſſet, Praetorem huic edicto ſubiunxiſſe clauſulam: *deque his actionibus nec pacto decidi, nec, quod per errorem indebite ſolutum eſt, repeti permittam.* Sed eam quidem laciniam huic edicto adſuere non ſum auſus. Nam ſicuti, quod de transactione circa has actiones prohibita ſcripſit PAVLLVS, admodum incertum eſt, vti obſeruauit V. C. Ant. Schulting. *in Iurispr. vet. anteiuſtin. p. 260.* ita poſterius non ex Edicto, ſed ex interpretatione prudentum eſt, atque ita intelligenda videntur verba Iuſtiniani *d.* §. *vlt. Inſt. de obl. quae quaſi ex contr. Sic namque* DEFINIERVNT VETERES, *ex quibus cauſſis inficiando lis creſcit, ex his cauſſis non debitum ſolutum repeti non poſſe.* Ita enim deſcribi in iure noſtro ſolent, quae ex reſponſis et interpretatione prudentum orta ſunt. *l. 97. D. de ſolution. l. 17. D. de furt. l. 1. §. vlt. de peric. et commod.*

Digitized by Google

TIT. XLVIII.

DE BENEFICIO DIVISIONIS INTER FIDEIVSSORES. a)

Inter plures fideiuſſores et mandatores, b) qui tempore litis conte-

mod. rei vend. l. 66. §. 2. D. de furt. Conf. Barn. Briſſon. *de verb. ſignif. voce veteres.*

a) DE BENEFICIO DIVISIONIS INTER FIDEIVSSORES.] Quamuis hoc beneficium in iure noſtro Epiſtolae D. Hadriani paſſim adſcribatur: §. 4. *Inſt. de fideiuſſ. l. 26. D. eod. tit. l. vlt. C. de conſt. pecun.* certiſſimum tamen eſt, illud in Edictum recepiſſe Iulianum. Diſerte enim PAVLLVS *Recept. Sent. I, 20, 1. Inter fideiuſſores,* inquit, EX EDICTO PRAETORIS, *ſi ſoluendo ſint, licet ſinguli in ſolidum teneantur, obligatio diuiditur.* Vbi ſimul Edicti huius ſententiam habemus. Ex quo praeterea patet, parum ſolidam eſſe coniecturam Cuiacii, qui in *not. ad tit. Inſt. de SC. Tertull.* ſub Hadriani nomine Antoninum Pium latere ſuſpicatus eſt. Quomodo enim hic induxiſſe potuit ius, quod iam Iulianus Edicto inſeruerat? Nec *l. 49. §. 1. D. de fideiuſſor.* probat Antoninum Pium id ius primum reperiſſe, ſed illius meminiſſe tantum.

b) *Fideiuſſores et mandatores.*] Horum tantum nominatim in Epiſtola ſua meminerat Hadrianus, quamuis poſtea ob paritatem rationis id beneficium et cum illis, qui pro aliis conſtituerant, communicarit Iuſtinianus *l. vlt. C. de conſtit. pecun.* Tenentur ergo fideiuſſores, mandatores et conſtituentes, qui furti, iniuriarum, vel vi bonorum raptorum actione tenentur. PAVLL. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 29. D. de conſtit. pecun.* modo iam obligetur principalis, quod dici non poteſt, ſi hic aliquid promiſerit, quod vel neceſſario aliquid temporis exigat, antequam praeſtetur, vel cuius promiſſi dies nondum venit, quales caſus ſunt apud VLPIAN. *Lib. XX. ad Edict. l. 60. l. 72. D. de verb. obligat.* PAVLL. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 73. D. eod. tit. l. 1. D. rem pup. ſalu. fore. l. 1. D. iudicat. ſolui.* Quum vero inter alia monuiſſet Paullus, aduerſus eos, qui fideiuſſerint, rem pupilli ſaluam fore, agi non poſſe, niſi quum tutelae agi poſſit, ipſe addidit

conteſtatae ſoluendo ſunt, c) etiamſi ſinguli in ſolidum teneantur, obligationem tamen, ſi id poſtuletur, d) diuidi permittam.

TIT. XLIX.
SI IVDEX LITEM SVAM FECISSE DICATVR.

(VLPIAN. LIB. XXI.)

Si iudex LITEM SVAM FECISSE dicetur, a) in quantum ea

didit IBID. *l. 26. D. de adminiſtr. et peric. tut.* cum curatore et protutore et manente adminiſtratione agi poſſe. Quid vero ſi ſocius a ſocio poenam ſtipulatus ſit? Tantum abeſt, vt tunc, qui poenam promiſit, tamquam fideiuſſor vel conſtituens teneatur, vt ne pro ſocio quidem actione conueniri poſſit, ſi tantumdem in poenam ſit, quantum ſocii interfuerit. VLPIAN. *Lib. XX. ad Edict. l. 41. D. pro ſocio.*

c) *Soluendo ſunt.*] Res nota eſt ex *l. 51. §. 1. D. de fideiuſſ. et §. 4. Inſt. eod. tit.* Addimus et hic ex inficiatione periculum imminuiſſe. Fideiuſſor enim, negans ſe fideiuſſiſſe, non quidem in duplum condemnabatur, ſed hoc beneficio tamen priuabatur. *l. 10. §. 1. D. de fideiuſſor.*

d) *Si id poſtuletur.*] Fideiuſſores ipſo iure in ſolidum teneri, obſeruauit etiam PAVLLVS *Recept.* (HEIN. *Opuſc. Poſtum. Tom. II.*) *Sent. I, 20, 1.* Magis tamen perſpicue rem hic exprimit CAIVS *Lib. VIII. ad Edict. prouinc. l. 26. D. de fideiuſſor. Inter fideiuſſores non ipſo iure diuiditur obligatio ex epiſtola D. Hadriani, et ideo ſi quis eorum ante exactam a ſe partem ſine herede deceſſerit, vel ad inopiam peruenerit, pars eius ad ceterorum onus reſpicit.* Eodem pertinere videntur fragmenta VLPIANI *l. 27. D. de fideiuſſ.* et PAVLLI *l. 28. D. eod. tit.* Quamuis enim illa ex aliis commentariorum libris petita dicantur, perſuaſiſſimus tamen ſum, prius ex VLPIANI *Lib. XX.* (non XXII.) poſterius ex PAVLLI *Lib. XXIV.* (non XXV.) eſſe.

a) SVAM FECISSE *dicetur.*] Antiqua loquutio, et non modo in legibus noſtris, verum etiam apud veteres ſcriptores paſſim obuia. Cic. *de Orat. II, 75. Quid ſi, quum pro altero dicas, litem tuam facias, aut laeſus ef-*

 ferare

Digitized by Google

ea de re aequum religioni iudicantis videbitur, poenam ſuſtinebit. b)

TIT. L.

DE HIS, QVAE IN FRAVDEM CREDITORVM FIVNT. a)

Si

ſerare iracundia, cauſſam relinquas, nihilne noceas? Et Titius *in Oratione pro lege Fannia* apud Macrob. *Saturn. II, 12. Inde ad comitium vadunt, ne litem ſuam faciant.* Ex quibus ſimul patet, non modo iudices, ſed et patronos, qui cauſſas male orabant, litem ſuam feciſſe viſos eſſe, et illos quidem non modo male et imperite iudicantes, ſed et ad comitium in tempore non venientes, ſicuti ex Macrobii loco recte collegit Grotius *in Florum ſparſ. ad tit. Inſt. de obligat. quae quaſi ex del. naſc. p. 72.* In primis tamen litem ſuam feciſſe dicebatur iudex, qui perperam iudicauerat, idque videntur quibusdam exemplis illuſtraſſe veteres. Sic e. g. litem ſuam faceret iudex, condemnans tutorem, qui per abſentiam, valetudinem, vel aliam iuſtam cauſſam auctor fieri non potuit: PAVLL. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 10. D. de auctor. tutor.* vel ex interdicto vnde vi tertium poſſeſſorem: PAVLL. *ibid. l. 7. D. de vi et vi armat.* Nec magis ferendus eſſet iudex, abſoluens donatarium, a quo, quod mortis cauſſa donatum erat, donator poenitens repetit. VLPIAN. *Lib. XXI. ad Edict. l. 30. D. de mort. cauſſ. donat.*

b) *Poenam ſuſtinebit.*] Ita Iuſtinianus in *pr. Inſt. de oblig. quae quaſi ex delict.* At VLPIAN. *Lib. XXI. ad Edict. l. 15. D. de iudic.* ad hunc locum obſeruat, *primo*, ob filium etiam familias, qui litem ſuam fecerit, patrem teneri, ſed peculiotenus tantum: *deinde*, eam poenam arbitrariam locum dumtaxat habere, ſi per imprudentiam male iudicatum ſit, non ſi dolo malo, ſiquidem tunc iudex ipſam litis aeſtimationem praeſtare cogendus ſit.

a) *Creditorum fiunt.*] Quum de iis, quae in fraudem creditorum fiunt, actum hic eſſe, tot veterum interpretum fragmenta neminem dubitare patiantur, et tamen longe inferius praetor eadem de re egerit, actionemque Paullianam, ad id, quod alienatum

Si quis ſeruos b) in fraudem creditorum, c) vel QVO MINVS iis SOLVATVR, d) manumittere, vel res, iura, ACTIONES,

tum fuerat, reuocandum comparatam, propoſuerit: veroſimile profecto eſt, diſcrimen aliquod inter hoc et illud inferius caput fuiſſe. Fragmenta vero dum inter ſe comparamus, animaduertere nobis videmur, hoc capite actum eſſe etiam de manumiſſionibus, in fraudem creditorum factis, quae ex lege Aelia Sentia ipſo iure nullae ſunt: *pr. Inſt. qui et ex quib. cauſſ. manum. non poſſ. l. 5. pr. D. qui et a quib. manum. lib. non fiunt. l. 16. §. 2. l. 27. pr. l. 29. pr. D. eod. tit.* quum reliqua alienata, de quibus infra, tantum actione Paulliana reuocentur. Deinde infra actum videtur de clam alienatis, hic de palam alienandis, nec dubium eſt, quin praetor rogatus iurisdictione ſua ſubuenerit creditoribus, qui in fraudem ſui quid fieri conquerebantur.

b) *Seruos.*] Eſt hoc ius ex Lege Aelia Sentia, de eaque permulta notauimus *in Antiquit. Rom. l, 6.* Notum eſt, in fraudem creditorum eum videri manumittere, qui et conſilium fraudandi habeat, et facta manumiſſione deſierit ſoluendo eſſe: ac proinde non videri contra legem agere dominum, qui, quum ſoluendo non ſit, ſeruum ſuum cum libertate inſtituat heredem, vt liber fiat, heresque ei ſolus et neceſſarius. *§. 1. Inſt. qui et ex quib. cauſſ. manum.* Cui addit VLPIAN. *Lib. XXI. ad Edict. l. 30. D. de hered. inſtit.* et pignori obligatum ſeruum neceſſarium domino poſſe fieri ex reſcripto Seueri Imp. ſi paratus ſit, prius creditori ſatisfacere: modo omnino liberet creditorem, quamuis pignori in eam cauſſam non datus ſit. Qui enim pignori plures res accepit, non cogitur prius liberare, quam accepto vniuerſo debito. VLPIAN. *ibid. l. 19. D. de pignor.* Eodem pertinet *ibid. l. 44. D. ad leg. Falcid.*

c) CREDITORVM.] Hinc ex inſtituto hic quaerunt veteres, quis ſit creditor, vtrum et is, cui ſub conditione legatum, quamuis pendeat conditio? an is demum, qui ciuilem habet actionem? VLPIAN. *Lib. XXI. ad Edict. l. 42. D. de oblig. et act.* itemque an et is, cuius procurator pecuniam creditam iam recepit? PAVLL. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 24. D. de negot. geſt.*

d) SOLVATVR.] Verba haec edicta-

Digitized by Google

NES, e) PALAM f) alienare volet, g) ego id fieri vetabo. h)

TIT. LI.

DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE FACIENDIS, ET INTERROGATORIIS ACTIONIBVS. a)

(VLPIAN.

edictalia fuiſſe patet PAVLLI *Lib. XXIV. ad Edict. l. 32. D. de verb. ſignif.* vbi illa ita explicantur: MINVS SOLVTVM *intelligitur, etiamſi nihil eſſet ſolutum.*

e) ACTIONES.] Id quoque vocabulum τυπικὸν, de quo PAVLL. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 34. D. eod. tit.* ACTIONIS *verbo et perſequutio continetur.* Quomodo differant actiones et perſequutiones, iam ab aliis obſeruatum. Vide tu Io. Goedd. *ad tit. D. de verb. ſignif. l. 10. et l. 34.*

f) PALAM.] Hoc quoque vocabulum eſt τυπικὸν, de quo VLPIAN. *Lib. XXI. ad Edict. l. 33. D. de verb. ſignific.* PALAM *eſt coram pluribus.*

g) *Alienare volet.*] Alienatio ergo fieri debet. Nam non fraudantur creditores, quum quid non adquiritur a debitore. VLPIAN. *Lib. XXI. ad Edict. l. 134. D. de regul. iur.*

h) *Fieri vetabo.*] Id eſt, non addicam libertatem, ſi quis per vindictam manumiſſurus eſt, neque actionem dabo venditori ad petendum pretium, nec emtori ad conſequendam rem alienatam, ſi interceſſerint creditores, idque in ſui fraudem factum dixerint. Neque quidquam videri poteſt aequius, *quia nemo ex ſuo delicto debet meliorem facere conditionem ſuam.* VLPIAN. *Lib. XXI. ad Edict. l. 134. §. 1. D. de regul. iur.*

a) *Interrogatoriis actionibus.*] Proximam hanc fuiſſe materiam, viderunt omnes, qui de edicti perpetui ſerie fuere ſolliciti, idque et tot veterum fragmenta ſatis demonſtrant. Egit enim de iſtis interrogationibus VLPIANVS *Lib. XXII.* PAVLLVS *Libro XXV.* (quamuis ex eo fragmentum, quod huc pertineat, nullum exſtet,) CAIVS adhuc eodem *Libro VIII.* CELSVS *Libro V.* et IVLIANVS denique, ex quo itidem fragmentum nullum, quod ad hunc titulum referendum ſit, exſtat, *Libro IX.* Nec Edicti huius ſententia admodum obſcura eſt, quum et verba quaedam τυπικὰ exſtent, et reliqua ex *tit. D. de interrogat. in iur. fac.* notiſſima ſint. Egregiam tamen hic nobis operam

(VLPIAN. LIB. XXII. PAVLL. LIB. XXV.)

QVI IN IVRE INTERROGATVS b) RESPONDERIT,

operam iam nauauit V.C. Ger. Noodt. *in Comment. ad Pand. h. t. p. 251.*

b) IN IVRE INTERROGATVS.] Edictum de interrogationibus ideo praetor propoſuerat, quia ſciebat, difficile eſſe ei, qui heredem bonorumue poſſeſſorem conuenit, probare, aliquem eſſe heredem bonorumue poſſeſſorem. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 2. D. de interrog. in iur. fac.* Toties itaque reus in iure interrogandus eſt, qua ex parte heres ſit, quoties dubitat actor, qua ex parte is, quocum agere velit, heres ſit. Quemadmodum enim in rem acturo, ne actum agat, aliquando opus eſt actione praeparatoria ad exhibendum, maxime propter vindicationem inducta. *l. 1. D. ad exhibend.* ita interrogatio tunc neceſſaria, quum in perſonam eſt actio, et certum petitur, ne ſcilicet, dum ignorat actor, qua ex parte aduerſarius defuncto heres exſtiterit, *plus petendo cauſſa cadat.* Ita legenda vltima verba CALLISTRATI *Lib. II. Edict. monit. l. 1. princ. D. eod. tit.* quae Digeſtorum conditores ita interpolarunt: *ne interdum plus petendo aliquid damni ſentiat*, quia nimirum iam a Zenonis Imp. temporibus rigidum iſtud ius de pluris petitione aliquantum fuerit mitigatum. Raeuard. *Varior. III, 14.* Quum itaque ex hoc CALLISTRATI fragmento diſcamus, actionibus interrogatoriis tantum eo caſu, quo certum petebatur, locum fuiſſe, facile iam reddes rationem, cur de certi incertique ſtipulationibus ad hunc locum ex inſtituto diſputent VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 75. D. de verb. obligat.* et CAI. *Lib. VIII. ad Edict. prouinc. l. 74. D. eod. tit.* Ne vero fruſtra interrogaretur reus, praetor eum adſtringebat ex ſua in iudicio reſponſione, vt vel confitendo vel mentiendo ſeſe oneraret. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 4. pr. D. de interrogat. in iur. fac.* Ceterum edictalia eſſe verba: QVI IN IVRE INTERROGATVS RESPONDERIT, obſeruat idem VLPIAN. *ibid. l. 4. §. 1. D. eod. tit.* vbi illud IN IVRE ita interpretatur, apud magiſtratus populi Romani, vel praeſides prouinciarum, *vel alios iudices*, (non pedaneos quidem, quia quod apud iſtos fiebat, non dicebatur in iure, ſed in iudicio fieri,

DERIT, c) QVA EX PARTE HERES, bonorumue poſſeſſor

fieri, ſed duumuiros iuri dicundo in municipiis, qui et ipſi vocantur iudices, *l. 4. C. de defenſ. ciuit.* Ius enim eum ſolum locum eſſe, vbi iuris dicundi vel iudicandi gratia conſiſtant magiſtratus, ſiue domi, ſiue in itinere hoc agant, docet VLPIAN. *ibid. l. 4. §. 1. D. de interrog. in iur. fac.* atque inde colligit, vbicumque iudicem aequitas mouerit, aeque fieri oportere interrogationem. VLPIAN. *ibid. l. 21. D. eod. tit.* Quem locum neſcio, cur de iudice pedaneo, interrogationibusque poſt litis conteſtationem probationis cauſſa factis explicandum putarit V. C. Ger. Noodt *in Comm. ad h. t. p. 251.* Mirari quis poſſet, qui fieri potuerit, vt et in prouinciis et municipiis incideret quaeſtio: ex qua parte quis heres bonorumue poſſeſſor ſit, quum ad prouinciales et colonos, tamquam peregrinos, iura legitimae hereditatis non magis pertinuerint, quam teſtamentifactionis. Sed exemit hunc ſcrupulum VLPIANVS *Lib. XXII. ad Edict. l. 17. D. de ſtat. homin.* dum *in orbe Romano qui ſunt, ex conſtitutione Imp. Antonini* (Baſſiani Caracallae) *ciues Romanos effectos, tradidit.* Et haec eſt genuina legis celeberrimae ſpecies, de qua poſt viri illuſtris Ezech. Spanhemii commentationem aliquid addere velle, idem eſſet, ac Iliada poſt Homerum ſcribere. Sufficiat veram eius ſpeciem eruiſſe, quam nemini adhuc peruiſam eſſe, animaduerto.

c) RESPONDERIT.] VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 9. D. de interrogat. in iur. fac.* permulta monet de reſponſione ad interrogationes in iure factas, veluti, quod et qui ſine interrogatione reſpondet, ſe heredem eſſe, pro interrogato habeatur, quod perinde ſit, ſiue a Praetore, ſiue ab aduerſario interrogatus quis reſponderit, quod alius pro alio interrogari non poſſit, adeoque ſi defenſor falſo reſponderit, eum, quem defendit, ex tanta parte heredem eſſe, non hic, ſed ipſe defenſor ex mente CELSI *Lib. V. Digeſt.* pro tanta parte actori teneatur. Eodem loco VLPIANVS diſputat, an non ex aſſe heredem ſe profeſſus eſſe videatur, qui interrogatus, quota ex parte heres ſit, reſponderit, heredem ſe eſſe? itemque an cogendus quis ſit reſpondere ad quaeſtiones: vtrum ex teſtamento

Digitized by

ſor ſit, d) aduerſus eum ex ſua reſponſione actionem dabo. e)

§. I.

mento heres ſit? et vtrum ſuo nomine ei quaeſita ſit hereditas, an per eos, quos ſuo iuri ſubiectos habet, vel per eum, cui heres exſtitit? an ei hereditas ex fideicommiſſo reſtituta, an in poteſtate habeat filium? et an denique peculium apud eum, quo cum agitur, ſit? In primis obſeruandum, quod idem VLPIANVS *ibid. l. 9. §. 2. D. eod. tit.* tradit: ſi ſeruus interrogetur, nullam eſſe interrogationem non magis (lege *minus*) quam ſi ſeruus interroget. Id enim et CAIVS *Lib. VIII. ad Edict. l. 133. D. de regul. iur.* inculcaſſe videtur, addita ratione, *meliorem conditionem noſtram per ſeruos fieri poſſe, deteriorem fieri non poſſe.* Vid. Iacob. Gothofred. *in Comm. ad tit. Dig. de Regul. iur. p. 557.*

d) *Poſſeſſor ſit.*] Tantum loquutus fuerat Praetor de hac quaeſtione, quia nomina inter coheredes ipſo iure diuiſa erant ex lege XII. Tabularum, adeoque periculum erat, ne plus peteret actor. Intererat tamen et reorum quam maxime, ne praecipitarentur, quamdiu iuſte deliberant. Vnde durante adhuc eo beneficio reſpondere non tenebantur. Id quod et tunc ex conſtitutione D. Hadriani verum erat, quando quis controuerſiam hereditatis ab alio patiebatur, ne ſcilicet, aut negando ſe heredem praeiudicaret ſibi, aut dicendo heredem illigaretur etiam ablata ſibi hereditate. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 6. D. de interrogat. in iur. faciend.* Quamuis vero maxime ad hanc quaeſtionem pertineret Edictum: attamen eius ſententia et ad alias ſimiles interrogationes eſt porrecta, veluti, an quadrupes, quae pauperiem fecit, eius ſit, vel an ſeruus, qui damnum dedit, ſuus ſit? *l. 7. l. 8. D. eod. tit.* an aedes, vel locus, ex quo damnum timetur, et pro qua parte eius ſit? *l. 10. D. eod. tit.* cuius quis aetatis ſit? VLPIAN. *ibid. l. 11. pr. D. eod. tit.* Ex quibus facile patet, cur Donatus *ad Terent. Adelph. III, 4. v. 53.* ſcripſerit: RESPONDERE *proprie dici, quum lis intendatur.*

e) *Actionem dabo.*] Si quis enim, quum heres non eſſet, interrogatus reſpondiſſet, ex parte ſe heredem eſſe, ille ſic conueniebatur, ac ſi pro ea parte heres eſſet, et ſi, quum ex qua-

Digitized by Google

§. I. Aduerſus eum, QVI OMNINO NON RESPONDEBIT, f) in ſolidum actionem dabo. g)

TIT.

quadrante, vel omnino non eſſet heres, ex aſſe ſe heredem dixiſſet, in aſſem inſtituta actione recte conueniebatur. Fides enim cuique contra ſe habebatur. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 11. §. 1. et 2. D. eod. tit.* Si per mendacium ex quadrante ſe heredem profitebatur, quum ex ſemiſſe eſſet heres, in ſolidum is recte conueniebatur, quia mentiri non debuiſſet. VLPIAN. *ibid. l. 11. §. 3. D. eod. tit.* Tenetur ergo quisque ex ſua reſponſione, quaſi ex contractu obligatus, pro quo pulſatur, ſi ab aduerſario interrogatus reſponderit. Sed et ſi a Praetore interrogatus ſit, nihil faciet Praetoris auctoritas, ſed ipſius reſponſum ſiue mendacium. VLPIAN. *ibid. l. 11. §. 9. D. eod. tit.* Actio, quae inde naſcitur, vocatur INTERROGATORIA *in rubr. et l. 22. D. eod.* itemque CONFESSORIA, quatenus ex alterius confeſſione. *l. 25. §. 1. D. ad leg. Aquill.* Vid. Duaren. *Diſput. Anniuerſ. I, 43.* Ger. Noodt *Comm. ad Pand. h. t. p. 252.* et alios.

f) OMNINO NON RESPONDEBIT.] Verba haec edictalia ſeruauit VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 11. §. 5. D. eod. tit.* vbi et obſeruat primum §. 4. eum quoque, qui tacuit apud Praetorem in ea cauſſa eſſe, vt inſtituta actione in ſolidum conueniretur, eumque hanc merito poenam contumaciae ferre, quemadmodum ſi negaſſet, quia Praetorem contemnere videatur: deinde §. 6. iurisconſultos haec verba ita accepiſſe, vt et is omnino non videretur reſpondiſſe, qui reſpondit quidem, ſed non ad interrogata, id eſt, οὐδὲν πρὸς ἔπος. Qualis eſt illa reſponſio Tranionis, ſerui veteratoris, ad quaeſtionem Theuropidis heri apud Plaut. *in Moſtell. Act. V. ſcen. 1. v. 72.*

TH. *Loquere, cuiusmodi reliqui, quum hinc abibam, filium?*
TR. *Cum pedibus, manibus, cum digitis, auribus, oculis, labris.*
TH. *Aliud te rogo.* TR. *Aliud nunc ego tibi reſpondeo.*

g) *In ſolidum actionem dabo.*] Hoc in poenam contumaciae. Non ergo ad hoc ſilentium, vti viſum eſt Grotio *in Flor. ſparſ. p. 148.* ſed ad omiſſionem exceptionum pertinent illa Demiphontis

TIT. LII.
DE IVREIVRANDO VOLVNTARIO. a)

Si

phontis apud Terent. *in Phorm. Act. II. ſcen. 1. v. 49.*

An quisquam iudex eſt, qui poſſit noſcere
Tua iuſta, vbi tute verbum non RESPONDEAS.

Sane hic *ſua iuſta* non eloquutus fuerat Antiphon, id eſt, ſuum ius, ſuas exceptiones, quibus fretus explicari ex illis nuptiis potuiſſet. At enim, quum contumaciae haec poena ſit, eaque ſatis grauis, non mirum eſt, excuſatum habitum, qui non dolo malo perperam reſponderit, ſed vel id dixerit, quod ſenſum commodum admittat, vel ex errore ſe heredem negarit, vel culpa quidem, ſed non lata, vel quia ea, quae poſtea emerſerunt, ignorauit, non recte reſponderit. De qualibus caſibus egit CELSVS apud VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 11. §. 6. 8. ſequ. ad fin. D. eod. tit.* Nec dubito, quin huc etiam pertineat caſus, ſi iudex ab altero litigante heres inſtitutus interrogationibus circumuenire velit reum. Tantum enim abeſt, vt huic tunc noceat ſilentium, vt ipſe iudex mutandus ſit, ne in re ſua iudicet. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 17. D. de iudic.* Praeterea non nocet reo reſponſio, ſi e. g. ex dimidia ſe heredem dixit, quum tamen poſtea et alter ſemis ei adcreuerit, ſiquidem tunc actori noua actioni non eſt opus. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 43. D. ad SC. Trebell.* Sub finem tituli redeo ad CALLISTR. *Lib. II. Edict. monit. l. 1. §. 1. D. eod. tit.* qui interrogatorias actiones ſua aetate non amplius in vſu fuiſſe, ait, quia nemo coactus fuerit ante iudicium de iure ſuo quidquam reſpondere, atque hinc illas actiones minus frequentatas ſenſim in deſuetudinem abiiſſe: ad probationes tamen ea prodeſſe, quae ab aduerſario expreſſa fuerint vel in hereditatibus, vel in aliis rebus, quae in cauſſis verterentur. Quod mirum ſane videri poteſt de temporibus Alexandri Seueri, in quae incidiſſe Calliſtrati aetatem vulgo exiſtimant. Hinc verba haec non eſſe Calliſtrati, ſed Triboniani, hoc Calliſtrati fragmentum ad ſua tempora detorquentis, iam alii obſeruarunt, et in his iam Dionyſ. Gothofred. *in Not. ad d. l. 1. §. 1. D. h. t.*

(HEIN. *Opuſc. Poſtum. Tom. II.*)

a) *De iureiurando.*] Actum hic

Digitized by Google

hic eſſe in Edicto *de iureiurando*, in *Serie Edicti perpetui* iam pridem vidit Iac. Gothofredus, et ante eum Hub. Giphanius *in Oecon. iur. p. 127.* qui tamen concoquere non potuit, quod Praetor infra poſt titulum *de rebus creditis* iterum de iureiurando edixit. Hinc duplicem proponit coniecturam, quarum neutra videtur admittenda. Ait enim: *Mirum videri poſſit*, VLPIANVM *Lib. XXII. ad Edictum explicaſſe non tantum edictum* de interrogationibus, *ſed etiam edictum* de iureiurando, *vt indicat l. 3. 5. 7. 9. 11. 13. D. de iureiur. quae leges ſunt ex Lib. XXII. ex quo etiam ſunt l. 2. 4. 6. 9. 11. et 21. D. de interrog. in iur. fac. Sed reſponderi poteſt bifariam, vel quia olim interrogatio erat duplex, vel adhibito iureiurando, vel non: illam vocabant rogare ſacramento, de quo vid. Feſtus in verbo ſacramentum: vbi haec duo, ſacramento contendere, et ſacramento rogare explicantur, licet locus ſit valde mendoſus. Vel dicendum has leges ex Lib. XXII. de iureiur. referendas eſſe ad Lib. XXVI. vt mendum ſit in numero, quemadmodum in PAVLLO Lib. XVII. ad Edict. ponuntur leges ſub tit. de iureiur. quae pertinent ad Lib. XXVII. ſic in eodem PAVLLO Lib. XVIII. ponuntur decem leges ſub tit. de iureiur. quae pertinent potius ad Lib. XXVIII.* Ita Hub. Giphanius, cuius ex coniecturis nulla ad rem pertinet. Nam prior, quam de interrogatione per ſacramentum protulit, ſtatim iugulatur ipſis edicti verbis, quae fere integra exſtant in *l. 3. pr. et l. 7. pr. D. de iureiur.* Ex quibus ſane patet, non ibi egiſſe Praetorem de contentione per ſacramentum, vel ſponſione litigantium, (quae quid fuerit, oſtendimus in *Antiquit. Rom. IV, 6, 25.*) ſed de iureiurando voluntario, nataque inde et exceptione et actione. Deinde vis maior videri poſſet, tot leges vno edicto loco mouere, et in alium librum relegare, maxime quum Praetori non fuerit inuſitatum, de eadem re pluribus locis edicere. Praeterea nec magis neceſſarium fuit, PAVLLI fragmenta turbare, in eorumque inſcriptionibus tot menda fingere, quum oſtenderimus ſupra, illa recte ſe omnino habere, et commodiſſime ſuis locis aptari poſſe. Quae quum ita ſint: merito adſentimur Ger. Noodt, qui *in Comment. ad Pandect. p. 278.* recte obſeruat, Praetorem binis locis propoſuiſſe Edicta de iureiurando, et poſt titulum quidem de interrogationibus *de voluntario,*

SI IS, CVM QVO AGETVR, b) CONDITIONE DELATA, c) IVRA-

tario, infra vero poſt titulum de rebus creditis, *de neceſſario* egiſſe. Ipſum Edictum reſtituere vel ideo fuit facillimum, quia prioris verba fere integra exſtant, poſterius vero exemplo prioris exſtrui res eſt nullius fere laboris. Et tamen hic nihil nobis palmae ſuperfuit, quum hunc qualemcumque laborem iam occuparit, nec infeliciter profligarit laudatus Noodtius *ibid. p. 279. et 283.*

b) CVM QVO AGETVR.] Id eſt, reus. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 3. pr. D. de iureiur.* Hunc enim exceptione iurisiurandi tutum fore, promittit Praetor, ſi delatum ſibi ab actore iusiurandum praeſtiterit. Nec intereſt, ſiue in rem, ſiue in perſonam, ſiue in factum, ſiue poenali actione, ſiue qualibet alia, ſiue interdicto agatur, itemque ſiue de dando faciendoue, ſiue de perſonae conditione quaeſtio ſit, veluti, ſi reus iurarit, in poteſtate ſe non eſſe, vel mulier, praegnantem ſe eſſe, vel non eſſe, quamuis eiusmodi iusiurandum matri quidem, non autem partui, vel proſit, vel noceat. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 3. §. 1. 2. 3. D. eod.*

c) CONDITIONE DELATA.] Nam ſi reus iurauit, nemine conditionem deferente, Praetor id iusiurandum non tuebitur, quia ſibi iurauit, et alioquin facillimus quisque ad iusiurandum, nemine deferente decurrens, oneribus actionum ſe liberaret. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 3. pr. D. eod. tit.* Praeſtari autem oportet, vti delatum eſt iusiurandum, e. g. ſi quis *per Deum, vel per caput ſuum* iurarit, ratum non habebitur iusiurandum, quod *per ſalutem* iurantis exegerat actor. Omne enim omnino licitum iusiurandum, per quod quis ſibi voluerat iurari, Praetor tuetur, etiamſi propria ſuperſtitione iuratum ſit, modo non ſit improbatae publice religionis. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 4. l. 5. pr. §. 1. 3. D. eod. tit.* Ex quo patet, in cuiusque fuiſſe poteſtate, qua alterum religione quibusque conceptis verbis obſtringere voluerit, modo haec non improbatam publice religionem redolerent. Hinc Acron ad illa *Horatii Epod. XV, 4.*

Nox erat, et caelo fulgebat Luna ſereno
Inter minora ſidera,

 Quum

Digitized by Google

Quum tu magnorum Numen laeſura Deorum
In verba iurabas mea.

In verba, inquit, *iurabas mea*, *ſicut oſtendebam ego tibi iurare*, *ita iurabas*, *et ſecundum verba*, *quae proponebam*, *iurabas*. et Porphyrion *ibid.* *In verba iurabas mea*, *hoc eſt*, *mea per verba conceptum iusiurandum.* Id ergo veteres dicunt *conceptis verbis iurare :* Gell. *Noct. Attic. VII, 11.* *dictata ſacramenta*, Sil. Italic. *de bell. Punic.* item *iurandi formulam iuris*, veluti Ouid. *Heroid. Epiſt. XXI. v. 133.* Ceterum per iuramenta improbatae publice religionis vereor, ne VLPIANVS, Chriſtianis parum, vt videtur, aequus, intellexerit eorum iuramenta. Erant, qui ab illis plane abhorrebant, contenti formula ἀληθῶς λέγω, de qua Clemens Alexandr. *Stromat. VII. p. 728.* alii per Deum et per Chriſtum et per Spiritum S. iurabant, Veget. *de re milit. II, 5.* vel Deum teſtem inuocare iusiurandum efficaciſſimum ſanctiſſimumque exiſtimabant. Athanaſ. *in Apolog. ad Conſtant. Imp. Tom. I. f. 528.* Quin nec *per maieſtatem Imperatorum*, *quae ſecundum Deum generi humano diligenda colendaque* ſit, nec *per ſalutem principum* iurare dubitabant, quamuis nullo periculo, nullisque minis adduci poſſent, vt *per genium Imp.* deierarent. Veget. *ibid.* Tertull. *in Apologet. Cap. XXXII.* Ita et in iure noſtro tamquam improbatae religionis, propoſito extremo ſupplicio, damnatur iusiurandum *per caput et capillum Dei. Nouell. LXXI.* Fortaſſis et iusiurandum, quod Iudaeis per calumniam tribuebant, improbatae religionis videbatur. Vti enim his aeque ac Chriſtianis cultum aſini vel monſtri aſiniformis adfingere non dubitabant: ita et per aſinum eosdem iurare mentiebantur. Hinc Petron. *in Satyr. p. m. 58.*

Iudaeus licet et porcinum numen adoret,
Et CILLI *ſummas aduocet auriculas.*

Cillum enim eſſe aſinum, *hemicillum* ἡμίονον, vel mulum, *cillanum* vel κιλλακτῆρα agaſonem, ſatis notum eſt. Et Martial. *Epigr. XI, 95. v. 7.* in Theodorum poëtam Iudaeum :

Ecce negas iurasque mihi per templa Tonantis.

Non credo, iura, verpe per ancharium.

Illud enim *anchialus*, quod vulgo praeferunt Martialis libri, nihili eſt, החיעלם, quod Salmaſ. *in Helleniſt. Part. I. quaeſt. V. p. 205.*

IVRAVERIT, d) remiſſumue ei iusiurandum fuerit: e) EIVS REI, f) DE QVA IVSIVRANDVM EI DELATVM FVERIT,

p. 205. inde exſculpſit, ne Hebraeum quidem, paullo meliora, quae Scaliger *in Prolegom. de Emend. Temp.* adinuenit, חיאלה, quodque Seldenus *de ſucceſſ. Hebraeor. Proleg. p. VI.* praetulit יפרעחי עלם itemque quod in mentem venit Thomae Farnabio *ad Martial. p. 355.* אם חי אלה, ſed quae non reſpondent acumini, quod in Iudaeum παιδεραστὴν adfectat poëta nequiſſimus. Itaque reliquis praeferenda coniectura Iſ. Voſſii *in Obſeru. ad Pomp. Mel. I, 8. p. 48.* legentis *ancharium*, vel *ancarium*, id eſt, aſinum ἀχθοφόρον, quo ſenſu Lucilius:

Concurſans, veluti ancarius, clareque quiritans.

d) IVRAVERIT.] Dato enim iureiurando, non aliud quaeritur, quam an iuratum ſit? remiſſa quaeſtione, an debeatur, quaſi ſatis probatum ſit iureiurando. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 5. §. 2. D. de iureiur.* Si neque iuratum eſt, neque remiſſum iusiurandum, pro eo debet haberi, atque ſi res in iusiurandum admiſſa non eſſet. Proinde ſi poſtea iurare paratus ſit, nihil ei hoc iusiurandum proficiet: quia ex eo, quod delatum eſt, iuratum non eſt. VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 4. D. eod. tit.*

e) *Remiſſumue ei iusiurandum fuerit.*] Tale quid in Edicto fuiſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt, idque vel paullo ante adductum ex VLPIANO *Lib. XXII. ad Edict. l. 5. §. 4. D. eod. tit.* fragmentum ſatis probat. Remittit vero iusiurandum, qui deferente ſe, quum paratus eſſet aduerſarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate ſuſcepti iurisiurandi. *l. 6. D. eod. tit.* Quae remiſſio et abſenti fieri poteſt per epiſtolam. *l. 41. D. eod. tit.* Add. Zach. Huberi *Differt. iurid. philol. de his, qui poſſ. grat. iurisiur. fac. Cap. II. §. 2. Tom. II.*

f) EIVS REI.] Quod ſic erit accipiendum, ſiue de tota re, ſiue de parte ſit iuratum. Nam de eo, quod iuratum eſt, pollicetur, ſe actionem non daturum, neque in eum, qui iurauit, neque in eos, qui in locum eius, cui iusiurandum delatum eſt, ſuccedunt. VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 7. D. de iureiur.*

RIT, NEQVE IN IPSVM, NEQVE IN EVM, AD QVEM EA RES PERTINET, ACTIONEM DABO. g)

§. I. Si qui petit, h) conditione delata iurauerit, remiſſum-

g) ACTIONEM DABO.] Nam poſtquam iuratum eſt, denegatur actio, aut ſi controuerſia eſt, id eſt, ſi ambigitur, an iusiurandum datum ſit, exceptioni locus eſt. VLPIAN. *ibid. l. 9. princ. D. eod. tit.*

h) *Qui petit.*] Quemadmodum enim iureiurando dato vel remiſſo reus adquirit *exceptionem* ſibi aliisque, de qua ſuperiore §. actum: ita actor actionem eodem modo adquirit, in qua hoc ſolum quaeritur, an iurauerit, dari ſibi oportere, vel quum iurare paratus eſſet, iusiurandum ei remiſſum eſt. Ita ſententiam huius §. deſcribit VLPIAN. *Lib. XXII. ad Edict. l. 9. §. 1. D. de iureiur.* Nec aliter Iuſtinianus *§. 11. Inſt. de action.* ex quo itidem diſcimus, eam actionem ex edicto praetoris eſſe. Poteſt vero huiusmodi iusiurandum deferre minor, qui tamen cauſſa cognita in integrum poterit reſtitui. Sic et ſi quis in fraudem creditorum iusiurandum debitori detulerit, aduerſus exceptionem iurisiurandi replicatio fraudis creditoribus debebit dari. VLP. *Lib. XXII. ad Edict. l. 9. §. 4. 5. D. eod. tit.* Porro delatum hoc iusiurandum prodeſt actori, non modo ſi ipſe iurauerit, ſed et ſi defenſor eius vel procurator conditione delata iusiurandum dederit. Ceterum ſi petitor, poſſeſſore deferente, rem ſuam eſſe, iurauerit, actori dabitur actio, ſed aduerſus eum tantum, qui iusiurandum detulit, eiusque ſucceſſores, non aduerſus tertium: quod et tunc locum habet, ſi poſſeſſor, petitore deferente iurauerit, *rem petitoris non eſſe*, ſiquidem et tunc exceptionem quidem habet aduerſus petitorem, non autem actionem, neque aduerſus petitorem poſtea poſſidentem, neque aduerſus alium quemcumque, quia non iurauit *rem ſuam eſſe*, *ſed eius non eſſe.* Eadem actio quomodo locum habeat, ſi quis vſumfructum alicuius rei, vel quaſi vſumfructum, vel hereditatem ſibi competere, vel libertum alicuius ſe non eſſe, vel fundum ſuum eſſe, vel ſe furtum non feciſſe, vel ſe vendidiſſe rem centum, vel ſocietatem feciſſe, vel ob decem pignori dediſſe fundum, iurauerit: diſquirunt VLPIAN.

Digitized by Google

miſſumue ei iusiurandum fuerit, in ipſum, qui detulit, inue eum, ad quem ea res pertinet, actionem dabo. i)

(VLPIAN. LIB. XXIII.)

*) *Videtur hic aliquid deeſſe, quod reſtituere non ſuſtinuimus.*

TIT.

PIAN. *ibid. l. 9. §. 6. 7. l. 11. pr. §. 1. 2. 3. l. 13. pr. §. 1. 2. 3. 4. 5. D. de iureiur.* IVLIAN. *Lib. IX. Digeſt. l. 12. D. eod. tit. l. 24. D. de except. rei iudic.*

i) *Actionem dabo.*] Ex qua ſi quis damnetur in famoſo iudicio, famoſus fit. Praeterea haec actio perpetuatur, quamuis alioquin alter mihi temporaria tantum actione obligatus erat. VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 2. 3. D. de iureiur.* Ideo vero haec actio pure praetoria eſt, quod alioquin iure ciuili non maior eſt vis iurisiurandi, quam pacti nudi, quod erudite, vt ſolet, demonſtrauit Cuiac. *Obſeru. XXII, 7.* Ceterum, quid ſi quis peieraſſe conuincatur? De eius periurii poena, et an talis iure ciuili ſtatuta ſit, ex inſtituto diſſerit Bern. Henr. Reinold. *Var. Cap. XV. p. 109. ſequ.* Sane fere impune erat per Deum peieraſſe, quod *Deorum iniurias Diis curae eſſe, contemtamque iurisiurandi religionem ſatis Deum vltorem habere* putarent. Tacit. *Annal. I, 73. l. 2. C. de reb. cred. et iureiur.* At ſi quis per genium Principis peieraſſet, is maieſtatis reus putabatur. Qua de re VLPIAN. *ibid. l. 13. §. vlt. D. h. t. Si quis*, inquit, *iurauerit in re pecuniaria per genium principis, dare ſe non oportere, et peierauerit, vel dari ſibi oportere, vel intra certum tempus iurauerit ſe ſoluturum, nec ſoluit, Imperator noſter* (Antoninus Baſſianus Caracalla) *cum patre* (Seuero) *reſcripſit, fuſtibus eum caſtigandum dimittere, et ita ei ſuperdici:* προπετῶς μὴ ὄμνυε, *id eſt, temere ne iurato.* Ex quo iam facile patet, cur Tertullianus *Apologet. Cap. XXVIII.* ſcripſerit: *Maiore formidine et callidiore timiditate Caeſarem obſeruatis, quam ipſum de Olympo Iouem: citius denique apud vos per omnes Deos, quam per vnum genium Caeſaris peieratur.* Et Minuc. Felix *in Octau. p. 283. Et eſt eis tutius per Iouis genium peierare, quam Regis.*

*) *Videtur hic aliquid deeſſe.*] Hiatum aliquem hic deprehendet, quisquis fragmenta, quae ex VLPIANI *Lib. XXIII.* ſuperſunt, paullo accuratius inter ſe contu-

Digitized by Google

contulerit. Quamuis enim extra omnem dubitationis aleam poſitum ſit, illum hoc libro explicaſſe edicta *de effuſis et deiectis*, *de ſeruo corrupto*, et *de aleatoribus:* ſunt tamen quaedam loca, quae ad nullum horum edictorum referri poſſunt. Nam *l. 3. D. mandat.* agitur de eo, qui mandatum accepit, vt pecuniam in diem foeneraret. In *l. 33. D. de act. emt.* quaeritur, an qui plures res vno pretio emerit, de ſingulis emti agere poſſit? In *l. 8. D. de adminiſtr. et peric. tut. et l. 31. D. de fideiuſſ.* ſermo eſt de actionibus, in quibus dies exſpectanda. *Lex 36. D. de verb. ſignif.* explicat, quid LITIS vocabulo contineatur. Denique *l. 13. D. de vacat. et excuſ. mun. et l. 18. pr. D. de iudic.* VLPIANVS diſſeruit de iudicum excuſatione et mutatione. Quid vero haec omnia ad Edicta illa *de effuſis et deiectis*, *ſeruo corrupto*, *et aleatoribus.* Quum vero in *d. l. 18. de iudic.* principium de iudicis mutatione agat, ſequens §. 1. autem ad titulum de effuſis manifeſto pertineat: conſequens ſane eſt, vt edictum, quod hic deſideratur, qualecumque illud fuerit, titulum *de effuſis et deiectis* ἀμέσως anteceſſerit. Quod miror, nec a Iac. Gothofredo *in Serie Edicti perpetui*, nec ab Hub. Giphanio *in Oeconom. iur.* nec ab vllo alio eſſe obſeruatum. Comparatis inter ſe fragmentis, id video, illa ad materiam de iudiciis pertinuiſſe, ac proinde paene adſentior Io. Goeddeo, qui *in Comm. ad l. 36. D. de verb. ſignif.* Praetorem hic de LITIS CONTESTATIONE edixiſſe ſuſpicatur. Sane enim V. P. *l. 36. D. de verb. ſignif.* hic, quid LIS ſit, exponit. Et quum Feſtus *voce conteſtari* litis conteſtationem in eo poſitam fuiſſe tradat, quod *duo aut plures aduerſarii* ORDINATO IVDICIO *dicerent : teſtes eſtote :* fieri poteſt, vt VLPIANVS hic diſſeruerit de ordinando iudicio, eoque manifeſto tum referendae eſſent *l. 13. D. de vac. et excuſat. mun. et l. 18. pr. D. de iudic.* quin et *l. 8. D. de adminiſtr. tut.* et *l. 31. D. de fideiuſſ. l. 3. D. mandat.* et *l. 33. D. de act. emt.* Neſcio etiam, an non huc referri poſſit titulus codicis *de conſortibus eiusdem* LITIS, qui *libro III.* ante materiam *de noxalibus actionibus* occurrit, et titulus Pandectarum *de quibus rebus ad eumdem iudicem eatur*, quippe qui titulum de ſeruo corrupto ἀμέσως antecedit. Enimuero, quum hic merae tenebrae ſint; rem in medio relinquo, monuiſſe contentus, aliquid hic deeſſe.

TIT. LIII.

DE HIS, QVI EFFVDERINT VEL DEIECERINT. a)

VNDE IN EVM LOCVM, QVO VVLGO ITER FIET, b) VEL IN QVO CONSISTITVR, DEIECTVM VEL EFFVSVM QVID ERIT, c) QVANTVM EX EA RE DAMNVM DATVM FACTVMVE ERIT, IN EVM,

a) DEIECERINT.] De ordine nulla lis eſt. Poſteriorem enim hunc titulum fuiſſe edicto de iureiurando, vel id argumento eſt, quod VLPIANVS de hoc LIB. XXII. de illo LIB. XXIII. demum egerit. Praeceſſiſſe autem eumdem edictum de ſeruo corrupto, ordo in Digeſtis obſeruatus, facile vnicuique perſuadet. Verba totius edicti τυπικὰ ſuperſunt in *l. 1. et l. 5. D. de his, qui effud. vel deiec.* nec non in *l. 25. §. 2. D. de noxal. act.* Summa cum vtilitate id edixiſſe Praetorem, obſeruat VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 1. D. h. t.* quia publice vtile ſit, ſine metu et periculo per itinera commeari. Ceterum veroſimile admodum eſt, initio in L. Aquillia aliquid de effuſis et deiectis cautum fuiſſe, quod ex *l. 31. D. ad leg. Aquill.* acute colligit V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſeru. I, 13.* At illius legis luminibus poſtea offecit Praetor, propoſito hoc edicto *de effuſis et deiectis*, et pinguiore aduerſus effundentes et deiicientes actione promiſſa.

b) ITER FIET.] Siue publicus ille locus ſit ſiue priuatus, dum ita comparatus, vt per illum vulgo iter fiat: quandoquidem iter facientibus proſpicitur, non publicis viis ſtudetur. Adeoque et Edictum ceſſat, ſi aliquando vulgus in illa via non commeauerit, et tunc deiectum aliquid effuſumue ſit, quum ſecretis huc vsque locis, modo coeperit commeari. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 2. D. de his, qui effud. vel deiec.*

c) EFFVSVMVE QVID ERIT.] Quod, quum ſuſpenderetur, decidit, magis deiectum videtur, et quod iam ſuſpenſum decidit, pro deiecto haberi maius eſt. Praeterea et ſi quid ſuſpenſum effuſum ſit, quamuis nemo hoc effuderit, Edictum tamen locum habere dicendum eſt. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 3. D. h. t.*

Digitized by Google

EVM, QVI IBI HABITAVERIT, d) IN DVPLVM IVDICIVM DABO. e)

§. I. SI EO ICTV HOMO LIBER PERISSE DICETVR, QVIN-

d) QVI IBI HABITAVERIT.] Non in dominum aedium, ſed in inquilinum, quia culpa huius, non illius eſt. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 4. D. de his, qui effud.* Si filiusfamilias coenaculum conductum habuit, de peculio aduerſus patrem non agitur, quia haec actio non ex contractu eſt: ſed aduerſus ipſum filium haec actio inſtituitur. Si ſeruus habitator eſt, is extra ordinem officio iudicis corrigendus. Perinde autem eſt, ſiue in ſuo, ſiue in conducto, ſiue in gratuito quis habitet. Hoſpes non tenetur, *quia ibi non habitat, ſed tantisper hoſpitatur*, inter quae tantumdem intereſt, quantum inter domicilium habentem et peregrinantem. Si denique plures habitant in eodem coenaculo, in ſingulos haec actio in ſolidum datur, ita tamen vt vno ſoluente reliqui liberentur. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 7. 8. 9. 10. l. 3. D. eod. tit.* Aliud ſi diuiſis coenaculis habitent plures, vel ſi quis gratuitas habitationes dederit libertis et clientibus, vel ſi quis amicis ſuis modica hoſpitia diſtribuerit, vel coenaculariam exercens, modicum ſibi hoſpitiolum retinuerit, de quibus ſimilibusque caſibus agit VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 5. pr. §. 1. 2. 3. D. eod. tit.*

e) IVDICIVM DABO.] Vocatur haec actio *in factum*, nec adiicitur culpae mentio vel inficiationis, vt in duplum promiſcue detur actio, quamuis actio ex lege Aquillia vtrumque exigat. VLPIAN. *Lib. XXIII. l. 1. §. 4. D. eod. tit.* Ei, qui duplum ſoluit, ſiue ex lege Aquillia, ſiue ex hoc edicto damnatus ſit, merito datur actio vel locati, vel in factum aduerſus deiectorem. Eadem actio ex hoc capite perpetua eſt, et heredi, non autem in heredem competit, non ex ſequentibus. Nam ſi liber homo periit, intra annum tantum competit, et nec heredi, nec in heredes datur, quia popularis et poenalis eſt, quamuis pluribus ad agendum prouentibus, is praeferendus ſit, cuius intereſt. Sin libero homini nocitum, ipſe habet actionem perpetuam, alius, qui eo nomine vult experiri, annuam: heredi vero haec actio non competit, quia, quod in

QVINQVAGINTA AVREORVM IVDICIVM DABO. f) SI VIVET, NOCITVMQVE EI ESSE DICETVR, g) QVANTVM OB EAM REM AEQVVM IVDICI VIDEBITVR, EVM, CVM QVO AGETVR, CONDEMNARI, TANTI IVDICIVM DABO.

§. II. SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, IN IVDICIO ADIICIAM: h) AVT NOXAM DEDERE. i) SI IS IN CVIVS POTESTATE ESSE DICETVR, NEGAVERIT, SE IN SVA POTESTATE k) SERVVM HABERE, VTRVM ACTOR VOLET, VEL DEIERARE IVBE-

in corpore libero datur, non eſt pecuniarium, adeoque nec iure hereditario in ſucceſſores tranſire debet. VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 4. 5. D. eod. tit.*

f) IVDICIVM DABO.] Quum enim liber homo periit, vel ideo in duplum fieri non poteſt damni aeſtimatio, quia liberi corporis nulla eſt aeſtimatio. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 5. D. eod. tit.*

g) NOCITVMVE ESSE DICETVR.] Haec verba non pertinent ad damna, quae in rem hominis liberi facta ſunt, veluti ſi forte veſtimenta eius, vel aliud quid ſciſſum corruptumque eſt: ſed ea, quae in corpus eius admittuntur. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 6. D. eod. tit.*

h) ADIICIAM.] Sed haec adiectio parum vtilitatis habet, ſi ſeruus vel aufugit, vel mortuus eſt, quia tunc noxae deditio fieri nequit. *Ea* enim, *quae dari impoſſibilia ſunt, vel, quae in rerum natura non ſunt, pro non adiectis habentur.* VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 135. D. de regul. iur.* vbi vid. Iac. Gothofred. *in Comment.*

i) NOXAE DEDERE.] An et filiusfamilias ex noxa aliqua, ex qua patri actio competit, experturus, actionem hanc habeat, ex inſtituto disquiſiuit VLPIAN. *ibid. l. 18. §. 1. D. de iudic.* Quoties vero dominus ex noxali cauſſa conuenitur, ſi nolit ſuscipere iudicium, in ea cauſſa eſt, vt debeat noxae dedere, modo ſeruum habeat in poteſtate, vel dolo malo fecerit, quo minus haberet. An vero et quatenus abſentes quoque defendi poſſint, diſputat VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 21. pr. §. 1. D. de noxal. action.*

k) IN CVIVS POTESTATE.] In poteſtate ſic accipere debemus, vt facultatem et poteſtatem exhibendi

Digitized by Google

IVBEBO, l) IN POTESTATE SVA NON ESSE, NEQVE SE DOLO MALO NON FECISSE, QVO MINVS ESSET: VEL IVDICIVM DABO SINE NOXAE DEDITIONE. m)

§. III. n) NE QVIS o) IN SVGGRVENDA PROTECTOVE, p) SVPER-

hibendi eius habeat: ceterum, ſi in fuga ſit, vel peregre, non videbitur eſſe in poteſtate. VLP. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 21. §. 2. 3. D. de noxal. act.* vbi et ipſa huius edicti verba, e loco et titulo ſuo diuulſa, habentur.

l) DEIERARE IVBEBO.] Quod ſi reus iurare nolit, ſimilis eſt ei, qui neque defendit abſentem, neque exhibet: qui condemnantur, quaſi contumaces. Tutores quoque vel curatores ipſi iurare debent, in poteſtate domini non eſſe. Si autem procurator ſit, dominus ipſe iuret, neceſſe eſt. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 21. §. 4. 5. D. de noxal. action.*

m) SINE NOXAE DEDITIONE.] Quid vero, ſi iusiurandum exegerit actor, reusque iurarit, deinde noxali velit agere actor, quia reus ſeruum in poteſtate habere coeperit, an huic exceptio iurisiurandi dabitur? Negauit Sabinus, quia de alia re ſit iuratum, ſeruum nempe tunc in poteſtate non fuiſſe, iam vero is in poteſtate omnino ſit. Neratius vero dicebat, actorem poſt exactum iusiurandum hoc caſu experiri poſſe ſine noxae deditione. VLPIAN. *Lib.XXIII. ad Edict. l. 21. §. 6. D. de noxal. action.*

n) §. III.] Hoc edictum ſuperioris portio eſt. Conſequens enim fuit, praetorem etiam in hunc caſum proſpicere, vt ſi quid in his partibus aedium periculoſe poſitum eſſet, non noceret. Ita VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 5. §. 7. D. de his, qui effud. vel deiec.* vbi §. 6. et ipſa Edicti verba recitat.

o) NE QVIS.] Haec verba *ne quis* ad omnes pertinent, ſiue inquilinos, ſiue dominos aedium, ſiue inhabitent, ſiue non: modo ibi quid expoſitum habeant. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 5. §. 8. D. eod. tit.*

p) PROTECTOVE.] Quo et Maeniana pertinent, quae ex prouolantibus tabulatis conſtant. De his Non. Marcell. *de Propr. Serm. I, 333. p.520. edit. Dion. Gothofredi: Maeniana ab inuentore eorum, Maenio dicta ſunt. Vnde et columna Maeniana.* Meminit *columnae Maeniae* Cicero *in Diuinat. Cap. XVI.* et *pro Sext. Cap.*

Digitized by Google

SVPER EVM LOCVM, QVA VVLGO ITER FIET, INVE QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HABEAT, q) CVIVS CASVS NOCERE CVI POSSIT. r) QVI ADVERSVS EA FECERIT, IN EVM SOLIDORVM DECEM IN FACTVM IVDICIVM DABO. s)

§. IV. SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, AVT AESTIMATIONEM DARI, AVT NOXAE DEDI IVBEBO. t)

TIT. LIV.
DE SERVO CORRVPTO. a)

QVI

Cap. LVIII. vbi priore loco Aſcon. Paedianus: *Maenius, quum domum ſuam venderet Catoni et Flacco cenſoribus, vt ibi baſilica aedificaretur, exceperat ius ſibi vnius columnae, ſuper quam tectum proiiceret, ex prouolantibus tabulatis, vnde ipſi et poſteri eius ſpectare munus gladiatorium poſſent, quod etiam tum in foro dabatur: ex illo igitur columna Maenia vocitata eſt, cauſſis eiusmodi ſolitis.* Similia habent Acron et Porphyrion in ſchol. ad Horat. *Serm. I, 3. v. 23.*

q) POSITVM HABEAT.] POSITVM accipere debemus, ſiue in habitationis vel coenaculi, ſiue in horrei aliusue aedificii parte. POSITVM etiam habere dicitur, qui ipſe quidem non poſuit, verum ab alio poſitum patitur. Quare ſi ſeruus poſuerit, dominus autem poſitum patiatur, non noxali iudicio dominus, ſed ſuo nomine tenebitur. VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 9. 10. D. de his, qui effud. vel deiec.*

r) NOCERE CVI POSSIT.] Non ergo edictum prohibet, aliquid poni, ſed ita poni, nocere vt poſſit. Quale quid ſi poſitum vel ſuſpenſum habeas, teneberis edicto, ſiue nocuerit, ſiue non nocuerit. VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 11. D. eod. tit.*

s) IVDICIVM DABO.] Quod aduerſus quem, et ad quid competat, diſputat VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 5. §. 12. 13. D. eod. tit.*

t) DEDI IVBEBO.] Ad hanc Edicti partem nihil monent interpretes. Saltim nullum ſupereſt, quod eo pertineat, fragmentum. Verba tamen τυπικὰ ſeruauit VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 5. §. 6. D. de his, qui effud. vel deiec.*

a) CORRVPTO.] Proximum fuiſſe hunc titulum, dubitare nos non patiuntur rationes ad ſuperiorem

Digitized by Google

QVI SERVVM, SERVAM, ALIENVM, ALIENAM, b) RECEPISSE, c) PERSVASISSEVE d) QVID EI DICETVR DOLO

riorem titulum adlatae. Eum ſaltim hic locum habuiſſe, vel inde patet, quod de eo *Lib. XXIII.* Commentariorum ſuorum egit VLPIANVS. In lege Aquillia etiam de ſeruo corrupto actum eſſe, veroſimile eſt, quia et verba, quibus praetor vſus eſt, quaeque integra VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. pr. D. de ſeruo corrupt.* ſeruauit, verbis legis Aquilliae ſimillima ſunt, et ex lege Aquillia etiam de ſeruo corrupto agi potuiſſe, ex *l. 4. et l. 5. §. 2. D. de ſeruo corrupt.* diſcimus, vt iam praetermittamus interpretamentum Aniani *ad Paulli Recept. Sent. I, 13, 21.* vbi contra eum, qui ſeruum alienum *animo vel corpore corruperit*, actionem ex lege Aquillia competiiſſe diſerte docet. Vnde et caput ſecundum legis Aquilliae, quod iam VLPIANI temporibus in deſuetudinem abierat, *l. 27. §. 4. D. ad leg. Aquill.* de ſeruo corrupto egiſſe, ſuſpicatus eſt Claud. Chifflet. *Eor. quae de iure Part. I. p. 441.* Sed et hic legis Aquilliae luminibus offecit praetoris edictum, vel ideo pinguius, quod hinc actio aduerſus corrumpentem et ſine inficiatione in duplum daretur.

b) ALIENVM, ALIENAM.] Qui ſeruum bona fide emit, edicto non tenetur, nec is recte ſerui corrupti actionem inſtituit, cui bona fide homo liber ſeruit. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 1. D. h. t.*

c) RECEPISSE.] Hoc ita accipimus, ſi ſuſceperit ſeruum alienum ad ſe, et eſt proprie *recipere* refugium abſcondendi cauſſa ſeruo praeſtare, vel in ſuo agro, vel in alieno loco, aedificioque. VLP. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 2. D. eod. tit.*

d) PERSVASISSEVE.] *Perſuadere*, inquit VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 3. D. eod. tit.* eſt plus, quam compelli, atque cogi ſibi parere. Hoc obſcurius videtur V. C. Ger. Noodt in *Comment. p. 254.* qui ideo legendum putat: *Perſuadere eſt, plus quam ſuadere, perſuadere enim eſt compellere atque cogere ſibi pareri.* Sed mihi quidem non videtur quidquam mutandum. Recte enim VLPIANVS monet, perſuadere plus eſſe, quam compelli atque cogi ſibi parere, quia qui compellit et cogit, aliquando operam oleumque perdit, qui perſuaſit, ſemper finem

DOLO MALO, e) QVO EVM, EAM, DETERIOREM FECERIT, f) IN

nem ſuum adſequitur. Docet itaque iureconſultus vere ϛοϊκῶς, perſuaderi quidem humanae menti aliquid poſſe, cogi eamdem non poſſe. Quam doctrinam ita proponit M. Antoninus *εἰς ἑαυτόν. V, 19.* Τὰ πράγματα αὐτὰ ὐδ' ὁπωϛιῦν ψυχῆς ἅπτεται· ὐδὲ ἔχει εἴσοδον πρὸς ψυχήν· ὐδὲ τρέψαι, ὐδὲ κινῆσαι ψυχὴν δύναται. τρέπει δὲ καὶ κινεῖ αὐτὴ ἑαυτὴν μόνη, καὶ οἵων ἂν κριμάτων καταξιώσῃ ἑαυτὴν, τοιαῦτα ἑαυτῇ ποιεῖ τὰ προσυφεϛῶτα. *Res ipſae nulla ratione animam attingunt, neque aditum vllum habent ad eam, neque mutare illam aut mouere poſſunt. Ipſa ſola ſe mutat mouetque. Qualia autem decreta fuerint, quibus ipſa in ſe locum dederit, talia facit ſibi aduentitia quaeque.* Talia permulta et apud Senecam *Epiſt. LXXIII. et LXXVI.* et reliquos Stoicos. Res enim externas, veluti verbera, vngulas, fidiculas, equuleos non mouere ac ſubigere mentem, exemplo ſeruorum nequiſſimorum probant, qui torti ſaepe animum aduerſus haec omnia obfirmant. At decreta, quae quisque in animum admittit, (quaeque omnino admittuntur, vbi perſuaſeris,) mutare ac mouere animam, experientiam docere exiſtimant.

e) DOLO MALO.] Perſuadere *ἐκ τῶν μέσων* eſt. Nam et bonum conſilium et malum ſuggerendo poteſt quis alteri quid perſuadere. Et ideo Praetor adiecit DOLO MALO: eoque vocabulo adiecto calliditatem notat eius, qui perſuadet. Hinc ſi quis ſeruum ſine dolo, vel luſus gratia deteriorem fecerit, non tenetur. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edictum l. 1. §. 3. et l. 3. D. de ſeruo corr.* Quin non tantum ad τὸ *perſuaſiſſe*, ſed et ad τὸ *recepiſſe* referendum eſt illud DOLO MALO; neque edicto tenetur, qui ſine dolo malo ſeruum ſeruamue alterius recepit, veluti vt domino cuſtodiret, vel humanitate, vel miſericordia ductus, vel adprobata vel iuſta ratione. Nec dolo malo corrumpentem excuſat error, dum quid dolo malo perſuaſit ſeruo, quem liberum putauit: quia adhuc magis delinquit, qui liberum putans corrumpit. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 5. pr. §. 1. D. h. t.*

f) DETERIOREM FECERIT.] Neque enim delinquit, niſi qui tale aliquid ſeruo perſuadet, ex quo

IN EVM, g) QVANTI EA RES ERIT, IN DVPLVM h) IVDICIVM DABO. i)

TIT.

quo eum faciat deteriorem. Quiſquis ergo ſeruum ſollicitat ad aliquid vel faciendum, vel cogitandum improbe, hic videtur hoc edicto teneri, adeo, vt non modo, qui ſeruum frugi ad peccandum perpulit, ſed et, qui malo viam monſtrauit, vel in fugam ſe daturum laudauit, corrupiſſe cenſeatur, *quia non oportet laudando augeri malitiam.* Ita VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 3. 4. D. eod. tit.* qui et §. 5. eiusdem legis plura exempla eiusmodi corruptionis recenſet.

g) IN EVM.] Etiam fatentem. Nam haec actio et aduerſus fatentem in duplum datur, ſecus ac illa ex lege Aquillia. Quod ſi ſeruus ſeruum alienum corrupit, iudicium cum noxae deditione redditur. VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 2. et 3. D. eod. tit.* Quin et aduerſus ſocium competit haec actio, qui ſeruum communem ſuum et meum corrupit, quidquid hic in contrarium attulerit IVLIANVS. Nec minus ita recte agitur inter proprietarium et vſufructuarium, ſi alteruter ſeruum fructuarium corrupit, quamuis vſufructuarius tantum vtilem actionem habeat. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 9. pr. §. 1. D. de ſeruo corrupt.* Sed et ſi quis ſeruum hereditarium, hac actione tenebitur, quamuis et petitione hereditatis teneatur. VLPIAN. *ibid. l. 13. §. 1. D. eod. tit.*

h) IN DVPLVM.] Haec actio refertur ad tempus ſerui corrupti, vel recepti, non ad praeſens, et ideo, ſi deceſſerit, vel alienatus, vel manumiſſus ſit ſeruus, nihilominus locum habebit actio, quippe quae ſemel nata manumiſſione non exſtinguitur. VLPIAN. *ibid. l. 5. §. 4. D. eod. tit.* Nam et mali ſerui nonnumquam libertatem conſequuntur, et ipſa facta corruptio aliquando iuſtam tribuit manumittendi rationem. VLPIAN. *ibid. l. 7. D. eod. tit.* Datur ergo actio in duplum, et aeſtimatio fit non modo eius, quo ſeruus corruptus vilior factus, ſed et reliquorum damnorum, non tamen futurorum, quod exemplis illuſtrat VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 2. et 3. l. 11. pr. §. 1. D. h. t.*

i) IVDICIVM DABO.] Quod tamen reliquas actiones, veluti furti et condictionis furtiuae non tollit.

TIT. LV.

DE ALEATORIBVS. a)

SI QVIS EVM, APVD QVEM ALEA b) LVSVM ESSE DICETVR,

tollit. VLPIAN. *ibid. l. 11. §. 2. D. eod. tit.* Ceterum haec actio perpetua eſt, non temporaria, idque nouum praebet argumentum, eam ex lege Aquillia, quibusdam mutatis in Edictum translatam eſſe. Datur etiam heredibus et ceteris ſucceſſoribus, non tamen in heredem, quia poenalis eſt. VLPIAN. *ibid. l. 13. pr. D. eod. tit.*

a) DE ALEATORIBVS.] De ordine non eſt, quod multum laboremus, quippe quem ea, quae ſupra ad tit. LIII. diſſeruimus, ſatis ſuperque probant. Verba Edicti nobis ſeruauit VLPIANVS *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. pr. D. de aleator.*

b) ALEA.] Alea luſus omnis, in quo ſola fortuna dominatur. Eam a Palamede inuentam aiunt, ad fallendum ocium militare, quo corrupti Graeci, in diuturna illa Troiae obſidione, ad ſeditionem procliues videbantur. Seruius *ad Virg. Aeneid. II. v. 85.* Sed ab ea quam maxime abhorrebant Romani, ac proinde legibus ſeueriſſimis proſcribebant aleam, veriti procul dubio, ne ciues ocio ſenſim diffluerent, fortuna magis, quam virtute rem facere adſueti. Sane Horat. *Carm. III, 24. v. 54.*

Neſcit equo rudis
Haerere ingenuus puer,
Venarique timet, ludere doctior,
Seu Graeco iubeas trocho,
Seu malis VETITA LEGIBVS *alea.*

Ad quae verba Acron *in Scholiis: Luſus*, inquit, *aleae puniuntur, propter nuditatis inceſtum.* Sed quid, quaeſo, commune alea habet cum nuditatis inceſtu? Procul dubio ſcripſerat Acron: *Luſus aleae puniuntur propter ludi talis incertum.* Vtcumque ſe res habeat, non deerant omnino leges Romanae, aleae oppoſitae, quarum et Cicero *Philipp. II, 23.* meminit. In primis tamen Aedilium erat, aleatores coërcere, qui liberos homines in quadruplum damnabant, teſte Aſcon. Paedian. *in Cicer. Diuinat. Cap. VII.* ſeruos vero extra Saturnalia in eo luſu deprehenſos in cloacas deturbabant.

TVR, c) VERBERAVERIT, DAMNVMVE EI DEDERIT, SIVE QVID EO TEMPORE DOMO EIVS SVBTRACTVM EST, d) IVDICIVM NON DABO. e)

§. I. IN EVM, QVI ALEAE LVDENDAE CAVSSA VIM INTVLERIT, VTI QVAEQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. f)

§. II.

babant. Quo pertinent illa Martialis *Epigr. V, 84.*

Et blando male perditus fritillo,
Arcana modo raptus e popina,
Aedilem rogat vdus aleator
Saturnalia tranſiere tota.

nec non *Lib. XV. Epigr. I.*

Nec timet Aedilem poſito ſpectare fritillo,
Cum videat gelidas tam prope verna lacus.

Vbi bonae frugis plena ſunt, quae diſſerit Gronou *Obſeru. II, 15. p. 337.*

c) LVSVM ESSE DICETVR.] Si itaque rapinas inter ſe fecerint colluſores, vi bonorum actio non denegatur: ſuſceptorem enim dumtaxat prohibuit vindicari, non et colluſores, quamuis et hi indigni videantur. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 1. D. de aleator.*

d) SVBTRACTVM EST.] Male in plerisque exemplaribus legitur DOLO EIVS, quum praetor ſcripſerit DOMO EIVS, ceu ex interpretatione VLPIANI euidentiſſimum eſt. Nimirum quum tria delicta coniunxiſſet Praetor, id eſt, ſi quis eum, apud quem alea luſum, VERBERASSET, vel eidem DAMNVM DEDISSET, vel eo tempore quid SVBTRAXISSET: iureconſultus diſerte notat, *verberatum damnumue paſſum* non vindicare Praetorem, vbicumque id factum eſſet: *furtum* vero omnino vindicare, niſi factum illud ſit domi, eoque tempore, quo alea luſum eſſet, licet luſor non fuerit, qui quid eorum fecerit. Idem obſeruat, DOMVM hic pro habitatione et domicilio accipiendam eſſe. VLP. *ibid. l. 1. §. 2. D. eod. tit.* vt dubitari nequeat, quin hoc edictale et τυπικὸν fuerit vocabulum.

e) IVDICIVM NON DABO.] Denegat ergo Praetor non modo poenalem actionem, ſed et ſi ad exhibendum velit agere, vel vindicare, vel condicere. Quod contra POMPONIVM vel ideo defendit VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 3. D. eod. tit.* quia Praetor ſimpliciter ait: SI QVID SVBTRACTVM ERIT, IVDICIVM NON DABO.

f) ANIMADVERTAM.] Haec clau-

Digitized by Google

§. II. Sed et eius, quod in alea perditum erit, condictionem dabo. g)

TIT. LVI.
SI MENSOR FALSVM MODVM DIXERIT. a)

(VLPIAN.

clauſula pertinet ad animaduerſionem eius, qui compulit ludere, vt aut mulcta mulctetur, aut in lautumias vel vincula publica ducatur. VLPIAN. *Lib. XXIII. ad Edict. l. 1. §. 4. D. de aleat.* Non ergo per lautumias hic intelligendae lapicidinae, vti apud Plaut. *Captiu. III, 5. v. 65.* ſed carcer, eodem modo notatus non modo Syracuſis, apud Aſcon. Paedian. *in Cicer. Verrin. de praet. vrban. p. 72.* ſed et Romae, apud Liuium *Lib. XXVI. cap. 27.* et in *l. 9. D. quib. ex cauſſ. maior.* Sed hoc iam monuit V. C. Ger. Noodt *in Comment. ad Pand. h. t. p. 259.*

g) *Condictionem dabo.*] Huius edicti notitiam debemus PAVLLO, qui non modo illius diſerte meminit *l. 4. §. vlt. D. h. t.* verum etiam adnotat, patri vel domino competere repetitionem, ſi filiusfamilias vel ſeruus victus ſit, at vice verſa et aduerſus dominum eſſe agendum de peculio, non noxaliter, ſi ſeruus vicerit, quin et aduerſus parentes et patronos repetitionem vtilem ex hoc Edicto eſſe eius, quod in alea luſum eſt. Denique initio huius *l. 4.* obſeruat PAVLLVS, quod in conuiuio veſcendi cauſſa ponitur, in eam rem familiae ludere permitti. Eius generis fuere apophoreta, quo titulo liber ſingularis exſtat Martialis, et de quibus erudite ſuo more diſſerit Iſaac. Caſaubon. ad Sueton. *Auguſt. Cap. LXXI.*

a) MODVM DIXERIT.] Quum nouos commentariorum libros hic auſpicentur VLPIANVS et PAVLLVS: conſequens eſt, vt hoc edictum inſequutum ſit titulos ſuperiores. Quumque actionem ad exhibendum libro demum ſequente interpretatus ſit PAVLLVS, dubium non eſt, quin eam anteceſſerit titulus noſter. Itaque procul dubio hunc locum tenuit. Ipſa Edicti verba, praeter pauca illa, litteris maiuſculis in textu expreſſa, non exſtant. Nec tamen ideo difficilis edicti reſtitutio, cuius ſententiam tot fragmenta interpretum inſinuant. Ceterum aduerſus menſorem praetor hanc in fa-

Digitized

(VLPIAN. LIB. XXIV. PAVLL. LIB. XXV.)

Si MENSOR b) agri, alteriusue rei c) FALSVM MODVM falſamue

ctum actionem propoſuit, quia ab eo falli nos non oportet. Nam intereſt noſtra, ne fallamur in modi renunciatione, ſi forte vel de finibus contentio ſit, vel emtor ſcire velit, vel venditor, cuiusmodi ager veneat. Ideo autem hanc actionem propoſuit, quia non crediderunt veteres, inter nos et talem perſonam, locationem conductionem eſſe, ſed magis operam beneficii loco praeberi, et id, quod datur, ei ad remunerandum dari, et inde *honorarium* adpellari. Hinc ſi ex locato conducto fuerit actum, intentio non tenet. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 1. pr. D. ſi menſ. falſ. mod.* Nimirum artem liberalem facere videbantur menſores, quam mirifice ſuo more laudat Caſſiodor. *Var. III, 52.* eorumque tanta erat raritas, vt Plinius aliquem ex vrbe mitti petens in Bithyniam, repulſam a Traiano ferret, quam facile non ferebat etiam maiora petens. Plin. *Epiſt. X, 28. et 29.* Non ergo mercedem accipiebant, ſicuti, qui manuarias praeſtant operas, ſed *honorarium*, quod *pulueraticum* adpellari notat Cuiac. *Obſeru. IV, 18.* ac proinde nec ex locato, ſed hac ſingulari in factum actione tenebantur.

b) MENSOR.] Si is eam operam, ſibi mandatam alteri delegauerit, non minus tenetur, ac ſi ipſe falſum modum renunciaſſet, quia dolo malo verſatur, qui rem tali homini credit. PAVLL. *Lib. XXV. ad Edict. l. 2. §. 1. D. eod. tit.* Sin duobus mandatum, et ambo doloſe fecerint, aduerſus ſingulos agitur in ſolidum, ſed vno ſoluente alter liberatur. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 3. pr. D. eod. tit.* Serui autem nomine magis noxale, quam de peculio competere iudicium, obſeruat idem *ibid. l. 3. §. 6. D. eod. tit.*

c) *Alteriusue rei.*] Hoc enim iudicium latius porrectum, non a iureconſultis, ſed ab ipſo praetore. Nam et qui alterius rei falſum modum renunciaſſe dicitur, hac actione tenetur, veluti qui in menſura *aedificii*, vel *frumenti* vel *vini* fefellit, vel ſi *menſor machinarius* fefellit. Quin eodem exemplo aduerſus eum, qui quum menſor non eſſet, in modo fefellit, itemque ex decreto Seueri Imp. aduerſus *architectum*, et *redemtorem*, falſum modum

Digitized by Google

ſamue menſuram DOLO MALO d) dixiſſe, RENVNCIASSEVE e) dicetur: ei, cuius intererit, f) quanti ea res erit, aduerſus

modum renunciantes, denique ex VLPIANI ſententia et aduerſus *tabularium* agi poſſe, qui in computatione fefellit, non dubitatur. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 5. §. 2. l. 7. pr. §. 1. 2. 3. et 4. D. eod. tit.* En hic varios menſores, quales apud Gruter. *Inſcript. p. DCXXIII.* L. CAELIVS MAXIMVS, MENSOR AEDIFICIORVM. apud Reineſ. *Inſcript. IX, 85.* TI. CLAVDIVS VRBANVS, MENSOR AEDIFICIORVM. Ita et paſſim occurrunt MENSORES AGRARII, Gruter. *p. MLXXVIII, 6.* MENSORES FRVMENTI, *p. DCXXXI, 8.* MENSORES MACHINARII, QVIBVS EX SC. COIRE LICEBAT. *p. XCIX, 1.* De *architectis* et *redemtoribus* omnia peruulgata ſunt. Per *tabularios* autem hic intelligimus calculationes, quales TABVLARII VECTIGALIVM apud Gruter. *p. DCXLI, 9. 10.*

d) DOLO MALO.] Haec actio dolum malum tantum exigit, quia ſatis coërceri viſum eſt menſorem, ſi dolus coërceatur hominis, qui ciuiliter non eſt obligatus. Hinc non tenetur ob imperitiam, aut negligentiam, quia ſibi imputare debet, qui talem adhibuit. Lata tamen culpa et hic dolo comparatur. Perinde quoque eſt, ſiue mercedem acceperit, ſiue gratis menſuram egerit. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 1. D. eod. tit.*

e) RENVNCIASSEVE.] Is enim tenetur hac actione, qui RENVNCIAVIT. Renunciaſſe autem et eum accipere debemus, qui per alium renunciauit, vel per litteras. VLPIAN. *ibid. l. 1. §. 2. D. ſi menſ. falſ. mod.* PAVLL. *Lib. XXV. ad Edict. l. 2. pr. D. eod. tit.*

f) *Cuius intereſt.*] Competit enim haec actio ei, cuius interfuit, falſum modum renunciatum non eſſe, hoc eſt, vel emtori, vel venditori, cui renunciatio obfuit. Non ergo emtori dabitur haec actio, qui, quod plus dedit, a venditore condicere poteſt, nec venditori, qui ex vendito conſequi poteſt, quod pretio deeſt. At tenebitur menſor, qui in iudicio adhibitus falſum renunciauit modum, effecitque eo ipſo, vt iudicio minus conſequerer. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 3. §. 1. 2. 3. 4. D. eod. tit.* Si menſor falſum modum non renunciauit, ſed traxit renunciationem,

Digitized by Google

uerſus eum in factum actionem dabo. g)

TIT. LVII.
AD EXHIBENDVM. a)

(PAVLL.

nem, et ob hoc euenit, vt venditor liberetur, qui ſe modum intra certum diem promiſerat adſignaturum, nec directae nec vtili huic actioni locus eſt, ſed actioni de dolo. Si emtor cum venditore agit, menſorem etiam conuenire poteſt, ſed tum demum conſequuturus aliquid, ſi a venditore nihil conſequitur. Quod ſi non de toto modo, qui deerat, cum venditore actum, ſed de minore, de reſiduo cum menſore agi poteſt. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 5. pr. §. 1. D. eod. tit.* Denique non eſt dubium, quin ſi qui pro menſore fideiuſſerit, eum ex arte menſuram acturum, ex iisque deinde aliquis conuentus contendat ceteros ſoluendo eſſe, etiam exceptio ei danda ſit, *ſi non et illi ſoluendo ſint.* Ita huc referendus textus celeberrimus PAVLLI *Lib. XXV. ad Edict. l. 28. D. de fideiuſſor.*

g) *Actionem dabo.*] Haec actio heredi ſimilibusque perſonis datur: ſed in heredes ſimilesque perſonas ex Pomponii ſententia denegatur. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 3. §. 5. D. eod.* Eamdem perpetuam eſſe, ait PAVLL. *Lib. XXV. ad Edict. l. 4. D. eod.* quia initium rei non a circumſcriptione, ſed a ſuſcepto negotio originem acceperit.

a) AD EXHIBENDVM.] Proximus fuit titulus de actione ad EXHIBENDVM, ſeu, vt a Plinio *Epiſt. V, 11.* adpellatur, *formula ad exhibendum.* Quamuis enim in Pandectis ille titulus locum proximum a tribus iſtis iudiciis diuiſoriis occupet: in Edicto tamen hic demum locum habuiſſe, ſatis ex eo patet, quod de iſto VLPIAN. *Libro* adhuc *XXIV.* agit, PAVLLVS vero eumdem *libro XXVI.* expoſuit. Vt enim ex poſteriore manifeſtum eſt, titulum hunc proximum fuiſſe ab Edicto de menſoribus, quod PAVLL. *Lib. XXV.* fuerat interpretatus: ita ex priore conſequitur, vt prior fuerit titulo de religioſis et ſumtibus funerum, quem VLPIANVS *libro XXV.* enucleauit. Obſeruarunt hoc etiam tum Hub. Giphanius *in Oeconom. iur. p. 127.* tum Iac. Gothofred. *in Serie Edicti perp.* niſi quod hic

Digitized by Google

(PAVLL. LIB. XXVI.)

Ad EXHIBENDVM b) ſi agetur ab eo, qui rem iudicio petiturus eſt, c) dum ſua interſit,

hic eodem titulo Praetorem et *de actione ad exhibendum* et de *ventre inſpiciendo* edixiſſe exiſtimat: quod nemini probabile videbitur, cui haec edicta nihil commune habere compertum eſt. Simul vero patet, quam parum hic rem acu tetigerit Io. Goedd. *in Comm. de verbor. ſignif. p. 455.* qui Praetorem hic de iureiurando in litem edictum propoſuiſſe ſuſpicatur. Quo enim illa pertineant PAVLLI fragmenta, quae ipſe ad iusiurandum in litem refert, mox adparebit. Verba edicti τυπικὰ non exſtant: ſed facile tamen integritati ſuae reſtituentur ex ipſa natura illius actionis, qualis ab interpretibus in tot fragmentis deſcribitur. Et ſane iam eius rei periculum fecit Ger. Noodt *in Comm. ad Pandect. h. t. p. 243.* qui tamen poſtremam clauſulam de iureiurando in litem praetermiſit. Vtilitatem eius edicti commendat VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 1. D. ad exhib.* idque perneceſſarium, eiusque vim in vſu quotidiano eſſe ait, maxime tamen eam propter vindicationes introductam eſſe monet.

b) EXHIBENDVM.] Exhibere quid ſit, quum aliunde, tum ex *l. 2. D. h. t.* conſtat, quacum iungenda, quae diſſeruit Menagius *Amoenit. iur. ciu. Cap. XXXIX. p. 284.* Quum enim aliquando incertum ſit, an, quam vindicaturi ſumus, rem aliquis poſſideat: haec actio prodita eſt, in qua omnia noſſe debemus, et DISCERE argumenta rei, de qua agimus. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 3. pr. D. eod. tit.* Ita enim acute pro DICERE reſcribit V. illuſtr. Corn. van Bynkersh. *in praef. Obſeru.* Non iniquum autem eſſe, eum, qui rem meam poſſidet, illam mihi exhibere, vel id argumento eſt, quod poſſeſſor eo modo vtilitatem meam ſine incommodo ſuo promouere poteſt, et praeterea, quod quisque rei meae habet, id eum mihi reſtituere oportet. Quod CELSVS *Lib. V. Digeſt. l. 32. D. de reb. credit.* caſu alio illuſtrat, ſubiicitque: *Quia pecunia mea ad te peruenit, eam mihi a te reddi bonum et aequum eſt.*

c) *Petiturus eſt.*] Qui ad exhibendum agit, non vtique ſe domi-

Digitized

ſit, d) neque ea res arbitrio iudicis exhibebitur, e) aduerſus

dominum dicit, nec debet oſtendere dominium, quum multae ſint cauſſae ad exhibendum agendi. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 3. §. 1. D. ad exhib.* Eſt ergo in ſe perſonalis quidem haec actio, ſed ei competit, qui in rem acturus eſt, qualicumque in rem actione, veluti qui Seruiana vult experiri, vel vſumfructum petere, vel interdicto vti, vel ſeruum aliamque rem, ſibi legatam, optaturus, vel noxali acturus iudicio. Si quis extra heredem tabulas teſtamenti vel codicillos inſpicere deſiderat, non ad exhibendum agit, ſed interdicto de tabulis exhibendis vtitur. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 3. §. 3-8. D. ad exhib.*

d) *Dum ſua interſit.*] Sciendum enim, ad exhibendum non modo agere eos, quos diximus, ſed et quorum intereſt, de quo iudex ſummatim cognoſcit. Id quod variis exemplis oſtendit VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 9 - 14. l. 5. pr. §. 1. et ſequ. vsque ad §. 5. D. eod. tit.* Praeclare vero idem ex Pomponio monet, eius, qui ad exhibendum agit, vtroque tempore interfuiſſe oportere, rem ei reſtitui, puta, et tempore litis conteſtatae, et ſententiae, quod et LABEONI placuiſſe teſtatur VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 7. §. 7. D. eod. tit.* Ita et de eo exhibendo, quem quis in libertatem vindicare vult, huic actioni locus eſſe poteſt: PAVLL. *Lib. XXVI. ad Edict. l. 12. pr. D. eod. tit.* modo conſtet, cui illa libertas teſtamento data ſit. Quoties enim ex duobus eodem nomine ſeruis vnus liber eſſe iuſſus, nec adparet, qui ſit, nullus liber eſt. PAVLL. *Lib. XXVI. ad Edict. l. 31. D. de manumiſſ. teſtam.* Denique et noſtra intereſſe videtur, vbi quid ex re noſtra factum, veluti ſi quis ex vuis meis muſtum, vel ex oliuis meis oleum, vel ex lana mea veſtimenta fecerit. Quod enim ex re noſtra fit, noſtrum eſſe, verius eſt. PAVLL. *Lib. XXVI. ad Edict. l. 12. §. 3. D. eod. tit.*

e) *Arbitrio iudicis exhibebitur.*] Ad hunc locum monent interpretes, I. exhibendi obligationem ceſſare, ſi ea nullo modo fieri poſſit: veluti ſi ſeruus in fuga ſit, vel morari ei permiſeris, vbicumque velit, vel peregre eum ablegaueris: quo caſu teneris ſaltim cauere: *te exhibiturum, ſi in poteſtatem tuam perue-*

ſus poſſidentem, f) quanti ea res erit,

peruenerit. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 5. §. 6. D. ad exhib.* Sed et tigni iuncti exhibitionem per leges XII. Tabularum fieri non poſſe, inter omnes conſtat. *Tigni* vero adpellatione omnis materia accipienda, non tamen rota alterius vehiculo aptata, nec tabula armario, vel anſa ſcypho, vel emblema phialae, vel purpura veſtimento, vel brachium ſtatuae coaptata. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 7. pr. §. 1. 2. D. ad exhib.* Deinde obſeruant veteres II. rem in eadem cauſſa eſſe exhibendam, qualis fuerit tempore litis conteſtatae, id eſt, non vſucaptam, nec deteriorem redditam. Quo pertinet fragmentum VLPIANI *Lib. XXIV. ad Edict. l. 9. §. 5. 6. 7. D. eod. tit.* Hinc porro disquirunt III. quo tempore et loco res ſit exhibenda? Nam et ſi tardius res exhibeatur, aeſtimandum eſt damnum. VLPIAN. *ibid. l. 9. §. 7. l. 11. pr.* PAVLL. *Lib. XXVI. ad Edict. l. 10. D. eod. tit.* Et res impenſis actoris in loco, quo lis conteſtata ordinarie exhiberi debet, niſi aequitas aliud ſuadeat. VLPIAN. *ibid. l. 11. §. 1. D. eod. tit.* Denique IV. diſputant, quid iuris ſit, ſi initio res plures exhiberi voluerit actor, reus vero, qui litis conteſtatae tempore omnes poſſedit, quasdam ſine dolo deſierit poſſidere? Nihilominus enim damnandum eſſe aiunt reum, niſi exhibeat res, quas posſidet. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 11. §. 2. D. eod. tit.*

f) *Aduerſus poſſidentem.*] Sciendum eſt, aduerſus poſſeſſorem eſſe hac actione agendum, (quia actio eſt in rem ſcripta,) non ſolum eum, qui ciuiliter poſſidet, ſed et eum, qui naturaliter posſeſſioni incumbit. Vnde et creditorem, qui rem pignori accepit, teneri exhibere, ſcribit VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 15. D. eod. tit.* Pro poſſeſſore vero habetur, qui et poſtea, heres factus, poſſidere coepit. IVLIAN. *Lib. IX. Digeſt. l. 8. D. eod. tit.* itemque qui dolo poſſidere deſiit. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 9. pr. §. 1. ad 4. D. eod. tit.* Parum quoque intereſt, ſiue paterfamilias poſſideat, ſiue filiusfamilias, modo hic habeat facultatem reſtituendi. PAVLL. *Lib. XXVI. ad Edict. l. 12. §. 1. D. eod. tit.* Quin et ſaepius aduerſus poſſeſſorem ad exhibendum recte agitur, modo id fiat ex noua cauſſa. PAVLL. *ibid. l. 12. §. 2. D. eod. tit.*

Digitized by Google

erit, g) iudicium dabo, h) eoque nomine actorem contra eum, quem exhibere OPORTEBIT, i) in litem iurare permittam. k)

TIT.

g) *Quanti ea res erit.*] Quomodo hic aeſtimandum ſit id, quod intereſt, oſtendunt VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 9. §. 8. l. 11. pr.* et PAVLL. *Lib. XXVI. ad Edict. l. 10. D. eod. tit.* Quid vero ſi ex. g. ſeruus exhibendus poſt iudicium acceptum mortuus ſit? Interdum tamen reus damnandus erit, quanti actoris interfuit, ſi adpareat, eo caſu mortuum eſſe hominem, qui non incidiſſet, ſi tum fuiſſet exhibitus. PAVLL. *ibid. l. 12. §. 4. D. eod. tit.*

h) *Iudicium dabo.*] Iudicium hoc datur heredi, ſed non qua heredi, ſed quatenus intereſt. Competit etiam contra heredem, ſed non qua talem, verum qua poſſidet. Tenetur etiam heres ex dolo defuncti, ſi locupletior facta ſit hereditas. PAVLL. *Lib. XXVI. ad Edict. l. 12. §. 6. D. eod. tit.* Nam et ſi in rem actum eſt, quamuis heres poſſeſſoris, ſi non poſſideat, abſoluatur, tamen ſi quid ex perſona defuncti commiſſum ſit, omnimodo in damnationem venit. PAVLL. *ibid. l. 42. D. de rei vindic.*

i) OPORTEBIT.] Vocabulum τυπικόν, de quo PAVLL. *Lib. XXVI. ad Edict. l. 37. D. de verb. ſignific.* *Verbum* OPORTERE *non ad facultatem iudicis pertinet, qui poteſt vel pluris vel minoris condemnare, ſed ad veritatem refertur.* Nimirum vt recte obſeruauit Ger. Noodt *in Comment. ad Pand. p. 250.* aeſtimatio aliquando a iudice fit, aliquando ab actore. Ab actore quidem, ſi poſſeſſoris dolus aut contumacia accuſetur, in infinitum. VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict. l. 3. §. 2. D. h. t.* a iudice vero, ſi tantum poſſeſſoris culpa ſit, ex rei veritate. *l. 4. §. vlt. l. 5. pr. et §. 3. D. de in lit. iur.*

k) *In litem iurare permittam.*] Id etiam fieri poteſt, ſi ex negotio ſtricti iuris noſtra interſit, rem exhiberi: quamuis alias, ſi ex ſtipulatu, vel ex teſtamento agatur, non ſolent in litem iurari. PAVLL. *Lib. XXVI. ad Edict. l. 6. D. de in lit. iurand.*

Digitized by

TIT. LVIII.

DE RELIGIOSIS ET SVMTIBVS FVNERVM. a)

(VLPIAN.

a) DE RELIGIOSIS ET SVMTIBVS FVNERVM.] Proximum fuiſſe hunc titulum, dubitare nos non patiuntur VLPIANVS et PAVLLVS, nouos quippe Commentariorum libros hic auſpicati, idque etiam Hub. Giphanius in *Oecon. iur. p. 127.* recte obſeruauit. At Iac. Gothofredus *in Serie Edicti perp.* inter titulos *ad exhibendum* et de *religioſis* medium fuiſſe exiſtimat Edictum illud prolixiſſimum de ventre inſpiciendo, quod totum exſtat in *l. 1. D. de ventr. inſpic.* Quin immo illud adpendicem fuiſſe putat edicti de actione ad exhibendum, cum quo tamen illud nihil commune habere, paullo ante ad initium tituli ſuperioris obſeruauimus. Et ſane probabilis videri poterat haec Gothofredi diuinatio, quia VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict.* ceu ex illa *l. 1. D. de ventr. inſpic.* patet, ex inſtituto egit de inſpiciendo ventre cuſtodiendoque partu, et prolixum, quod ea de re praetor propoſuerat, Edictum non modo totum propoſuit, ſed et more ſuo eſt interpretatus. Enimuero quisquis in Pandectis noſtris titulos *de agnoſcendis et alendis liberis*, *ſi ventris nomine muliere in poſſeſſionem miſſa, eadem poſſeſſio dolo malo ad alium translata eſſe dicatur*, itemque, *ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniae cauſſa eſſe dicetur:* ſtatim deprehendet, in mendo cubare inſcriptionem *l. 1. D. de inſpic. ventr.* ibique pro VLPIAN. *Lib. XXIV. ad Edict.* legendum eſſe *Lib. XXXIV.* quippe quo iureconſultus omnia illa Edicta, quae ad ventrem pertinent, explicauit, vt plane non fiat veriſimile, praetorem vicina illa Edicta in loca tam diſſita reiicere, vel titulo *ad exhibendum* laciniam tam nihil ad rem pertinentem adſuere voluiſſe. Itaque a Iac. Gothofredo hic diſcedere nulli dubitauimus. Ceterum ad hanc rubricam primo omnium expoſuiſſe videntur interpretes, quae fuerint loca religioſa. Et hic notant, religioſum fieri locum cuiusque, in quem dominus intulerit mortuum, etiam ſeruum. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 2. pr. D. de religioſ.* Quin et quae religioſis adhaerent, religioſa eſſe, veluti lapides ſepulcro inaedificatos,

Digitized by Google

qui ideo non vindicari, ſed actione in factum peti poſſunt. PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 43. D. de rei vindic.* Sepulcris autem adhaerebant varia, veluti ſimulacra et *ſigna Deorum*, *vrnae cum ſuis operculis*, *lychnuchi*, vti in marmore apud Reineſ. *Inſcr. I, 240. ſcholae vrnarum* vel ollarum, id eſt, loca in quibus vrnae iuſta ſerie diſpoſitae, apud eumd. *Claſſ. XVI, 53.* quae et *hypogaea* et ollaria dicebantur. Gruter. *Inſcript. p. DCCCCXXXV, 9.* Reineſ. *Inſcr. Claſſ. XI, 100.* Iisdem ſepulcris iuncta erant *aedificia*, *agri*, *vineae*, ad eorum tutelam, et erogationes caenarum deſtinatae. Gruter. *p. DCCXVII, 7. DCCCII, 8. CCXXVII, 5. DCCLIII, 4. DCXXIII, 8. DCXXXVI, 12. CCCXCIX, 1. DCCCXXVII, 6.* Reineſ. *Claſſ. VI, 112.* Adplicata etiam ſepulcris *ſcalaria*, Reineſ. *Inſcr. Claſſ. VII, 16.* itemque *vſtrina*, Id. *Inſc. XII, 123. XIV, 19. caenacula*, Gruter. *p. CCCLXXXIII, 4. arae*, Id. *p. DCCVI, 13. DCCVIII, 4. DCCXXI, 8. DCCCVII, 12. armaria* denique, quorum mentio fit apud eumd. Gruter. *p. CCCLXXXIII, 4.* Omittimus iam pecuniam cum cadaueribus conditam, et theſauros ſepulcrales, de quibus Plaut. *Poenul. I, 4.* Phaedr. *Fab. I, 27.* et ex inſtituto Chifflet. *in Anaſtaſi Childerici Cap. III. p. 50. ſequ.* Hinc vt eo minus fures inuitaret ſepulcralis ille adparatus, in quo aliquando vel maxime hominum vanitas et ſtolida oſtentatio elucebat, non ſolum illa *maceriis* cingere ſolebant, Reineſ. *Inſcr. Claſſ. VIII, 75. XII, 37.* ſed et iisdem praeficere *aedituos*, qualis ille aedituus ſepulcri Sergiae familiae, qui aedituauit ann. XII. apud Reineſ. *Claſſ. V, 53.* Praeterea, vt in viam redeamus, obſeruarunt interpretes veteres, nec ſepulcra hoſtium eſſe religioſa: PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 4. D. de ſepulcr. viol.* (quamuis hoc fragmentum etiam ad ſequentem titulum referri poſſit,) nec cenotaphia, id eſt, ſepulcra vacua et honoraria, qualia potiſſimum viris magnis et de republica inſigniter meritis exſtrui ſolebant. Vignol. *de columna Antonini Cap. IV. p. 66. ſequ.* Quamuis enim et haec loca religioſa eſſe putet Marcianus, *l. 6. §. vlt. D. de rer. diuiſ.* fretus auctoritate Virgilii, qui *Aeneid. III, v. 301. ſequ.* de tumulo inani Hectoris canit:

Sollemnes tum forte dapes, et triſtia dona
Ante vrbem, in luco, falſi Simoentis ad vndam,

Liba-

(VLPIAN. LIB. XXV. PAVLL. LIB. XXVII. IVLIAN. LIB. X.)

Si cineres vrna conditi, b) SIVE HOMO MORTVVS, OSSAVE HOMI-

Libabat cineri Andromache, Maneſque vocabat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem caeſpite INANEM
Et geminas, cauſſam lacrymis, ſacrauerat aras.

ſimiliaque habet de cenotaphio Palinuri *Aeneid. VI. v. 379.* Deiphobi, *Aeneid. VI. v. 510.* ac Nyſi denique *Aeneid. IX. v. 213.* Diuos tamen fratres, id eſt, Marcum et Lucium contra reſcripſiſſe, auctor eſt VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 7. D. de rer. diuiſ. et l. 6. §. 1. D. h. t.* Vnde mira eruditorum cura loca illa Marciani et Vlpiani in concordiam reuocare adnitentium, quos iam non morabor, eos, quibus plura hac de re legere volupe eſt, remiſiſſe contentus ad Iac. Gothofred. *diatriben de Cenotaphio*, recuſam *in Theſauro iur. ciuil. Tom. III. p. 325. ſequ.* et V. Illuſtr. Corn. van Bynkersh. *Obſeru. I, 5. p. 28.* Ceterum, vbi ſemel locum occupauerat religio, eum aliis vſibus adhiberi non potuiſſe, peruulgatum eſt, eamque in rem et SC. prodiiſſe, notat VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 12. §. 1. D. de religioſ.* ne vſus ſepulcrorum permutationibus pollueretur, id eſt, ne ſepulcrum alienae conuerſationis vſum acciperet.

b) *Vrna conditi.*] Tale quid poſtulat vocabulum SIVE, a quo Edictum auſpicatur VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 2. §. 2. D. de religioſ.* Nec dubitari poteſt, quin temporibus Hadriani conditique edicti perpetui adhuc cremari conſueuerint cadauera. Vulgo enim eum ritum vsque ad Antoninorum tempora viguiſſe contendunt. Immo et poſt Antoninorum tempora in vſu iſtum fuiſſe ex inſtituto oſtendit Ficorini *Oſſeruazioni ſopra l' antichità di Roma p. 61.* cuius argumenta excerpſerunt *Collectores Actor. Erud. Lipſ. anno 1710. p. 116.* Hinc quemadmodum ſepulcra alia ius plurium, alia pauciorum ollarum habebant, et in quibusdam OLLAE SINGVLARES PERPETVAE V. alibi XV. alibi XXIV. et plures numerabantur, Reineſ. *Inſcript. Claſſ. XVI, 60. 53. XIV, 145. I, 240.* ita in aliis erant arcae vel lapideae, vel marmoreae ex lapide Tiburtino, Gruter. *Inſcr. p. MCVIII, 6.* vel fictiles, *p. DCCCCIII, 12.* vel ex Aſſio lapide, cuius ea vis erat, vt

HOMINIS MORTVI c) IN LOCVM PVRVM d) ALTERIVS

vt cadauera breui conſumeret, vnde et *ſarcophagus* dictus ille lapis Aſſius, eaque adpellatio deinde ad ipſas arcas translata eſt. Plin. *Hiſt. Natur. II, 96. et XXXVI, 17.* Cuiac. *Obſeru. XXI, 13.* Iſaac. Voſſ. *ad Pompon. Mel. I, 18.* Hinc alibi ſita eſſe legimus OSSA, Gruter. *p. DXXXVII, 7. p. DCCCLXII, 3.* alibi CINERES, *p. DCXCVI, 5.* alibi CORPVS INTEGRVM, CONDITVM SARCOPHAGO. *p. DCLXXXVIII, 10. et p. DCLXXXIX, 8.*

c) HOMINIS MORTVI.] Hinc nata quaeſtio, an et tunc locum occupare videatur religio, ſi monſtrum, oſtentumue, vel eius oſſa alicubi condita ſint? VLPIANVS ſane *Lib. XXV. ad Edict. l. 38. D. de verb. ſignif.* OSTENTVM cum Labeone definit, quod ſit *omne contra naturam cuiusque rei genitum factumque*, ſimulque monet, duo eſſe eorum genera, *vnum*, quoties quis contra naturam naſcatur, veluti tribus manibus, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quae naturae contraria ſit: *alterum*, quum quid prodigioſum videatur, quae Graeci φαντάσματα, (alii perperam legunt φάσματα,) vocent. Vbi poſteriore loco intelligit monſtra ſeu prodigia vel portenta, veluti ſi hominis corpori caput vitulinum vel caninum innatum ſit. Haec inter prodigia et ſigna imminentium malorum habuerunt veteres. Ita Iulius Obſequens *Prodig. Cap. CXXV. turpes matronarum partus bonorum interitum mutationemque legum ſignificaſſe*, ait, alibique inter prodigia refert puerum bicipitem, *Cap. LXVI. LXXXVIII* manibus pedibusque deſtitutum, *Cap. LI.* et quae ſunt huius generis alia. Ceterum ita decidenda videtur quaeſtio propoſita, vt religioſus ſit locus, in quem oſſa oſtenti primi generis illata, non in quo monſtrum vel portentum requieſcit, quod pluribus *ad d. l. 38. D. de verb. ſignif.* oſtendit Io. Goedd. *in Comment. n. 15. p. 464. ſequ.* Neque tamen edicto id expreſſerat Praetor, quia ex his, quae forte vno aliquo caſu accidere poſſunt, iura non conſtituuntur. CELS. *Lib. V. Digeſt. l. 4. D. de legib.*

d) IN LOCVM PVRVM.] Puri loci adpellatio in hac actione et ad aedificium producenda eſt. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 8. §. 3.*

RIVS e) AVT IN SEPVLCRVM, IN QVO IVS NON FVERIT,

§. 3. *D. eod. tit.* taliſque eſt locus, qui neque ſacer eſt, neque ſanctus, neque religioſus, ſed ab omnibus huiusmodi nominibus vacare videtur. Vbi vero iam corpus oſſaue hominis condita ſunt, ibi *ſepulcrum* eſſe dicitur. Id vero quod memoriae ſeruandae gratia alicubi exſiſtit, monimentum vocatur. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 2. §. 4. 5. 6. D. eod.* Ibidem ex Celſo obſeruat iureconſultus, non totum locum ſepulturae deſtinatum religioſum eſſe, ſed quatenus corpus humatum ſit. Saepe enim ambitum aliquem circa ſepulcrum vacuum relinquebant, eoque pertinent illa in monimentis Romanis frequentiſſima: IN FR. P. X. IN AGR. P. XX. id eſt, *in frontem pedes X. in agrum pedes XX.* Vid. Horat. *Serm. I, 8. v. 12.* Quamuis ergo et id ſpatium eſſet locus religioſus: non tamen erat ſepulcrum, ex obſeruatione Iuuentii Celſi. Quid vero de itinere ad ſepulcrum, quod ſibi aliquando et per alienum agrum ſtipulabantur ad itum, ambitum, aditum, ad coronandum, ſacrificandum, veſcendum, quale ius conceſſum legimus apud Gruter. *Inſcr. p. DLX, 5. p. DCCCLXIV, 2. p. DCLXII, 5.* et *p. MLXXXI, 1.* Sane iter eiusmodi et locus purus, nec religioſus fuiſſe videtur: at multis tamen priuilegiis gaudebat, veluti, quod contra eum, qui vendito loco ſepulcri, via illaturum prohibet, actio competat, eaque ſimul conceſſa praeſumatur. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 10. D. de religioſ.* quod illud peti et concedi ſoleret precario, et ſi denegaretur, Praeſes poſſeſſorem agri extra ordinem compellere poſſet. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 12. pr. D. eod. tit.* quod denique non vſu numquam amitteretur. PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 4. D. quemadm. ſeruit. amitt.*

e) ALTERIVS.] Qui mortuum in locum *alienum* intulit, vel inferri curauit, tenetur in factum actione, ſiue in agrum, ſiue in aedificium alienum intulerit. Itaque in factum agit dominus, non bonae fidei poſſeſſor. Praetor enim, dum dicit: IN LOCVM ALTERIVS, de domino loquitur, id eſt, de eo, cuius locus eſt. An vero et ſocius tenetur, qui ignorante ſocio intulit? Tenetur omnino, ſed actione familiae erciſcundae vel communi diuidundo,

RIT, f) ILLATA ESSE g) DICENTVR, QVI ID FECERIT, IN FACTVM

dundo, non hac in factum actione. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 2. §. 1. D. de religioſ.*

f) IVS NON FVERIT.] Hic campus fuit latiſſimus, in quem excurrerent interpretes. Diſputandi enim fuit occaſio, cui ius ſit inferendi mortuum? Non ſane vſufructuarius inuito proprietario, nec proprietarius inuito vſufructuario, niſi intulerit eum, qui vſumfructum legauit, et non ſit locus ſepulcri commodior. Nec magis locus, qui ſeruit, religioſus fieri poteſt, niſi is, cui debetur ſeruitus, aeque commode vti ſeruitute poſſit. Is, qui pignori dedit fundum, ſuum mortuum in eum inferre, immo et ipſe mortuus eo inferri, nec tamen id ius aliis concedere poteſt. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 2. §. 7. 8. 9. D. eod. tit.* niſi creditor conſentiat. PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 3. D. eod. tit.* Heres et prius, quam adeat hereditatem, teſtatorem inferens, locum facit religioſum, maxime ſi inferat in locum, quem ipſe ſepulcro ſuo deſtinauit, et alius in promtu non ſit commodior. VLP. *ibid. l. 4. D. eod. tit.* Si ſepulcrum fuerit hereditarium, non modo heredes et ceteri ſucceſſores in illud recte inferuntur, verum etiam liberi emancipati, quamuis non ſint heredes, immo et exheredati, niſi ſpecialiter teſtator, iuſto odio commotus, inferri vetuerit. Quod ad libertos attinet, ii nec ſepeliri, nec alios inferre poſſunt, niſi heredes patrono exſtiterint, etſi vel maxime monimento inſcripſerit patronus, ſe SIBI LIBERTISQVE SVIS FECISSE, qualia monimenta paſſim occurrunt apud Gruterum, Reineſium, aliosque, veluti illud apud Reineſ. *Inſcr. Claſſ. XVI, 46.*

L. VOLVMNIO. FORTVNATO.
ET. IVLIAE. TYRANNIDI.
A. FABRICIVS. ONESIMVS.
VIA. APPIA. INTER. II. ET.
III. MILIAR. ADITVM. AMBITVM. INTROITVM. OSSA. REPONERE. LICEAT. SIBI. ET.
POSTERIS. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE EORVM.

Ita et Papinianus reſcripſit, et ſaepiſſime reſponſum eſt. VLPIAN. *ad Edict. l. 6. pr. D. eod. tit.*

g) ILLATA ESSE.] De ea autem illatione Praetor ſenſit, quae ſepulturae cauſſa fit. VLP. *ibid. l. 2. §. 3. D. eod. tit.* Quemadmodum autem religioſum non fit

ÇTVM ACTIONE h) TENEATVR, ET POENAE PECVNIARIAE SVBII-CIATVR.

§. I. Si locus religioſus pro puro veniſſe dicetur, ei, ad quem ea res pertinebit, aduerſus venditorem in factum actionem dabo. i)

§. II.

ſit caenaculum vel cubiculum, in quo mortuus ante ſepulturam reponitur: ita nec locus purus, in quem illatum eſt cadauer, antequam ei iuſta fiant, non vt ibi requieſcat, ſed vt ad exſequias vsque ibi cuſtodiatur.

h) IN FACTVM ACTIONE.] Ad tollendum cadauer, locique pretium reſtituendum. Oſſa tamen, quae ab alio illata ſunt, vel corpus non licet domino loci effodere, vel eruere ſine decreto pontificum, ſeu iuſſu principis, ceu Labeonis teſtimonio probat VLP. *ibid. l. 8. pr. D. h. t.* Exempla ſunt apud Plin. *Epiſt. X, 73.* et Gruter. *Inſcript. p. DLXXVIII.* vbi RELLIQVIAE TRAIECTAE III. NON. FEBR. EX PERMISS. COLLEGII PONTIFICVM PIACVLO FACTO. Sed quum Plinius, Bithyniae praeſes eo nomine Traiani iuſſum exſpectaret, ille reſcripſit *Epiſt. 74. Durum eſt, iniungere neceſſitatem prouincialibus pontificum adeundorum, ſi reliquias ſuorum propter aliquas iuſtas cauſſas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla eorum, qui iſti prouinciae praefuerunt, et ex cauſſa cuique ita aut permittendum aut negandum.* Quam poteſtatem et Antoninum Rectoribus prouinciarum dediſſe, animaduertimus ex *l. 1. C. de religioſ.* Ceterum non domino tantum haec in factum actio competit, verum et ei, qui vſumfructum eiusdem loci habet, vel aliquam ſeruitutem, quia hi et ius prohibendi habent. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict l. 8. §. 4. D. eod. tit.* Non ſolum autem ei, cuius in locum purum illatus eſt mortuus, actio in factum datur, verum etiam, qui prohibetur inferre in eum locum, in quo ei ius inferendi eſt, quamuis optio ſit ei, hac actione, an interdicto de mortuo inferendo experiri malit. VLPIAN. *ibid. l. 8. §. 5. D. eod. tit.* niſi locus monimenti ea lege venierit, ne in eum oſſa inferrentur, quo ius eſt inferri. Quamuis ſtipulatione hic ſit opus, neque nuda ad hoc pactio ſufficiat. PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 11. D. eod. tit.*

i) *Actionem dabo.*] Seruauit nobis huius edicti ſententiam VL-

§. II. Qui hominem mortuum, oſſaue hominis mortui dolo malo in locum publicum inferet, in eum, quanti ea res erit, in factum iudicium dabo, vel extra ordinem animaduertam. k)

§. III. QVOD FVNERIS CAVSSA l) SVMTVS FACTVM ERIT, EIVS RECIPERANDI NOMINE IN EVM, AD QVEM EA RES PERTINET, m) IVDICIVM DABO. n)

PIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 8. §. 1. D. de religioſ.* dum ſcribit: *Si locus religioſus pro puro veniſſe dicetur,* PRAETOR *in factum actionem in eum dat ei, ad quem ea res pertinet, quae actio et in heredem competit, quum quaſi ex emto actionem contineat.*

k) *Animaduertam.*] Huius quoque edicti ſententiam debemus VLPIANO *Lib. XXV. ad Edict. l. 8. §. 2. D. eod. tit. Si,* inquit ille, *in locum publicis vſibus deſtinatum intulerit quis mortuum:* PRAETOR *in eum iudicium dat, ſi dolo fecerit: et erit extra ordinem plectendus, modica tamen coërcitione, ſed ſi ſine dolo, abſoluendus eſt.* Vnde miror, V. C. Ger. Noodt, qui hunc locum obſeruauerat, in reſtituendo hoc edicto nullam doli mali facere mentionem. Ceterum locum hunc egregie illuſtrat Cicero *de Legib. Lib. II. cap. 23.* vbi *decretum eſſe* ait *a pontificum collegio, non eſſe ius in loco publico fieri ſepulcrum,* et hinc eos *iuſſiſſe ſepulcra ad aedem Honoris extra portam Collinam exarari,* ſtatuiſſeque, *locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari.*

l) FVNERIS CAVSSA.] Videri poterat heres, nondum adita hereditate, nullo modo obligatus eſſe ad ſumtus funeris reſtituendos. Sed fundamentum actionis funerariae omnium optime oſtendit PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 138. pr. D. de regul. iur.* dum proponit regulam: *Omnis hereditas, quamuis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur.* Itaque ex iuſta cauſſa propoſitum eſt hoc edictum, vt, qui funerauit, perſequatur id, quod impendit. Sic enim fieri, ne inſepulta corpora iaceant, neue quis de alieno funeretur, ait VLP. *Lib. XXV. ad Edict. l. 12. §. 3. D. de religioſ.*

m) EA RES PERTINET.] Funus eum facere decet, quem decedens elegit, qui tamen poenam ob hoc officium omiſſum non patitur, niſi illi eo nomine aliquid relictum ſit, quod tunc amittit. Si ea de re non cauit defunctus, ſcriptos heredes ea res contingit: nemine vero ſcripto legitimos, vel cognatos, quosque ſuo ordine, quo ſuccedunt. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 12. §. 4. D. eod. tit.* Tenentur etiam ad funerandum bono-

Digitized by

bonorum poſſeſſores, et ceteri ſucceſſores. VLPIAN. *ibid. l.14. §.17. D. eod. tit.* quia hereditatis adpellatione bonorum quoque poſſeſſio continetur. PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 138. D. de verb. ſignif.* Si cui funeris curam mandarit teſtator, et is funus, accepta pecunia non duxerit, de dolo in eum dandam eſſe actionem, MELA ſcripſit. Extra ordinem tamen eum a praetore compellendum, vt funus ducat, credit VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 14. §. 2. D. eod. tit.* Vxorem ſepeliunt, qui dotem recipiunt. Aequiſſimum enim viſum eſt veteribus, mulieres, quaſi de patrimoniis ſuis, ita de dote funerari. Siue ergo pater, ſiue maritus dotem lucretur, is funeris impenſas ferre tenetur. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l.16. D. eod.* quia impenſa funeris aes alienum dotis eſt. IVLIAN. *Lib. X. Digeſt. l.18. D. eod. tit.* De qua quaeſtione, quatenus maritus et pater ex dote ad funerandum teneantur, et an inde prius legata, pretia manumiſſorum, aes alienum deduci oporteat? item an non maritus ex dote funeris impenſas ſubminiſtrans gaudeat beneficio competentiae? diſputant pluribus VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 20. l. 22. l. 24. l. 27. D. de religioſ.* PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 21. l. 23. l. 25. D. eod. tit.* qui et *ibidem l. 32. §. 1. D. eod. tit.* eleganter ex LABEONE obſeruat, viro et vxore eodem tempore commorientibus, in heredem viri pro portione dotis dandam eſſe hanc actionem, quoniam id ipſum dotis nomine ad eum peruenerit. Filiusfamilias a patre funerandus, niſi miles ſit, et habeat peculium caſtrenſe. Tunc enim ſucceſſores eius ante tenentur, et ſic deinde ad patrem venitur. Seruum quoque a domino funerandum, ac proinde aduerſus hunc etiam competere actionem funerariam, obſeruat VLPIAN. *ibid. l. 31. pr. §. 1. D. de religioſ.*

n) IVDICIVM DABO.] Agit ergo hic, quisquis impenſas funeris fecit, non tantum coheres, qui familiae erciſcundae actione ſumtus recuperat, nec qui mandatu heredis, quia mandati actionem habet, quamuis qui prohibente herede funerauit, aut quaſi negotium heredis geſſit, omnino hanc actionem ex iuſta cauſſa habeat. VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 12. 13. 14. 15. 16. D. eod. tit.* Etiam poſſeſſor hereditatis, qui ſe heredem putauit, hanc actionem habet, ceu contra TREBATIVM et PROCVLVM defendunt VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l.14. §. 11. D. eod. tit.* et PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 32. pr. D. eod. tit.* Nec hanc actionem habet, qui pietatis cauſſa funerauit, niſi teſtato profeſſus ſit, ſe id eo animo non facere.

VLP. *Lib. XXV. ad Edict. l. 14. §. 7. 8. 9. D. eod. tit.* Datur deinde haec actio contra eos, ad quos funus pertinet, vt puta aduerſus heredem bonorumue poſſeſſorem, ceterosque ſucceſſores, veluti patronos, et ad quos dotis nomine quid peruenit. VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 17. D. de religioſ.* Denique datur ad recuperandas funeris impenſas: vbi veteres notant, ſumtus funeris cauſſa videri factos, quibus funus ductum, et ſine quibus funus duci non potuerit, veluti ſi quid impenſum in delationem mortui, in locum ſepulcri, in translationem hominis peregre mortui, in cuſtodiendum commundandumue (ita cum Charonda lego pro *commendandum*) corpus, item in marmor, vel veſtem. VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 3. 4. D. eod. tit.* Iidem obſeruant, ſumtus funeris arbitrandos eſſe pro facultatibus et dignitate defuncti, adeoque id, quod immodice impenſum non recuperari: VLPIAN. *ibid. l. 12. §. 5. l. 14. §. 6. D. de religioſ.* quia et qui negotia aliena gerit, ſi plus, quam oportet, impendit, recuperat tantum id, quod praeſtare debebat. PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 27. D. de negot. geſt.* nec oportere ornamenta cum corporibus condi, nec quid aliud huiusmodi, quod homines ſimpliciores faciunt. VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 5. D. de religioſ.* Monent tamen praeterea, ne modicum quidem ſumtum ſemper admiſſum iri, ſi forte in contumeliam defuncti hominis locupletis modicus factus ſit. VLPIAN. *ibid. l. 14. §. 10. D. eod. tit.* Denique docent iuris auctores, praetorem vel magiſtratus municipales ad funus ſumtus decernere debere, et ex pecunia quidem, ſi talis in hereditate ſit; ſi non ſit, diſtrahi debere ea, quae tempore peritura ſint; ſi ne id quidem, quod auri argentique fuerit diſtrahendo oppignorandoque, pecuniam expedire. Si quis impediat ementem, quo minus res tradantur, praetorem interuenire, et factum huiusmodi tueri debere. Ad funerandum colonum vel inquilinum inuecta illataque diſtrahuntur, et, quod demum ſuperfluum eſt, pro penſione tenetur. Quin et ad legata manus mittitur, ſi ſumtus deſint. Res vero hoc modo diſtractae, adita poſtea hereditate, emtori non ſunt auferendae, quippe iam bonae fidei poſſeſſori et domino, qui auctore Praetore comparauit. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 12. §. 6. l. 14. pr. §. 1. D. de religioſ. l. 137. D. de regul. iur. l. 50. D. de euiction.* Ceterum haec actio non eſt annua, ſed perpetua, et heredi ceterisque ſucceſſoribus, et in ſucceſſores datur, teſte VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 31. §. 2. D. de religioſ. et ſumt. fun.*

a) DE

TIT. LIX.
DE SEPVLCRO VIOLATO. a)

CVIVS DOLO MALO b) SEPVLCRVM c) ESSE VIOLATVM DICETVR, d) IN EVM IN FACTVM IVDICIVM DABO, VT EI, AD QVEM

a) DE SEPVLCRO VIOLATO.] Proximum ſuperiori fuiſſe edictum de *ſepulcro violato*, nec Hub. Giphanius, nec Iac. Gothofredus obſeruauit. Et tamen id manifeſtum eſt ex *l. 3. D. de ſepulcr. viol.* vbi ipſum edictum integrum, eiusque interpretationem habemus. Deſumtum enim eſt illud fragmentum ex eodem VLPIANI *Lib. XXV. ad Edict.* quo et titulum de religioſis et ſumtibus funerum interpretatus fuerat. Praeterea et PAVLLVM *Lib. XXVII. ad Edict.* et IVLIANVM *Lib. X. Digeſtorum* de religioſis et de ſepulcro violato egiſſe, ex *l. 4. et l. 6. D. de ſepulcr. viol.* diſcimus. Ipſa Edicti verba, vti diximus, exſtant in *l. 3. pr. D. h. t.* ad quae interpretum fragmenta, quae ſuperſunt, ſingulis locis, more noſtro, aptabimus.

b) DOLO MALO.] Prima haec verba oſtendunt, eum demum ex hoc edicto plecti, qui dolo malo violauit. Si igitur dolus abſit, ceſſabit in eius perſona poena. Igitur doli non capaces, vt admodum impuberes, item omnes, qui non animo violandi accedunt, excuſati ſunt. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 3. §. 1. D. de ſepulcr. viol.* et hinc facile intelligitur, quid ſibi velit formula apud Reineſ. *Inſcript. Claſſ. XV, 25.* HVIC MONIMENTO DOLVS MALVS ABESTO.

c) SEPVLCRVM.] Sepulcri adpellatione omnem ſepulturae locum contineri exiſtimandum eſt. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 2. D. de ſepulcr. viol.* non tamen hoſtium, ex quibus lapides in quemlibet vſum conuertere poſſumus, nec ſepulcri violati actio competit. PAVLL. *Lib. XXVII. ad Edict. l. 4. D. eod. tit.* Quamuis etiam religioſis, quae adhaerent, religioſa eſſe viderentur, non tamen ſepulcri violati, ſed iniuriarum, filio agendum eſt ex ſententia LABEONIS, ſi ſtatua patris, in monimento poſita, ſaxis caeſa ſit. PAVLL. *ibid. l. 27. D. de iniur.*

d) VIOLATVM ESSE DICETVR.] Quum veteres ſibi perſuaderent, manes defunctorum ſepulcris inerrare, et eorum vel maxime intereſſe, nihil ibi irreligioſius a quoquam fieri: non mirum eſt, eos nullo modo violari voluiſſe mortuorum conditoria, et non modo priuatis obteſtationibus, imprecationibus atque exſecrationibus,

Digitized by Google

tionibus, ſed et legibus publicis ſepulcrorum ſecuritati conſulere ſtuduiſſe. Ita in monimentis legimus, poenam, ſoluendam in arcam Pontificum, indici illis, qui ſepulcrum vendiderint, donarint, vel quocumque titulo acceperint. Reineſ. *Inſcr. Claſſe IX, 1. XII, 12. 37.* Gruter. *p. MCXXXIX, 12. p. DCCCCXLVI, 6. et p. DCLII, 8.* vel qui monimento manus intulerint. Reineſ. *XVII, 172.* Alibi occurrunt obteſtationes: NEMO NOS INQVIETET. Reineſ. *Inſcr. XII, 60.* item: TE, QVICVMQVE TITVLVM NOSTRVM RELEGES, ROGO PER SVPEROS, SIC VT AD INFERNAS PARTES RECIPIARIS, NE VELIS TRIBVS SEPVLCRIS MOLESTARI. Reineſ. *Inſcr. XIV, 33.* Dira eſt imprecatio illa C. Iulii C. L. Barnei apud Reineſ. *XVII, 168.* OLLAM EIVS SI QVI INVIOLAVERIT, AD INFEROS NON RECIPIATVR. Aliquando et aliorum imploratur defenſio, veluti apud Reineſ. *XVII, 170.* ROGO PER SVPEROS, QVI ESTIS, OSSA MEA TVEATIS. Mirae aliquando ſunt exſecrationes in monimentis. Apud Gruter. *p. DCLXVII, 10.* legimus:

LAESERIS HVNC TVMVLVM SI QVISQVAM, IN TARTARA PERGAS, ATQVE EXPERS TVMVLI, LAESERIS HVNC TVMVLVM.

Quid? quod ne Chriſtiani quidem, quod mireris, ab his imprecationibus abſtinuerunt. Apud Boſium enim in *Roma ſubterr. p. 436.* et Aringh. *Lib. IV. Cap. XXVII. fol. 78.* non ſine horrore legeris:

MALE PEREAT. INSEPVLTVS IACEAT. NON RESVRGAT. CVM IVDA PARTEM HABEAT. SI QVIS SEPVLCRVM HVNC VIOLAVERIT.

et apud Reineſ. *Inſcr. XX, 441.*

QVISQVIS. HOC. SVSTVLERIT. AVT LAESERIT. VLTIMVS. SVORVM. MORIATVR.

Hoc enim miſerrimum videbatur, indefletum ab omnibus, et vltimum ſuorum mori. Senec. *Controu. V, 1.* Quinctil. *Declam. XII.* Ita priuatim ſepulcrorum ſuorum ſecuritati conſulebant. Huic vero moribundorum voto et leges ſuffragabantur publicae. Hinc et heres poterat ſepulcri violati teneri, ſi mortuum contra voluntatem teſtatoris, in ſepulcrum hereditarium licet, intuliſſet. Multoque magis tenebatur, qui oſſa tetigerat, traieceratque ſine permiſſu pontificum, non perpetuae tamen ſepulturae tradita corpora transferri poterant ex Edicto Diui Seueri, quo et id continetur, ne corpora detinerentur aut vexarentur, aut prohiberentur per territoria oppidorum transferri. Non tamen violati ſepulcri actio locum habuiſſe videtur, ſi quis intra vrbem ſepeliuerit.

Digitized by Google

QVEM PERTINEAT, e) QVANTI OB EAM REM AEQVVM VIDEBITVR, CONDEMNETVR. f) SI NEMO ERIT, AD QVEM PERTINEAT, SIVE AGERE NOLET, QVICVMQVE AGERE VOLET, EI CENTVM AVREORVM ACTIONEM DABO. g) SI PLVRES AGERE VOLENT,

rit. D. enim Hadrianus reſcripto poenam XL. aureorum ſtatuerat in eos, qui in ciuitate ſepeliuerint, ac tantumdem in magiſtratus, qui id fieri paſſi ſint, praetereaque locum publicari et corpus transferri iuſſerat. Quam ſanctionem et in municipiis obtinere exiſtimat VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 2. §. 3. 4. 5. D. de ſepulcr. viol.* ſi vel maxime lex municipalis permittat, mortuos intra ciuitatem ſepeliri.

e) AD QVEM PERTINEAT.] Sepulcri enim actio in primis datur ei, ad quem res pertinet. Quo ceſſante, ſi alius egerit, quamuis reipublicae cauſſa abfuerit dominus, non debebit aduerſus eum, qui litis aeſtimationem ſuſtulerit, ex integro dari. Nec poteſt videri deterior fieri conditio eius, qui reipublicae cauſſa abfuit, quum haec actio non ad rem familiarem eiusdem, ſed magis ad vltionem pertineat. IVLIAN. *Lib. X. Digeſt. l. 6. D. de ſepulcr. viol.* Ex quo et facile colligas, qua occaſione de tutore reip. cauſſa abſente tam prolixe actum ſit ab VLPIANO *Lib. XXV. ad Edict. l. 9. D. de tutel. et ration. diſtrah.*

f) CONDEMNETVR.] Qui enim de ſepulcri violati actione iudicant, aeſtimabunt, quatenus interſit, ſcilicet ex iniuria, quae facta eſt, item ex lucro eius, qui violauit, vel ex damno, quod contigit, vel ex temeritate eius, qui fecit: numquam tamen minus debent condemnare, quam ſolent extraneo agente. Et hinc, ſi ad plures ius ſepulcri pertinet, non modo ei, qui occupauit, haec actio datur, ſed et omnibus, quia in id, quod vniuscuiusque intereſt, agitur. Quin et, ſi is, cuius intereſt, ſepulcri violati agere nolit, poteſt tamen, ſi poeniteat, neque lis ab alio conteſtata ſit, actionem inſtituere. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 3. §. 8. 9. 10. D. de ſepulcr. viol.* Nonnumquam et ſeuerius in eum, qui ſepulcrum violauit, animaduertitur, veluti ſi qui cadauera ſpoliarit, maxime, ſi manu armata id facere ſuſtinuerit, eo caſu vero, quando ſine armis ſpoliarunt, in metalla dantur. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 7. D. eod. tit.*

g) CENTVM AVREORVM ACTIONEM DABO.] Quid vero, ſi noua temeritate ſepulcrum aliud quis violarit? Reſpondet PAVLLVS *Lib. XXVII.*

Digitized by Google

LENT, CVIVS IVSTISSIMA CAVSSA ESSE VIDEBITVR, EI AGENDI POTESTATEM FACIAM. h)

§. I. SI QVIS IN SEPVLCRO DOLO MALO HABITAVERIT, i) AEDIFICIVMVE ALIVD, QVAM QVOD SEPVLCRI CAVSSA FACTVM SIT, HABVERIT, IN EVM, SI QVIS EO NOMINE AGERE VOLET, DVCENTORVM AVREORVM IVDICIVM DABO. k)

XXVII. ad Ediƈt. l. 138. §. 1. D. de regul. iur. numquam creſcere ex poſtfacto praeteriti delicti aeſtimationem. Quam regulam accurate explicat Iac. Gothofred. *in Comment. ad d. l. 138. §. 1. D. de regul. iur.*

h) POTESTATEM FACIAM.] Pluribus agere volentibus is praefertur, cuius maxime intereſt, etiam mulier et pupillus, modo interſit. Nam mulieri et pupillo actiones populares non dantur, niſi quum ad eos res pertinet. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 6. D. de popul. action.*

i) DOLO MALO HABITAVERIT.] Habitabant aliquando in ſepulcro liberti et ſerui, qui non tenebantur ſepulcri violati actione, ſi nimirum aedituorum vice fungerentur, vel alias eiusmodi operas praeſtarent, vt patet exemplo, quod paullo ante attulimus, aeditui Sergiae familiae, qui aedituauerat annos XII. At ſi quis dolo malo in ſepulcro habitaſſet, ei, qui volebat, agendi poteſtas erat. VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 3. §. 6. D. de ſepulcr. viol.* Si ſeruus in ſepulcro habitabat, vel aedificauerat, noxalis actio ceſſabat, et in ipſum animaduertebat Praetor. Sin non ibi habitaret, ſed domunculam ibi haberet, noxale iudicium non denegabatur. VLPIAN. *ibid. l. 3. §. 11. D. eod. tit.*

k) IVDICIVM DABO.] Quam actionem popularem eſſe, obſeruat VLPIAN. *Lib. XXV. ad Edict. l. 3. §. 12. D. de ſepulcr. viol.*

PARTIS II. EDICTI

FINIS.

Digitized by Google

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

OPVSCVLOR. POSTVMOR.

TOM. IIII.

LIBROS ALIQVOT

VETERVM IVRECONSVLTORVM

ORDINI SVO RESTITVTOS

TRADENS.

Digitized by Google

SERIES
LIBRORVM XC DIGESTORVM SALVII IVLIANI.

PARS I.
AD EDICTVM.

LIB. I. DE IVRISDICTIONE.

Praefatio *aduerſus eos, qui quid aduerſus edictum admiſerint.*

Tit. I. De actione danda vel deneganda a praetore.

¶ Non poteſt praetor cogere legatos municipales, vt apud ſe iudicium ſuſcipiant, ne impediatur legatio. Etiamſi hereditatem adierint Romae, tamen non competit in eos actio. Niſi tamen ſatisdent, legatarii mittuntur in poſſeſſionem rerum hereditariarum. Rationem huius iuris reddit Iulianus l. 27. de iudic.

¶ Cogitur tamen et legatus accipere iudicium, ſi aliquid tempore legationis emerit, vel ex alia cauſſa poſſidere coeperit, ne ei poteſtas detur, res alienas domum auferendi. l. 25. eod.

¶ Ita et recte praetor actionem dat aduerſus legatum, et quemcumque ſuae iurisdictioni non ſuppoſitum, ſi conſentiat. Vbi tamen conſenſiſſe non cenſetur, qui errauit. * *l. 2. pr. D. de iudic.* ** *l. 15. D. de iurisd.*

¶ Actio contra non danda et aduerſus eos, qui iurisdictioni praetoris ſubiecti ſunt, ſi appareat, nullum eſſe agendi fundamentum. Veluti, ſi aduerſus eum, qui rem cuſtodiendam accepit, agatur ad damnum iniuria tertii datum praeſtandum. l. 19. commod.

Tit. II. *De magiſtratibus municipalibus, eorumque poteſtate et officio.*

Tit. III. *De modo iurisdictionis eorum.*

Tit. IV. *De vadimonio.*

Tit. V. *De vindiciis ſecundum poſſeſſorem dandis.*

Tit. VI. De iurisdictione mandata, et iudice dando.

¶ Iurisdictionem mandat, qui eam ſuo iure, non qui alieno beneficio habet. l. 5. de iurisd.

¶ Magiſtratus dat iudicem, qui de facto cognoſcat. Quid vero ſi Caeſar reſcripſerit: Eum, qui prouinciae praeeſt, adire poteris? Nihilominus aeſtimabit, ipſe cognoſcere, an iudicem dare debeat. l. 8. de offic. praeſ.

LIB. II. DE FORMVLA IVRISD. EDENDO ET PACTIS.

Tit. I. *De formula iurisdictionis, deque albo praetoris.*

Tit. II. *De edendo.*

Tit. III. *De pactis.*

Tit. IV. De in ius vocando.

¶ Si ex noxali cauſſa agatur, ſatisdandum: *ſeruum noxis ſolutum praeſtari.* Ea tamen ſtipulatio non pertinet ad noxas, quae publicam et capitalem habent coërcitionem. l. 200. de V. S.

¶ De eo, per quem factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat, ex inſtituto agitur l. 3. de eo, per quem fact. er. quo min.

Tit. V. *Qui neque ſequantur, neque ducantur.*

Tit. VI. *De poſtulando.*

Tit. VII. *De his, qui not. infamia.*

Tit. VIII. *De forma agendi.*

Tit. IX. *De plus petendo.*

Tit. X. De cautione iudicio ſiſti, et vadimonio deſerto.

¶ Ad hunc quoque titulum pertinere potuerunt, quae ad tit. IV. retulimus.

Tit. XI. *De dote, de muliere, abeſſe, amiſiſſe.*

LIB. III. DE IIS, PER QVOS AGERE POSSVMVS.

Tit. I. *De cognitoribus.*

Tit. II. De Procuratoribus.

¶ Cogenduſne ſit procurator defendere, an ſufficiat, propter rem non defenſam ſtipulationem committi. Prius adfirmat Iulianus * *l. 35. D. de procur.*

¶ Si procurator emtoris poſtulauerit a venditore, vt ab eo defendatur, venditor poteſt deſiderare ſibi caueri de rato, quia ſi fundum agenti reſtituerit, dominus ab eo rem petere poſſet, et venditor eum rurſus defendere cogeretur. l. 75. de procur. Exceptio enim rei iudicatae locum tantum habet, quoties eadem quaeſtio inter easdem perſonas reuocatur. * *l. 3. D. de exc. rei iud.*

Tit.

Digitized by Google

Tit. III. *Quod vniuerſitatis cuiusque nomine vel contra eam agitur.*
Tit. IV. De negotiis geſtis.

¶ Quando ex negotiorum geſtione vtrinque naſcatur actio. l. 6. de neg. geſt.

¶ Actionem negotiorum geſtorum habet curator contra ſubcuratorem ſibi conſtitutum, ſi damnum ex eius dolo ſentiat, modo fraudis non ſit conſcius. l. 30. D. de neg. geſt. Doli enim conſciis adeo non fauent leges, vt et is, cui metus cauſſa res tradita eſt, eam non modo reddere, ſed et de dolo repromittere teneatur. * *l. 9. §. 5. quod met. cauſſ.*

¶ Si ex duobus ſociis alter me adminiſtrare prohibeat, alter non: aduerſus non prohibentem datur actio negotiorum geſtorum, ſed ita, vt, qui prohibuit, nullo modo inde damnum ſentiat. ** *l. 8. §. 3. ff. de negot. geſt.*

Tit. V. *De calumniatoribus.*

LIB. IV. DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS ET RECEPTIS.

Tit. I. De dolo malo.

¶ Datur actio de dolo etiam aduerſus ſeruum, ſi minorem fraude circumuentum adduxit ad vendendum, et poſtea manumiſſus eſt. ** *l. 7. de dol. mal.*

Tit. II. De metu.

¶ Qui vi coactus fideiuſſit, an teneatur? * Paull. ad Iulian. Lib. IV. Digeſt. * *l. 11. quod met. cauſſ.*

¶ Si debita pecunia per vim accepta facta eſt, niſi vel ſoluatur, vel reſtituta actione iudicium accipiatur, is, qui acceptum ferre coëgit, in quadruplum condemnandus erit. * *l. 9. §. 7. eod.*

Tit. III. De minoribus XXV annis.

¶. Minor poteſt reſtitui, etiamſi cum filiofamilias maiore contraxerit. * *l. 11. §. 7. de minor.*

Tit. IV. *De capite minutis.*
Tit. V. *De eo, quod falſo tutore geſtum.*
Tit. VI. Ex quibus cauſſis maiores XXV ann. in integr. reſtit.

¶ Militi vt ſuccurratur, fuſe docetur ** *l. 17. quib. ex cauſſ. mai.*

¶ Quantum reſtituatur, ſi ob ferias extraordinarias completa vſucapio. * *l. 26. §. 7. eod.*

¶ An et hereditatis petitori datur reſtitutio, ſi poſſeſſor heredita-

Digitized by Google

ditatis ſiue b. f. ſiue praedo a debitoribus exegit debita, eaque petitori hereditatis ſoluit? Neg. * *l. 25. §. 17. de hered. petit.*

¶ Reſtitui etiam poteſt creditor agens cum filio praeterito, ſi ſubmotus ſit exceptione, quod ex tabulis bon. poſſeſſionem accipere nequeat. l. 15. de O. et A. * *l. 2. de except. rei iud.*

Tit. VII. *De alienatione iudicii mutandi cauſſa facta.*

Tit. VIII. *De temporibus in integrum reſtitutionum.*

Tit. IX. De receptis, qui arbitrium receperunt.

¶ Si ab vno tantum heredum nomine compromiſſum, non ab vtroque: vno mortuo aeque ſoluitur compromiſſum, ac ſi neuter nomine heredum compromiſerit. l. 49. §. 2. de recept.

¶ Si compromiſſum vt praeſente vtroque ſententia dicatur, vno decedente, et relicto pupillo herede, non videbitur dicta ſententia, niſi tutoris auctoritas interueniat. l. 47. eod.

¶ Idem dicendum, ſi alteruter compromittentium furere coeperit. l. 47. eod. l. 49. pr. eod. * *l. 27. §. 5. eod.*

¶ Arbiter poteſt partes vel per nuncium vel per epiſtolam vocare. l. 49. §. 2. eod.

¶ Non tamen in prouinciam ſi Romae compromiſſum. * *l. 21. §. 10. eod.*

¶ Non poteſt cogi arbiter ad dicendam ſententiam, ſi vnus bonis ceſſit. * *l. 17. pr. D. eod.*

¶ Nec ſi ita compromiſſum, vt certam ſententiam dicat. * *l. 19. pr. eod.*

Tit. X. *Nautae, caupones, ſtabularii, vt recepta reſtituant.*

Tit. XI. *De ſatisdando.*

LIB. V. DE IVDICIIS.

Tit. VII. De iudiciis.

¶ Iudex non eſt magiſtratus, quum iudicet iuſſu magiſtratus. Id exemplo iurisdictionis mandatae illuſtraſſe videtur Iulianus l. 3. de off. eius, cui mand. iurisd.

¶ Semel datus pronunciare debet, et quidem de ſumma, ad quam vſque iudicare iuſſus eſt. Immo poteſt etiam de re maiori, ſi litigatores conſentiant: l. 74. D. de iudic. modo non in quantitate ſine ratione erret, quale exemplum eſt in l. 79. de legat. I.

¶ Quae-

Digitized by

¶ Quaeritur, an ob febrem diſcedente litigatore pronunciare nihilominus poſſit l. 60. de re iud.

LIB. VI. DE PETITIONE HEREDITATIS.

Tit. I. *De querela inofficioſi.*

Tit. II. De hereditatis petitione.

¶ Hereditas quid? l. 62. de R. I.

¶ Eam petit, et qui hereditatem a fiſco mercatus eſt. l. 6. pr. de her. pet.

¶ Petitur hereditas et ab eo, qui petiit hereditatem, et litis aeſtimationem conſequutus eſt. Item ab eo, qui negotia hereditaria geſſit. Item a poſſeſſore, vi deiecto. Item a poſſeſſore, vel non poſſeſſore qui rem vendidit. * *l. 16. §. 2. 3. 4. 5. D. eod.* Quia dolo poſſidere deſinens pro poſſeſſore habetur. * *l. 17. pr. de rei vind.* Item ab eo, qui ex cauſſa fideic. hereditatem reſtituit: * *l. 16. §. 7. eod.* non tamen poteſt patronus petere ab eo, cui libertus in fraudem eius alienauit, quia actionem Caluiſianam habet. * *l. 16. §. 6. eod.*

¶ Hereditatis petitione petitor conſequitur rem cum omni cauſſa, et rei aeſtimationem, ſi culpa poſſeſſoris perierit, aeque vt in rei vindicatione. * *l. 17. §. 1. de rei vind.* l. 6. §. 2. de her. petit. Conſequitur etiam res a defuncto pignori datas. * *l. 6. §. 1. de hered. pet.* Non tamen conſequitur indebitum a poſſeſſore exactum, quemadmodum nec indebite ſolutum a poſſeſſore ei imputatur. * *l. 20. §. 18. de her. pet.* * *l. 2. §. 7. de act. vel her. vend.* Quod eo minus mirandum, quia ne quidem debite ſolutum a poſſeſſore petitorem liberat, niſi ille caueat, ſe petitorem defenſurum. * *l. 31. pr. eod.*

LIB. VII. DE ACTIONIBVS EX DOMINIO ET SERVITVTIBVS.

Tit. I. De rei vindicatione.

¶ Ea conſequimur etiam rei noſtrae acceſſiones, veluti quae per alluuionem acceſſerunt fundo. l. 34. de rei vind. Sed et fructus, etiam ex fundo communi pro parte dominii. l. 25. de vſur.

¶ Immo ſi ſeruum vindicamus, etiam actio L. Aquilliae per ſeruum adquiſita reſtituenda eſt. ** *l. 17. §. 1. eod.*

Tit. II. De Publiciana in rem actione.

¶ Ea non datur ei, qui in mala fide eſt. * *l. 7. de Publ. in rem act.*

¶ Si

Digitized by Google

¶ Si duo b. f. emerunt, quis praefertur. * *l. 9. §. 4. eod.*

¶ Res reſtituenda cum omni cauſſa. Aſt ſi in qualitate fundi erratum, agendum cum emtore non cum poſſeſſore, l. 22. de act. emt. Immo cum neutro, ſi fundi pars, priusquam menſura fiat, inundatione vel chaſmate perierit. Ita notat Scaeuola ad Iul. Lib. VII. * *l. 10. D. de peric. et comm. rei vend.*

¶ [Quo pertineat lex 12. D. de ſtatu lib. vix patet, niſi in numero aberratum ſit.]

Tit. III. *Si ager vectigalis petatur.*

Tit. V. De ſeruitutibus.

¶ Res propria domino non ſeruit. Hinc ſi vna domus ceſſit duobus, non habent inuicem actionem ius non eſſe tigni immittendi, quia tignum eſt vtriusque. l. 37. de ſeru. praed. vrb.

¶ Si a te emi, vt liceat mihi ſtillicidium immittere, et poſtea te volente ex cauſſa emti immiſi, et actionem, et exceptionem habeo. l. 16. ſi ſeru. vind.

¶ Seruitus exſtinguitur vſucapione libertatis, de qua l. 32. de ſeru. praed. vrb.

¶ Exſtinguitur etiam conſolidatione. Talis eſt, ſi Sempronianus fundus communi meo et tuo ſeruiat, et eum in commune redimamus: non ſi communis fundus proprio meo, proprioque tuo ſeruiat, ſiquidem ſeruitus manet. l. 27. D. de ſeru. ruſt. praed.

Tit. VI. De vſufructu, vſu, habitatione.

¶ Vſusfructus peti non poteſt, tempore elapſo, quo et vſucapione dominium adquiritur. l. 3. ſi vſusfr. pet.

¶ Actio haec confeſſoria datur aduerſus quemcumque poſſeſſorem. * *l. 5. §. 1. D. eod.*

LIB. VIII. DE IVDICIIS DVPLICIBVS.

Tit. I. Finium regundorum.

¶ Hoc iudicium manet, quando ſocii egerunt communi diuidundo, vel ſi rem alienarunt. l. 9. fin. reg.

Tit. II. Familiae erciſcundae.

¶ De natura huius actionis l. 51. fam. erciſc.

¶ Non poſſumus conſequi per hereditatis petitionem, quod iudicio fam. erc. conſequimur. l. 7. ſi pars her. pet.

Tit. III.

Digitized by Google

Tit. III. Communi diuidundo.

¶ Communis ſeruus, quod ex re alterius domini adquirit, commune facit. Sed is, ex cuius bonis adquiſitum fuerit, communi diuidundo iudicio eam ſummam conſequi poteſt. l. 24. pr. comm. diuid. immo et condictione ſine cauſſa. l. 3. de condict. ſin. cauſſ.

¶ Si is, quocum agere volebam, communi diuidundo partem ſuam Titio iudicii mutandi cauſſa tradidit, tenetur mihi actione praetoria. l. 24. §. 1. comm. diuid.

¶ [Notat hic quaedam Paullus ad Iulian. Lib. VIII. * *l. 4. de reſc. vend.* de venditione rerum duarum cum pacto ne alterutrius emtio maneat. Quae quo pertineant, vix patet.]

¶ [Ad hoc iudicium communi diuidundo etiam pertinuiſſe videtur caſus de aedificatione in area aliena, cuius bonae fidei emtor ſim, quamuis poſtea, dum aedifico, ſciam, rem alienam eſſe. * *l. 37. de rei vind.*]

LIB. IX. DE DAMNO DATO, IVREIVRANDO, ACTIONIBVS DE SERVO CORRVPTO, ALEATORIBVS, ADVERSVS MENSOREM, AD EXHIBENDVM.

Tit. I. *De damno dato, et ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.*

Tit. II. De noxalibus actionibus.

¶ Si communis ſeruus furtum fecit, et omnes dolo fecerint, ne eum poſſiderent, quo remedio vtendum? l. 39. de noxal. act.

Tit. III. *De iudice litem ſuam faciente.*

Tit. IV. *De fraudatoriis actionibus.*

Tit. V. *De interrogationibus in iure faciendis.*

Tit. VI. De iureiurando.

¶ Nihil mihi iusiurandum prodeſt, ſi a quolibet alio hereditatem petam. l. 12. de iureiur. Id illuſtratum videtur exemplo rei iudicatae, cui iusiurandum aequiparari ſolet. l. 24. de except. rei iud.

Tit. VII. *De his, qui effuderunt vel deiecerunt.*

Tit. VIII. De ſeruo corrupto.

¶ Si quis ſeruum communem, meum et ſuum, corruperit, an tenetur? * *l. 9. pr. de ſeru. corrupt.*

Tit. IX. *De aleatoribus.*

Digitized by Google

Tit. X. *Si menſor falſum modum dixerit.*

Tit. XI. Ad exhibendum et de ventre inſpiciendo.

¶ Si heres eius, quocum ad exhibendum egi, quum nec poſſideret, nec dolo malo feciſſet, ne poſſideret, rem defuncto illo poſſidere coeperit, eam exhibere tenebitur. l. 8. ad exhib.

LIB. X. DE REBVS CREDITIS ET CONDICTIONIBVS QVIBVSDAM.

Tit. I. De religioſis, et ſumtibus funerum.

¶ Sepulcrum non eſt in commercio: actio tamen de ſepulcro violato praecipue datur ei, ad quem res pertinet. l. 6. de ſepulcro viol.

¶ Impenſae funeris aes alienum dotis ſunt. l. 18. de religioſ.

Tit. II. De rebus creditis et certi condictione.

¶ Quae numeratio accipientem obliget. l. 19. de reb. credit.

¶ Si numos meos te abſente tuo nomine veluti tuos dedi, condictio tibi adquiritur. ** *l. 9. §. 8. de reb. cred.*

Tit. III. De iureiurando.

¶ Procurator iuſiurandum deferre nequit, niſi vel omnia bona adminiſtret, vel id nominatim ei mandatum ſit. * *l. 18. de iureiurando.*

¶ Procurator et defenſor non coguntur iurare. * *l. 34. §. 3. eod.*

¶ Exceptio ex iureiurando naſcitur. l. 39. eod.

Tit. IV. De condictione indebiti et ſimilibus.

¶ Iuſſus monimentum facere arbitratu liberti, ei certam ſummam ſolui: ſi non facit monimentum, pecuniam repetere poſſum condictione cauſſa data. l. 11. cond. cauſſ. dat. cauſſ. non ſequ.

¶ Si reus et fideiuſſor pariter ſoluerint, vterque dimidiam condicit, tanquam ſi rei promittendi eſſent. l. 20. cond. indeb.

¶ Datur etiam condictio indebiti venditori, ſi heredi teſtamento mandatum, vt venditorem obligatione venditi liberet, et hic ignorans rem tradiderit * *l. 26. §. 7. eod.* item fideiuſſori qui ſoluit, quum pactus eſſet, ne ab eo peteretur. l. 32. §. 1. eod. Aſt non poteſt condicere, qui Stichum vel Pamphilum debens vtrumque tradiderit, ſi vel vterque vel alteruter

Digitized by Google

alteruter perierit. l. 32. pr. eod. Nec mulier, ſi credens ſe pro dote obligatam, ſoluit. l. 32. §. 2. eod. Quid ſi quis hominem generaliter debens Stichum ſoluerit? l. 32. §. 3. eod.

Tit. V. *De condictione furtiua.*

Tit. VI. *De condictione triticaria.*

Tit. VII. *De eo, quod certo loco.*

LIB. XI. DE CONSTITVTO, COMMODATO, PIGNORE, PRAESCR. VERBIS, EXERCITORIA ET INSTITORIA.

Tit. I. De conſtituta pecunia.

¶ Poteſt et pro alio conſtitui. * *l. 5. §. 3. D. conſt. pec.*

¶ Qui pro filio conſtituit, in ſolidum tenetur, quamuis minus ſit in peculio. l. 2. de conſt. pec.

¶ Promiſſor hominis, homine ſine culpa ſua mortuo, ſi tamen in mora fuerit, de conſtituta pecunia tenetur. l. 23. eod.

Tit. II. Commodati.

¶ Qui aliter re commodata vtitur, quam conuentum, et commodati, et furti tenetur. * *l. 5. §. 8. commod.*

Tit. III. De pignoratitia actione.

¶ De dolo in pignore ſeruo dato a domino praeſtando. ** *l. 3. commodat.*

¶ Actio pignoratitia datur et aduerſus dominum, ſi ſeruus peculiari nomine pignus accepit. l. 28. §. 1. de pign. act. Quid ſi debitor pignus petat a tertio, qui creditori actione Seruiana experto aeſtimationem praeſtitit? Is, niſi offerat, quod pro eo ſolutum eſt, exceptione ſummouetur. d. l. 28. pr. eod.

¶ Si pignus a creditore diſtractum ſub conditione reluendi, debitor non habet actionem niſi a creditore ceſſam. * *l. 7. de diſtr. pign.*

Tit. IV. De praeſcriptis verbis et in factum actionibus.

¶ Tales naſcuntur praecipue ex contractibus innominatis. Hinc quid ſit contractus do vt facias, et quomodo a mandato et ſocietate differat, explicatur in l. 13. praeſcr. verb.

¶ Si liber homo b. f. ſeruiens pecuniam pro manumiſſione dede-

Digitized by Google

dederit, condicere eam poterit etiam ob cauſſam non ſequutam * *l. 3. §. 5. condict. cauſſ. dat.*

Tit. V. *De exercitoria actione.*

Tit. VI. De inſtitoria actione.

¶ Cur hae et ſequentes actiones perpetuae ſint. l. 8. de trib. act.

¶ Locum habet haec actio etiam ſi quis ſerui alieni vicarium conduxerit, eumque merci ſuae praefecerit. * *l. 12. de inſt. act.*

¶ Quid ſi ſocii ſeruus praefectus? *l. 28. de pecul.* Aliquando tunc etiam agetur de in rem verſo. * *l. 14. de in rem verſ.* vbi Marcellus et Paullus ad Iulianum notant.

LIB. XII. DE ALIIS ACTIONIBVS ADVERSVS EVM, QVI IN ALIENA POTESTATE EST, INSTITVENDIS.

Tit. I. De tributoria actione.

¶ Si communis ſeruus conſentiente vel vtroque vel alterutro domino negotiatus ſit, quomodo detur actio tributoria. *l. 3. pr. de trib. act.*

¶ Alio de peculio, alio tributoria ſerui nomine agente, poteſtne dominus deducere, quod tributoria agenti praeſtiturus ſit? l. 12. eod.

Tit. II. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur.*

Tit. III. De SC. Macedoniano.

¶ Locum etiam habet SC. ſi nepoti creditum conſentiente patre. l. 14. de pecul.

¶ Ceſſat autem ſi pecunia credita in rem patris verſa, etſi initio eo animo non acceperit filius. * *l. 7. §. 12. eod.*

¶ Ceſſat etiam in eo, qui vectigalia conduxit. ** *l. 3. §. 1. eod.*

¶ Qui contra SC. filio credidit, is mortuo eo fideiuſſorem a patre accipere non poteſt. l. 11. de fideiuſſor.

Tit. IV. *Quod iuſſu.*

Tit. V. *De in rem verſo.*

Tit. VI. De peculio.

¶ Aliquando peculium ſerui communis ad alterum ex dominis ſolum pertinet. l. 16. de pecul.

¶ Pro Stichi communis ſerui mei et tui decem aureos volente de peculio conuentus decem praeſtiti, quam actionem aduerſus

ſus ſocium habeo? l. 25. comm. diuid. * *l. 11. §. 5. de pecul.*

¶ Si ſeruus mandauit, vt creditori meo ſolueretur, idque tanquam interceſſor, nulla obligatio naſcitur, ſin tanquam pro creditore ſuo, dominus tenetur peculiotenus * *l. 3. §. 6. de pecul.*

¶ Si ſeruus pure legatus, ex peculio heres deducit, quod ſibi debetur, licet nullo momento dominus fuerit. Idque multo magis, ſi ſeruus ſub conditione libertatem acceperit. * *l. 9. §. 5. eod.*

¶ Seruus a debitore domini exegit, fit domini debitor, ſi is ratum habuerit. * *l. 11. §. 2. eod.* An quod dominus ſemel deduxit, rurſus deducet, ſi de peculio conueniatur? * *l. 11. §. 3. eod.* Seruus habet vicarium quinque valentem: dominus, cui quinque debentur, vicarium deducit, eo mortuo quaeritur, an liberatus ſit ſeruus, ſi alium ſibi comparauerit vicarium? * *l. 11. §. 4. eod.* Qui ſeruum cum peculio vendidit, an poteſt deducere, quod ſibi debetur? * *l. 11. §. 7. eod.* An, qui ſeruum debitorem cum peculio comparauit? * *l. 11. §. 8. 9. eod.*

¶ Deducine poteſt, quod ſocio debetur. l. 12. eod. ** *l. 13. eod.*

¶ Seruo teſtamento manumiſſo, cum omnibus heredibus agitur, nec eorum quisquam amplius deducet, quam quod ſibi debetur. l. 12. pr. eod. Quid ſi ſeruus viuo domino mortuus, et dominus intra annum plures heredes reliquerit? l. 14. §. 1. eod.

¶ Si creditor filii tui heredem te inſtituerit, tibi peculii quantitas in quadrantem Falc. imputabitur. l. 83. ad L. Falc. Hinc ſi hereditatem eius vendideris, teneberis de peculio. l. 37. pr. de pecul. Similes caſus de ſeruis tractantur §. 1. 2. 3. eod.

Tit. VII. Ad SC. Velleianum.

¶ Interceſſio omnis a muliere facta SC. infirmatur. Hinc ſi mulier intercedens fundum pignori dederit, quamuis is a creditore diſtractus ſit, poteſt tamen mulier eum actione in rem petere. * *l. 39. §. 1. de rei vindic.*

Digitized by

¶ Si mulier apud Primum pro Secundo, mox pro Primo apud creditorem eius interuenit, an duae ſunt interceſſiones, an vna? * *l. 8. §. 2. ad SC. Vellei.*

¶ Si mulier interceſſerit, aequum eſt, non ſolum in veterem debitorem, ſed et in fideiuſſores eius actionem reſtitui. l. 14. eod. Quid ſi mulieri heres exſtiterit creditor, an et is reſtitutoria vtetur? * *l. 8. §. 12. D. eod.*

¶ [Eodem libro Iulianus * *l. 5. pr. de nou. op. nunc.* docuit, quando poſſit vel non poſſit pupillus nouum opus nunciare. Id quo pertineat, non liquet.]

LIB. XIII. DE ACTIONIBVS EX NEGOTIIS PER ALIOS EXPLICATIS, COMPENSATIONE, PIGNORE, DEPOSITO.

Tit. I. De actionibus ex negotiis per alios explicatis.

¶ Si dominus iuſſerit procuratorem ſuum certam pecuniam ſumere, et foenerare periculo ſuo, ita vt certas pecunias domino penderet, in creditum videtur accepiſſe. * *l. 6. §. 6. mand.*

¶ Si hominem dedi, vt manumitteres, et procurator meus prohibuerit, ne manumitteres, an mandati agere poſſum? l. 30. mandat.

¶ Heres aliquando agere poteſt, quum defunctus non poſſit. Exemplum eſt in l. 84. ad L. Falc.

¶ Eodem pertinent l. 7. de euict. ** *l. 14. mand.*

Tit. II. *De compenſatione.*

Tit. III. De pignoribus.

¶ Qui pignoris cauſſa fundum tradidit creditori, intelligitur poſſidere. l. 36. de adqu. poſſ. Quum et fundum poſſideat, qui eundem a creditore precario rogauerit. d. l. 36. de adqu. poſſ. Nam vnusquisque poteſt rem ſuam, quamuis non poſſideat, precario dare ei, qui poſſideat, l. 18. de precar. quod exemplo illuſtratur l. 16. de O. et A.

¶ Pignus debet tradi? Eaque traditio non eſt inefficax, quum in corpus quidem, quod traditur, contrahentes conſentiunt, in cauſſis vero diſſentiant. l. 36. de adqu. rer. dom.

¶ Soluitur ius pignoris liberato debitore. Liberatur autem iureiurando ab eo exacto l. 10. de iureiur. ſolutione. Quo perti-

Digitized by

pertinet l. 32. de ſolut. nouatione, ad quam pertinet l. 15. de nouat.

¶ Si a creditore in diem pignus addictum, non poteſt bona fide negotium agi, niſi adiectio accipiatur. l. 18. de in diem addict.

Tit. IV. Depoſiti.

¶ Is, qui depoſuit, ſtatim poteſt depoſiti agere. * *l. 1. §. 22. depoſ.*

¶ Qui rem ſuam deponi apud ſe patitur, vel vtendam accipit, nec commodati, nec depoſiti tenetur. l. 15. eod.

[* *l. 23. de act. emti ad librum ſequentem manifeſto referenda.*]

LIB. XIV. DE MANDATO ET SOCIETATE.

Tit. I. De mandati actione.

¶ Si negotia mea mandauero gerenda ei, qui mihi actione in quadruplum tenebatur, poſt annum in ſimplum: etſi poſt annum cum eo mandati agam, tamen praeſtare quadruplum tenebit. l. 31. mand.

¶ Si mandato meo Titio X credideris, et mecum mandati egeris, non liberabitur Titius, et hinc cedere debebis actiones. l. 13. de fideiuſſ.

Tit. II. Pro ſocio.

¶ Societas durat, ſi filiusfam. ſocietatem coierit, et deinde emancipatus fuerit. * *l. 58. §. 2. pro ſoc.*

¶ Actio famoſa, (*qualis eſt pro ſocio,*) non datur aduerſus patronum, etſi per procuratorem accipiat iudicium. l. 2. de obſ. par. et patr. Ergo potius inſtituet libertus actionem praeſcriptis verbis, ad quam et neceſſe eſt confugere, quoties contractus exiſtunt, quorum adpellationes nullae iure ciuili proditae ſunt, (*veluti ſi quis locet praedium et ſibi partem fructuum et damni ſtipuletur,*) l. 3. praeſcr. verb.

¶ Socius habet beneficium competentiae. An et fideiuſſor et defenſor ſocii? * *l. 63. §. 1. pro ſoc.*

LIB. XV. DE EMTIONE VENDITIONE, LOCATIONE CONDVCTIONE, AD L. RHODIAM, AESTIMATORIA.

Tit. I. De emtione venditione.

¶ Debitor rem pignoratam a creditore redimens, tanquam ſuae rei emtor, actione venditi non tenetur. l. 39. pr. de contr.

Digitized by Google

contr. emt. Quid ſi quis fructus oliuae pendentes vendiderit, promiſeritque 10 pondo, quod natum eſſet, et quinque naſcantur? d. l. 39. §. 1. eod. Illuſtraſſe hoc videtur Iulianus exemplo legatorum. l. 5. de trit. ol. vin.

¶ Non videtur res tradita, ſi ſuperior in poſſeſſione emtor futurus non ſit. * *l. 11. §. 13. D. act. emt.*

¶ Seruo, in quo mihi vſusfructus, fundum emente, et antequam pecuniam numerauerit, capite deminuto, ſi poſtea ſoluo, actionem ex emto non habeo, ſed indebiti actionem. l. 24. act. emti. Quid ſi ſeruum tuum imprudens a fure emi, et is ex peculio, quod ad te pertinebat, hominem comparauit? d. l. 24. §. 1. eod. Quid ſi ſeruus hominem vendidit, et pro eo quis fideiuſſit? Quantum tunc fideiuſſor debet? d. l. 24. §. 2. eod.

¶ Ex emto aliter tenetur, qui ſciens, aliter, qui ignorans rem vitioſam vendidit. ** *l. 13. D. act. emt.*

¶ De hereditate vel actione vendita. Venditio haec fieri poteſt, modo venditor ſit heres. Eo pertinet ** *l. 14. §. 3. ad SC. Trebell.* Quid ſi ex pluribus coheredibus vnus, antequam hereditatem ceteri adiiſſent, pecuniam ſub poena debitam omnem ſoluerit, et poſtea hereditatem vendiderit? l. 18. de her. vel act. vend.

¶ Venditioni ſolent pacta adiici, quibus et, quae legibus non diſerte cauentur, ſibi ſtipulantur contrahentes. Non enim poſſunt omnes articuli ſingulatim in legibus comprehendi. l. 12. de LL. Tale pactum eſt in diem addictio, de quo prolixe l. 17. de in diem add. * *l. 11. eod.* ** *l. 4. §. 1. 2. eod.*

¶ Reſcinditur venditio, et exſpirat contractus, ſi alter alteri acceptum tulerit, item nuda conuentione. Aſt homo venditus, ſi moriatur, pro tradito habetur. l. 5. de reſc. vend.

¶ Venditor euictionem praeſtare debet. Quam vero praeſtat venditor hominis? l. 8. de euict. An et bis ob idem vitium praeſtanda? * *l. 32. §. 1. de euict.*

Tit. II. De locatione conductione.

¶ Actione locati aliquando agitur, vt quis locatione liberetur.

Digitized by

tur. * *l. 15. §. 9. locat.* Caſus eo pertinentes habes l. 16. et l. 18. eod.

¶ Si quis in hoc contractu caſum ſuſcepit, pacto ſtandum erit. * *l. 9. §. 2. locat.*

Tit. III. *Ad L. Rhodiam de iactu.*

Tit. IV. *De aeſtimatoria actione.*

LIB. XVI. DE SPONSALIBVS, NVPTIIS, DOTE.

Tit. I. De ſponſalibus.

¶ Sponſalia aeque ac nuptiae conſenſu contrahentium fiunt. l. 11. de ſponſ.

Tit. II. De nuptiis.

¶ Nuptiae inter easdem perſonas, niſi volentibus parentibus renouatae, iuſtae non habentur. l. 18. de R. N.

Tit. III. De iure dotium et pactis dotalibus.

¶ Patre dotem promittente et poſtea filiam emancipante, non reſoluitur promiſſio. Quid ſi mulier filium habens debitorem patri id, quod filius debet, in dotem promittit? an obligatur? l. 44. de iure dot.

¶ Et ſerui ſtipulatione obligatio dotis adquiritur, itemque traditione ſeruo vel filiofam. facta. Quid ſi alternatiue quod debetur vel fundus in dotem promiſſa: cuius erit electio? Si pater putans ſe filiae debere, promiſit, an liberatur propter errorem? l. 46. eod.

¶ Quem penes ſit periculum, ſi vel pater vel ſponſa dotem promiſerit? * *l. 33. de iure dot.*

¶ Si vſusfructus in dotem promiſſus, aeque omnia fructuario adquiruntur, ac ſi legati iure vſusfructus eſſet conſtitutus. ** *l. 25. §. 7. de vſufr.*

¶ Quid ſi ſeruae libertas legata, cum tres pepererit, et heres, (*qualis eſſe poteſt vxor, quae hanc ancillam marito in dotem dedit,*) medicamentis fecerit, ne concipere poſſit? * *l. 3. §. 16. de ſtatu lib.*

¶ Stipulationes de dote quomodo concipiendae? l. 53. de V. O.

¶ Nupta non impeditur, quo minus cum priore marito de dote agere poſſit. l. 30. ſol. matr.

¶ Si quis pecuniam ſe debere putans mulieri, iuſſu eius dotis

Digitized by Google

nomine ſponſo promiſit et ſoluit, vtrum nuptiis non conſequutis ipſe agit condictione cauſſa data cauſſa non ſequuta, an mulier. l. 7. condict. cauſſ. dat.

Tit. IV. De fundo dotali.

¶ Maritus nec debitas fundo dotali ſeruitutes amittere, nec nouas imponere poteſt. * *l. 5. de fundo dot.*

¶ Si maritus fundum Titii ſeruientem dotali praedio acquiſierit, ſeruitus confunditur. At ſi vxor fundum, cui praedia mariti ſeruiunt, in dotem dedit, ius fundi non fit deterius. l. 7. eod.

LIB. XVII. DE VARIIS DOTIS SPECIEBVS ET DONATIONE INTER VIR. ET VXOR.

Tit. I. De variis dotium ſpeciebus.

¶ Fundus aeſtimato datus: eius aeſtimatio ſoluto matrimonio praeſtanda, etſi non veniit. l. 13. de pact. dot.

¶ Dos aduentitia et profectitia. Talis non eſt, ſi quis patri certam quantitatem donauit, vt pro filia daret. * *l. 5. §. 3. de iure dot.*

¶ Mulier certam pecuniae ſummam promiſit, et pro ea mancipia dedit, vt eius periculo eſſent. An pacto ſtandum? l. 21. de pact. dot.

¶ Dos profectitia repetitur: maritus b. f. ad iudicium prouocat; an ob moram vſuras debet? Negatur. Ratio eſt in l. 63. de R. I.

Tit. II. De donatione inter virum et vxorem.

¶ Donatio in genere quotuplex? Ea inter ſponſum et ſponſam valet, (*non inter coniuges.*) l. 1. de donat. Eſt vel inter viuos vel mortis cauſſa. Huius variae iterum ſpecies. * *l. 2. de donat. mort. cauſſ.*

¶ Donari nec directe nec indirecte poteſt coniugi, e. g. ſi donaturum mihi iubeam vxori dare. * *l. 3. §. 13. de don. inter vir. et vx.* ſi mortis cauſſa traditurum iubeam ſponſae meae dare, et traditio fiat ſequutis nuptiis. l. 4. eod. ſi quum duo rei eſſent, Titius et mulier, huic donationis cauſſa accepto tulerim. * *l. 5. §. 1. eod.* Aliud, ſi heres inſtitutus hereditatem donationis cauſſa repudiem. * *l. 5. §. 13. eod.*

¶ Valet donatio mortis cauſſa facta. Quo pertinet l. 13. de mort.

Digitized by Google

mort. cauſſ. don. vbi et rem alienam a donatario vſucapi poſſe docetur. Quid vero, ſi res mortis cauſſa traditae vxori filiaefamilias? Valet donatio, ſi viuo marito ſui iuris fiat. * *l. 11. §. 3. de donat. inter vir. et vx.*

¶ Reliquae donationes, quas leges valere non patiuntur, non transferunt dominium. Vnde res extans vindicatur. Quid ſi mulier dolo fecerit, ne res exſtaret? Ad exhibendum vel damni iniuria dati agitur. l. 37. eod.

¶ Coniux tenetur in tantum, quantum locupletior factus. An et pro cultura aliquid repetit? Eo pertinere videtur fragmentum l. 14. de donat.

LIBER XVIII. DE DIVORTIIS ET DOTIS REPETITIONE.

Tit. I. De diuortiis et repudiis.

¶ An et furioſa repudium mittere vel repudiari poteſt? * *l. 4. de diuort.*

Tit. II. Soluto matrimonio dos quemadmodum repetatur.

¶ Dos in re fungibili conſiſtens reddenda annua, bima trima die. An conſtante matrimonio conuenire poſſunt de longiore die? an poſt diuortium? l. 18. de pact. dot.

¶ Si ſeruo in dotem dato ante nuptias aliquid donatum vel legatum, dos ampliatur. l. 47. de iure dot.

¶ Si ſocero dos data, et ſolus heres filius exſiſtit, dotem in computatione hereditatis et Falcidiae ratione, tanquam aes alienum deducit. l. 85. ad L. Falc.

¶ Si marito iudicio publico damnato fiſcus partem bonorum occupat: idem et vxori ſatisfacere debet. l. 31. ſolut. matr.

¶ Quid ſi marito fundum dotalem m. c. vxor donauerit, eumque repetat, an impenſae reſtituendae viro? l. 14. de mort. cauſſ. don.

[* *Sumta ex hoc libro notatur l. 20. de reb. cred. quae, quo pertinuerit, non liquet.*]

Tit. III. *De mora et retentionibus.*

LIB. XIX. DE RERVM AMOTARVM ACTIONE, VENTRE IN POSSESSIONEM MISSO ET AGNOSC. VEL AL. LIB.

Tit. I. De Actione rerum amotarum.

¶ De ea ex inſtituto agitur l. 22. de act. rer. amot.

Tit. II. Si ventris nomine etc.

¶ Eo pertinet * *l. 1. §. 9. ſi mul. ventr. nom.*

Tit. III. De agnoſcendis et alend. lib.

¶ In omnibus cauſſis venter agnoſci debet. l. 2. de agn. lib.

¶ Ad SC. Plancianum interpretandum faciunt * *l. 1. §. 10. §. 12. eod.*

¶ Quid ſi viuo patre redditum praeiudicium, et ante ſententiam pater deceſſit? Transeundum erit ad edictum Carbonianum. * *l. 3. §. 5. eod.*

¶ Et pater adoptiuus liberorum liberos alere tenetur, quemadmodum et dotem dat filiae, et repetit. * *l. 5. §. 13. de iure dot.*

LIB. XX. DE TVTELIS.

Tit. I. De teſtamentaria tutela.

¶ In tutoris datione ſub conditione, non leuiſſima eligenda conditio, ſed ad vltimam ſcripturam reſpiciendum. * *l. 8. §. 3. de teſt. tut.*

Tit. II. De legitima tutela.

¶ Quamdiu haec ſperatur, datiuae locus non eſt. Si tamen pupillum patruus contendit exheredatum, et ſe heredem ſcriptum, aequum eſt, tutorem pupillo dari. l. 20. de excuſ. tut.

Tit. III. *De tutela datiua.*

LIB. XXI. DE OFFICIO TVT. ET ACTIONIBVS EX TVTELA NATIS.

Tit. I. De confirmatione tutoris.

¶ Ea quando opus ſit? l. 3. de conf. tut.

Tit. II. *De ſatisdatione tutorum.*

Tit. III. *De excuſationibus.*

Tit. IV. De adminiſtratione tutorum.

¶ Tutor datus cum formula, vt ἀνεκλόγιστος eſſet, bonam fidem praeſtare debet, alias poterit damnari. * *l. 5. §. 7. de adm. tut.*

¶ Sufficit, ſi tutor negotia pupilli geſſerit, quamuis auctoritatem nunquam interpoſuerit. *l. 18. eod.*

Tit. V. De auctoritate tutoris.

¶ Ea et tacenti accommodari poteſt. * *l. 6. pr. de tutel.*

¶ Non poteſt tutor auctor fieri in rem ſuam. Hinc ſi ſeruus communis tuus et Titii a pupilla tua, te auctore rem traditam

Digitized by

tam accepit, res tota ad Titium pertinebit. l. 12. de auct. tut.

¶ Non multum intereſt, abfuerit tutor, an rem praeſens geri ignorauerit. l. 13. eod.

Tit. VI. De rebus eorum, qui ſub tutela ſunt, non alienandis.

Tit. VII. De ſuſpectis tutoribus.

¶ * *Poſſet huc etiam referri* * *l. 5. §. 7. de adm. et per. tut. de qua ad titulum V.*

Tit. VIII. De tutelae actionibus.

¶ Directa locum habet etiam, ſi tutor pupillo ad mortis cauſſa donandum auctoritatem accommodauit. * *l. 1. §. 1. de tutel. et rat. diſtr.* Non autem eo caſu, quo pater filium heredem inſtituit, eique Sempronium tutorem dedit, filiae autem 200 in dotem, praetereaque nihil legauit, et tutor filiae alimenta conſtituit. l. 4. vbi pupill. mor. deb.

¶ Contraria actio datur tutori etiam de rationibus diſtrahendis conuento. l. 2. de contrar. tut. action. etiam tutor remotus. l. 4. eod.

¶ Actio de eo, quod falſo tutore auct. geſt. an et aduerſus patrem datur, qui filiam duodecenni minorem nuptum dedit? * *l. 11. §. 3. 4. quod falſ. tut.*

Tit. VIIII. De magiſtratibus conueniendis.

¶ Datur haec actio in ſubſidium, ſi contutor culpa vacat. l. 3. de magiſtr. conu. non, ſi contutor conueniri queat. l. 5. eod.

Tit. X. De curatore furioſi.

¶ De officio curatoris furioſo dati. l. 7. de curat. fur.

LIB. XXII. DE FVRTIS ET OPERIS LIBERTORVM.

Tit. I. De noxali furti actione, et furto generatim.

¶ Et impubes furtum facere poteſt, ſi eſt doli capax. * *l. 23. de furt.*

¶ Eius rei furti agere nemo poteſt, cuius ipſe fur eſt. * *l. 14. §. 4. de furt.*

¶ Furti etiam reus eſt, qui pecuniam a me accepit, vt creditori meo ſolueret, et pro ſe ſoluit. * *l. 52. §. 16. de furt.*

¶ Datur ex furto condictio furtiua, et quidem domino. An et bonae fidei poſſeſſori? Affirmatur. Eo pertinere videtur. * *l. 7. §. 1. de Publ. in rem act.* Datur et aduerſus eum, qui vi

Digitized by Google

vi bonorum raptorum tenetur. * *l. 10. §. 1. de condict. furt.* Datur ad rem furtiuam cum omni cauſſa et acceſſione reſtituendam. Exempla habes in l. 14. de condict. furt.

¶ Competit praeterea actio furti. Et quibusdam quidem caſibus ſaepius. l. 56. de furt. Quid ſi ſeruus legatus ante aditam hereditatem furtum fecerit? Si rem futuri heredis ſubtraxit, datur actio furti noxalis aduerſus legatarium, qui legatum agnouit. Si quid ex hereditate iacente, ad exhibendum. l. 40. eod. Quid ſi emtor rem, cuius cuſtodiam venditorem praeſtare oportet, ſurripuerit ſoluto pretio? An furti agi poteſt? * *l. 14. §. 1. de furt. quae ex Lib. XXIII. ſumta eſſe perperam dicitur.*

¶ Ceſſat noxalis furti actio, ſi ſeruum pro derelicto habeam. * *l. 38. §. 1. de nox. act.* item ſi pactus ſit reus, ne Stichus a ſe petatur. * *Scaeuola ad Iulian. l. 54. de pact.* Quid ſi heres fecerit dolo malo, ne ſtatu liberum in poteſtate haberet, et is impleta conditione condemnetur? *l. 16. eod.*

Tit. II. *De furto a ſeruo, qui teſtamento liber eſſe iuſſus eſt, facto.*

Tit. III. De Publicanis et furto a familia eorum facto.

¶ Actio competit et heredibus, ſed et hi omnes non amplius conſequuntur, quam conſequerentur, ſi liber furtum feciſſet. *l. 4. ſi fam. furt. fec. dic.* [* *Pertinere huc etiam videtur l. 2. ſi fam. furt. fec. dic. quamuis ex Lib. XXIII. ſumta notetur.*]

Tit. IV. De operis libertorum.

¶ Promittuntur ſtipulatione. Ea multiplex. Operarum tamen promiſſio promiſſioni generis ſimilis eſt. l. 54. de V. O. An et alienae operae promitti poſſunt? l. 5. de duob. reis. Quid ſi promiſerit patrono aut L. Titio? Praeſtando L. Titio non liberatur, ſiue L. Titius extraneus ſit, ſiue filius patroni. l. 11. de op. libert.

¶ Quaenam operae fabriles? Quid, ſi patroni in diuerſas regiones diſcedentes operas indixerint? l. 23. eod.

LIBER XXIII. DE BONORVM BOSSESSIONIBVS CONTRA TABVLAS.

Tit. I. De bonorum poſſeſſionibus.

¶ Ea varia. Ab inteſtato et teſtatorum. Haec vel contra vel

Digitized by Google

vel ſecundum tabulas. Ad hanc ſeptem ſigna ſufficiunt, licet plura adfuerint, et quaedam detrita ſint. l. 7. de bon. poſſ. ſec. tab.

Tit. II. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.

¶ De ea ex inſtituto agitur l. 13. de bon. poſſ. contr. tab.

¶ An eam accipere poſſit, qui ſub conditione heres ſcriptus? * *l. 3. §. 12. eod.*

Tit. III. De legatis praeſtandis.

¶ An filius praegnanti vxore emancipatus, ſi bonorum posſeſſionem contra tabulas accepit, legata nepoti praeſtet? l. 2. de leg. praeſt. Alium caſum habet l. 6. eod.

¶ Heredes ſcripti, quia ſciunt, emancipatum bonorum poſſeſſ. petere, ideo ab hereditate plerumque abſtinent. l. 4. eod. [* *Poſſet etiam ad antecedentem titulum referri.*]

Tit. IV. De collatione bonorum, et dotis.

¶ De ea ex inſtituto agit l. 3. de coll. bon.

[* *Ex eodem libro ſumti notantur l. 2. ſi fam. furt. fec. dic. et * l. 14. de furt. Sed eae ad librum antecedentem manifeſto pertinent.*]

LIBER XXIV. DE BONORVM POSSESSIONE VENTRI, ET EX EDICTO CARBONIANO DATA.

Tit. I. *De coniungendis cum emancipato liberis.*

Tit. II. De ventre in poſſeſſionem mitt.

¶ Edicti de cuſtodiendo partu indoles et natura. l. 2. de ventr. inſp.

Tit. III. De Carboniano edicto.

¶ Carbonianus poſſeſſor, ſi hereditatem petere coeperit, exceptione ſummouetur. * *l. 3. §. 13. h. t.*

¶ Si ex prima edicti parte poſſeſſio bonorum non petitur, alias ex ſecunda parte accipi poteſt exemplo Carboniani edicti. l. 4. eod.

¶ Simile Carboniano decretum interponitur, ſi impubes negetur iure adoptatus, et caſibus ſimilibus. l. 7. eod.

¶ Si impubes in poſſeſſionem miſſus non defenditur, curator conſtituendus, qui actiones hereditarias exerceat. * *l. 5. §. 1. eod.*

[* *Notantur ex hoc libro ſumtae l. 25. de vulg. et pup. ſubſt. et l. 8.*

l. 8. de bon. poſſ. ſec. tab. quae ad librum ſequentem pertinent.]

LIBER XXV. DE BONORVM POSS. SECVNDVM TAB.

Tit. I. De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.

¶ Eo pertinent l. 8. de bon. poſſ. ſec. tab. (*quae perperam ex libro XXIV. ſumta dicitur,*) l. 25. de vulg. et pupill. ſubſt. (*quae itidem ex lib. XXIV. falſo decerpta dicitur,*) l. 106. de cond. et dem. l. 19. de her. vel act. vend. l. 20. de bon. libert.

LIB. XXVI. DE IVRE ABSTINENDI ET BON. POSSESS. PATRONO DANDA.

Tit. I. De iure abſtinendi.

¶ De eo fuſe agitur * *l. 40. de adqu. vel omitt. her. l. 41. et l. 42. eod.*

Tit. II. De bonis libertorum.

¶ Varii caſus, quibus patroni liberi exheredati bon. poſſeſſionem, libertorum auitorum vel paternorum petere poſſint vel non poſſint. l. 11. de bon. libert. l. 13. eod.

¶ Ex tribus patronis, ſi vnus ceſſet bonorum poſſeſſionem petere, reliqui duo aequas partes habebunt. l. 21. eod.

Tit. III. Si quid in fraudem patroni.

¶ An actio Fauiana locum habeat, ſi libertus in fraudem patroni non adquiſiuerit? * *l. 1. §. 6. ſi quid in fraud. patr.* Locum habet, ſi libertus patronum fraudaturus filiofam. contra SC. pecuniam mutuam dederit l. 6. eod. niſi filius fam. minor ſit XXV annis. l. 8. eod.

LIB. XXVII. DE TESTAMENTIS ET LEGITIMIS SVCCESSIONIBVS.

Tit. I. De teſtamento militis.

¶ An tribunus militum teſtari poſſit militariter, poſtquam ſucceſſor in caſtra venit. l. 20. de teſt. mil.

¶ Teſtamenta militaria repugnare videntur plerisque regulis iuris. Sed in his, quae contra ius conſtituta ſunt, non poſſumus ſequi regulam iuris. l. 15. de LL.

¶ Filiusfam. miles et mortis cauſſa donare poteſt. * *l. 15. de mort. cauſſ. don.*

Tit. II. De teſtamentis.

¶ In eo turpes conditiones remittuntur, qualis plerumque et conditio iurisiurandi. * *l. 20. de cond. et dem.*

¶ Si

¶ Si filius meus a matre heres ſcriptus, et ego omiſſa cauſſa teſtamenti bonorum poſſeſſionem nomine filii petam, legata praeſtare debeo. l. 21. ſi quis omiſſ. cauſſ. teſt.

Tit. III. De legitimis ſucceſſionibus.

¶ Huc pertinent, quae de patronorum ſucceſſione dicuntur. l. 23. de bon. lib. * *l. 22. eod.*

Tit. IV. Si tabulae teſtamenti nullae exſtabunt vnde liberi.

¶ Eo pertinent *l. 2. ſi tab. teſt. null. exſt.* * *l. 1. §. 11. de ventr. in poſſ. mitt.*

Tit. V. Vnde legitimi.

¶ Edicti verba expoſita l. 1. vnde legit.

¶ Ex duobus fratribus ſi vnus teſtatus obit, alter, dum deliberat, decedit, heres ſcriptus hereditatem omittit, patruus legitimam hereditatem habebit. l. 4. eod.

Tit. VI. Vnde cognati.

¶ Capitis deminutione perimuntur cognationes per adoptionem quaeſitae. l. 3. vnde cogn.

Tit. VII. *Vnde vir et vxor.*

LIB. XXVIII. DE VACANTIBVS, EREPTITIIS, CADVCIS, etc.

Tit. I. *De caducis.*

Tit. II. *De ereptitiis.*

Tit. III. *De vacantibus.*

Tit. IV. Si quis aliquem teſtari prohibuerit.

¶ Dominus, cuius ſeruus inſtitutus, dolo malo fecit, vt ne tabulae teſtamenti mutarentur. An ſeruus poſtea manumiſſus hereditatem petere poterit? l. 1. quib. non comp. bon. poſſ.

Tit. V. *Vt ex Legibus et SCis bonorum poſſeſſio detur.*

Tit. VI. De tempore bon. poſſeſſ.

¶ Eo pertinet l. 4. quis ordo in bon. poſſ. obſ.

Tit. VII. *Quis ordo in bon. poſſeſſ. obſeruetur.*

Tit. VIII. *De ſucceſſorio edicto.*

LIB. XXIX. DE HEREDVM QVALITATE ET DIFF.

Tit. I. De liberis et poſtumis heredibus inſtituendis vel exheredandis.

¶ Filii an ſub conditione inſtitui poſſint. * *l. 5. de her. inſt.* l. 11. D. de condit. inſt.

¶ De poſtumi inſtitutione. l. 13. pr. de lib. et poſtum. her. inſt. l. 37. de her. inſt. l. 26. de vulg. et pup. ſubſt.

¶ An data liberis hereditas adimi poteſt? an neceſſario heredi? l. 13. §. 1. eod. an mortis cauſſa donatio, dum pendet, an conualeſcere teſtator poſſit? l. 16. de mort. cauſſ. don.

Tit. II. De iniuſto, rupto, irrito teſtamento.

¶ Pater poſtumum inſtituit: poſt mortem plures naſcuntur: an ideo iniuſtum erit patris teſtamentum, quod reliquos praeteriit? Neg. Ratio eſt in l. 64. de R. I.

LIB. XXX. DE HERED. INSTIT. ET SVBSTITVTIONIBVS.

Tit. I. De heredibus inſtituendis.

¶ Seruus communis heres ſub conditione inſtitutus, viuoque teſtatore libertatem conſequutus, etiam pendente conditione libertatis hereditatem adire poteſt. l. 7. de her. inſt.

¶ Si quis ita ſcripſit: Titius ex parte dimidia heres eſto, Seius ex parte dimidia; ex qua parte Seium inſtitui, ex eadem parte Sempronius heres eſto, Sempronius et Seius in vnum ſemiſſem coniunguntur. ** *l. 15. pr. eod.* l. 16. eod.

¶ Si ſeruo libertas pure, hereditas ſub conditione data, quid a conditione pendeat? l. 22. eod.

¶ Varii caſus et formulae ad inſtitutionem ſeruorum pertinentes. l. 38. eod.

¶ Quid ſi ſeruus ante traditionem ab emtore heres inſtitutus, iuſſu venditoris adierit hereditatem. * *l. 39. eod.*

¶ Heres per ſeruum hereditarium quid adquirat? l. 43. de adquir. vel omitt. her.

¶ Obiter hic quaedam ſcripſiſſe videtur Iulianus de iure adcreſcendi, de vſufructu adcreſcendo etc. Quo pertinent * *l. 8. D. de vſufr. adcreſc.* * *l. 23. de vſufr.*

Tit. II. De ſubſtitutionibus.

¶ Subſtitui ſibi ipſi nemo poteſt. * *l. 10. §. 7. de vulg. et pup. ſubſt.*

¶ Quid ſi ſeruus communis impuberi ſubſtitutus? * *l. 18. pr. eod.* l. 19. eod.

¶ Sub-

¶ Subſtitutus coheredi ſubſtituto, vtrique ſubſtitutus cenſetur. l. 27. eod.

¶ Notiſſimus caſus de ſeruo, qui ingenuus credebatur herede inſtituto, ſubſtitutoque ei ingenuo: itemque de ingenuo, qui poſtea ſeruus factus, inſtituto, ſubſtitutoque ingenuo. l. 40. eod.

Tit. III. De conditionibus inſtitutionum.

¶ Eo pertinet l. 13. de condit. inſt.

LIBER XXXI. DE ADQV. VEL OMITT. HERED.

Tit. I. *Teſtamenta quemadm. aperiantur.*

Tit. II. De adquirenda vel omitt. hereditate.

¶ Pupillus adit auctore tutore. Quid ſi praeſens tutor ignoret quid agatur. l. 14. de auct. tut.

¶ Si qui ſe filiumf. putabat, patris iuſſu adiit, nec ſibi nec alii adquirit hereditatem. Quid ſi filiumfam. pater adire iuſſit, isque mortuo iam patre adierit? * *l. 6. §. 9. eod.*

Tit. III. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti etc.

¶ De eo ex inſtituto l. 22. h. t. * *l. 6. pr. eod.*

¶ Eo etiam pertinent l. 18. de legat. 1. l. 21. de cond. et dem. * *l. 12. §. 2. de manum. teſt.*

Tit. IV. *De SC. Sillaniano.*

LIBER XXXII. DE LEGATIS.

Digitized by Google

AELII MARCIANI
INSTITVTIONVM
LIBRI SEDECIM,
ORDINI SVO RESTITVTI.

LIB. I. DE PRIMA PERSONARVM DIVISIONE.

Tit. I. De I. N. G. et C.

¶ Iuris vocabulum diuerſimode accipitur. l. 12. de iuſt. et iur.

¶ Quid lex? l. 2. de legib.

¶ Ius quoque honorarium viua vox iuris ciuilis. l. 8. D. de iuſt. et iur.

Tit. II. De ſtatu hominum, vel iure perſonarum.

¶ Modi ſeruos conſtituendi. l. 5. pr. de ſtat. hom. In his quoque ſeruitus poenae. l. 17. de poen.

¶ Serui vendi non poſſunt ad depugnandas beſtias. l. 42. de contr. emt.

Tit. III. De ingenuis.

¶ Quinam ingenui? l. 5. §. 1. de ſtat. hom.

¶ Quatenus ingenui, qui ius aureorum annulorum impetrarunt? l. 3. de iur. aur. ann. item natalibus reſtituti? l. 2. de nat. reſt.

Tit. IV. De libertinis.

¶ Teſtamento manumiſſus fit liber, ſi teſtamentum valet. l. 23. de manum. teſtam.

¶ Manumitti poſſunt ſerui per vindictam apud Procoſ. ſimul ac vrbe egreſſus eſt, non apud legatum. l. 2. de off. procoſ.

¶ Liber non fit ſeruus, qui dominum coëgit, vt manumitteret: nec ideo liber fit ſeruus, quia in iudicio capitali a domino non defenſus, et tamen abſolutus eſt. l. 9. qui et a quib. man. lib. non fiunt.

¶ Filiusfam. miles manumittens patri in bonis liberti praefertur. l. 22. de bon. libert.

Tit. V. *Quibus ex cauſſis manumittere non licet.*

LIB. II. DE SECVNDA PERSONARVM DIVISIONE.

Tit.

Digitized by

Tit. I. De his, qui ſui vel alieni iuris ſunt.

¶ Dominica poteſtas et hoc operatur, vt ſerui non poſſint cum dominis conſiſtere, niſi certis caſibus. l. 5. de manumiſſ. l. 7. ad L. Corn. de falſ. l. 1. de lege Iul. de annon.

Tit. II. De patria poteſtate.

¶ Qui in prouincia officium gerit, conſentire non poteſt in nuptias filii. l. 57. de R. N.

Tit. III. *De adoptionibus et emancipationibus.*

Tit. IV. *De tutelis.*

Tit. V. De tutela teſtamentaria.

¶ Tutor teſtamento perſonae, non certae cauſſae datur. l. 14. de teſt. tut.

Tit. VI. De legitima agnatorum, patronorum, parentum tutela.

Tit. VII. De capitis deminutione.

¶ Relegati in inſulam in poteſtate ſua liberos retinent. l. 4. de interd. et releg.

¶ Deportatio iura ciuitatis perimit, qualis poena infligitur ob inceſtum. l. 5. de quaeſt. * Poteſt et ea lex ad titulum de nuptiis pertinuiſſe, inſerendum inter tit. II. et III.

Tit. VIII. *De Atiliano tutore, et eo, qui ex Lege Iulia et Titia datur.*

Tit. IX. *De auctoritate tutorum.*

Tit. X. *Quibus modis tutela finitur.*

Tit. XI. *De curatoribus.*

Tit. XII. *De ſatisdatione tutorum vel curatorum.*

Tit. XIII. De excuſationibus tutorum et curatorum.

¶ Qui litem cum pupillo habet, poteſt excuſari. Excuſationibus pluribus vna poſt alteram vti poteſt tutor datus. Iuſta quoque excuſandi cauſſa eſt, ſi quis vltra centeſimum lapidem detur. l. 21. de excuſ.

¶ In exſilium quoque pulſus excuſari poteſt, isque veniam meretur, ſi contutores ſuſpecti reos non fecit. l. 29. eod.

¶ Tutor teſtamento datus, ſi excuſatur, quatenus legatum amittat. l. 111. de legat. 1. l. 3. de iur. patr.

Tit. XIV. *De ſuſpectis tutoribus.*

LIB. III. DE RERVM DIVISIONE ET ADQVIR. DOM.

Tit. I. De rerum diuiſione et adquirendo earum dominio.

Digitized by Google

¶ Res communes l. 2. de rer. diuiſ. l. 4. l. 6. eod.

¶ Res vniuerſitatis, ſacrae, religioſae. l. 6. eod. Vniuerſitates et collegia licita. l. 1. de coll. licit. l. 11. de off. Praeſ. Corpus iuſtae ſepulturae non traditum, non inquietandum. l. 39. de religioſ. nec ſepulcri conditio deterior facienda. Refici tamen poteſt, modo corpora non tangantur. l. 7. de ſepulcro viol.

¶ Res nullius, veluti hereditas iacens. Attamen datur coërcitio extraordinaria, ſi quis eam expilauerit. l. 1. expilat. hered.

¶ Res quaedam extra commercium, qualis eſt tutela, quae numis occupari nequit. l. 9. de tutel. Nec milites poſſunt praedia comparare. l. 9. de re milit.

¶ Dominium aliquando pluribus commune. Quid in communi liberto obtineat, ſi in ius vocare velit alterum ex dominis? l. 23. de in ius voc.

¶ Arbores et lapides in confinio vtriusque ſunt. l. 8. de adqu. rer. dom.

Tit. II. *De rebus corporalibus et incorporalibus.*

Tit. III. *De ſeruitutibus praediorum.*

Tit. IV. De vſufructu, vſu, habit.

¶ Vſusfructus non vſu quomodo amittatur. l. 38. de vſufr. l. 40. eod. l. 4. quib. mod. vſusfr. vel vſ. amitt.

Tit. V. De vſucapionibus.

¶ Si ſolum vſucapi non poteſt, nec ſuperficies vſucapitur. l. 39. de vſuc.

¶ Qui in diuerticulo fluminis pluribus annis piſcatus eſt ſolus, alios excludere poteſt. l. 7. de diuerſ. et temp. praeſcr.

Tit. VI. De donationibus.

¶ Poſt contractum capitale crimen donationes non valent. l. 15. de donat.

¶ Qui reip. propter calamitatem publicam promiſit, tenetur. l. 4. de pollicit.

Tit. VII. Quibus alienare licet vel non.

¶ Pupillus, quantum ad adquirendum, non indiget tutoris auctoritate, ſed alienare nequit. l. 11. de A. R. D.

¶ Pro-

Digitized by

¶ Procurator Caeſaris bonorum actores ad fiſcum deuolutos alienare non poteſt. l. 30. de iure fiſci.

Tit. VIII. Per quas perſonas cuique adquiritur.

¶ Si quis pro me ſoluerit creditore meo, etiam ignoranti mihi adquiritur actio pignoratitia. l. 40. de ſolut.

LIB. IV. DE TESTAMENTIS.

Tit. I. *De teſtamentis ordinandis.*

Tit. II. De militari teſtamento.

¶ Militis, qui filiusfam. teſtatus eſt, teſtamentum poſt capitis deminutionem valet quaſi ex noua voluntate. l. 22. de teſt. mil.

Tit. III. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.

¶ Obſides teſtari nequeunt, quia eorum bona, tanquam captiuorum in fiſcum redigenda l. 31. de iure fiſci: niſi ius togae impetrarint. l. 32. eod. *Ita enim legenda inſcriptio, vbi Codices plerique, non libro XIV. vti in Florentina eſt.*

¶ A latronibus capti teſtari poſſunt, item legatione apud exteros functi, item capitis damnati, pendente adpellatione defuncti. l. 13. qui teſt. fac. poſſ.

Tit. IV. *De exheredatione liberorum.*

Tit. V. De heredum inſtitutione.

¶ Variae formulae heredis inſtitutionis. l. 48. de her. inſt.

¶ Conditiones, quae contra leges, SC. vel bonos mores ſunt, pro non adſcriptis habentur. l. 14. de cond. inſt.

¶ Conditiones perplexae infirmant inſtitutionem. l. 16. eod.

Tit. VI. De vulgari et pupillari ſubſtitutione.

¶ Et plures vni, et vnum pluribus ſubſtituere licet. l. 36. de vulg. et pupill. ſubſt.

Tit. VII. Quibus modis teſtamenta infirmantur.

¶ Si quis priore facto teſtamento poſterius facit, quamuis in poſteriore ex certis rebus heredes fecerit, poſterior tamen voluntas rata eſt. l. 29. ad SC. Trebell.

Tit. VIII. De querela inofficioſi teſtamenti.

¶ Ea hoc colore inſtituitur, quaſi teſtator ſanae mentis non fuerit. l. 2. de inoff. teſt.

¶ Eam inſtituit et pater naturalis aduerſus teſtamentum filii in adoptionem dati. l. 30. eod.

Tit.

Digitized by Google

Tit. IX. De hereditatum qualitate et differentia.

¶ Filiusfam. hereditatem extranei adit iuſſu patris. Quid ſi pater furioſus ſit? l. 52. de adqu. vel omitt. her.

¶ Qui ex parte pure, et ex parte ſub conditione ſolus heres inſtitutus, etiam pendente conditione ex aſſe heres erit, ſi in conditionali parte ſubſtitutum non habeat. d. l. 52. eod.

LIB. V. DE SVCCESSIONIBVS AB INTESTATO ET ALIIS MODIS ADQVIRENDI VNIVERSALIBVS.

Tit. I. *De hereditatibus, quae ab inteſtato deferuntur.*

Tit. II. De legitima agnatorum ſucceſſione.

¶ Ex plurimis legitimis heredibus vno omittente, reliqui admittuntur. l. 9. de ſuis et legit.

Tit. III. *De SCis Tertulliano et Orphitiano.*

Tit. IV. *De gradibus cognationis.*

Tit. V. *De ſeruili cognatione.*

Tit. VI. De ſucceſſione libertorum.

¶ Pater perduellionis damnato, filiis iura in bonis libertorum ſalua ſunt. l. 4. de iur. patr.

Tit. VII. *De bonorum poſſeſſionibus.*

Tit. VIII. *De adſignatione libertorum.*

Tit. IX. *De adquiſitione per arrogationem.*

Tit. X. *De eo, cui libertatis cauſſa bona addicuntur.*

Tit. XI. *De ſucceſſione per bonorum venditionem et ex SC. Claudiano.*

LIBER VI. DE LEGATIS GENERATIM.

Tit. I. De legatis.

¶ Legari etiam poteſt res aliena vel oppignorata, modo ſciat teſtator, rem alienam vel oppignoratam eſſe. Quis tunc probat rem alienam vel oppignoratam ſciſſe? l. 21. de probat.

¶ Quaedam res ſeparatim legari non poſſunt, veluti inquilini ſine praedio. l. 112. de legat. 1. Vtile contra eſt legatum ſerui, poſtea a teſtatore manumitti iuſſi, quia aeſtimatio praeſtanda. d. l. 112.

¶ Si Titio cum Seio legatur, vtrique legatum intelligitur. d. l. 112.

¶ Seruo manumiſſo peculium legari poteſt. Id vero non praeſtat

praeſtat heres, niſi praeſtita cautione, defenſum iri aduerſus creditores peculiares. l. 18. de pecul. leg.

¶ Vtile legatum: Illis, qui teſtamentum meum ſignauerint, decem lego. l. 14. de reb. dub.

¶ Legari poteſt pure, ſub conditione, in diem. Conditio contra bonos mores adiecta vel iusiurandum adſcriptum pro non adiectis habentur. l. 112. de legat. 1. Si filio pro parte heredi inſtituto legatum relictum, addita conditione, vt niſi heres ſit, nec legatum habeat, hoc petere nequit, ſi hereditatem repudiet. l. 88. de legat. 1. Diuiſionem decurionibus natali meo dari volo, eſt legatum annuum. l. 23. de ann. legat.

¶ Falſa demonſtratio non nocet, nec ſi ex liberto fiat ingenuus, nec ſi Sticho et Pamphilo legatis, alteruter manumiſſus ſit, tunc enim alter debetur. l. 33. de cond. et dem.

¶ Poenae nomine, an ſub conditione legatum ſit, ex voluntate teſtatoris eſt iudicandum. l. 2. de his, quae poen. cauſſ.

Tit. II. Quando dies legat. cedat.

¶ Quid ſi Titio legata dena, vsque ad annos X. l. 20. quando dies leg. ced.

Tit. III. De adimendis vel transferendis legatis.

¶ Ademtum liberto videtur legatum, ſi adiectum: peſſimo liberto meo. l. 13. de adim. vel transf. leg.

* ¶ Quaedam pro non ſcriptis habentur. *Eo pertinere videtur l. 3. de his, quae pro non ſcript. quae ex lib. XI. ſumta perperam dicitur.*

¶ Quibusdam legata tanquam indignis eripiuntur, veluti liberto, qui patronum poſt mortem tanquam illicitae mercis negotiatorem detulit. l. 1. de his, quae vt indign. * *Quo etiam pertinet l. 1. de his, quae vt ind. quae ex Lib. XI. ſumta notatur.*

LIB. VII. DE LEGATIS SPECIATIM.

Tit. I. De annuis legatis.

¶ Eo pertinere videtur l. 113. de legat. 1

Tit. II. De vſufructu legato.

¶ Statuarum quoque et imaginum vſusfructus legari poteſt:

immo et eorum praediorum, in quae magis impendimus, quam de illis adquirimus. l. 41. de vſufr.

¶ Quid ſi pecunia legata, vt poſt mortem legatarii ad heredem redeat? l. 12. de vſufr. ear. rer. quae vſu.

Tit. III. *De ſeruitute legata.*
Tit. IV. *De dote praelegata.*
Tit. V. *De optione vel electione legata.*
Tit. VI. *De tritico, vino, oleo legatis.*
Tit. VII. De inſtructo vel inſtrum. legat.

¶ Quid inſtrumentum pictoris, piſcatoris, balneatoris. l. 17. de inſtr. vel inſtr. leg.

¶ Quid legatum ſaltus aeſtiui? l. 67. de leg. 3.

¶ Legata ſeruorum certi artificii, pecoris, iumenti, equorum, ouium quid contineant? l. 65. de legat. 3. Legatum ſeruorum vrbanorum. l. 210. de V. S.

¶ Legato ſeruo et per fideicommiſſum deinde manumiſſo poſterior ſcriptura valet. l. 50. de fideic. libert. l. 6. de aſſign. libert.

Tit. VIII. De peculio legato.

¶ Filiusfamilias, cui pater peculium legauit, ſeruum viuo patre manumiſit: tunc ſeruus communis omnium heredum exemtus eſt peculio propter deſtinationem filiifam. nihilque intereſt, ante legatus ſit, et deinde manumiſſus, an contra. l. 20. de pecul. leg.

Tit. IX. *De penu legata.*
Tit. X. *De ſupellectile legata.*
Tit. XI. De alimentis vel cibariis legatis.

¶ Pecunia relicta ad alimenta puerorum, Falcidiae ſubiecta. l. 89. ad L. Falc.

Tit. XII. *De auro arg. mundo legat.*
Tit. XIII. *De liberatione legata.*
Tit. XIV. Vt legatorum ſeu fideic. cauſſa.

¶ Eo pertinet l. 12. vt leg. vel fideicomm. cauſſa.

Tit. XV. Ad L. Falcid.

¶ Qui fruſtrationis cauſſa beneficium legis Falcidiae implorauit, vſuras praeſtat l. 89. §. 1. ad L. Falc.

¶* *Eo*

Digitized by

¶ * *Eo etiam pertinere videtur l. 91. ad L. Falc. quae ex lib. XIII. ſumta notatur.*

Tit. XVI. De codicillis.

¶ Quot et quomodo fieri poſſint. l. 6. §. 1. de iure codic.

¶ Quatenus valeant vel non valeant. l. 6. pr. eod. l. 18. de cond. inſt.

LIB. VIII. DE FIDEICOMMISSIS GENERATIM.

Tit. I. De fideicommiſſariis hereditatibus.

¶ De formula: Titius heres eſto, ſi Titius heres erit, Maeuius heres eſto. l. 19. de cond. inſt.

¶ Heres ibi quoque de fideicommiſſo poteſt conueniri, vbi domicilium habet. l. 51. de iudic.

¶ Et legatus legationis tempore iudicium accipere debet, ſi ſuſpectam hereditatem dicat. l. 30. de SC. Trebell.

¶ Quid ſi qui 400. in bonis habuit, petiit, vt mortuo ſine liberis herede tanta pecunia, quanta ad eum peruenerit, reſtituatur Maeuio, et heres medio tempore ex fructibus 400. perceperit, quantum tenetur reſtituere? l. 33. eod.

¶ Inter heredem et fideicommiſſarium intercedebant ſtipulationes. Quid ſi eas omiſerit heres? l. 39. de condict. indeb.

Tit. II. De rebus ſingulis per fideicommiſſum relictis.

¶ De illis ex inſtituto agitur. l. 114. de legat. 1.

¶ Poſſunt etiam relinqui reip. et quidem in perpetuum. Exemplum eſt in l. 24. de ann. leg. * *Eo etiam pertinet l. 117. de legat. 1.* quae ex lib. XIII. ſumta notatur.

¶ Si quis libertis alimenta reliquerit, et ſeruos deinde legauerit, vt manumittantur, an et hi manumiſſi alimenta percipiunt? l. 2. de alim. leg.

LIB. IX. DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBVS IN SPECIE ET MORTIS CAVSSA DONATION.

Tit. I. De fideicommiſſariis libertatibus.

¶ De iis ex inſtituto agitur. l. 51. de fideic. libert. et l. 31. ad SC. Trebell.

¶ Qui ex fideicommiſſo manumittitur, eſt libertus manumiſſoris, nec tamen operas praeſtat, niſi filius patris iuſſu manumiſit. l. 29. de bon. libert.

¶ Quid vero ſi filius ſit impubes, et tutor v. g. abſens ſit?

Tunc ad hanc cauſſam datur tutor. Eo pertinuit lex 9. de tut. et curat. dat. a Triboniano, vt videtur, immutata.

Tit. II. De donationibus mortis cauſſa.

¶ Quid mortis cauſſa donatio? l. 1. de mort. cauſſ. donat.

¶ Mortis cauſſa donare poteſt, et qui teſtamentum condit, et qui non condit, immo et filiusfam. l. 25. eod.

LIB. X. DE NVPTIIS.

Tit. I. *De ſponſalibus.*

Tit. II. De ritu nuptiarum.

¶ Ducere non poteſt libertam inuitam. l. 28. de R. N. Semel ei nupta ab eo inuito diſcedere nequit. Si volente eo diſcedit, dotis actionem habet. l. 35. ſol. matr.

¶ Nec ducere poteſt tutor pupillam. Si duxit, nec matrimonium eſt, et poteſt adulterii accuſari, qui tutor vel curator fuit, et infra 26. annum vxorem duxit, nec a patre deſponſam, nec eo teſtamento denominatam. l. 7. ad L. Iul. de adult.

Tit. III. *De iure dotium.*

Tit. IV. *De pactis dotalibus.*

Tit. V. *De fundo dotali.*

LIB. XI. *Ex eo citantur l. 3. de his, quae pro non ſcript. et l. 2. de his, quae vt indign. in quarum vtraque ii iuris articuli ex inſtituto tractantur. Sed quum de legatis, ad quae haec materia pertinet, iam ſupra actum, nec veroſimile ſit, Marcianum inter materiam de nuptiis, de qua lib. X. et de concubinatu, de quo Lib. XII. doctrinam plane diuerſam voluiſſe tractare: facile patet, vtriusque legis inſcriptionem in mendo cubare, et pro Lib. XI. reſcribendum eſſe Lib. VI. facili in notis errore. Probabilius eſt, hoc libro continuatos titulos ad* IVRA CONNVBII *pertinentes, adeoque actum eſſe*

Tit. I. *De donationibus inter vir. et vxor.*

Tit. II. *De diuortiis et repudiis.*

Tit. III. *Soluto matr. dos quemadm. petatur.*

LIB. XII. itidem DE IVRIBVS CONNVBII, et CONCVBINATV.

Tit. I. *De impenſis in res dotales factis.*

Tit. II. *De actione rerum amotarum.*

Tit. III. *De agnoſcendis et alendis liberis.*

Tit.

Digitized by Google

Tit. IV. *De inſpiciendo ventre cuſtodiendoque partu.*

Tit. V. *De concubinis.*

¶ Quae in concubinatu eſſe poſſit vel non poſſit? l. 3. de concubin.

* ¶ *Citatur ex hoc libro etiam l. 4. de legation. vbi fuſe diſputatur, quinam legationibus fungi poſſint vel non poſſint. Sed eam legem ad alium librum, et forte XVI. pertinere, res ipſa docet.*

LIB. XIII. DE MANVMISSIONIBVS, IVRIBVS PATRONATVS, CONTRACTIBVS.

Tit. I. De manumiſſionibus.

¶ Deportatus manumittere non poteſt. l. 2. de interdict. Nec enim poteſt (*ea de cauſſa*) in locum interdictum ſe conferre. l. 4. de poen.

¶ Nec ſeruus poenae nec reus criminis capitalis manumittere poteſt. Ratio eſt in l. 8. de manum.

¶ Iuſtae manumiſſionis cauſſae. l. 9. de man. vind.

¶ In fraudem ciuitatis vel fiſci manumiſſi ad libertatem non perueniunt. l. 11. qui et a quib. manum. liberi non fiunt.

Tit. II. De iure patronatus.

¶ Libertus, qui patrono delatores ſubmiſerat, merito in ſeruitutem reuocatur. Contra et iuſtiſſimum eſt, patronum, qui libertum non alit, iura patronatus amittere. l. 5. de iur. patr.

* ¶ *Citantur ex libro hoc XIII. etiam l. 117. de legat. 1. vbi de iis, quae ciuitati relinquuntur, agitur, itemque l. 91. ad L. Falc. Sed prior lex manifeſto ad librum VIII. poſterior ad librum VII. pertinet.*

Tit. III. *De obligationibus.*

Tit. IV. *De contractibus, qui re ineuntur.*

Tit. V. De verborum obligationibus et fideiuſſionibus.

¶ Omnes exceptiones, quae reo competunt, fideiuſſori quoque, inuito etiam reo competunt. l. 19. de except.

Tit. VI. De emtione venditione.

Tit. VII. De locatione conductione.

Tit. VIII. De ſocietate.

Tit. IX. De mandato.

Tit. X. De contractibus innominatis.

Digitized by Google

LIB. XIV. DE QVASI CONTRACTIBVS, CONTRACTVVM QVORVNDAM AFFECTIONIBVS, DELICTIS, CRIMINIBVS.

Tit. I. De quaſi contractibus.

¶ Talis etiam rei communio. Quid ſi quis euitandae actionis communi diuidundo cauſſa rem alienarit? l. 12. de alienat. iud. mut. cauſſ.

Tit. II. De vſuris, fructibus, eoque, quod intereſt.

¶ Quod ſupra ſtatutum modum quis ſtipulatur, nec non vſurae vſurarum pro non adſcriptis habentur, licitae tamen peti poſſe placuit. l. 29. de vſur.

Tit. III. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.*

¶ Filiofam. qui credidit, ſiue priuatus, ſiue ciuitas, ei obſtat exceptio SC. Macedoniani. l. 15. ad SC. Maced.

Tit. IV. *Quibus modis tollitur obligatio.*

Tit. V. *De obligationibus ex delicto, maxime furto.*

Tit. VI. Vi bonorum raptorum.

¶ Si fortuito incendium factum, venia indiget, niſi tam lata culpa ſit, vt dolo ſit proxima. l. 11. de incend. ruin. naufr.

Tit. VII. *De Lege Aquillia, noxa, pauperie.*

Tit. VIII. De iniuriis.

¶ *Conſtitutionibus cauetur, vt quae infamandi* alterius cauſſa in monimentis publicis poſita ſunt, tollantur. l. 37. de iniur. Qualis actio aeſtimatoria ex L. Cornelia de iniuriis. l. 37. de iniur.

Tit. IX. *De quaſi delictis.*

Tit. X. De extraordinariis criminibus.

¶ Si mulier in poſſeſſionem miſſa partum ſubieciſſe dicatur, et deceſſerit, an cognitio ex Edicto Carboniano differtur ad annos pubertatis. l. 2. de Carb. edict.

Tit. XI. De publicis iudiciis.

¶ Defuncto eo, qui reus fuit criminis, et poena exſtincta, in quacumque cauſſa criminis exſtincti debet is cognoſcere, cuius de pecuniaria re cognitio eſt. l. 6. de publ. iudic.

Tit. XII. *De accuſationibus.*

Tit. XIII. Ad L. Iuliam maieſtatis.

¶ Quis

Digitized by Google

¶ Quis ex legibus XII. tabularum, quis ex lege Iulia criminis maieſtatis reus ſit? l. 3. ad L. Iul. maieſt.

Tit. XIV. *Ad L. Iuliam de adulteriis.*

Tit. XV. Ad L. Iuliam de vi publica.

¶ Quis huius delicti reus ſit? l. 1. l. 3. l. 5. h. t.

Tit. XVI. Ad L. Iuliam de vi priuata.

¶ Quinam vim priuatam commiſiſſe dicantur, quaque poena coërceantur. l. 1. h. t.

Tit. XVII. Ad L. Corneliam de ſicariis et veneficis.

¶ Quinam ſicarii? l. 1. h. t.

¶ Quinam venefici. l. 3. eod.

Tit. XVIII. Ad L. Pompeiam de parricidiis.

¶ Parricidium in quibus perſonis committatur. l. 1. l. 3. l. 5. h. t.

Tit. XIX. Ad L. Corneliam de falſis.

¶ Poena huius legis quis teneatur. l. 1. h. t.

Tit. XX. De lege Iulia repetundarum.

¶ Qui repetundarum rei? l. 1. h. t.

Tit. XXI. *De lege Iulia de annona.*

Tit. XXII. De lege Iulia peculatus.

¶ Quinam ea lege teneantur. l. 4. h. t.

Tit. XXIII. *De lege Iulia de ambitu.*

Tit. XXIV. *De lege Fabia de plagiariis.*

Tit. XXV. De quaeſtionibus, poenis, interdictis et reſtitutis.

¶ Reſtituti an omnia iura recuperent? Tractaſſe hanc ſpeciem, eamque exemplo captiui apud hoſtes detenti illuſtraſſe videtur Marcianus l. 25. de capt. et poſtl.

LIB. XV. DE ACTIONIBVS, INTERDICTIS ET IVDICIIS egiſſe videtur. Ex eo ſola ſupereſt l. 9. de ceſſ. bon.

LIB. XVI. DE IVRISDICTIONE ET OFFICIO MAGISTRATVVM videtur tractaſſe. Ex eo non niſi vnica ſupereſt l. 19. de R. N. vbi de poteſtate praetoris et praeſidis in cogendis parentibus, vt liberos elocent, et dotent.

* ¶ Forte huc etiam pertinet l. 4. de legation. quae ex libro vndecimo ſumta notatur.

HERMO-

Digitized by Google

HERMOGENIANI
LIBRI SEX
EPITOMARVM IVRIS
ORDINI SVO RESTITVTI.

LIBER I.

Prooemium de iure nat. gentium et ciuili.

¶ Quid ius gentium? Exemplis id illuſtratur. l. 5. ff. de iuſt. et iure.

¶ Ius ciuile etiam non ſcriptum obſeruatur pro lege. l. 35. ff. de LL.

¶ Sub finem prooemii indicaſſe videtur ordinem, quem ſit obſeruaturus, nempe, quod praemiſſa doctrina de ſtatu perſonarum, ordinem Edicti perpetui ſequuturus ſit. l. 2. D. de ſtatu hom.

PARS I.
DE STATV HOM.

Tit. I. De iure perſonarum.

¶ Serui vel naſcuntur vel fiunt. Naſcuntur ex ancillis noſtris. Quinam ſerui in patrimonio noſtro numerentur. l. 38. D. ad L. Falc.

¶ Fiunt vel iure gentium, vel iure ciuili. Eo etiam pertinent ſerui poenae, quales in metallum damnati. l. 36. D. de poen. An non omnes condemnati capitali iudicio? Negatur. Ratio eſt in l. 42. D. eod.

Tit. II. *De ingenuis.*

Tit. III. De libertinis.

¶ Manumiſſio fit ſollemniter. In dubio tamen pro libertate pronunciandum. l. 24. de manumiſſ.

¶ Manumiſſio per vindictam Hermogeniani tempore per lictorem, tacente domino, explicabatur. l. 23. D. de manum. vind.

¶ Non fit liber ſeruus in cauſſa capitali fortunae iudicio a domino commiſſus et poſtea abſolutus. l. 13. D. de ſtatu hom.

¶ De

⁋ De libertate ſub conditione data. l. 94. D. de condit. et dem.

Tit. IV. Qui et ex quibus cauſſis manum. non poſſunt.

⁋ Manumiſſio in fraudem creditorum facta lege Aelia Sentia prohibetur. l. 27. D. qui et a quib. manum.

Tit. V. De his, qui ſui vel alieni iuris ſunt.

⁋ Serui an et quibus caſibus aduerſus dominos conſiſtere poſſint. l. 53. D. de iudic. Sed magis eſt, vt hanc legem ad tit. VIII. referamus.

Tit. VI. *De patria poteſtate, adoptionibus et emancipationibus.*

Tit. VII. De tutelis et curationibus.

⁋ Quaenam differentia inter curatorem bonorum et reliquos curatores furioſorum, prodigorum, minorum. l. 48. de adminiſtr. et peric. tut.

PARS II.

AD EDICTI ORDINEM.

Tit. VIII. De actione danda vel deneganda a praetore.

⁋ Poteſt huc etiam referri l. 53. de iudic. quam ſupra ad tit. de his, qui ſui vel al. iur. retulimus. Et ſane id magis placet.

Tit. IX. De magiſtratibus municipalibus, eorumque officio et iuriſdictione.

⁋ Munera quotuplicia? l. 1. de muner.

⁋ A patrimonialibus nulla cauſſa excuſat. l. 11. de vac. et excuſ. mun.

⁋ A perſonalibus quidam vel excuſantur vel immunes ſunt: ii tamen poſſunt ſuſcipere munera, ſi velint. l. 17. de mun.

⁋ Decurionum hoc priuilegium eſt, vt iis alimenta decerni debeant, ſi ex liberalitate in patriam ad paupertatem vergant. l. 8. de decurion.

⁋ Magiſtratus municipales iuriſdictione gaudent in municipes. Aſt tales non ſunt alterius originis adoptiui, ſi poſtea emancipentur. l. 16. D. ad municip. nec ſenatores, quod ad munera attinet, nec milites, ſi in patria poſſeſſiones non habeant. l. 23. eod.

Tit. X. *De formula iuriſdictionis et albo corrupto.*

Tit. XI. *De edendo.*

Tit. XII. De pactis et transactionibus.

Digitized by Google

¶ Qui fidem transactionis rumpit, et exceptione ſubmouetur, et poenam conuentionalem debet. l. 16. de transact.

Tit. XIII. *De in ius vocando.*

Tit. XIV. *De poſtulando.*

Tit. XV. *De his, qui not. infamia.*

Tit. XVI. De cautionibus.

¶ Cautio rem ratam haberi, cuius efficaciae ſit. l. 6. rem rat. hab.

¶ Poena contumaciae quae? l. 53. de re iud.

Tit. XVII. *De cognitoribus, procuratoribus, negotiorum geſtoribus.*

Tit. XVIII. *De calumniatoribus.*

Tit. XIX. De in integrum reſtitutionibus.

¶ In integrum etiam reſtituit Praefectus Praetorio, quum tamen ab eius ſententiis adpellatio non permittatur. Cur tam varie? l. 17. de min.

¶ Minor in integrum reſtituendus etiam ſi tanquam contumax condemnatus. l. 8. eod. etiam aduerſus in diem addictionem, alio plus offerente. l. 35. D. eod.

Tit. XX. *De receptis et arbitris.*

Tit. XXI. *De nautis, cauponibus, ſtabulariis.*

Tit. XXII. *De iudiciis.*

Tit. XXIII. *De hereditatis petitione.*

Tit. XXIV. *De rei vindicatione, et Publiciana.*

Tit. XXV. *De vſufructu et ſeruitutibus praedialibus.*

Tit. XXVI. *De damno dato.*

Tit. XXVII. *De iudiciis duplicibus, finium reg. famil. erciſc. et comm. diu.*

Tit. XXVIII. *De iudice, qui litem ſuam fecit.*

Tit. XXIX. *De interrogationibus in iure faciendis.*

Tit. XXX. *De iureiurando.*

Tit. XXXI. *De his, qui effuderunt, vel deiecerunt.*

Tit. XXXII. *De ſeruo corrupto.*

Tit. XXXIII. *De aleatoribus.*

Tit. XXXIV. *Si menſor falſum modum dixerit.*

Tit. XXXV. *Ad exhibendum et de ventre inſpiciendo.*

Tit. XXXVI. *De religioſis.*

Digitized by Google

LIBER II.

Tit. I. *De rebus creditis et certi condictione.*

Tit. II. *De iureiurando.*

Tit. III. De condictionibus indebiti et aliis.

¶ Condici etiam ab hereditatis poſſeſſore poſſunt inhoneſti quaeſtus, quos fecit. l. 52. de her. pet.

¶ Item quod datum ne teſtamentum tanquam falſum impugnetur, ſi penes dantem culpa non ſit, et teſtamentum nihilominus impugnatum. l. 2. cond. cauſſ. dat.

Tit. IV. *De eo, quod certo loco.*

Tit. V. *De pecunia conſtituta.*

Tit. VI. *Commodati.*

Tit. VII. *De pignoratitia actione.*

Tit. VIII. De praeſcriptis verbis et in factum actione.

¶ Naſcitur ex contractibus innominatis, non ex diuiſione, quae pactum nudum eſt, niſi vel traditio vel ſtipulatio acceſſerit. l. 4. 5. de pact.

Tit. IX. *De exercitoria.*

Tit. X. *De inſtitoria.*

Tit. XI. *De tributoria.*

Tit. XII. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt.*

Tit. XIII. *De SC. Macedoniano.*

Tit. XIV. *Quod iuſſu.*

Tit. XV. *De in rem verſo.*

Tit. XVI. *De peculio.*

Tit. XVII. *Ad SC. Velleianum.*

Tit. XVIII. *De compenſationibus.*

Tit. XIX. *De depoſito.*

Tit. XX. Mandati et contra.

¶ Mandatarius ob valetudinem vel inimicitiam capitalem vel aliam iuſtam cauſſam liberatur. *l. 23. l. 25. D. mand.*

¶ Fideiuſſor, qui minori pecuniam obtulit, et in publico loco conſignatam depoſuit metu reſtitutionis, confeſtim mandati poteſt experiri. l. 64. de fideiuſſ.

Tit. XXI. *Pro ſocio.*

Tit. XXII. De emtione, venditione et actionibus emti venditi.

¶ Venditor poteſt pactum quodcumque addere. l. 75. de contr. emt.

 ¶ Etiam

¶ Etiam legem commiſſoriam, quo caſu venditor pretium, die elapſo petens renunciaſſe ſuo iuri cenſetur. l. 7. de leg. commiſſ.

¶ Vendi poſſunt res omnes, quae in commercio, etiam hereditas. Quo facto omne ius ſuum cedere tenetur venditor. l. 23. de her. vel act. vend.

¶ Quid ſi quis vendiderit vinum antiquum? Comparationem inter contractum hunc et legatum vini inſtituiſſe videtur Hermogenianus. l. 10. de trit. vin. ol. leg.

¶ Venditor actione emti conuentus omnem dolum praeſtat. Exemplum in l. 49. de act. emt.

¶ Emtor actione venditi pulſatus ob moram ſoluendi, vſuras ſoluit, non id, quod intereſt. l. 19. de per. et comm. rei vend.

¶ De euictione et dupli ſtipulatione. l. 74. de euict.

¶ Venditione donandi cauſſa facta res pro donato vſucapitur. l. 6. pro donato.

Tit. XXIII. De locatione conductione.

¶ Locatio praetextu minoris pretii reſcindi non poteſt. l. 23. loc.

¶ Qui foenum contra legem contractus in aedes intulit, de incendio tenetur, etiamſi extraneus ignem iniecerit. l. 12. locat.

Tit. XXIV. Ad L. Rhodiam de iactu.

¶ An qui res ſuas naufragio liberarunt, conferre teneantur? An et ob arborem caeſam collatio fiat? l. 5. de L. Rhod.

Tit. XXV. *De aeſtimatoria.*

Tit. XXVI. *De pignoribus.*

Tit. XXVII. *De nuptiis.*

Tit. XXVIII. *De iure dotium.*

Tit. XXIX. *De pactis dotalibus.*

Tit. XXX. *De fundo dotali.*

Tit. XXXI. De diuortiis et ſoluto matrimonio dos quemadm. petatur.

¶ Lege Iul. et Papia cautum: QVANTA PECVNIA ERIT, TANTAM PECVNIAM DATO. Quid pecunia? l. 222. de V. S.

¶ Res aeſtimata et vſu mulieris periculo mariti fit deterior. l. 51. ſol. matr.

Tit.

Digitized by

Tit. XXXII. De donatione inter virum et vxorem.

¶ Vitricus et priuignus inuicem ſibi donare poſſunt matrimonii cauſſa. l. 60. de don. int. vir. et vx. Valet etiam donatio diuortii cauſſa facta. l. 60. §. 1. l. 62. eod.

Tit. XXXIII. De actione rerum amotarum.

¶ Aduerſus vxorem locum habet actio rerum amotarum, non furti, nec expilatae hereditatis. l. 5. de expil. her.

¶ Vxor ad fiſcum deuolutis bonis rerum amotarum in ſimplum conuenitur. l. 16. de act. rer. amot.

Tit. XXXIV. Si ventris nomine.

Tit. XXXV. De agnoſcendis et alendis liberis.

¶ Si alimenta adiudicata ſint, et reus ad principem adpellauerit, praeſes procedere poteſt. Alias non niſi conſentientibus partibus. l. 26. de adpellat.

Tit. XXXVI. De tutelis et curatione.

¶ Cum inquiſitione confirmatur tutor filio praeterito datus. l. 7. de conf. tut.

¶ A legitima tutela agnatus non excluditur a femina remotiore. l. 10. de legit. tut. non tamen admittitur ſurdus et mutus. l. 10. §. 1.

¶ In prouinciis tutorem dat Praeſes, quippe qui eadem poteſtate gaudet in prouinciis, qua magiſtratus vrbani Romae. l. 10. de off. Praeſ.

¶ Si bona Romae et in prouinciis ſita, tunc prouincialibus Praeſes tutorem dat, Romanorum praetor. l. 27. de tut. dat.

¶ Tutor nec culpam leuiſſimam nec caſum praeſtat. l. 50. de adm. et peric. tut.

¶ A tutela excuſantur adminiſtratores rerum principis, praefectus annonae, comites abſentium reip. cauſſa, quod ad tutelas ſuſcipiendas, item quidam corporum vel collegiorum nomine, l. 41. de excuſ. tut. non autem libertus ſenatoris, qui filiorum ſenatoris curam gerit. l. 43. eod.

Tit. XXXVII. De noxali furti actione.

¶ Si ex vno delicto plures actiones naſcuntur, ex omnibus agi poteſt. l. 32. D. de obl. et action.

Tit. XXXVIII. *De furto a ſeruo, qui teſtamento liber eſſe iuſſus eſt, facto.*

Tit. XXXIX. *De publicanis, et furto a familia eorum facto.*

Tit. XL. De operis libertorum.

¶ Patronus in nuptias libertae conſentiens operas amittit, modo nuptiae ſequantur; non autem patrona. *l. 48. de op. libert.*

* ¶ l. 46. de re iudic. Hermogenianus iudici permittit, vt actorum verba emendare poſſit, modo ſententia perſeueret. Quod quo pertineat, mihi non liquet.

LIB. III.

Tit. I. *De bonorum poſſeſſionibus.*

Tit. II. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.

¶ Patre ſeruo poenae facto et poſtea reſtituto, eius filius nihilominus ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas admittitur. l. 2. de bon. poſſ. contra tab.

¶ Filius ſub conditione exheredatus nihilominus petit bonorum poſſeſſionem. Aſt legatum vel fideic. ſibi relictum amittit. l. 18. eod.

Tit. III. De legatis praeſtandis.

¶ Eo pertinet l. 23. de leg. praeſt.

Tit. IV. *De collatione bonorum.*

Tit. V. *De collatione dotis.*

Tit. VI. *De coniungendis cum emancipato liberis.*

Tit. VII. De ventre in poſſeſſionem mittendo.

¶ Si nihil natum, an et ſumtus b. f. facti repetuntur. l. 3. de ventre in poſſ. mitt.

Tit. VIII. De Carboniano edicto.

¶ Hoc bonorum poſſeſſio ad quid proſit? l. 15. de Carb. edict.

Tit. IX. De bon. poſſeſſ. ſecundum tabulas.

Tit. X. De bonis libertorum.

¶ Varii caſus, quando poſſit vel non poſſit patronus bonorum poſſeſſionem petere.

Tit. XI. *Si tabulae teſtamenti nullae exſtabunt.*

Tit. XII. *Si quid in fraudem patroni.*

Tit. XIII. *De teſtamentis.*

Digitized by Google

Tit. XIV. *De legitimis ſucceſſionibus.*

Tit. XV. *Vnde liberi.*

Tit. XVI. Vnde legitimi.

¶ Nati poſt mortem patris, vel poſt captiuitatem vel deportationem, ſed et hi, qui eo tempore in poteſtate fuerunt, inter ſe conſanguinei habentur. l. 6. vnde legit.

¶ Ea ſola deportatis aufert ſententia, quae ad fiſcum perueniunt. l. 97. de R. I.

Tit. XVII. *Vnde cognati.*

Tit. XVIII. Vnde vir et vxor.

¶ Qui mortem vxoris non defendit, ei, quod accepturus erat, tanquam indigno aufertur. l. 20. de his, quae vt indign. Rectius tamen ad ſequentem titulum refertur.

Tit. XIX. De vacantibus, ereptitiis, caducis.

¶ Rectius huc refertur l. 20. de his, quae vt indign. de qua ad antecedentem titulum.

Tit. XX. *Si quis aliquem teſtari prohibuerit.*

Tit. XXI. *Vt ex legibus et SCis bonorum poſſ. detur.*

Tit. XXII. *Quis ordo in bon. poſſ. ſeruetur.*

Tit. XXIII. *De ſucceſſorio Edicto.*

Tit. XXIV. De heredibus inſtituendis.

¶ Si ex pluribus vnciis, quam duodecim, heredes inſtituti, ex aſſe fit dupondius. l. 87. de her inſt.

Tit. XXV. *De ſubſtitutionibus.*

Tit. XXVI. De conditionibus inſtitutionum.

¶ An conditionem faciat inſtitutio: P. Maeuius heres eſto, ſi volet. l. 12. de condit. inſt.

¶ Conditio vt aliquid in loco ſancto fiat, non ſemper valet. Ratio eſt in l. 2. ne quid in loco ſacro.

Tit. XXVII. *Teſtamenta quemadmodum aperiantur.*

Tit. XXVIII. De adquirenda vel omittenda hereditate.

¶ Superſtitis bona repudians, defuncti adire non prohibetur. l. 94. de adqu. vel omitt. her.

¶ Quid ſi pupillum ſe credens, pubes quum eſſet, pro herede geſſit? l. 96. eod.

Tit. XXIX. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti ab int.

¶ Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti quocumque alio titulo poſſidet,

Digitized by

ſidet, a legatariis et fideicommiſſariis non conuenitur. l. 30. ſi quis omiſſ.

Tit. XXX. *De SC. Silaniano.*

LIB. IV.

Tit. I. De legatis et fideicommiſſis.

¶ Si initio teſtamenti ſcripſerim: Cui bis legauero, ſemel praeſtari volo, et poſtea in teſtamento vel codicillis ſaepe legem: legatum valet. l. 22. de legat. 3.

¶ Miles quoque ex militari delicto damnatus permittente eo, qui damnauit, legatum vel fideic. relinquere poteſt. d. l. 22. eod.

¶ Seruo vel proprio vel alieno legato mortis damnum ante moram ad legatarium pertinet. d. l. 22. eod.

¶ Si ego legauerim prius et poſtea heres meus leget: mei legatarii praeferuntur. l. 98. de R. I.

† Tit. II. De conditionibus et demonſtrationibus.

¶ Si legata ſub conditione relicta ad alium transferantur, ſub eadem conditione relicta cenſentur. l. 45. de cond. et dem.

† Tit. III. Ad Legem Falcidiam.

¶ Ad veterani teſtamentum lex Falcidia pertinet, licet intra annum miſſionis deceſſerit.

† Tit. IV. Ad SC. Trebellianum.

¶ Quis cogi poſſit ad adeundam hereditatem. l. 14. D. ad SC. Trebell.

Tit. V. Vt in poſſeſſionem legat. cauſſa.

¶ Si in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſſa miſſus rem mihi per fideicommiſſum relictam tenet, aequius eſt me illam habere, quam illum. l. 11. D. vt in poſſeſſ. leg. ſeru. cauſſa.

Tit. VI. *De operis noui nunciatione.*

Tit. VII. *De damno infecto.*

Tit. VIII. *Aquae pluuiae arcendae.*

LIBER V.

Tit. I. *De cauſſis ſtatus,*

Tit. II. De liberali cauſſa.

¶ Maior viginti annis, qui ſe pretii participandi cauſſa venundari

nundari paſſus eſt, ne poſt manumiſſionem quidem poteſt ad libertatem proclamare. l. 40. de liber. cauſſa.

Tit. III. *De ſtatu liberis.*

† Tit. IV. De colluſione detegenda.

◀| Sententiam pro ingenuitate latam ſemel retractare colluſione probata licet. l. vlt. D. de colluſ. det.

Tit. V. De publicanis.

◀| Vectigalia non poteſt praeſes vel Proc. Caeſaris ſine Principis conſenſu vel conſtituere vel mutare. Poteſt tamen non ſolutis penſionibus conductorem pellere, vel ob moram vſuras exigere. l. 10. de public. et vectig.

Tit. VI. De adquirenda poſſeſſione et de vſucapionibus.

◀| Per filium putatiuum non poſſumus adquirere poſſeſſionem. Poſſumus vero per ſeruum, qui in fuga agit. l. 50. de adqu. vel amitt. poſſ.

◀| Pro ſoluto vſucapit, qui rem debiti cauſſa recipit. l. 46. de vſucap.

◀| Quis pro legato vſucapiat. l. 9. pro legat.

Tit. VII. *Vi bonorum raptorum.*

Tit. VIII. *De incendio, furto etc.*

Tit. IX. De iniuriis.

◀| De iniuria tempore Hermogeniani extra ordinem ſtatui ſolebat pro perſonarum qualitate. l. 45. de iniur.

Tit. X. *De re iudicata et exſequutionibus.*

Tit. XI. *De confeſſis.*

Tit. XII. *De ceſſione bonorum.*

Tit. XIII. *Quibus ex cauſſis in poſſeſſionem eatur.*

Tit. XIV. *De rebus auctoritate iudicis poſſidendis.*

Tit. XV. De priuilegiis creditorum.

◀| Sponſa vel minor XII annis nuptura dotem dedit: condictionem habebit exemplo dotis cum priuilegio. l. 74. de iur. dot.

◀| Tutelae priuilegium non ſolum in bonis tutoris, ſed et eius,

eius, qui pro tutela negotium geſſit, datur. l. 25. de tut. et rat. diſtrah. Eodem etiam pertinere videntur l. 27. de adpellat. et l. 2. ſi tut. vel curat. magiſtr. creat. adpell.

Tit. XVI. *De bonorum venditione.*

Tit. XVII. *De ſeparationibus.*

Tit. XVIII. *De curatore bonis dando.*

† Tit. XIX. De iure fiſci in bonis damnatorum.

¶ Bona libertorum damnatorum liberis relinquuntur ex reſcripto Seueri Imp. l. 9. ad L. Iul. mai.

LIB. VI.

Tit. I. De his, qui in quantum facere poſſunt, condemnantur.

¶ Donator conuenitur, in quantum facere poteſt, ſi conſtituerit. Qua occaſione varia de donationibus tractantur l. 33. de donat.

Tit. II. *De his, quae in fraudem creditorum.*

Tit. III. *De interdictis.*

Tit. IV. *Quorum bonorum.*

Tit. V. *Quod legatorum.*

Tit. VI. *De interdictis de rebus diuinis, publicis, vi publica, de mortuo inferendo, tabulis exhibendis.*

Tit. VII. *De interdictis ſuper re priuata, retinendae vel recuperandae poſſeſſionis.*

Tit. VIII. *De ſuperficiebus.*

Tit. IX. *De itinere actuque priuato.*

Tit. X. *De aqua quotidiana.*

Tit. XI. *De riuis.*

Tit. XII. *De fonte.*

Tit. XIII. *De operis noui nunciatione.*

Tit. XIV. *De cloacis.*

Tit. XV. *Quod vi aut clam.*

Tit. XVI. *De remiſſionibus.*

Tit. XVII. *De precario.*

Tit.

Digitized by

Tit. XVIII. *De arboribus.*

Tit. XIX. *De glande legenda.*

Tit. XX. *De homine libero exhibendo.*

Tit. XXI. De liberis exhibendis.

¶ Pater, qui filiam in poteſtate habet, recte a marito conuenitur de vxore exhibenda. l. 2. de lib. exhib.

Tit. XXII. *Vtrubi.*

Tit. XXIII. *Ne vis fiat ei, etc.*

Tit. XXIV. *De interdicto Saluiano.*

Tit. XXV. *De migrando.*

Tit. XXVI. *De exceptionibus.*

Tit. XXVII. *De exceptione vadimonii deſerti.*

Tit. XXVIII. *De exceptione rei iudicatae.*

Tit. XXIX. De doli mali exceptione.

¶ Si debitor a furioſo delegatus creditori eius ſoluat, quem compotem mentis credebat, et aduerſus eum agatur: exceptione doli mali in id, quod in rem furioſi proceſſit, defenditur. l. 16. de dol. mal. et met. exc.

Tit. XXX. De exceptione rei venditae non traditae.

¶ Haec exceptio et emtoris ſucceſſoribus prodeſt, et venditoris ſucceſſoribus nocet. l. 3. de exc. rei vend. non trad.

Tit. XXXI. *De litigioſis.*

† Tit. XXXII. De praeſcriptione.

¶ In fiſci quaeſtionibus, ſi aliud non conſtitutum, viginti annorum praeſcriptio cuſtoditur. l. 13. de diuerſ. et temp. praeſcr.

Tit. XXXIII. Quarum rerum actio non detur.

¶ Pertinere eo videtur l. 3. ne de ſtatu defunct.

Tit. XXXIV. De exceptione iurisiurandi.

¶ Si filiusfam. iurauit, patrem non debere, huic exceptio iurisiurandi adquiritur. l. 24. de except.

Tit. XXXV. *De his, quae onerandae libertatis.*

Tit. XXXVI. De ſtipulationibus.

¶ Hereditati per ſeruum hereditarium adquiritur. l. 61. de adqu. rer. dom.

¶ Fideiuſſores obligantur, ſi ſe daturos facturosue, non ſi reum daturum facturumue promittant. l. 65. de fideiuſſ.

Tit. XXXVII. *De ſtipulationibus praetoriis.*

Tit. XXXVIII. *Iudicio ſiſti.*

Tit. XXXIX. *Iudicatum ſolui.*

Tit. XL. *De re defendenda*

Tit. XLI. *De dolo malo.*

Tit. XLII. *Tutelae et teſtamenti.*

Tit. XLIII. *Legatorum nomine.*

Tit. XLIV. *Si cui plus quam per L. Falc.*

Tit. XLV. *Rem pupilli ſaluam fore.*

Tit. XLVI. Ratam rem haberi.

¶ Ex conuentione ſtipulatio haec interponi ſolet, ſi procurator paciſcatur, vel aliud quodcumque negotium abſente domino agat. l. 11. rem rat. hab.

Tit. XLVII. *Stipulatio de operis noui nunciatione.*

Tit. XLVIII. *De duplae ſtipulatione.*

Tit. XLIX. *De ſtipulatione ob nouum opus et damni infecti.*

* *Hactenus Edictum Praetoris. Pollicetur vero Hermogenianus l. 2. de ſtat. hom. ſe proximos et coniunctos titulos, quoad res patiatur, adplicaturum. Tales aliquot iam adfuere, quos ſigno † diſtinximus a reliquis. Et ex eadem ratione adiecit adpendicem de criminibus publicis.*

PARS. III.
DE PVBLICIS IVDICIIS.

Tit. L. *De publicis iudiciis.*

Tit. LI. De accuſationibus.

¶ Qui minus, quam L aureos poſſidet, ei ob paupertatem accuſare non permittitur. l. 10. de accuſat.

Tit. LII. *De cuſtodia et exhibitione reorum.*

Tit.

Tit. LIII. Ad Legem Iuliam maieſtatis.

¶ Huius criminis reus eſt, et cuius ope conſilio dolo factum, vt prouincia hoſti proderetur. l. 10. ad L. Iul. mai.

Tit. LIV. *Ad Legem Iul. de adulteriis coërcendis.*

Tit. LV. *Ad Legem Iul. de vi publ. et priuata.*

Tit. LVI. *Ad Legem Corneliam de ſicariis et veneficis.*

Tit. LVII. *De lege Pompeia de parricidiis.*

Tit. LVIII. De lege Cornelia de falſis.

¶ Falſi poena coërcentur, et qui ad litem inſtruendam aduocatione, vel teſtibus pecuniam acceperunt, vel vt horum quid fieret, curarunt. l. 20. ad L. Corn. de falſ.

Tit. LIX. *De lege Iulia Repetundarum.*

Tit. LX. *De lege Iulia de annona.*

Tit. LXI. *De lege Iulia peculatus.*

Tit. LXII. *De lege Iulia ambitus.*

Tit. LXIII. De lege Fabia de plagiariis.

¶ Plagiarii tempore Hermogeniani non mulcta pecuniaria, ſed extraordinaria poena, et plerumque damnatione in metallum adficiebantur. l. 7. ad L. Fab. de plag.

Tit. LXIV. *Ad SC. Turpillianum.*

Tit. LXV. *De requirendis vel abſentibus damnandis.*

Tit. LXVI. *De quaeſtionibus.*

Tit. LXVII. *De poenis.*

Tit. LXVIII. De bonis damnatorum.

¶ Multa de iuribus fiſci in bonis damnatorum accumulantur in l. 46. de iur. fiſci.

Tit. LXIX. *De bonis eorum, qui ante ſententiam etc.*

Tit. LXX. *De interdictis et relegatis.*

Tit. LXXI. *De cadaueribus punitorum.*

P. IVVENTII CELSI
D I G E S T A
ORDINI SVO RESTITVTA.

PARS I.
AD EDICTVM.

LIB. I. DE IVRISDICTIONE.

Prooemium.

¶ Ad id pertinere videtur † *l. 1. pr. D. de I. et Iure*, vbi explicatur, quid ſit ius?

Tit. I. *De actione danda denegandaue.*

Tit. II. De magiſtratibus municipalibus eorumque iurisdictione, poteſtate, officio.

¶ Municipem facit natiuitas, et tunc patris habetur ratio. An et matris? † *l. 1. §. 2. D. ad municipal.*

¶ Municipem et manumiſſio facit. Sequitur enim libertus originem patroni. Si domicilium mutauit, vtroque loco muneribus fungitur. Vbi autem quis domicilium habere intelligitur? * *l. 27. §. 2. D. ad municip.*

Tit. III. *De vadimonio.*

Tit. IV. *De vindiciis ſecundum poſſeſſorem dandis.*

Tit. V. *De formula iurisdictionis.*

Tit. VI. *De edendo.*

Tit. VII. De pactis.

¶ Pacta quaedam in rem, quaedam in perſonam. Vnde quaeritur, an qui filio pactus eſt, et coheredi pactus cenſeatur? † *l. 10. D. de pact. dot.* 2) quis probet, heredi eo pacto conſultum eſſe. *l. 9. D. de probat.*

¶ Paciſci poſſunt, qui et conſentire. An et ii, qui in poteſtate ſunt? *l. 25. de nouat.* † *l. 29. de pact.*

Tit. VIII. De in ius vocando.

¶ Patronum in ius vocare non poteſt libertus ſine venia praetoris. Poteſt tamen, ſi patronum eum iurare coëgerat, ne vxorem duceret. An hoc factum patris et filio obeſt? † *l. 8. §. 2. de in ius voc.*

Tit.

Digitized by Google

Tit. IX. *De poſtulando.*

Tit. X. De his, qui notantur infamia.

¶ Notat praetor eos, qui artem ludicram faciunt. An et deſignatores? † *l. 4. §. 1. D. de his, qui not. infam.*

Tit. XI. De cautione in iudicio ſiſti.

¶ Si quis in iudicio ſiſti promiſit, non addita poena conuentionali: cum eo incerti agendum erit. † *l. 3. D. ſi quis in ius voc. non ier.*

Tit. XII. De procuratoribus, cognitoribus, negotiorum geſtoribus.

¶ Maritus quando negotia vxoris geſſiſſe cenſeatur? *l. 47. D. de donat. int. vir. et vx.*

¶ An qui rem minus neceſſariam contra domini voluntatem fecit, vtiliter geſſiſſe dicatur? † *l. 10. §. 1. D. de neg. geſt.*

Tit. XIII. *De calumniatoribus.*

LIB. II. DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS.

Tit. I. *De dolo malo.*

Tit. II. *Quod metus cauſſa.*

Tit. III. De minoribus XXV. annis.

¶ An minor agens tutelae poſt maiorennitatem abſoluto tutore reſtitui debeat in integrum? * *l. 3. §. 1. D. de minor.*

¶ Reſtituto minore aduerſus eum, quocum tutelae egit, non ideo tutori reſtituenda actio tutelae contraria. *l. 28. eod.*

Tit. IV. De capite minutis.

¶ De transfugis rebusque hoſtilibus apud nos deprehenſis ea occaſione egiſſe videtur Celſus *l. 51. de adqu. rer. dom.*

Tit. V. *De eo quod falſo tutore auctore geſtum.*

Tit. VI. *Ex quibus cauſſis maiores XXV. annis in integrum reſtituuntur.*

Tit. VII. *De alienatione iudicii mutandi cauſſa facta.*

Tit. VIII. De temporibus in integrum reſtitutionis.

¶ An in computando hoc tempore ratio etiam habenda ſit feriarum ſollemnium? * *l. 26. §. 7. D. quib. ex cauſſ. mai.*

Tit. IX. De receptis et qui arbitrium receperunt.

¶ Arbitri non poſſunt adeſſe iubere litigantes in loco inhoneſto. * *l. 21. §. 11. de recept. et qui arb.*

¶ Si

Digitized by Google

¶ Si in tres compromiſſum, vno abſente reliqui ſententiam dicere non poſſunt, eo praeſente poſſunt. * *l. 17. §. 17. D. eod.*

¶ Quando committatur ſtipulatio tempore non adiecto? * *l. 21. §. 12. eod.* Quando ſi tempus adiectum? † *l. 23. pr. §. 1. 3. eod.* Quid ſi arbiter alterum ab altero petere vetuerit, et alteruter tamen petat? *l. 27. eod.*

¶ Quid ſit ſtare ſententiae? † *l. 23. §. 2. D. eod.*

Tit. X. *Nautae, caupones, ſtabularii recepta vt reſtituant.*

Tit. XI. *De ſatisdationibus.*

LIB. III. DE IVDICIIS ET RERVM VINDICATIONE.

Tit. I. De iudiciis, et vbi quis conueniri debeat, deque officio iudicum.

¶ Iudex a magiſtratu datur. Quid ſi Praeſes, cui iam ſucceſſum eſt, dederit iudicem: eritne, quod egit, ratum? *l. 17. D. de offic. praeſ.*

¶ Quibusdam Romae conuentis ius eſt, domum reuocandi, † *l. 2. §. 3. D. de iudic.* Poteſt tamen etiam hoc fragmentum referri ad Lib. I. tit. I. de actione danda vel deneganda, quia et Iulianus ad hunc titulum ea de re egit.

¶ Quid venire dicatur in iudicium? † *l. 61. pr. D. de iudic.* Id iudicandum ex inſtituta actione. Quid actio? *l. 51. D. de obl. et action.* aliquando ex ipſo negotio. *l. 16. condict. cauſſ. dat. l. 26. D. de nouat.*

¶ Iudicia abſolutoria ſunt, ſi partes transegerunt. *l. 12. D. de transact.*

¶ An vno ex iudicibus abſente, reliqui poſſint ſententiam ferre? *l. 39. D. de re iud.*

Tit. II. De rei vindicatione.

¶ Re euicta quaenam impenſae reddendae? *l. 38. D. de rei vind.*

Tit. III. *De Publiciana in rem actione.*

Tit. IV. *Si ager vectigalis vel emphyteuticus petatur.*

LIB. IV. DE HEREDITATIS PETITIONE.

Tit. I. *De inofficioſo teſtamento.*

Tit. II. De hereditatis petitione.

¶ An detur et aduerſus eos, qui nihil poſſidebant, quum peteretur,

Digitized by Google

teretur, at poſtea poſſidere coeperunt. * *l. 15. §. 1. D. de hered. petit.*

◀| An contra eum, qui negotia hereditatis gerit? † *l. 16. §. 3. D. eod.*

◀| An aduerſus eum, qui ſe liti offert? *l. 45. eod.* quod fragmentum etiam ab Vlpiano citatur. * *l. 13. §. 13. D. eod.*

◀| Heres tenetur ad reſtituendum, quod hereditatis nomine ſolutum. Quid ſi defunctus, quum adhuc eſſet filiusfam. fideiuſſerit, poſſeſſor autem hereditatis ſoluerit: an debuiſſet opponere SC. Macedonianum? Eo pertinere videtur ** *l. 7. pr. D. de SC. Maced.*

Tit. III. *Si pars hereditatis petatur.*

Tit. IV. *De poſſeſſoria hereditatis petitione.*

Tit. V. *De fideicommiſſoria hereditatis petitione.*

LIB. V. DE SERVITVTIBVS, DAMNO, IVDICIIS DIVISORIIS.

Tit. I. De ſeruitutibus.

◀| Quid ſeruitus? Videtur hunc locum tractaſſe Celſus *l. 86. D. de V. S.*

◀| Conſtituuntur ſeruitutes etiam ſtipulationibus. Si quis ex Kal. ſtipulatus ſit, quandocumque poſt accepto iudicio lis aeſtimanda erit, quantum intereſt, Kalendis praeſtitam ſeruitutem. *l. 11. D. de re iud.*

◀| Conſtituta ſeruitute vtendum eſt ciuiliter. Id exemplo viae docet Celſus *l. 9. de ſeruit.*

◀| Amittitur ſeruitus modis variis. An et communis amittitur, ſi ſocius, qui petit, ſuccumbit, aut litem cedit aduerſario? † *l. 19. ſi ſeru. vind.* An et diuiſione praedii ſeruientis? *l. 6. D. quemadm. ſeru. amitt.*

Tit. II. *Si quadrupes pauperiem feciſſe dicetur.*

Tit. III. Ad legem Aquilliam.

◀| Ad caput primum. Quid ſi quis ſeruum communem occiderit? † *l. 19. D. ad L. Aquil.* Quid ſi ſeruus hereditarius occiſus? † *l. 13. §. 2. D. eod.* Quid ſi alius occiderit, alius vulnerarit? † *l. 11. §. 3. eod.* Quid ſi ſeruus ſeruum ſurripuerit vel occiderit? † *l. 21. §. 1. eod.*

◀| Damnum hoc iniuria datum ſit oportet. Quid damnum iniuria datum? † *l. 49. §. 1. eod.*

Digitized by

¶ Actio inſtituitur vel directa vel vtilis vel in factum. Quid haec? † *l. 7. §. 6. 7. eod.*

¶ Agitur ad id, quanti ea res intra eum annum plurimi fuit. Quomodo annus numeretur? † *l. 21. §. 1. eod.* Quis aeſtimationem capiat, ſeruo communi occiſo? Et quis ſeruus occidens noxae detur? † *l. 27. §. 2. D. eod.*

¶ Ad tertium caput. Quid ruptum. † *l. 27. §. 16. D. eod.*

¶ Ex hoc capite agi etiam poteſt ob lolium in ſegetem alienam iniectum. † *l. 27. §. 14. eod.* ob vinum ſpurcatum, effuſum, in acetum verſum. † *l. 27. §. 15. eod.* ob apes alienas in alueario exuſtas. † *l. 27. §. 12. D. eod.*

Tit. IV. De noxalibus actionibus.

¶ His etiam tenetur dominus, qui non prohibuit, etiamſi dominus eſſe deſierit. † *l. 2. §. 1. D. de nox. act.*

Tit. V. *Finium regundorum.*

Tit. VI. Familiae erciſcundae.

¶ Coheres etiamſi non ſoluerit, tamen hoc iudicio agit aduerſus coheredem, vt ſoluat, quia alias creditor non liberaret rem, niſi in ſolidum ei ſatisfieret. † *l. 18. §. 4. D. fam. erciſc.*

Tit. VII. *Communi diuidundo.*

Tit. VIII. *De iudice litem ſuam faciente.*

Tit. IX. De interrogationibus in iudicio faciendis.

¶ An noceat reo defenſor, ſi in iudicio falſum reſponderit. * *l. 9. §. 4. D. de interrog. in iud. fac.*

¶ An ſuccurratur ei, qui per errorem falſo reſpondit? † *l. 11. §. 8. D. eod.*

¶ Liceatne reſpondenti poenitere? † *d. l. 11. §. 12. eod.*

Tit. X. De his, qui effuderint, vel deiecerint.

¶ Praeſumitur hic culpa inquilini. Atqui ea praeſumtio fallere poteſt, adeoque admittenda videtur probatio contrarii. Diluiſſe hanc obiectionem videtur Celſus *l. 4. D. de LL.*

Tit. XI. *De ſeruo corrupto.*

Tit. XII. *De De aleatoribus.*

Tit. XIII. *Si menſor falſum modum dixerit.*

Tit. XIV. Ad exhibendum.

¶ Agitur aduerſus omnem, qui poſſidet, vel exhibere poteſt. † *l. 5. pr. et §. 3. D. ad exhib.*

¶ Idem

Digitized by

¶ Idem dicendum, ſi pecunia mea ad aliquem ſine contractu inter me et illum inito peruenerit. *l.32. D.de reb. credit.*

Tit. XV. *De fugitiuis.*

Tit. XVI. De religioſis et ſumtibus funerum.

¶ Materfamilias ex dote funeranda, ſi hereditas non ſit ſoluendo. † *l.20. §.2. et l.22. D. de religioſ.*

LIBER VI. DE CONDICTIONIBVS, CONSTITVTA PECVNIA, COMMODATO, PIGNORE ET GESTIS CVM EO, QVI IN ALIENA POTESTATE EST.

Tit. I. De rebus creditis, et ſi certum petatur.

¶ Condictio certi eſt actio generalis ex omni contractu, quo certum quid promittitur. *l. 62. D. de reb. cred.* citata etiam ab Vlpiano * *l. 67. D. de V. O.* Add. *l.13. D. de re iud. l.15. D. de legat. 2.*

Tit. II. De iureiurando et de probationibus.

¶ Adfirmanti incumbit probatio. *l. 17. D. de probat.*

Tit. III. De condictione cauſſa data cauſſa non ſequuta.

¶ Decem, quos quis vt ſtatu liber iniuſſus dedit, an condici poſſint? † *l. 3. §.6. D. de condict. cauſſ. dat.*

Tit. IV. De condictione ob turpem cauſſam.

¶ Ea locum non habet, ſi turpitudo ſit penes ſolum accipientem. † *l. 4. §. 2. D. de condict. ob turp. cauſſ.*

¶ An detur ſi quid apud alterum ſit ex iniuſta cauſſa? † *l. 6. D. eod.*

Tit. V. De condictione indebiti.

¶ Indebitum eſt, ſi nulla, vel naturalis ſaltim nos teneat obligatio, e. g. ſi ſoluiturus nondum exſiſtente conditione. *l. 48. D. de cond. indeb.* ſi decem aut Stichum promiſimus, et quinque ſoluerimus. * *l. 26. §. 13. eod.* item ſi decem promiſimus et viginti ſoluimus. † *l. 19. §. vlt. D. eod.*

¶ Non ergo repetitur, quod procuratori ſolutum, quamuis ratum non habeat dominus. † *l.6. §.2. eod.* nec quod ſolutum ſtatim ab eo, qui quum moriturus ſit, promiſit. † *l. 17. D. eod.*

¶ Datur aduerſus accipientem. An et contra eum, pro quo fideiuſſor indebite ſoluit? *l. 17. D. eod.* Quid ſi procuratori ſolutum, nec ratam rem habuerit dominus, vtrum contra procuratorem, an contra dominum datur? † *l. 6. §. 2. D. eod.*

Digitized by Google

Tit. VI. *De condictione ſine cauſſa.*
Tit. VII. *De condictione furtiua.*
Tit. VIII. De condictione triticaria.

¶ Fundo deiectus dominus fundum, non poſſeſſionem condicit. † *l. 2. D. de cond. tritic.*

¶ Quomodo tempus in hac actione aeſtimandum. † *l. 3. D. eod.*

Tit. IX. *De eo, quod certo loco.*
Tit. X. De pecunia conſtituta.

¶ Hic ſufficit aliquem debuiſſe tempore conſtituti, quamuis poſtea debere deſierit. † *l. 18. §. 1. D. de conſt. pec.*

Tit. XI. Commodati vel contra.

¶ Quibus vehiculum commodatum, ii de dolo et culpa in ſolidum tenentur. * *l. 5. §. 15. D. commod.*

¶ Alterutro furti agente, an is ſolus, qui egit, commodati conueniatur? † *l. 7. D. eod.*

Tit. XII. De pignoratitia actione.

¶ Pignus an peti poſſit, antequam penſionis dies venerit? † *l. 14. D. de pignor.*

Tit. XIII. *Praeſcriptis verbis.*
Tit. XIV. *De actione exercitoria.*
Tit. XV. *De actione inſtitoria.*
Tit. XVI. *De actione tributoria.*
Tit. XVII. Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.

¶ Qui de peculio egit, poſſitne poſtea quod iuſſu agere? † *l. 4. §. 5. D. quod cum eo, qui in al. pot.*

Tit. XVIII. *De SC. Macedoniano.*
Tit. XIX. *Quod iuſſu.*
Tit. XX. *De in rem verſo.*
Tit. XXI. De peculio.

¶ Quid peculium? *l. 6. D. de pecul.* *) *l. 5. §. 4. eod.* † *l. 7. pr. D. eod.*

¶ An et pupillus vel furioſus peculium conſtituere poſſit? † *l. 7. §. 1. eod.*

¶ Si filius vel ſeruus fideiuſſit, an agatur de peculio? ** *l. 3. §. 5. D. eod.*

Tit.

Digitized by

Tit. XXII. *Ad SC. Velleianum.*

LIB. VII. DE DEPOSITO, MANDATO, SOCIETATE, PRECARIO.

Tit. I. Depoſiti vel contra.

⁋ An depoſiti teneatur, qui rem a ſeruo depoſitam ei, quem dominum putabat, reſtituit? † *l. 1. §. 32. depoſ.*

Tit. II. Mandati vel contra.

⁋ Aliud mandatum, aliud iuſſum. Quid ſi quis liberum hominem b. f. ſeruientem facere aliquid iuſſerit, dabiturne ei actio mandati, an praeſcriptis verbis? † *l. 13. §. 2. D. commod.*

⁋ Quid ſi quis alteri mandarit, vt in ſuo quid faceret? *) *l. 16. D. mand.*

⁋ Quid ſi quis mandet, quod ſua non interſit? * *l. 6. D. eod.*

⁋ Mandatum mandantis vel mandatarii gratia. *l. 48. D. eod.*

⁋ An mandatarium excuſet vanus timor? *l. 184. D. de R. I.*

Tit. III. Pro ſocio.

⁋ Dolusne tantum an et culpa praeſtanda a ſocio. * *l. 52. §. 2. D. pro ſoc.*

⁋ An re exſtincta pro ſocio agi poſſit? * *l. 58. pr. §. 1. eod.*

⁋ Socius, qui damnum in re communi dedit, ex L. Aquillia tenetur. † *l. 47. D. eod.*

Tit. IV. De precario.

⁋ Debitor ſi rem pignoratam roget precario? *l. 11. D. precar.*

LIB. VIII. DE EMTIONE, LOCATIONE, ET CONTRACTV AESTIMAT.

Tit. I. De emtione venditione.

⁋ Si venditor non adiecit, fundum eſſe optimum maximum, quid praeſtet? *l. 59. D. de contrah. emt.*

⁋ Seruo vendito cum peculio quid praeſtet? *l. 38. pr. de act. emt.*

⁋ Quid ſi emtor rem commercio exemtam ſciens emerit? † *l. 6. D. de contrah. emt.* Ratio cur venditor tunc nihil praeſtet, eſt in *l. 185. D. de R. I.*

⁋ Emtorem aedium etiam ſequuntur fixa vincta. Eo pertinet *l. 38. §. 2. D. de act. emt.*

⁋ Res vendita tradenda. Quid ſi quis moram in tradendo ſeruo commiſerit? *l. 38. §. 2. D. eod.*

⁋ De pacto addictionis in diem. * *l. 13. D. de in diem add.*

Digitized

❡ De dolo non praeſtando conueniri nequit. † *l. 23. D. de R. I.* Contrahentes ſibi inuicem praeſtant dolum et culpam. ** *l. 13. §. 16. D. de act. emt.*

Tit. II. De locatione conductione.

❡ Qui operas locat, eius imperitia pro culpa habenda. * *l. 9. §. 5. D. locat.*

Tit. III. De aeſtimatoria actione.

❡ Ex contractu aeſtimatorio naſcitur actio praeſcriptis verbis, quae admodum generalis. *l. 2. D. praeſcr. verb.*

LIB. IX. DE SPONSALIBVS, NVPTIIS, DOTE, ET DONATIONIBVS INTER VIR. ET VXOR.

Tit. I. *De ſponſalibus.*

Tit. II. De nuptiis.

❡ Videtur Celſus hic excuſaſſe breuitatem, et promiſiſſe vberiorem interpretationem Legis Iuliae et Papiae Poppaeae de maritandis ordinibus, ſine qua haec doctrina tunc intelligi haut poterat. Et huc forſan pertinet *l. 24. D. de LL.*

Tit. III. De iure dotium.

❡ Socer, qui genero nomen loco dotis ceſſit, non niſi verum illud praeſtat. * *l. 4. D. de hered. vel act. vend.*

Tit. IV. De pactis dotalibus.

Tit. V. De fundo dotali.

Tit. VI. De donatione inter virum et vxorem.

❡ Donata mulieri iam nuptae vir vindicare poteſt, etiamſi ei ab illa legata ampla relicta ſint. *l. 48. D. de don. inter vir. et vxor.*

❡ An vſurae dotis, quas ſibi vxor ſtipulata eſt, peti poſſint? † *l. 28. D. eod.*

LIB. X. DE DIVORTIIS ET ACTIONIBVS SOLVTO MATRIMONIO COMPETENTIBVS.

Tit. I. *De diuortiis et repudiis.*

Tit. II. Soluto matrimonio dos quemadmodum petatur.

❡ Actioni de dote ineſt exceptio doli mali. † *l. 21. D. ſol. matr.*

❡ An filius exheredatus ſuccedat in ius patris, qui nepti dotem conſtituit. *l. 6. D. de collat.*

❡ Dato

Digitized by Google

¶ Dato in dotem vſufructu an ſoluto matrimonio fructus reſtituendi? * *l. 7. D. de iure dot.*

¶ Maritus vxori reſtituens fideicommiſſum an donaſſe cenſeatur, atque dotem minuere poſſit? * *l. 5. §. 15. D. de donat. int. vir. et vxor.*

Tit. III. *De actione rerum amotarum.*

Tit. IV. *Si ventris nomine.*

Tit. V. *De agnoſcendis et alendis liberis.*

LIB. XI. DE TVTELIS.

Tit. I. *De tutoribus teſtamentariis, legitimis, datiuis.*

Tit. II. *De ſatisdatione tutorum vel curatorum.*

Tit. III. *De excuſationibus.*

Tit. IV. De adminiſtratione tutorum.

¶ Quantum dotis modum conſtituere poſſit tutor? (pro quo curatorem ſubſtituiſſe videtur Tribonianus.) *l. 60. D. de iure dot.*

Tit. V. *De rebus eorum, qui ſub tutela ſunt, non alienandis.*

Tit. VI. De ſuſpectis tutoribus vel curatoribus.

¶ An et lata culpa dolo aequiparanda? *l. 32. D. depoſ.*

Tit. VII. *De tutelae et rationibus diſtrahendis.*

Tit. VIII. De magiſtratibus conueniendis.

¶ Quis hic probet, idoneos fideiuſſores pro tutore non eſſe acceptos? *l. 11. D. de probat.*

¶ In quantum magiſtratus conueniantur? *l. 7. D. de magiſtr. conuen.*

Tit. IX. De curatoribus.

¶ An curator pupillo dandus abſente tutore? *l. 11. D. de tut. vel curat. dat.*

¶ Si pupillo curator in litem cauſſa cognita datur, an in omnes cauſſas datus cenſeatur? † *l. 3. §. 4. D. de tutel.*

¶ An patri furioſo curator dari poſſit filius? † *l. 12. §. 1. D. de tut. et curat. dat.*

LIB. XII. DE NOXALI FVRTI ACTIONE, OPERIS LIBERTORVM ET NOVI OPERIS NVNCIATIONE.

Tit. I De furto et noxali furti actione.

¶ De variis furti generibus. *l. 67. D. de furt.*

¶ De furto manifeſto. † *l. 7. §. 2. eod.*

¶ Cu-

Digitized by Google

¶ Cuius ope et conſilio furtum factum eſſe dicatur? † *l. 50. §. 1. D. eod.*

¶ Sitne fur, qui rem abiectam adprehendit? * *l. 43. §. 10. D. eod.*

¶ An actio furti competat patri, cuius filio commodatum? * *l. 14. §. 10. D. eod.*

¶ An ei, cui ſurripuit ſeruus poſtea manumiſſus? *l. 15. D. de condict. furt.*

¶ An emtori, re nondum tradita? † *l. 14. pr. D. de furt.*

¶ An condici poſſit ei, qui alterum de fundo deiecit? † *l. 25. §. 1. D. eod.*

Tit. II. *De furto a ſeruo, qui teſtamento manumiſſus, commiſſo.*

Tit. III. *De publicanis furtoque ab eorum familia facto.*

Tit. IV. De operis libertorum.

¶ Debet libertus operas iurato promiſſas. Quid ſi quis operarum modum contulit in arbitrium patroni? *l. 30. pr. D. de oper. libert.* Quid ſi liberta voluntate patroni nupſerit? *l. 30. pr. eod.* Quid ſi communis libertus patronis mille operas promiſerit? ** *l. 15. §. 1. D. eod.* Quid ſi ea conditione liberto quis legauit, ſi decem operarum nomine filio ſuo promiſerit. † *l. 7. §. 1. D. eod.*

¶ Operae quando peti poſſint? *l. 186. D. de R. I.*

¶ Ceſſant operae, ſi manumiſſio ſit nulla. * *l. 1. D. qui et a quib. manum.*

Tit. V. De noui operis nunciatione.

¶ An illi opponi poſſit exceptio conuentionis? * *l. 1. §. 10. D. de nou. op. nunc.*

LIB. XIII. DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

Tit. I. De bonorum poſſeſſionibus.

¶ An et pupillus agnoſcere vel repudiare poſſit bonorum poſſeſſionem? *l. 189. D. de R. I.*

Tit. II. *De bonorum poſſeſſione contra tabulas.*

Tit. III. *De legatis praeſtandis.*

Tit. IV. De collatione bonorum.

¶ Quomodo conferant nepotes? *l. 7. D. de collat.*

Tit. V. *De dotis collatione.*

Digitized by Google

Tit. VI. *De coniungendis cum emancipato liberis.*
Tit. VII. *De ventre in poſſeſſionem mittendo.*
Tit. VIII. *De Carboniano edicto.*
Tit. IX. *De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.*
Tit. X. *De bonis libertorum.*
Tit. XI. *Si tabulae nullae exſtabunt.*
Tit. XII. *Si quid in fraudem patroni.*

LIB. XIV. DE TESTAMENTIS LIB. I.

Tit. I. De teſtamento militum.

¶ In iis ratio non habetur quartae Falcidiae, de qua ea occaſione fuſe diſſerit Celſus. *l. 50. D. ad L. Falc.*

LIB. XV. DE TESTAMENTIS LIB. II. ET SVCCESS. AB INTEST.

Tit. I. De teſtamentis.

¶ Quis teſtari poſſit? An et ſurdus et mutus? Videtur eo referendum, quod citat Iuſtinianus † *l. 10. C. qui teſt. fac. poſſ.*

¶ An ſeruus inſtituendus cum libertate? ** *l. 2. §. vlt. D. de ſtatu lib.* * *l. 51. D. de hered. inſt.* iuncta † *l. 2. §. 1. D. de condit. inſt. l. 43. D. de legat. 3.*

¶ An et is, qui tabulas ſcripſit, poſſit inter teſtes adhiberi? Quaeſtio illa Domitiana. *l. 27. D. qui teſt. fac. poſſ.* An et is, qui Latinae vel Italicae conditionis? *l. 6. D. de cenſ.*

Tit. II. De adquirenda vel omittenda hereditate.

¶ Heres an fiat, qui metu coactus adiit? * *l. 6. §. 7. D. de adqu. vel om. her.*

¶ Si ſocietati obtigit hereditas, ex quota quisque parte heres erit? Videtur eo referenda *l. 75. D. pro ſoc.*

Tit. III. De ſucceſſionibus ab inteſtato.

¶ Ad ſucceſſionem liberorum pertinere videtur *l. 22. D. de rit. nupt.*

Tit. IV. Quis ordo in bon. poſſeſſ. ſeruetur et de ſucceſſorio edicto.

¶ Ad ſucceſſionem coniugum pertinere videtur * *l. 3. §. 12. D. de donat. int. vir. et vxor.*

LIB. XVI. DE TESTAMENTIS LIB. III.

Tit. I. De heredibus inſtituendis.

¶ Heredes inſtituti quales? *l. 19. D. de her. inſt.*

Digitized by

¶ An valeat inſtitutio: EX PARTIBVS, QVAS TESTATOR ADSCRIPSERIT? * *l. 2. pr. D. eod.*

¶ Quid ſi teſtator in partibus errarit? CELS. LIB. XI. (lege *Lib. XVI.*) * *l. 9. D. eod.*

¶ Quibusdam ſine partibus ſcriptis an portio vnius repudiantis adcreſcat? * *l. 17. §. 1. D. eod.*

¶ Inſtituuntur quidam hac formula: TITIVS ET SEIVS VTERQVE EORVM VIVET HERES ESTO, quid tunc iuris? *l. 24. l. 26. D. eod.*

Tit. II. De iniuſto, rupto, irrito teſtamento.

¶ Poſtumus rumpit teſtamentum. *l. 187. D. de R. I.*

Tit. III. *De vulgari et pupillari ſubſtitutione.*

Tit. IV. De conditionibus inſtitutionum.

¶ Huc pertinent procul dubio † *l. 27. pr. D. de her. inſt. l. 21. D. de cond. inſt.* immo et *l. 15. D. de legat. 2.*

Tit. V. *Teſtamenta quemadmodum aperiantur.*

Tit. VI. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti ab inteſtato ſuccedere velit.

¶ De patrono omittente portionem ſibi debitam. * *l. 6. §. 8. D. ſi quis omiſſ. cauſſ. teſt.*

¶ De domino, cui ſeruus ſubſtitutus. *l. 25. eod.*

Tit. VII. *De SC. Silaniano.*

LIB. XVII. DE LEGATIS LIB. I.

Tit. I. De legatis.

¶ Legatum ancillae, et eius, quod ex ea natum. *l. 63. de legat. 1.*

¶ Legatum Stichi, ſi tempore mortis Maeuii non erit, an vtile? *l. 18. de legat. 2.* Deciſionis ſuae rationem reddidiſſe videtur Celſus *l. 5. D. de LL.*

¶ Legatum ornatricum. † *l. 65. §. 3. D. de legat. 3.*

¶ Legata conditionalia, pendente legis Falcidiae ratione, die praeſenti data. *l. 53. D. ad L. Falcid.*

Tit. II. De legatis dubiis, pugnantibus prohibitis.

¶ An ea rata ſint? *l. 188. D. de R. I.*

¶ Cui dubia teſtatoris voluntate incumbat probatio? *l. 12. D. de probat.*

LIB.

Digitized by Google

LIB. XVIII. DE LEGATIS LIB. II.

Tit. I. *De annuis legatis.*

Tit. II. De vſufructu legato.

¶ Vſusfructus conſtituitur in re aliena. Quid ſolum? quid noſtrum? *l. 49. D. de R. V.* quantum pecuniae quis reliquiſſe cenſeatur? *l. 88. D. de V. S.*

¶ Quid vſusfructus? *l. 2. D. de vſufr.*

¶ Vſusfructus duobus relictus ſeparatim. *l. 14. D. de vſufr. leg.*

¶ De vſufructu adcreſcendo. * *l. 1. §. 3.* ** *l. 3. pr. §. 1. ff. de vſufr. adcreſcendo.*

¶ De quaſi vſufructu relicto. * *l. 5. §. 1. D. de vſufr. ear. rer.*

¶ Vſufructuarius quatenus ad refectionem teneatur? * *l. 7. §. 2. D. de vſufr.* * *l. 9. pr. D. eod.*

Tit. III. De vſu vel habitatione legatis.

¶ Vſus aedium in quo conſiſtat? * *l. 2. §. 1. D. de vſu et hab.*

¶ Habitatio ſitne vnius anni an perpetua? * *l. 10. §. 3. eod.*

Tit. IV. De operis ſeruorum, ipſisque ſeruis legatis.

¶ Alternatiuum legatum Stichi vel Pamphili. *l. 19. D. de leg. 2.*

Tit. V. De ſeruitute legata.

¶ Iter legatum. *l. 10. D. de ſeruit.*

LIB. XVIIII. DE LEGATIS LIB. III.

Tit. I. De dote praelegata.

¶ Quid in dote, quidue mulieris periculo ſit? *l. 58. D. de iur. dot.*

Tit. II. *De optione legata.*

Tit. III. De tritico, vino, oleo legatis.

¶ An vino legato vaſa quoque debentur. † *l. 3. §. 1. de trit. vin.*

Tit. IV. De inſtructo vel inſtrumento legato.

¶ Inſtructo fundo et ſerui ſuppellecticarii continentur. * *l. 12. §. 31. D. de inſtr. et inſtr. leg.* non autem vela, quae in hypothecis extenduntur. * *l. 12. §. 25. eod.* nec fructus in fundo repoſiti, vt venirent. * *l. 12. §. 30. eod.* nec vicarii ſeruorum, niſi de his quoque teſtatorem ſenſiſſe probari poſſit. † *l. 12. §. 44. eod.* Quid ſi chorus aut familia legata? *l. 79. pr. D. de legat. 3.* (vbi legend. LIB. XIX. pro LIB. IX.) Quid ſi legata mobilia, quae ibi erunt? *l. 129. §. 1. D. de legat. 3.*

Digitized by Google

iuncta *l. 93. D. de V. S.* Quid ſi ſeruus manumiſſus iterum ſeruus factus? *l. 79. §. 2. 3. D. de legat. 3.*

Tit. V. De peculio legato.

¶ Peculium in corporibus conſiſtens. † *l. 6. pr. D. de pecul. leg.*

¶ Eo an et vicariorum vicarii contineantur? *l. 25. eod.*

¶ Si ſeruus tempore mortis teſtatoris vixit, peculium legato cedit, ſecus ac ſi ſeruus veſtitus legatus. *l. 13. D. eod.*

¶ Si communi ſeruo legatum relictum, an vno domino deficiente portio adcreſcat alteri. *l. 20. D. de legat. 2.*

Tit. VI. De ſupellectile legata.

¶ Quid ſupellex? *l. 7. D. de ſupell. leg.*

Tit. VII. *De alimentis vel cibariis legatis.*

Tit. VIII. De auro, argento, mundo legatis.

¶ An ornamenta mulieri legata et repudiatae debeantur? *l. 3. D. de aur. arg. mund.*

¶ Quid hoc legato contineatur? † *l. 19. §. 2. et * §. 6. D. eod.*

Tit. IX. De liberatione legata.

¶ Herede petere vetito, nec heres heredis petere poterit. † *l. 2. §. 1. D. de liberat. leg.*

LIB. XX. DE LEGATIS LIB. IV. ET FIDEICOMMISSIS LIB. I.

Tit. I. De codicillis.

¶ An codicilli prius facti ad teſtamentum poſtea conditum pertineant? *l. 18. D. de iure codicill.*

Tit. II. De fideicommiſſis.

¶ Mulier, cui dos relegata, quantum praeſtet, ſi fideicommiſſo grauata? * *l. 2. pr. D. de dot. prael.*

¶ Qui reſtituere iuſſus, quantumcunque pecuniae ad eum peruenerit, an et fructus reſtituat. *l. 32. D. ad SC. Trebell.* * *l. 33. D. eod.*

Tit. III. De falſa cauſſa legatis vel fideicommiſſis adiecta.

¶ Falſa cauſſa non nocet. *l. 21. D. de legat. 2. l. 94. de V. S.*

Tit. IV. De petitione legatorum et fideicommiſſorum.

¶ Socer nurui dotem relegauit conſtante matrimonio. * *l. 1. §. 9. D. de dot. praeleg.*

¶ Pactum de legato non petendo. ** *l. 51. pr. D. de pact.*

¶ Le-

Digitized by Google

¶ Legatum a procuratore heredis ſolutum an repeti poſſit? *l. 87. D. de ſolut.*

¶ Eodem refero * *l. 13. §. 3. D. de vſufr. leg.* de litigantibus inter ſe vſufructuariis.

LIB. XXI. DE LEGATIS LIB. V. ET DE FIDEICOMM. LIB. II.

Tit. I. Ad Legem Falcidiam.

¶ Conditionis implendae cauſſa datum in Falcidiam non imputatur; quod tanquam pretium datum, imputatur. † *l. 30. §. 7. D. ad L. Falc.*

Tit. II. Ad SC. Trebellianum et Pegaſianum.

¶ In quartam Pegaſianam non imputantur fideicommiſſa a teſtatore praeſtita. *l. 22. D. de legat. 2.*

¶ Quomodo illa quarta detrahenda? *l. 2. de SC. Treb.*

LIB. XXII. DE LEGATIS LIB. VI. ET DE FIDEICOMM. LIB. III.

Tit. I. De adimendis vel transferendis legatis et fideic.

¶ Ademtio ſiue praecedat in eodem teſtamento, ſiue ſequatur, legatum perimit. † *l. 14. pr. de legat. 1. l. 17. D. de adim. vel transf. leg.*

¶ An ex alienatione ademtio praeſumatur? §. *12. Inſt. de legat.*

Tit. II. De rebus dubiis.

¶ Si teſtator dixit: QVEM HEREDI MEO DIXERO, VELLE ME LIBERVM ESSE, LIBER ESTO, an implenda teſtatoris voluntas? *l. 25. de reb. dub.*

Tit. III. *De his, quae pro non ſcriptis habentur.*

Tit. IV. *De his, quae vt indignis auferuntur.*

Tit. V. De conditionibus et demonſtrationibus.

¶ Conditio libertati adiecta facit ſtatu liberum. *l. 23. de ſtatul.*

Tit. VI. Quando dies legatorum vel fideicomm. cedat.

¶ Si in annos decem heres damnatus eſt dare, quando debeatur legatum? *l. 49. de condit. et dem.* † *l. 12. §. 1. et 3. D. quando dies leg. ced.*

LIB. XXIII. DE DAMNO INFECTO, CAVSSIS STATVS, POSSESSIONE, VSVCAPIONE, VI BON. RAPT. INIVRIIS.

Tit. I. De damno infecto.

¶ Si vſusfructus alienus ſit † *l. 9. §. 5. D. de damn. inf.* † *l. 15. §. 25. eod.*

Digitized by Google

Tit. II. De aqua et aqua pluuia arcenda.

¶ Intereſt hic, quis opus fecerit. † *l. 6. §. 7. D. de aqu. et aqu. pluu. arc.*

Tit. III. *De cauſſis ſtatus.*

Tit. IV. *De liberalibus cauſſis.*

Tit. V. De ſtatuliberis.

¶ An ſtatu liber ſit ſeruus legatus, cui adſcriptum *ne alienes vel vendas?* * *l. 24. §. 8. D. de fideic. her.*

Tit. VI. De adquirenda poſſeſſione et de vſucapionibus.

¶ Eo pertinere videntur *l. 18. et* † *l. 34. pr. D. de adquir. vel amitt. poſſ. et l. 12. quemadm. ſeru. am.*

Tit. VII. *Vi bonorum raptorum.*

Tit. VIII. De incendio, ruina, naufragio.

¶ Quid ſi in his factis abſit dolus? † *l. 3. §. 7. D. de incend.*

Tit. IX. De iniuriis.

¶ Ab his conſuetudo praua haut excuſat. Eo pertinere videtur *l. 39. D. de LL.*

LIB. XXIV. DE RE IVDICATA, POSSESSIONE BONORVM ET CREDITORVM PRIVILEGIIS.

Tit. I. De re iudicata.

¶ De ſeruo vſufructuario vel oppignorato noxae dato. *l. 19. D. de ſolut.* citata ab Vlpiano † *l. 4. §. vlt. D. de re iudic.*

Tit. II. *De confeſſis.*

Tit. III. De ceſſione bonorum.

¶ Quod euincitur, in bonis non eſt. *l. 190. D. de reg. iur.*

Tit. IV. *De rebus auctoritate iudicis poſſidendis.*

Tit. V. De creditoribus in poſſeſſionem mittendis.

¶ De debitore vel poſſeſſore hereditatis latitante. † *l. 17. §. 17. 18. D. quib. ex cauſſ. in poſſeſſ. eatur.*

Tit. VI. *De priuilegiis creditorum.*

Tit. VII. *De bonorum venditione.*

Tit. VIII. *De ſeparationibus.*

Tit. IX. De curatore bonis dando.

¶ Quid ſi plures facti bonorum curatores? *l. 3. D. de curat. bon.* citata ab Vlpiano † *l. 2. §. 2. D. eod.*

Tit. X. *Quae in fraudem creditorum.*

Digitized by

LIB. XXV. DE INTERDICTIS.

Tit. I. De interdictis.

¶ Hic de poſſeſſione quaedam praemiſiſſe videtur Celſus, quorum reliquiae in † *l. 2. §. 11. 13. 14. D. pro emt.*

¶ Differentia interdictorum et aliorum iudiciorum. *l. 14. D. de re iud.*

¶ An interdictum competat pupillo, ſi protutor res pupillares alienarit? *l. 2. D. de eo, qui pro tut.*

Tit. II. *Quorum bonorum.*

Tit. III. *Quod legatorum.*

Tit. IV. *De tabulis exhibendis.*

Tit. V. De rebus ſacris, religioſis, publicis.

¶ Quid littus? Quae praedia noſtra? *l. 96. de V. S.*

¶ Quae flumina publica? † l. 1. §. 3. D. de flumin.

Tit. VI. *De vi et vi armata.*

Tit. VII. *Vti poſſidetis.*

Tit. VIII. *De ſuperficiebus.*

Tit. IX. De itinere actuque priuato.

¶ Qui via vſus nec vi, nec clam, nec precario, non tamen vſurus, ſi prohiberetur, interdictum hoc non habet. *l. 7. D. de itin. et actu priu.*

Tit. X. *De aqua quotidiana.*

Tit. XI. *De riuis.*

Tit. XII. *De fonte.*

Tit. XIII. *De cloacis.*

Tit. XIV. Quod vi aut clam.

¶ Si incendii cauſſa vicini aedes interciſae. † *l. 7. §. 4. D. quod vi aut clam.*

¶ Qui ſiluam caeduam immaturam cecidit, an interdicto hoc teneatur? *l. 18. D. eod.*

Tit. XV. De precario.

¶ An huic interdicto obſtet exceptio pacti, ne ante certum tempus petatur? Item an ad heredes transeat precarii rogatio? *l. 12. de prec.* † *l. 8. §. 1. eod.*

Tit. XVI. De arboribus caedendis.

¶ Neſcio an eo referenda † *l. 30. §. 1. D. de adqu. rer. dom.*

Tit. XVII. De glande legenda.

¶ Sin-

¶ Singularis numerus hic pro pluratiuo. *l. 158. de V. S.*

Tit. XVIII. *De homine libero et liberis exhibendis.*

Tit. XIX. *Vtrubi.*

Tit. XX. *De migrando.*

Tit. XXI. *De Saluiano interdicto.*

LIB. XXVI. DE EXCEPTIONIBVS ET STIPVLATIONIBVS.

Tit. I. De exceptionibus.

¶ Eo pertinere videtur *l. 17. D. de Legib.*

Tit. II. *De exceptione vadimonii deſerti.*

Tit. III. De exceptione rei iudicatae.

¶ An ex alia cauſſa petenti obſtet haec exceptio? † *l. 11. §. 1. D. de except. rei iud.*

Tit. IV. De doli mali et metus except.

¶ De eo, qui dolo non mandat. † *l. 4. pr. D. de dol. et met. exc.*

Tit. V. De exceptione rei venditae non traditae.

¶ Quid ſi quis rem noſtram minori pretio vendiderit quam mandauimus? † *l. 1. §. 3. D. de exc. rei vend.*

Tit. VI. *De litigioſis.*

Tit. VII. *Quarum rerum actio non datur.*

Tit. VIII. *De exceptione iurisiurandi.*

Tit. IX. *De his, quae onerandae libertatis cauſſa imponuntur.*

Tit. X. De ſtipulationibus, reis, fideiuſſoribus.

¶ Stipulationis ambiguae contra ſtipulatorem fit interpretatio. *l. 26. D. de reb. dub.*

¶ Stipulatio rei impoſſibilis. Stipulatio ſolutionis pro alio ſub conditione nuptiarum. *l. 97. D. de V. O.*

¶ De promiſſione in diem certum. *l. 70. D. de ſolut. et liberat.*

¶ De ſtipulatione facti. † *l. 14. D. de V. O.*

¶ Si ſeruus a liberto ſibi operas ſtipuletur. † *l. 38. D. de ſtipul. ſeru.*

LIB. XXVII. DE NOVATIONIBVS, SOLVTIONIBVS, CAVTIONIBVS.

Tit. I. De nouationibus.

¶ Quid ſi obligatio nouans praecedat nouatam. † *l. 8. §. 2. D. de nouat.*

¶ An

¶ An actio iudicati nouetur ſtipulatione iudicatum ſolui? † *l. 8. §. 3. D. eod.*

Tit. II. De ſolutionibus et liberationibus.

¶ Solutio alterutri perſonae in ſtipulatione expreſſae facta. *l. 71. D. de ſolut. et lib.*

¶ Stipulatio rei incertae. *l. 12. D. de act. emt.*

¶ An rei interitu perimatur obligatio? † *l. 98. §. 8. D. de ſolut.*

¶ Quatenus mora noceat? † *l. 91. §. 3. D. de V. O.*

Tit. III. *De acceptilatione.*

Tit. IV. *De ſtipulationibus praetoriis.*

Tit. V. *Rem pupillo ſaluam fore.*

Tit. VI. Iudicio ſiſti.

¶ De ſtipulatione hac intelligenda videtur † *l. 81. pr. D. de V. O.*

Tit. VII. Iudicatum ſolui.

¶ Quid in iudicium cenſeatur deductum? *l. 31. D. de re iud.*

Tit. VIII. *De re defendenda.*

Tit. IX. *De dolo malo.*

Tit. X. *Tutelae vel teſtamenti nomine.*

Tit. XI. *Ratam rem haberi.*

Tit. XII. *Noui operis nunciati cauſſa.*

Tit. XIII. De duplae ſtipulatione.

¶ Eo pertinent, quae de euictionibus tractat Celſus *l. 10. D. de euict.* iungenda *l. 11. D. de ſeruit. praed. ruſt.* † *l. 29. de euict. et l. 62. eod.*

Tit. XIV. Damni infecti nomine.

PARS II.
AD LEGES QVASDAM SPECIALES.

LIB. XXVIII. AD LEGEM CINCIAM ET IVNIAM VELLEIAM.

Tit. I. Ad legem Cinciam de donis et muneribus.

¶ Si quis vltra legis modum donauit. *l. 21. de donat.*

Tit. II. Ad legem Iuniam et Velleiam.

¶ Poſtumi iam concepti. *l. 7. D. de ſuis et legit.*

¶ In adoptionem dati deſinunt eſſe in poteſtate patris naturalis, licet in adoptionem non conſenſerint. *l. 5. D. de adopt.*

Digitized by Google

LIB. XXIX. AD LEGES FVSIAM CANINIAM, AELIAM SENTIAM ET IVNIAM NORBANAM.

Tit. I. Ad L. Fuſiam Caniniam.

¶ Si plures ſcripti, quam lex patitur, priores liberantur. Rationem huius iuris reddidiſſe videtur Celſus *l. 18. de leg.*

Tit. II. Ad L. Aeliam Sentiam.

¶ Ad caput primum pertinere videtur *l. 9. D. de her. inſt.*

¶ Ad caput II. quaeſtio incidit, an ſi minor praegnantem manumiſit, matrimonii cauſſa, partus ſit ingenuus. *l. 19. D. de manumiſſ. vind.* Ratio redditur *l. 19. de ſtatu hom.*

Tit. III. *Ad Legem Iuniam Norbanam.*

LIB. XXX. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. I.

Tit. I. *Ad caput I. de ſenatorum nuptiis.*

Tit. II. ad caput II. de ingenuorum reliquorum nuptiis.

¶ De eo ex inſtituto agit Celſus *l. 23. D. de R. N.*

Tit. III. ad caput III. De ſexagenariorum, quinquagenariarum, ſpadonum nuptiis.

¶ Aetas quomodo probanda? *l. 13. D. de probat.*

Tit. IV. *De concubinis.*

Tit. V. *De ſponſalibus.*

Tit. VI. *Ad caput VI. de poenis iniuſtarum nuptiarum.*

LIB. XXXI. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. II.

Tit. I. *Ad cap. VII. de priuilegiis maritorum et parentum in gerendis honoribus.*

Tit. II. *Ad caput VIII. de eorumdem priuilegiis in petendis honoribus.*

Tit. III. *De immunitate ob liberorum numerum.*

Tit. IV. *Ad Cap. X. de iure Quiritium ob liberos conſequendo.*

Tit. V. *Ad cap. XI. de liberti liberatione ab operis ob numerum liberorum.*

Tit. VI. *Ad Cap. XII. De liberatione mulierum a tutela ob numerum liberorum.*

Tit. VII. *Ad caput XIII. De diuortio libertae prohibito.*

Tit. VIII. *Ad Caput XIV. De tutore dotis cauſſae dando.*

LIB. XXXII. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. III.

Tit. I. Ad capita XV - - XIX. ſeu leges decimarias.

¶ Vxori legari poterat vſusfructus tertiae partis bonorum, quum

quum alias vſusfructus vniuerſorum bonorum legari poſſit. *l. 29. D. de vſufr.*

Tit. II. *Ad Capita XX--XXVIII. de ſolidi capacitate.*

Tit. III. *Ad Cap. XXIX. De legato ſub conditione caelibatus.*

Tit. IV. *Ad Cap. XXX. De iureiurando libertis remittendo.*

Tit. V. *Ad Cap. XXXI. De iure adſinitatis.*

Tit. VI. *Ad cap. XXXII. De priuilegiis abſentium reip. cauſſa.*

Tit. VII. *Ad Cap. XXXIII. de indulgentia ſenatus.*

Tit. VIII. Ad Cap. XXXIV. De diuortii modo et poena.

¶ Ad legitima huius capitis verba pertinet *l. 97. D. de verb. ſign.*

Tit. IX. *De cogendis parentibus, vt liberos elocent.*

Tit. X. *Ad Cap. XXXVI. De poenis caelibatus.*

Tit. XI. *Ad Cap. XXXVII. De poenis orbitatis.*

Tit. XII. *Ad Cap. XXXVIII. De liberta ob nuptias ab operis liberanda.*

Tit. XIII. *Ad capita XXXIX--XLIV. de iuribus patronatus.*

LIB. XXXIII. AD LEG. IVL. ET PAP. POP. LIB. IV.

Tit. I. *Ad Caput I. Legis caducariae de aditione hereditatis.*

Tit. II. Ad Cap. II. De iis, quibus caduca iure antiquo deferuntur.

¶ Qui liberos habet, ei caduca deferuntur. Liberos habet et qui vnum habet. Rationem reddit Celſus *l. 19. de LL.*

¶ Idem cui princeps ius liberorum dedit. Ad id pertinet l. 191. D. de R. I.

Tit. III. *Ad Cap. III. De iis, quae pro non ſcriptis habentur.*

LIB. XXXIV. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. V.

Tit. I. Ad Cap. IV. De cauſſa caduci.

¶ In cauſſa caduci eſt legatum, cuius conditio deficit. Quid ſi plures conditiones adſcriptae? *l. 27. D. de legat. 2.*

Tit. II. *Ad caput V. De caducis ob heredem vel legatarium ante apertas tabulas mortuum.*

LIB. XXXV. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. VI.

Tit. I. Ad caput VI. De caducis ob heredis vel legatarii incapacitatem.

¶ Incapaci relictum caducum fit, niſi intra c dies legi pareat. Nam ad leges has nouas regula Catoniana haut pertinet. *l. 1. D. de reg. Caton.*

Tit. II. *Ad Cap. VII. De caducis ob legatarium vel heredem ante exſiſtentem conditionem mortuum.*

Tit. III. *De bonis ereptitiis.*

Tit. IV. *Ad Caput IX. De bonis vacantibus.*

Tit. V. *Ad Cap. X. de fraudibus aduerſus hanc legem commiſſis.*

Tit. VI. Ad Cap. XI. de iure adcreſcendi.

¶ Huc pertinet *l. 80. D. de legat. 3.*

Tit. VII. *Ad Cap. XII. de transmiſſione legatorum.*

LIB. XXXVI. AD LEG. IVL. ET PAPIAM POPPAEAM LIB. VII.

Tit. I. Ad caput Leg. cad. XIII. De tacitis fideicommiſſis.

¶ Inter incapaces an et concubina. *l. 29. de legat. 2.*

Tit. II. *Ad Cap. XIV. de praemiis delatorum.*

Tit. III. *Ad Cap. XV. de oneribus fiſci.*

LIB. XXXVII. AD LEGES DE IVDICIIS PVBLICIS.

Tit. I. De extraordinariis criminibus.

¶ De ſepulcro violato. *l. 2. D. de ſepulcr. viol.*

Tit. II. *De publicis iudiciis.*

Tit. III. *De accuſationibus et inſcriptionibus.*

Tit. IV. De cuſtodia et exhibitione reorum.

¶ Eo pertinet *l. 11. de cuſt. et exh. reor.*

Tit. V. *Ad L. Iuliam maieſtatis.*

Tit. VI. *Ad L. Iuliam de adulteriis.*

Tit. VII. *Ad L. Iuliam de vi publica et priuata.*

Tit. VIII. *Ad L. Corneliam de ſicariis.*

Tit. IX. *Ad L. Pompeiam de parricidiis.*

Tit. X. *Ad L. Corneliam de falſis.*

Tit. XI. *Ad L. Iuliam repetundarum.*

Tit. XII. *Ad L. Iuliam de annona.*

Tit. XIII. Ad L. Iuliam peculatus.

¶ Eo pertinet *l. 30. D. de legat. 2.*

Tit.

Digitized by

Tit. XIV. *Ad L. Iuliam ambitus.*

Tit. XV. *Ad L. Fabiam de plagiariis.*

Tit. XVI. *De quaeſtionibus.*

Tit. XVII. *De poenis.*

¶ Quid vltimum ſupplicium? *l. 21. D. de poen.*

Tit. XVIII. *De bonis damnatorum eorumque, qui ante ſententiam ſibi manus intulerunt.*

Tit. XIX. *De interdictis et relegatis.*

Tit. XX. *De ſententiam paſſis et reſtitutis.*

Tit. XXI. *De cadaueribus punitorum.*

PARS. III.

IN QVA

TRACTATVS DE STIPVLATIONIBVS.

LIB. XXXVIIII. DE STIPVLATIONIBVS.

¶ Ad ſtipulationes pertinent leges omnes ex hoc libro ſuperſtites. *l. 50. de mand. l. 99.* et * *l. 72. D. de V. O. l. 193. D. de R. I.* Conf. Iac. Gothofred. *Comm. ad tit. de reg. iur. p. 193.*

PARS IV.

IN QVA

TRACTATVS DE FISCO ET RE MILITARI.

LIB. XXXIX. DE FISCO ET RE MILITARI.

Tit. I. De iure fiſci.

¶ Eo pertinet *l. 3. D. ne quid in loco publ.*

Tit. II. De captiuis et poſtliminio.

¶ Eo pertinet *l. 98. D. de V. S.* iuncta † *l. 3. §. 3. D. de minor.*

Tit. III. De re militari.

Tit. IV. De caſtrenſi peculio.

¶ Videtur huc referenda *l. 7. de adopt.*

Tit. V. *De veteranis.*

Digitized by Google

VLPIANI LIBRI QVATVOR AD L. AELIAM SENT. ORDINI SVO RESTITVTI.

LIB. I. DE MANVMITTENDORVM QVALITATIBVS.

Cap. I. De iis, qui manumiſſi dedititii fiunt.

¶ Tales fiunt et vincti. Quinam vincti accipiantur in L. Aelia Sentia l. 216. D. de V. S.

Cap. II. *De aetate manumittendorum per vindictam.*

Cap. III. *De aetate et conditione manumittendorum teſtamento.*

Cap. IV. *De conditione liberorum, ex huiusmodi parentibus natorum.*

LIB. II. DE MANVMISSORIBVS.

Cap. V. De minore XX annis manumittente.

¶ Manumittere poteſt ex iuſta cauſſa, veluti ſi ſanguine coniunctus. l. 12. de manumiſſ. vind. Cauſſae quales eſſe debeant. l. 16. D. eod.

Cap. VI. *De femina manumittente.*

Cap. VII. *De manumittentibus in fraudem creditorum.*

Cap. VIII. *De ſeruo herede neceſſario inſtituto.*

Cap. IX. *Si obaeratus in fraudem legis plures teſtamento manumiſerit.*

Cap. X. *De ſeruo in fraudem foeneratorum manumiſſo.*

LIB. III. DE MODIS ET CONDITIONIBVS MANVMITTENDI.

Cap. XI. *De mercede manumiſſionis.*

Cap. XII. *De iureiurando libertorum, ne liberos tollant.*

LIB. IV. DE OFFICIIS LIBERTI ET PATRONI MVTVIS.

Cap. XIII. *De eo, quod in fraudem patroni factum.*

Cap. XIV. De libertis ingratis.

¶ Quinam poſſint libertos ingratos accuſare. l. 30. qui et a quib. manum.

Cap. XV. *De patroni officio erga libertum inopem.*

FRAG-

Digitized by

FRAGMENTA
EX PAVLLI LIBRIS III.
AD L. AEL. SENT.
ORDINI SVO RESTITVTA.

LIB. I. DE QVALITATE MANVMITTENDORVM ET MANVMITTENTIVM.

Cap. I. *De iis, qui manumiſſi dedititii ſiunt.*

Cap. II. *De aetate manumittendorum per vindictam.*

Cap. III. *De aetate et conditione teſtamento manumittendorum.*

Cap. IV. *De conditione liberorum ex huiusmodi parentibus natorum.*

Cap. V. De minore XX annis manumittente.

¶ Minor XX annis et conditionis implendae cauſſa poteſt manumittere. l. 15. D. de man. vind.

¶ Qui poteſt manumittere apud conſilium, poteſt et neceſſarium ſibi heredem inſtituere. l. 27. D. eod.

Cap. VI. De femina manumittente.

¶ Manumittere debet auctore tutore. Quid ſi tutor coecus. l. 16. de auct. tut.

Cap. VII. *De manumiſſione in fraudem creditorum.*

Cap. VIII. *De ſeruo neceſſario herede inſtituto.*

Cap. IX. Si obaeratus in fraudem legis plures manumiſerit.

¶ Quid ſi Stichum inſtituerit, et eum, cui libertatem ex fideic. debet, ſubſtituerit? l. 55. de her. inſt.

¶ Quid ſi duos Apollonios? l. 43. eod.

Cap. X. *De ſeruo in fraudem foeneratorum manumiſſo.*

LIB.

LIB. II. DE CONDITIONIBVS ET MODO MANVMITTENDI.

Cap. XI. *De mercede manumiſſionis.*

Cap. XII. De iureiurando libertorum, ne liberos tollant.

¶ Quis in L. Aeliam Sentiam incidat adigendo libertum, quis non incidat? l. 6. de iur. patr.

LIB. III. DE OFFICIIS LIBERTORVM ET PATRONORVM MVTVIS.

Cap. XIII. De eo, quod in fraudem patroni factum.

¶ Eo pertinent l. 16. qui et a quib. man. et l. 66. de V. O.

¶ Quando patronis dicatur fraudari. l. 11. D. ſi quid in fraud. patr.

Cap. XIV. *De libertis ingratis.*

Cap. XV. *De patroni officio erga libertum inopem.*

Digitized by Google

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

OPVSCVLOR. POSTVMOR.

TOM. IV.

TOPOGRAPHIAM IVRIS ROMANI

DEMONSTRANS.

Digitized by Google

TOPOGRAPHIA
DIGESTORVM
ORDINE ALPHABETICO DISPOSITA.

A.

ACHAIA. Ita aliquando vniuerſa Graecia dicta eſt, quemadmodum omnes Graeci dicti *Achiui*, veluti apud Homer. Iliad. η. v. 472.

Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί. qui verſus citatur *l. 1. D. de contrah. emt.* Strictiore ſenſu Achaea vocata Theſſalia, cuius incolas Homerus modo *Myrmidonas*, modo *Hellenas*, modo *Achaeos* adpellitat: nec non tractus Peloponneſo proximus. Vnde Corinthus Achaiae caput dicitur. Aſt Romani, perdomita Macedonia, quidquid terrarum ab Aegeo mari et Scardicis iugis in occaſum et meridiem porrigitur, in duas prouincias diuiſerunt, *Macedoniam*, ſub qua et Epirus cum Theſſalia; et Achaiam, ſub qua Graecia Peloponneſus et inſulae circumiacentes. Erat itaque prouincia populi Romani, cui Proconſul praeerat, quales ſub Hadriano *Calpurnius Rufus*, *l. 10. §. 1. de off. procoſ.* ſub Antonino Caracalla *Aurelius Proculus*, *l. 81. D. ad SC. Trebell.*

AEGYPTVS regnum olim florentiſſimum, ab Auguſto victa Cleopatra in prouinciae formam redactum, quod a ſeptentrione mari, ab ortu Arabia petraea et ſinu Arabico, ab occaſu Libya Cyrenaica, a meridie Aethiopia terminabatur. Vti ipſa terra frugum feraciſſima: ita et feminarum foecunditatem celebrari videas *l. 3. D. ſi pars hered. pet.* *l. 36. D. de ſolut. et liberat.* Terram fertilem praecipue reddit Nilus, qui bis in anno vniuerſam Aegyptum incremento ſuo operit, *l. 1. §. 5. D. de flumin.* multis ideo χώμασι vel aggeribus coërcendus, quos qui rumpit extra ordinem punitur. *l. 10. D. de extr. crim.* Idem Nilus arundine ſupplet lignorum penuriam, ſiquidem arundinibus pro ligno vtuntur Aegyptii. *l. 35. §. 5. D. de legat. 3.*

Ea prouincia ſingulari ratione recta per *Praefectos Auguſtales*, qui et *Praefecti Aegypti* dicuntur. *l. 1. D. de off. praef. Aug.* *l. 35. D. quib. ex cauſſ. mai. vig. quinque ann. in int. reſt.* *l. 1. D. de tut.*

Digitized by Google

dat. l. 21. de manumiſſ. vind. Hi fere ex equeſtri ordine delecti parem reliquis magiſtratibus vim ac poteſtatem fuerant conſequuti, de qua fuſius Arrian. de Expedit. Alex. M. lib. III. cap. V. Tacit. Annal. lib. XII. cap. LX. et Hiſt. lib. I. cap. II. Dio lib. LIII. p. 504. Obtinebat ibi etiam ſingulare relegationis genus in Ouaſin, de quo infra ſub O. Vid. *l. 7. §. 5. de interd. et releg.*

AELIA CAPITOLINA vrbs noua ab Aelio Hadriano conditore adpellata, et in proximo Hieroſolymis ſolo, ipſisque fere eiusdem ruderibus, excitata. Xiphilin. in Hadrian. Idem Princeps eo deduxerat coloniam. Xiphil. ib. Vnde poſt Caeſaream altera Palaeſtinae colonia dicitur in *l. 1. §. 6. D. de cenſib.* Et in ipſis numis frequenter dicitur COL. AEL. KAPI. COL. AEL. CAP. COMMODIANA. Vnde errat V. C. Harduinus p. 562. et p. 13. dum priore loco numum, in quo legitur: ΚΑΠΙΤΩ. ΙΕΡ. ΑΣ. ΑΥ, id eſt, *ἱερᾶς ἀσύλου αὐτονόμου*, poſteriore autem alium cum epigraphe: AEL. MVN. COMM. ad Aeliam noſtram Capitolinam refert, quum tamen ea nec *αὐτονόμος*, nec municipium fuerit, ſed colonia, quae ne ius quidem Italicum habebat. *l. 1. §. 6. de cenſ.* Conf. Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. III. Cap. IX. p. 324. ſequ.

AETHALIA vide ITALIA.

AFRICA alioquin tertia orbis olim cogniti pars, maxime meridionalis, quae ab Europa mari mediterraneo et freto Herculeo; ab Aſia exiguo Iſthmo et ſinu Arabico ſeiungitur. Aſt ſpeciatim ita dicitur prouincia Carthaginienſibus extorta, quae a ſeptentrione Africo mari, ab ortu ſinu magnae Syrtis, a meridie perpetuis montibus, ab occaſu Tuſca amne terminabatur. Eſt prouincia ſicca quidem, adeo, vt et aqua quibusdam in regionibus venalis ſit: *l. 14. §. 3. de alim. vel cibar. leg.* ſed frugum tamen feraciſſima. Vnde et meſſium incenſores ibi grauius puniti, *l. 16. §. 9. D. de poen.* et maxime laudatur *frumentum Africum. l. 50. §. 1. mandat.* triticum Africum optimum. *l. 74. D. de V. O. l. 75. eod.* Paullo rarius fuiſſe videtur vinum. Vnde ſuſceptores vini ibi patrimoniale munus gerebant. *l. 18. §. 2. de munerib.* Vrbes ibi complures et celeberrimae, inter quas Carthago, Vtica et Leptis, iuris Italicae coloniae eminebant. *l. 8. §. 11. D. de cenſ.*

Ceterum et haec erat prouincia populo ab Auguſto attributa, in quam procoſſ. mittebantur, quales Bradua Mauricus, *l. 4. D. de*

off.

off. eius, cui mand. iurisd. l. 1. §. 4. D. de ſuſpect. tutor. et Ennius Proculus *l. 5. §. 1. D. de iur. immun.*

AGRIPPINENSIS colonia, in inferiore Germania, ad Rhenum, vbi hodienum vrbs antiquum Coloniae nomen retinet. Olim erat Vbiorum caput, poſt colonia iuris Italici, *l. 8. §. 2. D. de cenſ.* quae ab Agrippina, Claudii Imp. vxore, cognomentum traxit, Tacit. Annal. lib. XII. cap. XXVII.

ALEXANDRIA, ſplendidiſſima ciuitas, et Aegypti caput, ab Alexandro M. condita, et ob portus commoditatem in tantum aucta, vt vni tantum Romae cederet. Quum nullum ibi publicum conſilium ferrent Romani: ius Alexandrinis dicebat Iuridicus Alexandrinae ciuitatis, de quo *tit. D. de offic. iuridici.* Ibidem et Praefectus Auguſtalis Aegypti ſolebat degere. Saltim non prius deceſſoris poteſtas exſpirabat, quam ſucceſſor Alexandriam perueniſſet, quamuis iam eſſet in prouincia. *l. 1. D. de offic. praef. Aug.* Feminas Alexandrinas foecundas celebrat *l. 3. D. ſi pars her. pet. l. 7. pr. D. de reb. dub. l. 36. D. de ſolut. et liberat.* Elemporiam et Oſpraturam apud Alexandrinos patrimoniale munus fuiſſe docet Arcadius Chariſius *l. 18. §. 19. D. de mun. et hon.*

ALGIDVS mons, vnde legiones, tunc belli gerendi cauſſa commoratae ſigna in Auentinum tranſtulerunt, et Decemuiris ob Appii libidinem exoſis abrogarunt imperium *l. 2. §. 24. de O. I.* Non procul abeſt a Tuſculo, ſibique impoſitum olim habuit oppidum cognomine, ab Aequis habitatum, et ſiluam, dictam Algidam, cuius in ingreſſu erat Regillus lacus Romanorum periculo victoriaque celeberrimus. Liu. Lib. III. Cap. XXIX.

AMMINEA Regio Campaniae, vbi Falernus, vini generoſiſſimi ferax. Vnde vinum Ammineum. *l. 16. §. 2. D. de trit. vin. ol.* Virg. in Georg.

Sunt et Ammineae vites firmiſſima vina.

Et Auſon.

Solus qui Chium miſcet et Ammineum.

ANTIOCHIA vrbium orientis maxima, Seulacidarum regum ſedes, et totius Syriae ſub Romanis metropolis, a Seleuco Nicatore anno Olympiadis CXX. primo, id eſt, ab v. c. cccclIV. condita, et a patre eius Antiocho cognominata Antiochia. Iuſtin. Lib. XV. Cap. IV. Syria anno v. c. ioCXC. a Pompeio occupata,

Digitized by Google

Antiochia Seleucia aliaeque vrbes opulentiores ius αὐτονομίας impetrarunt. Vnde in numis legimus ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΑΣΤΛΟΥ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜ. Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. III. cap. III. p. 158. ſequ. quam αὐτονομίαν quum ipſis anno IↃCCIV. confirmaſſet Iul. Caeſar, ab eo anno epocham ſuam ducere coeperunt. Noriſ. ibid. Non ergo fuit colonia, ſed ciuitas αὐτονόμος, quo vocabulo etiam appellatur in *l. 37. D. de reb. auct. iud. poſſ.* vbi Papinianus: *Antiochenſium Coeleſyriae ciuitati, quod* LEGE SVA *priuilegium in bonis defuncti debitoris accepit, ius perſequendi pignoris durare, conſtitit.* Turbare quem poſſet, quod Antiochia dicitur Coeleſyriae ciuitas, quum eam ad Orontem in Syria ſuperiore ſitam fuiſſe, nemo ignoret. Sed non eſt nouum, Coeleſyriam ſenſu paullo latiore accipi, eo puta, quo accepit Dionyſius Periegetes et Strabo Lib. XVI. p. 520. qui omnem regionem vltra Seleucidem, in Aegyptum et Arabiam recedentem Coeleſyriam adpellari docent, quum proprie tractus inter Libanum et Antilibanum iſtud nomen ferat.

ANTIOCHIA alia in Syria memoratur in *l. 8. §. 5. D. de cenſib.* ſed colonia ab Auguſto ſaluis tributis ducta. Ea non alia eſſe poteſt, quam Antiochia ad Hippum, cuius numus exſtat apud Patin. in M. Aurel. p. 246. cum hoc lemmate: ΑΝΤΙΟΧ. ΠΡ. ΙΠ. ΙΕΡ. ΑΣΥΛΟΣ et alius apud Holſten. ad Steph. p. 37. in quo legitur: ΚΟΛ. ΑΝΤΙΟΧΗ. ΠΡ. ΙΠ. Diſtabat Hippus triginta ſtadiis a Tiberiade, vt Ioſeph. Lib. de vita ſua teſtatur, adeoque inter Tiberiadem et Hippum non niſi lacus Tiberiadis videtur interceſſiſſe. Conf. Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. III. Cap. IX. §. V. p. 331. ſequ.

ANTIOCHIA in Piſidia, de qua Paullus in *l. 8. §. 10. D. de cenſ. In Piſidia eiusdem iuris eſt colonia Antiochenſium.* Fuit ergo colonia iuris Italici, inter Seleuciam et Apameam ſita.

APAMEA non vna celebratur. Vna ad Orontem in Coeleſyria, antea Pella, poſtea a Seleuci vxore Apama Apamea dicta, ſatis ab ipſa natura munita, et fuſius deſcripta a Strabone Lib. VI. p. 196. Altera trans Euphratem ex aduerſo Zeugmatis, Comagenes oppidi ad Euphratem, quam cum Syriaca perperam confudiſſe Pinedo in Not. ad Stephanum, docuit ſaepe laudatus Noriſ. Diſſ. II. cap. II. §. 1. p. 79. Tertia in Piſidia cis Taurum ex aduerſo

Homo-

Digitized by Google

Homones. Quarta in Bithynia ad Propontidem inter Cyzicum et Cium ſita, quae ab Apama Pruſiae regis vxore nomen traxit. Strabo Lib. XII. p. 388. Et haec inter colonias refertur ab Vlpiano *l. 1. §. 10. D. de cenſib.* nec non a Plinio Lib. V. Hiſt. nat. extr.

APPIA via, ab Appio Claudio ſtrata, *l. 2. §. 36. D. de O. I.* circa ann. CCCCXLI. Liu. Lib. IX. Cap. XXIX. et Roma per Latium, Campaniam, Capuam vsque perducta, inde a Caeſare Dictatore per Apuliam Brunduſium vsque munita. Poſtea a Traiano Imp. refecta Traianae nomen tulit. Vid. Gruter. p. XCIX, 1. Reineſ. Inſcr. Claſſ. II, 80 Fundum ab ea via cognominatum reperies *l. 41. §. 5. D. de legat. 3.*

APVLENSIS colonia iuris Italici, cuius mentio fit in *l. 1. §. 9. D. de cenſibus.* Fuit olim Apulum regia Dacorum ad fluuium Mariſium, hodie Alba Iulia, cuius nomen non ſemel reperias in marmoribus apud Gruter. p. CCCXLVI, 2, 5. p. CCCXLVII, 1. p. CCCXLV, 9. vbi ſemper vocatur COL. APVLENSIS, APVLESIVM. etc. Eſt tamen vbi M, id eſt, municipium audit. Grut. p. XLIX, 4. p. LXXXVIII, 13. p. LXXXIX, 11.

AQVILEIA celeberrima olim Hiſtriae ciuitas, et commerciis celebris, quibus non incommodum erat proximum mare Hadriaticum. Vnde nauigationis e prouincia Cyrenaica Aquileiam inſtitutae mentio fit in *l. 37. D. loc.*

AQVITANIA, vna ex quatuor prouinciis, in quas Galliam deſcripſerat Auguſtus. Iſtae quatuor dioeceſes erant Narbonenſis, Aquitanica, Celtica, et Belgica. Et Belgas quidem a Celtis Matrona et Sequana; Celtas ab Aquitanis Garumna diuidebat, temporibus Caeſaris. Caeſ. de B. G. Lib. I. cap. 1. Aquitania itaque tunc terminis anguſtiſſimis circumſcripta, intra Garumnam Pyrenem et Oceanum continebatur. Aſt Auguſtus eius fines ad Ligerim vsque protulit, totamque prouinciam in tres maximas dioeceſes diuiſit, Aquitaniam puta primam, cuius metropolis Auaricum Biturigum Cuborum, Aquitaniam ſecundam, cuius caput Burdigala Biturigum Vibiſcorum, et Nouempopulanam, cuius caput Auguſta Auſciorum. Strabo Lib. IV. p. 176. ſeq. Praeerat huic prouinciae Legatus Caeſaris pro praetore, qualis ſub Hadriano Saluius *l. 12. de cuſtod. et exhib. reor.* L. Iulius L. F. Pal. Iulianus

LEGAT.

LEGAT. AVG. PRO. PR. PROVINCIAE. AQVITANIAE eſt apud Gruter. p. CCCCXXII, 7.

ARABIAE partem Caeſar; totam Traianus prouinciam fecit. Sex. Ruf. Breuiar. Cap. XIV. Vnde P. Plotius Romanus LEG. AVG. PRO PR. PROV. ARAB. eſt apud Reineſium Inſcr. Claſſ. II, 26. Incolas ſemper aluit prauos, et latrociniis caedibusque famoſos. Vnde nec mirum, frequentiſſimum ibi fuiſſe crimen ſcopeliſmi, de quo *l. 9. D. de extr. crim.* Ferax contra gemmarum et aromatum. Vnde Sargogalla Onyx Arabicus *l. 17. §. 7. de donat.*

ARELATA vrbs Galliae Narbonenſis ad Rhodanum, cuius respublica memoratur in *l. 34. pr. D. de vſu et vſufr. leg.* Mentio eiusdem oppidi fit in *l. 13. pr. D. de inſtit. act.*

ARICIA *l. 64. D. de cond. et dem.* notiſſimum Latii municipium, hodie l' Aricia.

ASIA modo alteram orbis partem ad orientem, notat, modo prouinciam populi Rom. ab Attalo Romanis teſtamento relictam, quae hinc κατ' ἐξοχὴν hoc nomen tulit, quod hanc ſolam Romani in Aſia poſſidebant. Noriſ. Cenotaph. Piſan. Diſſ. II. cap. XI. p. 205. Complectebatur illa omnem tractum cis Taurum ac Halym, exceptis Galatis et reliquis gentibus, quae Amyntae paruerant, Bithynia item et Propontide. Vnde ſub iurisdictione Aſiana erant Ionia, Phrygia maior et minor, Lydia, Myſia, Caria, ac Pergamus. Strabo lib. XVII. Geogr. Libera rep. praetoria erat prouincia, ceu erudite probat Noriſ. ib. p. 206. Si tamen bellum immineret, aliquando eo mittebatur Proconſul, qualis Rutilius ICtus, *l. 2. §. 40. de O. I.* Aſt Auguſtus eam prouinciam populo conceſſerat, cuius nomine eo mittebantur Senatores conſulares, ſub titulo Proconſulum. Dio Lib. LIII. iique id habebant, vt non poſſent, niſi per mare, venire in prouinciam, et inter metropoles Epheſum primum adire tenerentur. *l. 4. §. 5. D. de off. procoſ.* Ceterum praecipuae Aſiae vrbes, veluti Epheſus, Smyrna, Sardes, Pergamus, Miletum, Tralles, in corpus aliquod et σύϛημα coaluerant, communi ſaluti libertatique tuendae, quod communibus ſacris ludisque firmabant. Vnde tam frequens in numis et marmoribus ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΑΣΙΑΣ, immo et in Pandectis noſtris *l. 6. §. 2. D. de excuſ.* vbi Antoninus Pius τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας, *communitati Aſiae reſcripſiſſe,*

ſcripſiſſe, dicitur. Hinc et communem habebant Pontificem, ASIARCHAM, qui communia ſacra communesque ludos curabat. Quod munus, quamuis ſplendidiſſimum, quum non ſine multis impenſis poſſet explicari, amoliri poterant ob numerum quinque liberorum. *l. 6.* §. *14. D. de excuſ.* De variis huius prouinciae vrbibus et coloniis ſuis locis agemus. Id addimus, memorari ibi marmorum fodinas, in quibus lapides renaſcantur. *l. 7.* §. *13. D. ſolut. matr. dos quem.*

ATELLATA et Niphana regiones memorantur in *l. 35.* §. *2. D. de legat. 3.* vtraque ignota, niſi quod Ant. Auguſt. de Nom. propr. τῦ πανδέκτυ Florentini Cap. VII. p. 477. ibi pro *Atellata* legendum ſuſpicatur *Atellana*, vt ſit tractus circa Atellam, oppidum Campaniae felicis, vnde fabulae Atellanae nomen repererunt.

ATHENAE, celeberrima olim Attidis ciuitas, non modo ſapientia ciuium, et rerum geſtarum magnitudine celebris, ſed et legibus Solonis, quarum fragmenta occurrunt *l. 13. D. fam. erciſc. l. 4. D. de colleg. et corp.* Ante Solonem Draco tulerat leges, non atramento, ſed ſanguine ſcriptas, quas non hominis, ſed draconis leges veteres quidam ob inſignem truculentiam dixere. Eius legum quoque mentio fit in *l. 23. pr. ad L. Iul. de adult.*

AVENTINVS mons, in quem legiones Appii Claudii libidine conſternatae receſſerunt. *l. 2.* §. *24. D. de O. I.* Eſt vnus ex ſeptem montibus, quibus Roma inaedificata, ara Iouis Elicii, ſpelunca Caci, horreis P. R. Veſpaſiani amphitheatro et palatio, thermis Titi et Philippi, domo aurea Neronis aliisque ſplendidiſſimis aedificiis clarus, quae fuſius deſcribit Io. Barth. Marlian. Topogr. Rom. lib. V. cap. II. ſequ. Montem hunc Romae adiunxit, et deuictarum gentium coloniae dedit Ancus Marcius, ceu praeter Dionyſ. Halic. et alios teſtatur Liu. Lib. I. cap. XXXIII.

AVRELIA via, cuius mentio *l. 30. D. de legat. 2.* ad portam Aureliam vrbis Romae pertigit, et in marmoribus, quae non ſemel curatorum huius viae meminerunt, in veterem et nouam diuiditur. Grut. p. CCCCLVII, 6. CCCCLXV, 5. CCCCXCI, 12. Sed quemadmodum portae Aureliae ſitus Marliano Lib. I. cap. VIII. incertus videtur: ita nec via Aurelia ſatis cognita. Sed quum ex d. *l. 30.* appareat, e Grauiſcana colonia viam ad Aureliam pertigiſſe: ſatis patet, eam per Hetruriam decucurriſſe.

Digitized

B.

BABYLON, vrbs trans Euphratem celeberrima, quae fere ſemper Parthis paruit. Laudantur in iure noſtro pelles Babylonicae. *l. 16. §. 7. de donat.*

BAETICA, vna ex tribus prouinciis, in quas Romani deſcripſerant Hiſpaniam. Reliquae enim duae erant Luſitanica et Tarraconenſis. Et Baeticam quidem a Luſitanica Anas fluuius, a Tarraconenſi prouincia Oroſpeda mons disiungit. Mediam interfluit Baetis, vnde toti prouinciae nomen haeſit. Fuit prouincia praetoria populi. Non enim eo Senatores mittebantur Conſulatu perfuncti, ſed viri praetorii. Sed quia Auguſtus et hos Procoſ. adpellari voluerat, teſtibus Dione Lib. LIII. et Suetonio vit. Aug. cap. VII. inde eſt, quod et eo miſſi praeſides dicti PROCOSS. PROV. BAETICAE apud Grut. p. CCCXLV, 5. et CCCCLXXI, 1. nec non in *l. 2. D. de his, qui ſui vel al. iur. l. 4. §. 1. D. ad L. Corn. de ſicar.* Ad conſilium Baeticae reſcripſiſſe dicitur Hadrianus in *l. 1. pr. D. de abigeis.*

BARCINONENSIS colonia, in Hiſpania Tarraconenſi, vbi Rubricatus fluuius ſe in mare infundit, quam immunem eſſe tradit *l. 8. pr. D. de cenſib.* Vrbs etiamnum eodem nomine celebratur, et Cataloniae caput habetur.

BENEVENTANA colonia, cui per fideicommiſſum aliquid relictum legas *l. 57. pr. D. ad SC. Trebell.* oppidum olim Hirpinorum ad *Sabatum* fluuium, antea *Maleuentum* dictum, Liu. Lib. IX. cap. XXVII. et fide aduerſus Romanos in bellis Punicis celeberrimum, quo tempore iam colonia fuit. Liu. Lib. XXVII. cap. X.

BERYTVS, ciuitas in Syria, *l. 122. §. 1. D. de V. O.* vel proprie in Phoenice, *l. 8. §. 3. D. de cenſ.* ad mare inter Lycum et Leonton fluuios ſita, iuris Italici colonia *l. 7. l. 8. §. 3. D. de cenſ.* ab Auguſto multis ornata beneficiis, et hinc *Auguſtana* colonia dicta Hadriano. *l. 1. §. 1. D. eod.* Nimirum coloniam eo deduxit Auguſtus anno v. c. IƆCCXL. Euſeb. in Chron. per Agrippam, duabus ibi legionibus collocatis. Strabo Lib. XVI. p. 520. Hinc Plinio Lib. V. cap. XX. vocatur FELIX IVLIA: in numo Mediceo apud Noriſ. Cenotaph. Piſan. p. 23. COL. IVL. AVG. FEL. BER. Metropoleos honorem obtinuit a Theodoſio iuniore, ſed ea lege, ne quid Tyro de ſuo iure derogaretur. *l. vn. C. de metrop. Beryt.* Lib. XI. tit. XXII.

Digitized by Google

XXII. non tamen fuit metropolis Phoeniciae ſecundae, ceu contra Ez. Spanhem. Diſſ. IX. p. 878. euincit Noriſ. de Epoch. Syro-Maced. p. 400. ſed metropolis verbotenus, ſine re, quamuis eo iure abuſus Euſtathius Beryti Epiſcopus ius metropoliticum ſibi vindicaret, a Synodo Chalcedonenſi repreſſus Act. IV. et intra ſolum vocabuli honorem redactus, quo ſenſu et act. VI. eiusdem Synodi dicitur τῆς Βηρυτίων μητροπόλεως ἐπίσκοπος. Floruiſſe ibi ſcholam iuridicam celeberrimam, in vulgus notum. De ea fuſius alibi. Iam addimus ſplendidiſſimam illam ciuitatem demum terrae motu concidiſſe.

BITHYNIA pop. Romani prouincia praetoria, ad quam praeter Bithyniam κυρίως dictam et Paphlagonia, Propontis, et Pontus referebantur, poſtquam Deiotarus, rex vltimus Paphlagoniae et Pythodoris, Ponti regina deceſſerant. Noriſ. Cenotaph. Piſan. Diſſ. IV. cap. XI. p. 207. Mittebantur ergo eo praetorii viri, qui tamen ob eam rationem, quam ſupra in voce BAETICA dedimus, Proconſules adpellabantur, Plin. Lib. X. ep. CIX. Poſtquam Imperatores et has prouincias ſibi fere pro lubitu vſurpabant, legati quidem pro praetore eo miſſi ſunt, ſed conſulari poteſtate. Ita ipſe Plinius LEGAT. PRO PRAET. PROVINC. CONSVLARI POTESTATE IN EAM PROVINCIAM AB IMP. CAESARE NERVA TRAIANO AVG. GERMANICO MISSVS dicitur apud Gruter. p. CCCCLIV. In hac quoque prouincia Graeci commune concilium habebant, quod τὸ κοινὸν τῶν ἐν Βιθυνίᾳ Ἑλλήνων, *commune* eorum, qui in Bithynia ſunt, Graecorum adpellatur in *l. 25. D. de adpellat.* Vnde et communis pontifex ſacris ibi praefuit, quem BITHYNIARCHAM adpellari obſeruamus in *l. 6. §. 14. D. de excuſat.* De coloniis Apamea in Bithynia et Sinopenſi in Ponto, de quibus in *l. 1. §. 10. D. de cenſ.* ſuo loco dicemus.

BOTROIANI fundi meminit *l. 13. pr. D. comm. praed. ruſt. et vrb. praed.* isque vicinus fuiſſe videtur fundo Geroniano. Vici fortean, quos hodie ignoramus.

BRITANNIA inſularum Europae maxima Galliae Belgioque ad ſeptentrionem obuerſa, primum a Iulio Caeſare tentata, deinde ſub Claudio victa magis, quam perdomita, proconſules initio habuit A. Plautium, Oſtorium Scapulam, Didium Gallum, Veranium, Suetonium Paullinum, Petronium Turpillianum, Trebel-

lium Maximum, Vectium Bolanum, Petilium Cerealem, Iulium Frontinum et Iulium Agricolam, a quibus ſenſim perdomita, et in prouinciae formam redacta eſt. Tacit. Agric. cap. XIV. ſequ. Quamuis vero Praeſides eo miſſi Tacito Procoſſ. dicantur: vere tamen erant LEGATI AVG. PRO PRAETORE, vt patet ex Grut. p. CCCCXCIII, 1. qualis etiam ſub Antonino Caracalla, vt videtur, fuit Virius Luppus, Britanniae Praeſes, de quo *l. 2. §. 4. D. de vulg. et pupill. ſubſtit.* Ad eam tuendam et claſſis comparata erat, cuius Archigubernus Sirius Saturninus memoratur in *l. 46. ad SC. Treb.*

BRVNDVSIVM, vrbs Calabriae maritima, portu et traiectu in Graeciam clariſſima. Vnde ſaepe eius traiectus in Graeciam aeque ac Syriam mentio fit in *l. 1. §. 12. D. de exercit. act. l. 3. §. 4. D. de act. emt. l. 122. §. 1. D. de V. O.*

BVCINVM. *Tabernae ad Bucinum* mentio fit in *l. 5. §. 14. D. de tribut. act.* ſed lectio ibi dubia. Nam in eodem codice eſt *Hucinum.* Vnde Ant. Auguſtinus coniicit, legendum eſſe *Fucinum,* vt intelligatur lacus Fucinus, maximus, prope Albam, de quo exſiccando cogitaſſe ſcimus Iulium Caeſarem, Claudium, Hadrianum. Suet. Iul. cap. XLIV. Claud. cap. XX. Ael. Spart. vit. Hadr. cap. XXII.

C.

CAESAREA, Palaeſtinae metropolis, vrbs ſplendidiſſima, et colonia Romana, ſed non iuris Italici, *l. 1. §. 6. D. de cenſib.* antea Turris Stratonis dicta, ſed ab Herode exaedificata et nouo nomine in Caeſaris Auguſti honorem donata. Poſtea Veſpaſianus Caeſarienſes colonos fecit, non adiecto, vt et iuris Italici eſſent, ſed tributum tamen capitis remiſit. Vnde Titus Imp. eos immunes factos interpretatus eſt. *l. 8. §. 7. D. de cenſib.* Sita eſt ad mare Phoenicium inter Ioppen vrbem et Sycamium, in ea Palaeſtina parte, quam Galilaeam dictam nouimus.

CALETANVS homo memoratur *l. 78. §. 14. D. ad SC. Trebell.* Caletes Belgicae populus, cuius meminit Caeſar Lib. II. de Bell. Gall. Cap. IV. et Strabo, qui eos ad Sequanam vsque pertigiſſe tradit. Vnde non poſſunt coluiſſe tractum Normandiae, qui hodie vocatur *le baillage de Caus,* vti viſum Scaligero, ſed ipſam regio-

Digitized by

regionem, cui hodienum *Calais* caput eſt, portus Picardiae celeberrimus.

CAMPANIA, quae ſaepe in Pandectis nominatur, veluti *l. 30. §. 2. D. de adim. vel transf. leg. l. 9. §. 2. D. quod met. cauſſ. l. 50. D. de contrah. emt. l. 1. ad municipal.* eſt regio Italiae fertiliſſima, in qua ſummum Liberi patris et Cereris certamen. Fines eius Liris fluuius, mons Apenninus, Sabatus et Silarus fluuius et mare Tyrrhenum. Montes ibi vitiferi Gaurus, Falernus, Maſſicus, Veſuuius. Vnde et mercatura vini ibi frequentiſſima, ad quam reſpicit *l. 11. §. 3. D. locat.* et *vinum Campanum bonum, l. 75. D. de V. O.* vinum Falernum *l. 17. de ann. leg.*

CAPENA, municipium Latii non procul a Roma, quae ideo portam, ex qua eo ibatur, Capenam adpellabat, dicta, vt videtur, a Capenate fluuio, de quo Silius Ital.

Quo ſacer humectat fluuialia rura Capenas.

Inde eſt, quod *Piſcatoribus Capenatis reſcripſiſſe* dicitur Antoninus Pius Imp. *l. 4. D. de rer. diuiſ.* vbi quidem Ant. Auguſtin. de Nom. propr. Rom. Cap. VII. p. 489. legendum putat *Capenatibus:* ſed nihil videtur mutandum, quia et *Capenatos* dictos eſſe Capenates patet ex marmore apud Gruter. p. DXXIII, 2. vbi monimentum poſitum C. ARTORIO C. F. SCAP. CAPENATO EQ. LEG. II. ITAL.

CAPITVLENSIS colonia Caeſarienſi ſimilis eſſe dicitur. *l. 8. §. 7. D. de cenſ.* Iam quidem Ptolemaeus. Lib. V. Geogr. Cap. XV. inter oppida Syriae Coelaes recenſet Καπιτωλίας, cuius ſitum inter Damaſcum et Gadaram quaerendum eſſe ex Antonini Itinerario docuit Henr. Noriſ. Epoch. Syro-Maced. p. 323. addens numum ſub Seuero cuſum, cui inſcriptum ΚΑΠΙΤΩ. ΙΕΡΑΣ. Αὐτονόμου, quem et Luc. Holſten. ad Steph. p. 159. de eadem Capitulenſi colonia, quae in *d. l. 8.* occurrit, interpretandam exiſtimat. Enimuero recte obſeruauit laudatus Noriſius, Holſtenium rem acu haut tetigiſſe. Nam Capitolias fuit αὐτονόμος: Capitulenſe vero oppidum colonia, ſimilis Caeſareenſi, quae ne ius quidem Italicum impetrauerat. Ergo recte quidem illi, qui apud Paullum legendum monent Capitolienſes: ſed tunc nulla alia intelligenda colonia, quam Aelia Capitolina, quia coloniae in Palaeſtina, prae-

Digitized by Google

ter Caeſareenſem et Capitolinam nulla fuit tempore Vlpiani Paullo συγχεόντε, vti iam ſupra ex *l. 1. D. de cenſ.* docuimus.

CAPPADOCIA, quae ab ortu Armeniam minorem, a meridie Ciliciam, ab occaſu Pamphyliam et Galatiam, a ſeptentrione Pontum Euxinum habet, tempore Auguſti parebat Archelao, regi ſocio et amico populi Romani, per Orientem potentiſſimo, quem demum Tiberius ex inuidia oppreſſit. Dio Lib. LVII. Tacit. Lib. II. cap. XLII. Eo mortuo anno v. c. IↃCCLXX. Cappadocia prouincia facta eſt. Vellei. Paterc. Lib. II. cap. XXXIX. eamque Imperatores regere ſoliti ſunt per Legatum, qui LEGATVS AVG. PR. PR. PROV. CAPPADOCIAE adpellatur apud Gruter. p. CCCCXCIII, 1. In hac quoque prouincia communia gentis ſacra curabat ἀρχιερεὺς, quem CAPPADOCIARCHAM vocari videmus *l. 6. §. 14. D. de excuſ.*

CAPVA, caput vrbium Campaniae, ad Vulturnum fluuium ſitum, vrbs ſplendida, potens, et olim inter tres maximas ciuitates, Romam Carthaginemque numerata. Flor. Lib. I. cap. XVI. Ea cum peſſime merita de Romanis Hannibalis partes ſequeretur, in formam praefecturae redacta eſt, nullo in vrbe relicto corpore ciuitatis, nullo ſenatu, nullo plebis concilio, nec magiſtratu, niſi praefecto Roma eo miſſo. Liu. Lib. XXVI. cap. XVI. Aſt poſt annos circiter CLII. quam in eo ſtatu fuiſſet, coloniam eo deduxit Caeſar. Vellei. Lib. II. cap. XLIV. Id factum anno circiter DCXCV. Poſtea eodem colonos iterum miſere triumuiri, et quidem milites. Appian. Lib. IV. de B. C. p. 591. Tertium Auguſtus coloniam Capuam deduxit. Plin. Lib. XVIII. H. N. cap. XI. Hinc colonia dicitur Tacito Annal. Lib. XIII. cap. XXXI. municipium vero eidem Lib. III. Hiſt. cap. LVII. quo iure fortaſſis Vitellius in fidei praemium eam donauerat, quamuis addubitem, an res rata fuerit Veſpaſiano rerum potito. Ceterum in ea vrbe quam maxime floruiſſe videntur commercia. Vnde tot ſtipulationes, vt Capuae ſolueretur, quales reperies *l. 2. §. 2. 3. 4. l. 8. l. 10. de eo, quod certo loco. l. 20. §. 5. de ſtatu lib. l. 60. de verb. obl. l. 9. §. 2. de duob. reis l. 16. §. 2. de fideiuſſ. l. 49. §. 2. eod.*

CARTHAGO opulentiſſima Africae reſpublica, quae cum Romanis diutiſſime de orbis imperio certauit. Ea binis bellis, quae Punica vocantur, victa, tertio demum funditus deleta eſt a P. Sci-

Digitized by Google

P. Scipione Aemiliano, inducto aratro, vt obſeruat Modeſtinus *l. 21. D. quib. mod. vſusfr. vel vſus amitt.* Poſtea eo colonia deducta circa annum DCXXXI. Vellei. Pat. Lib. I. cap. XV. eique ius Italicum datum a Seuero et Antonino Pio *l. 8. §. 11. D. de cenſ.* Commerciis et hanc floruiſſe ciuitatem, ob portum commodiſſimum, vel ex frequente ſtipulatione, vt Carthagine ſolueretur, adparet. *l. 2. §. 6. de eo, quod certo loco. l. 21. D. de reb. dub. l. 73. pr. et l. 141. §. 4. D. de verb. obl.*

CARTHAGINES duas eſſe, obſeruatur in *l. 21. D. de reb. dub.* Vnam iam vidimus. Altera in Hiſpania eſt. Illa Vetus, haec Noua adpellata. Condidere nouam Carthaginienſes, ad ſinum Africo vento oppoſitum, et portu munimentisque inſtruxere adeo, vt omnium Hiſpaniae ciuitatum facile opulentiſſima haberetur. Liu. Lib. XXVI. cap. XLII. Dicitur et Hiſpana Carthago a Floro Lib. II. cap. VI. quamuis ibidem et Vetus Carthago ſit, mediterranea ad Sicorim ciuitas, non procul ab Ilerda oppido remota.

CASSASDRENSIS, iuris Italici colonia in Macedonia, memoratur in *l. 8. §. 8. D. de cenſ.* Sed res ipſa docet, intelligi *Caſſandram*, a Caſſandro rege in ipſis faucibus, quae Pallenenſem agrum ceterae Macedoniae iungunt, conditam, hinc Toronaico, hinc Macedonico ſeptam mari. Liu. Lib. XLIV. cap. XI.

CASSIOPE, Epiri oppidum, Corcyrae inſulae oppoſitum, vnde frequens traiectus Brunduſium vel Hydruntum in Italiam. *l. 1. §. 12. D. de exerc. act.*

CERCINA, inſula Africa Byzacenae obiecta verſus orientem, nec procul a littore remota, vbi Gallus Aquilius, ICtus, Seruii Sulpicii doctor, plerumque haeſiſſe, et maximam librorum partem ſcripſiſſe dicitur. *l. 2. §. 43. D. de orig. iur.*

CHIOS, inſula Aſiae littori propior, Smyrnae et Clazomenae obuerſa, hodie *Scio.* In ea praedia libertis libertabusque in alimenta et veſtiarium legata reperies apud Modeſtinum in *l. 4. pr. D. de alim. et cibar. leg.*

CILICIA ampliſſima prouincia Aſiae, quae longo tractu inter Taurum et Cilicium mare porrecta, montibus et mari veluti muris et vallis a natura munitur, et olim in Aſperam et Campeſtrem diuidebatur. Trachea vel Aſpera Pamphyliae et Iſauriae finitima ad Calycadnum fluuium; Campeſtris ab hoc ad Amanum mon-

Digitized by Google

montem Taurumque pertingit. Quando primum prouincia facta ſit, erudite diſputat Henr. Noriſ. Cenot. Piſan. p. 213. ſimulque docet, reip. ei libera adhuc rep. praeter vtramque Ciliciae dioeceſin adiunctas fuiſſe Pamphyliam, Piſidiam, Iſauriam, Lycaoniam, Cyprum, cum parte Phrygiae maioris vsque Laodiceam. Exorto bello ciuili, tres dioeceſes a Cilicia ſeiunctae ſunt, Phrygia Pacatiana, Lycaonia et Pamphilia, quae, vt ex Cic. ad Famil. Lib. XIII. epiſt. XVI. et LXXIII. colligi poteſt, Aſianae iurisdictioni, viuo adhuc Cicerone, acceſſerunt. Conſtituto deinde triumuiratu Antonius Ciliciam Tracheam et Cyprum Cleopatrae dedit, Piſidiam, Lycaoniam et Iſauriam Amyntae donauit, Ciliciam campeſtrem Syriae Praeſidi ſubiecit. Dio Lib. XLIX. Mortuo anno v. c. Iↄccxxix. Amynta rege, Auguſtus Piſidiam, Lycaoniam et Iſauriam Galatiae adiunxit, Ciliciam Aſperam, Antonio et Cleopatra oppreſſis, Archelao regi conceſſit, Cyprum ſingularem eſſe iuſſit prouinciam. Sola itaque remanſit Cilicia campeſtris, cui Aſpera, mortuo demum Archelao, veluti poſtliminii iure acceſſit. Neque tamen ideo Cilicia praeſides ſuos habere deſiit, aut Syriae in perpetuum adiuncta eſt. Tales enim paſſim nominantur Coſſutius Capito apud Tacit. Annal. Lib. XIII. cap. XXXIII. Vibius Varus Legatus prouinciae Ciliciae *l. 3. §. 3. D. de teſtib.* Benidius Rufus, *l. 2. §. 1. D. de iure immun.* et alii, de quibus ſuo loco. Vnde iure ab Henr. Noriſio notatur Baronius, qui in Appar. Annal. Eul. n. 86. Ciliciam ita mutilatam Syriae acceſſionem in perpetuum factam eſſe exiſtimat. De coloniis huius prouinciae Selinunte et Traianopoli, de quibus *l. 1. D. de cenſ.* ſuo loco agemus.

CIRTENSIS respublica, et legatum ei ad opus aquaeductus relictum memoratur *l. 9. §. 5. D. de iur. et fact. ign.* Vrbs fuit Numidiae mediterranea, quondam Iubae et Syphacis domus et opulentiſſima ſedes. Poſtquam in Romanorum peruenit poteſtatem, dici coepit Sittianorum colonia.

CITIENSES. Ita vocantur incolae Citii, meridionalis Cypri oppidi, coloniae Phoenicum, portu egregio inſtructae. Reſcriptum Seueri et Antonini Imperatorum ad eum, qui ſtatuas Citienſibus fuerat pollicitus, exſtat in *l. 1. §. 5. D. de pollicitat.* Plura de hac vrbe videri poſſunt apud Meurſ. in Cypro Lib. I. cap. X. p. 30. et ſequ.

CLAV-

CLAVDIA aqua ab Appio Claudio ex fontibus caeruleis et Curtio a milliario XXXXV. in vrbem ducta. *l. 2. §. 36. de orig. iur.* Reſtitutus poſtea is aquaeductus a Claudio Imp. niſi hunc nouum dicere malis. Aliquando enim diſtingui videas Aquas Claudiam et Appiam. Vid. Frontin. de Aquaed. Rom.

CLAROMENAE, vrbs Ioniae poſt Smyrnam et Epheſum celeberrima, ad cuius ciues reſcripſiſſe dicitur Hadrianus *l. 4. §. 5. D. de legation.*

COELESYRIA vel SYRIA COELE, Syriae dioeceſis quinta. Reliquae enim quatuor erant Palaeſtina, Phoenice, Antiochene, et Comagene. Coele, id eſt, caua a tergo Antiochenae, Comagaenes et Iudaeae Peraeae ad Euphratem vſque protendebatur, et tractus inſigniores habebat Decapolin, Tetrarchias XVII. et Palmyrenen. Itaque praecipuae Syriae Coeles vrbes ſunt Damaſcus, Philadelphia, Scythopolis, Gadara, Hippos, Dios, Pella, Caeſarea Paneae ſeu Philippi, Palmyra. Sed iam ſupra diximus, (vid. ANTIOCHIA,) Coeleſyrian aliquando latius accipi pro omni Syriae tractu, a Seleucide ad Euphratem, Arabiam et Aegyptum porrecto. Vnde et Antiochia Coeleſyriae ciuitas dicitur in *l. 37. D. de reb. auct. iud. poſſ.* et Laodicea in *l. 1. §. 3. D. de cenſ.* quum vtraque vrbs in Antiochene ſita fuerit, et cum Apamia et Seleucia Pieria Tetrapolin conſtituerit.

COLONE ob *σύγκτησιν* praediorum ibi ſitam ſaepe memoratur in *l. 30. §. 1. D. de adim. vel transf. legat.* Duo huius nominis loca fuere in Troade, alter prope Ilium ad extrema Helleſponti, alter prope Lampſacum. Vtriusque meminit Strabo Lib. XIII. Prior Colonae πληθυντικῶς; poſterior Colone vocari ſolet.

COMANA Cappadociae ad Antitaurum ciuitas, Bellonae cultu celebris: cuius exemplo et Comana in Ponto conſtituta, et Bellonae conſecrata. Strabo Lib. XII. Sophiſte Comanenſis Neocaeſareae docentis exemplo vtitur Modeſtinus *l. 6. §. 9. D. de excuſat.*

COMIANE. Apud Modeſtinum *l. 34. §. 1. D. de legat. 2.* Lucius Titius filio legat σύγκτησιν ἀγωνοφόρον Κομιάνην; idque interpres reddidit *ſynthesin ſterilium villarum.* Sed procul dubio Κομιάνη eſt regio. Cominos inter populos Aequicolas refert Plin. Lib. III. cap. XII. Poteſt ab iis terrae tractus retinuiſſe nomen Co-

mianae, quamuis villa Gaza, quae ibidem memoratur, in Syria potius quaerendam eſſe Comianam, ſuadere videatur. Viderint ea de re alii.

CORINTHVS, Graeciae oculus, Achaiae caput, in ipſo Iſthmo Peloponneſi ſitum, et clade ſua notiſſimum. Iuſtin. Lib. XXXIV. cap. I. II. Vellei. Lib. I. cap. XIII. Strabo Lib. VIII. Reaedificata vrbs ſplendida fuit Romanorum colonia, cuius complures numi exſtant apud Io. Foy Vaillantium in Numiſm. Colon. aen. Romanis dedit gentem Tarquiniorum. *l. 2. §. 2. D. de O. I.*

CRETA inſula maris mediterranei ampliſſima, in quam ſub Auguſto Proconſules annui mittebantur, tanquam in prouinciam populo ab Auguſto relictam, qualis Caeſius Cordus apud Tacit. Lib. III. Ann. cap. XXXVIII. et LXX. Is procoſ. ſimul Libyae Cyrenaicae praeerat, a Ptolemaeo Appione Romanis teſtamento relictae. Strab. Lib. XVII. p. 577. Vnde in vetuſtis marmoribus Q. Garcinus et Q. Caecilius Rufinus PROCOSS. CRETAE ET CYRENARVM. Grut. Inſcr. p. CCCCXV, 5. et p. CIƆXCI, 6. qualis procul dubio etiam fuit Saluius Carus Procoſ. Cretae. *l. 14. D. ad SC. Turpill.* Aliquando tamen eo miſſos PROPRAETORES, exemplum Q. Luxillii Egnatii euincit apud Grut. p. CCCCXXXIII, 1. et 5. Inſula erat cotium feraciſſima, quae diu maximam laudem habuere. Plin. Lib. XXXVI. cap. XXII. Vnde ibi a Caeſare locatas cotorias docet Alfenus Varus *l. 15. D. de publican. et vectigal.*

CYCLADES (κυκλαδες) inſulae, ex quibus ſe naufragum ſpoliatum eſſe conqueritur Eudaemon in celeberrima *l. ἀξίωσις 9. D. ad L. Rhod. de iactu*, dicuntur inſulae, quae in mari Aegeo medio veluti in orbem iacent, quarum celebriores Andrus, Delus, Paros. Quae illas cingunt, inſulae, quia diſperſae, Σποράδες dicuntur, quales Icaria, Pathmus, Samus, Cos, Carpathus, et plures ignobiliores.

CYRENENSIS prouincia, alias Libya Cyrenaica, a metropoli Cyrene dicta, item Pentapolis, a quinque inſignium vrbium numero, puta Berenice, Arſinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipſaque Cyrene, appellata inter ſinum Syrticum et Aegyptum interiacet. Eius fit mentio in *l. 61. §. 1. D. loc. cond.* Ad Romanos quomodo peruenerit, et quomodo recta ſit, diximus paullo ante, vbi de CRETA egimus.

D. DA-

Digitized by Google

D.

DACIA a ſeptentrione Carpathiae iugis et Hieraſo amne: ab oriente eodem Hieraſo et Iſtro; a meridie itidem Iſtro; et ab occidente Patiſſo terminata, a Traiano, victo Decebalo in prouinciae formam redacta, et coloniis exculta eſt. Diuidebatur in Ripuenſem, Alpeſtrem et Mediterraneam ſeu Gepidiam, quarum iſta praeter Hungariae partem tractum aliquem Wallachiae, illa reliquam Wallachiae partem cum Moldauia; haec Transſyluaniam complectebatur. Vnde praeſides Daciarum πληθυντικῶς dicebantur, huic prouinciae praefecti, quibus id priuilegium attributum fuerat, vt poſſent pluribus interdicere prouinciis. *l. 7. §. 14. D. de interd. et relegat.*

DALMATIA, maritima ad ſinum Hadriaticum regio, a Titio amne, qui Liburniam a Dalmatia diuidit, ad Liſſum oppidum protenditur. In eam ſub Imperatoribus mittebantur Legati Aug. pro Praetore, qualis L. Domitius Gallicanus Papinianus apud Gruter. p. CCCCII, 6. In hac prouincia Herennium Modeſtinum ICtum vixiſſe, colligunt ex *l. 52. §. 20. D. de furt.* quamuis ibi dubia lectio ſit, aliis *de Dalmatia*, aliis *de Delmatio* legentibus. Priorem tamen lectionem Florentina probat.

DELPHI oppidum Phocidis in Graecia, in montis Parnaſſi radicibus ſitum, et oraculo Apollinis olim celeberrimum, cui id priuilegium datum ſeruatumque fuerat, vt qui Delphia matre natus eſſet, Delphius haberetur. *l. 1. §. 2. D. ad municipal.*

DIENSIS in Macedonia colonia iure Italico donata. *l. 8. §. 8. D. de cenſib.* Dion eſt oppidum Pieriae, non procul ab Olympo monte diſſitum.

DYRRACHIVM, inſigne Macedoniae ad mari Hadriaticum oppidum, traiectu Brunduſino celeberrimum. *l. 1. §. 12. D. de exerc. act.* Id quum antea Epidamnus vel Epidamnum diceretur, melioris ominis cauſſa Dyrrachium dici coepit, poſtea colonia Italici iuris factum. *l. 7. l. 8. §. 8. D. de cenſib.*

E.

EMERITA vel AVGVSTA EMERITA Luſitaniae vrbs celeberrima ad Anatem fluuium, hodie *Merida.* Fuit colonia iuris Italici *l. 8. pr. D. de cenſ.* Vnde COLONIA EMERITENSIS in mar-

more apud Grut. p. XIII, 16. et in numis compluribus COL. AVG. EMERITA. Vid. Vaillant. Numiſm. Col.

EMESA vel EMISA, Syriae Phoenices vrbs ad Orontem fluuium, aliquamdiu Seleucidis paruit. Aſt Antiochi Grypi filiis ſecum inuicem diſſidentibus Sampſiceramus quidam nouum apud Emeſam regnum condidit, tributarius Romanis a Pompeio factus. Ei Iamblichus filius ſucceſſit, *Phylarchus Arabs* dictus Ciceroni Lib. XV. ad famil. epiſt. 1. Eo ab Antonio interfecto, Iamblicho filio patrium regnum reſtituit Auguſtus, cuius poſteri ibi diu regnarunt, ſaltim ad Veſpaſianorum tempora, quibus Sohemus Emeſae rex memoratur Ioſepho de Bello Iud. Lib. VII. cap. XXII. Aſt non multo poſt Emeſa Romano imperio acceſſit, et Romano orbi plures Auguſtos Auguſtasque dedit, veluti Iuliam Domnam, Iuliam Maeſam, Soemiadem, Iuliam Mammaeam, Elugabalum, Alexandrum Seuerum. Quum itaque Antoninus Caracalla matre Emeſena eſſet natus: eam coloniam fecit iuris Italici. *l. 8. §. 6. D. de cenſ. l. 1. §. 4. eod.* Vnde in numis a Noriſio Epoch. Syro-Maced. p. 95. exhibitis dicitur ΕΜΙΣΩΝ ΚΟΛΩΝ. in quorum vno etiam effigies ſolis ab Emiſenis ſub forma lapidis rotundi et ſuperne ſenſim faſtigiati ſiſtitur, vti id ſimulacrum deſcribit Herodian. Lib. V.

EPHESVS, Aſiae metropolis, ad quam primum adplicare oportebat proconſulem Aſiae *l. 4. §. 5. D. de off. procoſ.* Erat haec vrbs ab Amazonibus condita, et templo Dianae ſplendidiſſimo ornata, quod Heroſtratum demum famae cupiditate incendiſſe, notum eſt. Romani Epheſum debebant Hermodorum exſulem, cuius conſilio in componendis XII. tabulis vſos eſſe Decemuiros, ſcribit Pomponius *l. 2. §. 4. D. de orig. iur.* et Plin. Lib. XXXIV. cap. V. Emporium id fuiſſe per orientem celeberrimum, vel ex ſitu et portus commoditate colligas. Accedunt tamen tot iuris noſtri fragmenta, in quibus veteres ſibi ſolutionem Epheſi ſtipulatos eſſe legimus, veluti *l. 2. §. 2. 3. 4. 6. 7. 8. l. 4. D. de eo, quod certo loco. l. 5. pr. D. de conſt. pecun. l. 19. §. 1. de condit. et demonſtr. l. 24. de oper. libert. l. 137. §. 2. de verb. obl. l. 16. §. 2. de fideiuſſ. l. 98. §. 6. D. de ſolut.*

F. FAR-

Digitized by Google

F.

FARRARIORVM ager memoratur *l. 58. §. 1. D. de vſufr.* Situs ignotus eſt, niſi forte legere malis *Farratiorum* vel *Farraticorum*, cuius pagi, Brixiae, vt videtur proximi meminit marmor apud Gruter. p. MVII, 7.

FORMIAE, oppidum maritimum Campaniae, antea Hormia, Strabo Lib. V. Plin. Lib. III. cap. V. quadraginta a Caiecta ſtadiis remotum, et ob amoeniſſima praedia Romanis iucundiſſimum. Piſcatoribus Formianis reſcripſiſſe videmus Antoninum Pium *l. 4. D. de rer. diuiſ.*

G.

GAAS, praedium in finibus Galatiae, aliudque in Cappadociae finibus memoratur in *l. 35. §. 1. D. de legat. 3.*

GARGILIANVS fundus *l. 43. §. 3. D. eod.* Sed probabilius eſt, eum a familia nomen accepiſſe, quemadmodum fundi Aebutiani *l. 38. pr. de vſu et vſufr. leg.* Caſſiani *l. 27. §. 5. D. de inſtr. et inſtr. leg.* Corneliani, *l. 20. D. de vſufr.* et locis praeterea nouendecim, Gabiniani, *l. 91. §. 3. D. de leg. 3.* Iuliani *l. 38. §. 8. D. de legat. 3.* Liuiani *l. 35. pr. D. de her. inſt.* Lutatiani, *l. 12. D. de ann. leg.* Noniani *l. 27. §. 4. de inſtr. et inſtr. leg.* Potitiani, *l. 12. D. de ann. leg.* Rutiliani, *l. 38. pr. D. de minor.* Seiani, *l. 20. §. 2. D. de ſeru. praed. ruſt.* et locis praeterea tredecim. Semproniani, *l. 27. D. eod.* et locis praeterea vndecim. Trebatiani *l. 35. §. 2. D. de leg. 3.* Fuit ſane gens Gargilia Romae. Nam Q. Gargilius Gargilianus et Q. Gargilius Moſchion occurrunt in marmore apud Reineſ. Inſcr. Claſſ. XIV. n. 115. Gargilius Rufus apud Gruter. p. DXXV, 3. Videntur iidem cum Garciliis, quemadmodum *Iccii* etiam dicuntur *Iggii*, et Occii *Oggii*. Sane et Q. GARCILIVS MACER AVIDINVS eſt apud eundem Grut. p. CCCCXV, 5. Eſto ergo fundus Gargilianus, qui ad familiam Gargiliam pertinuit.

GAZA celebris vrbs Syriae Palaeſtinae, vna ex quinque Philiſtaeorum ſatrapiis, Gen. X, 19. Ioſ. XIII, 3. viginti a mari ſtadiis diſſita, et acceſſu propter arenae altitudinem difficillimo. Ab Alexandro tamen M. expugnata, ciuibus omnibus internecione deletis,

Digitized by Google

letis, nouis colonis tradita eſt. Arrian. de Expedit. Alex. M. Lib. II. Inde in Aegyptiorum regum poteſtate fuit, poſtea anno v. c. DLVI. ab Antiocho M. occupata, vti erudite demonſtrat Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. V. Cap. II. p. 478. Denique anno v. c. DCXCI. captis Hieroſolymis, maritimas vrbes, Gazam, Ioppen, Doram, Stratonis turrim liberas et αὐτονόμους eſſe iuſſit. Ioſeph. Lib. XIV. Ant. Iud. Cap. VIII. Eiusdem nominis praedium vidimus iam ſupra ex *l. 34. §. 1. D. de legat. 2.*

GADES inſula duplex Hiſpaniae in ſinu Gaditano notiſſima, oſtio Baetis oblimato obuerſa, et celebri eiusdem nominis emporio clara, quod ſecundo conſulatu ciuitate donauit C. Iulius Caeſar. Dio Lib. XLI. p. 161. Fit eius mentio in *l. 12. §. 1. D. de legat. 1. l. 41. §. 6. D. de leg. 3.*

GALATIA, quam a ſeptentrione mare Ponticum, ab ortu Cappadocia, a meridie Pamphylia, ab occaſu minor Aſia, Pontus, Bithyniaque circumdant, temporibus Auguſti vna cum Piſidia, Iſauria et Lycaonia Amyntae regi parebat. Eo anno ab v. c. IↃCCXXVI. ab Homonadenſibus interfecto, Auguſtus illius regnum in prouinciae formam redegit, eique legatum pro praetore praefecit M. Lollium. Dio Lib. LIII. Strabo Lib. XII. p. 193. Lycaoniam tamen poſtea Aſiaticae iurisdictioni acceſſiſſe, ex Plin. Lib. V. Cap. XXVII. diſcimus. Praedium *Gaas* in Galatiae finibus ſitum occurrit in *l. 35. §. 1. D. de legat. 3.*

GALLIA dicebatur non ſolum terra inter Rhenum Alpes, montes Pyrenaeos et vtrumque mare interiecta, ſed et in Italia, quidquid cis et trans Padum ad Rubiconem vsque fluuium porrigitur. Sed Gallia haec Ciſalpina mature ciuitate donata, Italia acccenſeri coepit. *l. 99. D. de V. S.* Transalpinam in Narbonnenſem, Aquitanicam, Celticam vel Lugdunenſem et Belgicam deſcriptam fuiſſe, iam ſupra in voce *Aquitania* diximus: plura dicturi infra ſub voce *Narbonenſis*. Iam addimus, fuiſſe ibi lapicidinas, in quibus marmora renaſcebantur. *l. 7. §. 13. D. ſolut. matr. dos.* item Gallis παράφερνα dicta eſſe peculium *l. 9. §. 3. D. de iur. dot.*

GERMANIA in magnam ſeu transrhenanam et cisrhenanam diuidebatur. Cisrhenana, (nam magna, victa magis quam perdomita,

mita, nunquam Romanis conſtanter paruit, et hinc fere pro hoſtico, eodemque loco cum Parthis habita eſt. *l. 24. et l. 27. D. de capt. et poſtlim.*) in duas diuidebatur prouincias, et a totidem regebatur praeſidibus. *l. 3. D. de offic. adſeſſor.* Altera dicebatur prima vel ſuperior, ad eamque referebantur Tribocci, Nemetes, Vangiones Moguntia: altera ſecunda vel inferior, in qua Vbii et Tungri eminebant, inter Vbios colonia Agripinenſis, quae iure Italico fruebatur. *l. 8. §. 2. D. de cenſib.* Ex vtraque prouincia adpellatum fuiſſe Romam, docet *l. 48. D. de condit. et demonſtr.*

GRAECIA, terrarum omnium dictis factisque celeberrima, ab ortu habet Aegeum mare, a meridie Creticum, ab occaſu Ionium, a ſeptentrione iuga Scardica et Strymonem amnem. A Romanis diuidebatur in Macedoniam, de qua ſuo loco, et Achaiam, de qua ſupra actum. Graecorum ſaepe meminit ius noſtrum. Modo enim res quaedam vocabulis Graecis explicantur, vt *l. 4. §. 5 D. de off. procoſ. l. 6. D. de iuſt. et iure. l. 7. D. de edendo l. 25. §. 6. D. loc. cond. l. 5. D. de euict. l. 10. §. 4. eod. l. 28. D. de teſt. l. 9. §. 3. D. de iure dot. l. 46. §. 1. D. de adm. et peric. tut. l. 4. §. 5. D. de grad. et adfin. l. 1. pr. de adqu. vel amitt. poſſ. l. 2. §. 22. D. ne quid in loc. publ. l. 1. l. 3. D. de furt. l. 3. §. 6. D. de incend. ruin. naufr. l. 6. §. 1. ad L. Iul. de adult. l. 1. pr. de extr. cogn. l. 3. D. de proxen. l. 5. §. 1. l. 19. l. 30. §. 2. l. 38. l. 144. l. 177. l. 205. l. 233. §. 2. l. 236. §. 1. l. 239. §. 2. 4. D. de V. S. l. 65. D. de reg. iur.* modo ritus quidam et conſuetudines Graecorum cum Romanorum inſtitutis conferuntur, veluti *l. 8. D. de rer. diuiſ. l. 16. §. 8. D. de poen.* modo iura ipſa ex Graecis ſcriptoribus illuſtrantur, quos ſuo loco videbimus. Vinum Graecum laudatur *l. 16. §. 1. de tritic. vin. ol. leg.*

GRAECIANVS fundus eſt in *l. 20. §. 7. D. de inſtr. et inſtr. leg.* Situs ignotus, niſi idem eſſe dicas ac *Graecanicus.* Nam et Graecienſe ſympoſium eſt apud Gell. Lib. XVI. cap. X. Graecienſe melinum apud Plin. Lib. XXXV. cap. VI.

GRAVISCA Hetruriae municipium maritimum inter portum Herculis et Oſſam fluuium ſitum, quo Romani coloniam deduxerant anno v. c. DLXXI. P. Cornelio M. Baebio Coſſ. Liu. Lib. XL. cap. XXIX. Ei reip. legatum relictum in tutelam viae refi-

Digitized by Google

reficiendae, quae eſt in colonia eorum, vsque ad viam Aureliam. *l. 30. D. de legat. 2.*

H.

HELIOPOLIS a Seuero Imp. per belli ciuilis occaſionem Italicae coloniae remp. accepit. *l. 1. §. 2. D. de cenſ.* puta, quum Seuerus occaſione expeditionis orientalis aduerſus Nigri aſſeclas anno Chr. CCII. in Aegyptum iter faceret. Quemadmodum enim tunc Alexandrinis aliisque Aegypti ciuitatibus benefecit: ita et Heliopolitanis ius Italicum videtur dediſſe. Fuit vrbs Arabiae contermina, et ob Solis cultum celeberrima, de qua plura Herodot. Lib. II.

HIERAPOLIS, Aſiae ciuitas, inter Tripolin ad Maeandrum, et Celaenas ad Marſyam fluuium medio fere itinere interiecta, aquarum calidarum fontibus aliisque naturae prodigiis celebris, de quibus Strabo Lib. XIII. Ex Pandectis noſtris conſtat, ibi aquis calidis agros ſolitos irrigari. *l. 1. §. 13. D. de aqu. quotid. et aeſtiu.* Ad Hierapolitanos Antoninus Pius reſcripſiſſe dicitur in *l. 26. D. de poen.*

HIPPO, Africae ciuitas, non procul a mari Africano inter Vticam et Tabraeam, S. Auguſtini Epiſcopatu clara. Eius mentio fit in *l. 6. D. de L. Rhod. de iact.* Alia eiusdem nominis vrbs in Numidia, *Hippo Regius*, quemadmodum noſtra *Hippo Diarrhytus*, ſed illa mediterranea, adeoque intelligi nequit in *d. l. 6.*

HISPANIA, prouincia Europae maxime occidentalis, mari vndequaque alluitur, praeterquam vbi montibus Pyrenaeis a Gallia ſeiungitur. In ea Poeni primum dominabantur, quibus perdomitis Romani eam ſenſim ſub ſuam redegerunt poteſtatem, eoque miſerunt praetores, in citeriorem vnum, in vlteriorem alterum. Vnde et ex eo tempore, quo Hiſpania prouincia facta, primum ſex praetores creati. Liu. Lib. XXXII. cap. XXVII. XXVIII. *l. 2. §. 32. D. de orig. iur.* Auguſtum poſtea in tres prouincias deſcripſiſſe Hiſpaniam, iam ſupra, vbi de Baetica actum, diximus. Nec puto, vniuerſam Hiſpaniam ex eo tempore vni creditam. Quare quamuis Maecius Probus Hiſpaniae Praeſes fuiſſe dicatur ſub Seuero et Antonino Imperatoribus: *l. 7. §. 10. D. de interd. et releg.* id

Digitized by Google

id tamen de vna procul dubio trium iſtarum prouinciarum intelligendum eſt, ſiquidem ex Grut. p. CCCLXXXI, 1. diſcimus, prouincias iſtas adhuc ſub Alexandro Seuero fuiſſe diuiſas. Quemadmodum vero Hiſpania fuit prouincia auri, vini, olei, aliarumque rerum feraciſſima: ita non mirum, frequens inter ciuitates Hiſpanicas ipſamque Romam fuiſſe commercium, de quo etiam teſtantur *l. 63. §. 2. D. ad L. Falc. l. 34. §. 1. D. de ſtatu lib.*

HVCINVM. Tabernae ad Bucinum ſunt in *l. 5. §. 14. D. de tribut. act.* Sed alii codices habent IHucinum. Diximus de eo loco ſententiam ſupra in voce BVCINVM.

I.

ILIVM, vrbs Phrygiae in Troiae ruinis condita primum ab Alexandro M. ἐλευθέρα καὶ ἄφορος eſſe iuſſa, multo magis deinde ornata eſt a Romanis, qui ſe a Troianis deſcendere credebant. Nam primo in foedere cum Antiocho immunitas iis data et Rhoeteum et Gergithum oppida conceſſa. Liu. Lib. XXXVIII. cap. 39. Deinde et ſcripta ad Seleucum epiſtola ea demum lege amicitiam et ſocietatem ei obtulit ſenatus populusque Romanus, ſi Ilienſes conſanguineos ſuos ab omni onere immunes praeſtitiſſet. Suet. Claud. cap. XXV. Firmauit hanc ἐλευθερίαν Sulla, quum aduerſus Mithridatem bellum gereret, itemque Caeſar, qui et libertatem et agrum Ilienſibus reddidit. Plenam immunitatem dedit Claudius Q. Haterio D. Iunio Silano Coſſ. cauſſam eorum agente Nerone. Sueton. Claud. cap. XXV. Tacit. Annal. Lib. XII. cap. LVIII. Hinc priuilegia illa, vt qui matre Ilienſi erat, eſſet eorum municeps, *l. 1. D. ad municipal.* item, vt immunes plane eſſent, et ipſius etiam tutelae pupillorum eorum, qui Ilienſes non erant, haberent. *l. 17. §. 1. D. de excuſat.* Ex qua lege adparet, et Antonium Pium iis hanc immunitatem confirmaſſe.

ILICITA vide infra LICITANI.

INDIA terra ſpatioſiſſima a ſeptentrione Emodis montibus, ab ortu montibus Damaſiis et Meandro, a meridie mari Indico, ab occaſu Indo flumine clauſa, variarum frugum, aromatam, gemmarum, vnionum feraciſſima fuit. Vnde malabathrum, aroma Indicum, ebur et ferrum Indicum, chelyniae Indicae, Indici leones, fucus et capilli Indici in *l. 16. §. 7. de donat.*

Digitized by Google

INDICIA Zernenſium colonia memoratur in *l. 1. §. 8. D. de cenſ.* eaque lectio et in Pandectis Florentinis occurrit. Sed manifeſto legendum: *In Dacia quoque Zernenſium colonia.* Dicemus de ea infra ſub littera Z ad vocem *Zernenſis.*

ISTHMVS, tamquam terrae tractus, in quo domus et fontes, memoratur in *l. 37. D. de ſeru. praed. ruſt.* Iſthmi complures paſſim occurrunt. Quum vero reſponſum, quod Paullus *d. l. 37.* habet, Graecum ſit, veroſimile eſt, intelligi Iſthmum, in quo bimaris Corinthus. Iſte enim κατ᾽ ἐξοχὴν id nomen tulit.

ITALIA, ſiue terra Italia *l. 3. §. 3. D. de abig.* princeps illa terrarum regio inter Alpes et mare ſuperum inferumque interiecta. Olim equidem Italia proprie dicebatur terra a Rubicone fluuio in Bruttios et Lucanos vſque extenſa. Quae enim inter Alpes et Rubiconem interiecta eſt, eam Galli Ciſalpini, Ligures, Veneti, Liburni colebant. Sed poſtea et Gallia et Sicilia, et reliquae inſulae Italiae hoc nomine venire coeperunt. *l. 99. §. 1. D. de V. S. et l. 9. D. de iudic.* Quamuis autem initio inter Romanos ciues et Italos magnum eſſet diſcrimen, de quo fuſius Car. Sigon. de iure ciu. Rom. Ital. et prouinc. multo maius tamen erat inter Italos et prouinciales, qui et communicata cum orbe Romano ciuitate deterioris erant conditionis, quam Itali. Vnde et Itali a prouincialibus diſtinguuntur *l. 203. de V. S.* Libera rep. eam ipſe Senatus regebat, Polyb. Hiſt. Lib. VI. cap. XII. ſingula autem municipia ſuis magiſtratibus parebant: niſi quod extra ordinem, ſi ſeditionis vel belli periculum immineret, Italiam ſortirentur conſulares vel ἄρχοντες ἀνθύπατοι κατὰ μέρη. Appian. de Bell. ciu. Lib. I. p. 374. Auguſtus proximam Romae Italiae partem ad centeſimum ab vrbe lapidem ad Praefecti vrbi iurisdictionem retuliſſe videtur. Inde Hadrianus quatuor conſulares per omnem Italiam iudices conſtituit. Spart. Hadrian. cap. XXII. Dodwell. Prael. Cambden. IX. cap. VIII. IX. p. 350. Aſt et hunc morem ſuſtulit Marcus Aurelius Antoninus Imp. datis Italiae iuridicis ad id exemplum, quo Hadrianus conſulares iura reddere praeceperat. Iul. Capitolin. Marc. cap. XI. quanquam Dodwellus iam ab Antonino Pio ſublatam eſſe illam Conſularium iurisdictionem exiſtimet. Hi iuridici iurisdictionem quidem habebant, ſed ſine faſcibus ac lictoribus, quibus Conſulares vſos patet ex marmore apud Grut. p. CCCCXCIV, 1. idque magis Marco Imp. conuenire

uenire viſum Italiae, quod eiusmodi iurisdictio nullam imminutae libertatis ſpeciem prae ſe ferret. Dodwell. ib. p. 355. ſequ. Denique et iuridicos Italiae ſuſtulit Macrinus, Dio Lib. LXXVIII. et ex eo tempore Dodwellus ſucceſſiſſe exiſtimat Correctores Italiae, quorum meminerunt Trebell. Poll. de trig. tyrann. n. XXIV. et alii itemque marmora apud Grut. p. CCCCLIX, 7. et Reineſium Inſcr. claſſ. III, 56. A Conſtantino M. reſtituti conſulares, quorum paſſim meminerunt marmora ap. Grut. p. CCCLI, 5. p. CCCLVII. in quibus et aliquando ἀνθύπατοι vel PROCOS. dicuntur. Grut. p. MXC. Reineſ. Claſſ. VI, 4. Symmacho *conſulari iure* Campaniae praeſidentes Lib. IX. ep. LIII. Denique Conſularibus iterum ſubſtituti Correctores, qui et Moderatores, Rectores, Praeſules et Praeſides vocantur ab Ammiano, Symmacho et Caſſiodoro.

ITALIA, in qua naufragium ſe feciſſe queritur Eudaemon in *l. ἀξίωσις 9. D. de L. Rhod. de iact.* ſatis obſcura videtur interpretibus. Quae enim Italia illa, in qua naufragus diripi potuit ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντων; Rem non expedit bonus Accurſius, qui et Cycladas inſulas iuxta Italiam quaerit. Eſt itaque, qui pro Ἰταλίᾳ legat Τηλίᾳ, et ſubaudiendum moneat θαλάσσῃ. Alii cum Grotio Flor. Sparſ. p. 142. et Iac. Gothofredo ad l. ἀξίωσις cap. III. p. 18. praeferunt ἐν τῇ Ἰκαρίᾳ ſcilicet θαλάσσῃ. Alius ἐν Ἀτταλίᾳ, ad Attaliam Pamphyliae vrbem non multum a Cycladibus remotam hoc naufragium contigiſſe exiſtimant, ſed nihil probabilius ſententia τοῦ πάνυ Bynkershoekii ad l. 9. de L. Rhodia, legendum eſſe monentis ἐν Αἰθαλίᾳ, pro quo et apud Ouid. de Ponto Lib. II. Eleg. III. legebatur Italia, antequam Nic. Heinſius reponeret Aethalia. Eſt autem Aethalia inſula.

ITALICENSES non dicebantur Itali, ſed coloni vrbis Hiſpaniae Baeticae, conuentus Hiſpalenſis, ad Baetim fluuium, quam deſcribit Plin. Lib. III. cap. I. Eam iam Traianus ciuitatis iure donauerat. Spanh. Orb. Rom. Exercit. I. cap. II. §. XXI. Sub Hadriano tamen multis aucti priuilegiis coloniae ius petebant, vt eſt apud Gell. Lib. XVI. cap. XIII. Et hinc COLONIA ITALICENSIS IN PROV. BAETICA adpellatur apud Gruter. p. CCCLXXXV, 1. Vetinae Italicenſi reſcripſiſſe dicuntur Marcus et Lucius Verus fratres *l. 27. pr. D. de poen.*

IVDAEI notiſſima gens ſub Imperatoribus per vniuerſum or-

bem Romanum diſperſa, nec raro vexata tum odio religionis tum ob inſignem ad ſeditiones excitandas procliuitatem. Saepe tamen et Iudaeos cum Chriſtianis confuſos, iam ab aliis obſeruatum. In Digeſtis mentio fit conſtitutionum, quae eos ſine moleſtia eſſe iubent in iis, per quae cultus inquinari videtur. *l. 15. §. 6. de excuſ.* Nec tamen erant immunes a publicis muneribus, nec a tutela etiam non Iudaeorum. *d. l. 15. §. 6.* Sic et circumcidere poterant filios ſuos, idque ipſis permiſſum fuerat Reſcripto Antonini Pii. Sed ſi non eiusdem religionis homines circumcidiſſent, poena caſtrantium iis irrogabatur. *l. 11. pr. D. ad L. Corn. de ſicar.* Seuerus quidem Iudaeos fieri ſub graui poena vetuit, teſte Spart. Seuer. cap. XVII. ſed id quoque de proſelytis non recipiendis videtur intelligendum. Nam idem princeps cum Antonino Caracalla filio iis, qui Iudaicam ſuperſtitionem ſequuntur, honores adipiſci permiſerunt. *l. 3. §. 3. D. de decurion.* Alexander quoque Seuerus Iudaeis priuilegia reſeruauit. Lamprid. Alex. cap. XXII. Manſit tamen et tunc ſanctio, vt qui alienae nationis comparatos ſeruos circumciderint, aut deportarentur, aut capite punirentur, ciuesque Romani, qui ſe ſeruosue ſuos Iudaico ritu circumcidi paterentur, bonis ademtis in inſulam perpetuo relegarentur, medici circumcidentes capitis damnarentur. Paull. Recept. Sent. Lib. V. tit. XXII. §. III. IV.

L.

LACEDAEMON ſiue Sparta, Lycurgi legibus et ciuium fortitudine florentiſſima, et aliquando Graeciae domina et Aſiae terror poſt Leuctricam pugnam et ſub Macedonum dominatione ſenſim decreuit. Sita erat in fine Peloponneſi ad Auſtrum in tractu, qui ab vrbe primaria Laconia dicebatur. Viri praetorii Braſidae, cuius cauſſa in auditorio Marci Imp. acta meminit *l. 22. princ. D. ad SC. Trebell.*

LAODICEA. Inter multas huius nominis ciuitates in Pandectis celebratur Laodicea Coelae Syriae colonia, cui Seuerus ob belli ciuilis merita ius Italicum conceſſerat. *l. 1. §. 3. l. 8. §. 3. D. de cenſib.* Quum autem duplex in Syria Laodicea eſſet, vna ἡ ἐπὶ τῇ θαλάττῃ vel πρὸς Θάλατταν, altera ἡ πρὸς Λιβάνῳ: Strabo Lib. XVI. p. 517. hic intelligitur illa ad mare ſita in peninſula, iſthmo duorum ſtadiorum cum continenti iuncta, inter Eleutheri et Orontis fluuii

oſtia.

oſtia. Dicebatur etiam Λαοδικεία Σύριας, quum altera Λαοδικεία τῆς Φοινίκης adpellaretur, vt erudite docuit Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. III. cap. VIII. §. II. p. 270. ſequ. Anno v. c. IↃCCVII. a Iulio Caeſare αὐτονομίᾳ donati vrbem ſuam *Iuliam Laodiceam* nuncupabant. Hinc a Caſſio Caeſaris percuſſore oppreſſi αὐτονομίαν et libertatem receperunt a M. Antonio Triumuiro. Denique quum Seuero aduerſus Peſcennium Nigrum ad patriae vſque excidium fauerent Laodiceni, a Seuero id praemium retulit, vt et colonia iuris Italici et Syriae metropolis eſſet. Vnde in numis apud Holſten. ad Steph. p. 188. et Noriſ. p. 274. vocatur ΙΟΤΛΙων ΛΑΟΔΙΚέων ΣΕΟγΗριανων ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ et in aliis Latinis: COL. LAOD. METROPOLEOS, item SEPTIMIA COLONIA LAVDICEAE METROPOLIS. Quos numos ab Harduino p. 285. ſequ. perperam ad Laodiceam ad Libanum referri docuit laudatus Noriſius.

LEPTIS, Leptis magna *l. 8. §. 11. de cenſ.* Leptitanorum colonia *l. 30. D. de vulg. et pupill. ſubſt.* vrbs in medio ſinu Syrtium in Tripolitana regione ſita, a qua differt Leptis parua, ipſa quoque maritima ad eundem ſinum ciuitas inter Ruſpinam et Thapſum. Maior cum Carthagine et Vtica ius Italicum impetrauit a Seuero et Antonino Auguſtis. *l. 8. §. 11. de cenſ.*

LICITANI. De illis in *l. 8. pr. D. de cenſ.* dicitur: *Idem ius* (Italicum) *Valentini et Licitani habent.* Sed quum inter Hiſpaniae oppida nulla ſit Licita, ſed Illicita: vel Illicita procul dubio ibi legendum reſcribeudumque erit. Eſt autem ILLICI oppidum prouinciae Tarraconenſis ad maris mediterranei ſinum, qui ab illo Sinus Illicitanus adpellatur, et ſinui, ad quem Carthago noua aedificata, proximus eſt. Coloniae ius quando acceperint, nondum liquet, attamen et Plinius, dum eos *immunes* vocat, Lib. III. Hiſt. N. cap. III. iam ſuo tempore eos iuris Italici fuiſſe indicat.

LVGDVNENSIS Gallia, quae et Celtica, vna ex quatuor Galliae prouinciis, omnem tractum inter Ligerim, mare Aquitanicum et Britannicum, Sequanam, Matronam, Rhodanum et Gebennam montem complectebatur, et in Lugdunenſem primam, ſecundam, tertiam, quartam et quintam diuidebatur. In prima erant Lugdunum, Auguſtodunum, Lingonum ciuitas, Matiſco, et Cabilonum. In ſecunda Rothomagum, et ciuitates Baiocaſſium, Abrincanorum, Saiorum, Lexouiorum, et Conſtantienſium. In

 tertia

tertia ciuitas Turonum, Cenomanorum, Redonum, Andegauorum, Nannetum, Curioſolitorum, Venetorum, Oſiſmiorum. In quarta metropolis Senonum, et ciuitates Carnutum, Autiſiodorum, Trecaſſium, Aurelianorum, Pariſiorum, Meldorum. In quinta denique metropolis Veſontium, et ciuitates Neuidunum, Auenticum, Baſilea, Viridunum, Ebrodunum, Argentaria, Rauriacum, et portus Abucina. Vniuerſa haec Gallia iuris Italici erat. *l. 8. §. 1. de cenſ.* et regebatur a Legato Aug. pro Praetore, qualis Vitraſius Pollio. *l. 15. §. 17. D. de excuſat.*

LVSITANIA, vel, vt in Florentinis eſt, Lyſitania, vltima et maxime occidentalis Hiſpaniae prouincia, quae a ſeptentrione Durio fluuio, ab occaſu Oceano, a meridie Ana fluuio et ab ortu linea recta per Samoram ad ciuitatem regiam (Villa Real) ducta terminabatur. Caſus elegans de tribus a Luſitanis captis tractatur a Seruio *l. 21. pr. D. de negot. geſt.* De coloniis eius prouinciae iure Italico donatis, puta Pacenſi et Auguſta Emerita ſuis locis agendum.

LYCIA, cuius mentio fit *l. 77. §. 20. de legat. 2.* Aſiae prouincia, quae ab ortu Pamphyliam, a meridie mare ſuum, ab occaſu et ſeptentrione Aſiam minorem habet. Temporibus Auguſti erat libera et immunis beneficio Antonii Triumuiri. Appian. Lib. V. de Bell. Ciuil. p. 675. Et hinc eorum rempublicam fuſe deſcribit Strabo Lib. XIV. p. 456. Aſt Claudius Lycios ea immunitate teſte Suet. Claud. cap. XXV. priuauit, et eos iuriſdictioni Pamphiliae ſubiecit. Dio Lib. LX. Et hinc PROCOS. LYCIAE PAMPHYLIAEque reperias apud Grut. p. CCCCLVIII, 6. et p. CCCCXCI, 12. Conf. Noriſ. Cenotaph. Piſan. Diſſ. II. p. 221.

M.

MACEDONIA, prouincia ampliſſima, quae praeter Macedoniam proprie dictam, Epirum et Theſſaliam omnem complectebatur. Eam Auguſtus populo conceſſerat. Vnde in eam mittebatur proconſulis nomine vir praetorius, qualis eſt Iunius Rufinus in *l. 3. §. 3. de teſtib.* De coloniis Macedoniae, Dyrrachio, Caſſandrenſi, Philippenſi, Dienſi, Stobenſi, de quibus *l. 8. §. 8. D. de cenſ.* ſuis locis agitur.

MILE-

Digitized by Google

MILETVS, Cariae celeberrima ciuitas, quam et Thaletis, viri ſapientiſſimi, incunabula nobilitabant. Hiſtoria de Mileſia muliere ex Ciceronis Orat. pro Cluentio refertur in *l. 39. D. de poen.*

MINTVRNAE, Campaniae oppidum ad Lirim fluuium non procul a mari inter Formias et Sinueſſam ſitum, cui proximae paludes, inter quas C. Marius latuit. Videtur ibi ob Lirim fluuium res nautica, ob pinguedinem paſcuorum res pecuaria floruiſſe, quorum alterum ex *l. 13. §. 1. D. loc. conduct.* alterum ex *l. 8. §. 7. ſi ſeru. vindic.* colligas.

MINTVRNENSE flumen in *l. 13. §. 1. loc. cond.* non aliud eſt, quam Liris, ad quem Minturnae ſitae ſunt.

MYSIA, prouincia ampliſſima inter Phrygiam, Helleſpontum et Propontidem, Aeoliam et Bithyniam interiecta. Erat in duas diuiſa prouincias, quarum vna maior vel ſuperior, altera minor ſiue inferior appellabatur. *l. 3. D. de offic. aſſeſſor.* In vtramque mittebantur Legati pro praetore, quorum vnus Ouinius Tertullus, Praeſes prouinciae Myſiae inferioris nominatur in *l. 9. de capt. et poſtlim.* Vini iſta terra erat feraciſſima. Vnde et vitium incenſores in ea prouincia grauius punitos legimus. *l. 16. §. 9. D. de poen.*

N.

NACLENORVM caſtellum, *κώμη Νακλήνων*, memoratur in *l. 34. §. 7. de legat. 2.* ſed cuius ſitus incertus eſt.

NAPOCENSIS, iuris Italici colonia. *l. 1. §. 9. de cenſ.* in Dacia, quae et in hoc marmore apud Reineſ. p. CLXXXV. occurrit:

NVMINI AVG.
M. VLP. CAECIL.
BASSIANVS.
M. AGG.
AVGVSTALIS.
COL. NAP.
D. D.

Eſt ipſa hodierna Claudiopolis Transſyluaniae, vbi plurima Romanae antiquitatis monimenta.

NARBO-

Digitized by Google

NARBONENSIS, prima Galliae tranſalpinae prouincia, quae in poteſtatem Romanorum peruenit. Vnde et κατ' ἐξοχὴν prouincia adpellatur. Caeſ. de Bell. Gall. Lib. I. cap. I. De cultu eius et elegantia morum opibusque videndus Plin. Hiſt. Nat. Lib. III. cap. IV. qui eam *nulli prouinciarum poſtferendam, Italiamque verius quam prouinciam eſſe*, cenſet. Eam ab Aquitania Garumna, Vorgonius et Ligeris, a Lugdunenſi Gebenna, ab Italia Alpes Penninae, Graiae, Cottiae, et Maritimae diſtinguunt. Ad meridiem mediterraneum mare eſt, portu non vno celebre. Diuiditur in quinque dioeceſes, quarum prima Viennenſis, Viennam; ſecunda Narbonam, vnde vniuerſae prouinciae nomen; tertia Aquas; quarta Ebrodunum; quinta denique ciuitatem Centronum in Alpibus metropolin habuit. Mature a Romanis perdomita per praetorem regi coepit. *l. 2. §. 32. de O. I.* Poſtea eo miſſi Legati Aug. pro Praetore. Viennenſes in hac prouincia iuris Italici fuiſſe, notatur in *l. 8. §. 1. de cenſ.*

NEOCAESAREA, vrbs Cappadociae, quam Lycus fluuius praeterfluit. Plin. Hiſt. Nat. Lib. VI. cap. III. Floruiſſe ibi ſapientiae ſtudium, ex *l. 6. de excuſat.* colligas, vbi Κομανεὺς ἐν Νεοκαισαρείᾳ σοφιστεύων in exemplum adducitur.

NICOMEDIA, Bithyniae metropolis ad mare, quamuis ei περὶ πρωτείων controuerſiam moueret Nicoea. Eam ob amplitudinem et commerciorum frequentiam fuſe laudat Dio Chryſoſt. Orat. ad Nicomedienſ. XXXVII. p. 477. Nicomedia vectus iuxta Athaliam naufragium paſſus fuerat Eudaemon *l. 9. ad L. Rhod. de iactu.* Nicomediae vel minores vel ſenes honores gerere potuiſſe, colligi poteſt ex *l. 11. de decurion. et fil. eor.* Aliud Hadriani ad Nicomedienſes reſcriptum reperies in *l. 5. D. de decret. ab ord. fac.* Saeculo Chriſti III. ibi ſaepe haeſere Imperatores, maxime Diocletianus et collegae, vnde frequens huius vrbis mentio apud Lactant. de mort. perſequut. et alios, qui Diocletiani truculentiam in Chriſtianos deſcribunt.

NICOPOLIS, Armeniae minoris ciuitas inter Euphratem, Thermadontem et Lycum fluuios ex aduerſo Zelae vrbis ſita. Alia huius nominis ſita in faucibus Ciliciae, in Syriae finibus, quae ab Alexandro M. hoc nomen tulit, quemadmodum prior a Pompeio ob victum Mithridatem ita dicta fertur. Fuit et Nicopolis Epiri in memo-

memoriam Actiacae victoriae condita ab Auguſto. De legato Nicopoleos neſcio, cuius Romam miſſi quaeſtio incidit in *l. 12. D. de legat.*

NILVS, fluuius Aſiae celeberrimus, qui in Africae deſertis ortus ingentem lacum Nilidem permeans per Aegyptum ruit, et ad Δέλτα oppidum ver varios ramos diſperſus tandem ſeptem oſtiis in mare ſe effundit. De eius incrementis et effuſione per Aegyptum quaedam reperimus in *l. 1. §. 5. D. de flumin.* et *l. 10. D. de extr. crimin.* Diximus iam ſupra ſub voce AEGYPTVS.

NIPHANA regio, ignota. Meminit eius Scaeuola *l. 35. §. 2. D. de legat. 3.* Vid. ſupra ATELLATA.

NVMANTIA, ad Durii fontes in Hiſpania Tarraconenſi ſita, ſine muro, ſine turribus, modico tumulo inaedificata iuſtum Romanorum exercitum per annos quatuordecim ſuſtinuit, et primum Pompeio foedus extorſit. Deinde Hoſtilium Mancinum ad pudendas pactiones adegit, quam ſponſionem ratam habere nolens P. R. Mancinum per faeciales dedidit, non tamen receptum. Vellei. Lib. II. cap. XC. Vnde quaeſitum, an ius poſtliminii haberet deditus nec receptus? *l. 17. D. de capt. et poſtlim.* Denique a Scipione ad extrema perducta a ciuibus incenſa eſt: qua flamma et homines et praeda ita perierunt, vt nec Numantinus in catenis duceretur, et triumphus tantum de nomine eſſet. Flor. Lib. II. cap. XVIII. Strabon. Lib. III. p. 112. Vellei. Lib. II. cap. IV. Excerpt. Valeſ. p. 381

NVMIDIA, Maſiniſſae olim regnum, a Tuſca amne ad Ampſagum fluuium littori Africo praetenſum. Victo Iugurtha reges ſuos habuit Hiempſalem et Iubam eius filium, Pompeii amicum, Dio Lib. XLI. p. 172. quo a Caeſare victo Numidia in prouinciae formam redacta. Appian. de Bell. ciu. Lib. IV. Paruit ergo ab Auguſti temporibus Legatis Augg. pro Praetore, qualis Tutius Fuſcianus temporibus Antonini Pii. *l. 7. de legat. praeſtand. contr. tab. bon. poſſ. pet.*

O.

OPVS, Locrorum Epicnemidiorum ad Aſopum fluuium ciuitas, vnde accolae Opuntii, et ſinus proximus ſinus Opuntius dictus, ex quo oppido ob caedem inuoluntariam exulauit Patroclus. De eo exilio verſus Homeri ex Iliad. ψ. v. 85. ſequ. habes in *l. 16. §. 8. de poen.*

OSTIA ad Tiberis oſtia ſita, portus Romanorum celeberrimus ab Anco Marcio rege perfectus. Flor. Lib. I. cap. IV. Frequens ibi nauigatio etiam ſub Imperatoribus, qui eandem vrbem ſaepe nouis ornarunt beneficiis. Nauigationis teſtis eſt *l. 6. D. ad L. Rhod. de iactu.*

OVASIS. Ita Florentiae legitur, pro quo Haloander maluit *nouas* (*inſulas*). Sed ſane intelligenda *Oaſis*, quam Stephanus et Auaſim et Hyaſin dictam obſeruat. Duae huius nominis vrbes in Libya deſerta, vna Oaſis parua inter Lycopolin, Aegypti et Ammonis oraculum, altera Oaſis magna, magis ad Auſtrum ſita e regione Thebarum. Vterque locus deſertus, aridus, ipſoque gramine deſtitutus, adeo vt teſte Stephano beatorum inſula per iocum diceretur, in qua ſine cibo et potu homines viuant. Erat praeterea ibi muſcarum patria et culicum. Vnde non mirum in Aegypto loco relegationis in inſulam fuiſſe relegationem in Oaſin vel Ouaſin, de qua in *l. 7. §. 3. de interd. et releg.*

P.

PACENSIS iuris Italici in Luſitania colonia, cuius territorium agro Eborenſi proximum fuiſſe ex luculento patet marmore apud Gruterum, p. CXCIX, 4. ex quo vtramque coloniam fines rexiſſe, et in diuortio vtriusque agri lapidem hunc conſtituiſſe, adparet. Inter colonas iuris Italici eius mentio fit in *l. 8. pr. de cenſib.*

PALAE-

PALAESTINA, Syriae regio, quae a ſeptentrione Phoenice, ab ortu Coele Syria, a meridie Arabia Petraea, ab occaſu mari Syriaco clauditur. Nomen habet a Philiſtaeis, notiſſima et inimica Ebraeis gente. Diuidebatur in Iudaeam, Galilaeam, Samariam et Idumaeam. Parebat ſub Auguſto et ſucceſſoribus Regibus, Herodibus et Agrippis. Inde Procuratoribus Caeſaris, qui Praeſidi Syriae ſuberant. Veſpaſianus eo miſit Lucilium Baſſum Legatum Auguſti, vt bellum Iudaicum profligaret. Ioſeph. de Bell. Iud. Lib. VII. cap. XXI. et XXV. Et hinc fere ſemper ſuo legato paruiſſe Palaeſtinam, obſeruarunt Henr. Valeſ. ad Euſeb. Hiſt. Eccl. Lib. III. cap. XXXII. et Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. V. p. 472. Et ſane ΠΡΕΣ. ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΣΥΡΙΑΣ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ *Legatus pro praetore Syriae Palaeſtinae* memoratur apud Gruter. p. CCCCXCV. Saeculo Chriſti quarto per conſulares recta eſt, quorum meminit Hieronym. Vit. Hilarion. cap. VIII. et *l. 55. C. Theod. de decurion.* Immo et Proconſules hos aliquando dictos, ex *l. 28. C. Th. quor. adpell. l. 42. C. Th. de appellat. l. 4. C. Theod. de fiſci debit.* Alia teſtimonia reperies apud Noriſ. l. c. et Iac. Gothofr. in Notit. Dignit. Codici Theodoſiano ſubiuncta. Ibi duae coloniae Caeſareenſis et Aelia Capitolina, ſed neutra iuris Italici. *l. 1. §. 6. D. de cenſ.* Ptolomais enim, quae inter Phoenicem et Palaeſtinam ſita erat, nihil praeter nomen coloniae habebat. *d. l. 1. §. 3.*

PALMYRA, quam a Salomone conditam ex 1 Reg. IX, 18. colligunt, inter Syriam et Euphraten ſita erat: *Vrbs nobilis ſitu, diuitiis ſoli et aquis amoenis, vaſta vndique arena includit agros et veluti terris exemta a rerum natura, priuata ſorte inter imperia ſumma Romanorum Parthorumque, et prima in diſcordia ſemper vtrinque cura.* Ita Plin. Lib. V. cap. XXV. Ab Hadriano reſtaurata Hadrianopoleos nomen tulit, teſte Stephano. Et hinc inter colonias Italici iuris recenſetur ab Vlpiano, tanquam *ciuitas in prouincia Phoenice prope barbaras gentes et nationes collocata. l. 1. §. 5. de cenſ.* Poſtquam ibi tyrannidem adfectarunt Odenatus et Zenobia: Aurelianus Palmyram expugnauit, et funditus deleuit. Vopiſc.

 in

in Aurelian. cap. XXXI. Egerunt de ea Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. II. cap. III. p. 122. ſequ. V. C. Chriſtoph. Cellar. Diſſert. ſing. et qui maximo apparatu id egit Abr. Sellerus in Antiquitatibus Palmyrenis, quarum ampliſſimus recenſus in Act. Erud. Lipſ. Suppl. Tomo III. p. 89. ſequ. qui Sellerus cap. X. p. 38. et id obſeruat, quod Palmyrae ius coloniae ab Antonino Caracalla in honorem matris, Iuliae Domnae fuerit datum, et cap. XXXII. et ſequ. Palmyram ſub Diocletiano et ſequentibus Imperatoribus ad aliquam ciuitatis ſpeciem refloruiſſe, donec a Mahommedanis anno DCXXXVIII. intercepta in eum ſtatum deduceretur, vt ſolis ruinis priſtinam magnitudinem proderet, quarum ichnographiam accuratam dedit laudatus Sellerus, in actis eruditorum loco citato p. 102. repetitam.

PAMPHYLIA, cuius mentio fit *l. 77. §. 20. D. de legat. 2.* Aſiae prouincia, quae a ſeptentrione Galatia, ab oriente Cilicia et Cappadocia, a meridie mari Pamphylio, ab occidente denique Lycia ac Phrygia maiore clauditur. Antiocho victo liberam eſſe a Romanis iuſſam, ex Liuio probat Noriſ. Cenotaph. Piſan. Diſſ. II. p. 211. Poſtea M. Aquillius partem Pamphyliae, Cariae ac Phrygiae finitimam, in prouinciae formam redegit. Inde in Mithridatis poteſtatem peruenit, quo deuicto denuo fuit Romana prouincia, quam anno V. C. DCLXXIV. pro Conſule rexit Cn. Dolabella, vti ex Verrinis Ciceronis idem demonſtrat laudatus Noriſius. p. 212. Porro piratae in Cilicia inualeſcentes etiam Pamphyliam finitimam tenuerunt, quibus a Pompeio victis Pamphylia iuriſdictioni Ciliciae adiecta eſt. Aſt Auguſtus rerum potitus Pamphyliae propraetorem impoſuit. Dio Lib. LIII. Ex quo ſaepe ſuis praeſidibus recta, aliquando etiam vel cum Galatia vel cum Cilicia ab eodem praeſide curata eſt. Conf. Noriſ. p. 213.

PANNONIA, quae in *l. 78. pr. D. de hered. inſt.* nominatur, ab occaſu Cetium montem, a ſeptentrione Danubium montem, ab ortu eundem Danubium et montem aureum, hodie *Machek*, a meridie lineam ab aureo monte per confluentes Timaci et

Drini

Drini ad fontes Vnae fluminis, indeque Carauancas montem et Pannonicas Carnicasque Alpes ad Saui vſque fontes limites habuit. Diuidebatur in ſuperiorem et inferiorem, vel in primam et ſecundam conſularem, quarum illa hodiernam Carniolam, Croatiam, Vinidorum Marchiam, Carinthiam, Stiriam et maiorem Auſtriae partem; haec Boſniam, Sclauoniam, et partem Hungariae, inter Danubium, Drauum, Arrabonem amnes, complectitur. Regere Pannoniam vtramque ſolebant Legati pro praetore. Hinc LEGATVS PROPR. PROV. PANNONIAE ſuperioris eſt apud Grut. p. CCCCLVII, 2. INFERIORIS p. CCCCXLI, 10. p. CCCCXLII, 3.

PARIVM in prouincia Aſiana colonia iuris Italici. *l. 8. §. 9. de cenſib.* Sita erat vrbs in Troade ad Propontidem inter Lampſacum et Priapum, et inde maxime celebratur, quod ibi ophigenes, qui a ſerpentibus ictis ſputo mederentur. Prolixe de ea vrbe Strabo Lib. XIII. Plin. Hiſt. Nat. Lib. VII. cap. II.

PARTHI, gens Scythica, quae primum Comiſenen, Parthienen, Paratauticenen et Tabienen regiones incoluit, quarum metropolis Hecotompolis a centum portis celebratur. Poſtea fere vniuerſo Perſarum regno potiti Romanis diu terrori fuit, qui nunquam ex eo tempore trans Euphraten fines imperii proferre poterant. Hinc fere pro hoſtibus habiti Parthi ac Germani. *l. 24. de capt. et poſtlim.* nec aliam originem eſſe dixeris frequentis ſponſionis et conditionis: *ſi Rex Parthorum viuit*, quam a metu iſtius gentis. Ea occurrit apud Papinianum *l. 37. D. de reb. red.* et Vlpianum *l. 10. §. 1. de cond. inſt.* Pelles Parthicae laudantur in *l. 16. §. 7. de donat.*

PATAVISSENSIS vicus coloniae Italicae ius a Seuero obtinuiſſe dicitur in *l. 1. §. 9. de cenſ.* Iungitur ibi coloniis Dacicis Zarmizegethuſae, Napocenſi et Apulenſi: adeoque et Patauiſſenſem vel Patauicenſem ibidem quaerendam veroſimile eſt. Sed ipſa ſcriptura dubia. Taurellus habet Patauiſſenſium, Ba-

Digitized by Google

ſilica πατα6ηπἰνων, Haloander Paraniſenſium, alii Patruiſſenſium. Sed quum in tabula Peutingeriana in Dacia occurrat *Poroliſum*, apud Ptolemaeum *Paroliſſum:* ingenioſe vir clar. Chriſt. Gottl. Schwarz in erudita de iure Italico diſſertatione cap. II. §. 1. legit Paraliſenſium. De iis enim marmor apud Sponium Miſcell. Erud. Antiqu. p. 195. COCCEIO. VMBRIAVO. DECVRIONI. AVGVR. ITEM. PONTIFICI. CIVITATIS. PARALISENSIVM. PROVINCIAE. DACIAE. COCCEIVS. SEVERVS. FILIVS. PATRI. SAPIENTISSIMO.

PHILIPPI, Macedoniae ciuitas, trans Strymonem fluuium, inter Amphipolin et Neapolin ſita, ius Italicum obtinuit. *l. 6. l. 8. §. 8. D. de cenſ.* Eius et alias mentio fit in *l. 32. D. ad SC. Trebell.* et *l. 37. ff. de pact.*

PICENVM, cuius mentio in *l. 41. §. 2. de legat. 3.* regio Italiae notiſſima vltra Apenninum inter Aeſim et Aternum amnes, cuius oppida celebriora Ancona, Caſtrum nouum, Auximum, Septempeda, Tollentinum, Aſculum, Interamnium, Atria et alia.

PISIDIA inter Pamphyliam, Lyciam, Cariam et Phrygiam magnam ſita, vrbe Antiochia, inter Seleuciam et Apameam ſita, colonia iuris Italici, celebris. Tempore Auguſti hanc prouinciam Amyntae Regi vna cum Galatia, Iſauria et Lycaonia paruiſſe, iam ſupra monuimus. Manſit poſtea pars prouinciae Galatiae, de qua ſupra plura ſuo loco.

PONTVS Aſiae prouincia, Bithyniae ad ortum finitima, olim Amazonum victoriis clara. A quo tempore non immerito repetas conſuetudinem, quod Pontica matre natus pro Pontico haberetur, *l. 1. D. ad municip.* Celebris ibi colonia Sinopenſis, *l. 1. §. 10. de cenſ.* de qua ſuo loco. Iam addimus partem hanc et dioeceſin fuiſſe prouinciae Bithyniae. Vnde vnus idemque ſemper praeſes vtramque regebat prouinciam, qualis etiam ſub Traiano Plinius. Vid. ſupra BITHYNIA.

PTO-

Digitized by Google

PTOLEMAIS maritima inter Phoenicen et Palaeſtinam ciuitas inter Doram et Tyrum ſita, colonia erat Romana, ſed ſine immunitate. Vnde eam nihil praeter coloniae nomen habere dicit Vlpianus *l. 1. §. 3. de cenſ.* Eo Claudium Imp. coloniam deduxiſſe ex Plin. Hiſt. Nat. Lib. V. cap. XIX. diſcimus.

PVTEOLI, cuius mentio *l. 1. D. ad municipal.* vrbs Campaniae, quam ab occaſu Auernus alluit, et ab ortu ſinum Puteolanum habet. De eius antiquo nomine Dicaearchia, origine Samia, aquis ſulphureis plura habet Strabo Lib. V. plurima Iul. Caeſ. Capacius, qui eius antiquitates ex inſtituto deſcripſit.

Q.

QVIRITES, ita Romani vocati. Vnde notiſſima formula illa: *ius Quiritium*, *velitis iubeatis*, *Quirites*, lex Quiritium in *l. 1. D. de rei vind.* Nomen a Quirino, id eſt, Romulo, §. 2. Inſt. de I. N. G. et C. quem hoc nomine in coelis vocari dixerat Iulius Proculus Flor. Lib. I. cap. I. Rationes nominis varias comminiſcitur Ouidius Faſtor. Lib. II. v. 477. veroſimillimum tamen, eum a Curibus, id eſt, Sabinis, quos vicerat, nomen hoc tuliſſe, quemadmodum et poſtea Romanos a populis victis cognomina ſumſiſſe nouimus.

R.

RAVENNA, Vmbriae ciuitas ad mare Hadriaticum, poſtea Exarchae Conſtantinopolitani ſede celebris, et iam antea municipium opulentum et commerciis florentiſſimum. Hortorum Rauennatenſium mentio fit *l. 16. D. mandat.*

RENVS fluuius, qui tranſiens lacum Brigantinum, recepto Nicro, Moeno, Luppia, demum in Belgio in varios ramos diuiſus Oceano ſe infundit. Praedia in Germania trans Rhenum, adeoque in Germania magna emta memorantur in *l. 11. pr. D. de euict.*

ROMA,

ROMA, caput orbis Romani ad Tiberim, vrbs ſepti collis, terrarum Dea gentiumque, cui par eſt nihil et nihil ſecundum. Dicebatur et κατ' ἐξοχὴν vrbs. In eo tamen differebat vrbs a Roma, quod illa moenibus finiretur, Roma eſſet, qua continentia aedificia erant. *l. 139. pr. l. 2. pr. l. 87. l. 147. de V. S. l. 4. §. 4. D. de penu leg.* Erat illa communis omnium patria, *l. 33. ad municip.* et hinc in dubio ius, quo Romae vtebantur ſeruandum videbatur. *l. 32. D. de LL.* Ceterum varia ſunt loca tum in vrbe, tum prope illam, quae in Pandectis memorantur, veluti mons Auentinus, *l. 2. §. 24. D. de O. I.* mons ſacer *l. 2. §. 20. eod.* via ſacra, quae inter aedem Saturni et forum Rom. per arcum Seueri ad cliuum Capitolinum tendebat. *l. 2. §. 37. eod.* via ſalaria, ad portam Colinam, per quam olim Sabini ſalem in orbem deferebant. *l. 27. de cond. et demonſtr.* Campus Martius *l. 6. D. de contr. emt. l. 39. §. 6. de legat. 1.* Capitolium, quod toties occurrit, quoties conditio illa Iureconſultis frequentiſſima: *Si Capitolium adſcenderit.* Forum Romanum, ſub Capitolio late patens, et porticibus elegantiſſimis circumdatum. *l. 39. §. 6. de legat. 1.* Palatium, ingens moles in monte Palatino quam Auguſti inhabitabant *l. 3. D. ſi pars her. pet.* Roſtra, ſuggeſtum, in foro ex roſtris nauium Antiatium compoſitum. *l. 2. §. 4. et §. 43. de O. I.* Aorti Salluſtiani in monte Auentino ad campum ſceleratum *l. 39. §. 6. D. de legat. 1.*

S.

SABATENE. Rutilia Polla emit lacum Sabatenem angularium eſt in Florentinis *l. 69. D. de contrah. emt.* Sabata et Vada Sabatia ſunt oppida Liguriae notiſſima inter Album Ingaunum et Ianuam ſita. Ibi ſi lacus eſſent, recte dici potuiſſent Sabateni. Sed vere hic intelligenda Sabatia Hetruriae, haut procul a Sutrio remota, quam lacubus et ſtagnis abundaſſe, vel illa Silii Ital. Lib. VIII. v. 491. ſequ. docent:

Hos iuxta Nepeſina cohors Aequique Faliſci,
Quique tuos Flauina focos, Sabatia quique
STAGNA *tenent, Ciminique lacus, qui Sutria tecta*
Haut procul.

SACER

Digitized by Google

SACER dicebatur mons trans Anienem fluuium, in quem plebs, foenebri malo ad ſeditionem conſternata, ſeceſſit, non prius, quam impetratis tribunis plebis in vrbem reditura. Mons ipſe antea an poſtea Ioui fuerit conſecratus, parum liquet. Rem ipſam referri videas in *l. 2. §. 20. de O. I.* Liu. Lib. II. cap. XXXII. Dionyſ. Halic. Lib. VI. cap. XXXVII. Ouid. Faſt. Lib. III. v. 663. Flor. Lib. I. cap. XXIII.

SACRA VIA principium habebat vel a curia veteri in angulo Palatii, vel, quod Varro diſerte ſcribit, a Carinis et ad cliuum vſque Capitolinum pertingebat, de cuius nominis origine Varro et Feſtus. Eius mentio in *l. 2. §. 37. de O. I.*

SALARIA via a porta Capena in Sabinos ducebat. Vnde et ſalaria dicebatur, quia Sabini per eam ſal in vrbem deferebant. Eius mentio fit in *l. 27. D. de contr. emt.* vbi P. Septimius Demetrius in via Salaria monimentum dicitur habuiſſe, cuius ad exemplar ſibi ſimile fieri iubebat teſtator.

SARDIANORVM respublica, cui certa pecunia legata fuerat per quadriennium certaminis Chryſantiani, *l. 24. D. de ann. leg.* vrbs Lydiae celeberrima ad Tmolum montem, Croeſi olim ſedes, et poſtea ſub Romanis *αὐτονομίᾳ* clara. Vnde ſaepe legas in marmoribus Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΣΑΡΔΙΑΝΩΝ. Ludi ibi Chryſanthini celebrabantur, de quibus ſuo loco. In marmore Arundeliano C. Ant. Septimius Publius dicitur *νικῆσαι ἀγῶνας* ΣΑΡΔΕΙΣ ΧΡΥΣΑΝΘΙΝΟΝ ΤΡΑΛΛΕΙΣ ΠΥΘΙΑ etc. Vid. Reineſ. Inſcr. Claſſ. V, 20. p. 366.

SARDINIA, maris interni inſula inter Siciliam et Corſicam, poſt Siciliam et maxima et foecundiſſima, ſed coeli parum ſalubris. Vnde et eo relegatos nouimus, quibus aegre fieri vellent Imperatores. Exemplo eſſe poteſt C. Caſſius Longinus, ICtus celeberrimus, in Sardiniam relegatus, et reuocatus a Veſpaſiano. *l. 2. §. 47. de O. I.* Erat libera rep. prouincia, quam Praetores ſortiebantur. *l. 2. §. 32. eod.* Auguſtus eam prouinciam populo conceſſit. Vnde

eo miſſi viri praetorii, more iſtius ſaeculi dicti PROCONSVLES, quales ſub Commodo L. Ragoni. L. F. Pap. Vrinas Largus Quinctianus PRO. COS. PROV. SARDINIAE Grut. p. XLV, 9. et p. CCCCLXXXVII, 6. P. VIBI. F. MARIANVS. E. M. V. PROC. ET PRAESES PROV. SARDINIAE.

SARMATAE, Graecis Sauromatae, non modo magnum Europae tractum inter Viſtulam, mare Sueuicum, ſinum Finnicum, Oceanum Sarmaticum, ſed et Aſiam ſeptentrionalem vſque ad Hyrcanum mare colebant, diuiſi ideo in Europaeos et Aſiaticos. Eos pellibus pro veſtimentis vti obſeruat Vlpian. *l. 25. pr. D. de aur. arg. mund.*

SEBASTE, olim Samaria, (Hieron. de locis Hebr.) Palaeſtinae ciuitas ab Hyrcano Iudaeorum rege funditus euerſa, (Ioſeph. Lib. XIII. Ant. Iud. cap. XVIII.) ab Herode de nouo condita, et in Auguſti honorem nouo Sebaſtes nomine condecorata, teſte Ioſepho ib. Lib. XV. cap. XI. et de bello Iud. Lib. I. cap. XVI. idque circa annum V. C. IↃCCXXIX. ceu erudite docuit Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. V. p. 533. ſequ. Coloniam eo deduxit Seuerus Auguſtus *l. 1. §. 7. de cenſ.* eique reip. legatum relictum dicitur in *l. 21. §. 3. D. de ann. leg.*

SELINVS, maritima ad Selinantis fluuii oſtia ciuitas, in Cilicia trochaea vel aſpera ſita, quam inter iuris Italici colonias refert Vlpianus *l. 1. §. 11. de cenſ.* Plurimae ibi palmae, et in agro terra Selinuntica, quam Galenus inter medicamenta refert.

SICILIA, inſula maris interni ampliſſima, anguſto Siculi maris freto ab Italia auulſa, et hinc poſtremis temporibus Italiae fere accenſita eſt. *l. 99. D. de V. S.* Primum a gigantibus, inde ab Iberis, tum poſtea a Siculis, Latii populo, porro a Phoenicibus habitata dicitur. Id certum Graecos eam diu tenuiſſe, et frequentibus coluiſſe coloniis. Quum vero ciuitates ſingulae ſui iuris eſſent, nec vnquam in vnam et communem coaleſcerent rempublicam, et praeterea tyranni in plerisque dominarentur: Poeni mari tum

Digitized by

cum potentiſſimi maximam inſulae partem facile occuparunt. Aſt iis eiectis Romani primam hanc extra Italiam prouinciam fecerunt, et per Praetorem rexerunt, *l. 2. §. 32. D. de O. I.* quem fere eodem iure vſum, ac vrbanum, vel inde patet, quod, antequam lex Atilia de dandis tutoribus per legem Iuniam et Titiam ad prouincias produceretur, et Siciliae praetores pupillis tutores darent. Excerpt. Peireſciana p. 397. Sub Imperatoribus haec prouincia fuit populi, viris praetoriis conceſſa. Vnde in marmoribus paſſim obuii PROCOS. PROVINCIAE. SICILIAE. Reineſ. Inſcr. Claſſ. VI, 130. Grut. p. CCCCXXXVII, 7. MXXVIII, 6. Reperias tamen et PROPRAET. PROV. SICILIAE, ap. Grut. p. CCCXLIIII, 8. LEGAT. PR. PRAETORE PROV. SICILIAE. ib. p. MXCIII, 2. item LEGAT. PRO PRAETORE PROV. SICILIAE ET ITALIAE p. CCCCXCIII, 4. CORRECTOREM PROV. SICILIAE p. MCII, 8. CONSVLAREM SICILIAE p. CCLXXXV, 9. CCCLXI, 1. CCCLXIII, 2. CCCCVII, 8. CCCCXXXVIII, 1. et apud Reineſ. Claſſ. VI, 92. Legis cenſoriae portus Siciliae mentio fit in *l. 203. D. de V. S.* de qua ſuo loco.

SINOPENSIS in Ponto iuris Italici colonia eſt, *l. 1. §. 10. D. de cenſ.* ſita ad Pontum Euxinum inter Armenen et Amiſum vrbes maritimas, et gymnaſio olim inclaruit. De ea plura Strabo Lib. XII.

STOBENSIS in Macedonia iuris Italici colonia, *l. 8. §. 8. de cenſ.* Oppidum Stobi inter Axium et Chiodorum flumina ſub radicibus iugorum Boranorum ſitum, vetuſtiſſimum fuit teſte Liuio Lib. XXXIX. cap. LIV. Id iam a Veſpaſiano fuiſſe ciuitate donatum ex numo et Plin. Lib. IV. cap. X. probat Ez. Spanhem. Diſſ. de num. prou. p. 767. Et tamen eos poſtea ius coloniae Italicae iuri ciuitatis praetuliſſe intelligimus ex *d. l. 8.* id quod plures ciuitates feciſſe, vel exemplum Vticae et Italicae docet apud Gell. Lib. XVI. cap. XIII.

SVRRENTVM Piceni oppidum ad promontorium Mineruae, vini generoſi feraciſſimum. Vnde vinum Surrentinum, et colles

Digitized by Google

Surrentinae apud Columell. Lib. III. cap. II. et *l. 16. D. de trit. vin. ol. leg.* Conf. de hoc oppido Plin. Hiſt. Nat. Lib. III. cap. V.

SVTRINI fundi meminit *l. 35. D. de ſeru. ruſt. praed.* Oppidum eſt Hetruriae maritimum inter Oſſae fluminis fontes et Ciminium lacum ſitum, de quo Strabo Lib. V. Sil. Ital. Lib. VIII. v. 492.

Sabatia quique
Stagna tenent, Ciminumque lacum, qui Sutria tecta
Haut procul.

SYRIA prouincia ampliſſima inter mare Phoenicium, Ciliciam, Euphraten, Arabiam, interiecta in Palaeſtinam, Phoenicen, Antiochenen, Comagenen et Caelen; aliquando in ſuperiorem et inferiorem diuidebatur. De Syriae Praeſidibus accuratiſſime actum a Noriſio in Cenot. Piſan. Diſſ. II. cap. XVI. p. 269. ſequ. Libera rep. ei praeerant PROCOS. ab Auguſti temporibus LEGATI. PRO. PRAET. PROV. SYRIAE, quorum id erat ſingulare priuilegium, vt poſſent multis prouinciis interdicere, *l. 7. §. 17. de interd. et releg.* quamuis relegare non poſſent quae ſub ſe non eſſet, veluti in Macedoniam. *d. l. 7. §. 6.* Prouinciae huius ſaepe fit mentio in Pandectis veluti in *l. 78. pr. D. de her. inſtit. l. 101. de leg. 3. l. 5. de manum. vind. l. 122. §. 1. de verb. obl. l. 1. et l. 8. de cenſ.* Sed notatu in primis dignum, quod in Syriis a quatuordecim annis maſculi, a duodecim feminae vsque ad ſexageſimum [quintum] annum tributo capitis obligarentur. *l. 3. pr. de cenſ.* Praeterea et centeſimas ſoluebant, teſte Appiano in Syriacis. Immunes tamen erant coloniae iuris Italici, Tyrus, Berytus, Laodicea, Emiſa, Sebaſte, Antiochia, Palmyra. *l. 1. pr. §. 1. 3. 4. 5. l. 8. §. 3. 4. 5. 6. de cenſ.* Caeſarienſes et Capitolienſes non erant iuris Italici, ſed immunes tamen a tributo capitis et ſoli. *l. 1. §. 6. l. 8. §. 7. eod.* Ptolemais nihil praeter nomen coloniae habebat. *l. 1. §. 3. eod.*

SYRIA COELE vide ſupra COELE SYRIA.

SYRIA PHOENICE, Syriae pars anguſtior quidem, ſed

Digitized by

ſed altiſſima ac opulentiſſima. Eam antiquiores Geographi ab Eleuthero flumine in Aegyptum vsque extendebant Strab. Lib. XVI. p. 520. poſtea anguſtioribus terminis circumſcripta, tractum inter Eleutherum et Cherſaeum fluuios complectebatur. In ea Syriae parte ſplendidiſſimae erant coloniae et ciuitates Tyriorum, Emeſena, Laodicea, Berytus, de quibus ſuis locis, ex *l. 1. et l. 8. de cenſ.*

T.

THESSALIA Graeciae regio inter Macedoniam et Hellada proprie dictam. In ea ciuitates celeberrimae, Hypata, Soſtenes, Cypera, Gomphi, Pheſtus, Tricca, Aetinium, Pythaeum, Atrax, Iolcus, Hermenium, Caſtanea, Meliboea, Methone, Phthia, Thebae Theſſalicae, Echinus, Lariſſa, Demetrias, Pegaſae. Pleraeque ex his ciuitatibus, ſi non omnes, in σύστημα coaluerant, communibus ſacris, ludis, et conſiliis vſae. Vnde τῷ κοινῷ τῶν Θετταλῶν reſcripſiſſe dicuntur Hadrianus et Antoninus Pius Imperatores *l. 37. D. de iudic.* et *l. 45. §. 1. D. ad L. Iul. de vi publ.*

THRACES a ſeptentrione Aemum montem, ab oriente Pontum et Propontidem, a meridie Aegeum mare, ab occidente Strymona fluuium fines agri ſui habebant. Gens olim fera et ſaeua, poſtea paullatim ad meliorem cultum traducta. Vnde plures ibi vrbes et coloniae celeberrimae, et in his Byzantium, paullo poſt altera Roma et orientis caput futura. Vrbes Thraciae itidem in ſyſtema coaluerant. Vnde τῷ κοινῷ τῶν Θρακῶν reſcripſiſſe dicitur Antoninus Pius *l. 1. §. 1. D. adpellat.*

TIBERIS, fluuius Latii ex Apennino fuſus vrbe Roma quam alluit, illuſtris, ex Hetruria decurrentem Clanim, ex Latio Narem atque Anienem in alueum ſuum receptos in mare inferum defert. Pars quaedam cis, pars vltra Tiberim ſita. Vnde *quinque viri cis Tiberim et vltra* Tiberim, *l. 2. §. 33. de O. I.* de quibus ſuo loco; et *tabernae trans Tiberim, l. 5. §. 16. de tribut. act.* Tiberim aliquando ſe infudiſſe in vrbem, et ſtragem maximam edidiſſe,

Digitized by Google

diſſe, ex *l. 9. §. 1. de damn. inf.* Obiter Tiberis mentio fit in *l. 23. D. praeſcr. verb. l. 17. §. 6. de aedil. edict. l. 6. de nupt.*

TIBVR Latii oppidum ad Anienem fluuium, antiquitate et amoenitate celeberrimum. Balneum ibi Iulianum celebratum, quod vt gratis praeberetur ciuibus, legato neſcio cuius effectum eſt. *l. 35. §. 3. de legat. 3.*

TRAIANOPOLIS, Ciliciae colonia iuris Italici, a conditore Traiano Imp. cognominata. *l. 1. §. 11. de cenſ.*

TROAS, Aſiae regio ad Helleſpontum, in qua Ilium. Ibidem et vrbs Troas, ab Alexandro Alexandria Troas dicta inter Colonas et Lectum, haut procul ab Helleſponto. Eam iuris Italici fuiſſe, ex *l. 7. et l. 8. §. 9. de cenſ.* diſcimus.

TROIA illa celeberrima Aſiae vel Phrygiae minoris ciuitas, ab Achiuis capta et funditus exciſa. Eius πανολεθρίας meminit *l. 123. D. de V. S.* Refloruit poſtea in Ilio, de quo ſupra. Iam ſeges eſt, vbi Troia fuit.

TVSCIA quae et Hetruria ampla et diues inter Galliam ciſpadanam, montem Apenninum, Tiberim, et mare inferum prouincia, duodecim vrbibus totidemque principatibus inter ſe conſtitutis clara. Eius mentio fit in *l. 41. §. 2. de legat. 3.*

TVSCVLVM proximum Romae Latii municipium, mature ciuitate donatum, et multis Romanorum palatiis praediisque ſuperbum. Reip. Tuſculanae mentio fit *l. 38. §. 5. D. de legat. 3.* Fundorum Tuſculanorum *l. 50. de vſufr. l. 77. de legat. 2. l. 82. §. 1. de leg. 2. l. 39. §. 2. de aur. arg. mund. l. 17. pr. de cond. et dem. l. 74. l. 75. de V. O.*

TYRVS Phoeniciae metropolis, potentia olim et opibus celeberrima, adeo vt per totum orbem claſſes dimitteret, variasque in Aſia, Graecia, Africa, Sicilia, Hiſpania colonias conderet. Ab Alexan-

Alexandro M. laborioſa obſidione expugnata et funditus exciſa, ſtatim renata eſt, quod Sidonii in claſſe Alexandri militantes 15000 Tyriorum in vrbis direptione furtim ſubduxerant, ac plures ante vrbis obſeſſionem Carthaginem fugerant, quibus patrios Lares repetentibus Tyrus tam breui priſtinas vires recuperauit, vt anno a memorata clade XVIII. Antigono, Aſiae regi potentiſſimo XV. menſibus reſiſteret. Noriſ. Epoch. Syro-Maced. Diſſ. IV. p. 381. ſequ. Ex eo tempore Tyrus Seleuco et mox Aegypti regibus paruit, donec Antiochus M. eam A. V. C. DXXXVI. proditione recuperaret. Polyb. Lib. V. Ab Alexandro II. Syriae Rege *αὐτονομίᾳ* donata eſt anno V. C. DCXXVIII. Strabo Lib. XVI. p. 521. quam libertatem illi ſeruauit Antonius Triumuir. Ioſeph. Ant. Iud. Lib. XV. cap. IV. Vnde apud Gruterum p. MCV. mentio fit ΤΥΡΙΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΣΥΛΟΥ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΦΟΙΝΕΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΝΑΟΥΑΡΧΙΔΟΣ. Ceterum patria fuit Vlpiani, qui eam *ſplendidiſſimam iuris Italici in Syria Phoenice Tyriorum coloniam, nobilem regionibus, ſerie ſaeculorum antiquiſſimam, armipotentem, foederis, quod cum Romanis percuſſerit, tenaciſſimam* adpellat, obſeruatque, *eamdem a Seuero ob egregiam in rempublicam, imperiumque Romanum inſignem fidem iure Italico donatam. l. 1. pr. de cenſ.* Aſt Caius id a Seuero et Antonino factum eſſe tradit. *l. 8. §. 4. eod.*

V.

VALENTIA, vrbs Hiſpaniae Tarraconenſis maritima ad Turiam fluuium, quae antiquum nomen etiamnum retinet. Eam iuris Italici fuiſſe docet *l. 8. pr. de cenſ.*

VIENNA vrbs Allobrogum ad Rhodanum, Galliae Narbonenſis metropolis, hodie *Vienne.* Eam ſolum per Galliam Narbonenſem iuris Italici fuiſſe obſeruat Caius *l. 8. §. 1. de cenſ.* quum Gallia Lugdunenſis vniuerſa eo iure frueretur. COLONIA VIENNENSIVM ORNATISSIMA VALENTISSIMAQVE dicitur in marmore apud Grut. p. DII.

VMBRIA ab Auſtro Narem amnem, ab occaſu Tiberim,

Digitized by Google

et trans Apenninum Bedeſin, a ſeptentrione mare Hadriaticum, ab ortu Aeſim fluuium et Naris fontes terminos habuit. Vrbes clarae Rauenna, de qua ſupra, Ariminum, Piſaurum, Fanum Fortunae, Sena Gallica, Ceſſina, Saſſina, Vrbinum, Sentinum, Aeſin, Camerinum, quae vetera nomina paulliſper inflexa etiamnum retinent. Mentio eius fit in *l. 41. §. 2. de legat. 3.*

VTICA vrbs Africae maritima ad Bagrudae fluuii oſtia ſita, Catonis fato celebris. Quum antea αὐτονόμος eſſet, ius coloniae petiit ab Hadriano. Gell. *Lib. XVI. cap. XIII.* Sed iſtud demum obtinuit cum iure Italico a Seuero et Antonino Auguſtis. *l. 8. §. 11. de cenſ.*

Z.

ZARMIZEGETHVSA, colonia iuris Italici Dacica a Traiano deducta, *l. 1. de cenſ.* Ea poſtea dicta Vlpia Traiana, eodemque loco ſita eſt, vbi hodie Varhel ruina. Plura et egregia de ea habet Reineſ. Var. Lib. III. cap. XVI. p. 606. ſequ.

ZERNENSIVM, colonia iuris Italici, itidem in Dacia fuit, eundemque conditorem Traianum habuit. De ea quoque plura Reineſ. Var. Lib. III. cap. XVI. p. 606. ſq.

Digitized by Google

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

OPVSCVLOR. POSTVMOR.

TOM. V.

VITAM ET RES GESTAS LVDOVICI GERMANICI IMP.

VNA CVM DIPLOMATARIO

COMPREHENDENS.

Digitized by Google

HISTORIA ET RES GESTAE LVDOVICI GERMANICI.

LIBER I.
DE LVDOVICI NOMINE, NATALIBVS, EDVCATIONE, CONIVGIO, LIBERIS.

CAP. I.
DE LVDOVICI NOMINE, COGNOMINIBVS ET TITVLIS.

I.

Lvdovici Germanici, maximi potentiſſimique poſt hominum memoriam principis vitam et res geſtas ſcribere adgredior: opus et euentuum magnitudine, et bonis prauisque exemplis tam varium, vt inde ſibi quisque, ſuaeque reipublicae, quod imitetur, foedumque inceptu ac exitu, quod vitet, capere poſſe videatur. a) Neque eſt, quod verear, ne in illuſtranda perpoliendaque hac hiſtoriae parte occupatus, actum agere cuiquam videar. Si enim a viro perelegantis ingenii, io. henr. boeclero b) diſceſſeris, vix quisquam adhuc repertus eſt, qui tanti viri memoriae conſuluerit. Veterum autem tanta hic fuit incuria, vt, quum dagoberti, sigiberti, pippini, caroli magni et lvdovici pii res geſtas permulti certatim memoriae prodiderint, c) ſoli fere lvdovico noſtro defuere decora ingenia, quae

a) Liu. I. praef.

b) Diſſert. hiſt. pol.

c) dagoberti geſta a S. Dionyſii monacho ſcripta edidit Du Cheſne *Script. rer. Francic. Tomo I. p. 572.* Apud eumdem *eodem*

quae illi eamdem operam nauarent. Si quod vero olim eius generis monimentum exſtitit, d) illud cum aliis multis in triſti illo bonorum librorum naufragio periiſſe animaduertimus. Plures equidem exſtant eorum temporum annales, quibus etiam, quod a LVDOVICO geſtum eſt, memoriae proditum: ſed praeterquam quod diſperſa minus ad memoriam valent, tam contraria fuerunt ſcriptorum, qui tum floruerunt, ſtudia, vt alii in CAROLI CALVI partem proniores pleraſque LVDOVICI actiones ſuo praeiudicio damnent, alii, noſtro paullo aequiores, tanto acrius in CAROLVM, tamquam gentis ſuae dedecus, inuehantur. e) Inter quae tam contraria iudicia

dem Tomo I. p. 591. exſtat vita SIGEBERTI III. Regis, et *p. 594.* vita PIPPINI, Maioris Domus Auſtriae. CAROLI M. vitam plures ſcripſerunt: vnus, qui illam ex Annalibus plebeiis, a Regimone quoque viſis compoſuit, apud eumdem *Tomo II. p. 50.* alter Monachus Egoliſmenſis *ibidem p. 68.* et apud PETR. PITHOEVM inter *Scriptores XII. Hiſt. Franc. p. 230.* tertius S. Galli Monachus apud Caniſium *Lect. antiqu. Tomo I. p. 358.* et Du Cheſne *Tomo II. p. 107.* quartus Eginardus, cuius vitam poſt alios ſplendide edidit notisque doctiſſimis illuſtrauit Io. Hermannus Schminckius Traiecti ad Rhen. 1711. quintus Poëta Saxo, cuius annales a Reinero Reineccio primum editos et ſaepius recuſos cum vetere codice MSC. contulit et *Tomo I. Script. rer. Brunſu. p. 120.* inſeruit Leibnitius. Non pauciores ſunt, qui LVDOVICI PII vitam ſcripſerunt. Exſtat enim vita eius ab anonymo, ſed coaeuo, quem aſtronomum vulgo adpellitant, ſcripta. Exſtat Ermoldi Nigelli *Carmen de Rebus a Ludouico Pio geſtis* ex codice MSC. Vindebonenſi editum a Lud. Ant. Muratorio *Script. rer. Italic. Tomo II. Part. II.* et Menckenio *Script. rer. Germ et Sax. Tomo I. p. 866.* Exſtant Thegani *geſta Ludouici Pii* itidem a Pithoeo inter *XII Scriptores Hiſt. Franc. p. 291. ſequ.* relata, et denique Theodulfi, Epiſcopi Aurelianenſis *verſus de Ludouico Pio* apud Du Cheſne *Tomo II. p. 326.*

d) Vitam eius ſe ſcripturum promittit Monach. S. Galli de vita Caroli M. Lib. II. cap. IX. edit. Hahnii.

e) Exemplo eſſe poſſunt ANNALES FVLDENSES, quorum auctor, quum

Digitized by Google

dicia id, quod verum eſt, reperire, quemadmodum difficillimum, ita nobis, qui amoris odiique cauſſas procul habemus, maxime curae fuit. Ceterum ſuſcepti laboris hunc praecipue fructum iucunda animi praeſenſione praecepimus, quod eum illis, qui de genuinis regni Germanici ipſiusque iuris publici originibus ſunt ſolliciti, non parum vtilitatis adlaturum, auguramur. Quod quidem an conſequuti ſimus, alii viderint. Nos, ne verboſior ſit praefatio, ſtatim ad rem ipſam accingimur, primo hoc libro quaedam, quae ad ipſam LVDOVICI Germanici perſonam, nomen, cognomina, natales, educationem, indolem, corporisque ac animi dotes, poſtremo ad eius familiam, coniugium, liberosque pertinent, praemiſſuri.

II. Nomen LVDOVICI noſter commune cum LVDOVICO PIO, patre, habuit, ob eamque cauſſam a THEGANO f) aliisque eorum temporum ſcriptoribus plerumque *filius Ludouici Pii* AEQVIVOCVS, nec non *ei cognominis,* g) adpellatur. Id nomen, incertis adhuc, et parum excultis orthographiae regulis, non vno modo a veteribus litteris expreſſum, reperio. Nam in annalibus modo LVDOVICVS, modo

quum Fuldae, in Ludouici regno, ſcripſerit *ad ann. DCCCLXXV.* CAROLVM CALVVM *Galliae tyrannum*, et hominem *lepore timidiorem; ad annum DCCCLXXVI. ſtultum*, et *nouellum Sennacherib* vocare non dubitat. At eumdem animi morbum paſſim prodit auctor ANNALIVM BERTINIANORVM, a Ducheſnio *Tomo III. Script. rer. Franc. p. 150. ſequ.* editorum, qui, quamquam paullo modeſtior, odium tamen in LVDOVICVM noſtrum eiusque filios diſſimulare non potuit. Illi ſaltim plus iuſto indulſit, dum de LVDOVICO, Ludouici noſtri filio, magnanimo profecto ac fortiſſimo principe, *ad annum DCCCLXXXII.* ſcribere auſus eſt: *Ibi nunciatum eſt Carolo, quia ſobrinus ſuus, Ludouicus, Ludouici Germanici Regis filius*, INVTILITER SIBI ET ECCLESIAE AC REGNO VIVENS, *morti ſuccubuit.* Quae ſane non ſunt hiſtorici, alieni a partium ſtudio, ſed Ludouico, eiusque poſteris, infenſiſſimi.

f) De geſt. Ludouici Pii Cap. XXXIX.

g) Monach. Sangallenſ. Vit. Caroli M. Lib. II. Cap. VIII. p. 579.

Digitized by Google

modo LVDEWICVS, modo LVDOICVS vel LODOICVS; in diplomatibus ſaepius HLVDEWICVS, HLVDOWICVS, hLVDEWICVS, quin et CHLODEWICVS h) aliquando vocatur. Aſperior enim erat Francorum non minus, quam Alamannorum, pronunciatio, vt non modo vocales, i) ſed et conſonantes L. N. R, k) ex infimo gutture protruderent, ac proinde vocabulis, ab aliqua harum litterarum incipientibus praefigerent H, ſiue ſimplex, ſiue duplex, vel ipſum aſperrimum CH. Quemadmodum ergo inter Alamannorum nomina, quorum indices bene longos ex vetuſtis membranis MELCHIOR GOLDASTVS l) eruit, occurrunt HLOTHARI, HRANFRID, HRVADBERT, HRVADGAER, HRVADIGART, HRVADOLT et ſimilia: ita et frequentiſſimum fuit

h) Infra diplomate I. in ſubſcript.

i) Hinc *Hebehardus* ſcribebant pro *Eberardus:* Infra Dipl. XX. XXI. LV. *Hemma* pro *Emma: Dipl. III. Hadebertus* pro *Adelbertus: Dipl. XII. XIV. XV.* Similia ſunt *habent* pro *abent*, veſpera, apud Notkerum *Pſalm LIV, 18. hubil* pro *übel*, malum, *here* pro *ere*, honor, in gloſſ. Keron. Immo iam olim vetuſtiſſimos Germanos pro *erde* terra dixiſſe HERDAM vel HERTHVM patet non modo ex Tatiani *Harmon. Cap. LXXV, 41.* verum etiam ex ipſo Tacito *de mor. Germ. Cap XL.* Atque inde illuſtrari poteſt locus inſignis Auctoris aſtronomi in vita Ludouici apud Pithoeum *in Script. XII. Hiſt. Franc. p. 426.* Refert ibi, Ludouicum Pium, morti proximum, *conuerſa facie in ſiniſtram partem indignando quodammodo, virtute, quanta potuerit, dixiſſe bis:* HVZ, HVZ, *quod ſignificet* FORAS, FORAS*: indeque patuiſſe, quia malignum ſpiritum viderit.* Illud vero HVZ non aliud eſt, quam Germanicum AVS, vel VS, pro quo nos hodie dicimus HERAVS vel HINAVS, et quod apud Keronem ſcribi VZZE vel VZZANA, obſeruat Schilter. *Theſaur. Antiqu. Teut. Tom. III. p. 822.*

k) Litterae L adſpirationem ſaepiſſime praefigebant ſcribentes HLAVFFAT pro *lauffet:* HLID pro *lith:* HLVT pro *lut* vel *lauth.* Aliquando H eſt ante litteram N. veluti quando HNEIGEN ſcribunt pro *neigen.* Nec minus litteram caninam more Graecorum adſpirant, ſcribentes HREIN pro *rein:* HRVFFEN pro *ruffen.* Vid. Schilter. *Gloſſar. his vocibus.*

l) Rer. Alamann. Tomo II. p. 100. ſequ. et p. 124. ſequ.

Digitized by Google

fuit nomen HLVDOWICVS ſeu CHLODOWICVS, m) non a Francis demum inuentum, ſed iam antiquiſſimis temporibus Gallis Germanisque familiariſſimum, ac proinde dignum, cuius veram notionem paullo accuratius inueſtigemus.

III. Nimirum IVLIVS CAESAR n) aliquoties meminit LITAVICI cuiusdam, nobilis adoleſcentis, et Aeduorum iuuentutis principis, quem IVLIVS CELSVS o) LITAVICTVM; Graecus CAESARIS interpres ΛΙΤΑΒΙΚΟΝ adpellitat. Id vero ipſum LVDOVICI nomen eſſe, recte obſeruauit IO. ISAACVS PONTANVS. p) Quamuis ergo, id nomen vere Celticum, vel Germanicum eſſe, certiſſimum videatur, tanta tamen primaeuae iſtius linguae paullatim facta eſt mutatio, vt Celtici iſtius vocabuli originem hodie non niſi diuinando adſequamur. Inquiſiuit in eius originem ERMOLDVS NIGELLVS, q) ſed ita, vt ſe poëtam eſſe meminerit, ſibique quidlibet audendi fingendique aequam

m) Non ergo diuerſa, ſed eadem, ſunt LVDOVICI, CHLODOVAEI et HLVDEWINI nomina. Nam apud Caſſiodor. *Var. II, 41. et III, 4.* Theodericus, Gothorum Rex Chlodouaeum Francorum Regem vocat LVDOVICVM, vti in quibusdam Codicibus legit Guill. Fornerius *in Notis p. 249.* et magnum illum regem S. Remigius in Teſtamento apud Chifflet. *de ampulla Remenſi Cap. III. p. 9.* et Hermannus Contract. *ad ann. CCCCLXXX. et ſequ.* vix alio, quam LVDOVICI, nomine inſigniunt. Quin ipſe Ludouicus Pius ſe Chlodoueo cognominem eſſe profitetur apud Flodoard. *Hiſt. Rem. Lib. II.* Nec a LVDOVICI vel CHLODOVAEI vocabulo differt nomen CHLODIO, vel vt Sidonius Apollinar. in *Paneg. Maiorian. Aug. v. 210.* ſcribit, CLOIO. Quemadmodum enim apud Goldaſt. *Rer. Alam. Tomo II. p. 96. ſequ.* ALLO eſt adbreuiatum ex *Aluuich*, ALTO ex *Altirich*, BERTO ex *Bertrich*, EBO ex *Eberuuic*, GEILO vel KEILO ex Geiluuich vel Keiluuich, HATTO ex *Hadeuuic*: ita et CHLODIO ex *Chlodouaeus*. Immo ex adbreuiato illo CLOIO nata eſſe hodierna nomina *Clouis* et *Louis*, ſuſpicatur Io. Iſaac. Pontanus *Orig. Franc. Lib. III. Cap. VII. p. 242.*

n) De bello Gall. VII, 37. ſequ.

o) Vit. Caeſar. Lib. III. p. 109. edit. Graeuii.

p) Orig. Francor. Lib. III. Cap. VII. p. 243.

q) De geſtis Ludouici Pii Lib. I. v. 45.

Digitized by Google

aequam ſemper poteſtatem eſſe debere exiſtimarit. En enim hominis vigilantis ſomnia:

Nam HLVDOVICVS *enim* LVDI *de nomine dictus,*
LVDERE *ſubiectos pacificando monet.*
Seu quis Franciſcam mauult reſonare loquelam:
Nominis vt poſſit noſcere notitiam:
Nempe ſonat HLVDO *praeclarum:* WICH *quoque Mars eſt,*
Vnde ſuum nomen compoſuiſſe patet.

Sed prior etymologia luſus ingenii eſt. Ludit enim NIGELLVS, dum a *ludo* arceſſit nomen Germanicum, quum a nominum Latinorum vſu Franci quam maxime abhorruerint. Poſterior, vtut paullo veriſimilior, non magis tamen priore vera videtur. Neque enim HLVDO Francis erat *praeclarum*, ſed HLVDER vel HLVTER, r) idem, quod noſtrum *lauter*. Inde vero non LVDOWICI, ſed LVTERVICI nomen naſceretur. s) Sed ERMOLDVS, vt Ludouicum ſuum pace bello-

r) Pluribus id exemplis demonſtrauit Schilter in *Gloſſar. Teut. p. 461. et 556.* Inde eſt nomen HLOTARIVS, quamuis ſint, qui illud a LIVTI, *leute, homines*, et HERR, *dominus* deriuare malint. Vid. Dieemann. *Specim. Gloſſar. Latino-Theot. p. 38. ſequ.* Vtcumque ſe res habeat: eſt et hoc nomen vere Celticum et iam olim Gallis familiare. Nam apud Liuium *Lib XXXVIII. Cap. XVI.* inter principes Gallorum in Aſiam migrantium eſt quidam LVTARIVS. Alium in ipſa Gallia deprehendimus temporibus IVLII CAESARIS, apud quem *Lib. VII. de bello Gall. Cap. V.* memoratur LVTERICVS Cadurcus, Hirtio *Lib. VIII. Cap. XXXII. et XXXIV.* LVTERIVS, Iulio Celſo *Vit. Caeſ. p. 96.* LVTHERIVS, Liuio denique LVTARIVS, in quibus omnibus vocabulis *Lotharii* nomen nemo non deprehendit.

s) Attamen hanc ERMOLDI etymologiam iuuari quodammodo poſſe fatemur, ſi pro *hludo* ſubſtituamus LIOTH, quod *lucem* ſignificat. Otfrid. *in Euangel. Lib. I. Cap. XV. v. 38.*

LIOTH *thaz thar ſcinit,*
Inti allauuorolt rinit.
Lux, quae lucet, et omnem mundum illuminat.

Et

belloque magnum eſſe oſtenderet, id ipſo nomine innui lectori perſuaſit, vſus argumento notationis, malo poëta, quam bono hiſtorico, digniore. Sunt, quibus id nomen a vetere HLOT *propago* et WICH, *ciuitas* compoſitum videtur, t) vt LVDOVICVS idem ſit, ac *palmes ciuitatis vel reipublicae.* Nobis, quibus in etymologiis omni acumine potior eſt ſimplicitas, nomen iſtud ex LIVTI vel LEODE, quod *homines*, et VVIC, quod *caſtellum* denotat, conflatum videtur, vt adeo idem ſit, ac *caſtellum* vel *perfugium hominum.* u) Maiores enim noſtros magnopere delectatos fuiſſe nominibus, quae locum aliquem munitum, tutiſſimumque refugium ſignificant, exemplis quam plurimis mihi compertum eſt: x) et nomina vtriusque ſexus,

Et *Lib. II. Cap. II. v. 21.*

Ni uuas er thaz LIOTH, *ih ſagen thir ein,*
Thaz thar then liutin inſcein.

Non erat iſte ita lux, (vt ſemel dicam) vt populis illuceſceret. Sic vero LIOHTEWIC non male dici poſſet *bello praeclarus.* Io. Georg. Eccard. *Hiſt. ſtud. etymolog. p. 38.*

t) Schilter. Theſaur. antiqu. Teuton. Tomo III. p. 461.

u) Diecmann. Specim. gloſſar. Lat. Theot. p. 38. et Tilius apud Ang. de Nuce not. ad Chron. Caſin. p. 116.

x) Terminationes nominum propriorum, tum maſculinorum tum femininorum, frequentiſſimae ſunt BVRG, *caſtellum*, STEIN, *petra*, WART, *ſpecula*, DVRVN, *turris*, STET, *vrbs*, LVOG, *ſpecus*, BERG, *mons*, quae omnia tuti perfugii notionem inuoluere videntur. Hinc a BVRG eſt *Walpurg*, a STEIN *Inſteen*, *Ruaſtein*, a WART *Antuuart*, *Burcuuart*, *Egiluuart*, *Gaganuuart*, *Hadauuart*, *Heriuuart*, *Marchuuart*, *Paldeuuart*, *Pernuuart*, *Richuuart*, *Roaduuart*, *Snewart.* A DVRVN *Cundurun*, *Halbduring*, *Helidor:* a STET *Lieſtet:* a LVOG, LVCH, LAVCH, LOH vel LVC *Cadaloh*, *Dheotaloh*, *Ebarloh*, *Folcheloh*, *Fridaloch*, *Herolog*, *Helemlog*, *Keiloh*, *Lantaloch*, *Otoloh*, *Ratloh*, *Reginloch*, *Ruadloh*, *Theotoloh*, *Theutoloch*, *Thietloh*, *Wolkelohe.* Denique a BERG, BIRG vel BRIG *Amalperg*, *Elidpirch*, *Madalbirg*, *Sigibrich*, *Yſanbirc* et cetera, quae omnia ex ſolo Goldaſto *Rer. Alam. Tomo II. p. 120. ſequ.* excerpſimus.

ſexus, deſinentia in WIC vel VVICH, hac poſita ſignificatione quam commodiſſime poſſunt explicari. y) Nec potuiſſent profecto parentes liberos, maxime reipublicae deſtinatos, concinniore nomine admonere officii, z) quam dum eos LVDOVICOS, id eſt, perfugium hominum, et quemdam veluti miſerorum portum eſſe oportere docuerunt.

IIII.

y) Erat haec terminatio nominibus virorum mulierumque communis. Maſculina nomina ſunt *Adauuich*, *Aleuuic*, *Eberuuic*, *Ediluuic*, *Erluuic*, *Fridouuic*, *Hartuuic*, *Hiltiuuic*, *Perenuuic*, *Reduuic*, *Rodouuic*, *Seluuich*, *Thienuuih*: feminina *Adaluuic*, *Alekeruuich*, *Engiluuic*, *Folcuuic*, *Immuuich*: communia maſculis feminisque *Geiluuich*, *Heiluuich*, *Keiluuich*, *Hatuuig*, *Hirminuuich*, *Keruuic*, *Otuuic*, *Reginuuich vel Raganuuich*, *Rantuuic*, *Ruaduuig*, *Sogeuuich*, *Thiotuuic*. Quemadmodum ergo ALEWIC eſt *refugium omnium*, FOLCWIC et THIOTWIC *refugium populi*, GEILWICH, HEILWICH et KEILWICH *refugium excelſum*, OTWIC *refugium praeſtantiſſimum*, ADALWIC vel EDILWIC *ciuitas nobilium*, ENGILWIC *ciuitas angelorum*, FRIDOWIC *ciuitas pacis*: ita LVDOWIC a *liuti* vel *Leode* et *wic* vel *wich* commodiſſime exprimit *refugium hominum*.

z) Erant Francorum nomina σημαντικά, et maximam partem ita compoſita, vt illis inſigniti officii ſui admonerentur. Quod vt denuo exemplis paucis, iisque perſpicuis, et ab hodierna dialecto parum diſcrepantibus, demonſtrem, filias nomine ADALVVIB vel ADALWIF admonebant, vt dignos *nobili matrona* mores oſtenderent: nomine ADALTRVD, vt pro eo, ac nobilem deceat, fidem ſeruarent: nominibus ENGILVVIB, ENGILHILT, ENGILMVT, ENGILMVND, vt gratia, venuſtate, morum orisque ſuauitate angelis ſimiles eſſe ſtuderent: nominibus FRIDILIVBA et FRITVVIF, vt pacis inprimis domeſticae eſſent amantes. Quin vt et patriae caritatis admonerent liberos, quibusdam impoſuerunt nomina, ab ipſa patria deſumta, qualia ſunt FRANCO, vel FRANCHO, FRIESO, SAXO, SVVAN vel SVAB, SVVABINC, SVVABIZHO, SVVABOLT, SVABIN, SVABAHOLT, SVVIDKER, SVVIDIRICH, SVVIDPVRC, SVVIZA. Denique quid aliud voluit nomen VVIRTIN feminae impoſitum, quam vt ſe matremfamilias eſſe debere, idemtidem cogitaret?

Digitized by Google

IIII. Quum vero LVDOVICVS noſter alter eſſet ex Carolidarum familia, qui id nomen ferebat: fieri ſane non poterat, quin varia inuenirentur cognomina, quibus a patre eiusdem nominis diſcerneretur. OTFRIDVS a) eum ideo *alterum*, vel, vti olim Romani alia occaſione loquebantur, *iterum Ludouicum* vocat, verbis:

Sô iſt der ſelbo edelin,
Ther heizit AVVR LVDOVVIC.

Sic eſt ille ipſe nobilis,
Qui vocatur ITERVM LVDOVICVS.

Ex eadem ratione auctor chartae Alamannicae apud GOLDASTVM b) ei IVNIORIS cognomen tribuit, quamquam id poſtea filio illius magis conuenire viſum ſit. Reliqui ſcriptores plerique, cum veteres, tum recentiores, eum GERMANICVM, vel GERMANORVM REGEM, c) quaſi ampliſſimi iſtius regni conditorem, adpellitant: quamuis tum Germania frequentius FRANCIAE ORIENTALIS nomine veniret, eoque non modo ipſum LVDOVICVM noſtrum in diplomatum ſubſcriptionibus, verum etiam OTFRIDVM in epiſtola nuncupatoria vſum eſſe animaduertamus. Hic ſane Germanorum Ennius et epiſtolae illi praemittit elogium: LVDOVICO ORIENTALIVM REGNORVM REGI SIT SALVS AETERNA, idque in ipſa dedicatione duplici acroſticho exprimit, et poſtea diſerte ait: d)

Er OSTARRICHI *rihtit al,*
So Franckono Kuning ſcal.

Is ORIENTALE REGNVM *regit omne,*
Prout Francorum regem decet.

Vbi OSTARRICHII eſſe prouincias, quae cis Rhenum in Francorum ditione erant, quaeque iam ſub Merouingis corrupto vocabuli ſono AVSTRIAE

a) Praefat. euangel. v. 35.
b) Rer. Alamann. Tomo II. p. 47. Add. Tradit. Werthin. apud Leibnit. Tom. I. Script. rer. Brunſuic. p. 118.
c) Annal. Bertiniani ad ann. 845. et ſequ. 853. 862. et paſſim.
d) Praefat. ad Ludou. v. 3.

Digitized by Google

AVSTRIAE vel AVSTRASIAE nomine veniebant, e) palam eſt. At ipſe LVDOVICVS initio diplomatum ſuorum nullo vtitur titulo διακριτικῷ, ſed ſimpliciter ſe LVDOVICVM *diuina fauente gratia Regem*, more iſtius ſaeculi, adpellitat, praeterquam quod, ſuperſtite patre, *Regis Boiariorum* titulum praetuliſſe, f) eodemque fatis functo annos, quibus huic vel illi regno praeeſſe coeperit, in fine chartarum numeraſſe aliquando legitur. g)

V. Acrius

e) Nec tamen ideo ego Ludouici regnum iisdem, quibus olim ſub Merouingis Auſtraſia, terminis contineri ſtatuo. Theodericus enim, qui primus Auſtraſiam rexit, cis Rhenum Boioariis et Alamannis, a patre perdomitis praefuit, quibus ipſe regnum Thuringicum adiecit: noſter ſimul Saxoniae, Friſiae, et prouinciis, quas Slaui occupauerant, imperauit. Contra noſter trans Rhenum initio praeter Moguntiam, Wormatiam et Spiram nihil habuit: quum ibi Theodericus longe lateque regnaret, ipſamque regni ſedem Metis conſtituiſſet. Fredegar. *Hiſt. Franc. epitom. Cap. XXX.* Sed qualitercumque prouinciae Francorum diuiderentur, ſemper pars orientalis Auſtraſiae nomine veniſſe videtur. Schurzfleiſch. *Diſſert. de regno Auſtraſ. Cap. I.*

f) Infra Diplom. 40. 41. 43. 61. 62. 63.

g) Ludouicus noſter non vni. ſed pluribus regnis dominari ſibi videbatur, ac proinde non regni, ſed *Regnorum orientalium Rex* ſalutatur ab OTFRIDO, *Rex* quippe *totius Germaniae, Rhetiarumque et antiquae Franciae, nec non Saxoniae, Thuringiae, Norici, Pannoniarum atque omnium ſeptentrionalium nationum*, vti loquitur Monachus Sangallenſis *in vita Caroli M. Lib. II. Cap. IX.* Hinc in chartis ſuis modo annos regni ſui in *Boioaria*, vti infra *dipl. LVII.* modo in *Alamannia*, vti *dipl. XXXIII. et ſequ.* modo in *Alſatia* vel Lotharingia, quam cum Carolo fratre creuerat, vti *Dipl. I.* ſolet numerare. *Germaniae Regis* titulo illum vmquam vſum eſſe, non obſeruaui, praeterquam quod in *Formulis Alſaticis num. VI. p. 57.* edit. Eccardi legimus. *HL. Rex Germaniae.* Sed quum ea magis formula diplomatis, quam verum diploma videatur, neque alibi exſtet vllum, in quo hic titulus occurrat: inde ſane publicum huius elogii vſum fuiſſe, nemo temere collegerit.

Digitized by Google

V. Acrius inter ſe contendere video eruditos, an IMPERATORIS AVGVSTI vel CAESARIS titulum vel ipſe ſibi tribuerit LVDOVICVS noſter, vel ab aliis ſibi paſſus ſit attribui? Eam enim quaeſtionem inter viros doctos, qui famoſum iſtud parthenonis Lindauienſis diploma vel vindicare a νοθεύσεως ſuſpicione, vel argumentis luculentiſſimis damnatum proſcribere conati ſunt, quam diutiſſime agitatam eſſe nouimus. Enimuero vti hanc litem noſtram iam non facimus: ita, quae ipſa eorum temporum monimenta nobis ſufficiunt argumenta, paucis hic delibare iuuat. Primum itaque certum omnino exploratumque eſt, LVDOVICVM noſtrum fratri natu maximo, Lothario, quantumuis ſibi parum aequo, Auguſtam tamen dignitatem, quam pater cum eo pridem communicauerat, h) numquam dubiam reddidiſſe. Neque enim de imperio Romano vlla inter fratres contentio fuit, i) ſed de regno Francorum, quod fratres natu minores cum Lothario aequa lance diuiſum volebant, Lothario eminentis iſtius dignitatis obtentu totam ſibi hereditatem paternam, ipſumque in fratres imperium, proterue vindicante. Sane quum iam atrociſſimum et plus quam ciuile bellum inter fratres exarſiſſet, quumque iam in procinctu eſſent infeſtae acies, nec LVDOVICVS noſter, nec CAROLVS eam fratri tulerunt conditionem, vt ſe

h) Annal. Bertin. Fuldenſ. Moiſſiacenſ. ad ann. 817.

i) Ait quidem Theganus *de geſt. Ludouici Pii Cap. XXI. p. 306. Supradictus vero Imperator denominauit filium ſuum Lotharium, vt poſt obitum ſuum omnia regna, quae ei tradidit Deus per manus patris ſui, ſuſciperet, atque haberet* NOMEN *et* IMPERIVM *patris: et ob hoc ceteri filii* INDIGNATI SVNT. Sed facile patet, non Auguſtam dignitatem fratrum animos exacerbaſſe, ſed praeceps patris iudicium, *vt Lotharius poſt obitum ſuum omnia eius regna ſuſciperet.* Ipſe etiam Lotharius, mortuo patre, et imminente ſibi a fratribus bello, tamquam certum poſuit, non eſſe de Auguſta dignitate controuerſiam, ac potius eo obtentu vſus eſt, ad maximam regni partem fratribus extorquendam. Hinc apud Nithardum *Lib. II. p. 461.* fratribus iubet renunciari: *quoniam ſcirent, illi* IMPERATORIS *nomen magna auctoritate fuiſſe impoſitum, vt conſiderent, quatenus eius nominis magnifice poſſit explere officium.*

Digitized by Google

ſe Auguſta dignitate abdicaret, vel eamdem ſecum communicaret, ſed, quod diſertis verbis memorat NITHARDVS, k) *vt memor fraternae conditionis, ſineret eccleſiam Dei et vniuerſum populum Chriſtianum pacem habere, concederet illis* REGNA, *a patre*, SVO CONSENSV *conceſſa, haberet* SVA *ſibi, non merito, ſed ſola miſericordia a patre illi relicta.* Quin addit NITHARDVS, vtrumque fratrem Lothario obtuliſſe portionem regni ſui, Ludouicum quidem ad Rhenum, Carolum vſque ad Carbonarias, quin illi optionem dediſſe, vt vniuerſa Francia aequa lance in tres partes deſcripta, ipſe quamcumque liberet, portionem ſibi vindicaret. Quare tantum abeſt, vt fratres Lothario quidquam eorum, quae iudicio patris praeceperat, ereptum vellent, vt illis partem de ſuo, ſi aequas conditiones non adſpernaretur, addere cuperent. Sed et viribus Lotharii praelio illo Fontaneenſi penitus proſtratis, quum iam in manu eſſet victoribus, fratrem ad iniquiſſimas quasque conditiones adigere, non tamen de abrogando illi Romano imperio cogitatum, ſed pactione Virdunenſi, REGINONE l) teſte conſtitutum eſt, *vt Lotharius, qui et maior natu erat, et* IMPERATOR *adpellabatur, medius inter vtrosque incedens, regnum ſortiretur, quod poſtea ex eius vocabulo Lotharingia vocatum ſit, totamque prouinciam, nec non omnia regna Italiae cum ipſa* ROMANA VRBE. Quo ergo, non dicam iure, ſed colore tantum, viuo Lothario, Auguſtum Imperatoris nomen adfectaſſet LVDOVICVS, princeps iuſti et aequi amantiſſimus, quum illud iam pridem Lothario pactione ſollemniſſima ceſſum eſſet? Sed et Ludouico II. Imp. cui Lotharius, ſacrum religionis habitum rerum humanarum taedio ſumturus, Italiam cum Auguſta dignitate addixerat, numquam ſtatus controuerſiam mouit LVDOVICVS noſter, immo potius amicitiam cum illo perpetuo coluit, dignus ideo viſus Imperatori, quem fratribus ſuis ferret arbitrum, quum ſe in regni patrii partitione laeſum exiſtimaret. m) Quamobrem nec toto illo tempore, quo Ludouicus ille II. imperauit, noſtrum Auguſti nomen vel ſibi attribuiſſe, vel attributum ab aliis, admiſiſſe, veroſimile

k) De diſſenſ. filior. Ludouici Pii Lib. II. p. 460.

l) Annal. ad ann. 842.

m) Annal. Bertinian. ad ann. 856.

Digitized by Google

ſimile eſt: neque id diſſimulaſſent, credo, eorum temporum ſcriptores, ſi id illi vmquam in mentem veniſſet.

VI. Mortuo circa annum DCCCLXXV. Ludouico II. Imperatore, Lothariique ſtirpe vna cum illo deficiente, Auguſta dignitas iure debebatur LVDOVICO noſtro, poſterorum Caroli M. qui tum viuebant, natu maximo. Ita enim iam inde a Caroli M. temporibus vſu obtinuerat, vt in ea deferenda aetatis ratio haberetur, nec tanta erant Caroli Calui, fratris natu minoris merita in rem communem Chriſtianam, vt fratri, principi optimo fortiſſimoque eſſet praeferendus. Sed Carolus ille, maiora ſemper, quam caperet, concupiſcens, fratrem iam ſenio fatiſcentem, nulla habita pudoris ratione, turpiter praeuerterat, ſuſceptaque in Italiam expeditione, effecerat largitionibus, vt Romanorum Imperator a Ioanne PP. VIII. conſecraretur. n) Quae iniuria quamuis eſſet maior, quam princeps magnanimus pati poſſet: tamen ne tunc quidem Auguſtam dignitatem ambitioſius petiit, regnum Italiae ſibi ſuaeque familiae armis adſeruiſſe contentus, nn) exiſtimans, quod res erat, et fratri inutilem

n) Annal. Fuld. ad ann. 875.

nn) Hinc primum Carolum, deinde Carolomannum filios cum exercitu miſit in Italiam, et vt fratrem ad illam relinquendam compelleret, ipſe cum validiſſima manu in Galliam irrupit. Et ſane auctorem habemus Annaliſtam Fuldenſem *ad ann. DCCCLXXV.* Carolum Caluum, ad artes ſuas conuerſum, *aurum, argentum gemmasque pretioſas infinitae multitudinis Carlmanno obtuliſſe, vt eum ſibi placaret, et a paterna fidelitate ſegregaret: immo et iuraſſe, ſe de Italia cito exiturum, et Hludouici fratris ſui iudicio* ILLVD REGNVM *diſponendum ſeruaturum, ſi Karlmannus inde diſcederet,* eadem animi leuitate promiſſurus procul dubio, ſe Auguſti nomen eieraturum, ſi de eo praecipue fuiſſet controuerſia. Accedit, quod mortuo iam Ludouico noſtro, Carolomannus filius Italiae quidem regnum ſibi adſeruit, veluti in ſubſcriptione diplomatis monaſterio S. Emmerani dati, apud Iac. Gretſer. *de Diuis Bamberg. p. 517. ſequ.* alteriusque apud Baluz. *Capitular. Tomo II. p. 1505.* in quibus vtrobique *annus III Domni Karolomanni, inuictiſſimi Regis, in Italia* numeratur: Add. Vghell. *Ital. S. Tomo II. p. 184.*

Digitized

utilem futuram eam dignitatem, ſi via in Italiam intercluderetur, et tunc ſe aequiores Pontifices Romanos habiturum, ſi legiones ſuas ſignaque non procul a Tiberi explicatas conſpicerent. Interim, ſiue vanos ſine re titulos adſpernatus, ſiue Pontificis Romani fulmina ſaeculi more reueritus, o) numquam Auguſti titulum adfectauit, neque vllum exſtat indubiae fidei diploma, ex quo Ludouicum noſtrum ſibi eum vmquam tribuiſſe, liquido poſſit demonſtrari.

VII. At non eadem aliorum, qui in Germania LVDOVICI filiorumque eius imperio ſuberant, erat modeſtia, quippe qui factam Principibus ſuis iniuriam vlturi Ludouico tum viuo adhuc, tum iam fatis functo, IMPERATORIS Romani titulum tribuere non dubitabant. Recte id obſeruauit HERMANNVS CONRINGIVS, p) in eo tamen falſus, quod a ſaeculo demum vndecimo ſcriptores quosdam, veluti ADAMVM BREMENSEM, q) VVALDONEM, r) HELMOLDVM, s) aliosque recentiores

p. 184. edit. vet. Tom. I. p. 851. Tomo V. p. 591. at nullum tamen eiusdem exſtat diploma, ex quo eum Imperatoris Romani titulum vel adfectaſſe ſaltim, adpareat.

o) Erant tum tempora, quibus Pontificum iudicio ea in re iuſto plus tribuebatur. At hi iam illis temporibus ius creandi Romanos Imperatores ſibi adſerere coeperant: idque conſilium non obſcure prodidit Ioannes Papa VIII. *Epiſtola XVI. ad Engilbergam, Ludouici II. Imp. viduam*, apud du Cheſne *Tomo III. p. 878.* vbi ita diſſerit: *Dilectionem veſtram merito commonemus, vt ſpirituali filio noſtro, Carolo, piiſſimo Imperatori purae fidei ac ſincerae deuotionis exhibens ſemper integritatem, omnes ad eius manſuetudinem attrahat, et ſalubribus monitis inuiolabilem ei fidem ſeruare demonſtret. Non enim eſt poteſtas, vt Apoſtolus ait, niſi a Deo, et, qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Nos autem, qui illum, diuinitus, vt credimus, acti* SEMEL ELEGIMVS, *perpetuo, tamquam filium cariſſimum omni conatu diligimus, ita, vt ipſius amicos et inimicos amicos atque inimicos noſtros exſiſtere teneamus.* Quis non videt, Pontificem hunc ſuam rem agi credidiſſe?

p) Cenſ. Dipl. Lindau. Cap. VII. p. 109.

q) Hiſt. eccleſ. Cap. 24. 27. et 32.

r) Vit. Anſcharii Cap. 45. 48 52. et 57.

s) Chron. Slau. Lib. I. Cap. V.

Digitized by Google

tiores Ludouico Imperatoris Auguſti et Caeſaris titulum adſcripſiſſe exiſtimat. Quamuis enim fatendum videatur, ab eo demum tempore, quo Ottones illam dignitatem Auguſtam cum Germania aeterno atque indiſſolubili vinculo coniunxerant, ſcriptores, vetuſtatis rerumque ciuilium ignaros, Germaniamque veterem ex ſuae aetatis more aeſtimantes, hunc errorem frequentius erraſſe: mihi tamen ſatis compertum eſt, ne nono quidem ſaeculo, ac ſuperſtite adhuc Ludouico, nedum ſub eiusdem filiis a titulis iſtis abſtinuiſſe. Ipſe ſane CONRINGIVS id ſubſcriptionibus quarumdam eius aeui chartarum probauit. Nam in TRADITIONIBVS FVLDENSIBVS apud SCHANNATVM t) legimus: *Facta eſt haec traditionis chartula in monaſterio Fulda, anno Dominicae Incarnationis DCCCLXXVI. Indict. VIII. anno XXXVI.* LVDOVVICI IMPERATORIS *menſe Iulio, die XXIII. eiusdem menſis.* Et paullo poſt in alia charta: u) *Acta eſt haec chartula traditionis in monaſterio Fulda. Anno Dominicae Incarnationis DCCCLXXVI. Indict. IX. XXXVI.* HLVDOVVICI IMPERATORIS, *menſe Februario, die XIIII. menſis eiusdem.* Nos vero hic addimus auctorem vitae Caroli M. MONACHVM SANGALLENSEM, qui ſe NOTKERVM BALBVLVM eſſe non obſcuro indicio prodit. x) Is enim, quum ſub Carolo Craſſo ſcripſerit, LVDOVICVM noſtrum diſerte vocat IMPERATOREM. *Erat*, inquit, y) HL. *rex vel* IMPERATOR *totius Germaniae, Rhetiarumque, et antiquae Franciae, nec non Saxonicae, Thuringiae, Norici, Pannoniarum, atque omnium ſeptentrionalium nationum.* Quin idem auctor eum paullo poſt vocat CAESAREM et *vere* CAESAREM, z) quum id vocabulum ſolis Imperatoribus proprium ſit. Enimvero id tum monachi faciebant eo audacius, quo magis iam pridem inoleuiſſet mos, reges potentiores Imperatorum titulo ornandi, a) quamuis nec Auguſtos vel Caeſares ſalutare

t) Tradit. Fuld. p. 203.
u) Ibid. p 209.
x) Lib. II. Cap. XII. p 591. edit. Hahn.
y) Lib. II. Cap. IX. p. 580.
z) Idem Lib. II. Cap. XIII. p. 594.
a) Exſtant acta concilii Narbonenſis, anno Incarnationis Dominicae DCCLXXXVIII. Indict XII. habiti, edita a Steph. Baluzio *in Addit.*

tare ſuſtinerent, et ipſos Principes iſtis titulis in chartis ſuis non vti, ſatis ſcirent. Quae quum ita ſint, non quidem illico falſis ac ſuppoſititiis accenſendae ſunt tabulae, in quibus LVDOVICVS ab aliis Imperator dicitur: at merito ſuſpecta habentur, quae ipſi LVDOVICO tribuuntur, diplomata, ſi CAESARIS, vel IMPERATORIS AVGVSTI titulum praeferunt, b) quum eo LVDOVICVM ad mortem vſque abſtinuiſſe,

dit. ad Petrum de Marca *de Concord. ſacerd. et imp. Lib. VI. Cap. XXV. p. 925.* in quibus Carolus, non Caluus, ceu credidit Schurzfleiſchius *de diuiſione Imperii Carolini* §. *LI. p. 28.* ſed Magnus, *glorioſiſſimus Dominus Imp.* vocatur XIII annis ante, quam Romae conſalutatus eſſet Imperator. Id vero non inſolitum eſſe, docet Baluzius in Adnotationibus, adductis exemplis Pippini, Ludouici Balbi, Otonis, Caroli ſimplicis, Ludouici Transmarini, Lotharii et Roberti Regum, qui omnes aliquando dicti ſint Imperatores ab aliis, quamuis ipſi eum titulum non adfectarent Nec ſcio, an quisquam tam ſuffenus fuerit, praeter Carolum Caluum, qui *prauorum vſus conſilio, in vrbe Metenſi, diadema capiti ſuo ab illius ciuitatis epiſcopo imponi, et ſe* IMPERATOREM *et* AVGVSTVM, *quaſi duo regna poſſeſſurus, adpellari praecepit.* Annal. Fuld. *ad ann. 869.*

b) Quo magis mireris, diploma, infra n. III. adlatum, ideo ſuſpectum habere Miraeum *Donat. piar. p. 33. quod Ludouico titulus Auguſti aut Imperatoris non tribuatur.* Chartam enim illam noſtri eſſe Ludouici, vel inde patet, quod in ea mentio fit *Hemmae Reginae,* cuius nominis vxorem Ludouicus non alius, quam noſter habuit. Quis vero vmquam huius vidit ſincerum diploma, in quo Auguſti vel Imp. titulo vſus ſit? Si vero, quod ſuſpicor, Ludouicum Balbum illud diploma ſcribi iuſſiſſe ſtatuit: dupliciter errat, primum, quod illi Hemmam vxorem tribuit: deinde quod ipſum in Imperatorum Romanorum ſerie collocandum cenſet. Miraeus *Annal. Belg. ad ann. 878.* quum eum illo ordine mouendum, non modo veteres ſed et ipſi Galli, veluti Iac. Sirmond. *ad Tom. III. Concil. Gall.* Baluz. *ad Petr. de Marca, Lib. VI. Cap. 25. p. 925.* et Blondell. *Praefat. Apolog. Geneal. Franc. f. XXXI.* * *3.* fateantur.

Digitized by Google

nuiſſe, tot diplomata, anno DCCCLXXV. et ſequente, quem ipſe vitae poſtremum habuit, ſcripta c) ſatis luculenter demonſtrent.

VIII. Multo minus dubitandum eſt, quin ea diplomata omnia, in quibus REGIS ROMANORVM titulum praefert LVDOVICVS, non modo ſuſpecta, ſed manifeſto falſa ſint exiſtimanda. Et exſtant ſane huiusmodi tabulae cum aliorum regum Carolidarum, d) tum

c) Infra Dipl. V.

d) Ipſi Carolo M. *Regis Romanorum* titulum tribui animaduertimus in lege Regia, qua S. P. Q. R. in Carolum M. ius omne imperii contuliſſe fertur, primum a Theoderico a Niem ex Codice Florentino eruta. Sed eius monimenti falſitatem argumentis luculentiſſimis demonſtrauit Werlhofius *Enucl. iur. publ. Cap. II. §. 6. p. 9.* Nec melioris notae eſt inſcriptio *conſtitutionis de expeditione* Romana, in qua Carolus Craſſus, *Rex Francorum et Romanorum* vocatur. Quidquid enim viri docti pro adſerenda conſtitutionis iſtius ſinceritate laborent: eam tamen a Carolo Craſſo non eſſe ſcriptam, neque ei hunc titulum quadrare, vltro fatentur. Quin tantum abeſt, vt inter Reges Carolingos *Reges Romanorum* quaerendi ſint, vt hunc titulum ne in Saxonicorum quidem Imperatorum tabulis occurrere, operoſe oſtenderit amicus deſideratiſſimus, Chriſt. Gottfr. Hoffmannus *Diſſ. de Rege Roman. viuente Imperatore electo. §. I. p. 7.* Quod ad Salicae ſtirpis Reges et Imperatores attinet, Henricus quidem III. in diplomate apud Meichelbeckium *Hiſt. Friſing. p. 241.* vocatur HEINRICVS diuina fauente clementia REX ROMANORVM IMPERATOR AVGVSTVS: ſed res ipſa docet, genitiuum ROMANORVM non ad praecedens vocabulum REX, ſed ad ſequens IMPERATOR eſſe referendum. Reliqua iſtorum Regum diplomata, in quibus ille titulus occurrit, ſuſpicione non carere, idem demonſtrauit laudatiſſimus Hoffmannus *ibid. p. 10. 11. 12.* ſimulque docuit, demum ab Henrico V. Lothario, Conrado III. et Friderico I. Regibus Germanorum, a Pontificibus Rom. corona nondum incinctis, eum titulum in diplomata illorum admiſſum eſſe. Paſſim enim exſtare eorum tabulas, in quibus Reges Romanorum ante conſecrationem Romanam adpellentur apud Vghellum *in Italia ſacra Tom. III. p. 432.*

Digitized by Google

tum et LVDOVICI noſtri, quae vtut non heri demum aut nudius tertius natae, ſed re ipſa ſatis vetuſtae ſint, hoc ipſo tamen titulo turpiter produnt natalium ſuorum vitium, manusque falſarias ignarorum moris priſci hominum nimis vbique redolent. Quod vt paucis exemplis, ad LVDOVICVM noſtrum pertinentibus illuſtremus, P. IGNATIVS GROPP, monachus Benedictinus inter acta ſaecularia, quae aetatem millenariam monaſterii Amoebacenſis inſcripſit, e) edidit diploma LVDOVICI, f) iam olim Germanice verſum, cuius hoc initium eſt: *In dem Name der heyligen vngeteylten Driualtikeyt Amen. Wir* LVDEVVIG *von göttlicher Gnade, Römiſcher Koenig.* Id vero vel falſum, vel ab inſulſo interprete interpolatum eſſe, vel ſola haec inſcriptio probat. Numquam enim vel formulam *Dei gratia*, vel pronomen NOS vel REGIS ROMANORVM titulum Ludouicus noſter adhibuit, vt iam nihil dicam de ſubſcriptione, quae annum Dominicae incarnationis DCCCXXVI praefert, ex ipſius IGNATII GROPP iudicio in annum DCCCLVI. mutandum. Eiusdem commatis eſt alterum, g) quod Lamſpringenſes monachi oſtentant, a GE. LEVCKFELDIO h) et IO. CHRISTOPHORO HARENBERGIO i) editum, cuius itidem hoc exordium eſt: *In nomine ſanctae et indiuiduae Trinitatis.* HLVDOVVICVS *Dei fauente clementia Romanorum Rex.* Vbi HARENBERGIVS margini adleuit: *Aduocatus potius.* Sed nec Aduocatus, nec Rex Romanorum vmquam audiuit Ludouicus Germanicus, ipſeque titulus adeo abhorret ab illorum temporum moribus, vt recte et ordine fecerit HARENBERGIVS, quod in ſupplementis operis ſui, k) lectorem de falſitate diplomatis admonere non dubitauit. A LEVCKFELDIO enim, qui artis criticae expers, id ſibi negotii credidit ſolum dari, vt veteres chartas omnes, veras, fictas, ſinceras, inter-

p. 432. Martene *Anecdot. Tomo III. p. 1175. ſequ.* et Schaten. *annal. Paderb. Lib. VII. p. 667.* Quibus nos addimus diploma Henrici V. editum a fratre Antiqu. Goſl. *Lib. I. ad ann. 1108. p. 110.*

e) pag. 192.
f) Infra Dipl. XXI.
g) Infra Dipl. XXIII.
h) Antiqu. Gandersh. p. 290.
i) Hiſtor. Gandersh. Dipl. p. 139.
k) Ibid. p. 1685.

Digitized by Google

interpolatas corraderet, id exſpectari profecto non potuit. At tanto magis miror, laudatum HARENBERGIVM, l) rectioris iudicii virum, in vindicandis LVDOLPHI SAXONIS diplomatibus, m) in quibus LVDOVICVS itidem *Romanorum* REX *inuictiſſimus* vocatur, oleum operamque perdere voluiſſe. mm) Si enim vel maxime notas chronologicas ex eius ſententia refingamus: (quod tamen in diplomatibus ſatis calidum conſilium eſt,) aeque tamen abſurde Ludouico II. Imp. quam Ludouico Germanico ab inſulſo iſtius chartae fabricatore tribuitur *Regis Romanorum* titulus, quem ſero admodum, ſaeculo puta XII. demum audiri coepiſſe obſeruamus. Immo eo anno Italiae tantum, non Romanorum regnum cum Ludouico filio communicauit Lotharius, nec vllae exſtant litterae ab hoc anno DCCCXXXXIIII. ad ann. DCCCXXXXIX. quo in Imperii ſocietatem cooptatus eſt, ſcriptae a Ludouico, in quibus *Rex Romanorum*

l) Ibid. p. 44. ſequ.

m) Infra Diplom. VI. et ſequ.

mm) Summa defenſionis eſt, Ludolphum, Saxoniae Ducem Romam profectum ad Sergium Papam non anno DCCCLIII. Indict. I. qui in charta illa perperam exprimatur, ſed anno DCCCXLIV. Ind. VII. litteras commendatitias accepiſſe non a Ludouico Germanico, cuius commendatio Romae et in Italia parum ponderis fuiſſet habitura, ſed a Ludouico II. Imperatore, Lotharii filio. Quin probabile eſſe, Ludolphum tum in ipſius Ludouici II. a patre in Italiam miſſi comitatu fuiſſe. Sed quis non videt chartae iſtius auctorem ſequutum eſſe Hroſuuitam, quae in *Carmine de fundatione eccleſ. Gandersheim. v. 118.* id iter commemorans ita cecinit?

Poſthaec acceptis PROPRII *ſcriptis* SENIORIS,
Scilicet almifici Regisque pii Hludouuici,
Eius permiſſu cum non modico comitatu
Romam pergebant, ſanctumque patrem viſitabant.

Ecquis vero alius fuit PROPRIVS Ludolphi Saxonis SENIOR, quam Ludouicus Germanicus? An ita Italiae Rex vocari potuit ratione Ducis Saxoniae?

norum adpelletur. n) Ex quibus ſane conſequitur, vt illa Ludolphi diplomata, ſiue in illis Ludouico Germanico, ſiue alteri Imperatori tribuatur Regis Romanorum nomen, ob id ipſum non modo ſuſpecta, ſed plane falſi damnanda videantur.

VIIII. Mittimus cognomina reliqua, quibus eum a ſcriptoribus coaeuis paſſim ornari animaduertimus. Quamuis enim ſaepiſſime vocetur Rex SERENISSIMVS, o) GLORIOSISSIMVS, p) PIISSIMVS, q) CHRI-

n) Anno DCCCXXXXIV. Ludouicus II. nondum Imperator ſed Italiae Rex a patre creatus eſt: Ado Viennenſ. *Chron. aetate VI. p. 809. Non multo poſt Lotharius filium ſuum, quem in Italia Regem fecerat, vt Imperatoris nomen ſortiretur per Drogonem patruum Romam miſit.* Papa vero illum quidem coronauit, ſed Regem Longobardiae, non Imperatorem, ceu teſtatur Anaſtaſ. *Vit. Sergii p. 211.* et Auctor annal. Bertin. *ad ann. 844.* adeoque errat Ado Viennenſis, qui illum eo anno Imperatorem conſalutatum eſſe tradit. Immo ne impetrare quidem tum potuit Ludouicus, vt ei fidem iurato promitterent Romani, his interſerentibus cauſſam, quod ſoli patri Imperatori iurare teneantur. Anaſtaſ. *ibid. p. 251.* Imperii diadema ac nomen eum anno demum DCCCXXXXIX. vel inſequente accepiſſe, diſerte refert Auctor Annal. Bertin. *ad ann. 850.* nec non Ioannes de Ceccano in *Chronico Foſſae nouae apud Vghell. Tomo I. Ital. S. p. 451.* qui ad annum DCCCL. Ind. XIII. *Lotharius, cum Ludouico filio imperauit annis quinque.* Vtcumque ſe res habeat, numquam Ludouicus II. vſus eſt titulo Regis Romanorum, nec annos imperii ſui vmquam ab anno illo DCCCXXXIV. ſed ab anno DCCCXXXXIX. vel L. numerauit, veluti in diplomate apud Vghell. *Ital. S. p. 330.* anno DCCCLI. viuo patre dato, in quo vocatur LVDOVICVS *gratia Dei Imperator Auguſtus, inuictiſſimi D. N. Lotharii filius*, et ſubſcriptio ita ſe habet: *Datum decimo Kalend. Iunii imperii Domini noſtri Lotharii Sereniſſ. - - - XXXII. imperii Domini noſtri Ludouici Imperat. - - ſecundo Indict. XIV.*

o) Infra Dipl. 1. 2. 5. 11. ſequ. 29. 41. ſequ. 44.

p) Infra Diplom. 3. 8. 9. ſequ. 16. ſequ. 25. 30. 42. 44. 45. 48.

q) Infra Dipl. 4. 19. 35. ſequ.

Digitized by Google

CHRISTIANISSIMVS: r) ea tamen cognomina illi non magis propria fuiſſe videntur, quam alia epitheta, quibus vſus eſt OTFRIDVS, veluti dum eum ita adloquitur: s)

Ludouuig ther SNELLO,
Thes uuisduames ſolle:

Ludouicus AGILIS,
Sapientiaeque plenus.

itemque EDIL FRANCKO, *uuiſero githanka, nobilis Francus ſapientum cogitationum.* Sunt tamen, qui illum PII cognomen aeque ac patrem, tuliſſe, obſeruant, quibus omnino ſuffragatur MONACHVS SANGALLENSIS, t) dum de Ludouico noſtro: *Sed*, inquit, *quum ita ſe obtulerit occaſio, vt neceſſario memoria fiat glorioſiſſimi patris veſtri* HL. AGNOMINE PII, *vel bellicoſiſſimi proataui veſtri, Pippini iunioris, de quibus propter ignauiam modernorum grande ſilentium eſt, omnia intacta praeterire nefarium iudicaui.* Nec minus HEPIDANNVS, u) qui alias ſtrictiſſima breuitate omnia perſequitur: *Anno DCCCLXXVI.* inquit *Ludouicus* PIVS, *Rex Germaniae obiit.* Quae totidem paene verbis et in CHRONICO SANGALLENSI x) leguntur. Nimirum in huiusmodi agnominibus bonis principibus tribuendis non parci eſſe ſolent ciues: quamuis non ſtatim propriorum induant indolem. Id tamen omnino laudi cedit LVDOVICO noſtro, quod quum illis atque inſequentibus temporibus Francorum Reges a corporis animique vitiis CALVI, CRASSI, BALBI, SIMPLICES, IGNAVI dicerentur, noſter id deberet virtuti fortunaeque ſuae, vt nullo elogio alio, quam quod eius pietatem, ſapientiam, et fortitudinem celebraret, a ſcriptoribus vetuſtis ornaretur.

r) Regino Annal. ad ann 876. Chronograph. Saxo ad eumd. ann.
s) Praefat euangel. ad Ludou. v. 1. et 25.
t) Vit. Caroli M. Lib. II Cap. XI. p. 589.
u) In Annal ad ann. 876.
x) Apud Du Cheſne Tomo III. p. 469.

CAP.

CAP. II.

DE LVDOVICI GERMANICI MAIORIBVS ET NATALIBVS.

I.

Haec de LVDOVICI noſtri nomine, cognominibus ac titulis dicta ſufficiant. Proximum eſt, vt de eiusdem maioribus ſplendidiſſimisque natalibus, et tempore, quo lucis huius vſura frui coepit, quaedam commentemur. Et paterna quidem eius origo tam eſt in vulgus nota, vt verear, ne otii mei parum rationem habuiſſe videar, ſi enucleandae illi familiae, poſt fratres gemellos doctiſſimos, SCAEVOLAM et LVDOVICVM SAMMARTHANOS, a) et virum celeberrimum, IO. DAVIDEM KOELERVM, b) operam aliquam impenderem, quum hi aliique viri docti, vix quidquam, quod huc pertineat, indiſcuſſum reliquiſſe videantur. Quare pauca, eaque ſelectiora, delibaſſe ſuffecerit, ne lectori rei genealogicae minus curioſo plane obſcura ſit origo Principis potentiſſimi.

II. Patrem noſter habuit LVDOVICVM PIVM, Imperatorem et regem, non minus fatorum fortunaeque viciſſitudine, quam pietate rebusque geſtis memorabilem: auum CAROLVM M. qui primus Auguſtam dignitatem genti ſuae feliciſſimis auſpiciis intulit: proauum PIPPINVM, primum Maiorem Domus, ac deinde primum ex ea familia Francorum Regem: abauum CAROLVM MARTELLVM, Maiorem Domus potentiſſimum, et cui ad ſummum inter homines faſtigium, praeter regium nomen nihil omnino defuit: atauum denique PIPPINVM HERISTALLIVM, Maiorem Domus, quem quidem ANSEGISI Ducis filium, S. ARNVLFI, Metenſium Epiſcopi, nepotem fuiſſe, inter omnes conſtat. Et hunc quidem S. ARNVLFVM, cuius oſſa Metis in capella S. Ioannis, poſtea a S. Arnulfo nomen ſortita quieſcunt, c) anno DCXXXXI. ex hac rerum humanarum caligine ad coeleſtem lucem euolaſſe

a) Dans l' hiſtoire genealogique de la Maiſon de France Tom. I. liu. VI. et VII p. 193. et ſuiu.

b) Diſſ. de famil. Aug. Caroling.

c) Meuriſſe Hiſt. des eveques de Mets ad ann. 641.

Digitized by

euolaſſe comperio. Et hactenus quidem omnia certa atque extra dubitationis aleam poſita ſunt. Quae de maioribus S. Arnulfi referuntur ab auctoribus GENEALOGIAE S. ARNVLFI d) et libelli DE MAIORIBVS DOMVS, e) quamuis a Caroli M. temporibus pro certis credita, non perinde indubia ſcriptorum aequalium auctoritate nituntur. Nimirum S. ARNVLFO patrem fuiſſe aiunt ARNOLDVM, Ducem et Comitem anno circiter DCI. rebus humanis exemtum: auum ANSBERTVM Senatorem: proauum FERREOLVM, Senatorem et Praefectum praetorio Galliarum, poſtea CHLODOVAEI M. teſte PAVLLO DIACONO, f) generum. Hos ARNVLFI maiores etiam laudatiſſimi FRATRES SAMMARTHANI hoc ordine recenſent: quorum ſtemma ſi verum eſt, multo altius ex ipſo ſaeculo IIII. repeti poterit Carolingorum origo. TONANTII enim FERREOLI, Praefecti praetorio Galliarum circa annum CCCCL. meminit SIDONIVS APOLLINARIS, g) quem FERREOLI iſtius patrem fuiſſe, ipſa temporum ratio oſtendit. Eius porro pater, itidem FERREOLVS, Praefectus praetorio Galliarum, ab eodem laudatus SIDONIO h) vxorem habuit, FL. AFRANII POSTVMI SVAGRII, anno CCCLXXXI. et ſequente Conſulis, filiam, cuius tamen ipſe nomen haud expreſſit. Habemus ergo longam S. Arnulfi maiorum ſeriem, quam, quantumuis a viris doctiſſimis acriter adſertam, i) nos quidem veram praeſtare nolimus, falſi

d) Apud P. Pithoeum in XII. Script. hiſt. Franc. p. 219.

e) Apud eumd. p. 226.

f) De Epiſc. Metenſ. ſub Agiulfo.

g) Lib. I. Epiſt. 7. et Lib. VII. Epiſt. 12.

h) Carm. XXIV. v. 35. ſequ. et Lib. I. Epiſt. 7.

i) In adſerendis iſtis S. Arnulphi maioribus toti ſunt Bouchetus, Fratres Sammarthani, M. Ant. de Dominey in Ansberti familia rediuiua, Iac. Chifletius in Adpend. ad Lum. Salica, et alii, de quibus V. C. Io. Dau. Koelerus in prologo galeato *diſſert. de auguſta familia Carolingorum* praemiſſo. Nullus tamen horum teſtimonia auctorum eius aeui attulit, omnes libellorum ſupra adlatorum Vitae S. Genulfi apud Ducheſn. Tom. III. p. 456. ſimiliumque

faſſi tamen, S. Arnulfum, ante Epiſcopatum ſumma in aula Clotharii II. regnoque Auſtraſiae dignitate functum, k) ſplendidis procul dubio natalibus atque antiquitate generis claruiſſe. l) Nimirum latitant plerumque, vti maximorum fluminum, capita, ita et illuſtriſſimarum gentium origines, vt viri etiam doctiſſimi in eas ſaepenumero coniecturis magis, quam certis rerum argumentis, penetrare videantur.

III. Quum

ſiumque auctoritate nituntur. Operae pretium tamen fuerit, fabuloſas iſtas origines hoc ſchemate ob oculos ponere:

FLAV. AFRANIVS SYAGRIVS Conſul anno 381. et ſequente

FERREOLVS Praefectus praet. Galliae. Sidon. Carm. XXIV. v. 35. = N. filia, nupta Ferreolo.

TONANTIVS FERREOLVS Praef. praet. Gall circa ann. CCCCL. de quo Sidon. Lib. I. Epiſt. 7.

FERREOLVS Senator, gener Chlodouaei M. et pater Anſberti.

ANSBERTVS, Senator.	Deotricus, Epiſc. Ariſitenſ.	Firminus, Ep. Vſitienſis.	Agiulfus, Epiſcop. Metenſ.	Gamardus.	Raginfredus.

Children of Anſbertus: ARNOALDVS Dux et comes † 601. | Ferreolus Epiſc. Vſet. | Modericus Epiſcop. Ariſit.

Children of Gamardus: Godo. | S. Goericus Epiſc. Metenſ.

Son of Raginfredus: Nummolus patricius.

S. ARNVLFVS, Epiſcopus Metenſis, demum Eremita † 641. = DODA, poſtremo monialis.

k) Paull Diac. in vit. Epiſc. Met. p. 201.

l) Vit. S. Arnulfi apud Sur. Tomo IV. p. 723.

Digitized by Google

III. Quum vero hactenus ea omnia, quae de Carolidarum familia dici poſſent, iam dudum a viris doctiſſimis occupata ſint: id nobis relictum eſſe animaduertimus, vt de illuſtriſſimis, quae inter LVDOVICI noſtri maiores numerantur, feminis quaedam non vbiuis obuia adiiciamus. Priorem LVDOVICI Pii vxorem, quae praeter LOTHARIVM IMP. PIPPINVM, Aquitaniae Regem, et ALPAIDEM, Begoni Pariſienſium Comiti nuptam, LVDOVICVM noſtrum peperit, m) ERMENGARDIM dictam, ſatis notum ac peruulgatum eſt. Eam THEGANVS, n) ſcriptor σύγχρονος vocat *filiam nobiliſſimi Ducis*, INGORAMMI, o) *qui fuerit filius fratris* RVTHGANGI, *ſancti Pontificis*. Eamdem aſtronomus, vitae LVDOVICI Pii

m) Fratres Sammarthani in *Hiſtoria genealogica Domus Francicae Lib. VII. p. 260. Tomo I.* eamdem enixam eſſe ſcribunt ADELHEIDEM, vxorem primum Conradi, Comitis, fratris Iudithae Imperatricis, poſtea Roberti Fortis, Ducis, ALPAIDEM, Begoni Comiti nuptam, ſimulque Abbatiſſam S. Petri Rhemenſis, GISELAM, Eurardo Ciſonienſi nuptam, et HILDEGARDIM, vxorem Theoderici comitis. Sed vti certum eſt, GISILAM, Eurardi Ciſonienſis vxorem Iuditham matrem habuiſſe, quia et Agnellus apud Muratorium *Script. rer. Italic. Tomo II. p. 185.* eam *Iudithae Auguſtae filiam*, et ipſa in charta Ciſonienſi apud Dacherium *Spicileg. Tomo XII. p. 496.* Carolum Caluum *germanum ſuum* vocat, nec minus exploratum habemus, Alpaidem ex Hilementrude natam eſſe, quia iam anno DCCCXVII. quo Bego eius maritus, teſte Annaliſta Hildeshеimenſi, ad plures abiit, eam duos filios LETARDVM et EBERARDVM habuiſſe, ex Flodoardi *Hiſt. Remenſ. eccl. Lib. IV. Cap. 46. diſcimus:* ita de HILDEGARDE et ALPAIDE (Adelheide) incertiſſimum Hermingardis, an Iudithae filiae fuerint. Saltim nullum adhuc veteris ſcriptoris teſtimonium occurriſſe fateor, ex quo alterutrum colligi poſſe videatur.

n) De geſtis Ludou. Pii Cap. V. p. 297.

o) Ita plerumque hoc nomen ſcribitur. Aliquando tamen veteribus memorantur INGIRAM, veluti apud Goldaſtum *Script. rer. Alam. Tomo II. p. 102.* aliquando ENGIRAM, vnde tranſpoſitis litteris facile

Digitized by Google

Pii auctor, p) *claris ortam natalibus, vtpote filiam* NIGRAMMI *Comitis* fuiſſe, refert. Iam PAVLLVS DIACONVS, q) qui Caroli M. temporibus floruit, et non multum a Chrodogangi Metenſis Epiſcopi aetate abfuit, eius patrem diſerte vocat SIGRAMMVM, *in pago Hasbanienſi ex genere primae nobilitatis Francorum progenitum,* matrem LANDRADAM, quam SIGEBERTVS GEMBLACENSIS r) et ALBERICVS Trium fontium monachus, s) Caroli Martelli filiam fuiſſe teſtantur, dum Chrodogangum, Epiſcopum, *Pippini ex Landrada ſorore nepotem* adpellitant. Patrem Ingorami CHIFLETIVS vocat SIGRAMMVM II. ſed ſine auctore. Porro ex CHRONICO LAVRESHAMENSI t) diſcimus, Chrodogango fratrem fuiſſe GVNDELANDVM, cui ille Abbatiam illam Laureshamenſem ceſſerit, mortuum anno circiter DCCCLXXVIIII. Denique ipſius ERMENGARDIS fratrem germanum fuiſſe IOSVAM, Abbatem S. Vincentii ad Vulturnum, ex Chronico iſtius monaſterii apud DVCHESNIVM u) intelligimus. Plura de ERMENGARDIS ſtirpe nos quidem expiſcari non potuiſſe, fatemur, quamuis ſi quid coniecturis dare liceat, vix dubitemus, quin inter eius vel fratres vel ex fratre nepotes fuerit INGORAMMVS Comes, quem veteres *Caroli Calui Camerarium et domeſticiſſimum* vocant. Nam et nomen, cuius in ſtudio genealogico non minimum momentum eſt, fauet, et vix veroſimile eſt, eum LVDOVICI noſtri, quam Caroli, Domini ſui, ſtudioſiorem fuiſſe futurum, illumque ſollicitaturum aduerſus fratrem fuiſſe, niſi ipſa illum neceſſitudo in Ludouici partes feciſſet procliuiorem. Quandoquidem tamen id anno demum DCCCLXXV. factum eſſe, refert AIMONIVS: x) INGORAMMVM LVDO-

cile naſci potuit NIGRAMMI nomen, quo auctor vitae Ludouici vſus eſt.

p) Ad annum 796. p. 345.

q) De Epiſc. Metenſ. p. 59. apud Calmet. Hiſt. Loth. T. I. in probat.

r) Chron. ad ann. 743.

s) Chronic. ad ann. 739.

t) Chron. Laurisham. p. 96.

u) Script. rer. Franc. Tom. III. p. 681.

x) Lib. V. Cap. XXXII.

Digitized by Google

LVDOVICI noſtri conſobrinum potius, quam auunculum, fuiſſe, probabile eſt, niſi fratrem Ermengardi ſorori ſexaginta paene annis ſuperſtitem fuiſſe, ſtatuere velimus. y)

IIII.

y) Ex his ergo, quae hoc §. diſſeruimus, hoc ſtemma exſurgit

CAROLVS MARTELLVS
Maior Domus ob. 741.

PIPPINVS Rex Franc. ob. 768. — LANDRADA. = SIGRAMMVS Comes in pago Haſbanienſi.

(Pippinus:) CAROLVS M. Imp. ob. 814.

(Landrada et Sigrammus:) N. Comes, quem Chiffletius Sigrammum II. ſine auctore certo vocat. — GVNDELANDVS Abbas Laureſham. † 879. — Chrodogangus, Metenſ. archiepiſcopus.

(N. Comes:) INGORAMMVS vel NEGRAMMVS Comes.

(Carolus M.:) LVDOVICVS Pius, Imperator duxit Ermengardim anno 796. = (Ingorammus:) ERMENGARDIS Imperatrix. ob. 818. — Ioſua, Abbas S. Victorii ad Vulturn. — N. Ermengardis frater vel ſoror.

(N. Ermengardis frater vel ſoror:) Ingrammus Comes, Caroli Calui Camerarius et domeſticiſſimus. 875.

(Ludovicus et Ermengardis:) Lotharius, Imp. natus 796. — Pippinus, Rex Aquitaniae. — LVDOVICVS Germanicus. — Alpais, nupta Begoni Com. Pariſ.

IIII. Auia paterna LVDOVICI, (maternae enim nemo veterum, quod ſciam, meminit,) fuit HILDEGARDIS, quae anno DCCLXXI. poſt neſcio quamdam Francam et Sibyllam Langobardicam in Caroli M. Imp. torum adſcita, poſtquam ei praeter Ludouicum Pium eiusque fratrem gemellum Lotharium, biennio poſt defunctum, Carolum natu maximum, Pippinum Italiae Regem, nec non Rotrudim, Bertham, Giſelam, Adelheidem et Hildegardim filias peperit, z) anno DCCLXXXIII. diem obiit ſupremum. a) Eam EGINARDVS b) *praecipuae nobilitatis feminam de gente Sueuorum* fuiſſe, ſcribit. THEGANVS c) vero eius originem paullo accuratius his verbis deſcribit: *Cum in iuuentute erat ſupradictus Imperator, ſibi iunxit nobiliſſimi generis Sueuorum puellam, nomine* HILTEGARDAM, *quae erat de cognatione* GOTHEFRIDI, *Ducis Alamannorum.* GOTHEFRIDVS *Dux genuit* HOVCHINGVM, *Houchingus genuit* NEBI, *Nebi autem genuit* IMMAM, *Imma vero peperit* HILTHEGARDAM, *beatiſſimam reginam.* Habemus itaque matrem Hildegardis IMMAM, eamque NEBI filiam, HOVCHINGI neptem, proneptem denique GODOFREDI, Alamannnorum Ducis, cuius aetatem ex ECCARDI d) calculo in medium ſaeculum ſeptimum incidiſſe oportet. Ex his NEBI, Ducis, (quod ab aliis non video eſſe obſeruatum,) meminit WALAFRIDVS STRABO, Abbas Augienſis. e) Quum enim narraſſet, Waltramum quemdam Comitem, tractus illius, in quo monaſterium S. Galli conditum eſt, dominum, Othmarum

z) Paull. Diac. de Epiſc. Metenſ.

a) Dipl. apud Mabillon. de re dipl. Lib. II. Cap. XXVI. §. 1.

b) Vit. Caroli Cap. XVIII.

c) De geſtis Ludouici Cap. II. p. 296.

d) Orig. Habsp. Lib. I. Cap. V. p. 23.

e) De Miracul. S. Galli Lib. II. Cap. XI.

Digitized by Google

marum Abbatem à Victore, Curienſium comite, impetraſſe: ſtatim pergit: *Poſtmodum conſilio cuiusdam Ducis, nomine* NEBI *perſuaſus ad praefatum Principem Karolum cum eodem Duce properauit, ipſique eamdem cellam proprietatis iure contradidit, et vt Othmarum presbyterum eidem loco praeficeret, exorauit.* Floruit ergo NEBI Dux, quum Othmarus Abbas coenobio S. Galli praeeſſe coepiſſet, id quod anno DCCXX. contigiſſe, docet IOACH. VADIANVS, f) et quidem viuente adhuc Carolo Martello Principe ſeu Maiore Domus, adeoque ante annum DCCXXXXI. quo hic rebus humanis exceſſit. Porro obſeruaſſe mihi videor, NEBI Ducem ſucceſſorem habuiſſe GODOFREDVM. De eo enim ERMENRICVS ELVVANGENSIS: g) *Poſt obitum glorioſi regis Pippini, filiis eius litigantibus, erectus eſt Huotilo in Ducatum Boioariorum, et* GOTEFREDVS *in regimine Alamannorum, ſicque orta magna ſeditione inter Boioarios et Alamannos, deuaſtantibus et depraedantibus ſeu ſpoliantibus omnia, quae in marchis duorum regnorum conſiſtebant, minime quiuit Theodorus, fidelis monachus S. Galli cuſtodire locum Campidonenſem, propter varias perſequutiones.* Id factum oportuit anno DCCXX. antequam Thaſſilo cum Carolo M. in gratiam rediret, quia inſequente anno Carlomannus eius frater, quocum illi ſimultates aliquamdiu interceſſerant, iam ad plures abiit. Quum vero ex LEGE ALAMANNORVM h) pateat, eam tum fuiſſe Ducatus Alamannici formulam, vt filius, niſi ſe eo principatu rebellione indignum reddidiſſet, matri ſuccederet: recte inde colligere nobis videmur, et Godofredum hunc NEBI filium, IMMAE fratrem fuiſſe, (id quod et nomen GOTHOFREDI, illi cum proauo commune, confirmat,) et HOVCHINGVM non minus, quam GOTHOFREDVM patrem et NEBI filium ad Ducatus faſtigium perueniſſe. Mirum vero eſt, THEGANVM ſolam HILDIGARDIS matrem nominaſſe contentum, patris, cuius tamen nomen procul dubio ſatis compertum habuit, ne verbo quidem meminiſſe. Id vero non ſine iuſta

f) In Chronol. Abb. S. Galli apud Goldaſt. Tomo I. p. 92.

g) Apud Goldaſt. ibid. p. 201.

h) Tit. XXXV.

Digitized by Google

iuſta ac ſontica cauſſa factum eſſe oportuit. Idque me mouet, vt ſuffragari non poſſim viro eruditiſſimo IO. BLONDELLO, i) Childebrandum ſuum IMMAE maritum fuiſſe ſuſpicanti. k) Cur enim id diſſimulaſſet THEGANVS? Cur ad oſtendendam Hildegardis nobilitatem non potius CHILDEBRANDVM, Pippini filium, Caroli Martelli fratrem, quam IMMAM Ducis filiam protuliſſet? Immo ne Sueua quidem ab EGINARDO et THEGANO dici potuiſſet HILDEGARDIS, ſi patrem habuiſſet CHILDEBRANDVM, quippe quem in Alamannia vixiſſe nemo veterum memoriae prodidit. Vt ergo in re tam obſcura ipſe quoque diuinationem aliquam proferam: mihi equidem non eſt dubium, patrem HILDIGARDIS, quisquis fuerit, facinore aliquo parum laudabili effeciſſe, vt THEGANVS eius memoriam ſupprimendam eſſe crederet. Iam illo tempore, teſtibus RATPERTO, l) WALAFRIDO STRABONE, m) et ERMENRICO, n) in iſto Alamanniae tractu potentia eminebant duo Comites, WARINVS ET RVTHARDVS, qui, vt ait WALAFRIDVS, *tunc temporis totius Alamanniae curam adminiſtrabant*, quique captum S. Othmarum falſis criminibus oppreſſerant, eoque ſcelere non ipſi modo meruerant, vt ab ERMENRICO PESSIMI COMITES vocarentur, ſed et toti poſteritati ſuae veluti notam quamdam ac maculam perpetuam inuſſerant. Saltim ECKARDVS iunior S. Galli

i) Praefat. Apologet. geneal. Franc. XXXIV, 3.

k) Duplici enim argumento, vel coniectura potius nititur Blondellus. Primo, quod recentiores tantum non omnes patrem HILDIGARDIS vocent HILDEBRANDVM. Deinde, quod Childebrando fuerit filius NEBILVNGVS, quem ab auo, NEBI Duce id nomen obtinuiſſe probabile ſit. Enimuero, recentiorum ſomniis, certo auctorum veterum teſtimonio deſtitutis, ne BLONDELLVS quidem in re tam antiqua crediderit. Nomen vero ſolum, ſi alia deſint argumenta, rem non conficere, nemo negauerit.

l) De Caſibus S. Galli Cap. II.

m) De vita S. Othomari Cap. IV.

n) Supplem. vitae S. Magni Cap. XIV.

Digitized by Google

S. Galli monachus o) et de CONRADO I. Rege notat, *eius parentes fuiſſe, qui S. Othmarum vexarint*, et idem exprobrat PERCHTOLDO et ERCHANGERO Comitibus, poſtea capitis damnatis, et WOLFHARDO Comiti eiusque filiis WOLFHARDO et HEINRICO exprobrat, eosque *carnificum illorum filios* fuiſſe dicit, additque eos quotannis ob maiorum ſuorum facinus cenſum capitis ad ſepulcrum S. Othmari offerre iuſſos. Horum ergo Comitum alterutrum NEBI Ducis filiam IMMAM duxiſſe, ex eaque Hildegardim filiam ſuſcepiſſe, ac ob factam S. Othmaro iniuriam THEGANO indignum viſum eſſe, cuius inter Ludouici Pii maiores faceret mentionem, crediderim. Enimuero vti haec cuiusque iudicio ſubmittimus: ita multo certius eſt, duos fuiſſe HILDEGARDI fratres, VDALRICVM et GEROLDVM. De priore enim monachus S. Galli, qui vitam CAROLI M. ſcripſit: p) *Ex certis autem cauſſis quibusdam plurima tribuit, vt* VDALRICO, *fratri Magnae* HILDEGARDAE, *genitricis regum et Imperatorum. De quo quum poſt obitum ipſius Hildegardae pro quodam commiſſo a Karolo viduaretur honoribus, quidam ſcurra in auribus miſericordiſſimi K. proclamauit: Nunc habet Vdalricus honores perditos in oriente et occidente, defuncta ſua ſorore. Ad quae verba illacrymatus ille, priſtinos honores ſtatim illi fecit reſtitui.* De poſteriore autem GEROLDO, quem veteres *Caroli M. Imperatoris conſanguineum et ſigniferum* q) vocant, *Hildegardis reginae germanum* fuiſſe, diſerte adfirmant RATPERTVS r) et WALAFRIDVS in epiſtola ad Grimoaldum Abbatem S. Galli apud GOLDASTVM. Ceterum hunc GEROLDVM Boioariae praefectum a Carolo M. anno DCCLXXXXIX. ab Hunnis circumuentum occubuiſſe, et poſtea ex S. Wettini monachi Augienſis viſione inter martyres relatum eſſe, in omnibus paene eorum temporum annalibus adnotatum eſſe animaduertimus. Et haec ſunt, quae de HILDEGARDIS familia mihi ſcriptores chartasque veteres non per-

o) De Caſib. S. Galli Cap. I.

p) Lib. I. Cap. 13 p. 544 edit. Hahnii.

q) Vita S. Meinuuerci apud Leibnit. Script. Rer, Br. Tom. I. p. 545.

r) De caſibus S Galli Cap. III. p. 3.

Digitized by Google

perfunctorie luſtranti occurrerunt. s) Quae enim recentiores hic ſomniant, ne digna quidem videntur, quibus recenſendis diutius immoremur.

V. Vt

s) Ea vero omnia vt vno obtutu a lectore poſſint perſpici, ex inſtituto noſtro breui tabellae includimus:

GOTHOFREDVS, Dux Alamanniae medio ſaeculo VII.

HOVCHINGVS, Dux Alamanniae.

NEBI, Dux Alamanniae ſub Carolo Martello.

IMMA ex noſtra ſententia ſiue Warino ſiue Rudhardo Comiti Alam. nupta. t) — Gothofredus, Alamanniae Dux circa annum DCCLXX.

CAROLVS M. Imperator. = HILDEGARDIS Regina et Imperatrix anno 771. obiit anno 783. — Vdalricus ſorori ſuperſtes, honoribus a Car. M. priuatus, mox reſtitutus. — Geroldus, ſignifer Imp. Comes et Marchio in Boioaria, occiſus ab Hunnis anno 799. XIV. Kal. Ian. Necrol. Hildesh. ap. Leibn. Tom. I. p. 787.

Carolus † 811. — Pippinus, Rex Aquit. † 810. — LVDOVICVS Pius Imp. † 840. — Lotharius, Ludouici frater gemellus † 760. — Rotrudis. — Giſila. — Adelheid. — Hildegard.

LVDOVICVS Germanicus. (ſon of LVDOVICVS Pius)

t) Multa tamen ſuadere videntur, vt RVTHARDVM potius, quam WARINVM,

V. Vt et de reliquis LVDOVICI noſtri progenitricibus pauca, quae ex antiquitatis parietinis eruere licuit, dicamus: ſatis quidem nota eſt eius proauia BERTRADA ſeu BERTHA, Pippini regis vxor, mater Caroli M. Carolomanni, Pippini anno DCCLIX. defuncti, itemque filiarum Rothaidis, Adelheidis et Giſilae: at illuſtriſſimae iſtius feminae origo multo magis, quam reliquarum omnium, obſcura eſt. Eam enim alii HERACLII Imp. alii neſcio cuius FLORI, Hungarorum Regis filiam fuiſſe, contendunt, ridicula, ceu omnes prudentiores fatentur, coniectura. u) Ne SAMMARTHANI quidem fratres,

RINVM, Immam duxiſſe credamus. Hic enim poſteros reliquit Guelphos. HILDEGARDIS vero videtur vnica parentum ſuorum filia fuiſſe, quippe quae luculentam hereditatem, partem puta Alamanniae haud poenitendam dotis loco Carolo M. attulit. Didicimus hoc ex fragmento *libri MSC. de reliquiis eccleſiae S. Dionyſii Epiſcopi et martyris* apud Ducheſn. *Tom. III. p.385.* vbi auctor ſatis antiquus refert, Carolum M. *corpora Cucufatis et Hippolyti Martyrum Roma transferre diſpoſuiſſe in partes illas Alemanniae, quas prae ceteris dilexerit, praeſertim quia ipſum ſpecialiter ex parte* VXORIS *ſuae* IVRE HEREDITARIO *contigerint.* Exſtat quidem Ruthardi huius chartae apud Goldaſt. *Rer. Alam. Tomo II. chart. LIX. et XLII. p.38. et 45.* in quibus infantis vel filii ſui meminit: ſed is potuit ad iuſtam aetatem non perueniſſe. Ibidem hic Ruthardus patrem ſuum BAINONVM vocat. Nec ipſa charta rem ideo reddit ambiguam, quod Ruthardus ille vniuerſa bona ſua hereditaria et adquiſita ea lege offert monaſterio S. Galli, vt ipſe et liberi de illis certum monaſterio ſeruitium praeſtent. Poteſt enim et ſub hoc ſeruitio ſaluum eſſe ius hereditarium.

u) Quum enim HERACLIVM Imp anno DCXLI. diem obiiſſe ſupremum teſtetur Cedrenus *Comp. Hiſt. p.354. edit. Xylandri.* BERTHA vero vel BERTRADA apud Carolum M. filium conſenuerit, anno demum DCCLXXXIII. IV. Id. Iulii defuncta: Annal. Met. *ad ann. 783.* Annal. Fuld. et Reuber. *ad eumd. ann.* quis crederet, filiam CXLII. annis ſuperſtitem fuiſſe? Florum porro omnes annales eorum temporum ignorant. Nec credibile eſt Pippinum mulierem paganam et a pietate Chriſtiana alienam in torum recipere voluiſſe.

Digitized by Google

fratres, x) qui nihil fecerunt reliqui, vt non niſi comperta ſcriberent, eius parentes perueſtigare potuerunt, id vnum ſibi liquere profeſſi, BERTRADAM illam non peregrinam, ſed gente Francam fuiſſe, quum alias STEPHANVS Papa III. y) ad Carolum M. et Carolomannum fratres ſcribere non potuiſſet: *Etenim* NVLLVS *ex veſtris parentibus, ſcilicet neque auus veſter, neque proauus, ſed* NEC VESTER GENITOR, *ex alio regno vel extranea natione coniugem accepit.* Certiſſimum ergo eſt, Francam fuiſſe hanc BERTHAM ſeu BERTRADAM, et mirum eſt, eius patrem fugere potuiſſe SAMMARTHANORVM diligentiam, quum AVCTOR ANNALIVM BERTINENSIVM z) eum nominatim iam pridem indicarit, his verbis: *Anno DCCXXXXVIIII. Pippinus coniugem duxit* BERTRADAM, *cognomine* BERTAM, CARIBERTI *Laudinenſis comitis filiam.* Cui teſtimonio non exiguum profecto pondus accedit ex tabulis monaſterii Prumienſis, in quarum vna, ſcripta *d. XIII. Aug. anno XI. regnante Pippino glorioſiſſ. rege* a) Pippinus *Rex Francorum vir inluſtris* vna cum *coniuge ſua* BERTRADA monaſterio illi donat *res proprietatis ſuae in pago Choroſuilla tam illam portionem, quae Pipino de Carolo genitore ſuo aduenerit, quam et illam portionem ipſius* BERTRADAE, *quam genitor ſuus* HERIBERTVS *ei in alode dereliquerit.* Itaque Bertrada patrem habuit CARIBERTVM vel, quod idem nomen eſt, HERBERTVM, Comitem Laudunenſem, qui et in Lotharingia in pago *Choroſuilla* praedia poſſedit. Eius vero non modo in illo Pippini diplomate fit mentio, verum etiam in alio antiquiore *d. XXIII. Iun. anno primo regni Theoderici regis* confecto, b) in quo etiam matrem eius BERTRADAM *ſeu* BERTAM, et in ſubſcriptione BERTRADANEM dictam eruimus. Plura nos ſcire fatemur iuxta cum ignariſſimis. Nec magis nos perſpectam habemus

x) Lib. VII. p. 226. Tomo I.

y) Du Cheſne Script. Rer. Franc. Tom. III. p. 761.

z) ad ann. 749.

a) Calmet. Hiſt. eccl. Lotharing. in Probat. Tom. I. p. 277.

b) Ibid. p. 269.

Digitized by

mus originem abauiae et atauiae, quarum illam fuiſſe ſuſpicantur CHROTRVDEM vel ROTHRVDEM, c) hanc ALPAIDEM dictam eſſe, ſatis conſtat, quamuis, iuſtane haec PIPPINI vxor, an pellex fuerit, inter viros doctos, et maxime inter CHIFLETIVM et BLONDELLVM acrius diſputatum eſſe, meminerimus. Id ſatis nobis videmur exploratum habere, falſos eſſe fratres Sammarthanos, duas CAROLO MARTELLO tribuentes iuſtas vxores, GELTRVDEM et SVANECHILDIM, Odilonis Boioariae Ducis filiam, et ex hac poſteriore omnes, quos habuit, liberos prodiiſſe exiſtimantes. d) Nam nec GELTRVDIS nomen in ſcriptoribus veteribus reperit praeſidium, nec Suanechildis

c) Annal. Tilian. ad ann. 725. apud Ducheſn. Tomo II. p. 7.

d) Scribunt SAMMARTHANI *Lib. VI. p. 213. Tomo I. Charles Martel fut marié deux fois. La premiere avec* GELTRVDE, *qui n'eſt autrement deſignée par l'hiſtoire. La ſeconde avec* SVANECHILDE *de Bauiere, laquelle fut ſa femme legitime, et non pas concubine, ainſi qu'aucuns ſe ſont perſuadéz. Elle eſtoit fille d'Odilon Duc de Bauiere.* At primae vxoris nomen ignoratur, nec quisquam, quod norim, eam Geltrudim dixit, quamuis ſint, qui huc trahant verba Annalium Tilianorum: *Quando Karolus primum fuit in Bauarios, et* CHROTRVDIS *moritur*, et Annalium Nazariorum *p. 3.* HROTRVDIS *mortua.* Deinde reliqui, quos notauimus, Sammarthanorum lapſus omnes in oculos incurrent, ſi paullo accuratius expenderis illa Eginardi *in Annal. ad ann. 741. Hoc anno Carolus, maior Domus, diem obiit, tres filios heredes relinquens,* CAROLOMANNVM *ſcilicet,* PIPINVM *atque* GRIFONEM, *quorum Griſo, qui ceteris minor natu erat, matrem habuit, nomine* SVANIHILDEM, NEPTIM *Odilonis, Ducis Boioariorum.* Nec non locum ex Annal. Metenſ. *ad ann. 741. Carolus adhuc viuens quum inter filios ſuos Carlomannum et Pippinum principatum ſuum diuideret, tertio filio ſuo* GRIPPONI, *quem ex* SONIHILDE, *quam de Bauaria captiuam adduxerat, habuit, ſuadente eadem* CONCVBINA *ſua, partem ei in medio principatus ſui tribuit, partem videlicet aliquam Niuſtriae, partemque Auſtraſiae et Burgundiae.* Rem omnem confecit V. C. Io. Dau. Koelerus in *Diſſertatione de Auguſta familia Carolingorum p. 19. ſequ.*

Digitized by Google

childis iuſta CAROLI MARTELLI vxor, nec ODILONIS Baioariae Ducis filia, nec vllius filii, quam GRIFONIS mater exſtitit. ALPAIDEM etiam a PIPPINO Heriſtallio in torum receptam, fratrem DODONEM, S. Lamberti, Leodienſium Epiſcopi, percuſſorem habuiſſe, e) nec humili genere ortam eſſe, f) ſatis certum eſt. At celeberrima omnium totius Carolingicae Domus progenitrix S. BEGGA, Anchiſae vxor, nurus S. Arnulfi, ex ea prognata gente, cui id diuinitus fuerat datum, vt tot viros feminasque ſanctitatis laude illuſtres, quot homines produceret. Patrem enim habuit S. PIPPINVM Landenſem, maiorem Domus, mortuum anno DCXXXXVI. matrem S. ITTAM, duodecimo ab exceſſu mariti anno, qui aetatis erat ſexageſimus, defunctam, g) ſororem S. GERTRVDEM Niuellenſem Abbatiſſam, quae anno DCLXIV. die XVII. Martii iuuenis, ſed incredibili ſanctitatis fama deceſſit: fratrem GRIMOALDVM, maiorem Domus, quem impotens dominandi libido, prauumque conſilium, imperium CHILDEBERTO filio vindicandi peſſumdedit: h) denique cognatos cognatasque quam plurimos, quos eccleſia Romana tantum non omnes, in caelitum numerum relatos, religioſe colit. Ipſa quoque BEGGA, marito orba, velum more ſaeculi ſumſit, et tantam ſibi ſanctimoniae opinionem peperit, vt ipſa quoque caelitibus adſcriberetur. Vere ergo hanc gentem quoddam caelitum veluti ſeminarium dixeris, quorum vberrimum prouentum in tabula ſiſtere operae pretium fuerit. i) Et hae quidem ſunt illuſtriſſimae matronae, quae inter LVDOVICI noſtri maiores numerantur. De ſancti enim ARNVLFI vxore, DODA, nihil memoriae proditum reperio, quam quod gente Sueua fuerit, ac demum, exemplum ſequuta mariti,

e) Sigeb. Gemblac. ad ann. 698.
f) Contin. Fredegar. Cap. 103.
g) Vita S. Gertrudis Niuell. apud Surium d. XVII. Mart. p. 302. ſequ.
h) Fredegar. Cap. 83. Aimon. Lib. IV. cap. 37. et 42.
i) Iam pridem de hoc ſtemmate PIPPINI Landenſis bene meritus eſt Aubert. Miraeus *Notit. Eccleſ. Belg. Cap. VIII. p. 640. edit. Foppenii.* Nos vero illam ex ipſis Sanctorum vitis de nouo confecimus ſuppleuimusque.

CARO-

Digitized by Google

CAROLOMANNVS Princeps,
VX. ERMEGARDIS. Vit. Pippini d. 21. Febr. p. 1059. At in vita S. Ermelindis d. 29. Oct. p. 1078. Pippini pater vocatur Ermenoldus, mater Ermelindis.

- S. PIPPINVS Landenſis, maior Domus † 646. Vxor S. ITTA. Vita s. Gertrud. d. 17. Mart. p. 302. † 658.
  - GRIMOALDVS, maior Domus, ob conſilium filium Regem creandi periit. Fredegar. et Aimon.
    - CHILDEBERTVS iure adoptionis Rex, ἄπαις occubuit.
  - S. GERTRVDIS, Niuellenſis, S. Beggae ſoror, Geneal. S. Arnulſi p. 220. † 664. Vita apud Sur. d. 17. Mart.
  - S. BEGGA, nupta ANCHISAE vel ANSEGISO, demum monialis ob. 698. Vita S. Gertrud. p. 306.
    - PIPPINVS Heriſtallius Carolidarum proſator.
- AMALBERGA, nupta WALBERTO.
  - WALBERTVS Vx. BERTILIA. Vit. S. Theodorati p. 188.
    - S. WALTETRVDIS, VX. S. VINCENTII Sonegienſis † 670. Vit. Gudulae p. 168.
    - S. ADELGVNDIS Abbatiſſa Melbodienſis. † 664. d. 30. Ian. Vita S. Gudulae p. 168.
  - S. AMALBERGA, nupta WITGERO, Comiti. Vit. S. Gertrud. p. 367.
    - S. EMEBERTVS, Epiſcopus Cameracenſis, Vit. S. Gudulae p. 167.
    - S. REINILDIS. / S. PHARAILDIS. Vit. S. Gudal. p. 167.
    - ERMELINDIS, Eius vita apud Surium d. 29. Octobr.
    - S. GVDVLA, Bruxellenſium patrona. Eius vita apud Sur. † 712.
    - S. LANDERICVS, Epiſcopus Meld.
    - S. DENTLINVS.
    - S. ALTETRVDIS S. Adelgundi ſucceſſit in Abbatia Melbod.
    - S. MADELBERTA.

Digitized by Google

mariti, ipſa quoque Treueris inter ſanctimoniales conſenuerit, k) mater trium filiorum, et filiae vnius, quos omnes infra in breui tabula repraeſentauimus. l)

VI. Tam ſplendido genere, tamque illuſtribus maioribus ortus eſt LVDOVICVS Germanicus, eumque ERMENGARDIS, regina, vt diximus, LVDOVICO Pio tertio partu enixa eſt. Diem menſemque natalem nuſquam notatum reperio, immo ne annum quidem, quo lucis huius vſura frui primum coepit: vt adeo id ſolum diligentiae meae relictum videatur, vt in re obſcuriſſima, quid valeat ingenium, experiar. Primum ergo id certum exploratumque eſt, LVDOVICVM tertium ERMENGARDAE, Ludouico Pio anno DCCXCVI. nuptae, m) filium, viuo adhuc CAROLO M. in lucem editum fuiſſe. Id enim hoc teſtimonio ſuo firmat THEGANVS: n) *Supradicta vero virgo Irmingarta vocabatur, quam conſilio et conſenſu patris reginam*

k) Vita S. Clodulphi inter acta SS. Antuerp. Tom. II. menſ. Iun. p. 127.

l) Sequimur V. C. Io. Dau. Koelerum *Diſſ. de auguſta famil. Caroling. p. 1. ſequ.* qui S. Arnulfi et Dodae liberos ita repraeſentat:

S. ARNVLFVS Ep. Metenſis, antea maior Domus Auſtriae † d. XVI. Aug. 640.

DODA vxor, poſtea monialis Treuerenſis.

ANCHISES vel ANSEGISVS, itemque ANCHISVS, maior Domus a. 649. ob. 685. inde reges et Impp. CAROLINGI.	WALGISVS, Alberic. ad ann. 644.	S. CLODVLPHVS, Epiſc. Metenſis 654. † d. 8. Maii. 694.	N. filia, nupta Comiti Virdunenſi.
	S. Wandregiſilus Com. Palatii, poſtea clericus. † d. 22. Iul. 668. Vita eius apud Sur.		S. GODO, conditor monaſterii Oyenſis in dioeceſi Trecenſi. Alberic. ad ann. 644. et 677.

m) Aſtronom. Auct. vit. Ludou. Pii p. 345.

n) de geſt. Ludouici Pii Imp. Cap. V. p. 297.

Digitized by Google

nam conſtituit, atque ex ea tres filios habuit, adhuc PATRE VIVENTE, *quorum vnus vocabatur* LOTHARIVS, *alter* PIPPINVS, *tertius aequiuocus eius*, LVDOVICVS. Natum ergo LVDOVICVM eſſe oportuit ante annum DCCCXIIII. quo Carolus M. diem obiit ſupremum, et poſt annum DCCXCVIIII. ante quem Ermengarda, anno DCCXCVI. nupta, tres filios habere vix potuit. Deinde SANGALLENSIS vitae Caroli M. auctor o) narrat, LVDOVICVM noſtrum a patre ad Carolum M. adductum eſſe ſexto a natiuitate anno, et alibi p) eumdem ad ſeptuageſimum aetatis annum perueniſſe, teſtatur. Quum ergo V. Kal. Sept. anni erae Dionyſiacae DCCCLXXVI. vitam cum morte commutarit, nec tamen adeo certum ſit, proximusne ſeptuagenario fuerit, an eumdem ſuperarit: q) ſubtractis eo numero annis LXX. res ipſa docebit, eum anno vel DCCCVI. vel proxime ſiue antecedente, ſiue conſequente, mortalibus intereſſe coepiſſe. Res ergo omnis eo demum redit, vt quem horum trium annorum natalem habuerit, diſpiciamus paullo accuratius. At ne id quidem nos ignorare patitur bonus ille S. GALLI MONACHVS. Ludouicus enim Pius per multos annos in Aquitania haerens ab anno DCCCVI. ad annum DCCCXIII. patrem non vidit. Illo vero demum anno Carolus M. quum ſe ad extremam vitae lineam perueniſſe vidiſſet, teſte ASTRONOMO vitae LVDOVICI Pii auctore, r) *miſit ad filium, eumque ab Aquitania euocauit. Quem venientem clementer ſuſcepit, tota aeſtate ſecum retinuit, de his, quibus eum indigere putauit, inſtruxit, qualiter videlicet ſibi viuendum, regnandum, regnum ordinandum, et ordinatum tenendum foret, monuit, et tandem imperiali eum diademate coronauit, et rerum ſummam penes eum futuram eſſe, Chriſto fauente innotuit, et hoc peracto negotio reditum ad propria conceſſit. Qui menſe Nouembri a patre regrediens, Aquitaniam repetiit.* Non alio ergo, quam DCCCXIII. anno, contingere potuit, quod de LVDOVICO noſtro memoriae prodidit MONACHVS SANGALLENSIS: s) *Quum natus et ſex annis in domo patris*

o) Lib. II. Cap. VIII. p. 578.
p) Ibid. Cap. XII. p. 594.
q) Annal. Bertin. ad ann. 876.
r) ad ann. 813. p. 358.
s) Ibid. p. 578.

Digitized by Google

patris cautiſſime nutritus ſexagenariis hominibus ſapientior haud immerito videretur, genitor indulgentiſſimus, qui hoc vix aegre exſpectaret, vt ad conſpectum aui eum perducere potuiſſet, adſumens puerum, a matre delicatiſſime curatum, coepit inſtruere, quam ſerie, et quam timorate ante Imperatorem ſe agere, aut forte interrogatus ei reſpondere, nec non et ſibi deferre deberet, et ſic eum ad palatium produxit. Si ergo annus ille DCCCXIII. fuit ſextus LVDOVICI: euidentiſſimum eſt, natalem ei fuiſſe annum DCCCVII. Et hinc facile patet, cur idem ASTRONOMVS t) ad annum DCCCXIIII. ſcribat: *Eodem etiam anno duorum ſuorum filiorum* LOTHARIVM *in Baioariam,* PIPPINVM *vero in Aquitaniam miſit, tertium vero* LVDOVICVM, *adhuc* PVERILIBVS *conſiſtentem in* ANNIS, *ſecum tenuit.* Vere enim LVDOVICVS tum fuit ſeptennis, adeoque nondum infantiae annos egreſſus. u)

VII. Ex quibus temporum characteribus facile etiam patria LVDOVICI, vel, quae eius incunabula vidit, prouincia, intelligitur. Toto enim illo anno in Aquitania haeſit LVDOVICVS PIVS, et nec bello Hiſpanico, vti ſuperiore anno DCCCVI. interfuiſſe, nec ad patrem profectus legitur. Cuius rei hanc rationem reddit VITAE AVCTOR: x) *Sequenti vero tempore iterum Rex Ludouicus expeditionem*

t) Vit. Ludouici Pii p. 362.

u) Haud paullo ergo minor aetate fuit LOTHARIO et PIPPINO. Priorem enim primo ſtatim a LVDOVICI et ERMENGARDIS nuptiis anno, id eſt, anno DCCXCVII. natum eſſe, patet ex eius epitaphio apud Browerum *Annal. Treu. Tom. I. Lib. VIII. n. 117.*

Nam bis tricenos monachum ſic attigit annos,
Ac ſe mutauit, ac bene poſt obiit.

Quum vero obierit III. Kal. Octobr. anno DCCCLV. ſexagenario propior, natum eum eſſe oportet anno DCCLXXXXVII. X. annis natu maiorem Ludouico. Quod accuratius demonſtrarunt Brouuer. *Annal. Treu. Lib. VIII. n. 117.* et Ant. Pagi *Critic. Baron. ad ann. 855. n. 12.* PIPPINVM vero iam anno DCCCXXII. ducentem vxorem, teſtibus Annal. Fuld. et reliquis *ad ann. DCCCXXII.* Lothario fratre anno DCCCXXI. nuptias celebrante, non multo minorem fuiſſe probabile eſt.

x) Idem p. 351.

Digitized by Google

nem in Hiſpaniam parauit. Sed pater, ne per ſemetipſum illuc pergeret, eum impediuit. Praeceperat namque tunc temporis fabricari naues contra Nordomannicas incurſiones, in omnibus fluminibus, quae mari influebant. Quam curam etiam filio iniunxit ſuper Rodanum et Garonnam et Silidam. Attamen miſit ei miſſum ſuum Ingobertum, qui filii praeſentiam praeferret, et vice amborum contra hoſtes exercitum duceret. Rege autem IN AQVITANIA MANENTE *ob ſupradictam cauſſam, exercitus eius itinere proſpero Barcinonam venit.* Quum ergo toto illo anno in Aquitania ſubſtiterit LVDOVICVS pater, nec eum ERMENGARDIM vterum gerentem a ſe ſegregaſſe, veroſimile ſit: dubitari profecto nequit, quin LVDOVICVS noſter apud Aquitanos primum lucem viderit, et quidem in Caſſagnolano ſimilique palatio, in quo eum vernum illius anni tempus exegiſſe, ex diplomate, quod STEPH. BALVZIVS y) edidit, intelligimus.

CAP. III.

DE LVDOVICI PVERITIA ET EDVCATIONE AD ANNVM DCCCXVII.

I.

Hunc filium ſibi natum fauſtiſque nutritum ſub penetralibus quin parentes magna cura ad honeſtatem, pietatem, dignosque fortuna ſua mores incredibili cura inſtituerint, dubitare nos non patiuntur LVDOVICI et ERMENGARDIS pietas. Erat vero tum educationis principum iuuentutis ea ratio, vt eos raro ſecum in palatio haberent, ne luxu palatino corrupti otio ac voluptatibus ab ipſis incunabulis diffluere diſcerent: ſed eos plerumque aliquo mittebant, ſimul ac nutricibus eſſent ſubducti, iisque nobilem aliquem atque expertae virtutis virum praeficerent, qui tum BAIVLVS ſolebat adpellari. a) Mos ille iam ipſis Merouingorum temporibus inoleuerat, eius-

y) Capitular. reg. Franc. Tom. II. p. 1407.

a) De *Baiulis* illis ſuſius agunt Carolus du Freſne in *Gloſſar. med. et infim. Latin. Tomo I.* Videtur hic mos ex ipſa aula Conſtantinopolitana, cuius inſtituta vel maxime ſibi ad imitandum proponebant Francorum reges, dimanaſſe. Nam et ibi inter dignitates palatinas erat

 μέγας

eiusdemque ſeruantiſſimus Carolus M. Ludouicum Pium, *Regem regnaturum in Aquitaniam miſit, praeponens illi baiulum Arnoldum, aliosque miniſtros, ordinabiliter decenterque conſtituens, tutelae puerili congruos.* b) Id quod iam anno DCCLXXXI. Ludouico adhuc in cunis vagiente, contigiſſe, idem LVDOVICI Pii encomiaſtes obſeruat. Idem ergo inſtitutum in filio Ludouico educando ſeruaſſe, veroſimile eſt: quamuis quem illi rectorem eius iuuentae praefecerit, nemo veterum, quod meminerim, memoriae prodiderit. Baiulis iſtis adiungi ſolebant e ſacro ordine viri docti moribusque conſpicui, qui filiis Regum adhuc pueros ad doctrinam pietatemque formarent. Erant etiam, qui principes adoleſcentes equum inſcendere, armis vti, telaque vibrare docerent. Cui generi exercitationum etiam LVDOVICVS Pius, pater, tam mature adſuefactus eſt, vt anno DCCLXXXV. euocatus ex Aquitania a Carolo

μέγας Βάϊυλος, cui liberorum Imp. cura erat demandata, ceu ex Codino diſcimus. Quin iam Sophoclis Scholiaſtes, eodem teſte Freſneo, *βάϊυλον* vocat *παιδαγωγὸν καὶ παιδοτρίβην*. Hinc *Gregorii, baiuli Imperialis Graecorum* mentio fit in *Chronico S. Vincentii Vulturn. Lib. III.* et apud Ioann. Papam VIII. *Epiſt. CLXVIII. CLXVIIII. et CLXXVIII.* Hunc morem et Reges Francorum primae ſtirpis imitabantur, quorum temporibus paſſim meminerunt Fredegar. *Chron. Cap. LXXXVI.* Auctor *Geſtor. Dagoberti Cap. II.* Aimon. *Lib. IIII. Cap. XXXVIII.* et alii. Eumdem poſtea et Carolingi retinuerunt, apud quos ea dignitas BAIVLATIO adpellabatur. Ea vero non modo proximus ad maiores dignitates gradus erat, ſed et cum tanta auctoritate coniuncta, vt principes baiulos, a quibus erant educati, plerumque parentum loco haberent, et hinc CAROLVS, Rex Burgundiae, Lotharii I. Imp. filius, GIRARDVM Comitem *ſuum parentem ac nutritorem* vocet in charta ann. DCCCLVII. apud Dacherium. *Spicil. Tom. XII. p. 120.* Hinc et vix aliis, quam qui in palatio primo loco erant, haec cura demandabatur. Nithard. *Lib. I. de diſſenſ. filior. Ludou. Pii Imp. p. 436. Ad quod* BERNARDVM *quemdam ducem Septimaniae pater in ſupplementum ſibi ſumens, Camerarium conſtituit,* KAROLVMque *eidem commendauit, ac ſecundum a ſe in imperio praefecit.*

b) Vita Ludouici p. 341.

Digitized by Google

rolo M. teſte auctore vitae eius, c) iam *bene equitaret*, quum eſſet ſeptem annorum puer. Eamdem ergo rationem in educando filio procul dubio ſequutus eſt Ludouicus Pius, idque non vllo alio argumento luculentius poteſt demonſtrari, quam quod in litteris aeque, ac reliquis pacis bellique artibus, vti paullo poſt erit dicendi locus, adeo poſtea excelluit, vt pares pauciſſimos, neminem ſuperiorem per omnem vitam haberet.

II. Et ſane ad illam in quouis artium genere ſcientiam, eo facilius ſibi viam expediuit, quo praeclarior in eo indoles ab ipſa infantia enituit. Erat enim in eo adhuc puero prudentia grauitasque ſenilis, par tantae fortunae animus, ingenium capaciſſimum, et ad quaeuis, quae tempus exigere videretur, reperienda a natura factum. Quae omnia exemplo notabili illuſtrauit MONACHVS SANGALLENSIS, d) quod eius verbis deſcribere paucisque pro inſtituti ratione illuſtrare iuuabit: *Et quia ita ſe obtulit occaſio, vt de indicibili patre veſtro incideret honoranda mentio, libet commemorare elogium, quod de illo ſapientiſſimum conſtat protuliſſe* KAROLVM M. *Nam quum natus et VI. annis in domo patris cautiſſime nutritus*, SEXAGENARIIS *hominibus* SAPIENTIOR *haut immerito videretur: genitor indulgentiſſimus, qui hoc vix aegre exſpectaret, vt ad conſpectum aui eum perducere potuiſſet, adſumens puerum, a matre delicatiſſime curatum, coepit inſtruere, quam ſerie, vel quam timorate ante Imperatorem ſe agere, aut forte interrogatus ei reſpondere, nec non et ſibi deferre deberet: et ſic eum ad palatium produxit. Quumque prima die vel ſecunda inter reliquos ſtatores eum Imperator curioſioribus oculis intueretur: dixit ad filium: Cuius eſt ille puerulus? Illo reſpondente: quia meus et veſter, ſi dignamini: poſtulabat eum, dicens: Da illum mihi. Quod quum factum eſſet, deoſculatum ſereniſſimus Auguſtus puſionem remiſit ad ſtationem priſtinam. Ille mox dignitatem ſuam cognoſcens, et cuiquam poſt Imperatorem ſecundus remanere diſpiciens, collectis animis, et membris compoſitiſſime collocatis aequato gradu ſtetit iuxta patrem ſuum. Quod prouidentiſſimus adſpectans* KAROLVS, *vocato ad ſe filio* HLVDOVICO *praecepit, vt inter-*

c) Ibid. p. 341.
d) Vit. Caroli M. Lib. II. Cap. VIII. p. 578.

interrogaret cognominem ſuum, cur ita faceret? vel qua fiducia ſe patri adaequare praeſumeret? Ille vero ratione ſubnixum reddidit reſponſum: Quando, inquiens, veſter eram vaſallus, poſt vos, vt oportuit, inter commilitones meos ſteteram: nunc autem veſter ſocius et commilito non immerito me vobis coaequo. Quod quum HLVDOVICVS *Imperatori retuliſſet, ille huiusmodi ſententiam promulgauit: Si vixerit puerulus,* ALIQVID MAGNI ERIT. *Quae verba ideo de Ambroſio mutuati ſumus, quia,* KAROLVS *quae dixit, non poſſunt ex amuſſi in Latinum conuerti.* Hactenus monachus Sangallenſis, cuius verba, tametſi prolixiora, integra attulimus, vt ea paucis interpretaremur. Quo anno haec contigerint, iam ſuperiore capite vidimus, puta octingenteſimo decimo tertio, quo eius pater arceſſitus ex Aquitania Carolum M. poſtremum vidit, et imperii ſocius ab illo eſt adoptatus. In illa ergo pompa palatina ſplendidiſſimaque panegyri etiam filium ſuum natu minimum patri ſtitit, eumque pulchre ornatum, inſtructumque inter reliquos STATORES, qui paullo poſt etiam a LVDOVICO noſtro *commilitones* vocantur, adſtare iuſſit, experturus procul dubio, an eum obſeruaturus ſit auus, eumque inter reliquos agniturus. STATORES vero hi, ſeu COMMILITONES non alii erant, quam pueri palatini, qui ex more Francorum cum Regum filiis in eorum palatio educabantur, e) de quibus HADR. VALESIVS: f) *Notare conuenit, morem fuiſſe iam tum proceribus Francorum*

e) STATVS veteribus dicebatur tota principum curia, vel vti Romani vocabant *Comitatus.* Iac. de Vitriaco *apud* Bongarſ. *Lib. III. p. 1126. Primo die recepit eos in prima ſcala de Cayron, vbi ſemper eſt* STATVS *eius.* Quo ſenſu et hodie comitatum principum dicimus *den Hoff-Stat*, non, vti vulgus loquitur, *die Hoff-Stadt.* Pueri ergo ſtatarii ſunt, qui in aula miniſtrant Principi, quos hodie *Pagen* adpellitant. Horum erat ſtare in curia Principis ſui, eiusque ſolium cingere, vnde et STATORES dicti, ceu non modo hoc monachi Sangallenſis, ſed et alio Ordericі Vitalis *Lib. XII. p. 856.* probauit Car. du Freſne *Gloſſar. med. et inf. Latin. Tomo III. p. 952.* Supereſt et hodie vocabulum in vernacula noſtra, in qua ſaepe miniſteria palatina dicuntur a ſtatione, veluti *Tafel-ſteher, Thür-ſteher.* cetera.

f) Rer. Francic. Lib. XV. ad ann. 591.

corum, adultos liberos, praeſertim indolis rarae formaque et ingenio excellentes Regibus ad miniſteria tradere in palatio omnibus liberalibus artibus, ſed praecipue militaribus excolendos: quos GREGORIVS *aulicos palatinos, et pueros aulicos, quidam ſcholares adpellant. Hinc apud ſcriptores rerum noſtrarum ſaepiſſime inuenio, pueros nobiles in aulam regiam a parentibus perductos, Regibus oblatos, traditos, commendatos, in palatio enutritos, in aula regia educatos, a principe nutritos. Hos reges noſtri optimatium erga ſe fidei obſides habebant: his pignoribus Proceres in officio continebant, haud facile libenterque res nouas molituros, quamdiu ipſorum filii in regia alerentur.* Quod alibi g) variis adlatis exemplis, veluti Patrocli Mummioni, Tranſobadi, S. Arnulfi, Chrodogangi, probauit, et vtroque loco obſeruauit, fuiſſe haec maximorum virorum rudimenta ac viam proceſſus expeditiſſimam, et ex palatio, tamquam e ludo plurimos Abbates et Epiſcopos ſanctitate vitae eminentes, Comites Stabuli, Theſaurarios, Referendarios, Comites Palatii, Conſiliarios, Duces, patritios, Comites exiiſſe, nec aliunde fere, quam ex illa regia puerorum cohorte, delectos eſſe, qui poſt data virtutis et fidei experimenta ad magna et honorata miniſteria ſublimesque poteſtates fuerint profecti. Huic ergo regiorum puerorum cohorti, quam procul dubio Ludouicus Pius ſecum ex Aquitania, tamquam fidei parentum pignora Aquisgranum traxerat, iuſſu patris ſeſe immiſcuerat LVDOVICVS puer, quum ille, more Francorum, qui pereleganter in vetere tabella ex Codice quodam Euangeliorum Carolo Caluo a monachis S. Martini Metenſibus oblato per STEPH. BALVZIVM h) eruta patet, proxime throno vel eius ſupremo gradui adſtaret, vel adſideret, i) maxime quum iam et Rex Aquitaniae eſſet,

g) Lib. IX. ad ann. 565.

h) Capitular. Tomo II. p. 1276.

i) In effigie illa Baluziana Carolus Caluus ſolus throno inſidet coronatus, imminente ſuperne manu, quae et in aliis monimentis cernitur, vt veluti θεόςεπτος, id eſt, a Deo coronatus videretur. Car. du Freſne *Gloſſ. Lat. voce Armiger.* Filii vero Caroli, Ludouicus Balbus et Carolus, vtrimque ſtantes, thronum paternum veluti manu fulciunt, S. Deipara coronas ſuper eorum capi-

Digitized by Google

ſet, et in eo ipſo placito Auguſtae dignitatis particeps redderetur. Obſeruauit demum CAROLVS puerum: miratusque indolem et grauitatem, in tantilla aetate incredibilem, ex filio, cuium adduxerit hunc puerum, quaeſiuit. Quumque hic, laetus laetitiis omnibus, ſuum ac Imperatoris eſſe, reſponderet: accepit CAROLVS gratiſſimum munus et adductum ad ſe nepotem, exceptumque gremio, deoſculatus eum in priorem locum redire paſſus eſt. At iam altiora ſpirabat magnanimus puer, ex quo ſe ab Imperatore veluti in clientelam ſuſceptum eſſe intellexerat. Nec iam amplius loco illo inter commilitones, Ludouici patris clientes, ſtare ſuſtinebat, ſed adſcendens in gradum ſuperiorem patris latus claudebat, interrogatusque iuſſu CAROLI, cur id faceret, ſe iam Imperatori donatum acceptumque, non amplius patris, ſed aui, clientem, et eatenus patri aequatum eſſe, fidenter ac magnifice reſpondit. Ex quo ſimul intelligimus, Imperatorum Regumque filios, ad regiam dignitatem viuis parentibus euectos, non ad ſolutam omni nexu poteſtatem adſpi-

capitibus caelitus tenente. Quod et in Byzantinorum numis monimentisque aliquando obſeruauit idem eruditiſſimus Cangius *Diſſ. de Impp. Conſtantinop. inferior. aeui num. ſ. XXX. p. 24.* At ipſos ſaepe proceres in placitis maioribus ad thronum hinc inde non ſtetiſſe, ſed adſediſſe, teſtis eſt Ermold. Nigell. *Lib. II. v. 3.* dum canit:

Namque ſenex Carolus Caeſar, venerabilis orbi,
Concilium reuocat ad ſua tecta nouum.
Aurato reſidens ſolo, ſic coepit ab alto
Electi circum quem RESIDENT *comites.*

Quum vero ipſi Comites ac proceres in publicis placitis aliquando ſederent, vti id hodienum in comitiis gentium originis Germanicae obſeruatur; dubitare ſane nefas eſſet, quin et Regum filii, qui intereſſent illi panegyri, maxime ſi ipſi regia dignitate fulgerent, patri nonnumquam adſederint, ſaltim de plano, vel in inferiore gradu, ne patribus viuis aequiparari viderentur. At quia tamen monachus Sangallenſis Ludouicum noſtrum *iuxta patrem ſtetiſſe*, et *patri ſe adaequaſſe*, ſcribat: probabilius eſſe fatemur, Ludouicum etiam Pium tum patris ſolio adſtitiſſe.

Digitized by Google

adſpiraſſe, ſed patrum veluti clientes ac vaſallos fuiſſe. Hinc in charta diuiſionis vel teſtamento a CAROLO M. condito apud PITHOEVM k) diſerte caueri animaduertimus: *Haec autem omnia ita diſpoſuimus, atque ex ordine firmare decreuimus, vt, quamdiu diuinae maieſtati placuerit nos hanc corporalem agere vitam, poteſtas noſtra ſit ſuper a Deo conſecratum regnum, atque imperium iſtud, ſicut hactenus fuit in regimine atque ordinatione, atque omni dominatu Regali atque Imperiali, et vt* OBEDIENTES *habeamus praedictos dilectos* FILIOS NOSTROS, (quorum alter iam Italiae, alter Aquitaniae cum regio imperio et poteſtate praeerat,) *atque Deo amabilem populum noſtrum cum omni ſubiectione, quae patri a filiis, et Imperatori ac Regi a ſuis populis exhibetur.* Quae poſtea et LVDOVICVS Pius in charta Diuiſionis apud eumdem PITHOEVM l) repetit. Denique, vt ad rem redeamus, admiratus hanc pueri reſponſionem CAROLVS M. eum, ſi aduixerit, magnum futurum, fretus tanta indole, praedixit, talibus in lingua Theotiſca vſus verbis, quae Latine exprimi commode non poſſint. m) Vnde monachus illa eloqui maluit iis verbis, quibus olim ſimile de S. AMBROSIO augurium expreſſum eſſe,

k) Script. Hiſt. Franc. XII. p. 288.

l) Cap. XIII. p. 335.

m) Haec qualia fuerint verba, vtinam expreſſiſſet monachus. Apud Otfridum *Euang. Lib. I. Cap. IV. v. 65.* verba euangeliſtae: *Erit magnus coram domino* ita exprimuntur:

Guati ſo iſt er höher,
Iob Gote filu liuber.

Bonitate eſt maior,
Et Deo multo carior.

Et *Lib. I. Cap. VIIII. v. 77.* verba: *Quid puer iſte erit?* ita vertuntur: *Sie ſprachun filu balde: waz uuaniſto waz er uuerde? Dixerunt admodum audenter: quid putas, quod futurus ſit?* Sed haec ſimiliaque non ita comparata ſunt, vt non Latine, totidem paene verbis exprimi commode queant. Oportet ergo, quidquid dixerit Imperator, παροιμιῶδές τι fuiſſe, quippe quales loquutiones prouerbiales in aliam linguam non facile transferuntur.

eſſe, memoriae proditum eſt, n) et ne magnis componere paruis videretur, ſubdidit verba: o) *Nec immerito prophetiam de ſancto* AMBROSIO *magno accommodauerim* HLVDOVICO, *cui, exceptis eis rebus et negociis, quibus* oo) *reſpublica terrena non ſubſiſtit, coniugio videlicet vſuque armorum, per omnia ſimillimus, immo etiam quantum potentia regni, tantum religionis ſtudio, ſi dici liceat, quodammodo maior exſtiterit* AMBROSIO, *fide ſcilicet catholicus, Dei cultor eximius, ſeruorum Chriſti ſocius, tutor et defenſor indefeſſus.* Virum profecto ſanctum ac religioſiſſimum fuiſſe oportet LVDOVICVM noſtrum, quem monachus viro tanta ſanctitatis fama illuſtri non aequiparandum modo, ſed et praeferendum quodammodo exiſtimauit.

III. LVDOVICVS Pius anno iſto DCCCXIII. cum CAROLO M. patre Aquisgrani vixit ad Nouembrem vſque menſem, quo a patre digreſſus Aquitaniam repetiit. p) Neque dubitamus, quin et LVDOVICVM puerum comitem habuerit. Paullo poſt ante diem V. Kalendas Februarias vitam cum morte commutauit CAROLVS M. isque caſus confeſtim ſedibus ſuis exciuit LVDOVICVM Pium, qui, accepto nuncio, veritus, ne quid ſe abſente turbetur, in Franciam orientalem

n) Rem referemus verbis Paullini presbyteri in *vita S. Ambroſii* apud Surium *d. IV. Apr. p. 526. Igitur poſito in adminiſtratione praefecturae Galliarum patre eius Ambroſio, natus eſt Ambroſius: qui infans in area praetorii in cunabulis poſitus, quum dormiret aperto ore, ſubito examen apum aduenians faciem eius atque ora compleuit, ita, vt ingrediendi in os egrediendique frequentarent vices. Quae pater, qui prope cum matre vel filia deambulabat, ne abigerentur ab ancilla, quae curam nutriendi infantis ſuſceperat, probibens, (ſollicita enim erat, ne infanti nocerent,) exſpectabat patrio adfectu, quo fine illud miraculum clauderetur. At illae poſt aliquamdiu euolantes, in tantam aëris altitudinem euectae ſunt, vt humanis oculis minime viderentur. Quo facto territus pater ait: Si vixerit infantulus iſte,* ALIQVID MAGNI ERIT. Quem locum ob oculos fuiſſe monacho noſtro, nemo non intelligit.

o) Ibid. p. 579.

oo) Legerim: *ſine quibus.*

p) Vita Ludou. Pii p. 358.

Digitized by Google

lem reuolauit, et die, ex quo ex Aquitania proficiſci coeperat, trigeſimo Aquisgranum venit. q) Familia Ludouicum tum vel comitata, vel e veſtigio ſequuta eſt. Eodem enim anno DCCCXIIII. filiorum triga Aquisgrani cum patre aliquamdiu fuiſſe legitur: quamuis LVDOVICVS pater, teſtantibus eorum temporum annalibus, r) ex inſtituto maiorum mox alium alio, LOTHARIVM in Italiam, PIPPINVM in Aquitaniam dimiſerit, ſolo LVDOVICO puero apud ſe retento, non alio procul dubio conſilio, quam vt tanto felicius ſub patris cura adoleſceret, tantoque rectius procederet eius educatio. Quamuis vero, qualis cura impenſa ſit formando pueri ingenio, ſuo more fere diſſimulent eorum temporum ſcriptores: tamen quemadmodum ex fructuum praeſtantia, meſſisque vbertate de adhibita cultura rectiſſime iudicatur, ita ex praeclaris, quibus LVDOVICVS excelluit, artibus, quam diligenter atque accurate fuerit a parentibus et magiſtris ſuis inſtitutus, coniecturam recte capi poſſe exiſtimamus. Eas vero ita deſcribunt REGINO s) et ANNALIVM METENSIVM auctor: t) *Fuit autem ille princeps Chriſtianiſſimus, fide catholicus, non ſolum ſaecularibus, verum etiam eccleſiaſticis diſciplinis ſufficienter inſtructus. Quae religionis ſunt, quae pacis, quae iuſtitiae, ardentiſſimus exſequutor. Ingenio callidiſſimus, conſilio prouidentiſſimus, in dandis ſiue ſubtrahendis publicis dignitatibus diſcretionis moderamine temperatus. In praeliis victorioſiſſimus, armorum, quam conuiuiorum, adparatibus ſtudioſior, cui maximae opes erant inſtrumenta bellica. Plus diligens ferri rigorem, quam auri fulgorem. Apud quem nemo inutilis valuit. In cuius oculis perraro vtilis diſplicuit, quem nemo muneribus corrumpere potuit. Apud quem nemo per pecuniam eccleſiaſticam, ſiue mundanam dignitatem obtinuit: ſed magis eccleſiaſticam probis moribus et ſancta conuerſatione: mundanam deuoto ſeruitio et ſincera fidelitate.* In quo inſigni elogio, et quadam veluti boni ac incomparabilis principis imagine quinque potiſſimum LODOVICI virtutes, quae ſine accurata inſtitutione raro com-

q) Idem p. 359.
r) Annal. Bertin. ad ann. 814. Vita Ludou. p. 362.
s) Regino ad ann. 867.
t) Annal. Met. ad eumd. ann.

Digitized by Google

comparantur, viuis coloribus expreſſas animaduertimus, PIETATEM et religionis ſtudium, DOCTRINAM ſacram ac profanam, PRVDENTIAM ciuilem ac regnatricem, ARTES MILITARES, et ANIMVM ſordibus vacuum omnibusque corruptionibus ſuperiorem. Quae quum ſint praecipua boni principis decora, ad eaque in inſtituendis tantae fortunae adoleſcentibus omnia referenda videantur: de ſingulis quaedam ex eorum temporum monimentis delibare nobis licebit.

IIII. Quantum in eo fuerit pietatis ſtudium, vel inde patet, quod non minus PII quam LVDOVICI nomine noſceretur. Id cognomen ſaltim ei non minus, quam patri, haeſiſſe, iam ſupra incorruptis veterum teſtimoniis demonſtrauimus. u) Neque ergo dubitandum videtur, quin et ſacrae ſcripturae lectioni vacarit, et doctrinae Chriſtianae elementa bona fide imbiberit. Libris ſane legendis eum non parum temporis impendiſſe, teſtem denuo habemus MONACHVM SANGALLENSEM, x) qui, *eum ſapientiam ſingularem, acutiſſimo fretum ingenio* SCRIPTVRARVM *adſiduitate cumulatiorem reddere non ceſſaſſe*, ſcribit. Id quod illum eo libentius feciſſe credibile eſt, quo non modo ipſe Latinae linguae peritior, ſed et ſaeculum interpretationum Theotiſcarum libellorumque ea lingua ſcriptarum feracius fuit, y) nondum periculum aliquod ex huiusmodi verſionibus

u) Lib. I. Cap. I. §. 9.

x) Libro II. Cap. IX. p. 580.

y) Linguae patriae ſtudium permagni iam fecit *Carolus M.* ipſe in eo elaborans, vt eius cultum pro virili proueheret, ceu teſtatus eſt Eginard. *vit. Caroli M.* At non multum profeciſſe videtur princeps optimus. Idem inſtitutum Ludouicus Pius vrſit, adeo, vt et de verſione Bibliorum Teutonica cogitaret, idque negotium viro cuidam docto, gente Saxoni, daret, qui et vetus nouumque teſtamentum Germanica poëſi illuſtrauit, ceu docet praefatio apud Àndr. du Cheſne *Script. Franc. Tomo II. p. 220.* Et exſtant huiusmodi verſiones paſſim, de quibus diſſerunt Io. Frickius *Praefat. ad Schilt. Theſaur. Antiqu. Teut. p. VII. ſequ.* et Eckard. *Not. ad vit. Hatumodae Abbatiſſae Gandersh. p. 39. ſequ.* At numquam magis id ſtudium, quam ſub Ludouico Germanico ferbuit, ſub quo OTFRIDVS WEISSENBVRGENSIS inſignem iſtam Euan-

bus metuentibus eccleſiae doctoribus, nec laicis, quos vocabant, earum lectione, tamquam aqua et igne interdicentibus. Magna ergo pro eorum temporum conditione fuit, quam LVDOVICVS ſibi comparauerat, rerum ſacrarum notitia, eaque in re ex ipſo clericorum ordine, fatente eodem *monacho Sangallenſi,* z) permultos adeo ſuperauit, vt in iis parum verſati in eius conſpectum venire formidarent. *Nullus,* inquit, *clericus, niſi legere doctus et canere, non ſolum cum eo manere, ſed ne in conſpectum eius venire praeſumſit.* Sed multo maior illa laus optimi Principis, quod quae didiciſſet, omnia ipſa vita exprimeret, iuſtus, mitis, in victu totoque adparatu palatino parcus, in elargienda pauperibus ſtipe, condendisque templis et monaſteriis paene profuſus, in orationibus, ieiuniis, cultuque diuino adſiduus, adeo vt eius vita cenſura eſſe poſſet, et exemplum, ad quod ciues omnes vitam componerent abſolutiſſimum. Quod iterum in eo admiratus MONACHVS SANGALLENSIS: a) *Ad orationis,* inquit, *ſtudium et deuotionem ieiunorum, curamque ſeruitii diuini ſupra omnes homines ita erat intentus, vt exemplo Sancti Martini, quidquid aliud ageret, ſemper quaſi praeſenti domino ſupplicare videretur. Carne et cibis lautioribus certis diebus abſtinuit. Tempore vero litaniarum de palatio diſcalceatis pedibus vſque ad eccleſiam paſtoralem vel ad ſanctum Hemmeranium, ſiquidem eſſet Reganesburg, crucem ſequi ſolitus erat. In aliis vero locis communentium conſuetudinem non abnuebat. Oratoria noua - - admirabili opere conſtruxit.* Et exſtant ſane tot tabulae ac diplomata, tam ſanctae profuſionis monimenta, vt vel ſola rem conficere videantur. Ade,

Euangeliorum paraphraſin, ipſi Ludouico noſtro nuncupatam, ſcripſit, RHABANVS MAVRVS de homiliis Theotiſcis populo praelegendis cogitauit, Serrar. *rer. Mogunt. Lib. I. Cap. XI.* variae denique prodierunt verſiones Pſalmorum, de quibus idem Frickius *praef. verſioni Notkeri Labeonis praemiſſa p. IV.* variae catecheſes, ſimilesque libelli, digni omnino, qui hodie omni cura conquirantur.

z) Ibid. p. 581.

a) Ibid. p. 581.

de, quod et in imperio a truculentia ſanguinisque effuſione, b) et in matrimonio ab omni pellicatu abſtinuit, ſolus fortaſſis inter Francorum Reges, qui vna contentus vxore, praeter liberos e legitimo toro natos, nullos alios nothos, oneri reipublicae futuros, reliquit. c) Sunt inter actiones LVDOVICI quaedam, quae tantae ſanctitatis famae officiunt, in primis bella, quae exuta naturali pietate, patri

b) Idem p. 580.

c) Vt enim iam nihil dicamus de Regibus Merouingicis, quos tantum non omnes inter concubinarum ac pellicum greges vixiſſe conſtat: nec de Caroli M. maioribus multa addamus, inter Caroli M. concubinas fuere HIMILTRVDIS, Paull. Diacon. *in Chron. Epiſc. Metenſ. p. 58.* MATHELGARDIS, GERSVINDA, REGINA, ADELLVIDA, aliaque, cuius de nomine non conſtat, apud Eginardum *Vit. Caroli M. Cap. XVIII.* ex quibus praeter filias Rothaildem, Adaltrudem, Rothaidem, PIPPINVM gibboſum, DROGONEM, HVGONEM et THEVDERICHVM genuit. Eginard. *ibid.* Cap. XX. Cl. Io. Dau. Koelerus *de Domo Aug. Caroling. p. 50. ſequ.* Ne LVDOVICVS quidem Pius, quantacumque ſanctitatis fama ſuper aethera notus, a furtiuis amoribus abſtinuit. Teſtis eſt auctor Chronici Moiſſiacenſis *ad ann. DCCCXVII. p. 148. Quartum vero filium habuit ex* CONCVBINA, *nomine* ARNVLPHVM, *cui pater Senonas ciuitatem in comitatum dedit.* Nec fratres Ludouici noſtri et reliqui agnati ſanctius vixerunt. LOTHARIVS enim I. Imp. ex DODA duarum concubinarum vna, CAROLOMANNVM filium genuerat. Annal. Bertin. *ad ann. DCCCLIII.* CAROLVS Caluus, RICHILDEM vxorem, antequam tabulas cum ea ſignaret, concubinam habuerat. Annal. Bertiniani *ad ann. DCCCLXVI. et DCCCLXX.* Quas tragoedias excitarit LOTHARIVS II. ob Waldradam concubinam, matrem Hugonis Ducis Alſatiae, Giſelae, et Berthae, nemo ignorat. Sed ex filiis Ludouici noſtri CAROLOMANNVS ex concubina LVDSWIRIDA, cuius nomen in Diplomate apud Gewoldum *in Metrop. Saliſb. Tomo II. p. 504.* exſtat, ARNVLFVM poſtea Imp. hic ex ELLIÑRAT, cuius meminit Hund. *in Metrop. Saliſb. Tom. II. p. 566.* ZVENTEBOLDVM, Lotharingiae Regem et Ratoldum; Annal. Fuld. *ad ann. 889.* alter Ludouici noſtri filius LVDOVICVS iunior

patri intulit. Erunt etiam, qui purioribus ſacris refragari dicent opinionem de merito operum, quam in omnibus paene prodit diplomatibus, d) coelum pecunia, quaſi ſoluto pretio emi, certo perſuaſus. Nec minus in eo plerique reprehendent fiduciam in caelitum ope ac ſuffragiis poſitam, pretium, quod monachatui ſtatuit, nimium, cultum reliquiarum ſimiliaque, quibus plus ſuperſtitionis, quam ſolidae pietatis, ineſſe palam eſt. Enimuero vti, quae aduerſus

iunior ex muliere neſcio qua HVGONEM, qui anno 879. in proelio cum Normannis inito occubuit, Regino *ad ann. 879.* denique CAROLVS Craſſus BERNARDVM, nothum teſte Annaliſta Lambeciano *ad ann. 885.* ſuſceperunt: vt adeo ex tot Caroli M. poſteris ſolus ferme Ludouicus Germanicus caſte vixerit.

d) Talia ſunt, quibus diplomata tantum non omnia auſpicatur: *Si liberalitatis noſtrae munere locis Deo dicatis aliquid conferimus beneficii, et neceſſitates eccleſiae Dei per petitiones religioſarum perſonarum noſtro releuamus munimine et imperioſo tuemur iuuamine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter peragendam, et ad aeternam feliciter adipiſcendam profuturum eſſe, liquido confidimus.* Vid. infra *Diplom. I. IX. X. ſequ.* Et auctor eſt monachus Sangallenſis *Vit. Caroli M. Lib. II. Cap. XII.* Ludouicum conſpecto ex militibus aliquo, qui aurum argentumque ſecum ferret, vel eo ornatus in procinctu ſtaret, dicere ſolitum: *Miſer et infelix. Non tibi ſufficit, vt tu ſolus vel ſorte belli intereas, quin etiam et res, quibus* ANIMA TVA REDIMI *valeret, in manus hoſtium tradas, vt de eis ſimulacra gentium adornentur.* Nimirum erat illa tum communis omnium perſuaſio, quo quisque plus auri argentiue in eccleſias expenderet, eo certiorem illum de abolitione peccatorum ipſaque beatitudine ſempiterna ſpem concipere poſſe. Hinc dicta ſcripturae in eorum temporum chartis frequentiſſima: *Pretium animae viri diuitiae eius.* Infra *dipl. VI. Date eleemoſynam, et ecce omnia munda ſunt vobis. Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, qui vos recipiant in aeterna tabernacula.* Dipl. Einardi apud Toeln. *Cod. dipl. Palatin. n. VI. p. 6.* et ſimilia, e quibus huic perſuaſioni praeſidium accedere poſſe exiſtimabant.

Digitized by Google

uerſus patrem molitus eſt, deteſtanda omnino eſſe nemo negauerit: ita infra intelligemus, quam nefandis exagitatus iniuriis arma expediuerit, iuſtiſſimum profecto bellum, modo alium quam patrem, hoſtem habuiſſet, geſturus. Reliqua temporum, quibus vixit, infelicitati tribuimus, vtrosque naeuos reliquis eius virtutibus ac ſincerae, quam tota vita expreſſit, pietati merito condonamus, multo excuſatiores die illo decretorio futuros hos principes perſuaſi, qui religionis amantiſſimi aliquando ſuperſtitionem pro pietate habuerunt, quam qui hodie ipſam pietatem pro ſuperſtitione habere non verentur.

V. Deinde et doctrinam ſacram ac profanam haud mediocrem LVDOVICO noſtro tribuunt veteres. Quamuis enim iis viueret temporibus, quibus nondum ita eniteſcerent apud Francos bonae litterae, vt eorum doctrina cum hodierna vlla ex parte comparanda videatur: tulit tamen id ſaeculum plures, qui aliquid operae purioris Latinitatis cultui tribuerent, qui facerent verſiculos, qui et artium liberalium, quas vocant, ſtadium decurrerent, et aſtrorum diſciplinam excolerent, et conderent legerentque annales, et veterum lectione magnopere delectarentur. In his omnibus quantum profecerint, qui tum vix alios magiſtros, quam monachos habere poterant, eorum lucubrationes, quas ex eo ſaeculo habemus ſuperſtites, ſatis oſtendunt: neque adeo dubitare licet, quin iisdem fere limitibus circumſcripta fuerit LVDOVICI eruditio. Tribuuntur illi a IOANNE MABILLONIO e) verſiculi quidam, non quidem illis, quos Hadrianus Imp. fudit, multo meliores, at nec deteriores illis, quos et ſuauiſſimi eorum temporum poëtae ſolebant edolare. f) Scripti illi ſunt ad BALDONEM neſcio quem: at, quisquis fuerit, eum Regi

e) Analect. Tom. IIII. p. 531.

f) Praeferunt hi verſiculi rubricam: HL REX, eosque Mabillonius in *adnotationibus* inſequentibus *p. 532.* diſerte Ludouico tribuit. Sunt vero tales:

Immenſas grates volumus tibi dicere, BALDO,
Quod tua magna fides ſic inconcuſſa moratur,
Nobiscum dictis firmaſti vt tempore priſco.
Namque animum noſtrum pia laetificant tua ſcripta.

Quae

Digitized by

Regi noſtro ſatis familiarem fuiſſe, et libellis a ſe compoſitis ſaepius eum donaſſe oportet. Quin quum Rex illi verſibus egerit gratias, ſeque in illius libris non omnia adſequi, profiteatur, ipſum quoque BALDONEM poëmata ſcripſiſſe veroſimile eſt. Addimus, BALDVM illum in ipſo Regis palatio videri vixiſſe, quod hic eum rogat, vt ſibi aenigmata illa ſoluere ſenſumque eorum, quae non intelligat, pandere velit. Ex quibus characteribus ego ſuſpicor, Baldonem hunc non alium eſſe, quam BALDERICVM Abbatem et LVDOVICI noſtri archicapellanum, quem circa annum DCCCLIII. in eius palatio militaſſe conſtat. g) Sacram porro eruditionem tum ſcripturae ſacrae,

Quae nobis ſaepe mittis, hortaris, et optime nobis,
Et bonitate tua pandis in amore benigno,
Quae tua ſic nobis mittit ſollertia magna.
Nunc vero nuper miſiſti talia ſcripta,
Non potuit totum noſter quod noſcere ſenſus,
Eſt quia per totum contextum in aenigmate firme.
Conſcius ipſe tuis, quid opus addiſcere verbis?
Hoc tamen oramus, vt nobis pandas aperte.

Sunt hi verſiculi omnino mali, vtpote in quibus nec proſodicae nec ſyntacticae regulae obſeruantur: ſed meliores non ſunt, quos eo ſaeculo Ermoldus Nigellus, Rabanus Maurus, Florus, Theodulfus aliique fecerunt, in quibus itidem nec quantitatis ſyllabarum nec eliſionum ratio habetur. Et quis, quaeſo, Virgilii grauitatem, vel ſuauitatem Ouidii in ſaeculi noni principe requireret? et in eo quidem principe, quem dira neceſſitas plus ſanguinis, quam atramenti, fundere iuſſit?

g) Eo anno in diplomatibus Corbeienſibus reperimus ſubſcriptionem: *Hadelbertus Subdiaconus ad vicem* BALDRICI, *abbatis, recognoui.* Schaten. *Annal. Paderb. Lib. II. p. 141.* Talis ſubſcriptio etiam biennio poſt occurrit apud eumdem *ibid. p. 143.* et anno DCCCLVIII. apud Schannat. *Hiſt. Wormat. in Codice probationum n. VII. p. 7. Godebertus, Subdiaconus ad vicem* BALDRICI, *Abbatis, recognoui.* Eumdem ex Kleinſorgii Annalibus eruit Mallinkrot. *de Archicanc. et Cancell. Imp. p. 26.* Atqui idem nomen eſt

Digitized by Google

ſacrae, tum patrum et canonum eccleſiaſticorum cognitio abſoluebat. Hinc MABILLONIVS h) editis verſibus, quibus S. Auguſtini de doctrina Chriſtiana libros Ludouico, Caroli Calui filio, nuncupauit, Angilbertus Corbeienſium Abbas, hanc ſubiicit adnotationem: *Vbi obſeruare conuenit, lectionem ſacram priſcis Francorum Regibus aliquando familiarem fuiſſe. Hinc Adalbero Laudunenſis Epiſcopus Rotbertum Regem hortatur ad legendos Auguſtini, Dionyſii dicti Areopagitae et Gregorii Magni libros.* Sacrorum autem canonum ſtudium tanto regibus magis neceſſarium videbatur, quanto propius illud attingebat eccleſiae regimen, quantoque magis intererat regum, fines illius a ſacri ordinis hominibus non vlterius, quam par eſſet, proferri. Et hoc ipſum canonum ſtudium in LVDOVICO noſtro celebraſſe videntur REGINO i) et ANNALIVM METENSIVM auctor, k) dum eum *etiam eccleſiaſticis diſciplinis ſufficienter inſtructum fuiſſe,* ſcribunt.

VI. Quum porro praecipuum principi praeſidium in ciuili illa ac regnatrice prudentia poſitum ſit: ad eam quoque non addiſcen-

eſt BALDO et BALDERICVS quemadmodum HEIMO et HENRICVS, ALTO et ALTIRICH, ALBI et ALBARICH, ALLO et ALVVICH, LIBO et LIBERICH et ſimilia apud Goldaſtum. In eadem tamen LVDOVICI noſtri curia anno DCCCLVIIII. vixit WALTO Subdiaconus, quem illo anno diploma Paderbornenſe *vice Witgarii Cancellarii recognouiſſe*, patet. Schaten. *ibid. p. 149.* Conring. *Cenſur. diplom. Lindau. p. 27.* Quum ergo ipſe MABILLONIVS idem eſſe agnoſcat BALDONIS et WALDONIS nomen: alteruter probabiliter fuit, quocum poëticum iſtud litterarum commercium inſtituit Ludouicus Germanicus. WALDONEM poſtea Cancellarii munere functum eſſe apud Carolomannum anno DCCCLXXVI. et Carolum Craſſum, anno DCCCLXXXII. et ſequ. et demum Friſingenſium Epiſcopum fuiſſe, docuit Mallinkrot *ibid. p. 21. 29.* Vbi ſimul, idem eſſe WALDONIS et BALDONIS nomen, incorrupto ipſius hominis teſtimonio diſcimus.

h) Analect. Tomo II. p. 660.

i) Ad ann. 867.

k) Ad ann. eumd.

Digitized by Google

addiſcendam, ſed toto imperio omnibusque actionibus ſuis exprimendam, animum ab ipſa adoleſcentia impulit. Non ſane tum erant tempora, quibus illa pars ciuilis ſapientiae, certis concluſa regulis, et in artis formam redacta, in cathedris tradebatur. Ipſo rerum vſu atque experientia illa erat addiſcenda, eaque in re eo facilius celeriusque profecit LVDOVICVS noſter, quo excellentiore ingenio erat a natura praeditus, et quo citius rebus gerendis a patre adplicabatur. Iam ſupra obſeruauimus, ei ſex annorum puero ſenilem prudentiam tribuiſſe SANGALLENSEM MONACHVM. l) Eumdem m) in illo iam viro laudare vidimus *ſapientiam ſingularem, quam acutiſſimo fretus ingenio ſcripturarum adſiduitate cumulatiorem reddere non ceſſarit.* REGINONI n) eſt *ingenio callidiſſimus, conſilio prouidentiſſimus.* Denique OTFRIDVS, o) qui in eo laudando totus eſt, nihil tamen in eo magis, quam ingenii perſpicaciam et ſapientiam plane inuſitatam, admiratur. Hinc eum vocat *then ſnello, agilem,* non tam corpore, quam ingenio, *thes wisduames ſollo, ſapientia plenum, wiſero githanko, wiſera redinu, ſapientum cogitationum ſapientumque verborum, cleinero githanko, ſubtilium cogitationum, quekes muorte, vini et alacris animi* principem, et quae ſunt huius generis elogia alia. Si vero ad naturam tam eximiam atque illuſtrem accedit vſus quidam atque in rebus gerendis exercitatio: tum illud neſcio quid praeclarum ac ſingulare ſolet exiſtere. Ex hoc vero numero fuit LVDOVICVS noſter, qui non ſolum domeſtico patris exemplo, et perpetua cum viris prudentiſſimis conſuetudine a puero ad ſolidam quamdam ac maſculam prudentiam formatus eſt, ſed et non multorum annorum adoleſcens, Boioariis praeeſſe iuſſus, eo, quae didicerat, in vſu habere coepit. Hinc ea omnia, in quibus praecipue conſiſtit regnatrix illa prudentia, in LVDOVICO noſtro mirantur veteres. Bene ac ſapienter veterum non nemo cecinit:

Principis eſt virtus maxima noſſe ſuos.

Ea virtus in LVDOVICO ſumma atque eximia fuit. Hinc REGINO, p) eum

l) Lib. II. Cap. 8. p. 578.
m) Ibid. Cap. 9. p. 580.
n) Ad ann. 876.
o) Praef. ad Ludou. v. 1. 2. 26. 27. 33. 135.
p) Ibid.

eum fatetur *in dandis ſiue ſubtrahendis publicis dignitatibus diſcretionis moderamine fuiſſe temperatum*, additque, *apud eum neminem inutilem valuiſſe: in eiusque oculis perraro vtilem diſplicuiſſe.* Quumque prudentis ſit, et de inſtantibus veriſſime iudicare, et de futuris callide coniicere, in iure dicundo recte et ordine verſari, omnia pericula omnesque inimicorum inſidias primum videre, deinde ea, qua opus eſt, ſollertia euitare: ea quoque laude LVDOVICVS noſter in primis excelluit, quippe MONACHI SANGALLENSIS q) iudicio, *ad anticipandas vel ſuperandas omnes inimicorum inſidias et ſubiectorum litigia terminanda, fidelibusque ſuis vniuerſa commoda prouidenda incomparabili viuacitate pollens*, et, vt addit REGINO r) *eorum, quae religionis eſſent, quae pacis, quae iuſtitiae, ardentiſſimus exſequutor.* Non facile ergo quisquam LVDOVICVM decipiebat, nemo illum opprimebat incautum, vt non tela, priusquam vibrarentur, praeuideret, dolosque et conſilia hoſtium perſentiſceret ante, quam ſatis perpolita eſſent. Ea ſane prudentia filiorum inſidias feliciter effugit: eadem ſibi fratres, ſcelus anhelantes, peſtemque ſibi nefarie molientes conſilio non minus quam armis oppreſſit. Eadem denique Hungaros, Slauos, Normannos, toti Germaniae ferrum flammasque minitantes, ita repreſſit cohibuitque, vt eo viuo nihil patriae detrimenti inferre poſſent, quum hi Galliam, Lotharingiam, immo et Hiſpaniam vna veluti ruina inuoluerent, tamque eſſent vbique formidabiles, vt bene ſecum actum crederent, qui quantacumque rerum iactura cum iis tranſigere poſſent. Denique adeo facile illi ſubolebat, prauum quorumcumque conſilium, vt ſcribere non vereatur MONACHVS SANGALLENSIS: s) *Quod ſi quid forte ſiniſtrum vel ineptum in eius conſpectu ſubito fieret, vel eum aliunde comperiſſe contingeret; ſola oculorum animaduerſione ſic omnia correxit, vt quod de aeterno internoque iudice ſcriptum eſt: Rex, qui ſedet in ſolio regni ſui, intuitu vultus ſui diſſipat omne malum, ſupra fas, mortalibus conceſſum, in illo non ambigeretur incoeptum.* Quae quidem teſtimonia de LVDOVICI prudentia tam ſunt omni exceptione maiora, vt plura accumulare nolim, id tantum obſeruare contentus, LV-

DOVI-

q) Lib. II. vit. Caroli Cap. VIIII. p. 580.
r) Ad ann. 876.
s) Lib. II. Cap. VIIII. p. 581.

DOVICVM, quod ad eam virtutem ac conſiliorum promtitudinem attinet, vtrumque fratrem ſuum, quamuis eadem cura omnes procul dubio inſtituti formatique fuerint, longo poſt ſe interuallo reliquiſſe.

VII. Quemadmodum porro Francorum Reges filios ſuos ad artes militares mature inſtituebant: ita nec LVDOVICVM noſtrum huius expertem ſcientiae eſſe paſſus eſt pater. Hinc non modo eum adhuc vix adoleſcentem in caſtris habuit, ſed et ducere ordines, explicare aciem, caſtra opportuno loco ponere, hoſtem adgredi ſignaque rite conferre docuit. Notum eſt, anno DCCCXXIIII. Brittones Armoricos adgreſſum Ludouicum Pium, et praeclara potitum victoria, omnia longe lateque ferro et igne deuaſtaſſe. t) Tum quidem in tres partes diuiſo exercitu, vnam Pippino filio, iam Aquitanorum Regi, alteram LVDOVICO noſtro Boioariae Regi tradidit, tertiam ipſe in hoſtem duxit. Qua de re vetus annalium auctor: u) *Imperator vero iter, quod in Britanniam parauerat, propter famem, quae adhuc praeualida erat, vſque ad initium autumni adgredi diſtulit. Tum demum adunatis vndique omnibus copiis Redonas ciuitatem, terminis Britanniae contiguam venit, et inde, diuiſo in tres partes exercitu duabusque partibus filiis ſuis Pippino et* HLVDOVICO *traditis, tertiaque ſecum retenta, totam ferro et igne deuaſtauit: conſumtisque in hac expeditione quadraginta vel eo amplius diebus, acceptis, quos perfido Brittonum populo imperauerat, obſidibus Rothomagum ciuitatem, vbi coniugem ſe opperire iuſſerat, ad XV. kal. Decembris reuerſus eſt.* Haec breuiter, vt ſolent annalium ſcriptores, qui rerum euentus pauciſſimis verbis ſignare magis, quam narrare inſtituunt. At rem omnem multo luculentius retulit ERMOLDVS NIGELLVS, x) teſtis, ſi quis alius idoneus, quippe qui ipſe tum illi expeditioni interfuit. y) Is vero primum narrat,

t) Annal. Fuld. ad ann. 824.
u) Bertin. annal. ad eumd. ann.
x) Lib. IIII. de Reb. Ludouici Pii p. 937.
y) ERMOLDVS ille NIGELLVS Abbas fuit, monaſterii, vti Lud. Ant. Muratorius in praefatione ſuſpicatur, Anianenſis. Quum ergo pleraque tum monaſteria *dona et militiam facere* tenerentur Regibus,

Digitized by Google

rat, aduentantem ex Gallia nuncium, Britones omnes, excuſſuros Ludouici Imp. imperium in armis eſſe. Decreuiſſe Caeſarem expeditionem, vndique exciuiſſe copias, armaque diligenter paraſſe. Contractis copiis Ludouicum trifariam partitum exercitum, parti eius ipſum praefuiſſe, alteri praefeciſſe Ludouicum, tertiae Pippinum, et vtrique viros fortiſſimos, LVDOVICO quidem MATFRIDVM; Pippino Heliſacharem adiunxiſſe.

Diuiſit populum ternis ſub partibus omnem
Ductoresque dedit, ordinat et proceres.
Partem vnam aequiuoco belli committit, et vna
MATFRIDVM *ſociat, millia multa ſimul.*
Pippino regi huic Heliſacharque potentes
Iunguntur, numero cetera turba caret.
Agmen ouans Caeſar medium ſibi vendicat ipſe
Belliger, et ſapiens ordine bella gerit.

Deinde, quam cladem tum paſſi ſint Brittones, quae facta ſit totius prouinciae, quam opulentam praedam, quantam captiuorum turbam abduxerint, refert, et in primis LVDOVICI noſtri virtutem laudat:

Hos

gibus, quorum notitiam debemus Stephano Baluzio *Tomo I. Capitular.* nihil frequentius fiebat, quam vt Abbates aeque ac Epiſcopi bellis intereſſent, ſuosque adducerent milites. Thomaſſin. *de Diſcipl. eccleſ. Part. III. Lib. I. Cap. XXXX.* Quum ergo ad bellum iſtud Britannicum omnes vndique copias exciuiſſet Imperator, dum

Francia cuncta ruit, veniunt gentesque ſubactae

inter Pippini copias Aquitanicas ſuos adduxit etiam Ermoldus, poëta, quam miles, melior, quemque armis indutum, Pippinus, Rex Aquitaniae, ſuauiter riſit. Ita enim ipſe *Lib. IV. v. 135.*

Huc egomet ſcutum humeris enſemque reuinctum
Geſſi, ſed nemo, me feriente, dolet.
Pippin hoc adſpiciens riſit, miratur, et inſit:
Cede armis, frater, litteram amato magis.

Eo certius itaque, quidquid tum geſtum eſt, memoriae prodere potuit, quo propius accuratiusque omnia coram adſpexit.

Digitized by Google

Hos Lantpertus agit, hos ducit in agmina MATFRIED,
Et, HEVDOVICE *puer, bella paterna geris.*

Puerum vocat ſeptendecim annorum adoleſcentem, more Germanorum, quibus iam POMPONIVS MELA z) *longam pueritiam* tribuit. Eius vero legati LANTPERTVS et MATFRIDVS, in Francorum annalibus paſſim celebrantur, eorumque alterum Namnetenſium, alterum Aurelianenſium comitem a) fuiſſe conſtat. Quantum ergo belli artibus valuerit LVDOVICVS, ſi nullo alio argumento, vel eo ſaltim conſtaret, quod inter arma, vti olim Hannibal, et adoleuerit, et poſtea perpetuis hoſtium iniuriis laceſſitus conſenuerit. Quum vero ſatis intelligeret, quantumuis exercitum, quamquam bene inſtructum, niſi accurata diſciplina in officio contineatur, tamquam magnam aliquam molem, nec facile moueri, et ſibi ipſi impedimento eſſe: nihil ipſe prius, nihilque antiquius habuit, quam vt probe armatos, et morigeros haberet milites, eosque ad omnem belli caſum paratos exercitatosque haberet. Hinc REGINO b) eum vocat *in praeliis victorioſiſſimum, armorum, quam conuiuiorum adparatibus ſtudioſiorem, cui maximae opes fuerint inſtrumenta bellica, plus diligentem ferri rigorem,* c) *quam auri fulgorem.* Et MONACHVS SANGAL-

z) Lib. Cap.

a) Eſt hic ipſe MATFRIDVS, qui poſtea male meritus de Ludouico Pio Lotharium aduerſus patrem ſollicitauit. Vnde eum *maximum malorum omnium incentorem* vocat Theganus *de geſt. Ludouici Pii Cap. LV.* qui addit, eum ſupplicem factum Ludouico Pio, impetrata a principe magnanimo venia, ſtatim mortuum eſſe, eumque poſtea et reliquos eiusdem criminis ſocios breui eſſe ſequutos. Quod et auctor *vitae Ludouici obſeruat p. 412.*

b) Ad ann. 876.

c) Mos enim erat non modo Francorum regibus, ſed et reliquis militibus totum fere corpus ferro armare. De Carolo ſane M. monachus Sangallenſis in vita Caroli M. Lib. II. Cap. XII. p. 59. ſuſcepta a Carolo M. expeditione Langobardica, Deſiderio rerum ſuarum anxio dixiſſe Otkerum: *Quando videris ſegetem campis inhorreſcere ferream, Padumque et Ticinum marinis fluctibus ferro nigrantibus muros ciuitatis inundantes, tunc eſt ſpes Karoli venientis.*

Digitized by Google

SANGALLENSIS d) laudata Caroli M. diſciplina militari, ſtatim ſubiicit: *Quod exemplum religioſiſſimus pater veſter* (LVDOVICVS) *non ſemel, ſed per totam vitam ſuam ita imitatus eſt, vt nullus, qui eius agnitione et doctrina dignus videbatur, aliquid in exercitu contra hoſtem, niſi tantum arma militiae et lanea veſtimenta cum lineis portare praeſumeret. Quod ſi quisquam inferiorum diſciplinae illius ignarus aliquid de ſerico, auro vel argento circa ſe habens, eum forte incurriſſet, his verbis increpatus et melioratus, immo ſapientior effectus abſceſſit: O te bis aureum, eccum. O te argenteum, o te totum coccineum!* Adeo LVDOVICO idem placuit, quod olim Alexandro M. e) torua et inculta acies, clypeis haſtisque immobiles cunei, conſerta virorum robora, milites, quibus fatigatis humus cubile ſit, quos cibus, quem occupent, ſatiet, quibus denique tempora

tis. His necdum finitis, primum ad occaſum Circio vel borea coepit adparere, quaſi nubes tenebroſa, quae diem clariſſimum horrentes vertit in vmbras. Sed propiante Imperatore, paullulum ex armorum ſplendore dies omni nocte tenebroſior oborta eſt incluſis. Tunc viſus eſt ipſe ferreus Karolus, ferrea galea criſtatus, ferreis manicis armillatus, ferrea thorace ferreum pectus humerosque platonicos tutatus, haſta ferrea in altum ſubiecta ſiniſtram impletus, nam dextra ad inuictum chalybem ſemper erat extenta. Coxarum interiora, quae propter faciliorem adſcenſum in aliis ſolent lorica nudari, in eo ferreis ambiebantur bracteolis. De ocreis quid dicam? quae et toti exercitui ſolebant ferreae eſſe ſemper vſui. In clypeo nihil adparuit, niſi ferrum. Caballus quoque illius animo et colore ferrum renitebat. Quem habitum cuncti praecedentes, vniuerſi ex lateribus ambientes, omnesque ſequentes, et totus in commune adparatus iuxta poſſibilitatem erat imitatus. Ferrum campos et plateas replebat: ſolis radii reuerberabantur acie ferri: frigido ferro honor a frigidiori deferebatur populo: ſplendidiſſimum ferrum horror expalluit cloacarum. O ferrum, heu ferrum, clamor confuſus inſonuit ciuium. Habes exercitum Francorum tantum non totum ferreum.

d) Lib. II. Cap. XII. p. 593.

e) Curt. Lib. III. Cap. II.

pora ſomni arctiora ſint, quam noctis, non ignarus, aurum, argentum, purpuram, et emollire animos, et hoſtibus fere in praedam circumferri. Sed et in eo Alexandrum imitatus eſt noſter, quod exemplo potius, quam ſeueritate diſciplinam militarem tueretur, nihil exigens a milite, niſi, quod fieri poſſe, ipſe prius ſuo facto oſtendiſſet. Eum in finem ipſe inſignem ſibi armorum ſcientiam, corporisque et brachiorum admirabile robur adſidua exercitatione pepererat, quod et deuexa aetate integrum atque illibatum retinuit, adeo vt nemo illo ſcitius arcum tenderet, ſagittis iacularetur, gladium vibraret, et eductum vagina ad capulum vsque retorqueret. Cuius rei ſpecimen, quod Nordmannorum legatos in ſtuporem atque admirationem rapuit, anno aetatis ſeptuageſimo datum, idem deſcribit monachus Sangallenſis. f) Siquidem neglecto auro depoſcens gladios, quos legati inter reliqua munera aduexerant, vnum ſenili manu confregit, alterius aciem ad capulum vsque, mirantibus omnibus, deflexit, g) omnium, quae diceret ageretque, arte qua-

f) Lib. II. Cap. XIII. p. 594.

g) En ipſa eius verba: *Quum reges Nordmannorum ſinguli pro deuotione ſua aurum illi et argentum et pro ſempiterna ſubiectione vel deditione gladios ſuos ipſi dirigerent: praecepit rex, vt pecunia quidem in pauimentum proiiceretur, et a nullo, niſi indignanter adſpiceretur, ſed potius ab omnibus, velut lutum, conculcaretur, gladios vero, in ſublimi ſolio reſidens ſibi attentandos iuſſit adferri. Porro legati metuentes ne quid ſiniſtrae ſuſpicionis contra eos poſſet oriri, eo modo, quo ſolent miniſtri dominis ſuis cultellos de ſummis oris praebere, ita ſpatas Imperatori cum ſui periculo porrigebant. Quarum ille quum vnam de capulo acceptam et ab extremitate vltima ad ſummam curuare niteretur, inter fortiores ferra manus disrupta eſt. Tunc vnus de miſſis ſuum de vagina protrahens, miniſtrantiumque more ad ipſius obſequelam protendens: Domine, inquit, vt credo, et flexibilis et rigida inuenietur iſta ſpata ad votum victorioſiſſimae dextrae veſtrae. Qua Caeſar accepta, et vere Caeſar, iuxta vaticinium Iſaiae: Attendite ad petram, vnde exciſi eſtis, deuota Germaniae populoſitate ſingulari diuinitatis opificio in antiquos hominum artus et animos adſurgens,* ab

quadam oſtentator, ceu de Muciano CORNELIVS TACITVS praedicat.

VIII. Poſtremo quum nihil ſit, quod magis deceat ornetque bonum principem, quam animi magnitudo, omnibus omnino ſordibus et corruptionibus ſuperior: hanc quoque virtutem ab ipſa adoleſcentia ita expreſſit, vt teſte REGINONE, i) *nemo muneribus corrumpere, nemo ab illo pecunia aliquam dignitatem ſiue eccleſiaſticam, ſiue mundanam poſſet obtinere*, ſed illam *probis moribus et ſanctae conuerſationi*, hanc *deuoto ſeruitio et ſincerae fidelitati* donaret. Quam vile illi aurum fuerit, iam ex MONACHO SANGALLENSI vidimus. Quod huius virtutis ſpecimen, quamuis ad extremam eius aetatem pertineat, argumento tamen eſt luculentiſſimo, iam a prima aetate eum ab omnibus ſordibus omnique habendi cupiditate fuiſſe alieniſſimum. Solet enim illud vitium non decreſcere ac minui per aetatem, ſed cum ipſis annis magis magisque amplificari, vt numquam de viatico magis, quam quando illo non opus eſt amplius, laborare videantur. Nec minorem in eo animi magnitudinem oſtendit, quod victorias ſuas clementia temperaret, nihil adpeteret alieni, quin ab ipſis victoriis, cum multorum Chriſtianorum clade coniunctis, abhorreret. Sane, profligato Lotharii fratris exercitu, eo adduci non potuit, vt cruenta victoria frueretur, et fugientium hoſtium perſequeretur reliquias. k) Idem quum Carolo Caluo fratri regni Lotharingici partem mortuo Lothario II. extorſiſſet, religioni ſibi duxit illam, viuo Ludouico II. Imperatore, ſibi retinere, ſed inuſitato abſtinentiae exemplo eam vero domino vltro reſtituit, bonitate naturae ſuae ad id adactus, ad quod armis adigi a Ludouico numquam potuiſſet. l) Anno enim DCCCLXXXII. *cum Ingelberga*, LVDOVICI II. *Imp. vxore colloquutus*

ab ora vltima capulotenus in modum viminis contraxit, et ſenſim ad ſtatum priſtinum redire permiſit. Tunc legati ſemet adſpectantes et ad alterutrum obſtupeſcentes: O, inquiunt, principibus noſtris tam vile videretur aurum, et ferrum tam pretioſum!

i) Ad ann 876.

k) Nithard. Lib. III. p. 463.

l) Annal. Bertin. ad ann. 872. Contin. Aimonii Lib. III. Cap. XXVIII.

tus apud Tridentum, partem regni Lotharii, quam contra Carolum acceperat, clam reddidit, non minus glorioſum ſibi ducens, reſtituere regnum vero domino, quam illud armis armorumue metu iniuſto inuaſori extorquere. m) Denique breui ante mortem, quum, Carolo Caluo Italiae regnum ipſamque Auguſtam dignitatem praeter ius et fas adfectante, in Galliam ſuſcepiſſet expeditionem, et in ſumma ſpe eſſet rei bene gerendae, *miſericordia motus, multorumque precibus exoratus, ne Galliae regionem propter Karoli ſtultitiam perderet, in regnum ſuum, menſe Ianuario rediit,* n) omnibusque victoriis ac triumphis pulcriorem de ſe ipſo victoriam retulit. Illud porro quis ſatis miretur, LVDOVICVM, tot ſuorum iniuriis irritatum, a caedibus ac ſuppliciis adeo abhorruiſſe, vt ne ſontium quidem et in facinoribus deprehenſorum ſanguine dolori ſuo parentare ſuſtinuerit? Id vero de eo diſerte teſtatur MONACHVS SANGALLENSIS, o) cuius verba, quia neſcio quid αἰνιγματῶδες continent, integra hic adſcribere viſum eſt. *Cunctis,* inquit, *gentilibus,*

m) Reprehenſionem annaliſtae Bertiniani et Aimonii ideo incurrit Ludouicus noſter, quod id fecerit *neglectis ſacramentis inter eos pactis, ſine conſenſu ac conſcientia hominum quondam Lotharii, qui ſe illi commendauerint, adeoque inter Ludouicum et Ingelbergam noua ſacramenta, prioribus ſacramentis, quae cum fratre ſuo pepigerit, diuerſa et aduerſa ſint facta.* Sed mira religio, ſacramenta vrgere, et alienas res inuito vero domino retinere. Carolo procul dubio iurauerat Ludouicus, ſe parte illa contentum nihil amplius a fratre exigere velle. An id ſacramentum ei obſtare potuit, vt partem ſuam redderet vero domino? At id fecit inſciis Lotharingici regni proceribus, qui ei fidem iurarant. Num vero ei non licuit, illis gratiam facere iurisiurandi ea lege, vt vero ſuo domino ſe, prout par eſſet, ſubiicerent? Siccine quocumque iureiurando quisquam mortalium impedietur, quo minus faciat, quod ius et aequum exigit, puta vt ablatum reſtituat, efficiatque, quantum in ſe eſt, vt res ad verum dominum redeat? Sic periit frons de rebus.

n) Annal. Fuld. ad ann. 876.

o) Lib. II. Cap. IX p. 580.

Digitized by Google

bus, circumque vniuerſis anterioribus ſuis magis magisque terrificus ſubinde perſeuerabat; et merito, quippe qui numquam linguam ſuam aut manus ſuas effuſione ſanguinis Chriſtiani commacularet, praeter vltimam neceſſitatem. Quam prius enarrare non audeo, quam aliquem paruum Ludouiculum aut Carolaſtrum vobis adſtantem video. p) *Poſtquam tamen ad caedem nullo modo compelli potuit, vt quemquam condemna-*

p) Quaenam vero illa extrema neceſſitas, quae Ludouicum, clementiſſimum principem exemplum facere coëgit, quamque non prius enarrare audet, quam Carolo Craſſo Ludouicum vel Carolum filium adſtantem viderit? Eadem formula et alibi vtitur, *Lib. II. Cap. X. p. 585.* vbi obſeruans, Pippinum Caroli M. nothum ob coniurationem in monaſterium S. Galli deportatum, a patre demum optionem accepiſſe, vt locum ſibi, in quo degere vellet, ipſe eligeret, ſtatim addit: *Qui optione conceſſa, optauit locum in quodam monaſterio; tunc nobiliſſimo, nunc autem, non incertum, de qua cauſſa, deſtructo: quam antea non abſoluam, quam Bernardulum veſtrum ſpata femur accinctum conſpiciam.* Et poſterius quidem facilius intelligitur. Monaſterium, quod ſibi elegit Pippinus, fuit Prumienſe. Id monaſterium deſtructum eſt a Nordmannis, ab Hugone, Lotharii II. Lotharingiae regis, notho, regnum patrium ſibi vindicaturo ſollicitatis. Annal. Met. *ann. 885.* et quidem anno DCCCLXXXXI. Annal. iid. *ann. 892.* Hac ergo de re apertius loqui non audet monachus, ne de Hugonis nothi prauo conſilio Lotharingiam ſibi vindicandi differens, praeiudicium facturus videretur Caroli Craſſi BERNARDVLO, quem pater liberis legitimis deſtitutus ſibi ſucceſſorem deſtinauerat. Si ergo Bernardulum illum enſe ſollemniter accinctum viderit, eoque deprehenderit argumento, illum non clericatui, ſed regimini deſtinatum eſſe, tum vero ſe illam tragoediam, quam tum dederit Hugo, pluribus eloquuturum pollicetur. At tanto difficilior eſt prioris aenigmatis ſolutio. Ego me ſaltim hic Dauum, non Oedipum eſſe profiteor. Neque enim ex hiſtoria ſatis conſtat, quae neceſſitas extrema LVDOVICVM eo adegerit, vt praeter inſtitutum ſuum a quibusdam ſupplicium ſumeret. Multo minus idonea excogitari poſſe videtur ratio, cur eam rem non prius enar-

Digitized by Google

condemnaret ad mortem. Sed tamen hac diſtrictione infidelitatis vel inſidiarum inſimulatos coërcere ſolebat, vt honoribus priuatos nulla vmquam occaſione vel temporis longitudine ad priſtinum gradum adſcendere pateretur. Tot ergo virtutes, quibus LVDOVICVS excelluit, ſi quis naturae tantum bonitati tribuat: nae is ipſam hominis naturam parum perſpectam habere videtur. Experientia enim ipſa ſatis oſtendit, ingenia etiam excellentiſſima, tamquam arbores, facile ſilueſcere, nec ad frugem peruenire, niſi accurata cura ac cultura, qua coërceantur, accedat. Quod et LVDOVICO, niſi ea, qua par eſt, cura formatus inſtitutusque eſſet a parentibus, tanto facilius procul dubio eueniſſet, quo facilius tanta fortuna erectiora ingenia corrumpit.

VIIII. Ceterum in puerilem illam LVDOVICI aetatem nihil aliud praeterea incidit, quam prima fratrum natu maiorum LOTHARII et PIPPINI honorum auſpicia. Obſeruant enim eorum temporum annales, q) LVDOVICVM Pium Imp. anno DCCCXIV. Lotharium in Boioariam, Pippinum in Aquitaniam miſiſſe. Non ſatis exprimunt, quo titulo hos filios pater ornarit, quantumque fuerit, quod in prouinciis iſtis geſſerint, imperium. At vix dubitandum videtur, quin Regum vocabulo donati prouincias illas vice patris eiusque auſpiciis rexerint, praeſides potius quam veri Reges, et ob adoleſcentiam, (Lotharius enim tum decimum ſeptimum, Pippinus decimum quintum vel ſextum aetatis annum attigerat,) virorum

enarrandam ſibi crediderit, quam Carolo Caluo Ludouiculum aliquem aut Carolaſtrum adſtantem viderit. Certum tamen eſt, monachum illum, qui ſe *Lib. II. Cap. XII. p. 591. balbum et edentulum* vocat, non aliam fuiſſe quam NOTKERVM BALBVLVM, virum non modo doctum pro ſaeculo ſuo, ſed et prudentiſſimum, adeoque ſub illa narratione aliquid latitare, quod, quale fuerit, hodie neſcimus, magnum aliquid, et ad familiae regiae controuerſias pertinens, fuiſſe, ſatis animaduertimus. Quamobrem aliis me acutioribus, et maiore fortaſſis rerum adparatu inſtructis hoc, quidquid eſt, diuinandum relinquo.

q) Annal. Bert. et Metenſ. ad ann. 814.

Digitized by Google

rum quorumdam grauium ac prudentum curae crediti. Prius enim ſatis patet ex CHRONICO MOISSIACENSI, r) cuius auctor ad annum non DCCXIV, ſed inſequentem: *Et III. Kal. Aug.* inquit, *habuit conſilium magnum in Aquis, et conſtituit duos filios ſuos* REGES, *Pippinum* rr) *et Clotharium ſuper Bagoaria.* Poſterius vero non alio argumento luculentius probatur, quam quod anno DCCCXIIII. et ſequentibus, diplomata ad Boioariam et Aquitaniam pertinentia, quorum permulta ex monaſteriorum tabulariis eruerunt HVNDIVS et GEWOLDVS, s) et STEPH. BALVZIVS, t) non Lotharii vel Pippini, ſed Ludovici Pii nomine ſcripta ſunt, isque adeo in filiorum regnis et beneficia, et priuilegia ſuo arbitrio elargitus eſt, et reliqua omnia ſuo lubitu dispoſuit. Interea LVDOVICVS noſter adhuc puer ſeptennis, teſte auctore vitae Ludouici Pii, u) adhuc in parentum amplexibus haeſit priuatus et anno DCCCXVI. eos in Galliam ad excipiendum STEPHANVM Papam V. proficiſcentes comitatus eſt. Quum enim ERMENGARDIS Ludouicum Pium eo comitata ſit, corona imperiali a Pontifice cingenda: x) non ſane probabile eſt, LVDOVICVM auelli ſe paſſum a parentum amplexibus. Immo res certa eſt, ex ERMOLDI NIGELLI y) teſtimonio, qui toto illo Imperatoris et Pontificis Max. congreſſu mira facundia deſcripto, demum de muneribus ab hoc diſtributis addit:

Multaque praeterea cumulauit munera praeſul,
Aurum ſeu veſtes, quae ſibi Roma dedit.

Dona

r) Apud du Cheſne T. III. p. 147.

rr) Ita apud Cheſneum legitur: quamuis procul dubio aliquot verba textu exciderint, legendumque omnino videatur: *et conſtituit duos filios in* REGES, *Pippinum in Aquitania, et Clotharium in Bagoaria.* Talia multa occurrunt in pretioſa illa ANDR DVCHESNII collectione, ex quibus colligas, illius editioni parum curae adhibitum.

s) Gewold Metrop. Salisb. p 86.

t) Capitular. Tom. II. p. 1405 ſequ.

u) Ad ann. 814. p. 362

x) Theganus de geſt Ludou. Pii Cap. XVII.

y) Lib. II. v. 457.

Digitized by Google

Dona dat Auguſto, Auguſtae, SOBOLI*que* VENVSTAE,
Et famulis tribuit ordine dona ſuo.

Atqui Lothario paullo ante in Boioariam; Pippino in Aquitaniam miſſis, nullus filiorum Ludouicum Pium tum comitatus videtur, praeter LVDOVICVM noſtrum, cui et VENVSTI elogium, tamquam nouenni puero, omnium maxime conuenit. Et haec quidem de eius pueritia et educatione ex coaeuis monimentis eruere licuit: proximum eſt, vt ad alia digniora notatu progrediamur.

CAP. IIII.

DE LVDOVICI REGNO BAVARICO VSQVE AD TVRBAS EX IMPERII DIVISIONE ORTAS.

I.

At annus demum DCCCXVII. nouum quid et memorabile aduexit. Eo enim anno conſilium cepit Ludouicus Pius diuidendi prouincias, filiosque ſuos, quorum tres eum habuiſſe diximus, ad faſtigium regium euehendi. Quod profecto conſilium et praeceps, et reipublicae ipſique Ludouico Imp. pernicioſiſſimum fuiſſe, euentus poſtea docuit. Equidem excuſari quodammodo poſſet regni diuiſio, quippe quae ab ipſa regni origine ad illa tempora vſque veluti in mores iuerat, adeo vt regum filii eam veluti ſuo quodam iure exigere poſſe viderentur. a) Nec ei vitio verti potuiſſet ſucceſſo-

a) Reges Merouingicos in tot partes diuiſiſſe regnum, quot filii regis eſſent ſuperſtites, adeo in vulgus notum eſt, vt probatione non indigeat, idque vel inde patet, quod ab anno CCCCLXXXI. quo regnare coepit CHLODOVAEVS, ad annum DCCLII. quo CHILDERICVS, eius ſtirpis poſtremus, in monaſterium detruſus eſt, non niſi CHLOTHARIVS I. CHLOTHARIVS II. et pauci aliquot ſucceſſores, corrigente hominum errorem fortuna, toti Francorum imperio praefuerint, et ne illegitimi quidem et ex damnatis amplexibus nati regum filii ſucceſſionis exſortes haberentur, ceu teſtatur Gregorius Turon. *Lib. V. Cap. XXI.* et exemplis Theoderici I. apud Auct. *geſt. Franc. epitom. Cap. XIIII.* Theodebaldi apud Greg.

Digitized by Google

ſucceſſoris in Auguſta dignitate regnoque deſignatio, quum et id CAROLI patris auique PIPPINI exemplo faceret, b) inter quorum facta et hoc inprimis tamquam eximium prudentiae ciuilis argumentum

Greg Turon *Lib. III. Cap. XXVII.* Sigeberti et Chilperici apud eumdem *Lib. IIII. Cap. III.* docuimus in *Elementis iuris Germ. Lib. I. §. 147. Tomo I. p. 112.* Quin tantum abeſt, vt Chlodouaeus demum vel eius liberi de diuidundo regno cogitarint, vt iam Chlodouaeus non omnibus Francis initio imperarit, ſed ſocios imperii habuerit RAGINARIVM Cameracenſem et SIGEBERTVM Colonienſem, ab ipſo demum Chlodouaeo nefarie obtruncatos. Greg. Turon. *Lib. II. Cap. 40. et 42.* Sed et in altera familia res non aliter ſe habuit. PIPPINVM enim regnum inter CAROLVM M. et CAROLOMANNVM filios diuiſiſſe, nemo ignorat. Hermann. Contract. *ad ann. 768.* Sed et CAROLVS M. regnum inter CAROLVM, PIPPINVM et LVDOVICVM PIVM diuiſerat, exſtatque eam in rem eius teſtamentum circa annum DCCCVI. ſcriptum apud Petr. Pithoeum *Script. XII. Hiſt. Franc. p. 283.* Et quamuis poſtea vtroque caſu, praemortuis fratribus indiuiſum maneret imperium: illud tamen ſemper diuidi et potuiſſe et debuiſſe inter filios, certiſſimum eſt: adeoque calculum non recte ponere, qui Ludouicum ob ipſam factam diuiſionem reprehendunt.

b) CAROLVM M. breui ante mortem anno DCCCXIII. imperii regnique participem feciſſe LVDOVICVM Pium, qui ex filiis ſuis ſolus erat ſuperſtes, teſtantur omnes eorum temporum annales et Vitae Ludouici auctor *ad ann. 813. p. 357.* Idem vero et PIPPINVS fecit, qui quum ſatis animaduerteret, ſibi, non optimo titulo regi, et nouae potentiae primo in familia ſua auctori maiore auctoritate opus eſſe, non ſatis habuit, quod anno DCCLII. a S. Bonifacio vnctus coronatusque eſſet, Annal. Fuld. *ad ann. 752.* ſed adſcito Stephano Papa anno DCCLIIII. non ipſe modo idem decus ex eius manibus accepit, ſed et filios CAROLVM et CAROLOMANNVM, tamquam ſucceſſores deſignatos coronis incingi voluit. Annal. Metenſ. *ad ann. 754. Stephanus Papa, quod iam diu per conſilium abſens Pippino Principibusque Francorum mandauerat, praeſens expleuit, ordinauitque ſecundum morem maiorum vnctione ſacra* PIPPINVM *piiſſimum Prin-*

Digitized by Google

tum celebratur, quod in nouo regno mature ſucceſſorem ſibi deſignandum exiſtimarint, ne properantibus fatis exſtincti variis tumultibus reſpublica concuteretur. Enimuero id omnino pernicioſi ad poſteros exempli fuit, quod Ludouicus Pius et praecipitauit hoc conſilium, quum eſſet annorum quadraginta, et non contentus filios ſucceſſores deſignaſſe, eos in ampliſſimarum prouinciarum poſſeſſionem mittere, regiisque condecorare ornamentis non dubitauit. Eo ipſo enim non modo liberos diuiſionem, ob filium poſtea natum emendaturus a ſe imprudenter alienauit, ſed et iisdem arma, quibus aduerſus illum impie abuterentur, ſtolide ſuppeditauit. Quare vt ipſam diuiſionem in ſe parum laudabilem eſſe fateamur, quippe qua imperium potentiſſimum, quod vno regnante ſteterat, maxime concuſſum et tantum non euerſum eſt: c) eam tamen magis moribus paternis, quam Ludouici Pii imprudentiae, tribuimus. At quod id nulla exigente neceſſitate iuuenis adhuc facere inſtituit, quodque filios regiae dignitatis ipſiusque imperii participes ſe viuo eſſe voluit: id vero Imperatori ſoli imputandum eſſe, nemo inficias iuerit. Et inde demum eſt illa malorum Ilias, quae et familiam Auguſtam, excelſe adhuc florentem, quam ipſum regnum potentiſſimum paullatim miſere confecit.

II. Conſilium hoc LVDOVICVS pater primum cepit eo ipſo anno DCCCXIIII. quo ipſe CAROLO M. patri ſucceſſerat, quipppe quo tempore illum LOTHARIVM in Boioariam, PIPPINVM in Aquitaniam miſiſſe diximus. d) Quamuis vero vtrumque tunc regium nomen ferre vellet, ceu ex vetuſtis monaſterii MOISSIACENSIS annalibus e) oſtendimus: monuimus tamen ſimul non tam regium imperium, quam nomen tum adhuc permiſſum eſſe adoleſcentibus, eosque patris

Principem Francis in Regem et Patricium Romanorum, et FILIOS *eius duos* FELICI SVCCESSIONE *Karolum et Karlomannum eodem coronauit honore.* Add. Annal. Fuld. *ad ann. 753.* In nouo enim imperio permultum intereſſe ſolet primi adquirentis, ne dubia ſit filiorum ſucceſſio.

c) Schurzfl. diſſ. de diuiſ. regni Carol. §. I. ſequ.

d) Lib. I. Cap. III. §. IX.

e) Ad ann. 815.

tris auſpiciis, et ſub manu aliorum, quos illis adiungere patri placuerat, quidquid agerent, egiſſe. At anno erae Chriſtianae DCCCXVII. ſuccreſcente iam LVDOVICO, ne et hic exſors eſſet regni paterni, nouam partitionem fecit, qua LVDOVICO Boioariam, antea LOTHARIO deſtinatam; PIPPINO adſignatam iam pridem Aquitaniam; LOTHARIO reliquam Franciam cum dignitate Auguſta attribuit. Teſtes huius diuiſionis habemus ſcriptores annalium, qui haec tempora attigerunt tantum non omnes, f) ſed in his duos potiſſimum, qui, quid tum actum ſit, paullo diligentius prodiderunt memoriae, AGOBARDVM g) et auctorem vitae LVDOVICI PII aſtronomum, h) ex quibus adeo rem omnem enarrare iuuat. Obſeruant chronographi paene omnes, quadrageſimali huius anni tempore fere exacto, vltimae hebdomadis die quinta, qua inſtitutae ſacroſanctae euchariſtiae memoriam recolit eccleſia, Imperatore Compendii a templo domum ſe recepturo porticum ligneam, per quam eſſet eundum, ſubito collapſam, incredibilem comitatui metum incuſſiſſe, verentibus omnibus, ne Imperatorem ruina oppreſſerit: hunc tamen diuinitus procul dubio ſeruatum ſine magna laeſione feliciter euaſiſſe. Nam *quum viginti, vel eo amplius comitum,* vti ait ASTRONOMVS, i) *cum eo ad terram vsque deciderint, variasque incurrerint calamitates: ille nil triſtioris incurrit iacturae, praeter imi pectoris locum, cui illiſus eſt capulus enſis, vltimaque auris cutis paullulum exſpoliata, ſed et crus illius iuxta inguina cuidam ligno impactum, cui tamen citiſſime eſt ſubuentum. Adhibito enim medicorum ſtudio quam breui priſtinae ſaluti eſt reſtitutus?* Quae eadem omnia et ANNALIVM BERTINIANORVM auctor k) memoriae prodidit. Solent huiusmodi caſus mirifice percellere animum, eumque admonere communis mortalitatis, et, quam incertae fluxaeque ſint res mortalium, hominibus etiam ſui oblitis in memoriam reuocare. Id et

f) Annal. Fuld. Hildes. Bertin. Moiſſiac. Laureſham. ad ann. 817. Nithard. Lib. I. p. 435. Thegan. Cap. XII.

g) Epiſt. ad Ludouicum n. IV.

h) Ad ann. 817. p. 368. ſequ.

i) Vit. Ludouici Pii ibid. p. 367.

k) Ad ann. 817.

Digitized by Google

et LVDOVICO Pio contigit, qui eo defunctus periculo, vti pietatis erat ſtudioſiſſimus, ab eo tempore animum ad aeternitatem componere, et de imperii rebus, ſi quid ſibi humani contigerit, quam primum conſtituendis ſerio cogitare coepit. Acceſſit et alia cauſſa, quae Imperatorem mouiſſe videtur ad maturandum vel praecipitandum illud conſilium, quod cum maxima reipublicae clade coniunctum fore, praeuidere, ſi mens non laeua fuiſſet, facillime poterat. Videbat trigam filiorum, acerrimi animi potentiaeque auidisſimorum iuuenum. Animaduertebat procul dubio, Lotharium natu maiorem iam eius eſſe aetatis, vt non videretur aequo animo vel priuatus eſſe, vel Boioariae finibus circumſcribi velle. LVDOVICVM quoque noſtrum, adhuc exſortem paternorum regnorum, procedente aetate res nouas moliturum, ſuſpicabatur, niſi et ipſe in tributum veniret. Denique, ſi dicendum, quod res eſt, Imperator ſenſiſſe videtur imperii molem, et vix paris tanto oneri animi ſibi probe conſcius nulla de re magis cogitaſſe, quam de ſigno receptui quam primum dando, imperiique inſignibus cum cuculla aliquando commutandis. l) Ad quod eligendum vitae inſtitutum ſe eo expe-

l) Fateor equidem, me hic aequalis cuiusdam auctoris teſtimonio deſtitui. At coniecturae huius meae rationes mihi habere videor plures, easque grauiſſimas. Nam primo adeo pietati vacabat Ludouicus Pius, vt inde cognomen Pii tulerit. Erant vero tum tempora, quibus ſoli paene monachi id, quod ea in virtute ſummum eſt, adſequi poſſe videbantur. Deinde huiusmodi caſus, qualem hoc ipſo §. deſcripſimus, tum plerumque hominibus ad fugiendum hominum conſortium, et monaſterium aliquod, tamquam in portum, petendum incitamento fuiſſe animaduertimus. Cuius rei exemplum, vt alia innumera praetermittam, eſt in *Excerpto vitae S. Benedicti Anian.* apud Du Cheſne *Tomo III. p. 389.* Praeterea non ſemel multo ante haec tempora conſilium iſtud Carlomanni propatrui veſtigia premendi prodiderat LVDOVICVS noſter, id iam pridem exſequuturus, niſi ei patris obſtitiſſet auctoritas. Qua de re Aſtronomus *in eius Vita ad ann. 811. p. 355. Nam antequam Aquitania ſub eo regnaretur, collapſus erat in ea huiusmodi ordo: at ſub eo adeo conualuit, vt etiam ipſe fraternum aui*

Digitized by Google

expeditiorem futurum ſperabat, ſi non modo de futura filiorum ſuorum ſucceſſione certum quid ſtatuiſſet, ſed et viuus ac ſpirans cuique regni partem adſignaſſet, vt et certa eſſet cuiusque poſſeſſio, et haberent ſinguli, in quo regnatricis prudentiae, ſe rerum ſummam moderante, caperent experimentum. Sed haec omnia, ſummum numen aliter, quam Imperator ſperauerat, euenire paſſus eſt, vt quod firmiſſimum concordiae caritatisque fraternae vinculum futurum, animosque filiorum ſibi perpetuo obnoxios redditurum credi-

aui Carlomanni imitari geſtiens memorabile exemplum, ipſe quoque theoricae vitae culmina niteretur comprehendere. Sed huius voti ne compos fieret, obicem ſe praebuit refragatio patris, vel potius diuinae voluntatis nutus, qui tantae pietatis virum noluit ſub cura ſuae ſolius ſalutis deliteſcere, ſed potius per eum, et ſub eo, multorum ſalutem adoleſcere. Denique quod Lotharius filius, coorta non multo poſt dira illa patris filiorumque diſſenſione, tam impudenter poſtulauit, vt pater comam poneret, et in monaſterio aliquo in poſterum deliteſceret, eius rei non aliam cauſſam habuiſſe videtur filius, quam quod conſilium iſtud ſuum ante IVDITHAE amplexus non ſemel prodidiſſet. Id enim filius pro voto quam primum ſoluendo habuiſſe videtur. Quin eo ipſo tempore totus erat Ludouicus Imp. in emendando inſtituto monaſtico, et nobiliſſimis iſtis condendis Capitularibus, quae ad hunc annum retulit Steph. Baluz. *Capitular. Tomo I. p. 579. ſequ.* condendoque non procul ab Aquisgrano monaſterio Indenſi, eo inter alia conſilio, vt

Illuc conuerſi caperent mox munera Chriſti:
Atque VOLENS *placitum* CONSILIVM *acciperet.*

id eſt, vt et alii rerum humanarum pertaeſi monaſticum inſtitutum ibi eligerent, et ipſe, ſi ita videretur, conſilium illud ſuum vitam illam ſolitariam regni faſcibus praeferendi tanto facilius eo loco, a palatio imperii non adeo remoto, exſequeretur. Ita Ermoldus Nigell. *de rebus Ludou. Pii Lib. II. v. 580.* Qui et paullo poſt miram Ludouici Pii in ornando illo monaſterio induſtriam celebrat, eumque ibi ſimul Regis, ſimul veluti abbatis officio functum eſſe refert.

Digitized by Google

crediderat, id ipſum a patre liberos, fratres a fratribus quam maxime abalienaret, regnique Francorum tum florentiſſimi opes innumeris cladibus exhauriret. Quam ſequuturam paullo poſt malorum Iliadem cometam, eius anni initio nonis Februariis fulgentem in ſigno Sagittarii, m) gladiique figuram cauda referentem, n) minaci vultu praenunciaſſe, ſiue vulgata inter homines opinione, ſiue communi mortalium ea omnia, quae non quotidie contingunt, in futuri praeſagium rapientium, errore, creditum eſt.

III. Simul ac conualuerat LVDOVICVS PIVS Imp. viceſimo die, poſtquam porticus ruinis paene fuerat oppreſſus Nouiomagum venatum petiit, atque inde Aquisgranum, vbi frequentiſſima comitia in menſem Iulium indixerat, digreſſus eſt. o) Eo in conuentu non modo res Imperii prudenter conſtituit, leges emendauit, nouasque, quas e republica fore credebat, condidit, verum etiam de communi Epiſcoporum atque Abbatum ſententia ſacerdotum monachorumque mores per totum imperium in melius formare inſtituit, ſcripto ea de re libro, *in quo totius illius ordinis perfectio contineretur*, eoque per Legatos ſeu miſſos ſuos vbique per imperium ſuum diuulgato, p) *vt omnes tam viri, quam ſanctimoniales, ſub hoc ordine Chriſto ſeruientes, nullis praepediti neceſſitatibus libera ſeruitute domino omnium militare meminiſſent.* q) Qui liber et in ipſo Caſinenſi

m) Annal. Bertin. et Metenſ. ad ann. 817. Vita Ludouici p. 566.

n) Annal. Fuld. ad ann. 817.

o) Annal. Bertin. Metenſ. Fuld. Vita Ludou. Pii ad ann. 817.

p) Vita Ludouici ad ann. 817. p. 368.

q) Liber iſte non differre videtur ab LXXX. vel, vti Leo Oſtienſ. *Lib. I. Chron. Caſin. Cap. XVI.* numerat, ſeptuaginta duobus capitulis, quae poſt Centuriatores Magdeb. *Cent. IX. Cap. VI. p. 150.* et Angelum de Nuce *in Adpend. Chron. Caſin. p. 5.* edidit Steph. Baluz. *Capitul. Tomo I. p. 579.* quorumque praecipuum auctorem fuiſſe BENEDICTVM, Anianenſem Abbatem, ex eius vita ab Ardone ſcripta apud Ducheſnium *Tomo III. p. 392. ſequ.* diſcimus. Vocantur alias *Capitula Hludouuici Imperatoris de regula ſancti Benedicti*, publicataque ſunt Aquisgrani *VI. Id. Iul. anni DCCCXVII.*

ſinenſi monaſterio, tantam poſtea auctoritatem conſequutus eſt, vt teſte LEONE OSTIENSI, r) non minus, quam ipſius ſancti Benedicti regula religioſe obſeruaretur. Quae quamuis pro ſolita pietate ſua faceret Imperator, bonique omnes incredibilem inde caperent voluptatem, s) epiſcopos tamen ac abbates quosdam, vitae laxiori adſuetos, priſtinaeque licentiae tenaces, grauiter offendit, t) idque odium veluti obrutus cinere ignis in turbis illis, quas filii dabant, in flammas erupit, maximeque eius rebus incommodauit. Adeo plures ſemper, qui morbum, quam qui remedium ferant, reperias. Peracto hoc negotio, tum demum *Epiſcopis, abbatibus natuque maioribus Francorum, manifeſtauit myſterium conſilii ſui, quod cogitauerit, vt vnum de filiis ſuis conſtitueret Imperatorem.* u) Quod, quo ordine factum ſit, eleganter memoriae prodidit AGOBARDVS. x) Primum enim Ludouicum Imp. propoſuiſſe ait quaeſtionem, de eaque in medium conſulere iuſſiſſe: *Quod ad ſtabilimentum regni pertineat et ad robur regiminis, debeatne homo differre, an non?* Adclamantibus cunctis, quod reipublicae ſalutare factuque ſit neceſſarium, accelerandum potius, quam differendum videri, conſilii ſui, cum pauciſſimis adhuc communicati participes feciſſe omnes, eumque

r) Chron. Caſin. Lib. I. Cap. XVI.

s) Vita Ludouici Pii ibid. p 368.

t) Obſeruauit hoc *vitae Ludouici Pii* Auctor prudentiſſimus, qui *p. 369.* ita ſcribit: *At vero non tulit hanc ſanctam Deoque dignam Imperatoris deuotionem humani generis inimicus, vndique ſe impetentem et ab omnibus eccleſiae ordinibus ſibimet bella indicentem, ſed coepit totis virium copiis ſe expugnantem oppugnare, et per membra ſua Chriſti fortiſſimum bellatorem vi et aſtu, quo potuit, laceſſere.* Atque inde eſt, quod Gerardus Siluae maioris Abbas, *in Vita S. Adelardi Cap. V.* illum ROBOAMVM, et *Cap. VI.* TARQVINIVM vocat, *qui non ſequutus ſit viam patris, ſed ſenſerit cum Roboam, filio Salomonis, et quidquid pater amaſſet, odio habuerit, quidquid illi placuiſſet, ſibi diſplicere,* reipſa oſtenderit.

u) Chronic Moiſſiac. ad ann. 817. p. 147.

x) Epiſt. flebili ad Ludouicum n. 4.

Digitized by Google

que ſe vitae humanae fragilis fluxaeque memorem, ne a morte praeuentus deſtinata perficere impediretur, vnum filiorum ſuorum imperii ſocium adſciſcere conſtituiſſe, profeſſum, perhibet. Quod vt felix, fauſtum reique publicae ſalutare eſſe iuberet ſummum Numen, Ludouicum Imp. indixiſſe omnibus triduanam inediam, y) ſupplicationesque et ſacrificia, immo et ſtipem in egenos largius conferendam, vt Deus O. M. his motus piis operibus, non modo Imperatori, ſed et optimatibus omnibus id, quod e republica futurum

y) Confirmant hoc et reliqui ſcriptores σύγχρονοι, et in his *Chronici Moiſſiacenſis* auctor ad ann. 817. p. 147. Tunc omni populo placuit, vt ipſe ſe viuente conſtitueret *vnum ex filiis ſuis imperare, ſicut Karolus pater eius fecerat ipſum. Tunc tribus diebus ieiunatum eſt ab omni populo, ac letaniae factae.* Immo ipſe Imperator in charta diuiſionis imperii apud Baluz. *Capitular. Tomo I. p. 574. Idcirco*, inquit, *neceſſarium duximus, vt ieiuniis et orationibus et eleemoſynarum largitionibus apud illum obtineremus, quod noſtra infirmitas non praeſumebat. Quibus rite per triduum celebratis. cetera.* Quomodo vero celebrari coeperit triduanum ieiunium, ex epiſtola Epiſcopi ad archipresbyterum non multo poſt haec tempora ſcripta, quae *in Formulis Alſaticis Cap. XVIII.* occurrit, ſatis intelligitur. Ceterum inde patet ad antiquiſſimos Germanorum mores referendam eſſe illam a cibo et potu, praeter panem et aquam, abſtinentiam, quam principibus Electoribus, difficilius procedente electionis Imperatoris negotio, poſt diem triceſimum indixit *Aurea Bulla titulo II. §. 5. Quod ſi facere diſtulerint infra triginta dies a die praeſtiti iuramenti praefati continuo numerandos: ex tunc exactis eisdem triginta diebus a modo panem manducent, et aquam bibant, et nullatenus ciuitatem exeant antedictam, niſi prius per ipſos vel maiorem partem ipſorum rector ſeu temporale caput fidelium electum fuerit, vt praefertur.* Eam enim abſtinentiam non tam ad poenam, quam Electoribus, nondum electo Imperatore nemo irrogare poſſet, ſed ad ſupplicationes et ieiunia Dei propitiandi cauſſa ſubeunda referendas eſſe, recte atque acute ſuſpicatur illuſtris collega, Io. Petrus a Ludewig *in Commentar. ad Aur. Bullam ibid. Tomo I. p. 369.*

Digitized by Google

rum ſit, inſpirare dignaretur. Peractis his ſacris, Imperator Lotharium dixit imperii ſocium, z) in eamque patris ſententiam tanto conſenſu itum eſt ab optimatibus, vt ipſe in charta diuiſionis imperii apud STEPH. BALVZIVM a) id omnipotentis Dei nutu eueniſſe, his verbis teſtetur: *Quibus rite per triduum celebratis, nutu omnipotentis Dei, vt credimus, actum eſt, vt et noſtra, et totius populi noſtri in dilecti primogeniti noſtri* HLOTHARII *electione vota concurrerent. Itaque taliter diuina diſpenſatione manifeſtatum placuit et nobis et omni populo noſtro, more ſollenmi imperiali diademate coronatum, nobis et conſortem et ſucceſſorem imperii, ſi Dominus voluerit, communi voto conſtitui.* Quin et reliquorum, qui adfuerint, neminem, quin id Dei O. M. ope ac conſilio euenerit, dubitaſſe, ait AGOBARDVS. b) Et ſane laeta fuerunt imperii iſtius inauſpicatiſſimi auſpicia, collaudantibus omnibus hoc Caeſaris conſilium, et bene ominantibus vniuerſo Francorum populo, quin illico confluentibus ad templum, vbi ſollemni ritu diademate imperiali incinctus LOTHARIVS fauſtas tum Imperatoris, tum totius populi adclamationes laetiſſimas audiuit, de quibus iterum CHRONICI MOISSIACENSIS auctor: c) *Poſthaec, inquit, iam dictus Imperator* CLOTHARIVM, *qui erat maior natu Imperatorem elegit, ac per coronam auream ei tradidit imperium, populis adclamantibus, et dicentibus:* VIVAT IMPERATOR CLOTHARIVS. *Facta eſt autem laetitia magna in populo die illo. Et ipſe Imperator benedixit Dominum, dicens: Benedictus es Dominus Deus noſter, qui dediſti hodie ex ſemine meo, confidentem in ſolio meo, videntibus oculis meis.* d) Seriane ac ſolida fuerit haec omnium laetitia, an eam vulgus

z) Chron. Moiſſiacenſe, Bertin. ad ann. 817.

a) Capitular. Tomo I. p. 574.

b) Ibid.

c) Ad ann. 817. p. 147.

d) Ex his, quae paullo plenius hic narrat Chronici Moiſſiacenſis auctor, plane σύγχρονος, quippe qui inſequente anno DCCCXVIII. chronico ſuo colophonem impoſuit, intelligimus, Ludouicum Imperatorem in ſollemni iſta panegyri omnia ad exemplum ſuae coronationis, viuo Carolo M. factae, compoſuiſſe. Eius vero ritum

vulgus magis, ad haec ſpectacula inſaniens, quam viri cordati et reipublicae amantes, perſenſerint, non facile dixerim. Saltim non ea erat LOTHARII, noui Imperatoris indoles, quae adeo magnam ſaeculo felicitatem polliceretur. Erat enim princeps ferocioris ingenii, maiorisque audaciae, quam prudentiae ac virtutis, opum ac potentiae cupidiſſimus, et cui regnandi cauſſa diuina humanaque iura violare nulla erat religio. Quin ipſum patrem ſuſpectum habuiſſe Lotharii ingenium, EGINARDVS e) teſtatur, ſcribens, Ludouicum, quum Lotharium in ſocietatem nominis et regni totius populi ſui conſenſu adſumſiſſet, ſibi praecepiſſe, *vt Lotharii curam gereret, ac illum de moribus corrigendis et honeſtis atque vtilibus ſectandis ſedulo commoneret.* At dare id aetatis praerogatiuae placuit, vt Lotharius fratribus natu minoribus anteferretur: nec iam antiquius quidquam habuit Imperator, quam vt ſtabile eſſet Lotharii imperium. Quo conſilio omnes Francorum proceres, teſte AGOBARDO, f) in verba eius adegit, et iureiurando ſanctiſſimo, ne quem alium imperii conſortem ſucceſſoremque in auguſta dignitate venerarentur, obſtrinxit.

IIII. Ne vero reliquos filios minus cordi habere videretur, in iisdem comitiis illos quoque Reges dixit, et PIPPINO quidem Aquitaniam, in qua iam ante triennium veluti precario regnare coepe-

ritum deſcribit Thegan. *de geſt. Ludouici Cap. VI. p. 297. ſequ.* et qui totum illum actum iisdem paene verbis enarrat Auctor *Chron. Moiſſiac. ad ann. 813. p. 146.* Ceterum ex Thegano adhuc notandum duximus, Carolum M. in ea ſollemnitate ipſum proceſſiſſe corona exornatum, nec ſuum, ſed aliud diadema, quod eum in finem confectum, quod ipſe altari imponi iuſſerat, Ludouico filio tradidiſſe, vel iuſſiſſe potius, vt illud, ab altari ſumtum, ſibi ipſe imponeret. Id ergo iam quoque imitatum eſſe Ludouicum Imperatorem, valde eſt veroſimile. Quin eam ipſam coronam, qua antea Ludouicum filium condecorauerat Carolus M. Ludouicum in Lotharii filii inauguratione adhibuiſſe, nemo dubitauerit.

e) Epiſtola XXXIV.

f) Ibid.

coeperat, LVDOVICO noſtro Boioariam, quae tertio abhinc anno LOTHARIO data fuerat, tradidit, *vt ſcilicet ſciret populus, cuius deberet poteſtati parere.* g) Teſtes eius rei habemus omnes eorum temporum annales, at multo locupletiſſimum ipſum LVDOVICVM Imp. qui in charta illa diuiſionis apud BALVZIVM: h) *Ceteros vero*, inquit, *fratres eius*, PIPPINVM *videlicet et* HLVDOVICVM, *aequiuocum noſtrum, communi conſilio placuit regiis inſigniri nominibus, et loca inferius denominata conſtituere, in quibus poſt diſceſſum noſtrum ſub ſeniore fratre regali poteſtate potiantur.* Eſt ergo et id negotium de communi optimatium ſententia, et ſuffragio peractum, quamuis in ea electione Aquitanorum praecipue ac Boioariorum, quorum res agebatur, habitam eſſe rationem, veroſimile ſit. Saltim enim Boioarii iam inde a multis ſaeculis ea praerogatiua donati fuerant, vt *qui de genere Agilolfingorum fidelis regi eſſet et prudens, ipſum conſtituerent Ducem ad regendum populum illum.* i) Quae lex tantum abeſt, vt euerſa in Thaſſilonis familia Agilolfingorum gente exoleuerit, vt multo poſt Boioarii ſibi inuitis rectorem obtrudi non paterentur. k) Quare nullum eſt dubium, quin in creando rege LVDO-

g) Vita Ludouici p. 369.
h) Capitular. Tom. I. p. 574.
i) Lex Baiuuar. tit. II. Cap. XX. §. 3.
k) Quod non alio luculentiore teſtimonio probari poſſe videtur quam Adelboldi *in vita Heinrici Sancti Imp. Cap. X.* apud Leibnit. *Script. rer. Brunſu. Tomo I. p. 433.* Memorata enim legatione, qua Boiariorum ducatum ſibi conferri popoſcerat Hezilo, Bertholdi filius, addit, inconſultae quaeſtioni conſultam paratam fuiſſe reſponſionem. Patienter enim audita legatione Henricum Regem dixiſſe: *Quos ſemper praecipuos inter omnes gentes habui, quosque ſemper toto mentis adfectu amaui, hos adepta benedictione regali* IN LEGE SVA *nec deteriorare volo nec deteriorari patiar, dum vixero.* LEGEM *habent, et Ducem* ELIGENDI POTESTATEM EX LEGE *tenent: hanc nedum ego frangam, quicumque frangere tentauerit, me inimicum habebit.* Ex quibus verbis patet, Boios et tunc ſaeculo vndecimo, fretos illa antiqua lege, neminem inuitis ſibi imperantem ferre voluiſſe.

Digitized by Google

LVDOVICO praecipua fuerit Boiorum praeſulum atque optimatium auctoritas, iique non diu ambigui facile manus dederint eximiae indolis maximaeque ſpei puero, et ſibi ipſi gratulati ſint, ſuo eique tam bono principi in poſterum obſequuturis. Coronarum decus tum datum eſſe PIPPINO et LVDOVICO, nusquam legimus: vnctos tamen illos eſſe oportet, ſi fides habenda incerto Chronici breuis auctori, quem ex ALEX. PETAVII bibliotheca extulit ANDR. DVCHESNIVS, l) *qui Hludouuicum Bauariam ſibi vindicaſſe*, VNCTVMQVE *eſſe in regem*, memoriae prodidit. Sed nec eadem aetate vixit hic ſcriptor, et res iſtas tam parum compertas habuit, vt illi fidem hic non dubitem abrogare, quippe qui ibidem Carolum Caluum ex diuiſione paterna *Regnum Francorum et Imperium Romanum obtinuiſſe*, ſcribere non veretur.

V. Sic ergo haud multo fuit melior LOTHARII, quam reliquorum fratrum, conditio. Illi enim collegae patris imperiique conſorti facto vniuerſum Francorum imperium, ſi quid humani patri accidiſſet, deſpondebatur: hi mediocrem eius partem ſortiebantur. Et quamuis ſatis amplae eſſent Aquitaniae et Boioariae prouinciae, alendoque regi ſufficere viderentur: vix tamen cum reliquo Germaniae, Italiae Galliaeque tractu, qui Lothario fuerat deſtinatus, videntur comparandae, vt iam non dicamus de ſummo in ipſos fratres eorumque regna imperio, quod Lothario, ſe mortuo ſaluum eſſe voluerat Imperator, et de quo paullo poſt erat dicendi locus. Iam quae Germaniae partes LVDOVICO noſtro ceſſerint, inueſtigare, operae pretium fuerit. Id vero in quaeſtione nobis eſſe non patitur ipſe LVDOVICVS PIVS, qui in charta diuiſionis apud BALVZIVM m) huius regni ambitum his verbis luculenter deſcribit: *Item* HLVDOVVICVS *volumus vt habeat Baioariam et Carentanos, et Boheimos, et Auaros atque Sclauos, qui ab orientali parte Baioariae ſunt, et inſuper duas villas dominicales ad ſuum ſeruitium in pago Nortgaue Luttraof et Ingoldeſtat.* Prima ergo ac praecipua prouincia LVDOVICO ceſſa fuit BAIOARIA, de qua PAVLLVS WARNEFRIDVS n) ſcribit,

l) Tomo III. Script rer. Franc. p. 350.
m) Art. II. Capitul. Tom. I. p. 575.
n) De Geſt. Langob. Lib. III. Cap. XXVIIII.

Digitized by Google

ſcribit, *Noricorum prouinciam, quam Baiuuariorum populus inhabitet, habere ab oriente Pannoniam, ab occidente Suauiam, a meridie Jtaliam, ab Aquilonis vero parte Danubii fluenta.* Itaque eius prouinciae fines a ſeptentrione Danubio, ab occidente Lyco, a meridie Alpibus Tridentinis et Noricis, ab oriente Aniſo fluuio, quem veteres *certum Boioariorum et Hunnorum limitem* eſſe ſtatuebant. o) Perruperat hos limites Carolus M. qui anno DCCLXXXXI. Hunnorum vel Auarum fines ingreſſus, ad Rabum vſque fluuium victricia arma circumtulerat, p) et victoria vſus octo inſequentibus annis, Pippini maxime Italiae Regis auſpiciis, ita eam gentem perdomuerat, vt totus ille terrarum tractus ab Aniſo flumine ad Rabum vsque in certa Francorum poſſeſſione eſſet. q) Et haec ipſa eſt AVARVM terra, quae regni LVDOVICO ceſſi partem fecit. Quamuis enim circa eadem tempora lacertos moueret gens ferociſſima, cui iam inde ab origine ſua ſemper in turbido fuerat conſilium, et duce Liudeuito non modo ad amiſſa recuperanda, ſed et proferendos fines ferro ſibi viam munire coepiſſet: r) mox tamen repreſſus eſt ille tumultus, et tota illa tempeſtas, occiſo circa annum DCCCXXIII. Liudeuito, ſubito commutata eſt: s) vt eam regni partem ſaluam omnino haberet LVDOVICVS noſter, Auaresque vltra Rabum felici Marte ſubmoueret. Tertia prouincia, quae ei obuenerat, eſt BOIOEMIA, fertiliſſimum illud veterum Marcomannorum regnum, quod, quamuis montibus circumcirca veluti a natura munitum clauſumque, Slaui tamen iam pridem ſub ſuam redegerant poteſtatem. Hos quoque CAROLVS M. ductu Caroli filii breui bello oppreſſerat, t) teſte

o) Annal. Franc. Reuber. ad ann. 791. p. 50. edit. nou.

p) Annal. Bertin. Met. Fuldenſ. Reuber. ad ann. 791.

q) Eginard. vit. Caroli M. Cap. XIII.

r) Vita Ludouici Pii ad ann. 819. p. 572. ſequ.

s) Annal. Fuld. ad ann. 823.

t) Fatetur id Bohusl. Balbin. *Epit. rer. Boëm. Lib. I. Cap. X. p. 85.* et recte notat Cromerum, qui *Lib. II. Hiſt. Polon. in Leſcone* haec omnia ad Polonos pertinere exiſtimauerat. At neſcio, quid in mentem venerit viro doctiſſimo, vt Carolum hunc *nothum* vocare non dubitet, quem filium Caroli M. et Hildigardis natu maximum,

teſte EGINARDO, u) idque anno DCCCV. et ſequentibus factum eſſe, ſatis conſtat. x) Sed victos magis quam perdomitos eſſe dixeris Boëmos, qui ex eo tempore ſubinde momorderunt fraena, nec vmquam tam bona fide ſeruierunt, vt non et LVDOVICO noſtro, et eius filio, CAROLOMANNO, plurimum faceſſerent negotii, et auitam libertatem aduerſus Francorum opes mira virtute quam diutiſſime tuerentur. Sequuntur CARENTANI et finitimi Auaribus SLAVI, quos itidem LVDOVICI regno additos fuiſſe vidimus. Et Carentaniae quidem antiquum nomen pars veteris Carentaniae et hodie retinet: id tamen olim multo latius patuiſſe, et praeter hodiernam Carinthiam etiam Stiriam, Carniolam, partem comitatus Tirolienſis, immo et Hungariae partem cis Muram comprehendiſſe, recte obſeruauit HIER. MEGISERVS. y) Quum vero et hodie in illo terrarum tractu, et maxime in Carniola et ad Hungariae fines, Slaui vel Vindili intermixti Germanis degant, at veterem linguam patriam retineant: cur SLAVOS quoque, *qui ab orientali parte Baioariae ſunt*, LVDOVICI regno adtribui placuerit, facile intelligitur. Adduntur duae *villae dominicales*, extra Boiorum fines cis Danubium in pago Nortgouiae ſitae, INGOLSTADIVM et *Luttraof*, z) vt veluti peculiari iure a Ludouico tenerentur, et ſeparatas a reliqua Boioaria rationes haberent. Vt adeo

ximum, et ſi vixiſſet, patri in imperio ſucceſſurum fuiſſe, nemo ignorat. Sed aliis quoque locis Balbinus ſe Boëmicae, quam Francicae et Germanicae hiſtoriae peritiorem eſſe, ſatis oſtendit.

u) Vit. Caroli M. Cap. XIV. monach. Egoliſm. Vit. Karoli M. p. 267.

x) Annal. Fuld. Reuber. et alii ad ann. 805. ſequ. Herm. Contr. ibid.

y) Annal. Carinth. Lib I. p. 14. ſequ.

z) INGOLSTADIVM ad Schutterae et Danubii confluentes, vrbs muniſſima et Muſarum ſede celebris, et hodie vetus nomen retinet. LVTTRAOF, hodie *Luthrohoffen*, vel *Lautershoffen*, in comitatu Sulzbacenſi ad Luthri amnis caput ſitum oppidulum non procul Altorfo Noricorum conſpicitur. Diploma, in quo huius oppidi fit mentio, anno MCCCLVIIII. ſcriptum, edidit Io. Henr. de Falckenſtein *in Codice diplomat. antiquit. Nordgauienſ. num. 243. p. 192.*

Digitized by Google

adeo tractum haud exiguum, maximamque veteris Norici et Pannoniae partem inter Rabum et Lycum, Danubium et Alpes, ambitu ſuo complexum ſit nouum iſtud Boioariae regnum, et regno Aquitaniae, quod Pippino, LVDOVICI fratri, obtigerat, vix ac ne vix quidem, cedere videretur.

VI. Quae porro noui regni formula fuerit, eadem, quam ſaepe laudauimus, diuiſionis charta nos non patitur ignorare. Satis animaduertebat Ludouicus Imperator, cum ſummo reipublicae detrimento coniunctam fore regni potentiſſimi diuiſionem, ſi quaelibet pars per ſe ſubſiſteret, ſeparatasque a reliquis haberet rationes, maxime quum etiam Italiam, BERNARDO Regi relictam, eo inuitatam exemplo daturam eſſe operam, vt a reliquo corpore imperii Francici diuelleretur, credibile eſſet. Itaque nouo exemplo, a) teſte

a) Nouum fuit hoc LVDOVICI PII inſtitutum, et hinc vel id ſolum ſuffecit, ad lites infinitas inter fratres, qui vix parem, nedum ſuperiorem ferre poterant, excitandas. Praeterquam enim quod intolerabile fratribus minoribus videretur, ſubiici LOTHARIO, principi tam feroci et inhumano: nullum etiam exſtabat exemplum huiusmodi ſubiectionis. Quoad Merouingi regnauerant, in tot partes diuiſum norant imperium, quot filii exſtarent, adeo, vt ne legitimorum quidem natalium ratio haberetur. Gregor. Turon. *Lib. V. Hiſt. Cap. XXI.* Et hinc iuſta arma ſibi ſumere viſus eſt Charibertus contra Dagobertum I. fratrem natu maiorem, qui illum ea lege Aquitaniae praefecerat, vt fratri ſubiectus a regio nomine abſtineret. Ludou. et Scaeuola Sammarth. *Hiſt. geneal. Domus Franc. Lib. IV. p. 143.* Carolus porro Martellus, quamuis maior Domus tantum, ita inter Carolomannum et Pippinum diuiſerat prouincias, vt neuter alteri ſubeſſet, idemque poſtea Pippinus, regnum inter Carolum M. et Carolomannum partitus obſeruauerat, immo et ipſe Carolus M. cuius in charta diuiſionis vel teſtamento apud Pithoeum *in Annal. et Hiſt. Francor. Script. XII. p. 283. ſequ.* et Baluz. *Capitular. Tomo I. p. 439.* ne veſtigium quidem exſtat huiusmodi appanagii, quod vocant: quod inter Carolingos primus Ludouicus Pius Imp. primum in Bernardo Italiae Rege inueniſſe videtur, de quo Theganus *de geſt. Ludouici Imp. Cap.*

Digitized by Google

teſte AGOBARDO b), ſtatuit, vt fratres natu minores, Lothario primogenito et Auguſtae dignitatis heredi, veluti clientes obſequerentur, et comiter venerarentur eius maieſtatem. Hinc AGOBARDVS: *Ceteris filiis veſtris deſignaſtis partes regni veſtri, ſed vt vnum regnum eſſet, non tria, praetuliſtis eum illis, quem participem nominis veſtri feciſtis.* Sed rem omnem nullo luculentiore teſtimonio, quam ipſius LVDOVICI Imperatoris diſcimus, qui in charta diuiſionis c) diſerte monet, *fratres Lotharii, Pippinum videlicet et Illudouicum, aequiuocum ſuum, poſt deceſſum ſuum ſub ſeniore fratre regali poteſtate potituros:* ac deinde has illis leges praeſcribit: vt quisque in ſuo regno honores, cui viſum fuerit, ſuo arbitrio conferat, modo in conſtituendis epiſcopis et abbatibus legum eccleſiaſticarum, in magiſtratibus creandis honeſtatis reique publicae ſalutis ratio habeatur: d) vt de bello paceque nihil ſine fratris natu maioris conſilio ac conſenſu ſtatuant, praeterquam ſi repentini tumultus ſine mora ſint reprimendi: e) vt ne legatos quidem admittant, iisue, ſine fratris primogeniti conſenſu de rebus alicuius momenti reſpondeant: ſi quid noui vel turbidi in regnorum ſuorum finibus exoriatur, id ſtatim ad fratrem referant: f) vt cuiuis dominium in clientes ſuos ſaluum; his vero liberum ſit, cuicumque ex his tribus fratribus ſe in clientelam dare velit: g) vt tributa, cenſus, reditus

Cap. XII. p. 301. Eodem tempore venit BERNARDVS *filius fratris ſui Pippini, et tradidit ſemet ipſum ei ad* PROCEREM, *et* FIDELITATEM *ei cum* IVRAMENTO *promiſit.* Quae ipſa eſt nexus clientelaris vel vaſallagii deſcriptio. Eodem ergo nexu filio natu maximo reliquos natu minores obſtrictos eſſe voluit Imperator, non animaduertens, et imperare illis neſcire Lotharium, et parere Pippinum et Ludouicum, neque abolita vetere ſuccedendi conſuetudine, his defuturum obtentum, hanc diuiſionem oppugnandi.

b) Eadem epiſtola flebili. n. IV.
c) Baluz. Capitul. Tomo I. p. 574.
d) Ibid. art. III. p. 575.
e) Ibid. art. VII.
f) Ibid. art. VIII. p. 576.
g) Ibid. art. IX. p. 576.

Digitized by Google

reditus ex metallis in ſuo quisque regno ſolus capiat, h) attamen vterque natu minorum quotannis ad fratrem natu maiorem proficiſcatur, donaque ei offerat, vel abſentiam per legatos dona illa oblaturos excuſet, largiore munere a fratre illo primogenito remunerandus: i) vt neuter vxorem ſine fratris conſilio et conſenſu, nec vmquam exteram vxorem ducat: k) vt ſi quid illis humani acciderit, eorum filiis regnum paternum inter ſe partiri non liceat, ſed populo ius ſit, vnum ex his eligere, quem primogenitus iisdem legibus regno praeficere teneatur: l) vt alterutro ſine legitimis liberis decedente, eius regnum ad fratrem natu maiorem reuertatur, is vero liberis eius nothis, ſi quos ſuperſtites reliquerit, de alimentis proſpiciat: m) vt ſe mortuo neuter filiorum minorum antequam legitimam ſecundum legem Ripuariorum aetatem, n) id eſt, annum XVI. attigiſſet, regnum ſuum capeſſat, ſed frater natu maior illud ſuis

h) Ibid. art. XII. p. 577.
i) Ibid. art. IV. et V. p. 575.
k) Ibid. art. XIII. p. 577.
l) Ibid. art. XIV. p. 578.
m) Ib. art. XV. p. 578.
n) Verba LVDOVICI haec ſunt: *Si vero alicui contigerit, nobis decedentibus, ad annos legitimos iuxta* RIBVARIAM LEGEM *nondum perueniſſe, volumus, vt donec ad* PRAEFINITVM *annorum terminum veniat, quemadmodum modo a nobis, ſic a ſeniore fratre et ipſe et regnum eius procuretur atque gubernetur. Et quum ad* LEGITIMOS ANNOS *peruenerit, iuxta taxatum modum ſua poteſtate in omnibus potiatur.* Quaenam vero ſit aetas ſecundum hanc legem iuſta ac legitima, vix conſtat, neque in lege Ripuariorum, quod huc pertinere videatur, vix quidquam legimus, niſi quod *titulo LXXXI.* ita ſancitur: *Si quis homo Ripuarius defunctus fuerit, vel interfectus, et filium reliquerit, vsque ad* QVINTVM DECIMVM *annum* PLENVM *nec cauſſam proſequatur, nec in iudicio interpellatus reſponſum reddat. Quindecimo autem anno, aut ipſe reſpondeat, aut defenſorem eligat. Similiter et filia.* Itaque ex lege Ripuariorum legitima aetas erat annorum quindecim exactorum. At id notatu dignum, Reges Francorum non Saliorum, ſed

Digitized by Google

ſuis auſpiciis gubernet: o) vt denique et *regnum Italiae eo modo* Lothario, *ſi Deus voluerit, vt ſucceſſor* Ludouici patris *exiſteret, per omnia ſubiectum eſſet, ſicut et eius patri*, Carolo M. *fuerit, et ipſi* Ludouico *illo tempore ſubiectum ſit*. p) Haec eſt lex illa regia, quam tum et de Lotharii imperio, et de ceterorum filiorum regno tulit LVDOVICVS Pius, Imperator, ex qua patet, voluiſſe illum, vt Lotharius iure optimo maximo vniuerſo imperio, Pippinus et Ludouicus regnis ſuis non ampliore cum poteſtate, quam olim Reges, ſocii atque amici populi Romani, et illo tempore Italiae Bernardus, praeeſſent. Hinc non modo Imperatoris titulo et inſignibus, ſed et aliis praerogatiuis donauit Lotharium, et teſte AGOBARDO q) inter alia conſtituit, vt diplomata in poſterum vtriusque imperatoris nomina praeferrent, teſtatum eo ipſo facturus, eum ſe non modo ſucceſſorem, ſed et imperii ſocium ac collegam adſci-

ſed Ripuariorum legibus vixiſſe. Quod ideo procul dubio factum, quod Aquisgrani, adeoque in terra Ripuariorum veluti ſedem ac domicilium reipublicae conſtituerat Carolus M. Id principium et poſtea manſit, et medio aeuo creditum vulgo eſt, Reges Germanorum non alio quam Francico iure vti. Ius prouinc. Sax. Lib. III. Cap. LIV. *Der König ſoll haben Fränckiſch Recht, nachdem als er gebohren iſt.* (Haec ſenſum non habent. Lege: *nachdem er gekohren oder erwehlet iſt*, vti in quibusdam codicibus antiquis legitur: *wenne he gekoren ys*) *er ſey von welcher geburt er ſey.* Et Ius Sueu. *Cap. XXIII. ſ. II. Als der König erwehlt wird, von welchem Land er gebohren iſt, das recht hat er verlohren. Er ſoll haben Fränckiſch Recht, vnd von welcher Geburt er gebohren iſt, das recht hat er auch verlohren.* Nimirum Aquisgrani coronandus videbatur Francorum rex fieri, et hinc iuri quoque Francico ſubiici, immo et a Comite Palatino ad Rhenum, cuius in Francici potiſſimum iuris prouinciis eminebat auctoritas, iudicari poſſe. Nugae hae pleraeque, ſed non heri demum aut nudius tertius natae.

o) Ibid. art. XVI. p. 578.

p) Ibid. art. XVII. p. 578.

q) Ibid. n. IV.

Digitized by Google

adſciuiſſe. r) Enim vero quam parum conſtans ac firma fuerit haec collegarum concordia, quamque mox res in neruum abierit, ea, quae ſequentur, ſatis oſtendent.

VII.

r) Exſtant huiusmodi diplomata vtriusque nomine ſcripta ſignataque quam plurima. Nos quaedam duntaxat exemplorum loco adferemus. Ediderunt talia Schaten. *Annal. Paderb. Lib. II. p. 84.* Mabillon. *Lib. V. de re dipl. Cap. LXVIIII.* Martene *Theſaur. anecdot. Tomo I. p. 24.* Auentin. *Annal. Boic. Lib. IV. Cap. IX. n. 37.* Io. Fridr. Schannat. *Cod. probat. hiſt. Wormat. n. IV. et V. p. 4. et ſequ.* Calmet. *Probat. Hiſt. Lotharing. Tom. I. p. 299.* Rettenpach. *Hiſt. Norica Lib. I. Cap. IX. p. 30. in Chronico Monaſt. Farſenſis* apud Ducheſn. *Tomo III. p. 658.* in quibus ita ſe habet exordium: *In nomine Domini Dei et Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti. HLudouicus et HLotharius diuina ordinante prouidentia Imperatores Auguſti.* Sub finem vtriusque ſigna conſpiciuntur: Signum *HLudouici Sereniſſimi Imperatoris.* *Signum Lotharii glorioſiſſimi Auguſti.* Ceterum quamuis certum ſit ex Agobardi *Epiſtola flebili, n. IV.* poſtea *de litteris nomen omiſſum eſſe:* errant tamen qui id ſtatim factum eſſe exiſtimant. Diplomata enim Senonenſe apud Calmetum et Corbeienſe apud Schatenium data ſunt *XII. Calendas Iulii. Anno Chriſto propitio XIII. imperii Domni Ludouici piiſſimi Auguſti Indictione IV. Ingiliuheim in palatio regio*, id eſt, anno Chriſti DCCCXXVI. Quae Schannatus ex archiuis Wormatienſibus extulit eorum alterum prodiit *II. Kalend. Nouembris anno Chriſto propitio XIII. Imperii Domni* HLVDOWICI, et HLOTHARII V. *ſereniſſimis Auguſtis Indict. IV.* id eſt, anno Chriſti DCCCXXVII. alterum *III. Id. Sept. anno Chriſto propitio XVI. Imperii Domini* HLVDOVVICI, *Sereniſſimi Imperatoris, et* HLOTHARII *Auguſti VII. Indict. VII.* id eſt, anno erae Dionyſiacae DCCCXXX. Quo anno et id quod monaſterium Farfenſe apud Du Cheſne accepit, datum eſt, ſed circa ea demum tempora, gliſcentibus inter patrem filiosque turbis nomen Lotharii, vti videtur, adſcribi deſiit diplomatibus. Saltim in chartis Ludouici anni DCCCXXXI. et ſequentium id vbique omiſſum animaduertimus. Ante haec tempora non modo diplomata vtriusque Imperatoris nomen praeferebant, verum etiam

Digitized by Google

VII. Primum enim ipſos Ludouici Pii filios natu minores grauiter perculit hoc patris conſilium, non quod Lothario inuiderent ſupremum illud inter homines faſtigium, ad quod eum patris beneuolentia euexerat, quum hoc decus illi quadam naturae praerogatiua deberi videretur: nec quod inaequalis admodum eſſet illa regnorum partitio, quam Caroli M. eodem fere ſeruato modo inter liberos diuidentis prouincias exemplum quodammodo excuſabat, ſed quod ſe veluti precario regnaturos crederent, ſi Lothario, tamquam clientes, ſubeſſe cogerentur. Id vero erat, quod vel maxime excruciabat generoſos animos, ſubinde idem ſecum cogitantes, quod ad Maximum ſuum ſcripſerat MARTIALIS: s)

Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe.
Qui REX *eſt*, REGEM, *Maxime, non habeat.*

Obſeruauit hoc ſane ſcriptor grauiſſimus, THEGANVS, t) dum de illa regnorum partitione ita iudicat: *Supradictus vero Imperator denominauit filium ſuum* LOTHARIVM, *vt poſt obitum ſuum* OMNIA REGNA, *quae ei tradidit Deus per manus patris ſui, ſuſciperet, atque haberet nomen et* IMPERIVM *patris, et ob hoc ceteri filii* INDIGNATI SVNT. Et LVDOVICI quidem noſtri ea tum erat aetas, vt vel nondum cepiſſe, vel videri poſſit hanc animi aegritudinem: at iam tum atrox ei et PIPPINO ſedit eius iniuriae, vti ipſi interpretabantur, memoria, vt iam illo tempore omnis inter fratres gratia ac caritas refrixiſſe videatur, tt) tamque alta repoſta mente haeſit, vt primus fratrum, ceu

iam alia acta publica, ceu patet ex Capitulis anni DCCCXX. apud Goldaſt. *Conſtit. Imper. Tomo II. p. 13.* et anni DCCCXXVIII. *ibid. p. 15.*

s) Lib. II. Epigr. XVIII.

t) De geſt. Ludouici Cap. XXI.

tt) Luculenter id probari poteſt ex EGINARDI *Epiſt. LXII.* ſcripta ad Ermengardim Reginam, inter annum DCCCXVII. quo illa imperii facta eſt diuiſio, et DCCCXVIII. quo illa diem obiit ſupremum. Reſpondet ibi expoſtulatoriae Ermengardis epiſtolae, qua Eginhardo exprobrauerat, *quod fraternam euertere niteretur concordiam*, idque *opus daemonibus adſcripſit.* Quam ſuſpicionem quamuis

Digitized by Google

ceu infra oſtendemus, arma ipſi parenti minari non dubitarit. Diu ergo et iam ab hoc ipſo tempore patris capiti imminuit illa tempeſtas, quae demum ipſi vniuerſoque Francorum imperio incredibilem cladem intulit. Sed haec poſtea acciderunt. Eo ipſo enim ſtatim anno DCCCXVIII. primum veluti fulmen maiore tamen fragore, quam damno, cecidit. Nimirum Lothario filio etiam patruelem BERNARDVM, Italiae regem, principem optimum et patri per omnia ſimilem, ſubiecerat, ceu paullo ante ex ipſa charta diuiſionis vidimus. Id ille cur moleſte ferret, duplicem ſibi videbatur habere rationem; primam, quod Lotharium aetate antecederet, alteram, quod filius eſſet PIPPINI, Italiae Regis, cui tamquam fratri Ludouici Pii natu maiori obtingere debuiſſet ſummum imperium, niſi in medio aetatis flore properantibus fatis fuiſſet exſtinctus. Indignatus ergo non modo imperium ſibi a Ludouico ereptum, ſed et Italiae regnum a Lothario in prouinciae formam redigendum, rebus nouis ſtudere, idque agere coepit, vt ſi non auguſtam dignitatem, at regni Italici libertatem ſibi armis vindicaret, iugumque patrui ac patruelis, ſi qua fieri poſſet, penitus excuteret. Id ſane eum cepiſſe conſilii, teſtatur THEGANVS, u) dum *illum ſe extuliſſe aduerſus patruum ſuum, eumque a regno expellere voluiſſe*, conqueritur. Et neſcio ſane, an non de facta ſibi iniuria iure cum patruo expoſtulare potuiſſet, ſi de legitimis eius natalibus inter omnes conſtaret. Quid enim aequius et communi gentium iuri conuenientius eſt, quam maioris natu fratris filium fratri aetate minori in imperiorum

quamuis verboſa epiſtola a ſe amoliri conatur: non tamen negat, inter fratres male conuenire, nec quid inde metuat, diſſimulat. Quo in primis pertinent verba inſequentia: *De* DISCORDIA *autem iſtorum* REGVM *valde metuo, et dolens dico, quia dum illi*, PVERILE *attendentes conſilium*, DISCORDES *inter ſe exſiſtunt, cito forſitan, quod vtinam abſit, externorum ſapientum et fortium inimicorum virtute et ſtudio ad ſeram concordiam reuocabuntur, qui nos vndique circumdant*. En diſcordiam iam primo, ſtatim ab illa imperii diuiſione, anno inter Reges illos fratres, adhuc paene pueros, gliſcentem.

u) De Geſt. Ludouici Pii Cap. XXII.

Digitized by Google

riorum ſucceſſione praeferri? At a THEGANO x) in Ludouici Pii partes paullo proniori, *ex concubina* dicitur *natus*. Quod nos vtut parum veroſimile y) in medio relinquimus. Id certius eſt, plerosque tum Bernardi ius agnouiſſe, eiusque cauſſam placuiſſe omnibus Italis,

x) De Geſt. Ludouici ibid.

y) A reliquis auctoribus vocatur *Pippini filius*, *Caroli M.* immo et *Ludouici nepos*, nec quisquam praeter Theganum, quod meminerim, ei hanc natalium labem adſpergit. Et tamen fratribus Sammarthanis tanti viſum eſt hoc Thegani, ſcriptoris συγχρόνυ, teſtimonium, vt ideo, Pippinum iuſtam vxorem vmquam domum duxiſſe, negent. Sed vereor, ne vel rei ignarus fuerit Theganus, vel Ludouici Pii filiis palpum obtrudere voluerit. Iuſtam enim fuiſſe Pippino vxorem, dubitare nos non patitur Alcuinus, qui in *Epiſt. XXIV.* Pippinum ita adloquitur: *Laetare cum muliere adoleſcentiae tuae, et non ſint alienae participes tui, vt benedictio tibi a Deo data in longam nepotum procedat poſteritatem.* An haec ſcripſerit vir tam grauis et ſanctus ad principem, inter concubinae amplexus turpiter haerentem? Deinde Blondellus *in plen. adſert. geneal. Francic. p. 201. ſequ.* mulierem, ex qua BERNARDVM genuit PIPPINVS, vocat BERTHAM, BERNARDI Septimaniae Ducis ſororem. Quod ſi verum eſt, nemo profecto ſibi perſuaſerit, tam illuſtrem feminam concubinae loco in Pippini domo eſſe voluiſſe. Denique nemo ſibi perſuaſerit, vel Carolum M. qui ne ſuos quidem filios naturales, Drogonem et Hugonem, ſucceſſionis participes eſſe paſſus eſt, filii notho ampliſſimum Italiae regnum fuiſſe relicturum: vel id a patre impetraturum Ludouicum Pium, qui ne ſuo quidem notho, Arnulpho, teſte auctore chronici Moiſſiacenſis *ad ann. 817.* apud Ducheſn. *Tom. III. p. 148.* vllam regni partem dedit. Et Ludouicum tamen Bernardum precibus ſuis iuuiſſe, diſerte ſcribit eius vitae auctor Aſtronomus *p. 370.* Nullum ſane eorum temporum annales habent ex familia auguſta Carolingica exemplum, ex quo quemquam extra matrimonium natum ad imperium vocatum eſſe, probetur, ante Arnulphi Imp. et Zuenteboldi Lotharingiae regis tempora, ante quae ne Carolus quidem Craſſus, Bernardo filio natu-

lis, qui contra Ludouicum Pium coniurauerant, immo et optimatium tum Italorum, tum Francorum, permultis, inter quos THEGANVS z) et Aſtronomus a) et alii b) ANSHELMVM, Mediolanenſem Archiepiſcopum, WOLVODVM, Cremonenſem et THEODVLFVM, Aurelianenſem Epiſcopos, EGITTEVM, REINHARDVM et REGINHARIVM, nominatim exprimunt, c) vt dici quodammodo de illo Bernardi conatu

naturali conſulturus voti damnatus eſt, quamuis Hadriani pontificis auctoritate ſeſe rem confecturum, ſperaſſet. Annal. Lambec. *ad ann. DCCCLXXXV.*

z) Cap. XXIII. p. 307.

a) Vit. Ludou. Pii p. 370. ſequ.

b) Annal Bertin. ad ann. 817. et Moiſſiac. ad ann. 818.

c) Inter hos Epiſcopos eminet THEODVLFVS Aurelianenſis, vir pro ſaeculi iſtius conditione doctiſſimus, qui praeter Capitula ad presbyteros parochiae ſuae XLVI. ordinem et rationem rituum Baptiſmi, librum de Spiritu S. varia Poëmata, reliquit iunctim edita a Iac. Sirmondo *Pariſ. 1646. 8.* Iis vero ſupplementa quaedam addiderunt Dacher. *Spicileg. Tomo V.* et Mabillon. *Analect. Tomo I. p. 369.* Hic epiſcopatu deiectus ob illam coniurationem, in Andegauenſi monaſterio exſpirauit circa annum DCCCXXI. REGINHARIVM Theganus de geſt. Ludou. Cap. XXII. vocat filium filiae Hardiati, qui fuerit dux Auſtriae infidelisſimus, qui iamdudum inſurgere in dominum Karolum voluerit, et ei regnum minuere, qui eodem ſupplicio deputatus ſit, *ſicut filiae ſuae filius ſuſtinuerit cum conſentaneis ſuis.* Quod et auctor annalium Bertinianorum *ad annum 818.* confirmat, niſi quod Reginharii auum HARDRATVM, patrem MAINARIVM vocat, quum contra huic REGINERII nomen tribuat Aſtronomus *vitae Ludouici* auctor *p. 370. ſequ.* Qui etiam, EGIDDEVM *regalium amicorum primum*, REGINERIVM, *Comitem palatii Imperatoris*, REGINARDVM, PRAEPOSITVM *camerae regalis* vocat, eiusque coniurationis *conſcios fuiſſe quam plurimos clericos, ſeu laicos*, obſeruat. In eorum numero procul dubio fuere etiam ipſi Ludouici fratres naturales, DROGO et HVGO, et THEODORICVS, quos eodem tempore, quo a BERNARDO ſociisque ſumtum eſt ſupplicium, a LVDOVICO PIO *tonſurari iuſſos ad* DISCORDIAM

Digitized by Google

natu poſſit, quod de bello Pompeii et Iulii Caeſaris iudicauit LVCANVS poëta: d)

Victrix cauſſa Deo placuit, ſed victa Catoni.

VIII. Fieri vix poteſt, vt tam calida conſilia non prius paene, quam ſatis perpolita ſint, euulgentur. Id et BERNARDO accidit. Nondum enim eo loco erant res Regis miſerrimi, vt rei gerendae haberet occaſionem, quum iam fama, vt eſt malum hoc velociſſimum, defeciſſe a patruo Bernardum, coniuraſſe Italos, omnes Alpium aditus atque anguſtias firmiſſimo praeſidio teneri, nunciaret. Aſtronomus, vitae Ludouici auctor e) RATHOLDVM Epiſcopum et SVPPONEM laudat, qui imminentem tempeſtatem ad Ludouicum Pium certis nunciis retulerint. Ea fama commotus Imperator, vt illum conſenſionis globum quam primum disiiceret, vbique per imperium delectus habere coepit, praemiſſis, qui anguſtias Alpium occuparent, ipſe cum numeroſiſſimo exercitu expeditionem Italicam adgreſſus eſt. Enimuero vbi Cabilonem peruenerat Imperator, deſertus a ſuis Bernardus ei ſupplex occurrit, f) prouolutusque

CORDIAM *mitigandam*, refert Theganus *de geſt. Ludouici Pii Cap. XXIV. p. 308.* Sed et ADALHARDVS Corbeienſ. vtriusque celeberrimus Abbas, eiusque fratres WALA, et BERNARDVS, filii Bernardi Comitis, nepotes Caroli Martelli in ea factione fuerunt, ac ideo priuati ſunt beneficiis, et in exſilium miſſi, quamuis poſtea reſtituti priſtinos honores receperint. Paſchaſ. Ratbert. *vit. Adalhardi Cap. IX. et ſequ.* Idem *in vita Walae apud* Mabillon. *Act. Benedictin. Saec. IV.* Ex quibus patet, praecipuos ex ipſa familia Auguſta Bernardo fauiſſe, id profecto non facturos, ſi ei, talia auſo natalium labes obſtitiſſet.

d) Pharſal. Lib. I. v. 128.

e) Vita Ludouici p. 370.

f) Sunt tamen, qui eum non vltro ſupplicem patruo factum, ſed ab ENIMVNDO, vel, vti a Nithardo Lib. I. p. 435. vocatur, BERTMVNDO, Lugdunenſium Comite per inſidias captum, adductumque ad Imperatorem, contendunt. Fratres Sammarth. *Hiſt. geneal. Lib. VII. p. 250.* Sed nos potiſſimum Thegano aliisque eius-

Digitized

que in genua veniam rogauit, quod exemplum et reliqui coniurationis eiusdem ſocii paullo poſt imitati ſunt. g) Procul dubio reorum animos in ſpem veniae erexerant Bernardi aetas, ſanguinis propinquitas, dignitas coniuratorum, ipſiusque Imperatoris celebrata compertaque tot caſibus manſuetudo et pietas. At maximo malo ſuo didicerunt, non rariorem vllam eſſe, quam quae imperium adfectantibus praeſtatur, miſericordiam. Illico enim et Bernardus, et ſocii eius, quos ille vltro prodiderat, in vincula rapti, quaeſtioque maieſtatis, more Francorum integra reſeruata eſt imperii proceribus. Re confecta, et tumultu illo fama magis, quam armis, repreſſo, Aquisgranum reuertitur Imperator, transactaque ibi hieme, et diebus recolendae redeuntis e ſepulcro Seruatoris memoriae ſacris, rite celebratis, in vernum anni DCCCXVIII. tempus more patrio comitia indicit, omnesque imperii ſui proceres Aquisgrani frequentes adeſſe iubet. Hi ergo iuſſi, de Bernardi et coniuratorum facinore dicere ſententiam, omnes veluti ex compacto capitis damnant, et ne ſanguinis quidem ac neceſſitudinis, nedum dignitatis, habendam eſſe rationem cenſent, futuros procul dubio motus, quos prudentiores iam tum praeuidebant, eo ſeueritatis exemplo repreſſuri. Imperator, ne pietatis humanitatisque laudi tam triſtis ſententia officiat, rigorem ita temperat, vt epiſcopis et clericis ſeditionis conſciis exſilium de ſynodi ſententia irrogetur, optimates, ipſeque Bernardus, crimen oculorum amiſſione luerent, quod tum frequentiſſimum, ac veluti proprium perduellium ſupplicium habebatur.

eiusdem aetatis ſcriptoribus fidem habuimus, qui quum Imperatori fauerint maxime, non profecto ſcripſiſſent, Imperatorem ne ſupplicibus quidem peperciſſe, ſi bello capti in eius poteſtatem veniſſent. Minus enim inhumanum facinus eſt hoſtem bello captum, et adhuc iras ſpirantem perdere, quam non parcere ſupplici. Enimuero tam intolerabilis eſſe ſolet imperii ſocietas, vt quanticumque criminis veniam facilius daturi ſint principes, quam maieſtatis, in quo magnum exemplum, etiam quod aliquid ex iniquo habet, aduerſus ſingulos publica vtilitate rependi creditur. Tacit. *Annal. Lib. XIV. Cap. XXXXIV.*

g) Thegan. vit. Ludouici et annal. Bertin. ibid.

Digitized by Google

bebatur. gg) Si THEGANO h) credere fas eſt, et huius poenae gratiam Bernardo facere voluit Imperator, prohibitus tamen a conſiliariis, qui miſero iuueni oculos erui, nefanda crudelitate iuſſerunt. Ait enim, *Imperatorem illud iudicium mortale, quod ceteris*, praeter epiſcopos, *factum ſit, exercere noluiſſe: ſed conſiliarios Bernardum luminibus priuaſſe, ſimiliterque exhortatores ſuos Egitteum, Reinhardum et Reginharium.* Sed ſi id non voluit: non noluit ſaltim LVDOVICVS. Eius enim vitae auctor, i) haud paullo, quam THEGANVS, candidior, rem ita enarrat: *Quum Bernardus, hactenus rex, eiusque fautores, lege iudicioque Francorum debuiſſent capitali ſenten-*

gg) Huius poenae in legibus gentium Germanicae originis ſaepiſſime fit mentio, veluti in Legibus Wiſigoth. *Lib. II. tit. I. §. VII. Lib. VI. tit. III. §. VII.* Baiuuar. *Lib. I. Cap. VI. §. I.* Langob. *Lib. I. tit. XXV. §. LXI.* Eam vero potiſſimum dabant, quibus ob maieſtatis crimen capitis damnatis. Eginard. *vit. Caroli M. Cap. XX. Facta eſt et alia prius contra eum in Germania valida coniuratio, cuius auctores paſſim* LVMINIBVS ORBATI, *partim membris incolumes, omnes tamen exſilio damnati ſunt.* Alia exempla paſſim occurrunt in Annal. Fuldenſ. *ad ann. 866.* et in Annalibus Francorum paſſim. Immo poſtea eadem crudelitate vſi ſunt aduerſus bello captos, vti pluribus exemplis probauit Caſp. Barth. *Comm. ad Guillermi Britonis Philipp. Lib. V. v. 316. p. 318.* ad illa poëtae:

Protinus EXOCVLAT *ter in ipſo carcere quinos,*
Monoculumque ducem dat eis, vt ſic regat illos
Francorum ad regem: qui, iuſta concitus ira,
Anglos ſupplicio ſimili mulctauit eodem
Sub numero.

vbi ſimul obſeruat vir doctiſſimus, Graecorum principum notiſſimam rabiem ea in re ſi non ſuperaſſe, at imitatos ſaltim eſſe Francos. Quis enim ignorat, in ipſum filium ita animaduertiſſe Carolum Caluum? Flodoard. *Lib. III. Cap. XVIII.* Annal. Bertin. *ad ann. 873.* Chron. Andegau. apud Labbeum *Biblioth. MSC. Tomo I. p. 285.*

h) De geſt. Ludouici Pii Cap. XXII. p. 307.

i) Ad ann. 818 p. 371.

ſententia feriri, Ludouicum, ſuppreſſa triſtiori ſententia, luminibus eos orbari CONSENSISSE, *licet multis obnitentibus et animaduerti in eos tota ſeueritate legali cupientibus. At vero licet Imperator indulgentius ageret, vltio tamen* ELIMINATA *ad effectum in aliquos eſt perducta.* Conſenſerat ergo Imperator in ſupplicium, ſed iſtud differri voluerat, ſi forte dies mitiorem ſuaſerit ſententiam. Conſiliarii vero, qui tantum non omnia ſuo agebant arbitrio, k) morae impatientes, non adquieſcendum ſibi putabant, priusquam Bernardum ſociosque perdidiſſent, et effodiſſent oculos, quibus Ludouici maieſtatem tam parum ſuſpexiſſent. Sic dignus commiſeratione BERNARDVS medium inter vitam et mortem, at morte tamen ipſa grauius, ſupplicium ſubiit. Tertio enim die poſt non ferens dolorem animique aegritudinem, miſeram animam exhalauit, l) felicior profecto, ſi priusquam ſe ſentiret mori, vel occubuiſſet in acie, vel carnificis miniſterio vno ſecuris vel gladii ictu periiſſet. m) In quem annum incidat illaetabile illud BERNARDI fatum, non adeo expeditum eſt. Quam-

k) De nimia hac indulgentia Ludouici Pii ipſe conqueritur Theganus *de Geſt. Ludou. Cap. XX. p. 305. Omnia prudenter et caute agens, nihil indiſcrete faciebat, praeterquam quod conſiliariis ſuis magis credidit, quam opus eſſet, quod ei fecit pſalmodiae occupatio et lectionum adſuitas, et aliud, quod ille incipiebat. Quia iamdudum illa peſſima conſuetudo erat, vt ex viliſſimis ſeruis ſummi Pontifices fierent, et hoc non prohibuit, quod tamen maximum eſt malum in populo Chriſtiano.* cetera. Quam facile vero fuit conſiliariis, principi tam indulgenti illudere, quum et Eliſabethae, Reginae Angliae, principi ſatis callidae, idem aliquoties contigiſſe, ferant?

l) Thegan. Cap. XXIII.

m) Mortis genus ignoratur. Sunt qui eum, quum ſe oculis priuatum iri animaduerteret, cum Reginhario gladium ſtrinxiſſe, et in iſto tumultu vtrumque occubuiſſe, tradunt. Sed quis, quaeſo, captiuis ferrum, quo ſe defendere poſſint, relinqueret? aut duos eiusdem criminis reos vno carcere concluderet? Alii, Bernardum aeque ac Reginharium ipſos ſibi manus violentas intuliſſe, ſuſpicantur. Sed ii procul dubio decepti ſunt loco male intellecto Aucto-

Digitized by Google

Quamuis enim certiſſimum ſit, infeliciſſimum iſtum Principem anno DCCCXVII. corripuiſſe arma, et inſequente DCCCXVIII. paullo poſt paſchales dies capitis damnatum eſſe: non tamen aeque conſtat, eodemne anno ab eo ſumtum ſit ſupplicium, an aliquot annis poſt. Immo rem ne èpitaphium quidem, quod lapidi inciſum Mediolani in templo S. Ambroſii reperitur, n) ſatis expedit. Tametſi enim in eo tempus mortis ita ſignetur: REG. AN. IIII. M. V. OBIIT XV. KL. MAI. IND. X. FILIVS PIAE M. PIPINI: indictionis tamen numerus rem in ſe incertam tanto incertiorem reddere videtur. o) At in re ambigua illis potiſſimum crediderim, qui illum inſequente anno DCCCXVIII. XV. Kal. Maii deceſſiſſe putant. Et hunc

Auctoris *vitae Ludouici*, qui *p. 371.* hunc euentum ita deſcribit. *Etenim Bernardus et Reginerus, dum impatientius oculorum amiſſionem et ablationem tulerunt, mortis acerbitatem* SIBI CONSCIVERVNT. Quae verba et de voluntaria, et de accelerata per aegritudinem morte, intelligi poſſunt. Probabilius tamen eſt, vtrumque ob acerbitatem doloris animique aegritudinem incidiſſe in febrim tam malignam, vt, accedente ſphacelo, vix triduo calamitati ſuae ſuperſtites eſſent: quia ne id quidem credibile eſt, reos, diram hanc ſententiam paſſos, ſine cuſtodia eſſe relictos, vt ſibi violentas manus, nemine impediente, inferre poſſent.

n) Triſtan. Calchi Hiſt. Mediol. Lib. X. Sigon. de regno Ital. Lib. IV. p. 108. Baron. ad ann. DCCCXVIII. n. 18.

o) Totum epitaphium, vti illud ex ipſo lapide ſepulcrali deſcripſit Ludou. Anton. Muratorius *Script. rer. Ital. Tomo II. Part. I. p. 220. v.* ita ſe habet:

BERNARDVS CIVILITATE MIRABILIS CETERISQVE PIIS VIRTVTIBVS INCLYTVS REX
HIC REQVIESCIT REG. AN. IIII. M. V. OBIIT XV. KL. MAI. IND. X. FILIVS PIAE M. PIPPINI.

Iam Ant. Pagi *Crit. Baron. ad ann. 817. n. 15.* rationes hunc in modum ſubducit: *Bernardus ſepultus fuit Mediolani in eccleſia S. Ambroſii, vbi exſtat inſcriptio a Baronio num. XVIII. recitata, in qua legitur*, Regnauit annos quatuor, menſes V. obiit XV. Kal. Maii Indictione XI. *ideoque ſequente Chriſti anno DCCCXVIII. Et regnum*

hunc quidem miſerabilem exitum habuit princeps optimus, multum quidem defletus a Ludouico Pio, eiusque iuſſu Mediolani buſto paterno illatus, documento tamen futurus poſteris, parum reuerenter

regnum inierat menſe Nouembri anni DCCCXIII. vt haec verba demonſtrant. At Pagius hic gratis ſumit, in marmore legi *Indictionem XI.* quum teſte Muratorio legatur *Ind. X.* Deinde contra auctoritatem Chronici Moiſſiacenſis, Lambeciani et ſcriptoris aſtronomi renunciationem Ludouici Pii et Bernardi menſe Nouembri, non Auguſto vel Septembre factam eſſe ſtatuit. Denique nec Indictio hic characterem temporis ſufficit idoneum. Nam quamuis haec Indictio X. multo minus, quam vndecima, anno DCCCXVIII. conueniat: tamen iam Puricellus et Muratorius *ibid.* obſeruarunt, Mediolani apud eius aeui Eccleſiaſticos peculiarem in vſu fuiſſe indictionem, et hanc non ſemper conſtantem: quod ſe fortaſſe alibi oſtenſurum, minatur Muratorus. Nos, nulla habita indictionis ratione calculum probamus Pagii ob imperii annum quartum, menſes quinque, niſi quod regni eius initium non a conuentu Aquisgranenſi DCCCXIII. quo vna cum Ludouico Pio Rex renunciatus eſt, ſed a tempore, quo Modoeziae regni Italici coronam obtinuit, repeti exiſtimemus. Ex noſtro calculo anno DCCCXVIII. paſcha incidit in diem XXVIII. Martii. Finitis his feriis menſe Aprili conuentus habitus Aquisgrani, in quo Bernardus damnatus eſt capitis, ſtatimque die XVI. eiusdem menſis luminibus orbatus eſt, et tertio die poſt, qui erat Aprilis decimus octauus, deceſſit. Quum ergo regnaſſe dicatur annos IV. menſes V. initium regni eius incidit in Decembrem anni DCCCXIII. Quum ergo iam menſe Septembre vel Auguſto eius anni, (prout vel Moiſſiacenſis, vel Lambeciani chronographi auctoritatem ſequimur) a Carolo M. auo rex ſit creatus: conſequens eſt, vt menſe Decembre eius anni noui quid contigerit, a quo regni ſui annos auſpicandos eſſe crederet. Quod non aliud eſſe poteſt, quam corona regni Langobardici circa id tempus et ipſis fortaſſe diebus Chriſti natalitiis ſuſcepta. Ita omnia videntur bene cohaerere, nec nos multum turbare poteſt indictionis numerus, quum diuerſimode admodum a Mediolanenſibus iniri conſue-

uerenter habere fortunam, quotquot ſpes ſuas ambitione donantes, modico praeſenti, at tanto certiori, incertum quid iucunda, at fallaciſſima imaginatione, praeferre non dubitant.

VIIII. Talis fuit prima illa, quam diuiſio regni a Ludouico Pio facta eo ipſo anno DCCCXVII. excitauit. Facto illo exemplo, infida aliquamdiu pax fuit, nemine auſo tentare fortunam, quae Bernardum tam cito deſtituiſſet. Filios interim, Imperator, ne forte ipſa quotidiana conſuetudo, ſimultates inter eos excitaret, ſtatim anno DCCCXVII. natu minores a ſe dimiſerat. Pippinum enim in Aquitaniam, Ludouicum, puerum decem annorum ad Boioarios miſſos eſſe diſerte tradit VITAE LVDOVICI auctor. p) Haec anno 824. geſta. Hinc reſcribendum: *Sequutum eſt anno inſequente* DCCCXVIII. *bellum Britannicum*, idque ex inſequentis anni DCCCXVIII. geſtis liquido poteſt demonſtrari. Quum enim tunc Britones, duce MORMANNO, regulo ſuo, more fraena mordere, et obſequium omne exuere nunciarentur, et Imperator contractis vndique copiis expeditionem, cui et LVDOVICVM noſtrum interfuiſſe, virtutisque inſigne ſpecimen edidiſſe, iam ſupra monuimus, ſuſciperet: filii illi, natu minores, PIPPINVS et LVDOVICVS, ipſi e regnis ſuis copias adduxerunt. Saltim de PIPPINO teſtis αὐτόπτης eſt ERMOLDVS NIGELLVS, q) ea de re ita canens:

Francia cuncta ruit, veniunt gentesque ſubactae,
Et PIPPINE *tua* PARTE *venire paras.*

Id quod et LVDOVICVM ex ſua parte feciſſe, probabile eſt, quum et ipſe illi expeditioni non modo interfuiſſe, ſed et praefuiſſe tertiae exercitus parti legatur, opinione citius confectum. Actis enim in fugam Britonibus, totaque prouincia ferro flammisque deuaſtata, direptis miſerae gentis opibus, ipſoque Mormanno a quodam equorum regiorum cuſtode CHOSLO, occiſo, tota cum eo victa Britannia

conſueuerit: immo non eadem vbique fuerat indictionum ratio, ceu poſt Iac. Gothofredum obſeruauit Car. du Freſne *Gloſſar. Lat. Tomo II. p. 47. ſequ.*

p) Ad ann. 817. p. 369.

q) Lib. IV. v. 119.

Digitized by Google

tannia ſuccubuit, manuſque victa dedit, ſeruitutis conditiones, quascumque laturus eſſet Imperator, ſuſceptura. Hinc recepta Britannia, acceptis obſidibus, rebusque conſtitutis, Imperator victrices copias in Galliam reduxit. r) Sed hunc LVDOVICI Pii triumphum mox funeſtauit HERMENGARDIS, Regina, quae vt ex EGINARDI epiſtolis s) colligitur, filiorum male concordium quaſi copula fuerat. Eam Andegauum ſecum duxerat Imperator, ibique febri laborantem longoque fatigatam incommodo reliquerat. t) At vix redeuntem e caſtris virum amplexa ſingularis exempli femina biduo poſt coeleſtia regna cum terreno commutauit V. Non. Octobris, eiusque corpus in eadem vrbe conditorium reperit. Inde imperator, curato vxoris funere, iuſtisque factis, Aquisgranum hiemem ibi exacturus rediit.

X. Inſequente anno DCCCXVIIII. Sclaomirus Obodritorum dux, multorum criminum accuſatus a ſuis, nec non Lupus Viſco Imperatori rebellis in exſilium acti, Obodritorumque regnum Ceadrogo filio Thraſconis ceſſit. u) Multa quoque alia eo anno ab Imperatore acta, quae ad tranquillitatem eccleſiae reique publicae pertinere videbantur. Sed ea omnia, quod ad LVDOVICI Germanici res illuſtrandas nihil omnino facere videntur, merito praetermittimus. Duo tamen ſunt, quae in enarrandis eius fatis praetermittenda minime eſſe exiſtimamus, inauſpicatiſſimum puta LVDOVICI patris cum IVDITHA matrimonium, et bellum cum LIVDEWITO in Pannonia geſtum. Quemadmodum enim hoc regno Boico; ita illud ipſi LVDOVICI noſtri fortunae exitium minari videbatur. Aliquot menſes viduitatis taedia fortiter tulerat Imperator, nec fortaſſis vmquam de nouerca liberis ſuperinducenda cogitaſſet, niſi ea res curae fuiſſet conſiliariis, quorum ab arbitrio totus pendebat. Verſabatur tum in aula BENEDICTVS Abbas Anianenſis, rigidus diſciplinae monaſticae ſeuerioris exactor, cuius miniſterio Imperator non

r) Vit. Ludouici Pii p. 371. Annal. Fuld. Eginardi, Bertin. ad ann. 818.
s) Epiſt. LXII.
t) Annal. Fuld. Bertin. et reliqui ad ann. 818. Vita Ludou. p. 372. Thegan. Cap. XXV.
u) Annal. Fuld. Bertin. et alii ad ann. 819. Vita Ludouici p. 372.

Digitized by Google

non modo in rebus palatinis et publicis, ſed et in componendis ad auſteriorem vitam moribus vtebatur. Quin vt eum et aſſiduum comitem et ſanctimoniae exemplum haberet, Indenſe coenobium non procul Aquisgrano non ſine magna opum profuſione condidſt ſuoque BENEDICTO regendum conceſſit. x) Id eo conſilio feciſſe Ludouicum, vt ipſe ſacro illi monachorum gregi mixtus, idem inſtitutum ſeruaret, alio loco y) ERMOLDI NIGELLI z) teſtimonio probauimus. Ea cura tunc adeo diſtinebat bonum principem, vt non Imperatoris magis, quam abbatis, partes exſequeretur, et non minus ſaepe in illo Indenſi delubro, quam in palatio viſeretur. Hinc denuo ERMOLDVS: a)

Sed HLVDOVICVS *agens purgauit luſtra ferarum,*
Atque Deo gratum condidit arte locum.
Fundauit ſatagens, rebus ditauit opimis,
Quo Benedicte tua regula ſancta viget.
Namque idem Benedictus erat pater illius aedis,
Et Hludowicus adeſt Caeſar et ABBA *ſimul.*
Haec loca ſaepe colit, properatque reuiſere caulas,
Ordinat et ſumtus, munera larga parat.

Ex eo vero ſuſpicabantur conſiliarii, iam id agere dominum, vt conclamet vaſa, ſignumque det receptui, id eſt, pertaeſus rerum humanarum, pro purpura cucullo induatur, maxime, quum amiſſa Ermengardi, filiisque deſignatis ſucceſſoribus, nihil id conſilium morari videretur. At nihil minus rei publicae ſibique, quam illam Caeſaris abdicationem, profuturum arbitrabantur, ſatis gnari, quam dira quaeuis minentur LOTHARII ferocia, adoleſcentiaque reliquorum fratrum, omnibus prauis conſiliis peruia, denique ipſa, quae inter fratres gliſceret, aemulatio, qua ſemel in bellum ciuile erumpente, ne ipſam quidem ſalutem populum Francorum ſeruare poſſe cenſebant. Hinc non aliam certiorem illa Imperatoris conſilia turbandi rationem reperiebant, quam ſi illi, vt feminam iuuenculam

x) Ardo in vita S. Benedicti Anian.
y) Capite hoc IV. §. II.
z) Lib. II. v. 580.
a) Lib. II. v. 592.

Digitized by Google

culam in torum recipiat, perſuadere vllo modo poſſent. Ita ſane tum rationes ſubduxiſſe Ludouici Pii conſiliarios, teſtis eſt ſcriptor rerum a LVDOVICO Pio geſtarum accuratiſſimus, qui Aſtronomi vulgo nomine venit: b) *Qua tempeſtate monitu ſuorum vxoriam copulam meditabatur inire. Timebatur enim a multis, ne regni gubernacula vellet relinquere. Sed compellebatur, tandemque eorum voluntati ſatisfaciens, et vndequaque adductas procerum filias inſpiciens*, IVDITH *filiam Welfonis, nobiliſſimi comitis in matrimonium iunxit*. Neſcio quid barbari moris ineſſe dixeris illi puellarum tamquam ad forum venalitiariarum confluentium luſtrationi, c) cuius et BERTINIANI et SAXONICI annales d) faciunt mentionem. Sed et opus eſſe videbatur, vt auſterioris vitae Principem et de choro saepius, quam toro, cogitantem, ad amorem inflammarent. Nec fefellit eius conſilii auctores euentus. Inter tot eminentioris formae virgines, quarum forte nulla indigna videbatur vidui amplexibus, ſola placuit IVDITHA.

Viderat hanc, viſamque cupit, potiturque cupita.

Vere enim eius anni iam adulto, quod tempus e) poëtae nuptiis con-

b) Ad ann. 819. p. 373.

c) Regibus Perſarum talem fuiſſe conſuetudinem, vt ex conducta virginum formoſiſſimarum turba vxores ſibi ac pellices deligerent, ex *libri Eſtheris Capite II. v. 1 ſequ.* perſpicimus. Sed Francis eumdem placuiſſe morem, me animaduertere non memini. Videntur id excogitaſſe Ludouici miniſtri, vt dominum ad amorem inflammarent, parum memores, ipſam aliquando puellarum copiam electionem difficiliorem ſponſosque conſilii inopes reddere.

d) Ad ann. 819. p. 176.

e) Noti ſunt verſiculi vetuſtiſſimi poëmatis, quod *Peruigilium Veneris* vocatur: *v. 2. ſequ.*

Ver nouum, ver iam canorum, vere natus orbis eſt.
Vere concordant amores, vere nubent alites:
Et nemus comam reſoluit de maritis imbribus.

Quibus gemina ſunt apud Oppian. *Cyneget. I. v. 377.* et *Halicut. Lib. I. v. 473.* Sed haec quidem fortaſſis non curauerit Hippoclides. Magis ad rem pertinuiſſet, ſi nuptias has Ludouicus vere aëtatis

Digitized by Google

conuenientiſſimum eſſe iudicant ſignatae tabulae, dictum feliciter, Liuiam ſuam domum ducit Auguſtus, mox Tiberii cuiusdam matrem, magno reipublicae malo, futuram.

XI. Nimirum adeo

Ille dies primus lethi, primusque malorum
Cauſſa fuit,

vt qui taedas iſtas nuptiales accenderant, ſimul faces, quibus respublica conflagraret, accendiſſe videantur. Erat IVDITHA illa gente Guelphorum inter Alamannos florentiſſima prognata, f) venuſtate formae

aetatis ſuae celebraſſet, aut ſi ipſi ex eodem carmine adclamari potuiſſet. *Cras amet, qui numquam amauit.* Sed quadraginta annis maior, trium filiorum iam paene adultorum parens neſcio an ſatis prudenter domum duxerit iuuenculam, filiosque metu numeroſioris prolis anxios magis magisque a ſe abalienarit.

f) De Guelphica gente hodie omnia nota ſunt, poſtquam de ea bene mereri coeperunt Leibnitius, Eccardus, Fellerus, aliique viri doctiſſimi. Pater WELFIO vel WELFVS, et Annalium Fuldenſium auctori HVELPVS, alibi *Comes* vocatur, vti in *Ann. Fuld. ad ann. 819.* alibi *nobiliſſimus Comes*, vti in *vita Ludouici Pii p. 373.* alibi *Dux*, vt apud Thegan. *de geſt. Ludouici Imp. Cap. XXVI.* Sed vir illuſtriſſimus, G. G. Leibnitius *praef. Tom. I. Script. rer. Brunſu. n. LV. et ſequ.* Guelphos antiquos ſiue ex Alamannis, vti veteres ſcribunt, ſiue ex Agilolfingis, vetuſtis Boiaoriorum Rectoribus, vt quibusdam viris doctis placet, ortos, olim in Sueuia et Bauaria hereditarias, nullique feudorum legi obnoxias ditiones habuiſſe, quae tunc inſignis praerogatiua habita ſit: adeo vt quidam ex illo Ethico indignatus ſit Henrico filio, quod inſignem terrarum tractum ſub homagii conditione Imperatoris beneficio recepiſſet. Principes ergo habitos, etiam qui Duces Comitesque, (quod feudale fuerit) non adpellati ſint, qui tamen domum ſuam aliquando regis more per miniſteria Comitum, vel his aequa-

aequalium rexerint, vt de Guelphis habeat monachus Weingartenſis. Matrem IVDITHAE nobiliſſimi generis Saxonici fuiſſe, obſeruat Theganus *de geſt. Ludou. Cap. XXVI. p. 208.* Eam vero HEGELWICH vocat auctor *Translationis S. Bathildis Cap. I.* apud Henſchen. *Act. Sanct. Ian. Tomo II.* obſeruatque eam anno Ludouici Imp generi ſui XX. id eſt, anno Chriſti DCCCXXXIII Kalenſi monaſterio tamquam abbatiſſam praefuiſſe: *Anno viceſimo, regnante cum magna felicitate HLudouico, Sereniſſimo Auguſto, in regno Francorum, venit Kala monaſterium, vbi venerabilis Abbatiſſa,* HEGELWICH, *genitrix* IVDITH *Imperatricis magno gregi ſanctimonialium praeerat.* Ex quo ſimul diſcimus, WELPHVM, Hegelwigis maritum, illo tempore iam rebus humanis exceſſiſſe. Porro Hegelwigis illa, vti ECKARDVS *Not. ad vitam Hatumodae p. 32.* probabile reddidit, eam BRVNONIS Angriae Principis, et GISELAE, WITICHINDI filiae filiam, ſororem EKBERTI Saxoniae Ducis, S. IDAE mariti, fuiſſe. Fratres porro Iuditha habuit ETHICONEM, Guelphorum proſatorem, de cuius poſteris plura Hiſtoria monachi Weingartenſis de Guelphis apud Leibnit. Tomo I. p. 782. CONRADVM, quam plerique Comitem Pariſienſem vocant, potentem in aula Ludouici, Regum Burgundiae auctorem, et Radulfum Abbatem S. Richerii Centulenſem. Vt adeo totum Iudithae ſtemma genealogicum, quatenus ex incorruptis vetuſtatis teſtimoniis erui poteſt, tale omnino eſſe videatur:

WITI-

Digitized by Google

WITICHINDVS, Saxonum Dux.

- BRVNO, Angriae Dux. = GISELA
  - WELPHVS Dux vel Comes dictus ampliſſimarum prouinciarum in Alamannia et Boioaria dominus, † ante ann. 834. = HEGILWICH in viduitate Abbatiſſa Kalenſis ao. 834.
    - ETHICO patriorum allodiorum in Sueuia poſſeſſor.
      - HENRICVS Guelphus, primus, qui vaſallus fuit Ludouici Pii indignante patre. Monach. Weingart. Hiſt. Guelph. p. 782.
    - CONRADVS Comes inuitus tonſus Thegan. c. 36.
      - Hugo Abbas iun.
      - Conradus iunior.
        - Rudolphus Rex Burgund.
      - Welphus.
    - RADVLPHVS S. Richerii Abbas, vna cum Conrado fratre inuitus in monaſterium detruſus. Thegan. *Cap. XXXVI.* Nithard. *Lib. I. p. 436.*
    - IVDITHA. = LVDOVICVS Pius Imperator.
  - ECBERTVS Dux, vxor S. IDA. de quibus vita S. Idae apud Leibnit. *Tomo I. p. 171. ſequ.*

Magna ergo fuit Iudithae nobilitas. At quum ſint, qui illud matrimonium paene inceſtum fuiſſe contendunt: quid veri huic ſententiae inſit, paucis diſpiciemus. Eſt haec vetus Ioannis de Beka, aliorumque Belgicorum ſcriptorum narratio, quam illi procul dubio non ex genuinis ſaeculi noni monimentis eruerunt, ſed a maioribus veluti per manus traditam acceperunt, S. Fridricum Epiſcopum Vltraiectinum, quod inceſtas Ludouici et Iudithae nuptias reprehendiſſet, immiſſis percuſſoribus caeſum eſſe, anno DCCCXXXVIII. XV. Kal. Auguſti vti rem multis deſcribunt, Io.

a Beka *in Epiſc. Vltrai. p. 23. ſequ.* et Guil Heda *ibid. p. 49. ſequ.* Placuit id commentum Chiffletio, qui vt magis perpoliret fabulam, ſchema hoc dedit, quo illam cognationem LVDOVICI Pii et IVDITHAE ob oculos poneret:

Gothofredus, Dux Sueuiae.

Houchingus, Dux Sueuiae.

Nebi, Dux Sueuiae.

Imma vxor N. Comitis in Sueuia.	Alia filia, vxor N Comitis Altorffi.
Hildegardis, vxor Caroli M.	Iſembertus Warinus, Princeps Altorffi ann. 788. ex Chron. Conſtant.
	Welfus, Altorfi Comes, vxor Irmentruda Saxonica.
LVDOVICVS, Pius Imperator. =	IVDITHA.

Quod ſchema ſi verum eſſet, Iuditha Ludouico Imp. quarto gradu lineae obliquae inaequalis cognata fuiſſet. Sed ſolide docuit Blondellus *in Geneal. Franc. plen. adſert. p. 215.* illam NEBI filiam, N. Comiti Altorffi nuptam, nullum in vniuerſa antiquitate praeſidium reperire. Immo et ipſam de S. FRIDRICI martyrio narratiunculam fabuloſam eſſe, eo potiſſimum argumento oſtendit, quod nec coaeuorum quiſquam id prodiderit memoriae, et ne veroſimile quidem ſit, IVDITHAM iam anno DCCCXIX. LVDOVICO nuptam, obiurgationem Epiſcopi ſeptendecim annis poſt vindicare tam nefarie voluiſſe. Quae aliaque argumenta vrget etiam Arnoldus Buchelius *ad Ioannis a Beka Epiſc. Vltrai. p. 25.* Enim uero, quamuis omni fundamento careat ſchema Chiffletianum, et ipſa etiam fortaſſis hiſtoria de S. FRIDRICI martyrio falſa ſit: non tamen temere negauerim, cognationem inter LVDOVICVM et Iuditham interceſſiſſe, et FRIDRICVM illas nuptias tamquam inceſtas damnaſſe. Iam ſupra *Cap. II. §. IV.* obſeruauimus, Hildegardim, Caroli M. vxorem, Sueuam, Immae filiam, Nebi Ducis neptem fuiſſe, ſimulque probabile eſſe diximus eam patrem habuiſſe vel WARINVM vel RVTHARDVM, qui S. OTHOMARVM, abbatem

formae eximia, g) tantaque praedita ſiue calliditate, ſiue prudentia, h) vt incredibilem ſui amorem in viro, ingenii alioquin parum amoeni, excitaret. Sed eadem vere fuit priuignis nouerca, quae id egit perpetuo, vt animum Ludouici nouercalibus blanditiis ac delimentis inſtinctum ab Ermengardis filiis abalienaret, ſuoque CAROLO maximam imperii partem concederet. Quod quum facta iam diuiſione fieri non poſſet, vt non tantum illis decederet, quantum

tem S. Galli circa annum DCCLVIIII. vexarint. WARINVM fuiſſe patrem ISAMBARDI, ipſe Blondellus concedit. Quamuis vero, filiusne ISAMBARDI, an frater WELFVS fuerit, non facile dixerim, omnes tamen rerum paullo peritiores WARINVM et RVTHARDVM Guelphica gente fuiſſe ſuſpicantur, idque iam GOLDASTVS recte obſeruauit. Si ergo fingamus, quod admodum veroſimile eſt, Ruthardum et Warinum fratres fuiſſe, et illum Immam duxiſſe vxorem: ſtemma tale naſcetur

BAINONVS apud Goldaſt *Chart. Alamann. n. LIX. p. 45.* vbi charta filii HRVTHARDI juſſu ſcripta anno Pippini Regis VIII. Christianae erae 759. — NEBI Dux Sueuorum.

WARINVS Guelphus. — RVTHARDVS Procurator Alam. = IMMA, filia Nebi.

Iſambardus Comes. (filius Warini)

GVELPHVS (filius Iſambardi)

IVDITHA (filia Guelphi) = LVDOVICVS Pius Imp.

HILDEGARDIS (filia Ruthardi et Immae) = CAROLVS M.

LVDOVICVS Pius Imp. (filius Hildegardis et Caroli M.)

Sed pleraque horum, vti dixi, coniectura nituntur, quamuis ſatis probabili. Et operae ſane pretium eſſet, in illa inquirere paullo accuratius, ſi ad alia properantibus tantum nobis otii eſſet.

g) Thegan. Cap. XXVI. p. 208.

h) Annal. Metenſ. ad ann. 819. p. 299. vbi eam vocat *pulcram nimis et ſapientiae floribus optime inſtructam.*

Digitized by Google

tum Carolo illi daretur, ea res illos poſtea in tantam rabiem adegit, vt et naturam paene exſuerent, impiaque arma ipſi patri obuertere non dubitarent. Adeo tum verum adparuit tritiſſimum Germanorum prouerbium, patrem, ſimul ac cum nouerca ſignet tabulas, in vitricum degenerare. At erant et alia, quae illam non minus regni proceribus, quam filiis exoſam reddebant, impotens dominandi in aula libido, i) perpetuum liberorum, fratrum cognatorumque res augendi ſtudium, imperium in ipſum Ludouicum maritum adfectatum, vagarum denique ſuſpicio libidinum, qua ita laborauit mulier, vt vulgo de ſe ſermones daret. Hinc REGINO, k) vbi LVDOVICI Pii exauctorationem deſcripſerat: *Fuit*, inquit, *haec deiectio pro maxima parte facta propter multimodam* FORNICATIONEM *Iudith vxoris eius.* Quae quidem ſimiliaque calumniis aduerſariorum tribuunt e vetuſtioribus THEGANVS, l) e recentioribus ARN. BVCHELIVS m) et alii: ſed difficile eſt creditu, auſuros fuiſſe tot homines non plebeios, ſed optimates viroſque grauiſſimos id ei publice exprobrare, et LVDOVICVM Pium per vxoris latus tanta ignominia adficere, niſi ſatis manifeſta adfuiſſent rei teſtimonia. Publice autem in libello, qui reſtituto iam LVDOVICO prodiit, id Iudithae exprobrare non dubitauit AGOBARDVS, n) Lugdunenſium Archiepiſcopus, Ludouico quidem infenſus, ſed vir grauiſſimus, et quem haec ex vulgi circulis rapuiſſe, nemo crediderit. o) Saltim parum ſancte

i) Paſchas. Ratbert. in vita Walae Lib. III. Cap. IX.

k) Ad ann. 838.

l) De geſt. Ludou. Cap. XXXVI.

m) Ad Ioann. a Beka Epiſc. Vltrai. p. 25.

n) Apolog. pro filiis Ludouici §. II.

o) Operae pretium fuerit, ipſa eius verba legere: *Quum praedictus Dominus et Imperator quietus eſſet in domo, et florens in palatio ſuo, quum adhuc iuuenem coniugem ſub ſui reuerentia cuſtodiret, et ſecundum Apoſtolum vxorium debitum illi perſolueret, in proceſſu vero dierum, quum coepiſſent haec primum tepeſcere, deinde frigeſcere, ac per hoc et mulier reſolui* IN LASCIVIAM, *ceſſantibus* LICITIS, *conuerſa ad diuerſa, immo ad* ILLICITA *adſciuit ſibimet aptas perſonas ad* PERPETRANDA TVRPIA, *et primum latentes, deinde* *impru-*

Digitized by Google

ſancte vixiſſe Iuditham, et liberiore cum BERNARDO Duce aliisque proceribus conſuetudine ſuſpicionem non leuem de ſe excitaſſe, vel inde patet, quod eam ne ipſe quidem LVDOVICVS Pius, ipſi alioquin plane obnoxius, omni ſuſpicione carere exiſtimauit, nec eam, diuulgata illi fama, *prius coniugis honore dignatus eſt, quam ſe modo a legibus praeſcripto purgaſſet.* p) Sed vtcumque ſe haec habuerint: id ſane extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt, illam facem ac tubam turbarum iſtarum, quae paullo poſt inſequutae ſunt, omnium, nec minus auguſtae domui, quam olim Liuiam Auguſti, exitio fuiſſe. q)

XII.

imprudentes. Cognouerunt autem hoc initio pauci, deinde plures, ad poſtremum autem multitudo palatii et regni, ac finium terrae. Quam rem irridebant minores, dolebant maiores, omnes autem clari viri intolerandum iudicabant. Steph. Baluzius ad hunc Agobardi *locum p. 129.* adducit fragmentum Odonis Ariberti, vbi is *Carolum Caluum os Bernardi retuliſſe, ab eoque genitum eſſe, vulgo creditum* refert, *natura adulterium maternum prodente.* Denique Paſchaſ. Ratbertus *in vita Walae Lib. II. Cap. VII.* ſceleratum quemdam Naſonem nominatim tangit, qui torum Imperatoris occuparit: et *Lib. II. Cap. IX.* palatium vocat *proſtibulum, vbi moecha dominata ſit, et adulter regnarit.* Haeccine ſcripturos fuiſſe probabile eſt viros doctos, probos, et quos ipſa muneris dignitatisque ratio ab illa ſtili proteruia cohibere debebat, niſi furtiuos illos Iudithae amores ſatis compertos habuiſſent?

p) Vita Ludouici p. 395.

q) Idem Agobardus *ibidem: Quumque per nimiam filiorum remiſſionem bene acta diſſoluerentur, per carnalium blandimenta, et cupidorum ſceleſtos fauores, atque indecoras adulationes, iterum mulier, tamqnam legitima domina, reuocata eſt in palatium et praelata conſiliis et conſiliariis, cuius inſtigationibus mutata eſt mens rectoris, et coepit duris cornibus ventilare filios et conturbare populos.* Si certum eſſet, iam tum cornua tribui ſolita eſſe impudicarum maritis Agobardus videri poſſet Ludouici Pii patientiae intempeſtiuae ſimul illudere voluiſſe. At id certe dicit, Iuditham fuiſſe Ludouici τὰ πάντα, omniumque turbarum, quae poſtea

XII. Praeter inauſpicatas iſtas Imperatoris cum Iuditha nuptias, ad res LVDOVICI noſtri ex hoc anno DCCCXVIIII. pertinet bellum Pannonicum, quippe quod eodem tempore exarſit, et demum aliquot annis poſt deflagrauit. Pannoniae inferiori adhuc profuerat LIVDEVVITVS, gente Slauus, quem alii LVIDEVITVM, alii LINDEWITVM, alii LEVTEVITVM adpellitant. r) Is, tametſi genti ſuae domi-

poſtea remp. adflixerint, cauſſam. Quod et Paſchaſ. Ratbertus adfirmat, dum *in vita Walae Lib. II. Cap. XVI.* *Erat*, inquit, *cum Auguſta* IVSTINA (ita Iuditham vocat) *tunc temporis, quae mouebat totius monarchiae rurſus ſceptra, concitabat fluctus et maria, impellebat ventos et corda virorum ad omnia, quae vellet, conuertebat.* At prolixiſſime et diſtinctiſſime rem eloquutus eſt Agobardus *in Apologet. §. VIII.* *Quae commotio et conturbatio quale habuerit initium, vel originem, non eſt penitus reticendum. Igitur, quum Chriſtianiſſimus et piiſſimus Imperator, Domnus HLudouuicus bonae coniugis fide et moribus ſibi congruentis conſortium amiſiſſet: neceſſe fuit, vt aliam ſibi acciperet, quae ei poſſet eſſe adiutrix in regimine et gubernatione palatii et regni. Sed occulto Dei iudicio talis adſumta eſt, quae licet in primis annis viri et domini ſui virtute et poteſtate preſſa ſubdita fuerit, tamen in proceſſu temporis talis inuenta eſt, quae magnorum fluctuum commotio, et conturbationis largus theſaurus eſſe poſſet, quae non ſolum plebes et populos, ſiue principes, verum etiam elegantiſſimos filios Imperatoris, etiam coniugatos et gubernacula regnorum poſſidentes, adfligeret, contriſtaret et conturbaret, et paene attereret, et exterminaret. Quumque talibus incrementis viderent hi, quibus curae erat de ſtatu et honore regni ac tranquillitate pacis, et quiete populi, dehoneſtari palatium, obſcurari claritatem regni, et ad ignominiam deduci nomen regnantium: coeperunt queri, et murmurare, ac dolere, et deplorare. Inter haec concitati ſunt ſpiritus virorum honoratorum, et filiorum regis, et creſcente conludio, accedente etiam conſilio, conuenerunt ſinguli de loco ſuo, et coniuncti ad palatium, effugauerunt miniſtros ſceleris, et reginam, quae* TOTIVS MALI CAVSSA *erat, excluſerunt de domo et honore regni, et conſtituerunt in retruſionem exſilii.*

r) Vita Ludouici Pii p. 371.

dominaretur, ex eo tamen tempore, quo CAROLVS M. Pannoniam in ſuam redegerat poteſtatem, Francorum Regis maieſtatem venerari, tributaque aerario inferre non deſierat: tam vero nouis rebus coeperat ſtudere, et dare operam, vt, ſi qua poſſet, Francorum iugum humeris depelleret. Hinc parare arma, copias contrahere, nihilque eorum, quae ad bellum pertinere videbantur, omittere, in omnem interea rei gerendae occaſionem vnice intentus. Quum vero, qua erat calliditate, facile intelligeret, non poſſe diu hos motus latere imperatorem, ac proinde nihil magis, quam, ne ab illo imparatus opprimeretur, metueret: dolo adgreſſus Ludouici aulam, miſſis legatis de CADALI, vel CVDALACHI, Ducis Foroiulienſis impotenti dominatione ac intolerabili truculentia falſo conqueritur, gentis ſuae indignationem conceptumque in hunc hominem odium non diſſimulat, ſimul tamen ſe cum ſuis in officio futurum pollicitus, ſi, quas ferret, pacis leges acciperentur. Quandoquidem autem hae ita comparatae videbantur, vt accipere eas LVDOVICVS ſalua exiſtimatione non poſſet, isque miſſis legatis alias conditiones, ſi pacem habere velit, praeſcriberet: iam ea legatione id conſequutus, vt et tempus rei gerendae ſaltim hoc anno Francis eximeretur, et iustam iniuſtiſſimo bello cauſſam ſibi videretur obtendere poſſe, iam ſine diſſimulatione hoſtilem animum oſtendere et omne Imperatori obſequium denegare coepit. s) Circummiſſis itaque expertae fidei hominibus, omnes circumcirca gentes vicinas aduerſus Francos ſollicitauit, ſibique foedere iunxit, quumque eodem anno Timotiani et Caduſcani, t) relicta Bulgarorum ſocietate ad Francos defe-

s) Annal. Bertinian. ad ann. 819.

t) At quinam TIMOTIANI et CADVSCANI. Ita vocat Auctor *vitae Ludouici Pii p. 572.* Annaliſtae Bertiniano illi TIMONITIANI; hi GVDVSCANI ſunt. Priores procul dubio nomen habent a *Timaco* Moeſiae ſuperioris fluuio, quem *Timachum* Plinius; *Tmoc* hodie vocant accolae. Is non procul Naiſſo ortus, cis Vidinum in Danubium deuoluitur, vt adeo mirifice errent, qui eum a Drino, Dalmatiae flumine in Danubium deferri ſcribunt, veluti Cellarius *Geogr. ant. Lib. II. Cap. VIII. p. 571.* qui tamen *p. 581.* ipſe emendare hunc errorem videtur. Ei adiacuit *Timacum* vrbs

Digitized by Google

defeciſſent, legatisque miſſis, ſe ſuaque omnia dedidiſſent Imperatori, u) Timotianos multis illecebris ſibi conciliauit, et a Francis reddidit alieniores. x) Certior ea de re redditus LVDOVICVS, imperator, tumultum illum, antequam vires caperet, repreſſurus penes *Cadolochum*, Ducem Foroiulienſem, et Bornam, Dalmatiae praefectum belli ſummam eſſe voluit. At Cadolochus, re paene infecta reuerſus, y) febre correptus in ipſa Marca, id eſt, Hiſtriae et Illyrici

XXVII. M. P. a Naiſſo, quae in maiorem minoremque in Tabula Pentingeriana diuiditur. Immo ipſe populus, fluuii iſtius accola iam olim TIMACHI dicebantur, Cellar. *ibid. p. 570.* vel, vti ex hodierno fluminis nomine colligitur *Timoci* vel *Tmoci*, ex quo facile naſci potuerunt *Timotiani.* Saltim Bulgaris vicinos, et iisdem aliquando ſocietate iunctos fuiſſe, ex *annalibus Bertin. ad ann. 819.* manifeſtum eſt. De CADVSCANIS vel GVDVSCANIS quod dicam, non habeo, niſi quod ex iisdem annalibus patet, illos Bornae, Dalmatiae praefecto, militaſſe. Notiſſimus vero eſt *Scardus* mons, qui Dalmatiam a Dardania Moeſiaque ſeiungit, *Scordus* Liuio *Lib. XXXXIII. Cap. XX.* cuius accolae olim *Scordiſcorum* nomen tulit. An inde temporis tractu pro *Scordiſcis Corduſcani* vel *Gurduſcani*, ac demum *Caduſcani* et *Guduſcani* dicti ſint, alii viderint. Id certum, non alibi quaerendos eſſe *Caduſcanos* vel *Guduſcanos*, quam trans Scardum montem, in Dardania vel Moeſia ſuperiore, ex qua facillime iungi potuerunt Dalmatis. Ceterum a Bulgaris defecerant hi populi, more iam in vicinia recepto. Nam de eodem paene tempore Cedrenus *Hiſt. Comp. p. 400.* Βϑλγαρόι τινες ἐξ ἠθῶν ἀναςάντες τῶν πατρῴων τὴν Ῥωμαίων καταλαμβάνϑσι παγγενεὶ, καὶ παρὰ τϐ βασιλέως προσδεχθέντες Μιχαὴλ ἐν διαφόροις ἐγκατοικίζοντο χώραις. *Bulgarica quaedam gens, paternis relictis moribus, in ditionem Romanam immigrauerat, ac, concedente Imperatore Rancala, hinc inde ſedes poſuerat.* Quod tamen de gente quadam Thraciae viciniore intelligendum eſſe nemo negauerit.

u) Vita Ludouici Pii p. 372.
x) Bertin. ibid.
y) Annal. Fuld. ad ann 819.

Digitized by Google

rici finibus diem obiit ſupremum. Eius vero ſucceſſor, BALDERICVS, ingreſſus Carantanorum fines, qui et ipſi ad eius curam pertinebant, in Liudeuiti exercitum incidit, quem iuxta Drauum fluuium iter facientem, parua manu ſua adgreſſus, facile profligauit, caeſisque quam plurimis eum fuga in Pannoniam elabi coëgit. BORNA, Dalmatiae praefectus, ipſe quoque ducens aduerſus Liudeuitum, iuxta Conlapium (id eſt, Colapim, vel hodie Culpam) fluuium caſtra metatus obuium habet hoſtilem exercitum, quocum congreſſus, prima ſtatim velitatione a Caduſcanis, quos belli ſocios exciuerat, turpiter deſeritur, extremum aditurus periculum, niſi praetoriani eius rem expediſſent. Periit tamen in eo praelio Dragumoſus Liudeuiti ſocer, qui paullo ante, a genero ad Bornam defecerat: Borna vero in prouinciam reuerſus Caduſcanos facile in ordinem coëgit. Elatus hoc ſucceſſu Liudeuitus, menſe Decembri cum valido exercitu in Dalmatiam irrupit, omniaque quaquauerſum ferro ac igne deuaſtauit, ſatis gnarus, imparem ſibi fore Bornam, qui ſuperiorem cladem nondum reſarſiſſet. At hic ſuos ſuaque prudenter locis munitis et caſtellis continuit, ipſe vero cum delecta manu hac illac diuagatus, et Liudeuitum modo a tergo, modo a latere adortus, tantam ei cladem intulit, vt amiſſis tribus hominum millibus, interceptisque trecentis equis, et ſarcinis omnibus in Bornae manibus relictis, in Pannoniam refugere cogeretur. Ita res hoc anno aduerſus Liudeuitum geſtas accuratius reliquis omnibus deſcripſit ANNALIVM BERTINIANORVM et vitae Ludouici auctor: z) quum reliqui veteres aeque ac recentiores, et in his ipſe ANT. BONFINIVS a) id bellum vix, reliqui, veluti IO. DE THWROCZ et SAMBVCVS, ne vix quidem attigerint.

XIII. Etiam proximo anno DCCCXX. Normannorum praedatione et tempeſtatum inſolentia, ſterilitate, ipſaque hominum pecorumque peſtilentia memorabili, b) bellum Hungaricum quam maxime ſollicitum habuit Imperatorem; qui ipſo menſe Ianuario, conuocatis Aquisgranum regni proceribus, quibus et BORNA interfuit,

z) Annales Bertin. ad ann. 819. et Vit. Ludou. p. 374.

a) Rer. Hungar. Dec. I. Lib. VIIII. p. 187.

b) Ann. Bertin. Fuld. Metenſ. ad ann. 820.

Digitized by Google

fuit, tres eo anno exercitus in Pannoniam mittere decreuit. Adpetente ergo vere, pabulumque iumentis ſufficiente, contractae vbique ſunt copiae, earumque pars vna ex Italia per Alpes Noricas, altera ex Boioariis et Alamannis contracta, per Carantanorum prouinciam, tertia, quae ex Saxonibus et Francis orientalibus coaluerat, per Boioariam et Pannoniam ſuperiorem viam ſibi in hoſticum ferro aperuit. At primam quidem exercitum valida praeſidia, quibus Liudeuitus omnes aditus firmauerat, tertium Draui fluuii difficilior tranſitus aliquamdiu moratur: ſecundus reliquos praeuertens, oppoſitas ſibi tribus locis Liudeuiti copias feliciter profligauit transmiſſoque Drauo, celerius in Pannoniam penetrauit, atque ita perterruit Liudeuitum, vt munitiore, quod eum in finem exſtruxerat, caſtello ſe ſuosque contineret, non minus tamen in hac fortuna, quam antea, peruicax, quippe qui nec de bello, nec de pace, vllum verbum facere ſuſtineret. Quapropter reliquis exercitus partibus ſuperuenientibus, in totam prouinciam ferro, flammisque ſaeuitum, eoque confecto negotio, domum reditum eſt, nullo notabili damno accepto, niſi quod ea pars, quae per Pannoniam ſuperiorem fecit iter, tranſito Drauo flumine, aquae aërisque inſalubritate ſoluti ventris incommoda ſenſit, multosque, eo caſtrenſi morbo conſumtos, amiſit. At LVDOVICVS Imperator etiam hunc expeditionis illius fructum tulit, vt Carniolenſes circa Sauum fluuium ſeſe BALDERICO, Foroiulienſium Duci, dederent, ea quoque pars Carentanorum, quae Liudeuito acceſſerat, ad obſequium vltro rediret. At Liudeuitus, nondnm fractus his cladibus, et victus magis, quam perdomitus, tertium quoque fortunam periclitari ſtatuit: eaque re effecit, vt Imperator inſequente etiam anno DCCCXXI. in comitiis menſe Februario Aquisgrani habitis, iterum tres exercitus in procinctu eſſe iuberet, qui etiam adulto iam vere ingreſſi Pannoniam totam quidem depopulantur prouinciam, at continente ſe intra munitiora caſtella Liudeuito, nec vsquam ſui copiam faciente, nulla re magni momenti peracta domum in hiberna reuertuntur. BORNAE interea mortuo, nepos eius Ladasdeus ſucceſſor datur. c) Denique, (quae res

c) Vita Ludouici Pii p. 376.

res magni momenti videtur,) per Tiberium quemdam, presbyterum Gradenſem, compertum eſt, FORTVNATVM, eius vrbis patriarcham, in Liudeuiti partes proniorem, hominem non modo ad bellum ſtrenue perſequendum trahendumque cohortari, ſed et artifices ad munienda caſtella clam ſubmittere. Ob quam cauſſam euocatus ab Imperatore, iter indicit, ſeque ipſe dat in viam, idque ſe agere ſimulauit, vt quam primum ſe Aquisgrani ſiſteret Imperatori, ſeque inſontem eſſe, coram oſtenderet. Sed ſimulac in Hiſtriam peruenit, clam omnibus, niſi paucis, quibuscum id conſilium antea communicauerat, ſeſe ſubduxit, ac parata naue Gradum, inde ad Ioannem, Iaderae in Dalmatia praefectum, (ea enim vrbs tum Imperatori orientali paruit,) inde porro, noua conſcenſa naui, Conſtantinopolin fugit. d) Ex quo profecto ſuſpicari licet, non alienos a Liudeuiti conſiliis fuiſſe Byzantinos, qui Francorum magnitudinem iam pridem limis oculis contuiti, minime omnium aequo animo ferebant, vt, debellato Liudeuito, ad orientem proferrent imperii ſui fines, adeoque nihil procul dubio faciebant reliqui, vt Liudeuitum ſaltim per amicos, qualis et Gradenſis ille patriarcha fuiſſe videtur, rebus ad bellum gerendum neceſſariis, iuuarent. e)

XIIII.

d) Annal. Bert ad ann. 821.

e) Iaderam, Dalmatiae ciuitatem, tum paruiſſe Graecis Imperatoribus, teſtis locupletiſſimus eſt, qui inſequente ſaeculo ſcripſit, Conſtantinus Imperator, qui libro *de Adminiſtrando Imperio ad Romanum filium*, a Io. Meurſio Lugduni Bat. anno 1611. primum edito, *Cap. XXIX. p. 95.* a Baſilii Imp temporibus, ipſoque auctore omnes quidem vrbes Dalmaticas, Imperatoribus Conſtantinopolitanis antea obnoxias Slauis vel Croatis factas eſſe tributarias, at ita tamen, vt praetori ab Imperatoribus illis miſſo darent *βραχύ τι, ἵνα μόνον δείκνυται ἡ πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Ῥωμαίων καὶ πρὸς τὸν στρατηγὸν αὐτῶν ὑποταγὴ καὶ δούλωσις exiguum aliquid, ad oſtendendam tantum Romanis Imperatoribus et praetori eorum debitam ſubiectionem et ſeruitutem.* Id vero quum a Baſilii demum temporibus, qui ab anno DCCCLVI. imperare coepit, contigerit: conſequens eſt, vt antea maritimae hae ciuitates

XIIII. Eodem anno DCCCXXI. et alia quaedam referunt annales, quae a nobis hic non videntur praetermittenda. Inter ea neſcio an primum locum mereantur ea, quae in comitiis Neomagenſibus acta ſunt. De iis Aſtronomus, VITAE LVDOVICI auctor: f) *Kalendis Maii conuentum alterum habuit Imperator Nouiomagi, in quo regni partitionem, quam inter filios ſuos iam dudum fecerat, coram recitari fecit, et a cunctis proceribus, qui tunc adfuere, confirmari.* Quod et ANNALES FVLDENSES, METENSES et LAVRISHAMENSES g) repetunt, obſeruantes ſimul, Ludouicum Pium Imperatorem tunc eo adegiſſe proceres, vt illam partitionem, quae ante quadriennium placuerit, iureiurando confirmarent. Quod profecto eo magis mirandum, quo minus ſpes numeroſioris prolis, vxore iuuencula domum ducta, euanuerat. Sed nondum nato Carolo Caluo, et Iuditha adhuc paullo modeſtius ſe gerente, dubium non eſt, quin Ludouicus Imp. nondum nouercalibus blanditiis corruptus, diuiſionem illam ratam eſſe, ſerio voluerit. Quin eodem conſilio, auctumno huius anni DCCCXXI. LOTHARIVM, iam XXIII. annorum iuuenem, vxorem ducere paſſus eſt: de quibus nuptiis auctor VITAE LVDOVICI: h) *Eodem anno, medio Octobri, conuentus publicus in Theodonis villa celebratur. Vbi denique dominus Imperator primogenito filio ſuo,* LOTHARIO ERMINGARDAM, *filiam Hugonis comitis vxorem cum ſollemni iunxit adparatu.* Quae paene et BERTINIANI, METENSES, et reliqui annales ad hunc annum notant. THEGANVS i) vero addit, HVGONEM, Lotharii ſocerum *fuiſſe*

uitates ἀμέσως ſub imperio Byzantino fuerint. Non mirum ergo, ſi Imperatores Conſtantinopolitani ex vetere prouerbio noluerunt *Francos vicinos* habere, maxime quum de eo tempore Cedrenus *Hiſt. Comp. p. 421.* diſerte ſcribat: ἐπεςάτησε δὲ ἐπ' αὐτῦ καὶ πᾶσα ἡ Δαλματία. *Defecit ſub eo,* (Michaële Balbo,) *tota Dalmatia.* Quod procul dubio de Borna, eiusque ſucceſſoribus, Francorum partes ſequutis, intelligendum.

f) Ad ann. 821. p. 376.

g) Ad ann. 821.

h) Ad ann. 821. p. 376.

i) De geſt. Lud. Cap. XXVIII. p. 308. ſequ.

Digitized by Google

fuiſſe de ſtirpe cuiusdam Ducis, nomine EDITH, *qui adeo fuerit timidus ſuper omnes homines, (ſic enim ceciniſſe ei domeſticos eius,) vt aliquando pedem foris ſepem ponere non auderet.* k) Sed haec forte calumniam ſapiunt. Id vero multo certius eſt, non magis auſpicatus, quam patris, fuiſſe has filii Lotharii nuptias. HVGONEM enim illum ſoceri Lotharii, iam tum patri ſuccenſentis, animum magis magisque incendiſſe, ac demum auctorem fuiſſe eorum motuum, quibus paullo poſt Auguſta domus concuti coepit, idem his verbis teſtatur THEGANVS:

k) Vtrum de EDITHO, an de ipſo HVGONE haec dicantur, non ſatis expeditum eſt. Prius verborum nexus ſuadet: at alibi tamen, puta *Cap. LV. p. 320.* ipſum Hugonem vocat TIMIDVM. Quod ſi verum eſt, merito mireris, tantum animi fuiſſe huic Hugoni, vt non modo ipſe a Ludouici Pii obſequio deſciſceret, ſed et Lothario, genero, ad idem audendum auctor eſſet, ceu veteres omnes adfirmant. Quod ſane non eſt timidi, ſed eius, cui aes triplex circa pectus eſt. Thegan. *Cap. XXVIII. et LV.* Nithard. *Lib. I. p. 436.* Ceterum HVGONEM *Prouinciae Ducem* vocat Albericus Chronic. ad ann. 855. eumque Annales Fuldenſes anno DCCCXXXVII. Theganus anno DCCCXXXVI. obiiſſe teſtantur, eiusque coniugem BAVAM celebrat diploma vel Teſtamentum Gerardi Comitis apud Dacher. *Spicil. Tomo III. p. 446. ſequ.* Ex diplomate porro Lotharii apud Vignier. *Probat. geneal. p. 77.* patet, Hugoni patrem fuiſſe Luitfridum Comitem, fratrem Lutardum Comitem. EDITH vero ille, cuius ex ſtirpe prodiit, procul dubio fuit ETHICO vel Adalricus Dux, Alamanniae, Berſuindae Burgundae maritus, cuius poſteros ex genuinis erutos monimentis ita ſiſtit. Eccard. *Orig. Habsb. Lib. I. Cap. III.* et Calmet. *in Geneal. Duc. Loth. p. CXXXIX. ſequ.*

ETHICO

ETHICO vel Adelricus, Dux Alamanniae, † 698. Vxor Berſuinda Burgunda † 698. nono poſt maritum die.

Ethico II. Dux Alamanniae.

- Ethico, Ep. Arg. Vit. S. Odil.
- Albericus, Com. Alſat. ap. Vign. p. 71.

ADALBERTVS, Dux Alamanniae, † ante ann. 721.

- LVITFRIDVS, qui et Lantfridus, Dux Alam. † 730.
  - Thietbaldus ſeu Theobaldus, Dux Alam. 727. 732. 742.
- Eberardus, Comes † 747. Vx. Emeltrudis.
  - LVITFRIDVS, Dux Alam. † 751.
    - LVITFRIDVS Comes.
      - Lutardus Comes, Vx. Grimiltis.
        - Gerardus Comes, vxor Grimildis.
          - Theodericus Comes, † iuuenis.
          - Eua.
      - HVGO Comes † 837. Vx. Baua.
        - Luitfridus, Lotharii intimus 849.
          - Hugo Comes 866. 869.
            - Luitfridus, Vngaros caedit 925.
              - Luitfridus Com. 968. 977.
          - Luitfridus Comes. Vxor Ermentrudis, ſoror Bertoldi et Erchangeri.
            - Hundfridus.
            - Luitfridus, capite plexus 916.
            - Hugo.
        - Adalardus Comes.
        - Hugo, † puer.
        - ERMENGARDIS, Lotharii Imp. vxor anno 821. † 851.
      - Rotrudis, Abb. S. Stephani Argent.
- Eugenia, Abbatiſſa Hohenburg. 722.
- Attala, Abbatiſſa S. Stephani Argentor.
- Maſo, fundator monaſt. Masmunſter. Laguille. Hiſt. d'Alſace T. II. p. 15.
- Gundlindis, ſanctimonialis.
- Bero, Bleon, Heicho. Mabill. Tom. II. Annal. Ben. p. 695. ſequ.
  - Hugo, Bleonis filius.
    - Bodalus.
      - Egerhandus ante patrem mortuus. Calmet T. I. p. CXLII.

N. occiſus a patre. Vita S. Odiliae.

S. ODILIA, Abbat. Hohenburg. † anno circiter 722.

S. Rosuinda.

Hugo.

Bataco. Ruyr. Antiqu. de Voſge Lib. IIII. Cap. 15. 16.

Ex

NVS: l) *Iam tunc Lothario imminebat infidelitas, quam per ſuggeſtionem ſupradicti ſoceri ſui et aliorum iniquorum multorum oſtendit in patre.* Adeo in id veluti conſpirabant fata, vt contractis adfinitatibus adfligeretur Ludouici Pii familia, et ex patris filiique taedis nuptialibus ſupereſſent ſcintillae, quae aliquamdiu ſopitae in magnum illud ac paene fatale reipublicae incendium eruperunt. Ceterum Imperator, ſatis animaduertens, non bene conuenire ſolere ſocrui cum nuru, nouum maritum Wormatiae cum vxore morari iuſſit, ipſe hiemem Aquisgrani, ex inſtituto ſuo exegit. m) Ceterum in eodem conuentu n) aliud clementiae pietatisque ſpecimen edidit Imperator. Quum enim eum iam pridem poenituiſſet ſeueritatis, qua in BERNARDVM, Italiae Regem, eiusque ſocios quarto abhinc anno animaduerterat, eoque nomine ſe plerisque exoſum eſſe, intelligeret: clericos omnes, quos ob eam coniurationem in exſilium miſerat, reuocauit, priſtinisque dignitatibus reſtituit, inter quos VITAE LVDOVICI auctor o) praecipue ADALHARDVM, Abbatem Corbeienſem, eiusque fratrem BERNARIVM, id eſt, BERNARDVM, nominatim

Ex qua tabula patet ERMENGARDIM fuiſſe gente Sueuam, adeoque iam tres ordine Imperatores, Carolum M. Ludouicum Pium, et Lotharium I. ſibi ex ea gente vxores adſciuiſſe.

l) Ibid. p. 308. ſequ.

m) Vita Ludouici Pii p. 377. Annal. Bertin. et Met. ad ann. 821.

n) Neſcio, an non veteres Romanorum principes imitari hic voluerit LVDOVICVS Pius. Solebant enim et hi natalibus liberorum, vel ſi qua alia occaſio laetitiam publicam intenderet, captiuos liberare, reuocare exſules, reis gratiam ſuppliciorum facere. Eius rei exempla exſtant apud Chryſoſt. *in Matth. III. homil. III.* Iulianum *Orat. I. vbi legendus* Ez. Spanhemius, *l. 8. l. 9. l. 11. D. ad SC. Turpill. l. 1. C. Theodoſ. de indulg. crim. l. 2. C. Theod. eod.* Eum vero morem iam ante Ludouicum Pium ſuum fecerant Franci. De Chilperico enim Aimonius *Hiſt. Franc. Lib. III. Cap. LIIII. In illis diebus Chilperico denuo natus eſt filius, nomine Chlotarius. Quapropter vniuerſos carceres in regno ſuo Chilpericus aperiri iuſſit, et diuerſorum reos criminum abſolui.*

o) Ibid. p. 376. ſequ. Annal. Bertin. ad ann. 821.

Digitized by Google

natim exprimit. Nec dubitandum, quin in eo numero et tertius frater WALA, Abbas Corbeienſis, quem aula expulſum, ſupra monuimus, p) fuerit. At ne hac quidem clementia rebus ſuis prudenter conſuluit LVDOVICVS Imperator. Hi enim exſules, immemores beneficii, poſtea Lothario aduerſus patrem res nouas molienti fauerunt aperte, ipſamque et ſanguinis neceſſitudinem et adfinitatem vindictae ſtudio poſthabuerunt, q) quod pro eorum temporum barba-

p) Cap. IIII. §. 8. c)

q) ADALHARDVS, BERNARDVS, WALA filii erant BERNARDI, nepotes CAROLI MARTELLI, fratres Gundradae et Theodradae, qui quaeque omnes relictis rebus humanis monaſticum vitae inſtitutum elegerunt. Et ADALHARDVS quidem vtriusque Corbeiae, WALA alterutrius Abbas, BERNARDVS ibidem monachus, GVNDRADA S. Radegundis apud Pictauienſes ſanctimonialis; THEODRADA vidua, Abbatiſſa S. Mariae Sueſſionenſis fuit. Ex his frater natu maximus d. II. Febr. anno DCCCXXV. alter menſe Sept. anno DCCCXXXVI. tertius et ſorores, incertum quo anno, deceſſerunt. WALA, antequam cucullum ſumeret, Comes vxorem duxerat ſororem BERNARDI, Septimaniae Ducis, cuius cauſſa ſeditio, quae Ludouico Pio tot moleſtias attulit, orta eſt. Paſch. Ratbert. *vit. Walae Lib. II. Cap. 8.* Quum ergo iſtius BERNARDI Ducis infra frequens futura ſit mentio, eius familiae notitiam hic in anteceſſum dare iuuabit, additis teſtimoniis, quae nos ex parte V. C Io. Dauidi Koelero eiusque Diſſertationi de familia Auguſta Carolingica debere, grati fatemur: monentes tamen ſimul, quaedam in hoc ſtemmate non ſatis certa eſſe, veluti quod ALDANAM, THEODOINI vel THEODERICI vxorem CAROLI Martelli filiam fuiſſe contendunt, quod eius neptem Berthem in Pippini, Italiae regis manum conueniſſe aiunt: (vid. Blondell. *plenior. adſert. Geneal. Franc. p. 202.)* Quare haec, tamquam dubiae fidei, omiſimus.

THEO-

barbarie in ſacrorum illorum hominum laudibus ponere non dubitat infenſiſſimus Ludouico Imperatori PASCHASIVS RATBERTVS. r)

XV. Progredimur ad annum DCCCXXII. tum prodigioſo caeſpite, L pedes longo, XIIII lato, in Thuringia ſua ſponte in aerem ſublato, et vltra XXV pedum ſpacium transuecto, nec non inſigni terrae hiatu, iuxta Arenſeam, veteris Marchiae oppidum, inſignem. Hiatus iſtius, cuius veſtigia et hodie exſtant, mentionem faciunt plerique iſtius aeui ſcriptores, veluti ANNALIVM FVLDENSIVM, METENSIVM et BERTINIANORVM auctores, s) quorum omnium narrationes eo redeunt, *in partibus orientalis Saxoniae, quae Soraborum finibus contigua ſit, in quodam deſerto loco, iuxta lacum, qui dicatur* ARNSEO, t) *in modum aggeris terram intumuiſſe, et limitem, vnius leugae*

THEODOINVS (aliis Theudericus,) Vx. ALDANA.

S. GVILLELMVS Comes, 804. Dux Tholoſanus Erm. Nigello *Lib. I. v. 137.* fundator monaſterii Gellonenſis, quod ingreſſus eſt 806. Vxores I. CVNIGVNDIS II. GVITBVRGIS. Vid. *Acta Antu. SS. Maii Tomo. VI. p. 810.*	Theodoinus, Adalelonus, Albana, Bertana. *Acta SS. ibid.*

CAROLVS Martellus.
Bernardus.

Children of S. Guillelmus:

BERNARDVS, a Ludouico Pio ex baptiſmo ſuſceptus, eius aulae Camerarius et Dux Septimaniae, de quo infra plura.	Heribertus, Bernardi frater oculis priuatus anno 830.	Wilcharius, 804. Acta SS.	Gotcelinus 804. ibid. capitis damnatus a Lothario 834. Vita Ludouici p. 407.	Helimburch 804.	Gerbirch monialis, a Lothario in aquis ſuffocata 834. Thegan. Cap. XXXXII.	N. filia.	=	WALA Comes, poſt abbas Corbeienſis. Paſchaſ. Ratbert. Vit. Walae lib. II. cap. 8.

Guillelmus, Bernardi filius. Nithard. *Lib. III. p. 465.*

r) In vita Walae Lib. II. Cap. VIII.

s) ad ann. 822.

t) Locus ille olim deſertus, iam ſatis cultus, oppidum praeter vicinos pagos

leugae longitudine porrectum ſub vnius noctis ſpacio abſque humani operis molimine ad inſtar vallis tt) *ſubrepiſſe.* Sed vt ad ipſas eius anni res veniamus, primum nobis occurrunt comitia, quae LVDOVI-

pagos et vicos, habet ARNSEAM, quae in veterem et nouam diſpeſcitur. Ad eam hodie viſitur grandis ille lacus, quem olim multo minorem fuiſſe, et per hunc ipſum hiatum tantum cepiſſe incrementum probabile eſt. Eum *in Atlante Brandenburgico p. 110.* ita deſcribit Paullus Iac. Gundlingius: *Die Arend-ſee iſt gewiſſlich ein Wunder der Natur. Sie iſt bey zwanzig biſs dreyſig Klaffter tieff, vnd hat keinen ſonderlichen Zufluſs, vnd ganz keinen Abfluſs. Der Vmfang iſt wohl eine gute Meile Weges. Sie vermehret ſich nicht bey ſtarcken Regen oder Schnee, vnd vermindert ſich nicht bey trocknen Wetter. Sie fällt vnd ſteigt in etwas mit der Elbe, welche etliche Meilen davon iſt. Das Waſſer wird zuweilen grünlicht, vnd man kan daher nicht glauben, daſs es von der Elbe komme. Sie frieret ſelten zu, ia nur, wenn der Belt zufrieret. Sie rauchet, wann ſie zufrieret, vnd wird dabey ein groſes Brauſen gehöret. Wann das Eiſs ſich bricht, geſchiehet es mit Krachen. Es iſt ein tieffer Grund, vnd die Hechte haben, welches man kaum glauben ſolte, faſt Mannes länge, vnd reiſſen die Netze meiſtentheils durch. Die Fiſche aber haben guten Geſchmack.* Illud ex eodem auctore addimus, phoenomenon illi, quod annales ad ann. DCCCXXII. referunt, fere ſimile vidiſſe accolas anno MDCLXXXV. d. XXV. Nouembris, quod eiusdem verbis *ex P. III.* deſcribemus: *Anno 1685. den 25. Nouembr. verſpürte man in der Stadt Arndſee ein kleines Erdbeben, worauf das Waſſer in der See aufwerts geſtiegen, vnd drey vnd zwanzig Gärten vberſchwemmet, bis das Erdreich in die See gefallen. Das Waſſer in der See wurde, als bey einem Waſſerwerck, in die Höhe getrieben, vnd endlich hat ſolches einen bereits hohl gemachten Hügel, vnd darauff geſtandene Windmühle zittern gemacht, ſo, daſs die Leute kaum entſpringen können. Es gieng endlich der Hügel mit der Mühle vnter, vnd entſtunde darauff eine See. Dort iſt die See nun zwantzig Klaffter tieff, vnd hat einen Platz in die Krümme von 1000. Schritten eingenommen.*

tt) Legendum *valli*, vt et annales Fuldenſes.

Digitized by Google

DOVICVS Pius Auguſto menſe in Attiniacenſi palatio, in vltimis Rhemorum finibus trans Moſam ſito, u) habuit. In iis enim non modo ſe cum fratribus, quos anno DCCCXVII. attonderi iuſſerat, et reliquis, quos Bernardi caſus vna veluti ruina inuoluerat, bona fide in gratiam rediiſſe verbis profeſſus eſt, verum etiam publico actu de Epiſcoporum ſententia conceptum ex priſtina illa ſeueritate dolorem, oſtendit, ſollemni illa confeſſione et vti tum vocabatur, poenitentia non ſua tantum peccata, ſed et, quidquid a patre ſuo ſimili occaſione admiſſum fuiſſet, expiaturus. x) Soluto eo conuentu Imperator Arduennam venandi cauſſa petiit, prius tamen LOTHARIVM filium vna cum Ermengarde in Italiam ad res illius regni conſtituendas ablegauit, adiunctis ei WALA, adfine eius, tum monacho, at rerum ciuilium peritiſſimo prudentiſſimoque viro, et Gerungo, oſtiariorum magiſtro, quorum ille conſilio in publicis priuatisque rebus vteretur. y) PIPPINVM vero ſimiliter a ſe dimiſſurus, prius illi vxorem dedit ENGELTRVDIM, Theotberti, Comitis Matricenſis z) filiam.

u) De eo loco, percelebri in Regum ſecundae ſtirpis annalibus, ſaepe quaeſitum. Sed eum iam pridem oſtenderunt praeſtantiſſimi Scriptores, ſitum trans Moſam, in vltimis Rhemorum finibus, vbi vicus, retento vetere vocabulo, et hodie *Attigny* vocatur. Plura de eo palatio Bignon. *ad Leg. Salic. p. 178.* ſeq. Labb. *Miſcell. Tomo II. p. 498.* Steph. Baluz. *Not. ad Lupum Ferrar. p. 523.* Bergier. *de itiner. Rom. p. 49.* Mabillon. *Lib. IIII. de re dipl.*

x) Vita Ludouici p. 377. Annal. Bertin. Met. Fuld. ad ann. 822.

y) Iidem. add. Thegan. Cap. XXVIIII.

z) MATRICENSEM illum comitatum, quem pro pago circa oppidum *Graeuen Mackern* inter Theodonis villam et Treuerim acceperat Chiffletius, primus accurate deſcripſit Dau. Blondellus in *pleniore adſert. Geneal. Francicae p. 130.* vbi profligatis a *p. 101.* Chiffletii coniecturis, *p. 140.* eum ad ſeptentrionem comitatibus Vilcaſſino et Tellauſenſi; ad orientem Pinciacenſi et Pariſienſi; ad meridiem Stampenſi, Drocenſi et Carnotenſi; denique ad occidentem Ebroicenſi obuerſum fuiſſe, docet, eiusque ſitum elegante charta chorographica repraeſentat: vt nemo dubitaturus ſit, Blondellum cauſſam ſuam peroraſſe. Ei ampliſſimo comitatui tum praeerat

 Theo-

Theodebertus, Engeltrudis, Pippini coniugis, pater, quem ipſe Pippinus in diplomate a Boucheto *dans la veritable origine de la maiſon de France p. 276.* et Blondello *ibid. p. 96.* edito NEBVLVNGI Comitis filium fuiſſe prodit. Cuius Nebulungi Comitis pater quum fuerit CHILDEBRANDVS, vt ex vetuſto monimento apud Ducheſnium *Tomo I. p. 773.* patet, in eodemque monimento nec non apud Fredegarium *in Chron. ad p. CVIIII. Caroli Martelli Childebrandus germanus* et *Pippini Regis* Franc. *auunculus* vocetur: Engeltrudis iſtius ſtemma tale fuit:

PIPPINVS Heriſtallius, maior Domus † 714.

- Drogo, Comes Campaniae, obiit viuo patre 708.
- Grimoaldus, maior Domus † 714.
- Carolus Martellus, maior Domus.
  - Pippinus Rex Franc.
    - Carolus M. Imp.
      - Ludouicus Pius Imp.
        - PIPPINVS, Rex Aquitaniae. =
- CHILDEBRANDVS Comes vixit 735. Fredegar. in *Chron. Cap. CIX.*
  - NEBILVNGVS, Comes Matricenſis.
    - THEODEBERTVS, Comes Matricenſis.
      - ENGELTRVDIS, Pippino Aquit. regi nupta anno 822.
      - Robertus, Comes Matric. circa ann. 828. Vx. Agana Vita S. Genulfi Lib. II.
        - Robertus Fortis, Dux et Marchio Franciae † 887.
          - Robertus, Dux Franciae poſtea Rex. 922.
            - Eudo, rex Franc. 880. † 898.
            - Hugo magnus, Dux Franc. † 950.
              - HVGO CAPETVS, Rex Franc. 987.
            - Emma, regina

Ex

filiam. a) De LVDOVICO nihil ad hunc annum veteres, ſiue tum illle in Boioaria ſua delituerit, ſiue in patris fuerit comitatu. Ex ſilua ſane Arduenna Imperator in Germaniam contendit, hibernisque Francofurti iuxta Moenum exactis orientalium Francorum proceres adeſſe iuſſit, eorumque conſilio Auarum, Slauorum, Boëmorum, Morauorum legatis reſpondit, cum Normannis pacta firmauit, aliaque, quae e republica futura videbantur, diſpoſuit. A quo conuentu abfuiſſe LVDOVICVM noſtrum, cui pars Germaniae haud modica parebat, vix credibile eſt. Ceterum iidem ſcriptores b) obſeruant, Imperatorem eo tempore palatium nouis exſtructis aedificiis exornaſſe, vt in eo hiemem eo commodius exigere poſſet. Quod ideo monere viſum, quod hoc ipſum palatium LVDOVICVS noſter, mortuo patre, frequentius, quam vllum aliud, inhabitauit, et ibi fere lares ac perpetuum domicilium conſtituit.

XVI. Dum haec in vtraque Francia gerebantur, in Pannonia antiquum obtinebat LIVDEVITVS, tanta pertinacia detrectans LVDOVICI Pii imperium, vt extrema quaeuis ſubire, quam ad priſtinum obſequium redire malle videretur. Ei ergo et hoc anno oppoſitum legimus iuſtum exercitum, qui ex Italia in Pannoniam irrupit, et rebellem adeo perterruit, vt ne in ſua quidem ciuitate, quantumuis munitiſſima, quam SCISSIAM c) vocat ANNALIVM BERTINIANORVM auctor, d) ſibi ſatis tutus videretur. Itaque in fugam ſe dedit, et vt in Dalmatia interea deliteſceret, Sorabicae cuiusdam ciuitatis princi-

Ex quo ſchemate patet, ENGELTRVDIM illam ex ea gente, quae poſtea in Francia regnauit, et hodie, adplaudente Europa, feliciter regnat, prodiiſſe, et marito ſuo quinto gradu lineae obliquae inaequalis cognatione iunctam fuiſſe.

a) Annal. Bertin. ad ann. 822. Vita Ludou. p. 378.

b) Vita Ludouici p. 379. Ann. Bertin. ad ann. 822.

c) Vrbs haec Pannoniae ſuperioris Plinio *Lib. III. Cap. XXV.* SISCIA, Straboni Lib. VII. p. 217. Συσκία, Ptolemaeo, Velleio Paterculo, Prudentio, Zoſimo, ſaepe memorata ad Colapis fluuii oſtium, et in auſtrali Saui, et inſulae Segeſticae ripa ſita eſt. Vid. Cellar. *Geogr. ant. Lib. II. Cap. VIII. p. 556.*

d) Ad hunc ann. 822. p. 179.

Digitized by Google

principi, vt in ciuitatem admitteretur, perſuaſit. Soraborum enim nationem magnam tum Dalmatiae partem tenuiſſe, idem ANNALIVM BERTINIANORVM conditor obſeruat. e) Enimuero vix intra muros receptus, peſſimam patrono gratiam retulit, quippe quem violato hoſpitii iure, nefarie obtruncauit, atque ita Dalmatica illa ciuitate, cuius nomen haud exprimunt annales, nefando ſcelere potitus eſt. Inde miſſis legatis, et ſe culpae reum fatetur, et in poſterum in officio ſe futurum promittit, et ſe vltro ad Imperatorem pollicetur venturum. Sed iam bonae ſpei decoxerat homo nullius religionis ac fidei, neque ei quisquam amplius fidem habebat, qui ne amicis quidem vmquam fidem praeſtiterat. Exercitus tamen, quod hoſtis ne tunc quidem ſui copiam faceret, exuſta tota regione, actaque vbique praeda, inuictus magis, quam victor, domum reductus eſt. f)

XVII. Proximus huic annus DCCCXXIII. non niſi pauca, quae ad LVDOVICI noſtri res pertinere viderentur, attulit. LVDOVICVS pater, eo ineunte, adhuc Francofurti haerebat, et adpetente vere, menſe Maio ibi comitiis non omnium imperii ſui optimatium, ſed Saxonum, Alamannorum, Boioariorum, Burgundionum praefuit, in quo potiſſimum varias Sclauicorum principum lites compoſuit, nouumque conuentum in futurum menſem Nouembrem indixit. g) Interim LOTHARIVS Imp. quem in Italiam miſſum diximus, dum vbique conuentus iuris dicundi cauſſa habebat,

e) SORABI iſti reuere ſunt CROATI, vel, vti tum eos Graeci vocabant, χρωβάτοι, Slauicae quidem originis, a Sorabis tamen diuerſi. Eos enim circa haec tempora, pulſis Araris, vniuerſam Dalmatiam praeter maritimas ciuitates occupaſſe, immo et has, tempore Baſilii Imperatoris, intercepto commeatu eo demum adegiſſe, vt Croatis fierent tributarii, et Imperatorum Byzantinorum praefecto modicum vectigal, in agnitionem dominii ſóluiſſe, pluribus refert Conſtantinus *de adminiſtr. imperii Cap. XXVIIII. ſequ. p. 72. ſequ.*

f) Annal. Bertin. et Metenſ. ad ann. 822. Vita Ludouici p. 378. ſequ.

g) Annal. Bertin. ad ann. 823.

Digitized by Google

bat, a Paſchali, Papa, Romam inuitatus ipſo ſacro paſchatos die *apud S. Petrum et Regni coronam et Imperatoris atque Auguſti nomen, accepit.* Ita EGINARDVS h) et ANNALIVM BERTINIANORVM auctor, i) qui tamen quam regni coronam intelligat, me non ſatis intelligere fateor, quum et nondum Italiae rex eſſet LOTHARIVS, et Papa eo tempore praeter Auguſtam dignitatem aliud quid conferre poſſe nondum videretur: vt adeo rem accuratius ita expreſſiſſe videatur auctor VITAE LVDOVICI: k) *Interea* LOTHARIVS, *filius domini Imperatoris, quum, ſicut ſupra dictum eſt, a patre in Italiam misſus eſſet, et ſecundum virorum, qui cum eo miſſi erant, conſilium, oportunitates negotiorum ordinaſſet, et, quibusdam perfectis, quibusdam adhuc infectis de ſingulis reſpondere, et ad patrem de reditu cogitaret: rogatu Paſchalis Papae Romani imminente ſancta Paſchae ſollemnitate Romam adiit, atque ab eodem Papa clariſſima ambitione ſuſceptus, ipſo ſancto die apud beatum Petrum* DIADEMA IMPERIALE *cum nomine* AVGVSTI *ſuſcepit.* Nec aliter rem referunt ANNALES FVLDENSES, l) et reliqui veteres, non profecto ignari, Ludouicum Pium id tantum egiſſe, vt Auguſtam illam dignitatem, cum filio communicatam, ratam haberet Pontifex, m) non vt regiam poteſtatem,

h) Ad ann 823. p. 71. edit. Ioann.

i) Ibid. p. 180.

k) Ad hunc annum 823. p. 379.

l) Ad eumdem ann. p. 28.

m) Quum Carolum M. et Ludouicum Pium corona Caeſarea incinxisſent Pontifices: non videbatur quisquam iure Auguſti nomen ferre, niſi a Pontifice, adplaudente populo Romano diademate eſſet donatus. Hinc ne Lothario quidem Imperatoris nomen dare auſus eſt pater, niſi id a pontifice ratum habitum iri, ſciret. Sic ſane de diuiſione olim a Carolo M. facta refert Eginardus, *Annal. ad ann. 806.* Imperatorem hoc teſtamentum per ſe Romam ad Leonem Pontificem miſiſſe: non vt vnum filiorum, quem vellet, Imperatorem Papa crearet, ceu id factum interpretatur Cardinalis Caeſar Baron. *annal. Eccleſ. ad ann. 806.* ſed, *vt ipſe manu ſua ſubſcriberet*, eumque, cui imperium deſpoponderat, Auguſtum agno-

Digitized by Google

ſtatem, quam iam patris populique ſuffragio iure optimo nactus erat, in eum conferret. Vtcumque ſe res habeat: hoc imperii inſigni ornatus LOTHARIVS non diu haeſit in Italia, ſed Papiam regreſſus, rebus vtcumque compoſitis, menſe Iunio in Germaniam reuertit. n) Nec potuiſſet vmquam magis in tempore aduenire. Eo ipſo enim menſe ſibi a patre hunc honorem haberi vidit, vt in ſacro CAROLI recens nati lauacro ſponſoris partibus fungi iuberetur. Vterum adhuc tulerat IVDITHA Auguſta, et exactis menſibus in palatio illo Francofurtano, o) ipſis Idibus Iuniis, p) enixa fuerat filium, quem poſtea Ludouicus Pius auito CAROLI nomine inſigniuit, Lothario, vt tanto lubentius eius patrocinium ſuſciperet, eius compatre, vt vocant, delecto. q) Dum vero fauſtis adclamationibus per-

agnoſceret. Nullum vero luculentius eſſe huius adprobationis ſignum, quam coronationem, nemo negauerit.

n) Iidem ibid.

o) Hincmar. Epiſt. III. ad Carol. Calu. et alia Epiſt. ad eumdem apud Mabillon. Analect. Tom. I. p. 60.

p) Menſe Iunio natum eſſe Carolum, etiam vitae Ludouici Pii auctor ad ann. 823. obſeruat. At ne ipſe dies natalis poſteris ignotus eſſet, ipſe Carolus Caluus effecit, inſigni diplomate anno regni ſui XXIII. id eſt, Chriſtianae erae DCCCLXII. ſcripto, quo monaſterio S. Dionyſii *villam in pago Pariſiaco, cuius vocabulum Scindelicias* ea lege concedit, vt praeter alios dies, quo ſibi ſingulare quid accidiſſet, quosque ibi longa ſerie enumerat, *Idus menſis Iunii, quando Deus ſe naſci in mundo voluerit*, feſto ac ſolemni ritu, ſupplicationibus, precibusque celebrarent monachi. Quod quantiuis pretii diploma debemus Mabillonio *de re diplom. Lib. VI. n. 97. p. 538.*

q) Id diſcimus ex *vita Ludouici p. 418.* vbi Ludouicus Pius Imp. Lotharium et Carolum filios monet, *vt vnanimes eſſent, et ſe alterutro tuerentur, et Lotharius quidem iunioris fratris curam gereret, cuius ſe* SPIRITVALEM *eſſe* PATREM *meminiſſe deberet, Carolus autem, tamquam* PATRI SPIRITVALI *et fratri ſeniori debitum honorem deferret.* Et apud Nithardum *Lib. II. p. 447.* ipſe Carolus Caluus per legatos meminiſſe Lotharium petit *fraternae* FILIO-

LIQVE

Digitized by Google

perſtrepit palatium, triſtia vndique prodigia ab hominibus credulis Francofurtum nunciantur, terram Aquisgrani tremuiſſe, puellam duodecennem Commerciaci in dioeceſi Tullenſi ab omni cibo per decem menſes abſtinuiſſe, viginti tres villas in pago Saxonico Firiſaz e coelo tactas eſſe, dicentibus. Adiecit, vt ſolet, fama ſónitus nocturno tempore inauditos, crebra atque inuſitata fulgura, lapidum cum grandine caſus, peſtilentiam hominum pecorumque, immo et imaginem Grabadonenſem, S. Deiparae, Ieſum ſinu geſtantis, ſubito ſplendore per biduum fulgentem, ita tamen vt magi, offerentes munera, eo fulgore non illuſtrarentur. Quae dici non poteſt, quanto pauore concuſſerint animum Imperatoris, r) ominibus iuſto plus tribuentis, ac proinde nihil facientis reliqui, vt prodigia illa ſacrificiis, precibus et largitionibus rite procurarentur, et idemtidem dicentis, *per haec omnia magnam humano generi futuram cladem certo portendi.* s) Quod profecto, leuiſſimo licet argumento, diuinus ille cecinit vt vates. Haec ipſa enim quarti filii natiuitas adeo Ludouici Pii rationes omnes conturbauit, totque litibus implicauit eius familiam, et ſimul ipſam rempublicam ita concuſſit, vt poſtea veluti diuturno morbo oblangueſceret Francorum imperium, neque vmquam ex eo tempore recuperato priſtino vigore reuireſceret. Haec tamen triſtiora laetioribus quodammodo diſtinxit fama, quae LIVDEVVITVM, quocum adhuc bellatum magis, quam debellatum fuerat, a Sorabis ad Liudemiſtum, Bornae auunculum confugientem, huius dolo interemtum eſſe nunciabat. t) Eo enim caeſo, homine hoſte acerrimo callidiſſimoque liberatum ſe videbat Imperator, ſpemque pacandi orientales iſtas regni ſui prouincias haud vanam eo magis concipere poterat, quo difficilius rebelles idoneo duce orbati, bellum ſolent ſuſtinere.

XVIII.

LIQVE *conditionis*, et iterum Lib. III. p. 467 eumdem *rogat et obſecrat, meminerit, quod frater* FILIOLVSque *eius ſit.* Filiolos autem tum vocabant, quos ex S. baptiſmi vndis ſuſceperant. Car. du Freſne *Gloſſ. Lat. Part. II. p. 438.*

r) Eginard. et Annal. Bertin. ad ann. 823. Vita Ludouici p. 381.

s) Vita Ludouici Pii ibid.

t) Annal. Bertin. ad h. a.

Digitized by Google

XVIII. Morte Liudeuuiti vulgata, quanta ſit facta rerum conuerſio, vel proximus hic annus DCCCXXIIII. oſtendit, quo OMORTAGI, u) Bulgarorum regis legati, pacis faciendae finiumque vtriusque imperii regundorum cauſſa ad Imperatorem miſſi, aduenerunt. Cuius rei nouitate commotus Imperator, et fortaſſe ſiniſtri quid veritus, legatos diu in Boioaria retineri iuſſos demum Aquisgrani admiſit, auditosque dimiſit, comite iis dato Machelmo in Boioaria comite, qui veram legationis iſtius inſolitae, nec vmquam antea in his oris viſae, cauſſam cum cura exploraret. x) Interea et Italicae res eo loco erant, vt celeriore remedio indigere viderentur. Romae in Theodorum Romanae eccleſiae primicerium et Leonem Nomenclatorem fuerat ſaeuitum, oculis prius ac deinde capitibus priuatos. Quod quum Paſchalis Papae iuſſu, et non ob aliam cauſſam, quam ob inſigne ſtudium in Imperatorem factum diceretur, ita grauiter tulit LVDOVICVS Imp. vt iam ſuperiore anno ADELVNGVM S. Vedaſti Abbatem, et HVNFRIDVM, Comitem Curienſem, in Italiam mitteret, quibus praeſentibus Pontifex quidem, ſe conſcium eius ſupplicii non fuiſſe, interpoſito cum magno Epiſcoporum ac diaconorum numero iureiurando adſeuerauerat, at mortuos tamen maieſtatis reos et iure caeſos pronunciarat, miſſisque legatis Ioanne, Siluae Candidae Epiſcopo, Sergio Bibliothecario, Quirino

u) In deſcribenda hac legatione minus accuratus eſt Annaliſta Bertinianus. Nam et nomen Regis, quod Eginardus et Fuldenſis exprimunt, omittit, et legatos illos pacis faciendae cauſſa adueniſſe negat, quod et Fuldenſis et Aſtronomus adfirmant. Sed fortaſſis pro ſpeculatoribus hos legatos habuit hiſtoricus aeque, ac ipſe Ludouicus Imperator. De Regibus principibusque Bulgarorum nemo eruditorum accuratius egit Carolo du Freſne, domino du Cange, *de Familiis Dalmat. Slauicis* et *Hiſt. Byzant. Cap. VI. et VII. p. 305. et ſequ.* OMORTAGVS vero noſter non alius eſt, quam qui a Graecis ſcriptoribus Μοϱτάγων vocatur, qui Michaëli Balbo Imp. orientis vltro ſubueniens, celebrem de Thoma tyranno victoriam reportauit. Cedren. *Comp. Hiſt. p. 415.* Zonar. Annal. T. III. p. 111.

x) Eginard. et annal. Fuld. ad ann. 824. Vita Ludouici p. 383.

Digitized by Google

rino Subdiacono, et Leone magiſtro militum pudorem ſuum purgauerat. y) Praeterea hoc ipſo anno non modo SVPPO, Dux Spoletanus, ſed et, qui ipſi ſucceſſores dati fuerant, ADALHARDVS Comes Palatii, et MORINGVS Brixiae Comes, ille quinto poſt menſe, hic, antequam nouam dignitatem capeſſeret, properantibus fatis fuerant exſtincti. z) Denique mortuo Paſchali Papae duo ſucceſſores diſcordantibus ſuffragiis fuerant dati, e quibus tamen, praeualente nobilium auctoritate EVGENIVS, tituli S. Sabinae archipresbyter Cardinalis, aemulum vicerat. Ex his omnibus ne quid respublica detrimenti caperet, LOTHARIVS Imp. demum in Italiam miſſus eſt, a) qui menſe Auguſto eo profectus, recta Romam petiit, exceptusque honorifice ab EVGENIO Papa, non modo de Theodori et Leonis laniena quaeſtionem habuit, ſed et re diligentius inueſtigata, *reperit, quorumdam Pontificum vel ignorantia, vel deſidia, iudicumque coeca atque inexplebili cupiditate multorum praedia iniuſte eſſe confiſcata.* LOTHARIVS ergo, re comperta, ſuum cuique reddi iuſſit, conſtituitque in futurum, vt more maiorum *ex latere Imperatoris mitterentur, qui iudiciariam exercentes poteſtatem, iuſtitiam omni populo facerent, et tempore, quo viſum fuerit Imperatori, aequa lance penderent.* Quo ipſo quum non modo oppreſſis conſuleret, ſed et iura Auguſtorum in vrbe maſcule tueretur LOTHARIVS, tantam voluptatem et populo Romano, et patri, attulit, vt vtrisque peraeque placeret. b) Interea LVDOVICVS Pius non ſegnius res egit. Nunciata enim Britonum Armoricorum rebellione, expeditionem, ob famem commeatusque anguſtiam adhuc dilatam, ineunte auctumno ſuſcepit, comitibus LVDOVICO noſtro ac PIPPINO, quo bello quantum virtutis bellicae ſpecimen ediderit LVDOVICVS Rex Boioariorum, iam alibi dicere occupauimus. c) Victor Imperator ante diem XV. Kal. Decembris Rothomagum, vbi IVDITHAM Auguſtam reliquerat, rediit, et MICHAELIS, Imp. Byzantini, legatos, de

y) Annal. Bertin. ad ann. 823. Vita Ludouici p. 381.
z) Eginard. ad ann. 824.
a) Annal. Bertin. et Eginard. ad h. ann.
b) Vita Ludouici p. 382.
c) Lib. I. Cap. III. §. VII.

Digitized by Google

de iconomachica controuerſia quaedam ad Ludouicum referentes, d) audiuit,

d) Quum haec non ſatis plene referant eorum temporum annales, quaedam, quae vel maxime ad rem faciunt, hic ſupplenda ſunt, et quidem ex ipſa MICHAELIS Imp. *epiſtola ad Ludouicum Imp.* eo anno ſcripta, quam ſeruauit Baron. *ad ann. DCCCXXIIII. n. 17. ſequ.* In ea Imperator Ludouico narrat putidas iconolatrarum ſuperſtititiones, eo iam progreſſas, *vt ab imaginibus crucis loco vbique ſtatutis auxilium petant, eas ſuſceptrices infantum faciant, colores de iis abraſos ſacris oblationibus immiſceant, ſupra eas, vel de earum manibus communicent.* cetera. Hanc ergo cauſſam fuiſſe ait Leoni Iſauro, *imagines de humilioribus locis efferendi, relictis, quae in ſublimioribus locis poſitae eſſent, et adoratione, lucernarum accenſione, incenſo tantum* prohibitis. Sibi porro eamdem fatetur ſedere ſententiam, *abiiciendos nimirum eſſe de Chriſti eccleſia eos, qui huiusmodi malignis inuentionibus ſtuderent.* Edita hinc porro fidei confeſſione, Ludouici Pii conſenſum petit *aduerſus ſeductores pſeudo-Chriſtianos*, ſeque ideo ad ipſum antiquae Romae Papam legatos et munera mittere fatetur, vt concordia, ſi qua fieri poſſet, eius opera ſtabiliatur. Ludouicum vero, *qui ſuprematus iura ſibi adhuc ſeruarit in ipſa Roma et vbique in ditionibus, donatis Romano Pontifici*, in id pro virili anniſurum, ſperat, *vt Roma eiiciantur omnes calumniatores Graeci*, et ſchiſmatici iconolatrae, quippe *omnem operam adhibentes impediendae concordiae in vnitate fidei inter orientem et occidentem.* Fuit ergo hic Imperator in eorum ſententiam pronior, qui non quidem omnem damnabant vſum imaginum, ſed tamen ab earum cultu quam maxime abhorrebant, multis ideo calumniis proſciſſus a Maimburgio *dans l'hiſtoire des Iconoclaſtes Part. II. p. 140. ſequ.* Natali Alexandro *Hiſt. eccl. Saec. VIII. Diſſ. VI.* et aliis iconolatrarum promachis, ſed erudite defenſus a Fridr. Spanhemio *in Hiſt. imag. reſtit. ſect. VIII. ſ. XI. p. 575. ſequ.* Et ſane eamdem ſententiam tum in Germania tuebantur Walafridus Strabus, Augienſis in Libro de *rebus eccleſ. Cap. VIII.* Haymo Halberſtadienſis et Rabanus Maurus, Abbas Fuldenſis et Moguntinus poſtea Archiepiſcopus, aliique eccleſiae doctores, et tam acriter quidem,

quidem, vt Nicetas Choniatas *Lib. II. p. 251.* ſcribere non dubitet: Ἀρμενίοις γὰρ καὶ Ἀλαμανοῖς ἐπίσης ἡ ἁγίων εἰκόνων προσκύνησις ἀπηγόρευται. *Apud Armenios aeque ac Alamannos ſacrarum imaginum adoratio peraeque interdicta eſt.* Gallos etiam ſero admodum amplexos eſſe iconolatrarum ſententiam, adeoque tum ſub Ludouico eiusque poſteris adhuc Caroli M. ſynodique Francofurtanae decretis conſtanter ſuffragatos eſſe, ipſi fatentur ſcriptores Galli cordatiores, Iac. Sirmond. *Admonit. Tom. VII. Conc. 1055. et ad conu. Pariſ. col. 1648.* Baluz. *Not. ad Agobard. p. 88.* Maimburg. *Part. II. p. 52.* et magnum doctorum Gallorum Graecorum ſententiam damnantium indicem texit laudatus Spanhemius *Sect. IX. p. 614. ſequ.* Quo minus profecto videtur dubitandum, quin et Ludouicus Pius veterem illam et a patre ſuo tam luculenter explicatam de imaginibus doctrinam conſtanter retinuerit, gratiſſimamque legationem illam Michaëlis Imperatoris habuerit. Et ſane id luculenter probant Acta ſynodi Pariſienſis hoc ipſo anno habitae, in qua Epiſcopi primum perlecta Hadriani Papae epiſtola, olim ad Irenen Auguſtam ſcripta, probant quidem, quae ille iconoclaſtarum furori oppoſuerit, at eum non ſatis cauiſſe aiunt, ne imagines adorentur: deinde ſynodum Nicaenam eadem ſeueritate ſub cenſuram vocant, eamque cultum illum et conceptam de imaginum ſanctitate opinionem decretis firmaſſe indignantur, mirifice contra probant quae Carolus M. illi concilio oppoſuerit, iisque ab Hadriano Papa non ſatisfactum, cauſſamque illam Pontificum rigore ad extrema deductam eſſe, deplorant. Denique ex patrum ſcriptis plura, quae ad rem pertinere videntur, colligunt, eaque digerunt *in XV. Capita*, quorum *primum* eos, qui imagines e templis eliminandas et in vaſis ſacris delendas cenſent, reprehendit: *altero* GREGORII M. ſententia de vero imaginum vſu ſiſtitur: *tertio* et *quarto* AVGVSTINI aliorumque teſtimonia contra cultum iactatamque ſanctitatem imaginum colliguntur: *quinto* ſimilibus collectis teſtimoniis oſtenditur, Sanctos eorumque reliquias honore proſequi, at non adorare licere, ac proinde hanc adorationem multo minus conuenire imaginibus: *ſexto* nonnulla conuaſantur aduerſus eos, qui hunc cultum vſu atque antiquitate defendunt, et *ſeptimo* contra docent euitandum eſſe hunc cultum, ne offendiculo ſit infirmis: *octauo* et

nono,

audiuit, eosque ad Pontificem Romanum remiſit. e) Tanti vero ea res viſa eſt Ludouico Imperatori, vt re antea cum Eugenio pontifice communicata, epiſcopos ſuos Lutetiam Pariſiorum euocatos, de tota illa controuerſia conſulendos exiſtimaret, qui collecta plurima Patrum teſtimonia ad quaeſtionem illam pertinentia, per HALITGARIVM, Cameracenſium epiſcopum, et AMALARIVM, Archiepiſcopum Treuerenſem, ad Imperatorem miſerunt. Haec ille, vt ipſe in commonitorio apud STEPH. BALVZIVM f) fatetur, mirifice probauit, *et ad id, propter quod collecta ſint, neceſſaria atque vtilia iudicauit*, ac proinde Hieremiae, Archiepiſcopo Senonenſi, et Ionae, Epiſcopo Aurelianenſi, id dedit negotii, vt eam collectionem, priusquam ad Pontificem transmitteretur, diligentiſſime recenſerent, deinde vt illam Romam deferrent, et, quae ſit epiſcoporum Francicorum de imaginibus ſententia, modeſte oſtenderent. *Illud tamen*, inquit, *ſummopere praeuidete, vt ea illi de his oſtendatis, quae rationi de imaginibus habendae per omnia conueniant, et quod ipſe vel ſui reiicere minime valeant. Sed et vos ipſi tam patienter ac modeſte cum eo de hac cauſſa diſputationem habeatis, vt ſummopere cauea-*

nono, adductis patrum interpretationibus, loca *Geneſ. XXXXVII, 31.* et *1 Reg. I, 21.* pro imaginibus fruſtra adduci, demonſtratur: *decimo* locum AVGVSTINI de vaſis ſacris; *vndecimo* alium de Cherubinis; *duodecimo* quaedam de cultu ſoli Deo debito, *decimo tertio* et ſequente alia de diſcrimine inter crucem et reliquas imagines ſtatuendo; denique *quinto decimo* nonnullas admonitiones contra iconoclaſtas. Quae acta quum ſatis nota ſint, breuem tantum eorum recenſum, exemplo Dupinii *Biblioth. eccleſ. Tomo VII. Cap. I. p. 2.* dare voluimus, mirati Barthol. Caranzam, *in Summa Concil. p. 334.* eam collationem, vti ipſe vocat, male a quibusdam ſynodum Pariſienſem inſcribi exiſtimare, quum procul dubio ſynodus ſit conuentus epiſcoporum ad ventilandas quaeſtiones dubias legitime indictus, ita vero ipſe Ludouicus Pius hunc congreſſum vocet in Commonitorio apud Baluz. Tomo I. Capitular. p. 643.

e) Annal. Bertin. ad ann. 824.

f) Capitular. Tomo I. p. 643.

Digitized by Google

caueatis, ne nimis ei reſiſtendo eum in aliquam irreuocabilem PERTINACIAM *incidere compellatis, ſed paullatim, verbis eius quaſi obſequendo magis, quam aperte reſiſtendo, ad menſuram, quae in habendis imaginibus retinenda eſt, eum deducere valeatis, et ideo potius efficere contendatis, vt negotium, de quo agitur, ad meliorem, quam ad peiorem ſtatum cum Dei adiutorio perducatur. Poſtquam vero hanc rationem de earundem imaginum cauſſa conſummaueritis, ſi tamen hoc ad nihilum* ROMANA PERTINACIA g) *permiſerit, vt ratio inter vos habita aliquo bono et conueniente fine claudatur.* Ex quibus verbis patet, Ludouicum optaſſe, vt veritati de prohibendo imaginum cultu locum daret EVGENIVS pontifex, eamque quaeſtionem ita decideret, vt inde aliqua vtilitas ad Graecam Romanamque eccleſiam redundaret, (quippe quod votum et altera Imperatoris ad EVGENIVM Papam II. epiſtola h) prodit,) ſed tamen exiguam ſpem felicioris ſucceſſus illi feciſſe compertam toties ROMANAM PERTINACIAM. Ne tamen quidquam ex ſua parte praetermiſiſſe videretur, legatos ſuos vna cum Pontificiis, ſi qui Conſtantinopolin ituri ſint, eo profecturos, pollicetur, monetque HIEREMIAM et IONAM Epiſcopos, vt Pontificis conſilium diligenter explorent, ſeque de tota re quamprimum faciant certiorem. Quid tum conſilii ceperit pontifex, nos hodie ignoramus: certo tamen perſuaſi, non permiſiſſe Eugenio *Romanam pertinaciam*, vt MICHAELIS Balbi et LVDOVICI Pii Imperatorum precibus quidquam daret: nec LVDOVICI Pii legati anno DCCCXXVIII. ad Graecos miſſi, HALITGARIVS Epiſcopus Cameracenſis et AVFRIDVS Nonantulanus Abbas, i) multum videntur profeciſſe. Saltim res, imperante MICHAELE Balbo, qui ab omni truculen-

g) Verba illa, quibus *de Romana pertinacia* conqueritur LVDOVICVS *Pius*, tam ſunt notatu digna, vt ea ferre non potuerit Baronius, qui *pertinaciam* hic ab Imperatore in ſenſu bono pro *conſtantia* accipi exiſtimauit, eamque vocabuli notionem teſtimonio Eulogii probare voluit, vapulans ideo Goldaſto. Sed nec ſolidam eſſe Baronii obſeruationem, nec Eulogii locum huc facere, candide agnouit Baluz. *Capitul. Tom. II. p. 1110. ſequ.*

h) Baluz. ib. p. 645.

i) Chron. Bertin. ad ann. 828. p. 185.

lentia abſtinuit, eodem loco manſit, eo vero mortuo, et Theophilo filio ſeuerius prohibente cultum imaginum, ingens ortus eſt tumultus, mortuoque Imperatore, Theodora eius vidua, inuaſo imperio, conuocatoque anno DCCCXXXXII. concilio Conſtantinopolitano illam imaginum adorationem publicis ſanctionibus ſtabiliuit, totique illi controuerſiae finem ſatis infauſtum impoſuit. Vt vero ad Michaëlis legationem redeamus, eorum temporum annales k) obſeruant, in legatorum comitatu fuiſſe etiam FORTVNATVM Patriarcham Gradenſem, quem ſupra Liudeuito tuliſſe ſuppetias, et Conſtantinopolin confugiſſe, diximus. De quo quum nihil verborum facerent legati, ipſe Auguſtus illum de illa fuga percunctatus eſt, et male ſe purgantem ad Pontificem Maximum, ius ea de re dicturum, miſit. l)

XVIIII. Ineuntem annum DCCCXXV. Imperator ſatis quietum habuit. Hinc ex Gallia reuerſus, dies, quibus Chriſti reuiuiſcentis memoria recolitur, Aquisgrani celebrauit, atque inde excurſione venationis cauſſa ad Neomagenſes facta ad comitia in menſem Maium indicta, Aquisgranum rediit. Ibi legatos Bulgaros audiuit, m) et Wihomarcum Britanniae Armoricae regulum, obſequium

k) Bertin. ad ann. 824. p. 181. ſequ.

l) Quem finem hoc iudicium habuerit, ignoramus, Vghellus tamen *in Italia S. Tomo V. p. 1183. edit. vet.* ex Dandolo et Sigonio obſeruat, eum, antequam in Italiam proficiſceretur, in Francia obiiſſe, multis ornamentis eccleſiaſticis, quae adquiſiuerat cum aliis, tum patriarchali eccleſiae relictis. Sed ſi verum eſt, illum XXVII. annis praefuiſſe eccleſiae: ad annum DCCCXXX. eum vixiſſe oportet, quo anno etiam Venerium illi ſucceſſiſſe idem ſcribit Vghellus *ibid. p. 1184.*

m) Vix hi legati domum fuerant remiſſi, quum illi denuo cum principis ſui litteris adeſſent, conquerentibus, Bulgaros ea, quae petierint, non impetraſſe, eamque adſerentibus conditionem, vt aut fines quam primum regantur, aut Franci arma ad fines ſuos, quacumque ratione tuendos expedirent. Minis his commotus Imperator legatos ideo diutius detinuit, quod increbuiſſet fama, regem talia ſcribentem regno carere. Miſit ergo in Bulgariam Barteri-

Digitized by Google

quium fallaci promiſſione offerentem in gratiam recepit. Aquisgrano, ſolutis comitiis, Vogeſi iuga venationis cauſſa luſtrauit, eaque exercitatione occupatus obuium habuit redeuntem ex Italia LOTHARIVM, quocum, peracto eo negotio, menſe Auguſto Aquisgranum ad nouum procerum conuentum profectus pacem potiſſimum cum Normannis faciendam curae habuit, quorum auditis legatis, miſit, qui in menſe Octobri ipſis Germaniae Daniaeque limitibus pacis negotium conficerent. Quo facto vna cum LOTHARIO Neomagum ſeceſſit, LVDOVICVM noſtrum, poſt expeditionem Britannicam in palatio commoratum, in Boioariam miſit. n)

XX. Fuit hic procul dubio annus, quo LVDOVICVS noſter, qui iam ad plenam pubertatem peruenerat, conſtantius in Boioaria domicilium habere, ipſeque ad regni ſui clauum ſedere coepit. Quum vero ea aetas adhuc ſatis modica eſſet, ad regnum, tot expoſitum vicinorum inſidiis prudenter gubernandum: facile eſt ad exiſtimandum, LVDOVICO adiunctum eſſe virum aliquem expertae virtutis ac prudentiae, cuius ille conſiliis in rebus publicis ac priuatis vteretur. Idem enim inſtitutum Ludouicum Pium ſeruaſſe, quum Lotharium noſtro haud paullo maiorem in Italiam mitteret, iam ſupra vidimus. Et is ex mea quidem ſententia non alius fuerit, quam GEROLDVS, cuius primis illis regni Boici annis, ſaepius in actis monimentisque publicis fit mentio, quam vllius alterius, et ita quidem, vt rebus a LVDOVICO geſtis, tamquam auctor accederet. Exſtat ſane apud

Bartericum, qui rem exploraret, eoque certiora referente, legatos re infecta domum redire iuſſit. Ita Aſtronomus *vitae Ludouici auctor ad h. ann. p. 384.* At rem paullo aliter narrat Annaliſta Bertinianus *ad ann. 826.* Praeterquam enim quod haec ad annum inſequentem reiicit, famam fuiſſe ait, Regem a quodam optimate ſuo eſſe occiſum: BARTERICVM ergo Palatii Comitem non quidem in Bulgariam, ſed ad BALDRICVM et GEROLDVM, Comites, et Auarici limitis cuſtodes, in Carentanorum prouinciam miſſum nihil certi retuliſſe, ac proinde Imperatorem legatum ad ſe miſſum ſine litteris remiſiſſe.

n) Annal. Bert. et reliqui ad h. ann.

apud RETTENPACHERVM o) diploma, anno DCCCXXVIII. monaſterio Cremimnenſi, a LVDOVICO Pio et LOTHARIO Imperatoribus Auguſtis, datum, in quo laudatiſſimus pater praedia quaedam donat *ad deprecationem dilecti filii ſui* LVDVVICI, *Regis Wogoariorum*, et GEROLDI *Comitis*. p) Immo multo poſt, anno DCCCXXXVI. in vetere quadam charta traditionis monaſterii S. Galli apud GOLDASTVM q) legimus: *Notaui diem Veneris VIIII. Kal. Decembr. anno XXIIII* HLVDOVVICI *Imperatoris et* HLVDOVVICI *iunioris, Regis Alamannorum V. ſub* GEROLDO *comite*. Vbi ſane verba: *ſub* GEROLDO *Comite*, aliud quid, quam ordinariam in loco illo iuriſdictionem innuere videntur, quemadmodum alia charta, quae ibidem habetur, *data* dicitur *die lunae XVI. Kal. Decembris anno XXXV.* HLVDOVVICI, *piiſſimi Regis*, *ſub* KAROLO *Principe*. r) Quemadmodum ergo: *ſub Karolo principe* hic idem eſt, ac Carolo Craſſo vna cum patre in Alamannia regnante: ita verba illa *ſub Geroldo Comite* nihil aliud ſignificare dixeris, quam imperium LVDOVICI Boioariorum Regis, de GEROLDI conſilio adminiſtrandum. Et ſane nemini tantam rem rectius credere potuiſſet Imperator, quam huic GEROLDO, viro fortiſſimo, limitisque Boioariae aduerſus Auares vel Hungaros cuſtodi, vti ſaepius in eorum temporum annalibus vocatur. s) Praeterea probabile eſt, hunc ipſum GEROLDVM filium GEROLDI, qui anno DCCLXXXXVIIII. in Pannonia occubuerat, adeoque Ludouici Pii conſobrinum, fuiſſe. t) Praeterea habere mihi videor ratio-

o) Lib. I. Hiſt. Noric. Cap. VIIII. p. 30.

p) Infra num. XXXVIIII.

q) Rer. Alam. Tomo II. n. 64. p. 47.

r) Ibid. chart. 74 p. 51.

s) Annal. Bertin. ad ann. 826. Vita Ludouici Pii p. 383.

t) Demonſtratum eſt ſupra, *Cap. II. §. IIII.* GEROLDVM vel, vti in monimentis Alamannicis vocatur, KERHOLTVM, Signiferum Caroli M. et Comitem Boioaricum HILDEGARDIS reginae fratrem fuiſſe. Quum ergo et nomen GEROLDI noſtri eam originem prodat, et tum temporis ducatus et comitatus bene meritorum virorum filiis non temere adimi ſolerent: veroſimile admodum eſt, Geroldum hunc, qui eamdem cum priore dignitatem, idemque nomen

Digitized by Google

rationes, cur LVDOVICVM hoc ipſo vel inſequente anno vxorem duxiſſe EMMAM, exiſtimem. Quamuis enim nemo ſit veterum, qui id diſerte in annales retulerit: vix tamen tardius id contigiſſe potuiſſe pluribus argumentis perſuadeor. Primo enim NITHARDVS u) iungit imperii diuiſionem et nuptias filiorum LVDOVICI Pii: quod quum de ipſa partitione, anno DCCCXVII. facta, et quadriennio poſt firmata, verum non ſit, procul dubio de tempore, quo quisque in regnum ſuum miſſus eſt, intelligi oportet. x) Quumque LOTHA-RIVS,

nomen geſſit, huius filium eſſe. En ſchema, ex quo cognationis tota ratio patebit.

HILDEGARDIS, vxor Caroli M.	GEROLDVS, Comes qui anno 899. occubuit.
LVDOVICVS, Pius	
LVDOVICVS, Germanicus Rex Boioar.	GEROLDVS Comes, et limitis Auarici cuſtos.

u) Lib. I. de diſſenſ. fil. Ludouici Pii p. 435.

x) Verba Nithardi ſunt: *Quo pacto* (l. facto) *filios ſuos iuſto matrimonio iunxit, et vniuerſum imperium inter eos ita diuiſit*, cetera. Poſtea refert, *interea*, dum filii vxores duxerint, et diuiſio illa effectum ſortita ſit, ERMENGARDIM reginam deceſſiſſe, LVDOVICVM Pium cum IVDITHA tabulas ſignaſſe, CAROLVM natum eſſe, adeoque haec omnia facta eſſe oportuit inter annum DCCCXVII. quo prima facta eſt regnorum diuiſio, et DCCCXXIII. quo natus eſt CAROLVS, poſtea *Calui* nomine notus. Iam certum eſt, Lotharium vxorem duxiſſe anno DCCCXXI. non quum primum fieret diuiſio, ſed quum eum in Italiam mittere pater ſtatuiſſet: PIPPINO quoque iunctam eſſe ENGELTRVDIM anno DCCCXXII. quando in Aquitania perpetuum ſtatuere domicilium decreuerat. LVDOVICVM ergo maritum factum eſſe probabile eſt eodem tempore, quo in Boioariam, regnum ſuum erat dimittendus, id eſt, circa hunc annum DCCCXXV. quo iam, plenam adeptus pubertatem, decore ſuſtinere poterat mariti perſonam.

Digitized by Google

rivs, quando in Italiam; pippinvs, quando in Aquitaniam ablegandus erat, vxore iungerentur: idem inſtitutum et hoc anno, quo lvdovicvs in Bauariam ire meditabatur, ab Imperatore ſeruatum eſſe, veroſimile eſt. Deinde idem ex filiorum lvdovici noſtri aetate quodammodo colligitur. Quamuis enim et horum natales veteres ſcriptores non diligentius, quam patris, in faſtos ſuos retulerint: ab eodem tamen nithardo y) relatum legimus, carolomannvm natu maiorem, filium anno DCCCXXXXII. ingentem exercitum Boioariorum et Alamannorum patri lvdovico et carolo Caluo, patruo, cis Moguntiam adduxiſſe, z) et deinde omnibus per-

y) Lib. III. p. 475.

z) Et hanc quidem expeditionem periculoſiſſimam fuiſſe, certum eſt. Patri lvdovico et carolo patruo tum trans Rhenum in Alſatia agentibus, imminebat lotharivs, iisque omnem in nouo hoc exercitu ſpem fuiſſe, ex eo patet, quod vterque Rex teſte Nithardo *Lib. III. p. 474.* eius aduentum inter Wormatiam et Moguntiam operiri ſtatuit. Deinde hic exercitus ducendus erat per mediam Alamanniam et Franciam, quarum illam tum totam a Lotharii partibus ſtetiſſe, et ipſum Ludouicum antea aditu prohibere auſam eſſe, refert Ratpertus *de Caſibus monaſt. S. Galli Cap. VII. p. 6.* Denique Rheni littora teſte Nithardo valido praeſidio muniuerant otgarivs Archiepiſcopus Moguntinus, hatto comes, herioldvs et alii. Et tamen haec obſtacula prudenter eluſit carolomannvs. Nam idem auctor *p. 475.* memoriae prodidit, lvdovicvm die XVI. Kal. Apriles modo Rheno ſubuectum, modo terra iter facientem per bingam; carolvm per *Waſagum,* id eſt, tractum Voſagi; (quem pagum Waſagum accurate deſcripſit *Chronici Gotuuicenſis Auctor. Prodrom. Lib. IIII. p. 835.)* Carolomannum per pagum einrichi, qui ad fluuium Loganam et montes (der Hayrüch) eodem terrae tractu, vbi hodie ditiones Naſſouiorum Dillenburgenſes et Diezenſes, nec non Ipſteinenſis et Catimelibocenſis comitatus ſunt, ſitus eſt, (Vid. eumdem reuerendiſſimum *auctorem p. 586.)* Confluentiam duxiſſe exercitus, eosque ibi feliciter iunxiſſe, eoque facto Otgarium et reliquos, qui Carolomannum Rheni transitu pro-

perruptis obſtaculis, res vna cum patre praeclare geſſiſſe. Quam ancipitis periculi expeditionem puero demandare voluiſſe patrem prudentiſſimum, eo minus credibile eſt, quo magis in nouo illo exercitus Germanici robore omnis ſpes victoriae ipſiusque imperii ſita eſſe videbatur. Si vero fingamus, eum tum decimum ſextum ſaltim annum egiſſe: oportet eum eſſe natum anno DCCCXXVI. Emma mater non tardius quam anno DCCCXXV. LVDOVICO Germanico in manum conuenerit. Vt tertium argumentum addamus, IO. MABILLONIVS, a) vindex veterum monimentorum feliciſſimus, in bibliotheca monaſterii S. Galli reperit veterem codicem, cui de HILDEGARDA, LVDOVICI noſtri filia haec adiecta ſunt: *X. Kal. Ianuarii* HILDEGARDA, *virgo Chriſti, et domni Hludouici Regis filia, de hoc ſaeculo migrauit ad Chriſtum, et humata eſt in eccleſia ſanctae Regulae et Felicis, martyrum Chriſti in caſtello Turego,* (id eſt, vrbe Tigurina.)

Hoc iacet in tumulo Chriſti digniſſima virgo,
HILDEGARDA, *nitens moribus egregiis.*
Haec fuit eximii HLVDOVICI *filia Regis,*
Montem ſponte ſuam vouerat illa Deo.
Bis denos octo vitae compleuerat annos,
Migrans ad ſponſum virgo beata ſuum.

Ex hoc ergo monimento illam Ludouici Germanici filiam morientem viginti octo annorum fuiſſe, intelligimus. Quum ergo eam anno erae Chriſtianae DCCCLVII. ad meliorem vitam migraſſe obſeruent ANNALES EINSIDELENSES, ab eodem MABILLONIO b) editi: c) rationibus ſubductis, illam anno DCCCXXVIIII. lucis huius vſura frui

prohibere conabantur, praecipiti fuga ſeſe ſubduxiſſe. Quis vero haec a puero geſta credat?

a) Itiner. Germ. p. 34. Analect. Tomo IIII.

b) Tomo IIII. Analect. p. 478.

c) Vt verum tamen fateamur, ipſe LVDOVICVS Germanicus huius Hiltigardae filiae tamquam adhuc viuae meminiſſe videtur anno inſequente DCCCLVIII. in diplomate Tigurino, quod ex ipſo autographo ſecum communicatum primus edidit Herm. Conring. in

frui primum coepiſſe, palam eſt. Nec adeo poſt annum DCCCXXVIII. nuptias feciſſe potuerunt eius parentes. Immo, quum nemo hanc filiam a matre primo partu fuſam eſſe, memoriae prodiderit, fauſtum iſtud LVDOVICI et EMMAE connubium in triennium anterius incidiſſe, videtur veroſimillimum.

XXI. Quae anno DCCCXXVI. et quatuor inſequentibus geſta ſunt, magis ad motus Aquitanicos, Slauicos et Normannicos, quam ad res LVDOVICI noſtri pertinent. Vnum eſt, quod non omnino videtur omittendum, bellum puta Bulgaricum, quippe cui non modo interfuiſſe, ſed et praefuiſſe LVDOVICVM noſtrum, comperimus. Quale aliquot abhinc annis inter Francos et Bulgaros interceſſerit commercium, quam minax fuerit vltima Bulgarorum legatio, et quam ignominioſe illa a LVDOVICO Pio Imp. domum remiſſa ſit, iam ſupra nos dicere meminimus. Non dubitabat Imperator, quin gens barbara, his irritata iniuriis, aliquid auſura ſit in Pannoniae finibus, ac proinde id negotii dederat finium Boioariae et Hiſtriae cuſtodibus, GEROLDO et BALDERICO, vt, quid conſilii

in Cenſura dipl. Lindau. p. 367. dato XVI. Kal. Mai. anno XXVI. regni Hludouici ſereniſſimi Regis in orientali Francia regnantis Ind. VI. vbi Rex ſe *iuxta poſtulationem dilectae filiae ſuae Hildagardae*, curtim chama monaſterio illi Tigurino donaſſe profitetur. Annus enim ille XXVI ab eo tempore, quo Ludouicus Alamanniam inuaſit, omnino incidit in annum DCCCLVIII. et Indictionem ſextam. Sed vti in diplomatibus maxime fluctuat indictionum ratio: ita et annus imperii ſui non ab vno termino auſpicatur Ludouicus. Hic primus annus ſtatuendus videtur octingenteſimus trigeſimus ſecundus, ſub cuius initium, (nam menſe Maio iam pater aduerſus eum cum exercitu mouit,) Alamanniam ſibi armis vindicauerat. Annal Bertin. *ad ann. 832.* Ergo viceſimus ſextus vere erit annus DCCCLVII. cuius menſe Aprile adhuc vixit Hildegardis, moritura demum octo menſibus poſt X. Kal. Ianuarii. Sic omnia recte ſe habent, nec in dubium vocari poteſt annaliſtae Einſidelenſis fides, cui tamquam vicino et coaeuo perſpectiſſimus eſſe potuit annus emortualis virginis illuſtriſſimae.

Digitized by Google

conſilii caperent Bulgari, cum cura ſpecularentur, limitesque aduerſus quemuis repentinum tumultum quam firmiſſimis praeſidiis munirent. Hi anno DCCCXXVI. adfuere Moguntiae in comitiis publicis, ſeque adhuc de motu Bulgarorum nihil ſubolfacere potuiſſe retulerunt. d) At inſequente ſtatim anno DCCCXXVII. bellum illud iam diu praeuiſum exarſit. Tunc enim, vti in BERTINIANIS ANNALIBVS e) eſt, *Bulgari Slauos in Pannonia ſedentes, miſſo per Drauum nauali exercitu, ferro et igni vaſtauerunt, et expulſis eorum ducibus, Bulgaros ſuper eos rectores conſtituerunt.* Tulit hoc aegerrime Imperator, maxime recente adhuc ex Hiſpanica clade dolore, et hinc anno ſtatim DCCCXXVIII. indictis in menſem Februarium Aquisgrani comitiis, *cum de multis aliis cauſſis, tum praecipue de his, quae in marca Hiſpanica contigerant, rationem habuit, et legatos, qui exercitui illi praefuerant, culpabiles inuentos, iuxta merita ſua honorum amiſſione mulctauit: ſimiliterque* BALDRICVM, *Ducem Foroiulienſem, cum propter* EIVS IGNAVIAM *Bulgarorum exercitus terminos Pannoniae ſuperioris impune vaſtaſſet, honoribus priuauit, et marcam, quam ſolus tenuerat, inter quatuor Comites diuiſit.* f) Quod et VITAE LVDOVICI auctor, g) et EGINARDVS h) ſuo more accurate eſt perſequutus. Eadem plane GEROLDI fata fuiſſe, ſcribit HIER. MEGISERVS, i) ſed nullo, vti videtur, idoneo auctore. Nam eumdem GEROLDVM multo poſt primum in LVDOVICI noſtri palatio locum tenuiſſe, ex eorum temporum monimentis ſatis conſtat. k) Eo facto bellum decretum eſt aduerſus Bulgaros, cuius

d) Annal. Bertin. ad ann. 826.
e) Ad ann. 827.
f) Annal. Bertin. ad ann. 828.
g) Ad ann. 828. p. 388.
h) Ad ann. 828.
i) Annal. Carinth. Lib. VI. Cap. XXX. p. 531. Tomo I.
k) BALDERICO menſe Februario abrogatum eſſe imperium, obſeruant Annales Bertiniani *ad ann. 828.* et Aſtronomus *vitae Ludouici Pii* auctor *p. 388.* At eodem anno XI. Kal. Apr. eius honorifice mentionem faciunt Ludouicus et Lotharius Imperatores in diplomate Chremiſanenſi, quod *infra n. XXXVIIII.* produximus.

 Immo

Digitized by Google

cuius ſummam penes Ludouicum noſtrum fuiſſe, teſtis locupletiſſimus eſt auctor ANNALIVM FVLDENSIVM, l) qui ad hunc ipſum annum DCCCXXVIII. HLVDHARIVS, inquit, *cum exercitu ad marcam Hiſpanicam miſſus eſt: ſimiliter et* HLVDAVVICVS *iuuenis contra Bulgaros.* Quid rerum eo anno geſſerit aduerſus Bulgaros, non reperio. Nam quod MEGISERVS m) Bulgaros ab eo vltra Sauum Drauumque ſubmotos eſſe ſcribit, tacentibus coaeuis, in medio relinquendum eſt: neque tamen id veroſimillimum eſſe negauerim. Nam ad annum inſequentem DCCCXXVIIII. iidem ANNALES FVLDENSES n) notant, *Bulgaros, nauibus per Drauum fluuium venientes, quasdam villas noſtrorum, flumini vicinas* inuaſiſſe: quod non feciſſent, niſi ſuperiore anno vltra Drauum ſe recipere coacti fuiſſent. Sed haec omnia vix attingunt eorum temporum annales, partim quod non adeo formidoloſi tum eſſent Bulgari, vt belli iſtius euentus operoſius deſcribendos exiſtimarent, partim quod iam alia digniora poſteritatis memoria in ipſo Francorum imperio contingerent, prae quibus omnibus iſtis motibus exterarum gentium parum momenti ineſſe credebatur.

CAP. V.

DE TVRBIS IN LVDOVICI PII FAMILIA OB DIVISIONEM IMPERII ORTIS VSQVE AD MORTEM IMPERATORIS.

I.

Sic demum ad ea peruenimus tempora, quibus neſcio an triſtiora vmquam, exemplisque prauis foediora viderit Francorum respublica. Ab anno enim illo DCCCXXVIIII. demum erumpere coepit malum, quod iam pridem pullulauerat, vt iam non laeta amplius

Immo multo poſt anno DCCCXXXVI. Comitis dignitate fulſit, teſte charta LXIII apud Goldaſt. *Tomo. II. Rer. Alam. p. 47.*

l) Ad ann. 828. p. 32.

m) Ibid. p. 531.

n) Ibid. p. 32.

plius ſcribere liceat, ſed triſtia ac nefanda, quibus merito quis praeſcriberet illud LVCANI poëtae: a)

Bella, per irriguos plus quam ciuilia campos,
Iusque datum ſceleri canimus, populumque potentem,
In ſua victrici conuerſum viſcera dextra,
Cognatasque acies, et rupto foedere regni
Certatum totis concuſſi viribus orbis
In commune nefas infeſtisque obuia ſignis
Signa, pares aquilas, et pila minantia pilis.

Amoeniora enim hactenus enarrantibus iam ſe nobis offerunt infanda nouercae, liberorum, ciuium ipſorumque ſacri ordinis hominum ſcelera, violata ipſius naturae iura, acies infeſtae optimo parenti, pro quo mortem oppetere filios, ſi mens non laeua fuiſſet, oportebat, oppoſitae: princeps optimus a ſuis captus, exauctoratus, ludibrio habitus; denique doli, vis, bellum, pax rurſum, et perpetua in ipſa pace diſcordia. Quae quo ordine geſta ſint, iam paullo accuratius pro inſtituti ratione erit exponendum.

II. Ex quo anno DCCCXVII. primam regni partitionem fecerat LVDOVICVS Pius, iam non parum Lothario ſuccenſere coepiſſe fratres natu minores, ſupra, auctore THEGANO, b) monuimus. Eos tamen adhuc eatenus in officio continuerat pudor, vt ſorte ſua in praeſens contenti nihil alieni adpeterent, multoque minus quidquam patri, optime de ſe merito, ereptum vellent. Quin, ſi quid tale illis in mentem veniſſet, non defuturas patri vires, quibus ad diſturbanda iſta conſilia, impiosque filios coërcendos opus eſſet, facile, qua erant prudentia, intelligebant. Nam vt alia praetermittamus, non potuiſſet tunc LOTHARIVS ſuas a paternis rationes ſeiungere, cuius quippe quam maxime intererat, factam illam partitionem ratam eſſe, nec plus fratribus minoribus, quam Aquitaniae ac Boioariae regna attribui. Atque ita certus eſſe potuiſſet Imperator, ſe viuum ſaltim integra omnia a filiis natu minoribus habiturum, illamque tempeſtatem, ſi auerruncari non poſſet, demum poſt exceſſum ſuum in Lotharii caput eſſe erupturam, niſi ipſe imprudentia

a) Pharſal. I. v. 1. ſequ.
b) De geſt. Ludouici Pii Cap. XXI. p. 306.

dentia ſua effeciſſet, VT LOTHARIVS ſui commodi oblitus cum fratribus in gratiam redire, quam patri aduerſus horum conſilia auxilio eſſe mallet. Quamobrem, quamuis inexcuſabilis omnino ſit filiorum impietas, illique poſtea tantum non omnes iuſtam diuini numinis vindictam non ſero, ſed ſatis cito, perſenſiſſe videantur: c) adfirmare tamen non dubito, quin malum iſtud ſuo ſibi iumento inuenerit pater, eiusque imprudentia atque iniquitas non magis, quam filiorum impietas atque ingratitudo, ſit excuſanda.

III. Primum ergo in eo non parum deliquit Imperator, quod IVDITHAE vxori iuſto plus indulgeret, eamque ſolam in palatio regnare pateretur. Ea enim vt nouercarum more priuignos patri exoſos redderet, nihil faciebat reliqui, vix aequo ferens animo, vt ad patrem pateret acceſſus, vel illi libero ſaltim eius adſpectu frue-

c) PIPPINVS et mature vita exceſſit, et quemadmodum fratribus concitato bello ciuili exemplo praeiuerat, ita primus eorum morari inter homines deſiit, diuinaque Nemeſis et filios eius eatenus perſequuta eſt, vt neutrum eorum ſucceſſorem habuerit, ſed Pippinus natu maior poſt varios caſus, per tot diſcrimina rerum poſt annum DCCCLXIIII. in carcere Syluanectenſi exſpirarit; Annal. Bertin. *ad ann. 864.* alter, Carolus, inuitus detonſus, monaſterio elapſus demum vt Archiepiſcopus Moguntinus anno DCCCLXIII. deceſſerit. Nec LOTHARIO pepercit ſummum Numen, qui nec ipſe quidquam ex eo tempore proſpere geſſit, et poſteritatem non magis florentem habuit, anno DCCCLXXV. plane exſtinctam. LVDOVICVS denique noſter nec nepotem vllum legitimum ex filiorum triga vidit, et in eamdem calamitatem, in quam patrem coniecerat, incidit, filiis omnibus aduerſus eum rebellantibus, eumque non minore adficientibus moerore, quam olim pater ex eius pertinacia conceperat. Et quis ignorat, totam trium iſtorum filiorum Ludouici poſteritatem legitimam, licet ſatis numeroſam, (nam vno tempore ex illis octo nepotes viderat Ludouicus Imperator) anno DCCCLXXXVIII. totam defeciſſe, ex eaque poſt LVIII. annos, ex quo patri vim facere coeperant, neminem ſuperfuiſſe? Adeo *iuſtus eſt Deus, iuſtaque iudicia eius.*

Digitized by Google

fruerentur. Inde vero porro euenit, vt non modo liberius, quam Auguſtam decebat, viueret, ſed et paullatim ita ſibi obnoxium redderet maritum, vt nullius rei ferret repulſam. Iam quum nihil magis dies noctesque ageret, quam vt CAROLVM filium ſuum quam potentiſſimum videret, a LVDOVICO veluti ſuo quodam iure exigere ſibi videbatur, vt rationem haberet ſanguinis ſui, nec filium natu minimum ſolum regni exſortem eſſe pateretur: illi non minus regnum aliquod, quam PIPPINO aut LVDOVICO deberi, et tanto quidem potentius, quanto plus illi a fratribus periculi immineat. Expenderet pater Caroli pueritiam, ſuamque aetatem iam in ſenectutem decliuem: expenderet, quid puero immineat, ſi quid ſibi humani acciderit. Quem orbi cauſſam acturum? quem reſtituturum tantae fratrum potentiae? Quem denique ſibi viduae aduerſus priuigni iniurias auxilio futurum, niſi ipſe viuus optimum pro filio conſilium capiat, tantamque attribuat regni partem, vt ſuis ſe viribus tueri, fratrumque vim vtcumque propulſare poſſit. Specioſa haec erat, nec iniqua profecto poſtulatio, niſi cum reliquorum fratrum iniuria coniuncta fuiſſet. Quis enim patri vitio vertiſſet, ſi nondum facta partitione filium quartum reliquis fratribus deteriorem eſſe noluiſſet? At ſingulis iam parte ſua adſignata, et Iuditha maiora, quam filio natu minimo ſperare fas erat, concupiſcente, Imperator ſe ad ſummas anguſtias animaduertebat redactum. Hinc recte obſeruauit NITHARDVS, d) *Karolo nato, quoniam omne imperium inter reliquos filios pater diuiſerit, quid huic faceret, ignoraſſe.* Siue enim ex Lotharii imperio aliquid decerperet, periculum erat, ne is a patre magis magisque alienetur: ſiue Pippinum vel Ludouicum fratri quid cedere iuberet, horum iam tum tam exigua erat portio, vt ſe ſupra modum laeſos quererentur. Atque ita lupum veluti auribus tenebat Imperator, et, quidquid capturus eſſet conſilii, id magno cum periculo coniunctum futurum facile animaduertebat.

IIII. Expenſis tamen, quae huc facere videbantur omnibus, rationibusque ſubductis, LOTHARIVM adgredi ſtatuit. Eum ergo rogat obteſtaturque, vt aliquam regni ſui partem CAROLO fratri attribui patia-

d) Lib. I. p. 435.

Digitized by Google

patiatur, cauſſamque hanc agit tanto argumentorum pondere, vt hic praeter hominum opinionem patri ea in re adſentiretur, eique non modo partem regni quamcumque CAROLO adſignandi permitteret arbitrium, verum etiam ſe illi tutorem defenſoremque aduerſus omnes inimicos futurum dato iureiurando polliceretur. e) Quo fretus promiſſo Imperator, anno DCCCXXVIIII. exacta Aquisgrani hieme, celeberrima comitia in menſem Iulium Wormatiam indixit, ad quae tamen, vano de Normannorum irruptione nuncio territus, ſequentibus demum Idibus Auguſtis acceſſit, legatos, qui vndequaque eo confluxerant, audiuit, dona ſollemnia vti Reges Francorum conſueuerant, recepit, aliaque, quae e republica fore exiſtimabat, conſtituit. Ita enim horum comitiorum acta deſcribunt ANNALIVM BERTINIANORVM f) et VITAE LVDOVICI auctores, g) nec non EGINARDVS, h) ſcriptores graues, ac prudentiſſimi. At, quidquam ibi de parte regni CAROLO cedenda actum eſſe, nullus eorum, quod mireris, memoriae prodidit, quum tamen, id factum eſſe, alii eiusdem aeui ſcriptores, non diſſimularint. Nam THEGANVS i) diſerte ait, partem regni CAROLO attributam eſſe in his comitiis, ſed fratribus, et maxime LOTHARIO et LVDOVICO, qui iſti conuentui intererant, grauiter indignantibus. *Alio*, inquit, *anno venit Wormatiam, vbi et* KAROLO, *filio ſuo, qui erat ex* IVDITH *Auguſta natus, terram Alamannicam Raeticam, et partem aliquam Burgundiae, coram filiis ſuis,* LOTHARIO *et aequiuoco ſuo,* LVDOVVICO, *tradidit: et inde illi indignati vna cum Pippino, germano ſuo.* Mireris, LOTHARIVM tam breui tempore poſt mutaſſe ſententiam, et aegre tuliſſe factum, quod fieri antea permiſerat: ſed culpam in HVGONEM, eius ſocerum, confert NITHARDVS, k) ita rem breuiter complexus: *Inſtigante autem* HVGONE, *cuius filiam in matrimonium* LOTHARIVS *duxerat, ac* MATFRIDO, *ſero ſe hoc feciſſe poenituit, et quemadmodum*

e) Nithard. ibid. p. 435.
f) Ad ann. 829. p. 186.
g) Ad eumd. ann. p. 390.
h) Annal. ad ann. 829.
i) De geſt. Ludouici Pii Cap. XXXV.
k) Lib. I. p. 436.

dum illud, quod fecerat, annullare poſſet, quaerebat. Hinc probabile eſt, in ipſis comitiis diſſenſum ſuum teſtatos eſſe praeſentes filios, ac proinde nec proceres rem ſuffragiis ſuis probaſſe. Nihilominus Imperator, iacta ſemel alea, nihil illa filiorum interceſſione, procerum diſſenſione motus, KAROLO *Alamanniam* per edictum l) tradit. m) Breuius rem eloquutus NITHARDVS Alamanniae tantum facit mentionem: at ex THEGANI teſtimonio patet, Alamanniae et Rhaetiam cum Burgundiae parte acceſſiſſe. At nos neutrius auctoritate nitimur, ſuperſtite ipſo, cuius NITHARDVS meminit edicto, quod primum PETRVS PITHOEVS, n) deinde DVCHESNIVS, o) ac demum BALVZIVS p) haud paullo emendatius edidit, ex quo, quae huc pertinent,

l) Videtur id, tamquam ſingulare, notaſſe Nithardus. Quamuis enim et Caroli M. teſtamentum, quod vocant, et charta diuiſionis Imperii Ludouici exſtent apud Pithoeum *in Annal. et Hiſt. Franc. Script. coaet. XII. p. 283.* et Baluz. *T. I. Capitul. p. 439. ſequ. et 575. ſequ.* adeoque exiſtimari poſſet, iam pridem huiusmodi partitionem regnorum per edicta factam eſſe: ſatis tamen conſtat, tunc omnia peracta eſſe de procerum ſententia. Eginard. *Annal. ad ann. 806. Illis abſolutis conuentum habuit Imperator cum primoribus et optimatibus Francorum de pace conſtituenda et obſeruanda inter filios ſuos, et* DIVISIONE *facienda in tres partes, vt ſciret vnusquisque eorum, quam partem regere deberet, ſi patre mortuo ſuperſtitem eſſe contingeret. De hac partitione et teſtamentum factum, et* IVREIVRANDO *ab* OPTIMATIBVS *Francorum confirmatum.* Et in charta diuiſionis Imperii, anno DCCCXVII. factae, LVDOVICVS Imperator omnia *communi conſilio*, et *re cum fidelibus ſuis conſiderata*, peracta eſſe profitetur. Nihil horum obſeruatum hoc anno eſſe legimus, nec eius conſenſus vllam mentionem facit pater in praecepto ſuper hac noua diuiſione ſcripto, de quo paullo poſt dicemus. EDICTO ergo hanc regni partem CAROLI filio attribuit LVDOVICVS Pius, quaſi in ſua poteſtate eſſet, de regnis tamquam de patrimonio ſuo diſponere.

m) Nithard. ib. p. 436.

n) Hiſt. et Annal. Franc. Script. XII. p. 330.

o) Tom. II. p. 327.

p) Capitular. Tom. I. p. 685.

Digitized by Google

tinent, decerpere operae pretium fuerit. Primo ergo iam laudatus BALVZIVS q) obſeruauit, pleraque in illa charta diuiſionis paene ad verbum deſcripta eſſe ex teſtamento Caroli M. r) anno DCCCVI. ſcripto. Nam et hic LVDOVICVS ſancit, vt, aliquo filiorum ſuorum mortuo, ſuperſtitum ex eo nepotum aliquis a populo electus, patruis conſentientibus, regnet, nullo filiorum ſuperſtite, regnum illud a reliquis fratribus aequa lance diuidatur: s) vt nullus fratrum alterius fines inuadat, eamque iniuriam paſſo, reliqui ſuppetias ferant: t) nullus aliorum clientibus receptum det, vel eos ſollicitet, et ad ſe pelliciat, u) ſed quisque a domino ſuo beneficia accipiat, x) niſi quis forte vltro emigrare ſeque alteri fratri ſubiicere malit: y) ne fundi in vnius regno ſiti alteri vendantur, rerum vero mobilium liberum inter omnia regna commercium: z) ius quoque connubii inter ciues diuerſorum regnorum promiſcuum, feminisque regno enuptis poſſeſſiones ſaluae ſint: a) vt lite de finibus regni regundis incidente, nec bello nec certamini ſingulari locus ſit, ſed *ad declarationem rei dubiae vexillo crucis* b) *Dei volun-*

q) Tomo II. Capitular. p. 1117.

r) Capite I.

s) Prius et in charta diuiſionis, anno DCCCXVII. conſcripta ſanxerat Imperator. Poſterius nouum eſt. Adeo enim olim filiis, natu minoribus, omnem ad maiorem potentiam adſpirandi occaſionem praeſciderat, vt ſtatueret, *ſi absque legitimis liberis aliquis eorum decederet, vt poteſtas illius ad ſeniorem fratrem reuerteretur:* Baluz. *Capitul. Tomo I. p. 578.* hic, quia ſimul CAROLI ſui res agebatur, iuri adſcreſcendi hoc caſu locum eſſe iubet, eatenus, vt regnum illud omnibus inter fratres aequaliter diuidatur. Quod ſane non potuit non mordere LOTHARIVM.

t) Capite II.

u) Cap. III. et IIII. VIIII.

x) Cap. V.

y) Cap. VI.

z) Cap. VII.

a) Cap. VIII.

b) Erat hic inter reliquos modos ſe purgandi exquirendique veritatem:

Digitized by Google

tem: vnde frequentes in vetuſtis monimentis loquutiones: *cruce contendere:* Capitular. *Lib. III. Cap. 46. ad crucem contendere:* Ibid. *Adpend. II. Cap. 34. exire ad crucem:* Synodus ad Vermer. *Can. XVII. examinationem crucis facere:* Capitular. *Lib. I. Cap. 102.* et ſimiles. Quamuis vero modus non vnus receptus fuiſſe videatur, veritatem adhibita cruce eruendi, ceu poſt Delrionem aliosque pluribus exemplis demonſtrauit Car. du Freſne *Gloſſar. Lat. Tomo I. p. 1274.* hic tamen praecipue ille ritus videtur intelligi, quo duo, inter quos erat iurgium, ad crucem ſtatuebantur, et ſecundum eum lis dabatur, qui ad certum tempus, vel certis vicibus immobilis perſtitiſſet. Id enim examen fieri conſueuiſſe in finium regundorum controuerſiis luculenter probari poteſt *formula Bignonia XII. p. 501. quae notitia de cruce euindicata inſcribitur:* vbi iudicii ordo ita deſcribitur: *Sed taliter ei fuit iudicatum in ipſo placito ante ipſum Vigarium* (vicarium comitis) vel ante ipſos pagenſes, *vt ad crucem ad iudicium Dei pro ipſa terra in noctes quadraginta duas in ipſo placito pro hoc deberent adſtare.* Additur enim, vtrumque adfuiſſe, ſed *illum hominem, qui ipſam terram propriſerit, ad ipſum iudicium, vel ad ipſam crucem cecidiſſe*, ac proinde certa ſolidorum ſumma eſſe mulctatum. Addit aliud inſigne exemplum ex Vghelli *Italia Sacra Tom. V. p. 610.* Stephanus Baluzius *Capitul. Tomo II. p. 1153.* Quum enim imperante Carolo M. inter eccleſiam ciuitatemque Veronenſem de moenibus exſtruendis litigatum aliquamdiu eſſet: *tandem, habito conſilio, pacti ſunt, vt haec Dei et ſancti Spiritus reſeruarentur iudicio. Eligentes duos iuuenes clericos, ſine vllo crimine exiſtimatos, ſtatuerunt in eccleſia S. Ioannis Baptiſtae ad Domum et ad crucem ſtare fecerunt, quorum vnus Aregaeus, poſt archipreſbyter, eccleſiae maioris nomine, alter vero ex parte S. Zenonis, Pacificus ſcilicet, qui poſt archidiaconus eccleſiae maioris fuit. Hi ambo ab introitu Miſſae vsque ad mediam paſſionem tantum, quae eſt ſecundum Matthaeum, pariter ſtarent. Ille qui de parte publica datus fuerat, in terram velut exanimis corruit. Pacificus vero vsque ad finem paſſionis ſtetit. His geſtis, et omnibus gratias Deo agentibus, quartam partem tam ciuitatis, quam caſtelli pars epiſcopii cum his, quae ſupra memorauimus, accepit.* Mirum ſane, quum impium illud plerumque ſuperſtitione iudicium lege publica prohibi-

voluntas et rei veritas exquiratur: c) vt fratres tum vniuerſae eccleſiae tum ſingularum eccleſiarum curam ac tutelam ſuſcipiant, cc) et ſi qua praeter ius ex ignorantia actum ſit, ea quam primum emendent: d) ſibi denique patri quoad vixerit, ſummum imperium in omnes prouincias ipſosque filios ſaluum, ac praeterea ius ſit portionibus filiorum bene de ſe merentium aliquid eximmorigerorum portionibus adiiciendi, e) eaque, quae in poſterum eo conſilio diſpoſuerit, non minus rata firmaque, ac ſi illi inſtrumento inſerta eſſent, habeantur. f) Quod ad ipſam regnorum partitionem attinet, LVDOVICVM Imp. nunc multo liberaliorem, quam antea, fuiſſe animaduerto. Aquitaniae enim regnum, non Ligeri et Rhodano, ſed Sequana terminari voluit, quin et vltra Sequanam pagos XXVIII, et in his Catalonicum, Meltianum, Ambienſem, et Pontiuum, vsque ad mare adiecit. Boioariae regnum, LVDOVICO filio iam pridem datum magna Germaniae parte, puta Thuringia tota, tractibus Ripuariorum, Atuariorum, Saxonum, Friſonum, Ardenna, Hasbania, Bragbanto, Flandria, Auſterbandia, denique tractibus vicinis ad Iſaram vsque fluuium auxit: quamuis quaedam in illa regni Ludouico deſtinati deſcriptione paullo ſint obſcuriora, ipſaque illa portio ita comparata videatur, vt male cohaeſerint prouinciae, et LOTHARIO, ſi res habuiſſet exitum, ſemper licuiſſet ſeiungere Ludouici vires, vel prohibere ſaltim, ne facile vnirentur. g) Ad regna vero PIPPINI et LVDOVICI non ob aliam cauſſam

hibitum eſſet Capitular. *Lib. I. Cap. CII. ne Chriſti paſſio, quae eſt glorificatio, cuiuslibet temeritate contemtui haberetur*, illud tamen liberis ſuis hic commendare non dubitaſſe Ludouicum Pium. Sed adeo impares huic ſuperſtitioni, quum ſemel inoleuiſſet, erant leges, vt inter ipſas leges peccaretur.

c) Cap. X.

cc) Cap. XI.

d) Cap. XII.

e) Cap. XIII.

f) Cap. XIIII.

g) Portionem LVDOVICO adſignatam ipſis verbis LVDOVICI Imperatoris deſcribere iuuat, et ita quidem, vt ſequamur Pithoeum, variantes

Digitized by Google

cauſſam tanta tum facta eſt acceſſio, quam vt eo maiorem prouinciarum partem CAROLO iure attribuere videretur, eoque obtentu, quod natu minimi non deteriorem, quam reliquorum fratrum conditio-

riantes vero Baluzii lectiones vncinulis includamus: *Ad Baiuuariam totam Toringiam*, [Toringiam totam,] *Ribuarias*, [Ripuarios,] *Atoarias*, [Atrarios,] *Saxoniae*, *Friſiae*, *Ardennae*, *Asbania*, [Hasbania,] *Bragmento*, *Franderes*, *Menpiſcon*, [Mempiſcon] *Medenenti* [Metunenti] *Amau*, *Auſterban*, *Aderten*, [Adertenſis] *Teruunenſis* (Teruuanenſis,] *Bolens.* (Bolenſis] *Quentouico*, *Camalecenſis*, *Virdomadenſis.* Et his BOIARIAE terminos iam alibi deſcripſimus. TORINGIA vel *Thuringia* eo tempore Thuringiam hodiernam, et Haſſiae partem complectebatur. *Nordthuringiam* enim vltra Vnſtrutum ad Ouacrum Saxones iam pridem tenebant, orientalem partem vltra Salam Sorabi et Venedi inſidebant. RIPVARII tum dicebantur, quicumque tractum terrae ampliſſimum inter Rhenum, ad Vahalim vsque, Moſam, vbi illi Vrſa miſcetur, et Moſellam colebant. Brouuer. *Annal. Treu. Lib. VII. p. 362.* *Atrarii* Baluzii in illo tractu nulli ſunt. Rectius Pithoeus, qui *Atoarias* legit. ATTVARII enim inter Rhenum et Moſam circa Nerſam domicilium habebant, in ducatu, qui poſtea Gelriae nomen tulit, et in monimentis vetuſtis *pagus Attuariorum* vel *Hattuariorum* vocatur. Paullini *Geograph. p. 15.* SAXONIA tum, quidquid a Sala inter Albim et Rhenum interiacet. FRISIA tractum maritimum cis et vltra Fleuum inter Viſurgim et Rhenum complectebatur. ARDVENNA ſilua maxima notiſſimaque eſt cis et vltra Moſam, quam olim *Condruſii*, *Eburones*, *poſtea Leodici*, *et Namurci*, *Atrebates* et *Veromandui*, in charta noſtra diuiſionis *Virdomadenſes* vocati, adcolebant. HASBANIA, vti accurate eam finiuit Aub. Miraeus *Dipl. Belg. Lib. II. Cap. 30.* inter Tungros, Tillemontium, Fanum S. Trudonis, Traiectum ad Moſam, et Leodium interiacebat. BRAGMENTO, pagus celeberrimus et ampliſſimus, alias *Bracbbantum*, *Bratiſpantum*, *Bracopantus et Braiorbant*, ab occidente Scaldi, ob oriente Velpa, a ſeptentrione Demera et Thilia, a meridie Sabi terminabatur, adeoque magnam *Brabantiae* Ducatus partem ſinu ſuo complectebatur.

 Miraeus

ditionem eſſe oporteat, eum tanto magis locupletaret. Et ſane pater, ceu ex eodem inſtrumento patet, ei deſtinabat *Alamanniam totam*, id eſt Sueuiam inter Licum et Rhenum, Heluetiae maximam

Miraeus *Tomo I. Opuſc. Hiſt. p. 141.* FRANDERES ipſa Flandria eſt, vel *pagus Flandrenſis*, quem ad Oceanum Germanicum, inter Furnes et Scaldim occidentalem, ſitum fuiſſe, iam docuerunt Henr. Valeſius in *Notit. Galliar. p. 196.* et Auctor *Prodr. Chron. Gottuicenſ. p. 595.* MENPISCON vel MEMPISCON alias *pagus Menapiſcus*, pars Flandriae comitatus meridionalis, ad Laetam vel Legiam fluuium, accurate deſcribitur ab Henſchenio *Act. Sanct. Tomo I. Febr. p. 817. ſequ.* MEDENENTI vel METVNENTI itemque AMAV quid ſint, ignorare me fateor. AVSTERBAN pagus ampliſſimus, inter Valentianas et Namurcum vltra Ardennam ſitus alias *Auſterbant* vocatur. ADERTEN vel pagus *Adertenſis*, procul dubio eſt *Advertiſum*, tractus Lotharingiae inferioris, quem inter Flandros, Cameracenſes, Veromanduos Auſterbantos ſiſtit Tabula Belgicae apud Blondell. *Adſert. plen. Geneal. Franc. p. 260.* TARVENNA notiſſima Morinorum colonia, cuius a Carolo V. Imp. dirutae veſtigia ſeptimo ab Audomaropoli lapide viſuntur, nomen dedit toti illi tractui inter Samaram fluuium, fretum Britannicum et Atrebatenſes, qui hic *Teruuanenſis* vel *Teruanenſis* vocatur, cuiusque pars etiam fuit BOLENS, id eſt, *Bononia Belgica*, *Boulogne*, olim inſigni comitatu celebris. QVINTOVICVS, alias *Quentouuicus* immo et *Wicus* memoratur in *Capitular.* Caroli Calui *tit. XXXI. §. 12.* Aimon. *Lib. V. Cap. I.* Alcuin. *Epiſt. XII.* et in Diplomate Dagoberti de mercatu S. Dionyſii apud Doublet. *Lib. III. Cap. III.* Ex quibus locis patet, Quentouicum fuiſſe portu et officina monetaria celebrem, nec procul a pago Rodomagenſi vel Rothomagenſi abfuiſſe. CAMALACENSIS pagus procul dubio eſt ipſe Camaracenſis tractus. Denique VEROMANDVORVM prouincia, quae et hodie antiquum nomen ſeruat, ſatis nota eſt. Si ergo recte ponamus calculum, praeter Galliam Belgicam trans Samoram et vltra Arduennam ad Rhenum, Batauiam, Friſiam, Geldriam, ea, quae hodie ad circulum Weſtphalicum et inferioris Saxoniae referuntur tantum non omnia cum Thuringia, Haſſia, Bauaria, Panno-

mam partem, et Raetiam, *Burgundiam* vniuerſam, *excepto, quod Pippino datum fuerat*, id eſt comitatibus Auguſtodunenſi, Aualenſi et Niuernenſi, h) *totam* porro *Prouinciam, et totam Gotiam*, id eſt, Prouinciam proprie ſic dictam cum Dalfinatu, et Septimaniae partem maiorem i) nec non *de media Francia Warenſem, Vngenſem, Caſtrenſem, Potiano, Remegenſem, Laudunenſem, Moſellam, Treueros*, et alia, quae in charta illa, ſub finem mutila deſiderantur, quamuis ne ex iis quidem, quae ſuperſunt, praeter *Remos, Laudunum*, tractum vel pagum Moſellanum, alias *Moſelgow*, et *Treueros*, reliqua nomina ſatis nos intelligere fateamur. Et ita quidem noua iſta diuiſio in charta illa deſcribitur: at vereor tamen ego, ne quid vitii in illam irrepſerit. Si enim recte ſe haberet: praeter Italiae regnum fere nihil ſuperfuiſſet LOTHARIO, quem tamen, tum adhuc morigerum omni ſpe ſucceſſionis priuare voluiſſe patrem, nemo crediderit. Deinde memoriae prodidit THEGANVS, k) non LOTHARIVM modo, ſed et PIPPINVM et LVDOVICVM ob hanc diuiſionem vehementer eſſe indignatos. Quis vero hos non emotae mentis fuiſſe dixerit, ſi patri, tam luculentas prouincias ſibi attribuenti ſuccenſuiſſent? Quare aut ineptuli cuiusdam commentum eſt ille prouinciarum recenſus, quippe quem GOLDASTVS l) in codice ſuo non reperit; aut ita interpolatus, vt vix illi ſani quid ineſſe videatur. m) Si tunc PIPPINO et LVDOVICO aliquid acceſſit, id in eo conſtitiſſe

Pannonia vtraque, Boëmia LVDOVICO hac diuiſione deſtinata erant, isque fratres omnes potentia procul dubio ſuperaſſet, ſi exitum haec diuiſio habuiſſet.

h) Baluz. Capit. Tom. I. p. 575.

i) Idem Tomo II. p. 118. ſeqq.

k) De geſt. Ludouici Pii Cap. XXXIIII.

l) Conſtit. Imp.

m) Si quid video, ita ſingulorum filiorum natu minorum portiones expreſſerat pater, vt ſimul, quid LOTHARIO natu maiori relinqui debeat, accurate deſcriberet, e. g. ad Aquitaniam pertinere quidquid ab Hiſpania ad Ligerim vſque pertingat: quae vero inter Ligerim et Sequanam ſint, nec non vltra Sequanam XXVIII pagos, cum Catalaunis, Meltis, Ambianis et Pontio, ad mare vſque Britanni-

Digitized by Google

ſtitiſſe videtur, quod eos regnis ſuis pari cum LOTHARIO iure praeeſſe voluit. Neque enim ſubiectionis iſtius, quam priore diuiſione tam ſollicite inculcarat, in hac altera diuiſionis charta vola vlla vel veſtigium occurrit: neque paſſa eſſet IVDITHA, CAROLVM ſuum fratris natu maximi imperio ſubiici, quem, ſi fieri poſſet, reliquis omnibus praeferri optabat. Ne ergo CAROLVS a LOTHARIO pendere cogeretur: reliquos etiam filios ſuos ab eius imperio eximendos putabat Imperator, eaque eius in filios poſtgenitos beneuolentia vel maxime Lotharii animum, imperii cupidiſſimum, et patri iam pridem infenſum percellebat, atque ita intelligendus eſt NITHARDVS, n) *tum tandem Lotharius quaſi iuſta querimonia reperta, tam fratres, quam et vniuerſam plebem veluti ad reſtaurandum reipublicae ſtatum animabat.*

V. Vtcumque ſe res habeat, Lotharium nouam hanc partitionem aegre tuliſſe, et clam dediſſe operam, vt illam, quacumque ratione poſſet, dirueret, diſerte ſcribit NITHARDVS. o) PIPPINVM etiam et LVDOVICVM non minus patri propterea ſuccenſuiſſe, iam ex THEGANO p) vidimus. Ille enim ſibi tantum detractum videbat, quan-

tannicum Lotharii permanſura. Deinde LVDOVICVM Baiuuariam quidem totam, adeoque et Nordgauiam habiturum: at LOTHARIO ceſſuras Thuringiam, Franciam orientalem; tractum omnem Rhenanum, qui poſtea inferioris Lotharingiae nomine venit, cum vniuerſo Belgio, nec non tota Saxonia et Friſia. Denique CAROLO ſeſe attribuere Alamanniam totam cum Raetia, et Burgundiam, praeter comitatus Auguſtodunenſem, Aualenſem et Niuernenſem, Pippino iam pridem ceſſos, at Prouinciam, Gothiam et totam Galliam reliquam inter Rhenum et Moſam LOTHARIO manſuram. Ita fortaſſis ſcripſerit Ludouicus Pius, ſi lacinia illa eum habuerit auctorem. Quae deinde ſcriba, omiſſo vbique Lotharii nomine, omnia peruertit atque ita confudit, vt parum abſit, quin Lotharium tum plane exheredem ſcriptum eſſe, nobis perſuadere voluerit. Sufficere videtur, nullum veterum de magna illa acceſſione regni Ludouiciani ſeu Boici quidquam memoraſſe.

n) Lib. I. de diſſenſ. *fil. Lud.* p. 436.

o) Nithard. Lib. I. p. 436.

p) Cap. XXXIIII.

Digitized by Google

quantum acceſſiſſet fratribus. Hi fratri natu minimo multo pinguiorem regni partem, quam ſibi datam eſſe, querebantur. Quin non magis proceribus, quam filiis placuiſſe illam partitionem exiſtimamus. Praeterquam enim, quod imminentibus hinc Hungaris et Slauis, illinc Nordmannis, iſtinc Sacracenis non poterant non imperio in tot minora regna diſtracto male metuere: facile ſagaciores animaduertebant, iuuenes tam feroces regnandique cupidos, et iam pridem de laeſione conqueſtos, armis plus quam ciuilibus inter ſe certaturos, et in maximum diſcrimen adducturos rempublicam. Hinc exſules honoribusque antea priuati, qui per varias imperii prouincias diuagabantur, arrepta hac occaſione omnes, quos poterant ab Imperatore et Iuditha alienare, eosque hortari, vt conſulerent reipublicae, auderentque aliquid Gyaris et carcere dignum. Teſtatur ſane auctor VITAE LVDOVICI Pii aſtronomus, q) *iam tum in illo conuentu Wormatienſi Imperatorem comperiſſe, clandeſtinas circa ſe eorum, quos vitae reſeruauerat, machinationes more cancri ſerpere, et multorum animos, quaſi per quosdam cuniculos ſollicitare.* Et erant ſane tum plura in imperio genera hominum, quibus in turbido conſilium eſſe videbatur: exſules quamplurimi, qui in illa reipublicae conuerſione ſe priſtinos honores recuperaturos confidebant: ERMENGARDIS Imperatoris propinqui, et quotquot LOTHARIO, PIPPINO et LVDOVICO adfinitate iuncti erant, illos Ludouici filios a Iuditha opprimi aegre ferentes: ipſi denique clerici, quorum quosdam terrae filios ipſe nouo inſtituto r) ad ſumma ſacerdotia pro-

q) ad ann. 829. p. 390.

r) Mos fuerat iam inde ab eccleſiae Francicae origine, non niſi nobili cretos ſanguine ad ſuprema ſacerdotia prouehere, qui plerumque et accuratius educati inſtitutique, et reipublicae amantiores, quam plebeii, eſſe credebantur, et cognatorum auxilio aduerſus paganorum inſidias facilius vtebantur. Id adeo verum eſt, vt miretur monachus Sangallenſis *in Vita Caroli M. Lib. I. Cap. VII.* ſub Carolo illo *duos molinariorum filios de familia S. Columbani, quum ei non congrueret ad epiſcoporum vel coenobiorum regimen ſubleuari, tamen per merita magiſtri, Alcuini, praepoſituram Bobienſis monaſterii vnum poſt vnum ſtrenuiſſime gubernaſſe.* Idem multo ante Caro-

Digitized by

prouexerat, quippe quibus Imperatoris rigor in exigendis ſacri miniſterii officiis et perpetua, quam ſibi vſurpabat, cenſura magis diſplicebat, quam placebat pietas religioniſque ſtudium. Quum ergo haec omnia optimum principem ipſis ſacri ordinis hominibus non parum exoſum reddidiſſent: non mirum profecto eſt, tam facile voti damnatos eſſe homines, qui ab illo offenſi id vnice cupiebant, vt eum cum IVDITHA aut perderent, aut innumeris ſaltim turbis et calamitatibus implicitum quam primum viderent.

VI. Eſt ea ſaepe humanorum conſiliorum ratio, vt non modo malo, cuius cauſſa capiuntur, non medeantur, ſed et morbum tanto

Carolum M. immo et poſt Ludouici Pii tempora religioſe obſeruatum eſſe conſtat. Exſtant enim formulae commendationis Epiſcoporum, in quibus fere ſemper eorum natales celebrantur, e. g. *Decreuimus illuſtri viro in ipſa vrbe pontificalem in Dei nomine committere dignitatem, quem plerumque apud animos noſtros et actio probata commendat, et* NOBILITATIS ORDO *ſublimat, ac morum probitas, vel manſuetudinis et prudentiae honeſtas exornat.* Form. Marculfi *Lib. I. Cap. V. VII.* Lindenbrog. *Cap. IIII. Formul. Promot. Epiſcopal. IIII. apud* Baluz. *Capitular. Tomo II. p. 597. et Cap. XII. p. 610. Formula Io. Couleſii I. p. 635. Formulae Alſaticae Cap. VI. p. 236. Cap. XIII. p. 239. edit. Io. Ge. Eccardi.* At primus hunc veterem morem migrauerat Ludouicus Pius, non exiguo reipublicae malo. Quod obſeruans Theganus *de geſt. Ludou. Pii Cap. XX.* grauiter detrimenta, quae inde paſſa ſit respublica, exaggerat, et id maxime conqueritur, eos homines poſtea rixoſos ac paene intolerabiles, immo et rerum nouarum ſtudioſos fuiſſe. *Poſtquam*, inquit, *tales culmen accipiunt, numquam ſunt ſicut antea tam manſueti et ſic domeſtici, vt non ſtatim incipiant eſſe iracundi, rixoſi, maliloqui, obſtinati, iniurioſi et minas omnibus ſubiectis promittentes, et per huiusmodi negotia cupiunt ab hominibus timeri et laudari.* Merentur et inſequentia legi, quibus eorum hominum mores graphice deſcribit, iisque addi, quae *Cap. XLIII. et ſequ.* obſeruat, *cum omnes Epiſcopos moleſtos fuiſſe Ludouico, tum hos maxime, quos ex ſeruili conditione honoratos habuerit, cum his, qui ex barbaris nationibus ad hoc faſtigium perducti ſint.*

Digitized by Google

tantò magis inſanabilem reddant: ipſaque experientia docet, in palatiis principum aliquando contingere, vt qui ad comprimendos tumultus tamquam ad reſtingenda incendia concurrunt, non tam aquam, quam oleum, igni infundant. Quod et LVDOVICO Imperatori tum contigit. Primo enim LOTHARIVM, ne turbarum auctores eius auribus inſidiarentur, illico in Italiam ire iuſſit: rr) quum tamen in illo receſſu tanto occultius ac veluti per ocium conſilia paci inimica capere poſſet. Deinde *ipſe ſibi contra ſeditioſos homines quoddam propugnaculum erecturus*, BERNARDVM, *eatenus Hiſpaniarum partium et limitum comitem*, *camerae ſuae praefecit*. s) Hunc enim ob eximiam prudentiam, incredibilem in rebus gerendis dexteritatem, ſplendorem generis, potentiam, ac nexum illum, qui inter filium patremque ſpiritualem eſſe tunc merito credebatur, ad eam rem maxime idoneum eſſe exiſtimabat. t) Enimuero quum Imperatori, eiusque vxori perſuaſum eſſet, BERNARDVM, Septimaniae

rr) Vit. Ludouici Pii p. 390. Annal. Fuld. Bertin. Egin. ad ann. 829.

s) Vita Ludouici p. 391.

t) BERNARDVS ille adhuc contra Mauros in marca Hiſpanica res praeclare geſſerat. *Vit. Ludouici p. 386.* ac proinde Septimaniam ac marcam Hiſpanicam, ſeu Gothiam Ducis nomine regebat. Tam late enim tum patuiſſe Gothiae vocabulum, pluribus oſtendit Steph. Baluz. *ad Capitul. Tomo II. p. 1118. ſequ.* Generis ſplendorem quam maxime laudat Theganus *de Geſt. Ludou. Cap. XXXVI. p. 310.* eum *de ſtirpe regali fuiſſe*, teſtatus. Sed nos iam ſupra *Cap. IIII. §. XIIII.* eius genus deſcripſimus, ſimulque oſtendimus, exiſtimaſſe veteres, auiam BERNARDI paternam, ALDANAM CAROLI MARTELLI filiam fuiſſe, ob eamque cauſſam BERNARDO tribuere regiam originem. Quod tamen ſatis incertum eſſe, eodem loco docuimus. Denique idem Theganus *ibid. p. 310.* obſeruat, BERNARDVM illum *domni Imperatoris ex ſacro fonte baptiſmi filium fuiſſe.* Quae neceſſitudo quam ſacra olim viſa fuerit, nemo ignorat. Tot ergo veluti pignora fidei facile perſuadebant Ludouico Pio Imperatori, vt BERNARDO primas in palatio partes deferret, eumque ſibi ſuisque certiſſimo praeſidio futurum ſperaret.

Digitized by Google

niae Ducem, ob potentiam ſibi firmiſſimo praeſidio aduerſus filios aeque ac rebelles futurum: res, miro Dei conſilio, in contrarium vertit. Is ipſe enim BERNARDVS ſudes, in oculis omnibus eſſe coepit, vt non adquieſcendum ſibi putarent turbarum auctores, priusquam illum palatio exturbaſſent. Praefecerat eum Imperator camerae ſuae, quae camerarii u) dignitas in palatio fere prima ac praecipua habebatur. Eidem et CAROLI filii educationem crediderat, x) quam curam qui gerebant, BAIVLI vocabantur. y) Vtrumque vero officium ita comparatum erat, vt non poſſet non eſſe frequentisſima reginam adeundi occaſio, quum et camerarius ſub eius diſpoſitione eſſet, et CAROLI adhuc pueri educatio ad eam praecipue pertineret. Hinc ſtatim per ora hominum volitauit rumor de furtiuis Auguſtae et Bernardi amoribus, isque tantas vires adquiſiuit eundo, vt non modo ad vulgum manaret, ſed et praecipuis Epiſcopis,

u) Camerarii munus, teſte Hincmaro *Epiſt. III. Cap. 22.* erat, curam agere *palatii, ornamentorumque regiorum, dona annua militum*, praeter annonam, *diſtribuere, proſpicere, vt omnia iuſta tempore fierent*, nihilque, *quo opus erat, deeſſet: dona* a legatis adlata cuſtodire, et, quae abituris elargienda erant, parata habere. Quamuis vero plures in palatio eſſent camerarii, vti ex Gregor. Turon. *Lib. IIII. Hiſt. Cap. XXVI.* et *Lib. VI. Cap. XXXXV.* obſeruarunt Car. du Freſne *Gloſſar. Lat. Tomo I. p. 702.* et Hert. *Notit. regni Franc. Cap. III. §. XIV. p. 295.* vnum tamen reliquis praefectum fuiſſe, eumque ſecundum ab Imperatore in imperio fuiſſe, patet ex Nithardi *Lib. I. de diſſenſ. filior. Ludou. p. 436.* Praeterea iam Hincmarus *eodem loco* teſtatur, omnia Camerarii munia *ad Reginam praecipue, et ſub ipſa ad Camerarium* pertinuiſſe, et ſaepe incidiſſe talia, *quae Reginae, iubente Rege ad tractandum cum Camerario, congruerent.* Talis ſub Ermengardi regina fuerat REGINARDVS, cuius in tumultu Bernardi Italiae regis meminimus. Vita Ludou. Pii. Annal. Bertin. et alii ad ann. 817. et poſtea TANCVLFVS *in vita S. Bened. Anian. apud Ducheſ. T. III. p. 388.*

x) Nithard. Lib. I. p. 436.

y) Supra Cap. III. §. I. a)

Digitized by Google

pis, Abbatibus atque Optimatibus probabilis videretur, maxime quum iam multo ante hunc annum DCCCXXVIIII. IVDITHA Auguſta familiarius, quam decebat, cum Bernardo Duce vixiſſet, ac proinde ea vrgente non aliam ob cauſſam in palatium adſcitus crederetur, vt tanto liberius in mutuos amplexus ruerent moechus et adultera. z) Accedebat impotens dominandi libido, qua omnia ſuo arbitrio agebant IVDITHA et BERNARDVS, a) Imperatore interim precibus et pſalmodiis, omiſſa paene reipublicae cura vacante. Haec ergo paſſim tum iactabant homines, tumultus iſtius flabella, vt vere dici poſſe videatur, tota huius anni hieme coiſſe nubes, ex quibus anno proximo erupit dirum illud fulmen, quod pium Imperatorem adflauit, ambuſſit, ac propemodum fortunis imperioque euoluit.

VII. Facibus ac tubis tam nefariae ſeditionis nihil, quam oportuna Ludouicum Imperatorem inuadendi occaſio deeſſe videbatur. Nam *necdum*, vti obſeruat VITAE LVDOVICI auctor, b) *ii, qui tali peſte tabeſcebant, vulnus ſuum detegere poterant, vtpote quibus nulla copia ad peragenda, quae conceperant, ſuppeteret.* Ea vero occaſio ſequente anno ſeſe vltro obtulit. Solutis enim comitiis Wormatienſibus, Imperator quidem palatium Francofurtenſe repetierat, et auctumnum, dum tempus permittebat, exegerat venationibus, at circa diem S. Martino ſacrum Aquisgranum profectus, ibi et natalem Domini pie celebrauit, et hieme illa ad quadrageſimale

z) Hoc non coniicimus, ſed compertum habemus ex ſcriptoribus coaeuis. Supra enim *Cap. IIII. §. XI.* f) adduximus locum Odonis Ariberti, in quo *Carolus Caluus os Bernardi retuliſſe, ex eoque illum genitum, vulgo creditum eſſe*, dicitur. Quum ergo Bernardus camerarii munere fungi coeperit anno DCCCXXVIIII. quo CAROLVS iam ſextum aetatis annum attigerat: abſurda fuiſſet ea calumnia, niſi iam antea ſaepius in palatio verſatus eſſet Bernardus, adeoque iam pridem eam de ſe ſuſpicionem excitaſſet Iuditha, exiſtimationis ſuae dudum parum curioſa.

a) Paſchaſ. Ratpert. Vit. Walae Lib. II. Cap. IX.

b) Ad ann. 829. p. 391.

male vsque ieiunium ibidem haeſit. c) Tunc vero fama neſcio quid triſtius de Britanniae motibus nunciante, expeditionem, BERNARDI conſilio, in illam prouinciam ſuſcepit, relictaque Aguisgrani Auguſta ipſe paullo poſt licet ex pedum tumore laboraret, cum exercitu in tractum Franciae occidentalis maritimum, tempore quam maxime importuno profectus eſt. Appetierat enim illud anni tempus, quo eccleſia cruciatus, quos Chriſtus pro humano genere ſubiit, precibus ieiuniisque celebrabat, quum Imperator primis ſtatim diebus, quas *caput ieiunii* d) vocant, caſtra moueret. Non aegrius quidquam iam a longo tempore tulerat populus, quam expeditio-

c) Vita Ludouici ibid. p. 391.

d) Ita vocabant quartam quinquageſimae feriam, qua cineribus ſignati Chriſtiani longam illam inediam antepaſchalem auſpicabantur, alias *caput quadrageſimae*, in *Regula S. Benedict. Cap. XLVIII.* dies cinerum, *Synod. Beneuent. anno 1091. Cap. IIII. dies abſolutionis*, (quamuis eo nomine etiam feria quinta ante paſcha veniret, quod hac hominibus criminum mortalium; illa venialium, quae vocant, gratia fieret: Steph. Baluz *ad Reginon. de diſciplin. eccleſ. p. 654.* Carolus du Freſne *Gloſſar. Lat. Tomo I. p. 28.)* Graecis *εἴσβασις τῶν ἁγίων νηστειῶν.* Et ſane id tempus minime omnium conueniebat expeditioni, quoquo preces recitabantur: *Concede nobis, Domine, praeſidia* MILITIAE CHRISTIANAE *ſanctis inchoare ieiuniis, vt contra ſpiritales nequitias pugnaturi continentiae muniamur auxiliis.* Ex quibus precibus clerici, ſollicitaturi populum, argumentum non leue petere potuerunt ad expeditionem illam Ludouici infamandam. Hos enim illam praecipue aegre tuliſſe, vel ex *tabulis exauctorationis Cap. III.* apud Pithoeum *p. 328.* patet, vbi inter cauſſas exauctorationis haec non poſtrema vrgetur, *quod Imperator contra Chriſtianam religionem et contra votum ſuum, ſine vlla vtilitate publica aut certa neceſſitate, prauorum conſilio deluſus in diebus quadrageſimae expeditionem generalem fieri iuſſerit, in qua expeditione, quantum in ipſo fuerit, et populum in magnam murmurationem protraxerit, et ſacerdotes Domini a ſuis officiis contra fas amouerit, et pauperibus grauiſſimam oppreſſionem irrogarit.*

Digitized by Google

peditionem illam moleſtiſſimam, qua anniuerſaria haec ſacra turbari, hominesque in remotiſſimas Franciae occidentalis oras, hiberno tempore, nullo vrgente tam magno periculo, trahi videbantur. Hinc auditae voces, Imperatorem tam ſacro tempore non niſi caedes ſpirare, populum non male de ſe meritum militia perpetua opprimere, caſtra ſequi iubere ciues, dum templa adeunda ſint, eaque inauſpicata expeditione impedire, quo minus diuinum Numen, peccatis Francorum iampridem offenſum, precibus aliisque piis operibus placetur. Hinc ANNALIVM BERTINIANORVM auctor, e) *iter illud omnem populum moleſte tuliſſe propter difficultatem itineris, eumque illuc ſequi noluiſſe.* Accepta hac occaſione homines ſeditioſi primum PIPPINVM adgrediuntur, de Bernardi et ipſius Auguſtae dominatu, proteruia, ac libidine conquerentes. Hos viros bene meritos, opibus honoribusque ſpoliare, hos omnia agere ſuo arbitrio, opprimere populum, ipſamque rempublicam nefarie peſſumdare. Perſultare impudentiſſimum moechum optimi Imperatoris locum, et huic praeſtigiis ſuis ita illudere, vt tantam iniuriam non modo non vindicet, ſed ne aduertat quidem. Pertinere hoc ad probi filii officium, vt indoleſcat paterno dedecori, pulſisque tanti mali auctoribus patrem ſibi, bonaeque menti quam primum reſtituat. Id demum filio immortalem adlaturum gloriam: id illi ad regnum ſuum, iam anguſtis Aquitaniae limitibus circumſcriptum, amplificandum certo profuturum. f) Quibus illecebris permotus iuuenis, contractis copiis primum Aureliam mouit, ibique, pulſo ODONE, Comite, MATFRIDVM, hominem fortiſſimum, ſed infenſiſſimum patri, et praecipuum illarum turbarum inceptorem, reſtituit, ac deinde Verimbriam vſque (hodie *Felembrey* oppidum prope Laudunum ſitum) progreditur. g) Ex altera parte LOTHARIVS, qui hanc hiemem in Italia iuſſu patris exegerat, cum expedita manu adeſſe dicitur. h) Denique ipſe, quem Imperator ducebat, exercitus iam tum ad ſeditionem conſternatus, coniuratorum conſilio, a ſignis

e) Ad ann. 830.
f) Vita Ludouici Pii ad ann. 830. p. 391.
g) Ibid. p. 392.
h) Annal. Bertin. ad ann. 830.

ſignis dilabitur, et iuxta Lutetiam Pariſiorum caſtra metatur. Sic primus quidem arma impia mouiſſe dicitur PIPPINVS: at, ſi dicendum, quod res eſt, omnem illam ſcenam inſtruxerat LOTHARIVS, quem NITHARDVS, i) grauis auctor, et horum fratrum conſobrinus, *tam fratres, quam et vniuerſam plebem veluti ad reſtaurandum reipublicae ſtatum animaſſe*, diſertis verbis teſtatur.

VIII. Quae fuerint impiae iſtius factionis conſilia, his verbis memoriae prodidit ANNALIVM BERTINIANORVM conditor: k) *Aliqui ex primoribus* LOTHARIVM *de Italia, et* PIPPINVM *de Aquitania hoſtiliter aduerſus patrem venire, vt illum de regno eiicerent, et nouercam ſuam perderent, ac* BERNARDVM *interficerent, compulerunt.* Nec difficulter ea conſilia deprehendit Imperator, l) iam paene ab omnibus deſertus. De ſuorum tamen magis, quam ſua ſalute, ſollicitus, BERNARDVM ſibi fuga conſulere, IVDITHAM Lauduni in monaſterio S. Mariae virginis deliteſcere iuſſit: ipſe non procul inde diſſitum palatium Compendienſe petiit, quo et CAROLVM filium, vt e NITHARDI m) loco colligimus, ſecum abduxit. Et BERNARDVS quidem in Septimaniam ſuam fuga euaſit: IVDITHAM Pippinus WERINO et LAMBERTO, cum ſelecta manu Laudunum miſſis abſtractam e monaſterio ad ſe perduci iuſſit, captiuamque in caſtris tenuit. n) Hic nullum paene contumeliae genus praetermiſſum, totque iniuriae factae mulieri, vt mortem verita non ipſa modo ſe velum ſumturam, ſed et Imperatori, ſi ad eum eundi cum eoque colloquendi copia detur, vt poſitis armis monachum induat, perſuaſuram, polliceretur. Quod PIPPINO et reliquis eo facilius perſuaſum eſt, quo magis id quam primum fieri cupiebant. At callida femina ſub praeſidio miſſa Compendium, ſecretiore colloquio cum marito habito ipſa quidem ab eo impetrauit veniam velum euitandae mortis cauſſa capiti imponendi, ab Imperatore autem reuerſa nihil certi, ſed reſponſum ambiguum, eum ſibi tempus ad deliberandum popoſciſſe, retu-

i) Lib. I. p. 436.
k) Ad ann. 830. p. 187.
l) Vita Ludouici p. 392.
m) Lib. I. p. 436.
n) Vita Ludouici p. 392.

Digitized by Google

retulit. Hinc ei exſilium irrogant rebelles, miſſamque Pictauos in monaſterio S. Radegundis ſub arcta cuſtodia haberi iubent. Vt adeo facile pateat, id vnum egiſſe PIPPINVM, vt et nouerca, et pater, poſita purpura, in monaſteria quamprimum vel ſponte ſecederent, vel inuiti detruderentur. Nec mitius cum fratribus reginae, CONRADO et RADVLPHO, qui tum in aula dominabantur, actum, quos ipſos quoque, deſecta coma ad vitam monaſticam, tamquam in ergaſtula damnarunt.

VIIII. Haec omnia quadrageſimae tempore, et circa dies feſtos paſchales acta eſſe, conſtat. Paullo poſt, adpetente iam vere menſe Maio, et octaua paſchatos elapſa, LOTHARIVS, ex Italia cum delecta manu adueniens patrem Compendii adiit, ad eumque ſe tota illa factio Ludouico Pio infenſa contulit, eumque, quippe totius iſtius tumultus auctorem facile mouit, vt non modo ratum haberet, quod adhuc actum fuerat, ſed et, quae ſupereſſe videbantur, ea, quae ipſi paene propria erat, inſolentia perficeret. o) Hinc primum conuentum indixit Compendium, et quamuis adhuc ab omni vi aduerſus patrem abſtineret, HERIBERTVM tamen, BERNARDI Ducis fratrem, crudeli ac ferali ſententia, oculis priuatum in Italiam deportari iuſſit, eiusque conſobrino, ODONI, armis ignominiae cauſſa ſpoliato, aqua et igni interdixit, alios Imperatoris amicos et comites, in vincula coniecit, eoque exemplo, capitale eſſe fidei patri praeſtitae crimen, ſatis teſtatum fecit. Interim LOTHARIVS rempublicam ſuo arbitrio, at patris tamen nomine, conſtituit, ac proinde eius VITAE auctor p) *eum ſolo nomine Imperatorem, illam aeſtatem transegiſſe:* NITHARDVS q) vero *ſub libera cuſtodia cum* CAROLO *filio*, r) *habitum* eſſe, tradunt. Miſerrima ergo fuiſſet

o) Vita Ludouici p. 393. Annal. Bertin. ad ann. 830. Nithard. Lib. I. p. 436.

p) p. 393.

q) Lib. I. p. 436.

r) Ait Nithardus: *Et Lotharius quidem, eo tenore republica adepta, patrem et Carolum ſub libera cuſtodia ſeruabat, cum quo monachos, qui eidem vitam monaſticam traderent, et eamdem vitam illum adſumere ſuaderent, eſſe praeceperat.* De patrene haec intelligenda ſint,

Digitized by Google

fuiſſet Imperatoris conditio, niſi id vnum habuiſſet tot malorum adleuamentum, quod LVDOVICVM, Boioariorum regem, huc vsque ab illa factione alienum eſſe, ſciret. Quum enim hic ſolus a fratrum conſiliis diſſideret: in eo etiam ſpem omnem collocauerat pater infeliciſſimus, idque eſt, quod obſeruat THEGANVS, s) *dilectum filium eius aequiuocum prohibuiſſe, quo minus dominum Imperatorem de regno expellerent.* Quod quomodo contigerit, NITHARDVS t) potiſſimum prodidit memoriae. Admittebatur nimirum ad Imperatorem eiusque filium monachorum turba, quae partim conſolandi defungeretur officio, partim puero vitae monaſticae praeſtantiam exquiſitiſſimis argumentis commendaret. Hi homines, pertaeſi improbitatis, cuius noua quotidie exempla animaduertebant, operas ſuas addicebant Imperatori, ſi reſtitutus in integrum, ſe bene reip. praefuturum, et cultum in primis diuinum curae cordique habiturum polliceretur. Id vero quum non difficulter ſponderet, repertus eſt GVNTBALDVS, monachus, u) qui ſub religionis ſpecie cum

ſint, an de filio, paene ambiguus haereo, quia verborum nexus poſteriorem interpretationem videtur requirere: at quia Carolus tum adhuc infans erat, qui certi quid de rebus ſuis ſtatuere per aetatem nondum poterat: potius id de patre accipiendum eſſe, aliquis exiſtimauerit. Nihilominus de Carolo hunc locum capio. Monachorum enim inſtitutione vix indigebat Ludouicus, qui *tradere illis vitam monaſticam*, quam ab illis traditam accipere rectius potuiſſet. At puero neceſſaria videbatur illa inſtitutio, quem cucullum pro purpura eligere, eo magis intererat Lotharii, quo minus ei placebat poſtrema illa regni partitio, quoque magis verendum erat, ne ei in poſterum a patre multo plus, quam reliquis fratribus tribueretur.

s) Cap XXXVI. p. 310.

t) Lib. I. p. 437.

u) Fuiſſe hic monachus videtur Aquitanus, qui PIPPINVM in ea expeditione, more iſtius ſaeculi fuerat comitatus: et hinc eius opera oportune vſus eſt LVDOVICVS Imperator ad Pippinum ſibi conciliandum. Iam in monaſterio Karoffenſi Aquitanico ſaeculo VIIII. floruit GVNDBALDVS *Abbas*, cuius mentio fit in *Nominibus Monaſte-*

Digitized by Google

cum ad PIPPINVM, qui non procul hinc aberat, tum maxime ad LVDOVICVM in Boioariam proficiſcebatur, et vtrique ſpem faciebat amplioris regni, ſi patrem a LOTHARII fratris iniuriis vindicarent. Quibus promiſſis excitati hi filii, ſuam quisque gentem, in procinctu eſſe iuſſerunt, omnesque vocabant ad ſigna, qui ſaluam eſſe cuperent rempublicam. Interea de indicendis comitiis cogitatum. Quae quum Lotharius patri; hic filio inimica eſſe cuperet: de loco, quo conuocandi eſſent proceres, diu diſceptatum eſt. Nam, teſte VITAE LVDOVICI auctore, x) ii, qui patri male cupiebant, conuentum illum in Francia haberi volebant. Imperator, *qui diffidebat Francis, magisque ſe Germanis credebat*, id agebat per ſuos, vt in Germania, vel ambarum prouinciarum finibus vtriusque Franciae optimates confluerent, eaque ſententia, magno illius bono praeualuit. y) Electa ergo Neomagum, vrbs ad Vahalim celeberrima, quo kalendis Octobribus non modo magna ſeditioſorum turba, ſed et multo maior Germanorum multitudo, Imperatori auxilio futura confluxit. Iam antea prudenter per ſuos cauerat Imperator, ne quid nouarum turbarum in Gallia oriretur, ea cura LAMBERTO Comiti et HELISACHARI Abbati demandata. Nec minus oportune edicto cautum fuerat, ne quis ibi, niſi *cum ſimplici commeatu*, id eſt, ſine armatis hominibus adeſſet. Quod edictum quum nihili feciſſet HILDVINVS, Abbas potentiſſimus, ſed ſuſpectae fidei homo, z) isque copias armatas

naſteriorum, quibuscum Augienſe ſaeculo illo ſocietatem habuit, apud Mabillon. *Analect. Tomo IIII. p. 644.* Et potuit ſane monachus noſter, tam bene de Imperatore meritus hanc abbatiam remunerationis cauſſa accepiſſe.

x) p. 393.

y) Ibid. et Annal. Bertin. ad ann. 833.

z) Celeberrimus hic illo tempore Abbas, monaſterio S. Dionyſii iuxta Pariſios praefuit, S. Walloni Abbati ſucceſſor datus anno DCCCXIIII. poſtea et monaſteria S. Medardi Sueſſionenſis et S. Germani prope Lutetiam rexit, ipſa archicapellani dignitate functus circa annum DCCCXVIII. denique quum magna Ludouici Imp. gratia floruiſſet, ſubito ab eo ad Lotharium defecit, et hinc in Saxoniam hoc anno relegatus dicitur. Coint. *Annal. eccleſ.*

Digitized by Google

matas adducere non dubitaſſet: Imperator, tantis auxiliis fretus lacertos

Gall. ad ann. 814. 817. 818. 830. et ſequ. Quae ipſa eſt haec relegatio, cuius iam ex *auctore vitae Ludouici p. 393.* fecimus mentionem. Reſtitutus tamen anno inſequente priſtinae dignitati *Areopagitica* illa ſcripſit, quae *Coloniae 1562.* prodierunt, quibusque inter primos oſtendere conatus eſt, Dionyſium illum Areopagitam, cuius *Act. XVII, 34.* fit mentio, eumdem eſſe cum illo, quem Galli apoſtolum venerantur, eumdemque genuinum ſcriptorum, quae ſub eius nomine circumferuntur, auctorem habendum. Cuius futiliſſimi operis patrocinium contra Boſquetum aliosque viros doctiſſimos magno quidem cum adparatu, at infeliciter, ſuscepit Andr. du Sauſſay *de myſtic. Gall. ſcript. p. 346. ſequ.* quum cauſſam omnem Io. Dallaeus *libro de Scriptis Dionyſii Gen. 1666.* iam pridem perorarit. Obiiſſe dicitur homo ingratiſſimus, et peſſime de domino ſuo meritus in monaſterio S. Medardi anno DCCCXXXXII. Sed id falſum eſſe oportet, ſi is eſt idem *Hilduinus*, qui apud Lotharium Imp. archicancellarii munere functus eſt, cuius vice Rudmundum et Rinaldum anno DCCCXXXXIIII. et DCCCXXXXVIII. diplomata iſtius Principis recognouiſſe, docet Bern. Mallinkrot *de Cancell. et Archicanc. Imp. p. 18.* Quibus nos addimus diplomata Lotharii anni 848. apud Baluz. *Capitular. Tomo II. p. 1458.* anni 855. apud Calmet *Probat. Hiſt. Lotharing. Tomo I. p. 506.* Saltim in eo alucinatus eſt doctiſſimus Mallinkrotius, quod Hilduinum noſtrum poſtea ad Epiſcopatum Virdunenſem euectum exiſtimat. Hilduinus enim Virdunenſis ab Abbate illo diuerſiſſimus, per omnem vitam Ludouico Pio adhaeſit, eoque mortuo Caroli Calui partes ſectatus, et, vt Bercar. *in Hiſt. breui Epiſc. Virdun. Cap. XVII.* notat, *magno odio habitus*, vita exceſſit circa annum DCCCLIIII. Calmet *dans l'hiſtoire* de Lotharingie *Tom. I. Liu. XIII. p. 636.* At idem Calmet in probat. *T. I. p. 303.* adfert diploma Lotharii ſcriptum anno 840. in quo iam ſucceſſorem HILDVINI in Abbatia S. Dionyſii vocat *virum venerabilem et propinquum ſuum* HLVDOVVICVM, HILDVINVM autem *venerabilem vocatum archiepiſcopum, herique palatii ſui notarium ſummum.*

Digitized by Google

certos mouit, et hominem ingratiſſimum grauiter obiurgatum e palatio exeſſe, iuſſum iuxta Paderbornam ſub tentoriis hibernare coëgit: nec minus Walam, perfidiae procul dubio non minus ſuſpectum, Corbeiam in monaſterium ſuum relegauit, eoque exemplo ita perterruit ſeditioſos, vt, quo ſe verterent neſcii, noctem totam apud Lotharium peruigiles agerent, eique, vt aut manum cum patris copiis illico conſereret, aut ſecum inſalutato patre diſcederet, perſuadere conarentur. At pater ſe iam ſuperiorem eſſe animaduertens, LOTHARIO ſummo mane per certos homines denunciat, vt deſerta perfida illa factione, ad ſe ſine mora veniat, et ſecum communes hoſtes perſequatur. Paret filius, quamuis fremente rebellium turba, et viribus ſuis diffiſus, patriſque de pietate ac manſuetudine certus, palatium ſtatim ingreditur. Pater vero ſupplici tam facile ignouit, vt ne acrius quidem increparet tam indignum tanto patre filium. Vix vero interiores palatii partes intrauerat, quum iam in furorem actum promiſcuum vulgus concurreret. Veritis enim ſeditioſis, ne quid triſtius LOTHARIO accidiſſet, iis vero, qui imperatori fauebant, ad quemuis tumultum ſedandum paratis, res procul dubio ad manus veniſſet, niſi Imperator vna cum filio in publicum proceſſiſſet. Quorum conſpectu, accedente graui Imperatoris oratione, tanta ſubito facta eſt rerum commutatio, vt nemo quidquam audendum ſibi exiſtimaret. Quem quidem rerum euentum reputanti, numquam mihi clarius emicuiſſe videtur optimi Principis maieſtas, quam quum omni paene imperio ſpoliatus Abbatess potentiſſimos oratione in exſilium ageret, LOTHARII pertinaciam paterno iuſſu frangeret, plebem furibundam ſola oculorum acie compeſceret, totumque conſenſionis globum ſine vi belloque diſiiceret. Actum iam fuiſſet de rebellibus, niſi eorum crimine maior fuiſſet Imperatoris clementia. Iam enim prehenſi coniurationis auctores in vinculis erant, iam in comitiis accuſati ac conuicti, communibus omnium procerum, ipſiusque LOTHARII ſuffragiis, feralem ſententiam audiuerant, nihilque reliqui videbatur, quam vt inauditum ſcelus diriſſimis ſuppliciis expiarent, quum Imperator ſui memor, omnibus catenus ignoſceret, vt clerici aeque ac laici in monaſteria detruſi de ſe ipſis ſupplicium ſumerent. a) Haec nemo

a) Inter hos triſte exſilium fuit Walae, Abbatis Corbeienſis, a Ludouico

nemo accuratius litterarum conſignauit monimentis, quam ſaepe laudatus aſtronomus, cuius diligentia deſtituti hodie pleraque ignoraremus. At id mireris merito, virum diligentiſſimum, et comperta ſcribentem vix pauciſſimorum, qui tum perduellionis crimine ſe polluerint, nomina expreſſiſſe. Siue inuidiam metuerit, ſiue famae eorum, quorum vitae Imperator pepercerat, parcendum putarit: minus ſolidam ea verecundia gratiam iniit a poſteris, qui hic vix quidquam hodie, niſi per nebulam vident. b) Nec rectius et hic,

douico relegati in lacum Lemanum et *altiſſimae arctiſſimaeque ſpecui, quo nullus eſſet acceſſus, concluſi.* Paſchaſ. Ratbert. *in vita Walae* apud Mabill. *Annal. Bened. Saec. IIII. P. I. p. 502.* Sed ſolet hic auctor omnia, quae illi homini contigerunt, ita exaggerare, vt vix vllus confeſſor plura paſſus videri poſſet, quam perduellis ille pertinaciſſimus.

b) Fuere in eo numero HVGO, Lotharii ſocer, cuius ſtemma genealogicum ſupra *Cap. IV. §. XIV.* k) dedimus. Quare vix dubitandum, quin et reliqui eius propinqui, et maxime LVTARDVS et ADALARDVS filii, nec non GERARDVS, ERMENGARDIS LOTHARII vxoris, conſobrinus in eadem factione fuerint. Deinde inter rebelles iſtos numerantur IESSE, Epiſcopus Ambianenſis, quem Theganus *Cap. XXXVI.* in hoc ipſo conuentu ſacerdotio priuatum eſſe teſtatur, itemque WALA et HILDVINVS Abbates, quorum de perſonis fatisque iam alibi diximus. Denique memorantur MATFRIDVS, Comes Aurelianenſis, quem malorum omnium incentorem cum aliis ſeditioſis in Italia anno DCCCXXXVI. deceſſiſſe, tradunt Auctor *vitae Ludouici p. 412.* Theganus *de geſt. Lud. Cap. LV.* Annal. Bertin. et reliqui *ad ann. 836.* LAMBERTVS Comes ſiue Andegauenſis, ſiue Nannetenſis, eodem anno mortuus. Vit. Ludou. *ibid.* Vid. Murator. *ad Ermold. Nigell. de reb. Ludou. Pii Lib. III. not. 98.* et WARINVS Comes Aruernorum, Dux vocatus a Nithardo, *Lib. IIII. p. 483.* Marchio in diplomate Caroli Calui, de quo, quod dicam, non habeo, niſi quod in mox ſequutura rebellione a Ludouico Pio, eoque mortuo a filiorum natu minorum partibus ſtetiſſe videatur. Vid. *Vit. Ludouici p. 405.* Chron. *e Biblioth. Memmiana ad ann. 841.* Interfuit etiam rebellium

Digitized by Google

hic, et reliqui annalium ſcriptores paene omnes, interfuiſſe his comitiis LVDOVICVM noſtrum, eumque praecipue LOTHARII fratris conſilia turbaſſe diſſimulant, quod tamen recte obſeruans THEGANVS: c) *Ibi* inquit, *fuit* AEQVIVOCVS FILIVS *eius, qui in omnibus laboribus patris adiutor eius exſtitit.* Exitus ergo comitiorum is fuit, vt damnatis perduellibus, LOTHARIVS fidem patri iuraret, regnoque Italiae in praeſens contentus eſſe iuberetur, d) Ludouicus vero priſtinum faſtigium plenamque auctoritatem veluti poſtliminio reciperet.

X. Repreſſo tam ferali tumultu, Imperator, veluti ſibi redditus, Aquisgranum cum LOTHARIO filiisque reliquis repetiit, ibique hiemem illam exigere ſtatuit. Vt vero omnia in priorem locum reſtitueret, nihil prius, nihilque antiquius habuit, quam vt IVDYTHAM eiusque fratres, ab inimica factione in monaſteria detruſos, reuocaret. Quam menſe Februario anni DCCCXXXI. aduentantem benigniſſime quidem, vt credere par eſt, excepit, at non prius recepit in torum, quam adulterii ſuſpicionem, vti ſuperiore anno Neomagi decretum fuerat, e) eo, quem leges praeſcripſerant, modo a ſe eſſet amolita. Conuocatis ergo proceribus, primum ea, quae Neomagi decreta fuerant, firmantur, hinc IVDITHA admiſſa in concilium, paratam ſe eſſe teſtabatur, ad omnia crimina, quae de ſe in vulgus ſparſa eſſent, diluenda. Quum ergo publice citatis illis, qui Auguſtam probri conuincere vellent, nemo, vt fit, adeſſet: Imperatrix Imperatore et filiis eius praeſentibus praeſto conceptisſimis verbis iureiurando purgauit pudorem ſuum, et iuſſu GREGORII, Papae, de communi principum eccleſiaſticorum ſententia, iuſtae vxoris honorem recuperauit. f) His peractis, Imperator PIPPINVM in Aquitaniam, Ludouicum in Bauariam dimiſit, nouumque conuentum in Maium menſem Ingelhemium indixit; ipſe vero Aquisgrani

lium iſtorum turbae HELISACHAR abbas et Archicancellarius, de quo infra plura dicemus.

c) Cap. XXXVII.

d) Thegan. ibid. Nithard. Lib. I. p. 437.

e) Annal. Bertin. ad ann. 830.

f) Annal. Bertin. ibid. Thegan. Cap. XXXVII. Vita Ludou. p. 395.

Digitized by Google

grani dies paſchatos feſto adparatu, vti conſueuerat, celebrauit. Ingelheimii, et Lotharium honorifice excepit, et rebelles capitis antea damnatos, libertatique et fortunis poſtea reſtitutos in gratiam recepit, g) laudabili quidem, at perniciosa, ſi euentum reputemus, indulgentia. h) Soluto eo conuentu LVDOVICVM Pium in Voſagi iugis venationibus et piſcationibus vacaſſe, LOTHARIVM iuſſu patris in Italiam diſceſſiſſe, ait VITAE LVDOVICI auctor: i) ANNALES vero BERTINIANI k) eum adhuc comitiis auctumnalibus Theodonisuillae eodem anno habitis interfuiſſe, ſcribit. Quod ego magis crediderim, quia et THEGANVS l) refert, adfuiſſe tum BERNARDVM Septimaniae Ducem, crimina ſingulari certamine purgaturum coram Imperatoriis filiis LOTHARIO et LVDOVICO, ſi accuſator aliquis eſſet adfuturus, nullo vero, qui id certamen obire vellet, reperto, eum iureiurando calumniam eliſiſſe. m) His ergo demum ſolutis comitiis, et patre reuerſo Aquisgranum, Lotharius in Italiam videtur profectus.

XI. Quamuis vero iam defunctus omni periculo videretur pater infeliciſſimus: mox tamen nouum incendium, male ſopitum, in flammas tanto pernicioſiores erupit. Promiſerat pater Pippino et

g) At fuere tamen quidam, quos biennio poſt demum ab exſilio reuocarunt Imperatoris filii, veluti WALA et HELISACHARVS, Abbates, et MATFRIDVS, Comes. Nithard. *de diſſenſ. fil. Ludou. Lib. I. p. 438.* Sed ſciendum, hos adeo pertinaces fuiſſe, vt adſpernati ſint hanc Imperatoris clementiam. Memoriae enim prodidit Paſchaſ. Ratbert. *in vita Walae p. 502.* Walam libertatem ea lege ſibi oblatam, vt ſe peccaſſe fateretur, et in poſterum Imperatori pareret, repudiaſſe, cauſſatum conſcientiam. Ob quam rem eum primum in nouum monaſterium, in inſula quadam verſus Pictauos ſitum, atque inde in coenobium quoddam Germanicum relegatum, poſtremo Corbeiam remiſſum, ſed ita, vt ibi amiſſa dignitate Abbatis priuatus viueret.

h) Vit. Lud. ibid. Annal. Bertin. ad ann. 831.

i) Ibid. p. 395.

k) Ibid. p. 187.

l) Cap. XXXIX.

m) Vit. Ludou. Annal. Bert. ibid.

Digitized by Google

et Ludouico nauatae ſibi operae praemium, regni augmentum, idque promiſſum iure quodam ſuo ſibi vrgere videbantur. Iam patrem quidem ſtetiſſe promiſſis, et vtriusque regnum auxiſſe teſtatur NITHARDVS: n) ſed aut priuatim id factum eſſe oportet, aut acceſſio illa tam exigua fuit, vt non ſatisfieret iuuenum ferociſſimorum cupiditati. Saltim ſibi non eam gratiam, quam meruiſſe ſibi exiſtimabant, relatam, vterque querebatur. Accedebat nouus in palatio tyrannus, GVNTBALDVS, monachus, qui, quod pro liberando principe ſtrenuam operam nauaſſet, in aula loco BERNARDI dominabatur, rationesque omnes PIPPINI et LVDOVICI, ſe primo in poſterum loco apud patrem futuros, ſperantium, facile turbauit. o) Quod adeo momordit iuuenes, vt ſeſe a patris amicitia plane ſeiungerent. Alienum a patre animum iam hoc ipſo anno DCCCXXXI. primus prodidit PIPPINVS, dum ad comitia Theodonisuillenſia venire iuſſus, parere primum noluit, poſteaque, frequentibusque legationibus accitus, tardiſſime et quum iam pridem diffluxiſſet procerum concilium, paucis ante natalem Chriſti diebus adfuit. p) Imperator nouam hanc pertinaciam aegre ferens, eum parum honorifice, teſte ANNALIVM BERTINIANORVM conditore exceperat, et inuitum diutius, quam vellet, Aquisgrani detinere decreuerat. At ille morae impatiens, ineunte anno DCCCXXXII. ipſo Innocentium die, intempeſta nocte e palatio tamquam e carcere fugit, et inconſulto patre rediit in Aquitaniam. Dici non poteſt, quam ea res perturbarit patris animum, quem prioris ignominiae memoria nihil moderabile ſperare a tam inſolente filio patiebatur. Statim ergo ſuos, quid factu opus videatur, conſulere in medium iubet. Suadent omnes, vt comitia frequentiſſima Aurelianos indicat, ad eaque et Lotharium ex Italia, et Ludouicum ex Boioaria euocet. In his, niſi Pippinus imperata faciat, capiendum eſſe conſilium, nec difficile fore, eum, priusquam ingraueſcat malum, de communis procerum ſententia in ordinem cogere. Id conſilium et Imperatori placet, qui ſtatim miſſis legationibus et edictis propoſitis,

n) Lib. I. p. 437.
o) Nithard. ibid.
p) Vita Ludou. Pii p. 396. Annal. Bert.

poſitis, illum conuentum indicit, proceresque Aureliani frequentes adeſſe iubet. Enimuero haec agentem, et veluti iam vaſa conclamantem nouus percellit nuncius, LVDOVICVM quoque filium, quem adhuc ſemper obſequentiſſimum habuerat, cum valida Boiorum et Slauorum manu inuaſiſſe Alamanniam, CAROLO iam pridem attributam, eius prouinciae principes ſollicitare, fidei tenacioribus ferrum flammasque minari, immo ita componere rationes, vt multo maiora concupiſcere, et praeter Alamanniam, etiam Franciam et quidquid patri armis extorquere poſſet, adiicere velle videatur: quo conſilio eum iam ad monaſterium S. Nazarii Laureshamenſe perueniſſe, mox iturum vlterius, niſi mature Imperator rebus ſuis eſſet conſulturus. q) Animaduertit pater, LOTHARIVM ſibi id negotium faceſſere, r) conſultiſſimumque fore, incendium illud, priusquam inualeſceret, exſtinguere. Conuocatis ergo ex vtraque Francia et Saxonia copiis, iisque A. D. XIIII. Kal. Maias praeſto ſibi eſſe iusſis circa Moguntiam, cum vniuerſo exercitu, Rheno Moenoque transmiſſis ad Triburiam caſtra poſuit. Contra LVDOVICVS filius Langhardhemii, (hodie Lambersheim iuxta Weinheimium,) cis Rhe-

q) Thegan. de geſt. Ludouici Pii Cap. XXXVIIII.

r) Hunc quoque motum excitauit LOTHARIVS, qui in Italiam veluti relegatus, et eo regno contentus eſſe iuſſus, non deſiit patri faceſſere negotium, fratresque aduerſus eum irritare. Teſtem huius rei Theganum habemus, qui *Cap. XXXIX. p. 311. Alio vero anno*, inquit, *poſt paſcha auditum eſt, quod aequiuocus filius eius* CVM CONSILIO LOTHARII *voluiſſet viſitare patrem inhoneſte, et venit vsque ad monaſterium S. Nazarii.* Neſcio ergo an ſatis prudenter Imperator filium ſibi infenſum et parte regni mulctatum miſerit in Italiam, vbi promta illi eſſet res nouas moliendi occaſio. Eiusdem tragoediae pars non minima fuit MATFRIDVS, cui Imperator ſuperiore anno gratiam ſupplicii fecerat, multis vanis promiſſis lactans Ludouicum, eique ſpem faciens, fore, vt omnes Alamanniae et Franciae orientalis proceres a patre deficerent, ſeque Ludouico dederent. Annal. Bertin. *ad ann. 832.* Adeo periculoſum eſt ignoſcere rebellibus, quibus plerumque cum vita et libertate noua omnino peccandi licentia datur.

Digitized by Google

Rhenum haerebat, exſpectans proceres Alamannorum, quos eius fidem illico veluti ex compacto ſequuturos eſſe, illi a MATFRIDO fuerat perſuaſum. Alioquin enim tumultuarium ducebat exercitum, non modo ex hominibus liberis, ſed et ex ſeruili colluuie, quam praeter morem patrium s) ad ſigna vocauerat, conflatum, ideoque facile animaduertit, imparem ſe fore patri, ad quem vndique copiae lectiſſimae et rebus omnibus inſtructae confluxerant. Hinc quum praeterea non paucos ſuorum fuga dilabi et ad Imperatorem deficere intelligeret, motis caſtris praecipiti itinere in Boioariam redit, futurum ſperans, vt ibi nouis copiis auctus patris impetum vtcumque ſuſtineat. t) At pater filio nullum ad reſpirandum tempus

s) Numquam Germani, et Franci maxime ſeruilis conditionis homines militare patiebantur, non ſine ratione veriti, ne fraena morderent, ſi armis adſueti Spartarum aliquem ducem inuenirent. Hinc ſemper honorificum apud Germanos fuit *militis* nomen, quia id numquam cum faece illa hominum communicari videbant. Guntherus ſane *in Ligurino Lib. II. v. 151. ſequ.* eo nomine miratur gentem Langobardicam, quae nullum ea in re delectum habuit,

Vtque ſuis omnem depellere finibus hoſtem
Poſſet, et armorum patriam virtute tueri,
Quoslibet ex humili vulgo, quod Gallia foedum
Iudicat, accingi gladio concedit equeſtri.

Quid? quod notae ſint ipſae Francorum leges, ſeruos vel ruſticos arcentes a militia, liberosque duntaxat admittentes, quibus quatuor manſorum erat poſſeſſio, Capitular. ann. DCCCXII. §. I. apud Baluz. *Tom. I. Capitular. p. 489.* ſeruos vero ne lanceam quidem ferre permittentes. *Capitular. Lib. V. ſſ. 227.* et *Lib. VI. ſſ. 271.* Aliquando tamen et ſerui in re trepida ad ſigna vocabantur, quemadmodum Traſimundus marchio apud Mabillon. *Annal. Benedictin. Saec. VI. Part. I. p. 488. plures populares et ruſticanos depraedandi cauſſa in comitatu habuiſſe* legitur. Quod eo minus mirandum, quo notius eſt, ne Romanos quidem, ſi Hannibal eſſet ante portas, ſeruos armare dubitaſſe. Lipſ. *de milit. Rom.* *Lib.*

pus relicturus eum e veſtigio perſequitur, et ducens exercitum per Alamanniam, quam vbique ferro flammiſque vaſtatam cum dolore vidit, Auguſtam Vindelicorum peruenit. Belli exitus fuit, vt filius patri ſupplex fieret Auguſtae, et impetrata venia, fideque in poſterum iureiurando promiſſa, in Boioariam rediret, Imperator dimiſſo exercitu Salzam, u) vbi Imperatrix ipſi occurrebat, atque inde

Lib. I. Dial. II. p. 22. et in *Analect. ad h. l. p. 414. Tomo III. Op.*

t) Thegan. Cap. XXXIX.

u) Annaliſta Bertinianus *ad ann. 832.* Ludouicum Imperatorem *per* AVSTRIAM *ad* SALZ, *et inde nauali itinere Moguntiam veniſſe* ſcribit. SALZA, quae veteribus etiam *Salſa*, *Saliſa*, *Saloisla*, *Saliſa* et *Selz* in Itinerario Antonini Pii *Saliſco*, a Dithmaro Merſeburgenſi *Lib. IIII. p. 357.* *Celſa* hodie *Selze* dicta notiſſimum eſt oppidum et olim palatium, ad Rhenum, intra Alſatiam, vbi olim Adelheidim Auguſtam, Ottonis M. viduam celebre monaſterium condidit, de cuius fatis conſulendi Odilo *in vita Adelheid. Cap. VII. p. 265.* apud Leibnit. *Script. rer. Brunſu. Tomo I.* Freher. *Orig. Palat. Parte II. p. 77.* et Toelner. *in Hiſtor. Palat. p. 108.* Eo perueniſſe Imperator dicitur per AVSTRIAM. Iam Auſtriam plerique interpretantur de pago vel tractu Herbipolenſi, de quo plura Paullini *in Geograph. p. 18.* Eckard. *Tomo I. Corp. Hiſt. p. 601.* et Reu. Abbas Gottwicenſis *in Prodromo Lib. IV. p. 553.* Sed quis crediderit Ludouicum Imp. *Salzam* petiturum transmiſſo Danubio ad Moenum, ac inde ſuperatis Nicro et Rheno Salzam iuisſe, vt nauibus Moguntiam veniret, quum recta et multo breuiore via Herbipoli Moguntiam iter facere potuiſſet? maxime quum in mora eſſet periculum, neque Imperatori tunc liceret quaſi per ocium luſtrare prouincias. Aut ergo Auſtria hic eſt tota orientalis Francia, aut in mendo cubat ille locus, legendumque *Albigouia.* Per eum enim pagum, Salzae cis Rhenum oppoſitum, de quo idem Reu. Abbas *in Prodr. Gottwic. ibid. p. 534.* iter faciendum fuit Ludouico Imperatori, Auguſta Vindelicorum recta via Salzam ituro. Nihil facilius fuit, quam pro tractu ignoto, notiorem in chartam coniicere.

Digitized by

inde nauibus Moguntiam, demum, vt ex THEGANO x) patet, Francofurtum proficiſceretur. Adfuit ibidem et Lotharius, quem ex Italia euocatum diximus, quo praeſente et ſuſpicionem omnem concitati fratris a ſe male amoliente comitia Aurelianenſia, tumultu iſto Boioarico turbata, in futuras kalendas Septembres indicuntur. y)

XII. Ad conuentum iſtum Imperator cum ſuis mature proficiſcebatur, data etiam hoſtibus facultate eo veniendi, ſi quam ſibi iuſtam querendi cauſſam habere viderentur. z) Euocatus fide publica fuerat etiam PIPPINVS, cuius inſolentiam tum pater vel ideo maxime pertimeſcebat, quod BERNARDI, Septimaniae Ducis, Imperatori iam infenſi, conſiliis vti diceretur. a) Sed is patris conſpectum fugiens, in Aquitania haerebat, nec vllis cohortationibus moueri patiebatur, vt ſupplex fieret patri, fratrumque exemplum ſequeretur. Hinc pater, ſolutis comitiis cum expedita manu, transmiſſo Ligeri, in Limouicinum ad palatium Iocundiacenſe mouit. Tum demum PIPPINVS, deſperatis rebus ſuis, inuitus patri obuiam proficiſcitur. Sed hic iam ſolito ſeuerior, filio non ſolum fugam verbis triſtioribus exprobrat, verum etiam eum cum familia in Franciam ire iubet, ibi certo loco, quo viſum patri fuerit, tamdiu moraturum, donec emendati animi certiora indicia adparerent. b) Nec minus ſuccenſens BERNARDO Duci tamquam ſibi filium ex inſano furioſum reddenti, et priſtinorum beneficiorum immemori, eum, quamuis non adeo certis argumentis conuictum, honoribus ac beneficiis exuit, atque iis rebus confectis in Franciam redire ſtatuit. Sed PIPPINVS, obſequium ſimulans; cum cuſtodibus ſibi adiunctis Treueros, quo exſulatum eum mittere pater decreuerat, proficiſcitur. Vix vero ad Theoduuadum c) palatium peruenerat,

x) Cap. XXXX.

y) Annal. Bertin. ad ann. 832.

z) Annal. Bertin. ibid. *Adnunciatum eſt, ibi vnumquemque hoſtem libere aduenire.*

a) Vita Ludou. p. 196.

b) Annal. Bert. ibid. Vita Ludouici ibid. Thegan. Cap. XXXXI.

c) THEODVVADI, palatii paſſim mentionem faciunt veteres, et quidem prae-

nerat, d) quum, deceptis cuſtodibus, fugam iterum capeſſeret, et per Aquitaniam hac illac vagaretur, ſperans procul dubio, imminente hieme coactum iri patrem vt exercitum re infecta in hiberna reducat, ſeque, eo abſente occaſionem, res ſuas ſtabiliendi, nacturum. Neque fefellit eum opinio. Imperator enim omnia ad menſem vſque Nouembrem expertus, vt filium perditiſſimum ad officium reduceret, inclementiſſima hieme exercitum ex Aquitania reducit, et tranſito ad Reſtim Ligeri, ſed tanta cum clade, vt adſtricta glacie humo plerisque equis ſoleae deciderent, ipſeque demum circa Chriſti natalem cum copiis ſuis haud parum deminutis ad Cenomanos, e) inde celebratis feriis natalibus, Aquisgranum feſtinato itinere veniret. f)

XIII. Antequam ſignum receptui daret Imperator, circa miſſam S. Martini, id eſt, A. D. III. Id. Nouembr. conuentum populi in Aqui-

praeter Theganum *Cap. XXXXI.* Auctor *Vitae Ludouici Pii ad ann. 796. p. 344.* et Ermold. Nigell. *de rebus Ludouici Pii Lib. II. v. 94.* vbi ille ita deſcribitur:

Trans fluuium Ligeris locus eſt, quippe vber et aptus,
Cingitur hinc ſiluis, hinc quoque planicie.
At medius placido fluuiorum gurgite vernat,
Piſcibus eſt habilis, eſt locuplesque feris.
Quo Hludowicus ouans praecelſa palatia ſtruxit,
Quaeris ineſt Theoduuat, nomen amice ſibi.

Veſtigia nominis et palatii ſupereſſe et hodie dicuntur in dioeceſi Andegauenſi in vico, quod hodie *Doadum*, ſeu *Doue* adpellatur. De eo plura Hadr. Valeſ. *Notit. Gall. ſub illa voce*, Mabillon. *de re diplom. Lib. IIII. Cap. CXXXXII.* et Ludou. Ant. Murator. *ad Ermold. Nigell. loco laudato nota 15.* Et ſane tabulae geographicae hunc vicum ſiſtunt vltra Ligerim infra Andegauorum vrbem, vt adeo Ligerim nondum ſuperarit PIPPINVS, quum fuga eum in Aquitaniam auferret.

d) Thegan. ibid.

e) Vita Ludouici p. 397. Annal. Bertin. ad ann. 832.

f) Vita Ludouici ib. Bertin. ad ann. 833. Thegan. Cap. XXXXI.

Digitized by Google

Aquitania, teſte Aſtronomo, g) habuit. In quo quid actum ſit, ex iis, quae iam diximus, non difficulter intelligitur. Offenſus enim filii pertinacia ei Aquitaniam ademit, et prouinciae proceres illi in poſterum dicto audientes eſſe vetuit. Quod quidem vitio fortaſſis verti non poſſet patri adflictiſſimo, niſi ea occaſione denuo oſtendiſſet, ſe totum a IVDITHAE Auguſtae nutu pendere. Regnum enim illud ampliſſimum iam CAROLI portioni adiecit, eiusque ordines in filii iſtius natu minimi verba adegit, atque adeo totum imperium inter LOTHARIVM et CAROLVM ita diuiſit, vt hic Alamanniam, Burgundiam, et Aquitaniam; ille, praeter Boioariam, reliqua omnia, patre mortuo, ſortiretur. Teſtes eius rei locupletiſſimos habemus NITHARDVM h) et ASTRONOMVM, i) quorum ille: *Per idem tempus,* inquit, *Aquitania,* PIPINO *demta,* KAROLO *datur, et in eius obſequio primatus populi, qui cum patre ſentiebat, iurat:* hic vero, rem paullo accuratius his verbis exprimit: *Et tunc quidem Imperator, inter filios ſuos* LOTHARIVM *atque* CAROLVM *quamdam diuiſionem regni conſtituit, quae tamen ingentibus impedimentis, quae dicenda ſunt, pro voto minime ceſſit.* Et ſane non potuiſſet Imperator vllum conſilium rebus ſuis pernicioſius capere. Nam primo ipſe LOTHARIVS ideo patri ſuccenſuerat, quod Alamanniam et Burgundiam, portioni ſuae ſubtractam, Carolo attribuiſſet. Quanto aegrius eum laturum probabile erat, fratri iam et Aquitaniam, partem Galliae non minimam, adiici? Deinde LVDOVICVM noſtrum non minus grauiter ferre oportebat eam diuiſionem, in qua nec ſui habitam rationem, et fratrem natu minimum ſibi maiori nouercae artibus praelatum eſſe, indignabatur. Praeterea ita promtiſſima occaſio erat cum PIPPINO, tum rebellibus, nouos excitandi tumultus, perſuadendique aliis, patrem nouercalibus furiis inſtinctum abiurare naturam, male iudicare de ſanguine ſuo, Pippinum, filium non male antea de ſe meritum, armis perſequi, Treueros deportare, quin et regno exuere non dubitaſſe: neque alio conſilio ceu euentus oſtenderit, id factum eſſe, quam vt ſpoliis iſtis locupletaretur CAROLVS. Hinc nullam

g) Vit. Ludouici p. 397.
h) Lib. I. p. 437.
i) Ibid. p. 397.

Digitized

lam LVDOVICI rationem eſſe habitam: LOTHARIVMque non ex beneuolentia quadam paterna, ſed tantum, vt tanto plus attribui poſſit CAROLO, in partem vocatum. Rem ipſam monere, dandam aliquando eſſe operam, ne quid respublica, peſſime per tot annos adminiſtrata, detrimenti capiat. Talia enim eo tempore iactata eſſe, teſtatur VITAE LVDOVICI auctor: k) *Humano porro generi pacique contrarius diabolus nequaquam ab infeſtatione Imperatoris feriebatur: ſed per ſatellitum ſuorum verſutias filios ſollicitabat, perſuadens illis, quod pater illos vltro perdere vellet, nec conſiderantes, quod qui mitior hominibus externis eſſet, immanis non poterat effici ſuis. Sed quia corrumpunt bonos mores colloquia mala, et lapidum etiam duritiem mollis aquae guttula ſaepius illiſa terebrare ſolet: tandem ad id ventum eſt, vt filios Imperatoris in vnum cum copiis, quibus poterant, coire facerent.* Cui adſtipulatus NITHARDVS: l) *Quod quidem*, inquit, *hi, quos ſupra retulimus, grauiter ferentes, vt respublica inutiliter tractaretur, diuulgant, populumque quaſi ad iuſtum regimen ſollicitant.* Et hic fuit exitus expeditionis Aquitanicae, qua tantum abeſt, vt tumultus ille a PIPPINO excitatus repreſſus ſit, vt vel hac ipſa ſeueritate incredibile non modo filiorum, ſed et procerum ciuiumque odium aduerſus Imperatorem exarſerit, inſequente ſtatim anno DCCCXXXIII. in bellum iſtud ferale, quod LVDOVICVM Pium in ſummum periculum adduxit, erupturum.

XIIII. Nimirum iam annum ingredimur DCCCXXXIII. quem ſingulari elogio in faſtis ſuis ſignauit MONACHVS SANGALLENSIS apud DVCHESNIVM: m) *Annus* DCCCXXXIII. *Francorum dedecus.* Eo enim anno eamdem tragoediam ſpectarunt Franci, quem Hebraeorum respublica in DAVIDE vidit, niſi quod LVDOVICO Imperatori non vnus ABSOLOMVS, ſed eorum triga domi eſſet. Quamuis admiranda in eo eluxerit diuini Numinis prouidentia, quod ex ipſa filiorum rebellium multitudine fructum aliquem caperet pater infeliciſſimus. Solutis comitiis Aurelianenſibus, LOTHARIVS in Italiam; LVDOVICVS in Boioariam redierant. Sed audita illa inofficioſa diuiſione, a patre facta, ſtatim vterque cum PIPPINO aduerſus patrem,

k) Ibid. p. 397.
l) Lib. I. p. 437.
m) Tomo III. p. 468.

Digitized by Google

trem, nouercam et fratrem conſanguineum coniurauit. Neque deerant, huic factioni flabella. IVDITHA enim, tam exoſa erat omnibus, vt apud pleroſque plus huius Medeae odium, quam ſumma optimi Principis merita, valerent. Quum ergo ſatis animaduerterent coniurati, opus ad eam rem eſſe idoneis hominibus: primum WALAM, HELISACHARVM, n) MATFRIDVM, et ſimiles, in his rebus exercitatiſſimos, partim ex monaſteriis extraxerunt, partim reuocarunt

n) Celeberrimum hoc eſt in eorum temporum annalibus nomen. Quum ergo de reliquis rebellibus plus ſatis dictum ſit: huius etiam viri illuſtris notitiam aliquam dare operae fuerit pretium. Erat ille doctrina rerumque ciuilium vſu celeberrimus, dignusque, qui ſplendido archicancellariatus munere in Ludouici Pii palatio fungeretur. Vnde eius vice ſaepiſſime diplomata recognouiſſe legimus Arnoldum et Durandum. Bern. Mallinkrot *de Archicancell. et Cancell. Imp. p. 15.* Eo ſaepe in legationibus vſus fuerat Ludouicus Pius, ſaepe Miſſi Dominici functus fuerat officio, et ante biennium eum Imperator reliquerat in Gallia *ad iuſtitias faciendas:* vt merito mireris hominem tam amicum Imperatori, iam inter rebelles numerari. Sed iam tum Imperatoris aduerſariis acceſſerat, ac ideo miſſus fuerat in exſilium. Iam vero ingratus homo denuo filiis Imp. aduerſus patrem fauit. Sed erat eo ſidere natus princeps, vt omnes, quos extulerat, malam illi gratiam referrent. Ceterum non modo S. Maximini, Treuerenſis, vid. Diploma Ludouici Pii ann. 821. apud Calmet *probat. Tom. I. Hiſt. Lothar. p. 299.* et S. Richerii Centulenſis, Mabillon. *Annal. Bened. T. II. p. 567.* ſed et plurium aliorum monaſteriorum, et in his S. Albini Andegauenſis Abbas fuit, Ermold. Nigell. *de reb. Ludouici Pii Lib. III. v. 306.* quamuis nunquam fuerit monachus, ſed ordinis Canonicorum. Calmet *Hiſt. Lothar. Lib. XIII. p. 623. Tomo I.* Laudatur ab Amalario, Archiepiſcopo Treuerenſi, *in praefatione Antiphonarii*, tamquam *ſacerdos Dei, adprime eruditus, et ſtudioſiſſimus in diuino cultu, nec non et inter primores primus palatii excellentiſſimi HLudouuici Imperatoris, qui in verſibus illius operis emendandis laborarit ac ſudauerit.* Fertur et mulieres aditu coenobii S. Richerii prohibuiſſe, Mabillon. *Annal. Bened. Tom. II.*

runt ab exſilio. o) Deinde ſua intereſſe exiſtimabant, in partibus ſuis eſſe Epiſcopos et clericos, quorum tanta et in comitiis, et apud populum, erat auctoritas, vt vel ſoli omnia pro lubitu in republica agere poſſe viderentur. Id vero ſe non facilius conſequuturos ſperabant, quam ſi GREGORIVM Papam in partes ſuas pertraherent. Et huius animum facile flexit LOTHARIVS, cauſſatus patris iniquitatem, qua liberis e priore matrimonio ſuſceptis regna ſemel data pro lubitu eripiat minuatque, impotentem nouercae dominatum, nefandas eius libidines, adminiſtrationem reipublicae peſſimam, et eccleſiam ſimul peſſumdaturam, niſi illi medela quam primum adferatur. Nec potuit profecto haec negligere Pontifex, quum tot Epiſcopi et Abbates, Imperatori antea deditiſſimi, iam easdem querelas ingeminarent, quos vix probabile erat ſine cauſſa ſontica principis alioquin pii partes deſerere voluiſſe. Itaque facile ſe eo adduci paſſus eſt, vt non modo faueret liberis improbis, ſed et comitem ſeſe adiungeret LOTHARIO expeditionem aduerſus patrem ſuſcepturo, cum eoque Alpes transſcenderet. Nunciabantur haec Imperatori, menſe Februario adhuc Aquisgrani haerenti, filiique quantascumque poſſent, conſcribere copias ferebantur. Qua fama perculſus infelix pater non modo Alpium anguſtias, per quas LOTHARIO cum exercitu erat proficiſcendum, occupari praeſidiisque firmari iuſſit, ſed et ipſe copias validiſſimas contraxit, fretusque vrbium Rhenanarum fide ante mediae quadrageſimalis tempus Aquisgrano primum Moguntiam, atque inde Wormatiam mouit, vbi et paſcha et pentecoſten feſto ritu celebrauit, exercitumque ſibi adeſſe iuſſit. p) Nec ſegnius filii ferale iſtud bellum gerebant, quorum copiae in Alſatia apud *montem Siguualai* vti NITHARDVS q) vocat, ac deinde inter Baſileam et Columbariam in planicie, quam ANNALIVM BERTINIANORVM auctor illo tempore ROTFELTH ſeu *rubeum campum*, reliqui ſcriptores aequales poſtea CAMPVM MENTITVM vel MEN-

II. p. 567. et in ſumma Imperatoris gratia deceſſiſſe anno circiter DCCCXXXVII. Calmet *ibid. p. 623.*

o) Nithard. Lib. I. p. 438.

p) Annal. Bertin. ad ann. 833.

q) Lib. I. p. 458.

Digitized by Google

MENDACII dictum eſſe, obſeruant, r) ex condicto conducebantur. Aderat iam et LOTHARIVS cum Pontifice Romano, qui per Alpium anguſtias, ſiue adiuuantibus fratribus, ſiue praeſidiis nefarie diffugientibus, viam ſibi facile aperuerat. Imperator, ſimulac Pontificem aduenisse audiuit, in ſpem pacis erectus, legatos tum ad filios, tum ad ipſum Pontificem miſit, illos ad obſequium hortatus, hunc amice obiurgans, quod cum ſe reconcinnandae pacis cauſſa aduenisse ferat, ſe conuenire ceſſet. Qui id memoriae prodidit, VITAE LVDOVICI auctor s) vnum ex hac legatione vocat BERNARDVM Epiſcopum. At quum praeter Viennenſem tunc nullus reperiatur, qui id nomen tulerit, is vero, teſte ADONE VIENNENSE inter reos coniurationis fuerit: NIC. SCHATENIVS, u) BADVRADVM Paderbornenſem, Imperatori ſemper fidum, caſtraque eius procul

r) Hunc campum ROTFELTH *iuxta Columb* ſitum fuiſſe, teſtatur Analiſta Bertinianus *ad ann. 833. Columb* procul dubio eſt Columbaria vel Colmaria, notiſſima Alſatiae ſuperioris ciuitas. Prope illum campum hunc detexiſſe videtur ſcriptor *Hiſtoriae Alſaticae* nouiſſimus P. Ludouicus Aguille *Lib. X. p. 112.* vbi obſeruat vix tribus leucis ab illa vrbe abeſſe planiciem, hodie dictam *Rouffac*, vel *Rubeacum*, eamque adlui amne, qui *Rotbach*, et hodie *Obnbach* adpelletur. Hunc ergo eſſe ipſum campum *Rothfeld*, vel mendacii, et nomen et ſitus nos credere omnino iubent. Io. Schilterus tamen *in Epiſtola*, quam Mabillon. *Tomo II. Annal. Benedictin. Adpend. p. 739.* edidit, eum campum inter Colmariam et Briſacum ſitum hodie *Rotleube* vocari, tradit. Iidemne ſint *Ruffac* et *Rotleube*, an de diuerſis loquantur LAGVILLIVS et Schilterus, alii viderint. Vtinam et in *montem Siguualdi* eadem diligentia inquiſiuiſſent viri doctiſſimi. Sed huius illos ne meminiſſe quidem video. Ceterum niſi me omnia fallunt, non alius eſt ille *Siguualdi mons*, quam qui inter *Landscronam* et *Lauffam* viſitur. Neque enim alii ibi occurrunt montes verſus Baſileam et Colmariam tendentibus. Et commodus is erat locus, vbi venientes ex Aquitania, Boioaria et Italia copiae confluerent.

s) Ad ann. 833. p. 398.

u) Annal. Paderb. Lib. II. p. 93. Tomo I.

procul dubio ſequutum, intelligendum eſſe ſuſpicatur. Sed ait ADO VIENNENSIS, Bernardum illum Viennenſem inter primos fugiſſe. Itaque tum in caſtris Ludouici Pii eſſe et ad filios mitti potuit, tunc demum diſceſſurus, quum fruſtrata ſpe pacis omnes defectionem meditari intelligeret. Vtcumque ſe res habeat, legatione illa nihil aequi ab exacerbatis filiis impetratum eſt. Papa vero moras, vti antea, nectit, et hinc iuſtam ſuſpicionem mouet Imperatori, non conciliandae pacis, ſed filios auctoritate ſua iuuandi cauſſa, eum adueniſſe. x) Abiecta ſpe pacis Imperator Wormatia Alſatiam verſus mouet, et in eodem mendacii campo, vbi iam antea filii caſtra habebant, hoſtibus exercitum ſuum circa Ioannis Chriſti praecurſoris natalem opponit. Tum demum Pontifex, vbi caſtra caſtris oppo-

x) Auctor *vitae Ludouici p. 398.* ſatis perſpicue docet, Imperatori ſuſpectum fuiſſe Papam, partim quod in caſtris filiorum, ſe inſalutato, haereret, partim quod fama percrebuiſſet, eum excommunicationis fulmen minatum eſſe omnibus, qui ſuae filiorumque Imperatoris voluntati eſſent aduerſaturi. At idem auctor πολιτικώτατος refert, Epiſcopos, qui, ſe ab Imperatoris partibus ſtare, ſimularint, omnem ei metum eximere conatos eſſe, adfirmantes, *nullo modo ſe velle Pontificis voluntati ſuccumbere, ſed, ſi excommunicaturus adueniſſet, eum excommunicatum abiturum, quum aliter ſe habeat antiquorum canonum auctoritas.* Et Agobardus quidem de comparat. vtriusque imperii refert, ſe iuſſum eſſe ab Imperatore aduerſus Papam ſcribere, ipſum Imperatorem litteras dediſſe ad Epiſcopos omnes, qui imperio ſuo ſubeſſent, eosque fidei, quam ſibi debeant, admonuiſſe, denique ipſos Epiſcopos, quos ſecum tum habuerit, verbis ſatis duris ac minacibus ſcripſiſſe ad GREGORIVM Papam, et inter Agobardi Epiſtolas exſtat GREGORII Papae reſponſaria, verbis non minus acribus concepta. Sed euentus docuit, ludibrio hos homines habuiſſe optimum principem, et fortaſſis id egiſſe, vt Imperatorem tanto magis aduerſum Papam irritarent et huic eo iuſtior cauſſa eſſet, illum tamquam laeſae maieſtatis Pontificiae reum vel diris deuouendi, vel exuendi imperio. Poſtquam enim intra teli iactum ventum fuerat, illi primi omnium deſciuerunt ad hoſtes, et ſe haec omnia decipiendi Principis cauſſa iactaſſe, reipſa oſtenderunt.

Digitized by Google

oppoſita, remque iam iam ad manus venturam, animaduertit, ad Imperatorem ire conſtituit, a quo ſatis frigide exceptus, et in caſtrenſe deductus tentorium, multis verborum lenociniis perſuadere conatus eſt Imperatori, non ob aliam cauſſam ſe iter hoc moleſtiſſimum ſuſcepiſſe, quam quod inexorabile odium aduerſus filios concepiſſe diceretur: ſibi vero iuſtum viſum eſſe arbitri ac ſponſoris partes ſuſcipere, vt, ſi qua fieri poſſit, pax inter patrem filiosque ſua opera coaleſceret. Quamobrem et mandata filiorum expoſuit. Reponebat Imperator, quod praeſens tempus poſcere videbatur, nihil eorum, quae filii poſtulabant, indulgens y) et Papam aliquot dies ſecum retentum et multis muneribus, qualia et ipſe Papa obtulerat, honoratum, cum certis mandatis ad filios remittit. z) At nec rediit bellus iſte pacis arbiter, et paullo poſt re ipſa compertum eſt, omnes illos, qui adhuc pro Imperatore ſteterant, partim pecunia corruptos, partim illectos promiſſis minisue territos defectionem meditari. a) Hinc certatim epiſcopi et proceres ad filios transfugere, populus, duces ſequutus turmatim, et vti VITAE LVDOVICI auctor b) ait, *more torrentis defluere*, omnes denique Principem tamquam bidental fugere, praeter DROGONEM, fratrem Imperatoris, WILI-

y) Thegan. Cap. XXXXII.

z) Vit Ludouici Pii p. 399. Thegan. *ibid.*

a) Diſertis verbis id notauit vitae Ludouici auctor, eique ſuffragatur cum Annaliſta Bertin. *ad ann.* 833. qui *populum prauis perſuaſionibus et falſis promiſſionibus deceptum eſſe* ait, *ita vt omnes eum deſeruerint*, tum maxime Theganus *Cap. XXXXII. p. 312.* dum ſcribit: *Tunc conſiliati ſunt nonnulli, vt Imperatorem derelinquerent, et ad filios eius peruenirent.* Addit id eos potiſſimum feciſſe, *qui illum antea offenderint.* Et quinam vero niſi HELISACHAR, WALA et MATFRIDVS, quos ideo a Lothario arceſſitos eſſe memorat Paſchaſ. Ratbertus *in vita Walae p. 508.* Walam ſuum tum comitatus, vt Pontificis et populi animos ſibi conciliarent. Et hinc mira eſt audacia Ratberti, ſcribentis *p. 515.* defectionem illam *ſine vllius, quantum reſcire potuerit, perſuaſione aut exhortatione* factam eſſe.

b) Ibid. p. 399.

WILIRICVM et ALDERICVM Epiſcopos, cum aliis quibusdam Epiſcopis et Abbatibus, quibus fides ac honeſtas ante fortunam erat. c) Vna ſane nocte maxima pars hominum tentoriis vacuis relictis clam ad filios Imperatoris transfugit. Reliquos fidei tenaciores inſequente mane ipſe Princeps ſibi conſulere iuſſit, pie profeſſus, ſe nolle eorum quemquam propter ſe de vita, membris, fortuna periclitari. d) Die S. Paullo ſacra tanta iam erat caſtrorum ſolitudo, vt gregarii, qui ſupererant, ipſi quoque bene de filiis Imperatoris merituri irruptionem in praetorium minarentur. Quorum inſolentiam pertimeſcens infeliciſſimus Princeps deditionem facit, direptionem tantum et iniuriam deprecatus. Hi laeti obuiam fiunt patri, eiusque maieſtatem et in illa fortuna venerantes equis deſiliunt, et oſculis excepti patrem ſpem bonam habere iubent, ſimulque eum in caſtra ſua deducunt, e) et quidem vxore filioque CAROLO comitatum.

XV. Iure meritoque campum iſtum a mendacio nomen accepiſſe, ſtatim adparuit. Vix enim intra caſtra ſua patrem receperant filii, quum illi ſubduceretur IVDITHA vxor, et in LVDOVICI tabernaculo cuſtodiretur. Ipſe Imperator cum CAROLO filio in LOTHARII praetorium abductus, in paucorum, ſed obnoxiorum LOTHARIO, hominum cuſtodia manſit. f) Interea fratres potiti victoria, ſed foeda et nullos triumphos habitura, ſuae factionis homines congregant, eosque, perinde, ac ſi legitima eſſent illa comitia, ſen-

c) DROGONEM filium Caroli M. naturalem, Metenſem Epiſcopum fuiſſe, nemo ignorat. ALDRICI, Cenomanenſis Epiſcopi, geſta edidit Steph. Baluz. *Miſcell. Tomo III.* quocum coniungendus Mabillon. *Analect. Tomo III. p. 276. ſequ.* vbi et Epiſtola GREGORII Papae, qua iubet, vt ſi quis Aldricum accuſauerit, eius cauſſa non ab alio, quam a Rom. Pont. definiatur: ex quibus patet, Aldricum ſede ſua aliquamdiu deiectum reſtitutumque poſtea XXIV. annis eccleſiae ſuae praefuiſſe.

d) Thegan. ibid. p. 513.

e) Vita Ludouici p. 399.

f) Vita Ludou. ibid.

g) Paſchaſ. Ratbert. Vit. Walae p. 515

Digitized by Google

ſententiam dicere de republica iubent. g) Nec mora prodit Senatusconſultum, quo, abrogato patri imperio, Lothario ſoli Auguſta dignitas decernitur, reliqua regna inter tres ERMINGARDAE filios, prout viſum eſt, diiuiduntur. Vbi ſane digna poſteritatis memoria eſt ſimulatio LOTHARII, qui Tiberio per omnia ſimilis, recuſabat in ſpeciem imperium, quod cupidiſſime adpetebat, et quaſi a purpura patri detracta abhorreret, decus illud modeſtiſſimis verbis deprecabatur. Cui orationi quamuis plus dignitatis quam fidei ineſſe nemo non animaduerteret: proceres tamen ad queſtus et preces conuerſi, eum obteſtabantur ac per omnia ſacra orabant, ne rempublicam veluti in ſinum ſuum confugientem deſerere, neue ſpem ſuam deſtituere velit: denique et indignationem miſcentes, niſi ipſe imperium ſuſcipiat, ſe alium electuros Imperatorem, minabantur. h) Adeo nihil recti ac ſinceri agebatur in illo mendacii campo, de quo iure repetas illa VIRGILII: i)

Pallentes habitant curae, triſtisque ſenectus,
Et metus, et maleſuada fames, ac turpis egeſtas,
Terribiles viſu formae, lethumque laborque
Tam conſanguineus lethi ſopor, et mala mentis
Gaudia, mortiferumque aduerſo in limine bellum
Ferreique Eumenidum thalami, et diſcordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

Denique ita diſceſſum eſt, vt LOTHARIVS, congratulantibus omnibus Auguſtus renunciaretur, PIPPINVS et LVDOVICVS, magnam prouinciarum acceſſionem acciperent, et GREGORIVS Papa, tam praeclare confecto negotio Romam reuerteretur. Hinc PIPPINVS in Aquitaniam; LVDOVICVS, nouerca prius Tartonam in Italiam in exſilium miſſa in Boioariam, Pontifex, tanta filiorum impietate grauiter offenſus cum magno moerore, ſi auctori vitae Ludouici Pii aſtronomo k) credimus, l) in Italiam diſceſſerunt.

XVI.

h) Ratbert. Vit Walae p. 515.

i) Lib. VI. Aen. v. 275.

k) Vit Ludou. p. 400.

l) Probabile omnino eſt, non ſine horrore haec nefanda filiorum Ludouici Pii facinora ſpectaſſe Pontificem, ac proinde facile credimus

XVI. Digreſſis Pontifice maximo et fratribus, LOTHARIVS quoque itinere indicto, vaſisque conclamari iuſſis, primum quidem *Merlegium*, villam regiam in Alſatia inferiore, non procul a Kirchemio vel Kilchemio ſitum, hodie *Marlen* vel *Marlheim*, m) profectus eſt, inde transactis aliquot diebus per Monaſterium Mauri, Metas, Virdunum, denique Sueſſionem peruenit, tractis vbique ſecum patre et fratre CAROLO, non iam vllis priſtinae fortunae inſignibus, vel miniſterio conſpicuis, ſed ad priuatorum ſortem redactis, et ſeorſum a LOTHARIO, ſub firma cuſtodia iter facientibus. n) Sueſſione patrem in monaſterio S. Medardi incluſum tenet, Carolum Prumiam, celebre in Arduenna coenobium miſit, hoc vno in fratrem benignior, quod ei comam adimi nondum iuſſit. Hinc porro reipublicae proceres et Epiſcopos maxime Compendium in menſem Octobrem euocauit, ibique id egit, vt non modo imperio patri ſollemniter abrogato, ipſe iterum conſentientibus omnium ſuffragiis Rex et Imperator renunciaretur, verum etiam ita firmaretur imperium ſuum, ne patri ſpes recuperandae poteſtatis vlla ſupereſſet. Confluxit eo tota factioſorum hominum colluuies, imperii Francici ſentina, in eoque conſeſſu Lotharius primum legatos THEOPHILI Imperatoris Conſtantinopolitani, triſtiſſimae iſtius tragoediae ſpectatores futuros audiuit, deinde eos omnes, qui fidem adhuc

mus Nithardo *Lib. I. p. 438.* adfirmanti, *eum, itineris poenitudine correptum, tardius, quam voluerit, Romam reuertiſſe.* Enimuero ideo non magis excuſandum eſt GREGORII iſtius Papae IIII. iter, quam vel Iudae proditio vel Petri abnegatio Chriſti, quod vtrumque poſtea facti poenituit. Cur enim, nondum ſatis cognita cauſſa, filiis adſenſus eſt? Cur non de pace concilianda laborauit, antequam Ludouicus Pius in liberorum poteſtatem veniret. Cur denique auctoritate illa, qua vſurum ſe aduerſus Imperatoris ſocios, minabatur non vſus eſt ad compeſcendam filiorum impietatem? Laudandus ſane pontifex quem facti poenituit, at reprehendendus quam maxime, qui vltro quid egit, cuius eum non poſſet non poenitere.

m) Prodr. Chron. Göttwic. Lib. III. Cap. LXX. p. 491.

n) Vita Ludouici ibid. p. 400.

Digitized by Google

adhuc LVDOVICO Imperatori ſeruauerant, tamquam perturbatores pacis hoſtesque reipublicae accuſari iuſſit, quos periculi metus facile ſubegit, vt manus darent LOTHARIO, et obſequium in poſterum iureiurando promitterent. Denique et ipſe pater in conſeſſu Epiſcoporum plurimorum criminum aduerſus eccleſiam et rempublicam admiſſorum accuſatur, petiturque, vt ad poenitentiam publicam et canonicam per totam vitam agendam epiſcoporum ſuffragiis damnetur, id eſt, vt illi ſpes omnis recuperandi imperii in poſterum praecidatur. o) Numquam deteſtabilius conciliabulum vidit eccleſia, quam illud Compendienſe, in quo impietas, quid poſſit, videtur experta. Nam ne epiſcopi quidem, beneficiis quamplurimis ornati ab Imperatore, vllam aequitatis habebant rationem. EBBO, Archiepiſcopus Rhemenſis, vile olim mancipium, et qui ſoli Imperatori tantam dignitatem ac fortunam debebat, p) libellum accuſationis alta voce intonans publice praelegit. Patres concilii illico vrnas mouent, et principem inauditum ad publicam illam et canonicam poenitentiam per omnem vitam agendam, condemnant. Certior de ferali ſententia redditus, Sueſſionem ducitur, eumque ſequuti Epiſcopi hortantur, vt poenitentiam illam humili obſequio obeat. Ille nihil obloquutus, ſe ad id paratum eſſe reſpondet, dum prius

o) Poenitentia illa per omnem vitam agenda nihil aliud erat, quam perpetua ab imperio excluſio. Quod recte obſeruat *Vitae Ludouici Pii auctor p. 400. ſequ. Verentes*, inquit, *ſceleris conſpiratores inauditi, ne verſa vice retrolapſa ferrentur, geſta quae erant: callido, vt ſibi viſum eſt, cum aliquibus Epiſcoporum vtuntur argumento, vt de his, de quibus iam poenitudinem geſſerat Imperator, iterum publica poenitentia, armis depoſitis* IRREVOCABILITER *quodammodo eccleſiae ſatisfacere iudicaretur.* Vnde et Calmet *dans l' hiſtoire de Lorraine Liu. XIII. p. 650.* recte ſcribit: *Ce qui étoit vne vraie degradation de l' Empire; le loix de l' Egliſe ne permettant pas a vn homme ſoûmis a la penitence canonique, de ſe mêler du gouvernement ni des affaires publiques.* Tam callide ſcenam inſtruxerat LOTHARIVS, vt et regno priuaretur pater, et omni ſpe illud vmquam recuperandi aeternum excideret.

p) Thegan. Cap. XXXXIIII.

Digitized by Google

prius LOTHARIVM filium ampleċtendi cum eoque in gratiam redeundi facultas. Nec mora, adeſt filius improbus, oſculo a patre exceptus, at eo non inflexus ad mentem ſaniorem. Hinc pater ductus in eccleſiam S. Medardi, vbi magnus epiſcoporum conſeſſus erat, coram ſummo altari in cilicio pronus iacet, peccata, quorum accuſabatur, ex libello recenſet, libellumque offert Epiſcopis. q) Tum porro iuſſus arma, cingulum ipſasque, quibus adhuc ornatus fuerat, veſtes ponit, et alia

q) Merito mireris, tot Epiſcopos, quorum in numero erant viri graues, pii et eruditi tanta impudentia debacchari potuiſſe in principem pium et cui plerique illi non modo honorem et dignitatem, ſed et ſeipſos debebant. Nihil hic ſane ſecundum leges et canones, nihil ex rectae rationis praeſcripto actum. Bis eadem facta publica poenitentia expiari iubebantur. Damnabatur princeps inauditus, nec confeſſus nec conuictus, *Vit. Ludou. Pii p. 401.* Reuocabantur IESSE, Epiſcopus Ambianenſis et alii, quos antea iidem Epiſcopi, tamquam perduelles damnauerant, *aut tunc, aut nunc,* teſte Thegano *Cap. XXXXIIII. falſum iudicium exhibentes.* Quae omnia ita comparata ſunt, vt ne a pagano quidem iudice, cui vel vllus honeſtatis ſenſus ineſt, exſpectanda videantur. Et tamen, teſte *vitae Ludouici auctore p. 401. ei iudicio pauci contradixerunt, plures adſenſum praebuere, maxima pars, vt adſolet in talibus, ne primores offenderent, verbotenus conſenſere.* Illud quoque paene inauditum, quod ſacri iſti homines non contenti, Ludouicum damnaſſe, nihil iniuriarum atque inſultationis aduerſus illum praetermiſerunt. Quae verbis admodum lamentabilibus deſcribens Theganus *ibid. Cap. XXXXIII. ſequ.* primum obſeruat, *omnes ei Epiſcopos moleſtos fuiſſe, et maxime hos, quos Imperator ex ſeruili conditione honoratos habuerit, cum his, quos ex barbaris nationibus ad hoc faſtigium perduxerit.* In his eminuiſſe *vnum impudicum et crudeliſſimum, Ebbonem Remenſem Epiſcopum, qui fuerit ex originalium ſeruorum ſtirpe.* Omnes illos principem *immaniter adflixiſſe, inaudita loquutos, inaudita feciſſe quotidie improperantes ei. Ablatum illi gladium de femore, iudicio ſeruorum ſuorum, indutum eum cilicio:* factum eſſe, quod praedixerit

Digitized by Google

alia pulli coloris toga indutus, non ſine lugubri pompa reducitur in monaſterium, et cellulae ſatis anguſtae includitur. r) LOTHARIVS vero accepto ab Epiſcopis publico inſtrumento, quod et hodie exſtat ſub titulo *Exauctorationis Ludouici* apud PITHOEVM s) et alios, menſe Nouembri Aquisgranum proficiſcitur. In eo non ſine iniuria Imperatori exprobrant ſacrilegium et homicidium, perturbationem pacis et violationem pactorum, expeditionem ſacri ieiunii tempore ſuſceptam, hominum reipublicae ſtudioſorum condemna-

dixerit Ieremias propheta: *Serui dominati ſunt noſtri.* Hinc conuerſus ad EBBONEM illum, graui ἀποστροφῇ illi exprobrat ingrati animi vitium, crudelitatem, intolerabilem ſuperbiam, laeſae maieſtatis crimen, mendacia, iniuſtitiam, et adloquutus Seruatorem; *O Domine Ieſu*, inquit, *vbi erat angelus tuus, qui omnia primogenita Aegypti vna nocte deleuit? et ille, qui in caſtris Aſſyriorum ſub Sennacherib, Rege iniquo, centum octoginta quinque millia perfidorum exſtinxit, teſtante Eſaia propheta? Aut ille, qui Herodem iuuenem concionantem percuſſit, et ſtatim ſcatere coepit vermibus? Et tu terra, quae eum ſuſtinuiſti illo in tempore, quare non aperuiſti os tuum, vt deuorares eum, ſicut iam olim feciſti Dathan et Abiron?* Denique facit indignatio verſus, Ebbonem enim, mortalium perditiſſimum, imitatorem fuiſſe ait eius, de quo poëta Libro VI. Aeneidos canat:

Infelix Theſeus Phlegrasque miſerrimus omnes
Admonet, et magna teſtatur voce per vmbras.
Diſcite iuſtitiam moniti et non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impoſuit, fixit leges pretio, atque refixit.

Sed nullum eſt dubium, quin et EBBO et reliqui Epiſcopi, qui ad conciliabulum illud confluxerant, Pontificis maximi freti auctoritate in optimum illum Principem ſaeuierint. Quidni enim ipſi fauiſſent cauſſae, quam GREGORIVS Papa ſuo praeiudicio probauerat?

r) Acta exauctorat. Ludouici Pii Concil. Tomo VII. p. 1686. Thegan. Cap. XXXXIIII. Vita Ludou. p. 401.

s) Annal. et Hiſt. Franc. Script. coaet. XII. p. 322. ſequ.

demnationem, feneſtram ab eo apertam periuriis, bella ſine neceſſitate geſta, diuiſiones regnorum ſuo arbitrio et non adhibitis in conſilium proceribus factas, et huius generis alia, ob quae illi iure impoſitam aiunt poenitentiam per omnem vitam agendam, ea lege, *vt poſt tantam talemque poenitentiam nunquam vltra ad militiam ſaecularem rediret.*

XVII. Sic demum LOTHARIVS patrem a ſe non modo victum, ſed et ita proſtratum eſſe exiſtimabat, vt nulla reſumendi imperii ſpes illi poſſit ſupereſſe. At quemadmodum fieri vix poteſt, vt ſcelere quaeſitum imperium bonis artibus retineatur: ita ille mox praerepta patri poteſtate tam immoderate vſus eſt, vt et ii, qui virtutem LVDOVICI Pii incolumem oderant, eam nunc ſublatam ex oculis quaererent inuidi, et de illo in integrum reſtituendo conſilia conferrent. Cuius rei cauſſae erunt paullo altius repetendae. Eſt nimirum ita natura comparatum, vt ipſa ira vertat in miſericordiam, ſi innocentiae nimium illudatur. Id et hic contigit. Tanta enim erat Imperatoris calamitas, vt et truculentiſſimos homines moueret. Quamdiu in monaſterio S. Medardi relinquebatur, tam arcta tenebatur cuſtodia, vt nemini vel colloqui cum eo, vel quid rerum agatur, eum certiorem reddere licebat. Quin iuſſi erant cuſtodes quaeuis triſtia nunciare, IVDITHAM mortuam, et CAROLVM attonſum et cucullo indutum. Quod ipſe pro vero accipiens ſuorum fato mille lacrymis parentauit, et in primis IVDITHAE ſuae animam clericis, quoties templo exiit, (numquam autem ſine numeroſo praeſidio ad illud veniebat, vel ex illo ad cellam ſuam reducebatur,) vehementer commendauit. Miſertum demum eſt ipſos monachos miſerrimi Principis, quumque cum eo ſermones caedere non liceret, vnus eorum, nomine HARDVINVS, quum ſacram euchariſtiam praebuiſſet, compreſſis eius manibus, pauca verba: *Pone altare eſt*, inſuſurrauit, ſimulque ſchedulam eo clam proiecit. Imperator, exeuntibus templo reliquis hominibus, quum ſe ſolum animaduerteret, ſublatam ſchedulam legit, ex eaque demum, falſa eſſe, quae de IVDITHAE ſuae morte et CAROLI monachatu iactata ſint, immo potius pleroſque incredibilem ex calamitate ſua dolorem percipere, et de eo liberando conſilia capere, comperit. t) Quis vero

t) Conqueſtio Ludouici Imp. apud Ducheſn. Tomo II. p. 336.

Digitized by Google

vero talia patienti Principi, et e tanta fortuna in hanc miſeriam filii ſcelere coniecto non condoluiſſet. Volabat ergo fama per ora hominum, eaque hieme, teſte VITAE LVDOVICI auctore, u) *gregatim populi, tam Franciae, quam Burgundiae, nec non Aquitaniae, ſed et Germaniae, coëuntes, calamitoſis querelis de Imperatoris infortunio querebantur.* Deinde ipſi, qui aduerſus LVDOVICVM Pium coniurauerant, dum rem paullo accuratius adhibita in conſilium ratione expendunt, veriti, ne ad ſe aliquando res omnis redeat, paullatim ſe conſiliis illis nefariis ſubducunt. Ipſos ſane WALAM et RATBERTVM, iuratos alioquin Imperatoris hoſtes, videntes, rem in neruum erumpere, triſtes ex Alſatia rediſſe Corbeiam, legimus. x) Sed et BERNARDVS Dux Septimaniae et WARINVS Comes, ei antea parum aequi, iam in Burgundia populum ad capienda arma et opem Imperatori ferendam ſollicitabant. y) Praeterea iam diſſidere inter ſe coeperant LAMBERTVS et MATFRIDVS, praecipui eorum tumultuum auctores, qui dum ſinguli primo loco apud LOTHARIVM eſſe, et rempublicam ſuo arbitratu conſtituere cupiunt, eam negligunt ambo, nouasque conquerendi cauſſas populo, iam tum rerum nouarum cupido praebent. z) Denique LOTHARIVS ipſe ſibi quam maxime nocuit, dum nulla amplius fratrum habita ratione ſolus omnia egit pro lubitu, atque ita, nihil ſe eorum, ſed ſui omnia cauſſa voluiſſe, reipſa oſtendit. Quod denuo obſeruans NITHARDVS: a) PIPINVS, inquit, *et* LODHVVICVS, *videntes, quod* LODHARIVS *vniuerſum imperium ſibi vindicare, illosque deteriores efficere vellet, grauiter ferebant.* Et hoc ipſum Imperatori quam maxime profuit, vt ii, quorum antea improbitate in hanc calamitatem inciderat, primi eſſent, qui de illo bene mereri, et patrem LOTHARIO eripere conarentur. Id vero quo ordine geſtum ſit, iam paullo accuratius erit dicendum.

XVIII.

u) Vita Ludouici Pii p. 401.
x) Paſchaſ. Ratbert. in vita Walae p. 515.
y) Vita Ludouici Pii p. 401.
z) Nithard. Lib. I. p. 438.
a) Ibid. p. 438.

XVIII. LOTHARIVS rem ſuam ſibi praeclare videbatur ſtabiliuiſſe, quum ſub finem anni MDCCCXXXIII. Aquisgranum proficiſceretur, eoque et patrem captiuum ſecum abduceret, quo eum pridie kal. Decembres adueniſſe, in ANNALIBVS BERTINIANIS b) proditum eſt. Interea DROGO, Metenſium Epiſcopus, qui a reliquorum Epiſcoporum conſiliis ſuam ſemper ſeiunxerat ſententiam, fratremque magis, quam eius fortunam amauerat, ad LVDOVICVM, Boiorum regem confugerat, eumque a fratribus corruptum ſapienter pertraxerat in miſeri parentis partes, vt hic iam non minus de patris optimi ſalute eſſet ſollicitus, quam antea illum perdere ſtuduerat. Poſtquam ergo LOTHARIVM Aquisgranum veniſſe intellexit, ipſe Francofurtum iuxta Moenum iter fecit, atque inde legatos ad fratrem miſit GOZBALDVM Abbatem, c) et MORHARDVM Palatii comitem, expoſtulaturos cum eo, quod communem patrem adhuc durius, quam deceret filium, habuiſſet, et vt eum benignius in poſterum haberet, rogaturos. His parum benigne auditis, et nihil aequi impetrantibus, alios patrem ſalutaturos miſit: ſed ne videndi quidem illius, nedum adloquendi copia data eſt. d) Nec felicior deprecator paullo poſt ipſe LVDOVICVS fuit, qui quum LOTHARIVM Moguntiam profectum conueniret, nihilque faceret reliqui, vt eum ad patrem benignius habendum moueret, repulſam ferens triſtis diſceſſit, LOTHARIO redeunte Aquisgranum ibique natalem Seruatoris feſto adparatu celebrante. e) Quum ergo adeo occalluiſſet Lotharius, vt nihil

b) Ad ann. 833.

c) Fuit tum GOZBALDVS Abbas Altahenſis monaſterii in Boioaria, LVDOVICO noſtro cariſſimus, et cuius gratia hic Altahenſe monaſterium innumeris beneficiis locupletauit, ceu tot diplomata apud Hundium et Geuuoldum, infra in Codice diplomatico collecta, in quibus ſemper GOZBALDI Abbatis perhonorifica fit mentio, demonſtrant. Vid. Hund. *Metrop. Saliſb. Tomo II. p. 8. ſequ.* Poſtea eccleſiae Herbipolenſi praefectus eſt Epiſcopus circa ann. at monaſterii ſui adminiſtrationem nihilominus retinuit, liberamque abbatem eligendi facultatem ei a Ludouico impetrauit. Hund. *ibid. p. 8. n. V.*

d) Thegan. Cap. XXXXV.

e) Thegan. ibid. Annal. Bertin. ad ann. 833.

Digitized by Google

nihil aequi ab eo ſperari poſſe videret LVDOVICVS, quoduis pro patre periculum adire certus HVGONEM Abbatem f) in Aquitaniam ad PIPPINVM fratrem miſit, qui ſuo et DROGONIS Epiſcopi nomine apud illum de Lotharii inhumanitate conquereretur, eumque ad honeſtiſſimi belli pro patre ſuſcipiendi ſocietatem inuitaret: cui, quippe LOTHARIO iampridem infenſo, res facile perſuaſa eſt. g) Quo fretus auxilio inſequente Ianuario anni DCCCXXXIV. GRIMOALDVM venerabilem Abbatem, et GEBEHARDVM nobiliſſimae perſpectaeque fidei Ducem iterum Aquisgranum ad patrem miſit. Quibus quidem permiſſum, vt cum eo colloquerentur, at non niſi praeſentibus OTGARIO Moguntino, et RICHARDO *perfido*, vt a THEGANO h) vocatur, *homine*. i) OTGARIVS enim vna cum aliis viris eccleſiaſticis

f) Illuſtris et hic praelatus, eoque tempore celeberrimus, quippe CAROLI M. ex Regina Concubina filius, LVDOVICI PII et DROGONIS, Epiſcopi Metenſis frater, Abbas S.Bertini, S. Vedaſti, Noualienſis et ab anno DCCCXXXV. S. Quintini, Alberic. *Chron. ad hunc ann.* et in Imperatoris palatio archinotarius, vti eum eodem anno vocat Ludouicus Pius apud Mabillon. *de re diplom. Lib. VI. p. 613.* anno DCCCXXXXIIII. in praelio caeſus a Pippino Pippini filio. Annal. Bertin. *ad ann. 844.* Eius elogia vid. apud Frothar. *Epiſt. XXI. et XXXXI.*

g) Vita Ludou. p. 401. Annal. Bertin. ad ann. 834.

h) Cap. XXXXVII.

i) Operae pretium fuerit, et horum hominum notitiam dare. GRIMOALDVS, vir eo tempore prudentiſſimus, canonici quidem ordinis, at Abbas S. Galli, et poſtea Ludouici Regis Archicancellarius, de cuius geſtis plura habet Ratpert. *de Caſib. S. Galli Cap. VIII. p. 6.* Obiit Id. Iun. ann. DCCCLXXII. OTGARIVS Archiepiſcopus Moguntinus, Ludouico noſtro ad mortem vsque inimiciſſimus, infra erit memorandus. GEBEHARDVS Dux et *Cap. LIV.* laudatur a Thegano, vbi eum cum BARVDADO, id eſt, BADVRADO Epiſcopo Paderbornenſi et BERENGARIO ſapiente, ad LOTHARIVM miſſum, refert. Fuit hoc nomen poſtea inter Franciae orientalis Comites, ex quibus CONRADVS I. Rex Ananiae prodiit, frequentiſſimum, vid. tabulam apud Eccard. *Orig. Habsp. Lib. II. Cap.*

cis frequentes aderant captiuo principi, vt eum ad ſuſcipiendum habitum monaſticum pellicerent, quibus vero prudenter ille, ſe votum niſi ſui iuris vmquam concepturum negauit. k) His vero arbitris, ea, quae ſibi a LVDOVICO Boioariae Rege mandata fuerant, exponere veriti legati, in genua prouoluti eum tantum LVDOVICI filii verbis humaniſſime ſalutant, at ſignis tamen et nutu, quoad eius fieri poſſet, alienum eſſe LVDOVICVM a fratris conſiliis, ſignificare conantur. l) Abeuntibus legatis mox fama Boios, Saxones, Alamannos in armis: et ne in Gallia quidem ac Aquitania omnia quieta eſſe nunciat. Quo nuncio territus LOTHARIVS adpetente iam vere Aquisgrano per pagum Hasbanienſem Lutetiam Pariſiorum proficiſcitur, eoque et patrem fratremque CAROLVM, Prumia arceſſitum, magna cuſtodum turma cinctum, abducit, vbi iam omnes Francos de patre ſibi extorquendo laborare re ipſa comperit. LVDOVICVS enim frater veluti fugientem cum numeroſiſſimo exercitu e veſtigio ſequitur: PIPPINVS ex Aquitania cum non minoribus copiis ad Sequanam vſque venerat, eum tranſiturus illico, niſi vi tempeſtatum pontes deiecti nauesque demerſae fuiſſent. Porro ex Burgundia delectam manum adducebant BERNARDVS, Dux Septimaniae et WARINVS comes, qui, tametſi aëris intemperie vexati, et, quid rerum a ſociis agatur, neſcii rei gerendae occaſionem non haberent, ali-

Cap. I. §. 2. p. 73. vt paene ſuſpicer, eum filium EVERARDI Comitis, nepotem BEGONIS, qui ALPAIDEM Ludouici Pii filiam vxorem duxerat, fuiſſe. Ex quo ſimul patet, cur toties *nobiliſſimus Dux* vocetur. RICARDI duo in hac Ludouici Pii hiſtoria occurrunt, LOTHARIO deditus alter, qui hic ideo *perfidus* adpellatur a Thegano, et poſtea cum LOTHARIO in Italiam aufugiens, vna cum reliquis perduellibus, paene lue abſumtus eſt et paullo poſt tamen et ipſe deceſſit, teſte auctore *Vitae Ludouici Pii p. 412.* Alter Ludouico fidem ſeruauit, et circa eadem tempora, quibus ille perfidus cum LOTHARIO in Italia haerebat, a Ludouico eo legatus miſſus eſt cum FVLCONE et ADREBALDO Abbatibus. *Vita Ludouici p. 411.*

k) Annal. Bertin. ad ann. 834.

l) Thegan. Cap. XXXXVII.

Digitized by Google

aliquamdiu tamen ad Matronam fluuium, prope BONOGILVM, hodie *Pogny* conſederunt. m) At alacriores reliquis EGGEBARDVS Comes, n) et GVILIELMVS, Comes Stabuli, ſe cum haud exigua manu LOTHARIO in ipſo itinere obiiciunt, parati ſigna conferre, niſi Imperator libertati reſtituatur. Neque ab initio praelium abnuere videbatur LOTHARIVS, veniſſetque res ad manus, niſi ipſe Imperator, abhorrens a ſuorum clade, Comites precibus ab inſtituto dimouiſſet. o) Sic ergo ventum ad S. Dionyſii monaſterium, vnde Lutetiam Pariſiorum excurſurus erat futuro menſe Maio, comitia, quae indixerat, habiturus. Sed conſilia eius omnia turbabant tot coniuratorum, quibus ſe vndique peti videbat, exercitus. In primis ſub initium ieiunii quadrageſimalis a BERNARDO et WARINO aderant legati REBALDVS Abbas et GANZELMVS, Comes, qui patrem cuſtodia emitti poſcerent, polliciti ſimul, Bernardum et WARINVM dignitatem LOTHARII defenſuros, ſi poſtulata faciat, bellum contra minati, niſi patrem libertati illico reſtituat. Quibus LOTHARIVS, neminem ſe, ait, paternae calamitati magis indoleſcere, neminem ſe illum quam feliciſſimum videre malle: iniuria ſibi exprobrari calamitatem patris, quem ipſi et deſeruerint, et prodiderint: nec ſuo ſed Epiſcoporum iudicio illum adhuc in illo carceris ſquallore vixiſſe. Denique legatos reſponſum referre iuſſit, ſi ad ſe mittantur HVGO et FVLLO, Abbates, et VVARINVS ac ODO Comites, et craſtini, ante quem diem ad ſe venturi ſint, ſibi renuncietur, ſe cum iis, quid factu opus ſit, et quo pacto illis ſatisfieri poſſit, deliberaturum. p) At tantum abeſt, vt nouos legatos exſpectarit LOTHARIVS, vt patre in mona-

m) Vit. Ludou. Pii p. 402.

n) Hunc eumdem cum EVERARDO BEGONIS et ALPAIDIS filio eſſe putat GVNDLINGIVS, eumque adeo Comitem Pariſienſem fuiſſe contendit. Vid. *Gundlingiana Part. XX. Diſſert. II. §. 3. p. 421.* At non ſatis conſtat, Lutetienſis ille pagi comes fuerit, an Hasbanienſis. *Annales* enim *Reuberiani* vel Eginardi ad ann 834. obſcurius loquuntur: et magnum diſcrimen eſſe videtur inter EVERARDI et EGGENBARDI nomina.

o) Vita Ludouici Pii p. 402.

p) Vita Ludouici p. 403.

Digitized by Google

monaſterio S. Dionyſii relicto, cum amicis et conſiliorum ſuorum conſciis ſeſe clam ſubduxerit, et praecipiti fuga in Burgundiam atque inde Viennam vſque diſceſſerit. Id quod ipſis Kalendis Martiis contigiſſe, obſeruat auctor BERTINIANORVM ANNALIVM. q)

XVIIII. Et hic ipſe dies fuit, quo LVDOVICVS Pius ſibi redditus nouam veluti vitam auſpicari videbatur. Vix enim fuga euaſerat LOTHARIVS, Deo hominibusque exoſus, quum omnis generis, dignitatis ſexusque homines ad monaſterium confluerent, principi congratulari hanc rerum mutationem, cuius deſiderio ac commiſeratione adhuc contabuerant, fidemque de nouo ſpondentes. Auctores illi erant omnes, vt illico reſumeret purpuram, et ſe Auguſtum eſſe, poſita pulla veſte, oſtenderet. Sed tanta erat eius religio, vt exauctorationis et condemnationis etiam iniuſtiſſimae haberet rationem, nec diſciplinae eccleſiaſticae ſuam auctoritatem conſtituram crederet, niſi quibus epiſcoporum iudicio ſpoliatus eſſet, imperii inſignia de communi epiſcoporum ſententia et ex eorum manibus recepiſſet. At quamuis EBBONEM, perfidiae ſuae ſibi conſcium fuga abſtuliſſet: r) tamen et ille retractus, principi ſiſtebatur, et tanto laetiores tamen concurrebant reliqui Epiſcopi, qui Imperatorem multis adhibitis caerimoniis reſecrabant, purpuraque veſtitum et reliquis ornatum imperii inſignibus, armis denique incinctum ſolio regio imponebant, tanto plebis omniumque hominum plauſu, vt nullum vmquam drama laetiore exitu finitum eſſe videretur. Obſeruatum tum eſt ab hominibus, et inania mirantibus, quum iam foediſſimae tempeſtates, perpetuae procellae, ventique vehementiſſimi ſaeuiiſſent aliquamdiu, et excreſcentia flumina multum damni dediſſent, illo die *ita quodammodo viſa eſſe coniuraſſe elementa, vt mox et venti ſaeuientes miteſcerent, et caeli facies in antiquam et multo tempore inuiſam ſerenitatem redierint.* s) Quod tametſi vere adpetente non rarum, tamen quia eo ipſo die contigit, in omen acceptum eſt, quaſi ipſa natura poſt tot reipublicae clades mera halcyonia mortalibus denunciaret. Enimuero vana haec fuiſſe auguria, paullo poſt euentus docuit. Impe-

q) Ad ann. 824.
r) Thegan. Cap. XXXXVIII.
s) Vita Ludouici p. 404.

Digitized by Google

Imperator enim, ſiue tot curis hebetior, ſiue amore IVDITHAE ſuae in transuerſum actus, ne tot quidem calamitatibus cautius mercari didicit, ſed paullo poſt iisdem ſcopulis, in quibus antea naufragium fecerat, adliſus eſt. Statim ex quo ſe libertati reſtitutum viderat: non parum peccauit contra prudentiae praecepta, dum viribus, quibus pollebat, non vtebatur ad perſequendum LOTHARIVM, factionemque eius illico opprimendam. Id enim niſi neglexiſſet, vna expeditione potuiſſet efficere, vt et LOTHARIVS in poteſtate eius eſſe vellet, et perduelles, deſperatis rebus ſuis in deditionem venirent. At noluit Caeſar meliora ſuadentes audire, *nec filium abeuntem, licet multis hortantibus, perſequi:* t) ſed a monaſterio S. Dionyſii Nontogilum, atque inde Cariſiacum, in villam regiam, hodie Creſſiacum ad Iſaram, u) profectus eſt. Hic tum PIPPINVM cum ſuis, quos trans Matronam adhuc tempeſtates detinuerant, tum LVDOVICVM, filium eosque, qui ad illum, tyrannidem LOTHARII fugientes confugerant, et in his maxime DROGONEM et HVGONEM fratrem praeſtolatur. Tempus ibi laetitiae datum, ſuadente ipſo hymno, qui tum illo die ſacro canebatur: *Laetare, Hieruſalem, et diem feſtum agite omnes, qui diligitis eam.* x) Dimiſſis praeſentibus, ipſoque PIPPINO in Aquitaniam proficiſcente, at mox tamen inde redituro, cum LVDOVICO et CAROLO filiis Aquisgranum, rediit. Non dubium eſt, quin illud imperii ſui domicilium non minus laetus adſpexerit, quam nauta portum, in quem innumeris iactatus procellis, demum ratem exarmatam ac paene ſubmerſam feliciter reduxit. Et ſane iure quodam ſuo laetabatur. Nam ibi demum et imperium et filios (nam et PIPPINVS paullo poſt redierat,) ſibi redditos animaduertebat, et mox illi adducebatur, quam perdite amabat, IVDITHA, quam ille tamquam mortuam a ſe pridem defletam, et nunc veluti in vitam diuino munere redeuntem ſumma cum voluptate amplectebatur. Paſchate ibi celebrato Arduennam venationis cauſſa pererrat, et inde reuerſus Aquisgranum, exactis pentecoſtes feriis per Romerici iuga capiendis feris ac piſcibus quaſi per ocium vacat.

t) Vita Ludouici Pii p. 404. Nithard. Lib. I. p. 439.

u) Sirmond. ad Caroli Calui Capitularia p. 41.

x) Vit. Ludou. p. 404.

 CODEX

CODEX DIPLOMATICVS
SEV
FASCICVLVS DIPLOMATVM,
LVDOVICI GERMANICI
HISTORIAM
ILLVSTRANS.

I.

Diploma apud Guillimann. Epiſcop. Argent. Cap. V. p. 32. a Schiltero cum authentico collatum, et recuſum apud Eccard. Origin. Habsb. p. 107.

ANN. 856.

In nomine ſanctae et indiuiduae Trinitatis. Ludewicus, fauente gratia Dei Rex. Si liberalitatis noſtrae munere locis Deo dicatis aliquid conferimus beneficii, et neceſſitates Eccleſiae Dei per peticiones religioſarum perſonarum releuamus munimine atque imperioſo tuemur iuuamine: id nobis et ad mortalem vitam temporaliter peragendam, et ad aeternam feliciter adipiſcendam profuturum eſſe, liquido confidimus. Ex quo nouerit omnium fidelium noſtrorum, tam praeſentium, quam futurorum ſolers diſcretio, quod nobilis atque venerabilis ſanctimonialis, Abbatiſſa Baſilla Sancti Stephani, infra muros Argentoratenſes ſiue Strasburc, noſtram adiens Maieſtatem, praeſentauit obtutibus noſtris auctorabiles emunitatis firmitates praedeceſſorum noſtrorum, Regum et Imperatorum; qualiter praedictus locus Sancti Stephani a Duce Alberto fundatus erat, et per conſtitutionem Chylderici regis emunitatis, et per Pipinum Maiordomum locupletatus et munitus creſcebat, et per munificentiam Lotharii Imperatoris primi et coniugis Yrmengardis dotatus pollebat, ac demum etiam auctoritatem domini et genitoris noſtri, Hlodewici bonae memoriae, piiſſimi Auguſti, in qua continebatur inſertum. Quod non ſolum idem genitor

tor

tor noſter, verum etiam praedeceſſores eius reges videlicet Fraemchorum apud locum iam dictum beato Stephano et congregacioni Canonicorum quatuor ſacerdotum et ſanctimonialium triginta cum neceſſariis miniſtris dedicatum, ſub ſuo munimine ac defenſione cum omnibus ſibi ſubpertinentibus, tam mancipiis, quam praediis, tam infra ciuitatem, quam foris conſtitutis, eorum immunitatum auctoritatibus, hactenus ab inquietudine totius iudiciariae poteſtatis eadem munita et defenſa fuiſſet Abbacia. Pro huius itaque rei firmitate exorauit praedicta Abbatiſſa, Baſilla, vt paternum, ſeu praedeceſſorum noſtrorum regum clementiam ſequendo, huiuscemodi noſtrae emunitatis praeceptionem, ob amorem Chriſti, et reuerentiam Sancti loci, circa idem monaſterium fieri cenſeremus. Cuius poſtulationibus facilem tribuimus aſſenſionem, et hanc noſtrae Mageſtatis pagittam erga ipſum locum, immunitatis et tuicionis cauſſa, pro diuini cultus amore, et animae noſtrae remedio, fieri decreuimus. Per quod praecipimus atque iubemus, vt ſaluo per omnia honore ſui ſacroſancti praeſulis, nullus iudex publicus, vel quilibet ex iudiciaria poteſtate in perſonas, vel eccleſias, vel oratoria, aut loca, aut agros, vel quascumque reliquas poſſeſſiones, quas, ab antiquo, vel moderno tempore, in quibuslibet territoriis, vel pagis, vel comitatibus, infra dicionem noſtram, iuſte et legaliter memorata tenet vel poſſidet Abbatia, vel ea quae poſtmodum in iure ipſius monaſterii voluerit diuina pietas augere, ad cauſas audiendas, vel freda, vel tributa, vel thelonea exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fideiuſſores tollendos, aut homines ipſius eccleſiae, tam ingenuos, quam ſeruos, ſuper terram ipſius commorantes, iniuſte diſtringendos, nullas redibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris vel futuris temporibus ingredi audeat, nec ea, quae ſupra memorata ſunt, penitus exigere praeſumat, ſed liceat memoratae Abbatiſſae, ſuisque ſucceſſoribus, auctoritate Epiſcopali, vel diſpenſatione illius, quem ex numero fratrum ipſius loci conſtituerit oeconomum, ipſam ſedem cum omnibus ſibi ſubiectis et rebus, vel hominibus ad ſe pertinentibus, ſub tuitionis atque emunitionis noſtrae defenſione, remota totius iudiciariae poteſtatis inquietudine, quieto ordine poſſidere, et pro noſtro fideliter Deum exorare imperio, et incolumitate noſtra et coniugis, atque prolis. Nec liceat alicui, ſub praetextu aduocatoriae

occaſionis, ſibi vel in hominibus, vel quibuslibet rebus vel poſſeſſionibus eorum, aliquod ius vendicare, niſi quem pro aliqua, ſicut aliquando fieri euenit, neceſſitate, ipſa Abbatiſſa cum congregacionis voto per conſilium Antiſtitis, apud palatium expoſtulauerit, qui nec palemundum, vel aliquas exactiones exercere praeſumat. Si quis vero temerarius contra hanc noſtrae conſtitutionis auctoritatem venire praetemptauerit, praedictae Eccleſiae quinque libras auri, fiſcoque regio decem auri puriſſimi perſoluere cogatur, et inſuper offenſam regiam incurrat. Vt autem haec auctoritas pleniorem in Dei nomine vigorem obtineat, et a fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae et noſtris veris et certius perpetuo tempore credatur, propria manu ſubtus ſignauimus, et anuli noſtri impreſſione ſignari iuſſimus. Data II. Idus Septembris, anno Chriſto propitio XXIII. *) Domini Hlodeuuici Sereniſſimi Regis in Alſatia, indictione quarta. Actum Strazburc, palatio regio, in Dei nomine feliciter. Amen.

Signum Chlodeuuici Sereniſſimi Regis.
Otgarius ad vicem Grimoldi, Archicancellarii recognouit.

II.

Diploma Ludouici Germanici ex vetuſtiſſimo exemplo deſumtum apud Eccard. Geneal. Sax. p. 21.

ANNO 856.

IN nomine Sanctae et indiuiduae Trinitatis. Ludouicus diuina fauente gratia Rex. Notum ſit omnibus Sanctae Dei eccleſiae fidelibus noſtris, praeſentibus ſcilicet et futuris, qualiter Walbrecht Comes noſter deprecatus eſt celſitudinem noſtram, vt ob mercedis noſtrae augmentum, Collegium noſtrum, quod vocatur Wialteshuſon, vbi Sanctus Alexander corpore requieſcit, ſub noſtrae immunitatis tuitione et defenſione ſuſciperemus, vt ſicut praefatum oppidum Wialteshuſon in vtraque parte fluminis, quod vocatur Hunta, conſiſtit, et ſicut Huntatores eiusdem loci reſident, vt nullus Comes, neque Centenarius, neque Vicarius, neque Iudex, nec quisquam ex iudiciaria poteſtate, poteſtatem habuiſſet eos aſtringere, aut ad vllum placitum cogere, aut compellere, vt veniſ-

*) Numerantur anni regni in Alſatia ab anno 833.

Digitized by Google

veniſſent, niſi tantum in praeſentia praefati Walberti ſuique ſucceſſoris iuſtitiam acquiſiſſent et feciſſent: cuius petitioni ob memoriam Domini noſtri Ieſu Chriſti libenti animo aſſenſum praebentes decreuimus ita fieri, et iuſſimus fieri hoc noſtrae auctoritatis praeceptum, per quod decernimus, atque iubemus, vt res eiusdem collegii ſub noſtra immunitatis protectione et tuitione et defenſione conſiſtat; vt nullus Iudex, neque Vicarius, neque Decanus, neque quisquam ex iudiciaria poteſtate poteſtatem habens praefatos homines conſtringere, aut ad vllum placitum compellere, vt veniant, niſi Walbertus Comes, qui moderno tempore, Domino fauente Rector eiusdem Collegii eſſe videtur, ſuique filii Wicberti ſcilicet diaconi noſtri, eiusdemque ſucceſſoris in eodem loco, Domino opitulante, ſucceſſorumque ſuorum. Et vt haec auctoritas firmior habeatur, et per futura tempora a fidelibus noſtris verius credatur et diligentius obſeruetur, manu propria noſtra eam firmauimus, et anuli noſtri impreſſione asſignari iusſimus.

Data XIII. *) regni Domni Ludouici Sereniſſimi Regis in orientali Francia regnante. Indictione 4ta. Actum Francofurti palatio Regio. In Dei nomine Amen.

III.

*Diploma Ludouici ** Germanici apud Aub. Miraeum Donat. piar. p. 33. edit. Io. Franc. Foppens.*

In nomine Sanctae et indiuiduae Trinitatis. LOTHOWICVS Dei gratia Rex. NOTVM ſit omnibus fidelibus noſtris tam praeſentibus, quam futuris, quod dilecta coniux noſtra HEMMA Regina, adiens noſtrae Celſitudinis praeſentiam humiliter deprecata eſt, vt cuidam noſtro fideli, ſcilicet THEODRICO Comiti foreſtum 1) WASDA in eodem

*) Numerantur anni ab anno 842. quo fratres regna patria inter ſe diuiſerunt.

**) Forte Lotharingiae. MIRAEVS.

NOTATIONES AVB. MIRAEI.

1) WASDA, hodie *Waſia*, non Zelandia, neque Zelandiae pars Walachria. IANVS Douſa Lib. V. Annalium Hollandiae ſuſpicatur, *Theodoricum*, Comi-

eodem Comitatu, cum pratis, aquis terriſque aratoriis, exitibus et regreſſibus, cumque rebus pertinentibus ad praedictum foreſtum perintegre noſtro daremus praecepto.

Cuius petitionibus, (prout dignum eſt,) fauentes, praedicto Comiti praedictum damus atque largimur foreſtum, vt habeat, teneat, poſſideat, cum ſuis ad ſe pertinentiis, tam ipſe, quam ſui heredes ſeu cui ipſe ſuique heredes vendere vel mancipare voluerint, ſine omni contradictione.

Et vt firmius maneat inconuulſumque ſeruetur, hoc ei praeceptum fieri iuſſimus, et manu propria ſubter firmantes ſigillo noſtro iuſſimus ſigillari.

SIGNVM Domini LOTHOWICI glorioſiſſimi Regis.

GEZO Cancellarius ad vicem Domini Vthelrici *) Archiepiſcopi ſummique Cancellarii recognouit et ſubſcripſit. Datum anno Domini DCCCLXVIII. Idus Aprilis, regnante Domino LOTHOWICO anno XIV. Indictione XIV. **)

Comitem, ad quem iſta Ludouici, Germaniae Regis, liberalitas pertinuerit, fuiſſe auum Theoderici I. Hollandiae Comitis, et patrem *Gerolfi*, qui eiusdem Theoderici Primi pater fuerit Atque id quidem ex Reginone colligi poſſe videtur, qui ann. 885. *Gerolfum* et *Gardolfum*, Friſonum comites *a Godefrido* Normannorum Rege legatos ad Imperatorem miſſos, et ann. 898. *Eberhardum* Ducem a *Walgario* ſeu *Walgero*, Friſone, Gerolfi filio in venatione per fraudem trucidatum fuiſſe ſcribit: Quem eumdem eſſe cum *Walgero*, Theodorici I. Hollandiae Comitis fratre, idem Douſa cenſet.

THEODERICVS autem, Gerolfi pater, niſi coniectura me fallit, fuit Ludouico Balbo, Caroli Calui filio, Cubicularius, ipſique idem Balbus Comitatum Auguſtodunenſem ſupremis tabulis anno 879. legauit: vt apud Aimonium lib. V. Cap. 39. legitur.

WALGERVM iſtum Douſa et alii, Teiſterbantiae Comitem nuncupant.

Ceterum illud Ludouici diploma mihi ſuſpectum eſt, quod ipſi titulus Auguſti aut Imperatoris non tribuatur.

Vide Comites Hollandiae in Stemmate Belg.

*) Alias *Otheldric.* MIR.

**) Data prorſus eſt vitioſa, ait *Gomicurtius.* MIR.

IV.

Diploma Ludouici Germanici Vltraiectinum apud Guil. Hedam Epiſc. Vltraiect. p. 55. et Aub. Mir. Donat. Belg. p. 501.

ANN. 869.

In nomine ſanctae et indiuiduae Trinitatis. LVDOVICVS diuina fauente clementia Rex. Cum petitionibus ſacerdotum Dei iuſtis et rationabilibus diuini cultus amore fauemus, ſuperna nos muniri gratia non diffidimus. Nouerit interea induſtria ſeu vtilitas omnium fidelium noſtrorum, tam praeſentium, quam et futurorum, quia HVNGERVS, Veteris Traiecti Eccleſiae Epiſcopus, quae eſt conſtructa in honorem S. Martini Confeſſoris, et aliorum Sanctorum, obtulit obtutibus noſtris auctoritatem immunitatis Domini et genitoris noſtri bonae memoriae, LVDOVICI, piiſſimi Auguſti, in qua erat inſertum, quod non ſolum idem Dominus et genitor noſter, verum etiam praedeceſſores eius Reges Francorum eidem Eccleſiae, cui HVNGERVS ipſe, auctore Deo praeeſſet, ſub tuitione et defenſione eorum, cum omnibus ſibi ſubiectis, et rebus vel hominibus ad ſe pertinentibus, vel adſpicientibus conſiſtere fecerunt, et eorum immunitatum auctoritatibus hactenus ab inquietudine iudiciariae poteſtatis eadem munita atque defenſa fuiſſet Eccleſia.

Sed pro rei firmitate poſtulauit a nobis praedictus Epiſcopus, vt Paternum ſeu Praedeceſſorum noſtrorum Regum morem ſequentes, huiusmodi noſtrae immunitatis noſtrae praeceptum erga ipſam eccleſiam, immunitatis atque tuitionis gratia, ob amorem Dei et reuerentiam ipſius loci, circa ipſam eccleſiam fieri cenſeremus.

Cuius petitioni libenter aſſenſum praebuimus, et hoc noſtrae authoritatis praeceptum fieri decreuimus, per quod praecipimus atque iubemus, vt nullus iudex publicus, neque quislibet ex iuditiaria poteſtate, aut nullus ex fidelibus noſtris in eccleſias, aut loca, vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem regni noſtri iuſte et rationabiliter memorata tenet vel poſſidet eccleſia, et ea, quae deinceps iure ipſius ſancti loci diuina pietas augere dignabitur, ad cauſſas audiendas, vel freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, vel fideiuſſores tollendos, aut homines ipſius eccleſiae tam ingenuos, quam et ſeruos, ſuper terram ipſius commanentes,

nentes, iniuſte diſtringendos, neque vllas redhibitiones, aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris et futuris temporibus ingredi audeat, vel ea, quae ſuperius memorata ſunt, exigere praeſumat. Sed liceat memorato Praeſuli, ſuisque ſucceſſoribus, res praedictae eccleſiae cum omnibus ſibi ſubiectis ſub tuitionis et immunitatis noſtrae defenſione quieto ordine poſſidere, et noſtro fideliter parere imperio: atque pro incolumitate noſtra, coniugis ac prolis, ſeu etiam totius regni, a Deo nobis collati, et eius clementiſſima miſeratione per immenſum conſeruandi, vna cum clero et populo ſibi ſubiecto, Domini immenſam clementiam exorare: et quidquid de praefatis rebus eccleſiae ius Fiſci exigere poterat, integrum eidem conceſſimus eccleſiae, ſcilicet, vt in perpetuo tempore ei ad peragendum Dei ſeruitium augmentum et ſupplementum fiat. Hanc itaque authoritatem, vt pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus ſanctae Dei eccleſiae et noſtris diligentius conſeruetur, manu propria ſubter firmauimus, et annuli noſtri impresſione ſignari fecimus.

Signum Domini LVDOVICI, piisſimi Regis.

HARDBERTVS *) ad vicem RATLERII recognoui. Datum XV. Cal. Iunii anno XXIX. Domini et Serenisſimi Regis, LODOVICI in orientali Francia regnante. Indictione ſecunda. Actum Franconefurd Palatio Regio. In Dei nomine feliciter, Amen.

V.

Diploma Ludouici Germanici apud Calmet Hiſt. eccl. Lothаring. Tomo I. in Probat. p. 312. et Mabillon. Annal. Benedictin. Tomo III. p. 679.

ANN. 875.

In nomine ſanctae et indiuiduae Trinitatis. Ludouicus diuina fauente gratia Rex. Quidquid enim locis Sanctorum venerabilium, ibique degentium fratrum ob amorem Domini noſtri Ieſu Chriſti, pia augmentatione conferimus vel confirmamus, hoc procul dubio ad mercedem vel ſtabilitatem regni noſtri in Dei nomine pertinere confidimus, et profuturum nobis ad praeſentis vitae curricula faelicius tranſienda, nec non et beatitudinis praemia ſecurius obti-

*) *Hubertus* BVCHEL.

obtinenda, non dubitamus. Quapropter comperiat omnium ſanctae Dei eccleſiae fidelium, noſtrorumque praeſentium ſcilicet et futurorum induſtria, quia fratres ex coenobio ſancti Martini, nec non et beati Vdonis Confeſſoris Chriſti, noſtram adeuntes clementiam, reclamando, quod ſubſtantia victus illorum minus deerant neceſſaria, *) innotuerunt. Vnde precantes noſtram manſuetudinem, vt pro amore Dei et reuerentia Sanctorum inibi Domino quieſcentium, noſtra largitas ex rebus eiusdem eccleſiae aliquid reſtitueremus, et reſtituta in augmentum ſalubre victus ac veſtitus pro remedio genitoris noſtri noſtraeque coniugis, ſeu ſobolorum noſtrorum, deinceps ad emolumentum proficerent. Quorum petitionibus aures miſericordiae noſtrae libenter adquieſcentes, quia ipſa eccleſia in noſtris manibus habebatur per conſenſum ac conſultum Bertulfi, Treuerenſis venerabilis archiepiſcopi ceterorumque noſtrorum, ad eorumdem fratrum vſus conceſſimus, ac praecepto noſtrae authoritatis conſtituimus, id eſt, villam Grinſtad in Warmacenſe, cum omni integritate, eo ſcilicet rationis tenore, vt deinceps noſtris futuriſque temporibus poteſtatem habeant ipſi monachi ordinandi legitimo duntaxat iure de ſuis vſibus, quidquid rationabiliter elegerint vel voluerint; et nulla regia vel epiſcopalis vmquam poteſtas hoc noſtrae authoritatis praeceptum infringere vel violare audeat; ſed vt ſuperius dictum eſt, pro mercedis noſtrae augmento, ac genitoris noſtri ſobolorumque noſtrorum attentius Domini implorent miſericordiam. Et vt haec noſtrae authoritatis confirmatio futuris temporibus ſtabilior ac firmior habeatur, manu propria ſubter eam firmauimus, et annuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus.

Signum Ludouici, Sereniſſimi Regis.

Luidbrandus Diaconus ad vicem Luithberti archicapellani recognoui et ſubſcripſi. Data vndecimo Kal. Decembris anno XXXVIII. **) regni Ludouici Sereniſſimi Regis in orientali Francia regnantis, Indictione nona. Actum Metis ciuitate, in Dei nomine feliciter, Amen.

*) Forte: *quod ſubſtantia victus eorum nimis deerat neceſſaria.*

**) Inchoauit hanc Epocham ab anno 838. quo orientalem Franciam viuo patre armis vindicauit.

VI.

Diploma Ludolphi, Ducis Saxoniae apud Bodon. Syntagm. de Eccleſ. Gandersh. apud Meibom. Tomo II. p. 481. et ex ipſo autographo emendatum apud Leukfeld. Antiqu. Gandersh. Cap. III. §. 4. p. 22. et de nouo collatum a Io. Chriſtoph. Harenberg. Hiſt. Gandersh. p. 60.

† Quia ſcriptum eſt, precium animε viri diuitiε eius. Idcirco ego LVDOLFVS, Dux Saxoniae notum eſſe cupio omnibus Chriſti Fidelibus, tam preſentibus, quam futuris, quod (ego poſt inchoationem monaſterii puellarum) *) quod diuina inſpiratione commonitus, ſimulque dilectae coniugis meę ODAE ſuadela inductus in honore praecurſoris Stephanique prothomartyris in Bruniſtashuſen edificare coepi, literis Domini noſtri LVDOVICI, Romanorum regis inuictiſſimi ad Sanctiſſimum SERGIVM Papam acceptis, cum predicta coniuge mea anno dominicae incarnationis octingenteſimo quinquageſimo tertio, **) indictione prima, Romam iui, et in preſentia ipſius ſummi Pontificis prenominatum monaſterium et omnem proprietatis meę hereditatem, quam habui, videlicet Gandeſemiamarku, Aluunge marcu et Ruderinge marcu, et Dengdia marcu, et Lachtiandorp marcu, et alia loca plurima cum familiis vtriusque ſexus, Apoſtolorum Principi pro remedio animae meę et eorum ſimul, quibus debitor extiti, in ius et proprietatem integraliter tradidi, ſanctorum etiam Romanorum Pontificum, Anaſtaſii et Innocentii pignera glorioſa nobiſcum deportanda pio nobis karitatis affectu tradens, petiit, et accepit a nobis promiſſum, Eccleſiam in honore predictorum confeſſorum fabricandam, et lumen ante ipſorum pignera indeficienter adminiſtrandum. Vt autem hęc omnia per ſuccedentia ſibi ſecula firma et indiſſolubilia perſiſtant, priuilegium plenae ac perpetue libertatis in papyro conſcriptum, vbi omnia predicta continentur, monaſterio noſtro libere vtendum contradidit. Nos autem ***) in continenti duas ſtolas albas,

*) Haec parentheſi incluſa deſunt apud HARENBERG.

**) HARENB. DCCCXXXXIV. Indictione VII.

***) HARENB. *etiam.*

Digitized by Google

bas, XXX aureis intextas, eidem beato Sergio Papae tradidimus, ſtatuentes, vt Abbatiſſa, que pro tempore fuerit, eundem cenſum ſanctę Romanae eccleſię in ſignum libertatis ſingulis annis perſoluat. Cum autem, diuina cooperante gratia, proſpere domum rediſſemus, gratanter a ſancto Collegio recepti, eumdem locum ſacro collegii *) puellarum coetui videntes nimis anguſtum, in quadam ſilua hereditatis noſtrę, iuxta fluuium Gande, qui alio nomine Etthernа nuncupatur, an. ab incarnatione Domini DCCCLVI. **) indict. quarta Eccleſiam in honore predictorum Confeſſorum non longe a loco priori, celebriori aedificio conſtruximus. Precamur igitur vos legentes vel audientes huius noſtrę donationis paginam, vt caeleſtis regni clauigerum pro nobis ſuppliciter exoretis, quatenus poſt funera carnis noſtrę Paradiſi ianuas tradita ſibi poteſtate nobis aperiat, atque in extremo examine ante tribunal eterni Iudicis ſupplex pro nobis aduocatus exiſtat. Amen. †

VII.

Diploma Ludolphi, Saxoniae Ducis apud eumdem Leukfeld. Antiqu. Gandersh. Cap. IV. p. 28. et Harenberg. Hiſt. Gandersh. diplom. p. 47.

Quia ſcriptum eſt, precium anime viri diuitie eius. Idcirco ego LVIDVLFVS ſimul cum Coniuge mea ODA, quantam hereditatis noſtre partem Dei ancillis tradendam pro redemptione anime noſtre, et eorum ſimul, quibus debitores ſumus, iudicaui. Proinde omnes vbique in Chriſto fideles, tam praeſentes ſcilicet, quam futuros, noſſe volo, me ad aeccleſiam Gandesheimenſem, ſanctimonialibus ibidem Deo ſeruientibus tradidiſſe, quicquid in Gandeshemia marcu, et in Ruderia marcu, et in Aluunga marcu habui, in terris, ſiluis, campis, (pratis, paſcuis, aquis aquarumque decurſibus, propriis vel communibus domibus, ***) edificiis vel prius habitis, vel poſtea conſtructis, mancipiis quoque diuerſi generis vel condi-

*) HARENB. omittit *collegii.*

**) HARENB. anno DCCCVI.

***) Omittit haec HARENBERGIVS.

Digitized by Google

conditionis, mobilibus et immobilibus, et in quibuscunque rebus cum omni integritate earum. Et vt haec traditio firmior eſſe, et indiſſolubilem per ſuccedentia ſibi ſecula auctoritatem habere poſſet, filiam meam HATHVMODAM nomine, ſacro velamine ibidem conſecrari faciens, tam Imperiali auctoritate, quam Apoſtolicae ſedis literis, et Epiſcopali benedictione munire curaui, et Sanctorum Chriſti Confeſſorum Anaſtaſii Papae et Innocentii Papae corporibus, et tam ſancti Saluatoris, quam eius ſancte Genitricis et duodecim Apoſtolorum dignis reliquiis a venerabili SERGIO acceptis, adornare ſtudui. Cuius literas, quamuis in papiro ſecundum priſtinam Apoſtolice ſedis conſuetudinem ſcriptas habeam, hic tamen propter eos, qui illas habere non poſſunt, ponere dignum duxi: Vnde parumper legentes vel audientes, a me ad illius verba ſe conuertant.

SERGIVS Epiſcopus, Seruus ſeruorum Dei, omnibus venerabilibus confratribus noſtris, Archiepiſcopis, ſeu reuerendiſſimis et ſanctiſſimis Epiſcopis, religioſis Abbatibus, glorioſis Ducibus, Clericis, Comitibus atque cunctis fidelibus ſanctę Dei aeccleſie preſentibus et futuris. Omnis itaque Chriſtianorum milicia ſciat, ac ſine vlla dubitatione indubitanter agnoſcat. Quia mandante nobis Domino atque inuictiſſimo Rege noſtro HLVDOVVICO, vt pro coenobio, quod auus, et eius poſtea cariſſimus genitor in honore omnipotentis Domini dedicauerunt, ad eundem locum de Sanctorum Chriſti corporibus mandare deberemus. In qua videlicet petitione congrua et ſatis iuſta hunc venerabilem et glorioſum Comitem LIVTVLFVM nomine, qui eidem ſacro loco preeſt, cum Imperiali Epiſtola ad nos dirigere ſtuduit. Nos quoque tam ſaluberrimam dignamque poſtulationem cum magna lętitia et exultatione ſuſcepimus, et pro ſalute patrię et magno caritatis amore, quem erga Chriſtianiſſimum Imperatorem et Dominum noſtrum habemus, beatiſſimorumque Chriſti Praeſulum corpora Innocentii et Anaſtaſii PP. nec non et reliquias Domini ac Saluatoris noſtri, ſancteque ſue Genitricis Marię, atque duodecim Apoſtolorum ad predictum ſanctum locum deferenda libenter praebuimus; Propterea has vobis omnibus in Chriſto pie viuentibus noſtras Apoſtolicas ſillabas monſtrari iuſſimus,

mus, vt non, quod abſit, increduli, ſed modis omnibus exiſtatis veraces, quod nos predicto huic Luitulfo, glorioſo Comiti predictorum Sanctorum corpora Innocentii et Anaſtaſii PP. ſiue reliquias dedimus.

Haec ſunt verba Epiſtolae, quam mihi Venerabilis Papa SERGIVS, in papiro, (vt diximus ſcriptam et ſuo ſigillo) *) munitam dedit, quam ita ideo huic traditioni meę inſerere volui, vt, quicunque haec legeret, ſciat, vel quanta auctoritate locus iſte in monaſterium ſit fundatus et conſecratus, vel quorum ſanctorum corporibus et pigneribus illuſtratus, vel ad quorum Sanctorum memoriam haec traditio, quam ad aeccleſiam Gandeshemenſem ancillarum Dei vſibus deputaui, ſit facta.

VIII.

Diploma Ludouici Germanici ex authentico exſcriptum a Nic. Schatenio Annal. Baderborn. Lib. II. ad an. 845. p. 130.

ANN. 845.

In nomine Sanctae et indiuiduae Trinitatis. HLVDOVICVS diuina fauente gratia Rex. Cum in nomine vnicae et perpetuae Trinitatis pro regimine S. Matris et vniuerſalis Eccleſiae, etiam et pro ſtatu regni nobis diuinitus et paterno iure commiſſi Patherbrunnen peruenimus, aderant inter ceteros fideles noſtros quidam Monachi cum venerabili eorum Praepoſito Vualanae **) ex monaſterio, quae noua Corbeia nuncupatur, coramque familiaribus Conſiliariis noſtris in praeſentiam culminis noſtri adducti attulerunt Domni ac Genitoris noſtri Hludouici, excellentiſſimi Imperatoris quoddam praeceptum, in quo continebatur, qualiter idem Chriſtianiſſimus Imperator praefatum monaſterium in honorem S. Stephani protomartyris Chriſti ſuper fluuium Wiſera, in villa regia, in loco dudum nuncupante Hucxeri Adalhardo cuidam ſeni Abbati germanoque ſuo Walanae ***) conſtrui ac fabricari praecepiſſet, obſecrantes clementiam

*) Haec quoque omiſit HARENBERGIVS.

**) MSC. *Walone.*

***) MSC. *Walone.*

mentiam Serenitatis noſtrae, vt pro maiori firmitate ac certiori ſtudio ſecuritatis noſtrae manſuetudinis ſuper hoc praeceptum paterno ac regali affectu confirmari deberet. Quorum petitioni iuſtae et rationabili aurem libenter accommodauimus, ac praeſcriptam villam Hucxeri, *) quam Sereniſſimus Auguſtus ad praefatum monaſterium tradiderat, cum omnibus finibus vel terminis ſuis, terrisque, ſiluis, aquis, aquarum decurſibus, ſeu cunctis adiacentiis, nec non adpendiciis ſuis, ſiue res et poſſeſſiones, quae a Deum timentibus vel gratiam diuinam diligentibus ibi conlatae ſunt, etiam et res, quae ad Corbegiam antiquiorem, ex cuius vocabulo illud monaſterium nomen vſurpat, traditae fuerunt, †) intra fines regni Saxoniae, terris, ſiluis, campis, pratis, paſcuis, aquis aquarumque decurſibus, propriis vel communibus aedificiis, prius habitis vel poſtea conſtructis, mancipiis quoque diuerſi generis vel conditionis, mobilibus et immobilibus datum vel traditum erat cum omni integritate praefato monaſterio, et Monachis ibidem Deo ſoli **) militantibus ad poſſidendum fruendumque per hanc noſtram auctoritatem in eleemoſinam praefati piiſſimi genitoris noſtri ac noſtram confirmare atque ſtabilire decreuimus. Libuit etiam noſtrae Celſitudinis pietatem erga diuae memoriae Genitoris noſtri Nobiliſſimi inſtitutionem, quando diuina vocatione Abbas ***) praedicti monaſterii vitam finierit mortalem, quamdiu ipſi monachi inter ſe talem inuenire huiusce vitae quiuerint, qui ipſam congregationem ſecundum regulam S. Benedicti, primi inſtructoris illius normae, regere valeat, per hanc noſtram auctoritatem licentiam habeant eligendi Abbatem, quatenus ipſos ſeruos Dei, qui illic vni Deo diu noctuque ſeruiunt, pro nobis proleque noſtra et ſtabilitate regni a Deo nobis conlati iugiter Dei miſericordiam exorare delectet. Illud vero inferere hoc praecepto noſtrae placuit regiae auctoritati, vt licentiam habeant Rectores et miniſtri eiusdem monaſterii, cum quibuslibet hominibus liberis res et mancipia legaliter commutare, videlicet vt quidquid

*) MSC. *Huxeri.*

†) MSC. *fuerant.*

**) Abeſt *ſoli* in vet. MS.

***) Vet. MSC. *Abba.*

Digitized by Google

quid pars iuſte et rationabiliter alteri contulerit parti, deinceps per hanc noſtram auctoritatem iure firmiſſimo teneant atque poſſideant, et quidquid exinde facere voluerint, libero in Dei nomine perfruantur arbitrio faciendi, quidquid elegerint. Et vt haec auctoritas largitionis atque confirmationis noſtrae per diuturna tempora inviolabilem atque inconuulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmauimus et annuli noſtri impreſſione ſignari iuſſimus.

Signum Hludouici Glorioſiſſimi Regis.

Dominicus Notarius ad vicem Radleici recognoui. Data IIII. Idus Decembris anno Chriſto propitio ſeptimo *) regni Domni Hludouuici Regis in orientali Francia. Indict. VIII. Actum Patherbrunnen in Dei nomine feliciter. Amen.

IX.

Diploma alterum eodem die datum Corbeienſibus apud Schaten. ibid. p. 131.

ANNO 845.

In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. HLVDOVVICVS diuina fauente gratia Rex. Si de rebus terrenis, quibus diuina ſumus largitate grauati, Laicorum, propter amorem Dei eorumque in iſtis locis ſibi famulantibus beneficia oportuna largimur, hoc nobis procul dubio ad aeternae remunerationis praemia capeſcenda profuturum, liquido credimus. Idcirco nouerit omnium fidelium S. Dei eccleſiae noſtrique praeſentium et futurorum ſollertia, quia nos pro mercedis noſtrae augmento conceſſimus ad monaſterium, quod noua Corbeia nuncupatur, quod eſt conſtructum in honorem S. Stephani, Protomartyris Chriſti, ſuper fluuium Wiſera in villa regia in loco nuncupante dudum Hucxeri, manſa vndecim, quae ſunt in pago Lagneae, in villa, quae dicitur Hemli, cum omnibus appendiciis vel ad ſe pertinentibus in terris videlicet cultis et incultis, ſiluis,

*) Ab anno 838. quo Franciam orientalem viuo patre armis vindicauit.

ſiluis, aquis aquarumque decurſibus, adiacentiis, peruiis, exitibus et regreſſibus, quaeſitum et ad inquirendum, vel quantumcumque infra praeſcripta villa, vel quae ad ipſa vndecim manſa pertinere videntur, vt noſtri iuris atque poſſeſſionis in re proprietatis eſt, totum et integrum praeſcripto monaſterio Corbeiae et monachis ibidem Deo ſoli militantibus perpetualiter ad poſſidendum fruendumque conceſſimus, atque de noſtro iure in ius et dominationem praefati monaſterii liberalitatis noſtrae munere contulimus; ita videlicet, vt quidquid exinde ab hodierna die vel tempore Rectores et miniſtri eiusdem monaſterii facere, ordinare atque diſponere voluerint, per hanc noſtram auctoritatem liberam in omnibus habeant poteſtatem faciendi, quidquid egerint. Et vt haec auctoritas largitionis atque confirmationis noſtrae per curricula annorum inuiolabilem atque inconuulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubter firmauimus, et annuli noſtri impreſſione ſignari iuſſimus.

Signum Hludouici glorioſiſſimi Regis.

Dominicus Notarius ad vicem Radleici recognoui. Data IIII. Idus Decembris, anno Chriſto propitio VII. *) regni Domini Hludouici, Regis in orientali Francia. Indict. VIII. Actum Patherbrunnen in Dei nomine feliciter. Amen.

*) Anni eodem modo, ac in ſuperiore diplomate numerantur.

Digitized by Google

X.

Diploma Ludouici Germanici Corbeienſe apud Schaten. ibid. p. 132. ſequ.

ANNO 845.

In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. HLVDOVICVS, diuina fauente gratia Rex. Si erga loca diuinis cultibus mancipata propter amorem Dei eorumque in eisdem locis ſibi famulantibus beneficia oportuna impendimus, atque de rebus terrenis diuina miſeratione nobis collatis largitionis noſtrae munere quidquam conferimus, hoc nobis procul dubio non ſolum ad ſtabilitatem regni pertinere, verum etiam ad aeterna beatitudinis praemia capeſcenda profuturum, liquido credimus. Idcirco notum fieri volumus omnium fidelium noſtrorum praeſentium ſcilicet et futurorum ſagacitati, qualiter nos ob amorem Dei, et emolumentum animae noſtrae quasdam proprietatis noſtrae res conceſſimus ad monaſterium, quod dicitur noua Corbeia, quod eſt ſitum ſuper fluuium Wiſera, conſtructum in honore ſancti ac beatiſſimi Stephani Prothomartyris, vbi praeſenti tempore venerabilis vir Warinus, auctore Deo Abba praeeſſe videtur, ſunt enim praedictae res in pago Guottinga in villa, quae dicitur Amplidi, hoc eſt, manſum dominicatum cum caſis et reliquis aedificiis, cum aliis manſis viginti ibidem aſpicientibus ac deſeruientibus. Has itaque res, ſicut diximus, cum domibus, aedificiis, mancipiis vtriusque ſexus, ſalinariis, terris cultis et incultis, ſiluis, pratis, paſcuis, aquis aquarumque decurſibus, adiacentiis, peruiis, exitibus et regreſſibus, quaeſitis et inquirendis, quemadmodum Banzleibs Comes in beneficium hactenus habuit, et noſtri iuris atque poſſeſſionis in re proprietatis eſt, totum et ad integrum praedicto monaſterio conceſſimus, et de iure in ius, et dominationem eius liberalitatis noſtrae munere contulimus, ita, vt de iisdem rebus et mancipiis Rectores et miniſtri praedicti monaſterii ob vtilitatem et neceſſitatem ipſius, facere, ordinare atque diſponere voluerint, per noſtrae auctoritatis largitionem libero in Dei nomine perfruantur arbitrio faciendi, quidquid elegerint. Hanc itaque auctoritatem largitionis noſtrae, vt per curricula annorum inuiolabilem atque inconuulſam obtineat firmitatem, et a fidelibus S. Dei Eccleſiae noſtrisque verius credatur, et diligentius conſeruetur,

 manus

manus noſtrae ſignaculis ſubter eam decreuimus corroborare, et annuli noſtri impreſſione aſſignare iuſſimus.

Signum Hludouici glorioſiſſimi Regis.

Adalleodus ad vicem Rathleici recognoui et ſſ. Data VIIII. Calend. Ianuarii anno Chriſto propitio VII. *) regni Domni Hludouuici regis in orientali Francia. Indict. VIII. Actum Rosbath Villa in Dei nomine feliciter Amen.

XI.

Diploma Ludouici Germanici Corbeienſibus et Heriuordienſibus datum apud Schaten. ibid. p. 141. ſequ.

ANNO 853.

In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. HLVDOVICVS diuina fauente gratia Rex. Si petitiones ſeruorum Dei iuſtas et rationabiles ad effectum perduxerimus, et ad humanam vitam feliciter tranſigendam, et perpetuam felicius promerendam procul dubio nobis profuturum ſperamus. Quapropter notum eſſe volumus, quomodo venerabilis Abbas Warinus adiit Excellentiam noſtram ſuppliciter orans, vt noſtra munificentia proſpiceremus monaſteriis illi commiſſis, quorum vnum eſt monachorum, noua Corbeia nominatum, vbi et ille primum regulari electione Abbas extitit, et alterum eſt Sanctimonialium, Herifordt dictum, et propriae Abbatiſſae, cuius nomen Addila, ſubiectum, ſed iuxta conſuetudinem, quod ancillarum Dei congregationibus procurari ſolent praepoſiti ex eccleſiaſtico ordine, iam dicto Abbati commendauimus, vt tam in diſciplina Abbatiſſam iuuare, quam in cunctis negotiis, quae famulae Chriſti pro ſexu et profeſſione ſua exequi non poſſunt, ipſarum prouiſor et patronus exiſteret. Is ergo petiit celſitudinem noſtram,

*) Vide quae notauimus ad dipl. 8.

ſtram, recordari, quod piae memoriae genitor noſter Hludouicus Imperator ambo haec monaſteria exſtrui iuſſit ad normam videlicet praecipuorum in Gallia monaſteriorum, Nouam vtique Corbeiam ad ſimilitudinem antiquae Corbeiae, Herifordenſe vero coenobium ad exemplum monaſterii Sanctimonialium in Sueſſionis ciuitate exiſtentium, et vt in eleemoſinam ſuam hac totius generis ſui iuſtitutionem earumdem perfectio expleretur, cellam iuris ſui, quae vocatur Meppia, cum decimis et poſſeſſionibus vndique ad eam pertinentibus, et eccleſiam Eresburg, quam auus noſter Carolus primo extruens in Saxonia decimis dotauit, circum quaque habitantium per duas Saxonicas raſtas praefatus noſter genitor ad nouam Corbeiam tradidit, ad herfordienſis autem monaſterii adiumentum dedit, in epiſcopatu quidem Oſnabrugenſi eccleſiam buginthi cum ſubiectis ſibi eccleſiis, in parochia vero Mimigerfordenſi eccleſiam hreni, cum his, quae ad eam pertinent eccleſiis. Ita ſane, vt decimarum aliorumque redituum prouentiones praefatis cederent monaſteriis, et ab ipſis viciſſim procurentur ſubiectae plebes in baptiſmate, in euchariſtia, in ſepulturis, in confeſſione peccatorum audienda, et presbyteri, qui principales ex his eccleſias tenerent, archipresbyterorum officio fungerentur ad agenda omnia, quae ſolent fieri ab Archipresbyteris Epiſcoporum. Cum autem ipſi Epiſcopi circationes ſuas ibi agere deberent, ad eorum manſionatica daretur, quod in Capitularibus anteceſſorum noſtrorum praeſcriptum habetur. Nos igitur rata eſſe volumus cetera omnia, tantum expenſas ad miniſterium Epiſcopi propter aegritudinem et ſenectutem ei, quae nunc eſt Gozberti augere debemus. Id iuxta petitionem ſaepe dicti Abbatis Warini ita moderari placuit, vt deſcripto, quantum ſatis ſit ad ſeruitium Epiſcopi, hoc nullo modo ſubtrahatur, et epiſcopus viciſſim ampliora non requirat, nec cum pluribus veniat, quam vt eis ſufficere poſſint. In quibus ſatis eſſe conſenſit praefatus Epiſcopus coram nobis et archiepiſcopo noſtro HRabano ceterisque cum eo in ſynodo agentibus. Item vt dentur ad ſingulas eccleſias porci quatuor, valentes ſinguli denariis duodecim et octo arietes, qui eadem pene ſumma, quod quatuor porci aeſtimarentur, tres porcelli, quatuor aucae, octo pulli, viginti ſitulae de medone, XX de mellita cereuiſia, XL de non mellita, CXX panes, C modii de auena, manipuli DCti, ſitque in poteſtate Epi-

 ſcopi,

ſcopi, vtrum haec per ſingulas eccleſias ad vnam manſionaticam, an ad duas velit habere. Ne autem in ſumma debiti his plus aut minus complectatur, hoc auctoritatis noſtrae praecepto cum conſenſu ſinodali decernimus atque iubemus. His etiam adiungere placuit liberam vtrique loco conceſſionem elegendae de propria congregatione in regimen ſuis per futura ſemper tempora congruae perſonae. Et vt omnis hinc dubietas tollatur, manu propria haec roborantes annuli noſtri impreſſione ſignari iuſſimus.

Signum Hludouici Glorioſiſſimi Regis.

Hadelbertus Subdiaconus ad vicem Baldrici abbatis recognoui, Data XI. Calend. Iunii Anno Xmo *) regni glorioſiſſimi Regis hludouici in orientali Francia regnantis Indict. I. Actum in palatio regio Franconofordt in Dei nomine feliciter Amen.

XII.

Diploma Ludouici Germanici Corbeienſibus datum apud Schaten. ibid. p. 143.

ANN. 855.

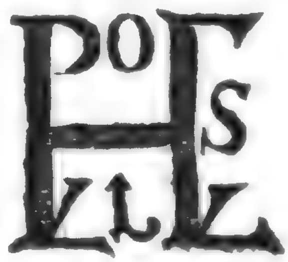
In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. HLVDOVICVS diuina fauente gratia Rex. Si liberalitatis noſtrae munere de beneficiis a Deo nobis conlatis locis Deo dicatis aliquid conferimus, id nobis et ad mortalem vitam feliciter tranſigendam et ad aeternam perpetualiter obtinendam profuturum, liquido credimus. Idcirco notum fieri volumus omnium fidelium noſtrorum tam praeſentium, quam et futurorum ſagacitati, quia petente atque ſuggerente Warino, venerabili Abbace, qui monaſterium, quod dicitur noua Corbeia noſtra conceſſione in regimine habere dinoſcitur, quod piae memo-

*) a diuiſione regni paterni anno 843. perfecta.

memoriae Genitor noſter conſtrui iuſſit in honorem Dei et ſancti Protomartyris Stephani vbi et S. Viti Martyris pretioſa pignora ſeruari noſcuntur, complacuit Celſitudini noſtrae quamdam cellulam iuris noſtri, vocatam Fiſchboeki, quae eſt conſtructa in pago Leri, memorato monaſterio adiungere, atque per hanc noſtram auctoritatem ei tradere, vt perpetuo ſub eius ditione cum omnibus ad ſe pertinentibus et aſpicientibus conſiſtat. Hanc, vt diximus cellulam ſub integritate, cum omnibus rebus, appendiciis et terminis ſuis, et cum omnibus ad ſe pertinentibus, id eſt baſilicis, domibus, ceteriſque aedificiis, Decimis, ſiluis, campis, paſcuis, aquis aquarumque decurſibus, cultis locis et incultis, mobilibus rebus et immolibus, mancipiis diuerſi ſexus et aetatis, memorato monaſterio ſubditam eſſe facimus, atque per hanc noſtram auctoritatem ita condonamus atque tradimus, vt in iure eiusdem ac monachorum inibi per tempora Deo inſeruientium in diuerſis neceſſitatibus ad diuinum cultum propenſius exequendum, absque cuiuslibet diminoratione aut retractione permaneat. Et nullus fidelium noſtrorum ab eorum dominatione vel poteſtate eam quoquo modo auferre, aut in aliam quamlibet partem quacumque occaſione transferre praeſumat: neque vllus iudex publicus, vel quilibet ex iudiciaria poteſtate in eccleſias, aut loca, vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones memoratae cellulae, quas praeſenti tempore in quibuslibet pagis et territoriis habet, ac deinceps ibidem conlatae fuerint, ad cauſſas iudiciario more audiendas, aut fideiuſſores tollendos, aut homines ipſius cellulae tam ingenuos, quam et latos *) diſtringendos, aut vllas redhibitiones, aut illicitas occaſiones requirendas vllo vmquam tempore ingredi audeat, vel ea, quae ſupra memorata ſunt, penitus exigere praeſumat. Sed liceat memorato Abbati ſub immunitatis noſtrae auctoritate, ſucceſſoribusque eius et Monachis in memorato monaſterio per tempora degentibus iam dictam cellam cum omnibus ad ſe pertinentibus vel aſpicientibus ad Dei et Domini noſtri, IESV Chriſti famulatum diligentius peragendum absque cuiusquam contrarietate vti, et quaecumque ad ſuos in Domini noſtri IESV Chriſti militia vſus et neceſſitates pertinent, ordinare, diſponere,

*) *Lutas* ſiue *litos*, luidos. SCHATEN.

nere, iuſteque efficere. Quatenus pro pii genitoris noſtri animae ſaluatione, et pro nobis et coniuge proleque noſtra et pace noſtra ac ſtabilitate totius imperii a Deo nobis commiſſi alacrius eos indeſinenter Domini miſericordiam exorare delectet. Hanc quoque commonitionem ſubiungere curauimus, vt praefatus Abbas eiusque per tempora ſucceſſores prouideant de praefata cellula, ne aliquando negligatur in diuino cultu, neque cuilibet perſonae in beneficium tribuatur, ſed potius procuretur, vt ibi in perpetuum Dei cultus perſeueret, et ad praefati monaſterii, Monachorumque ibidem Deo ſeruientium vſus et neceſſitates perpetuum proſpiciat. Et vt haec noſtra auctoritas inuiolabilem et inconuulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubter eam firmauimus, et annuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus.

Signum Hludouici, ſereniſſimi regis.

Hadebertus Subdiaconus ad vicem Baldrici Abbatis recognoui.
Data XIII. Calend. Aprilis anno XXIII. *) Sereniſſimi Regis HLudouici in orientali Francia regnantis. Indictio. III. Actum in villa Lipilingas in Dei nomine feliciter Amen.

*) Integrum diploma, niſi quod in anno regni orientalis error interuenerit ex ſcriptorum vitio, nam quod Cleinſorgius retulit, annum Ludouici Regis XII. exhibet, id vero, quod ex Corbeienſibus tabulariis accepimus, annum Ludouici Regis XXIII. praefert: ex indictione tamen tertia in Corbeienſi adſcripta, ad hunc annum 855. referre viſum, qui regni orientalis Franciae paſſim XV. notatur. SCHAT. Immo verus eſt hic annus regni XXIII. ſi numeres ab anno 832. quo primum arma mouit Ludouicus, id regnum vindicaturus.

XIII.

XIII.

Diploma Ludouici Germanici Paderbornenſe apud Schaten. ibid. p. 149. et Conring. Cenſur. Diplom. Ludou. Cap. IV. p. 27.

ANN. 859.

In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. Ludouicus diuina fauente gratia Rex. Si liberalitatis noſtrae munere loca Deo dicata et neceſſitates Eccleſiaſticas per petitiones pontificum atque ſacerdotum noſtro releuamus munimine, atque tutemur iuuamine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter tranſigendam, et ad aeternam obtinendam profuturum liquido credimus. Quapropter nouerit ſagacitas, ſeu vtilitas omnium fidelium Sanctae Dei Eccleſiae noſtrorumque tam praeſentium, quam futurorum, qualiter venerabilis Epiſcopus fideliſque noſter Batheradus nomine, veniens in procerum noſtrorum praeſentiam obtulit obtutibus noſtris praeceptum Domini ac genitoris noſtri Ludouuici, Sereniſſimi Imperatoris, quod ipſe facere iuſſit per petitionem praefati venerabilis Epiſcopi ad locum, qui vocatur Patherbrunno, conſtructum in honore Sanctae Mariae ſemper Virginis et ſancti Kiliani, in quo praecepto continebatur immunitas atque defenſio ſeu tuitio domini Imperatoris, genitoris noſtri ſupra praedictum locum, ſed pro integra firmitate ac ſecuritatis ſtudio praefatus venerabilis Epiſcopus Bateradus deprecatus eſt manſuetudinem noſtram, vt ipſam defenſionem ac tuitionem per noſtrae manſuetudinis praeceptum renouare dignaremur, cuius petitioni ob amorem Domini mei IESV Chriſti et reuerentiam praenominati venerabilis Epiſcopi, ſeu animae noſtrae remedium libenti animo aſſenſum praebentes tale auctoritatis praeceptum ad ipſum ſanctum locum fieri decreuimus, quatenus ſub quali defenſione domini genitoris noſtri fuit, ita deinceps ſub noſtra tuitione et immunitatis defenſione cum omnibus ad ſe iuſte ac legaliter pertinentibus permaneat. Praecipientes ergo iubemus, vt nullus iudex publicus vel quislibet ex iudiciaria poteſtate in eccleſias aut loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones memoratae Eccleſiae, quas moderno tempore infra ditionem regni noſtri legibus poſſidet, vel quae deinceps in iure ipſius loci voluerit diuina pietas augeri ad cauſas iudiciario modo audiendas aut freda exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fideiuſſores tollendos, aut homines

mines ipſius Eccleſiae contra rationem diſtringendos, nec vllas redhibitiones vel illicitas occaſiones requirendas vllo vmquam tempore ingredi audeat, vel ea omnia, quae ſupra numerata ſunt, penitus exigere praeſumat, ſed liceat memorato Epiſcopo ſuisque ſucceſſoribus res praedictae Eccleſiae cum omnibus, quae poſſidet, quieto ordine poſſidere, et noſtro fideliter parere imperio: quidquid vero Fiſcus exinde ſperare poterat, totum nos pro aeterna remuneratione praedictae Eccleſiae ad ſtipendia pauperum et luminaria concinnanda concedimus, quatinus melius delectet clericos in eadem ſede degentes pro nobis, coniuge proleque noſtra Domini miſericordiam exorare. Haec quippe auctoritas vt pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem et a fidelibus ſanctae Dei eccleſiae ac noſtris verius credatur et diligentius obſeruetur, manu propria noſtra ſubter eam firmauimus et annuli noſtri impreſſione adſignari iuſſimus.

Signum Domni Ludouici Sereniſſimi Regis.

Walto Subdiaconus ad vicem Witgarii Cancellarii recognoui. Data XI. Calend. Iunii anno Chriſto propitio XVIIII.*) regni Ludouici Serenisſimi Regis in orientali Francia regnantis Indict. VI. Actum Francofurt palatio regio in Dei nomine feliciter Amen.

*) Apud Conring. Cenſ. Dipl. Ludou. Cap. IV. p. 98. legitur *ann. XVII.* male. Signum etiam aliud eſt, nempe tale:

Digitized by Google

XIV.

Diploma Ludouici Germanici Heruordienſe apud Schaten. Annal. Paderb. Lib. III. p. 157.

ANN. 865.

In nomine Sanctae et indiuiduae Trinitatis. HLudouicus diuina fauente gratia Rex. Si enim liberalitatis noſtrae munere locis Deo dicatis quicquam conferimus, et neceſſitates eccleſiaſticas noſtro ſubleuemus iuuamine, atque regali tueamur munimine, id nobis ad aeternam vitam feliciter obtinendam profuturum, liquido credimus. Quapropter nouerit omnium fidelium noſtrorum induſtria, praeſentium ſcilicet et futurorum, qualiter nos ob amorem Dei et remiſſionem peccatorum noſtrorum, Auguſtiſſimorum Imperatorum ad monaſterium, quod dicitur Heriuurt, quod eſt conſtructum in honore Sanctae Mariae ſemper virginis, ſitum in Ducatu Saxonico, vbi praeſentibus temporibus Hadewic Abbatiſſa et Rectrix eſſe videtur, quasdam res proprietatis noſtrae in pagis Dreini et Boroctra cognominantibus, et in comitatibus Burchardi et Warini coniacentes, id eſt, caſas dominicatas duas cum territorio dominicali, vnam ſcilicet in Seliheim, et alteram in Stockheim, nec non ad manſos triginta pertinentes ad loca praenominata, et quidquid dici aut nominari poteſt, quae ad praedicta loca iure pertinere noſcuntur, cum familiis ſexaginta, quae lingua eorum lazi dicuntur, totum et integrum per hanc noſtram auctoritatem ad memoratum monaſterium perpetualiter in proprium tenendum conceſſimus, et de iure noſtro in ius et dominationem eiusdem monaſterii transfundimus et condonamus, ea ſcilicet ratione, vt perpetuo Sanctimonialibus ibidem Domino iugiter famulantibus in cibariis et victualibus reliquisque vſibus earum per futura tempora Chriſto propitio conſiſtant, et in beneficio res ipſae nulli concedantur, ſed ſolummodo abſolute ad menſam earum iugiter deſeruiant, et nullus ſucceſſor noſter hanc auctoritatem largitionis noſtrae aliter immutare poſſit, neque vllus publicus iudex, aut aliqua iudiciaria poteſtas aliquam moleſtiam aut contrarietatem in his rebus illis facere praeſumat; Sed liceat ipſis ſuas res libere et abſolute Domino adiuuante et noſtra munitione tuente poſſidere, omni iudiciaria remota poteſtate. Et vt haec auctoritas largitionis no-

ſtrae per futura tempora firmior habeatur, et a fidelibus noſtris melius conſeruetur veriusque credatur, ſubter eam manu propria noſtra firmauimus et annuli noſtri impreſſione adſignari iuſſimus.

Signum HLudouici Sereniſſimi Regis.

Hadebertus Subdiaconus ad vicem Vuitgarii Cancellarii recognoui et ſſ. Data Idus Iunias, anno Chriſto propitio XXVI.*) hLudouici Sereniſſimi regis in orientali Francia regnantis. Indictione XIII. actum in villa Franconouurt palatio regio in Dei nomine feliciter amen.

XV.

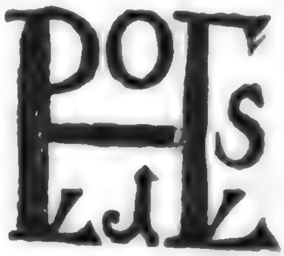
Diploma Ludouici Germanici Heruordienſe apud Schaten. Lib. III. p. 160.

ANN. 866.

In nomine ſanctae et indiuiduae Trinitatis. HLudouicus diuina fauente clementia Rex. Si enim locis Deo dicatis quidquam ex rebus, quas diuino munere poſſidemus, largitatis gratia conferimus, hoc nobis procul dubio ad aeternam vitam promerendam profuturum, liquido credimus. Quapropter nouerit omnium fidelium noſtrorum, praeſentium ſcilicet et futurorum, induſtria, qualiter nos ob amorem Dei et pro abſolutione peccatorum Anteceſſorum noſtrorum Auguſtisſimorum Imperatorum ac pro remedio animae noſtrae quasdam res proprietatis noſtrae, quas Folcheri fidelis noſter hactenus in beneficium tenuit, in Ducatu Weſtfalorum, coniacentes in pagis Grainga et Trecwiti, nec non in comitatibus Burchardi, Waltberti et Albrici atque Letti. Id ſunt manſi XIIII cum

*) Deſumitur hic initium annorum Ludouici ab anno 840. quo Ludouicus Pius obiit. SCHATEN.

cum familiis viginti, qui lingua eorum Luti dicuntur, ad monaſterium, quod vocatur heriuurt, quod eſt conſtructum in honore Sanctae Mariae ſemper Virginis, Vbi Haduwic praeſentibus temporibus Abbatiſſa et rectrix eſſe videtur, cum omnibus appendiciis totum et integrum ad praefatum monaſterium, in proprium perpetualiter tenendum tradimus, et de iure noſtro in ius et dominationem ipſius monaſterii ſolenniter condonamus. Ita videlicet, vt nullus ſucceſſor noſter easdem res vlterius ſubtrahendi licentiam habeat, ſed ab hodierno die Rectrices atque Sanctimoniales ipſius monaſterii easdem res recipiant, atque deinceps per hoc noſtrum praeceptum data licentia Chriſto propitio habeant poteſtatem vtendi pro communi vtilitate eorum, qualitercumque eis libuerit. Et vt haec auctoritas noſtrae largitionis atque traditionis per futura tempora firmior habeatur, et a cunctis fidelibus noſtris melius conſeruetur, veriusque credatur, ſubter eam manu propria noſtra firmauimus, et impreſſione annuli noſtri roborari iuſſimus.

Signum hludouici Sereniſſimi Regis.

Hadebertus Subdiaconus ad vicem Vuitgarii Cancellarii recognoui et ſſ. Data VII. Calend. Maii anno XXVII regni hludouici Serenisſimi regis in orientali Francia regnantis Indictione XIIII. Actum in Francovurt palatio regio in Dei nomine feliciter Amen.

XVI.

Diploma Ludouici Germanici Heruordienſe apud Schaten. Annal. Paderb. Lib. III. p. 167.

ANN. 867.

In nomine ſanctae et Indiuiduae Trinitatis. HLudouicus diuina fauente gratia Rex. Si de rebus terrenis, quas diuina ſumus largitate conſecuti locis ſanctorum ob amorem Dei quiddam conferi-

mus,

mus, hoc nobis procul dubio ad aeternae remunerationis praemia capeſſenda profuturum, liquido credimus. Idcirco nouerit omnium fidelium ſanctae Dei eccleſiae noſtrorumque praeſentium ſcilicet et futurorum induſtria, qualiter nos conceſſimus quaſdam res proprietatis noſtrae ad monaſterium, quod dicitur Herifurt, ſiue ad reliquias Sanctae Mariae ſemperque Virginis in eodem monaſterio conſecratas, in pago videlicet Grainga, in villa, quae vocatur Kelueri, id eſt manſum in dominicatum cum domibus, aedificiis et omnibus adiacentiis, terris cultis et incultis, ſiluis, pratis ac paſcuis, de reliquo beneficio, quod Hrodradus Comes habuit, dimidiam partem cum familiis ſupermanentibus vtriusque ſexus numero viginti nouem. In alio autem pago, quod dicitur Sutherbergi, in villa, quae vocatur Lodre, octo familias et nouem manſos. Et in eodem pago in villa, quae vocatur Arpingi vnum manſum cum familia ſupermanente. Has itaque res, ſicut ſuperius diximus, cum domibus, aedificiis, mancipiis vtriusque ſexus, ac terris, pratis, ſiluis, paſcuis, aquis aquarumque decurſibus, totum et integrum praedicto monaſterio ad proprium conceſſimus atque confirmauimus. Quapropter hos apices ſerenitatis noſtrae circa ipſum monaſterium fieri decreuimus, per quos praecipimus atque iubemus, vt nullus iudex publicus in hominibus ipſius loci aſpicientibus poteſtatem vllo vmquam tempore habeat, praeter aduocatum eorum, neque fideiuſſores illorum tollendo, nec in wadiis aut publicis placitis aliquam diſtrictionem in eos faciendo, ſed ob Dei amorem noſtramque conceſſionem in futurum omnes res ſuperius inſertas ad iam dictum monaſterium pleniter deſeruiant, absque alicuius contrarietate aut impedimento. Et vt haec auctoritas donationis ſeu confirmationis noſtrae firmior habeatur, et per futura tempora a cunctis fidelibus ſanctae Dei eccleſiae noſtrisque verius credatur, atque diligentius conſeruetur, manu propria noſtra ſubter confirmauimus, et annuli noſtri impreſſione adſignari iuſſimus.

Signum Domni HLudouici Sereniſſimi Regis.

Comca-

Comcatus Notarius ad vicem Radleici recognouit et ſſ. Data VI Idus Decembris anno Chriſto propitio XXIIII *) regni Domni HLudouici glorioſiſſimi Regis in orientali Francia Indictione XV. actum in eodem monaſterio Herifurd in Dei nomine feliciter Amen.

XVII.

Tabularum ſynodi Wormatienſis ſub Ludouico Germanico habitae ſubſcriptio apud Schaten. Annal. Paderb. Lib. III. p. 165.

ANN. 868.

Datum in Wormatia anno Incarnationis Domin. DCCCLXVIII. Imperii vero glorioſiſſimi Regis Ludouici anno XXVIII. Indict. I.

Signum Luidberti, Moguncìacenſis Epiſcopi. Signum Adaluuini, Salzburgenſis Epiſcopi. Signum Rymberti, Hammaburgenſis Epiſcopi. Signum Altfridi, Hildenesheimenſis Epiſcopi. Signum Guazonis, Wormatienſis Epiſcopi. Signum Salomonis, Conſtantienſis Epiſcopi. Signum Annonis, Friſingenſis Epiſcopi. Signum Landfridi, Sabionenſis Epiſcopi. Signum Ermenrici, Patauienſis Epiſcopi. Signum Otgeri, Rubelacenſis Epiſcopi. Signum Luitgarii, Auguſtburgenſis Epiſcopi. Signum Luidberti, Mimigardnifordienſis Epiſcopi. Signum Thiadrici, Mimindenſis Epiſcopi. Signum Hildegrini, Haluerſtadienſis Epiſcopi. Signum Luthardi, Paderbornenſis Epiſcopi. Signum Eralt, Foridenſis Epiſcopi. Signum Aegiberti, Oſnabrugenſis Epiſcopi. Signum Bernardi, Chorepiſcopi. Signum Heionis, Abbatis et presbyteri. Signum Adalgari, Abbatis et presbyteri. Signum Thiatrici, Abbatis et presbyteri. Signum Thiadorici, Abbatis et presbyteri. Signum Branwardi Abbatis. Signum Egilberti Abbatis.

*) Hic annus deſumtus a diuiſione regnorum facta anno 844. SCHATEN.

Digitized by Google

XVIII.

Diploma Ludouici Germanici Heriſienſe apud Schaten. ibid. p. 169.

ANN. 871.

In nomine ſanctae et Indiuiduae Trinitatis. Ludouicus diuina fauente gratia Rex. Notum ſit omnibus S. Dei Eccleſiae fidelibus, noſtrisque praeſentibus et futuris, qualiter Luithardus, Venerabilis Eccleſiae Paderbornenſis Epiſcopus, ſuggeſſit Serenitati noſtrae, vt ei liceat conſtruere quoddam monaſterium Sanctimonialium in loco, qui dicitur Heriſi, vna cum decreto Luidberti Archiepiſcopi noſtri, atque omnium Conſynodalium ſuorum Epiſcoporum, ſimulque omnium Conſacerdotum et Clericorum Paderbornenſis Eccleſiae, ea videlicet ratione, quod ipſe et Soror eius, nomine Walburg in ſanſtimoniali propoſito permanens, tradiderunt ſuam propritatem ad praefatam ſanctam Eccleſiam Paderbornenſem, quae eſt conſtructa in honore S. Dei genitricis Mariae, qualiter eaedem res perpetualiter in eiusdem monaſterii poteſtate conſiſterent. Poſtea vero deprecatus eſt noſtram Celſitudinem praefatus venerabilis Epiſcopus Luithardus, vt praefatum monaſterium Heriſi et res ad illud pertinentes ſub noſtrae munitatis factione et defenſione ſuſciperemus. Cuius petitioni ad amorem Domini noſtri Ieſu Chriſti libenti animo aſſenſum praebentes, decreuimus atque iubemus, vt praeſcripta ſuper *) Luithardi Epiſcopi nomine Walburg, praefatum monaſterium, quod vocatur Heriſi, omnibus diebus vitae ſuae ſecuriter per hoc noſtrae auctoritatis praeceptum habeat. Poſt huius vero obitum licentiam habeant inter ſe eligendi Abbatiſſam, vna cum conſenſu et conſcientia praefatae Paderbornenſis eccleſiae praeſulis et mundiburdium et defenſionem de Rectore praefatae Paderbornenſis Eccleſiae habeat praefatum monaſterium Heriſi, et per vnumquemque annum quatuor ſolidos ad eamdem Dei Eccleſiam perſoluat, ſimulque manſi X in villa nuncupata Hayonhus, quae illuc venerabilis Epiſcopus perpetualiter pertinenda conceſſerat, cum decimis villarum, quae vocantur Heriſi, Schmachtum, Nortgardinum et Suthgardinum cum appendiciis ſeu villulis ſupradictarum ancillarum Dei tradidit per hoc

*) leg. *Soror.* SCHATEN.

hoc noſtrae auctoritatis praeceptum plenius in Dei nomine confirmatum, nullo inquietante, ſed Deo auxiliante perpetuis temporibus permaneant, absque aliquo contradicentis obſtaculo. Volumus etiam atque praecipimus, vt ſaepe iam dicti monaſterii ancillarum Dei homines non alio modo a iudiciariis poteſtatibus diſtringantur, niſi eorum aduocato a nobis conſtituto, ſicut Epiſcopo Paderbornenſi praeceptum conceſſimus. Epiſcoporum quoque ſynodale decretum cum ſcripto et ſigno ſubſcriptionis ſuper praefatum monaſterium puellorum Dei, Heriſi nomine noſtrae largitatis conceſſione firmatum permaneat. Et vt haec auctoritas largitionis noſtrae firmior habeatur, et per futura tempora a fidelibus noſtris verius credatur, et diligentius obſeruetur, manu propria ſubter eam firmauimus, et annuli noſtri impreſſione aſſignari iusſimus. Data Idus Iunii Anno Chriſto propitio XXXII. regni Domini Ludouici, ſereniſſimi Regis in orientali Francia regnantis, Indict. IV. actum Triburias in Dei nomine feliciter Amen.

XIX.

Subſcriptio tabularum Alfridi Epiſcopi Hildeſienſis, quibus monaſterium Eſſendienſe fundauit, apud Schaten. ibid. p. 175. et plenius apud Dithmar. Cod. Dipl. Cliu. Iul. n. 58. p. 51.

ANNO 873.

Anno Incarnationis Dominicae DCCCLXXVII. *) ſub piiſſimo Rege Ludeuuico, anno imperii eius XXXVI. **) apud Coloniam ciuitatem V. Calend. Octobr. in ipſo die dedicationis Baſilicae S. Petri. Ego Alfridus Epiſcopus hoc priuilegium coram Domino Wilberto, ***) praedictae ciuitatis Archiepiſcopo recitaui, nec non coram Luitberto Moguntiacenſi Archiepiſcopo, et Bertolfo Treuerenſi Archiepiſcopo, et Berhardo, Verdunenſi Epiſcopo, atque Tiederico Mimidonen. Epiſcopo, et Herolfo Ferdenſi Epiſcopo, et Luithardo Paderbornenſi Epiſcopo, atque Hildegrino Haluerſtadienſi Epiſcopo, et Odolfo Mimigernafurdenſi Epiſcopo, et

*) LXXIII. SCHATEN. rectius, quia Ludouicus anno 876. obiit.
**) XXXIV. SCHAT.
***) DITHMARVS Wiliberto.

Digitized by Google

et Othiboldo Traiectenſi Epiſcopo, et coram Luitberto Osnabrugenſi Epiſcopo, nec non coram aliis quam plurimis ſacri ordinis viris, qui ob ſupradictae Eccleſiae dedicationem conuenerant.

XX.

Diploma Ludouici Germanici Corbeienſe apud Schaten. ibid. p. 177.

ANN. 873.

In nomine ſanctae et Indiuiduae Trinitatis. HLudouuicus diuina fauente gratia Rex. Conuenit Regiae dignitati ſemper ſtudere, ne Eccleſiarum Chriſti ſtatus aliqua occaſione labefactari incipiat. Ex hoc enim et praeſens vita ſub maiori proſperitate transigitur, et aeternae beatitudinis merces maxima acquiritur. Quapropter expedit nobis ſaepius retractare conceſſiones anteceſſorum noſtrorum, ſimul et noſtra praecepta de immunitate Eccleſiarum ab exactionibus publicis confirmare, vt et, quae prius conceſſa ſunt, nusquam infringi patiamur, et de his, quae forte minus expreſſe annotata ſunt, et ideo in antiquis praeceptis non contineri contenditur, per nouorum confectionem omnem in futurum dubietatem tollamus. Notum ergo eſſe volumus omnibus tam praeſentis aeui, quam ſuccedentium temporum Chriſti fidelibus, quia nouae Corbeiae monaſterium iuſſu glorioſi Genitoris noſtri conſtructum eſt in honorem S. Stephani protomartyris Chriſti, et per voluntatem eiusdem Imperatoris corpore eſt B. Viti Martyris inſignitum. Sed et ex integro ab omnibus publicae exactionis officiis et expeditione hoſtili tam de litis, quam de ingenuis hominibus, terram eius incolentibus abſolutionem promeruit, in quo et nos comprehenſum aexiſtimauimus, et hactenus obſeruatum comperimus, vt decimae de dominicatis eiusdem monaſterii manſis non darentur Epiſcopis. Sed ad portam monaſterii darentur in eleemoſinam praefati Genitoris noſtri, et totius proſapiae eius, vt videlicet eſſet, vnde miniſtraretur peregrinis et hoſpitibus, qui numquam deſunt monaſterio; nunc vero exorta quaeſtione per quosdam Epiſcopos vtrumnam hoc eidem monaſterio Genitoris noſtri noſtroque praecepto conceſſum ſit: quanquam, vt ipſi dicunt, nominatim non ſit expreſſum, ſub generali tamen confeſſione *) liberae diſpoſitionis

*) fortaſſ. *conceſſione.*

ſitionis rerum ſuarum etiam hoc comprehenſum fatemur. Sicut et ſeniori Corbeiae, ad cuius normam haec noua inſtituta eſt et praecipuis quibusque monachorum monaſteriis anteceſſores noſtros conceſſiſſe comperimus, et ne deinceps aliqua dubietas fiat, rogatu venerabilis viri, Adalgarii Abbatis eiusdem monaſterii per hoc noſtrae poteſtatis praeceptum decernimus atque iubemus, vt et omnia, quae prius habuit, immunitatis praecepta rata et inconuulſa habeantur, et per hanc conſcriptionis noſtrae Cartam ſpecialiter ei conceſſum ſciatur, vt de Dominicatis manſis vel nunc habitis, vel poſt acquirendis a reddendis decimis plenam hoc monaſterium habeat immunitatem, niſi, ſicut hactenus fuit, vt dentur ad portam monaſterii in ſuſceptionem hoſpitum et peregrinorum. His omnibus adſtipulari recens Adriani Apoſtolici praefato Abbati collatum priuilegium cognouimus, dum huius apud nos controuerſiae quaeſtio ventilaretur. Et vt haec auctoritas noſtrae largitionis firmior habeatur, atque per futura tempora a fidelibus noſtris verius credatur, manu propria ſubter eam firmauimus, atque annuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus.

Signum Domini Hludouici Sereniſſimi Regis.

Hebarhardus Cancellarius ad vicem Luitberti archi-Capellani recognoui et ſſ.

Data XVI. Calend. Iulii anno ab Incarnatione Dominica DCCCLXXIII. Regni autem Domini Hludowici, Sereniſsimi Regis in orientali Francia regnante anno XXXIIII. Indict. VI. Actum Aquisgrani palatii in Dei nomine feliciter Amen.

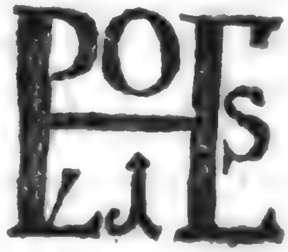
XXI.

Diploma Ludouici Germanici Corbeienſe eiusdem anni apud Schaten. ibid. p. 178.

ANN. 873.

In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. HLudouicus diuina fauente gratia Rex. Si liberalitatis noſtrae munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficii, et neceſſitates eccleſiaſticas noſtro releuamus iuuamine, atque Regali tuemur munimine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter tranſigendam, et ad aeternam vitam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium noſtrorum praeſentium ſcilicet et futurorum ſollertia, qualiter nos ob noſtrae mercedis augmentum et pro remedio animae Domini aui ac Genitoris noſtri, nec non fratris noſtri HLotharii, ſuique filii et aequiuoci conceſſimus quasdam res proprietatis noſtrae ad monaſterium, ſitum in Saxonia, quod nuncupatur noua Corbeia, id eſt, villam, quae vocatur Lizzicha, vbi ſunt homines L qui picturas faciunt et picturae Vinearum quinquaginta et ſeptem particulae Vinearum. Vbi duae Carradae colligi poſſunt, et ſunt ibi 30 foeminae, quae dant cenſum, vnaquaque ſex ſiclas vini, et de lino XII fuſos, III pullos et XV oua, et de terra aratoria ad L modios, et de pratis ad Carradas X. Has itaque praeſcriptas res cum omni integritate totum et ad integrum ex iure et dominatione noſtra in ius et dominationem praeſcripti monaſterii tradimus atque transfundimus. Ea videlicet ratione, vt ab hodierna die et deinceps per hoc noſtrae auctoritatis praeceptum plenius in Dei nomine confirmatum, nullo inquietante, ſed Deo auxiliante perpetuis temporibus ibi permaneant, absque vlla contradictione, vel eis pro noſtra ac Coniugis cariſſimaque prole, ſalute Domini clementiam facilius exorare delectet. Et vt haec auctoritas largitionis noſtrae firmior habeatur, et per futura tempora a fidelibus noſtris verius credatur, et dili-

diligentius obſeruetur, manu propria ſubter eam firmauimus, et annuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus.

Signum Domini HLudouuici Sereniſſimi Regis.

Hebarhardus Cancellarius ad vicem Luitberti Archicapellani recognoui et ſſ.

Data VII. Calend. Octobris anno XXXIIII. regni Domini HLudouici Sereniſſimi Regis in orientali Francia regnantis. Indict. VI. Actum Aquisgrani palatii in Dei nomine feliciter Amen.

XXII.

Diploma Ludouici Germanici Germanice verſum, et hinc inde ſuſpectum apud P. Ignatium Gropp. in Aetate mille annorum monaſterii Amorbach p. 192.

ANN. 856.

In dem Name der heyligen vnd der vngeteylten Driualtikeyt Amen. Wir Ludewig von Gotlicher Gnade Römiſcher Kunig ſind geneyget, vnd habin Gnade zu erhorende rechte bede der Dyner Godes, vnd der dy ſich uben yn Gotlicher myne vnd ubunge, vnd haben wyllen zu gebin, vnd mit zu teylen der Gabe, dy vns von Gode iſt verlyhen; Darum ſoll ſin kunt vnd wiſſen allen unſern Getruwen unſeres Riches, dy yzunt ſin, oddir hernach kumen, wy der Erbir Man, Spatto genant, Apt des Cloſters, daz da heizzet Amorbach mit ſynenBrudern deſſelbenKloſters quam zu unſerMechtekeyt, und flehet, und bat demudeclichen, daz wir durch dy Liebe unſer Frauwen dy Gebererin Godes ewig Magt, yn der Ere daz vorgenante Gotshuſs iſt gewyhet, und auch durch dez Ewigen Lones willen, geben vnd verlyhen den Brudern, dy Gote daſelbes dynen, etliche hilfe Waldes und Fiſch Weide von dem, daz da by

dem vorgenanten Kloſter nahe gelegen iſt. Des haben wir in gatige und rechte Bede angeſehen, und auch dauon, daz ez uns vnd unſer Furſten fugſam duchte: So geben wir aus Unſer Gunſt, und mit unſern gewalt, und auch mit der ſtrengekeyt unſeres Gebodes geben wir yn den Walt, der da heizzet Wolckmar, mit der Fiſche weyden, die ſich aneheben, da ſich dy Bach Moda teylet, vnd eyn Werdelin odder eyn Inſeln machet, daz man heyzzet der Munch Wert, davon daz dieſelbe Herren, der Apt und Bruder des vorgenanten Cloſters Wyſten uns vor viel Furſten, dy gegenwertig waren, gude Urkunde, diz ſy hetten von unſern Eltern, und bezugeten, daz dazſelbe des Cloſters eygen were, und rechtlich Erbe. Wir geben yn auch dy Fiſche Weyde biz an dy Statt, da dyſelbe Bach yn fluzzet daz Wazzer yn den Meyn, und dy Statt iſt genant Vachhuſen. Und wir geben yn auch an derſelben Stat eyn Werdelin und Flecken mit den Zugehorende der Fiſche-Weyde, und auch des Waldes, daz zu demſelben Werdelin und Flecken gehöret. Daz iſt, daz wir yn geben von derſelben Stad, biz über daz Tal, oddir den Graben, genant Strichental, und daz Bruneis, daz man heyzzet den turren Brunnen. Vnd daz dyſe unſer Gewalt und Gebunge alſo by unſer vnd Unſer Nachkumen Ziten mit Godes hilfe muge unverſert und unverbrochen blyben, ſo haben wir mit Unſer eygen Hand, daz hy unden geſeſtend, und haben dyſe Sache heyzzen gezeychent mit yndruckung unſers Ingeſiegl.

Daz iſt das Zeychen Herrn Ludewiges des allerluterſten Küniges.

Ragenbert bekante an Rodeleyn Stat. Dyſer Briff iſt gegebin, da man zalte von Chriſtes Geborte Achthundert Iar vnd darnach in dem Sechs und zwenzigiſten Iare, yn dem Sechzzehenden Iar des Riches des aller luterſten Kunigs und Herren,

ren, Herrn Ludewiges, *) und geſchach zu Vorcheym in Godes Namen.

XXIII.

Diploma Ludouici Germanici Lamſpringenſe apud Harenberg. Hiſt. Gandersh. Diplom. Diſſ. II. de aduocatis monaſt. Gandersh. p. 139. et Leukf. Ant. Gandersh. p. 290.

ANN. 873.

In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. HLVDOVVICVS Dei fauente clementia Romanorum Rex. **) Si petitionibus ſeruorum et ancillarum Dei iuſtis et rationabilibus diuini cultus amore fauemus; ſuperna nos muneris gratia non diffidimus. Ideo notum facimus tam praeſentis aeui, quam futuri vniuerſis fidelibus, monaſterium ancillarum Dei, quod in loco, qui LAMSPRING dicitur, ſitum eſt, prudenti fundatoris inſtantia obtinente, fideliter nos in noſtram regalem tuitionem et mundiburdium ſuſcepiſſe, quatenus in vigore ſanctae religionis omnipotenti Deo ibi famulantes feminae ſecura deuotione beatae contemplationi valeant operam dare. Hoc

*) Apud alios ſcriptores reperire eſt eiusmodi chartas, quae annos regni Ludouici Regis ab 840 numerent. Eamdem Epocham in praeſenti etiam in praeſente noſtro diplomate obſeruatam eſſe iudicamus. Annus Incarnationis et regni ſimul iungitur. Iuxta eam vero annus decimus ſextus regni Ludouici Regis, quem diploma refert, anno Chriſti 856. reſpondet. - - Qui primus hoc diploma in linguam Germanicam vertit, hic quoad annum non videtur erraſſe. Sed alius quis negligentior ſcriba non inſpectis bene litteris f in z mutauit, qui error in antiquis chartis facillimus eſt; eoque admiſſo pro *fuenzigſten* ſcripſit zuenzigſten, quo vno totum diploma maxime vitiauit. Itaque pro anno *Sechs vnd zwenzigſten* legendum *ſechs vnd funfzigſten.* Vno hoc errore emendato, reliqua ſua ſe veritate tuentur. GROPP.

**) Aduocatus potius. HARENBERG.

Hoc enim monaſterium ILLVSTRISSIMVS PRINCEPS, et per omnia nobis et regno fidelis RIDDAGVS Comes eiusque ſapientiſſima coniux IMHILDIS nomine, conſilio diuae memoriae Domini SERGII Papae et noſtro conſenſu Domino Deo vniuerſorum, perpetuaeque Virgini Beatae Mariae in honores pretioſi martyris ADRIANI de patrimoniorum ſuorum iuſtis poſſeſſionibus pia deuotione conſtruxerunt, et ob irrefragabile ſtabilimentum omnium rerum ſuarum, quas immobiliter ibi contulerunt Deo dilectam filiam ſuam RICKBVRGAM, quam meritis eiusdem glorioſi martyris vnico pignore ſolam heredem habere meruerant, Domino ibidem virginem ſacram deuouerunt, primam quoque loci abbatiſſam fieri ſanxerunt, ob conciliandum vero munimenti fidele patrocinium et oportunum in poſteros praeſidii ac ſecuritatis per omnia beneficium ad principalem ſanctae Hildesemenſis Eccleſiae ſedem in beatae Mariae ſemper Virginis tutiſſimam protectionem eumdem locum ſimul cum ſuis omnibus oblatione ſolenni ſpe futurorum bonorum tranſtulerunt, eo ſcilicet pacto, vt ſine praeiudicio aut impedimento EPISCOPI SVI conſultu et aſſenſu benigno earumdem ancillarum Chriſti congregatio perſonae ſibi competentis in Domino liberam electionem ſemper habeant, atque ſub eius paterna defenſione ſua omnia firma quiete et inconcuſſa ſtabilitate perhenni pace poſſideant, ad teſtimonium huius fideliſſimae actionis ad iudicium veritatis et monumentum pietatis tradendum poſteris Dominus Alfridus Hildeſemenſis Praeſul venerabilis communi conſenſu congregationis ſuae in beneplacito totius Eccleſiae ſuae pro augmento ſeruitutis diuinae de manu ſua eidem loco decimas banni ſui auctoritate firmando contradidit, pro quibus tamen vice aeterna, vt in pace bona vtrobique ſapienter ſuauiterque diſponerentur omnia, de Dote illius Eccleſiae praecipua quaedam praedia cum aedificiis ſuis in Hildenſemenſibus Campis et in VILLA ODENHVSEN, praeterea omnem Foloberti conſtirpationem recepit (Wolperode.) Nihilominus et hoc inuiolabiliter ſancitum eſt, ac ſacramento firmatum eſt, vt ſi quando, machinante Diabolo, malignitate prauorum hominum temerari contingat hanc pontificalis Doni conceſſionem, illa etiam ex integro ad dictae Eccleſiae ſuae, cuius dos erant, primariam redeunt poſſeſſionem cum omnibus aedificiis ſuis et culturis, immobi-

mobilis ergo firmitatis gratia regalis noſtrae auctoritatis iuſta ſuper haec damus praecepta, quae omnimodis voluimus eſſe inuiolabilia, conſenſus namque cunctorum Regni procerum ſtatuendo firmamus, praecipiendo mandamus, quatenus ex hoc et per omnes futurorum temporum ſucceſſiones inuariabilis maneat haec vniuerſa conſtitutio decretorum: et vt nulla deinceps auctoritas, aut poteſtas vel temeritas aliquam praeſumat praefato S. Adriani monaſterio violentiam, ſeu rapinam aut calumniam vllo ingenio, ſeu qualibet occaſione inferre, nec homines illius diſtringere, aut fredas ſiue redhibitiones vel thelonea exigere, aut in expeditionem cogere, ſed ſub noſtra et ſucceſſorum meorum, et proprii Epiſcopi et ſucceſſorum horum, nec non regni noſtri Principum fideli defenſione omni futuro tempore abſque perturbatione Chriſti famulantium ſancta congregatio cum omnibus ſuis poſſeſſionibus, praediis, decimis, terris cultis et incultis, mancipiis vtriusque ſexus, villis, areis, pratis, paſcuis, ſiluis, venationibus, aquis aquarumue decurſibus, piſcationibus, viis et inuiis, quaeſitis et inquirendis, habitis et habendis, ceterisque omnibus appendiciis et vtilitatibus, quae quomodocumque nominari poſſunt, iucunda quiete iugiter imperturbata conſiſtat, ac pro nobis et pro ſtatu regni nec non pro omni ſancta Eccleſia Dei ſuperam miſericordiam libera deuotione ſine intermiſſione ſuppliciter exoret, huic noſtrae ſecundum iuſtitiam Dei iuſtae conſtitutioni ſi quis temere contraire praeſumſerit, et horum aliquid infringere auſus fuerit, ſi non digne in beneplacito incolarum loci quantocius per omnia ſatisfecerit, primo eum vt inimicum Dei diſtrictiſſimae vltioni diuinae militari gladio ſancti Adriani terribiliter feriendum tradimus: deinde vt publicum hoſtem Regni omni gratia, honore ac iuſtitia priuamus, et iudicialis gladii noſtri animaduerſione perſequendum, et de terra exterminandum, nemine parcente, aut miſerente, foras mittendo, publicae damnationi exponendo, proſcribimus. Porro iniuriam patientibus Dei iuſtitia et regale iudicium ad ſua requirenda nequaquam deficiet. Et vt haec auctoritas noſtra firma ſtabilitate inſolubiliter atque ineuitabiliter rata atque permanens habeatur, manu propria ſuper eam firmando anuli noſtri impreſſione in nomine Domini ſignamus. Actum Dominicae Incarnationis Anno octingenteſimo ſeptuageſimo

mo tertio glorioſiſſimi Ludouuici Regis anno trigeſimo quarto. Datum Aquisgrani in Palatio Regio coram Regni principibus. Idus Iunii, Indictione ſexta.

Signum Hludouuici
Sereniſſimi Regis Romanorum.

Euerhardus Cancellarius ad vicem Lamberti Archi-Capellani recognoui. In Dei nomine feliciter Amen.

XXIV.

Diploma Ludouici Germanici Fuldenſe inter Traditiones Fuldenſes ex autographo editum a Schannat. Tradit. Fuld. n. 469. p. 189.

ANN. 845.

In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. HLVDOVVICVS diuina fauente gratia Rex. Si enim ea, quae fideles regni noſtri pro eorum oportunitatibus inter ſe commutauerint, noſtris confirmamus edictis, Regiam exercemus conſuetudinem, et hoc in poſterum iure firmiſſimo manſurum eſſe volumus: idcirco nouerit omnium Fidelium noſtrorum, tam praeſentium, quam et futurorum induſtria, quia vir venerabilis HATTO, Abbas ex monaſterio Sancti Bonifacii, vbi praeclariſſimus Martyr corpore requieſcit humatus, nec non et quidam vir Inluſter Comes HESSI, atque Fideles noſtri, dixerunt nobis, eo quod pro ambarum partium oportunitate de quibusdam rebus et mancipiis nuperrimam commutationem feciſſent: dedit igitur memoratus Abbas ex ratione monaſterii ſui eidem Heſſi Comiti ad partem regis tenendum in duabus villis Bleihueld et Gruonbah nuncupatis atque terminis earum hobas viginti quatuor et mancipia quadraginta his nominibus Gozmar, Ger-

Geruuart - - - - et e contra in compenſatione huius rei dedit praefatus Heſſi Comes eidem Abbati ad partem monaſterii ſui in futurum tenendum de rebus Beneficii ſui, quod proprietas Regis erat, in duabus villis, quae vocantur Quirnaha et Eſpinaueld et in terminis earum hobas viginti quatuor et mancipia quadraginta, quorum haec ſunt nomina, Harp. Albrih, Zeizhilt. etc. - - - vnde et duas commutationes pari tenore conſcriptas, manibusque bonorum hominum roboratas ad relegendum nobis oſtenderunt, ſed pro integra firmitate ac ſecuritatis ſtudio petierunt Celſitudinem noſtram, vt easdem commutationes per noſtrum manſuetudinis praeceptum confirmare deberemus, quorum petitionem denegare noluimus, ſed ſicut vnicuique fidelium noſtrorum iuſte petentium, ita nos illis conceſſiſſe atque in omnibus confirmaſſe omnium fidelium noſtrorum cognoſcat magnitudo, praecipientes ergo iubemus, vt quidquid pars iuſte et rationabiliter alteri competit parti, per hanc deinceps noſtram auctoritatem iure firmiſſimo teneat atque poſſideat: ea videlicet ratione, vt res, quas Hatto Abbas dedit, in noſtra dominatione in futurum permaneant, et res, quas Heſſi Comes dedit memorato Abbati, ad ſuum monaſterium conſiſtant; et vt haec auctoritas conceſſionis noſtrae firmior habeatur, et per futura tempora verius credatur diligentiusque conſeruetur, de anulo noſtro ſubter eam iuſſimus ſigillari.

COMEATVS notarius ad vicem RADLEICI recognoui. Data V. Kal. Nouemb. anno Chriſto propitio XII. regni Domni HLVDOVVICI Regis in orientali Francia. *) Indict. VIII. actum Reganesburg Ciuitate in Dei nomine feliciter. amen.

*) Hucusque Ludouici in orientali Francia annos paſſim ab obitu Ludouici Pii numerari obſeruauimus, quemadmodum in ſequentibus traditionibus. Nunc duo haec concambia autographa excipienda ſunt, vbi alia calculi ratio ineunda eſt, non quidem ab anno 833. vt poſt longam diſquiſitionem veroſimilius ſtatuit Mabillonius, ſed ab anno 834. Nam praeterquam quod in vtraque charta annus et indictio nouae huic noſtrae epochae apprime conueniant, fauet inſuper aliud eiusdem Regis diploma, alias ſuo loco exhibendum, quod datum eſt Francofurti *Non. Febr. anno Chriſto propitio primo, regni Domni HLudouuici Regis in orientali Francia Indictione XII.* vbi Indictio XII. correſpondet anno 834. SCHANNAT.

XXV.

Diploma Hattonis Abbatis Fuldenſis apud Schaten. Tradit. Fuld. n. 470. p. 190.

ANN. 846.

In Chriſti Nomine. Ego HATTO humilis Abba ex monaſterio Sancti Bonefacii, vbi ipſe praeclariſſimus Martyr Corpore requieſcit humatus, tradidi de rebus Sancti Bonifacii vna cum conſenſu et conhibentia monachorum, in eodem monaſterio degentium, domno HLVDOVVICO, ſereniſſimo Regi, ſecundum ſuam licentiam in tribus villulis, quae nuncupantur Zutilinga et Vuillihershus, et Thuna omnia et ex omnibus, quidquid in praeſcriptis villis et marchis ad eas pertinentibus vel aſpicientibus et ad praefatum monaſterium tenere viſus fui, praeter vnum curtilem, et in Mechitamulinero-marcha de terra curtilem vnum, id eſt, manſis, domibus, aedificiis deſuper poſitis, mancipiis vtriusque ſexus et aetatis, terris cultis et incultis, campis, ſiluis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumque decurſibus, molendinis, adiacentiis, viis, exitibus et regreſſibus, quaeſitum et ad inquirendum, totum et integrum Domno HLudouuico Glorioſo Regi ad ſuum proprium perpetualiter tradidi, atque legaliter corroboraui, ea videlicet ratione, quia ipſe piiſſimus Dominus Rex in recompenſatione earundem rerum tradidit de rebus ſuis propriis per ſuum manſuetudinis praeceptum ad Sanctum Bonifacium in futurum firmiter tenendum quae ſunt in Bochonia, quas Harduvigus Vaſallus ipſius Principis prius per ſuum beneficium habuit in Eitrungfeldono-marcha omnia et ex omnibus, quicquid illuc eſt, totum et integrum ad iam dictum locum conceſſit et confirmauit. † Signum HATTONI Abbatis, qui hanc traditionem fieri et adfirmari rogauit. † Signum Bernochi presbiteri. † Signum Hunrati presbiteri. † Signum Theotmari presbiteri. † Signum Leobſuni presbiteri. † Signum Megingozi presbiteri. † Signum Hruodolfi presbiteri. † Signum Hattoni presbiteri. † Signum Engilberti presbiteri. † Signum Marchovvardi presbiteri. † Signum Hruotgarii presbiteri. † Signum Hruotberti presbiteri. † Sig. Ortolti Diac. † Sig. Reginharti Diac. † Sig. Engilharti Diac. † Sig. Hruotleichi Diac. † Signum Hermanni Diac. † SignumManovualdi Diac. † Helmgozi

Digitized by Google

gozi Diac. † Signum Vuolfleoz Diac. † Baldhard Diac. † Sig. Sibigelti Diac.

Actum FRANCONOFVRT Palatio Regio ſub die XV. Kal. aug. Anno Chriſto propitio XIII Regni Domni HLVDOVVICI, glorioſiſſimi Regis in orientali Francia. Indict. VIIII. in Dei nomine feliciter amen.

Ego HERMANNVS Diaconus per iuſſionem HATTONI Abbatis ſcripſi et ſubſcripſi.

XXVI.

Praeceptum Ludouici Germanici Fuldenſe apud Schannat. Tradit. Fuldenſ. n. 477. p. 193.

ANN. 856.

LVDOVICVS, diuina fauente clementia Rex. Notum ſit omnibus Fidelibus Sanctae Dei Eccleſiae noſtrisque familiaribus, praeſentibus ſcilicet et futuris, quia quidam Abbas HATTO, vir religioſus et ſpiritualis vitae de Fuldenſi Monaſterio, cui ſpeciali deuotione ſemper et libenter annitimur propter Beatiſſimi Martiris Bonifacii merita glorioſa, qui in praefata requieſcit Eccleſia. Serenitatem noſtram adiens innotuit auribus noſtris, qualiter quaedam res iuris noſtri ipſius Eccleſiam circumiaceret, ac per hoc Celſitudinem noſtram deprecabatur, vt illud praedium noſtrum ad praefatum Fuldenſe monaſterium conferre decreuiſſemus, cuius petitioni ob diuinum amorem et venerationem eiusdem ſupradicti Abbatis aurem pietatis noſtrae accommodantes et aſſenſum praebentes, quidquid SIGIHARDVS Comes, in villa Heitungesfeldon nuncupata Beneficii a nobis habuit cum duobus locis, vocabulo Roggunſtat et Huchelesheim, et ſicut nunc ad eadem loca dignoſcitur de terra arabili pertinere vbicumque in Heitungesfeldo marcha iaceat, totum illud et integrum Sancto Bonifacio tradimus cum mancipiis et territoriis, et eandem ſiluam in qua Roggunſtat ſita eſt vt his omnibus Monaſterium Fuldenſe nunc et perpetuis temporibus feliciter et quiete vtatur; haec itaque Sancto Bonifacio et monachis illis, qui in Fuldenſi monaſterio Deo deſeruiunt vtenda concedimus cum omni integritate in Elimoſinam Domini et piiſſimi Genitoris noſtri praecipientesque iubemus, vt quidquid de praefatis rebus Rectores Fuldenſis

Digitized by Google

eccleſiae ab hodierno die ad vtilitatem ipſius loci et ſeruorum Dei facere voluerint, liberam in Dei nomine habeant poteſtatem, eo tenore et conditione, vt per hoc eos melius delectet pro nobis et coniuge proleque noſtra et ſtabilitate Regni a Deo nobis commiſſi diuinam clementiam attentius exorare, et vt haec auctoritas donationis et confirmationis noſtrae per curricula annorum inuiolabilem atque inconuulſam obtineat firmitatem, manu noſtra propria hanc cartulam firmauimus et anuli noſtri Inpreſſione inſigniri praecepimus.

Signum Domni LVDOVICI Regis.

REGINBERTVS Cancellarius recognoui.

Data pridie Idus Februarii. Actum FORECHEIM feliciter Amen.

XXVII.

Praeceptum Ludouici Germanici Fuldenſi ex vetere Apographo editum a Schannato n. 510. p. 205.

ANN. 868.

LVDOVICVS diuina fauente clementia Rex. Notum ſit cunctis fidelibus noſtris praeſentibus et futuris, qualiter quidam vir nobilis ac fidelis noſter EVERVUARDVS nomine omnes res proprietatis ſuae, quas ex meridiana parte Lippae fluminis habere viſus fuit in pago Dorerinſe, totum et integrum ad monaſterium ſancti Bonifacii Fuldae tradidit atque firmauit, et vt deinceps ad idem monaſterium perpetua ſtabilitate donatum permaneat, optauit denuo ſcilicet THIETO venerabilis eiusdem monaſterii Abbas atque idem vir religioſus Euervuardus nomine, vt eandem traditionem noſtra regali auctoritate firmaremus; quorum petitioni libenter acquieſcentes hanc noſtrae auctoritatis cartam inde conſcribi iuſſimus, per quam memoratam traditionem ad monaſterium ſancti Bonifacii perpetuo iure firmamus, noſtroque Regali praecepto et imperiali decreto munimus, ita videlicet, vt neque ipſe Euervuardus nec quaelibet perſona vllius dignitatis vllo vmquam tempore eamdem traditionem in noſtra praeſentia factam infringere vel immutare poſſit; Sed ab hodierno tempore ad memoratum monaſterium praefati Euervuardi proprietas, per hanc noſtram auctoritatem confirmata, firmiter ſemper et inmutata conſiſtat, et quidquid Rectores eiusdem

dem Eccleſiae de iisdem rebus pro vtilitate fratrum ibidem Deo famulantium facere voluerint, liberam in omnibus habeant poteſtatem, et vt haec confirmationis auctoritas per futura tempora firmior habeatur, ac melius a cunctis fidelibus credatur, hanc cartam noſtra praeceptione inde conſcribi, ac anuli noſtri impreſſione inſigniri iuſſimus. ADALBERTVS Cancellarius recognouit et ſubſcripſit. dat. IX. Kal. apr. VVORMATIAE.

XXVIIII.

Praeceptum Ludouici Germanici Fuldenſe, ex Chartario editum a Schannat. Tradit. Fuld. n. 511. p. 206.

ANN. eod.

LVDOVICVS diuina fauente clementia Rex. Notum ſit omnibus ſanctae Dei eccleſiae noſtrisque fidelibus, praeſentibus ſcilicet et futuris, qualiter venerabilis THIETO Abbas innotuit Celſitudini noſtrae, quod quidam homo nobilis, nomine ETHII villam proprietatis ſuae Ouuila nuncupatam tradidiſſet ad ſanctum Bonifacium Martyrem, vna cum conſenſu amicorum ſuorum, ea videlicet ratione, vt praefatus vir eamdem villam diebus vitae ſuae habeat cum omni tranquillitate, et quasdam alias res, quae ei ex parte ſancti Bonifacii datae ſunt; poſt obitum vero ſuum eaedem res cum omni integritate melioratae vna cum praefata villa ad ſancti Bonifacii reuerterentur poteſtatem: idcirco memoratus Abba Thieto deprecatus eſt Celſitudinem noſtram, vt noſtrae auctoritatis praeceptum ſuper easdem res facere, et Cartam de hoc facto inſcriptam ſigilli noſtri impreſſione ſignaremus, cuius petitioni libenti animo aſſenſum praebentes, decreuimus fieri, quod petiit. Iuſſimus igitur ei hoc noſtrae auctoritatis praeceptum fieri, per quod decernimus atque iubemus, vt haec eadem traditio atque delegatio facta ad ſanctum Bonifacium in Fuldenſi monaſterio firma ſit et ſtabilis in perpetuum, et vt in poſterum cunctis fidelibus hoc innoteſcat, hanc cartam inde conſcribi, et Sigilli noſtri iuſſimus impreſſione inſigniri. Data VII. Kal. nou. actum Franconofurt feliciter.

Digitized by Google

XXIX.

Diploma Ludouici Germanici Fuldenſe, ex veteri apographo editum a Schannato Tradit. Fuldenſ. n. 516. p. 207.

ANNO 871.

In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. LVDEVVICVS Diuina fauente clementia Rex. Oportet nos qui Diuino munere quodammodo ſumus prae ceteris mortalibus ſublimati eius in omnibus parere praeceptis, cuius clementia praelati ſumus, atque cuius munere praecellimus. Loca vtique ſibi ſacrata propter petitiones fidelium noſtrorum noſtro releuari iuuamine atque tueri munimine, cum id nobis ad mortalem vitam temporaliter tranſigendam, et ad aeternam feliciter obtinendam profuturum eſſe liquido credimus: quapropter comperiat omnium noſtrorum praeſentium ſcilicet et futurorum ſolertia, qualiter SIGEHARDVS, venerabilis Abbas, deprecatus eſt Celſitudinem noſtram, vt ob mercedis noſtrae augmentum quasdam res proprietatis noſtrae conſiſtentes in Buchonia, in loco, qui dicitur Harterateshus ad ſanctum Bonifacii Fuldenſe monaſterium concederemus, et per noſtrae auctoritatis praeceptum, per quod praefatas res in Buchonia conſiſtentes, in loco, qui dicitur Harterateshuſon cum ſilua illuc pertinente, omnibusque appendiciis in terris, pratis, paſcuis, aquis aquarumque decurſibus, exitibus et regreſſibus totum et integrum ex iure et dominatione noſtra, in ius et dominationem Sancti Bonifacii Martiris tradimus atque transfundimus, ea videlicet ratione, vt ab hodierna die et deinceps per hoc noſtrae auctoritatis praeceptum plenius in Dei nomine confirmatum nullo inquietante, ſed Deo auxiliante perpetuis temporibus praefatae res ad praedictum monaſterium permaneant absque vllius hominis contradictione, et vt haec auctoritas largitionis noſtrae firmior habeatur, et per futura tempora a cunctis fidelibus verius credatur, et diligentius obſeruetur, manu propria ſubter eam firmauimus et anuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus.

Signum Domni HLVDEVVICI Sereniſſimi Regis EBERHARDVS Cancellarius ad vicem LVITBERTI Archicappelani recognoui et ſubſcripſi. Datum XVII. Kal. Iulii Anno CHRISTO propitio XXXI. Regni Domni HLVDEVVICI, ſereniſſimi Regis in orien-

orientali Francia regnantis Indictione IV. Actum Triburias in Dei nomine feliciter. amen.

XXX.

Subſcriptio Traditionis Cunibiltis apud Piſtor. Tradit. Fuld. Lib. II. p. 569. et 574. collatae cum Cod. MS. a Schannato et editae Trad. Fuld. n. 517. p. 208.

ANNO 874.

Facta eſt haec traditionis chartula anno Dominicae incarnationis DCCCLXXIIII. Indict. VII. regni autem LVDOVICI glorioſiſſimi Regis anno XXXIIII. coram his teſtibus. † Signum KRISTANI comitis *cetera.*

XXXI.

Subſcriptio Chartae alterius apud Piſtorium Lib. II. p. 571. et Schannat. ibid. p. 209.

ANNO 876.

Facta eſt haec traditionis chartula in monaſterio FVLDA. Anno Dominicae Incarnationis DCCCLXXVI. Indict. VIII. Anno XXXVI. LVDOWICI *Imperatoris* menſe Iulio die XXIII. eiusdem menſis his Teſtibus praeſenti adſtantibus cetera.

XXXII.

Subſcriptio traditionis Elli, Ermanolti et Baldi apud Piſtorium Lib. II. p. 570. et Schannat. p. 209.

ANNO 876.

Acta eſt haec Chartula Traditionis in monaſterio FVLDA. Anno Dominicae Incarnationis DCCCLXXVI. Ind. IX. XXXVI. HLVDOVVICI *Imperatoris* menſe Februario die XIIII menſis eiusdem, his Teſtibus ſubſcriptis. cetera.

XXXIII.

Subſcriptio chartae Alam. LXIII. apud Goldaſt. Script. rer. Alam. Tom. II. p. 47.

ANN. 846.

Ego Marcellus monachus rogatus ſcripſi et ſubſcripſi. Notaui diem dominicum VIII. Kal. Octobr. anno XV. *) HLudowici Regis Alamannorum ſub Cuonrado Comite.

*) Ab anno 832. quo Alamanniam inuaſit Ludouicus.

Digitized by Google

XXXIIII.

Subſcriptio chartae LXIIII. apud eumd. ibidem.

ANN. 836.

Notaui diem Veneris IX. Kal. Decembr. anno XXIV. HLudouuici Imp. et HLudouuici iunioris Regis Alamannorum V. ſub Geroldo Comite.

XXXV.

Subſcriptio Chartae 74. apud eumdem p. 51.

ANN. 875.

Notaui diem lunae XVI. Kal. Decembris anno XXXV. Hludouuici piiſſimi Regis ſub Karolo principe.

XXXVI.

Ex charta LXXXXIII. apud eumdem p. 58.

ANNO 875.

Vsque in annum praeſentem, qui eſt XXXV. HLudouuici piiſſimi Regis, patris Karlomanni, HLudouuici et Karoli Principis noſtri.

XXXVII.

Diploma Ludouici Germanici Argentoratenſe ex archiuo Tabernenſi erutum a Ludou. Laguille dans les preuves de l' hiſtoire de la prouince d' Alſace, p. 21.

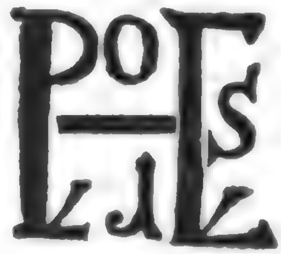
ANNO 856.

In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. LVDOVICVS Diuina fauente gratia Rex. Si liberalitatis noſtrae munere locis Deo dicatis quiddam concedimus beneficii, et neceſſitates Eccleſiaſticas per adpetitiones Sacerdotum noſtro releuamus iuuamine, atque imperiali tuemur munimine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter tranſigendam, et ad aeternam foeliciter obtinendam profuturum eſſe liquide credimus. proinde nouerit omnium noſtrorum tam praeſentium, quam futurorum ſollertia, quia vir venerabilis RVDVLPHVS Epiſcopus Argentinenſis ſiue Strasburgenſis noſtram adiens praeſentiam, detulit obtutibus noſtris auctoritatem immunitatis Domini et Genitoris noſtri Ludouici bonae memoriae piiſſimi Auguſti, in qua continebatur inſertum, quod non ſolum idem Genitor noſter, verum etiam praedeceſſores eius Reges videlicet Franco-

Francorum ſedem Eccleſiae Sanctae Mariae ſemper Virginis, in cuius amore et honore ipſa dicata eſt Eccleſia, ſub ſuo nomine et defenſione cum monaſteriis et cellulis ſibi ſubiectis, et rebus vel hominibus ad eam pertinentibus vel aſpicientibus, tam infra ciuitatem, quam foras conſiſtere fecerant, et earum immunitatum auctoritatibus hactenus ab inquietudine iudiciariae poteſtatis eadem munita atque defenſa fuiſſet Eccleſia. Sed pro rei firmitate poſtulauit, fatus RVDOLPHVS Epiſcopus, vt paternum, ſeu praedeceſſorum noſtrorum Regum morem ſequentes, huiusmodi noſtrae Immunitatis praeceptum ob amorem Dei et reuerentiam ipſius ſancti loci circa ipſam Eccleſiam fieri cenſeremus, cuius petitionibus adſenſum praebuimus, et hoc noſtrae immunitatis praeceptum erga ipſam eccleſiam immunitatis atque tuitionis gratia pro Diuini cultus amore et animae noſtrae remedio fieri decreuimus, per quod praecipimus atque iubemus, vt nullus iudex publicus vel quislibet ex iudiciaria poteſtate in eccleſias, aut loca, vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem Imperii noſtri iuſte et legaliter memorata tenet vel poſſidet Eccleſia, vel ea, quae deinceps in iure ipſius Eccleſiae voluerit Diuina poteſtas augeri, ad cauſas agendas, vel freda aut tributa exigenda, aut manſiones vel paratas faciendas, aut fideiuſſores tollendos, aut homines ipſius eccleſiae tam ingenuos, quam et ſeruos ſuper terram ipſius commanentes iniuſte deſtringendos, nullasque redhibitiones aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris vel futuris temporibus ingredi audeat, nec ea, quae ſupra memorata ſunt, penitus exigere praeſumat: ſed liceat memorato Praeſuli ſuisque ſucceſſoribus res praedictae Eccleſiae cum omnibus ſibi ſubiectis, et rebus vel hominibus ad ſe aſpicientibus vel pertinentibus ſub tuitionis atque immunitatis noſtrae defenſione remota totius iudiciariae poteſtatis inquietudine, quiete et ordine poſſidere, et noſtro fideliter parere Imperio, atque pro incolumitate noſtrae Coniugis ac prolis, ſeu etiam totius Imperii a Deo nobis collati, et eius clementiſſima miſeratione per immenſum conſeruandi vna cum clero et populo ſibi ſubiecto Dei immenſam clementiam iugiter exorare. Et quidquid de praefatae rebus Eccleſiae (*fiſcus noſter*) exigere poterat, integrum eidem conceſſimus Eccleſiae, ſcilicet perpetuo tempore ei ad peragendum Dei ſeruitium

Digitized by Google

augmentum et ſupplementum fiat; hanc itaque authoritatem vt pleniorem in Dei nomine obtineat vigorem, et a fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae et noſtris verius certiusque credatur, manu propria ſubter firmauimus, et annuli noſtri impreſſione firmari iuſſimus.

Signum HLudouici Sereniſſimi Regis.

Data tertio Calend. April. Anno Regni Chriſto propitio XXIII.*) HLudouici Sereniſſimi Regis in orientali Francia. Indictione IIII. Actum Franchenfurt Palatio regio in Dei nomine feliciter Amen.

XXXVIII.

Subſcriptio Traditionis Werthinenſis apud Leibnit. Script. rer. Brunſu. Tom. I. p. 118.

ANN. 848.

Acta in Werthina monaſterio tertia decima Kal. Auguſti anno incarnationis Dominicae DCCCXLVIII. regnante HLudouico iuniore anno IX. Indictione XI. feria ſexta.

XXXIX.

Diploma Ludouici Pii et Lotharii Imperatorum Cremiſanenſe apud Sim. Rettenpacher in Hiſt. Norica Lib. I. Cap. IX. p. 30.

ANN. 828.

In nomine Domini Dei et Saluatoris noſtri IESV Chriſti. Ludewicus et Lotharius diuina ordinante prouidentia Imperatores Auguſti. Si erga loca diuino cultui mancipata Imperiali more beneficia largimur oportuna, id nobis procul dubio ad ſtabilitatem Imperii noſtri et animae ſalutem proficere minime dubitamus. Igitur notum

*) Ab anno 834. Vide, quae notauit Schannatus ad Dipl. 24.

tum eſſe volumus cunctis fidelibus ſanctae Dei eccleſiae et noſtris, praeſentibus ſcilicet et futuris, quia ad deprecationem dilecti filii noſtri LVDWICI Regis Wagoariorum et Geroldi Comitis conceſſimus cuidam Monaſterio noſtro, cuius vocabulum eſt Chremiſa, quod eſt conſtructum in honore et veneratione Domini et Saluatoris noſtri IESV Chriſti, ſitum in pago Trungowe, vbi praeſenti tempore vir venerabilis Sigehardus Abba praeeſt, et monachis ibidem per tempora degentibus quoddam territorium, quod eſt in pago Grunzwiti, iuxta montem Sumerperch, quod vſque modo ſerui vel Sclaui eiusdem Monaſterii ad cenſum tenuerunt, qui ad partem comitis ſoluebatur; vbi etiam monachi de praefato monaſterio Eccleſiam et domos et cetera aedificia conſtruxerunt. Quod territorium ita terminatur. Incipit enim ex plaga orientali a Sumerperch, ſicut miſſi Geroldi Comitis deſignauerunt, vſque in Draciſma ad locum, qui vocatur Hoboga, Plättchinn, et inde ſurſum vſque ad territorium Epiſcopatus Patauienſis Eccleſiae, et exinde ad plagam Auſtralem vsque ad eum locum, vbi Flinſpach exit de ſilua a parte aquilonis, ſicut ipſa ſilua pergit vsque ad iam dictum montem, qui vocatur Sumerperch. Memoratum vero territorium, quantumcumque infra ſupra ſcriptam terminationem conſiſtit, ſaluis tamen proprietatibus liberorum Sclauorum, reliquum quidquid infra has terminationes praeſente tempore ad partem comitum pertinebat, omnia ſupradicto monaſterio Chremiſae per hanc noſtram auctoritatem praeſentialiter tradimus, et de noſtro iure in ius et dominationem eius transfundimus, ita videlicet, vt quidquid de praefatis territoriis ob vtilitatem et profectum praeſcripti monaſterii rectores et miniſtri eius facere vel iudicare voluerint, libero in omnibus potiantur arbitrio faciendi, quidquid elegerint. Et vt haec auctoritas noſtris futuriſque temporibus domino protegente valeat inconuulſa manere, manibus propriis ſubterfirmauimus, et annuli noſtri impreſſione ſignari iuſſimus.

Signum † Hludouuici Sereniſſimi Imperatoris.
Signum † Hlotharii glorioſisſimi Imperatoris Auguſti.

Duiandus Diaconus ad vicem Fridagiſi recognoui. Datum XI. Kal. April. Anno Chriſto propitio XV. Imperii Domini Ludowici

Digitized by Google

dowici Sereniſſimi Imperatoris et Lotharii VI. *) Indictione VI. Actum Aquisgrani in Dei nomine feliciter, Amen.

XL.

Diploma Ludouici Germanici adhuc regis Baiuuariorum apud Hundium in Metropoli Saliſb.

ANN. 846.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI DEI OMNIPOTENTIS. Ludouicus diuina fauente gratia Rex Baioariorum. Si igitur erga loca diuinis cultibus mancipata propter amorem Dei eorumque in iisdem locis ſibi famulantibus beneficia oportuna largimur, praemium nobis apud Dominum in aeterna beatitudine recipere confidimus. Proinde notum ſit omnibus fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae noſtrisque, praeſentibus ſcilicet et futuris, quia vir venerabilis Gozbaldus, ſacri palatii noſtri ſummus Capellanus, et Abbas monaſterii, quod dicitur Altaha, quod eſt conſtructum in honore S. Mauritii Martyris Chriſti, adiens excellentiam noſtram, innotuit Clementiae noſtrae, qualiter poſtquam terra Auarorum ex parte ab auo noſtro Domino Carolo Imperatore capta fuiſſet, ipſius permiſſu atque conſenſu quaedam res in ipſa marcha ad ius regium pertinentes eidem monaſterio collatae fuiſſent, quas etiam vsque nunc praedictum poſſedit monaſterium. Sed quia auctoritas traditionis exinde minime adparebat, deprecatus eſt idem Gozbaldus Abbas, vt noſtrae auctoritatis largitionem atque confirmationem eidem daremus monaſterio, per quam ipſas res in poſterum praedictum monaſterium eiusque rectores, absque cuiuslibet impedimento aut contradictione tenere et dominari potuiſſet. Cuius deprecationem propter diuinum amorem et reuerentiam ipſius ſancti loci libenter annuimus, et ipſas res perpetuo poſſidendas ſolenni datione eidem conceſſimus monaſterio, id eſt locum, qui nuncupatur Wachunra, qui terminatur a fonte riuuli, qui vocatur Myſtrica, vsque ad eum locum, vbi ipſe Danubium influit, ac deinde tendit ſurſum in ripam Danubii vsque in Bochbach, et vltra Bochbach manſum vnum, et inde iuxta Bochbach ſurſum vsque in verticem montis, qui vocatur Ahornica, nec non alium locum, nuncupatum

*) Legendum XI. Nam Lotharius Imperii ſocius factus anno 817.

cupatum Accusbach iuxta ripam Danubii, cuius menſura eſt in longitudine milliarium vnum et in latitudine ſimiliter, nec non et campum vnum, qui continet manſum vnum, quem interiacet cauſſa Friſingenſis Eccleſiae. Has itaque res cum mancipiis, domibus, aedificiis, vineis, terris, ſyluis, pratis, paſcuis, aquis aquacumue decurſibus, quantumcumque infra terminia praedicta de eisdem rebus continetur, totum et integrum in ius et dominationem praedictae eccleſiae perpetualiter ad habendum conferimus. Ita videlicet, vt quicquid in ipſis vel de ipſis rectores vel miniſtri ſupra memoratae ſedis ob vtilitatem et commoditatem ipſius eccleſiae facere vel iudicare voluerint, liberam in omnibus habeant poteſtatem faciendi, quidquid elegerint. Et vt haec auctoritas largitionis atque confirmationis noſtrae per curricula annorum inuiolabilem atque inconuulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubtus firmauimus, et annuli noſtri impreſſione ſignari iuſſimus. Adalleod Diaconus ad vicem Gozbaldi recognoui. Datum prid. Non. Octobr. anno Chriſto propitio decimo ſeptimo regalis Imperii Domini Ludouici, Sereniſſimi Aug. anno V. regni noſtri, Indict. nona. Actum in Regenſpurch ciuitate. In Dei nomine feliciter Amen. Signum Domini Ludouici Sereniſſimi Regis.

XLI.

Diploma Ludouici Germanici, adhuc Regis Baioriorum apud Hund. Metrop. Saliſb.

ANNO 831.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI Dei omnipotentis. Hludouicus diuina largiente gratia Rex Boiariorum. Si petitionibus fidelium noſtrorum, quas auribus noſtris inſinuauerint, libenter annuimus, et eas in Dei nomine ad effectum perducimus, et Regium morem decenter implemus, et illos in noſtro ſeruitio promtiores

tiores reddimus. Icccirco comperiat induſtria atque vtilitas omnium fidelium noſtrorum praeſentium ſcilicet et futurorum. Quia Erchanfridus, Diaconus et Capellanus noſter, nec non propinquus ſuus Baturicus obtulerunt obtutibus noſtris quandam chartam praeſtariam, in qua continebatur, qualiter Baturicus Epiſcopus praeſtitiſſet eis ad vſum meritum quasdam res ex ratione monaſterii ſui ſancti Emmerani, quas olim idem Erchanfridus ex ſuo proprio eidem largitatis munere contulerat monaſterio, nec non et alias ex ratione eiusdem Monaſterii eis ad vſum meritum diebus vitae eorum conceſſiſſet. Quae ſunt vtraeque res in villa, quae dicitur Aroochinga, quae alio nomine Folinchoua vocatur, et in alio loco, quae dicitur Buochuſa, cum mancipiis, caſis, domibus, aedificiis, terris, pratis, paſcuis, ſiluis, aquis, aquarumque decurſibus, cum omnibus, quae in praedictis locis tam ex praedicti Erchanfredi donatione quomodocumque, et ex ratione eiusdem monaſterii habere videbatur, nec non et in alio loco, qui dicitur Alinchoba hobam vnam et in Cailonesbach hobam vnam. Et deprecatus eſt excellentiam noſtram, vt ſuper hanc praeſtariam, confirmationis noſtrae praeceptum fieri iuberemus, per quod diebus vitae eorum firmius et quietius, absque alicuius contrarietate, ipſas res tenere et poſſidere valerent. Quorum petitionibus libenter annuimus, et hanc auctoritatem confirmationis noſtrae eis fieri iuſſimus, per quam praecipimus et iubemus, vt diebus vitae eorum ipſas res teneant et poſſideant. Et nullius quilibet Eccleſiaſticae dignitatis praeditus, aut alius quilibet eis de ipſis rebus vllam inquietudinem aut contrarietatem facere praeſumat. Sed liceat illis, ſicut diximus, diebus vitae eorum vſufructuario ordine tenere et poſſidere, et poſt eorum amborum diſceſſum cum integritate in poteſtatem et dominationem praedicti monaſterii reuertatur. Haec vero auctoritas praeceptionis noſtrae vt firmior habeatur, et a fidelibus noſtris melius conſeruetur, annuli noſtri impreſſione ſubter iuſſimus adſignare.

ADALLEODVS Diaconus ad vicem Gauzbaldi recognoui. Data XV. Calend. Septembris Anno Chriſto propitio 18 Imperii Domini Hludouici, Sereniſſimi Aug. et anno VI. *) Regni noſtri,

*) Legendum videtur anno XI. ab anno 821. quo Ludouicus Pius nouam regni partitionem faciens Ludouico noſtro Boioariam attribuit.

noſtri, Indictione 9. Actum Reginesburgch in Palatio noſtro, in Dei nomine feliciter Amen.

XLII.

Diploma Ludouici regis Baiuuariorum apud Hund. Metrop. Salisb.

ANNO 851.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS. Ludouicus, diuina fauente gratia Rex. Si liberalitatis noſtrae munere, de beneficiis diuinitus nobis collatis locis ſanctorum quiddam conferimus, id nobis procul dubio ad aeternae remunerationis praemia capeſſenda profuturum liquido credimus. Proinde nouerit omnium fidelium noſtrorum praeſentium ſcilicet et futurorum induſtria; quia nos pro mercedis noſtrae augmento conceſſimus eeclefiae Pataurienſi, quae eſt conſtructa in honore ſancti Stephani prothomartyris, vbi etiam ſanctus Valentinus, Confeſſor Chriſti corpore requieſcit, cui praeſenti tempore venerabilis vir, Reginarius Epiſcopus praeeſſe videtur, quasdam res proprietatis noſtrae, quae ſunt in prouincia Auarorum, in loco, qui dicitur Kirchbach, id eſt, Eccleſiam vnam conſtructam, cum territorio ad manſos centum faciendum et plus, quarum terminia ſunt ab ipſo loco pergens per vnam ſemitam vſque ad locum, qui dicitur Tumus, et inde per circuitum vſque ad praedictum Kirchbach, et deinde vſque ad Markam Theotherii, et inde vſque ſurſum Cynnenberg. Has itaque res cum praedicta Eccleſia cum vineis, terris cultis et incultis, pratis, ſyluis, paſcuis, aquis, aquarumue decurſibus, adiacentiis peruiis et exitibus et regreſſibus, totum et integrum, quemadmodum Rathodus Comes Annonicor Epiſcopo ipſas res conſignauit, ita praedictae Eccleſiae poenitentialiter (potentialiter) conceſſimus, et de noſtro iure in ius et ditionem eius liberalitatis noſtrae munere conferimus, ita videlicet, vt quicquid rectores et miniſtri ſupradictae ſedis de ipſis rebus iure Eccleſiaſtico, facere voluerint, libero in omnibus perfruantur arbitrio faciendi, tantum ſcilicet, vt dum Annocor Epiſcopus atque Anno, Nepos eius aduixerint, ipſas res tenere et vſare faciant, et nullus eis ipſas abſtrahere praeſumat, et poſt illorum diſceſſum cum integritate ad eandem eccleſiam reuertantur.

tantur. Et vt haec auctoritas largitionis noſtrae per curricula annorum inuiolabilem atque inconcuſſam obtineat firmitatem, manu propria ſubterfirmauimus, et annuli noſtri impreſſione ſignare iuſſimus. Signum Ludouici glorioſiſſimi Regis. Adalleodus Diaconus ad vicem Grimaldi recognoui. Anno Chriſto propitio III. *) Regni Domini Ludouici Regis in orientali Francia Indiction. XIV. lectum Oſtrerhoua, palatio Regio in Dei nomine feliciter, Amen.

XLIII.

Diploma Ludouici Germanici apud Hund. in Metrop. Saliſb.

ANNO 841.

LVDOVICVS, DIVINA FAVENTE GRATIA REX Baioariorum. Cum regalis excellentia vnius fidelis rationabilem petitionem ad effectum perducere ſatagit, non ſolum ipſius, ſed etiam cunctorum fidelium ſuorum animos ad fidelitatem debitam ſinceriſſime conſeruandam promtiores deuotioresque efficit. Idcirco notum eſſe volumus cunctis fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae, et Deo diſpenſante ſucceſſoribus noſtris, qualiter petente et ſuggerente Gosbaldo, venerabili Abbate et fideli noſtro, complacuit nobis propter ſuum fideliſſimum erga noſtrae manſuetudinis obſequium, quasdam res proprietatis noſtrae, quae ſunt in villa, quae vocatur Ingolſtat, et quas praefatus vir hactenus in beneficium habuit, ei deinceps ad proprium per noſtrae largitionis munificentiam concedere. Id ſunt eccleſiae duae, curtis dominicata cum ceteris aedificiis deſuper poſitis et terra arabili jornales centum triginta de pratis, vbi poſſunt colligi de foeno carradae quadringenta. Mancipia infra curtem inter pueros et feminas genecias numero viginti duo. Manſi ſeruiles veſtiti ad eandem curtem aſpicientes viginti duo. Sint manſorum duodecim. Vnde etiam pro firmitatis ac maioris ſecuritatis ſtudio praeſentem auctoritatem largitionis noſtrae fieri iuſſimus, per quam memorato Abbati rem ſuperius nominatam cum ſuis pertinentiis, campis ſcilicet, ſyluis, pratis, paſcuis, aquis aquarumue decurſibus,

*) Immo legendum anno XIII. isque numerandus ab anno 838. quo patri bellum intulit Ludouicus.

Digitized by Google

curſibus, molendinis, mobilibus atque immobilibus, ſeruis quoque vel ancillis, et quicquid ad eamdem curtem iuſte et legaliter pertinere dinoſcitur, ex noſtri iuris atque poteſtatis iure proprietatis eſt, totum et ad integrum, quod ille, ſicut praefati fuimus, in beneficium habuit, largimur, de poteſtate noſtra in eius transfundimus dominationem iure proprietario ad habendum, ita, vt ab hodierna die nulla perſona noſtris vel ſucceſſorum noſtrorum temporibus aliquam ex his praeſumat ei afferre inquietudinem, ſed per hoc noſtrae donationis praeceptum hoc cum quiete tenere liceat. Et inde quicquid elegerit vel facere voluerit liberam in Dei nomine in omnibus habeat faciendi poteſtatem. Et vt haec auctoritas noſtrae largitionis inconuulſam obtineat firmitatem, manu propria ſubtus eam firmauimus, et annuli noſtri impreſſione ſignari iuſſimus. Datum XV. Cal. Septembr. anno VII. *) regni Domini Ludouici Regis in orientali Francia indictione IV. Actum Heilicobrunno palatio regio, in Dei nomine feliciter Amen.

XLIV.

Diploma Ludouici Germanici apud Hundium in Metrop. Saliſb.

ANNO 854.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS. Ludouicus diuina fauente gratia Rex. Si petitiones praeſulum ſanctae Dei eccleſiae iuſte et rationabiliter aures ſerenitatis noſtrae petentium ad effectum perducimus, hoc nobis procul dubio ab aeterna remuneratione praemia capeſſenda profuturum liquido credimus. Quapropter notum ſit omnibus fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae noſtrisque, praeſentibus ſcilicet et futuris, qualiter vir venerabilis, Gotsbaldus, Wirtzburgenſis Eccleſiae Epiſcopus noſtram adiens ſerenitatem, poſtulans, vt fratribus in monaſterio S. Mauritii, Martyris Chriſti, vocabulo Altaha conſiſtentibus, qui nunc ſub eius regimine Deo famulari noſcuntur, poſt illius transactae mortalis vitae terminum, ſi talis frater inter illos inueniri poterit, qui fratris (patris) officio idoneiter et rationabiliter fungi valeat, eum eligendi noſtra

*) Ab anno 834. Vid. Schannat ad dipl. 24.

noſtra eis licentia tribueretur. Cuius petitioni aurem manſuetudinis noſtrae accommodantes, hoc ita perdonaſſe per praeſentem auctoritatem noſtram, omnium fidelium noſtrorum cognoſcat magnitudo, ita tamen, vt praefatum eſt, ſi talis ſecundum regulam S. Benedicti aptabilis et idoneus, tam in moribus, quam in ſcientia ſeu ceteris bonis ornatus ad ſeruitium Dei omnipotentis ibi inuenitur, per praefati venerabilis Epiſcopi petitionem et amorem asſenſum praebemus, vt eos melius delectet, pro nobis proleque noſtra, et pro ſtatu totius regni noſtri Domini miſericordiam attentius exorare. Et vt haec noſtra largitionis auctoritas maiorem obtineat vigorem, manu propria noſtra ſubtus firmauimus, et annuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus. Datum 8. Idus Martii, Anno propitio Chriſto 14. regni Domini Ludouici glorioſiſſimi Regis in Orientali Francia, indictione 12. *) Actum Regenſpurg, ciuitate Regia, in Dei nomine feliciter Amen.

XLV.

Diploma Ludouici Germanici apud Marquard. Freher. in Lupoduno p. 26.

ANN. 874.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS. HLVDOVVICVS diuina fauente gratia Rex. Notum ſit omnibus ſanctae Dei Eccleſiae fidelibus noſtrisque, praeſentibus videlicet et futuris, qualiter nos ob noſtrae mercedis augmentum et pro remedio animae Domini aui et genitoris noſtri conceſſimus quasdam res proprietatis noſtrae ad monaſterium LAVRESHAM, quod eſt conſtructum in honore beatorum Apoſtolorum PETRI et PAVLLI, vbi etiam requieſcit corpore S. Nazarius, hoc eſt, in pago Renenſe ad SENEIM et BICCHVMBACH cum omnibus ibidem adiacentiis vel pertinentibus, in mancipiis, terris, vineis, pratis, paſcuis, ſiluis, aquis, aquarumue decurſibus, exitibus et regreſſibus, mobilibus, quaeſitum et ad inquirendum, totum et ad integrum ex iure et dominatione noſtra in ius et dominationem praefati ſancti loci tradimus atque transfundimus, ea videlicet ratione, vt ab hodierna die et deinceps per hoc noſtrae

*) Immo Ind. II. cum ea enim concurrit annus regni XIV.

Digitized by Google

noſtrae auctoritatis praeceptum, plenius in Dei nomine confirmatum in vſus fratrum, Domino ibidem famulantium perpetualiter permaneant abſque alicuius contradicentis obſtaculo. Quod ſi nunc Nos easdem res cum conſenſu et voluntate dilecti filii noſtri KAROLI ſtatim commutare poſſumus, hoc omnino deſideramus. Si autem hoc eſſe nequiuerit, tunc firmiter praecipimus atque iubemus, vt poſt obitum noſtrum perpetualiter ibi permaneant absque alicuius moleſtia atque inquietudine. Et vt haec auctoritas largitionis noſtrae firmior habeatur, et per futura tempora a fidelibus noſtris verius credatur, et diligentius obſeruetur, manu noſtra ſubter eam firmauimus, et annuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus. Heberhardus Cancellarius ad vicem Luitberti archicapellani recognoui et ſubſcripſi. Data IIII. Non. Maias Anno Chriſto propitio XXXVII. *) Regni Domini Hludouici ſereniſſimi Regis in Orientali Francia regnantis, Indictione VII. Actum Lobotenburc.

CHRISTE PROTEGE HLVDOVICVM REGEM.

SIGNVM DOMNI HLVDOVVICI SERENISSIMI REGIS.

XLVI.

Diploma Ludouici Germanici Tigurinum, cuius praeter Seb. Munſterum, Stumphium, Hottingerum, Heiderum mentionem facit Barth. Schobingerus in notis ad Vadianum apud Goldaſt. Script. rer. Alam. Tomo III. p. 110. totum vero edidit Mart. Mager. a Schoenb. de aduocatia armata Cap. V. p. 155. denique ex ipſo autographo accurate deſcriptum emendatius dedit Conring. in Adpend. Cenſurae dipl. Lindau. p. 360.

ANN. 853.

IN NOMINE SANCTE ET INDIVIDVE TRINITATIS HLVDOVICVS diuina fauente clementia Rex. Si de rebus terrenis, quas diuina ſumus largitate conſecuti, ad loca ſanctorum ob diuinum amorem et regium morem decenter implentes aliquid conferimus, hoc nobis eſſe profuturum ad aeternae remunerationis praemia capeſſenda liquido

*) Ab anno 838 quo arma feralia patri intulit Ludouicus.

quido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium ſanctae Dei eccleſiae noſtrorumque praeſentium ſcilicet et futurorum induſtria, qualiter nos pro ſereniſſimi Imperatoris aui noſtri Karoli et praeſtantiſſimi Hludouuici Auguſti, domni et genitoris noſtri, nec non et noſtra ſempiterna remuneratione ac pro coniugis prolisque noſtrae chariſſimae perpetua mercede curtim noſtram turegum in ducatu Alamannico in pago durgaugenſe cum omnibus adiacentiis vel aſpicientiis eius, ſeu in diuerſis functionibus. Id eſt pagellum uroniae cum eccleſiis domibus ceterisque aedificiis deſuper poſitis mancipiis vtriusque ſexus et aetatis, terris cultis et incultis, ſyluis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumue decurſibus, adiacentiis, peruiis, exitibus et regreſſibus, quaeſitis et inquirendis, cum vniuerſis cenſibus et diuerſis redhibitionibus. Inſuper etiam foreſtum noſtrum albis nomine, et quicquid in eisdem locis noſtri iuris atque poſſeſſionis proprietatis eſt, et ad noſtrum opus inſtanti tempore pertinere videtur, totum et integrum ad monaſterium noſtrum tradimus, quod ſitum eſt in eodem vico turegum, vbi ſanctus felix et regula martyres Chriſti corpore quieſcunt; quod nobis videlicet eo rationis tenore complacuit agendum, vt deinceps in poſterum ibidem omni tempore ſanctimonialium feminarum ſub regulari norma degentium vita conuerſatioque monaſterialis monaſtico cultu inſtituta caelebretur, et liberitius propter huius loci ſupplementum a nobis iam praedictis martyribus dediti dei famulatus illic exhibeatur, ac pro noſtra debitorumque noſtrorum omnium mercedis augmento diligentius ac vberius domini miſericordia exoretur. Volumus etiam, vt fidelium noſtrorum nouerit beneuolentia, quod paterna pietate commoniti ſupradictum monaſterium cum omni integritate vna cum noſtra traditione in locis praefatis dilectisſimae filiae noſtrae hildegardae in proprietatem concesſimus, vt, quantum domino permittente valeat familiam in eodem monaſterio domino militantem ſuoque dominatui ſubiectam diſciplinis regularibus et obſeruantiae monaſterialis inſtitutione corrigat et nutriat, locaque ipſa ſibimet conceſſa, quantum vires ſuppeditent profectibus et emendationibus augmentando prouehat ac emendet. Denique iubentes praecipimus vt nullus iudex publicus nec comes nec quislibet ex iudiciaria poteſtate in locis praefatis vel in cunctis rebus ad eadem loca reſpicientibus ſeu homines tam liberos quam ſeruos, qui illic comma-

commanere videntur diſtringere aut infeſtare nec fideiuſſores tollendos, aut vllas redhibitiones vel fredas aut bannos exigendo aut alicuius iniuriae vim vllo vnquam tempore inferre praeſumat, ſed ſub noſtra defenſione et munitatis tuitione cum aduocatis ibi conſtitutis res illae ſecure per diuturna tempora permaneant. Et vt haec auctoritas donationis atque confirmationis noſtrae firmior habeatur, et per futura tempora a cunctis fidelibus ſanctae dei eccleſiae noſtrisque praeſentibus et futuris verius credatur, atque diligentius conſeruetur, manu propria noſtra ſubter eam firmauimus, et annuli noſtri impreſſione adſignari iuſſimus.

Signum domni hludouici glorioſiſſimi regis.

Comeutus Notarius ad vicem Radleici recognoui.

Data XII. Kal. Aug. Anno Chriſto propitio XX. *) regni domni Ludouici ſereniſſimi regis in Orientali Francia Indictione prima. Actum Reganesburg in dei nomine feliciter amen.

XLVII.

Diploma Ludouici Pii Tigurinum ineditum antea, ſed protractum in lucem ex ipſo autographo ab Herm. Conringio in Adpend. Cenſ. diplom. Lindau. p. 367.

ANN.

*) Ab anno 832. quo Alamanniam inuaſit Ludouicus.

Digitized by Google

ANN. 858.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS Hludouicus diuina fauente gratia rex. Si de rebus terrenis, quas diuina ſumus largitate conſecuti ad loca ſacra ob diuinum amorem aliquid conferimus profuturum nobis eſſe ad aeternae remunerationis praemia capeſſenda hoc liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium ſanctae dei eccleſiae noſtrorumque, praeſentium ſcilicet et futurorum, induſtria, qualiter nos iuxta poſtulationem dilectiſſimae filiae noſtrae hildagardae pro sereniſſimi Imperatoris aui noſtri Caroli animae remedio, et praeſtantiſſimi Hludouuici auguſti domni et genitoris noſtri, nec non et noſtra ſempiterna remuneratione ac coniugis prolisque noſtrae perpetua mercede, curtim noſtram, quae vocatur chama conſiſtens in ducatu alamannico in pago turgaugenſi cum omnibus adiacentiis vel appendiciis eius, ſeu in diuerſis functionibus. Id eſt curtem indominicatam cum eccleſiis domibus ceterisque aedificiis deſuper poſitis mancipiis vtriusque ſexus et aetatis, terriſque cultis et incultis, ſiluis pratis paſcuis aquis piſcationibus vel piſcatoribus aquarumque decurſibus vel adiacentiis peruiis exitibus et egreſſibus quaeſitis et inquirendis cum vniuerſis cenſibus, qui ad ipſam curtem pertinent, et diuerſis redihibitionibus vel quidquid in eisdem locis noſtri iuris atque poſſeſſionis iure proprietatis eſt, et ad noſtrum opus inſtante tempore pertinere videtur, totum et integrum ad monaſterium noſtrum tradimus, quod ſitum eſt in vico noſtro turegum vbi ſanctus felix et ſancta regula martyres Xriſti corpore quieſcunt, quod videlicet rationis tenore placuit nobis hoc agendum, vt ab hoc die et deinceps in poſterum ibidem omni tempore ſanctimonialium feminarum ſub regulari forma degentium vita conuerſatioque monaſterialis monachico cultu inſtituere delectetur, et libentius propter huius loci ſupplementum a nobis iam praedictis martiribus dedita dei famulatus illic exhibeatur ac pro noſtrae debitorumque noſtrorum omnium mercedis augmento diligentius domini miſericordia vberiusque exoretur. Et vt haec auctoritas noſtrae largitionis atque confirmationis firmior habeatur, et per futura tempora a cunctis fidelibus ſanctae dei eccleſiae noſtrisque praeſentibus et futuris verius credatur ſeu diligentius obſeruetur manu propria noſtra

ſtra ſubter eam firmauimus et anuli noſtri impreſſione adſignari iuſſimus.

Signum Hludouuici Sereniſſimi Regis.

Hadedeus ſubdiaconus ad vicem VViegarii Cancellarii recognoui.

Data XVI Kal. Mai. anno XXVI *) regni Hludouuici Sereniſſimi Regis in Orientali Francia regnantis. Ind. VI. Actum in villa Franckonofurt Palatio regio. In dei nomine feliciter Amen.

XLVIII.

Diploma Ludouici Germanici apud Hund. Metrop. Salisburg.

ANNO 854.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS. Ludouicus diuina fauente gratia Rex. Si petitionibus praeſulum ac ſeruorum Dei iuſte ac rationabiliter petentium aures ſerenitatis noſtrae accommodamus, hoc nobis procul dubio a remuneratore omnium in aeterna beatitudine credimus adſuturum. (fort. *profuturum*) Quapropter nouerit omnium fidelium ſanctae Dei Eccleſiae noſtrorumque praeſentium ſcilicet et futurorum induſtria, quia vir venerabilis, Gotzbaldus Wirzburgenſis Epiſcopus, necnon et rector monaſterii,

*) Vid. not. ad dipl. XLVI.

naſterii, cui vocabulum eſt Altaha, noſtram adiit Celſitudinem, deprecans, vt ſibi noſtrae munificentiae praeceptum fieri iuberemus, vt vbicumque inuenire poſſet aliquas res et mancipia, quae a nobilibus hominibus aptius et congruentius ſuo monaſterio commutare valeret, noſtrae benignitatis auctoritate ſibi ſucceſſoribusque ſuis et aduocatis eorum licentia commutandi tribueretur. Et contra quae a parte illius monaſterii, qui cum eis commutare voluerint, ratam et ſtabilem perpetuo commutationem fieri hac auctoritate noſtra decerneremus. Cuius petitioni, quia iuſte et rationabiliter inde noſtram manſuetudinem hortatum eſt, ſicut vnicuique fidelium noſtrorum rationabiliter petentium aurem benignitatis noſtrae accommodamus, ita iſtius petitionem ad effectum dignum duximus, ſtatuentes, vt deinceps quicquid pro vtilitate iam dicti monaſterii praefatus Epiſcopus ſucceſſoresque illius et Aduocati illorum commutauerint, in mancipiis ceteriſque rebus, ſyluis, ſeu etiam territoriis, per hanc noſtrae beneuolentiae conceſſionem firmum et inconuulſum perpetuo permaneat. Et vt nulli liceat illam commutationem infringere vel irrumpere, aut infeſtare, ſed, vt diximus, quicquid pars altera alteri dederit, ſtabilitatem et incontaminatum futuris temporibus conſiſtat. Illud tamen omnimodis praecipientes, vt cum maxima cautela et diligentia conſideretur, ne peius aut deterius vel minus in vllo iſto negotio parti et poteſtati praefato monaſterio ex illa commutatione perueniat. Et vt haec noſtra conceſſionis auctoritas firmiorem atque diuturniorem obtineat vigorem, et a cunctis fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae noſtriſque melius credatur, et diligentius conſeruetur, manu propria noſtra ſubtus firmauimus et annuli noſtri impreſſione ſignari iuſſimus. Data XI. Kal. Aprilis, anno Chriſto propitio 19. *) regni Domini Ludouici, glorioſiſſimi Regis in Orientali Francia. Indict. 14. Actum Ratiſpona ciuitate, in Dei nomine feliciter Amen.

XLIX.

Diploma Ludouici Germanici Monaſterio S. Emmerani Ratiſponenſi conceſſum editumque a Caeleſtino Abbate S. Emmerani in Mauſoleo S. Emmerani, edito Straubingae 1672. Cap. XXX. p. 82.

ANNO

*) Ab anno 814. quo bellum geſſit cum patre.

ANNO 833.

In nomine Sanctae et indiuiduae Trinitatis. Ludouicus diuina fauente gratia Rex. Notum ſit omnibus S. Eccleſiae fidelibus noſtris praeſentibus ſcilicet et futuris, qualiter chariſſima coniux noſtra HEMMA vna cum ceteris noſtris fidelibus noſtram ſerenitatem deprecata eſt, vt quandam commutationem cum Batricio venerabili S. Eccleſiae Regenesburgenſis Epiſcopo faceremus, hoc eſt; vt ſupra memorata chariſſima coniux noſtra monaſterium, in eadem ciuitate quod dicitur Oberunmuneſter, in quo ſanctimoniales feminae Domino famulari noſcuntur, et quod praefatus venerabilis Epiſcopus hucusque habuit, per noſtram auctoritatem habere mereatur, et praefatus Epiſcopus e contra recipiat monaſterium, quod dicitur Manenſeo ad S. Petrum Principem Chriſti apoſtolum, et ad S. Emmeramum Martyrem Chriſti, et iuſſimus fieri noſtrae authoritatis praeceptum, per quod decernimus atque iubemus, vt ab hodierna die deinceps memoratus Epiſcopus per honorem B. Petri Apoſtoli et S. Emmerami Martyris Chriſti idem monaſterium cum omnibus rebus ad hoc pertinentibus et omnes ſucceſſores eiusdem Epiſcopi absque aliqua contradictione filiorum noſtrorum omniumque in poſterum ſucceſſorum noſtrorum firmiter habeant, et ſecuriter poſſideant, quatenus fratres Domino et S. Emmeramo famulantes pro nobis atque coniuge, nec non pro chariſſima prole noſtra et ſtatu totius regni noſtri inde melius delectet Domini clementiam exorare. Et vt haec authoritas noſtrae conceſſionis firmiter (firmior) habeatur, et per futura tempora ab omnibus fidelibus noſtris melius credatur, et diligentius obſeruetur, manu noſtra propria ſubter eam firmauimus, et anuli noſtri impreſſione ſubter ea (eam) ſignare iuſſimus. Ita (data) XVII. Kalend. Martii, anno Dominicae incarnationis DCCCXXXI. *) Indictione XI. anno regni Ludouici Regis VII. Actum eſt Regenesburg, in DEI Numine (nomine) feliciter.

L.

Diploma Ludouici Germanici Altahenſe apud Hund. in Metrop. Salisb.

ANN.

*) Eſt potius annus 833. qui cum indictione XI et regni Ludouici XII in Bauaria concurrit. Et ita procul dubio reſcribendum.

ANN. 857.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS. Ludouicus diuina fauente clementia Rex. Si liberalitatis noſtrae munere res ſanctae Dei Eccleſiae et loca diuinis cultibus mancipata per appetitiones fidelium noſtrorum noſtro releuemus iuuamine, atque regali tuemur munimine, praemium inde nobis apud Dominum aeternae remunerationis procul dubio rependi non diffidimus. Proinde nouerit omnium fidelium noſtrorum tam praeſentium ſcilicet, quam et futurorum induſtria, qualiter vir quidam OTGARIVS, quem nos quidem ad monaſterium nomine Altaha, quod in honore S. Mauritii, martyris Chriſti eſt conſtructum, Abbatem eſſe ſtatuimus, obtulit obtutibus noſtris non ſolum auctoritatem emunitatis beatae memoriae Caroli aui noſtri Auguſtiſſimi Imperatoris, ſed et Taſſilonis quondam Ducis in Ducatu Baioarico ſuper eadem re litteras oſtendit, in quibus continebatur inſertum, quod praefatum monaſterium ſub ſuo nomine et defenſione cum cellulis et locis ſibi ſubiectis rebus et hominibus et omnibus illic pertinentibus hactenus ab inquietudine iudiciariae poteſtatis munitum atque defenſum firmiſſime fuiſſet. Vnde etiam pro rei firmitate ſuggeſſit vir praenominatus clementiae noſtrae, vt paternum ſeu praedeceſſorum noſtrorum Regum videlicet morem ſequentes, huiusmodi noſtrae emunitatis praeceptum ob amorem Dei et reuerentiam ipſius ſancti loci circa ipſum monaſterium conſcribere iuberemus. Cuius petitioni libenter acquieſcentes hoc emunitatis noſtrae praeceptum erga ipſum monaſterium gratia tuitionis et defenſionis ac pro diuini cultus amore, nec non et animae noſtrae (remedio) conſcribi decreuimus, per quod firmiter et omnibus modis imperamus, vt nullus iudex publicus vel quislibet ex iudiciaria poteſtate, aut vllus ex fidelibus noſtris, tam praeſentibus, quam et futuris, neque Comites, neque Centenarii, neque exactores in Eccleſias aut loca vel agros, ſeu reliquas poſſeſſiones, quas moderno tempore in quibuslibet pagis vel territoriis infra ditionem regni noſtri iuſte et legaliter tenet ac poſſidet, vel etiam in ea, quae in iure ipſius monaſterii voluerit diuina pietas augeri, ad cauſſas audiendas, vel facienda freda, et tributa exigenda, aut fideiuſſores tollendos, aut homines ipſius monaſterii tam ingenuos quam ſeruos, ſclauos, et accolas, ſuper terram ipſius commanentes, nec iuſte nec iniuſte diſtrin-

diſtringendos, et nullas redhibitiones vel manſiones aut paratas faciendas, aut illicitas occaſiones requirendas, noſtris nec futuris temporibus ingredi audeat, nec ea, quae ſupra commemorata ſunt, vllo vmquam tempore exigere praeſumat, ſed liceat memorato viro ſuisque ſucceſſoribus res praedicti monaſterii cum omnibus rebus ſibi ſubiectis et hominibus tam ingenuis, quam ſeruis, cuiuscumque ſint nationis, atque omnibus ad ſe pertinentibus vel aſpicientibus ſub tuitionis atque emunitatis noſtrae defenſione, remota totius iudiciariae poteſtatis inquietudine et vulgari appellatione quieto ordine ac tranquilla ſecuritate poſſidere. Et aduocati ipſius eccleſiae omnem cauſſam inquirendam et diſcutiendam ipſi diiudicent et finiant, et quidquid de praefatis rebus eccleſiae ius fiſci exigere poterat, in integrum praedicto viro Otgario, ſuisque ſucceſſoribus conceſſimus, ſcilicet vt perpetuo tempore ei ad peragendum Dei ſeruitium augmentum et ſupplementum ſint. Et vt haec auctoritas emunitatis per futura tempora a cunctis fidelibus noſtris melius conſeruetur, veriusque credatur, ſubtus eam manu propria firmauimus, et impreſſione annuli noſtri aſſignari iuſſimus.

Signum Hludouici Sereniſſimi Regis.

Hildebrandus Subdiaconus ad vicem Grunoldi Archicapellani recognoui. Data XI. Kal. Maii anno XXV. *) regni Hludouici Sereniſſimi Regis in orientali Francia regnantis, Indictione V. Actum in villa Potamo, in Dei nomine feliciter Amen.

LI.

Diploma Ludouici Germanici Altahenſe apud Hund. in Metrop. Salisb.

ANN.

*) Ab anno 832. quo Alamanniam inuaſit.

ANN. 857.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS. Ludouicus diuina fauente clementia Rex. Si loca diuinis cultibus conſecrata noſtro releuemus iuuamine, et augmentum illis in rebus tranſitoriis impendimus, hoc nobis procul dubio profuturum eſſe, liquido credimus. Quapropter notum ſit omnibus fidelibus ſanctae Dei Eccleſiae noſtrisque, praeſentibus ſcilicet et futuris, qualiter nos ob petitionem Eginulfi, fidelis noſtri, quasdam res proprietatis noſtrae, quas quondam Reginbertus et Reginolf pater ſuus ſeruus noſter de noſtro iure habere viſus fuit. Sunt autem ipſae res in coniacentibus terminis prope monaſterium Altaha in pago Quinzingouue ſitum in territorio, quod eſt inter Schweinaha et Monaſterium Altaha contiguum. Sed pro integra firmitate petiit praefatus Otgarius noſtrae auctoritatis praeceptum ſuper hac re ſibi conſcribi, cuius petitioni libenter annuimus et hoc praeceptum noſtrae donationis ſcribi iuſſimus, per quod praecipientes imperamus, vt res ſuperius comprehenſae iure firmiſſimo in poteſtate eiusdem Otgarii ſucceſſorumque ipſius perpetualiter ſine vlla contradictione inconuulſae permaneant. Et quidquid inde elegerit faciendum, plenariam deinceps et liberam faciendi poteſtatem habeat. Et vt haec auctoritas noſtrae largitionis firmiorem obtineat vigorem, veriusque credatur, atque diligentius conſeruetur, manu propria noſtra ſubtus eam firmauimus, et ſigilli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus. Data XV. Cal. Sept. Anno Chriſto propitio 25 regni Ludouici ſereniſſimi Regis in Orientali Francia regnantis. Indictione 5. Actum in ciuitate Ratiſpona, in Dei nomine feliciter Amen.

LII.

Diploma Ludouici Germanici Altahenſe apud Hund. in Metrop. Saliſb.

ANN. 860.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS. Ludouicus, diuina fauente gratia Rex. Si enim ea, quae fideles regni noſtri pro eorum oportunitatibus nos deprecati fuerint, implere ſtuduerimus, non ſolum regium morem decenter implemus, verum etiam eos procul dubio fideliores et deuotiores in noſtro efficimus ſeruitio,

tio, et ad aeternam vitam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium noſtrorum praeſentium ſcilicet et futurorum ſolertia, qualiter Bribinus, fidelis Dux noſter, veniens in procerum noſtrorum praeſentiam poſtulauit ſerenitatem noſtram, vt de rebus proprietatis ſuae, quas ei in proprietatem conceſſimus liceret ei partem aliquam ob memoriam eius dare ad S. Mauritium, et ad Monaſterium noſtrum Altaha, cui tempore illo Abbas Otgarius praeeſſe videbatur et rector, cuius petitioni libenti animo aſſenſum praebentes decreuimus ita fieri. Dedit itaque Bribinus fidelis Dux noſter cum conſenſu et licentia noſtra ad praefatum Monaſterium S. Mauritii martyris Chriſti de ſua proprietate in ſuo Ducatu, quicquid habuit ad Salapingiti infra terminos iſtos. In orientem vltra Salam fluuiolum vſque in Slougenzim Marchan et Stresmaren, et ſic ſurſum per Salam vſque ad Waltungeſpach, et ſic inde vſque in Hrabagisreit et ad Chiriſtetin. Poſtea vero praedictus fidelis Abbas noſter Otgarius deprecatus eſt celſitudinem noſtram, vt easdem res per noſtrae auctoritatis praeceptum confirmaſſemus. Cuius petitioni ob honorem Dei et S. Mauritii militis Chriſti et bonum illius ſeruitium libenti animo aſſenſum praebuimus, et hoc noſtrae auctoritatis praeceptum fieri iuſſimus, per quod decernimus atque iubemus, vt ſicut praedicti termini in praedictis locis definiti ſunt, ita deinceps ad iam dictum monaſterium per hoc noſtrae auctoritatis praeceptum ipſae res nullo inquietante Deo auxiliante perpetuis temporibus conſiſtant in proprium. Et vt haec auctoritas noſtrae largitionis firmior habeatur, et per futura tempora a fidelibus noſtris verius credatur, et diligentius obſeruetur, manu propria noſtra ſubtus eam firmauimus, et annuli noſtri impreſſione roborare iuſſimus. Data 10 Cal. Martii. Anno Chriſto propitio 28 regni Domini Ludouici Sereniſſimi Regis in orientali Francia regnantis. Indictione 8 actum Regenſpurg ciuitate regia. In Dei nomine feliciter.

Digitized by Google

LIII.

Diploma Ludouici Germanici Altahenſe apud Hundium in Metropoli.

ANN. 862.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS. Ludouicus diuina fauente gratia Rex. Si liberalitatis noſtrae munere locis Deo dicatis quiddam conferimus, et neceſsitates eccleſiaſticas noſtro releuamus iuuamine, atque regali tuemur munimine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter tranſigendam et ad aeternam feliciter obtinendam profuturum, liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium noſtrorum praeſentium ſcilicet et futurorum ſolertia, qualiter venerabilis noſter Abbas Otgarius adiit celſitudinem noſtram humiliter implorans, vt quasdam res proprietatis noſtrae ad monaſterium, quod vocatur Altaha, conſtructum in honore S. Mauritii in proprium concediſſem. Nos itaque petitioni ipſius libenti animo aſſenſum praebuimus, et conceſsimus quasdam res proprietatis noſtrae ad monaſterium Altaha, id eſt villam, quae vocatur Nawawinida iuxta riuulum Trebinam. Admonuit etiam Celſitudinem noſtram praedictus Abbas, qualiter Dominus Auus noſter Carolus licentiam tribuit ſuis fidelibus in augmentatione rerum eccleſiaſticarum Dei in Pannonia carpere (fort. *capere*) et poſſidere hereditatem, quod per licentiam ipſius in multis locis et ad iſtud etiam monaſterium factum eſſe dinoſcitur. Fuerunt namque in veſtitura praedicti monaſterii quaedam loca, nomine Scalcabach, ſicut ipſe riuulus fluit in occidentalem partem vſque in Dagodeas Marcha, et inde in orientalem plagam vſque in Ryzara Marcha, atque in eum locum, quem vocat (fort. *vocant*) Cidalaribach in ſaltu Eniſae fluuii, qui coniacet inter Danubium et Ibyſam atque Hurulam in meridianam partem, vſque in verticem montis et ad Bingen manſos quinque, et quicquid ad praedictas villas pertinet, hoc eſt in mancipiis, aedificiis, terris cultis et incultis, vineis, pratis, ſyluis, venationibus, paſcuis, aquis aquarumue decurſibus. Licet itaque fuiſſent in veſtitura praedictae res ad praeſcriptum monaſterium, tamen ibi non erant confirmatae per illius auctoritatis praeceptum. Qua de re commoniti hos

noſtrae

noſtrae auctoritatis apices fieri iuſſimus, per quos decernimus atque iubemus, vt praedictae res cum omnibus praenominatis ad praeſcriptum monaſterium Altaha in noſtra eleemoſyna atque in remedio animarum anteceſſorum noſtrorum inuiolabiliter perennis temporibus permaneant, nullo contradicente. Et vt haec auctoritas noſtrae largitionis firmior habeatur, et per futura tempora a fidelibus noſtris verius credatur, et diligentius obſeruetur, manu propria noſtra ſubtus eam firmauimus et annuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus. Data 16. Cal. Iulii, anno Chriſto propitio 31 regni Domini Ludouici ſereniſſimi Regis in Orientali Francia regnantis. Indict. 10. Actum Oſtermutinga in villa regia, in Dei nomine feliciter.

LIV.

Diploma Ludouici Germani apud Hund. in Metrop. Salisb.

ANN. 864.

IN NOMINE SANCTAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS. Ludouicus diuina fauente gratia Rex. Oportet igitur nos, qui diuino ſumus munere quodammodo prae ceteris mortalibus ſublimati, eius in omnibus parere praeceptis, cuius clementia praelati ſumus atque cuius praecellimus munere, loca vti vnquam ſibi ſacrata per appetitiones fidelium noſtrorum noſtro releuare iuuamine, atque regali tueri munimine, atque in eis, qui ibi domino famulantur munificentiam noſtrae largitionis clementer impendere, quoniam ſit nobis et ad mortalem vitam temporaliter tranſigendam, et ad aeternam feliciter obtinendam profuturum, liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium noſtrorum, praeſentium ſcilicet et futurorum ſolertia, qualiter venerabilis Otgarius Abbas et vocatus Epiſcopus adiit celſitudinem noſtram, deprecans, vt ad mercedis noſtrae augmentum loca quaedam pertinentia ad ſuum monaſterium Altaha, quae ille vna cum communi concilio fratrum ad illorum vſus neceſſarios deſeruire conſtituit, nec non etiam, quae antea habuerunt, quorum locorum nomina hic ſubtus tenentur inſcripta per noſtrae auctoritatis praeceptum eis perpetualiter habere concederemus. Cuius petitioni ob amorem Domini noſtri

Ieſu

Ieſu Chriſti libenti animo aſſenſum praebentes ita decreuimus fieri. Conceſſimus itaque praedictis fratribus, conſiſtentibus in monaſterio Altaha ad eorum vſus neceſſarios res, quas antea habuerunt in iſtis locis, quorum nomina ſunt Bucchofen, Heidolfinga, Oparinhuſa, Bogama cum Anſolfinga, Vrbach, et quae illuc pertinent cum Schellmaha, Müliheim. Nec non etiam eas res, quas venerabilis Otgarius Abbas ibidem ad illorum vſus neceſſarios poſtea per noſtram licentiam adauxit in iſtis locis, quorum nomina ſunt Altdorf cum Niunhuſa et ad Walde, poſt obitum Odali Zulinga Vſterlinga, Smidaha cum decem vineis ad Wahonne ad Bouhhae, poſt obitum Slemari, et loca, quae Richoui et Richardo ad obedientiam commendata ſunt, poſt obitum amborum. Et quod Heribertus habuit, poſt obitum eius et coniugis ſuae, atque tertiam partem ſalis ad ſalinas, et ſi deinceps aliquis res ſuas ad praefatum monaſterium tradiderit, in praedictorum fratrum redigatur ſeruitium. Has itaque praeſcriptas res cum omni integritate in praedictorum fratrum ſeruitio perpetualiter per hoc noſtrae auctoritatis praeceptum plenius in Dei nomine confirmatum permanere concedimus, ea videlicet ratione, vt nullus ex ſucceſſoribus noſtris inde quippiam auferre praeſumat, neque Abbas, neque alia quaelibet oppoſita perſona, ſed abſque alicuius moleſtia vel inquietudine easdem res ad illorum ſeruitium perpetualiter habeant, teneant atque poſſideant. Reliquae vero res, vbicumque ſint pertinentes ad monaſterium Altaha ſub dominio et gubernatione Abbatis exiſtant, quem ipſi fratres ſecundum regulam S. Benedicti elegerint. Et vt haec auctoritas noſtrae largitionis firmiter (fort. *firmior*) habeatur, et per futura tempora a fidelibus noſtris credatur, et diligentius obſeruetur, manu propria noſtra ſubtus eam firmauimus, et annuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus, nec non per manus Carlomanni roborari fecimus. Data 15 Cal. Ian. Anno Chriſto propitio 33 regni Domini Ludouici ſereniſſimi Regis in Orientali Francia regnantis. Indictione XII. Actum Altaha Monaſterium in Dei nomine feliciter.

LV.

Digitized by Google

LV.

Diploma Ludouici Germanici Rataldo Argentoratenſi Epiſcopo datum, apud Culpiſ. Script. rer. Germ. T. II. p. 111.

In Nomine Scae et indiuiduae Trinitatis hLudouuicus, diuina fauente gratia Rex cum petitionibus Seruorum Dei iuſtis et rationabilibus diuini cultus amore fauemus ſuperni muneris donum nobis a Domino impertiri minime diffidimus. Igitur omnium fidelium Sanctae Dei eccleſiae et noſtrorum praeſentium videlicet et futurorum comperiat induſtria quia vir venerabilis Rataldus Strazburgenſis Vrbis Epiſcopus noſtram adiit Excellentiam referens manſuetudini noſtrae qualiter ob incuriam miniſtrorum ipſius Eccleſiae omnia munimina cartarum, quae inibi haberi videbantur, concremata fuerint. Idcirco noſtram deprecatus eſt pietatem, vt per noſtrae pietatis praeceptum omnes res et familiam, quae tunc temporis eadem eccleſia, quae conſtructa habetur in honorem beatae domini genetricis ſemperque virginis Mariae quae habuiſſe dinoſcitur quando haec res accidit, denuo confirmaremus et corroboraremus. Sed vt Dno adiuuante et nobis opem ferente praefatam eccleſiam ad priſtinum poſſet reuocare ſtatum et a nemine pro hac re nullum de rebus vel familiis iuſte et legaliter ibi pertinentibus ſentiat diſpendium hanc noſtrae auctoritatis praeceptionem fieri decreuimus, per quam omnes res ac mancipia quae a religioſis viris ſeu a praedeceſſoribus noſtris vel a quibuslibet hominibus eidem eccleſiae collatae fuiſſe noſcuntur ſub immunitatis noſtrae tuitione praefatus Rataldus ſucceſſoresque ſui quiete teneant atque poſſideant. Et nullus hominum vel iudex puplicus ſeu quislibet ex iudiciaria poteſtate in eccleſia baptiſmales vel oracula curtes villas loca vel agros ſeu reliquas poſſeſſiones memorati Epiſcopii quas moderno tempore in quibuslibet pagis et territoriis infra dictionem imperii noſtri iuſte et legaliter poſſidet vel quae deinceps in iure ipſius ſancti Loci diuina Pietas augere voluerit ad cauſas iudiciario more audiendas vel freda aut telonea exigenda aut manſiones vel paratas faciendas aut fideiuſſores tollendos, ſeu homines ipſius Eccleſiae tam liberos quam ſeruos fiſcalinos et tabellarios diſtringendos nec vllas redhibitiones aut inlicitas occaſiones requirendas vllo vnquam tempore ingredi audeat vel ea quae ſupra memorata ſunt penitus exige-

exigere praeſumat ſed liceat memorato venerabili vocato Epiſcopo ſuisque Succeſſoribus praedictae Eccleſiae cum omnibus ſibi ſubiectis ſub immunitatis noſtrae defenſione quieto ordine poſſidere absque cuiuspiam contrarietate quatinus pro noſtra incolumitate coniugis et prolis ſeu etiam totius imperii a Domino nobis collati iugiter Domini miſericordiam exorare delectetur. Si quoque aliquae quaerimoniae aduerſus iam dictam Eccleſiam tam de rebus et hominibus liberis et ſeruis ortae fuerint quae abſque graui et iniquo diſpendio diffinire nequiuerint iubemus vt per idoneos circa vicinos et fideles noſtros fideliumque noſtrorum homines pleniſſime ſub Sacramento inquiratur et ad finem rite vſque deducatur. Si quis vero contra hanc noſtram auctoritatem aliquid agere temptauerit aut ex his quae praeſcripta ſunt quippiam violare praeſumſerit, ſciat ſe XXX libras auri optimi ſecundum veterem morem parti praefatae Eccleſiae ſe eſſe perſoluiturum noſtram inſuper offenſionem incurſurum. Conceſſimus quoque venerabili Epiſcopo Rataldo vel Succeſſoribus eius Rectoribus ſcilicet iam dictae Eccleſiae vt in quacunque placuerit villa Epiſcopii ſui motum ſtatuat quatinus pro mercedis noſtrae augmento vtilitati ipſius eccleſiae deſeruiat. Et vt hoc noſtrae immunitatis praeceptum inuiolabilem atque inconuulſam obtineat firmitatem manu propria ſubter illud firmauimus et anuli noſtri impreſſione ſubter ſigillare iuſſimus.

Signum domni hLudouuici Sereniſiſſimi regis.

Helarhardus Cancellarius ad vicem Luitberti Archicapellani recognoui.

Data II Id. Iunii anno Xρõ propitio XXXVI regni hLudouuici Sereniſſimi regis in Orientali Francia regnante indictione VI. actum Aquisgrani Palatio regio in domini nomine feliciter Amen.

LVI.

LVI.

Subſcriptio diplomatis Caroli Craſſi in Formulis Alſaticis n. IV. apud Eccard. ad Leg. Sal. p. 235.

ANN. 881.

Data VIII. Kalend. Iulii anno quinto - - per mortem patris ſui Hludouici in Francia, Alamannia, ſecundo regni eius in Burgundia, Imperatoriae vero dignitatis et Apoſtolicae benedictionis primo. Ego N. Notarius et exceptor ad vicem N. Archimentarienſis *) recogno. Feci.

LVII.

Diploma Ludouici ibid. n. VI. p. 235.

In nomine ſanctae et indiuiduae Trinitatis. HL. Rex Germaniae, **) ſi erga loca ab anterioribus noſtris diuino cultui mancipata, et ſeruos Dei in eisdem commanentes liberalitas noſtra aliquid beneficiorum contulerit mercedem nobis ob hoc a Deo credimus rependendam, et prolem noſtram poſt nos feliciter regnaturam. Et idcirco omnes *fideles noſtri et filiorum* noſtrorum, praeſentes ſcilicet et futuri cognoſcant, quod venerabilis vir N. illius eccleſiae praeſul, precibus quibus auſus eſt, ſerenitati ſuggeſſit, quod Canonici et familia ipſius Eccleſiae, ſed et alii Clerici et cunctus populus eiusdem dioeceſeos nimium ſolliciti eſſent et ſuſpecti, quisnam illis aut cuius gentis per ſe Epiſcopus ordinaretur, timentes videlicet, ne, ſi ignotus ignotis, et etiam alterius linguae diuerſorumque morum ſuperponeretur, eis nequaquam conuenire potuiſſet. Cuius ſuggeſtioni aſſenſum noſtrae pietatis accommodantes et Chriſtianae plebis vtilitati proſpicientes, per auctoritatem

*) Leg. *Archicommentarienſis* quod eſt *archinotarius. Commentarienſis* in vita Ludouici Pii ad ann. 812. pro *notario* adhibetur. ECCARD.

**) Intelligitur ſine dubio Hludouicus, Ludouici Pii Imp. filius. Sed datum diplomatis ad Carolum Craſſum pertinet, vnde duas chartas in vnam confuſas eſſe, ſuſpicor. ECCARD.

tem noſtrae poteſtatis eidem Eccleſiae hoc pacto in eodem clero et etiam in ipſa parrochia ius ſibi eligendi Epiſcopum in elemoſinam noſtram conceſſimus. Ideo ſi inter ipſos canonicos INGENVI et NOBILES homines Diuinae authoritatis eloquiis et ſynodalium Decretorum conſtitutis inſtructi, et bonis moribus adornati fuerint inuenti, per conſenſum ſacrorum ordinum et NATV MAIORVM NOBILIVM LAICORVM, qui dignus ex eis electus fuerit ad noſtrae ſerenitatis deducatur aſpectum, et per noſtram comprobationem Clericis et Monachis et omni populo acceptus et honorabilis habeatur. Quod ſi inter eos talis inueniri nequiuerit, ſed Dei gratia monaſteria in eadem dioeceſi NOBILIBVS et eruditis viris referta, inde dignum et induſtrium Eccleſiae Rectorem inuenientes, noſtro conſpectui perducant eligendum, vt per nos archiepiſcopo commendatus officii ſui auctoritatem per noſtram obtineat poteſtatem. Si hoc noluerint, de tota parrochia vnum quemlibet Clericum NATALIBVS et doctrina pollentem cum conſenſu populi eligentes nobis videndum et comprobandum praeſentantes petitionem ſuam apud clementiam noſtram ſe obtinere confidant. Si vero, quod abſit, perſonam SERVILI IVGO notabilem, et publicis exactionibus debitam, aut etiam vitiis ſuis conſentaneam, et ipſi ſine populo eligere, et nobis abſque idoneis Parrochiae teſtibus aſſignare praeſumpſerint, liceat nobis poteſtate Regia vti, et iuxta ſcientiam nobis diuinitus conceſſam Eccleſiae Dei dignum conſtituere ſacerdotem, qui et eccleſiam canonice ſciat dirigere, et ad noſtram obſequelam et obſequium per aetatis et induſtriae commoditatem ſufficiat occurrere, quod et ceteri, ſi perueniant ad Epiſcopum, ſibi nouerint ſubeundum. Vt autem haec conceſſio noſtrae firmitatis ſuae diuturnum obtinere poſſit vigorem, placuit nobis eam propria manu roborare, et annuli noſtri impreſſione munire. Signum K *) Sereniſſimi Regis in Orientali Francia, data Kalend. Maii anno Imperii eius V. actum

*) Hoc eſt *ſignum Karoli*, ſcilicet Craſſi. Sed verba *Sereniſſimi Regis in orientali Francia* iterum ad patrem Karoli huius Ludouicum Germanicum pertinent. Annus vero Imperii V. eſt Caroli Craſſi, et conuenit in annum Chriſti 885. Vnde iterum confuſio duarum chartarum Ludouici patris et Caroli Craſſi filii manifeſta eſt. ECCARD.

Digitized by Google

actum Regino curte publica, in Regno Boioariorum anno ab incarnatione Domini qualicumque, indictione quauis.

LVIII.

Epiſtola Epiſcopi ad archipresbyterum de ieiunio a tribus fratribus, Ludouici Germ. filiis decreto. Ibid. n. 18. p. 242.

Prouidentia diuina N. Eccleſiae ille Epiſcopus N. Archipresbytero pagi illius ſalutem. Notum ſit dilectioni tuae, quia Domini noſtri Reges, quando nuperrime in vnum congregati ſunt, **) inter multa, quae pie ac ſalubriter obſeruanda conſtituerunt, hoc etiam decreuerunt, vt pro multis neceſſitatibus triduanum ieiunium pariter obſeruare deberemus: quod hoc modo fieri debebit XIIII. Kalend. et XIII. et XII. Kal. Iunii, pura confeſſione et pace praemiſſa jejunent omnes vſque ad nonam: exceptis qui prae infirmitate et infantia aut ſenio (non) poſſunt abſtinere, et vnanimes contrito et humili corde veniant ad Eccleſiam, ſequantur crucem cum Litania totus populus, Kyrie eleiſon clamantes, cinere aſperſi et ciliciis induti, qui illa poſſunt inuenire. Ceteri quicumque habent, laneis veſtibus induantur ad corpus. Pauperibus et non habentibus ipſa ſua penuria pro afflictione ſufficit. Diſcalceati omnes Miſſam in commune auſcultent cum metu et reuerentia. Presbyteri ſingulis illis diebus Miſſam cantent. Ceteri Clerici et omnes, qui nouerint, viri ac feminae L. pſalmos impleant, obſecrantes Conditoris noſtri Clementiam, vt ab inuiſibilium hoſtium inſidiis, et gentibus variis et gentilium incurſionibus Eccleſiam ſuam defenſare,

**) Filii Ludouici Germanici, Carolomannus, Ludouicus et Carolus Craſſus menſe Nouembri anni DCCCLXXVI conuenerunt in pago Recienſi, vt annales Fuldenſes habent. Sed cum a Kalendis Iunii hoc tempus remotius ſit, puto chartam noſtram loqui de Ludouici et Carolomanni iam morti vicini conuentu, qui anno DCCCLXXIX contigit. ecc. At tunc non adfuit Carolus. Nec inſolitum eſt, talia semeſtri ſpacio ante indici. Quare haec omnino ad ann. DCCCLXXVI. referenda ſunt.

ſare, et ipſam pace ſua, quae omnem ſenſum exuperat, interius cuſtodire dignetur, ne in ſua viſcera ipſa conſurgere, et ſemet lacerare conetur: diuerſas peſtes et morbos ab hominibus et iumentis auferat, aëris temperiem tribuat, terram foecundet, fruges ad maturitatem perducat, fructus arborum multiplicet, vt exterioribus neceſſariis affluentes cum fide recta, ſpe firma, et charitate ſyncera Deum diligere, et illius mandatis inhaerere poſſimus: et his ſubſidiis vtentes in via, ad aeterna praemia peruenire mereamur in patria. Pane ſicco aluntur omnes, et crudis oleribus, et ſale atque pomis, et qui opus habent infuſis veſcantur oleribus, vno vaſculo de pura ceruiſa refocillentur. Cunctis omnino a carne et pinguedine, et omni quod ex lacte conficitur, interdicitur. Piſces et oua praeter infirmitatem nemo praeſumat. Similiter vinum et omne, quod melle dulcioratum eſt, et vnusquisque, in quantum poterit, quod ſibi ſubtrahit, indigenti praebere non differat: quia ieiunio innocens acquiritur vita, oratione religioſus animus enutritur, elemoſyna miſericordia, quae requiritur, inuenitur, et quod nuper in miniſterio tuo ſemicorrectum dereliqui, ſicut a te digrediens ſtrenuitati tuae commendaui, Omnia ad certum finem, prout peteris perducere curato. Vale.

LIX.

Pars Epiſtolae Epiſcopi Brixienſis ad Epiſcopum Germanum, ibid. n. XXVI. p. 245.

ANN. 876. vel 877.

Dilectiſſimo et religioſiſſimo Conſacerdoti et firmiſſimo amico N. Epiſcopo ille Brixienſis Eccleſiae Paſtor. *) Obſecro fidelitatem veſtram, vt veraciter mihi et diligenter demandare dignemini, quomodo ſe ſumma rerum habeat, quam pacati inter ſe Domini noſtri Reges ſint, id eſt, filii Hludouici, qualemcumque pacem ad conſobrinum ſuum filium K. conſeruent: quia nos habitores Italiae, et potius inquilini, ſeu quod potiſſimum veritas ipſa teſta-

*) Debet hic eſſe Antonius Epiſcopus Brixienſis, ad quem Ioannes VIII Papa plures Epiſtolas ſcripſit. ECC.

teſtatur, praeda nunc horum, nunc illorum, aegre nimis exſpectamus, donec inter ſe concorditer adinueniant, cuinam prouinciam illam concedere velint; vt illi, prout oportet ſingulariter ſubiiciamur: ceteris etiam, in quibus poſſumus, laeti ſeruiamus.

LX.

Reſponſio ad hanc Epiſtolam. ibid. n. 27. p. 245.

ANN. 876. vel ſequente.

Nobilitatis et religionis ſummique ſacerdotii dignitate ſublimato N. illi Eccleſiae Pontifici N. illius Eccleſiae indignus Epiſcopus. Comperta ſanctitate dulcedinis veſtrae multum in Domino gauiſus ſum, ſed et gaudeo et gaudebo. De perturbatione vero Italiae tum propter veſtram et Eccleſiarum Chriſti inquietudinem et vaſtationem, tum etiam propter noſtra detrimenta nimium contriſtamur: quia pauperrima et arida prouincia noſtra quid amplius habitura eſt, matre diuitiarum ſuarum direpta? Sed Dei miſericordia confidimus hanc tempeſtatem in breui ſerenandam: nam, ſicut demandaſtis mihi, vt de regni pace et ſtatu vobis certi aliquid ſignificarem, et qualem pacem ad inuicem inſeruarent tres fratres, filii noſtri Domini Hludouici, et vtrum nepotem et conſobrinum, immo compatruelem ſuum filium K. in ſocietatem ſuam adſciuiſſent? notum facio dilectioni veſtrae, qualiter illi fratres ita ſe mutua charitate complectuntur, vt ſummam Trinitatem mediam inter illos diuerſari credamus. A Deo omnia, quae ad illos ſeu priuato, ſeu publice pertinere videntur, humanas res vota ſupergrediuntur: et vnusquisque eorum ſi poſſet et poteſt fieri, plus alios, quam ſeipſum diligit, et diligeret. Et Dominus quidem K. cum fratre Hl. Hludouici iunioris, id eſt, Galliam Lugdunenſem et Treuerim cum omni Moſellana regione, nec non Agrippinenſem prouinciam et Burgundioniam inter ſe diuidendas acceperunt. Italiam vero et Thuſciam et omnem Campaniam Domno K. regendas commiſerunt, qui etiam modo ſanitate indulta et indepta, quandocius vos per gratiam Dei viſitabit, et omnem aduerſarium et praedonem de veſtra prouincia fugabit. Cetera.

LXI.

Digitized by Google

LXI.

Diploma Ludouici, quod in rariore libro Auentini, quem Epitomen Annalium inſcripſit, et prodromi loco anno 1522. edidit, Germanice verſum occurrit, ex eoque erutum dedit Schilt. in Theſauro Antiqu. Teuton. Tomo III. p. 425.

In dem Namen vnnſeres Herren IEſu Chriſti Got des allmechtigen. HLudwig aus milde Göttlicher Gnade Künig der Bairn, wan wir die gepet (ſo vnſer getrewen an vns legen) geren vnd williglich zwlaſſen, und dieſelbigen in Gottes namen vollziehen, ſo erfullen wir angeporne, Königklicher ſitten, gute, Machen auch damit, vnſer lieb getrewen, in vnſerm Dienſt paſsmüttiger, deſshalben ſoll wiſſen die Schigklickait vnd frumme aller vnnſer getrewen ytziger vnd künfftiger, das Erchanfrid diacon, vnſer Caplan, vnd ſein nächſter freund Bathrich vns furbracht haben ein verleibtum brieffe, darin begriffen, wi inen ir lebenlang zw verdienter abnutzung Baturich biſchoff zw Regenſpurg auff leib verlihen habe etliche gütter mit aigen leuten, mit Hütten, Scheyrn, Heuſern, Gepeuen, Ackern, Velt, Wiſsmatten, Waiden, Holtz, Waſſer, Waſſerleuff, ſo mit eigentomb ſandt Haymeran münſter zugehören in den nachgeſchriben Dörffern ligen, nemlich zw Buchhuſa,*) Rhuochinga,**) das ſonſt Folinchoua genant wird, †) auch zu Alinchoba, ††) ain hub, vnd zu Cailonespach,*) ain hub. *Diſser* ytzerzelten ſtucke etliche ſynd voran des obgemelten ſtiffte gewesſen, ain theil, hat der egenant Erchanfrid vor etlichen Iaren als ſein aigen gutt darzw verſchriben vnd vbergeben, welcher dan vnſer Königliche wirde vaſt gepeten hat, Das wir im vber ſolich Biſchoffliche Leibgeding vnnſer beſtettum gepott verſchuffen, dadurch er vnnd ſein nächſter freund Bathrich ir lebenlang deſter ruehiger vnd ſicherlicher an meniglichs widerſprechen die obgemelten ſtucke inhaben nutzen vnd brauchen möchten. Solchs gepet haben wir angeſehen, vnd diſser vnnſer beſtetum Ernſtliche mainum

*) Iam *Buchhauſen.*
**) Iam *Rocking.*
†) Iam *Pfölkofen.*
††) Iam *Alnkofen.*
*) Iam *Kolnbach.*

Digitized by Google

mainum in ſchrifft zuverfaſt werden verſchafft, Byeten hiemit vnnd ſchaffen, das die mergemelten Erchanfrid vnnd Bathrich obgenanndt Stucke vnnd gutter ir leben lanng inhaben vnnd peſitzen vnnd kainer was wirden er ſei Geiſtlich oder weltlich die an ſolchem zw irren oder engen, ſich vermeſſen wölle, ſunder ſy macht haben ir lebenlang ſolchs nytzen vnnd brauchen, nit anderſt, dan wie ob geſchriben iſt, vnnd nach ir Beider todt, ſollen obgeſchriebne Stuck mit aller zugehörum vollentlich in verwaltum vnnd herſchum dem obgenanten Gotzhauſs wider haimgen vnnd fallen. Damit aber dis geſchefft vnſsers Gepots vnd Beſtetum deſt veſter gehalten vnnd demſelbigen deſterbas vonn vnſsern getrewen gelebt werde, haben wir ſolchs mit vnſers Rings auffdruckum hie vnden zw beſigeln verſchafft.

Ich Adalhold Diacon hab diſsen Brieff an ſtat Gauzbold vberleſen vnnd verfertigt. Geben am 18 tag des Augſtmons, Im Achtzehenden (das Chriſtus bey vnſs ſey) Iar des Keyſertoms vnſser lieben Vatters vnd Herren, Herren Hludwig des aller Durchleuchtigſten Römiſchen Kayſers, vnnd vnſers Reichs im ſechſten, der Römiſchen ſteur Anlegum im neundten jare.

Geſchehen zw Regineſpurg in der ſtat in vnſerm Palatio In dem namen Gots mit Glück Amen. Nach Chriſti Gepurt 831.

LXII.

Diploma ſimile Eiusdem apud eumdem Schilterum p. 426. ab eodem Auentino Germanice verſum.

In dem Namen vnnſsers HErren Iheſu Chriſti Got des almechtigen. HLudwig aus Götlicher gnaden myltigkeit König der Bairn, So wir durch Vnſerer myltigkait gabe, von den guttern vnns von Got verlihen, den ſtetten der Heyligen etwas vbergeben, Glauben wir gentzlich, ſolchs vns on allen zweyfel zw entpfahum des lons ewiger widergeltum nutz zu ſein, Darumb kund ſey gethan allen der heyligen GOttes kirchen vnd vnnſern getreuwen, das wir von vnſsers Lone merum wegen, Der heyligen

Reginesburger Kirchen (die in den Eren des Fürſten der zwelffpoten ſand Peter vnd des ſelichiſten marterers Chriſti ſandt Haymeran, ſo alda leibhefftig pegraben raſtet. gepawt dero in gegenwirtiger zeit der erwirdig man Biſchoff Bathurich aus Gottes wirckum, als geſehen wird, verwalter iſt) verlihen haben etliche gütter vnſers aigenthombs mit andern rhingweiſ vmmligenden Nemlich die gegent, do vor alter ein Veſt geweſen Herilungoburg gehaiſſen So in der abarn zu latein Auarorum genant vor zeitten landſchafft liget, vnd mit ſeinen orten alſo, wie hernach beſchriben wird, auſszaigt iſt Erſtlich do das waſſer erlafa *) in die Thonaw feldt, hebt ſich an ytz genanter krais vnd zicht ſich auff wertz mit ſampt dem geſtaten egenants waſſerfluſs bis an das end Erdgaſtegi genand, weitter ſtreckt ſich ſolchs ſtuck von dem egedachten fluſs erlafa auf der Oſterſeyten pis mitten auff den Perge bey den Windenn, Colomezza genandt do dan in zwaien paumen ſichperliche zaichen angezait werden, vnd von dan lendt ſich mergenanter flakt auff der Nord ſeiten biſs an die Thunaw Aber gegen ſuden vnd weſten durch die höch des pergs als ſcheinperliche zaichenn der Baum auſszaigen biſs an das obgeſagt ort, ſo man nent Erdgaſtegi, Diſe alſo beſchribne vnd angezaygte gegent mit den Sclauen ſo alda wonen mit Hewſern, gepewen, grunden, gepauten vnd vngepauten, Wiſsmaten, Wayden, Holtzern, waſſern, waſſerleuffen, mit anſtoſsenden trifften, auſsgengen vnd eingengen, ſo vil innerhalb vorgeſtimptes zirckels march beſchloſſen wirdt, haben wir gar vnd yertzlich der vorgeſagten Kirchen ewiglich zw inhaben verlihen, vnd auſs vnſer gewalt vnd rechten in iren gewalt vnd herſchung durch vnſer myltigkait gutte vbergeben, nemlich in der geſtalt, Das von dem heutigen tag vnd zeyte, nun hinfüran mit den vorgeſagten Guttern vnd leuten die regirer vnd diener des gemelten ſtuels freien gewalt vnd macht, iren nuz und frummen zu ſchaffen vnd fudern, wie ſy verlangt, haben, vnd damit dyſer wil vnſer myltigkait zw ewiger zeit vnuergeweltigt vnd vnzerprochen bey ſeinen krefften pleibe, haben

*) Iam *Erla* in Auſtria iuxta Pechlarn Ips et Mellicum.

haben wir ſolchs hye vnnden mit vnnſer hand beueſtigt vnd vnterſchriben, Auch mit vnnſers Rings aufdruckung zu ſygeln verſchafft.

Hand zaichen Herren Hludwigs

des hochberömteſten Kunig in Bairn.

Ich Adalhold diacon an ſtat Gauzbald habe diſen Brieff vberſchaut vnd verfertigt. Geben am ſechſten tag des Weinmons im Neuntzehenden Iar des Kaiſerthumbs vnnſers lieben Vatters vnd Herren, Herren Hludwig des allerdurchleuchtigiſten geweichten Romiſen Kaiſers.

Vnſers reichs im ſibenden, der Kaiſerlichen ſteur anlegum im XI iare Geſchehen zu Regineſpurg in der ſtat In Gottes namen Das wol gerad Amen. Nach Chriſti Gepurt. 832.

LXIII.

Diploma Eiusdem ex eodem Auentini verſione apud Schilter. p. 427.

In dem namen vnnſers Herren IEſu Chriſti Gott des almechtigen. HLudwig von Göttlicher gnade miltigkait König der Bairn, wo wir die ſtette zu Gotlichem dienſte gewydent, durch die lieb Gottes vnd dero, ſo im in ſolchen ſtetten dienen mit bequemlicher guthait miltigklich begaben, verſehen wir vnns den lon bey dem Herren in ewiger Saligkait zu entpfahen. Darumb kunt ſey allen vnſern getrewen, gegenwirtigen vnnd künfftigen,

Digitized

gen, das wir, vmb unnſers lons merung vnd ewiger widergeltung wegen, zu ſand Haymeran des faſt vermerten Chriſti martrers münſter, do dann er leibhafftig ruwet, beſtet haben ain kirchen mit leuten vnd gründen dazu gehörig, die dann ligt vor vnſerm palaſt vnd königklichen kamer, ſo genant wirt Tinguluinga *) welche geweſen iſt eines konigklichen dieners Antkar gehaiſſen, vnd alſo dyſe kirchen (als wir oben gemelt haben) mit ſechs aygen leutten dahyn gehörig, vnd mitt heuſern, gepewen, grunden, vnd allen ſo dyſer kirchen zu gehört, gar vnd genntzlich beſtetten wir den vorgedachten ſand Haymeran mönſter ewigklich zu beſitzen, Nemlich diſer geſtalt, das von dem hewtigen tage vnd zeyte nun mer hynfuran die regirer vnd diener des obgemelten mönſters, freyen vollen gewalt vnd macht haben, in allen ſachen, wie ſie dann verluſt mit ſolcher kirchen iren nutz vnd frummen zü fudern, vnd damit, dyſe vnnſerer myltigkait vnd beſtetnuſs ernſtliche mainung zü ewigen zeytten vnvergewaltigt vnd vnzerbrochen bey iren krefften beleybe. Haben wir mit vnnſer aygen handt ſolchs hie vnnden beſtett, Auch mit vnnſers ringe auffdruckung zu beſigeln verſchafft.

Handtzaichen Herrn Hludwigs

des hochberömpteſten Königs in Baim.

Ich Adelholdt diacon an ſtat Gauzbold, hab dyſen Brieff vberleſen vnnd verfertigt. Geben am XXVII tag des Mayen, im XX jar des Kayſertumbs vnnſers lieben Herrn vnd Vaters,

* Hodie *Dingelfing.*

ters, Herrn Ludwigs des allerdurchleuchtigſten Romiſchen Kayſers, Vnſers reichs jm Achten, vnnd der Kayſerlichen ſtewr Anlegung jm XI Iare. Geſchehen zü Reginespurg in der ſtatt. In Gottes namen das glücklich ge. Amen. Nach Chriſti gepürdt 833.

LXIV.

Diploma Caroli Craſſi, Imperatoris apud Freher. Orig. Palat. Part. II. p. 64. c. 6. et Toelner. Cod. Dipl. Pal. Num. 13. p. 11.

ANN. 884.

In nomine Sanctae et Indiuiduae Trinitatis. Karolus diuina fauente clementia Imperator Auguſtus. Si locis Deo dicatis ex noſtris rebus pro Dei amore et remedio animae noſtrae et parentum noſtrorum aliquid conferimus, et neceſſitates ſeruorum Dei aſſidue ſibi famulantium noſtro ſubleuamus iuuamine, id procul dubio et nobis ad aeternam vitam feliciter obtinendam et parentum noſtrorum animabus ad veniam conſequendam profuturum liquido credimus. Qua de cauſſa omnium ſanctae Dei eccleſiae fidelium noſtrorumque, praeſentium ſcilicet et futurorum comperiat manſuetudo, qualiter nos ob amorem Dei et remiſſionem peccatorum noſtrorum, atque pro remedio animarum piae recordationis genitoris noſtri HLVDOVVICI, nec non Kariſſimi fratris noſtri HLVDOVVICI, glorioſiſſimorum Regum, ad monaſterium, quod vocatur Laureſham, vbi S. Nazarius corpore requieſcit, et praefati Reges humati habentur, exſpectantes diem reſurrectionis, vbi Gerhardus Abba et rector eiusdem monaſterii eſſe videtur, quasdam res iuris noſtri, in ius et proprietatem perpetuo poſſidendum conceſſimus, videlicet in comitatu Wormatienſi ad villam quae dicitur Alesheim, curtem indominicatam, ſicut ad Imperatorem pertinet, cum manſis, aedificiis, vtriusque ſexus mancipiis, terris, pratis, vineis, ſyluis, cultis et incultis, paſcuis, aquis aquarumue decurſibus, viis et inuiis, et adiacentiis, finibus, et omnia ad ſe iure legitimo pertinentia. Eo ſcilicet rationis tenore, vt perpetuo monachis ibidem

Deo famulantibus in vſibus deputentur, atque indeficiens luminaria exinde in eccleſia, vbi praefati viri requieſcunt, habeatur, et nulli praefatae res in beneficium tradantur, ſed ita auxiliante Deo permaneant ad vſus fratrum et luminariam inextinctam, veluti praelibando ſtatuimus. Vnde et hoc noſtrae auctoritatis praeceptum fieri iuſſimus, per quod decernimus atque iubemus, vt nec noſtris, nec ſucceſſorum noſtrorum temporibus vllus habeat poteſtatem ex ſupra ſcriptis rebus aliquid minuere, ſubtrahere vel immutare: ſed ita inuiolabiliter permaneant, veluti praelibauimus. Et vt haec noſtrae conceſſionis auctoritas pleniorem in Dei nomine obtineat firmitatem, et per futura tempora verius a cunctis credatur, et diligentius obſeruetur, manu propria ſubter eam firmauimus et annulo noſtrae impreſſionis iuſſimus ſigillari. Karolus Imperator Auguſtus. Segoinus notarius ad vicem Luitwardi Archicancellarii recognoui et ſubſcripſi. Datae III. Id. Iun. Anno ab incarnatione Domini DCCCLXXXIV. Indictione II. Anno vero regni Domini Karoli Auguſti VIII. Imperii autem IV. Actum Wormatiae in Dei nomine feliciter, Amen.

LXV.

Diploma Ludouici Germanici ex archiuo eccleſiae Wormatienſis, id eſt, vt ego interpretor, ex apographo quodam depromtum a Schannato Hiſt. Wormat. in Codice Probat. n. VI. p. 6.

ANN. 858.

In nomine ſanctae et indiuiduae Trinitatis. HLVDOVVICVS Diuina fauente clementia Rex.

Si Eccleſias Dei noſtra Traditione et auctoritate, aliquatenus vt exaltentur, accommodauerimus, et cetera a praedeceſſoribus noſtris illuc tradita confirmamus, id procul dubio ad ſtatum praeſentis ſalutis et poteſtatis aeternique gaudii praemia capeſſenda nobis profuturum credimus. idcirco omnibus Chriſtianae fidei cultoribus noſtriſque fidelibus praeſentibus ſcilicet et futuris notum fieri

fieri deſideramus: quia Nos Diuino compuncti amore quasdam res iuris Regalis infra Wormatiam ciuitatem ad Eccleſiam Sancti Petri, Principis Apoſtolorum, quae ibi honorificenter conſtructa videtur, cui etiam SAMVEL venerabilis Epiſcopus praeſidet, id eſt: monetam ad integrum, modium etiam Regis, quod vulgari nomine STOVF-KARI adpellatur, quidquid ad noſtrum vſum et ius pertinet, ob animae noſtrae remedium in proprietatem donamus et tradimus, et inſuper omne telonium et vectigal, vel quidquid in dominicum fiſcum de praedicta ciuitate infra vel extra, in vadiis, aut fredis, ſiue iuſtitiis legalibus redigi poteſt, ſeu ceteris vtenſilibus, a praedeceſſoribus noſtris, Regibus videlicet vel Imperatoribus illuc traditis, quae Regum Exactores in eorum vtilitatem vmquam poſcere ſolebant, noſtrae auctoritatis praeceptione denuo confirmamus. ad haec itaque ob petitionem praefati Samuelis, digniſſimi pontificis, ſupra dictae Eccleſiae et locis illuc aſpicientibus hac noſtra auctoritate concedimus, interdicentes: vt nullus iudex publicus, nec quispiam ex iudiciaria poteſtate in manſionibus ibi dandis, aut telonio, vel fredo, de familiis eccleſiae vſpiam poscendo, aut hominibus eidem eccleſiae ſubditis, tam ingenuis, quam etiam ſeruis diſtringendis, aliquod ius habeat, nec vllam iuris exactionem de colonis, liberis, ſeu de ſeruis repetere praeſumat, quin potius aduocato praefatae eccleſiae, ſicut Regio exactori totum quod legi debebant, omnino perſoluant. Iuſſimus etiam praeſentem noſtrae auctoritatis titulum inde conſcribi, Regali iuſſu praecipientes: vt iam facta Traditio et confirmatio noſtra in ius praeſcriptae eccleſiae penitus reducta ſub tuitione Pontificis ſuperius nominati ſucceſſorumque illius aut ceterae ad eamdem Eccleſiam pertinentes cauſae abſque vllius perſonae obſtaculo perhenniter maneant, quatinus parentum noſtrorum noſtrique Nominis memoria in Orationibus Deo ibi ſeruientium per ſuccedentia ſaecula inceſſabiliter habeatur, et vt haec auctoritas noſtrae traditionis et confirmationis perpetuum obtineat vigorem manu propria ſubtus eam notauimus et annulo noſtro eam ſignari praecepimus.

Dat. XIII. Kalend. Februarii, Anno XXIIII. Regni HLVDOVVICI ſereniſſimi Regis in orientali Francia regnantis Indict.

dict. IIII. Actum FRANCONOFVRT, palatio Regio in Dei nomine feliciter, Amen.

LXVI.

Diploma Ludouici Germanici Wormatienſe, apud eumdem ibid. n. VII. p. 7.

ANN. 858.

In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, HLVDOVVICVS diuina prouidente Clementia Rex.

Si petitiones iuſtas Sacerdotum Dei, quas ad noſtram notitiam de neceſſitatibus Eccleſiarum ſibi commiſſarum, pertulerint, ad effectum perducimus, hoc nobis incunctanter ad temporalis regni ſtatum, et ad aeternae beatitudinis incrementum profuturum confidimus: idcirco omnium Dei noſtrique fidelium, praeſentium videlicet et futurorum nouerit magnitudo, quia vir venerabilis SAMVEL, Vangionum Vrbis Epiſcopus, Excellentiam noſtram adiens querula voce retulit, quod Regiae poteſtatis Procuratores et Exactores frequens litigium facerent inter Rempublicam et ſuam eccleſiam de vtilitatibus, quae ſunt in pago Lobedungowe, et de ſyluatico in ſyluis Otenwalt, ac omnem vſum praedicti pagi vna cum ſyluatico in dominicum Fiſcum redigere vellent: ob hanc ergo diſſenſionem noſtris viſibus obtulit Praeceptionem Domini aui noſtri beatae memoriae KAROLI famoſiſſimi Francorum Imperatoris, in quo ſcriptum reperimus, quomodo DAGOBERTVS Rex Francorum ad Baſilicam Sancti Petri Apoſtoli in Wormatia Ciuitate constructam tradidit ciuitatem Lobenburg, in pago Lobedungowe ſitam, cum omnibus vtenſilibus illuc aſpicientibus, aedificiis, mancipiis, vineis, terris cultis et incultis, agris, pratis, campis, omni ſyluatico in ſyluis Otenwalt, cum omni vtenſilitate in pago Lobedungowe, telonium, mercatum, et quae dici aut nominari poſſunt, excepta ſtipe Regia, et Comitatu, illic omnia donauit, et cetera ad eamdem baſilicam pertinentia ſua praeceptione confirmauit: ſed ne haec contentio vlterius procederet, precatus eſt noſtram ſerenitatem, vt hoc interdiceremus, et noſtra auctoritate

ctoritate denuo id ipſum confirmaremus, cuius precibus ob Diuini cultus augmentum acquieſcentes hoc noſtri Culminis praeceptum eidem Eccleſiae inde fieri decreuimus, per quod iubemus, vt nullus praefato Samueli Epiſcopo, aut Succeſſoribus ſuis vllum impedimentum in praedictae Eccleſiae vtilitatibus vllo vmquam tempore facere praeſumat, niſi ſicut confirmatum eſt a praedeceſſoribus noſtris, Regibus videlicet vel Imperatoribus Francorum, ita deinceps per hanc noſtram auctoritatem praefatus Samuel Epiſcopus ſuique ſucceſſores hoc ſibi habeant conceſſum, atque indultum, nullo inquietante poſſidendum, et vt haec auctoritas noſtrae confirmationis inuiolabilem teneat vigorem, manu propria ſubter eam notauimus, et noſtri ſigilli impreſſione inſigniri iuſſimus.

GODEBERTVS Subdiaconus, ad vicem BALDRICI Abbatis recognoui.

Dat. XIII. Kalend. Febr. Anno XXIIII. Regni LVDOVICI Sereniſſimi Regis in Orientali Francia regnantis. Indict. IIII. Actum FRANCONOFVRT, Palatio Regio in Dei nomine feliciter, Amen.

LXVII.

Eiusdem Diploma apud eumdem Num. VIII. p. 8.

ANN. 858.

In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti. HLVDOVVICVS, Diuina prouidente Clementia Rex. Si petitiones ſacerdotum Dei, quas ad noſtram notitiam de neceſſitatibus Eccleſiarum ſibi commiſſarum pertulerint, ad effectum perducimus, hoc nobis incunctanter et ad temporalis regni ſtatum, et ad aeternae beatitudinis incrementa profuturum confidimus. Idcirco omnium Dei noſtrique fidelium, praeſentium videlicet et futurorum nouerit magnitudo, quia vir venerabilis SAMVEL, Vangionum vrbis Epiſcopus, Excellentiam noſtram adiens, querula voce retulit, quod Regiae poteſtatis procuratores et exactores atque Comites frequens incommodum ſibi facerent in rebus et locis ad Wimpinam reſpicientibus. Nos igitur diui-

diuino tacti amore pro aeternae mercedis augmento noſtrique regni ſtabilitate, ad Baſilicam Sancti Petri, principis Apoſtolorum, quae in Vangionum vrbe conſtructa eſt, per petitionem eiusdem praefati Samuelis Epiſcopi ſub integra Emunitatis tuitione donauimus atque conceſſimus, vt nullus noſter aut ſucceſſorum noſtrorum Comes, aut aliquis publicus iudex in rebus aut locis ad Wimpinam aſpicientibus, quae certis nominibus et ſignis ſubnotantur, nec ad cauſas audiendas, nec homines ipſius eccleſiae, tam ingenuos quam et ſeruentes diſtringendos, placitum, vel aliquid incommodum audeat facere, ſiue aliquam deinceps poteſtatem in eisdem locis et rebus, niſi ad partem et vtilitatem Eccleſiae habeat; ſed ipſe Pontifex Samuel, et ſucceſſores ſui hoc habeant conceſſum atque indultum, quieto ordine poſſidere, atque dominari, quod partibus Fiſci noſtri fuit conſuetudo retinendi. Quae emunitas in eo loco incipit, vbi ille fons in fluuium Neckar labitur, qui defluit de villa Iſeinsheim, et ſic ſurſum tendit vsque ad ortum eiusdem fontis, et ex ipſo fonte tendit deorſum Kienbach, et de Kienbach pergit deorſum vſque per mediam villam Biberaha, et de Biberaha pergit vnam vallem vſque ad Quercum, quae ſita eſt ad villam Eychuſa, et de Eychuſon tendit excelſam plateam vſque ad duos tumulos, et de tumulis tendit omnem viam vſque ad Kirichbach, et de Kirichbach pergit deorſum in villam Gruonbach, et de Gruonbach tendit deorſum vſque ad finem Dunberges, et de Dunberge vſque ad caminum calcis, et de Camino vſque ad villam Offenſegal, et de Offenſegal vſque ad Mittel-wiſa, et de Mittel-wiſa ad Ruodelacheſewe, et de Ruodelacheſewe vſque ad illum locum, vbi Michelenbach cadit in Schwartzaha, et de Schwartzaha ſurſum vſque in Helmſtat, et de Helmſtat ſurſum vſque ad Wollenberge, et de Wollenberge ad Mulenbach, et de Mulenbach in medium fundi Neckaris, et omnem fluuium Neckaris vſque ad fontem, qui fluit per Yſeneshelm in Neckar. Eamdem poteſtatem praefatae Eccleſiae conceſſimus in villis ex vtraque Neckaris, quae aut per totum, aut ex maxima parte ad Wimpinam pertinent. Similiter in his villis, vbi quatuor, vel tres, ſiue duas hobas habent, nihil Regiae poteſtatis aut Comes, vel iudex retineat, ſed totum ad manus Epiſcopi, eiusque aduocati reſpiciat; Et vt haec emuni-

emunitatis tuitio firma ſtabilisque ſub perpetua defenſione permaneat, manus noſtrae ſubſcriptione eam decreuimus roborari, noſtrique anuli impreſſione ſigillare iuſſimus.

Dat. XIII. Kalend. Septemb. Anno XXIIII. Regni HLVDOVVICI ſereniſſimi Regis in Orientali Francia regnantis. Indict. IIII. Actum FRANCOFVRT, palatio Regio, in Dei nomine feliciter. amen.

LXVIII.

Diploma Ludouici Germanici Eccleſiae Neuhauſenſi in dioeceſi Wormatienſi datum apud eumdem n. IX. p. 9.

ANN. 869.

In nomine ſanctae et indiuiduae Trinitatis. HLVDOVVICVS diuina fauente clementia Rex. Si liberalitatis noſtrae munere locis Deo dicatis quiddam conferimus beneficii, et neceſſitates Eccleſiaſticas noſtro releuamus iuuamine, atque Regali tuemur munimine, id nobis et ad mortalem vitam temporaliter tranſigendam, et ad aeternam feliciter obtinendam profuturum liquido credimus. Quapropter comperiat omnium fidelium noſtrorum, praeſentium ſcilicet et futurorum ſollertia, qualiter nos ob noſtrae mercedis augmentum, et pro remedio animae domni Aui ac Genitoris noſtri conceſſimus ad ſanctum Cyriacum, in marcha ac villa Flaridesheim quasdam res proprietatis noſtrae id eſt, hobas III. et dimidiam; et ad vnamquamque hobam pertinent jornales LX et ad dimidiam XXX, et in tribus locis de vineis, vbi poſſunt colligere ſiclas XL. In marcha vel in villa Albolfesheim Aream I. et jornales XI. in marcha vel in villa Mouuenheim hobam I. et ad eam pertinent jornales LX, de pratis ad carradas XII. et in Nouale, qui dicitur prope Thoneresberg, inter cultum et incultum hobas III. de ſylua inde poſſunt paſci porci XX cum mancipiis XII his nominibus Siego. Herimout. Irminſuuind. Reginbert. Gerheit. Willigis. Engilſuuind. Sigimuot. Hildibirg. Item Gerheit. Liuthild. Benedicta. et Vucalgar, et filii eius. Has itaque praeſcriptas res, cum praenominatis mancipiis, totum et ad integrum

Digitized by Google

ex iure et dominatione noſtra in ius et dominationem ſancti Cyriaci ad opus Fratrum ibidem Domino famulantium tradimus atque transfundimus, ea videlicet ratione: vt ab hodierna die et deinceps per hoc noſtrae auctoritatis praeceptum plenius in Dei nomine confirmatum, nullo inquietante, ſed Deo auxiliante, perpetuis temporibus ad ſanctum Cyriacum permaneant in vſus Fratrum ibidem Deo famulantium, et nullus Epiſcopus, neque vlla iudiciaria poteſtas eis inde quippiam auferre praeſumat, vt eis libentius pro noſtra ac cariſſimae coniugis, ac dilecta prole, ſalute, Domini clementiam exorare delectet. Et vt haec auctoritas largitionis noſtrae deinceps firmior habeatur, et per futura tempora a Fidelibus noſtris verius credatur, et diligentius obſeruetur, manu propria ſubter confirmauimus, et anuli noſtri impreſſione aſſignari iuſſimus.

Signum HLVDOVICI Sereniſſimi Regis.

HEBEHARDVS notarius ad vicem GRIMALDI archicapellani recognoui et ſubſcripſi.

Data VIII. Idus Iulii. Anno Chriſto propitio XXXV Regni Domni HLVDOVVICI ſereniſſimi Regis in Orientali Francia regnantis, Indictione XV. Actum FRANCONOFVRT, in Dei nominę feliciter, amen.

SYLLA-

gitized by Google

SYLLABVS
HVIVS VNIVERSI OPERIS
TAM TOMORVM, QVAM LIBRORVM, CAPITVM ſ. TITVLORVM ATQVE PARAGRAPHORVM, ADIECTIS SIMVL PAGINIS LOCIS PRINCIPALIORIBVS.

TOM. I.
HISTORIAM EDICTORVM, EDICTIQVE PERPETVI COMPLECTENS.

LIBER I.
DE
HISTORIA EDICTORVM ANTE HADRIANVM,
IN QVA AGITVR

CAP. I. DE EDICTIS GENERATIM, ET QVIBVS ROMAE IVS EDICENDI FVERIT.

§. I. Hiſtoriam Edictorum nondum ſatis eſſe illuſtratam. *pag.* 4.
§. II. Edicta quid? *ibid.* §. III. Ea Romae proponere ſolitos, qui exercitibus praeeſſent. 5. §. IIII. Itemque ſacerdotes, Pontifices, Decemuiros ſacrorum, Augures. 6. §. V. Maxime ta-

men magiſtratus. EDICTVM aliquando pro lege accipi, LEGEM pro edicto. *pag. 7.* §. VI. Priuati quo ſenſu dicantur EDICERE? 8. §. VII. Diuulgatio per libellos, pittacia, picturas, praecones. *Marſyae* ſtatua, ex qua ſuſpenſi libelli famoſi. *ibid.* §. VIII. An ius edicendi arceſſendum ſit ab imperio magiſtratuum. 10. §. VIIII. Sententia *Car. Sigonii* expenſa. 11. §. X. Quocumque ſenſu accipiatur imperium, ex eo deriuari non poſſe ius edicendi. Cur ipſa Edicta aliquando vocentur IMPERIA? *ibid.* §. XI. Ius reddendi edicta coniunctum fuiſſe cum HONORIBVS. Quinam HONORATI? 12. §. XII. Quid IVS HONORARIVM? 13.

CAP. II. DE VARIIS EDICTORVM GENERIBVS.

§. I. Variae Edictorum diuiſiones. 15. §. II. Magiſtratus ea vel per PRAECONES iuſſiſſe recitari, vel in SCRIPTVRAM redacta publice propoſuiſſe. 16. §. III. Formula Edictalis: PALAM VNDE DE PLANO RECTE LEGI POSSIT. *ibid.* §. IIII. Edicta inſcripta ſaxis, aeri, tabulis linteis et ceruſſatis. 17. §. V. Eadem propoſita in ALBO 18. §. VI. Quid ALBVM? 19. §. VII. Edicta alia TRALATITIA, alia NOVA. Cur tralatitium vocetur, quod vulgare ac perfunctorium eſt? 20. §. VIII Formulae Edictales: BONVM FACTVM. Itemque: NON PLACERE. 21. § VIIII. Edicta alia PERPETVAE IVRISDICTIONIS CAVSSA propoſita, alia REPENTINA. 23. §. X. Quaedam ex his ad REIPVBLICAE adminiſtrationem pertinuiſſe: 24. §. XI. Quaedam ad NEGOTIA FORENSIA 25. §. XII. Edicta MONITORIA et BREVIA 26 §. XIII. *Guid. Panciroli* de iis ſententia expenſa. 27. §. XIIII. Coniecturae de Edictis monitoriis et breuibus. 29.

CAP. III. DE ORIGINE EDICTORVM ET IVRIS EDICENDI.

§. I. Tranſitio ad Edictorum originem. 30. §. II. Eam conſuetudinem fruſtra repeti ab aliis gentibus. Qualia Athenis fuerint edicta theſmothetarum? 31. §. III. Romae ab ipſis vrbis incunabulis Reges edicta propoſuiſſe videri. 33. §. IV. Deficiente iure ſcripto, pleraque edictis explicari debere. 34. *ſeq.* §. V. Quid MANVS REGIA? *l. 2. §. 1. D. de origine iur.* 36. §. VI. Regum munia poſtea varios magiſtratus et ſacerdotes obiiſſe. Hinc ius edicendi,

cendi, Regibus olim proprium ad omnes fere magiſtratus et ſacerdotes eſſe deuolutum. *pag.* 37.

CAP. IV. DE EDICTIS CONSVLVM, DICTATORVM, CENSORVM, TRIBVNORVM PLEB.

§. I. Errare, qui ſolos Praetores, Procoſſ. et Aediles Edicta propoſuiſſe ſtatuunt. 39. *ſeq.* §. II. Etiam Conſules edicta propoſuiſſe et quidem non modo repentina. 40. §. III. Sed et ad perpetuam iurisdictionem pertinentia. 41. §. IIII. Hos non modo, creatis Praetoribus, ſed et ſub Imperatoribus, iurisdictione aliqua gauiſos. 41. *ſeq.* §. V. Edicta DICTATORVM. An vel a dictatoribus edicta nomen acceperint, vel dictatores ab edicendo dicti? An edictis ſuis ius nouum introduxerint? 43. *ſeq.* §. VI. Edicta CENSORVM tum repentina, tum perpetua. 44. *ſeq.* §. VII. Haec etiam LEGES CENSORIAS dicta eſſe. 45. *ſeq.* §. VIII. Edicta TRIBVNORVM PLEBIS. Ex edictis ſuis hos etiam ius dixiſſe. 46. §. VIIII. An Praetores, ſcripturi Edicta, ſemper in conſilium adhibuerint Tribunos plebis? Locus Ciceronis explicatus. 47. *ſeq.* §. X. QVAESTORES et XXVIROS edicta reddidiſſe non videri. 48. *ſeq.* §. XI. Contra eam poteſtatem ſibi vſurpaſſe DECEMVIROS, TRIBVNOS MILITVM COS. POTESTATE et TRIVMVIROS. 49.

CAP. V. DE EDICTIS PRAEFECTORIIS.

§. I. Tranſitio ad magiſtratus ſub principatu inuentos. PRAEFECTORVM PRAETORIO, VRBI et AERARIO potentia et dignitas. 50. *ſeq.* §. II. Edicta PRAEFECTORVM PRAETORIO. 51 *ſeqq.* §. III. Quid τύποι γενικοὶ, formae generales ἐπαρχικῶν libri? 53. *ſeq.* §. IV. Quamdiu illi edicta noua proponere conſueuerint? 54 *ſeq.* §. V. Edixiſſe etiam PRAEFECTOS VRBI. 55. *ſeqq.* §. VI. Elegans edictum L. Turcii Aproniani, Praefecti vrbis, de venditione carnium. 58. *ſeqq.* §. VII. Variae ad illud obſeruationes. Quid MICARE? quid SVB EXAGIO VENDERE? quid SEVVM et SVBIVGVLARE? Officia Praefecti vrbi. 60. *ſeqq.* §. VIII. Alterum Turcii Aproniani edictum de ſuariis et ordinibus, qui ſuariam faciunt. Quid Titulus canonis vinarii. 64 *ſeqq.* §. IX. Edicta PRAEFECTI ANNONAE. An PATRICII etiam edixerint? Quid ῥωμαϊκὰ τοῦ μαγίστρου λεγόμενα apud

Harmenopulum? *pag.* 68. §. X. Edicta PRAEFECTORVM AERARII. Quid PENDERE SVB EDICTO. 69. *ſeqq.*

CAP. VI. DE EDICTIS PRAETORVM.

§. I. Praetores olim omnes magiſtratus dictos: non autem ſacerdotes. An Oſtiae fuerit PRAETOR SACRIS VVLCANI? Sacrarius Vulcani, aliorumque Deorum dearumque. 73. *ſeq.* §. II. Primus praetor quando creatus? 75. §. III. Obtentus patrum, ſub quo praeturam impetrabant a plebe. Praetores collegae Conſulum. 76. §. IV. Magiſtratus hic primum patriciorum proprius, poſtea cum plebe communicatus. 77. §. V. Primum vnum, nempe vrbanum, poſtea et peregrinum creatum. Praetorem vrbanum MAIOR dictum: an et HONORATVS? 77. *ſeq.* §. VI. Numerum Praetorum ſubinde auctum. 79. *ſeq.* §. VII. Praetores de FIDEIC. TVTELARES, LIBERALES, FISCALES, AERARII, an et CEREALES? 81. *ſeq.* §. VIII. Praetoris iurisdictionem conſtitiſſe in DANDO, 83. *ſeq.* §. IX. DICENDO 85. et §. X. in ADDICENDO. 86. *ſeq.* §. XI. Munera praetorum extraordinaria. 87 *ſeq.* §. XII. Omnes praetores de iurisdictione ſua, rebusque curae ſuae demandatis edicta propoſuiſſe. 88. *ſeq.* §. XIII. Eorum alia tralatitia, alia noua. 90. §. XIV. Cur edicta quaedam nataeque inde actiones praetoriae auctorum nomina retineant? 91. *ſeq.* §. XV. Edicere ſolebant Praetores ſub auſpicium magiſtratus ſui, praeſtito ſimul in leges iureiurando. 92. *ſeqq.* §. XVI. Edictum propoſitum in albo, quod duplex habuit praetor. 94. *ſeqq.* §. XVII. Quo loco illud probabiliter fuerit? 97. §. XVIII. Praetores indirecte ſibi legislatoriam poteſtatem vindicaſſe, legesque euertiſſe edictis ſuis. 98. *ſeqq.* §. XVIIII. KORTTII vindiciae praetoris Romani expenſae. 100. *ſeq.* §. XX. Status quaeſtionis. 102. *ſeq.* §. XXI. An Praetores hanc ſibi poteſtatem arrogantes impedire potuerit Romanorum religio circa leges? 103. *ſeq.* §. XXII. An cura circa ſcribenda Edicta adhibita? 105. *ſeq.* §. XXIII. An iusiurandum in leges? 106. *ſeqq.* §. XXIV. Edicta frequentiſſime mutata. 109. *ſeqq.* §. XXV. Praetor populo omnino illuſit NOVIS VOCABVLIS. 111. *ſeqq.* §. XXVI. Itemque variis inuentis EXCEPTIONIBVS. 117. §. XXVII. Necnon promiſſis IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS. 118. *ſeq.* §. XXVIII. Denique FICTIONIBVS. 119. *ſeqq.* §. XXVIIII. Concluſio elenchi.

pag.

pag. 125. §. XXX. Elogia Edicti praetorii, et quomodo illud ſenſim iuris ſcripti auctoritatem in foro Romano ſit conſecutum? *ibid. ſeq.*

CAP. VII. DE EDICTIS AEDILITIIS. *pag.* 126.

CAP. VIII. DE PROCONSVLVM, ALIORVMQVE MAGISTRATVVM PROVINCIALIVM EDICTIS.

§. I. Varii magiſtratus prouinciales. 127. *ſeqq.* §. II. Prouinciae, quibus legibus vſae ſint ante communicatam cum toto orbe Romano ciuitatem? 130. *ſeq.* §. III. Edicta prouincialia a quibus propoſita? 132. §. IV. An Praeſidibus fuerit ius Praetorium? *Panciroli* ea de re ſententia. 133. §. V. Ea refellitur. 134. §. VI. Argumentaque Panciroli refutantur. 135. *ſeqq.* §. VII. Edicta prouincialia vel tralatitia vel noua. 137. *ſeqq.* §. VIII. Repentina etiam permulta propoſita a Praeſidibus. 149.

CAP. IX. DE EDICTIS PRINCIPVM.

§. I. Principes Romani edicta reddiderunt iam ab ipſis Auguſti temporibus. 140. *ſeq.* §. II. Quo iure id fecerint, quum tamen prae ſe ferrent initio, ſe non eſſe legislatores, ſed populum. 142. *ſeqq.* §. III. Edicta principum ſaepe SCtis firmata, vel SCta edictis promulgata. 146 *ſeq.* §. IV. Ab Hadriani temporibus nouae leges edictis principum conditae. 148. §. V. Edicta generalia, ſpecialia, mandata. 149. *ſeqq.* §. VI. Eorum publicatio. 152.

LIBER II.

DE

HISTORIA EDICTI PERPETVI,

IN QVA AGITVR

CAP. I. DE PERPETVIS EDICTIS, QVALIA ANTE HADRIANVM IMP. FVERINT.

§. I. Quotuplici ſenſu EDICTVM dicatur PERPETVVM. 153. *ſeq.* §. II. Praetores aliique magiſtratus olim edicta ſua per ipſum magiſtratus tempus pro lubitu mutabant. 154. §. III. Senatusconſultum anno V. C. DLXXXV. factum, vt Praetores ex edictis ſuis per-

Digitized by Google

petuis ius dicerent. *pag.* 155. *ſeqq.* §. IV. Illud non valuiſſe videri, et cur? 160. §. V. Lex Cornelia de edictis perpetuis. 161. *ſeq.* §. VI. Varii ſcriptorum errores de Lege illa Cornelia. 163. §. VII. Ius praetorium ex eo tempore paullo certius factum. Commentarii ad Edictum ſcripti. 164. *ſeq.* §. VIII. An Ofilius edictum perpetuum ſcripſerit auctoritate et iuſſu Iulii Caeſaris? 166. *ſeq.* §. IX. Dodwelli ſententia expenſa. 167. *ſeq.*

CAP. II. DE TEMPORE CONDITI EDICTI PERPETVI, ET CVR ISTE LABOR SALVIO IVLIANO DEMANDATVS.

§. I. Edictum vere perpetuum conditum eſt ſub Hadriano Imp. 170. §. II. Hadrianus, Numae aemulus, nouarum legum conditor. 170 *ſeqq.* §. III. Genuina conditi edicti perpetui era figenda in ann. erae Dionyſ. CXXXI. 172. §. IV. Auctor edicti Saluius Iulianus. Eum tunc praetura functum videri. 173. *ſeq.* §. V. Et edictum compoſuiſſe auctoritate Hadriani. 175. §. VI. Iulianum ex variis aliis edictis collegiſſe edictum ſuum. 176 *ſeq.* §. VII. Quaedam tamen de ſuo addidiſſe, alia detraxiſſe atque immutaſſe. 177. *ſeq.* §. VIII. Immo et quaeſtiones, inter Proculeianos et Sabinianos agitatas, decidiſſe. 179 *ſeq.* §. IX. Illius auctoritas. 182. *ſeqq.* §. X. Quid iuriſprudentia MEDIA? 183. *ſeqq.* §. XI. Auctoritatem ſuam edictum perpetuum conſeruauit etiam ſub inſequentibus Imperatoribus. Seueri Imp. irritum conſilium. 186. *ſeq.* §. XII. Plerique ICti poſt Hadrianum ad Edictum illud ſe frequenter referunt. 188. §. XIII. Illud in ſcholis iuridicis ab Anteceſſoribus explicatum 188. *ſeq.* §. XIV. An ſectae iuriſconſultorum plane ceſſauerint, condito edicto perpetuo? 189 *ſeqq.*

CAP. III. DE SALVIO IVLIANO IVRISCONSVLTO, EDICTI PERPETVI CONDITORE.

§. I. Vita Saluii Iuliani parum certa exploratatque eſt. 192. §. II. Patria eius non Mediolanum, ſed, quod probabilius, Hadrumetum. 192. *ſeq.* §. III. Africa cauſſidicorum nutricula. 194. §. IV. Maiores Iuliani incerti. 195. §. V. Ipſe tamen fuit auctor illuſtriſſimae proſapiae, quae deſcribitur ex mente Spartiani et Iſaaci Caſauboni. 196. §. VI. Nec non ex ſententia Reineſii et Ruperti. 197. *ſeq.* §. VII. Vtriusque ſtemmatis examen. 199. *ſeqq.*

§. VIII.

§. VIII. Quae Didii Iuliani mater? Quae paterna eiusdem origo? *pag*. 202. *ſeqq*. §. IX. Iuliani iuriſconſulti nomina. 205. §. X. Floruiſſe illum ſub Hadriano. 206 §. XI. Itemque ſub Antonino Pio et DD. fratribus. 207. § XII. An fuerit μακρόβιος ille, de quo l. 20. D. de fideic. libert. 208. *ſeqq*. §. XIII. Studia Iuliani philologica. 210. *ſeqq*. §. XIV. Peritia antiquitatum Romanarum. 213. *ſeqq*. §. XV. Eiusdem philoſophia. 216. §. XVI. Varia ſcientiae philoſophicae ſpecimina. 217. *ſeq*. §. XVII. Iulianus Stoicus. 220. *ſeq*. §. XVIII. Doctrinae Stoicae in Iuliani fragmentis veſtigia. 222 *ſeqq*. §. XIX. An et ſubtilitatum Stoicarum ſtudioſus fuerit? 225. *ſeq*. §. XX. Eius iurisprudentia legislatoria. 227. *ſeq*. §. XXI. Itemque conſultatoria. 229. *ſeqq*. §. XXII. Et iudicialis. 232. *ſeq*. §. XXIII. Iuliani inter iuriſconſultos auctoritas. Iulianus Berytenſium anteceſſor a noſtro diuerſus. 233. *ſeq*. §. XXIV. Praeceptor Iuliani Priſcus Iauolenus. An is homo ineptus et ſtolidus? 234. *ſeqq*. §. XXV. Condiſcipuli Iuliani, Aburnius Valens et Tuſcianus. 237. *ſeq*. §. XXVI. Iuliani auditores. 239. *ſeq*. §. XXVII. Fuiſſe illum ſectae Sabinianae anteſignanum. 241. §. XXVIII. Quos honores in republica geſſerit? 242. *ſeqq*. §. XXIX. An et prouincias rexerit? 245. *ſeq*. §. XXX. Vitae finis et ſepultura. 246. *ſeq*. §. XXXI. Scripta Iuliani, DIGESTA. 247. *ſeqq*. §. XXXII. Variorum ad illa Notae. 249. *ſeq*. §. XXXIII. Libri ad MINICIVM. 251. §. XXXIV. Libri ad VRSEIVM FEROCEM. 252. § XXXV. Liber de AMBIGVITATIBVS 253. *ſeq*. §. XXXVI. An et ad Edictum, et de praedio dotali ſcripſerit? 255.

CAP. IV. DE AVCTORITATE, ORDINE, ET MATERIA EDICTI PERPETVI, NEC NON DE COMMENTARIIS IVRISCONSVLTORVM AD EDICTVM PERPETVVM.

§. I. Auctoritatem et robur obtinuit edictum perpetuum a Senatusconſulto illi praemiſſo. 256. *ſeq*. §. II. An orationem in Senatu ipſe Hadrianus recitarit? 257. *ſeqq*. §. III. De interna edicti perpetui forma. 259 *ſeq*. §. IV. An in libros diuiſum fuerit edictum perpetuum? 261. *ſeqq*. §. V. De materia edicti perpetui. 264. §. VI. De commentariis iuriſconſultorum ad edictum perpetuum, primo SEX. POMPONII. 265. §. VII. CAII. 266. *ſeq*.

§. VIII.

§. VIII. VLPIANI. *pag.* 267. *ſeqq.* §. IX. IVLII PAVLLI. 269. *ſeq.* §. X. De CALLISTRATI Edictis monitoriis, et de FVRII ANTHIANI libris ad Edictum. 271. §. XI. De aliorum commentariis. 271 *ſeq.* §. XII. Ad ordinem ſeriemque edicti perpetui plerique iurisconſultorum libri ſcripti. 272. *ſeqq.*

TOM. II.

EDICTI PERPETVI, ORDINI ET INTEGRITATI SVAE RESTITVTI

PARS I.

QVAE IN PANDECTIS ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ NOMINE VENIT.

Nomina Scriptorum, de Edicto teſtimonium perhibentium, ordine alphabetico poſita.

ALEXANDER Imp. 278. 279
ANTONINVS Pius. 277
- - A. 277. 278
AVRELIVS. 285
BLASTARES MATTH. Hieromonachus. 288
CALLISTRATVS. 277
CARACALLA ANTONINVS Imp. 278. bis.
CARVS A. 281
DIOCLETIANVS A. 282 - - 285
EVSEBIVS. 285
EVTROPIVS. 286
FESTVS. 286
Fragmentum regularum veteris iurisconſulti a Petro Pithoeo primum editum. 285
GALLIENVS A. 281
GELLIVS. 277
GORDIANVS Imp. 280. 281
HERMOGENIANVS. 281
IVSTINIANVS. 286. 287
LEO Imp. 288
MAXIMIANVS A. 282 - - 285
MODESTINVS. 281
NVMERIANVS A. 281
PAEANIVS. 286
PAPINIANVS. 278
PAVLLVS. 279. 280
- - DIACONVS. 287
PHILIPPVS Imp. 281
SCAEVOLA CERVIDIVS. 277
SEVERVS A. 277. 278
SPARTIANVS. 285
VALERIANVS A. 281
VICTOR AVRELIVS. 286
VLPIANVS. 279

SENA-

Digitized by Google

DE EDICTO PERPETVO.

SENATVSCONSVLTVM EDICTO PROOEMII LOCO PRAEMISSVM. *pag.* 289
TIT. I. De actione danda. 297
II. De magiſtratuum municipalium poteſtate et officio. 299
III. De modo iurisdictionis. 308
IV. De vadimoniis. 310
V. De lite vindiciarum. 313
VI. De iudicis datione. 318
VII. De formula iurisdictionis, et albo corrupto. 322
VIII. Quod quisque iuris in alterum ſtatuit, vt ipſe eodem iure vtatur. 326
VIIII. De edendo. 329
X De pactis et conuentionibus. 334
XI De in ius vocando. 338
XII. In ius vocati vt eant aut ſatis vel cautum dent. 343
XIII. Si quis in ius vocatus non ierit. 345
XIV. Qui neque ſequantur, neque ducantur. 346
XV. Ne quis eum, qui in ius vocabitur, vi eximat. 350
XVI. De poſtulando. 352
XVII. De his, qui notantur infamia. 358
XVIII. De plus petendo. 367
XVIIII. Si ex noxali cauſſa agitur, quemadmodum caueatur. 369
XX. De eo, per quem factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat. 371
XXI. De cognitoribus. 373
XXII De procuratoribus. 378
XXIII Quod cuiuscumque vniuerſitatis nomine, vel contra eam agetur. 387
XXIV. De negotiis geſtis. 389
XXV. De calumniatoribus. 393
XXVI. De in integrum reſtitutionibus. 396
XXVII. De receptis [*arbitris,*] et qui arbitrium receperunt, vt ſententiam dicant. 423
XXVIII. Nautae, caupones, ſtabularii recepta vt reſtituant. 427
XXIX. De ſatisdando. 429

Digitized by Google

EDICTI PERPETVI
PARS II.
QVAE IN PANDECTIS DE IVDICIIS INSCRIBITVR.

pag. 433
TIT. XXX. De iudiciis, et vbi quisque agere vel conueniri debeat. 434
XXXI. De inofficioſo teſtamento. 441
XXXII. De hereditatis petitione. 446

DE SENATVSCONSVLTO HADRIANI TEMPORIBVS FACTO, quod exſtat L. XX. §. VI. DIG. de heredit. petit.

Excurſus.

I. Dies et Coſ. quibus hoc SC. conditum. 449
II. An in eo Coſ. ordinariis iungantur ſuffecti? 450
III. Libellus huic SC. praemiſſus. 451
IV. Ex eo libello quaedam fragmenta ſuperſunt. 452
V. Occaſio SC. ex hereditate caduca Ruſtici.. Quis ille Ruſticus. *ibid.*
(Eius ſtemma genealogicum exſtat *p.* 453.)
VI. Proprie hoc SC. ad caduca et vacantia pertinuit: an ad ſola? 454
VII. Primum SC. caput de vſuris pretii rerum hereditariarum venditarum non exigendis. 455
VIII. Caput ſecundum de pretio in locum rerum ſuccedente. 456
IX. Quid ſi res apud emtorem deperierint, deminutaeue ſint? 457
X. Tertium SC. caput de iis, qui dolo poſſidere deſierint. 457
XI. Regulae huius ſenſus et origo. 458
XII. Bonae fidei poſſeſſor non reſtituit fructus perceptos, niſi quibus eſt locupletior factus. 459
XIII. A quo tempore hereditas fiſco petita intelligatur? 460
XIV. Concluſio diſſertationis. 461

TIT. XXXIII. Si pars hereditatis petatur. 461
XXXIV. De poſſeſſoria hereditatis petitione. 462
XXXV. De fideicommiſſaria hereditatis petitione. 463
XXXVI. De rei vindicatione. 464
XXXVII. De Publiciana in rem actione. 469

TIT.

Digitized by Google

TIT. XXXVIII. Si ager vectigalis petatur. *pag.* 472
XXXIX. De vſufructu, operis ſeruorum, vſu et habitatione. 473
XL. De ſeruitutibus ruſticorum atque vrbanorum praediorum. 477
XLI. Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 483
XLII. De lege Aquillia. 486
XLIII. De noxalibus actionibus. 495
XLIV. Finium regundorum. 497
XLV. Familiae erciſcundae. 501
XLVI. Communi diuidundo. 504
XLVII. Quemadmodum actiones per inficiationem duplentur. 506
XLVIII. De beneficio diuiſionis inter fideiuſſores. 512
XLVIIII. Si iudex litem ſuam feciſſe dicatur. 513
L. De his, quae in fraudem creditorum fiunt. 514
LI. De interrogationibus in iure faciendis, et interrogatoriis actionibus. 516
LII. De iureiurando voluntario. 521
LIII. De his, qui effuderint vel deiecerint. 529
LIV. De ſeruo corrupto. 535
LV. De aleatoribus. 537
LVI. Si menſor falſum modum dixerit. 539
LVII. Ad exhibendum. 542
LVIII. De religioſis et ſumtibus funerum. 547
LIX. De ſepulchro violato. 557

TOM. III.

LIBROS ALIQVOT VETERVM IVRECONSVLTORVM ORDINI SVO RESTITVTOS TRADENS.

SERIES

LIBRORVM XC. DIGESTORVM SALVII IVLIANI.

PARS I.

AD EDICTVM.

LIB. I. DE IVRISDICTIONE. 563
Praefatio *aduerſus eos, qui quid aduerſus edictum admiſerint.*
TIT. I. De actione danda vel deneganda a praetore.

TIT. II. *De magiſtratibus municipalibus, eorumque poteſtate et officio.*
III. *De modo iurisdictionis eorum.*
IV. *De vadimonio.*
V. *De vindiciis ſecundum poſſeſſorem dandis.*
VI. De iurisdictione mandata, et iudice dando.

LIB. II. DE FORMVLA IVRISD. EDENDO ET PACTIS. *pag.* 564

TIT. I. *De formula iurisdictionis, deque albo praetoris.*
II. *De edendo.*
III. *De pactis.*
IV. De in ius vocando.
V. *Qui neque ſequantur, neque ducantur.*
VI. *De poſtulando.*
VII. *De his, qui not. infamia.*
VIII. *De forma agendi.*
IX. *De plus petendo.*
X. De cautione iudicio ſiſti, et vadimonio deſerto.
XI. *De dote, de muliere, abeſſe, amiſiſſe.*

LIB. III. DE IIS, PER QVOS AGERE POSSVMVS. 564

TIT. I. *De cognitoribus.*
II. De procuratoribus.
III. *Quod vniverſitatis cuiusque nomine vel contra eam agitur.*
IV. De negotiis geſtis.
V. *De calumniatoribus.*

LIB. IV. DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS ET RECEPTIS. 565

TIT. I. De dolo malo.
II. De metu.
III. De minoribus XXV. annis.
IV. *De capite minutis.*
V. *De eo, quod falſo tutore geſtum.*
VI. Ex quibus cauſſis maiores XXV. ann. in integr. reſtit.
VII. *De alienatione iudicii mutandi cauſſa facta.*
VIII. *De temporibus in integrum reſtitutionum.*
IX. De receptis, qui arbitrium receperunt.
X. *Nautae, caupones, ſtabularii, vt recepta reſtituant.*
XI. *De ſatisdando.*

LIB. V. DE IVDICIIS. 566

TIT. VII. De iudiciis. LIB.

Digitized by Google

LIB. VI. DE PETITIONE HEREDITATIS. *pag.* 567
TIT. I. *De querela inofficioſi.*
II. De hereditatis petitione.
LIB. VII. DE ACTIONIBVS EX DOMINIO ET SERVITVTIBVS. 567
TIT. I. De rei vindicatione.
II. De Publiciana in rem actione.
III. *Si ager vectigalis petatur.*
V. De ſeruitutibus.
VI. De vſufructu, vſu, habitatione.
LIB. VIII DE IVDICIIS DVPLICIBVS. 568
TIT. I. Finium regundorum.
II Familiae erciſcundae.
III. Communi diuidundo.
LIB. IX. DE DAMNO DATO, IVREIVRANDO, ACTIONIBVS DE SERVO CORRVPTO, ALEATORIBVS, ADVERSVS MENSOREM, AD EXHIBENDVM. 569
TIT. I. *De damno dato, et ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.*
II. De noxalibus actionibus.
III. *De iudice litem ſuam faciente.*
IV. *De fraudatoriis actionibus.*
V. *De interrogationibus in iure faciendis.*
VI. De iureiurando.
VII. *De his, qui effuderunt vel deiecerunt.*
VIII. De ſeruo corrupto.
IX. *De aleatoribus.*
X. *Si menſor falſum modum dixerit.*
XI. Ad exhibendum et de ventre inſpiciendo.
LIB. X. DE REBVS CREDITIS ET CONDICTIONIBVS QVIBVSDAM. 570
TIT. I. De religioſis et ſumtibus funerum.
II. De rebus creditis et certi condictione.
III. De iureiurando.
IV. De condictione indebiti et ſimilibus.
V. *De condictione furtiua.*
VI. *De condictione triticaria.*
VII. *De eo, quod certo loco.*

Digitized by Google

LIB. XI. DE CONSTITVTO, COMMODATO, PIGNORE, PRAESCR. VERBIS, EXERCITORIA ET INSTITORIA. *pag.* 571

TIT. I. De conſtituta pecunia.
II. Commodati.
III. De pignoratitia actione.
IV. De praeſcriptis verbis et in factum actionibus.
V. *De exercitoria actione.*
VI. De inſtitoria actione.

LIB. XII. DE ALIIS ACTIONIBVS ADVERSVS EVM, QVI IN ALIENA POTESTATE EST, INSTITVENDIS. 574

TIT. I. De tributoria actione.
II. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur.*
III. De SC. Macedoniano.
IV. Quod iuſſu.
V. *De in rem verſo.*
VI. De peculio.
VII. Ad SC. Velleianum.

LIB. XIII. DE ACTIONIBVS EX NEGOTIIS PER ALIOS EXPLICATIS, COMPENSATIONE, PIGNORE, DEPOSITO. 574

TIT. I. De actionibus ex negotiis per alios explicatis.
II. *De compenſatione.*
III. De pignoribus.
IV. Depoſiti.

LIB. XIV. DE MANDATO ET SOCIETATE. 575

TIT. I. De mandati actione.
II. Pro ſocio.

LIB. XV. DE EMTIONE VENDITIONE, LOCATIONE CONDVCTIONE, AD L. RHODIAM, AESTIMATORIA. 575

TIT. I. De emtione venditione.
II. De locatione conductione.
III. *Ad L. Rhodiam de iactu.*
IV. *De aeſtimatoria actione.*

LIB. XVI. DE SPONSALIBVS, NVPTIIS, DOTE. 577

TIT. I. De ſponſalibus.

TIT.

TIT. II. De nuptiis.
III. De iure dotium et pactis dotalibus.
IV. De fundo dotali.

LIB. XVII. DE VARIIS DOTIS SPECIEBVS ET DONATIONE INTER VIR. ET VXOR. *pag.* 578

TIT. I. De variis dotium ſpeciebus.
II. De donatione inter virum et vxorem.

LIB. XVIII. DE DIVORTIIS ET DOTIS REPETITIONE. 579

TIT. I. De diuortiis et repudiis.
II. Soluto matrimonio dos quemadmodum repetatur.
III. *De mora et retentionibus.*

LIB. XIX. DE RERVM AMOTARVM ACTIONE, VENTRE IN POSSESSIONEM MISSO ET AGNOSC. VEL AL. LIB. 579

TIT. I. De actione rerum amotarum.
II. Si ventris nomine etc.
III. De agnoſcendis et alend. lib.

LIB. XX. DE TVTELIS. 580

TIT. I. De teſtamentaria tutela.
II. De legitima tutela.
III. *De tutela datiua.*

LIB. XXI. DE OFFICIO TVTORIS ET ACTIONIBVS EX TVTELA NATIS. 580

TIT. I. De confirmatione tutoris.
II. *De ſatisdatione tutorum.*
III. *De excuſationibus.*
IV. De adminiſtratione tutorum.
V. De auctoritate tutoris.
VI. De rebus eorum, qui ſub tutela ſunt, non alienandis.
VII. De ſuſpectis tutoribus.
VIII. De tutelae actionibus.
IX. De magiſtratibus conueniendis.
X. De curatore furioſi.

LIB. XXII. DE FVRTIS ET OPERIS LIBERTORVM. 581

TIT. I. De noxali furti actione, et furto generatim.
II. *De furto a ſeruo, qui teſtamento liber eſſe iuſſus eſt, facto.*

TIT.

Digitized by Google

TIT. III. De publicanis et furto a familia eorum facto.
IV. De operis libertorum.

LIB. XXIII. DE BONORVM POSSESSIONIBVS CONTRA TABVLAS. *pag.* 581

TIT. I. De bonorum poſſeſſionibus.
II. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.
III. De legatis praeſtandis.
IV. De collatione bonorum et dotis.

LIB. XXIV. DE BONORVM POSSESSIONE VENTRI, ET EX EDICTO CARBONIANO DATA. 583

TIT. I. *De coniungendis cum emancipato liberis.*
II. De ventre in poſſeſſionem mittendo.
III. De Carboniano edicto.

LIB. XXV. DE BONORVM POSSESSIONE SECVNDVM TAB. 584

TIT. I. De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.

LIB. XXVI. DE IVRE ABSTINENDI ET BON. POSSESS. PATRONO DANDA. 584

TIT. I. De iure abſtinendi.
II. De bonis libertorum.
III. Si quid in fraudem patroni.

LIB. XXVII. DE TESTAMENTIS ET LEGITIMIS SVCCESSIONIBVS. 584

TIT. I. De teſtamento militis.
II. De teſtamentis.
III. De legitimis ſucceſſionibus.
IV. Si tabulae teſtamenti nullae exſtabunt vnde liberi.
V. Vnde legitimi.
VI. Vnde cognati.
VII. *Vnde vir et vxor.*

LIB. XXVIII. DE VACANTIBVS, EREPTITIIS, CADVCIS etc. 585

TIT. I. *De caducis.*
II. *De ereptitiis.*
III. *De vacantibus.*
IV. Si quis aliquem teſtari prohibuerit.
V. *Vt ex Legibus et SCis bonorum poſſeſſio detur.*

TIT.

Digitized by Google

TIT. VI. De tempore bon. poſſeſſ.
VII. *Quis ordo in bon. poſſeſſ. obſeruetur.*
VIII. *De ſucceſſorio edicto.*

LIB. XXIX. DE HEREDVM QVALITATE ET DIFF. *pag.* 585
TIT. I. De liberis et poſtumis heredibus inſtituendis vel exheredandis.
II. De iniuſto, rupto, irrito teſtamento.

LIB. XXX. DE HERED. INSTIT. ET SVBSTITVTIONIBVS. 586
TIT. I. De heredibus inſtituendis.
II. De ſubſtitutionibus.
III. De conditionibus inſtitutionum.

LIB. XXXI. DE ADQV. VEL OMITT. HERED. 587
TIT. I. *Teſtamenta quemadm. aperiantur.*
II. De adquirenda vel omitt. hereditate.
III. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti etc.
IV. *De SC. Sillaniano.*

LIB. XXXII. DE LEGATIS. 587

AELII MARCIANI
INSTITVTIONVM
LIBRI SEDECIM,
ORDINI SVO RESTITVTI.

LIB. I. DE PRIMA PERSONARVM DIVISIONE. 588
TIT. I. De I. N. G. et C.
II. De ſtatu hominum, vel iure perſonarum.
III. De ingenuis.
IV. De libertinis.
V. *Quibus ex cauſſis manumittere non licet.*

LIB. II. DE SECVNDA PERSONARVM DIVISIONE. 588
TIT. I. De his, qui ſui vel alieni iuris ſunt.
II. De patria poteſtate.
III. *De adoptionibus et emancipationibus.*
IV. *De tutelis.*
V. De tutela teſtamentaria.
VI. De legitima agnatorum, patronorum, parentum tutela.

TIT. VII. De capitis deminutione.
VIII. *De Attiliano tutore, et eo, qui ex Lege Iulia et Titia datur.*
IX. *De auctoritate tutorum.*
X. *Quibus modis tutela finitur.*
XI. *De curatoribus.*
XII. *De ſatisdatione tutorum vel curatorum.*
XIII. De excuſationibus tutorum et curatorum.
XIV. *De ſuſpectis tutoribus.*

LIB. III. DE RERVM DIVISIONE ET ADQVIR. DOM. *pag.* 589
TIT. I. De rerum diuiſione et adquirendo earum dominio.
II. *De rebus corporalibus et incorporalibus.*
III. *De ſeruitutibus praediorum.*
IV. De vſufructu, vſu, habit.
V. De vſucapionibus.
VI. De donationibus.
VII. Quibus alienare licet vel non.
VIII. Per quas perſonas cuique adquiritur.

LIB. IV. DE TESTAMENTIS. 591
TIT. I. *De teſtamentis ordinandis.*
II. De militari teſtamento.
III. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.
IV. *De exheredatione liberorum.*
V. De heredum inſtitutione.
VI. De vulgari et pupillari ſubſtitutione.
VII. Quibus modis teſtamenta infirmantur.
VIII. De querela inofficioſi teſtamenti.
IX. De hereditatum qualitate et differentia.

LIB. V. DE SVCCESSIONIBVS AB INTESTATO ET ALIIS MODIS ADQVIRENDI VNIVERSALIBVS. 592
TIT. I. *De hereditatibus, quae ab inteſtato deferuntur.*
II. De legitima agnatorum ſucceſſione.
III. *De SCtis Tertulliano et Orphitiano.*
IV. *De gradibus cognationis.*
V. *De ſeruili cognatione.*
VI. De ſucceſſione libertorum.
VII. *De bonorum poſſeſſionibus.*

Digitized by Google

TIT. VIII. *De adſignatione libertorum.*
IX. *De adquiſitione per arrogationem.*
X. *De eo, cui libertatis cauſſa bona addicuntur.*
XI. *De ſucceſſione per bonorum venditionem et ex SC. Claudiano.*

LIB. VI. DE LEGATIS GENERATIM. *pag.* 592
TIT. I. De legatis.
II. Quando dies legat. cedat.
III. De adimendis vel transferendis legatis.

LIB. VII. DE LEGATIS SPECIATIM. 593
TIT. I. De annuis legatis.
II. De vſufructu legato.
III. *De ſeruitute legata.*
IV. *De dote praelegata.*
V. *De optione vel electione legata.*
VI. *De tritico, vino, oleo legatis.*
VII. De inſtructo vel inſtrum. legat.
VIII. De peculio legato.
IX. *De penu legata.*
X. *De ſupellectile legata.*
XI. De alimentis vel cibariis legatis.
XII. *De auro, arg. mundo legatis.*
XIII. *De liberatione legata.*
XIV. Vt legatorum ſeu fideic. cauſſa.
XV. Ad L. Falcidiam.
XVI. De codicillis.

LIB. VIII. DE FIDEICOMMISSIS GENERATIM. 595
TIT. I. De fideicommiſſariis hereditatibus.
II. De rebus ſingulis per fideicommiſſum relictis.

LIB. IX. DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBVS IN SPECIE ET MORTIS CAVSSA DONATION. 595
TIT I. De fideicommiſſariis libertatibus.
II. De donationibus mortis cauſſa.

LIB. X. DE NVPTIIS. 596
TIT. I. *De ſponſalibus.*

TIT. II. De ritu nuptiarum.
III. *De iure dotium.*
IV. *De pactis dotalibus.*
V. *De fundo dotali.*

LIB. XI. *pag.* 596

(*Ex eo citatae l. 3. de his, quae pro non ſcript. et l. 2. de his, quae ut indignis in mendo cubare videntur, ideoque hic omiſſae, cum probabilius ſit, hoc libro continuatos fuiſſe titulos ad* IVRA CONNVBII *pertinentes, adeoque actum eſſe*)

* TIT I. *De donationibus inter vir. et vxor.*
II. *De diuortiis et repudiis.*
III. *Soluto matr. dos quemadm. petatur.*

LIB. XII. itidem DE IVRIBVS CONNVBII ET CONCVBINATV. 596

TIT. I. *De impenſis in res dotales factis.*
II. *De actione rerum amotarum.*
III. *De agnoſcendis et alendis liberis.*
IV. *De inſpiciendo ventre cuſtodiendoque partu.*
V. *De concubinis.*

LIB. XIII. DE MANVMISSIONIBVS, IVRIBVS PATRONATVS, CONTRACTIBVS. 597

TIT. I. De manumiſſionibus.
II. De iure patronatus.
III. *De obligationibus.*
IV. *De contractibus, qui re ineuntur.*
V. De verborum obligationibus et fideiuſſionibus.
VI. De emtione venditione.
VII. De locatione conductione.
VIII. De ſocietate.
IX. De mandato.
X. De contractibus innominatis.

LIB. XIV. DE QVASI CONTRACTIBVS, CONTRACTVVM QVORVNDAM AFFECTIONIBVS, DELICTIS, CRIMINIBVS. 598

TIT. I. De quaſi contractibus.
II. De vſuris, fructibus, eoque, quod intereſt.

TIT.

Digitized by Google

TIT. III. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.*
IV. *Quibus modis tollitur obligatio.*
V. *De obligationibus ex delicto, maxime furto.*
VI. Vi bonorum raptorum.
VII. *De Lege Aquillia, noxa, pauperie.*
VIII. De iniuriis.
IX. *De quaſi delictis.*
X. De extraordinariis criminibus.
XI. De publicis iudiciis.
XII. *De accuſationibus.*
XIII. Ad L. Iuliam maieſtatis.
XIV. *Ad L. Iuliam de adulteriis.*
XV. Ad L. Iuliam de vi publica.
XVI. Ad L. Iuliam de vi priuata.
XVII. Ad L. Corneliam de ſicariis et veneficis.
XVIII. Ad L. Pompeiam de parricidiis.
XIX. Ad L. Corneliam de falſis.
XX. De L. Iulia repetundarum.
XXI. *De L. Iulia de annona.*
XXII. De L. Iulia peculatus.
XXIII. *De L. Iulia de ambitu.*
XXIV. *De L. Fabia de plagiariis.*
XXV. De quaeſtionibus, poenis, interdictis et reſtitutis.

LIB. XV. DE ACTIONIBVS, INTERDICTIS ET IVDICIIS. *pag.* 599. et
XVI. DE IVRISDICTIONE ET OFFICIO MAGISTRATVVM tractaſſe videntur. *ibid.*

HERMOGENIANI
LIBRI SEX
EPITOMARVM IVRIS,
ORDINI SVO RESTITVTI.

LIB. I. 600

Prooemium de iure nat. gentium et ciuili.

PARS I.

DE STATV HOM.

TIT. I. De iure perſonarum.
II. *De ingenuis.*
III. De libertinis.
IV. Qui et ex quibus cauſſis manumittere non poſſunt.
V. De his, qui ſui vel alieni iuris ſunt.
VI. *De patria poteſtate, adoptionibus et emancipationibus.*
VII. De tutelis et curationibus.

PARS II.

AD EDICTI ORDINEM.

VIII. De actione danda vel deneganda a praetore.
IX. De magiſtratibus municipalibus, eorumque officio et iuris-dictione.
X. *De formula iurisdictionis et albo corrupto.*
XI. *De edendo.*
XII. De pactis et transactionibus.
XIII. De in ius vocando.
XIV. De poſtulando.
XV. *De his, qui not. infamia.*
XVI. De cautionibus.
XVII. *De cognitoribus, procuratoribus, negotiorum geſtoribus.*
XVIII. *De calumniatoribus.*
XIX. De in integrum reſtitutionibus.
XX. *De receptis et arbitris.*
XXI. *De nautis, cauponibus, ſtabulariis.*
XXII. *De iudiciis.*
XXIII. *De hereditatis petitione.*
XXIV. *De rei vindicatione, et Publiciana.*
XXV. *De vſufructu et ſeruitutibus praedialibus.*
XXVI. *De damno dato.*
XXVII. *De iudiciis duplicibus, finium reg. famil. erciſc. et communi diuidundo.*
XXVIII. *De iudice, qui litem ſuam fecit.*
XXIX. *De interrogationibus in iure faciendis.*

Digitized by Google

TIT. XXX. *De iureiurando.*
XXXI. *De his, qui effuderunt, vel deiecerunt.*
XXXII. *De ſeruo corrupto.*
XXXIII. *De aleatoribus.*
XXXIV. *Si menſor falſum modum dixerit.*
XXXV. *Ad exhibendum et de ventre inſpiciendo.*
XXXVI. *De religioſis.*

LIB. II. *pag.* 603

TIT. I. *De rebus creditis et certi condictione.*
II. *De iureiurando.*
III. De condictionibus indebiti et aliis.
IV. *De eo, quod certo loco.*
V. *De pecunia conſtituta.*
VI. *Commodati.*
VII. *De pignoratitia actione.*
VIII. De praeſcriptis verbis et in factum actione.
IX. *De exercitoria.*
X. *De inſtitoria.*
XI. *De tributoria.*
XII. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt.*
XIII. De SC. Macedoniano.
XIV. *Quod iuſſu.*
XV. *De re in rem verſo.*
XVI. *De peculio.*
XVII. *Ad SC. Velleianum.*
XVIII. *De compoſitionibus.*
XIX. *De depoſito.*
XX. Mandati et contra.
XXI. *Pro ſocio.*
XXII. De emtione venditione et actionibus emti venditi.
XXIII. De locatione conductione.
XXIV. Ad L. Rhodiam de iactu.
XXV. De aeſtimatoria.
XXVI. De pignoribus.
XXVII. De nuptiis.
XXVIII. De iure dotium.

Digitized by Google

TIT. XXIX. De pactis dotalibus.
XXX. De fundo dotali.
XXXI. De diuortiis et ſoluto matrimonio dos quemadm. petatur.
XXXII. De donatione inter virum et vxorem.
XXXIII. De actione rerum amotarum.
XXXIV. Si ventris nomine.
XXXV. De agnoſcendis et alendis liberis.
XXXVI. De tutelis et curatione.
XXXVII. De noxali furti actione.
XXXVIII. *De furto a ſeruo, qui teſtamento liber eſſe iuſſus eſt, facto.*
XXXIX. *De publicanis, et furto a familia eorum facto.*
XL. De operis libertorum.

LIB. III. *pag.* 606

TIT. I. *De bonorum poſſeſſionibus.*
II. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.
III. De legatis praeſtandis.
IV. *De collatione bonorum.*
V. *De collatione dotis.*
VI. *De coniungendis cum emancipato liberis.*
VII. De ventre in poſſeſſionem mittendo.
VIII. De Carboniano edicto.
IX. De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.
X. De bonis libertorum.
XI. *Si tabulae teſtamenti nullae exſtabunt.*
XII. *Si quid in fraudem patroni.*
XIII. *De teſtamentis.*
XIV. *De legitimis ſucceſſionibus.*
XV. *Vnde liberi.*
XVI. Vnde legitimi.
XVII. *Vnde cognati.*
XVIII. Vnde vir et vxor.
XIX. De vacantibus, ereptitiis, caducis.
XX. *Si quis aliquem teſtari probibuerit.*
XXI. *Vt ex legibus et SCis bonorum poſſ. detur.*
XXII. *Quis ordo in bon. poſſ. ſeruetur.*

TIT.

Digitized by Google

TIT. XXIII. *De ſucceſſorio Edicto.*
XXIV. De heredibus inſtituendis.
XXV. *De ſubſtitutionibus.*
XXVI. De conditionibus inſtitutionum.
XXVII *Teſtamenta quemadmodum aperiantur.*
XXVIII. De adquirenda vel omittenda hereditate.
XXIX. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti ab int.
XXX. *De SC. Silaniano.*

LIB. IV. *pag.* 608

TIT. I. De legatis et fideicommiſſis.
II. De conditionibus et demonſtrationibus.
III. Ad Legem Falcidiam.
IV. Ad SC. Trebellianum.
V. Vt in poſſeſſionem legatorum cauſſa.
VI. De operis noui nunciatione.
VII. De damno infecto.
VIII. Aquae pluuiae arcendae.

LIB. V. 608

TIT. I. *De cauſſis ſtatus.*
II. De liberali cauſſa.
III. *De ſtatu liberis.*
IV. De colluſione detegenda.
V. De publicanis.
VI. De adquirenda poſſeſſione et de vſucapionibus.
VII. *Vi bonorum raptorum.*
VIII. *De incendio, furto etc.*
IX. De iniuriis.
X. *De re iudicata et exſequutionibus.*
XI. *De confeſſis.*
XII. *De ceſſione bonorum.*
XIII. *Quibus ex cauſſis in poſſeſſionem eatur.*
XIV. *De rebus auctoritate iudicis poſſidendis.*
XV. De priuilegiis creditorum.
XVI. *De bonorum venditione.*
XVII. *De ſeparationibus.*

Digitized by Google

TIT. XVIII. *De curatore bonis dando.*
XIX. De iure fiſci in bonis damnatorum.

LIB. VI. *pag.* 610

TIT. I. De his, qui in quantum facere poſſunt, condemnantur.
II. *De his, quae in fraudem creditorum.*
III. *De interdictis.*
IV. *Quorum bonorum.*
V. *Quod legatorum.*
VI. *De interdictis de rebus diuinis, publicis, vi publica, de mortuo inferendo, tabulis exhibendis.*
VII. *De interdictis ſuper re priuata, retinendae vel recuperandae poſſeſſionis.*
VIII. *De ſuperficiebus.*
IX. *De itinere actuque priuato.*
X. *De aqua quotidiana.*
XI. *De riuis.*
XII. *De fonte.*
XIII. *De operis noui nunciatione.*
XIV. *De cloacis.*
XV. *Quod vi aut clam.*
XVI. *De remiſſionibus.*
XVII. *De precario.*
XVIII. *De arboribus.*
XIX. *De glande legenda.*
XX. *De homine libero exhibendo.*
XXI. De liberis exhibendis.
XXII. *Vtrubi.*
XXIII. *Ne vis fiat ei, etc.*
XXIV. *De interdicto Saluiano.*
XXV. *De migrando.*
XXVI. *De exceptionibus.*
XXVII. *De exceptione vadimonii deſerti.*
XXVIII. *De exceptione rei iudicatae.*
XXIX. De doli mali exceptione.
XXX. De exceptione rei venditae non traditae.
XXXI. *De litigioſis.*
XXXII. De praeſcriptione.

TIT.

Digitized by Google

TIT. XXXIII. Quarum rerum actio non detur.
XXXIV. De exceptione iuriſiurandi.
XXXV. *De his, quae onerandae libertatis.*
XXXVI. De ſtipulationibus.
XXXVII. *De ſtipulationibus praetoriis.*
XXXVIII. *Iudicio ſiſti.*
XXXIX. *Iudicatum ſolui.*
XL. *De re defendenda.*
XLI. *De dolo malo.*
XLII. *Tutelae et teſtamenti.*
XLIII. *Legatorum nomine.*
XLIV. *Si cui plus quam per L. Falc.*
XLV. *Rem pupilli ſaluam fore.*
XLVI. Ratam rem haberi.
XLVII. *Stipulatio de operis noui nunciatione.*
XLVIII. *De duplae ſtipulatione.*
XLIX. *De ſtipulatione ob nouum opus et damni infecti.*

PARS III.
DE PVBLICIS IVDICIIS. *pag.* 612

L. *De publicis iudiciis.*
LI. De accuſationibus.
LII. *De cuſtodia et exhibitione reorum.*
LIII. Ad Legem Iuliam maieſtatis.
LIV. *Ad Legem Iuliam de adulteriis coërcendis.*
LV. *Ad Legem Iul. de vi publica et priuata.*
LVI. *Ad Legem Corneliam de ſicariis et veneficis.*
LVII. *De Lege Pompeia de parricidiis.*
LVIII. De lege Cornelia de falſis.
LIX. *De lege Iulia repetundarum.*
LX. *De lege Iulia de annona.*
LXI. *De lege Iulia peculatus.*
LXII. *De lege Iulia ambitus.*
LXIII. De lege Fabia de plagiariis.
LXIV. *Ad SC. Turpillianum.*
LXV. *De requirendis vel abſentibus damnandis.*

TIT. LXVI. *De quaeſtionibus.*
LXVII. *De poenis.*
LXVIII. De bonis damnatorum.
LXIX. *De bonis eorum, qui ante ſententiam, etc.*
LXX. *De interdictis et relegatis.*
LXXI. *De cadaueribus punitorum.*

P. IVVENTII CELSI
DIGESTA
ORDINI SVO RESTITVTA.
PARS I.
AD EDICTVM.

LIB. I. DE IVRISDICTIONE. *pag.* 614
Prooemium.
TIT. I. *De actione danda denegandaue.*
II. De magiſtratibus municipalibus eorumque iurisdictione, poteſtate, officio.
III. *De vadimonio.*
IV. *De vindiciis ſecundum poſſeſſorem dandis.*
V. *De formula iurisdictionis.*
VI. *De edendo.*
VII. De pactis.
VIII. De in ius vocando.
IX. *De poſtulando.*
X. De his, qui notantur infamia.
XI. De cautione in iudicio ſiſti.
XII. De procuratoribus, cognitoribus, negotiorum geſtoribus.
XIII. *De calumniatoribus.*

LIB. II. DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS. 615
TIT. I. *De dolo malo.*
II. *Quod metus cauſſa.*
III. De minoribus XXV. annis.
IV. De capite minutis.
V. *De eo, quod falſo tutore auctore geſtum.*
VI. *Ex quibus cauſſis maiores XXV. annis in integrum reſtituuntur.*

Digitized by Google

TIT. VII. *De alienatione iudicii mutandi cauſſa facta.*
VIII. De temporibus in integrum reſtitutionis.
IX. De receptis et qui in arbitrium receperunt.
X. *Nautae, caupones, ſtabularii recepta vt reſtituant.*
XI. *De ſatisdationibus.*

LIB. III. DE IVDICIIS ET RERVM VINDICATIONE. *pag.* 616
TIT. I. De iudiciis, et vbi quis conueniri debeat, deque officio iudicum.
II. De rei vindicatione.
III. *De Publiciana in rem actione.*
IV. *Si ager vectigalis vel emphyteuticus petatur.*

LIB. V. DE HEREDITATIS PETITIONE. 616
TIT. I. *De inofficioſo teſtamento.*
II. De hereditatis petitione.
III. *Si pars hereditatis petatur.*
IV. *De poſſeſſoria hereditatis petitione.*
V. *De fideicommiſſaria hereditatis petitione.*

LIB. V. DE SERVITVTIBVS, DAMNO, IVDICIIS DIVISORIIS. 617
TIT. I. De ſeruitutibus.
II. *Si quadrupes pauperiem feciſſe dicetur.*
III. Ad Legem Aquilliam.
IV. De noxalibus actionibus.
V. *Finium regundorum.*
VI. Familiae erciſcundae.
VII. *Communi diuidundo.*
VIII. *De iudice litem ſuam faciente.*
IX. De interrogationibus in iudicio faciendis.
X. De his, qui effuderint, vel deiecerint.
XI. *De ſeruo corrupto.*
XII. *De aleatoribus.*
XIII. *Si menſor falſum modum dixerit.*
XIV. Ad exhibendum.
XV. *De fugitiuis.*
XVI. De religioſis et ſumtibus funerum.

LIB. VI. DE CONDICTIONIBVS, CONSTITVTA PECVNIA, COMMODATO, PIGNORE ET GESTIS CVM EO, QVI IN ALIENA POTESTATE EST. 619

Digitized by Google

TIT. I. De rebus creditis, et ſi certum petatur.
II. De iureiurando et de probationibus.
III. De condictione cauſſa data cauſſa non ſequuta.
IV. De condictione ob turpem cauſſam.
V. De condictione indebiti.
VI. *De condictione ſine cauſſa.*
VII. *De condictione furtiua.*
VIII. De condictione triticaria.
IX. *De eo, quod certo loco.*
X. De pecunia conſtituta.
XI. Commodati vel contra.
XII. De pignoratitia actione.
XIII. *De praeſcriptis verbis.*
XIV. *De actione exercitoria.*
XV. *De actione inſtitoria.*
XVI. *De actione tributoria.*
XVII. Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.
XVIII. *De SC. Macedoniano.*
XIX. *Quod iuſſu.*
XX. *De in rem verſo.*
XXI. *De peculio.*
XXII. *Ad SC. Velleianum.*

LIB. VII. DE DEPOSITO, MANDATO, SOCIETATE, PRECARIO. *pag.* 611
TIT. I. Depoſiti vel contra.
II. Mandati vel contra.
III. Pro ſocio.
IV. De precario.

LIB. VIII. DE EMTIONE, LOCATIONE, ET CONTRACTV AESTIMAT. 621
TIT. I. De emtione venditione.
II. De locatione conductione.
III. De aeſtimatoria actione.

LIB. IX. DE SPONSALIBVS, NVPTIIS, DOTE, ET DONATIONIBVS INTER VIR. ET VXOR. 622
TIT. I. *De ſponſalibus.*
II. De nuptiis.

TIT.

TIT. III. De iure dotium.
IV. De pactis dotalibus.
V. De fundo dotali.
VI. De donatione inter virum et vxorem.

LIB. X. DE DIVORTIIS ET ACTIONIBVS SOLVTO MATRIMONIO COMPETENTIBVS. pag. 622

TIT. I. *De diuortiis et repudiis.*
II. Soluto matrimonio dos quemadmodum petatur.
III. *De actione rerum amotarum.*
IV. *Si ventris nomine.*
V. *De agnoſcendis et alendis liberis.*

LIB. XI. DE TVTELIS. 623

TIT. I. *De tutoribus teſtamentariis, legitimis, datiuis.*
II. *De ſatisdatione tutorum vel curatorum.*
III. *De excuſationibus.*
IV. De adminiſtratione tutorum.
V. *De rebus eorum, qui ſub tutela ſunt, non alienandis.*
VI. De ſuſpectis tutoribus vel curatoribus.
VII. *De tutelae et rationibus diſtrahendis.*
VIII. De magiſtratibus conueniendis.
IX. De curatoribus.

LIB. XII. DE NOXALI FVRTI ACTIONE, OPERIS LIBERTORVM ET NOVI OPERIS NVNCIATIONE 623

TIT. I. De furto et noxali furti actione.
II. *De furto a ſeruo, qui teſtamento manumiſſus, commiſſo.*
III. *De publicanis furtoque ab eorum familia facto.*
IV. De operis libertorum.
V. De noui operis nunciatione.

LIB. XIII. DE BONORVM POSSESSIONIBVS. 624

TIT. I. De bonorum poſſeſſionibus.
II. *De bonorum poſſeſſione contra tabulas.*
III. *De legatis praeſtandis.*
IV. De collatione bonorum.
V. *De dotis collatione.*
VI. *De coniungendis cum emancipato liberis.*
VII. *De ventre in poſſeſſionem mittendo.*

TIT.

TIT. VIII. *De Carboniano edicto.*
IX. *De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.*
X. *De bonis libertorum.*
XI. *Si tabulae nullae exſtabunt.*
XII. *Si quid in fraudem patroni.*

LIB. XIV. DE TESTAMENTIS LIB. I. *pag.* 625
TIT. I. De teſtamentis militum.

LIB. XV. DE TESTAMENTIS LIB. II. ET SVCCESS. AB INTEST. 625
TIT. I. De teſtamentis.
II. De adquirenda vel omittenda hereditate.
III. De ſucceſſionibus ab inteſtato.
IV. Quis ordo in bonorum poſſeſſ. ſeruetur et de ſucceſſorio edicto.

LIB. XVI. DE TESTAMENTIS LIB. III. 625
TIT. I. De heredibus inſtituendis.
II. De iniuſto, rupto, irrito teſtamento.
III. *De vulgari et pupillari ſubſtitutione.*
IV. De conditionibus inſtitutionum.
V. *Teſtamenta quemadmodum aperiantur.*
VI. Si quis omiſſa cauſſa teſtamenti ab inteſtato ſuccedere velit.
VII. *De SC. Silaniano.*

LIB. XVII. DE LEGATIS LIB. I. 626
TIT. I. De legatis.
II. De legatis dubiis, pugnantibus prohibitis.

LIB. XVIII. DE LEGATIS LIB. II. 627
TIT. I. *De annuis legatis.*
II. De vſufructu legato.
III. De vſu vel habitatione legatis.
IV. De operis ſeruorum, ipſisque ſeruis legatis.
V. De ſeruitute legata.

LIB. XIX. DE LEGATIS LIB. III. 627
TIT. I. De dote praelegata.
II. De optione legata.
III. De tritico, vino, oleo legatis.
IV. De inſtructo vel inſtrumento legato.

TIT.

TIT. V. De peculio legato.
VI. De ſuppellectile legata.
VII. De alimentis vel cibariis legatis.
VIII. De auro, argento, mundo legatis.
IX. De liberatione legata.

LIB. XX. DE LEGATIS LIB. IV. ET FIDEICOMMISSIS LIB. I. *pag.* 628
TIT. I. De codicillis.
II. De fideicommiſſis.
III. De falſa cauſſa, legatis vel fideicommiſſis adiecta.
IV. De petitione legatorum et fideicommiſſorum.

LIB. XXI. DE LEGATIS LIB. V. ET DE FIDEICOMM. LIB. II. 629
TIT. I. Ad legem Falcidiam.
II. Ad SC. Trebellianum et Pegaſianum.

LIB. XXII. DE LEGATIS LIB. VI. ET DE FIDEICOMM. LIB. III.
TIT. I. De adimendis vel transferendis legatis et fideic.
II. De rebus dubiis.
III. *De his, quae pro non ſcriptis habentur.*
IV. *De his, quae vt indignis auferuntur.*
V. De conditionibus et demonſtrationibus.
VI. Quando dies legatorum vel fideicomm. cedat.

LIB. XXIII. DE DAMNO INFECTO, CAVSSIS STATVS, POSSESSIONE, VSVCAPIONE, VI BON. RAPT. INIVRIIS. 629
TIT. I. De damno infecto.
II. De aqua et aqua pluuia arcenda.
III. *De cauſſis ſtatus.*
IV. *De liberalibus cauſſis.*
V. De ſtatuliberis.
VI. De adquirenda poſſeſſione et de vſucapionibus.
VII. *Vi bonorum raptorum.*
VIII. De incendio, ruina, naufragio.
IX. De iniuriis.

LIB. XXIV. DE RE IVDICATA, POSSESSIONE BONORVM ET CREDITORVM PRIVILEGIIS. 630
TIT. I. De re iudicata.
II. *De confeſſis.*

TIT. III De ceſſione bonorum.
IV. *De rebus auctoritate iudicis poſſidendis.*
V. De creditoribus in poſſeſſionem mittendis.
VI. *De priuilegiis creditorum.*
VII. *De bonorum venditione.*
VIII. *De ſeparationibus.*
IX. De curatore bonis dando.
X. *Quae in fraudem creditorum.*

LIB. XXV. DE INTERDICTIS. pag. 631

TIT. I. De interdictis.
II. *Quorum bonorum.*
III. *Quod legatorum.*
IV. *De tabulis exhibendis.*
V. De rebus ſacris, religioſis, publicis.
VI. *De vi et vi armata.*
VII. *Vti poſſidetis.*
VIII. *De ſuperficiebus.*
IX. De itinere actuque priuato.
X. *De aqua quotidiana.*
XI. *De riuis.*
XII. *De fonte.*
XIII. *De cloacis.*
XIV. Quod vi aut clam.
XV. De precario.
XVI. De arboribus caedendis.
XVII. De glande legenda.
XVIII. *De homine libero et liberis exhibendis.*
XIX. *Vtrubi.*
XX. *De migrando.*
XXI. *De Saluiano interdicto.*

LIB. XXVI. DE EXCEPTIONIBVS ET STIPVLATIONIBVS. 65

TIT. I. De exceptionibus.
II. *De exceptione vadimonii deſerti.*
III. De exceptione rei iudicatae.
IV. De doli mali et metus exceptione.
V. De exceptione rei venditae non traditae.

Digitized by Google

TIT. VI. *De litigioſis.*
VII. *Quarum rerum actio non datur.*
VIII. *De exceptione iuriſiurandi.*
IX. *De his, quae onerandae libertatis cauſſa imponuntur.*
X. De ſtipulationibus, reis, fideiuſſoribus.

LIB. XXVII. DE NOVATIONIBVS, SOLVTIONIBVS, CAVTIONIBVS. *pag.* 632
TIT. I. De nouationibus.
II. De ſolutionibus et liberationibus.
III. *De acceptilatione.*
IV. *De ſtipulationibus praetoriis.*
V. *Rem pupillo ſaluam fore.*
VI. Iudicio ſiſti.
VII. Iudicatum ſolui.
VIII. *De re defendenda.*
IX. *De dolo malo.*
X. *Tutelae vel teſtamenti nomine.*
XI. *Ratam rem haberi.*
XII. *Noui operis nunciati cauſſa.*
XIII. De duplae ſtipulatione.
XIV. Damni infecti nomine.

PARS II.

AD LEGES QVASDAM SPECIALES.

LIB. XXVIII. AD LEGEM CINCIAM ET IVNIAM VELLEIAM. 633
TIT. I. Ad legem Cinciam de donis et muneribus.
II. Ad legem Iuniam et Velleiam.

LIB. XXIX. AD LEGES FVSIAM CANINIAM, AELIAM SENTIAM ET IVNIAM NORBANAM. 634
TIT. I. Ad L. Fuſiam Caniniam.
II. Ad L. Aeliam Sentiam.
III. *Ad L. Iuliam Norbanam.*

LIB. XXX. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. I. 634
TIT. I. *Ad caput I. de ſenatorum nuptiis.*
II. Ad caput II. de ingenuorum reliquorum nuptiis.

TIT. III. Ad caput III. de ſexagenariorum, quinquagenariarum, ſpadonum nuptiis.
IV. *De concubinis.*
V. *De ſponſalibus.*
VI. *Ad caput VI. de poenis iniuſtarum nuptiarum.*

LIB. XXXI. AD LEG. IVL. ET PAP. POPP. LIB. II. pag. 634
TIT. I. *Ad caput VII. de priuilegiis maritorum et parentum in gerendis honoribus.*
II. *Ad caput VIII. de eorundem priuilegiis in petendis honoribus.*
III. *De immunitate ob liberorum numerum.*
IV. *Ad caput X. de iure Quiritium ob liberos conſequendo.*
V. *Ad caput XI. de liberti liberatione ab operis ob numerum liberorum.*
VI. *Ad Caput XII. de liberatione mulierum a tutela ob numerum liberorum.*
VII. *Ad caput XIII. de diuortio libertae prohibito.*
VIII. *Ad caput XIV. de tutore dotis cauſſa dando.*

LIB. XXXII. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. III. 634
TIT. I. Ad capita XV--XIX. ſeu leges decimarias.
II. *Ad capita XX--XXVIII. de ſolidi capacitate.*
III. *Ad caput XXIX. de legato ſub conditione caelibatus.*
IV. *Ad caput XXX. de iureiurando libertis remittendo.*
V. *Ad caput XXXI. de iure adfinitatis.*
VI. *Ad caput XXXII. de priuilegiis abſentium reip. cauſſa.*
VII. *Ad caput XXXIII. de indulgentia ſenatus.*
VIII. *Ad caput XXXIV. de diuortii modo et poena.*
IX. *De cogendis parentibus, vt liberos elocent.*
X. *Ad caput XXXVI. de poenis caelibatus.*
XI. *Ad caput XXXVII. de poenis orbitatis.*
XII. *Ad caput XXXVIII. de liberta ob nuptias ab operis liberanda.*
XIII. *Ad capita XXXIX.--XLIV. de iuribus patronatus.*

LIB. XXXIII. AD LEG. IVL. ET PAP. POPP. LIB. IV. 635
TIT. I. *Ad caput I. Legis caduciariae de aditione hereditatis.*
II. Ad caput II. de iis, quibus caduca iure antiquo deferuntur.
III. *Ad caput III. de iis, quae pro non ſcriptis habentur.*

LIB

LIB XXXIV. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. V. *pag.* 635
TIT. I. Ad caput IV. de cauſſa caduci.
II. *Ad caput V. de caducis ob heredem vel legatarium ante apertas tabulas mortuum.*

LIB XXXV. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. VI. 635
TIT. I. Ad caput VI. de caducis ob heredis vel legatarii incapacitatem.
II. *Ad caput VII. de caducis ob legatarium vel heredem ante exſiſtentem conditionem mortuum.*
III. *De bonis ereptitiis.*
IV. *Ad caput IX. de bonis vacantibus.*
V. *Ad caput X. de fraudibus aduerſus hanc legem commisſis.*
VI. Ad caput XI. de iure adcreſcendi.
VII. *Ad caput XII. de transmisſione legatorum.*

LIB. XXXVI. AD LEGEM IVL. ET PAP. POPP. LIB. VII. 636
TIT. I. Ad caput Leg. cad. XIII. de tacitis fideicommiſſis.
II. *Ad caput XIV. de praemiis delatorum.*
III. *Ad caput XV. de oneribus fiſci.*

LIB. XXXVII. AD LEGES DE IVDICIIS PVBLICIS. 636
TIT. I. De extraordinariis criminibus.
II. *De publicis iudiciis.*
III. *De accuſationibus et inſcriptionibus.*
IV. De cuſtodia et exhibitione reorum.
V. *Ad L. Iuliam maieſtatis.*
VI. *Ad L. Iuliam de adulteriis.*
VII. *Ad L. Iuliam de vi publica et priuata.*
VIII. *Ad L. Corneliam de ſicariis.*
IX. *Ad L. Pompeiam de parricidiis.*
X. *Ad L. Corneliam de falſis.*
XI. *Ad L. Iuliam repetundarum.*
XII. *Ad L. Iuliam de annona.*
XIII. *Ad L. Iuliam peculatus.*
XIV. *Ad L. Iuliam ambitus.*
XV. *Ad L. Fabiam de plagiariis.*
XVI. *De quaeſtionibus.*
XVII. *De poenis.*

Digitized by Google

TIT. XVIII. *De bonis damnatorum eorumque, qui ante ſententiam ſibi manus intulerunt.*
XIX *De interdictis et relegatis.*
XX. *De ſententiam paſſis et reſtitutis.*
XXI. *De cadaueribus punitorum.*

PARS III.
IN QVA
TRACTATVS DE STIPVLATIONIBVS.

LIB. XXXVIII. DE STIPVLATIONIBVS. *pag.* 637

PARS IV.
IN QVA
TRACTATVS DE FISCO ET RE MILITARI.

LIB. XXXIX. DE FISCO ET RE MILITARI. 637
TIT. I. De iure ſiſci.
II. De captiuis et poſtliminio.
III. De re militari.
IV. De caſtrenſi peculio.
V. *De veteranis.*

VLPIANI LIBRI QVATVOR
AD L. AELIAM SENT.
ORDINI SVO RESTITVTI.

LIB. I. DE MANVMITTENDORVM QVALITATIBVS. 638
CAP. I. De iis, qui manumiſſi dedititii fiunt.
II. *De aetate manumittendorum per vindictam.*
III. *De aetate et conditione manumittendorum teſtamento.*
IV. *De conditione liberorum, ex huiusmodi parentibus natorum.*
LIB. II. DE MANVMISSORIBVS. 638
CAP. V. De minore XX. annis manumittente.
VI. *De femina manumittente.*
VII. *De manumittentibus in fraudem creditorum.*
VIII. *De ſeruo herede neceſſario inſtituto.*

CAP.

Digitized by Google

CAP. IX. *Si obaeratus in fraudem legis plures teſtamento manumiſerit.*
X. *De ſeruo in fraudem foeneratorum manumiſſo.*

LIB. III. DE MODIS ET CONDITIONIBVS MANVMITTENDI. *pag.* 638
CAP. XI. De mercede manumiſſionis.
XII. De iureiurando libertorum, ne liberos tollant.

LIB. IV. DE OFFICIIS LIBERTI ET PATRONI MVTVIS. 638
CAP. XIII. *De eo, quod in fraudem patroni factum.*
XIV. De libertis ingratis.
XV. *De patroni officio erga libertum inopem.*

FRAGMENTA
EX PAVLLI LIBRIS III.
AD L. AEL. SENT.
ORDINI SVO RESTITVTA.

LIB. I. DE QVALITATE MANVMITTENDORVM ET MANVMITTENTIVM. 639
CAP. I. *De iis, qui manumiſſi dedititii fiunt.*
II. *De aetate manumittendorum per vindictam.*
III. *De aetate et conditione teſtamento manumittendorum.*
IV. *De conditione liberorum ex huiusmodi parentibus natorum.*
V. De minore XX. annis manumittente.
VI. De femina manumittente.
VII. *De manumiſſione in fraudem creditorum.*
VIII. *De ſeruo neceſſario herede inſtituto.*
IX. Si obaeratus in fraudem legis plures manumiſerit.
X. *De ſeruo in fraudem foeneratorum manumiſſo.*

LIB. II. DE CONDITIONIBVS ET MODO MANVMITTENDI. 640
CAP. XI *De mercede manumisſionis.*
XII. De iureiurando libertorum, ne liberos tollant.

LIB. III. DE OFFICIIS LIBERTORVM ET PATRONORVM MVTVM. 640
CAP. XIII. De eo, quod in fraudem patroni factum.
XIV. *De libertis ingratis.*
XV. *De patroni officio erga libertum inopem.*

Digitized by Google

TOMVS IV.

CONTINET

TOPOGRAPHIAM IVRIS ROMANI,

ORDINE ALPHABETICO COMPOSITAM.

TOMVS V.

VITAM ET RES GESTAS LVDOVICI GERMANICI IMP. COMPREHENDENS,

AGIT

CAP. I. De Ludouici nomine, cognominibus et titulis. *pag.* 691
II. De Ludouici Germanici maioribus et natalibus. 712
III. De Ludouici pueritia et educatione ad ann DCCCXVII. 731
IV. De Ludouici regno Bauarico vsque ad turbas ex imperii diuiſione ortas. 798
V. De turbis in Ludouici Pii familia ob diuiſionem imperii ortis vsque ad mortem imperatoris. 814

CODEX DIPLOMATICVS

CONTINET

DIPLOMATA AB EO EDITA LXVIII.

Digitized by Google

IO. CHRIST. GOTTL. IO. GOTTL. F. HEINECCI

AD

EDICTVM AEDILITIVM
FLORVM SPARSIO

SEV

DISSERTATIO HISTORICA ET IVRIDICA

QVA

ET AEDILITII EDICTI HISTORIA, ET IPSVM, QVOD SVPEREST, EDICTVM PASSIM ILLVSTRATVR.

HALAE,
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI,
CIↃ IↃCC XXXVIII.

Digitized by

Digitized by Google

VIRO
ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO
DOMINO
SAMVELI LIB. BAR. DE COCCEII
POTENTISSIMI PRVSSORVM REGIS
ADMINISTRO STATVS INTIMO SVPREMORVM
TRIBVNALIVM OMNIVM NEC NON CON-
SISTORII PRAESIDI
RERVM ECCLESIASTICARVM ET CLIENTELARIVM
DIRECTORI
ET ACADEMIARVM CVRATORI
DOMINO ET PATRONO
OMNI CVLTV VENERANDO

Digitized by Google

Digitized by Google

VIR
ILLVSTRISSIME ATQVE EXCELLENTISSIME,

QVod opuſculum, exercitationi academicae deſtinatum, iuſſu TVO citius opinione euocatus, ſub praelo ſudans imperfectum nuper reliqueram: illud nunc typis exſcri-

ptum TVIS, VIR ILLVSTRISSIME, oculis ſubiicere ſuſtineo. Quum enim ipſe mihi auctor eſſes, vt illud, etiam in cathedra non defenſum, in lucem darem, idemque optimo parenti meo factu optimum videretur: nolui committere, vt plane periret. Quin eo libentius feci, vt prodiret in lucem, quo oportunior haec mihi videbatur occaſio, et TIBI, VIR ILLVSTRISSIME, publice agendi gratias, quod me in familiam domumque TVAM, ad quam ex vniuerſis prouinciis REGIIS tot ciues, tamquam

ad

ad oraculum aliquod, quotidie confluunt, recipere non dubitaris, ſimulque incredibilem illam iuſſa TVA capeſſendi cupiditatem teſtatam publice faciendi. Accipe ergo, VIR ILLVSTRISSIME, hoc venerationis et fidei meae pignus, ea fronte, qua me ipſum nuper excepiſti, TIBIque, quaeſo, perſuade, nihil me, quoad vixero, prius, nihilque antiquius habiturum, quam vt ne conceptam de me ſpem vmquam fefelliſſe videar. TE vero, DOMINE, DEVS O. M. ſemper ſaluum, incolumem, florentem

tem

tem praeſtet, vt respublica infatigabili illa cura, qua iuri dicundo praees, quam diutiſſime perfruatur. Sic enim et mihi beatus et felix ter quaterque videbor, quippe

ILLVSTRISSIMO EXCELLENTISSIMOQVE NOMINI TVO

perpetuo ac demiſſiſſimo obſequio addictiſſimus,

IO. CHRIST. GOTTL. HEINECCIVS.

Digitized by Google

Q. D. B. V.

AD

EDICTVM AEDILITIVM FLORVM SPARSIO,

SEV

COMMENTATIO HISTORICA ET IVRIDICA.

CAP. I.

DE AEDILIBVS GENERATIM, ET CVRVLIBVS IN SPECIE.

§. I. *Inſtituti ratio et partitio diſſertationis.* §. II. *Aedilium neceſſitas.* §. III. *Magiſtratus hic non Romanis proprius, ſed omnibus fere gentibus communis.* §. IIII. *Aedilium nomen ne in municipiis quidem inauditum.* §. V. *Vnde Romae dicti? et quotuplices?* §. VI. *Plebeiorum munia et inſignia.* §. VII. *Curulium origo.* §. VIII. *Eorum inſignia.* §. VIIII. *Munus curandi aedes.* §. X. *Cura ludorum publicorum.* §. XI. *Cura fori.* §. XII. *Cura via-*

A *rum*

Digitized by

rum publicarum. §. XIII. *Cura cauponarum, lupanarium, aliorumque huius generis diuerſoriorum.* §. XIIII. *Munia Aedilium curul. varia extraordinaria.* §. XV. *Eorumdem iurisdictio et poteſtas.*

§. I.

Inſtituti ratio et partitio diſſertationis.

EDICTI AEDILITII tum hiſtoriam, tum interpretationem, ſcribere adgredior, opuſculum, breue illud quidem, quia verboſius diſſertationis academicae ambitus non admittit, at nec inutile, niſi me praeſagium fallit, nec plane iniucundum legentibus futurum. Eſt enim hoc edictum inter fundos iurisprudentiae noſtrae, idque ideo iuſtis olim commentariis illuſtrarunt COELIVS SABINVS, a) CAIVS, b) VLPIANVS, c) et PAVLLVS, d) ex quibus fragmenta quinquaginta et vnum in pandectis locum inuenerunt, vt iam non dicam de PAPINIANI *libro ſingulari ἀϛυνομικῶν*, ad officia magis Aedilium, quam ad

a) Gell. *Noct. Attic. Lib. IIII. Cap. II.* iuncta *l. 20. D. de aedil. edicto.*

b) *l. 3. l. 13. l. 18. l. 20. l. 22. l. 24. l. 26. l. 28. l. 32. l. 45. l. 57. D. de aedil. edicto.*

c) *l. 13. D. de legibus. l. 31. D. de pact. l. 65. D. de furt. l. 55. D. de euict. l. 1. l. 4. et pluribus inſequentibus D. de aedil. edicto.*

d) *l. 9. D. de alien. iudic. mut. cauſſ. fact. l. 54. l. 55. D. de contrah. emt. l. 35. l. 41. l. 56. de euict. l. 48. D. ad Leg. Falcid. l. 74. D. de verb. ſignif. l. 2. l. 30. et plur. ſequ. D. de aedil. edicto.*

Digitized by Google

ad eorum edictum, immo ad municipales potius, quam Romanos, Aediles pertinente, e) nec non de ipſis pandectarum et codicis Iuſtinianei titulis, quibus ius honorarium aedilitium exponitur, f) ex quibus, vt opinor, ſatis intelligitur, quanti veteres hanc partem iurisprudentiae fecerint. Neque admodum vereor, ne cui in re vel protrita, vel obſoleta, verſari, ac aeque magnas nugas agere videar, ac Ergaſilus apud PLAVTVM, g) in quem, paullo imperioſius loquentem, illudens Hegio ſenex:

Eugepe, inquit, *edictiones aedilitias hic habet quidem,*
Mirumque adeo, ni hunc fecere ſibi Aetoli agoranomum.

Non enim protrita & in vulgus nota, ſed ſelectiora, nec ſcitu indigna, colligere animus fuit. Obſoleta vero vocari non poſſunt, quae et hodie in foro ſaepiſſime occurrunt, qualia permulta eſſe, quae Aediles edixerunt, iam ab aliis demonſtratum eſt. Nec vitio mihi verſum iri ſpero, ſi per veterum ſcriptorum, Graecorum Romanorumque vireta paullo liberius vagari videar, quia haec ſcribendi ratio nec ab aetate mea, nec ab inſtituti ratione, abhorret, et domeſtico optimi parentis exemplo excitatus, eo praeſidio nudatam iurisprudentiam veluti exoſſem atque exſanguem eſſe, mihi ſatis mature animaduertere viſus ſum. Id vero magis vereor, ne cui taedio futura ſit longiuscula praefatio. Quare potius ad rem ipſam adgredior, et vt ſcriptioni meae ſuus ordo conſtet, me primum de ipſis

e) Eu. Otto *vit. Papiniani Cap. III. §. III. Cap. XII. §. V. et de aedil. municip. Cap. IIII. §. IIII.*

f) *Lib. Pandect. XXI. Cap. I. Lib. Cod. IIII. tit. LVIII.*

g) Plaut. *captiu. act. IIII. ſcen. II.*

Aedilibus, deinde de eorum *edictis*, ac poſtremo de *iure*, quod ex edicto aedilitio natum eſt, *honorario* quaedam ſelectiora in medium prolaturum eſſe, praemoneo. Quae vt bene vortat ſummum, quod omnia moderatur, Numen, pio caſtoque animo precor.

§. II.

Aedilium neceſſitas.

Nullus fere eſt magiſtratus, nulla, ſi a iuris dicundi officio diſceſſeris, dignitas, qua aegrius careat ciuitas, quam aedilitia. Id quod adeo extra omnem dubitationis aleam poſitum viſum eſt ſummo ciuilis prudentiae auctori, ARISTOTELI, h) vt de magiſtratibus daturus praecepta primo ſtatim loco Aedilium faciat mentionem. Πρῶτον μὲν, inquit, ἐπιμέλεια τῶν ἀναγκαίων ἡ περὶ τὴν ἀγορὰν, ἐφ᾽ ᾗ δεῖ τινα ἀρχὴν εἶναι τὴν ἐφορῶσαν περί τε τὰ συμβόλαια, καὶ τὴν εὐκοσμίαν. *Primum cura ſtudiumque neceſſariorum, quae circa forum eſt, cui muneri opus eſt aliquem magiſtratum praepoſitum eſſe, attendentem, quae faciant ad commercia et ornatum.* Addit rationem ab ipſo ciuitatis vel reip. fine petitam: σχεδὸν γὰρ ἀναγκαῖον πάσαις ταῖς πόλεσι, τὰ μὲν ὠνεῖσθαι, τὰ δὲ πωλεῖν, πρὸς τὴν ἀλλήλων ἀναγκαίαν χρείαν. καὶ τοῦτ᾽ ἔστιν ὑπογυώτατον πρὸς αὐτάρκειαν, δι᾽ ἣν δοκοῦσιν εἰς μίαν πολιτείαν συνελθεῖν. *Neceſſe namque eſt omnibus ciuitatibus, quaedam emere, alia vendere ad neceſſarium vſum, quo inter ſe tenentur. Et hoc eſt, quod in primis requiritur ad bene viuendum, cuius gratia videntur homines in vnam rempublicam confluxiſſe.* Proximam et priori vicinam curam eſſe ait τῶν περὶ τὸ ἄστυ δημοσίων καὶ ἰδίων, ὅπως εὐκοσμία ᾖ, καὶ τῶν πιπτόντων οἰκοδομημάτων, καὶ ὁδῶν σωτηρία καὶ διόρθωσις, *rerum vrbanarum tum publicarum tum priuatarum, vt elegantia in vrbe ſit, et laben-*

h) Ariſtot. *Polit. Lib. VI. Cap. VIII.*

labentium aedificiorum ac viarum incolumitas atque inſtauratio. Quae omnia ad aedilitatem vel ἀγορανομίαν καὶ ἀϛυνομίαν pertinere, nemo non intelligit. Et ſane rem acu hic tetigit philoſophus. Inter praecipua enim ciuitatum, non ſolum ornamenta, ſed et felicitatis ciuilis praeſidia ſunt rerum promercalium abundantia, integritas menſurarum et ponderum, publicorum operum ſplendor et magnificentia, viarum publicarum mundities, cauponarum et ſtabulorum ſecuritas, et reliqua omnia, quae hodie nomine *politiae, (der policey)* κατ᾽ ἐξοχὴν venire ſolent. Quae niſi recte ſe habeant, tantum abeſt, vt beata dici poſſit reſpublica, vt vel hoc ipſum ſit ſignum corruptae ciuitatis manifeſtiſſimum, ſi magiſtratus nullam earum rerum curam habeant, eaque, quae ad decus ciuitatis pertinent, negligant turpiter. Hinc Carolus V. Imp. ex horologiis, temporum vices male indicantibus, malum ciuitatum regimen collegiſſe dicitur. Eadem concludendi ratione et ex viis bene munitis, aquaeductibus, ſimilibusque operibus, ad decus & ornatum ciuitatum comparatis, imperii magnitudinem aeſtimare licet, et re ipſa Romanae reip. amplitudinem atque opes inde aeſtimarunt DIONYSIVS HALICARNASSENSIS i) et STRABO. k) Quemadmodum enim Ariſtippus, naufragio eiectus in Rhodiorum littus, animaduerſis in arena ſchematibus geometricis, exclamaſſe dicitur: *Bene ſperemus, hominum enim veſtigia video:* l) ita vere dici poteſt, bonorum ciuium veſtigia eſſe ea omnia, quae ad ordinem et orna-

i) Dionyſ. Halicarn. *Antiquit. Rom. Lib. III. cap. LXXXXI.*
k) Strabo *Geogr. Lib. V. p. 235.*
l) Vitruu. *praefat. Lib. VI. archit. p. 102.*

ornatum ciuitatis, et, vt paucis dicam, ad bene viuendum in republica comparata ſunt. Quum vero his omnibus carendum ſit, niſi ſint certi magiſtratus, qui haec curent, nec ſine eorum induſtria quidquam fiat, quod operae ſit pretium: quanta ſit aedilitatis in qualibet republica neceſſitas, neminem eſſe, arbitror, quin intelligat.

§. III.

Magiſtratus hic non Romanis proprius, ſed omnibus fere gentibus communis.

Hinc nulla paene fuit respublica, nullum regnum, aut magnum imperium, in quo non eſſent Aediles, qui pulcherrimam illam ciuilis adminiſtrationis partem in ſe ſuſciperent, ceu ex inſtituto docuit v. c. EV. OTTO, m) cuius poſt meſſem, vt ſpicilegium quoddam faciam, paucis obſeruo, vt Indos *ἀγορανόμους* ſuos, ex principibus viris lectos, habuiſſe, memoriae prodidit STRABO: n) ita et inter Perſarum magiſtratus, quos recenſet BARN. BRISSONIVS, o) fuiſſe, quos *ἐπιστάτας ἔργων*, ſeu *operum publicorum curatores* vocat XENOPHON, p) aedilibus adeo ſimillimos. Nec diuerſi ab illis ter mille et trecenti vel ſexcenti viri principes, quos templi fabricae praefecit Salomo, vt opus vrgerent, et in officio continerent fabros et operarios. q) Apud Lacedaemonios porro tali munere fungebantur *ἐμπέλωροι*, quos *empedoros* perperam vocat VBBO EMMIVS. r) Hos enim *ἀγορανόμους* Lacedaemoniorum fuiſſe, docet HESYCHIVS,

m) Eu. Otto *de aedil. Colon. Cap. III. §. II. ſequ.*

n) Strabo *Geogr. Lib. XV. p. 707.*

o) Briſſon. *de regno Perſ. Lib. I. §. 237.*

p) Xenoph. *Cyropaed. Lib. VIII. Cap. I. §. 3. p. 465. edit. Oxon.*

q) *1 Reg. V, 16. II. Paralip. II, 18.*

r) Vbb. Emm. *vet. Graec. tomo III. p. 128.*

CHIVS, s) eorumque officium in eo conſtitit, vt curarent, ne in foro verſarentur, quibus id per leges non liceret, ne quid indecore fieret, dum ibi magiſtratus iuri dicundo vacarent, ne alia, quam quae venire fas eſſet, ibi venderentur, neue pretia rebus promercalibus iniqua ſtatuerentur, pecuniaue recepta corrumperetur, vti oſtendit NIC. CRAGIVS. t) De Athenienſium agoranomis et aſtynomis plura iam attulit laudatiſſimus EV. OTTO. Nos de eorum diſcrimine addimus inſignem locum VLPIANI *ſcholiaſtae Demoſthenis.* u) ἔστι δ' ἀγορανόμος ὁ ἐπόπτης τῶν ὠνίων τῆς ἀγορᾶς· ἀστυνόμος δὲ ὁ ἐπὶ τῷ εἶναι καθαρίαν τὴν πόλιν ἀσχολούμενος, ὁ παρ' ἡμῖν πατήρ. *Eſt autem agoranomus inſpector rerum in foro venalium, aſtynomus vero, qui munditiem vrbis curat, quique apud nos* PATER *vocatur.* Ex quo inſigni VLPIANI loco ſimul diſcimus, in vrbe eius patria ἀστυνόμους *patrum* nomen, ob inſignem in patriam pietatem publicaeque felicitatis curam, obtinuiſſe. Quum vero de VLPIANI huius patria omnia incomperta ſint, niſi quod eum κρατοῦντα τῆς Ἀντιοχείας EVNAPIVS vocat: x) eum ſiue de Antiochia, ſiue de alia quadam orientis vrbe, loqui, ſuſpicamur, maxime quum apud orientales אב *ab* vel אבא *abba* honoris nomen fuiſſe, notet BVXTORFIVS. y) Attamen et in Graecia Aediles ſaepenumero dicti ſunt Πατέρες, idque nomen iam olim Corinthii huic magiſtratui tribuerunt. yy) Quin in ipſis Graecis IVSTINI et

s) Heſych. *in ἐμπίλωρος.*

t) Crag. *de rep. Lacedaem. Lib. II. Cap. VIII.*

u) Vlpian. *ſchol. ad orat. in Timocr. p. 819.*

x) Eunap. *de Sophiſt. in Proaereſio p. 107.*

y) Buxtorff. *Lexic. Rabbinico-Talmud. p. 10.*

yy) Menag. *ad Laert. Lib. VI. ſegm. 78.*

et IVSTINIANI conſtitutionibus z) agoranomi et aſtynomi non ſemel *πατέρες τῶν πόλεων*, *patres ciuitatum*, vocantur. Addo et hoc, agoranomos Athenienſium eos, qui in commercando improbe quid feciſſent, flagris caedi iuſſiſſe, collo inſerto cataſtae, quae ideo *σκεῦος ἀγορανομικὸν*, *inſtrumentum aedilitium* vocatur a IVLIO POLLVCE: zz) aſtynomos vero, quorum viginti Athenis erant, teſte MEVRSIO, a) ita partitos eſſe operas, vt aliis tibicines, pſaltriae et *κοπρολόγοι* ſeu *ſtercorilegi* ſubeſſent, b) alii *ὁδοποιοὶ*, quod viarum curam gererent; alii *ἐπιστάται τῶν ὑδάτων*, quod aquaeductibus praeeſſent, alii *κρηνοφύλακες*, vel *κρηνῶν ἐπιμεληταὶ*, quod ipſis fontium tutela commiſſa eſſet, c) alii denique, quod reliqua opera publica, quae ad vrbis vſum et ſplendorem exſtruebantur, curarent, *ἐπιστάται τῶν δημοσίων ἔργων* vocarentur. Addit ARISTOTELES d) et *τειχοποιὸς*, qui reficiendis moenibus praefuerint. Sed hanc curam Athenis quibusdam extra ordinem demandatam, nec *ἀστυνομίας* partem fuiſſe, crediderim. Ex AESCHINE e) enim patet, quum Demoſthenes munere *τειχοποιοῦ* tanta cum laude fuiſſet perfunctus, vt Cteſiphon ei coronam decerneret, Aeſchines vero negaret, eum honorem per leges vlli magiſtratui decerni poſſe, antequam reddi-

z) *l. 12. C. de haeret. et Manich. l. 1. C. de aleat. Nou. CLX. princ.*
zz) Iul. Pollux *Onomaſt. Lib. X. ſegm. 177.*
a) Meurſ. *Lect. Attic. Lib. I. Cap. XVIIII.* Kuſter *ad Suid. voce ἀστυνόμος p. 361.*
b) Suid. *tom. I. p. 361.*
c) Ariſtot. *Polit. Lib. VI. cap. VIII.*
d) Idem *ibid. p. 415. edit. Conring.*
e) Aeſchin. *adu. Cteſiphont. p. 429.*

Digitized by Google

reddidiſſet rationes, Cteſiphontem ab amicis eo colore eſſe defenſum, quod ea curatio *οὐ ἀρχὴ, ἀλλ᾽ ἐπιμέλεια καὶ διακονία*, *non magiſtratus, ſed praefectura extraordinaria*, eſſet. Non repeto porro, quae de Cretenſium, Corinthiorum et Aetolorum Aedilibus obſeruauit v. c. EV. OTTO: f) quia me ſelecta, tamquam ſpicilegium, daturum promiſi. Quare vel verbum addere licebit de *τελεαρχία* Thebanorum, qua qui fungebantur, vias publicas ſternendas reficiendasque curabant. Hanc Aedilitatem Thebis inter ſordidiſſima munera fuiſſe perhibent, donec eam curationem Thebani contumeliae cauſſa Epaminondae committerent. Hic vero, ſe eam ita geſturum, pollicebatur, vt magiſtratus ille deinceps haberetur honoratior, idque praeſtabat egregie, efficiebatque induſtria ſua, vt poſt eum telearchae perpetuo ex ciuitatis principibus crearentur. g) Adeo nulla fere fuit reſpublica celebrior, in qua Aedilitas non inter praecipuos, quibus opus eſt, magiſtratus haberetur.

§. IIII.

Aedilium nomen ne in municipiis quidem inauditum.

Non mirum ergo eſt, et ipſas colonias, et municipia, quibuslibet potius, quam hoc magiſtratu, carere voluiſſe. Solebant enim illae ciuitates reſpublicas ſuas ad Romanae exemplum componere, et quamuis plerumque diuerſa eſſent honorum aliarumque rerum nomina, ſaepe tamen et ſollemnibus Romae vocabulis vti non dubitabant. Hinc quamuis proprie municipiis,

f) Eu. Otto *de Aedil. colon. et munic. Cap. III. §. II. p. 80.*

g) Plutarch. *de gerenda rep. p. 811.* Valer. Max. *Lib. III. Cap. VII. Exempl. ext. 5.*

Digitized by Google

piis non eſſet *ſenatus*, ſed *ordo decurionum*, h) non *tribunal*, ſed *ſuggeſtus*, vel *praetorium*, i) non *ſella curulis*, ſed *biſellium*, k) non *faſces*, ſed *bacilli*, l) non *conſules*, ſed *duumuiri*, m) non *SCa*, ſed *decreta ordinis*: n) ſaepe tamen ipſa Romanorum vocabula adfectarunt ambitioſius, atque inde factum eſt, vt municipiorum *ſenatores* et *ſenatus*, o) *patres conſcripti*, p) *tribunalia*, q) *faſces*, r) quin et *coſſ.* s) et SCa, t) paſſim in vetuſtis monumentis occurrant, vt vere coloniae *quaſi effigies paruae ſimulacraque populi Romani* dictae ſint a GELLIO. u) At non aeque ambitioſum videbatur, reliquis magiſtratuum Romanorum vocabulis vti colonias et municipia. Et hinc *Dictatores*, x) *Cenſores*, y) *Praetores* ſeu στρατηγοὺς, z) municipiorum et coloniarum paſſim memorant

h) Guil. Fornerius *Select. Lib. I. Cap. XII.*

i) Ger. Noodt *de iurisd. Lib. I. Cap. III.* Schulting. Πρὸς τίτ. *de iurisd.* §. *XX.* Perizon. *de praetorio Diſſ. I.* §. *32.* et *Diſſ. II.* §. *25.*

k) Chimentell. *de honore biſellii.* Noriſ. *Cenotaph. Piſan. Diſſ. I. p. 39.*

l) *Act. XVI, 35.*

m) Velſer. *rer. Auguſt. p. 272.*

n) *tot. tit. D. de decr. ab ord. fac.*

o) Eu. Otto *de coſſ. qui extra Rom. Cap. I. n. II.*

p) Gruter. *Inſcr. p. CCCCLVI, 1.*

q) Sueton. *de clar. rhetor. Cap. VI.* Reineſ. *Inſcr. Claſſ. VI. n. 44.*

r) Martial. *Lib. VIII. epigr. 72. l. 53. C. de decurion.*

s) Eu. Otto *l. c. n. 5. ſequ.*

t) Idem *de Aedil. colon. Cap. II.* §. *IIII.*

u) Gell. *Noct. Attic. Lib. XVI. Cap. XIII.*

x) Reineſ. *Inſcript. p. 361.*

y) Gruter. *Inſcr. p. CCCLXVI, 2.*

z) Spon. *Miſc. Erud. Antiqu. p. 182.*

Digitized by Google

morant veteres, quorum teſtimonia magno ſtudio collegit ſaepe laudatus EV. OTTO. a) Quo minus mirum eſt, et Aedilitatem, honorem maxime neceſſarium, retinuiſſe municipia. Quamuis enim in Pandectis potius *curatores operum* vocari ſoleant: b) in plerisque tamen ciuitatibus manſit ipſum AEDILIVM vocabulum, ceu nube exemplorum idem vir doctus demonſtrauit, qui et de variis eorum generibus, officiis, dignitate, iurisdictione, poteſtate, et priuilegiis, tanto cum adparatu ſingulari eoque pererudito libello egit, vt actum agere et Iliada poſt Homerum illum ſcribere nolim, maxime quum iam non de municipalibus illis Aedilibus, ſed de curulibus, qui Romae inter honoratiores magiſtratus erant, agere conſtituerim, nec, quae dicenda ſuperſunt, me ad haec deuia, et ab inſtituto meo aliena, diuagari patiantur.

§. V.

Vnde Romae dicti, et quotuplices?

Vt ergo demum ad Romanorum Aediles perueniamus, eos ab *adeundo* dictos, perperam exiſtimat FESTVS: c) rectius ab *aede* id nomen arceſſunt VARRO d) et POMPONIVS noſter, e) quamuis priori f) ipſae aedes ab *adeundo* dictae videantur, quas tamen a Pindarico vocabulo αἶτος, *templum* deriuare mauult MENAGIVS. g) Vtcumque ſeſe res habeat, ſatis certum eſt,

 ab

a) Eu. Otto *de Aedil. colon. Cap. IIII. §. III. ſequ.*
b) *l. 1. pr. l. 2. §. 1. D. de oper. publ.*
c) Feſt. *voce Aedilis.*
d) Varro *de Lingua Lat. Lib. IIII. p. 22.*
e) *l. 2. §. 21. D. de Orig. iur.*
f) Varro *ib. p. 38.*
g) Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XXXVIIII. p. 260.*

ab *aede* dictos eſſe *Aediles*, ſicut ab *ouis*, *ouile*, quia aedium potiſſimum fabrica et refectio ad eorum curam pertinebat. Et initio quidem omnes, qui aedes, ſiue publicas, ſiue priuatas, curarent, Aedilium nomen tuliſſe, teſtantur VARRO et FESTVS: at poſtea ad certos tantum magiſtratus translatum eſt vocabulum, quippe eo conſilio primum creatos, vt eſſent *ἱερῶν τε καὶ δημοσίων τόπων ἐπιμεληταὶ*, *aedium ſacrarum publicarumque curatores*, ceu refert DIONYSIVS HALICARNASSENSIS. h) Vnde eorum officium minus exhauſit POMPONIVS, dum Aediles ait creatos, *vt aedibus praeeſſent, in quibus plebs omnia ſcita ſua deferret.* Siue enim aedes Cereris in animo fuerit Pomponio, in qua SCa ſeruata eſſe, tradit LIVIVS, i) ſiue ipſum Capitolium, in quo legum plebiscitorumque tabulas repoſitas fuiſſe, ex CICERONE k) ſatis conſtat: minus, quam par eſt, ſcripſit iureconſultus, quia non vnum Cereris aut Iouis Capitolini templum, ſed omnes aedes publicas, baſilicas, curias, theatra ſarta tecta praeſtare tenebantur. Quare perquam veroſimilis eſt ANT. FABRI l) et V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK m) emendatio, cui et codex MSC. Campenſis fauet, dum delendam eſſe monent praepoſitionem IN, et QVIBVS interpretantur *per quos*, vt ſenſus ſit creatos eſſe Aediles, per quos plebiscita in aedes ſacras deferrentur. Quamuis ne id quidem eorum officium ac admini-

h) Dionyſ. Halic. *Lib. VI. Antiqu. Rom. p. 411.*

i) Liu. *Lib. III. cap. LV.*

k) Cicero *ad familiar. Lib. VII. Epiſt. 1.* Iuſt. Ryquius de *Capitolio cap. XXX.*

l) Ant. Faber *Ration. Tom. I. p. 19.*

m) Bynkersh. *Praetermiſſ. p. 41.*

Digitized by Google

miniſtrationem vlla ex parte exhauriat. Ceterum horum Aedilium Romae alios CVRVLES, alios PLEBEIOS fuiſſe, in vulgus notum eſt. PLVTARCHVS: n) Δύο γάρ εἰσι τάξεις ἀγορανόμων, ἡ μὲν ἀπὸ τῶν δίφρων τῶν ἀγκυλοπόδων, ἐφ' ὧν καθεζόμενοι χρηματίζουσιν, ἔχουσα τοὔνομα τῆς ἀρχῆς· τὴν δ' ὑποδεεστέραν δημοτικὴν καλοῦσιν. *Duo ſunt Aedilium ordines, alter eorum: qui a ſellis* CVRVLIBVS, *quae incuruis erant pedibus, & quibus inſidentes munia magiſtratus explicant, nomen trahunt, alter inferior* PLEBEIVS *dicitur.* Et Aediles quidem plebis multo ſunt curulibus antiquiores, quippe primum cum ipſis Tribunis plebis anno v. c. CCLX. creati, o) quum curules multo poſt anno v. c. CCCLXXXVII. vna cum primo Praetore, primoque Conſule plebeio, crearentur. Illi ſemper ex plebe ſumti, quum id ipſum tum ageret plebs, quum Aediles plebis poſceret, vt tanto plures ex ſuo ordine magiſtratus haberet: hi initio tantum ex patribus deligebantur. Quin eo conſilio primum creati fuerant, *vt aliquo plures magiſtratus patres haberent,* q) vel, vt clarius rem eloquitur LIVIVS, r) *vt nobilitas, pro Conſule vno plebeio, tres patricios magiſtratus, curulibus ſellis praetextatos ſedentes,* haberet. Quamuis, ex quo politicum hoc σόφισμα plebs intelligere coepit, nihil illa fecerit reliqui, vt patres ea poſſeſſione deturbarentur. Hinc ſequente ſtatim anno v. c. CCCLXXXVIII. verecundia impoſita eſt ſenatui, ex patribus iubendi Aediles curules creari. *Primum itaque, vt alternis annis*

 ex

n) Plutarch. *in Mario p. 408.*
o) Dionyſ. Halic. *Lib. VI. p. 411.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XVII. cap. XXI.*
q) *l. 2. §. 26. D. de orig. iur.*
r) Liu. *Lib. VII. cap. I.*

ex plebe fierent, conuenerat: poſtea promiſcuum fuit. s) Manſit tamen ſemper praerogatiua Aedilitatis curulis, ac proinde illam POLYBIVS t) ἐπιφανεστάτην ἀρχὴν, *illuſtrem magiſtratum*, PLVTARCHVS u) μείζονα ἀγορανομίαν, *maiorem aedilitatem*, itemque πρώτην ἐπιφανῶν ἀρχῶν *primum illuſtrium magiſtratuum*, x) CICERO y) denique *primum adſcenſum ad amplioris honoris gradum* adpellitat: DIO vero CASSIVS z) id pro re inaudita refert, quod mortuo cuidam Aedili plebis C. Calpurnius, curuli antea Aedilitate functus, ſucceſſerit, additque: ὅπερ ἐπ' οὐδενὸς ἄλλου μνημονεύεται γενόμενον. *quod alias factum eſſe, nusquam memoriae proditum eſt.* Id vero diſcrimen paullo poſt, vbi de vtrorumque Aedilium dignitate, muniis, et inſignibus agendum erit, multo facilius intelligetur.

§. VI.

Plebeiorum munia et inſignia.

Nimirum Aediles plebeii nec in ſenatum ob geſtum hunc magiſtratum legebantur, nec toga praetexta, vel ſella curuli, vtebantur: adeo, vt quum ſella illa in numis Romanorum antiquis inter praecipua Aedilitatis curulis inſignia ſit, a) plebeii, ceu ex *numis gentium* Crepuſiae, Fanniae et Memmiae, a FVLVIO VRSINO b) collectis, patet, vulgari tantum ſellae inſiſtentes conſpiciantur. Sed et, quod ad eorum munia attinet, ea initio in duabus maxime rebus conſtitiſſe nouimus. Nam

s) Liu. *Lib. VII. Cap. I.*
t) Polyb. *Hiſt. Lib. X. c. IIII.*
u) Plutarch. *in Mario p. 408.*
x) Idem *in Aemilio Paullo p. 256.*
y) Cicero *de Legib. Lib. III. cap. III.*
z) Dio Caſſ. *Lib. LIII. p. 519.*
a) Ezech. Spanh. *de vſu et praeſt. numiſm. Tomo II. p. 145. ſequ.*
b) Patin. *Numiſm. fam. Rom. p. 96. 109. et 172.*

Digitized by Google

Nam et aedium publicarum curam habebant, ceu ſupra monuimus, et Tribunis plebis aliisque magiſtratibus ſubſeruiebant, iudicumque pedaneorum officio, illis ius dicentibus, fungebantur, vt DIONYSIVS HALICARNASSENSIS c) memoriae prodidit. Quum vero prius iſtud officium poſtea ad Aediles curules translatum ſit: manſit tantum poſterius, adeoque non modo Tribunorum plebis, ſed et aliorum magiſtratuum, et ipſorum Aedilium curulium optio fuerunt, idque, quod ſibi ab illis delegabatur, explicabant. Id quod vel ex hoc LIVII d) loco patet: *Conſules* AEDILIBVS CVRVLIBVS *imperarunt, vt ſacerdotes eius ſacri omnes conquirerent, comprehenſosque libero conclaui ad quaeſtionem ſeruarent:* AEDILES PLEBIS *videre, ne qua ſacra in operto fierent.* Nullam ergo horum Aedilium pleb. peculiarem adminiſtrationem fuiſſe animaduertimus, praeter curam annonae, cuius etiam inſignia, puta medimnos et ſpicas, in eorum numis deprehendi, obſeruauit EZ. SPANHEMIVS. e)

§. VII.

Sed vt de Aedilium curulium origine eo certius conſtet, obſeruandum eſt, Romae expulſis Regibus diu admodum acriter diſceptatum eſſe de faſcibus conſularibus cum plebe communicandis. Ab eo vero plebis ambitu adeo abhorrebant patres, vt diutiſſime pro conſulibus Tribunos militares conſulari poteſtate habere, quam conſulem plebeium videre, mallent. Contra plebs, tribuniciis inſtincta concionibus, ſumma imis miſcere non deſinebat, donec cederent patres, alterumque Curulium origo.

c) Dionyſ. Halicarnaſſ. *Antiqu. Rom. Lib. VI. p. 411.*
d) Liu. *Lib. XXXVIII. cap. XIIII.*
e) Ez. Spanh. *de vſu et praeſt. numiſm. Tomo II. p. 152. ſequ.*

rumque conſulem ex plebe creari paterentur, id quod anno v. c. CCCLXXXVII. primum factum eſſe, diximus. Quum vero eo ipſo auctoritati ac potentiae ſuae haud parum deceſſurum eſſe, animaduerterent patricii: duplici arte efficiendum ſibi eſſe putabant, vt praerogatiua quaedam ſibi ſalua eſſet. Primo enim conſulatui vim ac poteſtatem ex magna parte detrahere, & in nouos magiſtratus transferre ſumma ope nitebantur: deinde operam dabant, vt noui illi magiſtratus ex patribus potius, quam e plebe, crearentur. Vtrumque facile impetrabant a plebe, communicati ſecum ampliſſimi honoris ſplendore delinita. Et hinc primum eo obtentu, quod conſules, ſaepe bellis auocati, iuri dicundo vacare non poſſent, Praetorem, eumque patricium, creandum cenſebant. Deinde, vt et cura earum rerum, quae ad ciuitatis decus pertinent, ſpoliarent conſules, Aedilibus opus eſſe cenſebant, iisque patriciis. Prius aperte; poſterius callide admodum poſcebant, impetrabantque feliciter. Artem vero ipſam, qua vſi ſunt, LIVIVS f) eleganter ita deſcripſit: *Ab diutina ira tandem in concordiam redactis ordinibus, quum dignam eam rem Senatus cenſeret eſſe, meritoque id, ſi quando vmquam alias, Deum immortalium cauſſa libenter facturos fore, vt ludi maximi fierent, et dies vnus ad triduum adiiceretur: recuſantibus id munus Aedilibus plebis, conclamatum eſt a patriciis iuuenibus, ſe id honoris Deum immortalium cauſſa libenter acturos, vt* AEDILES *fierent. Quibus quum ab vniuerſis gratiae actae eſſent, factum eſt* SC. *vt duo viros Aediles ex patribus Dictator populum rogaret, Patres auctores omnibus eius anni comitiis fierent.* Creati ergo eo anno Aediles

f) Liu. *Lib. VI. extr.*

diles curules duo, Cn. Quinctius Capitolinus et P. Cornelius Scipio, quos nominat LIVIVS, g) vterque patricii generis, quod tamen inſequente ſtatim anno eſſe mutatum, alterumque Aedilem curulem e plebe creari coepiſſe, iam ſupra monuimus. Apud CICERONEM h) gloriatur Caſſius, primum de plebe Aedilem curulem factum eſſe ex gente Iuuentia. Sed *id ſe, non abhorrentem a ſtudio antiquitatis, iam primum ex Caſſio audire,* ait CICERO. Itaque hoc quidem incertum eſt: certiſſimum vero, ſemper poſtea Aediles curules promiſcue ex patribus et plebe ſumtos eſſe, et quidem antequam C. Iulius Caeſar anno V. C. DCCX. duos alios Cereales adiiceret, i) ſemper duos, eumque numerum adeo neceſſarium eſſe viſum, vt auctor ſit DIO CASSIVS, k) Aedili cuidam, extremo anni die mortuo, populum alium quemdam in reliquas horas ſuffeciſſe. Contigit tamen aliquando, vt quemadmodum ſine aliis magiſtratibus curulibus, ita ſine Aedilibus, eſſet reſpublica, veluti anno V. C. DCCXVII. de quo DIO: l) Κἀν τῷ αὐτῷ τούτῳ ἔτει οὔτ' ἀγορανόμους τις, ἀπορίᾳ τῶν αἱρεθησομένων ἐγένετο, ἀλλ' οἱ στρατηγοὶ οἵ τε δήμαρχοι τὰ προσήκοντα αὐτοῖς ἔπραξαν. *Eodem anno neque aedilis quisquam fuit, ob penuriam eorum, qui deligendi erant, ſed ipſorum munera Praetores et tribuni plebis obibant.* Cauſſa ergo iſtius rei erat eorum, qui nomina inter Aedilitatis candidatos profiteri vellent, inopia. Tam ſumtuoſus enim ob munera, populo danda, erat hic honor, vt ab eo poſtremis temporibus multi abhorrerent,

C et

g) Liuius *Lib. VII. Cap. I.*

h) Cicero *pro Plancio cap. XXIIII.*

i) Dio Caſſ. *Lib. XXXXIII. p. 239. l. 2. ſſ. 32. D. de orig. iur.*

k) Dio Caſſ. *Lib. XXXXVIII. p. 376.*

l) Dio Caſſ. *Lib. XXXXVIIII. p. 410.*

et Auguſtus, teſte eodem DIONE, m) nemine Aedilitatem ſua ſponte petente, quosdam ſorte legere cogeretur ex iis, qui Quaeſtores et Tribuni plebis fuiſſent, ad Aedilitatem gerendam, id quod ſaepenumero factum eſſe, adfirmat laudatus hiſtoricus.

§. VIII.

Eorumdem honores et inſignia.

Quod ad eorum dignitatem attinet, Aedilitas proximus a Praetura honor, et ad illam primus adſcenſus erat: attamen non iisdem auſpiciis creabantur praetores et aediles. Illi enim comitiis centuriatis: hi tributis, quibus et minores magiſtratus, n) creabantur, eo quidem ordine, vt primum aedilium curulium, deinde plebeiorum, o) ac tum porro quaeſtorum creandorum cauſſa, in ſuffragia iretur. p) Quamuis ergo nec imperium haberent, et olim etiam a priuatis in ius vocarentur: vtebantur tamen *ſella curuli, toga praetexta, viatoribus, ſcribisque Aedilitiis*, et *ſeruis publicis* ſtipati in publicum prodibant. Sic apud GRVTERVM q) paſſim occurrunt VIATORES AEDILIVM, itemque apud REINESIVM r) SCRIBA AEDILIVM et SCRIBA AEDILIVM CVRVLIVM. s) Sed et VARRO apud GELLIVM: t) *M. Laeuinus*, inquit, *Aedilis Curul. a priuato ad Praetorem in ius eſt eductus. Nunc, ſtipati* SERVIS PVBLICIS, *non modo prendi non poſſunt, ſed etiam vltro ſubmouent populum.* Multo minor ergo omnino Aedilium Curulium, quam Praetorum, erat

m) Dio Caſſ. *Lib. LV. p. 565.*
n) Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. Cap. XV.*
o) Plutarch. *in Mario p. 408.*
p) Dio Caſſ. *Lib. XXXVIIII. p. 95.*
q) Gruter. *Inſcript. p. LXXXXIIII, u.*
r) Reineſ. *Inſcript. Claſſ. XI, 17.*
s) Idem *ibid. Claſſ. VI, 85.*
t) Gell. *Noct. Attic. Lib. XIIII, cap. XIII.*

Digitized by Google

erat dignitas, adeo, vt nec iisdem cum his inſignibus, veluti faſcibus et lictoribus, vterentur, et antiquis temporibus ad praetores in ius vocari poſſent. Neque tamen ideo rem acu tetigiſſe dixerim τὸν πάνυ CVIACIVM, u) quando Aediles curules ſub diſpoſitione praefectorum praetorio fuiſſe ſtatuit, atque inde factum eſſe exiſtimat, vt ius Aedilitium *iuris praetorii portionem eſſe*, dixerit IVSTINIANVS. x) Nam IVSTINIANVS non tam *iuris praetorii*, quam *honorarii portionem* vocat ius Aedilitium, (cuius adpellationis rationem mox videbimus,) et poſtremis demum imperii temporibus inualuit illa magiſtratuum ſubordinatio, ob quam vnus ſub alterius diſpoſitione eſſe dicebatur, quum multo ante iuris honorarii portio habita ſint edicta aedilitia. Nec magis ſolida videtur HENR. DODWELLI y) obſeruatio, *inferiorum magiſtratuum, veluti Quaeſtorum, aut Tribunorum, aut Aedilium, rationem in familiae* NOBILITATE *cenſenda vix vllam eſſe habitam.* Quamuis enim id de quaeſtura, tribunatu et aedilitate plebeia verum ſit: nihil tamen falſius eſſe poteſt de Aedilitate curuli, quae poſteris, fumoſas maiorum imagines per atria diſponentibus, omnino ad nobilitatem prodeſſe videbatur. Cuius ſententiae noſtrae auctorem omni exceptione maiorem habemus CICERONEM, z) qui aedilibus curulibus diſerte vindicat *antiquiorem in ſenatu ſententiae dicendae locum, togam praetextam, ſellam curulem, et* IVS IMAGINIS *ad memoriam poſteritatemque prodendae.* Vnde facile intelligitur,

u) Cuiac. *Obſeru. Lib. VIII. cap. XXXVIII.*
x) *§. 7. Inſt. de iure nat. gent. et ciu.*
y) Dodwell. *Praelect. Cambden.* III. *§.* VII. *p. 201.*
z) Cicero *in Verr. VII. cap. I.*

tur, cur gentes Romanae, ſi alia deeſſent maiorum decora, geſtas ab iis Aedilitates in numis ſuis ſollicite expreſſerint, ceu ex denariis gentium Conſidiae, a) Furiae, b) Liuineiae, c) Lolliae, d) Plaetoriae, e) Planciae, f) Valeriae, g) luculenter poteſt probari. Nimirum recte obſeruauit LIPSIVS, h) *imagines fuiſſe e magiſtratu, non tamen quouis, ſed* CVRVLE. *Quaeſturam, Tribunatum, et qui alii inferiores, ius imaginis non dediſſe, dediſſe autem inter ordinarios magiſtratus primam curulem Aedilitatem.*

§. VIIII.

Eorum munus curandi aedes.

Munia Aedilium curulium, vti aliorum magiſtratuum, alia *ordinaria* erant, alia *extra ordinem* demandabantur. Priora, neſcio, an accuratius quisquam enumerarit, quam CICERO, i) qui, tum deſignatus Aedilis curulis, de officio ſuo ita gloriabatur: *Nunc ſum deſignatus Aedilis: habeo rationem, quid a populo Romano acceperim. Mihi ludos ſanctiſſimos maxima cum caerimonia Cereri, Libero Liberaeque faciendos: mihi Floram, Matrem, populo plebique Romanae ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquiſſimos, qui primi ſunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruaeque eſſe faciendos: mihi ſacrarum aedium procurationem, mihi totam vrbem*

a) Patin *de fam. Rom. p. 80.*
b) Idem *p. 117.*
c) Idem *p. 156.*
d) Idem *p. 158.*
e) Idem *ibid. p. 209.*
f) Idem *p. 212.*
g) Idem *p. 284.*
h) Lipſ. *Elector. Lib.* I. *cap.* XXVIIII.
i) Cicero *in Verr.* III. *cap.* XIIII.

vrbem tuendam eſſe commiſſam. Itaque tres potiſſimum Aedilitatis partes enumerat CICERO, *curam ludorum publicorum, curam aedium ſacrarum,* ac denique totius *vrbis cuſtodiam.* Nos de ſingulis, at ordine paullulum immutato, et primo quidem de aedium ſacrarum cura, a qua ipſum nomen tulerunt, quaedam monebimus. Non dubium eſt, quin initio potiſſimum ad templa ac delubra, tum iuſſu ſenatus de nouo extruenda, tum vetera ſarta tecta ſeruanda, haec Aedilium curulium curatio pertinuerit: atque inde eſſe arbitror, quod in numis gentium Rom. paſſim occurrant magnificae templorum, a maioribus conditorum, ſtructurae, quas poſteri ad decus familiarum ſuarum quam maxime pertinere exiſtimabant. k) Sed poſtea et aliarum aedium publicarum curam gerebant: et notum eſt ex LIVIO, l) eos forum ornaſſe auratis Samnitium ſcutis. Plerumque tamen poſtea templa, curias, theatra, baſilicas, condebant vel ii magiſtratus, qui haec opera vouerant, vel cenſores ea locabant redemtoribus, vt adeo magis in conſeruandis, reficiendisque, quam condendis illis, verſata eſſe videatur Aedilium curulium induſtria.

§. X.

Deinde ludorum quorumdam curam habebant Aediles curules, inter quos primo loco apud CICERONEM memorantur *ludi ſanctiſſimi, Cereri, Libero Liberaeque faciendi,* id eſt, LVDI CEREALES, qui quotannis VII. Id. Apriles certaminibus potiſſimum equeſtribus per ſex dies celebrabantur. De iis OVIDIVS: m) Cura ludorum publicorum.

C 3 *Proxi-*

k) Ez. Spanhem. *de vſu et praeſt. num. Tom.* II. *p.* 144.
l) Liu. *Lib.* VIIII. *cap.* XXXX.
m) Ouid. *Lib.* IIII. *Faſtor. v.* 389.

Digitized by Google

Proxima victricem quum Romam inſpexerit Eos,
Et dederit Phoebo ſtella fugata locum:
Circus erit pompa celeber, numeroque Deorum,
Primaque ventoſis palma petetur equis.
Hi CERERIS LVDI: *non eſt opus indice cauſſa:*
Sponte Deae munus promeritumque patent.

Inſtituebantur ergo hi ludi in honorem *Cereris*, cui tamen Liberum Liberamque iungit CICERO, quemadmodum et in marmoribus apud GRVTERVM n) et REINESIVM o) LIBERO ET LIBERAE aliquid ſacrum eſſe iubetur. *Liberum* autem eſſe Bacchum, *Liberam* Proſerpinam, inter omnes conſtat. At porro notandum eſt, hos ludos, quamuis eſſent ſtati, omittendos tamen fuiſſe, quoties in luctu eſſet ciuitas, quia his ſacris albis duntaxat indutos veſtibus intereſſe oportebat. Hinc denuo OVIDIVS: p)

Alba decent Cererem, veſtes Cerealibus albas
Sumite: nunc pulli velleris vſus abeſt.

Mora itaque his ludis fiebat, incidente calamitate aliqua publica, veluti clade Cannenſi, qua nunciata, *adeo totam vrbem compleuit luctus, vt ſacrum anniuerſarium Cereris intermitteretur.* q) Ex quo intelligitur, quid ſibi velit numus gentis Memmiae apud PATINVM, r) cuius in antica facie caput intonſum Romuli, cum epigraphe: QVIRINVS, nec non C. MEMMI. C. F. in poſtica Ceres, ſpicas praeferens, cum lemmate: CERIALIA PREIMVS FECIT MEM-

n) Gruter. *Inſcript. p.* LXXXIIII, 8.
o) Reineſ. *Inſcr. Claſſ.* I. 110. et 112.
p) Ouid. *Faſtor. Lib.* IIII. *v.* 619.
q) Liu. *Lib.* XXII. *cap.* LVI.
r) Patin. *de fam. Roman. p.* 172.

Digitized by Google

MIVS AED. Quum enim nec ludi illi a C. Memmio primum facti, nec numiſma iſtud ad Aediles Cereales, a Caeſare primum creatos, pertineat, ceu ſolide probauit EZ. SPANHEMIVS: s) nihil aliud relinquitur, quam vt Memmium iſtum, quisquis fuerit, hos ludos, luctus publici cauſſa aliquamdiu intermiſſos, inſtauraſſe, ac proinde illos primum feciſſe viſum eſſe, dicamus. Cerialibus ludis CICERO iungit FLORALES, quos itidem Aediles curules IIII. Kal. Maias curabant. De iis quoque ſatis prolixe agit OVIDIVS, t) ex cuius verbis patet, nihil paene fuiſſe turpitudinis ac laſciuiae, quod ſibi illis diebus in deae iſtius ſpurciſſimae honorem non permiſerint Romani. Quod et MARTIALIS u) indicat noto epigrammate:

Noſſes iocoſae dulce quum ſacrum FLORAE,
Feſtosque luſus, et licentiam vulgi:
Cur in theatrum, Cato ſeuere, veniſti?
An ideo tantum veneras, vt exires?

Et alibi: x)

Quis FLORALIA *veſtit, et ſtolatum*
Permittit meretricibus pudorem?

Eo enim impudentiae iſtis diebus ruebant Romani, vt in nullos fere eorum ludos grauius inuecti ſint priſcae Eccleſiae patres, quam in ludos Florales. y) Et tamen CICERO ſibi eum honorem gratulatur, quod Flora

s) Ez. Spanhem. *de vſu et praeſt. num. Tomo* II. *p.* 154.
t) Ouid. *Faſtor. Lib. V. v.* 327. *ſequ.*
u) Martial. *Lib.* I. *Epigr.* I.
x) Idem *Lib.* I. *Epigr.* XXXVI. *v.* 8.
y) Lactant. *Inſtit. diu. Lib.* I. *cap.* XX. Auguſtin. *de ciuit. Dei Lib.* IIII. *cap.* VIII.

ra a ſe ludorum iſtorum celebritate placanda ſit. Quin gentes illae, ex quibus creati Aediles haec Floralia fecerant, nihil faciebant reliqui, vt tanti facinoris memoriam numis conſeruarent. z) Meminit porro CICERO LVDORVM ROMANORVM, *magnorum* illorum quidem, quippe in honorem magnorum deorum, dearumque, Iouis, Iunonis et Mineruae, pro ſalute populi prid. Non. Sept. factorum, nec tamen confundendorum cum *ludis megalenſibus*, quos itidem Aediles prid. Id. Apriles in honorem Magnae Deorum matris, ſpectaculis maxime ſcenicis, celebrandos curabant, ceu et tituli, TERENTII comoediis praemiſſi, et numi Romanorum Aedilium, in quibus Cybelen, bigis leonum vectam, tigres, thyrſos, laruas, ſimiliaque ſymbola, hos ipſos ludos indicare, erudite oſtendit laudatiſſimus EZ. SPANHEMIVS. a) Sed quum de his ludis omnia in vulgus nota ſint: iis, quae hic notaui nihil addo, quam quod praeter hactenus enumeratos et alios pleroſque curarint. Vnde LIPSIVS: b) *Exempla*, inquit, *huius curae vbique promta, et paſſim legas, Aediles ſuo ſumtu edidiſſe ludos, praefuiſſe, ordinaſſe, praemia ſiue poenas actoribus diſtribuiſſe, denique ſcripta etiam examinaſſe, et fabulas, quae agendae. Donatum vide in vita Terentii.*

§. XI.

Cura fori.

Tertium Aedilium curulium munus in totius vrbis cuſtodia poſitum fuiſſe, docet CICERO, quod non de praeſidiis, quibus vrbem firmarint, ſed de omnibus, quae ſupra ad vrbis decus pertinere, et hodie nomine

z) Ez. Spanhem. *de vſu et praeſt. num. Tomo. II. p. 146.*

a) Idem *ibid.*

b) Lipſ. *de magiſtrat. pop. Rom. Cap.* XIII.

mine *der policey* venire, diximus, intelligendum eſt. Eo primum pertinet cura fori rerum promercalium, praecipuuus iurisdictionis Aedilium fundus. Hinc enim merces improbas iactabant, ad quem morem PLAVTVS c) adludit, heminas, aliasque menſuras iniuſtas, quin et merces male concinnatas, diffringebant, d) numularios, numos nequam expendentes, mangones, omnesque mercatores, merces improbas venum exponentes, male mulctabant, cuius rei inſigne hoc exemplum eſt in actis diurnis apud REINESIVM e) et HENR. DODWELLVM: f)

C. TITINNIVS AED. PL. MVLCAVIT LANIOS
QVOD CARNEM VENDIDISSENT POPVLO
NON INSPECTAM
DE PECVNIA MVLCATITIA CELLA EXSTRVCTA
AD TELLVRIS LAVERNAE.

Indixerant hanc mulctam Aediles plebeii, ſed iuſſu procul dubio et auſpiciis curulium, quos et flagris aliquando animaduertiſſe nouimus in venditores, ſi quid fraudis admiſiſſe viderentur. Obſeruauit hoc CVIACIVS, g) et quidem ex inſigni hoc CALLISTRATI h) loco: *Eos qui vtenſilia negotiantur, et vendunt, licet ab* AEDILIBVS *caedantur, non oportet quaſi viles perſonas negligi. Denique non ſunt prohibiti huiusmodi homines, decurionatum, vel aliquem honorem in ſua patria petere: nec enim infames ſunt,*

D *ſed*

c) Plaut. *Rudent. Act.* II. *ſcen.* III. *v.* 42. 43.
d) Perſ. *Sat.* I. *v.* 144. Iuuenal. *Sat. X. v.* 100. *ſequ. l.* 13. §. 8. *D. locat. l.* 12. *l.* 13. *D. de peric. et comm. rei vend.*
e) Reineſ. *Inſcr. Claſſ.* IIII, 3.
f) Dodwell. *Prael. Cambd. Adpend. p.* 665.
g) Cuiac. *Obſ. Lib.* XXVII. *cap.* XXVIIII.
h) *L.* 12. *D. de decur.*

ſed ne quidem arcentur honoribus, qui ab Aedilibus FLAGELLIS CAESI *ſunt, quamquam iure ſuo ita Aediles officio iſto fungantur.* Quamuis enim res ipſa doceat, illud CALLISTRATI fragmentum non ad Romanorum, ſed coloniae cuiusdam, Aediles pertinere, idque recte obſeruarit V. C. EV. OTTO: i) nemo tamen ſibi temere perſuaſerit, Aedilibus his coloniarum plus licuiſſe, quam Curulibus Romanorum. Immo et hos verberibus et flagris coercuiſſe homines, qui alios emendo vendendoque circumſcripſiſſent, vel inde patet, quod SVETONIVS k) inter ea, quae prae iracundia abſurde fecerit Claudius Imperator, et hoc referat, *quod ſenatorem inauditum et innoxium relegarit, quia in Aedilitate inquilinos praediorum ſuorum, contra vetitum cocta vendentes, mulctaſſet, villicumque interuenientem* FLAGELLASSET. Quam ſane Imperatoris ſeueritatem iniuria reprehendiſſet SVETONIVS, niſi Aedilibus per leges fuiſſet huiusmodi animaduerſio.

§. XII.

Cura viarum publicarum.

Ad cuſtodiam vrbis, quam Aedilibus *commiſſam* eſſe obſeruat CICERO, etiam viarum publ*icarum* cura pertinebat, de qua accuratiſſime egit EV. OTTO. l) Hinc quum apud PLAVTVM m) Dinacium, ſeruulus, Gelaſimum, paraſitum, ſcopas capere, pauimentumque conuerrere, quin et naſiternam cum aqua adferre, paullo imperioſius iuberet: miratus hic viliſſimi mancipii imperia, ait:

Sine

i) Eu. Otto *de Aedil. colon. et municip. Cap.* XIII. *§.* VI. *p. 471. ſequ.*

k) Sueton. *Claud. Cap.* XXXVIII.

l) Eu. Otto *de tut. viar. publ. Part.* II. *Cap.* III. *p. 341.*

m) Plaut. *Stich. Act.* II. *ſcen.* III. *v. 27.*

Digitized by Google

Sine ſuffragio

Populi tamen AEDILITATEM *hic quidem gerit.*

probe gnarus, Aedilium fuiſſe, homines ad purgandas vias publicas adigere. Quod officium, quum parum diligenter feciſſet Veſpaſianus, tum Aedilis: Caligula Imp. coeno offenſus, eum per milites luto, in praetextae ſinum congeſto, oppleri iuſſit. n) Tanto diligentius alii viri nobiliſſimi fungebantur *officio illo exigendi munditias*, ceu hanc curationem Aediliciam eleganter vocat SENECA. o) Hinc non modo eos, qui morticina, exuuias animalium, aliaque purgamenta, iu publicum proieciſſent, grauiter mulctabant, eamque in rem interdictum tum prohibitorium, tum reſtitutorium, propoſitum habebant: p) ſed et lectos, aliaque in via publica poſita, concidi iubebant. q) Multo magis vero dabant operam, ne iis locis, vbi vulgo iter fit, vel conſiſtitur, periculi quid immineret commeantibus. Atque inde natum eſt edictum notiſſimum: *ne quis canem, verrem, vel minorem aprum, lupum, vrſum, pantheram, leonem, aliudae, quod noceat, animal, ſiue ſolutum, ſiue adligatum, ibi habeat, vbi vulgo iter fit:* r) quod tam praeclare interpretatus eſt laudatus OTTO, s) vt plura addere nihil attineat. Praeterea Aedilium erat, vias reficere, et ſternere, t) vetare, ne parietes aedificiorum prorumperent, aut ven-

n) Sueton. *Veſpaſ. Cap. V.*
o) Seneca *Epiſt. LXXXVI.*
p) *L. vn. D. de via publ. et ſi quid in ea factum eſſe dicitur.*
q) *l. 12. D. de peric. et comm. rei vend.*
r) *l. 40. ſequ. de Aedil. ed.*
s) Eu. Otto *de tut. viar. Part.* III. *Cap.* I. *ſequ.*
t) Liu. *Lib. X. Cap.* XXIII. *et vlt.*

trem facerent in viam publicam, u) ſtudere, vt, quae ſecundum ciuitatem ſunt, viae adaequarentur, vt effluxiones non nocerent domibus, vt pontes fierent, vbicumque oporteret: x) curare porro, vt nullus effoderet vias, neque ſubrueret, neque conſtrueret in viis aliquid: y) nec denique permittere rixari in viis. z) Quamuis enim haec omnia deſumta ſint ex PAPINIANI libro ſingulari ἀςυνομικῶν, ſeu *de officio Aedilium*, adeoque magis ad coloniarum, quam Romanorum Aediles, pertinere videantur: nullum tamen dubium eſt, quin in iis omnibus exemplum Romanorum eos ſequi voluerit iureconſultus incomparabilis, quia alias nulla ſubeſſet ratio, cur haec ad interpretandum interdictum *de via publica, et ſi quid in ea factum eſſe dicetur*, attulerint Digeſtorum conditores.

§. XIII.

Cura cauponarum, lupanarium, aliorumque huius generis diuerſoriorum.

Porro Aedilium cura et ad balnea publica, cloacas, popinas, lupanaria, ſimiliaque loca, quae ideo SENECA a) eleganter *Aedilem metuentia* adpellitat, pertinebat, quia, vt ipſe obſeruat alibi, b) *et hoc nobiliſſimi Aediles fungebantur officio, intrandi ea loca, quae populum receptabant, exigendique munditias, et vtilem ac ſalubrem temperaturam.* Nimirum Romani Aediles curam habere volebant frugalitatis ac pudicitiae, idque hoc ſingulari ritu teſtabantur, quod nouae nuptae taedas, ſibi domum deducendis praeferendas, apud Aediles accen-

u) *l. vn. ſ. 1. D. de via publ.*
x) *l. vn. pr. D. eod.*
y) *l. vn. ſ. 2. eod.*
z) *d. l. vn. ſ. vlt. D. eod.*
a) Seneca *de vita beata cap.* VII.
b) Idem *Epiſt. LXXXVI.*

Digitized by Google

accenderent, quem ritum ex PLVTARCHO c) et NONIO d) eruit, eleganterque explicat BARN. BRISSONIVS. e) Hinc quemadmodum mulierculae quaeſtuariae apud Aediles ſtupri licentiam vulgabant, et dignitate cultuque matronali ab iis ſpoliabantur, vti ex LIVIO f) et TACITO, g) erudite oſtendit LIPSIVS: h) ita ipſas matronas impudicas accuſabant, idque agebant, vt relegarentur. Quin tam inimica impudicitiae erat Aedilitas, vt monſtro ſimile haberetur, Aedilem curulem in aliqua Veneris palaeſtra, vel prope illam, clam conſpici. Quare apud GELLIVM i) legimus, quum A. Hoſtilius Mancinus, Aedilis Cur. Mamiliae meretrici diem apud populum dixiſſet, quod de tabulato eius noctu ictus eſſet lapide, Mamiliaque, Tribunos plebis adpellans, dixiſſet, comisſatorem Mancinum ad aedes ſuas veniſſe, non admisſum, quum vi irrumperet, lapidibus depulſum, Tribunos decreuiſſe, *Aedilem ex eo loco iure deiectum, quo eum venire cum coronario non decuiſſet.* Ex eadem curatione popinarum eſt ius animaduertendi in ſeruos aleatores, poſt Saturnalia in popinis vel luſtris deprehenſos, eosque in lacum ſeu cloacam deturbandi, de quo MARTIALIS: k)

c) Plutarch. *Quaeſt. Rom. Cap.* II.
d) Non. Marcell. *de propriet. ſerm. Lat. Lib.* II. *n. 340.*
e) Barn. Briſſon. *de ritu nupt. p. 57. ſequ.*
f) Liu. *Lib.* VIII. *Cap.* XXII. *Lib. X. Cap. XXXI. Lib. XXXV. Cap.* II.
g) Tacit. *Annal. Lib.* II. *Cap. LXXXV.*
h) Lipſ. *Excurſ. ad Tacit. ibid. Litt.* O.
i) Gell. *Noct. Attic. Lib.* IIII. *Cap. XV.*
k) Martial. *Lib.* XIIII. *Epigr.* I. *v. 3.*

Nec timet Aedilem moto ſpectare fritillo,
Quum videat gelidos tam prope verna lacus.

Quem locum erudite ſuo more interpretatur IO. FR. GRONOVIVS. l) Adeo ergo cura horum locorum ad Aediles pertinebat, vt ſi quid ibi contra bonos mores factum eſſe dicebatur, prout res videretur, iure animaduerterent, aut, ſi atrocius quid admiſſum eſſet, facinoroſis apud populum diem dicere tenerentur.

§. XIIII.

Munia Aedilium cur. extraordinaria.

Sunt et alia munia, Aedilibus curulibus extra ordinem commiſſa, quae veluti per lancem ſaturam paucis recenſere iuuabit. Quum enim a ſacris peregrinis ſibi quam maxime metuerent Romani: Aedilibus curulibus id datum fuerat negotii, vt eam rem curae haberent. LIVIVS: m) *Datum inde negotium Aedilibus, vt animaduerterent, ne qui, niſi Romani Dii, neu quo alio more, quam patrio, colerentur.* Et alibi n) incuſati grauiter ab Senatu Aediles, triumuirique capitales, quod *non prohibuiſſent ſacra externa*, quae tum ciuitatem inuaſerant. Hinc eorumdem erat, cauere, *ne libri* noxii, ſiue ſacri, ſiue profani, circumferrentur, neue ſtupidiores homines a Chaldaeis, mathematicis, genethliacis, deciperentur. Sic enim *libros Cremutii Cordi per Aediles cremandos cenſuere patres* apud TACITVM: o) et DIO CASSIVS p) de M. Agrippa, tum Aedili curuli: τὺς ἀςρολόγυς, inquit, καὶ τὺς γόητας ἐκ τῆς πόλεως ἐξήλασε. Aſtro-

l) Gronou. *Lib.* II. *Obſ. Cap. XV. p. 337.*
m) Liu. *Lib.* IIII. *Cap. XXX.*
n) Idem *Lib. XXV. Cap.* I.
o) Tacit. *Annal. Lib.* IIII. *Cap. XXXV.*
p) Dio Caſſ. *Lib.* XXXXVIIII. *p. 417.*

Digitized by

Aſtrologos et vates vrbe eiecit. Procul dubio id rectiſſime curatum iri ab Aedilibus, ſperabant, quia eorum iurisdictioni ſuberant popinae et cauponae, quo ea faex hominum et vrbis ſentina confluere ſolebat, neminem difficilius, quam Aediles, latitura. Deinde et legum ſumtuariarum ſuſcipiebant cuſtodiam, et in primis cauebant, ne iuſto plus impenderetur in tibicines, ipſaque monimenta ſepulcralia, qua de re inſequente capite plura erit dicendi locus. Iam tantum huc refero locum OVIDII, q) qui de tibicinum collegio loquens:

Adde quod Aedilis, pompam qui funeris irent,
Artifices ſolos iuſſerat eſſe decem.

Auctor porro eſt DIO CASSIVS, r) Auguſtum et incendiorum coercitionem in vrbe commiſiſſe aedilibus, quum antea ea res demandata fuiſſet Triumuiris nocturnis, et Quinqueuiris cis et vltra Tiberim. s) Enimuero id munus illis non diu admodum videtur incubuiſſe, ſiquidem ipſe poſtea Auguſtus ſeptem cohortes in vrbe oportunis locis conſtituit, quarum quaeque duas vrbis regiones tueretur, praepoſitis illis Tribunis, et ſuper omnes ſpectabili viro, Praefecto vigilum. t). Sed non facile fortaſſis numerum inieris eorum, quae Aedilibus extra ordinem erant curanda. Sic enim Aedilibus plebeiis negotium datum, vt leges XII. Tabularum in aes inciderent, u) et vt SCa in aedem

q) Ouid. *Faſtor. Lib. VI. v. 663.*
r) Dio Caſſ. *Lib.* LIIII. *p. 513.*
s) Liu. *Lib.* VIIII. *extr. et Lib.* XXXVIIII. *Cap.* XIIII. *l. 2. §. 31. D. de orig. iur.*
t) *l. 1. et l. 3. D. de off. praef. vigil.*
u) Liu. *Lib.* III. *Cap.* LVII.

dem Cereris deferrent. x) Curules vero et iis dixiſſe diem legimus, qui plus agri, quam lege finitum erat, poſſiderent. y) Enimuero videtur poſtremis temporibus ita paullatim euiluiſſe haec dignitas, vt magis muneri alicui patrimoniali, quam honori, eſſet ſimilis, ac proinde non modo nemo fere hunc magiſtratum ſponte peteret, ſed et ſaeculo Chriſti III. ille vix vllo amplius loco haberetur. Quamobrem, quum in pandectis noſtris ſingulares tituli de officio conſulum, praetorum, immo et quaeſtorum exſtent, et veteres iureconſulti integros libros de horum aliorumque magiſtratuum, etiam minorum, officiis ſcripſerint: qui eadem diligentia Aedilium vrbanorum officia exſequutus ſit, reperimus omnino neminem, argumento ſatis luculento, Aediles nullo amplius numero fuiſſe, quum eorum curatio in plane alios magiſtratus, qui in NOTITIA IMPERII OCCIDENTIS z) recenſentur, fuiſſet translata.

§. XV.

Eorundem iurisdictio et poteſtas.

Tam late quum patuerit Aedilium munus: non potuit non et ſatis ampla eſſe eorum iurisdictio, qua aeque, ac praetores, in ciuitate gaudebant de rebus, ad curationem ſuam pertinentibus. Quemadmodum ergo praetor actiones atque interdicta dabat: ita et ex edictis Aedilium naſcebantur actiones et interdicta aedilitia, veluti actio *redhibitoria*, *quanti minoris*, *in factum*, *interdictum de via publica*. Quemadmodum deinde praetori ius dicenti in conſilio erant decemuiri litibus iudican-

x) Liu. *Lib.* III. *Cap. LV.*
y) Liu. *Lib. X. Cap.* XIII.
z) *Notit. Imp. Occid. p. 15. edit. Panciroli.*

dicandis: ita et Aedilibus ſuum conſilium erat, de quo IVVENALIS: a)

Quis pauper ſcribitur heres?

Quando in CONSILIO *eſt* AEDILIBVS?

ex quo loco ſimul patet, non homines cenſu minores, ſed opibus ac genere claros, in conſilium adhibitos eſſe ab Aedilibus. Quin, ſicuti iudices dabant Praetores: ita idem feciſſe Aediles curules, certum eſt. Aiunt enim Aediles: b) EMTORI, OMNIBVSQVE, AD QVOS EA RES PERTINET, IVDICIVM DABIMVS. Quae formula, vti in edicto Praetoris, nihil ſignificat aliud, quam Aediles et actiones, et iudicem vel arbitrum, daturos. Et hi iudices, ab Aedilibus curulibus dati, non alii fuerunt, quam Aediles plebis, quippe qui iam inde ab origine ſua eam operam nauabant etiam Tribunis pl. δίκας, ἃς ἂν ἐπέτρεψαν ἐκεῖνοι, κρινοῦντες, vt loquitur DIONYSIVS HALICARNASSENSIS. e) Et ſane, quum ipſi Aediles coloniarum et municipiorum ius dicerent de menſuris, aliisque rebus, ad curam ſuam pertinentibus, d) et hinc C. Suetonius Claudianus apud GRVTERVM e) vocetur AEDILIS IVRI DICVNDO MVNICIPI CAERITVM: quis, quaeſo, dubitauerit, quin multo amplior, ſplendidiorque fuerit Aedilium Curulium Romanorum iurisdictio? niſi tam vaecors, vt dubitet,

E *prae-*

a) Iuuenal. *Sat. III. v. 162.*
b) *l. 19. §. 5. D. de Aedil. Edicto l. 1. §. 1. ſub fin. D. eod.*
c) Dionyſ. Halic. *Antiquit. Rom. Lib. V. p. 411.*
d) Sueton. *de clar. Rhetor. cap. VI. Add.* Eu. Otto *de Aedil. Col. cap. XIII. p. 441.*
e) Gruter. *Inſcript. p. CCXIIII.*

praetextam ſumere malit,
An Fidenarum, Gabiorumque eſſe poteſtas,
Et de menſura IVS DICERE, *vaſa minora*
Frangere, pannoſus vacuis Aedilis Vlubris. f)

Sed quid opus eſt verbis, quum ipſum ius noſtrum g) Aedilibus iurisdictionem diſerte tribuat, ac proinde *Aedilitias ſtipulationes ab* IVRISDICTIONE *venire,* adfirmet?

CAP. II.

DE EDICTO AEDILITIO.

§. I. *Magiſtratibus Romanorum ius edicta proponendi fuit.* §. II. *Vnde illud?* §. III. *Quinam magiſtratus edixerint?* §. IIII. *Edicta aedilium.* §. V. *Cur illa aliquando iuris honorarii, immo et praetorii portio dicantur?* §. VI. *An ſinguli Aediles edixerint?* §. VII. *Edictorum hodie pauciſſima ſuperſunt, et cur?* §. VIII. *Eorum plurium fragmenta et veſtigia apud veteres.* §. VIIII. *Edicti Aedilitii auctoritas in prouinciis.* §. X. *Diſpoſitio Edicti Aedilitii, ex commentariis* CAII, VLPIANI *et* PAVLLI *eruta.*

§. I.

Magiſtratibus Rom. ius edicta proponendi fuit.

MAgna ac inuſitata praerogatiua poteſtateque edicta proponendi magiſtratus ſuos donauerant Romani, de quo iure, etiam Aedilibus Cur. competente, iam altero hoc capite agendum erit paullo

f) Iuuenal. *Sat. X. v. 99.*

g) *l. 5. v. praetores D. de verb. oblig. ſ. 2. de verb. oblig. ſ. 2. Inſt. de diuiſ. ſtipul.*

Digitized by Google

paullo accuratius. Quum enim alibi terrarum tantum cuſtodes legum eſſent, quicumque fungebantur honoribus: Romani partem aliquam *νομοθεσίας* cum magiſtratibus ſuis communicauerant, eatenus, vt quae definita non eſſent legibus, aut obſcurius propoſita viderentur, ea illi EDICTIS ſuis ſupplerent, et explanarent, immo et, inuento aliquo temperamento, emendarent ipſas leges, quae ſtricte et *κατὰ τὸ ῥητὸν* acceptae, duri quid atque iniqui praecipere viderentur. Quod ergo de Praetoribus ait VLPIANVS, a) *eos ius ſuum introduxiſſe* ADIVVANDI, *vel* SVPPLENDI, *vel* CORRIGENDI *iuris ciuilis gratia, propter vtilitatem publicam*: id et de aliis magiſtratibus, qui Romae ius dicebant, iure repeti poteſt. Omnes enim ius ciuile iis in rebus, quae ad curationem ſuam pertinebant, edictis ſuis adiuuare, ſupplere vel corrigere ſumma ope nitebantur. Vnde PLVTARCHVS: b) *Καὶ γὰρ διαγράμματα τῶν ἀρχόντων ἕλληνες μὲν διατάγματα, ῬΩΜΑΪΟΙ δὲ ἜΔΙΚΤΑ προσαγορεύουσι. Praecepta magiſtratuum Graeci διατάγματα, Romani* EDICTA *adpellabant.* Et DIONYSIVS HALICARNASSENSIS: c) edictum itidem generatim vocat *διάγραμμα τῶν ἀρχόντων, ἐν ᾧ κελεύουσι καὶ διατάττουσιν, ὅ τι θέλουσι, τὰ δὲ δίκαια καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις. programma magiſtratuum, quo iubebant, indicabantque, quae fieri vellent, quaeque illis iuſta ciuibusque vtilia viderentur.* Et hinc non inconcinne praetores aliquando in ipſo iure noſtro *legislatores;* d) eorumque edicta a

a) *l. 7. ſ. 1. D. de iuſt. et iure.*

b) Plutarch. *in Marcello p. 312.*

c) Dionyſ. Halic. *Lib. V. p. 336.*

d) *Nou. XXV. praeſ. Nou. XXVI. Cap. I. ſ. I.*

CICERONE e) *leges annuae* vocantur, quia magiſtratus edicta proponentes, ſi recte ponas calculum, vere ſibi partem aliquam legislatoriae poteſtatis vindicabant, eo vno tamen paullo reſtrictiorem, quod contra leges directe edicere nihil poſſent. Sic enim, teſte PAVLLO, f) non competebat Publiciana, ſi res talis eſſet, vt eam lex aut conſtitutio alienari prohiberet, nec his caſibus quemquam Praetor tuebatur, ne contra leges faceret. Et VLPIANVS g) generalem format regulam: *Vbicumque lex, vel ſenatus, vel conſtitutio hereditatem prohibet: et bonorum poſſeſſio ceſſat.* Sic ſe contra leges directe nihil poſſe profitebantur magiſtratus, quamuis, ſi dicendum, quod res eſt, multae illis in promptu eſſent artes, quibus indirecte ius ciuile vel euerterent, vel in aliam plane formam commutarent, de quibus quum venerandus Pater alibi ex inſtituto egerit, h) non eſt, cur hic prolixiores eſſe velimus.

§. II.

Vnde illud ius edicendi?

Magis operae pretium fuerit, in originem huius iuris edicta reddendi, iisque ius adiuuandi, ſupplendi, corrigendique paullo accuratius inquirere. Sunt, qui et hunc morem a Graecis ad Romanos transiiſſe exiſtimant, partim, quod et apud Lacedaemonios ephori, ineuntes magiſtratum, edictum propoſuiſſe, feruntur, i) partim, quod de thesmothetis Athenienſium ſcribit IVLIVS POLLVX: k) *ἰδίᾳ δὲ οἱ μὲν θεσμοθέται προγεγράφασι,*

τότε

e) Cic. *in Verr. Cap. XXXXII.*
f) *l. 12. §. 4. D. de Public. in rem act.*
g) *l. 12. §. 1. D. de bon. poſſ.*
h) Vener. Pater *Antiq. Rom. Lib. I. tit. II. §. 25.*
i) Plutarch. *in Agide p. 808. et de ſera Numinis vindicta p. 550.*
k) Iul. Pollux *Onomaſt. Lib. VIII. ſegm. 87.*

τότε δεῖ δικάζειν τὰ δικαστήρια, καὶ τὰς εἰσαγγελίας εἰσαγγέλλουσιν εἰς τὸν δῆμον, καὶ τὰς χειροτονίας, καὶ τὰς παρανόμων γραφάς. Priuatim theſmothetae, quando ius dicendum ſit, EDICVNT, *et publicas accuſationes in perpetuum promulgant, ac ſuffragia, tum et actionum intentiones introducunt, et iniquitatis actiones.* Addunt, adeo illud edicendi ius nihil ſingulare habere, vt iam ARISTOTELES l) inter prudentiae ciuilis praecepta et hoc dederit, magiſtratibus debere eſſe ius conſultandi, iudicandi et *edicendi*, et poſtremum hoc dicat *μάλιστα ἀρχικώτερον εἶναι, eorum magis proprium eſſe, qui habeant imperium.* Immo eumdem m) iam pridem monuiſſe, magiſtratus *περὶ τούτων εἶναι κυρίους, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων. decernere de illis, de quibus leges exquiſite aliquid decernere nequeunt, eo, quod non facile eſt, generali ſermone ſingulos caſus comprehendere.* Enimuero haec omnia non magis probant, Graecis hac in re ſimiles ſeſe praeſtitiſſe Romanos magiſtratus, quam horum exemplum ſequi voluiſſe Graecos. Edicta enim, quae Lacedaemoniorum Ephori initio magiſtratus ſui proponebant, non pertinebant ad ius ciuile vel adiuuandum, vel ſupplendum, vel corrigendum: ſed ad experimentum obſequii etiam in re minimi momenti capiendum, ceu recte obſeruauit PLVTARCHVS. Edicebant enim, *κείρεσθαι τὴν μύστακα*, ne quis myſtacem vel barbam aleret. Theſmothetae, ceu ex EVSEBIO n) recte docuerunt CAR. SIGONIVS o) et VBBO EMMIVS, p) anno

l) Ariſtot. *Polit. Lib. IIII. Cap. XV.*
m) Idem *Lib. III. Cap. XI.*
n) Euſeb.. *Chron. n. MCCCXXX.*
o) Sigon. *de Rep. Athen. Lib. I. Cap. V. p. 567.*
p) Vbbo Emm. *Graec. vet. Tom. III. p. 9.*

no demum Olympiadis XXIIII. tertio creari coeperunt, quum Romae hoc edicendi iure vſi iam pridem edicta reddidiſſent reges. Adde, quod magiſtratus Athenienſium non ſuo arbitrio corrigerent vel ſupplerent leges, ſed tantum inquirerent, an aliqua lex ſit alteri contraria, an irrita quaedam inter ratas deliteſcat, an plures vna leges de aliqua re inſcriptae ſint? Haec omnia enim, diligenter relata in tabulas, (ἐν σάνισιν) ante ſtatuas heroum proponebant: hinc a curionibus indicebatur concio, inſcriptis legislatorum nominibus, et quidquid tunc pluribus ſuffragiis populus ſciuerat, id ipſi publicabant edictis, ceu rem pluribus narrat AESCHINES. q) Denique ARISTOTELES nec ius edicendi magiſtratibus vindicat, ſed interpretandi adplicandique leges, praecipiendique ea, quae ſecundum leges fieri oporteret, nec, quid in vlla Graecorum republica factum ſit, ſed tantum, quid fieri oportere cenſeat, exponit. Quum ergo hic nihil Graecis debeant Romani: ſupereſt, vt inſtitutum hoc vere Romanum ſit. Nimirum iam pridem obſeruauit POMPONIVS, r) *initio ciuitatis populum Romanum ſine lege certa, ſine iure certo primum agere inſtituiſſe*, id eſt, nullas tum adhuc fuiſſe leges ſcriptas, antequam Romulus curiatas quasdam ad populum ferret. s) Vbi leges ſcriptae deſunt, ibi non poſſunt non principum et magiſtratuum arbitria pro legibus eſſe. IVSTINVS t) de primis mortalibus agens:

q) Aeſchin. *Orat. in Cteſiphont. p. 433.*

r) *l. 2. §. 1. D. de orig. iur.*

s) *d. l. §. 2. D. eod.*

t) Iuſtin. *Hiſtor. Lib. I. Cap. I.*

Digitized by

agens: *Populus*, inquit, *nullis legibus tenebatur:* ARBITRIA *principum pro legibus erant.* IDEM u) de antiquiſſima Athenienſium republica: *Ciuitati nullae tunc leges erant, quia* LIBIDO *regum pro legibus habebatur.* Denique SENECA: x) *Primi mortalium, quique ex his geniti naturam incorrupti ſequebantur, eumdem habebant et ducem et legem, commiſſi melioris* ARBITRIO. [illegible] ergo et Romae f[illegible]ctum eſſe comperio. Quidquid enim legibus non erat definitum, (definita autem initio erant pauciſſima,) id regum ſupplebat arbitrium, ac proinde POMPONIVS verbis ſuperioribus ſtatim ſubiicit: *omnia* MANV *a Regibus gubernabantur.* Et TACITVS: y) *Romulus, vt libitum, imperitauit:* non quod adductiſſimum, nullisque limitibus circumſcriptum fuerit Regum Rom. imperium, ceu haec verba accepiſſe video iureconſultum eximium SCIP. GENTILEM, z) ſed quod liceret illis ea, quae legibus definita non eſſent, edictis ſupplere, ſiue de rebus ſacris, ſiue de adminiſtrando bello, ſiue de aliis negotiis publicis priuatisque incideret quaeſtio: id quod eos etiam reipſa feciſſe, docet DIONYSIVS HALICARNASSENSIS. a) Sic notum eſt, Ancum Martium ſacra Numae inſtituta collecta IN ALBO *propoſuiſſe.* b) In albo vero proponi conſueuiſſe edicta, inter omnes conſtat. Talia procul dubio etiam fuerunt edicta Ser. Tullii de contractibus, quae Tarquinium Superbum ſuſtuliſſe, refert

u) Idem *Lib. II. Cap. VII.*
x) Seneca *Epiſt. LXXXX.*
y) Tacit. *Annal. Lib. III. Cap. XXVI.*
z) Scip. Gentil. *Diſſert. de principe Rom. ʃ. II.*
a) Dionyſ. Halic. *Antiq. Rom. Lib. X. initio.*
b) Liu. *Lib. I. Cap. XXXII.* Dionyſ. Halic. *Lib. III. p. 178.*

refert DIONYS. HALICARNASSENSIS. c) Quidquid enim legibus ſcriptis minus erat definitum, id omne edictis ſupplebant Reges, ſiue illa repentina et ſubitaria eſſent, ſiue in perpetuum valitura. Eiectis Regibus, inuectoque *conſulatu, nihil ex regia poteſtate deminutum eſt, ſed omnia iura, omnia inſignia regia, primi conſules tenuere*, teſte LIVIO, d) qui et alibi ideo *conſulatum regiae maieſtatis imperium* vocat. e) Ergo et conſules poſtea eodem iure omnia manu regendi, edictisque iura ſupplendi vtebantur, maxime quum ea mutatione in primaeuum ſtatum recideret reſpublica, et, exoleſcentibus legibus regiis, *ciues iterum incerto magis iure et conſuetudine agi coepiſſent, quam per latam legem.* f) Denique quum et nimiae iſtius conſulum poteſtatis pertaeſum eſſet Romanos, ac proinde eorum officia per plures ſpargerentur, iure cenſum agendi in cenſores; iuriſdictione in praetores; diſciplina publica et cura rerum ad decus ciuitatis pertinentium in Aediles curules translatis: cum pluribus quoque communicatum eſt ius manu regendi omnia, quae legibus definita non eſſent, adeoque edictis adiuuandi, ſupplendi, corrigendique ius ciuile iis in rebus, quae cuiusque curae atque adminiſtrationi commiſſae fuerant.

§. III.

Quinam magiſtratus edixerint?

Et ex his facile intelligitur, quinam Romae magiſtratus edicta propoſuerint? Sunt, qui illam poteſtatem ſolis Praetoribus, Procoſſ. et Aedilibus competiiſſe

c) Dionyſ. *Lib. V. p. 278.*
d) Liu. *Lib. II. Cap. XXI.* Dionyſ. Halic. *Lib. X. p. 627.*
e) Liu. *Lib. IIII. Cap. II.*
f) *l. 2. §. 3. D. de orig. iur.*

tiiſſe, exiſtimant. Immo IASON, ff) ceteris multo parcior, non niſi praetoribus id ius vindicat, atque edictum ideo ita definit, quod ſit *lex praetoris, publico praeconio, in albo deſcripta, aliquid mandans vetansue.* Quamuis enim non ignoraret, etiam procoſſ. et aedilium edicta in iure celebrari: credebat tamen bonus vir, et hos in praetorum numero fuiſſe, idque ex GLOSSA, g) fonte ſcilicet antiquitatum limpidiſſimo, didicerat. Sed haec omnia infelicitatem ſuperiorum ſaeculorum teſtantur. Nam nec Aediles praetorum in numero fuerunt, et falſum eſt, ſolos praetores, procoſſ. atque aediles edicta reddidiſſe. Aliud ex ipſo iure noſtro diſcere poterant, h) et maxime ex THEOPHILO, i) qui edicta ptopoſuiſſe, generatim ait, *τοὺς ἄρχοντας, πολλοὺς μὲν καὶ διαφόρους, γενικῷ δὲ πάντας ὀνόματι κεκλημένους* MAGISTRATVS POPVLI ROMANI. *magiſtratus, quorum multi et varii fuerint, communi nomine dicti* MAGISTRATVS POPVLI ROMANI. Hinc rectius hanc edicendi facultatem magiſtratibus omnibus vindicant FRANC HOTOMANNVS, HERM. VVLTEIVS, k) GVIL. MARANVS, l) et CAMILLVS BORELLVS. m) Nullus enim fuit magiſtratuum, qui non manu regeret populum, deficiente lege, adeoque de rebus, ad curationem ſuam pertinentibus, edicta non proponeret. Edicta ſane perpetuae iurisdictionis cauſſa proponebant CONSVLES: nam ideo populum de com-

F pilan-

ff) Iaſon. *ad l. 1. pr. D. de nou. oper. nunc. n. 7.*

g) Gloſſa *ad* §. *7. Inſt. de iure nat. gent. et ciu.*

h) *l. 2.* §. *10. D. de orig. iur.*

i) Theophil. *paraphraſ.* §. *7. Inſt. de iure nat. gent. et. ciu.*

k) Hotoman. *et* Vultei. *ad* §. *7. Inſt. de iure nat. gent. et ciuil.*

l) Guil. Maran. *Paratitl. p. 100.*

m) Camill. Borell. *de Edict. magiſtrat. Cap. XVII.* §. *6. ſequ.*

pilandis XII. Tabulis cogitaſſe, teſtatur DIONYSIVS HALICARNASSEVS, n) *ἵνα μὴ συμμεταπίπτῃ τὰ κοινὰ δίκαια ταῖς τῶν ἀρχόντων ἐξουσίαις. Ne ius commune mutaretur cum poteſtate magiſtratuum*, qui nimirum ſub honoris ſui auſpicia noua ſinguli edicta proponere ſolebant. Quum vero tum non alii eſſent in republica magiſtratus ius dicentes, quam conſules: conſequens eſt, vt de horum edictis loquatur DIONYSIVS, hique adeo quotannis ſub magiſtratus auſpicia noua edicta, vti poſtea praetores, propoſuerint. Quin multo poſt, ſeruiente iam republica, hoc edicendi ius conſulibus reſtituit Auguſtus, qui Tiberio Imperatore in Druſi locum euecto, conſuleque creato, teſte DIONE, o) *γράμματα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, καὶ πρὶν ἐς τὴν ἀρχὴν ἐσελθεῖν, ἐκθεῖναι πρὸς τὸ κοινὸν ἐποίησε. iuſſit eum more antiquitus recepto, antequam magiſtratum iniret,* LITTERAS PROPONERE. Quas litteras, ſub initium magiſtratus propoſitas, nihil aliud eſſe, quam edictum, vnusquisque intelligit. Praeter conſules cenſores quoque edictum propoſitum habebant, quod, quaecumque cuſtodiendae diſciplinae, coercendaeque *luxuriae* cauſſa cenſores vmquam ſanxerant, complectebatur: quamuis ei ſucceſſores, gliſcentibus vitiis, noua ſubinde capita adſtruerent. Hinc de Catone CORNELIVS NEPOS: p) *Seuere praefuit ei poteſtati. Nam et in complures nobiles animaduertit, et multas res nouas in* EDICTVM *addidit, qua vt luxuria reprimeretur, quae iam tum coeperat pullulare.* Immo apud PLINIVM q) quaedam exſtant cenſorii iſtius edicti

n) Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom. Lib. II. p. 97.*
o) Dio Caſſ. *Lib. XV. p. 552.*
p) Corn. Nep. *vit. Caton. Cap. I.*
q) Plin. *Hiſt. Nat. Lib. XIII. Cap. XIII. Lib. XIIII. Cap. XIIII. Lib. VIII. Cap. LVII. Lib. XXXVI. Cap. I.*

Digitized by Google

edicti fragmenta, veluti, *ne quis vnguenta exotica, neue vinum Graecum Amineumque octonis aſſibus aeris in ſingula quadrantalia venderet*, itemque, *vt glandia et glires*, (de quibus gulae irritamentis pluribus agunt APICIVS, r) NONIVS s) et eruditi PETRONII t) interpretes,) *coenis adimerentur.* Porro tribunos plebis non ſolum edicta propoſuiſſe de collegii ſententia, ſed et ex illis ius dixiſſe, ex CICERONE u) diſcimus. De praefectis quoque praetorio et praefectis vrbi extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt, eos edicta iurisdictionis perpetuae cauſſa propoſuiſſe, ceu de prioribus recte iam obſeruarunt PHILIPPVS BERTIERIVS, x) et V. C. EV. OTTO. y) Et ſane talia edicta praefectorum praetorio in ipſo iure memorantur, vocanturque *formae generales, a praefectis praetorio datae*, z) τύποι, vel γενικοὶ τύποι, a) *generales formae ſublimiſſimae ſedis*, b) *generalia edicta ſublimiſſimae praetorianae ſedis.* c) Immo quaedam eorum adhuc integra exſtare, nempe Nouellam CLXV. et ſequentes, oſtenderunt CVIACIVS d) et ANT. AVGVSTINVS. e) Ita et praefectorum vrbi varia edicta, iurisdictionis perpetuae

F 2

r) Apic. *Lib. VIII. de re coquin. Cap. LVII.*
s) Non. *de re culin. Lib. II. Cap. II.*
t) *Viri docti ad* Petron. *Satyr. Cap. XXXI.*
u) Cicero *adu. Verr. II. Cap. XXXXI.*
x) Phil. Bertier. *Pithanôn Diatr. I. Cap. VIII. p. 837.*
y) Eu. Otto *Papin. Cap. XIIII. §. IIII.*
z) *l. 2. C. de officio Praef. praet. Orient. et Illyr.*
a) *Nou. CLXV. rubr.*
b) *l. 16. C. de iudic.*
c) *l. 27. C. de fideiuſſ.*
d) Cuiac. *ad Nou. CLXV. ſequ.*
e) Ant. Auguſtin. *Paratitl. Nouell. extr.*

ruae cauſſa propoſita, laudat AMMIANVS MARCELLINVS. f) Immo eorum bina notatu digniſſima, alterum de carnibus non micando, ſed ſub exagio vendundis, alterum de ſuariis, integra exſtant in marmore apud GRVTERVM, g) quorum prius nuper admodum in diſſertatione, ſub optimi parentis praeſidio defenſa, h) luculenter expoſitum eſſe, animaduerto. Praetores edicta propoſuiſſe, ne dupondii quidem ignorant. Ego addo, omnibus praetoribus, etiam quibus vel iurisdictio inter ciues et peregrinos, vel quaeſtiones de criminibus, vel prouinciae praetoriae, ſortito obuenerant, edicta proponendi ius fuiſſe. De praetoribus peregrinis teſtes habeo BOETHIVM i) et THEOPHILVM, k) immo et ipſum VALERIVM MAXIMVM, l) qui edictum C. Cornelii Hiſpali, praetoris peregrini, de Chaldaeis et Iouis Sabazii cultoribus vrbe eiiciendis ſeruauit. Eorum, qui quaeſtionibus praeerant, edicta paſſim laudantur a VARRONE, m) CICERONE, n) et PLINIO: o) prouinciis denique praefectorum ab eodem CICERONE, p) VALERIO MAXIMO

f) Ammian. Marcell. *Lib. XXVII. Cap. VIII. et Lib. XXVIII. Cap. IIII.*
g) Gruter. *Inſcript. p. DCCXXXXVII. 6. 7.*
h) *Diſſ. de iure princ. circa commerc. libert. tuend. §. XI. p. 23.*
i) Boeth. *Comm. ad Cicer. Topica*
k) Theophil. *Paraphraſ. §. 7. Inſt. de iure nat. gent. et ciu.*
l) Valer. Max. *Lib. I. Cap.* III. *exempl. ext. I.*
m) Varro *de lingua Lat. Lib. V. p. 62. edit. Scalig.*
n) Cic. *pro P. Sext. Cap.* XXXXI.
o) Plin. *Lib. V. Ep.* XXI.
p) Cic. *tota Verr.* II.

Digitized by Google

MO, q) et DIONE CASSIO. r) Sed et praeter praetores prouincialia edicta proponebant Procoſſ. ceu in vulgus notum eſt, Praefecti Auguſtales, s) et Praeſides reliqui, quocumque nomine regerent prouincias. t) Vt adeo vere dici poſſit, nullum in vrbe aut in prouinciis fuiſſe magiſtratum, quin et libera adhuc, et oppreſſa iam republica, edicta iurisdictionis ſuae cauſſa ſub auſpicia honoris ſui propoſuerit.

§. IIII.

Edicta Aedilium.

Quum ergo omnes magiſtratus edicta proponendi facultatem ſibi ſuo quodam iure vindicaſſe, abunde hactenus demonſtratum ſit: Aediles etiam, ad quos nunc veluti e diuerticulo in viam redeo, eodem iure vſos eſſe, nemo, opinor, negauerit. Quum enim tot res maximi momenti eorum curae ac ſollicitudini commiſſae eſſent: quis dubitet, quin populo, quid fieri vellent, propoſitis edictis, ſubinde denunciarint? Sed id quidem demonſtrare velle nihil aliud foret, quam facem ſoli accendere. Quum enim et tot fragmenta huius edicti Aedilitii in ipſo iure noſtro ſuperſint, et tot iureconſulti, ceu iam ſupra oſtendimus, illud iuſtis commentariis illuſtrarint: tale exſtitiſſe, tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Quare id vnum moneo, antiquiſſima eſſe illa edicta, ipſique Aedilitati curuli coaeua. Ad ea enim manifeſto adludit PLAVTVS; u) dum

q) Valer. Max. *Lib. VI. Cap.* III. *ex 6.*
r) *Excerpt. Peireſcian. p. 633.*
s) Tacit. *Annal. Lib.* XII. *Cap. LX.* Philo *in Flacc. p. 966. et 972.*
t) Ioſeph. *Antiqu. Iud. Lib.* XVIIII. *Cap. VI. l. 1. C. de interdict.*
u) Plaut. *Capt. Act.* IIII. *ſcen.* II.

Ergaſilum inducit, more Aedilium laniis et piſcatoribus, merces improbas vendentibus, imperioſius minitantem:

Tum piſcatores, qui praebent populo piſces foetidos,
Qui aduehuntur quadrupedanti crucianti canterio,
Quorum odos ſubbaſilicanos omnes abigit in forum:
His ego ora verberabo ſirpiculis piſcariis,
Vt ſciant, alieno naſo quam exhibeant moleſtiam.
Tum lanii autem, qui concinnant liberis orbas oues,
Qui locant caedendos agnos, et duplam agninam danunt,
Qui petroni nomen indunt verueci ſectario,
Eum ego ſi in via petronem publica conſpexero,
Et petronem, et dominum, reddam mortales miſerrimos.

Ea enim iocoſa Ergaſili imperia ipſe Hegio ſenex, vt iam ſupra dixi, ibi vocat *edictiones aedilitias.* Et quamuis fingantur haec apud Aetolos geri: eſt tamen hic mos PLAVTI, vt vbique ad mores Romanorum alludat, et tota edicta, qualia apud Romanos erant, feſtiue ac lepide fingat, idque adeo verum eſt, vt alibi *x)* longiuſculum edictum verbis Romanorum *ſollemniſſimis* conceptum, prologo comoediae, tamquam praetori cuidam hiſtrico, attribuat. Quum ergo PLAVTVS hanc fabulam anno ab V. C. circiter DLX. compoſuerit, Aediles autem anno CCCLXXXVII. primum creari coeperint: id comici teſtimonium vix CLXX. annis aedilitate eſt recentius, ac proinde nullum eſt dubium, quin ab ipſa honoris origine, in vrbe proponi coeperint edicta aedilitia.

§. V.

x) Plaut. *in prol. Poenuli.*

§. V.

Ius ex edictis aedilitiis natum, *iuris honorarii*, immo et aliquando praetorii nomine venire, animaduerto. IVSTINIANVS: y) *Proponebant et Aediles curules edictum de quibusdam cauſſis, quod et ipſum* IVRIS HONORARII *portio eſt.* Et alibi: z) PRAETORIAS *ſtipulationes ſic exaudire oportet, vt in his etiam exaudiantur Aedilitiae. Nam et hae a iurisdictione* (praetoris) *veniunt.* Vbi tamen vocabulum *praetoris*, vncinulis incluſum, nec apud POMPONIVM, a) cuius haec verba ſunt, habetur, nec a THEOPHILO b) exprimitur, ac proinde illud veteri gloſſemati recte adſcribit IANVS A COSTA. c) Cur *honorarii iuris portio* dicatur ius Aedilitium, non adeo difficile intellectu eſt. Id enim nomen obtinebant omnia iura, quae ex magiſtratuum quorumcumque edictis proficiſcebantur, d) ceu recte obſeruarunt CVIACIVS, e) THEOD. MARCILIVS, f) et IAC. RAEVARDVS: g) nec parum opinione ſua falluntur, qui ſolum ius praetorium honorarium adpellari ſibi perſuadent, quin cum FABROTTO h) hanc eius rei cauſſam interſerunt, quod praetor HONORATVS vocetur in illis OVIDII: i) *Nam*

Cur aliquando iuris honorarii immo et praetorii portio dicantur?

y) *§. 7. Inſt. de iure nat. gent. et ciu.*
z) *§. 2. Inſt. de diuiſ. ſtipul.*
a) *l. 5. pr. D. de verb. oblig.*
b) Theophil. *Paraphr. d. §. 2. Inſt. de diuiſ. ſtipul.*
c) Ian. a Coſta *Comm. ad Inſt. p. 416. edit. Io. vande Water.*
d) *l. 52. §. 6. D. de oblig. et act. §. 7. Inſt. de iur. nat. gent. et ciu.*
e) Cuiac. *Not. prior. ad d. §. 7. Inſt. eod.*
f) Marcil. *Comm. ad d. §. 7. eod.*
g) Iac. Raeuard. *de Auctor. prud. Cap.* X. *p. 1008.*
h) Fabrot. *ad Theophil. d. §. 7.*
i) Ouid. *Faſt. Lib. I. v. 51.*

Digitized by Google

Nam ſimul exta deo data ſunt, licet omnia fari,
Verbaque HONORATVS *libera praetor habet.*

Tantum enim abeſt, vt propr(ius hic fuerit praetoris titulus, vt a veteribus *honoratos* vocari videam etiam conſules, k) viros conſulares, et cenſorios, l) omnesque magiſtratus reliquos, m) immo et qui codicillos tantum atque ornamenta conſularitatis, praeturae, aedilitatis a Principe, more illorum temporum, impetrauerant: n) vt adeo HONORATI, vel, vt a FLORO o) et in marmoribus p) vocantur, HONORE VSI iidem Romanis fuerint, ac Graecis κράτιστοι, quod dignitatis vocabulum olim omnibus, magiſtratum aliquem gerentibus, attribui ſolebat. q) Quum ergo omnes magiſtratus, adeoque et Aediles curules, fuerint HONORATI: fieri non potuit, quin et ius ex eorum edictis, tamquam ex fonte, promanans, *honorarium*, vel eiusdem ſaltim *portio* diceretur. Cur vero illud aliquando et ſub prae-

k) Ouid. *ex Ponto Lib.* IIII. *Eleg. V. v. 2.*

l) Liu. *Lib.* XXV. *Cap. V.*

m) Salluſt. *Catil. Cap.* XXXIIII. Horat. *Lib. I. Ep. I. v. 106.* Propert. *Lib.* IIII. *Eleg.* XI. *v. 102.* Vellei. Paterc. *Lib.* II. *Cap.* LIIII. *et* LXXXVIII. Scholiaſt. Iuuenal. *ad Sat.* X. *v. 60.*

n) *tit. C. de honore vehic.* Ambroſ. *de offic. Lib.* II. *Cap.* XXXVIIII. *Lib.* III. *Cap.* VII. *Epiſt.* XXXII. Ioſeph. Nerius *Analect. Lib. I. Cap.* XXXII. Hadr. Valeſ. *ad Ammian. Marcell. Lib.* XIIII. *Cap. V.* Iac. Gothofred. *ad Cod. Theod. Tomo* II. *p. 54. et Tomo V. p. 218.*

o) Flor. *de geſt. Rom. Lib. I. Cap.* XIII. *comm. 9.*

p) Gruter. *Inſcr. p.* CCCLIII, *6. p.* CCCLXXXVII, *8. p.* CCCLXXXXII, *1.*

q) Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap.* XVI. *p. 86.*

praetorio comprehendatur, plane alia eſt ratio, puta, quod ab Hadriani Imp. temporibus praecipua edicti Aedilitii capita, fatente ipſo IVSTIANO, r) in edictum praetoris perpetuum immigrarant. Hinc enim recte ſub iure praetorio comprehendebatur ius Aedilitium, quod illius iam pars eſſe coeperat, ex quo locum repererat in edicto perpetuo. Ex quo ſimul patet, parum probabilem eſſe HENR. DODWELLI s) et V. C. EV. OTTONIS t) ſententiam, quod Hadrianus Imp. Aedilitium quoque edictum perpetuum in vſum orbis Romani condiderit. Cui enim vſui fuiſſet edictum illud, quum iam tum ea omnia, quae in ipſis rerum argumentis obtinebant, in edicto perpetuo legerentur, hoc vero in prouinciis non minus, quam in vrbe, ſummam auctoritatem illico obtinuiſſet?

§. VI.

Ceterum de edictis his Aedilitiis iam porro obſeruandum eſt, ea et a ſolis Aedilibus curulibus, et ab iis quidem non ſingulis, ſed vniuerſis, reddi conſueuiſſe. Prius diſertis verbis teſtantur IVSTINIANVS et THEOPHILVS, u) CAIVS, x) MODESTINVS, y) et his omnibus antiquiores, LABEO z) et GELLIVS. a) Nec aliter fere in legum inſcriptionibus citari ſolent CAII, VLPIANI et PAVLLI commentarii, quam ſub titulo *librorum ad Edictum* *Aedi-*

An ſinguli Aediles edixerint?

r) *l. 2. §. 5. C. de vet. iur. enucl.*
s) Dodwell. *Praelect. Cambden.* VIIII. §. VII.
t) Euer. Otto *de Aedilib. colon. Cap.* XIII. ſ. III. ſ. 455.
u) *ſ. 7. Inſt. de iure nat. gent. et ciu.*
x) *l. 31. D. de pact.*
y) *l. 26. D. de aedil. edict.*
z) *l. 1. D. eod.*
a) Gell. *Noct. Attic. Lib.* IIII. *Cap.* II.

Aedilium Curulium. Quod vero ad poſterius attinet, eſt haec obſeruatio elegantiſſima CVIACII, b) qui primus, quod ſciam, ſcripſit: *Edictum in vrbe ſolus praetor vrbanus; edictum autem Aedilitium Aediles Curules communiter propoſuerunt, eoque fit, vt edicto vrbano promittatur actio vel iudicium his verbis:* ACTIONEM *vel* IVDICIVM DABO: *aedilitio autem his:* IVDICIVM DABIMVS. Quae viri ſummi obſeruatio ſolida eſt, aliisque firmari poteſt argumentis. Nam praeterquam quod numquam hoc edictum adpelletur *Aedilis*, ſed ſemper numero pluratiuo *Aedilium*, quum tamen *edictis praetoris et proconſulis* nihil ſit notius: ipſi Aediles etiam in iure noſtro plerumque in hoc numero plurali citantur. Hinc formula: AIVNT AEDILES, c) IVBENT AEDILES, d) VOLVNT AEDILES, e) IVSTISSIME AEDILES NOLVERVNT, f) PRAECIPIVNT ET DENVNCIANT AEDILES, g) LOQVVNTVR AEDILES, h) ORDINE FECERVNT AEDILES, i) EDICTO AEDILIVM CONTINETVR, k) HOC AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM NON PERTINET. l) Nec memini, aliter loqui iureconſultos: quamuis, ſi quando Aedili aliquid in numero ſingulari tribuitur, ea procul dubio ſit enallage numeri,

b) Cuiac. *Obſeru. Lib. XXV. Cap. XVI.*
c) *l. 1. §. 1. l. 17. §. 17. l. 19. §. 5. l. 38. pr. l. 40. §. 1. D. de Aedil. edicto.*
d) *l. 23. §. 1. D. eod.*
e) *l. 25. pr. D. eod.*
f) *l. 44. D. eod.*
g) *l. 37. D. eod.*
h) *l. 38. §. 1. D. eod.*
i) *l. 25. §. 10. D. eod.*
k) *l. 28. D. eod.*
l) *l. 62. D. eod.*

numeri, qualis eſt, quando *militem* pro vniuerſo exercitu dicimus. Nimirum praetores, quamuis eorum plures eſſent, vix tamen quidquam agebant communiter et de collegii ſententia: ſed ſuam quisque ſortiebatur iurisdictionem, quam quilibet ſuo arbitrio explicabat, nec vmquam collegam admittebat in partem muneris, niſi forte ei iurisdictionem mandaſſet. At alia ac diuerſa erat Aedilium Curulium ratio, qui inter ſe non partiebantur munia, cum honore et magiſtratu ſuo coniuncta, et, quamuis duo non facerent collegium, m) omnia tamen communiter, et iunctis veluti operis, efficiebant, ac proinde et edicta proponebant communi nomine.

§. VII.

Edicta hodie paucis-ſima ſuperſunt et cur?

Qui olim omni humaniorum litterarum praeſidio deſtituti, iuri interpretando adpellebant animum, ii edictum hoc Aedilium ex paucis, quae aetatem tulerunt, fragmentis aeſtimarunt, illudque ſibi conceperunt tamquam vnicum et breuiſſimum, quo Aediles Curules tantum de mancipiorum iumentorumque venditionibus, necnon de animalibus noxiis, quaedam praeceperint. Quem quidem errorem facile condonaueris ALBERICO A PORTA et FVLGOSIO, quos ſaeculi vitio hic caecutiiſſe, non mirum eſt. Id vero magis mireris, in tanta litterarum luce idem in mentem venire potuiſſe HENR. ZOESIO n) et aliis, quum certiſſimum ſit, et hodie vno plura exſtare huius edicti capita, et plurima, quae olim exſtiterunt, periiſſe. Poſterius

m) *l. 85. D. de verb. ſignif.*

n) Henr, Zoeſ. *tit. D. de Aedil. Edict. n. 1.*

ſterius recte vidit V. C. EV. OTTO, o) dum ſcripſit: *Quidni potius dicamus, Aediles de variis cauſſis ad iurisdictionem ſuam pertinentibus, exemplo praetorum, diuerſa edicta propoſuiſſe, haec vero deinde in vnum corpus collecta fuiſſe?* Ipſe ſane GELLIVS, p) vbi quaedam huius edicti verba recitat, ea vtitur formula: *In edicto Aedilium Curulium, qua parte de mancipiis vendundis cautum eſt, ſcriptum ſic fuit.* qua formula vti ſolemus, quando ſcriptum aliquod paullo prolixius, et cuius plura ſunt capita, ad partes vocamus. Id vero certiſſimum eſt, in iure noſtro non duo, vti VLR. HVBERVS q) exiſtimauit, ſed tria, ceu recte vidit THOMASIVS, r) huius edicti capita ſupereſſe, vnum de mancipiorum, alterum de iumentorum venditionibus, tertium de animalibus noxiis, iis locis, vbi vulgo iter fit, vel conſiſtitur, non habendis. Nec dici poteſt, duo priora vnum tantum caput abſoluere, quum et tamquam diuerſa capita diſerte enumerentur, s) et ex legum inſcriptionibus pateat, VLPIANVM de mancipiorum venditionibus libro commentariorum ſuorum priore; de iumentorum poſteriore demum egiſſe, quod non feciſſet profecto, ſi vtrumque edictum pro vno eodemque capite habuiſſet. Tria ergo tantum ſuperſunt edicti Aedilitii capita, ac ne ea quidem integra, ceu paullo poſt demonſtrabimus. Cur vero non plura ſuperſint, intellectu non admodum difficile eſt. Nam et hic Aedilium luminibus offecit edictum praetoris perpe-

o) Eu. Otto *de tut. viar. Part.* III. *Cap.* II. *p. 429.*
p) Gell. *Noct. Attic. Lib. IIII. Cap. II.*
q) Vlr. Huber. *praelect. ad Inſt. Lib. I. tit. II. §. X.*
r) Thomaſ. *in ſchol. ad h. l.*
s) *l. 1. §. 2. et l. 38. §. 1. 2. ff. de Aedilit. Edict.*

perpetuum; in quo quum tantum tria haec capita locum inueniſſent, factum eſt paullatim, vt reliqua exoleſcerent, et veluti ad antiquas fabulas reiicerentur: maxime quum de plerisque etiam praetor ob concurrentem iurisdictionem quaedam edixiſſet, et demum, ceu iam IANVS A COSTA t) animaduertit, ad praetorem omne perueniſſet iuris ciuilis arbitrium.

§. VIII.

Eorum plurium fragmenta et veſtigia apud veteres.

Quamuis ergo pauciſſima hodie ſuperſint edicti Aedilitii capita: tamen ne ea quidem integra exſtare, et plura alia periiſſe, paucis iuuabit demonſtare. Et quidem prius oſtendere licebit exemplo capitis primi, quod eſt de mancipiorum venditionibus, cuius verba typica ſatis multa in ipſis pandectis noſtris ſuperſunt. u) Et tamen GELLIVS, x) qui iisdem temporibus, quibus Iulianus edictum perpetuum compoſuit, floruit, y) verba quaedam eo pertinentia addit, quae in pandectis fruſtra quaeſiueris, puta ſequentia: TITVLVS SERVORVM SINGVLORVM, VTEI SCRIPTVS SIT, COERATO, ITA VTEI INTELLIGI RECTE POSSIT, QVID MORBI VITIIVE QVOIQVE SIT, QVIS FVGITIVVS ERROVE SIT, NOXAVE SOLVTVS NON SIT. Manifeſto ergo IVLIANVS quaedam ex hoc capite expunxit, quaedam refinxit ſuo arbitrio. Quum enim Aediles *titulum ſingulorum ſeruorum ſcribi* iuſſiſſent: id ille in edicto exſtare paſſus non eſt, pro eoque repoſuit: QVI MANCIPIA VENDVNT, CERTIOREM FACIANT EMTOREM,

t) Ian. a Coſta *ad Inſtit. p. 416.*
u) *l. 1. D. de Aedil. Edicto.*
x) Gell. *Noct. Attic. Lib. IIII. Cap. II.*
y) Dodwell. *Diſſ. de aetate peripli maris Euxini §. X. Tomo I. Geograph. min. p. 117.*

TOREM, QVID MORBI, cetera: addiditque: EADEMQVE OMNIA, QVVM EA MANCIPIA VENIBVNT, RECTE PRONVNCIANTO. Nimirum antiquiſſimus ille mos erat, titulos ſcribendi, adpendendique ſeruis venalitiis, quibus virtutes vitiaque eorum a venditoribus indicabantur. Meminit illius non modo SENECA, z) verum etiam PHILOSTRATVS, a) vbi ſuauiter ridetur iſtud ἔπαινον τῶν ἀνδραπόδων ΤΟ ΜΗ ΚΛΕΠΤΕΙΝ ΑΥΤΑ. *elogium mancipiorum:* EA NON FVRARI. Sed obſoleuerat procul dubio ille ritus IVLIANI temporibus, eiusque loco inualuerat, vt praeconium fieret, virtutesque, vitia et morbi ſeruorum palam pronunciarentur: quod dum fiebat, ſerui in orbem ire, currere, ſaltare, nonnunquam etiam nudi, cogebantur, vt emtores eo certiora ſanitatis agilitatisque experimenta caperent, vti eleganter demonſtrauit IO. FR. GRONOVIVS. b) Sed miſſa haec facimus, vt alteram obſeruationis noſtrae partem, puta, quod multo plura olim exſtiterint edicti Aedilitii capita, probemus. Primum itaque celeberrimum exſtitit Aedilium edictum de ſumtibus funerum, quod pluribus *capitibus* conſtitiſſe, et ſimul ad ritus funebres, monimentorumque ſtructuram pertinuiſſe, arbitramur. Sic iam ſupra attulimus inſignem OVIDII c) locum, ex quo patet, edixiſſe Aediles, ne plures, quam decem tibicines in pompa funebri adhiberentur. Erat hoc collegium tibicinum ſacrorum cauſſa a Numa inſtitutum, d) *vt publicis priuatisque feriis, tecto capite, varia-*

que

z) Seneca *Epiſt. XXXXVI.*

a) Philoſtrat. *Vit. Apoll. Tyan. Lib. III. Cap. XXV.*

b) Gronou. *Diatr. ad Papin. Stat. Cap. XVI. p. 85.*

c) Ouid. *Faſtor. Lib. VI. v. 663.*

d) Plutarch. *in Vita Numae p. 71.*

que veſte velati, concentus ederent, ceu loquitur VALERIVS MAXIMVS; e) Vnde et in marmoribus f) celebrantur TIBICINES ET FIDICINES ROMANORVM, QVI SACRIS PVBLICIS PRAESTO SVNT. Iidem ergo et funeribus intererant, more antiquiſſimo, poſteaque ad ipſos Hebraeos translato. g) Quum vero maxima ſaepe eorum turba exſequias iret, idque aduerſaretur legi XII. Tabularum: h) TRIBVS RICINIS, ET DECEM TIBICINIBVS FORIS EFFERRE IVS ESTO: morem veterem edicto reuocare viſum eſt Aedilibus, et maxime quidem Appio Claudio, qui ex STEPH. VIN. PIGHII i) rationibus anno v. c. CCCCXXXX. Aedilitatem cum P. Cornelio Aruina egit. De eo enim AVRELIVS VICTOR: k) *Vnus Claudius epulandi decantandique ius tibicinibus ademit.* Quod adeo male habuit tibicines, vt triennio poſt Tibur vno agmine abirent, lepido commento inde reducti, quod praeter OVIDIVM pluribus narrant LIVIVS l) et VALERIVS MAXIMVS. m) Ratum ergo poſtea fuit edictum, quo

Aedilis, pompam qui funeris irent,
Artifices ſolos iuſſerat eſſe decem.

At haec OVIDII verba non emendauit, ſed peruertit, vir eximius, IAC. GOTHOFREDVS, n) dum ea ſine neceſſitate ita refinxit:

Adde,

e) Valer. Max. *Lib. II. Cap. V. exemplo 4.*
f) Gruter. *Inſcript. p. CCLXVIIII, 2.*
g) *Matth. VIIII, 23. et ibi interpretes.*
h) Cicero *Lib. II. Cap. XXIII.*
i) Pigh. *Annal. Rom. ad ann. CCCCXXXX.*
k) Aurel. Victor *de vir. illuſtr. Cap. XXXIIII.*
l) Liu. *Lib. VIIII. Cap. XXX.*
m) Valer. Max. *Lib. II. Cap. V. exempl. 4.*
n) Iac. Gothofred. *Not. ad XII. Tab. p. 233.*

Adde, quod edictis, pompa qui funeris irent,
Artifices ſolos ius erat ire decem.

Edicta vero illi ſunt leges XII. Tabularum, vt ſenſus ſit, vrbe ideo indignabundos exceſſiſſe tibicines, quod per leges XII. Tabularum non licuerit plures, quam decem funeribus praecinere. Sed praeterquam, quod merito deſideres exemplum, ex quo pateat, leges illas decemuirales vmquam edictorum nomen tuliſſe: quis credat, tibicines, anno v. c. ccccxxxxiii Tibur ſecedentes, offenſos eſſe legibus, iam ante centum et quadraginta annos latis? Annon probabilius eſt, eos in furorem illum actos eſſe hoc edicto, triennio ante propoſito, quo pars illa XII. Tabularum, male adhuc obſeruata, reuocata in vſum fuerat? o) Sed fraudi viro doctiſſimo fuit, quod, funera ad curam Aedilium pertinuiſſe, non meminiſſet, quum tamen id nouo edicti Aedilitii capite luculenter poſſit demonſtrari. Quum Cicero Tulliola ſua eſſet orbatus: immodicus amor et impotens ambitio ſtimulabant hominem, vt ei *ſumtuoſiſſimum* monimentum, quin templum, exſtruere *conſtitueret.* Sed impedimento ſibi eſſe intelligebat legem, cuius ipſe meminit, p) qua cautum fuerat, *vt quo plus inſumtum fuerit, quam quod lege concederetur, tantumdem populo daretur.* Veniebat ergo illi in mentem, effugere ſe poſſe hanc poenam, ſi pro monimento ſepulcrali fanum exſtrueret Tulliae, de quo et alibi q) Attici ſui conſilium explorat. At quaenam illa lex? Antiqua illa procul dubio, et ipſi Ciceroni, vt videtur, non ſatis nota. Scribit

o) Burmann. *ad Ould. Tomo* III. *p. 424. ſequ.*
p) Cicero *ad Attic. Lib.* XII. *Epiſt. XXXV.*
q) Idem *ibid. Lib.* XII. *Epiſt.* XXXVI.

Scribit enim ad Atticum: r) *Si tibi res, ſi locus, ſi inſtitutum placet: lege, quaeſo*, LEGEM, *mihique eam mitte.* Sed qualiscumque illa fuerit, eam edicto ſuo deinde Aediles in vſum reuocarunt, ſimulque ſummam, quam in monimenta expendere fas eſſet, expreſſerunt. Nam quum Auguſti temporibus C. Ceſtio, praetori, magnificum mauſoleum, cuius elegans iconiſmus nouiſſimae GRVTERI editioni s) inſertus eſt, exſtruerent heredes, modumque impenſarum, ab Aedilibus praeſcriptum, exceſſiſſent: tantumdem pecuniae, quantum vltra modum impenderant, fiſco dare iuſſi ſunt. Quumque eius poenae gratia ipſis beneficio M. Vipſanii Agrippae facta eſſet: heredes tanti beneficii memoriam celebrarunt inſigni hac inſcriptione, quam, a CAROLO SPONIO ſecum communicatam, edidit THOMAS REINESIVS: t)

M· VALERIVS· MESSALA· CORVINVS·
P· RVTILIVS· LVPVS· L· IVNIVS· SILANVS.
L· PONTIVS· MELA· D· MARIVS·
NIGER· HEREDES· C· CESTI· ET·
L· CESTIVS· QVA· EX· PARTE· AD·
EVM· FRATRIS· HEREDITAS·
M· AGRIPPAE· MVNERE· PER·
VENIT· EX· EA· PECVNIA· QVAM·
PRO· SVIS· PARTIBVS· RECEPER· - - -
EX· VENDITIONE· ATTALICOR· - - -
QVAE EIS· PER· EDICTVM·
AEDILIS· IN· SEPVLCRVM· C· CESTII·
EX· TESTAMENTO· EIVS· INFERRE·
NON· LICVIT·

H Habe-

r) Idem *ibid.*
s) Gruter. *Inſcript. p. CLXXXV, 1.*
t) Reineſ. *Inſcript. Claſſ. II. n. 73. p. 291.*

Habemus ergo alterum edictum Aedilitium de modo ſumtuum, in monimenta impendendorum. Addimus et tertii notitiam, quod ad caſtrationes puerorum pertinuit, de quo VLPIANVS: u) *Vt ſi puerum quis caſtrauerit, et pretioſiorem fecerit: Viuianus ſcribit, ceſſare Aquilliam, ſed iniuriarum erit agendum, aut ex* EDICTO AEDILITIO *in quadruplum*, Fuit ſane hoc edictum non de vitioſis mancipiis redhibendis, ceu ſibi perſuaſerat ACCVRSIVS, quippe ex quo nulla naſcitur in quadruplum actio, ſed aliud, ab eo diuerſum, ceu recte vidit ſaepe nobis laudatus EV. OTTO, x) qui illud ſingulari, eoque pererudito ſchediaſmate, illuſtrauit. Sequatur quartum edicti, non amplius exſtantis, exemplum. Populus in theatro lapidibus paene obruerat Vatinium. Aediles itaque edictum propoſuerant: NE QVIS ALIQVID, PRAETER POMVM, IACERE VELLET. Quod ioci perelegantis occaſionem praebuit Caſcellio iureconſulto, qui interrogatus a non nemine, num nux pinea pomum ſit? facete ſuo more reſpondit: *Si in Vatinium miſſurus es, pomum eſt.* y) Ex quo patet, de ludis etiam ac re theatrali edicta proponere ſolitos eſſe Aediles curules, indigna tamen viſa IVLIANO, iureconſulto grauiſſimo, quae in edictum ſuum admitterentur. Porro inter reliqua interdicta TRIBONIANVS z) retulit etiam illud DE VIA PVBLICA, ET SI QVID IN EA FACTVM ESSE DICATVR: ſub quo tamen titulo nullum praetoris fragmentum, vti

u) *l. 27. §. 28. D. ad leg. Aquill.*

x) Eu. Otto *ſing. ſchediaſm. ad d. l. 27. §. 28. edito Steinuurdiae anno 1710. 4.*

y) Macrob. *Saturnal. Lib. II. Cap. VI.*

z) Pand. *Lib. XXXXIII. tit. X.*

vti alias ſolet, expoſuit; ſed vnum tantum locum ex PAPINIANI libro ἀϛυνομικῶν, cuius argumentum ſupra vidimus, collocauit. Ex quo non temere mihi colligere videor, fuiſſe hoc interdictum Aedilitium, de viis intra vrbem recte ſternendis, purgandis, nullis ſordibus inquinandis, quod deinde etiam municipiorum et coloniarum Aedilibus, tamquam perfectiſſimum aedilitiae diſciplinae exemplum, propoſuit PAPINIANVS. En plura praeter tria illa, quae hodie exſtant, edicti aedilitii capita. Nec fortaſſis ego retuli omnia. Si enim recte ſe habent haec verba MARCELLI iureconſulti: a) PLERAEQVE *actiones Aedilitiae certo tempore finiuntur:* non abs re ſuſpiceris, fuiſſe et aliquas actiones perpetuas, quae ex edicto aedilitio promanarint. Quumque hodie talem nullam ſciamus: vix dubitandum videbitur, quin plura capita edicti illius hodie deſiderentur. Sed ſcrupulum hic iniicit V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK b) qui pro *pleraeque* acute reſcribi iubet *peraeque*. Verum ego rem in medio relinquo, pluribus exemplis demonſtraſſe contentus, bene longum fuiſſe edictum Aedilitium, multoque plures, quam hodie ſuperſunt, titulos ſuo ambitu comprehendiſſe.

§. VIIII.

Quemadmodum vero edictum praetoris perpetuum etiam in prouinciis pro norma fuit: ita et Aedilitium, quatenus illius portio fuit, eamdem in prouinciis, ac in ipſa vrbe, auctoritatem eſt conſequutum. Teſtem et hic laudare poſſumus THEOPHILVM, c) qui vbi

Edicti Aedilitii auctoritas in prouinciis.

a) *l. 2. D. de diuerſ. et temp. praeſcr.*
b) Corn. van Bynkersh. *Obſ. Lib. IIII. Cap. VIII.*
c) Theophil. *Paraphr. §. 7. Inſt. de iure nat. gent. et ciu.*

Digitized by Google

vbi ex inſtituto agit de edictis aedilitiis: τὰ δὲ τούτων ἔδικτα, inquit, *ἐκράτει καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Horum edicta et in prouinciis obtinebant:* immo et hoc multo antiquiorem, VLPIANVM, d) qui, dum *vbique curare ait Aediles, ne emtores a venditoribus circumueniantur*, ſatis aperte innuit, edictum aedilitium de venditione mancipiorum et iumentorum non ſolum Romae, ſed vbique in orbe Romano, valuiſſe. Immo et elegantem PETRONII e) locum huc trahit v. c. EV. OTTO. f) Apud illum enim Trimalchio, audiens, hortos Pomponianos ſibi anno priore emtos eſſe, excanduit, et: *quicumque*, inquit, *mihi fundi emti fuerint, niſi intra ſextum menſem ſciero, in rationes meas inferri veto.* Vbi illi ſex menſes manifeſto ideo definiebantur, vt ex edicto aedilitio ad redhibendum agere poſſet Trimalchio, ſi forte fundus eſſet peſtilens. g) Nam ſtatim ſubiicit PETRONIVS: *Iam etiam edicta Aedilium recitabantur*, non ſane Capuanorum, (quia his nulla erat edicendi poteſtas,) ſed Romanorum, quae res vitioſas intra ſex menſes, quibus primum experiundi poteſtas eſſet, redhiberi iubent. *h)* Nimirum vti libera republica leges non pertinebant ad municipia et prouincias, niſi ſpeciali SC. ad eas eſſent porrecta: i) ita a temporibus Hadriani, qui totum orbem Romanum edicto perpetuo ſubiecerat, homines impe-

d) *l. 37. D. de aedil. edict.*
e) Petron. *Satyr. Cap.* LIII.
f) Eu. Otto *de aedil. colon. et municip. Cap.* XIII. *p. 451.*
g) *l. 49. D. de aedil. edicto.*
h) *l. 55. D. eod.*
i) Cuiac. *Paratitl. C. de ſeru. reip.* Ger. Noodt. *Obſeru. Lib.* II. *Cap. V.* Vener. Patris *Comm. ad leg. Iul. et Pap. Lib. Lib.* II. *Cap.* XX. *p. 338.*

imperio Romano ſubiecti, tantum non omnes eodem iure viuebant; adeo vt ſub Marco Imperatore ſcriberet ARISTIDES, k) Romanos νόμους κοινοὺς ἅπασι τάξαντας, *leges communes omnibus conſtituentes, totum orbem, tamquam vnam domum, adminiſtrare.* Quae oratoris verba de edicto perpetuo, paullo ante ſub Hadriano condito, recte interpretatur EZ. SPANHEMIVS. l) Quum ergo νόμος κοινὸς ἅπασι fuerit edictum illud perpetuum, illius vero portio etiam ſit edictum aedilitium: conſequens ſane eſt, vt et hoc non minus in prouinciis, quam in vrbe valuerit, et pro lege fuerit iudicantibus.

§. X.

Diſpoſitio edicti aedilitii ex commentariis Caii, Vlpiani et Paulli eruta.

Ceterum totius edicti aedilitii, quale in edicto praetorio exſtitit, ſeriem ac ordinem diſcere licebit ex fragmentis CAII, VLPIANI et PAVLLI, quorumquemque binis libris edictum hoc illuſtraſſe, diximus. Fragmenta enim illa aperte docent, VLPIANVM *libro I.* egiſſe de venditione mancipiorum, *libro II.* de venditione iumentorum, et animalibus noxiis: PAVLLVM *Lib. I.* capita de venditione mancipiorum et iumentorum, *Lib. II.* de actionibus aedilitiis, et animalibus noxiis, expoſuiſſe: CAIVM denique ordinem VLPIANI eſſe per omnia ſequutum. Ex eo vero ſequitur, vt *primum* edicti aedilitii *caput* fuerit illud de *venditione mancipiorum*, quia de illo omnes iureconſulti libro commentariorum ſuorum primo tractarunt: *ſecundum* locum tenuerit *caput de venditione iumentorum*, quia illud primo adhuc libro interpretatus eſt IVLIVS PAVLLVS: *tertium* denique et vltimum *caput* abſoluerit edictum *de animalibus noxiis, in via publica*

k) Ariſtid. *orat. in Romam. p.* 395.

l) Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc.* II. *Cap.* VII. *p.* 175.

non habendis, quod omnes illi interpretes poſteriore libro expoſuerunt. Quamuis vero tria tantum fuerint capita, hoc, quem dixi, ordine diſpoſita: ſingula tamen pluribus conſtitere paragraphis, qui non omnes eo, quo poſiti fuerunt, ordine in pandectis leguntur, immo nec omnes verbis legitimis integris expreſſi ſunt, ceu recte obſeruauit V. C. GER. NOODT, m) quem potiſſimum ducem ſequutus, totum illud edictum huic capiti ſubiungam, adſcriptis fontibus, vnde ſingula verba typica petita ſint.

m) Ger. Noodt *Comm. ad Pand. Lib.* XXI. *tit.* I. *p.* 450.

CAP. I.

DE VENDITIONE MANCIPIORVM.

§. I. Qui mancipia vendunt, certiores faciant emtores, quid morbi vitiiue cuique ſit, quis fugitiuus erroue ſit, noxaue ſolutus non ſit, eademque omnia, quum ea mancipia venibunt, palam recte pronuncianto. a)

a) Totus paragraphus habetur *l. 1. §. 1. D. de aedil. edicto.*

§. II. Quod ſi mancipium aduerſus ea veniſſet, ſiue aduerſus quod dictum promiſſumue fuerit, quum veniret, fuiſſet: quod eius praeſtare oportere dicetur, emtori omnibusque, ad quos ea respertinet, (in eum, qui vendidit, cuiusue maxima pars in ea venditione fuit, in ſex menſibus, quibus experiundi poteſtas erit,) iudicium dabo, vt id mancipium redhibeatur. b)

b) Omnia haec, vncinulis non incluſa, totidem verbis legimus *l. 1. §. 1. D. eod.* Reliqua ſupplenda fuerunt ex *l. 44. §. 1. et l. 19. §. 6. D. eod.*

§. III.

§. III. Si quid autem poſt venditionem traditionemue deterius, emtoris opera, familiae, procuratoriſue eius factum erit, ſiue quid ex eo poſt venditionem natum, adquiſitum fuerit, et, ſi quid aliud in venditione ei acceſſerit, ſiue quid ex ea re fructus peruenerit ad emtorem, vt ea omnia reſtituat. c)

c) Habes et hunc totum paragraphum *l. 1. §. 1. eod.*

§. IIII. Quod ſi praeſtita ea ſint, et quanta pecunia pro eo homine ſoluta, acceſſioniſue nomine data erit, arbitrio iudicis non reddetur, cuiusue pecuniae nomine obligatus erit, non liberabitur: d) tantae pecuniae, ceterarumque rerum venditor ei in duplum condemnabitur: e) item ſi quas acceſſiones ipſe praeſtiterit, vt recipiat. f)

d) Verba haec typica pleraque habentur *l. 25. §. 9. D. de aedil. edict.*

e) Sunt haec expreſſa ex *l. 45. D. eod.*

f) Verba haec exſtant *l. 1. §. 1. eod.*

§. V. Item ſi quod mancipium capitalem fraudem admiſerit, mortis conſciſcendae ſibi cauſſa quid fecerit, inue harenam depugnandi cauſſa ad beſtias intromiſſum fuerit, ea omnia in venditione pronuncianto. g)

g) Verba ipſa typica legimus *d. l. 1. §. 1. de aedil. edict.*

§. VI. Item nationem cuiusque pronuncianto, h) neue veterator pro nouitio veneat. i) Ex his enim cauſſis iudicium dabimus. k)

h) Sententia huius edicti eſt in *l. 31. §. 21. D. eod.*

i) Ipſa haec verba edictalia exſtant *l. 37. D. eod.*

k) Seruauit haec verba Vlpianus. *l. 1. §. 1. D. eod.*

§. VII.

§. VII. Item in hiſce cauſſis non eſſe, et habere licere emtori, ſi poſtulabit, in duplum cauento. Si contra factum erit, intra duos menſes, vt redhibeatur, vel quanti emtoris interſit, intra ſex menſes iudicium dabimus. l)

l) Totus paragraphus expreſſus eſt ex *l. 28. D. eod.* vbi huius edicti ſententiam CAIVS ſeruauit.

§. VIII. Item, ſi quid ita venierit, vt, niſi placuerit, redhibeatur: intra ſexaginta dies, non vltra, niſi cauſſa cognita, iudicium dabimus. m)

m) Vid. Vlpian. *Lib. I. ad Edict. Aedil. Curul. l. 31. §. 22. D. de aedil. edict.*

§. VIIII. Item omnium rerum nomine, quae ſupra ſcriptae ſunt, quanti minoris, quam venirent, fuerint, intra annum iudicium dabimus. n)

n) *l. 43. §. 6. D. eod.*

§. X. Hoc amplius, ſi quis aduerſus ea ſciens dolo malo vendidiſſe dicetur, iudicium dabimus. o)

o) *l. 1. §. 1. D. eod.*

§. XI. De mancipio, quod ei rei acceſſit, quae minoris eſſet, iudicium non dabimus. p)

p) Debemus hanc clauſulam PAVLLO *l. 44. D. eod.*

CAP. II.

DE VENDITIONE IVMENTORVM.

§. I. Qui iumenta vendunt, palam recte dicunto, quid in quoque eorum morbi vitiiue ſit. q)

q) *l. 38. pr. D. de aedil. edicto.*

§. II.

§. II. Vti quae optime ornata vendendi cauſſa fuerint, ita emtoribus tradentur. r)

r) *Ibid.*

§. III. Si quid ita factum non erit, de ornamentis reſtituendis, iumentisue ornamentorum nomine redhibendis, in diebus ſexaginta; morbi autem vitiiue cauſſa inemtis faciendis in ſex menſibus; vel quo minoris, cum venirent, fuerint, in anno iudicium dabimus. s)

s) *ibid.*

§. IIII. Si iumenta paria ſimul venierint, et alterum in ea cauſſa fuerit, vt redhiberi debeat, iudicium dabimus, quo vtrumque redhibeatur. t)

t) *ibid.*

§. V. Quae de iumentorum ſanitate diximus, de cetero quoque pecore omni venditores faciunto. u)

u) *l. 38. §. 5. D. eod.*

CAP. III.
DE ANIMALIBVS NOXIIS, IN VIA PVBLICA NON HABENDIS.

§. I. Ne quis canem, verrem, vel minorem aprum, lupum, vrſum, pantheram, leonem, aliudue, quod noceret, animal, ſiue ſoluta ſint, ſiue alligata, vt contineri vinculis, quo minus damnum inferant, non poſſint, qua vulgo iter fiat, ita habuiſſe velit, vt cuiquam nocere damnumue dare poſſit.

§. II. Si aduerſus ea factum erit, et homo liber ex ea re perierit, ſolidi ducenti; ſi nocitum libero homini

mini

mini eſſe dicatur, quanti aequum bonumque iudici videbitur, condemnetur: ceterarum rerum, quanti damnum datum factumue ſit, dupli. x)

x) *l. 40. ſequ. D. de aedil. edicto.*

Et hoc quidem eſt edictum iſtud aedilitium, quod edicto perpetuo, quantum hodie nouimus, IVLIANVS inſeruit. Fieri poteſt, vt et alia quaedam capita in illud receperit, quorum hodie nec vola, nec veſtigium exſtat: quia quemadmodum IVLIANVS multa, tamquam obſoleta repudiauit, ita multo magis IVSTINIANI, principis Chriſtiniani, aetate pleraque ab vſu receſſerant, ipſe vero Imperator, id negotii dederat Triboniano et collegis, vt miſſis omnibus, quae tum in foro non frequentabantur, ea duntaxat, quae in ipſis obtinerent rerum argumentis, tanto accuratius perſequerentur. Sed quum, ſi qua plura in edicto fuerunt, de iis hodie nihil compertum habeamus: otio abuti, et ignota conſectari nolumus, ea, quae de Aedilium edictis hiſtoria ſuggerit, non perfunctoria diligentia collegiſſe contenti.

CAP. III.

DE EDICTI AEDILITII VERO SENSV AC VSV.

§. I. *Tranſitio ad caput tertium. An edicti aedilitii hodie aliquis vſus ſit?* §. II. *Mancipiorum nundinatio olim maximi momenti negotium.* §. III. *Quid circa eorum morbos et vitia praeceperint Aediles?* §. IIII. *Multa hic ſubtiliora, quam ſolida, a iureconſultis prolata.* §. V. *Fugitiui et errones, ſerui nequiſſimi.* §. VI. *Cur ſeruos venalitios noxa ſolutos,*

ſolutos, et nullius capitalis fraudis reos eſſe oporteret? §. VII. *Cur indicanda eorum natio et aetas?* §. VIII. *Quid praeter haec praeſtare debuerint venditores?* §. VIIII. *Aequitas actionum aedilitiarum ex primo capite.* §. X. *An harum actionum aliquis vſus in Germania?* §. XI. *Explicatio edicti de vitiis, morbis, et ornamentis iumentorum.* §. XII. *De actionibus eo nomine datis, earumque vſu hodierno.* §. XIII. *Quid Germani in equorum venditionibus obſeruent?* §. XIIII. *Edictum de animalibus noxiis.* §. XV. *Actio ex hoc edicto eiusque vſus.* §. XVI. *Concluſio diſſertationis.*

§. I.

Transitio ad caput tertium. An edicti Aedilitii aliquis vſus ſit?

EMenſo et hoc iter, quod mihi hiſtoriae edicti aedilitii cauſſa indixeram, nihil ſupereſt, quam vt ipſum edictum, et ius, quod illud complectitur, paullo accuratius ob oculos ponam. At hic fortaſſis mihi ab initio ſtatim adclamabitur Caſſianum illud: CVI BONO? Sunt enim, qui, quidquid in iure noſtro de edicto aedilitio occurrit, ad antiquas fabulas, quas IVSTINIANVS a) ex iuris ſtudio proſcribendas exiſtimat, referunt, eiusque totius iurisprudentiae aedilitiae nullum plane vſum ſupereſſe, contendunt. Et habet ſane haec ſententia magnum ſatis auctorem, virum, quum viueret, eruditiſſimum, CHRIST. THOMASIVM, b) qui hic in veterum recentiorumque iureconſultorum ſcriptis, et maxime in IO. GVIL. ROEVENSTRVNCKII opuſculo c) nonniſi ſubtiliſſimas ac ſpinoſas quaeſtiunculas, et cere-

I 2

a) *§. 3. Inſt. prooem.*
b) Thomaſ. *Not. ad Pand. p. 220. ſequ.*
c) Roeuenſtrunck *Meditat. Aedil. Colon. Agripp. 1700. 4.*

cerebrinam potius, quam veram aequitatem, deprehendere ſibi videtur, ac deinde per inductionem, quam vocant, oſtendere conatur, totius illius edicti nullum in foris vſum eſſe poſſe. Sane enim primi capitis non vſum ipſum STRYKIVM d) agnoſcere, quod apud nos mancipiorum venditiones ſint rariſſimae, et homines proprii aliis plane officiis adhibeantur, quam ſerui Romanorum, ac proinde riſum de ſe daturus ſit in Germania, qui huiusmodi mancipium, cui os male oleat, ex corporis vitio, e) vel, quod vrinam ex veſicae vitio non contineat, redhibere velit. f) Nec, quod de iumentorum vitiis praecipitur, magni momenti eſſe, quia rigorem edicti de vitiis iumentorum, ipſi venditori ignotis, Germani numquam probarint, adeoque emtores aut eorum nomine cautionem exigere a venditoribus, aut damnum ſibi imputare debeant. g) Probandum ergo hoc caſu eſſe receptionem, quia diſpoſitio illa non ex aequitate naturali proficiſcatur, ſed mere ciuilis ſit. Redhibitionis porro fundi, vel aedificii, cuius mentionem veteres iureconſulti faciant, h) non alium poſſe excogitari caſum, quam ſi fundus peſtilens, vel ſeruitutibus oneratus, venditus ſit: nec actionis in duplum, i) quam promittant Aediles, vllum vſum ſupereſſe poſſe, ſe iam alibi k) ſatis demonſtraſſe. Enimuero, quod pace magnorum

d) Stryk. *Vſ. modern. Digeſt. tit. de Aedil. edict.* §. *XII.*

e) *l. 12.* §. *4. D. de Aedil. ed.*

f) *l. 14.* §. *4. D. eod.*

g) Schilter. *Exercit. XXXIIII.* §. *XV.* Beyer *Poſit. pandect. tit. de Aedil. edicto* §. *I. et II.*

h) *l. 49. et l. 61. D. de Aedil. edicto.*

i) *l. 40. 41. 42. l. 45. D. eod.*

k) Thomaſ. *Diſſ. de vſu action. poenal. Cap. III.* §. *XXXIII.*

gnorum illorum Manium dixerim, his me quidem non moueri fateor, vt inutile hoc ſtudium meum exiſtimem. Quamuis enim aliquando de mancipiorum vitiis et morbis ſubtiliter admodum philoſophentur iureconſulti: tamen nec vbique tam ſubtiles ſunt, nec ſtatim, quod ſubtilius eſt, tamquam iniquum videtur reiiciendum. Fateor deinde, nullum vel exiguum eſſe poſſe primi capitis vſum; ſed id non ob aequitatem cerebrinam, vel ſubtilitatem huius edicti, contingit, ſed quia non adeo frequens eſt in Germania mancipiorum nundinatio. Contra, quae de iumentorum venditione praecipiunt Aediles, quaeque de actionibus redhibitoria et quanti minoris edicunt, tantum abeſt, vt vſu careant, vt potius in foro ſint frequentiſſima. Nec video profecto, cur receptionem ſibi probari velit vir eximius, quum ipſe toties vrgeat id, quod veriſſimum eſt, ius Romanum Germanis placuiſſe, tamquam ſubſidiarium, l) adeoque illud non poſſit non pro norma eſſe, vbi illi non derogant mores patrii, vel ſingularum ciuitatum ſtatuta. In pauciſſimis vero haec derogare edicto aedilitio, mox adparebit. At pauciſſimae fingi poſſunt ſpecies, quibus de redhibendis fundis atque aedificiis incidere poſſit quaeſtio: actiones vero poenales in duplum foro noſtro plane inconcinnae ſunt. Sed, quae paucis etiam caſibus vſum habent, vſu non carent: nec in actionibus illis in duplum cardo totius iuris aedilitii vertitur. Potius et pauca illa, quorum de vſu dubitari non poteſt, ita comparata ſunt, vt per interpretationis extenſiuae regulas ad caſus innumeros recte

 profe-

l) Dn. Thomaſ. *Not. ad Inſtit. p. 11.*

proferantur. Nam ipſe VLPIANVS m) ſub initium commentarii ſui ad edictum aedilitium ex PEDIO prudenter monuit, *quoties lege aliquid, vnum vel alterum, introductum ſit, bonam occaſionem eſſe, cetera, quae tendunt ad eamdem vtilitatem, vel interpretatione, vel certe iurisdictione, ſuppleri.* Et hinc ipſe, aliique interpretes, hoc edictum, quod initio ad mancipia et iumenta pertinebat, protulerunt et ad reliquas pecudes, n) et ad omnia animalia, o) immo et ad res quaſcumque mobiles et immobiles. p) Quare nec recentioribus iureconſultis vitio iure vertitur, quod hoc edictum producant ad varias res inanimatas, veluti ad frumenta, vina, carnes, libros mutilatos, q) metalla vitioſa, r) aromata, s) pannos, t) ceram, u) aliasque res innumeras, quibus venditis iudices quotidie fatigantur ab emtoribus, negantibus, merces eſſe probas et laudabiles, (*kauffmanns-gut*) easque vel redhibentibus, vel pretii partem repoſcentibus. Et quis adeo vſum negauerit edicti nobiliſſimi, ſi de his nihil ſanxerint iura ſtatutaria? Quare et iucundiſſimum laborem me ſuſcepturum, et facturum

operae

m) *l. 13. D. de legib.*

n) *l. 38. D. de aedil. edicto.*

o) *l. 48. §. 6. D. eod.* Bachou. *ad Treutler. Diſp. II. th. II. lit. D.*

p) *l. 1. pr. l. 63. D. eod.* Sichard. *ad tit. C. de aedil. action.*

q) Maranta *prax. aur. Part. III. Diſt. VIIII. n. 32. 39.* Oldendorp. *Progymn. Claſſ. IIII. act. II. pr. 4.* Menoch. *de arbitr. iud. quaeſt. Lib. II. Caſ. 382.*

r) Roeuenſtr. *Medit. Aedil. Lib. I. Cap. I. n. 10.*

s) Foller. *ad Marant. ibid. n. 40.*

t) Roeuenſtr. *ibid.*

u) Roeuenſtr. *ibid.*

Digitized by Google

operae pretium, arbitror, ſi lucis quid attulero his edicti capitibus, maxime quum nec ROEVENSTRVNCKII meditationes aedilitiae, nec vllum aliud, quod de hoc edicto ſcriptum ſit, opuſculum rem omnem exhauſiſſe videantur.

§. II.

Mancipiorum nundinatio olim maximi momenti negotium.

Primum caput ad mancipiorum venditionem pertinuiſſe diximus, de qua vel ideo diligentiſſime edixerant Aediles, quod illa negotiatio non leuis eſſet momenti, in eaque maxima ſaepe facultatum pars verteretur. Quo plures quisque ſeruos, ſiue domi natos, ſiue pretio fortunaeue beneficio comparatos, habebat: eo videbatur opulentior. At qui pro ſeruis frugi male conciliatos, fures, errones, aleatores, ardeliones, aliosque deſperatae malitiae homines, ſua pecunia emerat, vel cui pro ſanis homines morboſi, vitioue aliquo laborantes, traditi ab emtore fuerant: is ſibi ſane videbatur hominum miſerrimus, quod et magno aere maximum ſibi malum imprudens redemiſſet, et, vt eleganter loquitur PLINIVS, x) *mala emtio ſemper ſtultitiam domino exprobraret.* Hinc multa obſeruabantur in illa mancipiorum venditione, e. g. vt exteri cretatis pedibus y) bello capti ſub corona venirent, z) vt ante venditionem ſerui nudi discurrerent, ſaltarent, muſculique eorum contrectarentur, a) vt latitans vitium incenſo gagate lapide exploraretur, b) vt artis quisque ſuae

x) Plin. *Lib. I. Epiſt. XXIIII.*
y) Iuuenal. *Sat. I. v. III.*
z) Gell. *Noct. Attic. Lib. VII. Cap. IIII.*
a) Gronou. *Diatr. ad Papin. Stat. Cap. XVI. p. 85.*
b) Apulei. *Apolog. p. 491.*

ſuae ſpecimen daret, audiretque vocem venditoris, qualis eſt apud TERENTIVM: c)

Fac periculum in litteris,
Fac in palaeſtra, in muſicis: quae liberum
Scire aequum eſt adoleſcentem: ſollertem dabo.

Tantae molis erat conciliare ſibi venalitium, cuius poſtea emtorem non poeniteret. Et tamen tam ingenioſa erat venditorum malitia, vt ſexcentis modis emtores aere emungerent. Modo enim liberi venibant pro ſeruis, modo pro ſanis morboſi, modo pro probis nebulones nequiſſimi, vt conquerendum his eſſet cum illo apud PLAVTVM: d)

Qui cauet, ne decipiatur, vix cauet, dum etiam cauet.
Etiam, quum cauiſſe ratus, ſaepe is cautor captus eſt.

Fruſtra ergo fuiſſet omnis priuatorum prouidentia, niſi partes ſuas interpoſuiſſent Aediles, quumque, iudice PLINIO, e) *de venalibus, an frugi ſint, melius auribus, quam oculis iudicetur,* non ſolum palam pronunciari, ſi quid morbi vitiiue eſſet, ſed et caueri eo nomine iuſſiſſent. Quare VARRO, f) vbi patremfamilias ex inſtituto docet, quid eum in mancipiorum venditione obſeruare oporteat, edictum aedilitium veluti in compendium mittit, aitque: *In horum emtione ſolet accedere peculium, aut ſi excipiatur, ſtipulatio intercedere, ſanum eum eſſe, furtis noxisque ſolutum, aut ſi mancipio non datur, dupla promitti, aut, ſi ita pacti, ſimpla.* Quae omnia ex edicto aedilitio eſſe nemo non intelligit.

§. III.

c) Terent. *Eunuch. Act. III. ſcen. II. v. 23.*
d) Plaut. *Capt. Act. II. ſcen. II. v. 5.*
e) Plin. *Lib. I. Epiſt. XXII.*
f) Varro *de re ruſtica. Lib. II. Cap. X.*

Digitized by Google

§. III.

Quid circa morbos et vitia praeceperint Aediles?

Primo itaque iis, *qui mancipia vendunt*, neceſſitatem imponunt Aediles, *certiores faciendi emtores*, QVID MORBI VITIIVE CVIQVE SIT, *eademque omnia palam pronunciandi.* Quamuis vero de venditionibus tantum edixiſſent, et quidem priuatorum duntaxat, et municipiorum, non fiſcalium, g) ne haſtae publicae conuelleretur auctoritas: non dubitarunt tamen interpretes, h) moti ſimilitudine rationis, hanc iuris aedilitii diſpoſitionem etiam ad permutationes transferre: non autem ad locationes, i) multoque minus ad donationes. Et poſterius quidem iuſtiſſimam habet rationem. *Quid enim ſe reſtituturum donator repromittat*, inquit MODESTINVS, k) *quando nullum pretium interueniat?* At cur in locationibus exſulat edicti auctoritas? Quia nec damnum patitur conductor, ſi morboſus vitioſusue ſeruus locatas operas recte praeſtet, et ſi non praeſtet, vel damnum det conductori, ei competit conducti actio, quae vero non ad Aedilium, fori tantum curam habentium, ſed praetoris, iurisdictionem pertinebat. Quam rationem miror in mentem non veniſſe CVIACIO, l) ad locationes etiam porrigenti edictum aedilitium. Vendens ergo vel permutans mancipia certiorem facere debebat alterum, quocum contrahebat, et palam pronunciare, *quid morbi vitiiue eſſet.* Vbi morbum eleganter definiuerat SABINVS, m) *habitum cuiusque corporis contra*

K

g) *l. 1. §. 3. 4. D. de aedil. edicto.*

h) *l. vlt. D. de rer. permut. l. 19. §. 5. D. de aedil. edicto.*

i) *l. 63. D. eod.*

k) *l. 62. D. eod.*

l) Cuiac. *Obſeru. Lib. XII. Cap. XXXVIII.*

m) *l. 1. §. 7. D. eod.*

tra naturam, qui vſum eius ad id faciat deteriorem, cuius cauſſa natura nobis eius corporis ſanitatem dederit. Per VITIVM vero Aediles intellexiſſe videntur quamcumque corporis etiam ſani imperfectionem, veluti ſi quis balbus, vel myops, vel claudus eſſet. Alias MODESTINO n) MORBVS eſt *temporalis imbecillitas,* VITIVM *vero perpetuum corporis impedimentum, veluti ſi talum excuſſit. Nam et luſcus vtique vitioſus eſt.* Quem locum eleganter ſuo more exponunt RAD. FORNERIVS, o) et IO. GOEDDEVS. p) At recte monet VLPIANVS, q) Aediles tollendae dubitationis cauſſa vtrumque iunxiſſe vocabulum, ne diſputaretur ſubtilius, morbisne accenſenda ſit aliqua imperfectio, nec ne. Vt vero omnia ad certa principia reuocemus: quaecumque de morbis vitiisue mancipiorum in disquiſitionem venire ſolebant, paucis propoſitionibus includi poterunt. Nam ex ipſa SABINI definitione fluebat axioma I. quod totidem paene verbis expreſſit VLPIANVS: r) *Si quid tale fuerit vitii, ſiue morbi, quod vſum miniſteriumque hominis impediat, id dabit redhibitioni locum.* Nec hic referebat, in totum, an pro parte, *hominis* vſus impediretur. Quum vero alia ſint vitia corporis, alia animi: recte obſeruabant interpretes, Aediles de corporis duntaxat morbis ac vitiis loqui, animi vero non alia attingere, quam erronis, fugitiui, et capitalem fraudem admittentis, ac proinde recte collegerunt II. *ceſſare redhibitionem ob animi vitia, neque ea, niſi illa abeſſe promiſerit*

n) *l. 101. §. 2. D. de V. S.*
o) Rad. Forner. *ad d. l. 101. D. de verb. ſignif.*
p) Io. Goedd. *ad d. l. 101. D. de verb. ſign.*
q) *d. l. 1. §. 7. D. de aedil. edicto.*
r) *l. 1. §. 8. D. de aedil. edict.*

Digitized by Google

miſerit venditor, ex edicto praeſtanda eſſe. s) Quamuis nihil impediat omnino, quo minus emti ideo poſſit agi. Vbi tamen ſimul recte monent, eſſe quaedam animi vitia, quae non tam in animo, quam in corpore oriantur, ex eoque in animum transeant: quae, quin veri ſint morbi, dubitari nequeat, veluti ſi quis propter febrem loquatur aliena, vel per vicos more inſanorum deridenda agat. De his ergo vitiis, quae *corporis animique mixta* adpellat VLPIANVS t) recte ſtatuunt, III. *ob vitia corporis, quae ad animum vsque pertingant, redhiberi poſſe mancipium.* u) Quin quum generatim quaedam animi vitia ita adficiant corpus, vt eius vſum plane peruertant: *ob ea quoque* IIII. *merito cenſuerunt redhibitioni locum eſſe,* veluti, ſi quis tam fatuum, vel morionem vendiderit, vt nullus in eo vſus ſit. x) Deinde edicti interpretes a morbis vitiisque merito diſtinguunt ἀῤῥωςίαν, ſeu leuiculam aegrotationem, neque periculoſam, neque diuturnam, eamque V. *cauſſam redhibitioni dare, negant,* y) veluti leuem lippitudinem, aut leuem dentis auriculaeue dolorem, aut mediocre vlcus, aut febriculam, qualem etiam validiſſimum corpus aliquando concutere poſſe, docet experientia. Poſtremo quum morbos vitiaque palam pronunciari iuſſiſſent Aediles: non potuerunt non inde colligere ICti, VI. *fruſtra conqueri emtorem, tam parum oculatum, vt ne manifeſtum quidem, et in ſenſus incurrens, vitium animaduerterit.* z) Hae ſunt

s) *l. 4. §. 3. D. eod. l. 1. §. 9. l. 4. §. 4. D. eod.*
t) *l. 4. §. 4. eod.*
u) *l. 1. §. 9. l. 4. §. 1. D. eod.*
x) *l. 4. §. 3. D. eod.*
y) *l. 4. §. 6. D. de aedil. edicto.*
z) *l. 1. §. 6. l. 14. §. vlt. l. 48. §. 3. D. eod.*

ſex illae propoſitiones, ad quas referri poſſunt omnia; quae veteres edicti aedilitii interpretes de morbis vitiisque mancipiorum prolixe diſputarunt, quae an nimis ſubtilia et ſpinoſa ſint, viderint alii, quum mihi et ſatis perſpicua, et aequiſſima videantur.

§. IIII.

Multa hic ſubtiliora, quam ſolida a iureconſultis prolata.

Si quid tamen in iureconſultorum fragmentis occurrat paullo ſubtilius, id non tam ad regulas, quam ad earum adplicationem vel exempla videtur pertinere. Saepe enim omnino dubitabatur, poſſitne vitium aliquod mórbis accenſeri, nec ne: quod non niſi poſt multas variationes ad liquidum perduci potuit, vt ſolent ea, quorum in deciſione doctiſſimi viri, HIPPOCRATIS, aliorumque praeſtantium medicorum ſententia ſtare tenentur iureconſulti. a) Sic, quod ad axioma II. attinet, inter omnes conſtabat, redhiberi non debere ſeruos timidos, cupidos, auaros, iracundos, b) melancholicos, c) proteruos, d) aleatores, vinoſos, guloſos, impoſtores, mendaces, litigioſos: e) quia haec animi vitia eſſe, inter omnes *conſtabat.* At magna vidiſſes ſententiarum diuortia, ſi quando de *fanatico* incidebat quaeſtio, non illo, qui fanum aliquod cuſtodiebat, tamquam aedituus, qualis apud GRVTERVM f) erat C. IVLIVS BIS FANI CVRATOR, ſed qui circa fana bacchatus caput iactabat, reſponſaque dabat, tamquam

a) *l. 12. D. de ſtatu hominum.*
b) *l. 1. §. 11. D. de aedil. edicto.*
c) *l. 2. D. eod.*
d) *l. 3. D. eod.*
e) *l. 4. §. 2. D. eod.*
f) Gruter. *Inſcript. p. CCCCXXIIII, 8.*

Digitized by Google

quam ἐνθυσιασθεὶς vel θεόληπτος, vaticinans et fariolus, veluti apud REINESIVM, g) SEVERVS FANATICVS E VICO BELLONAE, apud GRVTERVM h) L. CORNELIVS IANVARIVS FANATICVS AB ISIS SERAPIS AD AEDEM BELLONAE, vel C. CAECILIVS APOLLINARIS FANATICVS DE AEDE BELLONAE PVLVINESIS: i) de quorum, *fanatico carmine vaticinantium*, vti loquitur LIVIVS, k) furore plura diſſerunt BVDAEVS l) et DESID. HERALDVS. m) Eſſe id animi vitium, nemo ſanus dubitabit: at dubitabant homines ſuperſtitioſi, quibus non modo venerandi videbantur homines, deo pleni, ſed et aliquando ad lucrum faciendum quam maxime apti, ceu exemplo ancillulae, habentis πνεῦμα πύθωνος, cuius in actis Apoſtolorum n) fit mentio, probari poteſt, ἥτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς μαντευομένη, *quae dominis vaticinando quaeſtum magnum praebebat*. Quid ergo iureconſulti? Quum animaduerterent, eam animi adfectionem vſum corporis impedire ſolere, multum intereſſe dicebant, o) ſemperne caput iactet ſeruus fanaticus, an aliquando id fecerit quidem, at nunc id non faciat: et priore caſu vitium hoc eſſe, ſed animi, ob quod ex emto agendum ſit, poſteriore ne vitium quidem, non magis ac morbus, quo defunctus quis cum valetudine in gratiam redierit. Sic et multum disputabatur, ſitne inter vitia

K 3 impe-

g) Reineſ. *Claſſ. XIIII. Inſcript. 139.*

h) Gruter. *ibid. p. CCCXII, 7.*

i) Idem *p. CCCXIII, 1.*

k) Liu. *Lib. XXXVIII. Cap. XVI.*

l) Budaeus *Comment. ad Pand. p. 334.*

m) Deſid. Herald. *ad Arnob. p. 21.*

n) *Actor. Apoſt. XVI, 16.*

o) *l. 1. §. 9. et 10. D. de aedil. edicto.*

impetigo, p) an morboſi ſint ſpadones, q) ii, quibus lingua abſciſſa ſit, r) muti et balbi, s) gibboſi et curui, pruriginoſi vel ſcabioſi, t) mutili, vel quibus digitorum numerum natura ampliarit, u) myopes, luſci, nyctalopes, x) vari et vatii, y) quibus abeſt dens, z) clauum, aut polypum, aut maiorem alterum oculum habentes, ſcaeue, gutturoſi, oculis turgidis praediti, ii, quibus os male olet, a) claudi, b) mulieres, quae ſemper mortuos pariant, vel ſteriles ſint? c) vt iam alias eius generis quaeſtiunculas, quas attingere non patitur aetas et verecundia, praetermittam. Sunt hic multae veterum deciſiones ita comparatae, vt hodie aliud reſponſuri eſſent medici: alias iure vocaremus in dubium, niſi tanta nobis eſſet iuris conſtituti reuerentia, vt ab illo vel latum vnguem diſcedere nobis religioni ducamus. Vt tamen rem exemplo illuſtremus: inter alias eius generis quaeſtiunculas et haec eſt: an redhibitioni ſit locus, ſi talis venierit ſeruus, qui ludos adſidue ſpectare velit, aut tabulas pictas ſtudioſius intueatur? Reſpondet VENVLEIVS, d) animi potius, *quam* corpo-

p) *l. 6. §. 1. D. eod.*
q) *l. 6. §. 2. l. 7. D. eod.*
r) *l. 8. D. eod.*
s) *l. 9. l. 10. §. 5. D. eod.*
t) *l. 3. D. eod.*
u) *l. 10. pr. §. 1. et 2. D. eod.*
x) *l. 10. §. 3. 4. D. eod.*
y) *l. 10. §. vlt. D. eod.*
z) *l. 11. D. eod.*
a) *l. 12. D. eod.*
b) *l. 13. eod.*
c) *l. 14. eod.*
d) *l. vlt. D. eod.*

Digitized by Google

corporis hoc eſſe vitium, ac proinde redhibitioni locum non eſſe, procul dubio exiſtimauit. At talis tamen ſeruus manifeſto inter errones eſt, quippe qui frequenter, et ſine cauſſa vagatur, temporibusque in res nugatorias conſumtis, ſerius domum redit. e) Eius vero vitii reticentiam locum facere redhibitioni, ex ipſis edicti aedilitii verbis, iisque, quae ſtatim ſubiiciemus, ſatis ſuperque conſtat.

§. V.

Fugitiui et errones ſerui nequiſſimi.

Alterum enim, quod mancipiorum venditores palam pronunciare iuſſerant Aediles, hoc erat: QVIS FVGITIVVS ERROVE SIT. Quamuis enim haec animi eſſent vitia: locus tamen ob illa erat redhibitioni, quia ea nominatim edicto ſuo expreſſerant. f) Id vero ideo fecerant procul dubio, quod peſtilentiſſimum hoc eſſet ſeruorum vitium. Nam vt errones, quos paullo ante definiuimus, domino nulli erant vſui: ita fugitiui non modo furtum ſui ipſorum committebant, g) et dominos maximo mactabant infortunio, ſed et, ſi quando eos ad barbaros abſtuliſſet fuga, odio priſtinae conditionis hos aduerſus ipſum imperium inflammare non dubitabant: quale exemplum Roma viderat Spartaci, qui effracto Lentuli ludo, cum aliis quibusdam eiusdem fortunae hominibus fuga in Campaniam elapſus, acre ac pudendum ibi bellum conflauerat. h) Hinc quum alii

e) *l. 17. §. 14. D. de aedil. edicto.*
f) *l. 4. §. 3. eod.*
g) *l. 60. D. de furt.*
h) Flor. *Lib. III. Cap. XX.* Appian. *de bello ciu. Lib. I. p. 423.* Vellei. Paterc. *Lib. II. Cap. XXX.*

alii fugitiui, retracti a fugitiuariis, ſtigmate vrerentur, i) vel poſtea collari ferreo elogium circumferrent: k) *in* eos, qui ad barbaros transierant, ſeuerius animaduertere placuit Conſtantino, adeo, vt eos, pede amputato, in metalla dari, aut quolibet alio ſupplicio adfici iusſerit. l) At hic ſubtiliter disputarunt interpretes, quis ſugitiui nomen iure meritoque ferat? non enim omnis, qui ſe in pedes dederat, ſed qui animo dominum deſerendi aufugerat, fugitiuus habebatur. Hinc fugitiui non erant ex VIVIANI ſententia, qui hoſtem, latronem, incendium, ruinam, vel praeceptorem imperioſiorem, cui in diſciplinam traditi fuerant, vel qui eum, cui erant commodati, fuerant, nec qui domi tantisper, dum domini ira deferbuiſſet, latitauerant, nec quos plagiarii abduxerant, nec qui ſe ex vlla cauſſa ad ſtatuam principis vel in aſylum receperant: quum contra eam notam non effugerent, qui fugam capeſſentes, poſtea mutato conſilio, ad dominos reuerterant, nec qui eo animo, vt fugae occaſionem nacti, ſeſe ſubtraherent, domi delituerant. Qua de re plura ex OFFILII, VIVIANI, CASSII, COELII SABINI, PROCVLI libris teſtimonia adducit VLPIANVS. m) Si quid ergo tale contigerat, id palam pronunciandum erat a venditore, niſi redhiberi ſibi ſeruum, damnumque omne, quod emtori dederit, reſarcire, aut fugitiuum noxae dare vellet. n) Non vero

i) Valer. Max. *Lib. V. Cap. VIII.* Quinctilian. *Inſtit. Orat. Lib. VII. Cap. IIII.*

k) Spon. *Miſc. erud. antiqu. p. 300. ſequ.*

l) *l. 3. C. de ſeru. fugit.*

m) *l. 17. pr. §. 1. ſequ. D. de aedil. ed.*

n) Paull. *Recept. Sent. Lib. II. Tit. XVII. §. XI.*

Digitized by Google

vero fraudi huic fuiſſe fugam, poſt venditionem demum a ſeruo ſuſceptam, et per ſe intelligitur, et monetur diſerte a PAPINIANO, o) et DIOCLETIANO ac MAXIMIANO, Imperatoribus, p) qui tamen caſum, ſi venditor ſeruum in poſterum quoque frugi fore, temere promiſerit, excipiunt.

§. VI.

Cur ſeruos venalitios noxa ſolutos, nec vllius capitalis fraudis reos eſſe oportuerit?

Aequiſſimum porro eſt, quod eodem capite edixerunt Aediles, vt ſeruum NOXA SOLVTVM, et NVLLIVS CAPITALIS FRAVDIS reum eſſe, palam pronunciaretur. Vtrumque enim iure exigebat emtor, qui priore caſu ſeruum, ſuo aere emtum, vel noxae dare, vel, illata pro eo poena, de nouo veluti redimere; poſteriore illum ad ſupplicium tradere; vtroque vero graue damnum pati debuiſſet. Id vero notatu dignum, priore caſu non pronunciandum fuiſſe, quod noxiam antea admiſerit, ſed quod ea ſolutus ſit. q) Raro enim tam emendatae vitae erant mancipia, vt non aliquando praui quid admiſiſſent: immo potius tam ſeruis veluti propria erat nequitia, vt ea ab illis nomen acceperit, et ſicuti apud Latinos *fures* primum ſerui, poſtea homines fugaces et furtifici; r) ita apud Germanos *diebe* et *ſchaelcke* primum ſerui et miniſtri, poſtea homines nequam et ſcelerati vocarentur. s) Emtoris ergo erat accurata diſciplina domeſtica fraena iniicere ſeruis emtitiis, quo

L minus

o) *l. 54. D. de aedil. ed.*
p) *l. 3. C. de aedil. act.*
q) *l. 17. §. 17. D. de aedil. edicto.*
r) Seru. *ad Virgil. Eclog. III. v. 16.* Terent. *Eunuch. Act. IIII. v. 6.*
s) Schilter. *Theſaur. Antiqu. Teuton. Tom. III. p. 707.* Wachter *Gloſſar. Germ. Tomo I. p. 281. et Tomo II. p. 1374. ſequ.*

Digitized by Google

minus in poſterum peccarent, non autem exigere eam morum innocentiam, quae vix cadebat in ſeruulos. At recte exigebat, vt *noxa ſoluti eſſent*, id eſt, vt nullius delicti vel quaſi delicti rei, nec obnoxii eſſent huiusmodi iudicio, ex quo noxa caput ſequeretur, vel emtor, tamquam nouus ſerui poſſeſſor ad poenam inferendam, ſeruumue dedendum, poſſet condemnari. t) Nec minus emtoris intererat, ſcire, an capitalem fraudem admiſerit ſeruus emtitius, ne, dum putabat ſe hac emtione rem ſuam egregie ſtabiliuiſſe, ſeruulum illum, tamquam latronem, in furcam rapi videret. Vbi tamen ipſum vocabulum FRAVS ſatis oſtendit, edictum hoc non pertinere ad facinora, per errorem, vel caſu admiſſa, multoque minus ad ſeruulos adhuc impuberes, vel qui furoris oeſtro perciti tale quid perpetrauerint, u) quia omnibus his caſibus ceſſat ſupplicii periculum. Ex alia ratione palam pronunciari iuſſerant Aediles, SI SERVVS MORTIS CONSCISCENDAE CAVSSA QVID FECISSET, INVE ARENAM DEPVGNANDI CAVSSA AD BESTIAS INTROMISSVS FVISSET. Quamuis enim priore caſu *conſilio* non reſponderit euentus, et poſteriore parum intereſſe videatur emtoris, ſeruum aliquando cum beſtiis egregiam pugnaſſe pugnam: vtrumque tamen facinus animum indicat deſperatum, ſuaeque vitae pertaeſum. Quis vero non malum ſeruum credat eum, qui quid fecerit, quo magis ſe rebus humanis extraheret, vt puta, qui laqueum torſerit, medicamentum pro veneno biberit, praecipitemque ſe ex alto miſerit, aliudque fecerit, quo facto ſperauit ſe ad mortem peruen-

turum

t) *l. 17. ſ. 18. D. de aedil. edicto.*
u) *l. 23. ſ. 2. D. de aedil. edicto.*

turum? x) Et quis, niſi deſperatiſſimus, vitam ad cultrum locaret, et in arenam ad beſtias conficiendas ſeſe intromitti pateretur? Tales vero homines domi alere nemo ſanus velit. Quum enim *totidem quisque hoſtes domi habere ſoleat, quot ſeruos,* y) et, iudice SENECA, patre, z) *nihil non auſurus ſit in alium, qui ſe occidere poteſt:* quid ab eo ſeruo exſpectandum ſit domino, nemo non intelligit. Equidem PAVLLVS, a) cuius diſtinctiones ſtoam vbique fere redolent, multum intereſſe exiſtimat, propter nequitiam, malosque mores, vel ſceleris conſcientiam manus ſibi intulerit ſeruus, an propter doloris impatientiam. Sed ad effectum quod attinet, nihil omnino intereſſe crediderim. Nam nec cum eo tuto viuitur, cui qualiscumque dolor moriendi conſilium extorquet. Quare PVBLII SYRI ſententiam b) recte huc refert GER. NOODTIVS: c)

Heu, quam eſt timendus, qui mori tutum putat?

§. VII.

Palam porro pronunciari iubebant Aediles ſerui cuiuscumque NATIONEM, et *ne* VETERATOR PRO NOVITIO *veneat,* prohibebant. *Plerumque enim,* inquit VIVIANVS, d) *natio ſerui aut prouocat, aut deterret emtorem. Idcirco intereſt noſtra, ſcire nationem. Praeſumtum enim eſt, quosdam ſeruos, bonos eſſe, quia natione ſunt non infamata: quosdam malos videri, quia ea natione ſunt, quae magis infamis*

Cur indicanda ſeruorum natio et aetas?

L 2

x) *l. 23. §. 3. D. eod.*
y) L. Seneca *Epiſt. XXXXVII.*
z) M. Seneca *Lib. VIII. Cap. IIII.*
a) *l. 43. §. 4. D. de aedil. ed.*
b) Publ. Syri *Mimi v. 259.*
c) Ger. Noodt *Comm. ad Pand. p. 454.*
d) *l. 31. §. 21. de aedil. edicto.*

famis eſt. Vbi mirum profecto, nationem ACCVRSIO idem eſſe, ac genus, quaſi pronunciandum fuerit, quo patre, quaue matre procreatum fuerit mancipium. Immo hoc parum ad rem faciebat: plurimum vero, ex qua quodque gente eſſet. Iam VARRO e) obſeruauit, *non omnem nationem aptam eſſe ad pecuariam, quod neque Baſculi, neque Turduli, ad eam rem ſint idonei, Galli vero adpoſitiſſimi, maxime ad iumenta.* Notum quoque, Sardis venalibus, adeo deterritos eſſe emtores, vt res in prouerbium abierit notiſſimum: *Sardi venales, alter altero nequior:* f) quamuis non deſint, qui id prouerbium ad Sardianos, Aſiae incolas, referendum exiſtiment. g) Non iam dicam de tribus *κάππα κακοῖς*, Cilicibus, Cappadocibus, Cretenſibus, de quibus omnia in vulgus nota ſunt: nec de iis, quae de Phrygum timiditate, vanitate Maurorum, Dalmatarum ferocia, ſtupiditate Boeotorum, tradit TERTVLLIANVS: h) nec denique de ſeruorum ancillarumque nominibus, a patria plerumque deſumtis, qualia ſunt, quae apud comicos paſſim occurrunt, Syrorum, Getarum, Meſſeniorum, Libanorum, Olympiorum, Lydorum, Theſſalorum, Myſidum, Phaeniciorum, quae omnia a nationibus indita eſſe, patet. At non minus intererat emtorum, ſcire, VETERATOREM emerit, an NOVITIVM. Vbi dici non poteſt, quantos fluctus tantum non in ipſo ſimpulo mouerint viri docti. Quum enim VENVLEIO i) *veterator*

e) Varro *de re ruſtica Lib. II. Cap. X.*

f) Aurel. Victor *de vir. illuſtr. p. 79. edit. Annae Tanaqu. Fabrae.*

g) Plutarch. *in Romulo p. 33. Quaeſt. Rom. p. 277.*

h) Tertull. *de anima Cap. XX.*

i) *l. vlt. §. vlt. D. de aedil. edicto.*

rator ſit, non qui diu ſeruiuit, ſed qui ſtatim alicui miniſterio eſt praepoſitus, VLPIANO k) tritum mancipium, MARCIANO l) is, qui anno continuo in vrbe ſeruiuit: alii hic de Latinitate iureconſultorum digladiantur, ſimulque antinomiam manifeſtam deprehendere ſibi videntur: m) alii de conciliandis tam diuerſis definitionibus laborant, n) alii ſibi nondum liquere ingenue fatentur. o) Quorum modeſtiam ſi et ego fuero imitatus, nihil mefacturum, quod aetate mea indignum ſit, arbitror. Potuit eadem illa vox diuerſimode accipi in familia, in foro, et in publicanorum tabernis. Domi procul dubio *veterator* fuit, qui iam miniſterio quodam fungebatur, *nouitius*, qui adhuc prima veluti tirocinia ac rudimenta ponebat. Apud publicanos vectigal pro *veteratore* non pendebatur, ſi annum ſeruiſſet Romae, pro *nouitio* ſoluendum erat, ſi nondum annum ſeruiiſſet. At in foro obtinuiſſe videtur VLPIANI definitio, vt *veterator* eſſet tritum mancipium, quod diu iam ſeruierat, *nouitius*, quod iam demum, aut non multo ante, ſeruire coeperat. Et hi ſerui pretioſiores habebantur ſeruis veteranis, quia ſimpliciores, et ad miniſteria aptiores ac dociliores eſſe ſolebant, quum illos ad mores ſuos formare eſſet difficillimum, p) et vere experiren-

k) *l. 37. D. eod.*

l) *l. 16. §. 3. D. de public. & vectig.*

m) Valla *et* Floridus *apud* Ducker. *de Latin. vet. iureconſ. p. 244. et p. 246.*

n) Alciatus *et* anonymus *ibid. p. 245. et 247.* Cuiac. *Obſ. Lib. VIII. Cap. VIIII.* Gilb. Regius Ἐναντιοφ. *Lib. I. Cap. VII.*

o) Ducker. *ibid. p. 248.*

p) *l. 37. D. de aedil. edict.*

rirentur domini, quod ſapienter cecinerat poeta: q)

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem
Teſta diu.

Quin adeo nullam ſpem de emendandis inueteratae nequitiae mancipiis concipiebant domini, vt ideo vocabulum veteratoris, quod antea ſeruis veteranis ſine contumelia tribuebatur, in deteriorem notionem inflecteretur, et homines quiuis vafri et ad fraudem acuti veteratores adpellarentur. r) Prudenter itaque cauendum eſſe exiſtimarunt Aediles, ne veterator pro nouitio, tritum et inueteratae nequitiae mancipium pro docili veniret, ac proinde, ſi diſſimulatum eſſet, hominem iam diu ſeruiiſſe, redhibitioni locum eſſe iure meritoque voluerunt.

§. VIII.

Quid praeter haec praeſtare debuerint venditores?

Haec, quae hactenus diximus, omnia pertinent ad reticentiam eorum, quae palam pronunciari Aediles iuſſerant. Iam et ad ea, quae venditores de mancipiorum virtutibus iactare ſolebant, progredimur. Promiſerunt enim Aediles, ſe et eo nomine, QVOD DICTVM PROMISSVMVE FVERIT, QVODQVE EIVS PRAESTARI OPORTERE DICATVR, iudicium daturos. DICIT aliquid venditor, quod non erat rogatus, e. g. hominem venalem eſſe muſicum, topiarium, anagnoſten. PROMITTIT aliquid, interrogatus, e. g. Tune ais hunc hominem poetam eſſe? aio vero. s) Qua in re nihil erat diſcriminis, quia venditorem, QVAE DICTA PROMISSAVE ESSENT, praeſtare oportebat, niſi quod, ſi quid pro-

q) Horat. *Lib. I. Epiſt. II. extrem.*
r) Lindenbrog. *ad Terent. Andr. Act. II. ſcen. VI.*
s) *l. 19. §. 2. D. de aedil. edicto.*

Digitized by Google

promiſſum eſſet, id abſolute eſſet praeſtandum, ss) et praeter actiones aedilitias etiam actioni ex ſtipulatu esſet locus. Quod vero ad DICTA attinet, ipſi edicti interpretes monent, ea omnia, quae dicta ſunt, non adeo eſſe amare exigenda. Laudat venales, qui vult extrudere, merces: ac proinde ſaepe id repetunt iureconſulti, ea ſola dicta eſſe praeſtanda, quae ſic dicantur, vt praeſtentur, non vt iactentur: t) id vero, quod venditor, vt commendet, dicat, ſic habendum, quaſi neque dictum, neque promiſſum ſit. u) Quare merito caſus illi, quibus, quae dicta abſciſſe praeſtanda ſint, paullo accuratius videntur expendendi. Rem omnem diſtinctionibus quibusdam conficiunt iureconſulti. Primo enim multum intereſt, generatim mango laudauerit ſeruum, vti ille apud HORATIVM: x) *Hic et*

Candidus, et talos a vertice pulcher ad imos.

an in ſpecie, quidquam ei adeſſe, adfirmarit, veluti illum eſſe grammaticum, topiarium, coquum. Haec enim praeſtanda eſſe, nemo ſanus negauerit: quum contra illa plerumque more, venditoribus ſollemni, dicta eſſe cenſeantur. y) Deinde recte diſtinguuntur caſus, dicatne venditor aliquid, quod ſenſuum iudicio illico explorari poſſit, e. g. ſeruum eſſe ſpecioſum: an id, quod non illico adpareat, e. g. ſeruum eſſe linguarum peritum. Priore enim caſu eum nihil praeſtare, iam pridem obſeruarunt viri doctiſſimi. CICERO: z) *Qui proſcribunt*

ss) *l. 13. §. 3. D. de act. emti.*
t) *d. l. 19. §. 3. D. eod.*
u) *l. 37. D. de dolo malo.*
x) Horat. *Lib. II. Epiſt. II.*
y) *l. 17. §. vlt. D. de aedil. edicto.*
z) Cic. *de offic. Lib. III. Cap. XIII.*

ſcribunt villam bonam, beneque aedificatam, non exiſtimantur feſelliſſe, etiamſi illa nec bona eſt, nec aedificata ratione. Vbi enim IVDICIVM *emtoris eſt, ibi fraus venditoris quae poteſt eſſe?* Et FLORENTINVS iureconſultus: a) *Ea, quae commendandi cauſſa in venditionibus dicuntur, ſi* PALAM ADPAREANT, *venditorem non obligant, veluti ſi dicat, ſeruum ſpecioſum, domum bene aedificatam. At, ſi dixerit, hominem litteratum, vel artificem: praeſtare debet. Nam hoc ipſo pluris vendidit.* Denique et plurimum intereſſe exiſtimabant, idne, quod dictum promiſſumue eſt, poſtea plane abſit, an adſit, ſed minore gradu, vt venditor modum laudando exceſſiſſe videatur. Nam vti non metuenda eſt redhibitio ei, qui ſeruum pro muſico eximio vendidit, quum procul abſit a flexanimi illa Orphei facultate, dummodo ſit muſicus: ita ſi plane numquam vel vocem excoluerit, vel inſtrumentum aliquod muſicum attigerit, nec ad eam rem aptior ſit, quam aſinus ad lyram: merito recipere tenetur ἄμουσον iſtum muſicum. Et hanc διαίρεσιν ſequutus POMPONIVS: b) *Quamuis*, inquit, *non valde ſapientem ſeruum venditor praeſtare debeat: tamen ſi ita fatuum, vel morionem vendiderit, vt in eo vſus nullus ſit, videtur vitium.* Quod adeo verum eſt, vt eleganter notet GER. NOODTIVS, c) ſi venditor pro morione vendiderit ſeruum, isque deinde ipſo venditore ſit ſapientior, eum aduerſus edictum egiſſe, adeoque ridiculum quidem, at a iurisprudentiae tamen aedilitiae principiis non alienum, eſſe epigramma iſtud MARTIALIS: d) *Morio*

a) *l. 43. pr. D. de contrah. emt.*
b) *l. 4. §. 3. D. de aedil. edicto.*
c) Ger. Noodt *Comm. ad Pand. p. 456.*
d) Martial. *Lib. VIII. Epigr. XIII.*

Digitized by Google

Morio dictus erat: viginti millibus emi;
Redde mihi numos, Gargiliane. ſapit.

Eſt enim et morionum quaedam ars, miſera illa quidem, at ars tamen, adeo ſingularis, vt facilius illi ſapientes, quam hi moriones fingant, eorumque exprimant facetias. Aliquando parum fiduciae in adſeueratione venditoris collocabat emtor, ac proinde vel ea lege emebat, vt, niſi placuerit, redhibere liceret, (quod iureconſultis eſt *pactum diſplicentiae*,) vel cautionem, *in his cauſſis mancipium non eſſe, et habere licere*, exigebat. Et tunc priore caſu intra ſexaginta tantum dies redhibitioni locus erat, non vlterius, niſi cauſſa cognita; e) poſteriore intra tres menſes ad redhibendum; intra ſex ad id, quod intereſt, agi poterat. f) Et hae ſunt illae cauſſae, ob quas locus erat actionibus aedilitiis ex primo, quod hactenus illuſtrauimus, capite. Quare nihil ſupereſt, quam vt ipſas actiones, ex primo illo capite oriundas, contemplemur.

§. VIIII.

Aequitas actionum aedilitiarum ex primo capite.

Alienum vero id eſſet ab inſtituti ratione, ſi illas actiones, de quibus in omnibus pandectarum compendiis prolixius agitur, hic denuo deſcriberemus. Potius, ſelectiora me daturum, promittere memini. Emtor nimirum a venditore ſiue reticentia, ſiue dictis promiſſisue circumſcriptus, vel *ad redhibendum* agit, vel *aeſtimatoriam*, ſeu *quanti minoris*, inſtituit. Et quamuis eius ſit optio, vtram actionem alteri praeferendam exiſtimet: variare tamen et hic non licet, ſed ei, qui vna egit, ſi et

e) *l. 31. §. 22. 23. D. de aedil. edicto.*

f) *l. 28. D. eod.*

altera velit experiri, obſtat rei iudicatae exceptio, a) niſi adeo nullius vſus ſit mancipium, vt ne expediat quidem domino tale habere, quo caſu et poſt *aeſtimatoriam* ad redhibendum agi poſſe, putat PAVLLVS. b) Inter vtramque vero actionem permultum intereſt. *Redhibitoria* enim datur in id, vt redhibere liceat mancipium, pretiumque a venditore repoſcere; c) quin et aliquando, ſi nempe nec pretium reddatur, nec emtor ab obligatione liberetur, in duplum: d) *aeſtimatoria* vero vel *quanti minoris* ad pretii partem, quae vltra modum ſoluta eſt, recuperandam. e) Illa reſciſſoria eſt; haec emtionem ſaluam eſſe patitur. Illi intra ſex menſes, f) vel ob diſplicentiae pactum, g) et non praeſtitam cautionem, intra ſexaginta dies; h) huic intra annum vtilem eſt locus. i) Illa ſemel tantum; hac ſaepius experiri fas eſt, ſi noua vitia emergant, modo lucrum emtor non adfectet. k) Quin eſt et tertia actio *in factum*, ad quam pertinet pars edicti: HOC AMPLIVS, SI QVIS ADVERSVS EA SCIENS DOLO MALO VENDIDIDISSE DICETVR, IVDICIVM DABO. Locus ergo eſt huic actioni, ſi dolo malo quid diſſimulatum: et tunc non modo redhibitioni locus eſt, ſed et id, quod intereſt, petitur, ceu

a) *l. 25. §. 1. D. de except. rei iud.*
b) *l. 43. §. 6. D. de aedil. edict.*
c) *l. 21. D. eod.*
d) *l. 45. D. eod.*
e) *l. 18. D. eod.*
f) *l. 19. §. 6. D. ead.*
g) *l. 31. §. 22. D. eod.*
h) *l. 28. D. eod.*
i) *l. 19. §. vlt. D. eod.*
k) *l. 31. §. 16. D. eod. l. 32. §. 1. D. de euict.*

ceu recte vidit V. C. GER. NOODT, l) quamuis et tunc in factum agatur, ſi non inuito, ſed volenti, venditori redhibitum ſit mancipium, ſed is tamen in pretio reſtituendo moras nectat. m) At quemadmodum REDHIBERE eſt *facere, vt rurſus habeat venditor, quod habuerit*, vti eleganter obſeruat VLPIANVS, n) vel, vti FESTVS o) exponit, cogere habere, id, quod antea habuit: ita aequiſſimum Aedilibus videbatur, emtorem quoque non modo omnia reddere, quae acceperat, ſed et reſarcire damnum, ſi quod eius, familiaeue vel procuratorum opera, poſt venditionem traditionemque factum eſſet deterius, p) immo et acceſſiones, veluti partum ancillae q) et fructus, vel lucrum per ſerui operas, non tamen ex re emtoris, adquiſitum, r) vel quod emtor adquirere potuiſſet, s) reſtituere. Iam quid his omnibus actionibus aequius, quid ſalubrius eſſe poteſt? Si aequum eſt, magiſtratus pulcherrimum perpetuumque bellum cum vitiis et fraudibus gerere: quis, quaeſo, ſanctius magisque pium vmquam bellum geſſit, quam Aediles, quorum edictum vnice ad id comparatum fuit, *vt occurreretur fallaciis vendentium, et emtoribus ſuccurreretur, quicumque decepti a venditoribus fuerint?* t) Si deinde in contractibus oneroſis aequalitatem ſeruari,

 aequum

l) Ger. Noodt *Comm. ad Pand. p. 460.*
m) *l. 31. §. 17. D. de aedil. ed.*
n) *l. 21. D. eod.*
o) Feſtus *voce redhibitum.*
p) *l. 23. l. 25. §. 6. D. eod.*
q) *l. 31. §. 2. D. eod.*
r) *l. 31. §. 3. D. eod.*
s) *l. 25. §. vlt. D. eod.*
t) *l. 1. §. 2. D. eod.*

aequum et bonum eſt: quis eius vmquam ſeruantior fuit Aedilibus, qui id egerunt vnice, vt nec venditor ab emtore, nec hic ab illo, turpiter circumſcriberetur, adeoque neuter ex vafritie ac calliditate ſua fructum caperet? Denique ſi homines rerum ſuarum ſeruandarum cauſſa leges tulerunt, magiſtratus ac iudices conſtituerunt, poenas ſanxerunt: quid ſalutarius iuſtiusque agere potuiſſent Aediles, quam, dum occaſionem omnem opes ex aliena re adcumulandi, aliorumque euertendi fortunas, hominibus nequiſſimis adimebant? Sane, qui haec omnia ad aequitatem cerebrinam referunt, ii, quid per aequum et bonum intellexerint, fateor me ſcire cum ignariſſimis.

§. X.

An harum actionum aliquis vſus in Germania?

Quod ad vſum harum actionum attinet, Francis eas non omnino ignotas fuiſſe, ſatis conſtat. Saltim illis vſos eſſe prouinciales, iuri Romano adſuetos, ex formulis MARCVLFI, u) LINDENBROGIANIS, x) et SIRMONDICIS y) diſcimus, vbi alter alteri vendit *ſeruum iuris ſui, non furem, non fugitiuum, neque cadiuum, ſed mente et omni corpore ſano:* quaſi illud ipſum palam pronunciaturus, quod pronunciari iuſſerant Aediles. Sed et ipſos Germanos frequenter inter ſe permutaſſe vel vendidiſſe aliis mancipia ſua, eorum leges z) et annales a) teſtantur, vt iam tot diplomata, ſuper illis manci-

u) Marculf. *Form. Lib. II. Cap. XXII. p. 419.*
x) Lindenbrog. *Form. Cap. CXXXII. et CXXXIII.*
y) *Form. Sirmond. II.*
z) *de iis accuratiſſime* Potgieſer. *de Cond. ſeru. Lib. II. Cap. XXXIIII.*
a) Gregor. Turon. *Lib. III. Hiſt. Cap. XV. Vita S. Eligii Lib. I. Cap.*

mancipiorum venditionibus confecta, quorum inſignem adparatum V. A. IOACH. POTGIESERVS, b) dedit, non attingam. Ex his vero patet, ſeruos vel homines proprios in Weſtphalia permutari vendique conſueuiſſe, non ſolum ſaeculis XIII. et ſequentibus, verum etiam XVI. et XVII. Immo in comitatu Rauensbergenſi etiamnum vſitatiſſimam eſſe ſeruorum ancillarumque, matrimonium initurorum, permutationem, idem vir doctiſſimus luculenter probauit. c) Nec dubito, quin et alibi ſerui hodie non minus, ac olim, ſint in commercio, et emti permutatique titulo non modo vna cum praediis, ſed et ſine iis, adquiri poſſint. d) An vero tunc, ſi quid morbi vitique diſſimulatum, vel aliquid dictum promiſſumue ſit, nullam actionem vmquam a Germanis datam eſſe emtori, credamus? Apud BAIVVARIOS e) ſane lege cautum fuerat, vt ſi vitium interuenerit, quod ille venditor celaſſet, aut in mancipio, aut in caballo, aut in qualicumque peculio, id eſt, vt aut coecum, aut hernioſum, aut caducum, aut leproſum ſit mancipium, intra triduum poſſet redhiberi, niſi iuraret venditor, ſibi ea vitia venditionis tempore plane ignota fuiſſe. Nec multum a iure Bauarico ea in re diſcrepat LANGOBARDICVM, f) quod ex inſtituto interpreta-

M 3

Cap. VIIII. Rembert. *vit. S. Anſcharii Cap. XXXII.* Adam. Brem. *de ſitu Dan. cap. CCXIII.*

b) Potgieſ. *Adpend. libri laudati n. III. VI. et plerisqu. ſequ.* Hert. *de hom. propr. Sect. III. §. VII.*

c) Potgieſ. *ibid. Lib. V. Cap. II. §. XXVIIII.*

d) Meu. *von zuſtand vnd abford. der bauren. Quaeſt. II. n. 92. ſequ.*

e) Lex Baiuuar. *Tit. XV. Cap. VIIII. §. V.*

f) Lex Langob. *Lib. II. Tit. LVI. §. IIII.*

pretatus eſt SCHILTERVS. g) Nec minus CAPITVLARIBVS h) ſanxerant reges Francorum, vt, ſi ſeruus emtitius ex vetere vitio aufugiſſet, venditor non modo pretium, ſed et aeſtimationem eorum, quae fugitiuus abſtuliſſet, reſtituere cogeretur. Adeo maiores noſtri, ignari fortaſſis iuris Romani, aedilitii tamen edicti aequitatem ductu ipſius rectae rationis agnouerunt, et aliquid ſanxerunt, quod illi ſimillimum eſt. Quamuis ergo apud nos, vbi ſeruitus illa vetus paene exoleuit, nullum huius edicti vſum videamus, nec illis locis, vbi ſeruitus non ignota eſt, ob magnam Romanorum Germanorumque ſeruorum differentiam, adeo frequens eſſe poſſit actionum aedilitiarum vſus: non dubitauerim tamen, quin, ſicubi homo proprius leproſus, vel morbo caduco laborans, vel hernioſus, pro ſano venditus ſit, emtor alterutram actionem aedilitiam recte inſtituat, quia et ex iure Romano fundatam habet intentionem, nec iure Germanico quidquam, quod illi deroget, cautum eſſe, deprehendimus.

§. XI.

Explicatio edicti de vitiis morbis, ornamentis iumentorum.

Progredior ad alterum edicti aedilitii caput, quod eſt de iumentorum venditionibus, et, quum pleraque cum ſuperiore communia habeat, eo minus longa ac verboſa interpretatione videtur indigere. Nam et hic edixerant Aediles: QVI IVMENTA VENDVNT, RECTE DICVNTO, QVID IN QVOQVE EORVM MORBI VITIIQVE SIT. i) Loquuntur proprie de IVMENTIS, quae ſiue cum GELLIO k) a *iungendo*, quaſi *iungimenta* vel *ζεύγματα*, ſiue cum

g) Schilter. *Exerc. XXIIII. §. XVII.*
h) *Capitular. Lib. VII. §. CCCXVIIII.*
i) *l. 38. pr. D. de aedil. edicto.*
k) Gell. *Noct. Attic. Lib. XX. Cap. I.*

Digitized by Google

cum COLVMELLA, l) VOSSIO, m) aliisque viris doctis, *a iuuando* dicta putemus, nihil aliud ſignificant, quam animalia, quorum in colenda terra, vehendis oneribus, curribusque trahendis opera vtimur. Quamuis vero difficile ſit, vt eo vocabulo et reliquum pecus contineri exiſtimemus: ſingulare tamen ab ipſis aedilibus additum eſt elogium: QVAE DE IVMENTORVM SANITATE DIXIMVS, DE CETERO QVOQVE PECORE OMNI VENDITORES FACIVNTO. n) Eum ergo, qui vel iumenta, vel qualecumque pecus, vendebat, recte dicere oportebat: QVID IN QVOQVE EORVM MORBI VITIIQVE SIT. Adeoque hic eadem omnia ſunt, ac in ſuperiore capite, praeterquam quod quaedam ſint hominum vitia, quae non vitiant pecora, o) et in his morbi habentur, quos in hominibus non temere reperias, ac proinde veteres rei veterinariae ſcriptores et conuenientiam quandam et discrepantiam inter hominum pecorumque curationem agnoſcunt. p) Vt adeo hic potiſſimum ad finem, ob quem pecora comparantur, et an illum vitium aliquod impediat, nec ne, attendendum eſſe videatur. Eadem quoque omnia ſunt, quod attinet ad ea, quae a venditore dicta promiſſaue ſunt. Quamuis enim de eo nihil ſpeciatim edicant Aediles: recte tamen obſeruauit VLPIANVS, q) ea hic quoque praeſtanda eſſe a venditoribus. Quis enim dubitet, quin

l) Columella *Lib. VI. praef.*
m) Voſſ. *Etymolog. p. 317.*
n) *l. 38. §. 5. D. de aedil. edicto.*
o) *l. 38. §. 7. D. eod.*
p) Veget. *rei veterin. Lib. I. praef.*
q) *l. 38. §. 10. D. eod.*

quin equos quoque maxime commendet natio, r) multumque interſit, Hiſpani ſint vel Neapolitani, vel Arabes, an Thuringi, quamuis et hos olim magnopere laudatos videam? s) Quis porro non turpiter deceptum dixerit emtorem, cui equus veterator pro nouitio ſit venditus? vel cui militi promiſſus equus, qualis ille apud VIRGILIVM: t) qui

Primus et ire viam, et fluuios tentare minaces
Audet, et ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis aluus, obeſaque terga.

Quamuis et hic, ſi vitia pecorum incurrant in oculos, vel certa arte explorari poſſint, ſibi imputare debeat emtor, quod non mercatus ſit cautius. Sic equorum aetatem ex dentibus; porrorum grandinem ex lingua iudicari, x) in vulgus notum eſt: quamuis non deſint, qui, fallere aliquando haec indicia, contendunt. Iam id addo, quum lubrica admodum eſſet illa de vitiis et morbis pecorum disceptatio, veteres vſos eſſe formulis quibusdam, quibus ſibi pecora ſana ac integra ſtipularentur ab emtoribus, eaque in re maxime olim celebratas eſſe formulas vel leges venalium vendundorum. Mani-

r) Camerar. *Medit. hiſt. Lib. II. Cap. LXXXXI.*

s) Veget. *de re veter. Lib. IIII. Cap. VI.* Caſſiodor. *Var. Lib. IIII. Cap. I.*

t) Virgil. *Georg. Lib. III. v. 77.*

u) Varro *de re ruſt. Lib. II. Cap. VII.* Columella *de re ruſt. Lib. VI. Cap. XXVIIII.* Veget. *ibid. Lib. IIII. Cap. V.* Ariſtotel. *Hiſt. anim. Lib. VI. Cap. XXII.*

x) Carpz. *Part. II. Conſt. XXXIIII. Defin. XVI. n. 7.* Brunnem. *ad l. 14. §. vlt. D. de aedil. edict. n. 9.* Stryk *de iure ſenſ. Diſſ. I. Cap. III. n. 44. ſequ.*

Digitized by Google

Manilianas, de quibus videnda, quae in hiſtoria iuris ciuilis notauit venerandus Parens. y) Sic animalium venditor cauere tenebatur, *ea ſana eſſe,* et, qui iumenta vendebat, promittere, *eſſe, bibere, vt oportet.* z) Et quidem in ouium venditione: *Illaſce oues, qua de re agitur, ſanas recte eſſe, vti pecus ouillum, quod recte ſanum eſt, extra luſcam, ſurdam, minam, id eſt, ventre glabro, neque de pecore morboſo eſſe, habereque recte licere, haec ſic recte fieri, ſpondesne?* a) In venditione ſuum: *Illaſce ſues ſanas eſſe, habereque recte licere, noxisque* (ſolutas) *praeſtari, neque de pecore morboſo eſſe, ſpondesne?* b) Quidam adiiciebant, *perfunctas eſſe a febre et foria.* Vbi illud *foria* tamquam ἅπαξ λεγόμενον non parum excruciat interpretes, quorum oculatiſſimus REINESIVS c) legendum putat *ſoria*, eumque adfectum ſuum femellarum, quo veluti in ſurorem agantur, interpretatur. De capris ſingulare quid obſeruat VARRO, d) *eas ſanas eſſe, neminem ſanum promittere, quia numquam ſine febre ſint,* ac proinde ita potius concipi ſolere ſtipulationis formulam: *Illas capras* HODIE *recte eſſe et bibere poſſe, habereque recte licere, ſpondesne?* Adeo cauti ea in re erant veteres, idque iure meritoque, quod ſcirent, tunc omnia, quae dicta promiſſaque eſſent a venditore, abſciſſe eſſe praeſtanda. Sed et, VTI QVAE OPTIME ORNATA VENDENDI CAVSSA FVERINT, ITA EMTORIBVS TRADI iumenta iu-

N bent

y) Hiſt. *Iur. ciu. Lib. I. §. CXI. * p. 115.*
z) *l. 11. §. 4. D. de act. emti vend.*
a) Varro *de re ruſt. Lib. II. Cap. II.*
b) Idem *ibid. Cap. IIII.*
c) Reineſ. *Inſcript. Claſſ. XX, 148. p. 932.*
d) Varro *Lib. II. Cap. III. comm. 5.*

bent Aediles. e) *Iumenta*, inquam: nam reliqua pecora non temere ornata producuntur. At illa, vt eo facilius emtorem ſpecie ſua allicerent, fraenis, ephippiis, phaleris, nolis, criſtis, ſtragulis pretioſioribus exornata eſſe, ex hoc ipſo iuris noſtri textu, et inſigni APVLEII f) loco, patet. Et ea omnia tunc ſimul tradenda erant, niſi diſerte exciperentur: non tamen illa, quae forte ante emtionem, ſed quae in ipſa venditione, illis impoſita fuerant, vti eodem loco ex Caelio monet VLPIANVS. Denique quum iumentorum plerumque paria vno pretio veneant: recte edixerant Aediles, vt, SI ALTERVRVM IN EA CAVSSA SIT, VT REDHIBEATVR, REDHIBEATVR VTRVMQVE. Quare huic diſpoſitioni non eſt locus, ſi plures equi, ſed non vt biga, quadriga, ſed ſinguli ſeorſum; vel ſi plura iuga, immo et, ſi *poliae* venierint. g) Vbi *poliam* integrum eſſe equorum gregem, quem alias *equitium* vocant iureconſulti, a) ex IOANNE CRVCEO notat GER. NOODT. b) Ego tamen malim pro re equaria, quam hodie vocamus *eine ſluterey*, accipere. Eſt enim ipſum Graecum πωλεία, quod pro *cura domandi formandique pullitiem equinam* a XENOPHONTE vſurpari, HENR. STEPHANVS *in Theſauro* obſeruat. Diſcriminis autem ratio incurrit in oculos. Emta enim equorum biga, vel quadriga, vno vitioſo, reliqui vix alicuius vſus ſunt, nec numerus facile, reperto alio eiusdem nationis, aetatis, magnitudinis, coloris equo, ſuppletur,

e) *l. 38. §. 11. D. de aedil. edicto.*
f) Apulei. *de Deo Socrat. p. 54.*
g) *l. 38. §. 12. ſequ. D. de aedil. edict.*
a) *l. 1. §. vlt. D. de rei vind. l. 12. §. 4. D. de vſu et habit.*
b) Ger. Noodt *Comm. ad Pand. p. 462.*

tur, quum ſingulis ſeorſum emtis, vnus vitioſus, reliquos non impediat, quo minus vſum, cuius cauſſa comparati ſunt, praeſtent. Quod et de pluribus hominibus vno pretio emtis, veluti ſi quis gregem comoedorum, tragoedorum, mimorum, immo et fratres ſimul emiſſet, dicendum eſſe, obſeruant interpretes. c) Solebat enim *in auctionibus fratres productos quamuis hoſtilis haſta non diuidere, et plus quiddam videbatur geminos eſſe, quam fratres, adeo, vt vtrumque gratiam perdere crederent, niſi cum altero eſſet.* Quem inſignem SENECAE patris locum d) me laudatiſſimo NOODTIO debere, ingenue fateor.

§. XII.

De actionibus eo nomine datis earumque vſu hodierno.

Quemadmodum vero ipſum hoc edicti caput cum primo omnia fere communia habere obſeruaui: ita vix diuerſi quidquam deprehendo in actionibus. Eaedem enim et hic locum habent, puta *redhibitoria*, *aeſtimatoria* vel *quanti minoris*, et *in factum*: nec quidquam hic diuerſum eſſe arbitror, niſi quod et hic redhibitoria ob pecorum vitia, vel non praeſtita, quae dicta promiſſaque ſunt, intra ſex menſes; ob ornamenta non tradita vel non praeſtitam cautionem intra ſexaginta dies; aeſtimatoria priore caſu intra annum vtilem; poſteriore intra ſex menſes inſtituenda ſit. e) De vſu vero earum dubitare quemquam eo iniquius eſſet, quo frequentius eſt iumentorum pecorumque commercium, quoque minus negari poteſt, hoc edictum ad omnium etiam reliquarum rerum, tam immobilium, quam mobilium

c) *l. 38. §. 14. l. 39. l. 40. D. de aedil. edict.*
d) Seneca *Controu. Lib. VIIII. Declam. III.*
e) *l. 38. pr. D. de aedil. edict.*

bilium venditionem proferri, ſolis exceptis venditionibus ſimplariis. De iis enim POMPONIVS: f) *Simplariarum venditionum cauſſa ne ſit redhibitio, in vſu eſt.* At quaenam *venditiones* illae *ſimplariae?* Notum eſt, BVDAEVM per illas intelligere venditionem rerum minutarum, quarum nomine non erat duplae ſtipulatio: contra ea hanc ſententiam magno conatu deſtructum ire CORASIVM, g) qui potius *ſimpulariarum*, ceu habeant veteres codices, legendum putat, per easque itidem rerum minutiſſimarum venditiones intelligit, vt iam non dicam de interpretatione RAEVARDI, h) cui ſimplariae venditiones ſunt rerum comeſtibilium, quia conuiuae *ſimplones* dicantur a FVLGENTIO. At neſcio, an vlla harum interpretationum ſatisfactura ſit lectoribus. CORASIO ſane nec pandectae Florentinae fauent, nec BASILICA, i) in quibus legimus ἁπλῶν πράσεων, vt dubitare non liceat, quin eorum compilatores in ſuis exemplaribus inuenerint *ſimplariarum.* At ipſi fortaſſis Graeci non intellexerunt, quid illo ἁπλῶν πράσεων nomine veniat. Abſurde enim SCHOLIASTES k) per illas intelligit τὰς μήτε ἔπαινον, μήτε ψόγον ἐχούσας, *quae nec laudem, nec vituperationem habeant.* Mihi tamen omnino veroſimillima videtur BVDAEI ſententia: quum CORASII ſimpulares res aeque veteribus ignotae ſint, ac FVLGENTII *ſimplones.* At eleganter *ſimplariae* res dici potuerunt, quarum nomine leges duplam praeſtari non iubebant, quales erant omnes nullius

f) *l. 48. §. 8. D. eod.*
g) Coraſ. *Miſcellan. Lib. I. Cap. XXIIII.*
h) Raeuard. *Comment. ad l. 145. D. de reg. iur.*
i) Baſil. *Lib. XVIIII. tit. X. §. XI.*
k) *Scholiaſt. Baſilic. Tomo II. p. 406.*

Digitized by Google

nullius vel exigui pretii. l) Nimirum quemadmodum res minutas nulliusque pretii leges noſtrae ad reſcindendas venditiones validas eſſe, negant, m) et praetor ob res minimas nec generatim reſtituit in integrum, n) nec in ſpecie de dolo agi patitur: o) ita neç Aediles curabant minima eatenus, vt ad redhibendum darent actionem, quamuis actioni aeſtimatoriae locum omnino dediſſe videantur. Iam vtramque actionem in foro frequentiſſimam eſſe, nemo negauerit, qui, quae ROEVENSTRVNCKIVS et STRYKIVS obſeruarunt, expenderit paullo accuratius. Et poſſem ipſe exempla adferre quam plurima, quibus id luculentiſſime probaretur, ſi actum agere vellem. Sane, quoties huiusmodi incidunt quaeſtiones, (incidere autem ſolent quotidie,) non video, quaenam alia poſſit adſumi deciſionum norma, quam edictum aedilitium, niſi forte ab eo diſceſſionem faciant ſtatuta, quae tunc iuri communi derogare, et ii ſciunt, qui alia omnia neſciunt.

§. XIII.

Quid Germani in equorum obſeruent venditionibus?

Exemplo eſſe poſſunt, quae de equorum venditione ſingularia habent iura Germanica. Nimirum ea plerisque locis certa tantum vitia, quibus emergentibus redhibitioni locus ſit, definiunt. IVS MVNICIPALE MAGDEBVRGICVM: oo) *Verkauft ein mann ein pferd einem andern binnen Weichbild, da er gewehrſchafft angelobet, ſo ſoll er ihm gewehren, daß es nicht* STETIG *ſey, noch* STAARBLIND, *noch*

l) *l. 37. §. 1. D. de euict.*
m) *l. 8. C. de reſc. vend.*
n) *l. 4. D. de reſtit. in int.*
o) *l. 9. §. vlt. D. de dolo malo.*
oo) Weichbild. *Art. LXXXVII.*

noch VNRECHTER ANKVNFT, *noch* HARTSCHLEGIG. Vbi *hartſchlegig* plerique interpretantur *haarſchlechtig*, id eſt ſcabioſum: ſed neſcio an non in verſione vetere Latina rectius intelligatur equus aſthmaticus. Nam et Wratislauiae inter vitia equorum eſt, ſi ſint *hertz-ſchlaegig*, vti refert B. STRYKIVS. p) Vulgo tamen Saxones quatuor iſta vitia capitalia recenſeant, ſi equus ſit retrogradus, coecus, furtiuus, (*vnrechter ankunft*) et ſcabioſus, q) quibus gloſſa addit quintum, ſi ſit pituitoſus. Eadem paene vitia recenſentur in legibus reipublicae Francofurtanae ad Moenum, r) *wann das pferd geraubt, oder geſtolen, haarſchlechtig, ſtetig, hauptſiech, als monaugich oder rotzig iſt:* quum Noribergenſes tria tantum admittant, *wenn das pferd rotzig, reudig, vnd haarſchlechtig iſt.* s) Sed quamuis haec iis locis ita obſeruentur: non tamen id vniuerſa ſeruat Germania, quae hic extra Saxoniam et haec loca merito ius commune ſequitur. ss) Deinde ipſi iureconſulti Saxonici, tantum abeſt, vt ob reliqua vitia redhibitioni locum eſſe negent, vt potius, vitia quaedam his multo grauiora eſſe, fateantur, *iisque* a venditore diſſimulatis, emtorem iure ad redhibendum agere poſſe exiſtiment: veluti ſi equus ſit phreneticus, ſi calcitroſus, ſi iugum non patiatur, et quae ſunt huius generis alia. t) Quamobrem haec omnia

non

p) Stryk *Vſ. Digeſtor. Lib. XXI. tit. I. §. XVI. p. 694.*
q) Carpz. *Part. II. Conſt. XXXXIIII. def. XVII.*
r) *Reform. Polit. Francof. Parte II. tit. VIIII. §. IIII.*
s) *Reform. Norib. Parte II. Tit. XVI. §. IIII.*
ss) Stryk *ibid. §. XVIIII.*
t) Coler. *Proceſſ. exſequut. Part. II. Cap. I. n. 81. ſequ.* Richt. *Deciſ. LXXXXV. n. 30.*

Digitized by Google

non obſtant edicti aedilititii vſui in aliis prouinciis, in quibus eſt ſanctior iuris Romani cuſtodia, u) et iuſto liberalior videtur SCHILTERVS, x) qui nullo alio, quam IVRIS WEICHBILDICI, loco fretus, rigorem aedilitii edicti in Germania obſeruari, negat. Solent ita iudicare ii, qui praeiudicata opinione reguntur. Sed quum nihil hoc edicto aequius eſſe oſtenderim: non dubito adſtipulari MEIERO, y) cuius eſt graue hoc iudicium: *Qui ius ciuile in hac, aut etiam in aliis quibusdam partibus, negligunt, niſi alia ratione iniquitatem expellant, excuſare ſe a doli ac fraudis patrocinio vix poſſunt.* Non eſt, quod iureconſultos accuſemus, qui a iure patrio non abhorrent, vbi illius vſus palam poteſt demonſtrari. Ita enim ipſa ſanctiſſima totius imperii dicaſteria iudicare iubentur legibus publicis. z) At negligere ius Romanum, vbi illud aequiſſimum eſt, et vbi illi iure ſtatutario non derogatur: id mihi profecto idem eſſe videtur, ac dare operam, vt pro iure certo in foro dominetur cerebrina cuiusque aequitas, et ſumma rerum omnium confuſio.

§. XIIII.

Edictum de animalibus noxiis.

Supereſt vltimum edicti aedilitii caput, de animalibus noxiis in vrbe iis locis, vbi vulgo iter fit, vel conſiſtitur, non habendis, a) quod tam accurate expoſuit v. c. EV. OTTO b) vt, quod addam, vix me habere,

u) Stryk *ibid.*
x) Schilt. *Exerc. XXXIIII. §. XV.*
y) Meier. *Colleg. Argent. Lib. XXI. tit. I. §. XVII.*
z) *Receſſ. Imp. anni MDCLIIII. §. CV. Ordin. iud. aul. Tit. I. §. vnd weilen.*
a) *l. 40. §. 1. ſequ. D. de aedil. ed.*
b) Eu. Otto *de tut. viar. Part. III. Cap. I. ſequ.*

Digitized by Google

habere, fatear. Illud tantum obſeruo, canes, aliaque animalia ferocia, vinculis adligata habere domi ſemper licuiſſe, dum ita eſſent adligata, vt contineri vinculis, quo minus damnum inferrent, poſſent, ceu ipſe PAVLLVS eo loco fatetur. Erant enim canes πυλωροὶ, *portarum cuſtodes,* et furum proditores, quo officio illi Romae in ipſo Capitolio fungebantur. c) Quin ſaepe et hodie in caſtris et munimentis aluntur canes plurimi et ferociſſimi, vt quemadmodum olim anſeres Capitolini Gallorum, ita canes hoſtium repentinos inſultus prodant. Qua de re elegans eſt obſeruatio EDVARDI BROWNE, d) qui quum in vrbibus et caſtellis Turcicis canes quam plurimos reperiſſet, ſtatim ſubiicit: *Solcher geſtalt ſchien es faſt vnmöglich, daß die ſtädte ſollten können vom dem allerſtilleſten feind überrumpelt vnd eingenommen werden, ſonder daß die hunde nicht ſollten gute kundſchafft davon haben: vnd glaub ich in warheit, daß ſie eben darum an dergleichen orten gehalten werden. Die ſtadt S. Malo in Franckreich wird faſt auf gleiche weiſe bewahret; alwo ſie die hunde des nachts aus der ſtadt laſſen gehen, auf welches ſie ſo ruhig vnd ſicher ſeyn dürffen, als wenn ſie ein gantzes lager von ſoldaten zu ihrer beſchirmung hätten. Ich erinnere mich, daß mir auch dergleichen hunds-geraß bey der feſten ſtadt Comorra zu händen ſtieß,* cetera. At ſeueriores Romani non patiebantur canes feroces ſolutos per vrbem vagari, ſed eos non modo domi adligabant, ſed et loco iſti grandibus litteris adſcribebant elogium: CAVE,

CAVE,

c) Cic. *pro Sex. Roſcio Amer. Cap. XX.*

d) Eduard. Browne *ſonderbare reiſen Lib. II. Part. IIII. Cap. III. p. 154.*

CAVE CANEM. n) Ad quod reſpexiſſe Apoſtolum, o) dum Philippenſes βλέπειν τὰς κύνας, *canes cauere* iuſſit, elegans GATAKERI p) coniectura eſt. Quali cautione multo magis opus erat circa VERRES, MINORES APROS, LVPOS, VRSOS, PANTHERAS, LEONES, ALIAQVE, QVAE NOCERENT, ANIMALIA, qualium magnos greges tum magnificentiae, tum publicarum viſcerationum venationumque cauſſa, aluiſſe Romanos illuſtriores iam alii docuerunt. q) Ac proinde interminati ſunt Aediles, ſi liber homo inde perierit, actionem ad DVCENTOS SOLIDOS; (ita enim vel PAVLLVM, vel TRIBONIANVM, interpolaſſe edictum, et ſolidos pro ſeſtertiis poſuiſſe, notat EV. OTTO, r) ſin illi nocitum, in id, quod bonum et aequum iudici videbatur, id eſt, ad ſoſtrum, et reliqua impendia damnaque reſarcienda; ceterarum denique rerum aeſtimabilium nomine in duplum damni dati, iudicium pollicebantur. De quibus actionibus plura in ipſis notantur iuris compendiis, vt nulla ſit ratio, cur iis diutius immorari velimus.

O §. XV.

n) Petron. *Arbit. Satyric. Cap. XXIIII. et ibi viri docti.* Turnebi *Aduerſ. Lib. XV. Cap. IIII.*

o) *Philipp. III, 2.*

p) Gataker. *Aduerſ. Miſc. Cap. XXXVIII.* Eu. Otto *de tut. viar. Part. III. Cap. III. p. 447.*

q) Eu. Otto *ibid. Cap. II. p. 430. ſequ.*

r) Idem *ibid. Cap. I. pag. 423. ſequ.*

§. XV.

Actio ex hoc edicto eiusque vſus.

Quare nec de vſu huius edicti mihi prolixiori eſſe iuuat. Quae enim de hoc caſu ſanxit CAROLVS V. Imp. s) quaeque ex IVRE SAXONICO t) paſſim obſeruantur in quibusdam Germaniae prouinciis, tam luculenter explicata ſunt a THOMA, u) SCHILTERO, x) STRYKIO, y) et Nemeſeos Carolinae interpretibus, vt, iis euolutis, nihil deſiderari iure poſſe videatur. Vt paucis omnia complectar, animalia iſta domi ali plane vetat CAROLVS V. Imp. Saxonicum ius non vetat, dum diligenti cuſtodia contineantur, (*der ſoll ſie in ſeinen bewarckten gewehren halten.*) Iure Carolino, ſi cui nocitum vel homo plane peremtus eſt, is, qui huiusmodi noxia animalia habuit, de prudentum ſententia, (*nach gelegenheit vnd geſtalt der ſachen, vnd rath der rechts-verſtändigen*) puniendus eſt, et tanto ſeuerius quidem, ſi monitus a magiſtratu huiusmodi animalia non expulerit, vel occiderit: quamuis eo caſu poenae capitis locum eſſe, contra ZIERIZIVM recte neget KRESSIVS, z) niſi forte deliberato animo in alicuius necem beſtiam aluerit, eamque in illum incitarit. Aſt iure Saxonico cautum eſt, vt damnum reſarciat horum animalium dominus, nec

s) *Conſt. Crim. Art. CXXXVI.*

t) *Ius prouinc. Sax. Lib. II. art. LXII.*

u) Thomae *de noxia anim.*

x) Schilter. *Exerc. XVIIII.*

y) Stryk *vſ. Dig. Lib. XXI. Tit. I. v. 53. ſequ.*

z) Kreſſ. *ad d. artic. Conſt. Crim. §. 1. *. 3.*

nec ea obligatione, expulſo animali, liberetur, quia locus ille iuris prouincialis, a) qui dominum hoc modo liberari ait, ad manſueta tantum animalia factamque ab illis pauperiem pertinet. Aſt quia SPECVLATOR verbo vtitur generali: *den ſchaden ſoll der gelten, der ſie hält:* iureconſulti Saxonici, interemto homine, dominum in wergeldum; ſi nocitum ſit, in id, quod intereſt, id eſt, vt ſoſtrum, impenſas et damna reſtituat; vtroque vero caſu ſimul in poenam pro modo culpae condemnare ſolent, ceu docet exemplum apud CARPZOVIVM. b) Si canis, catena rite vinctus, damnum alicui dederit, neutrum ius animaduertere videtur in dominum, idque velle videtur notiſſima iuris paroemia: *er muß es hinnehmen, als ob ihn ein hund gebiſſen.* Id ſane docet gloſſa IVRIS WEICHBILDICI: c) *Wäre der hund gefeſſelt an einer kette, in eines mannes gewehren, vnd thät er ſchaden, da iſt derſelbig ſchuldig an, der den ſchaden empfähet.* Sed haec omnia redeunt ad dolum vel culpam, eiusque modum: nec fieri poteſt, vt certa poena ſanciatur, niſi priore caſu, quum tanta poſſit eſſe τῶν περιςάσεων diuerſitas, vt vel vna earum mouere poſſit prudentem iudicem ad diuerſas ſententias ferendas.

O 2 §. XVI.

a) *Ius Prou. Sax. Lib. II. art. XXXX.*

b) Carpzou. *Prax. Crim. Quaeſt. CXXXI. n. XXV.*

c) *Gloſſa Weichb. Saxon. ad art. CXXI. n. 7.*

§. XVI.

Concluſio diſſertationis.

Et haec quidem pro ingenii modulo in chartam coniicere placuit. Plura erant in promtu, niſi temporis ipſiusque chartae habenda fuiſſet ratio. *Iam* pridem ego mihi hanc materiam ſepoſui, in qua exercerem ingenium. Nec in poſterum aliquid reliqui faciam, vt legendo meditandoque, quidquid ad eam pertinet, diligenter digeram, donec ea, quorum *iam* primas tantum lineas iuuenili impetu expreſſi, maturiore iudicio perficere, et nouis veluti coloribus illuſtrare licuerit. Interim contentus eſto hoc Catone, beneuole lector, meaque ſtudia fauore ac beneuolentia tua magis magisque, quaeſo, excitato.

TANTVM.

Digitized by Google

Digitized by Google

EY LHK LJo
Io. Gottl. Heineccii opvscvla
Stanford Law Library
3 6105 043 748 834

Digitized by Google